!

ACADEMIA ROMÂNĂ



FUNDAȚIA NAȚIONALA PENTRU ŞTIINȚĂ SI ARTA

Colecția „OPERE FUNDAMENTALE"

Coordonatorul colecției: acad. EUGEN SIMION

IOAN SLAVICI

OPERE

III. Mara • Din bătrâni. Luca Din Latrâni. Manea

Text ales şi stabilit, note şi comentarii, repere critice şi glosar de CONSTANTIN MOHANU

Prefotă de EUGEN SIMION





Editura Academiei Române univers enciclopedic

Bucureşti, 2003

Coperta: PODAIV
Redactor: Elisabeta SIMION
Tehnoredactor; Mariana MÎRZEA

Mulțumim Regiei Autonome „Monitorul Oficial",
îndeosebi Doamnei Director General,
ing. Eugenia Ciubâncan, pentru sprijinul
acordat tipăririi acestei lucrări.

ISBN: 973-27-L016-0
973-27-1023-3

ISBN- 973-8240-36-0
973-637-021-6

I

SĂRĂCUȚII MAMEI

A rămas Mara, săraca, văduvă cu doi copii, sărăcuții de ei, dar era tânăra şi voinică şi harnică şi Dumnezeu a mai lăsat să aibă şi noroc.

Nu-i vorba, Bârzovanu, răposatul, era, când a fost, mai mult cârpaci decât cizmar şi şedea mai bucuros la birt decât acasă; tor lUau mai rămas însă copiilor vreo două sute de pruni pe lunca Murâsului, viuța din dealul despre Păulis şi casa, pc care muma lor o căpătase de zestre. Apot, mare lucru pentru o precupeață, [țadna e Radna, Lipova e numai aci peste Murăs» iar la Arad te duci în două ceasuri.

Marți dimineața, Mara-şi scoate şatra şi coşurile pline în piața dc pe țărmurele drept al Murăşului, unde se adună la târg dc săptămână murăşenii până de pe la Sovârşin şi Sobotelîu şi podgorenii până de pe la Cuvin, Joi dimineața ea trece Murăşul şi întinde şatra pe țărmurele srâng, unde se adună bănățenii până de pe Făget, Căpălnaş şi Sân-Miclăuş, Vineri noaptea, după câmatul cocoşilor, ca pleacă la Arad, ca ziua s-o prindă cu şatra întinsă în piața cea marc, unde lumea se adună dîn şapte ținuturi.

Dar lucrul cel mare e că Mara nu-țî iese niciodată cu gol în cale; vinde ce poate şi cumpără ce găseşte; duce la Radna ceea ce nu găseşti la Lipova ori la Arad şi aduce de de la Arad ceea ce nu găseşti la Radna ori la Lipova. Lucru! de căpetenie c

pentru dânsa ca să nu mai aducă ce a dus şi vinde mai bucuros cu câştig puţin decât să-i „clocească" măria.

Numai în zilele de Sântă Mărie se întoarce Mara cu coşurile deşerte la casa ei.

Sus, pe coasta unui deal de la dreapta Murăşnhu, e mănăstirea minoriţilor, vestita Măria Radna. Din turnurile bisericii mari si frumoase se văd pe Murâs la deal ruinele acoperite cu muşchi ale cetăţii de la Soimoş; în faţa bisericii sc întinde Radna cea frumoasă şi peste Murăş e Lipova cu turnul sclipîcios şi plin de zorzoane al bisericii româneşti, iar pe Murăş la vale se întinde şesul cel nesfârşit al Ţării Lhiguresti. Mara însă te trece toate cu vederea: pentru dânsa nu e decât uti loc larg în faţa mănăstirii» unde se adună lumea cea multă, grozav de multă lume.

Căci e acolo în biserica aceea o icoană făcătoare de minuni, o Maică Prccisrâ care lăcrămează **ŞL** de a căreia vedere cei bolnavi se fac sănătoşi, cei săraci se simt bogaţi şi cei nenorociţi se socotesc fericiţi.

Mara, deşi creştină adevărată, se duce şi ea câteodată la biserica aceasta, dar se închină creştineşte, cu cruci si cu mătănii, cum se cuvine in faţa lui Dumnezeu. Ca icoana face minuni, asta n-o crede; ştie prea bine că o Maică Precistă nemţească nu e o adevărată Maică Precistă, E însă altceva la mijloc. Călugării, care umblă raşi ca-n palmă şi sc strâmbă grozav dc urât, au o ştiinţă tainică şi ştiu să facă fel de fel de farmece pentru ca boala să-şi vie ta leac, săracul să-şi găsească sprijoana şi nenorocitul să se fericească. Bine face dar lumea care vine la Măria Radna să se închine, şi Marei îi râde inima când pe la Sânte Mării timpul c frumos, ca Uimea să poată veni cale de o săptămână de zile, cete-cetc, cu praporelc în vânt, cu crucile împodobite cu flori şi cântând psalmi şi litanii. Acum, când vtn sutele şi se adună miile pe locul cel larg din faţa mănăstirii, acum c secerişul Marei, care dimineaţa iese cu

coşurile pline şi seara se întoarce cu ele goale. De aceea sc închină Mara şi în faţa icoanei, apoi îşi ia copilaşii, pe care totdeauna îi poartă cu dânsa, îi dă puţin înainte şi \c zice: „Inchinaţi-vă şi vot, sărăcuţii mamei!" ,

Sunt săraci, sărăcuţii, că n-au tată; e săracă si ea, c-a rămas văduvă cu doi copii; cui, Doamne, ar putea să-i lase când se duce la târg? Cum ar putea dânsa să stea de dimineaţă până seara fără ca să-i vadă? Cum, când e atât de bine să-i vezi?!

Umblă Mara prin lume, aleargă sprintenă, se târguieşte şi se ceartă cu oamenii, sc mai ia şi de cap câteodată, plânge si se plânge c-a rămas văduvă, şi apoi se uita împregiur să-şi vadă copiii şi iar râde,

„Tot n-are nimeni copii ca mine!" îşi zice ea, şi nimeni nu poate s-o ştie aceasta mai bine decât dânsa, care ?iua toată vede mereu copii şi oameni şi nu poare să vadă fiinţă omenească fără ca s~o pună alăturea de copiii ci. Mult sunt sănătoşi **ŞL** rumeni, voinici şi plini de viaţă, deştepţi şi frumoşi, răî sune, marc minune, şi e lucru ştiut că oameni de dai Doamne numai din copii răi se fac.

Mai sunt şi zdrenţăroşi şi desculţi şi nepeptănari si nespălaţi şi obraznici, sărăcuţii mamei; dar tot cam aşa c şl mama lor ea însăşi; cum altfel ar putea să fie o văduvă săracă!' Cum ar putea sâ fie copiii săraci, care îşi petrec viaţa în rârg, printre picioarele oamenilor?

Muiere mare, spătoasă, greoaie şi cu obrajii bătuţi de soare, de ploi si de vânt, Mara stă ziua toată sub şatră* în dosul mesei pline de poame şi de turtă dulce. La stânga, e coşul cu peşit, iar la dreapta clocoteşte apa fierbinte pentru „vornovişti", pentru care rade din când în când hreanul de pe masă. Copiii aleargă şi îşi caută treabă, vin când sunt flămânzi şi iar se duc după ce s-au săturat, mai se joacă voioşi, mai se bat fie între dânşii, fie cu alţii, şi ziua trece pe nesimţite.

Serile, Mara, de cele mai multe ori, mănâncă ea singură» deoarece copiii, obosiți, adorm, în vreme ce ea găteşte mâncarea. Mănâncă însă mama-şi pentru ea, şi pentru copiii Păcar ar fi sâ rămâie ceva pe .mâne.

Apoi, după ce a mai băut şi o ulcică de apă bună, ea scoate săculețul, ca sâ facă socoteala. Niciodată însă ea n-o face numai pentru ziua trecură, ci pentru toată viața. Scăzând dobânda din capete, ea pune la o parte banii pentru ziua de mâne, se duce la căpătâiul patului şi aduce cei trei ciorapi: unul pentru zilele de bătrânețe şi pentru înmormântare, altul pentru Persida şi al treilea pentru Trică, Nu e chip să treacă zi fără ca ea să pună fie şi măcar numai câte un creițar în fiecare din cei trei ciorapi; mai bucuros se împrumută pentru ziua de mâne. CâncJ poate să pună florinul, ea-I sărută, apoi rămâne aşa, singură» cu banii întinşi pe masă, stă pe gânduri şi începe în cele din urmă să plângă.

Nu doară că i-ar fi greu de ceva; când sâmte greul vieții, Mara nu plânge, ci sparge oale ori răstoarnă mese şi coşuri. Ea îşi dă însă scamă cât a avut când a rămas văduvă, cât are acum şi cât o să aibă odată. Şi, chiar Mara sâ fii, te moi când sâmți că c bine să fii om în lumea aceasta, să alergi de dimineața până seara şi să stii că n-o faci degeaba.

Peste zi ea vede multă lume, şî dacâ-i iese-n cale vreo femeie care-i place şi ca fire, şi ca stare, şi ca înfățişare, ea-şi ***7ĂCc*** cu tainică mul turnire: „Aşa are să fie Persida miea!" iar dacă bărbat e cel ce-i place» ea-şi zice: „Aşa are să fie Trică al meu!"

Era una, preuteasa de la Pecica, o femeie minunată, şi dulce la fire, şi bogată, şi frumoasă: ar fi sparr Mara toate oalele dacă cineva s-ar fi încuinâtat să-i spună că Persida ei n-are să fie tot aşa, ba chiar mai şi mai. Iar preuteasa acecea srătuse patru ani de zile la călugărițele dîn Oradea-Mare: era deci lucru hotărât că şi Persida are să stea cel puțin cinci ani la călugărițele din Lipova.

A şî făcut Mara ce-a făcut, şi maica Aegidia, econoama, i-a făgăduit că-i va lua copilaşi pentru numai 60 florini pe an, căci e văduvă cu doi copii, sărăcuții de ei. Au trecut însă doi ani de atunci, Persida împlinise nouă ani, şi Mara nu se putea hotărî să dea atâta bănet - pentru nimic. ***Ar*** fi putut să dea; avea de unde; asta ca însăşi o ştia mai bine decât orişicine; dar n-o ierta firea să rumpă din nici unul dintre cei trei ciorapi.

Trică îi făcea mai putină bătaie de cap.

Eră un om la Lipova» Bocioacă, starostele cojocarilor, care lucra vara cu patru si iarna cu zece calfe, scotea la toate târgurile cele maî frumoase cojoace, ținea tăierea cărnii în arâudă şi avea de nevastă pe Marta, fata preotului de la Cladova. Minunat om! - asa trebuia să fie şi Trică! Iar pentru aceasta nu era nevoie de multă şcoală: atât ca să-1 primească ucenic.

Maica Aegidia cerea însă mult, şase florini pe lună» şi pe deasupra mai erau şi alte cheltuieli.

„Hm!" zise Mara, încrețindu-şi sprâncenele» şi începu să facă în gândul ei socoteala cam câți oameni vor fi trecând în fieştecare an peste podul de plute de pe Murăş. Nimeni în lumea aceasta n-ar fi putut sa facă socoteala aceasta mai bine decât dânsa» care atâta timp a stat pe țărmuri! Murăşului. Ce-ar fi fost adecă dacă ar fi luat din ciorapul Persidei arânda podului? Putea să dea mai mult decât alții> fiindcă nu voia să câştige decât cei 60 florini şi încă ceva pe deasupra. Apoi mai câştiga şi dreptul de a-şî pune masa şî coşurile la capul podului, pe unde trecea toată lumea.

Stetea Mara, stetea şi număra în gândul ei banii» câte doi creițari de om şi câte zece de perechea de cai ori de boi, număra mereu şî-i aduna de se făceau mulți» încât ochii i se umpleau de lacrămî.

S-ar putea oare sâ fii văduvă săracă, să-ti vezi fata preuteasa, feciorul staroste în breasla cojocarilor şi inima să nu ți se înmoaie?!

Ca lucrurile ar putea să vie si altfel, asta Mara nu putea s-o creadă când vedea ca-n aievea cum atât de bine au să iasă odată toate.

II
MAICA AEGIDIA

Maica Aegidia era mititică, păşea mărunt» vorbea scurt şi apăsat» avea nas nu tocmai mic şi o căutătură aspra şi scrutătoare, dar se muia când vedea Iacrămi de văduvă: ea a stăruit ca maica priorița s-o primească pe Persida şi pentru numai cincizeci de florini pe an, ba a mai şi alergat pe [a d. Hubâr, economul oraşului, ca Mara neapărat să capete arânda podului.

Erau creştineşti faptele aceste, dar ea tot nu putea să fie mulțumită dc a le fi săvârşit.

Sidi era» a>i drept, toane deşteaptă si, din clipa când se despărțise de Trică> se făcuse tăcută, aşezată» ascultătoare» aproape blândă; nu era însă chip s-o desfaci de deprinderile ei urâte, s-o ții peptănată şi cu manile curate, nici s-o aduci la buna-cuvîințâ. Apoi Mara venea mereu pe la mănăstire ca sâ se plângă că lumea nu mai trece pe pod nici de la Radna la Lipova» nici de la Lipova la Radna, încât maica Aegidia, muiată de lacrâmile ei, se mulțumea şi cu patru florini pe lună, punea al cincilea de la dânsa. Iarna, în sfârşit, după ce Murăşut a înghețat şi nimeni nu mai plătea cei doi creițari» maica cea cu căutătură aspră punea toți cei cinci florini de la dânsa şi era foarte mulțumită că Mara o mai ajută si ea la îmbrăcămintea copilei-

Serile apoi Mara îşi făcea, ca de obicei, socotelile si tot i se mai umpleau, ba mai vârtos îi erau plini ochii de Iacrămi.

Un singur lucru o punea câteodată pe gânduri. Prea se făcuse blândă Persida: nu care cumva călugărița aceea s-o momească» s-o farmece şi s-o facă şi pc ea călugăriță smerită.

„Mai bine moartă!" Dar nu! asta nu era cu putință: neam de neamul ei n-a fost om smerit; toți creştini adevărați! Apoi Trică se făcuse şi el băiat aşezat, ascultător şi bun şcolar. Asta vine cu vârsta la copiii care sunt răi de mici.

Aşa, câteodată, îşi mai aduc, nu-i vorba, şi ei aminte de timpurile trecute.

într-o frumoasă zi de primăvară d. învățător Blăguță a venit mai târziu decât de obicei !a şcoală. Ii plăcea mult să pescuiască, se topiseră cam iute zăpezile, Murâşul se umflase şi apa era tulbure, cum e mai bună pentru pescuit. Şi era lucru ştiut că, în lipsa d-lui Blăguțâ» Costi Balcovici e acela care pune mâna pe nuia, ca sâ ție buna-rânduîală - nu poate pentru c-ar fi fost cel mai mare dintre şcolari, dar învăța bine şi era băiatul turtelarului din Radna»

Una e însă Blăguță şi alta Costî, desî era băiat de turtefar. în (ața d-lui Blăguță, Trică stetea smirna, iar cu Costi se bătuse adeseori în piață, în zilele cele bune, când nu era singur, ci săreau amândoi, cu Sida, în capul lui, şi rar scăpa Costi cu fața curată, fiindcă Sida avea gheare ca pisica şi ar fi sărit şi în foc pentru frățiorul ei.

Tocmai de aceea, poate, Costi era foarte aspru fată cu Trică, pe care îl ştia acum singur.

\- Trică, — strigă el răstit - stăi frumos!

Trică se ridică îndrăzneț în picioare: i se făcuse o nedreptate.

\- Şezi! strigă Costi.

\- Dacă vreau şed; dacă vreau stau, răspunse Trică. Cine eşti tu ca să-mi porunceşti mie?!

Ceilalți şcolari începură să râdă cu gurile întinse până spre urechi, căci copiii sunt oameni şi ei şi se simt mulțumiți când văd umilirea celor ce prea repede se înalță. Dar Costi» pui de om şi el» nu voia sâ fie umilit.

\- Afară! - strigă el dăscăleşte - în genunchi! şi, rostind pomnea» se şi duse ca sâ-1 apuce pe Trică.

Trică, cu vreo trei ani mal mic decât Costi, nu se şâmţea destoinic să ţie piept cu acesta; cu cât mai mic era însă omul, cu atât mai mare îi era hotărârea, şi el ştia să muşce, să zgârâie şi să dea cu picioarele, ceea ce pe. Coşti îl umplea cu atât mai vârtos de mânie, cu cât ceilalţi şcolari se ridicaseră pe bănci şi râdeau cu hohote de câte ori Trică îl nimerea bine..Astfel învingerea nu putea sâ fie decât a lui Trică: bătaie* ce-i drept, a mâncat, păml i s-a cam rărit, gâtul îi era zgâriat, dar din bancă tot n-a ieşit şi în genunchi nu l-a pus decât d. Blăguţă, care ţinea ca autoritatea lui Costi să rămână întreagă, • .

Ieşind din şcoală, Trică a luat-o, ca de obicei, drept spre pod» unde mumă-sa adunacreiţarii şi îşi vindea mărfurile. Cât s-a bătut cu Costi şi cât a stat în genunchi, o singură lăcrăma nu i se ivise în ochi; abia acum, după ce se v&zu singur» începu să şteargă din când în când câte o Ucraina. Ah! ,cum .ar^fi voit sad poată muşca pe Costi, încât urma dinţilor să-i rimâie toată viaţa! Costi era însă mai tare decât dânsul,

„O să-1 spui eu mamei - îşi zise băiatul - şi p să treacă el pe U.podr

Când însă vorba era s-o facă, el n-o putea. Degeaba i-ar fi spus: o făcea numai să se plângă, alte daţi, că e văduvă şi că toţi îşi bat joc dc copiii ei, fiindcă n-au tată» ca să-i ocrotească.

^Ah! - zise el suspinând - de ce nu mai e Sida aici?!"

Da! singură ea putea şă ştie ce va să zică a fi bătut de Costi.

El se strecură fără de veste pe lângă un car peste pod» apoi, trecut o dată pe cellalt ţărmure> şe duse ca din pwşc4 până la mănăstirea de călugăriţe, trase clopoţelul de la intrare şi spuse, după cc i se deschise, că mumâ-sa l-a trimis să-i aducă soru-si Ceva»

la călugăriţele din Lipova nu puteai să vorbeşti cu orişicine orişicând şi despre orişice;. Sidi nu era însă oricine, şi maica Aegidia cea aspră, fiind totodată şi înţeleaptă, ţinea să nu răscoale întrega mănăstire, ceea ce ar fi făcut dacă ar fi oprit

pe Sidi» care începuse să se vaiete când i s-a spus că acum, asupra mesei, nu poate sl-şi vadă fratele. Astfel Trică n-a avut sâ aştepte mult

- Ce e?! întrebă ea răstită.

- Uite, - zise el încet, ca să nu audă şi sora Marta, care se afla în iatacul de alături - Costi m-a bătut.

- Tc-a băfut el pe tine, şi ţu, prostul^ te-ai lăsat să te bată!

- Dacă el e mai tare!

Persida rămase câtva tîmp pe gânduri, cu răsuflarea oprită şi cu ochii ţintă la un colţ.

- Haide!.,, zise apoi şi îl apucă de braţ, ca să-1 ducă spre ieşire, unde cheia era în uşă.

- Sidi> Sidi! strigă sora Mana speriată şi plecă s-o oprească.

-r- Haide! grăi Persida mai tare. Ea n-are voie sâ iasă după noi!

Ieşind apoi în stradă, eî o luară spre pod.

, Da! însă dincolo era Mara, şi ea n-avea să-i vadă, nici să-i ştie.

Pc ţărmurele despre Lipova» de la pod la deal» e Sărâria, o mare şură de scânduri, în care se adună sarea adusă pe luntri de la ocnele din Ulioara, ca să fie vândută pentru satele de dîmpregiur. în faţa Şărâriei sunt varariarua, ziua-noaptea o mulţime de care, iar din sus de Sârărie e şirul de mori plutitoare de-a lungul ţărmului. Persida şi Trică se strecurară printre care» ocoliră Sărăria şi înaintară spre mori. De câte ori, vara, au trecut ei Murăsul pe luntrită de la vreo. moară! .

Acum însă nu era vară, ci primăvară, şi Murăsul era lat, foarte lat, tulbure-gălbui.şi plin de spumă şi de vuitori. Morile, care alte daţi se aflau în apropierea ţărmurelui» de care erau legate prin o podişcă, acum rămăseseră departe spre mijlocul râului> de unde abia li se auzeau tocăniturile monotone. Cum să ajungă ei acolo, ca să.roage pe vreuna dintre calfele de morar să-i treacă?!

Nu era chip! şi totuşi cei doi copii bălani şi cu obrajii nimeni erau voioşi: mult era frumos şi bine atei în fața valurilor ce se tăvăleau greoaie spre şesul depărtat. Venea cu ele şi o adiere primâvâraticâ» iar dincolo, pe coastele de la Radna şi de la Şoimos, seiveapeici» pe colo iarba crudă şi verdeața de salcie şi de răchita.

- Stăi! strigă deodată Persida. Morarii cum sc duc ei Ia morile lor? Trebuie să fie pe aici pe lângă țărmure vreo luntrită. N-ai să te temi! Tu ştii că eu mă pricep la lopată.

- Eu să mă tem?! răspunse Trică. N-am vâslit vara şi eu?!

Mare lucru nici n-ar fi fost, dacă ai fi putut, ca vara, să dai cu lopata de fund, ca să duci luntrită precum îți place; acum însă Murăsul n-avea fund, valurile erau cu mult mal iuți decât ți se păreau de pe țărmure şi luntrița-i ducea pe cei doi copii după cum voia bunul Dumnezeu.

Ochîi căprui ai Persidei erau plini de văpaie: era frumos şi bine, marc minune, mai ales pc la vuitori, când luntrită se învârtea. Oamenii de pe țărmuri se speriarâ, cu toate aceste» când văzură luntrită uşoară cu cei doi copii neajutorați în ea şi începură să alerge, mai ales de la Sărărie, spre mori» ca să ieie o luntrită şi să le vie într-ajutor.

Ce ar fi putut adecă să li se întâmple? îi duceau valurile cât îi duceau şi trebuia să-i scoată în cele din urmă la țărmure, cum scoate apa râului tot ceea ce pluteşte pe ea.

Mai era însă în drum şi podul, de care nu o dară se izbesc şi se sfărâmă plutele aduse din Ardeal. lumea alerga dar spre pod pentru ca de acolo să le vie cumva într-ajutor.

In acelaşi timp se dusese prin Lipova vestea că o fată a fugit de la călugărițe cu un băiat. O fotă si un băiat! S-ar fi putut oare ca în gândul lumii fata să nu fie mare, când fuge cu un băiat? Degeaba i-ai fi spus că nu era, degeaba i-ai fi arătat perechea; ea tot n-ar fi crezut Mai erau dar şi alți oameni la pod» în fața mănăstirii, ca să afle cum s-au petrecut lucrurile cu fuga.

Mara, podărica, vedea că o mişcare neobiciuuită s-a pornit de la Sărărie si de la mănăstire spre pod. Sări dar de la locul ci şi grăbi spre Lipova. Uitându-se apoi încotro se uitau şi oamenii, zări deodată luntrită purtată de valuri si alte două luntrite mânate de vâslaşi voinici, care grăbeau să o ajungă.

- Vai dc mine! strigă ea, cuprinsă de spaima.

La moarte s-ar fi gândit, dar nu că sunt chiar ai ei copiii din luntrită care venea, venea mereu şi iute spre pod,

Mara începu să alerge şi sâ cheme oameni ca sâ deschidă podul, ca de obicei» când trec plute ori luntri cu sare.

Dincolo, despre Lipova, se îngrămădea pe pod lumea adunată în pripă, iar în fruntea ei venea maica Aegidia, foarte grăbită, ca o păpuşică trasă pe sfoară, cu ochii ridicați spre cer, cu manile încleştate şi rugând mereu pe Maica fecioară de la Radna, făcâroarea de minuni, să le vie copiilor într-ajutor.

Văzând pe maica Aegidia, Mara se opri.

De la călugăriță gândul ei trecu deodată la Persida» si ochii ei se îndreptară mai cu dinadins spre cei doi copii.

Ea rămase ca înfiptă, cu ochii mari» cu buzele strânse şi strâmbate în jos.

- Sfinte Arhanghclc! strigă apoi crucindu-se, Sfântă Mărie, Maică Preacurată! Bată-vă să va bara» copii! Nu, - grăi dânsa mângâiată - copii ca ai mei nimeni nu are!

Si adecă ce li s-ar fi putut întâmpla? Printre pontoanele podului era loc dc puteau trece şi o sută de luntrite! Da! da! Lor nu li se putea întâmpla nimic: ca ar fi avut altfel visuri rele şi presimțiri urâte.

Dar cum a ajuns Persida din mănăstire în mijlocul Murăsului?

Pornind iar spre maica Aegidia, ca sâ afle cele petrecute, Mara era din cc în ce mai strâmtorată. Ştia un lucru: că aşa, numai din senin, n-a plecat Persida de la călugărite. Trebuia să fie la mijloc vreo nefăcută!

Mara era însă femeie trăită în lume şi ştia că lucrurile o să meargă mai bine dacă se va ţinea dânsa deasupra,

- Bine, maică, — strigă ea - aşa păziţi dv. copiii?

Ce mai putea maica Aegidia sâ răspundă când ea singură era de vină, ea, cu slăbiciunea ei cea mare?

Isi frângea manile şi nădăjduia în Dumnezeu cel prea milostiv.

- Las-acum, lasă! grăi dânsa căită. Iată, Maica Domnului ne este într^ajutor; luntrită a apucat-o bine, a luat-o spre locul dintre pontoane şi trece, trece, iat-o, trece!

'['oţî alergară să vadă cum luntrită intră >ub pod, apoi se-ntoarscră şi alergară pe-nbulzite, ca s-o apuce ieşind din jos pe pod.

Persida şi Trică şedeau tăcuţi şi strâmioraţu căci ştiau, ce-i drept, că de înecat nu se vor îneca, dar nici cu faţa curată nu vor scăpa după ce au ridicat atâta lume în picioare.

Peste puţin îi ajunseră apoi şi morarii ce plecaseră în calea lor; unul dintre dânşii apucă lanţul luiuritci şi începură să vâslească spre malul de Ia Lipova.

Lumea se porni dar şi ea înapoi» cu Mara şî cu maica Aegidia,

Mult ar fi dat maica Aegidia ca toată această lume neastâmpărată să rămâie departe-n urma ei, ca să poată vorbi ea singură cu Persida, Căci iubea maica adevărul, dar mai presus de toate îi era numele cei bun al mănăstirii, şi toate i le-ar fi iertai copilei dacă prin o minciună bine potrivită ar fi scăpat acest nume bun. Lumea nu era însă numai neastâmpărată, ci totodată şi sprintenă, şi maica Aegidia cea cu pas mărunt rămase ea departe-n urmă.

Iară Persida nu ştia să spună decar adevărul.

Ieşind din luntrită, ea trecu iute, îndrăzneaţă şi cu capul ridicat printre cei adunări pe ţârmuce şi se duse drept la maica Aegidia.

• - L-a bătut - grăi dânsa iute-, i-a scos păr din cap, l-a lovit cu pumnii-n coaste, i-a rupt gulerul de la cămaşă şi l-a zgâriat la gât.

- Cine la bătut? întrebă maica mai uşurată.

- Costi Balcovîci, răspunse Trică rar şi răspicat. Domnul învăţător s-a dus să prindă peste, şi Costi Balcoviei a fost obraznic, iară eu nu m-am lăsat bâtut.

- Si eu vreau să-i arăt - adause Persida - că n-are să bată pe fratele meu pentru că e mai mic şi n-are pe nimeni sad ajute.

- Sărăcuţii mamei! grăi Mara înduioşată. Se iubesc, maică, urmă ea ştergându-şi lacrămile, sc iubesc unul pe altul ca doi copii săraci.

Maica Aegidia era şi ea înduioşară nu numai pentru că vedea Iacrămi de văduvă, ci şi pentru că înţelegea pornirea firească şi bună a copilei» dar mai presus de toate pentru că era salvat numele cel bun al mănăstirii.

~ lată, - zise ea cu linişte sărbătorească -, în Ioc de a-şi vedea de şcoală, umblă sâ pescuiască, iar în vremea aceasta copiii se sluţesc unul pe altul Şi câte sunt nenorocirile ce s-ar mai fi putut întâmpla, dacă n-ar fi paza Celui-de-Sus. 1^ noi nu se întâmplă astfel de lucruri!

- Se-ntclege! grăi Rosa, nevasta lui Hansler, cizmarul de peste drum. La noi e regulă! La români însă toate merg una peste alta!

- Aşa e, ziseră alţi câţiva, în vreme ce iar alţii râsără.

Lucrul ar fi fosr bun şi minunat dacă n-ar fi fost de faţă şi câţiva români, ai cărora obraji se roşiră, fie de mânie» fie de ruşine.

-Aceasta n-am voit s-o zic, grăi dar maica Aegidia- H si la români regulă, se vede însă că nu pretutindenca.

- E un pâcăto* Blăguţă acela» adaogă Măria lui Ciondrea, c^re nu-1 putea suferi pe învăţătorul din Radna.

Mara stetea ca pe spini. Ştia că papistaşîi sunt un neam dc oameni duşmănoşi şi ţinea mult ia Blăguţă, care era vestit cântăreţ de strana. îi mai trecea apoi, parcă, si un fier roşu prin trup când vedea cum trec peste pod oameni, ba până chiar şi care, fără ca să plătească creiţarii cuveniţi. Călugăriţa nu putea, în sfârşit, să aibă dreptate.

- Dar fata mea cum a ieşit din mănăstire? zise ea rostind vorbele cam rar. Tot învăţătorul nostru ar fi de vină dacă copiii s-ar fi înecat în Murăş?

Maica Aegidia se sperie şi începu să tremure. Nu era deprinsă cu lumea, în mijlocul căreia se afla, şi o trecură fiori reci când se gândi că oamenii aceştia ar putea să se pornească la ceartă. îi era ca şi când dincolo, pc dealurile dc la Radna, s-ar fi pornit o furtună cu puhoi, care în toată clipa putea să fie aici.

- Haide, Sidi, fata mea! grăi dânsa grăbită. Sărută'mâna mamei şi vino!

Mara ar fi voit să aibă cel puţin o ulcică pentru ca s-o sfărâme în mii dc bucăţi.

Auzi vorbă! Să vie cineva, să ieie fata ci, s-o ducă» şi ea să nu poată face nimic, iar peste pod să treacă oameni şi care, să treacă fără creiţari.

- Lata rămâne cu mine! zise ea, desi numai cam cu jumătate de gură.

- Nu, mamă! grăi Persida, care ar fi intrat în pământ de ruşine, dacă nu s-ar fi putut întoarce chiar acum înapoi. Ce-ar fi zis celelalte fete? Eu - urmă ea - trebuie sâ mă întorc la lecţiune!

Maica Aegidia era cea mai fericită dintre călugăriţele de pe ţărmul stâng al râului.

- Aşa este, grăi dânsa. Te rog - adăugă apoi întorcându-se spre Mara - vino şi d-ta cu noi.

Patru care încărcate cu sare cotiră deodată spre pod, ca să treacă spre Radna» iar alte două veneau pe pod spre Lipova.

- Acum nu pot! răspunse Mara şi o porni răpede spre pod, ca sâ-şi adune creiţarii, în vreme ce maica Aegidia plecă cu Persida spre mănăstire, iar Trică se luă după mumă-sa printre lumea ce se risipea.

111
FURTUNA CEA MARE

Nu-i nimic mai iute decât gândul, iar vorba poartă gândul dinrr-un om în altul.

Peste jumătate de ceas toată Radna şi toată Lipova ştia cum s-au petrecut lucrurile pe ţărmul Murăşului, ba ştia chiar mai mult- Era lucru nemaipomenit! O adevărată răzmeriţă!

Călugăriţa aceea a zis că românii sunt nişte nemernici! Ba nemernic e Blăguţă, care trebuie să fie alungat cu ruşine dc la Radna. Ba nemernice sunt călugăriţele» care nu ştiu să păzească fetele pe care părinţii Ie lasă în grija lor. Ba o nemernică e Mara, care şi-a vândur fata. Ştia călugărita cu ce drept nu i-o lasă, ci o duce înapoi!

Aşa sc vorbea la Lipova şi la Radna, şi nu sc vorbea domol şi cu bună chibzuinţă» ci cu patimă, ca om pe om sâ se-ntărâte.

Dintr-un lucru de nimic, se-nvrăjbiseră fără de veste câteva mii de oamenL care trăiau mai nainte în bună înţelegere iar ziua următoare vrajba s-a lăţit» fiindcă era târg !a Radna, şi s-a-nrăit» fiindcă pornirea pătimaşă trece crescând din om în om.

Cel mai amărât dintre toţi amărâţii era însă Blăguţă, nenorocitul pescuitor. Avea şi el duşmani, pizmuitori, avea, ca toţi oamenii» răuvoitori', care se bucurau de-ncurcătura în care-1 vedeau. Avea însă şi prieteni şi binevoitori, care-1 mustrau că li-a mai făcut-o şi asta. Se certa satul asupra lui, si el nu mai ştia ce să facă.

Şi toate aceste pentru copiii Marei, de care toţi în atâte ţi atâte rânduri se-mpedecaseră.

Om era şi el; trebuia să-si verse focul asupra cuiva: l-a dat afară din şcoală pe Trică» fiindcă era leneş, neascultător, hărţăgos şî strică şi pe ceilalţi copii.

Trică nu plângea, ci stătea drept, cu capul ridicat şi cu manile lăsate-n jos, apoî, plecat de la şcoală, trecea cu pas domol uitându-se drept înainte spre pod.

- Săracul mamei! zise Mara plângând la capul podului.

Ce putea dânsa sâ-i facă? Cum putea să-1 ajute? Cerul li se surpa amândurora, parcă, în cap; dar cine asculta plângerea ei?

- Lasă, dragul mamei, - grai dânsa în cele din urmă, îndârjită - căci am eu să te dau la o altă şcoală mai bună! Am să te scot om, om de carte, om de frunte, ca să nu mai fii ca tatăl tău şi ca mama ta» ci să stea ei şi copiii lor în faţa ta cum noi stăm în faţa lor! Eu pot, eu am, urmă ea avântată; mi-a dat Dumnezeu şi are să-mi mai deie, fiindcă el nu face deosebire între oameni!

Faţa lui Trică se însenină. Nu prea înţelegea, ce-i drept, vorbele mumei sale» dar ştia că are să meargă la altă şcoală, că nu el, ci Costi Balcovici are să râmâîe în cele din urmă de ruşine.

Chiar acum însă Mara nu putea să-1 ducă la şcoală. Era hotărâtă şă-1 ducă la Arad, fie mâne, fie poimâne, cât mai curând, îndată ce-şi va fi făcut vreun rost pentru creiţarii de pod. Deocamdată treceau oameni şi care fiindcă era târg la Lipova: n-avea Mara timp nici măcar să se gândească.

Peste noapte trecea de tot puţină lume de la Radna la Lipova ori înapoia Serile dar Mara lăsa podul în grija iui Gheorghe, un văr al ei» căruia îi dădea bilete pentru câte doi şi pentru câte zece erei ţari, ca să aibă un fel de socoteală cu el. Tot putea însă Gheorghe s-o înşele, şî de aceea niciodată ea nu I-a lăsat şi peste zi să adune creiţarii. Atât era acum de hotărâtă să plece mâne la Arad, încât îşi calcă pe inimă şi vorbi cu Gheorghe ca sâ rămâie în lipsa ei la pod.

Seara apoi, după ce rămase singură şi-şi făcu socoteala, ca stete foarte mult pe gânduri.

Era mare lucrul pe care voia să-1 facă, mare şt greu. Nu-i vorba» câşrigu! podului ar fi fost destul de mare casă plătească pentru Persida şi să-i mai rămână şi pentru cheltuielile ce voia să-si facă cu Trică. Ba mai şi rămânea ceva pe deasupra.

Ea a îuat însă arânda podului din banii Persidei: cum putea să-i facă parre şi lui Trică? îşi nedreptăţea fata!

Nu-i vorba, ar fi putut să ia arânda în socoteala amân-durora... dar era atât de greu. Cum să dea dânsa arât amar de bani pentru un lucru care nu se vede?

Doamne, câţi oameni sunt cu multă ştiinţă de carte care trăiesc ca vai de capul lor, luptându-se cu nevoile vieţii şi nebăgaţi în seamă, ba poate chiar despretuiri de alţii care nu ştiu carte, dar au bani?! în zadar! Maî presus de bani nu e nimic decât sănătatea şi voia bună. Cum să dai banul pe care-I ai în mâna ta» când nu capeţi pentru el ceva hotărât, pipăit, neîndoios, ci numai o părere, o nădejde, un gând, care poate să te înveselească acum, dar nu ştii dacă se va împlini ori nu?

- Ferit-a Dumnezeu! grăi dânsa hotărâtă. Ce-i în mână nu-i minciună.

Nu! ea nu putea să se lepede de visul ei.

Ziua următoare n-a plecat dar la Arad, ci l-a îmbrăcat pe Trică maî curăţel şî l-a dus, peste Murăş, la Bocioacă.

Ştia băiatul destulă carte ca să fie ucenic de cojocărie, şi mai învăţa şi de aici înainte duminecile şi zilele de sărbători.

Nu era însă bine aleasă nici ziua, nici casa.

Ce-i drept, Bocioacă, cl însuşi om aşezat şi scurt la vorbă, l-ar fi primit bucuros pe Trică, ai căruia ochi îi plăceau, precum zicea el. Ii părea băiatul sănătos, deştept, aşezat şi sprinten. Nevasta lui Bocioacă era însă fată de popă; cum ar fi putut ea să sufără în casa eî, chiar acum, după cele petrecute, pe băiatul

Marei, care, nespălat, nepeptănat nu putea să fie decât un obraznic?

- O, Doamne! grăi Maia când Bocioacă îi spuse cu marc încungiur că nu poare să-i primească băiatul ucenic. O, Doamne! zise iar şi nu mai putea să zică nimic.

Iar lî se surpa cerul, parcă, amândurora în cap, şi Trică iar stătea drept, cu capul ridicat si cu manile lăsate în jos.

Care va sâ zică nici măcar ucenic de cojocărie nu mai putea sâ fie băiatul acesta sărac!

$i toate aceste din vina Pcrsidti! Nu! Persida nu putea sâ fie vinovată. Vinovată era numai maica Aegidia, călugăriţa cea papistăşcască! Nu! nu! Dumnezeu a voit aşa, pentru ca s-o întoarcă iar la gândul cel bun.

— Haide» dragul mamii, îi zise ea băiatului; am să re dau, tot am să te dau, tocmai de aceea am să te dau să înveţi carte!

Era în gândul ei hotărâtă să n-o mai lase nici pe Persida la călugăriţe. Nu se mai putea împăca cu gândul că lumea zicea că şi-a vândut copila» c-a înstrăinat-o, c-a lepădat-o.

Da! urât, nesuferit era gândul acesta! Dar ce făcea apoi cu fata? Unde o ducea? Cum o ţinea? Ce rost îi făcea?

Mergând cu Trică spre mănăstire, Mara era din ce în ce mai muiată.

Ce ar fi fost adecă dacă, după atâte nenorociri, maica Aegidia s-ar fi învoit să ţie pe Persida şi fără de plată, ca să rămână cei 6 florini pentru Trică? Avea atâta slăbiciune pentru copilă, şi unde mănâncă o sută» mai poate să mănânce şi încă unul, unde se adăpostesc o sută, mai e loc şi pentru o biată de fata săracă.

Era tare muiată Mara când a intrat în mănăstire, însă maî muiată încă era maica Aegidia când a văzut ochii cei plânşi ai văduvei, de care se despărţise în împregiurărî atât de grele şi de care se temea oarecum.

- Am să-i vorbesc maichii prioriței, zise ea strânitorată. Persida e o copilă cu porniri sălbatice, dar bune, foarte bune. O iubeşte şi maica priorița.

„Am să-i vorbesc" avea pentru Mara înțelesul „lucru e făcut".

-Apoi - urmă călugărița - am să-ți dau şi o scrisoare către părintele guardian de la mănăstirea din Arad a minoriților. Țin si părinţii copii săraci» care umblă din mănăstire la şcoală- Au, dacă îi scriu eu părintelui guardian, să-1 primească şi pe el.

Mara era foarte fericită şi foarte grăbită» ca nu cumva sâ-şi schimbe din nou gândul.

Plecând de la maica Aegidia cu scrisoarea, ea a alergat sâ-şi caure căruţă, ca sâ nu mai peardă şi ziua dc mâne, căci îi era foarte greu să-1 ştie pe Gheorghe adunând creiţari la pod.

Pe la amiazâzi era la Arad.

îşi pusese-n gând să meargă fără întârziere la părintele guardian; acum însă parcă-i venea greu s-o facă şi ţinea să se mai gândească.

îl vedea pe Trică şcolar harnic; îl vedea ieşit din şcoli; îl vedea domn mare» om cu casa lui» cu masa lui, cu rostul lui. Iară ea era tot Mara cea veche.

- Nu! nu! - zise ea - nu-mi înstrăinez eu copilul meu, căci acesta e singurul pe care-1 am.

Erau şi-n Arad cojocari, mai şi mai decât Bocioacă de la Lipova. Ea se duse cu Trică la Steva Claici, sârbul cel bogat, care lucra iarna cu douăsprezece» iar vara cu opt calfe şi era vestit în piaţa Aradului pentru cojoacele lui frumos împodobite.

în zadar! îi fusese ursit lui Trică să fie cojocar ca Bocioacă, starostele cojocarilor din Lipova, dar maî bogat încă» fiindcă avea Mara şi aduna mereu.

IV
PRIMĂVARĂ

Omul vede cu ochii, aude cu urechile, dă cu socoteală şi te scoate în cele din urmă cum eşti» orişicât dc mult te-ai sili să-i pari altfel.

Degeaba se mai plângea deci Mara c-a rămas văduvă cu doi copii, sărăcuții de ei.

Copiii» aşa săraci i_um rămăseseră, creşteau cum creste răchita-a prundisul apâtos, iară muma lor întinerea, parcă, adunând creițarii la capul podului,

Nu-i vorba, tot Mara cea veche era, tot soioasă, tot nepeptănată, şi nici că i-ar fi şezut bine altfel. Vorbea insă mai apăsat, se certa mai puțin, călca mai rar şi sc ținea mai drepr decât odinioară. Se sâmte omul care are şi-I vezi cât de colo pe cel ce se sâmte.

Şi dacă n-ar fi alta, e în lumea aceasta şi bine, şi rău. Câtă vreme se află în largul lui, omul nu-şt prea bate capul cu alții; când te afli însă în strâmtorare» te niri bine împregiurul tău, ca sâ vezi dacă nu cumva e prin apropiere cineva care poate să te scape.

Au simțit-o cei strâmtorați pe Mara că ar putea, dac-^arvoi, să lc vie într-un ajutor, asa, cu o sută, cu dona, fie ca să-şi cumpere o pereche de boi, fie ca să-şi dreagă casa» fie ca să împlinească prețul unei vii ori al unui pământ scos la vânzare. Până la toamnă, cu camătă bună, se înțelege.

- N-am, zicea Mara. De unde aş putea să am eu?

Şi asta i-ar fi şi rămas vorba, dacă n-ar fi fost la mijloc şi camătă.

Chiar mică fie, dar tot e ceva.

-Uite! Am ceva - grăia dânsa-, nu atâta cât ceri, dar ştiu pe cineva care are: sâ iei jumătate de la mine şi altă jumătate de la dânsuh

Acel cineva era domnul Anton Hubăr, economul orăşenesc dc la Lipova» prieten bun al tuturor beamterilor[1], al preotului nemțesc de la Lipova şi al maichii Aegidiei.

Hubăr era măcelar, dar nu mai ştia ce se petrece în măcelărie. Asra era treaba nevestei şi a feciorului său Națl, un băiat încă tânăr, dar deştept şi harnic, care purta gospodăria cu două calfe, Hubăr el însuşi petrecea toată ziua la casa oraşului, la cazino ori jucând cărți cu popa si cu directorul de la Steueramt[2], d. Liubicek,

Ca femeie cu minte, Mara ştia că n-are niciodată să-şi pcardă banii» dacă face tovărăşie cu Hubăr. Câştiga, cc-i drept, maî puțin; dar de asta n-o durea pe dânsa capul, fiindcă tot mai pişcă câte ceva» pentru osteneală, când datornicul făcea plățile, şî, lucru de căpetenie, nu se temea că Hubăr îi va urca arânda podului.

Creşteau dar şi ciorapii deodată cu copiii.

Tu, Doamne! cum cresc toate în lumea aceasta.

Era ca ieri când 1-a dat pe Trică ucenic pe patru ani şi se şi pomeni cu el calfe, un băictan de cincisprezece ani, cam deşirat, dar înalt ca un grenadir, cam motolog» dar cu vârtute. Păcat numai că trecea şi acum săptămâna fără ca el sâ se spele şi sâ se peptene: aceasta nu se face, aşa ştia el» decât duminecile şi zilele de sărbători împărăteşti, după-prânz, ba chiar şi atunci numai dacă nu e timpul ca să se scalde în Murăş.

Persida, sărmana, se speria când îl vedea aşa» din Paşti în Crăciun.

Se obicînuise atât de rău acolo, în mănăstire» ca toate să fie curate în preajma vederii ei, încât o apuca un fel de boală când venea de sărbători pe acasă şi trei zile depline rânduia mereu şi curățea până ŞL prin podul casei.

Btamter-funcționar (germ.).
Strueramt - percepție, agenție fiscală (germ.).

Păcatul acesta căzuse pe dânsa maî ales fiindcă în mănăstire nu mai stetea cu celelalte fete» ci cu maica Aegidia, pe care o apucau durerile dc cap când vedea praf pe masă, ori când un scaun TIU sterea tocmai la locul lui.

Mara era, cât stetea fata ei acasă, mereu cu ochii umezi, ea singură nu 5tia de ce.

Prea i se făcuse fata fată, si nu mai ştia ce să facă cu dânsa, înaltă, lată-n umeri, plină, rotundă şi cu toate aceste subţirică s-o frângi din mijloc; iar fata ei ca luna plină, curată ca floarea de cireş şi albă de o albeaţă prin care numai din când în când străbare abia văzut un fel de rumeneală.

Nu! Asta nu putea să rămâie aşa. Ştia Mara că vine frumuseţea şî se trece, si-i venea să geamă de durere şi-ar fi vrut s-o poată fermeca, pentru ca aşa să rămâie pe veci înmărmurită, ca vecinie oamenii, văzând-o, să strige cuprinşi de mirare:-„A fost odată o Mara şi aceasta e fata ei: copii ca dânsa nimeni n-a mai avut!"

Şi totuşi voia s-o ţină ascunsă şi tresărea adeseori cuprinsă de gândul că are să i-o răpească cineva, s-o ieîe, s-o ducă, s-o înstrăineze» s-o facă muiere.

în zadar! Nici că se putea altfel: ăsta i-e rostul în lume.

Şi iarăşi altă groază o cuprindea, şi sărea nopţile speriară din somn» ca sâ alerge peste Murăş şi sâ-şî aducă fata acasă.

Auzise atâte poveşti despre fete frumoase adimenîte de călugăriţe, că să ieie vălul şi să rămâie viaţa lor toată între zidurile ce atâtea taine ascund. Iară Persida iubea pe maica Aegidia, Persida se sâmţea bine în mănăstire, Persida se sâmţea nenorocită când venea la casa ei cea săracă.

Sărmana mamă!

Curn să ţină ea la casa ei asemenea fată?

Cât a ţinut postul Paştilor, Mara a rânduit mereu, a curăţit, a văruit şi râsvăruir, şLa dres casa, şi-a îngrădit din nou curtea, si-a cumpărar maî întâi masă, apoi şi scaune, apoi şî două paruri

nouă, un dulap, ba până chiar şi trei icoane. îi sângera inima când i se storceau banii adunaţi cu multă grijă pentru aceste nimicuri, de care dânsa nu sâmţea nici o trebuinţă; dar băiatul ei se făcuse calfă şi-1 aştepta ca să petreacă Pastile cu sora Iui şi cu muma lui; îşi aştepta copiii, care nu mai erau săraci ca odinioară, şi ţinea ca Persida sâ se sâmţă bine acasă.

Sărmana mamă!

Pe când ea se pregătea cu neastâmpăr sâ-şi primească copiii, neastâmpărul vieţii cuprinsese pe fiica ci.

La colţ de uliţă, peste drum de mănăstire, era măcelăria lui Hubăr.

Hubăroaie, o femeie scurtă şi cam grasă, şedea, ca de obicei, pe un scaun din fundul măcelăriei, iară feciorul ei, Hubărnaţl, tăia carnea şi-o cântărea, apoi lua banii şi îi dădea mumei sale, care ţinea casa.

După ce cumpărătorii se răreau, Hubărnaţl făcea rândurală, strângea fărâmăturile cu măturişca, apoi, dacă timpul era frumos, ieşea în faţa măcelăriei, ca să vadă mai bine lumea.

Deşi măcelar, Hubărnaţl era, aşa, la înfăţişare, om plăpând, parcă mai mult fată decât fecior. Om de vreo douăzeci şi unu de ani, cu mustaţă puţină, cu obrajii rumeni, cu şorţul curat, oarecum ruşinos, el semăna mai mult a cofetar decar a măcelar. Ai fi crezut că nu e în stare să frângă gâtul unei vrăbii.

Aşa şi era în adevăr.

Lovea cu toporul în fruntea boului şi înfigea cuţitul drept în inimă fiindcă asta îi era meseria. Nu era însă în stare sâ rostească o vorbă aspră şi se-nduioşa până la Iacrămi când vedea pe mumâ-sa mâhnită.

Aşa şi l-a crescut Hubăroaie, care atâta copil» atâta om avea în lumea aceasta.

Şvăboaică dc la Buda, ea se măritase foarte tânără după Hubăr, un vienez harnic şi chefliu, dar cam iute la fire, şi puţin în urmă veniseră aici, unde nu aveau pe nimeni. Lucrând cu

zestrea ei, Hubăr a agonisit în câţiva ani, mai ales în timpul revoluţiunii de la 1848, o frumoasă avere. încă mai bine li-a mers apoi după revoluţiunc, când Hubăr a ajuns, ca neamţ din Viena, Ia mare cinste şi casa lor era pusă în rândul celor din frunte. Dar tocmai aceasta era nenorocirea Hubăroaiei: rămăsese la măcelărie ea singură cu calfele, iară bărbatul şi-l vedea aproape numai zilele dc sărbători» când poftea beamtcri la masă. Astfel mângâierea ei era Natl, care a crescut lângă mumă-sa mereu mâhnită şi încă de copil sâmţîse că nu merg lucrurile bine în casa lor.

Şi dacă n-ar fî fost asta, el nici c-ar fi ajuns măcelar.

îl dăduse tatăl său la gimnaziul din Timişoara» unde patru ani de zile, cât a stat, a fost mereu între cei dintâi. Anul al cincilea, însă, după vacanţa de Paşti, nu s-a mai întors, ci a rămas acasă, lângă mama lui, la măcelărie. S-a şi făcut măcelar, însă firea nu i s-a înăsprit, şi când ieşea cu şorţul lui curat în colţul străzii, îţi venea să zici că nu e al lui şorţul, ci l-a pus numai aşa» de încercare.

Ani de zile de-a rândul a stat el aici fără ca să fi văzut pc cineva la vreuna dîn ferestrile de pesre drum. Şi jos, şi sus, ferestrile acelea erau date în alb, ca să nu se vadă prin ele» şi nu se deschideau niciodată. Acolo dar el nu se uita, fiindcă ştia că n-are ce să vadă.

Zidirea mănăstirii se sfârşea însă în faţa măcelăriei» iar mai departe-nspre stânga era grădina mănăstirii» împrejmuită cu un înalt zid de piatră. Ferestrile despre grădină se deschideau, ba mai ales acum, primăvara, stetcau aproape toată ziua deschise. Naţl nu vedea, ce-i drept, de la măcelărie acele ferestri, dar putea să le vadă» dacă trecea spre stânga, în faţa grădinii,

înrr-una din zile, ferestrile fiind deschise şi izbind o dată vântul în ele, una, tocmai cea de la iatacul din colţ, unde stetea maica Aegidia cu Persida, s-a sfărâmat.

Naţl s-a dus sâ vadă şî a văzut - nu fărâmăturile de geam, ci o fată, care îi părea grozav de frumoasă.

Nu-i vorba, n-avea nevoie să şi fie pentru ca sâ-i pară frumoasă. Ceea ce se iveşte la fereasLra unei mănăstiri de călugăriţe are totdeauna ceva tainic şi plin de farmec. Acolo, chiar bătrână fiind, femeia pare tânără, chiar urâtă, pare frumoasă; iară lucrurile sunt cum ele ne par.

Din întâmplare, însă, Persida, care alergase şi ea sâ vadă ce s-a întâmplat, era chiar mai tânăra, mai frumoasă şi mai plină de farmec decât cum Naţl era-n stare sâ şi-o închîpuiască.

El rămase uimit, cu inima încleştată şi cu ochii oarecum împâingeniţi.

îi era parcă s-a rupt, s-a frânt, s-a surpat deodată ceva şi o mare nenorocire a căzut pe capul lui.

Persida sta neajutorată în faţa geamurilor sparte şi nici nu-i băga-n seamă, când veni maica Aegidia, ca să vadă paguba.

Femeie mai aşezată şi mai cuminte, ba chiar călugăriţă, maica Aegidia tresări când văzu, peste drum, pe Naţl» băiatul Hubăroaiei, stând cu ochii ţintă la fereastră. îl ştia de copil mic, tl socotise totdeauna cei mai bun bâiat» şi mintea i se oprea în loc vâzându-i atât de îndrăzneţ.

- Sidi! grăi dânsa mâhnită şi apucă fata de braţ, ca s-o dea din vederea tânărului.

Rău a făcut» căci acum se opriră şi ochii Persidei asupra tânărului cu şorţ curat, cu obrajii rumeni şi cu mustaţa mică, acum îşi dete şi ea scamă de ce stă acel tânăr acolo.

Obrajii ei se umplură de sânge» şi îi era parcă o săgetase ceva prin inimă.

Atât a fost» nu mai mult, şi ca nu mai putea să fie ceea ce fusese.

Taine mari .şi nepătrunse de mintea omenească!

Atât a fost numai, şi gândul copilei era mereu la fereastra cea spartă, la frumuseţa zilei de primăvară, la omul ce stătuse

acolo, peste drum, cu ochii uimiți şi cu răsuflarea, parcă, opriră. Se temea să mai intre în casă, tremura când se apropia de fereastră, suspina greu când se uita şi nu-1 maî vedea acolo, si totuşi nu mai avea astâmpăr, nu mai găsea loc de repaos, îşi făcea mereu de lucru în casă.

Nu i-a făcut şi nu-i făcea» nu i-a zis şi nu-i zicea nimeni nimic, nu stia nimic, nimic nu gândea şi totuşi, aşa, ca din senin, se zbătea copila ca şi când ar voi să scape, să fugă şi să se ascundă în fundul lumii.

Iar două zile în urmă, când iar 1-a văzut acolo peste drum, ea a rămas nemişcată şi cu ochii țintă la el. Era parcă perdută, căzută într-un fel de leşin.

Oamenii treceau de-a lungul uliței, şi dacă el nu şi-ar fi tras seamă, ea ar fi stat mereu acolo, în fața lui. El însă iar s-a întors- în fața ferestrelor care nu sc deschid niciodată.

Nu se deschid, dar se pot deschide. Dai Da! Nu c voie, dar cu putință este!

„Dacă voiesc, pot - grăi dânsa - şi puțin îmi pasă."

Ce era adecă? îi face vreun râu cuiva?! păcătuia dacă deschidea fereastra?

„Ca el să ştie?" grăi dânsa, apoi se duse cu paşi horârâți» deschise fereastra din fața măcelăriei şi rămase dreaptă, înaltă şi cu fața deschisă în ea.

Pe Națl, care stătea în uşa măcelăriei, cuprins de neastâm- păr, îl trecură fiorii.

EI ridică fără de voie mâna stângă la gură şî îi făcu semn să închidă fereastra, căci vedea lumea.

îi era frică dc femeia cc stătea acolo sus în fereastră.

Nu era păcat, nici un rău nu i-a făcut Persida nimănui, şi totuşi ea se sâmțea umilită, nu mai putea să privească în ochii maichii Aegîdîa şi nu se mai ducea, nu mai voia să se ducă la fereastră.

îi era parcă o apucase un fel de nebunie, care a trecut.

Da! A fost o nemaipomenită ştrengârie, de care îi era ruşine, şi mult ar fi dat ca nici el să nu fi băgat de seamă când ea a deschis fereastra.

Dar, la urma urmelor, de ce a şi deschis-o? Numai şi numai ca sâ-i arate că puțin îi pasa de dânsul, că poate, dacă vrea, s-o deschidă numai şi numai ca să râdă de dânsul.

Ar fi voit să î-o scrie aceasta pe o bucată de hârtie şi să-i arunce hârtia când îl va mai vedea stând ca un smintit în fața ferestrii.

Dar îi era ruşine.

Era nesuferită viața aici în mănăstirea aceasta, unde dânsa era atât de singură, şi inima i se bătea mai iute şi mai tare decât de obicei când se gândea ***că*** peste câteva zile va ieşi şi va sta tar acasă, cu fratele ei» cu Trică al ei» care acum nu maî era ucenic, ci calfă» un adevărat flăcău, cu care poți vorbi.

S-a şi bucurat Persida de sâmbăta Floriilor, când Trică a venit s-o ia şi s-o ducă acasă.

Ce om se făcuse! Era tuns abia acum şi îmbrăcat în haine nouă-nouțe, din creştet până în călcâie toate nouă. Nu-i vorba» hainele îi erau cam largi şi mânecile surtucului ajungeau până la degete, dar nimic nu era din târgul de vechituri, ca mai nainte.

Deşi îmbrăcat însă în haine nouă, Trică se sâmțea foarte strâmtorat în fața surorii sale, care era şi mai mare» şi mai frumoasă» şi mai nu ştiu cum decât Mîlena lui Claici, cea logodită acum cu un teolog.

N-o văzuse de un an pe soră-sa şi acum parcă nu îndrăznea s-o mai îa drept soră a lui»

— Trică dragă! îi zise ea» întinzându-î mâna.

— Da, — grăi dânsul turburat — am venit să mergem acasă. „ şi nu ştia să-i sărute ori nu mâna, nu putea sâ-i zică „tu", îi era greu să meargă, după ce ieşiră ta uliță, alăturea cu dânsa, ci rămase un pas în urmă.

Erau, spre pod, două drumuri: unul la stânga, iar cellalt la dreapta.

Persida ştia că e mai scurt cel de la stânga, dar nu stete decât o clipă pe gânduri, apoi»«fără de voie» apucă la dreapta, spre măcelărie.

O nouă ştrengărie!

Tocmai în faţa măcelăriei Persida trecu uliţa ca să apuce Colţul, şi acum i st împăingeniră ei ochii, şi iar îi era ca şi când un fel de leşin ar cuprinde-o. îî era ruşine» grozav de ruşine, şi îşi vedea, parcă, obrajii roşiţi de năvala sângelui.

Naţl sfărâma tocmai cu barda încheietura de Ia un genunche, şi când Persida se ivi peste drum şî apucă spre măcelărie, el rămase cu privirea perdutăşi barda îi tremura în mână. Hubăroaie se ridică din jeţ si înainta până la.usă; servitoarea, care ţinea coşul ca să i se dea carnea, se uita şi" ea mirată, iar dincolo, peste drum, la cellalt colţ, se oprise un bătrân şi stătea cu gura căscată.

Persida trecea ca prin văpaie mistuitoare» iară Trică venea doi paşi în urma ei domol şi cu capulridicat.

- Trică, — grăi dânsa după ce trecu de măcelărie - vino mai iute, nu mă lăsa singură!

- Frumoasă e, şerpoaica! grăi Hubăroaie. A cui să fie oare? Mi-c ca şi când aş mai fi văzur-o undeva.

Naţl dete din umeri! El ştia, cc-i drept, unde a mai văzut-o, dar nu ştia a cui este,

- E de dincolo, din mănăstire, răspunse servitoarea ;o vei fi văzut la fereastră.

Obrajii lui Naţ], şi altfel rumeni, sc făcură roşii ca bujorul.

- Nu, zise Hubăroaie; ferestrele nu se deschid.

- A i văzut? întrebă d-l Bereki, bătrânul din cellalt colţ, care acum trecuse uliţa şi stetea în uşa măcelăriei.

- A cui e?

- Se poate să mai întrebi? E leită muma ei!

- Aşa e! Da, efata Marei» grăi Hubăroaie mai întâi mirată, apoi dezamăgită.

„Păcat!" îi venea sâ mai zică, dar u-a rostit vorba. Era oarecum înduioşată de gândul Că e mare nenorocire să fii atât de frageda, atât de frumoasa şi să ai mamă pe Mara, precupeaţă şi podăriţă.

Cu totul altfel se înfăţişau lucrurile în gândul feciorului.

Era şi el mai întâi mirat» în urmă însă Îj venea sâ ridice barda şi să arunce în tună cu ea, apoi să lase nrâcelăria în grija niamei sale, să alerge după fată Mărci şi să sfărâme capul celui ce ar îndrăzni sâ se apropie de dânsa. • •

N-avea nevoie, deoarece Persida nu era singură, şi băiatul, care stum mergea alăturea cu dânsa, vedea foarte bine şi ştia, k nevoie, şi el să sfărâme capete.

Un lucru era pe care nu putea Trică să4 înţeleagă: că femeile pe lângă care treceau, toate, până chiar ***şi*** fetiţelenuci se uitau cordiş, cu coada'ochiului, la sora lui şi apoi îşi mai si întorceau'capetele.

O înţelegea însă aceasta mama lui, care ardea de nerăbdare să meargă ca mâne cu fata ei la biserică, iar după-ameazăzi să dea o raită pe la] ipova, ba îi venise odată chiar gândul de a-T însoţi pe Trică la Arad, ca să stea o*zi, două la casa lui Claici,

De! e greu să ai fără mare, maî ales când trebuie să stai toată ziua la pod, ca să aduni creiţari pentru ea. Fetele vreau să fie purtate prin lume, ca oamenii să le vadă şi să le ducă vestea, să umble mereu, ca sâ-şi întâlnească norocul.'Şi parcă ştia Mara că aici, unde a crescut şi mlde toată lumea o ştia de mică» fata ei n-o să-şi poată găsi norocul.

Dara venit feta acasă, şi acum mama nu mai ştia cum sâ ***st*** gândească.

-" Lijcrurile nu erau deloc cum ea şi le închipuise.

Se bucura Persida c-a venit acasă şi era voioasă, dar nu vedea schimbările ce se făcuseră în casă şi prin pregiurul casei.

Degeaba au fost cheltuiel ile, degeaba osteneala şi neliniştea, căci Persida ar fi văzut poate gardurile huluite şi gunoiul prin curte» dar nu se uita nici la curtea cea curată şi bine îngrădită» nici la pereţii de curând văruiţi. Ba după ce a intrat şi a văzut lucrurile cumpărate cu atât amar de bani numai de dragul ei, ea a strâmbat oarecum din nas, ca şi când puţin i-ar fi păsut.

Mat rău a strâmbat însă când Mara i-a vorbit de biserică.

- O, Doamne, - zise ea - dar ce să mai facem şi la biserică?!

Marei îi trecu» parcă, un sloi de gheaţă prin inimă.

în mintea ei dumineca şi sărbătoarea erau zile în care omul merge la biserică. Mai ales acum,de când cu lumea nemţească, era lucru nestrămutat că cocurile se adună, piaţa se deşertează şi dughenele se închid îndată ce clopotele sună dc intrare. Iar pe când sună de a treia oară» bolnav pe moarte ar trebui sa fir ca sâ lipseşti de la biserică,

Nu-i vorba, s-a dus şi Persida; era însă oarecum dusă cu gândul şi strâmtorată ca străinul între străini, şi tot ca nişte străini se uitau şi alţii la dânsa, încât Marei iar îi trecea sloiul de. gheaţă prin inimă şi nu-i mai priia bucuria.

Se înşela, cu toate aceste» făcându-şi gândul nesuferit» că i-au momit călugăriţele fata.

îi era frică Persidei de oameni. Vedea, ba simţea» oarecum chiar şi pe nevăzute, că toţi se uită cu ochii bine deschişi ia dânsa, că toţi o judecă, şi inima i se încleşta, ca şi când tot în faţa măcelăriei lui Hubăr s-ar afla. îi era ruşine ca şi când toţi ar putea sâ afle din faţa ei cele petrecute, sc temea dc ceva neştiut şi nu ştia cum să calce, cum să-şi ţină trupul» cum să-şi poarte capul şi ce să facă cu manile ei.

S-a dus» cu toate aceste, şi dupâ-ameazăzi la lipova» s-a dus cum merge omul osândit să-şi ia pedeapsa, dar s-a dus râzând, fiindcă era crescută de maica Aegidia, care mereu îi zicea: „Să râzi când îţi vine sâ plângi şi să plângi numai când vezi pe alţii plângând*'.

Cu inima mereu încleştată şi tremurând la fiecare răspântie unde putea sâ se pomenească în faţa unui om pe care nu voia să-I întâlnească, ea umbla dreaptă şi cu capul ridicat, gata în toată clipa de a înfrunta privirile orişicui.

Era deci obosită când s-a întors acasă. Deşi atât de mult s-a temut că nu cumva să-1 întâlnească, acum era mâhnită că nu I-a întâlnit, ca sâ treacă dreaptă, cu capul ridicat, nepâsâtoare prin fata lui.

Era obosită $î î se ura, nu ştia ce să mai facă acasă. .

Erau Floriile pentru nemţi; duminica viitoare urmau Pastile nemţilor; abia peste două săptămâni aveau să fie Pastile româneşti; îi era, parcă, groază când se gândea că abîa joi după Paşti se va întoarce iar în mănăstire. Ce sâ focă ea până atunci aici» unde n-avea ce sâ facă?

Mara vedea că fata ei n-are ce sâ facă şi se simţea nenorocită că nu ştie ce sâ-î facă. Se ducea cu ea la denii, o ducea şi dimineţile la biserică» dar degeaba i-a zîs sâmbătă sâ meargă să vază învierea ia Lipova ori ta Măria Radna, fiindcă ferei îi plăcea să stea acasă.

Şi zilele erau, cu toate aceste, foarte frumoase. Murăsul, crescut ca odinioară din topirea zăpezilor, era plin din mal în mal şi se tăvălea alene spre şes- Pădurile nu înverziseră încă, dar pruniştile erau în floare» iarba se încheiase, sălciile, răchitele şi plopii lăsaseră mâţişori» vântul adia despre munţi primăvâratic, răcoros.

— Sâ mergem să culegem viorele, grăi Trică» pe care nud ierta firea să piardă ziua cea frumoasă, mai ales că era lunea Paştilor nemţeşti.

— Dacă ţii... răspunse Persida alene.

Ei plecară la deal spre ruinele de la Şoimoş, locuri lor atât de bine cunoscute.

Era în adevăr frumos. Inima creştea de vederea mugurilor, care începuseră a crăpa, şi sângele zvâcnea maî iute şi mai tare în adierea vântului ce trecea peste flori proaspete.

- Ştii ce? grăi deodată Persida. Să trecem Ia lipova, îţi aduci aminte, colo, deasupra viilor, ce frumos era şi câtă mulţime de viorele!

Era, nu-i vorba» mai frumos aici; dar frumos era şi acolo; preriitiudenea era frumos şi bine.

- Dacă vrei! răspunse dar Trică.

Apoi se întoarseră la vale, trecură Murăsul, fără ca sâ-şi mai pună viaţa în joc şt fără ca să plătească creiţarii, si o luară spre Sărărie, ca să iasă deasupra Lipovei.

- Să trecem prin oraş - grăi Persida - că e mai aproape.

Nu era mai aproape» dar, la urma urmelor» şi prin oraş tot acolo ieşeau.

Sărmana copită!

A trecut cu inima încleştată prin oraş şi era deznădăjduită când s-a văzut la cele din urmă case. Ar fi vrut acum sâ spună că rău au ales drumul şi sâ se întoarcă iar prin oraş, ca să apuce drumul pe la Sărărie. Asta însă nu mergea.

- Dc! - zise dânsa după cc sosiră între vii - tot e mai frumos la Şoimoş!

- Ştiu eu că e mai frumos! îi răspunse Trică, pe care inima îl trăgea acolo unde a petrecut atâte zile de copilărie.

Da! însă deasupra viilor mai erau şi alţii» care veniseră sâ caute flori şi sâ vadă de acolo din deal Murăsul şi lumea cea mare şi largă. Persida începu sâ urce mai cu vârrute,

A urcat, a căutat şi-a adunat flori, apoi s-a întors iar prin oraş la pod, obosită» frântă.

Hubărnaţl se întorcea şi el obosit frânt de la Radna, unde e atât de frumos acum primăvara.

Dacă n-ar fi fost pe pod, el ar fi apucat-o fie la dreapta, fie la stânga: aici însă nu-i rămânea decât să meargă înainte, drept

în flacăra cea mare ce se ivi fără de veste în calea Iui, Era greu afară din cale! Cum să treacă? Gum să calce? cum să-şi ţie manile? cum sâ se uite la ea? să-şi ridice pălăria ori să facă ca şi când n-ar cunoaste-o?

Persida tresări când îl zări» îşi îndreptă trupul şi îşi ridică capul. Nu mai era obosită: îi venea să zboare de uşoară ce se simţea; era ca beată de gândul c-a fost şî el la Radna - să caute flori de primăvară. Trecând pe lângă dânsa, el se uită zâmbind şi cu faţa deschisă, ca la nişte vechi şi buni prieteni, la Persida şi la fratele ei, apoi îşi ridică pălăria şi salută ca un băiat bine-crescut, încât Persida» aşa înţepată cum era, trebui şi ea să dea din cap,

- Cine e acesta? o întrebă Trică cu glasul cam înfundat.

- Cine să fie? răspunse ea. Hubărnaţl.

- De unde te cunoaşte?

- Nu mă cunoaşte, dar cunoaşte pe mama!

Trică se uită înapoi.

- Aşa-i! zise el. Ăsta e Hubărnaţl,

Mara se simţise şi ea foarte măgulită când Hubărnad a salutat-o, în două rânduri, la dus şi Ia întors, mai altfel decât de obicei. Măgulită se simţea dar şi acum, când văzu din capul podului cât de frumos a ridicat feciorul lui Hubăr pălăria în faţa copiilor ei.

N-avea» cu toate aceste, cuvinte de ase bucura» fiindcă seara Persida era foarte neastâmpărată» nu-şi mai putea găsi locul şi a rămas în cele din urmă dusă pe gânduri.

Avea în sufletul ei ceva ce nu putea să spună nimănui, iar aceasta nu pentru că s-ar fi sfiit, ci pentru că nu ştia nici dânsa ce are. Se temea ea însăşi de sine,; simţea e-o apucă din când în când o pornire năvalnică şi-i vine să se ducă, ea singură nu ştia unde, şi să facă, ea singură nu ştia ce. Mii şi mii de primejdii, nenorociri peste nenorociri, zbuciumări peste

zbuciumâri, o viață plini dc nevoi şi de dureri; le presimțea, le vedea, le ştia parcă pe toate cum vin,

- O, Doamne» - zise ea cuprinsă de duioşie - ce bine c la mănăstire! Ce fericite sunt maicile!

Mara se cutremură în toată firea ei.

- îți place ție fiindcă te-ai obicinuit cu maicile, răspunse ea. O sâ vezî, însă, că e binq şi afară din mănăstire.

Mai mult n-a zis Mara, dar acuma era hotărâtă sâ-şi ducă fata la Arad, neapărat s-o ducă acolo şi s-o ție cât de mult acolo, ca sâ se obicinuiascâ cu lumea.

V
ANI DE TINEREȚE

„Iar s-a întâmplat ceva!" îşi zicea Gretl, slujnica Hubăroaiei.

Stăpânul ei nu plecase, ca de obicei, îndată după masă, ci stetea de vorbă cu stăpâna, şi stetea cam de mult, ceea ce nu era a bine.

A intrat de câteva ori în casă pentru ca sa ridice masa si i-a găsit mereu la fel» el cu pipa în gură la un colț de masă, iară ea în cellalt colț.

Desi împlinise patruzeci şi şase de ani şi era om cu multă chibzuială, Hubăr nu părea deloc a om care poate să-i fie tată lui Națl. l^asă că era om bălan, cam slab şi cu obrajii roşii, după înfățişare prea tânăr, dar era în tot felul lui de a fi ceva uşura tec, aproape ştrengăresc. Gura îi era croită pe râs, ochii îî jucau mereu în cap, şi lucruri pentru alții mari îi păreau adeseori nimicuri. Deşi ținea mult să aibă prietenie cu popa» cu bcarmerii şi cu ofițerii, se pomenea adeseori la chefuri şi cu oameni mai fără trecere» până chiar şi cu calfele lui, un lucru pe care fecioru-său n-ar fi fost în stare să îl facă. Şi mai ales asta 1-a făcut sâ nu prea aibă trai bun cu nevastâ-sa» care era aşezată, cam țâfnoasâ şi neîngăduitoare.

Nu-Î vorba, certuri nu prea erau între dânşii, fiindcă el râdea şi făcea glume când ea îl mustra. Ea se necăjea, se înțelege, cu atât mai rău» se întețea şi de obicei începea în cele din urmă să plângă. Cu asta sc sfârşea apoi vorba, deoarece el se ducea şi o mângâia, îi zicea să nu fie proastă, căci tot n-are nimeni nevastă ca dânsul, şi toate erau bune deocamdată. Rar se întâmpla ca el, pierzându-şi sărita, să spargă ceva ori să o lovească. Nici atunci nu era însă ceartă» fiindcă îl mângâia şi îl împăca dânsa pe eh

Niciodată el nu putea să plece dc acasă mai jiainte de a se fi ales lucrurile înrr-un fel ori într-altul. Nu putea să-şi petreacă în tignă şi ştia că va trebui să se întoarcă înainte dc vreme.

De astă dată el tot râdea, iar nevastâ-sa n-ajunsese încă să plângă, deşi tare îi venea să o facă.

Avea două mari supărări deodată.

Ziua trecută, în Dumineca Floriilor, maica Aegidia, chiar maica Aegidia însăşi» a oprit-o, când a ieşit din biserică, şi i-a spus - ce ruşine - că Națl stă gurâ-cască pe la fereşti, ca să dea ochi cu fata Marei.

Atât îi părea de mare lucrul acesta, încât n-a îndrăznit să-i vorbească despre el lui Hubăr» care ținea foarte mult la mănăstire şi la maica Aegidia îndeosebi. A stat însă toată după-ameazăziua ea singură închisă în casă şi s-a gândit cum şi în ce fel să-i facă băiatului mustrări.

Spre marea ei mirare, spre îngrozirea din ce în ce mai marc a ei însă, băiatul nu s-a întors nici în amurg, nici seara, nici noaptea, ci abia în zorile zilei următoare.

A stat, a aşteptat, s-a frământat, s-a gândit şt râsgândit si a plâns, cum plâng mumele când îşi văd copiii porniți pe căi greşite şi nu ştiu cum sâ-i oprească şi să-i întoarcă.

Iară bărbatul ei, tatăl băiatului, om în toată firea, râdea, ba zicea câ-i pare bine c-a început şi băiatul lui să fie om ca toci oamenii.

Mai pi^tea biata femeie să se stăpânească şi să nu i-o spună şi cealaltă?

1-a spus-o chiar cu îndărătnicie, ca.să-i arate că o să-i treacă şi lui pofta de râs.

1-a şi trecut.

Ce-i drept, păcatul că feciorul lui a căscat gura la fereşri nu-1 prea scotea din ale lui. Fetele sunt fece» aşa zicea el, ca băieții să alerge după ele. Dar fata era a Marei! Puțin îi păsa! Nu era, la urma urmelor, decât o nebunie de tinerețe la mijloc. Asta vine şi trece tot cum a venit» fără ca să ştii când şi de ce. Un lucru nu putea sâ-i treacă lui prin gând: că băiatul lui ar putea vreodată să nu fie om cuminte.

Era însă nevoit sâ se gândească la casa lui, şi asta îl făcea totdauna posomorât.

Se simțea foarte tignit şi ferit de griji de când lăsase pe feciorul său la măcelărie. încă tot el însuşi era patronul, iar Națl era trecut în breaslă numai în rândul calfelor, şi mult ar fi dat sâ scape de orice grijă lăsându-şi feciorul patron la măcelărie.

Asta nu era însă deocamdată cu putință.

Deoarece la Lipova erau numaî doi măcelari, ei au intrat în breasla cojocarilor, cari tăiau şi ei primăvara mici, toamna berbeci şi iarna, pe ici, pe colo, câte un porc. Iar după rânduiala breslei nu putea să intre în rândul patronilor decât acela care şi-a făcut anii de ucenicie, a lucrat un ah la patronul care 1-a scos calfă şi a mai făcut şi doi ani de călătorie. Națl făcuse anii de ucenicie şi era de doi ani calfă; îi mai lipseau dar cei doi ani de călătorie,

Nu-i vorba, dacă starostele ar fi fost om de înțelegere, lucrurile, mai ales pentru Hubăr, s-ar fi putut pune ia cale şi fără de aceşti ani; Bocioacă era însă foarte mândru de starostia lui şi nu s-ar fi învoit, odată cu capul, ca cojocarii să fie mai prejos de măcelari şi ca de dragul, unui măcelar să se nesocotească rânduiala breslei, pe care toți cojocarii o păzeau cu sfințenie. Apoi nu era nici Hubăr omul care e în stare să se căciulească în fața lui Bocioacă,

Dar nici nu-i strica băiatului să mai umble prin lume, să vază, sâ învețe şi sâ se deprindă a fi om de capul lui. Era şi pentru Hubăr, dar mai ales pentru Hubăroaie foarte greu lucru să se lipsească de feciorul lor: nu le rămânea însă decât s-o mai facă şî asta.

îndeosebi Hubăroaie se mai şi bucura. Aveau prieteni la Arad, la Timişoara şi la Lugoj; aveau rude - dânsa la Buda şi la Pojon, iar bărbatul ei la Viena: orişiunde se ducea, băiatul găsea casă primitoare, ba chiar şi mireasă potrivită cu starea lui.

De astă dată lucrurile s-au sfârşit cu bine, fiindcă una voiau amândoi-

Iară Națl era om tânăr, şi nimic nu e în tinerețe mai adimenitor şi mai plin de farmec decât gândul de a trece aşa - tu de capul tău - prin lume. Abia acum se simțea calfă adevărară, şi nu-1 mai ținea locul până după Pastile româneşti, ca să-şi ia condica de călătorie de Ia Bocioacă şi să plece cu ea în raniță.

Joi după Paşti, Bocioacă puse pecetea breslei pe condică, apoi se îndreptă, înalt şi s.ubțire cum era, şi grăi sărbătoreşte:

- Iacă, băiete! cartea drepturilor tale, şi să nu uiți niciodată ql trebuie sâ păzeşti cinstea breslei. Sâ fii harnic şi ascultător, .cinstit şi vrednic de încredere; să nu pierzi timpul hoinărind degqaba, căci în breasla noastră se primesc numai oameni cumsecade. Dumnezeu sâ te ajute!

Aşa trebuia să vorbească starostele; aşa i s-a vorbit lui când şi-a luat condica de călătorie; aşa le vorbea şi el tuturor celor ceiuau condica de Ia dânsul.

Hubăr era cu toate aceste foarte supărat că un om ca Bocioacă îndrăzneşte să-i vorbească altfel lui Natl, iat Naţl stă umilit în faţa lui, ba parcă ar voi să-i mai şi mulţumească pentru sfaturile binevoitoare, ca şi când ar fi avut nevoie de ele.

Dar au trecut şi prin asta, si Naţl, plecând ziua următoare la Arad, se uita la trecători parcă a lui ar fi fost lumea cea mare în care se ducea.

Rămăsese vorba să se oprească, deocamdată» pe timp de vreo două luni, aci mai prin apropiere, Ia Arad, ca să se deprinză cu străinătatea.

Bani avea destui. Adunase el» căpătase de la tatăl său şi-i mai dăduse, aşa» prin ascuns, şi mumă-sa. Ar fi putut să tragă la orişicare hotel şi sâ trăiască boiereşte.

Nu dc asta îi era însă lui.

Calfă de măcelar, el se simţea mândru câ poate să tragă ta conacul breslei» al breslei adevărate» în care sunt numai măcelari, iar nu o amestecătură de fel de fel de oameni.

La conac a găsit alte trei calfe, un neamţ de Ia Timişoara» un ungur de Ia Dobriţin şi un slovac de la Bichîş, iar calfele din aceeaşi breaslă, orişiunde s-ar întâlni» sunt prieteni.

Prietenii se bucură, când se întâlnesc, că pot sâ stea dc vorbă şi să se cinstească, iar Naţl era şi după fire, şi după înfăţişare» foarte bun de cinste.

Se cinsteau dar prietenii, vorbind, ca oamenii plecaţi în lume, despre cele de acasă şi ţinând fiecare să arate desluşit că nu c nicăieri atât dc frumos şi de bine ca „la noi".

într-un târziu Naţl, care nu băuse mult, dar destul pentru dânsul, îşi rezemă capul pe cot, stete câtva timp gânditor, în vreme ce prietenii lui vorbeau înainte, apoi ochii i se umplură de Iacrămi.

- Ce e, măi? întrebă ungurul.

- Nu ştiţi voi! răspunse el înduioşat* Degeaba v-as spune, că nu puteţi să mă înţelegeţi. Dar nu pot nici eu să vă spun. Ar trebui sâ cunoaşteţi pe mama, ar trebui să ştiţi ce fel e mama, şrnici atunci nu m-aţi înţelege deplin. Zicea câ se bucura când am plecat, dar eu ştiu câ ea plânge acum şi are să plângă mereu, grăi el şi plânsul îi înecă glasul.

- Aşa e-zise neamţul mişcat e greu lucru să te desparţi de mama ta.

- Mai ales când ai şi tată ca mine: un om fără de inimă! adaogă Naţl» oarecum fără de voie.

- Asta trece! grăi slovacul.

- Ccsâ zic eu - întâmpină ungurul - care mi-am lăsat acasă drăguţa, un boboc de te cuprinde ameţeala când îl vezi!

Naţl îşi ridică capul şi se uită drept în faţa ungurului, îi venea să apuce carafa şi să-1 lovească în cap cu ea. De ce trebuia să i-o aducă aminte şi pe asta?!

- Eu - zise el vorbind rar — nu am drăguţă, dar fete sunt şi pe Ia noi. Ar trebui să vezi cu ochii tăi ca să stiî ce va să zică fată. Ai înţeles? Sunt şi la noi fete! strigă, apoi apucă carafa şi o izbî de pământ de se făcu miş-fărămiş.

Era foarte îndârjit feciorul Hubăroaiei.

Ce-ar fi fost dac-ar fi ştiut că pe acelaşi drum şi în acelaşi ceas venise la Arad şi Mara cu copiii ei? Deosebirea era numai câ Mara n-a tras la conacul măcelarilor, ci la casa Iui Claici» unde a fost foarte bine primită.

Avea Mara gândul ei de mamă cu fată mare.

La călugăriţe n-ar mai fi vrut s-o trimită pe Persida; acasă nu putea s-o ţie; mare lucru ax fi fost dacă ar fi putut s-o lase în casa lui Claici - aşa, cu plată maî puţină.

Milena era logodită cu un bogoslov. Persida era fată şi ea, chiar mai frumoasă şi mai deşteaptă decât Milena» ba putea să aibă, la nevoie, şi zestre mai mare.

Nu ştie nimeni cum îi vine norocul!

Nevasta lui Claici n-avea nici un gând, dar i-a venit unul.

La Sân-Miclăuş» aci peste Murăs, era un loc de popa, şi Muiineanu, logodnicul Milenei, făcuse rot ceea ce trebuia să tacă pentru ca sâ-I primească. încă acum dar, până la Rusalii, trebuia să se facă nunta. Milena şi sora ei, Anca» lucrau pe capete, ca să fie cât mai curând gata cu ale zestrei, iară Persida era o adevărată măiastră când punea mana pe foarfeci şi pe ac.

Mare lucru ar fi fpst cUcă ea ar fi,rămas până la nuntă, ca să le fie fetelor într-ajutor? , »

- Vai de mine! nu se poate, grăi Mara. Trebuie sâ se întoarcă ia şcoală. , •

Tot aşa zicea si Persida.

Nu era însă chip să plece când fetele stăruiau ,atat de mult să rămâie» ba muma lor mai scăpase si vorba că o sâ-i fie Persîdei recunoscătoare.

Mara s-a întors dar singură la Radna, ducând» se înțelege, cu dânsa si o frumoasă scrisoare pentru maica Aegidia,

Acum nu se mai plângea Persida câ n-are ce face_ Iasă câ fetele nu mai şriau undesă-ş[pună capul, dară Claici avea patru ucenici şi şapte calfe, dintre care numai două erau oameni cu casă. Seca Lena nu ținea, cu toate aceste, slujnică» ci se ajuta cu ucenicii şi cu fetele eî. Era minunat la casa tui Cinici, si Persida, care atâta timp fusese mâna dreaptă a econoamei de la Lipova, ar fi voit *să sc* despartă în mai multe, ca sa fie pretutindenea» să pună lucrurile la calc, să facă rânduîală, să le tie toate curate ca lă mănăstire.

Un singur lucru riu-i plăcea Persîdei: că trebuia sâ şadă la masă cu calfele, care se uitau lâ ea cu coada ochiului. Acesta era însă obiceiul casei» şi nici că t-ar fi putut trece cuiva prin minte că s-ar putea şi altfel. Ar fi plecat calfele toate dacă stăpânul nu le-ar fi făcut cinstea de a le pune Ia masa lui.

I.e era, cu toate aceste, oarecum greu să vie la masă, şi Bodroganu, cel mai sfătos dintre dânşii, mai nâinte de a veni» se spălă pe mânî, apoi ***sc*** mai şî pieptenâ şi puse aii surtuc.

Ceilalți făcură şi ei ca dânsul, încât era ca în ***zi*** de sărbătoare la masa lui Claici» şi aşa a şi rămas de aci înainte.

Singur Trică n-a intrat în acest obicei nou.

El înțelegea prea bine de ce se spelcuiesc ceilalți şi era mândru de soră-sa. N-avea însă nevoie sâ facă tot ca dânşii, fiindcă ți fără de asta tot frate îi rămânea Persîdei,

Duminecă s-a spelcuit insă şi el.

Ştia câ are să vie Muntcauu cu vreunul din prietenii lui să ducă fetele la biserică şi n-ar fi lăsat odaia cu capul pe soră-sa să meargă singură cu dânşii.

De! I .a biserică oamenii se duc să se închine» dar, aflâudu-se odată la un loc, ei se văd, se întâlnesc şi stau dc vorbă. Trică ştia câ fetele lui Claici nu se întorc niciodată singure de la biserică, şi ținea sâ fie şi el în ceata celor ce le petrec acasă.

Doamne! ce mângâiată s-ar fi simțit Mara dac-ar fi putut să vadă pe tata ei aşa încungiurată de bogoslovu care nici nu îndrăzneau» parcă, să se apropie dc dânsa şi rosteau vorbele numai cu jumătate de gură când îi vorbeați, Trîcă ferbea, cu toare aceste» în el: prea îi păreau îndrăzneți, pe când ea mergea ruşinoasa alăturea cu frarele ei.

Hubărnațl ar fi fost şi eL dacă ar fi văzut-o acum» de părerea lui Trică. El însă era dus la altă biserică şi nu ştia că n-ar fi avut decât să se uite bine împregiurul său pentru ca să vadă ceea ce-i dorea inima.

Fetele lui Claici, deşi sârboaice, umblau mai bucuros la biserica românească decât Ia cea sârbeasca» unde nu erau Bdgoslovi, şi bogoslovii cântau foarte frumos. Iară biserica romanească, totodată şî catedrală episcopească, se afla tocmai afară din oraş» pe țărmul Murăşuluî. Trebuiau deci sâ treacă prîn piața cea mare a oraşului când se întorceau de la biserică» şi chiar şi numai atât ar fi fost destul pentru casă facă drumul ceMung până la biserica românească.

Aici, în piață» e mănăstirea mtnoriților, cu o biserică frutfioasâ şi mare, singura biserică catolică în tot oraşul. Pe Ia

douăsprezece, când lumea iese d£:la.:biserică, e o adevărată frumuseţe pe piaţă; unde eadunat întregul oraşisâ stai şi să priveşti cum ies oamenii din biserică» şi ştii că e zi de sărbătoare.

S-au oprit fetele şî acum, ca de obicei» şi Persida se simţea ca la Radna» unde atât de adeseori văzuse lumea îndesuindu-se la ieşirea bisericii.

- Uite! Iacă şi Hubărnaţl! strigă Trică, cum strigi aşa, când vezi pe cineva la care nu te aşteptaseşi.

Persida tresări şi începu să tremure din picioare.

Cine era acest Hubărnaţl? Un om pe care-1 văzuse» aşa în treacăt şi pe furiş» de trei ori în viaţa ei. Acum însă» aici» în mijlocul unei lumi de oameni pe care nu-î mai văzuse, el îî părea un vechi şi bun prieten, îi venea să plângă când vedea că el se duce, se depărtează, se perde din vederea ei, şi ar fi voit să-1 cheme înapoi, să trimită pe Trică după dânsul.

N-a făcut nici una, nici alta, dar ochii ei erau furaţi, duşi, perduţi în urma lui, şi Trică, văzând ochii aceştia, se-nduioşă, dc-şi simţi ochii muiaţi în Iacrămi,

- Mă duc - zise el grăbit - să-i spun că suntem aici!

- Vai de mine! Ai înnebunit? răspunse ea. Ce avem noi cu el?

Doamne! Dacă i-ar fi păsut lui de dânsa, ar fi simţit că ea îl vede şi s-ar fi uitat înapoi şi ar fi salutat, ca arunci pe pod, atât de cuviincios şi cu faţa atât de deschisă şi de veselă.

- Cine e acela? întrebă Milena.

- Un măcelar de la Lipova — răspunse Persida cam peste umăr feciorul unui prieten al mamei. Noi nici nu-1 cunoaştem decât din vedere!

Ce-i păsa ei de el? căile lor erau atât de deosebite! ,

Aşa era în gândul, dar nu totodată şi-n inima ei.

Omul acela o prinsese în o clipă de slăbiciune; el ştia ceva ce singur el ştia, singur el putea să ştie: ea se ruşina de câte ori se gândea la el. Ii erau nesuferiţi oamenii ce o însoţeau; ar fi

voit ca lumea să o lase în pace, să rămâie ea singură: n-avea dânsa nimic cu alţii!

Aveau însă alţii cu dânsa, şi casa lui Claici era mereu plină de prieteni de ai lui Munteanu» ceea ce nu supăra nici pe seca Lena, nici pe Mara, care ţineau mult la bogoslovi.

Vorba era de nuntă, de veselie» de zile fericite» şi serile fetele învăţau cu tinerii săjoace, spre marea supărare a lui Trică» care era şi el nevoit să ia parte la petrecere.

Părintele episcop hotărâse câ în ziua de Rusalii îl va hirotoni pe Munteanu de diacon; cununia dar trebuia să se facă neapărat înainte de Rusalii.

Anca şi Persida erau surori dc mireasă, şi seca I ena le făcuse haine Ia fel.

Fraţi de mire erau unu Codreanu, cel mai curăţel dintre prietenii lui Munteanu, iar cellalt, o, Doamne! chiar Trică. El nu voia, dar aşa dorea Milena, aşa seca Lena, aşa poruncea Persida, iar Mara, când a aflat-o aceasta, a dat din toată sărăcia ei să-şî cumpere un rând de haine negre şi o pereche de mânuşi în faţa guşei dc porumbel.

Când s-a văzut sărmanul dc băiat, gătit astfel, îi venea să se ascundă, ca nimeni să nu-1 vadă, şi a început să râdă ca un nebun.

Mara a început şi ea, dar nu să râdă, ci să plângă ca o nebună.

Cum, Doamne, sâ nu plângă, când îşi vedea copiii mari, atât de frumoşi, atât de spelcuiţi, atât de cumsecade, şi Bârzovanu, fie iertat, era în pământ şi nu putea să-i vadă şi el, căci şi ai lui erau.

- Săracul! - zise ea ştergându-şi lăcrămile - mult a fost bun şi vrednic! Azi nu mai trăiesc oameni ca dânsul. Nu era lumea asta pentru el!

Cum ar fi putut Persida, ea singură, să rămâie tot cu gândul ei cel vechi, când Bârzovanu îi fusese tată, Maia îi era mamă, Trică îi era frate şi toţi ceilalţi umblau în voile ei?

Inima tânără e făcută să stea deschisă, si tânără era şi inima Persidei. Da! aşa râzând din gură şi din ochi, aşa îndrăzneaţă ca un copil răsfăţat n-a mai văzut-o pe ea decât un singur om, Naţl» atunci când stetea în faţa ferestrei deschise.

Cum n-ar fi alergat el la biserica dc pe ţărmul Murăşului, dacă ar fi ştiut câ iar putea s-o vadă tot ca atunci?

El însă n-avea de unde s-o ştie aceasta.

Abia după biserică, în piaţa cea mare, când nuntaşii, un. lung şir de trăsuri, se întorceau la casa miresei» s-a oprit şi el, cum toţi sc opriseră, şi a văzut mai întâi pe Trică» apoi pe Mara, nu însă şî pe Persida, care trecuse înainte.

— Vă rog — întrebă el pe un domn ce se afla în apropiere - cine se mărită aici?

Ăia dete din umeri.

- Vă rog - întrebă el pe altul — unde se duc nuntaşii?

Şi ăsta dete din umeri.

El nu mai întrebă pe nimeni, cî porni dus şi ca ieşit din fire în urma trăsurilor. Acolo unde se duceau trăsurile, acolo le afla şi le vedea el roate,

I-c-a şi aflat, căci nuntaşii se dăduseră toţi din trăsuri pe când el a sosit, trăsurile erau ieşite în uliţă unde stăteau ca să mai răsufle caii, şi în poarta deschisă se îndesuia o lume de oameni, care le ştiau toate.

Era nuntă de vară la casa lui Claici.

în curtea cea largă era un mare cort de verdeaţă, acoperit cu frunziş de stejar, împodobit la intrare cu ghirlande de flori.

Casa se întindea la stânga până în uliţă.

în cort, prin curte şi în faţa casei, nuntaşii roiau în voie bună, dar încă nu veseli.

Unii sc aşezau pe la mesele întinse în cort, spre fund, la dreapta şi la stânga; alţii steteau de vorbă în locul larg ce rămăsese la mijloc, între mese; cei mai mulţi, însă, tineretul, se aflau în faţa cortului, unde cânta muzica încă tot obicinuitul marş de nuntă.

Aici era şi Trică, tot lung şi deşirat, dar mai altfel decât atunci» cu manile, parcă» mai lungi şi împedecându-se mereu când de unul, când de altul.

Mara era şi dânsa la masa din fund» dar pe Persida n-o vedea nicăiri.

Şi totuşi ar fi putut să fie!

El ştia acum câ fata lui Claici **e** cea care s-a măritat, că Trică e calfă sî a fost şi ucenic la Claici; era însă lucru firesc ca Persida sâ nu fi venit şi ea la nuntă, fiindcă se afla în mănăstire.

Ar fi putut, cu toate aceste, sâ fie şi ea aici.

El însă nu mai putea să aştepte. Stăpâna sa il aştepta cu masa. Cc păcat! Trebuia neapărat să se ducă.

Dar ea putea să fie aici.

Nu! Era peste putinţă: el trebuia să meargă la masă.

Aha! Ochii tuturora se îndreptează spre casă. Vine mireasa cu ginerele» iar după dânşii...

El se dete la o parte, ca să nu **fie** văzut. Nu-i şedea bine să stea aşa, gură-cască» în poarta unei case străine.

„Hm!" făcu el cu faţa deschisă.

Nu era tot cum o ştia el, mândră şi oarecum încruntată, dar era drăgălaşă, ruşinoasă, neajutorată, nu ştia cum să-1 ţie de braţ pe tânărul acela - cine-o fi.

Era de toată frumuseţea, dar puţin a fost, căci ea s-a pierdut peste puţin in fundul cortului.

Naţl se întoarse şi, grăbit şi în silă, sc urcă într-una din trăsurile acum slobode şi apoi iute! ca stăpâna sâ nu se supere.

După-masă? Da', fără îndoiala! Ar fi voit s-o vadă mai bine. Dar adecă de ce? Ce folos? Nu! el nu putea să stea în poartă.

Dar nici acasă nu putea să stea.

A ieşit, ca de obicei, la plimbare.

Ce ar fi fost dacă trecea, ca din întâmplare, pe acolo?

Asta da!

Vai ce gălăgie, ce amestec, cc neastâmpăr: era parcă sc înzeciseră oamenii. Uniijucau în curte, alții în cort, pretutindenca era plin, şi el nu vedea nimic.

Trecu şi se întoarse peste câtva timp, şi iar trecu şi iar se întoarse.

Nu mai putea! îi era parcă mumâ-sa stă de pândă colo, la răspântie, şi-1 vede şi sc mâhneşte. Ba Persida îl vedea, parcă» şi ea cum umblă s-o vadă pe furiş, şi râdea de prostia lui.

El plecă hotărât şi iute, dar cu pas din cc în ce mai rărit, apoi de la colț se întoarse; acum încă, cea din urmă dată.

Muzica nu mai cânta; jocul încetase; bătrânii se ospătau pe ta mese, iar tinerimea era resfirată prin curte, cavalerii stergându-şi frunțile cu batistele, iar daniele făcându-şî vânt fiecare cu ceea ce avea ta îndemână.

Persida se plimba şi ea printre ceilalți, tot cu acel tânăr, dar acum şria cum să-1 ție de braț şi era voioasă şi îndrăzneață.

Hubărnațl simți în el ceva ce-1 apucă şi-1 ia şi-l învârte, îşi potrivi surtucul pe trup, îşi răsuci o dată mustața» apoi, fără ca să mai ție seama de mumă-sa, trecu prin mulțimea adunată în poartă şi înainta râzând spre Persida.

Persida, când dete cu ochii de el, se făcu dreaptă ca lumânarea.

îi venea ca ieşit din pământ şi îi părea, cu toate aceste, lucru foarte firesc ca el să vie şi să se apropie aşa râzând prieteneşte» ca atunci pe pod.

Aceste erau din altă lume, ca dintr-aiurea, unde toate sunt de sine înțelese.

- Aşa-i că temiti? zîse el fără ca sâ-şi mai ridice pălăria. Am văzut, când vă întorceati de la biserică, pe fratele şi pe muma d-tale si am dat cu socoteală că trebuie să fii şi d-ta aici. Ne cunoaştem - adause apoi întorcându-se spre Codreann, care era cam mirat - de acasă.

- O! - grăi Persida dezmeticindu-se - eu te-am văzut pe d-ta demult, o dată, când icşeai din biserică, dar nu te-ai uitat la noi şi nu ne-ai văzut.

- Păcatele melc! zise el. îmi pare foarte rău! Care va să zică nu acum ai venit!

- Sunt de la Paşti aici şi am sâ stau până Ia toamnă.

- Cum? Nu te mai întorci la mănăstire?

- N-o lăsăm! grăi Codreanu, ca sâ zică şi el ceva.

Națl nu putea să-şi dea seama dacă rău ori bine îi pare. Acum» în pripă, simțea numai că îl zguduie ceva şi se află în mare strâmtorare.

Trică, deprins a fi cu ochii mereu la sora lui, era foarte voios şi a alergat, când l-a zărit pe Națl, la mumâ-sa cu vorbele:

- Maică! Uite si Hubărnad! A venit şi cl!

Şi Mara era foarte voioasă, dar nu înțelegea, adecă parcă înțelegea» dar nu voia sâ ştie» cum a venir Hubărnațl aici şi cum s-a pomenit el vorbind, aşa din senin, cu fata ei. Care va să zică ei se cunoşteau, aşa, fără de ştirea ei» prin dosul ei.

- Sărac de sufletul meu! grăi dânsa; se ridică înaltă, spătoasă şi greoaie, cum era, şi se uită acolo cum se uită cloşca la pui când simte câ nu li-e a bine.

Iară Mara era dintre oamenii care nu vorbesc numai cu gura, ci şi cu ochit şi cu sprâncenele, şi cu crețele de pe frunte, şi cu manile descleştate; ochii tuturora se câmiră după ai ei» şi Națl era ca strivit de multele priviri, care îl întrebau: „Cum ai cutezat tu să vii nepoftit de nimeni aici?".

Acum, acum iar îl vedea mumâ-sa?

Era o nemaipomenită obrăznicie; a vorbit prostii de necrezut.

Ce caută el aici? Ce vrea? Ce l-a adus? O .să mai vie si mâne? şt poimâne?

Ei se îndrepta şi înfruntă privirile aţintite spre el, apoi se duse drept spre Mara, care era închisă în dosul mesei.

Ajuns în faţa ei. el ridică zâmbind pălăria.

- Am văzut - zise - trecând din întâmplare pe aici, pe domnişoara, fiica d-voastre, şi am dat cu socoteală că sunteţi şi d-voasrră aici. Aş avea să vă fac o rugăminte.

Mara sc însenină.

- Aşaa! zise ea.

Era lucru firesc! Cum sâ nu cunoască feciorul lui Hubăr pe fata ei?

T- D-sa - urmă, îndreptându-se spre nunul care şedea al treilea de Ia dânsa - e feciorul unui bun prieten al nostru.

Nunul dete din cap, iară Naţl se închină, apoi se întoarse spre Mara.

- Mama - grăi dânsul - era să vie săptămâna viitoare aici» fiindcă rămăsese ca dupâ Rusalii sâ plec la Buda. Vă rog să-i spuneţi, dacă vă întoarceţi, sâ nu mai vie» căci eu plec mâne. îi scriu şi eu, dar prinde mai bine dacă i-o mai spune şi cineva cu grai viu. Să-i spuneţi, vă rog» cam-aţi văzut şi simt bine» dar n-am mai putut aştepta!

- Bine» bine! - răspunse Mara - o să-i spun. Păcat! o să-î pară foarte rău! Hei - urmă ea peste puţin - greu se desparte mama de copilul ei, mai ales când unul singur arc!

- Vă mulţumesc! grăi dânsul încet.

Apoi strânse mâna Marei, se închină şi se întoarse iar cu capul ridicat şi cu taţa deschisă fa Persida, care vorbea cu Codreanu parcă puţin îi pasă.

- Domnişoară, - grăi el întinzându-i mâna - rămas bun! Eu mă duc mâne mai departe-

Ea îşi lăsă mâna moartă în a lui.

- Unde?

- Mai întâi Ia Buda, apoi la Pojon, la Viena, şi Dumnezeu mai ştie unde. Doi ani fără cinci săptămâni am să tot umblu.

Ea dete din cap. Ce putea să-i răspundă? Păcat numai c-a venit acum aici!

Nici măcar în ochii lui nu s-a uitat, nici în urma iui n-a privit.

Şi el s-a dus fără ca să se uite-napoi.

Ce aveau, la urma urmelor, ei doi unul cu altul?

VI
ISPITA

. Norocul nu umblă târâş, ci zboară pe aripi iuţi şi-ţi iese, când îi vine rândul, fără de veste-n cale: degeaba îl cauţi când nu-1 găseşti; degeaba fugi când el aleargă după tine; norocul tău e numai al tău, şi chiar dacă nu l-ai cunoaşte tu pe el» te cunoaşte el pc tine şi nu te părăseşte.

Te miri însă de unde iese» şi de aceea stai mereu gara, ca să4 apuci precum rândunica prinde musca din zbor.

„DeL.de!..- zicea şi Mara în gândul ei» când vedea pe Codreanu învârtindu-se mereu împregiunil Persîdei. Mai ştii?! Fata e fată; iar feciorul e curăţel şi deştept, fiu de popă, nepot de protopop şi peste câteva luni de zile bun de popie/

Nu mai era Mara podăriţa, nici precupeaţa» nici mai ales văduva rămasă cu doi copii săraci: gătită de nuntă, ea se ţinea drept, vorbea rar şi chibzuit, ba, pentru ca lumea să afle, mai scăpa şi câte-o vorbă despre supărările pe care ţi le fac datornicii.

Cam ia fel era şi gândul celorlalţi.

Oamenii văd şi dau cu socoteală şi înţeleg şi-şi fac în cele din urmă părerea, care le ţine loc de adevăr neîndoios: era lucru

hotărât că Persida şi Codreanu se potrivesc ca făcuţi anume unul pentru altul.

Cu cine adecă să se fi potrivit Persida dacă nu cu Codreanu?

Deoarece parohiile nu sunt la fel, bogoslovii erau şi ei fel-ele fel de oameni. Cei mai mulţi erau foşti cântăreţi de strană, care veniseră la preparandie ca să se facă dascăli. Din preparandie au intrat apoi în şcoala teologică. Alţii se făcuseră dascăli, se însurascră şi veniseră acum cu neveste cu tot la Arad, ca să se pregătească din ale socrilor pentru preoţie. Puţini numai trecuseră şi câteva clase gimnaziale şi abia câte unul, doi de curs. Viitorii protopopi aveau toate cele opt clase. Pentru toţi însă lucrul de căpetenie era să scape de cătănie, care pe timpul acela ţinea doisprezece ani.

Nu-i vorba, puteai să te răscumperi ori să-ţi plăteşti vreun obşitar ca să-ţi ţie locul: aceasta însă numai oamenii bogaţi puteau s-o facă; cei mai săraci ieşeau mai bine cu socoteala daca intrau în şcoala de teologie.

Pe Codreanu vârsta de douăzeci de ani îl apucase în clasa a şasea; nu i-a rămas dar decât sâ intre şi numai cu şase clase în rândul bogoslovilor scutiţi de cătănie»

Deşi nu era însă între cei dintâi, el se ţinea în rândul lor, căci nu degeaba era nepot de protopop. I^asă că era băiat ţanţoş şi bun de petreceri, dar îi dădea mâna să fie. Apoi nici nu-şi bătea capul cu viitorul.

Oamenii sunt precum i-a lăsat Dumnezeu: fiindcă popa e sufletul şi cârma şi cinstea satului, ei ţin să aibă popă dintr-ai lor.

E dar lucru de sine înţeles că, murind un popă, fie feciorul, fie ginerele, fie vreun nepot îi ia locul.

Şi cine oare ar fi putut să ştie mai bine decât protopopul unde a murit popa şi n-a lăsat fecior, ci fată» şi frumoasă, şi cu zestre bună?

Doi ani de-a rândul Codreanu petrecuse vacanţele si sărbătorile la Buteni, unde citea ***Apostolului*** cânta în strană» ca poporenii să-1 cunoască, şi stătea în gazdă la preuteasa, unde se simţea foarte bine.

Asta se ştia, dar omul chibzuieşte si Dumnezeu potriveşte, şi ivaveai ce să-i faci lui Codreanu dacă se simţea mai bine aproape de Persida decât departe dc dânsa.

Ciudat lucru!

Persida , fată tânără şi intrată de curând în lume, sc uita la el cu un fel dc sfială şi se simţea foarte măgulită când el se apropia de dânsa şi îi vorbea. Desi dânsul era numai de douăzeci şi trei de ani, ea îl socotea om deplin, foarte aşezat, foarte cuminte, foarte învăţat şi-1 punea sus de tot în gândul ei, încât ar fi fost în stare să-i sărute mâna.

Codreanu o vedea aceasta, se simţea şi el măgulit şi înălţat în gândul luî, se apropia, cu toate aceste» numai cu un fel de frică de dânsa. O vedea aşa înaltă, trupeşă, frumoasă şi deşteaptă, se mira adeseori cât de bine ştia dânsa să judece pe alţii şi nu se mai îndoia că-1 va judeca şi pc el mai curând ori mai târziu cu totul altfel. Era însă oarecum legat de dânsa. Trei săptămâni de zile» în timpul pregătirilor de nuntă, ei s-au văzut în toate serile, şi lumea îi lua totdeauna pereche, parcă fără de dânşii lucrurile nici n-ar fi putut să meargă bine. Iar acum, în rimpul nunţii, tocmai fiindcă era lume multă, ei au stat foarte adeseori singuri, nebăgaţi în seamă de ceilalţi, şi oamenii tineri, fecior şi fată, nu ştiu niciodată unde vor ajunge cu vorba când sc află singuri.

Târziu, pe la miezul nopţii liniştite, senine şi răcoroase, ci şedeau pe o laiţâ din grădina de flori ce se întindea în faţa casei, dincolo de cortul de verdeaţă. Jocul încetase deocamdată, jucătorii se răcoreau plimbându-se prin curte, muzicanţii odihneau, iar în cort era o zgomotoasă şi veselă învălmăşeală.

Persîdei îi venea să plângă. De când se înserase, ei o necăjea mereu cu Naţl. Iar el o năcăjea fiindcă era un farmec nespus în năcazul ei. Cu toate aceste, dânsa nu se putea stăpâni, căuta dinadins să fie cât mai des singură cu dânsul: era cuprinsă de un fel de beţie, i se răscolise, parcă» toată firea şi ar fi voit ca aşa să şi rămâie.

- Eu am văzut - zise el râzând - că schimbai feţe, că glasul iţi era înecat şi tremura, că nu mai ştiai ce să faci şi ce să zici.

- Doamne! - răspunse ea - m-am speriat. Cum să nu mă sperii, când mă pomenesc deodată că un om cu care n-am vorbit în viaţa mea vine la mine şi-mi vorbeşte ca şi când am fi copilărit împreună?

Lui Codreanu lucru acesca îi părea peste putinţă.

- Eu nu cred că n-aţi mai vorbit, zise el.

- Eu ce să-ţi fac dacă nu mă crezi?! răspunse ea dând din umăr.

Şi iar se vedea stând în fereastra deschisă» uitându-se îndrăzneaţă şî ca un copil răsfăţat la Naţl. Asta însă nimănui în lumea aceasta n-ar fi fost în stare să i-o spună.

El apucă amândouă manile ei şi se simţi cuprins de un fel de îndărătnicie. Erau, parcă, de lemn manile acelea, carne moale şi rece, buştean fără de viaţă, încât ar fi voit s-o zguduie strângând-o de mâni.

- Şî, cu toate aceste» îţi pare râu c-a plecat — grăi dânsul - şi ai pierdut voia bună de când a fost el aici.

- De ce să zic nu? îi răspunse ea. Nu ştiu nici eu de ce, dar îmi pare rău. N-am nimic cu el, dar m-a cuprins un fel de întristare, fiindcă-mi părea mâhnit, ca şi când eu aş fi de vină.

Codreanu începu să tremure.

- Şi mi-o spui mie asta aşa, parcă puţin îmi pasă!

- De ce să-ţi pese?!

- Pentru că mă doare, zise el luat pe dinainte de o pornire pân-acum lui necunoscută.

Ar fi vott s-o tragă la sine şi s-o strângâ-n braţe, apoi sâ sc ridice şi sâ fugă, ca sâ n-o mai vadă-n ochi.

„Mă doare!" Vorba aceasta era rostită aşa, că orişicare femeie, chiar şi o copilă mică» trebuia s-o înţeleagă. Persida se simţea foarte strâmtoratâ. Ar fi voit să-şi scoată manile din ale lui, dar nu îndrăznea, se temea ci el se va mâhni. Manile ei începură şi ele să tremure.

- Doamne! — zise ca - ce să fac dacă nu ştiu să spun ce vreau şi vorbesc prostii? Sâ nu mai vorbim despre dânsul. Eu n-am nimic cu el» nu vreau să ştiu de el! Nu vreau, îţî.spun, şi trebuie să mă crezi!.

Codreanu era muiat, scos din sărite.

la asta nu se gândise. O luase aşa în glumă, pe tândâlitc, ca să-şi petreacă timpul, şi din glumă în glumă el s-a pomenit în cele din urmă într-o încurcătură din care nu mai purea sâ iasă. îi părea rău c-a apucat-o de mâni, îi era ruşine c-a scăpat acele vorbe» dar nu mai putea sâ dea înapoi. Era-n vorbele rostire de dânsa o atât de gingaşă părere de rău, încât el se simţea umilit, vinovat şi, fără ca sâ-şi mai dea seamă despre ceea ce face, ridică una din manile ei şi o sărută.

-. Vai de mine! zise ea speriată. Cum poţi d-ta să faci asemenea lucruri?!

ît era parcă stelele cad de pe cerul senin, îi venea să plângă, dar nu era-n stare sâ se ridice şi să-1 părăsească.

- D-ta eşti de vină! răspunse el strâmtorat.

Persida, deşi tânără încă, era femeie şi simţea înţelesul acestor vorbe.

- Să mergem, te rog» ti zise ea încet şi stăruitor. Sâ mergem! zise iar hotărâtă de a nu mai rămânea niciodată singură fie cu dânsul, fie cu altul

întorcându-se-n curte» era şi el hotărât să nu mai rămâie singur eu dânsa. îi era ca şi când s-ar fi jucat cu focul şî s-ar fi ars.

Nici c-au mai rămas singuri» dar vrând-nevrând erau mereu împreună, se gândeau mereu unul la altul, se simțeau foarte apropiați şi nu se puteau împăca cu gândul că în curând, poate chiar mâne, va trebui să se despartă.

Persida era, cu toate aceste, mâhnită când a aflat câ seca lena şi Mara au luat înțelegere ca ea să mai rămână până după hirotonirea lui Munteanu, apoi să se ducă pe vreo două săptămâni cu însurățeii la Sân-Micîăus- Acasă la Radna tot n-avea ce să facă.

A rămas dar, a stat» s-a dus, s-a întors şi iar a stat.

Mai rău nici c-ar fi putut Mara sa potrivească lucrurile, fiindcă prea mult stă singură şi la prea multe se gândeşte fata tânără când rămâne în casa cu însurăței.

Apoi Codreanu venea şi el să-şi vadă prietenul, şi Persida nu purea să fugă de dânsuL

Nu-1 mai punea, cc-i drept, tot atât de sus ca mai-nainte în gândul ei» dar îi era mai presus de ceilalți, simțea că poate să facă ce vrea cu el» îl ştia că e foarte simțitor şi n-ar fi fost în stare să facă ori sâ zică ceva ce-1 supără» s-ar fi simțit nenorocită dacă l-ar fi mâhnit.

Cum, Doamne, să mai rămână el străin de dânsa când o vedea atât de cuminte, atât de dulce la fire» atât dc îndemânatecâ şi atât de doritoare de a intra în voiîe lui?

Nu încăpea în mintea lui gândul că s-ar putea ca el sâ nesocotească voința părinților săi şi mai ales pe a bunicului său, care era protopop. Nu mai încăpea nici o îndoială, asta o ştia şi Persida, că la toamnă el are sâ se însoare, să se popească şi sâ fie om cu rostul lui. Pân-atunci însă? De ce oare sâ sc lipsească de mulțumiri, pe care numai acum poate să le aibă şi apoi nu le mai găseşte toată viața lui? Ce ar fi putut să-1 despăgubească? Ce perdea dânsa?

Nimic! Aşa gândea şi Persida ea însăşi. Deşi era însă lucru neîndoios, ea se îndoia dîn zi în zi mai mult câ el se va însura la toamnă, aşa cum ştia el. judeca, nu cu mimea, ci cu inima ei, şi-i păţea peste putinţă ca el să-şi poată călca pe inimă.

Ceilalți, care judecau cu mintea, erau şi ei de aceeaşi părere» căci oamenii judecă după ceea ce văd cu ochii lor. In gândul lumii nu maî încăpea nici o îndoială că nu are Codreanu să fie ginerele preutesei de la Buteni, şi Mara făcea în toate serile socoteala, se târguia mereu ea singură cu sine şi chibzuia cum s-o apuce ca să scape cu puțin dc astă dată.

S-ar fi putut oare să nu meargă vestea şi până la părintele protopop?

Trecuseră examenele, se-mpliniseră două săptămâni din vacanțe, dar băiatul tot nu se întorsese acasă. Tocmai acum întârzia, când ar fi trebuit să alerge, cum au alergat ceilalți, care şriau să spună ce-1 face să-ntârzie.

Părintele protopop era om mărunt şi uscat, cu barba creață şi de tot albă, dar iute, țeapăn şi foarte sprinten pentru vârsta lui. El nu ştia ce va să zică răbdarea; viața Iui toată a grăbit, acum însă şedea foarte liniştit în jețul Iui şi se scărpina din când în când la ureche. Tare ar fi voit să plece la Arad, ca să-şi aducă nepotul, cum 1-a mai adus si alte dați, dar nu putea să se dumirească cum ar fi mai bine, îi era greu, de tot greu, şî de câte ori venea sâ ia vreo hotărâre, se ridica puțin din jeț, apoi iar se lăsa înapoi.

„Cum or veni lucrurile, aşa să vie! - zicea cl în gândul lui - tot nu pot eu să ştiu cum e maî bine!"

Ar fi voit să vadă fata şi să se încredințeze, dacă e adevărat că ea are, precum i s-a spus, zestre frumoasă.

Dar nu! Cum or veni, aşa să vie!

Aşa au şi venit.

Băiatul s-a întors în cele din urmă acasă şi era, parcă nimic nu s-ar fi întâmplat, tot ca mai înainte. I-a Buteni însă el n-a grăbit» şi nici popa, nici protopopul nu-1 zoreau să meargă. Voia să se ducă, dar au trecut trei săptămâni şi nu s-a dus.

Săptămâna a patra, în sfârşit, a plecat» dar nu la Buteni, ci la bunicul său şi de acolo la Arad,

„N-tti ce să-i faci!" zicea protopopul, care era om bătrân şi slab la fire.

Popa însă» care era mai tânăr şi mai cu vârtute* s-a făcut foc şi ar fi plecat în urma lui daca nu l-ar fi oprit preuteasa, cate era mamă şi fiica protopopului.

Nici câ era nevoie să plece.

Feciorul lui n-a stat decât o zi la Arad, apoi s-a întors foarte muiat la bunicul său» unde era tot acasă.

5-a dus fiindcă voia s-o vadă şi sâ-î spună că n-a fosr la Buteni si că nici n-arc să meargă. După ce a văzut-o, însă, nu i-a spus nimic.

Ea ştia că el are să vină,- îl aşteptase, şi după ce s-a uitat în ochii ei, îi era ruşine că n-a fost la Buteni şi a luat hotărârea de a se duce. De aceea s-a întors atât de curând. Pe drum însă iar a început să simtă că nu poate să se ducă.

Nu mai ştia nici el ce vrea şi cc are să tacă; ar fi voit ca cineva să-1 sihuascâ, să-I despartă de Persida, care îi părea prea multă femeie pentru dânsul, prea stăpâna pe sine şi pe voința lui.

$i era, în adevăr, stăpână Persida. încă din noaptea în care el ii sărutase mâna» ea îl socotea om slab, pe care poate să-I poarte după bunul ei plac, şi totodată om de o rară bunătate de inimă, care ține mult la dânsa. Ii intrase încetul cu încetul în minte gândul că el nu poate sâ trăiască fără de dânsa, si o dulce mângâiere sufletească o cuprindea când îşi dădea seamă cât de fericit poate să-1 facă, fără ca sâ-si dea măcar silința. De aceea ştia că el are să vie, şi iar să vie, şi iarăşi şi iarăşi... şi aştepta în linişte cum aştepți răsărirea soarelui si coacerea fructelor bătute de razele lui.

Toamna târziu, după ce bruma pişcase frunzele, ea şedea cu Anca la fereastră, amândouă cu cusătura în mână.

Trică intrase în două rânduri la ele. Era cuprins de un fel de neastâmpăr. Voia să-i spună ceva» degrab\ cât mai curând, dar numai ei, ca să nu afle şi Anca.

Persida ieşi, ca din întâmplare, după el.

- A venit Națl! zise el. 1-am văzut! Iar e aici!

- Ce-mi pasă mie?! răspunse ea supărată şi sc întoarse îu odaie.

Cu toate aceste, ea se uita des pe fereastră, în strada.

Dac-a venit, el nu putea să nu treacă pe aici!

Tot ar fi voit să-1 vadă.

Dar el nu uecea şi nu trecea. Se apropia timpul prânzului, şj el nu se ivea nici de la dreapta, nici de la stânga.

Poate că nu ştia câ dânsa se afla tot aici.

Când le poftiră la masă, ea se depărta cu anevoie, ca siluită, de Ia fereastră- l^a masă stătea ca pe spini» căci s-ar fi putut ca el să treacă tocmai în timpul când ea nu sc afla ia fereastră.

Era lucru de neînțeles!

C< avea dânsa cu el? Stând» după-masă, iar la fereastra, ea-şi reamintea cele petrecute, se vedea stând în fereastra deschisă, trecând prin fața măcelăriei, întilnîndu-se cu el pe pod, vorbind cu el în mijlocul nuntaşilor, şi iar o treceau fiorii, îar o cuprindea amețeala, iar se simțea sleită de puteri» încât nu mai putea să-şi dea seama despre ceea ce face ori vorbeşte. Se temea ea însăşi de sine

„Doamne! - zise în gândul ei - de ce vântul a trebuit să izbească atunci fereastra?!"

Toate n-ar fi fost dacă fereastra aceea s-ar fi spart altă dată.

.Era lucru de neînțeles!

Dar el nu se ivea nici de la dreapta» nici de la stânga, şi cu cât mat mult se apropia seara, cu atât mai viu îi era neastâmpărul.

p

„Uite, - îşi zise ca - aşa ca mine trebuie să se simtă Codreanu când vine si mă vadă,.. Ah! Doamne, ce-ar simţi el când ar şti ce simt eu acum?!"

Ea tresări şi se cutremură în tot trupul, apoi se ridică şi se depărta de îa fereastră, cuprinsă de simţământul unei grele vinovăţii.

„Nu vreau!" grăi ţinându-se iar drept şi cu capul ridicat.

Nu mai voia să-1 vadă, vrea să nu mai voiască a şti dacă el trece ori nu; îi era greu să se stăpânească, dar durerea pe care o înfrunta îi părea dulce ca jertfa de spăşire, şi n-a mai mers la fereastră.

Si totuşi sufletul îi era cuprins de o lină şi adâncă mâhnire, Perduse, parcă, ceea ce era mai frumos în viaţa ei, gândul că nu se poate ca el să nu vie, S-a putut!

Seara, după ce s-a aşezat la odihnă şi nu putea să doarmă, ar fi voit să poară plânge. Dar de ce adecă sâ plângă» când n-a fost nimic, n-are, nu poate să fie nimic între ea şi el? Şi-a făcut ea asa, din senin, un gând şi 1-a perdut.

Ziua următoare era duminecă.

Dimineaţa a căzut o brumă groasă, după răsărirea soarelui, s-a lăsar negura, iar înspre ameazâzi soarele a risipit ceaţa şi cerul s-a înseninat. Era una din zilele de toamnă în care mereu îi vine omului să plângă. Prin văzduhul curat si proaspăt fluturau căzând alene spre pământ lungi fire de păiengenis, iar de pe duzi se scuturau din când în când frunzele brumate.

- Hai să mergem la Pădurîţă - zise Anca după-masâ-, că n-o să ne mai ducem anul acesta!

— Sâ mergem» îi răspunse Persida. Dar adause peste puţin, în silă, fâră ca să voiască: Să mergem numai noi.

Era departe pân-acolo, aveau să treacă tot oraşul, deoarece crângul orăşenesc se aflâ tocmai Ia cealaltă margine *

Dar nu voiau nici ele decât să se plimbe, şi le era destul să sc ducă şi să se întoarcă pentru ca plimbare să fie.

în crâng era multă lume» ca-n timpul răcoroaselor seri de vară, şi era ceva nespus de duios în fâşâiala frunzelor dc plop de curând căzute.

Venise şi el, şi umbla aşa singur pe una din cărările mai dosnice.

Era tot el» dar cu faţa oarecum buhăită şi bătută de vânt, cu părul lung şi încâlcit şi îmbrăcat în haine vechi şi soioase.

Persida» zărindu-1 de departe» îl cunoştea numai de pe umblet şi după făptură, dar nu-1 vedea cum este, ci cum îl ştia. Pe o clipa inima i se strânse. în clipa următoare însă ea-şi ridică capul şi-şi urmă drumul înainte ca şi când nimic nu s-ar fi ivit în calea ei. Puţin îi păsa dscă el o va vedea ori nu, ba voia ca el s-o vadă, ca să ştie câ puţin îi pasă de dânsul.

Mergând însâ şi apropiindu-se şi văzându-1 mai de aproape şi tot mai de aproape, ea a început să se moaie, să se înduioşeze, să slăbească şi mult ar fi dar să fie singură.

„Ah! săracul de el! zise ea în cele din urmă. Săraca de mama lui, ce-ar zice dacă l-ar vedea ce-a ajuns!"

Şi era, parcă, ca si numai ea îi purta vina.

„Eu nu mai pot!*' zise ea, apoi iar îşi ridică capul.

- Uite! - urmă apoi adresându-se Ia Anca - e şi Naţl de la noî aici.

Anca ştia foarte bine cine e Naţl, fiindcă mult s-a vorbit despre dânsul atât în ziua nunţii» cât şi mai în urmă, dară n-ar fi fost în stare să-1 cunoască şi era foarte mirată că Persida poate să stea dc vorbă cu un om cum îl vedea acum pe Naţl.

Naţl se dete un pas înapoi când se pomeni fără de veste în faţa Persidei, care se uita cu ochi miraţi la dânsul. Iî era greu, şi-i părea bine, şi-i venea sâ fugă, şi-1 năpădeau lacrămile.

- Ei comedie! Vezi d-ta comedie! zise el în nemţeşte, râzând cu toată faţa lui cea atât de schimbată.

- Te-am văzut — grăi dânsa tot în nemţeşte - şi te-am cunoscut de departe!

- Şî £u te-aş fi cunoscut dacă te-aş fi văzut, oricât de departe • ai fi fost.

Apoi nu mai ştiau ce sâ zică şi rămaseră uitându-se ea la dânsul» şi el în pământ.

Doamne! de ce nu erau singuri!

Acum $fia şî dânsa de ce n-a trecut el pe sub fereastră, şi sc uita la pârul ivii, care parcă atât de bîne îi şedea asa încâlcit cum era, şi la hainele lui, care parcă nu mai erau soioase.

- Răriiâi acum aici? întrebă ea.

- Se înțelege! răspunse el. Adecă nu, ci trec la Timişoara, dar maistau pe aici!

Doamne! De ce nu erau singuri!

-Adio! zise ea, întinzându-i mâna.

El se întoarse strâmtorat spre Anca» care nu ştia, precum se vedea, nemțeşte» şi, ridicându-si cuviincios pălăria, îi zise în româneşte:

- Iertați, domnişoară. Ne cunoaştem cu domnişoara de. acasă şi am fost foarte mirat s-o văd aici.

- Adio! grăi din nou Persida şi-i întinse încă o dată mâna.

El o luă, o strânse şi rămase tăcut şi nemişcat ca parul bătut în pământ» abia după ce ele se depărrară, a pornit încet pe urma lor, mergând cu ocini îndreptați mereu spre făptura ei înaltă şi mlădioasa..

Trecând peste piața cea mare, ea încă dc departe îşi îndreptă privirea spre biserica minoriților^ Era tocmai timpul vecerniei.

- Să intrăm» te rog» pe o clipă, grăi dânsa»

Intrată apoi cu Anca în biserică, ea se stropi cu apă sfințită, lăsă pe prietena ei într-o bancă şi se duse umilită în fața unuia dintre altarele mici, în care un preot citea Missa[1]; tăcută, căzu în genunchi şi-şi plecă cu inimă căită capul.

[1] ***Missa*** **-** liturghie ***(Ltt.).***

Iară Naţl, văzând că ea intră în biserică» nu mai îndrăzni să-şi urmeze drumul-

VII
ZBUCIUMARE

- Ce stai asa smerit ca Sfântu loan de Nepomuc în capul podului? Ori du-te de te culcă, ori bea dac-aî venit la birt!

- De mine să nu vâ doară capul! răspunse Naţl. Mă uit la voi, vâvăd voioşi şi-mi trece timpul bine... Aş vrea şi eu să beau» că vinul nu e. prost, dar dacă nu pot? dacă firea nu mi-l primeşte? Beți numai înainte, că eu plătesc! Are Hubăr de la Lipova $i are Hubăroaie» adause ei cu jumătate de gură, aşa, mai mult pentru sine,

Păcat că nu erau pe aci prin apropiere şi lăutari- l-ar fi chemat, ca veselia să fie deplină. Nu c lucru mai inimos decât sâ stai şi sâ priveşti cum oamenii sc veselesc. Şi atât e de uşor sâ-i faci pe oameni veseli!;-. Un pahar şi încă unul.- câteva sunt destule, -

Păcat câ nu ține nici asta cât lumea. De la un timp unul se moaie, altul începe sâ plângă, iar altul se face hărțăgos şi răstoarnă mese.., înspre miezul nopții Naţl nu mai putea să sriea, dar nu-i venea nici să se ducă, precum îi zise prietenul, să se culce.

Păcat de aşa noapte liniştită, păcat de cerul cu stele şi de luna plină, păcat de tinerețele lui sâ le petreacă dormind! Era un atâtdedujet! neastâmpăr în inima lui, şi-1 perdea dormind, iarmâne, poate» nu-1 mai putea găsi.

•' Prea era mult frumoasă noaptea.

Si tâte s-âu schimbat în lume!

Atunci, în ziua de nuntă, noaptea era tot frumoasă, dar sufletul lui se zbuciuma în dureri grele. Se cutremura şi acum

când îşi aducea aminte de ele. Prostii! închipuiri de copil nepriceput!

Atât îi părea dânsa de frumoasă şi de adimenitoare» inimii lui atât de dorită, încât se-nțepenise-n mintea lui gândul câ nu e pentru dânsul cu putință repaosul sufletesc decât în apropierea ei, şi ştiind că nu poate să fie mereu aproape de dânsa, că trebuie să-şi rupă gândul de la dânsa, s-a siluit pe sine şi s-a dus departe, ca să n-o mai vadă, să se piardă prin lumea cea mare şi s-o uite.

Sărac de sufletul lui! Cât s-a mistuit el însuşi din sine.

Inima i se încleşta de câte ori se gândea la condica lui de călătorie.

îl vedea pe Bocioacă, înalt şi uscat, stând cu condica în mână şi zicându-i cu asprime părintească; „Să nu umbli hoinar! Sâ păzeşti cinstea breslei!"

De! altfel era scris în condica lui. A stat mai mult aşa în plimbate decât pe la stăpân. .

Degeaba! N-a fost el născut să fie măcelar. Şi nici n-ar avea, dacă e vorba» nevoie să fie. Are el şi altfel din ce să trăiască. Mare nedreptate i-au făcut când l-au luat de la şcoala: ce ar fi el acum!

Săraca de mama lui!

A vrut, ce-i drept, de dragul ei, să meargă pe la rude, dar n-a putut sâ-şi calce pe inimă. Ce are el cu ele? Ce să se mai lege de oameni, când e atât de bine să fii singur tu, de capul tău?

Greu de tot a fost, şi atât era acum de bine.

în turnul de la biserica minoriților şi dincolo peste Murăş, în cetate, sunase de mult un ceas, şi el se plimba înainte pe țărmul Murăşului, mergând cu apa, care, scăldată valuri-vălurele în revărsatul luminei de lună, pteoşcăia mereu în linştea nopții.

Mult era frumos şi bine!

„Da! - îşi zise el - c mai frumoasă chiar de cum fusese, mai marură, mai altfel» nu ştiu cum, dar nu e, Ia urma urmelor, decât o femeie care-ți place fiindcă e făcută ca să-ți placă *

îi era parcă nu mai poare să înțeleagă cum a putut s-o urgisească.

„Tu m-ai nenorocir! Tu m-ai făcut din om neom!" De câte ori, umblând răzleț prin lume, i le-a zis în gândul lui acesre. Nu! ea nu! Dânsa era duioasă şi se uita Ia el cu ochii scăldați în Iacrămi şi cu buzele pe jumătate deschise: era întâmplarea nenorocită la mijloc!

Asta trebuia sâ i-o spună ei.

Mumă-sa i-a rrimis, ce-i drept banii, ca să treacă pe la Sighidin la Timişoara» dar dacă s-a nimerit să treacă pe aici, maî putea să stea câteva zile, aşa, în călătorie. Trebuia neapărat s-o mai vadă. Cum şi când? Asta numai dânsa putea s-o spună.

Pe la două ceasurî el se plimba prin fața casei lui Claici şi era-n aer o atât de nespusă dulceață, încât nu-i mai venea sâ se depărteze. Parcă dânsa ştia că el se află pe aci prin apropiere şi se zbate în culcuşul ei ca pasărea prinsă în vâsc.

Nu! Persida dormea liniştită, perdută în visuri văratice.

Şi bîne i-ar fi fost să doarmă mereu aşa şi să nu se mai deştepte decât după ce vor fi trecut toate.

Nu că era nenorocită, ci că era o nenorocire pentru alții, asta o muncea pe dânsa când îşî dedea seamă cum s-a pomenit deodată între doi oameni, care ar trece voioşi prin lume dacă ea nu li-ar fi ieşit în cale.

îi venea sâ fugă, să se ascundă, ca să î se piardă urma» şi iar vedea pe Națl cu părul lung, cu subțirele, crețele si-ncâlcitcle fire de păr în barbă» îmbrăcat în haine soioase, şi inima ei sângera.

Ştia ce trebuie să facă, fiindcă ştia ce voieşte Mara» muma ei!

îi venea dar sâ intre în pământ când vedea că Anca a simțit, a-uțcles parcă slăbiciunea ei şi se uită cu ochi scrutători şi miloşi la dânsa; un fior rece o cuprindea când se gândea că de la Anca vor afla toți ceea ce nimeni în lumea aceasta n-ar trebui să ştie.

Si cu cât mai mult se silea să se ascundă, cu atât mai vârtos se dedea de gol!

- Ce e cu tine, Persido? Ce s-a întâmplat? întrebă Trică cam mirat.

- Ce sâ fie? Nimic! răspunse ea speriată.

El se uită lung în ochn ei.

- T u ai văzut pe Națl, Persido, ai vorbit cu el, îi zise apoî încet.

Ea se îndreptă şi-şi ridică capul.

- Da, - răspunse - l-am văzut şî'am vorbit cu el» dar asta nu c nimic!

- I^sa-1 dracului pe neamțul acela! grăi Trică îndârjit. Tu o ştii pe mama! Să nu-1 văd pe aici, câ dau de păcat.

- Nu fi nebun! zise ea. Ce am eu cu el? I.asă-1 sâ se plimbe; fă-te că nu-i vezi. O să vie o dată, de două ori» şi n-o să mai vie dacă va vedea că nu-1 bagă nimeni în seamă.

Asa trebuia sâ fie, şi aşa era şi-n gândul ei. Cu o singură vorbă Trică ti luminase mintea şi-i întărise inima; putea să doarmă liniştită când atât de bine ştia că fratele ei şi mama eî privegheâză şi n-o lasă sâ iasă din căile cele bune.

Ziua următoare era, cu toate aceste» neliniştită. Tot ar fi voit să ştie dacă el trece ori nu, şi o adâncă întristare o.cuprindea când se ivea în mintea ei gândul câ el ar putea sâ plece mai departe fără ca să treacă pe aici. Era îndărătnic, un adevărat măcelar» care e în stare să raie-n carnea sa şi să se laude câ nu-1 doare- Cum s-ar fi putut să nu1 bage-n seamă, când atât de mare era mulțumirea de a-l vedea trecând prin fața casei?! Da» sâ vie, să treacă, dar fără ca Anca, fără ca Trică să-1 zărească şî fără ca el să vadă că ea îl vede.

Aşi trecut.

Dimineața, pe Ia nouă ceasuri, a venit şi s-a dus mergând liniştit, cu țigara-n gură, cu pălăria turtită-n cap, uitându-se drept înainte, ca şi când n-ar fi ştiut că trece pe lângă casa în care se afla ea.

Iar peste vreun ceas s-a întors tot aşa.

Apoi nu s-a mai ivit decât abia pe ia trei după-prânz şi s-a întors pe înserate.

Aşa azi, aşa mâne şi poimâne ca ieri» într-o zi ca în alta: Persida ştia când şi dincotro vine şi când şi dincotro se întoarce, ştia căci, sărac sufletul lui!, numai la ea se gândeşte, numai de dragul ei trăieşte şi rabdă zi si noapte ca să poată trece în patru rânduri pe zi prin fața casei în care se află ea.

Până când aşa?! Cum, Doamne, să n-ajungă din om neom?! Cum să nu se prăpădească?!

Joi era joi, şi vineri în zori de zi Mara avea, ca de obicei, să sosească la târg.

„Trică dragă, ieşi, te rog» şi spune-i ca să nu mai vie pe aici, mai ales mâne să nu treacă!"

Aşa ar fi voit Persida să-i zică fratelui său joi după-prânz, dar băiatul avea de lucru, fiindcă aşeza în lăzi marfa pentru ziua de mâne, şi nu putea sâ-l apuce singur, iar când l-a apucat singur, n-a mai putut să-i zică nimic.

Pe înserate, ca nealte dați, a sosit şi Mara, foarte voioasă, foarte țanțoşă» cu nasul, cum se zice» pe sus. Se vedea cât de colo că i s-au întâmplat lucruri cu care poate să se fălească.

Nu-i vorba» de fete se cam ferea» dar seca I-ena purea» trebuia chiar să ştie că e în târg cu protopopul şi că nu mai e mult la mijloc ca să s-ajungă cu vorba» Popa» ce-i drept» nu vrea odată cu capul» dar mai pune ea o mie, două şi se dă si popa învins, când toți ceilalți sunt învoiți. Chiar ieri fusese pe la dânsa părintele Isai, preotul de Ia Şoimoş» care e prieten din tinerețe al protopopului.

O! tare î! era Marei dragă fata ei!

Fata ei, săraca!

Vineri dimineața Mara, Claici şi Trică, cu alte două calfe, au ieşît la târg. Puțin în urmă au ieşit şi seca Lena cu Anca şi cu doi dintre ucenici» ca să cumpere varză şi verdețuri pentru iarnă.

Persida rămase singură, nepâzitâ, neajutată de nimeni, părăsită ca vai dc ea» şi se plimba prin casă şi-şi făcea de lucru şi se zbuciuma, şi inima u bătea din ce în ce mai tare, sângele îi zvâcnea din ce în ce mai des prin vine.

Erau opt ceasuri, opt şi un pătrar, opt şi jumătate, opt şi trei pătrări...

„Doamne! zise ea ridicând amândouă manile - dar oameni suntem cu toții. Aceleaşi ne sunt durerile: cum să n-avem milă unii de alții?!"

Ea îsi luă cârpa cea mare şi-o aruncă în cap, apoi, liniştită şi cu pas neşovăitor, ieşi din casă, din curte şi apucă la stânga, de unde ştia că are el să vie, ca să-i iasă în cale.

Sosind la colț, ea îl zări în depărtare viind despre stânga» pe ulița Morarilor, care taie pe cea din care dânsa venise şi trece la dreapta înainte» spre Murăş.

Zărind-o, el se înveseli şi îsi iuți pasul, iară dânsa o luă în pas lin spre Murăş ca să-1 scoată în răchitîşul de la capul uliței, de unde se auzea tocânirea morilor.

Paşii lui răsunau tot mai cu apropiere în dosul ei, căci tot mai încet mergea dânsa şi tot mai zburiş venea el.

I.a marginea răchitişului el o ajunse, o luă de mână şi, asa țiindu-se de mână, înaintară in crângul desfrunzit.

- Eu nu mai pot! zise ea frântă.

- Ce nu mai poți? întrebă el voios.

Persida se uită lung la el.

- De ce tc-ai făcut atât de jerpelit? îl întrebă ea, cuprinsă de un fel de trică.

- Hmh! răspunse el râzând din toată inima. Ştii că e bine?! Jerpelit! Asta nu mi-a mai zis-o nimeni.

- Fiindcă altora nu le pasă!

-Apoi tocmai asta e, grăi dânsul. Ce-mi pasă mie de toată lumea aceasta, căreia ntt-î pasă de mine?!

- Dar - zise ea mâhnită - omul trebuie să ție la sine.

- Nu țiu deloc! îi răspunse el uşuratec. N-am la ce să țiu! De mine însumi îmi pasă chiar mai puțin decât de alții. Umblu aşa răzleț prin lume, şî oamenii, vâzându-mâ cum sunr, trec pe lângă mine fără ca să mă bage-n seamă.

Persida iar se uită lung la el.

- De cc vorbeşti aşa! grăi dânsa înduioşată. Uite! pe mine mă doare când te văd aşa, şi-o mai fi-n lumea aceasta încă cineva pe care-1 doare!

- Draga mea! grăi dânsul mişcat, apoi începu să se joace cu mâna ei, în vreme cc ca-şi stăpânea plânsul.

Doamne! Atât de multe erau în mintea lor gândurile, pe care nu puteau să şi le spună unui altuia.

- E de mult, urmă el într-un târziu, abia-mi mai aduc aminte» de când am plecat dc acasă şi tot n-a trecut încă decât abia jumătate de an. Un an şi jumătate mai am încă să umblu aşa degeaba prin lume, numai şi numai pentru că aşa vrea tata şi mama, săraca, dacă mal vrea şi ea ceva. î-am scris că trec la Timişoara prin Sighidin, fiindcă şriam că vine să mă întâlnească dacă-i spun că am sâ trec prin Arad. Iar acum mi-e frică sâ mă duc la Timişoara, fiindcă ştiu câ vine şi acolo să mă vadă-

- Eu te rog să te duci cât mai curând, îl rugă ea stăruitor. Uite! - urma apoi deznădăjduită - cu nu mai pot; dacă te văd mereu trecând, nu mai pot s-o duc aşa... şi nu e bine!... e o nenorocire pentru noi totJ!

- Am să mă duc - zise el grăbit - dar nu la Timişoara, ci undeva mai departe, fie la Vârşeț» fie la Sighidin. N-are asta

să ție tot aşa, nu se poate să ție, căci ar trebui să mă prăpădesc. Are să treacă, şi atunci o sâ mâ întorc la Timişoara.

Persida începu să tremure în tot trupul.

- Eu trebuie să mă întorc acasă - zise ea - şi te rog să mă laşi sâ merg singură.

Naţl era om de stat mijlociu; acum însă el se îndreptă în faţa ei şi părea cu un cap mai mare decât dânsa.

- Poftim! Pleacă! grai dânsul rece şi aspru, arătându-i drumul.

- Nu! Nu! - zise ca gemând - nu aşa! Vitio^ dacă vrei» cu mine, căci mie nu-mi pasă de nimeni!

- Nu! Te rog să pleci!

- Aşa nu pot pleca, grăi dânsa descinsă.

- Ştiam eu că nu poți pleca, zise el râzând.

Persida simți ca şi când is-ar fi oprit deodată şi bătăile inimii» şi curgerea sângelui prin vine şi i s-ar fi înseninat toată firea.

- Ştiai?! grăi dânsa cu glas limpede. Te-nşeli! Adecă ce crezi d-ta şi ce vrei cu mine? Câ am slăbiciune pentru d-ta, asta o ştii: ai putut s-o vezi şi ți-o spun şi eu, fiindcă nu e vina mea. A venit aşa fără de veste, cum vin toate nenorocirile. Atât e însă tot, şî mai mult nu poți să ştii. Mi-a fost milă de d-ta; dar dacă d-tale nu ți-e milă de mine, fă ce vrei, că şi eu tot numai ceea ce eu voiesc am să fac!

Grăind aceste, ea a plecat, tot cum ieşise de acasă» cu pas liniştit şi neşovăitor, iară el a rămas drept, cu capul ridicat, cu ochii țintâ-n urma ei» dar nemişcat din loc, •

Şi mergând înainte, ca nu se uita înapoi, dar urechea ei era ațintită îndărăt, că doară va prinde paşii ce se apropie şi tot mai mult se apropie.

„Grozavă femeie!'* zise ei viindu-şi într-un târziu în fire.

„Urât om!" zise ea după ce sosi acasă, apoi îşi acoperi fața cu amândouă manile şi lacrămile o năpădiră, plânsul o înecă.

„Doamne! - strigă ea încleştându-şi manile - ajută-mă, că eu singură nu mai pot!"

Apoi se îmbrăcă în pripă şi ieşi din nou» ca să meargă în târg, la mama şi la fratele ei.

VIII
DATORIA

Măruntă şi uşurică, smerită şi umblând ca dusă pe sfoară, totdeauna aspră la vorbă şi la căutătură, dar blândă şi duioasă la fire» Persida şi-o reamintea, o vedea în gândul ei, o auzea ca în aievea zicând:

„Nu, fata mea, lumea aceasta nu e pentru ca poftele inimii, ci pentru ca datoriile să ni le facem într-însa".

Şi ştia Persida care îi este datoria: asta o ştiu toți oamenii în toate împrejurările.

„Mai întâi Dumnezeu, apoi părinții tăi şi după aceştia ceilalți binefăcători ai tăi."

Aşa zicea maica Aegidia.

Ştia Persida; c însă atât de greu. a-ți face datoria când nimeni nu te ajută, nimeni nu te sileşte, nimeni nu ți-o aduce mereu aminte.

Era, sărmana de copilă, cuprinsă de spaimă aici în mijlocul acestei lumi, unde nimeni nu i se punea împrotivă. O, .Doamne! Câte n-ar fi făcut ea dacă n-ar fi fost în apropierea ei Trică? Şi ce a făcut când s-a văzut singură» de capul ei?

Nu! Omul nu trebuie să fie niciodată singur.

Voia să meargă acasă, unde roți o cunosc, toți se simt în drept a-i sta în cale, unde privirile tuturora o mustră, unde nu poate să umble de capul ei.

Şi acum acolo în piață voia s-o spună aceasta» pentru ca muma ei să nu-şi poată da silința de a o îndupleca să rămână.

„Acum! Neapărat acum!" zicea şi mergea cu pas bine apăsat şi cu inima încleştată.

Era o nespusă răutate în inima omului aceluia» care rămăsese îndărătnic acolo pe ţărmul apei: ar fi voit şi ar fi fost parcă în stare să sară cu ghearele în faţa Iui» ca să-i vadă obrajii plini de sânge roşu. Şi, totuşi, dacă acum, în clipele aceste, l-ar fi văzut, nu şi-ar fi putut stăpâni lacrămile, şi simţea c-ar fi căzut în genunchi la picioarele lui, ca să-i ceară ea lui, celui atât de vinovat, iertare, căci durerea de sine o muia» dar gândul durerii lui o sfâşia şi o seca de puteri.

Trebuia să plece, să fugă» să scape.

Iar muma ei şedea ţanţoşă şi voioasă, cu masa plină de grămezi de struguri înaintea ei.

Putea să fie şi ţanţoşă şi voioasă.

Lasă că marfa ei, două care de prune brumării, un car de pere iernatice, optsprezece coşuri de struguri şi nouă ciubere de lictariu de prune, toată era vândută, dar îşi găsise cumpărători pentru lemne şi pentru plute.

A pus-o Hubăr sâ ieie, mare vorbă, pădurea împărătească de la Cladova. Ce-i drept, Hubăr avea si el tovarăş pe prietenul său Liubicck; deoarece însă el era în slujbă» iar Liubkek era chiar beamter, numai ei singuri ştiau de tovărăşie şi sarcina cădea întreagă asupra Marei.

Nu-i vorbă, ştia dânsa că n-are sâ rămâie în pagubă când Hubăr îi este tovarăş; ba Liubicek îi făcuse şi contractul aşa ca să scape uşor cu el. Avea să plătească treizeci şi patru mii de fiorini în patru ani. Zece mii plătise la încheierea contractului, şi ceilalţi avea sâ-i plătească tot câte şase mii pe an. Mult bănet îi mai trebuia însă ca să taie pădurea, s-o facă stânjeni, să care stânjenii la Murăş şi sâ cumpere plute venite cu sare, ca sâ ducă lemnele la Arad. Mult bănet şi multă bătaie dc cap pentru o biată femeie ca dânsa, mai ales că Hubăr îi dădea banii numai cu împrumutare, şi luase de la el unsprezece mii pe lângă şapte mii cheltuite de dânsa.

Când s-a dus în pădure» a cuprins-o deznădăjduirea. Erau acolo lemne ca să scoată dîn ele şi de patru ori cele treizeci şi patru de mii; dar cum să le taie? Cum să le care? Cine să cumpere atâta păcat de lemne?

Acum» după ce-şi găsise cumpărătorii, ştia şi dânsa cum şî cine.

A adunat lemnele» pe care le găsise tăiate, le-a amestecat cu altele tăiate de curând şi a făcut nu mai puţin decât opt sute treizeci de stânjeni, pe care-i avea aduşi pe cincisprezece plute acî la ţărmure, A luat de la Hubăr o scrisorică pentru căpitanul Mareckdin cetate, de la Liubicek alta pentru Steueramt, de la maica Aegidia a treia pentru părintele guardian şi de la părintele Isai a patra pentru Consistoriu; a dat lemnele cu 8 florini şi cincisprezece creiţari, pe când alţii le vindeau cu nouă, şi dac-ar mai fi avut o mie de stânjeni, i-ar fi vândut şi pe aceia.

Iară plutele? Ce păcat că cumpărase numai atâte!

- Am - zicea Mara - sâ-1 plătesc pe Hubăr, şi grija mea e ce fac mai departe!

De aceea era ţanţoşă şi voioasă.

Sprâncenele i se încreţiră, cu toate aceste, când zări pe fata ei.

Nu-i venea deloc la socoteală ca lumea s-o vadă aici, apoi era ceva nu a bine în felul Persidei de a păşi şi de a-şi ţine capul,

- Ce cauţi .aici? Ce vrei?

- Mamă» vreau să mă duc acasă,

- Cum acasă?

-Astăzi» cu tine.

- Ai nebunit? Nu se poate. De ce? Ce s-a întâmplat?

- Nu întreba, că aici nu pot să-ţi spun. Trebuie: celelalte am să ţi le spun acasă.

Persida, chiar dacă n-ar fi fost cum era, în starea în care sc afla, tot n-ar fi putut sâ treacă prin târg fără ca oamenii sâ se uite după ea. Erau mulți ochii ce-o urmăriseră, şî acum ochii aceştia toți erau îndreptați asupra mesei, unde dânsa schimba vorbe ce păreau Ioane aspre cu muma ei cea de mulți cunoscută.

- Pleacă dc aci! grăi Mara aspru. Nu vezi că toți se-nhoalbă la tine!

- lasă-i să se uite - raspnn.se Persida - căci ochii simt ca oamenii să vadă cu ei! Eu trebuie să plec.

- Nn s£ poate! Cum să vii tu în căruță cu mine?!

- Mă duc!

- Dar nu te iau eu!

Persida se apropie de muma ei, apoi grăi încet, rar şi apăsat:

- Nu mai srau» că te cerți pu mine. Eu îți spun un singur Iticru: Hubărnațl s-a întors iar aici şi nu mă lasâ-n pace. Cândeştc-tc!

Grăind aceste, ca se întoarse, ca să plece.

Mara apucă masa cu amândouă manile şi o zgudui de se răsturnară toate grămezile de struguri.

- Rămâi! zise ea. Spurcatul de neamț! -

- Nu pot să rămân: d-ta vezi cum se uită lumea la noi.

- Singură nu te las! grăi Mara şi începu sâ facă iar la loc grămezile de srmguri.

Şi totuşi nu putea sâ plece cu fati ci. Nu 5-a mai pomenit ca ea să plece înainte de spartul târgului: aici o ştia lumea; aici o căuta cine voia s-o găsească.

Ceva mai sus erau şctrile cojocarilor.

- Du-re la Trică - zise ea - şi spune-i sâ meargă en tine.

- Cu cât dai grămada de struguri? întreabă o jupâneasă» uitându-sc cu coada ochiului spre Persida, care plecase spre şctrile cojocarilor.

- Zece creitari, răspunse Mara.

- Să mi-i laşi cu opt.

- Ia-i şi adă banii!

Nu-j mai era ei acum să se târguiască. încă atunci, pe pod, sâmțise că băiatul lui Hubăr a pus ochii pe fata ei; încă la nunti o apucase ceva ca şi când ar fi o mare primejdie la mijloc; acum îi venea să răcnească de durere şî de netaz că nu poate vorbi, ca să-şi verse amarul.

Abia seara, dujiâ ce, sosită acasă, a rămas singură cu Persida, ca începu sâ se plimbe neastâmpărată prin cosa» în vreme ce Persida îşi tăcea de lucru puindu-şi hainele-n rânduiala.

- Mai bine moartă! zise ea în cele din urmă» oprindu-se în fata Persîdei.

Persida rresâri ca speriată din somn.

Plecase fără ca să ştie ce s-a făcut el, cu inima îndoită şi cu capul buimăcit, şi venise tot drumul de la Arad la Radna într-un fel de amețeală, iar acum îi venea sâ se întoarcă înapoi si nu mai ştta ce vrea.

-Nu-ți face, mamă, gânduri rele-grăi dânsa - că n-ai de ce să ți le faci. Nu e nimic, şi de puțin cât a fost eu singură sunt vinovată.

- Nu-i adevărat! răspunse Mara. 11 ştiu eu pe tatăl său, care face tovărăşie cu mine ca să ia parte la câştig, dar mă lasă singură la pagubă. Eşti proastă tu şi tc-a scos din minți.

- Nu! grăi Persida, dând deznădăjduită din cap. Greu mi-ar fi dac-aşa ar fi; dar mai greu îmi este că l-am scos eu pe el din nţjnțiv Eu nu l-am lăsat în pace! Ce aveam cu cu el?

; Mara tusese pprnită pe ceartă şi n-avea cu cine să se certe. Dstl.Jfata ei avea dreptate; cum să nu-1 scoată din minți când epatai de frumoasa, atât de deşteaptă şi atât de cuminte?

,i f Mâne-dimifieață zise ea - ai să te duci la maica econoama- Se cuvine. Ea e cea dântâi: te iubeşte şi ți-a făcut mult birje.

*» Da, mamă.

- Şi să ascufiî de ea.

- Da, mamă.

- Eu - zise Mara umilită în ca - sunt femeie proastă şî nu ştiu ce să-ţi fac, nici cum să te povăţuiesc. Am făcut ce am putut şi după cum mi-a fost priceperea; acum însă mi-a venit rândul să mă uit în gura ta. Am şi eu gândurile mele; dar tu n-ai sâ cauţi mulţumirea mea, ci fericirea ta, care mie-mi este mai dorită.

- Nu vorbi aşa, mamă, grăi Persida înduioşată.

Ar fi voit să se apropie de dânsa, ca să-i sărute manile, sâ o îmbrăţişeze şi să-i sărute tâmplele, dar nu era obicinuită să facă asemenea lucruri.

Ar fi voit să-şi dea pe faţă inima şi gândurile, dar se sfia.

Era muma ei femeia aceasta, şi parcă abia acum ajunsese a-şi da seamă că nu-i este străină şi că nu din sâmţimânt de datorie numai, ci din iubire curată umblă în voile ei.

- Eu nu pot sâ fac ce nu vrei şi tu. Dac-aş şti câ mor, tot nu tac, zise ea cu ochii plini de Iacrămi.

- Nu plânge - grăi Mara puîndu-i mâna pe umăr - nu plânge, câ mă împingi la păcat... Afurisit să,..

- Nu! Nu! strigă Persida şi-i luă mâna şi o sărută. Sâ nu rosteşti vorba, că e şi el om cu durere în suflet şî are mamă, care ar purea şi dânsa s-o rostească.

Ea îşi închise ochii şi râmase câtva timp dusă cu gândul.

- într-o zi - urmă apoi liniştită — o suflare de vânr a izbit una din ferestrile de ta chilia matchiî Aegidiei şi a spart câteva geamuri. Am alergat acolo şi l-am văzut pe el uitându-se uimit la mine. M-am uitat şi eu la el, fiindcă nu-1 mai văzusem, şi mi-a venit mai întâi să râd, apoi să plâng de necaz. Maica Aegidia, intrând şt ca si văzându-1, m-a dat ture la o parte. Acum ştiu de ce, dar atunci mi-am făcut de lucru prin casă şî, după ce maica Aegidia a ieşit, am deschis, ca să-i fac Iui în pizmă» fereastra din faţa măcelăriei şi am stat în ea» ca să-1 văd şi să mă vadă. Iară el, mamă, mi-a făcut semn să închid fereastra: tu vezi că el nu e de vină.

- Nici tu nu eşti, o molcomi Mara. Prea erai copilă fără pricepere ca să ştii ce faci.

- Nepriceperea - întâmpină Persida - este şi ea o vină dacă alţii sufăr pe urma ei. Dar nu era numai nepricepere; fiindcă îl văzusem mai cuminte decât mine, îmi era ruşine de mine însămi şî mi-am călcat pe inimă de nu m-am mai apropiat de fereastră. Dc Paşti, însă» când a venit Trică să mă ia, m-a apucat iar ciuda, şi ca să-i fac *tn* pizmă, n-am ţinut drumul drept, ci am ocolit prin faţa măcelăriei, ca sâ mă vadă.

Mara începu sâ râdă. Degeaba: Persida era tot ca în copilăria ei; avea cu cine să semene.

- A doua zi, de Pastile lor - urmă Persida - ne-am dus cu 'I rică să culegem viorele. Plecaserăm spre Şoimos; eu însă am schimbat drumul şi l-am luat pc Trică pe la Lipova, ca doară-1 voi întâlni pe Naţl pe undeva. L-am şi întâlnit, precum ştii, pe pod, când ne întorceam acasă.

Mara începu să se neliniştească,

- Dar cum v-aţi înţeles - întrebă ea - ca sâ plece şi el la Arad?

- Nu ne-am înţeles. Eu nu ştiam că e şi el la Arad; el nu şria că am venit şi eu acolo: s-a nimerit să te vadă când ne întorceam cu nunta de la biserică, a dat cu socoteala că sunt şi eu cu d-ta şi a venit, precum ştii, şi el - aşa nepoftit - la nuntă.

- Ce va sâ zică întâmplarea! Vine aşa câteodată de nici n-o bagi în seamă, şi abia târziu te pomeneşti că c lucru mare.

- Când a văzut câ te superi, şi-a luat inima în dinţi şi a plecat de la Arad™

- Sărmanul băiat!

- îl uitasem aproape, când frică a venit să-mi spună că iar s-a întors. Uite! el n-a venit să mă vadă; eu însă nu m-am putut stăpâni şi duminecă, ziua fiind frumoasă, am ieşit cu Anca la plimbare, că doară-l voi întâlni.,.

Mara se făcu maî neliniştită. Sărmana ei tată: ce păcat a căzut pe capul ei.

- De unde ştiai tu unde ai să-1 găseşti? întrebă ea.

- De unde sriam? răspunse Persida. Nu ştiam, dar m-am dus aşa la un noroc în Păduritâ şî l-am văzut acolo plimbându-se singur. El nu m-a văzut; aş fi putut dar să trec înainte; m-am dus însă la el, ca sâ vorbesc cu dânsul. D-ta vezi că eu sunt de vină!

- N u eşti - zise Mara-, cum să fii? S-a întâmplat sa-1 vadă Trică şi sâ-ti spună. S-a întâmplat să fie zi frumoasă; s-a întâmplat sâ-1 întâlneşti: aşa au venit lucrurile, şi tu n-aveai cc sâ taci.

Persida dete din cap.

- Nu! Am voit cu tot dinadinsul, zise ca. Asta cu o ştiu mai bine decât orişicine. Tu-1 ştii cum era la casa părinților lui: cu obrajii rumeni, cu mustăcioara linsă, cu părul neted de i se vedea de departe cărarea, cu şorțul totdeauna curat. Acum era cu părul lung şi nepeptănat, cu barba încâlcită, cu fața buhăită, cu o pălărie turtită în cap şi cu hainele purtate si soioase, un om care petrece nopțile prin birturi şi adoarme îmbrăcat. Aitaar fi fugit, poate, de el: eu am alergat la dânsul.

- Săracul băiat! grăi Mara înduioşată.

- Luni apoi - urmă Persida - a trecut în patru rânduri prin fața casei lui Claici, marți tot aşa, tot aşa mereuri şî joi. Eu voiam să nu-1 bag în seamă» dar astăzi, după ce ați plecat cu toții la târg, nu m-am mai putut stăpâni, ci i-am ieşit în calc, ca să-1 întâlnesc. Nu mai pot, mamă: mi-e milă dc el şi mă mustră cugetul!

- Vai de sufletul lui! grăi Mara suspinând.

- Cum a rămas el? urmă Persida deznădăjduită. Ce face el acum? Ce are să facâ mâne? Cum are să-şi petreacă zilele vieții? O sâ afurisească ceasul rău în care m-am ivit în calea lui» ca să stric tot rostul vieții lui!

- Nu, fata mea» zise Mara liniştită. Aşa vin lucrurile în lumea aceasta: pleci în neştiute şi te miri unde ajungi; te apucă - aşa din senin - câteodată ceva, şi te miri la ce te duce. Omul are data lui, şi nici în bine, nici în râu nu poate să scape de ea; ce ți-e scris are neapărat sâ țî se întâmple; voința lui Dumnezeu nimeni nu poate s-o schimbe.

Persida îşi ridică capul şi» râsuflând uşor, se uită cu ochi înveseliți la mama ei.

- l.asă-1! - urmă Mara - nu te gândi la el, nu-ri munci sufletul pentru dânsul; cum i-ar fi» aşa să-i fie; tu cu norocul tău, şî el cu al lui: Dumnezeu a vrut să te lase cum eşti, şi dacă nu te-a făcut Dumnezeu pentru dânsul, e nenorocirea lui, dar nu şi a ta!

- Dar dacă m-ar fi făcut, mamă?! strigă Persida.

- Nu! Nu! răspunse Mara cu hotărâre îndârjită. Asta nu se poate! Dumnezeu ştie — urmă ea mişcată - cât m-am gândit eu la voi, cât am ostenit pentru voi, cu câtă inimă v-am purtat de grijă, şi nu poate să mă pedepsească atât de aspru. Dacă te-as vedea moartă, ar fi pierdută toată bucuria vieții mele, dar aş zice c-au mai pățit-o şi alte mame ca mine şi m-aş mângâia în cele din urmă. Neam de neamul meu nu şi-a spurcat însă sângele! strigă ea cu ochii plini de Iacrămi. Si mie mi-e milă de el şi de mama lui» dar îmi eşti dragă tu şi nu sc poate!

Grăind aceste, ea îşi îmbrățişa fata şi-i sărută ochii şi fruntea şi părul din creştet, ca odinioară, de mult acum, când era copilă mică.

- laită-mă, mamă, mama mea cea dragă şi scumpă şi bună, iartă-mă - zise Persida cu glasul înăbuşit de plâns - şi spune-mi tu ce să fac.

IX
INIMA, SĂRACA

E mare stăpân ruşinarea* şi om să fii ca să nu i te pleci dacă o cunoşti.

Codreanu crescuse ca viţelul ce suge Ia două vaci, Pavel la casa părinţilor săi şi Pâvâluţ dincolo, la bătrâni, n-avuse dar cum şi când să înveţe a-şi călca pe inimă, ca să mai facă şî ceea ce vor alţii. Tatăl său, popa, se plângea adeseori câ bătrânii îi strică copilul, o făcea însă şi el mai ales pentru ca să se dezvinovăţească pe sine că prea îl lasă în voile lui.

- De! ce să-i faci, dacă l-au nărăvit bătrânii!

Aşa zicea el şi acum. Era foarte supărat, dar nu arât pc fiul său, cât pe socrii, care prea erau slabi, şi dacă era vorba, nici câ se sâmţea cl destul om ca să-1 scoată pe Pavel din ale lui. Ar fi trebuit s-o înceapă mai de curând: acum era prea târziu.

Era însă în lumea aceasta ac şi pentru cojocul lui Pavăluţ.

Protopopul, deşi se zicea al Butenilor, nu era cu şederea la Bureni, ci în satul lui» unde avea casă si avere frumoasă, pe care de dragul protopopiei n-ar fi părăsit-o.

Acolo trebuia să te duci dacă aveai vreo treabă cu protopopul.

- Eu zic - grăi Gheorghe al Iui Baltă - că ar fi cu cale să mergem !a protopopul, ca să vedem cc-i şi cum.

Gheorghe al lui Baltă era jurat în Buteni şi om cu multă greutate: când vorbea el, aveai pe ce să te întemeiezi.

- De! - răspunse lovită al lui Borleu - tocmai afară din cale n-ar fi, asta o zic şi eu. Oameni suntem şi noi şi trebuie să ne ştim la un fel.

- E tunsă, ori e rasă! îl întrerupse Gheorghe, rostind vorbele rar şi domol.

- Tunsă, ori rasă: s-o ştim, urmă [oviţă. Dar c lucru cam greu sâ te duci aşa - top - în casa omului.

- De ce-ţi vorbesc eu tocmai ţie? grăi Gheorghe. Tu eşti ctitor bisericesc şi ai totdeauna câte ceva dc pus la calc cu protopopul. Noi mergem în altă treabă.

- Aşa mai da!

- Vom vedea noi apoi cum şi în ce fel, urmă Gheorghe. Să fim o dată acolo, apoi grija noastră: te mai uiţi în ochii omului; îţi mai dai seamă cum te pofteşte sâ şezi şi cum te întreabă de cei de acasă; n-ai nevoie de vorbe ca să te înţelegi, când te poţi înţelege, iar dacă nu te poţi, ai înţeles destul şi ştii cum stai.

Aşa au şi făcut.

S-au îmbrăcat amândoi de sărbătoare, Gheorghe a ales doi curcani frumoşi, iar lovită a pus în fundul căruţei un butoiaş de rachiu de prune, dar rachiu cum numai la dânsul puteai să-1 găseşti, şi au plecat la protopopul, ca să ceară voie pentru împrejmuirea cu scânduri a cimitirului.

Protopopul vedea bucuros oameni la casa lui, deşi acum mai ales dacă nu erau dc la Buteni: asta a simţit-o Gheorghe îndată ce-a dat ochi cu stăpânul casei şi mai ales cu stăpâna, care li-ar fi dat, dacă ar fi atârnat de dânsa, voie să-şi împrej-muiască cimitirul fie chiar şi cu ziduri de pîatra, numai să plece cât mai curând.

Prea îi păreau aşezaţi, cumpăniţi la vorbă, oarecum călare pe Ducipal oamenii aceştia.

Ar fi şi plecat fără multă zăbavă dacă nu s-ar fi nimerit ca nepotul protopopului să fie şi cl aici.

Era Păvăluţ al moşului şi stătea ca pe spini.

Nu era chip să se mai stăpânească Gheorghe, care-1 vedea şi i sc uira în ochi si dedea cu socoteală câ nu se simte în largul lui.

- Ei! - întrebă el - când mai vii pe la noi? E cam de mult de când n-ai fost, şi oamenii se uită toate duminecile în strană, ca sâ te vadă.

Păvăluţ era om, cum se zice prin partea locului» cam albinei şi avea subţire de tot pielita pe obraz: când roşea, se vedea rău de tot că se cam ruşinează.

- A m sâ viu, zise el. S-a nimerit asa că nu m-am putuc duce până acum, dar am să merg.

Nu era gândul îui să meargă» dar acum» în faţa acestor oameni, era peste putinţă sâ spună că nu se mai duce.

- Uite, - grăi Gheorghe - să vii acum cu noi. Poimâne e duminecă şi-o sa se bucure toţi poporenii dac-or sti câ ai venit,

O sâ se bucure toţi poporenii! Mare lucru! El ştia că-n adevăr o sâ se bucure: îi cunoştea bine pe oamenii aceia» şi acum, în clipa aceasta, îi părea peste putinţă să nu se ducă.

- Acum nu pot, răspunse el.

- De ce adecă să nu poţi d,acă vrei? îi zise lovită.

- Uite! - adăugă iar Gheorghe - îmi faci mie cinsreasâ stai câteva zile în casa mea.

Păvăluţ se uită strâmtorat la moşu-sâu» ca sâ spună el de cc adecă nu poate chiar acum să se ducă. Bătrânul însă era slab în fala nepotului său, care era im singur om; cum oare ar fi putut să fie tare în faţa unui sat întreg? De! asa numai, cu una, cu două, nu se câştigă inimile oamenilor: el ştia câr li-a umblat în voie, şi nu putea să şi-i înstrăineze acum, după ce vedea că ei ţin, dacă e vorba, mai mult Ia nepotul Iui decât Ia fata preuresei.

- Să te duci! zise el. Când om ca dumnealui te pofteşte-n gazdă, ai sâ le lasi toate la o parte şî să te duci.

Gheorghe zâmbi pc sub mustaţă: vedea că binc-a apucat-o şi binc-a adus lucrurile» îar maî departe grija lui era.

Păvăluţ a plecat cu dânşii, s-a dus, a tras Ia casa Iui Gheorghe al lui Baltă, şt parcă toate erau cum altfel nici că s-ar ti putut. încă pe drum se obiemuise cu gândul câ nu se poate parohie maî frumoasă decât cea din Buteni, mai ales când poporenii te vreau şi fără de fata preutesei. Nu-i vorba» când

ai moş protopop şi nu eşti de acasă tocmai sărac» poţi s-ajungi popă si fără ca să tt vrea satul, dar tot e mai bine să te voiascâ» fiindcă cu poporenii-ţi petreci ?ilele vieţii şi vlădica tine şi e! să fie într-un gând cu poporul.

Era» cu toate aceste» foarte greu să te frtii în acelaşi sat cu preuteasa şi cu Măria, fata ei, şi-i venea lui Păvăluţ să fugă de câte ori se gândea că are-n biserică să dea ochii cu ele.

Asta o ştia şi Gheorghe.

- O sâ se supere - ii zise el sâmbătă pe la prânz - preuteasa pe mine că mi-ai făcut cinstea de a veni la casa mea. Nu-i vorba, puţin îmi pasă. Supărarea vine şi trece, iar noi tot oameni rămânem. Dar tot n-ar fi rău să mergem şi pc la ea» ce zici?

Ce putea Codreanu să zică?

Ştia si el că trebuia să meargă; aşa, de capul lui, n-ar fi fost însă-n stare să se duca: îi părea dar bine c-a dat de cineva care-1 duce eu dc-a sila.

Si nici c-avea, dacă e vorba, de ce să se sfiască.

Preuteasa era numai preuteasa şi nu putea să vorbească decât umilită cu nepotul protopopului; iar Măria, fata ei» era o gâscă, de care pe el puţin avea să-1 doară capul.

Ce-i drepr» de la Crăciun n-o mai văzuse, dar de atunci şi pân-acum tot nu s-a făcut ea femeie deplină. O fetişcană cam răsărită, dar subţire ca un şarpe, cam oacheşa, cu ochii mărunţi, care râd şi plini dc lacrimi» în vreme ce preajma gurii e eroică pe plâns.

Ce ştia, ce putea dânsa să înţeleagă? Era destul să te uiţi în faţa ei pentru ca s-o faci să plângă, şi nu o dată a glumit el cu lacrămile eî. Acum însă n-ar fi voit să le vadă, şi numai de ele se temea.

Când colo, ce să vezi?

Pe când el intra cu inima încleştată la casa preutesei, Măria cânta vesela de răsuna toată curtea, şi nu cânta rău. Ce va fi visat, ce nu va fi visat peste noapte, era foarte voioasă, parcă a

ei era lumea toată, încât preuteasa se simțea oarecum ruşinară şi mult ar fi voit să îi poată zice lui Codreanu: Jart-o, că ea nu ştie nimic \

Fiind însă câ asta nu putea s-o facă, a grăbit la uşa odăii, ca să-i spună fetei cine vine, apoi şi-a pus haincle-n rânduiala şi a ieşit în capul scării,, ca să-şi primească oaspeții - foarte umilită, aşa cum o ştia Codreanu.

- Frumos lucru! strigă Măria, care se ivi in dosul ei. Noi te aşteptăm cu plăcinte, şi d-ta cine ştie pe unde vei fi umblat!

Preuteasa simți câ i se ridică sângele în obraji.

Tot aşa şi Păvăluț, cel cu obrazul subțire.

Degeaba! nu ştia cc să-i răspundă.

- Dc! - grăi Gheorghe - pe oameni buni şi aici, si aiurea tot cu plăcinte-i aşteaptă!

Apoi intrară în casă, se întrebară de sănătate şi Măria se duse ca să aducă rachiu şi pane, după cum e obiceiul de primire in partea locului,

Preuteasa nu putea să-şi dea seama cum vin lucrurile şi cum are sâ prindă vorba. Ştia câ Gheorghe a fost cu lovită pe la protopopul şi dedea cu socoteală câ ei l-au adus pe Codreanu, dar nu putea să înțeleagă cum stau lucrurile.

Codreanu tot ca dânsa.

Ochii Iui şi mintea Iui erau numai la Măria. Nu poate că cine ştie ce, dar se mira şi se minuna cum poate cineva sâ se schimbe într-un timp aşa de scurt aşa dc tare. Nu-i vorba, ochii îi râdeau şi acum şi preajma gurii îi era croită tot pe plâns; pare însă că acum tot n-ar fi putut s-o facă să plângă. Prea era voioasă, şi oarecum nu tocmai proasră.

E însă lucru ştiut că femeile se schimbă foarte uşor, nu numai aşa din Crăciun până în toamnă, ci până chiar şi din o clipă în alta.

Când ea aflâ că Codreanu e în gazdă la Gheorghe şi n-a venit ca să stea» ca alte dați, ci numai ca să dea buuă-ziua, gura ei sc croi pe râset, îar ochii ei erau puşi pc plâns,

- Asta nu se poate, zise ea. Te ştiu eu pe d-ta: iar mă minți, ca să mă necăjeşti şi să mă faci să plâng. Să nu mă crezi insă câ sunt şi acum tot atât de proastă ca atunci. Ei bine! Nu te cred şi n-am să plîng! zise ea cu îndărătnicie, si lacrămile, păcătoasele de lacrâmi, o năpădiră, încât nu-1 rămase decât sâ iasă ruşinată din casă.

Preuteasa ar fi voit să intre în pământ-

Tot aşa Codreanu.

în zadar! Fata avea dreptate: ce-o să zică lumea dacă el nu stă la dânşii?!

Gheorghe şedea țeapăn şi tignit în scaun şi zâmbea asa pe sub mustață, uitândti-se când la el, când la ea,

- Dacâ'i aşa - zise el în cele din urmă apoi sâ mai treacă şi de la mine; n-ai cc sâ-i faci, are întâietatea: eu te las aici.

A şi rămas Codreanu, ca alte dați: aşa trebuia sâ fie.

Nu e lucru mai urât decât femeia plângâreață: dac-o iei cu binele, se înduioşează de o trec lacrămile, iar daeâ-i vorbeşti verde fățiş, vai de lume. Nu mai ştii cum s-o iei şi cum să umbli cu ea: te moaie-n Iacrămi de-ți perzi tot rostul.

Era ruşinat de silințele ce-şi dedea preuteasa ca toate sâ i Ie facă pe plac şi de bucuria copilărească ce se oglindea-n ochii plânşi ai Măriei, iar ziua următoare îi venea sâ plângă în fața bisericii pline de oameni, care se uitau la dânsul râzând cu părere dc bine.

Doamne! ce fericit ar fi putut el sâ fie dacă n-ar fi fost acea noapte dc nuntă! Şi totuşi...

Aici în biserica plină de oameni» în fața altarului, căruia-şi închinase viața» făptura cea înaltă a Persîdei se ridica deasupra tuturora şi pretutindeni se iveau ochii ei deschişi şi limpezi. Era în ochii aceia ceva arât de liniştit şi de senin, o voire atât de

neîndoioasă, încât sub privirea lor trebuia, parcă, să se aline furtuna mării, să se potolească para mistuitoare a focului: cum ar fi putut el, om neajutorat» sâ iasă de sub stăpânirea lor?

După ***Heruvim**** când preotul a ieşit cu darurile, el şi-a plecat mai umiljr decât de obicei capul spre pământ şi a stat cu ochii închişi, perdut oarecum în sine însuşi.

Sâmţea, ca niciodată mai înainte, că cl nu mai poate să facă ceea ce dânsa nu voieşte, si o nespusă înduioşare îl cuprinse când se gândi la Măria, care era atât de subţirică, de fragedă, atât de dulce la fire şi de obidoasă.

„Nu! - îsi zise el - nu te lega la nimic, că nimic nu mai poţi."

Era o mişelie c-a venit aici când se ştia legat încât nu se mai poate dezlega. Dacă Persida ar fi ştiut că el avenitfără de voia lui aici şî n-are în el destulă vârtute ca să se hotărască la un fel» l-ar fi despreţuit ca pe un nemernic.

Si totuşi Matia era aici, iar Persida departe, şi el nu era în stare sâ plece de la Buteni» aşa cum voia, cât mai curând: îi sângera inima când vedea cum tremură Măria când stă aproape de dânsul şi cum ochii ei se croiesc în toată clipa pe plâns şi iar râd în râsfăţare.

„Ori sunr, ori nu sunt om!" îşi zise cl luni dupâ-prânz.

Trebuia să plece la Arad.

Nu! Nu la Arad!

Peste dealurile care despart valea Crişului de a Murăşului nu era drum de care, dar oamenii treceau pe poteci bătute, şi el putea sâ facă pe un cal bun în timp de vreo patru ceasuri drumul pe la Chisindia şi peste Văsoaia la Conop, în valea Murăşului, de unde nu mai avea decât un ceas bun până la Şoimoş.

Iară cal găsea el la Buteni.

Aşa trebuia să facă dacă era om: la părintele Isai, cu părintele la Mara şi cu Mara la Arad. Să se aleagă odată într-un fel.

Nu mai erau, când el a plecat, decât vreo trei ceasuri până în seară, dar ziua era frumoasă, luna, deşi pe scăzute, se ivise pe cer, şi nu apunea decât după miezul nopţii, iar calul era puternic şi iute: omul adevărat vrea şi face.

Dus de gândul acesta, el trecea grăbindu-şi calul printre pădurile cu frunziş pişcat de brumă, ici verde de stejar, colo galben dc tei şi apoi roşu ca sângele de taur, iar după ce s-a întunecat» aceeaşi lună, în razele căreia se plimbase Naţl pe ţărmul Murăşului, îi lumina şi lui calea.

Lungă, cotiră şi anevoioasa cale.

Nu e lucru mai urât decât să treci aşa singur şi călare pe un cal iute prin mijlocul unei lumi pustii: ţi se răscoleşte oarecum tot sufletul şi ţi-eîn cele din urmă parcă nu-ţimai poţi da seamă dacă e aievea ori visezi numai ceea ce ţi se întâmplă. Obosit de drum şi de singurătate, el nu mai ştia desluşit unde şi cu ce gând se duce şi toate i se păreau ca prin minune. Auzise de atâte ori vorbindu-se despre farmecele babelor, care te fac să zbori călare pe ujog unde te cheamă ursita, şi acum sâmţea că nu se duce nici cl, ci e dus.

Cuprins de sâmţământul acesta, el se sâmtea atât de uşor, încât îi părea oarecum râu când a început să audă lătratul cânilor din Şoimoş.

In fire nu şî-a venit însă decât la casa părintelui Isai; abia acum s-a încredinţat că degeaba a făcut drumul cel lung, căci el şi aici tot el însuşi rămânea: nu era în stare sâ bată la poartă, şi-i părea bine că e noapte şi nu-1 vede nimeni.

„Nu! zise el. Treaba aceasta pot eu s-o fac şi fără de părintele îşai."

Fără de Mara nu-i venea să meargă la Arad; dar fără de părintele Isai putea sâ vorbească cu Mara- Nu era nevoie sâ mai ştie şi el.

Pomi dar înainte spre Radna, ca să stea peste noapte la vreunul din birturile din apropierea mănăstirii si să meargă apoi, ca mâne-dimineată, el singur la Mara,

i/a birt, unde nimeni nu-1 cunoştea, putea să intre fără de sfială, să lase calul în grija vreunui argat şi să ceara ceva de mâncare, căci era flămând hămisit,

- Cunoşti d-ta pe Mara? întrebă el pe slujnica ce-i astenica masa.

- Cum să n-o cunosc? Şade numai aci, a patra casă.

- Nu ştii, e acasă?

- Alaltăieri s-a întors cu fiica ci de la Arad, răspunse slujnica.

Codreanu simţi că-i trece ca un Fel dc junghi prin inimă şi câ i se taie vinele de la picioare.

- Cum? întrebă el, Persida e aici?

- Nu - răspunse slujnica - s-a dus chiar alaltăieri la călugăriţe.

Era o adevărată făcătură: Persida aici! De ce a venit? De ce n-a rămas acasă, ci s-a dus la mănăstire? Ce s-a întâmplat?

Era flămând şi s-a sculat nemâncat de la masă; era obosit de drum şi s-a dus să se mai plimbe pe ţărmul Murăşului.

Fusese, de când ştia că dânsa se află prin apropiere, cuprins de un fel de fierbinţeli, şi plimbându-se cu paşi iuţi pe ţărmul râului, resâmţea mulţumirile fără dc seamăn pe care le avuse în apropierea ei. Ah, ce femeie!... ce fiinţă! Ce adimenitor îi era zâmbetul, ce dulce supărarea, ce uşor curgeau vorbele dc pe buzele ei, cc nesecat îi era sufletul! Şi totuşi abia acum îşi dedea seamă că el n-a vorbit niciodată deschis cu dânsa. Se deprinsese, încetul, cu încetul, cu gândul că are să-şi petreacă toată viaţa în apropierea ci, că altfel nu este cu putinţă, şi a si voit în nenumărate rânduri să i-o şi spună aceasta. Era însă în tot felul ci de a fi ceva ce te stăpânea, încât nu puteai să-i spui decât ceea ce dânsa voia. Te-nţelegea de mai nainte şi-ţi

răspundea fără de vorbe. Astfel el nu se mai îndoia că si dânsa voieşte» şi totuşi acum sâmţea că nu e în stare să-i vorbească fără încungiur: ar fi trebuit să fie la mijloc cineva care să-i vie-ntr-ajutor si să deschidă vorba.

Avea tată şi mamă, bun şi bunică, rude şi prieteni, era iubit de o lume întreagă, şi acum se sâmţea singur şi părăsit de toţi şi stetea sperios în drum ca puiul care s-a perdut de cloşcă; cl însuşi rupsese toate legăturile, se desfăcuse de toţi ai lui şi nu mai era cine să-i vie într-ajutor.

Dimineaţa s-a sculat pe când se mijea de ziuă. Ştia că Mara pleacă foarte de dimineaţă şi ţinea s-o găsească acasă; şi totuşi el îşi făcea de lucru şi parcă ar fi dorit, în fundul inimii, ca să vie prea târziu la casa ei.

Aşa a şi fost: portiţa era încuiată.

S-a dus cu inima încleştară îa pod, unde ştia c-ar pucea s-o găsească. Nu era nici aici. El o vedea însă din jos de pod, la depărtare dc câteva sute dc paşi, unde oamenii încărcaţi lemne pe plute, dar nu s-a dus la ca. De ce să meargă? Tot er<i mai bine» mai uşor, mai firesc să vorbească mai nainte cu Persida.

A plătit dar omului pe care l-a găsit acolo creiţarii şi a trecut podul.

Iar acum îi venea să se întoarcă iar înapoi la Buteni.

Trecuseră opt ceasuri. Cum putea el să sune acum, la un timp atât de nepotrivit. Era peste putinţă să i se dea voie de a vorbi cu dânsa.

El îşi luă inima în dinţi şr sună.

- Ce doriţi? îl întrebă sora bătrână, înaltă şi slabă, care sc ivî în uşă.

- Aş putea» vă rog, să vorbesc cu domnişoara Persida Bârzovanu? întrebă el.

- Domnule, acum nu se poate, îi răspunse sora. Şi - adausc ea - nici nu ştiu cine sunteţi d-voastră.

El scoase din portofelul său un bilet de vizită şi i-1 dete.

- Să spuneți — îi zise - domnişoarei c-o rog să mă vestească dacă şi când voi putea s-o văd.

Sora îl pofti să se aşeze şi să aştepte, apoi încuia uşa şi se depărta.

Persida sc afla în bucătărie.

Ea nu venise la mănăstire cu gândul de a rămânea aici, dar a găsit-o pe maica Aegidia făcând proviziune de compoturi pentru iarnă şi era peste putinţă să nu pună şorţui ca să-i dea ajutor. Seara apoi, când era vorba să se intoarcă acasă, îi era foarte greu sâ plece. Se sâmțea atât de bine aici, unde a crescut şi unde toate o potoleau şi-i dădeau tărie.

A iubit totdeauna pe maica Aegidia, dar încă nu ştiuse c-o iubeşte: acum ar fi voit să şadă ta picioarele ei şi să-i sărute manile. Nu mai era cum a fost, şi parcă se lumina toată mănăstirea când ochii lor se întâlneau.

„O adevărată minune", aşa zicea maica Aegidia în gândul ct. Se porolise neastâmpărul copilăresc şi năvalnicia adeseori sălbatică, şi fata ei era aşezată, înțeleaptă şi duioasă, un adevărat giuvaer de femeie. De aceea nici nu mai putea să-i vorbească în felul de mai nainte şi Persida se sâmțea înălțată în gândul ei când vedea că o ia parcă i-ar fi soră ori prietenă.

Sâmbătă seara au stat până spre mezul nopții deştepte şi au vorbit despre toate, afară de un singur lucru. De ce sâ vorbească si despre acesta? Ea ştia cum gândeşte maica Aegidia, şi mai ales aici, între zidurile mănăstirii şi sub ochii maichii Aegidia, nu putea nici dânsa să gândească altfel. Era de sine înțeles câ nimic nu e mai presus de dorința părinților, mai ales când ei trăiesc, ca Mara, numai pentru copiii lor.

Si totuşi Persida tresări cuprinsă de un fel de spaimă când citi numele: Pavel Codreanu.

- Ce e? întrebă maica Aegidia cu o asprime care reamintea timpurile trecute.

- Domnul acesta - răspunde Persida dându-i biletul - e un absolvent de teologie, pc care îl cunoaştem din Arad,

- Dar tu ştii.,.

- Trebuie să-1 vid - o întrerupse Persida altfel s-ar mâhni mama.

Obrajii călugăriței se roşiră. îi era parcă ***sc*** dărâmă casa în capul ei. Grozav gând! încă un suflec perdut! Cea mai iubită dintre fetele ei ,\e ducea şt ea, ca să-şi petreacă viața ***în*** ticăloşie omenească,

- Du-te, fata mea! grăi dânsa cu blândețe umilită. Dacă e doWnra mumei tale, trebuie să-J vezi chiar acum.

Persida-si dedegâ şorțul, sărută mâna maichii Aegidici, apoi se depărta ducându-şî şorțul în mâna stângă, ca să-1 atârne la locul lui ***si*** să mcargâ-n sala de aşteptare.

îi era însă greu să meargă aşa, fără de veste, şi ar fi voit să-şi mai facă timp de răzgândire.

„Nu! ***îsi*** zise peste puțin, ridîcându-şi capul. Să văd ce voieşte."

Ea uşa sălii de aşteptare iar se opri şi stete pe gânduri.

- T e rog să ne laşi singuri, grâî întorcându-se spre sora cc-o însoţise şi era datoare sâ stea şi dânsa-n sală în vreme ce Persida vorbea cu tânărul.

Sora se plecă umilită.

— Aceasta eu nu pot s-o fac! răspunse ea. Ştii prea bine că n-aş putea s-o fac fără ca să-mi mărturisesc păcatul, şi stii şi pedeapsa.

Persida-i apucă mâna şi se uită stâruiror în ochii ei.

- T f rog să suferi pedeapsa, câci Dumnezeu îți va ierta alre păcate în schimbul ei. Te rog - zise ea - căci n-ar fi cu putință să vorbim deschis dacă n-am fi singuri!

Sora-şi plecă mai umilită capul şi-i făcu semn să se ducă.

Codreanu se cutremură şi sări-n picioare când Persida se ivi voioasâ-n uşă.

- Asa-i câ te miri? zise el mergând spre dânsa.

- Nu, răspunse ea întinzându-i mâna. Văzând biletul d-tale, mi-am închipuit numaidecât c-ai fost pe la mama şi ea te-a trimis aici.

- N-am văzut-o, grăi el. Arn căutat-o, ce-i drept, dar n-am găsit-o nici acasă, nici la pod. Am aflat însă icri-seară că eşti aici> şr am venit.

- Aşa) zise ea, oarecum uşurată. Care va să zică nu ai vorbit cu mama.

- Nu încă!

Ea-1 pofti sâ sc aşeze, sc aşeză şi ea, apoi râmaseră câtva timp st/âmroraţi; el nu ştia cum sâ înceapă, iară ca aştepta sâ vadă ce vrea eh

- Am fost foarte mirat când am aflat că ai plecat de la Arad, începu el în cele din urmă.

Persida zâmbi, stete puţin pe gânduri, apoi obrajii i sc umplură de sânge.

Era hotărâtă să-i spună fără încungiur cum s-au petrecut lucrurile, de ea s-a hotărât deodată sâ plece: asa trebuia să facă, şi ea uu putea să facâ decât cum trebuie. Acum însă, când se afla faţă îu faţă cu el, ea nu putea - nu! - mai bine moartă!

Gândul omenesc străbaie într-o singură clipă şi timpul, şi depărtările, şi acum, în clipa aceasta, ea vedea în gândul ei toate cele petrecute şi-1 vedea şi pe cl umblând răzleţ prin lume, ajuns din om neom, nenorocit fără de vina Iui. Se împăcase cu gdnduî că ea nu poate sn-l ajute şi că uu le rămâne amândurora decât să uite cele perrecute, care nu erau, ia urma urmei» decât o nebunie de tinereţe. îi era însă ruşine c-a crezut că poate sâ-1 mai şi batjocorească spunând altui bărbat ceea cc numai ei amândoi ştiau.

- Mi s-a urât de învălmăşeala şi de zgomotul lumii - u răspunse ea - şi mi-a venit durul de liniştea acestei case!

- Şi ai sâ rămâi aici, se înţelege, zise el râzând.

Ea stătu puţin pe gânduri, şi sufletul parcă i se înălţa.

- D-ta râzi, grăi dânsa; nu trebuie însă sâ scapi din vedere câ eu aici am crescut şi câ sunt femeie. D-voastre, bărbaţii, vă avântaţi cu inimă îndrăzneaţă în toiul lumii şi totuşi nu o dată sunteţi cuprinşi de dorul singurătăţii; dar noi, femeile, care numai răzamate de alţii putem să trecem prin lume?

Codreanu iar zâmbi,

- D-ta n-ai decât sâ vrei pentru ca să-ţi găseşti razăm, zise el.

- Ştiu, întâmpină ea tet zâmbind cu ironie. Sunt tânără, frumoasă şi deşteaptă: nu-mi lipseşte decât inima uşoară pentru ca sâ-mi iau avânt. Eu rnâ înspăimânt însă când mă gândesc Ia mulţimea datoriilor pe care le iau asupra mea când ies de aici, şi sunt cuprinsă adeseori dc sâmţâmântul câ nu pot să le împlinesc pe toate.

- Dar - ***zise*** el - datorii avem cu toţii.

- S i foarte rar avem şi mulţumirea de a le împli, îl întrerupse ea.

- As! zise el. Dar arunci cei mai mulţi dintre noi s-ar simţi foarte nenorociţi.

- Nu, zise ea; suntem, dar nu ne sârnţim, fiindcă omul se deprinde ***cu*** toate, închipuîeşte-ţi câ eu nu rămân aici, N-aş putea să stau aşa... fată mare. Ar trebui să mă mărit. Sâ zicem că-mi găsesc ***un*** soţ mai presus de roate aşteptările melc. De unde pot eu sâ ştiu dacă nu voi prinde mai târziu slăbiciune pentru altul? Ce fac atunci? Sunt ori nu datoare sa-i mărrurisesc soţului meu adevărul?

- Da! zise el cu toată hotărârea.

- Dar dacă aş fi avut mai nainte slăbiciune pentru altul? - urmă ea - tot sunt datoare sâ-i mărturisesc adevărul?

El tresări.

- Da! zise iar, însă de astă dată cam cu jumătate de gură.

- Şi-o să se bucure dânsul?

- Nu tocmai.

- Atunci - grăi dânsa râzând - e parcă mai cuminte sâ nu-mi fac.datoria. De ce să-i spun, când îl mâhnesc prin aceasta? Am să mă deprind încetul cu încetul cu gândul câ datoria mea e să tac, să fiu făţarnică şi să-mi fac de-a sila celelalte datorii,., pe cât le pot. Urâtă viată!

El se uită nedumerit în faţa ei.

- Bine, domnişoară, - zise el strâmtorat dar d-ta **TOI** n-ai putea să rămâi aici.

- De ce nu?

-Fiindcă nu e cu putinţă.

- De ce să nu fie cu putinţă?

- Pentru că eşti - dacă nu mă înşel - ortodoxă.

- Să trecem peste aceasta, grăi dânsa aşezată. Când e vorba de viaţă şi de moarte, nu ne mai uităm la asemenea lucruri mici. Oameni suntem, la urma urmelor, cu toţii> si Dumnezeu e unul şi acelaşi pentru toţi.

- Ku tot nu cred că ai sâ rămâi aici, zise el iar în glumă,

- Nici eu nu cred, răspunse ea. Voiesc numai să zic că cel puţin acum nu e pentru mine gând mai adimenitor decât să rămân aici, şi m-aş simţi foarte nenorocită dac-aş fi nevoită să plec. Mă simt atât de bine aici, şi mai am încă timp destul pentru zbuciumările vieţii.

Codreanu începu să tremure.

- Care va să zică - grăi dânsul cu glas înăbuşit - eşti hotărâtă să rămâi aici?

- Nu - răspunse ea - eu n-am nici o hotărâre, şt dacă mama astăzi va zice să ies, voi ieşi mâne. Răspund numai la întrebarea pe care rnwii pus-o râzând. M-aş sâmţi nenorocită dac-ar trebui să ies acum. Peste un an, peste doi - nimeni nu ştie ce are să sâmţâ - vqi ieşi cu inima uşoară; acum mj-ar fi foarte greu!

Codreanu o înţelegea deplin şi nu mai ştia ce sâ-i zică» ci se uira numai cu ochii ţinta la ***im*** colţ a) odăii.

- 5» dacă eu re-aş ruga? întrebă cl sfios şi cam cu jumătate de gură.

Ea se ridică şi rămase stând dreaptă şi cu ochii în jos.

- D-ta ştii că ţiu. mult la d-ta şi n-aş putea sâ zic nu! răspunse ea încet. Dar ţii şi d-ta la mine şi nu eşti în stare sâ-mi faci sală. Mai târziu! Nu-i aşa?

- Da! răspunse el ridicându-se.

- îţi mulţumesc, grăi dânsa întinzându-i mâna.

El apucă mâna şi o sărută.

- A i să mai treci pe la mama? întrebă ea,

- Nu! răspunse el hotărât.

.— îţi mulţumesc - grăi iar dânsa - şi la revedere!

El îi sărută încă o dată mâna, apoi dânsa sc retrase şî peste puţin intră sora bătrână, înaltă şi slabă, ca să descuie usa pe care avea să plece Codreanu.

X
CINE CE POATE

Mare lucru târgul de toamnă de la Arad!

Timp dc câteva săptămâni drumurile de ţară toate sunt pline de care încărcate, care aduc bogăţiile din şapte ţinuturi, ca să le desfăşure prin pieţele şi prin uliţîle Aradului şi pe câmpia de din prejurul lui, unde s-adună care cu poame de pe Crisuri şi din valea Murăşului, cu lemnărie din munţii Abrudului şi cu bucate dc pe câmpia mănoasă, se-nsiră butoaiele cil vin din podgorie ori cu rachiu de pe Murăş si se îngrămădesc turme de oi venite din Ardeal, ciurde de porci aduse de pc lunci, herghelii de cai crescuţi pe poienele munţilor şi cirezi de vite mânate de jeiepari umblaţi prin lume.

Ce mulţime de oameni şi ce amestecătură de tipuri şi de porturi şi de limbi! E parcă aici e mijlocul pământului, unde se întâlnesc toate neamurile. Pe-nserate s-aprind împregiurul oraşului mii de focuri, la care stau de vorbă ori îşi petrec

cântând aici români, colo unguri, mai departe şvabi ori sârbi, iar printre aceştia slovaci, ba chiar şi bulgari.

Dar tot românul, săracul, e şi aici cel mai de frunte, căci vine iarna geroasă şi ajunge la preţ cojocul călduros, la care nimeni atât de mult ca românul nu ţine.

Şi nu e numai că tot românul vrea să-şi aibă cojocul, dar ţine să-i mai fie şi frumos împodobit cu flori tăiate din carmajin ori cusute-n fire de ibrişin. Nu-i cojocul, ci podoaba de pe el ceea ce-i aduce câştig cojocarului: asta se plăteşte, dacă e frumoasă, cu mâna largă şi pe întrecute.

Nîci că se poate pentru un cunoscător maî mare mulţumire decât să treacă printre şetrile cojocarilor din Arad, ca să vadă unul câte unul cojoacele de probă. Frumosul e frumos, nu-i vorba, pretutindenea, dar cojoace frumoase cala Arad nicăiri nu se găsesc, fiindcă mai rar găseşti aiurea oameni care pot să le plătească.

Trică-şi împlinise de mult anul, dar tot mai rămăsese la Claici» fiindcă îi era greu să plece ca sâ-şi înceapă cei doi ani de călătorie.

Nici că intră însă calfele de cojocari la stăpân decât de două ori pe am fie la Sf. Gheorghe> fie mai ales la Sf. Dimitrie, pe când cojocarii au mult de lucru. Apoi o calfă trebuie, mai nainte de a ieşi în lume, să-şi arate destoinicia, pentru ca stăpânii să ştie ce poate şi cum au să-1 plătească. El s-a învoit dar cu Claici ca să coase pentru târgul de toamnă o ***bundă,*** adecă o blană de miel, lungă până la pământ, albă şi împodobită cu flori cusute-n ibrişin. A lucrat patru luni de zile la ea, dar şi era frumoasă, încât Claici n-o lăsa mai jos de două sute de florini şi li se lăuda tuturora că el 1-a scos calfă pe Trică,

Iar Trică stetea ruşinos în dosul bundei de probă, ca să fie ia îndemână când vin stăpânii care caută calfe- Era tot lung şi deşirat, tot motolog şi gurâ-cască, dar mai nespălat şi mai nepeptănat decât odinioară. Se împlinise aproape un an de

când plecase soru-sa de la Arad, şi de atunci perduse obiceiul dc a se peptăna când merge la masă,

Deoarece breasla cojocarilor din Arad ţinuse morţiş ca cojocarii din alte părţi să nu-şî poată scoate marfa la vânzare decât în ziua a treia, Bocioacă-şi avea şi el, ziua-ntâi şi ziua a doua, lăzile-nchise şi se plimba printre şetrile cojocarilor din Arad, ca să vadă ce lucruri frumoase au mai scos în târg.

-Cine a făcut bunda asta? întrebă el uitându-se cu de-amănuntul la cusături.

- Eu! răspunse Trică, făcând un pas înainte.

Bocioacă, tot înalt şi subţire şi el, se uită dc jos până sus la Trică. îi era parcă nu se poate ca acele mâni mari să fi cusut florile cele atât de curat scoase,

- E bine, băiete! zise el. Când ai ieşit calfă?

- De Sf. Gheorghe.

- Vrei să vii la Lipova? Eu sunt Bocioacă, starostele.

- Ştiu, că şi eu sunt de pe acolo.

— De unde?

- Dc la Radna.

Bocioacă se uită din nou în faţa lui.

- Doară nu eşti fratele Persidei? grăi el. Parcă-mi semeni şi tu cu mâ-ra.

- Asta e! răspunse Trică râzând.

-Ce-a avut mâ-ta cu neamţul? întrebă starostele, schimbând vorba.

- Care neamţ?

- Hubăr, Care altul?

- Eu nu ştiu nimic, răspunse Trică, cu atât mai mirat cu cât mumă-sa era şi ea aici în târg şi nu-i spusese nimic,

- Bine - grăi Bocioacă - a luat podul de la dânsa şi pare-mi-sc c-a înşelat-o şi cu pădurea de la Cladova.

- Eu - zise Trică râzând - nu cred câ poate cineva sâ-nşele pe mama.

Bocioacă iar sc uită la băiat. Era parcă ceva foarte deştept în ochii luî-

- Ei! vii? întrebă el din nou.

- Vin.

- Ce ceri?

- Nu mai cer nimic, răspunse Trică- Nu mi-e destul câ stau la casa d-tale?! O să-mi dai ce-i socoti.

Bocioacă era încântat.

- Când vii?

- Chiar acum» după târg!

-Vorbă încheiată! grâi Bocioacă şi-î strânse mâna, apoi sc duse maî departe.

Iar Trică nu mai avea astâmpăr. Voiasâ vadă pemumă-sa, ca sâ afle ce s-a întâmplat cu Hubăr şi să-i spună câ s-a-nvoit cu Bocioacă, acelaşi Bocioacă în casa căruia nu fusese primit uceme.

- Auzi vorbă! strigă Mara, puindu-şî manile în şolduri. Sc bucura cum de mult nu s-a mai bucurat. Iasă câ-i părea bine câ Trică a intrat calfă tocmai la Bocioacă» dar avea şi mare trebuinţa să-i fie feciorul pari apropiere.

De când aflase că Codreanu s-a-nsurat şi s-a popit, ea îşi pilise de gând *sâ* n-o mai lase pc Persida la călugărire. Nu era însă chip s-o scoţi din mănăstire. Ea zicea* nu-i vorbă, că nu mai stă, dar potrivea mereu lucrurile aşa ca să mai rămâie, şi nu mai ştiai ce să-i faci ca s-o scoţi.

Duminecile şi zilele de sărbători Mara o lua si-o ducea la biserica de la Eipova. Foarte adeseori însă Mara era dusă pe la târguri, şi atunci Persida lua pe vreuna din fetele de român ce sc aflau fa călugărite ***şl*** tot sc ducea. I,e părea foarte râu călugăriţelor, căci era, dacă-i vorba, chiar mai frumoasă biserică acolea în mănăstire, dar Persida rinea sâ meargă la biserica ei si nu putea nimeni s-o oprească. Ba s-a făcut încetul

cu încetul obicei câ Persida lua toate fetele de român cu dânsa, •încât era o frumuserâ să le vezi, şi lipovenii ţineau mult la fata Marei.

- Minunat lucru! grâi dar muma. O sâ te duci duminecile şi zilele de sărbători s-o iei pe Persida, ca s-o duci la biserică. Nu le prea place călugăriţelor că duce fete cu dânsa. Apoi să facem ce-om face ca s-o scoatem de acolo-

- Da! răspunse Trică voios. Dar cu Hubăr ce-ai avut?

- Ce sâ am? grăi Mara. Nu cumva sunt proastă ca sâ alerg şi să muncesc, apoi sâ împart câştigul cu dânşii? Nu câştig nimic şt n-am nimic de împătrit!

- Bine, dar aud că ţi-a luat Hubăr podul.

- Nu-mi mai trebuie mie podul acela! Stau toată ziua pentru câţiva creiţari, când am atâta treabă în altă parte.

Lui Trică îi părea, cu roate aceste, foarte rău. Nu sc putea împăca cu gândul ca mumă-sa nu mai e podariţi, când toată lumea îi zicea „Podariţa". Apoi îi era parcă i-ar fi venit lui să îa podul în arânda, fiindcă grozav îi plăcea sâ vadă creiţarii adunaţi grămadă şi nu se putea împăca cu gândul câ o sâ dea şi el creiţari când va trece de aici înainte podul.

- Si, uite — zise el - mic îmi venise gândul să stau acasă cu voi, să mă duc dimineţile şi sâ mă întorc serile.

- Să stai, dragul manm! - grăi Mara înduioşată - ca sâ fim odată oameni adunaţi şi noi,

- Dar o să dau prea mulţi creiţari.

- Dc asta să nu-ţi pese - zise ea încet - căci tot ai noştri sunt creiţarii. Gheorghe a luat podul în tovărăşie cu mine.

Pe drum apoi, de la Arad până la Radna, Ic-a mai înţeles Trică şi celelalte.

Se plângea Mata că-i merg treburile rău de tot. Ar fi fost în stare sâ jure că perde cu pădurea şi ar ajunge în sapă de lemn dacă nu s-ar ajuta cu plutele, pe care le vinde cu pret bun după ce descarcă stângenii.

- Numai eu ştiu, dragul mamii, - zicea dânsa suspinând - cât mă frământ ca s-o scot la capăt. Mi-au scos vorba câ am adunat bani mulți şi toți mă fură, toți umblă să mă înşele. Ba mai vine şi popa Isai de la Şoimoş şi zice cui numai vrea să-1 creadă câ sunt zgârcită şi că numai eu sunt de vina dacă n-a luat Codreanu pe Persida- Drăguța mânui! Las' c-o să găsească ea altul şi mai şi decât dânsul. Voia sâ scoată sufletul din mine şi să-mi ia cel din urină ban, N-am, dragul mamii: de unde sa dau mai mult decât ceea cc pot? Tu ştii că puțin a mai rămas de la fie iertat tatăl vostru: las' că nu m-am atins de al vostru, dar am maî şi adăugat puțin câte puțin, cum biet am putut, ca sâ aveți şî voi câte ceva. Aveți! Ai şi tu, are şi Persida; popa cerea însă marea cu sarea!

Spunea fvlara, spunea mereu şi nu mai sfârşea, iar Trică nu putea decât sâ le creadă pe toate. Când vorba era însă de Codreanu, trebuia sâ iicâ şi el o vorbă, căci îl cunoştea mai bine si ținea mult la eh

- Să crezi, mamă, - grâi dânsul - câ Codreanu nu cerea nimic.

- Ferit-a Sfântul! răspunse Mara. El tiu, dar s-a vârât la mijloc popa Isai şi le-a stricat roate. E însă mai bine aşa! N-a fost să fie! Flecare cu norocul lui! Nici nu era el om pentru fată ca Persida; pe unul ca dânsul har bate Persida în fiecare zi de două ori.

Cam aşa gândea şî Trică.

Nu-Î vorba, acum, după un an, se făcuse mai înaltă şi părea mai subțire sorâ-sa; ți-ar fi venit să-i zici c-o clatină vântul; călca însă țeapăn şi mărunt ca maica econoama, încât parcă sc scutura pământul sub picioarele ei, şi era în căutătura ei şi împregiurul buzelor ei ceva îndărătnic, aspru şi nemilos, parc-ar fî voit în toată clipa să strige: „ *Trebuie!"*

Era, cu toate aceste, foarte voioasă şi ar fi voit s-adune toată lumea, ca să-i spună că fratele ei a venit s-o ia la biserică şi are să rămâie aici.

— Dar - zise el - mergem la noi la biserică.

Ea srete puțin pe gânduri.

- Nu - grăi apoi - rămânem tot (a Lipova şî ne ducem după biserică acasă.

în zadar, femeia tot femeie. Se uita la fratele ei cel înalt şi lat în umeri, care îşi pusese hainele negre şi trecuse pe la bărbier mal nainte de a fi venit la dânsa. Ea-i potrivi legătoarea la gât şi-i scutură pe ici, pe colo haina atingând-o uşurel cu vârful degetelor; voia sâ meargă cu cl la biserica de aci, unde toți o cunoşteau.

Iară el voia numai ceea ce vrea dânsa.

O luară dar, tot ca odinioară, la dreapia, ca sâ treacă prin fața măcelăriei.

Ce deosebire însă!

Atunci ca ştia că Națl arc s-o vadă trecând, şi totuşi era cuprinsă de un fel de leşin; acum nici prin gând nu-i trecea că are să dea ochi cu el, şi totuşi n-a tresărit când l-a zărit în usa măcelăriei, ci s-a uitat lung şi fără de sfială la el.

Ce schimbare într-un timp atât de scurt! Nu-i vorba, şorțul îi era şi acum curat şi cărarea i se vedea, ca odinioară, prin părul neted peptănat, dar era măcelar adevărat: om cu fața plină şi mai mult roşie decât rumenă, cu brațele puternice strânse de mâneca suflecată si cu peptul ieşit înainte.

Şi se uita şi el tot lung şi fără de sfială la dânsa şi la fratele ei, care nu voia, parcă, să-1 vadă şi ar fi dat mult dacă soră-sa nu har vedea nici ea.

Un lucru nu-i era nici Persîdei cu putință: sâ treacă ulița, ca să apuce pc la colț- Ea clătină zâmbind voioasă din cap, dar îşi urmă drumul înainte, rămâind în partea despre mănăstire

a uliței, încât Nari se uită dezamăgit în urma ei şi răspunse la salutare abia după ce ea trecuse.

I ,ucrurîle veniseră fără de veste şi s-au petrecut atât de iute, încât el stătea buimăcit şi nu-şi dădea seamă decât că mai nainte ca avuse pe frunte şî mai aîes pe tâmple fire de păr creț şi răzleț, iar acum pârul îi şedea neted pe frunte.

- Când s-a îmors Națl acasă? întrebă Persida după ce se mai depărtară,

- Tu trebuie sâ ştii mai bine decât mine, răspunse Trică îndârjit.

- De ce să ştiu?

- Eşti mai de mult aici.

- Dumineca trecută nu era acasă, grâi dânsa. L-ai mai văzut tu la Arad după ce am plecat eu?

- Nu ştiu, răspunse Trică mai îndârjit. Nu-mi mai aduc aminte. Nu, nu l-am mai văzut, Dar ce ai tu cu el?

Persida se uită râzând la fratele ei.

Un lungan, ce-i drept, dar un băiat care abia peste două luni împlineşte şascsprezece ani: ce putea el sâ înțeleagă?

- Pii băiat cuminte, Trică, zise ea; tu ştii că nu am nimic cu el şi nicî nu pot avea. Tocmai de aceea îmi pare însă bine că Lau ieşit prostiile din cap.

- De unde ştii că i-au ieşit?!

- Văd eu, răspunse ea.

Aşa şi credea fata Marei, deşi nu era tocmai aşa.

El n-a alergat, ce-i drept, nici la biserică, nici la Radna după dânsa, dar mume cu munte nu se întâlneşte, însă om cu om da - mai ales acum toamna, în timpul culesului de vii.

De la Radna înainte, spre apus, se întinde podgoria cea vestită a Aradului, un lung şir de dealuri acoperite cu vii. Cale de o zi bună, până la Mâderat, la poalele dealurilor, sat se înşiră de sat, iar printre vii sunt risipite cramele, pe care nimerii n-a încercat încă să le numere.

Ce-i aci în rimpul culesului, pe la începutul lui ocronivrie, aceasta nu poate s-o ştie decât cel ce a văzut cu ochii lui.

Serile, viind despre Arad pe şesul neted, vezi în fața ta parcă un alt cei-, un fel de negreață întinsă în fața ta şi nenumărate lumini risipite pe ea - focurile ce ard la crame, prin paghini şi pe fânețele acum cosite şi lăsate de păşune. Din când în când răsună prelungit câte o puşcă descărcată ori se ridică pe ici pe colo câte o rachetă, încât simți pe nevăzute că c lume, lume, multă lume risipită pe colo pe dealuri şi prin văi.

Săptămâni de zile de-a rândul vin mereu şi de la deaj, şi de pe şes, unii ca sâ lucreze, alții ca să petreacă câteva zile bune, toți veseli, toți gata dc a se bucura de viață.

O dată numai pc an e culesul viilor, şî păcat ar fi sâ petreci şi astă singură dată dormind nopțile când ele sunt atât de liniştite şi de răcoroase, iar luna niciodată şi nicăiri nu-şi revarsă lumina aşa din plin ca acum şi aici, unde razele ei se resfrâug oarecum din coastele dealurilor spre şesul întins ca o marc.

Ici fluier, colo cimpoi, mai departe o chitară, o vioatâ, o harmonică şi iar un taraf de lăutari, pretutindenea câte o descărcătură de puşcă, o rachetă ori cel puțin câte un chiot de fiecare vadră turnară în butoi, şî toți stau la poveşti, cântă, joacă, petrec în zburdalnică învălmăşeala.

S-alergi cale de două zile pe nemâncatc, ca să ici pane, iar Nad nu era decât acî la Lipova: cum ar fi putut sâ stea acasă când aveau şi ei să vie la Păuliş si venise anume de cules acasă?

Luni dimineața cl ştia că Persida nu s-a întors la călugărițe şi nu se mai îndoia c-a rămas şi ea de cules acasă.

Celelalte veneau de la sine.

Pleci în timpul culesului de cu seară cu un prieten aşa la noroc, treci din cramă în cramă, şi numai bunul Dumnezeu ştie unde şi cu cine te pomeneşti în zori de zi, căci oriunde soseşti, oamenii sunt bucuroşi de oaspeți şi cu plin te primesc, oriunde ajungi, găseşti ori îti faci prieteni.

Luni dupâ-amiazăzi el ştia că Mara e şî ea cu ai săi Ia vie, cale de vreo jumătate de ceas mai spre Radna; iar pe Inserate el a luat puşca la umăr şi a urcat voios si căpreşte spre culmea de unde putea sâ vadă când ți încotro pleacă fata Marei.

O vedea, şi ce n-ar fi dat ca şi ea să-1 zărească pe el sus în culme!

El descarcă deodată amândouă țevile puştii; însă era sus în deal si descărcătura perdută în vânt suna ca în sec.

Persida şi Mara, care se aflau în fața cramei acoperite cu trestie, cu toate aceste se întoarseră spre culme.

Era departe pân-acolo, încât abia sc mai vedea omul care descârcase. Persida însă tot îl recunoscu si, în semn că-I cunoaşte, ridica mâna în sus.

-Cine-i acolo? întrebă Mara mirată că'fiica ei îl cunoaşte.

Persida sc uită râzând la ea. Stia că e certată muma ei cu Hubăr, dar acum era culesul viilor.

- Cine să fie? răspunse ea- Nebunul de Naţl!

Mara rămase câtva timp buiguită. Naţl? Iar Nart? Parcă-i venea şi tot nu-i venea să se supere. în zadar! era femeie şî mamă, şi mare lucru ar fi ca o mamă să se supere când vede că fara ei ia mințile flăcăilor.

- Curat nebun! zise ea uitându-se cu ochi scrutători la fiica ei,

- l-a mai trecut, mamă, - grăi Persida, careți înțelese gândul - şi o să-i treacă dc tot când va vedea ce e şt cum.

Mara era cea mai fericită din toate mumele: nu vorbele Pc nadei, ci felul în care ele fuseseră rostite o încredințau că fata ei e cea mai cuminte din toate fetele.

- Te pomeneşti că nebunul acela - zise ea - o să ne stea până la miezul nopții în vârful dealului.

De asta se temea şi Persida.

Se înşelau însă amândouă.

Naţl descârcase, ce-i drept, puşca pentru ca Persida sâ se uite spre dânsul. Când a văzut, însă, câ ea se uită, îi face semn, ba se maî uită şi Mara, el stia că ele vorbesc despre dânsul, sâmțea că de bine nu pot să-1 grăiască şi-i era ruşine.

„Ce fleac dc om! îşi zise el necăjit pe sine, îşi aruncă pnsca iar pe umăr şi porni mai deparre. îndrăcită femeie!" adăugă apoi într-un târziu.

Iară Persida se uită lung după dânsul şi se bucura în gândul ei.

Nici câ l-a mai văzut trei zile de*a rândul, deşi fetele ca dânsa multă lume văd în timpul culesului de vii.

Joi pe înserate ea a plecat cu nevasta lui Bocioacă, cu vărul lui Bocioacă, Andrei, care era scrieror la notarul din Miniş, cu notarul de la Şoimoş şi cu domnişoarele Emilia şi Nina, nepoatele părintelui Isai, casă meargă Ia crama părintelui Ioan de la Miniş.

Trecând aşa, printre crame, s-au mai oprit ici, s-au mai oprit colo, încât au petrecut peste două ceasuri pe drum >i s-au sporit la patrusprezece inşi pe când au sosit.

Să vezi apoi pârere de bine si chiote de veselie şi tuş dat de lăutarii fără de care părintele Ioan n-ar fi punit să-şi facă culesul.

Şi ce mare era mirarea Persîdei când s-a pomenit câ iese din învălmăşeala aceasta la iveală Naţl şi vine la dânsa cu mâna întinsă şi râzând ştrengăreşte.

- Dar d-ta cum ai ajuns aici?

- Mare lucru! Parcă n-ai nici un prieten care are un prieten ca să te aducă aici? Nu cumva credeai c-o să scapi de mine?

- Nici nu voiam să scap; îmi parc bine câ te văd şi mai de aproape.

- De!... o să vedem!... grăi el cu îndoială şi rupse vorba fiindcă se puseră alţii la mijloc.

Lucru neînțeles de mintea omenească!

Persida era fată cuminte şi pusese în gândul ei toate lucrurile la cale: ochii ei însă erau duşi mereu după dânsul şi râdeau când se întâlneau cu ai Iui. Parcă-i era frate parcă-i era copil, parcă-i era rupt din suflet, atât de mult se bucura când îl vedea voios, vorbăreț, si inima i se strânse când el veni s-o poftească ia joc. El juca atât de frumos, iară ca nu ştia sa joace valsul.

Nu era făcută bătătura din fața cramei pentru vals şi nu prea erau nici jucătorii deprinşi a juca nemțeşte, dar la cules de vii joacă lumea si pe iarbă verde, şi cele opt perechi zburau cum da Dumnezeu, ca pe podele lucii.

-Tare eşti uşoară! grăi Natl peste câtva timp.

Persida învățase, când cu nunta, să joace valsul, dar era de mult de atunci.

- D-ta vezi că nu ştiu să joc, răspunse ea.

- Deloc nu ştii — zise el dar eşti uşoară si merge bine.

— Mă duci d-ta, întâmpină ea.

-Vorbă să fie! şopti el încet. Te-aş duce eu dacă te-ai lăsa... Am ce să prind în brațe. Să te iau pe sus şi sa te duc, încât să ni se piardă urma!

Persida ar fi voit să se desfacă din brațele lui şî sâ-i dea brânci, ca. să-l arunce cât colo. Era de necrezut îndrăzneala lui.

El însă o ținea ca-n cleşte de fer şi o ducea din ce în ce mai zburiş, încât era o frumusetă să-i vezi şi, încerul cu încetul, privirile tuturor se îndreptară asupra lor.

-Mă oboseşti de-mi scoți sufletul, şopti ea supărată acum de privirile îndreptate asupra ei.

— Nu-i adevărat - răspunse cl —, d-ta nu oboseşti nici până mâne-dimincață, dar ți-e greu câ lumea te vede jucând cu mine.

Apoi el o lasă de unde o luase, îi mulțumi frumos şi îşi căută altă pereche.

Persida, roşie ca floarea de mac, ar fi vait să fugă, să se ascundă, să scape fără de veste din această societate neînfrânată,

dar în clipa când el se depărta, alți trei săriră s-o poftească la joc.

Aşa e la joc: cine a intrat o dată e bine prins, şi cu cât mai mult joacă, cu atât mat vânos se simte pornit a da înainte. Era cuprinsă de un fel de beție şi, deşi ar fi voit mai înainte sâ plece, peste puțin o neliniştea gândul câ seca Marta, nevasta lui Bocioacă, ar putea s-o ia ca s-o ducă iar înapoi.

Marta nu era însă din cele ce grăbesc acasă.

Avea, ce-i drept, trei copii, dar era frumoasa, durdulie şi rânârâ încă şi venise ca să stea. Cu Bocioacă a) ei, care era om bogat şi foarte cumsecade, dar cu vreo doisprezece ani mai bătrân decât dânsa şi prea de tot sfătos, stetea dânsa în toate zilele; mai rar însă cu scrictorul, care era maî tânăr şi mai spornic la vorbă, şria să-i toarne glumele pe plac şi sâ-i şoptească din când în când câte ceva la ureche. Era, nu-i vorba, cea mai cumsecade femeie, dar n-ai fi zis-o aceasta dac-ai fi vâzut-o; prea mult îi plăcea să stea, ba chiar sase si hârjonească cu oamenii uneri. Păcat ar fi fost să nu intre şi ea în joc, deşt nu prea ştia nici ea cum merge valsul.

„Păcat!" zicea în gândul ei şi Persida, care era. la urma urmelor, fată tânăra şi plină de viață. Nu-i vorba, jocul nu mergea ca mai nainte, dar capul îi era amețit si ochii ei sc furişau din când in când spre Națl, care era tot voios» tot neobosit, dar nu se mai uita la dânsa, nu se uita şi nu se uita...

i Ijicru firesc! El avea, în cele din urmă» drepratc: ea se purtase ca o copilă răsfățată, râu-crescută.

După ce jocul s-a curmat, ea ar fi voit să se apropie ca din întâmplare de dânsul şi să facă ca şi când nimic n-ar fi fost; pe când însă ca nu putea să scape de d-l Brădeanu, un tânăr advocat, el avea de lucru în altă parte.

D-l Bogyo Feri, pădurarul împărătesc, făcuse prinsoare cu părintele Ioan că are să ridice el singur butoiaşul cu must de

boabe alese, care se afla sub streaşină, şi să-I aşeze în car. L-a şt aşezat, spre marea mirare a tuturora,

- Puţină treabă! grăi Ignat, vecinul părintelui, apoi luă butoiaşul din car şi îl ridică pe umărul său, spre mai mare uimire a celor de faţă, care se adunaseră împregiurul lor.

Naţl nu era nici el dintre cei ce nu se miră. De! uşor nu era butoiaşul acela.

El se plecă, puse mâna, ca sâ-ncerec, ridică butoiaşul o dată până spre genunchi, încă o dată până spre mijloc, apoi îşi încorda puterile şi-1 puse şi el, întocmai ca Ignat, pe umărul **său.**

Obrajii îi erau, ce-i drept, înroşiţi de sânge» ochii îi ieşeau mai tare din cap, picioarele îi stăteau ca înfipte în pământ si partea de sus a trupului tremura sub povara cea grea, dar el ridicase butoiaşul şi-1 ţinea pe umăr.

Persida tresări cuprinsă de frică, făcu un pas spre dânsul, apoî se opri cu inima încleştată.

- Ce glumă proastă! zise ea aşa pentru dânsa, dar nu destul de-ncet ca să n-audă si cei de prin apropierea ei, care se uitară fără de voie la dânsa.

El luă butoiaşul de pe umăr, îl lăsă încetul cu încetul spre pământ, apoi îl duse la picioarele ei.

- Pune, te rog, mâna — îi zise - şi vei vedea că nu e atât de greu ca să te temi câ-l voi scăpa. Dau rămăşag câ-l ridici şi d-ta de o palmă de la pământ.

Persida ar fi voit iar să fugă: se dăduse de gol, şî privirile celorlalţi o ardeau oarecum.

- Ce-mi pasă mie dacă e orî nu greu! răspunse ea înţepată.

El se uită râzând la ceilalţi.

- Auzi?! grăh Zice că nu-i pasă! De ce spui lucruri care nu sunt adevărate? Zi mai bine că nu vrei să-1 ridici!

Persidei îî venea să plângă. El era grozav de îndrăzneţ, dar avea dreptate, şî ea era umilită.

- Tc-nşcli, zise ea cu îndărătnicie, apoi se plecă, apuca butoiaşul cu amândouă manile şi-şi încorda toate puterile, ca să4 ridice. Mult ar fi dat acum sâ-1 poată lua şi dânsa pe umăr.

Nu 1-a putut, dar 1-s ridicat până în preajma genunchilor, ba I-a mai şi dus trei paşi.

- Bravo! strigară ceilalţi.

- Dar tot e foarte greu, ie răspunse Persida.

- Pentru d-ta - întâmpină Naţl nu însă şi pentru noi, ceilalţi, care punem umărul şi la poveri mai grele.

Nu era nimic în această cumpănire a puterilor, şi totuşi ceilalţi, şi mai ales celelalte, sâmţeau că e ceva între feciorul lui Hubăr şi fata Marei, care era foarte srrâmtorată.

Lăutarii începură să cânte „Mărunţeaua", jocul pentru care podgorenii au o deosebită slăbiciune, şi d-l Brădeanu sări iute, ca să nu vie prea târziu, şî o luă pe Persida la joc.

Naţl, crescut între români, vorbea româneşte tot atât de bine ca nemţeşte, dar la „Mărunţeaua" nu se pricepea» fiindcă pe acolo pe unde umblase el în timpul celor din urmă doi ani nu sc juca „Mârunteaua".

El se trase deci deoparte, ca să privească, li era parcă „Mărunţeaua" aceasta nici nu e joc, ci un fel dc ţopăială; din ce în ce însă jucătorii sc înfierbântară şi era o frumuseţă sâ vezi pe Brădeanu cu Persida. Pe când cl» nm scurt şi cam gros, juca uşor, dar piţigăiat, dânsa, înaltă si mlădioasă, sălta ca u codobatura, ţiindu-se drept şi cu capul dat puţin înapoi.

Era minunat şi jocul acesta, şi el începu să mişte din ce în ce mai neastâmpărat din picioare.

îî părea rău că n-a luat-o el pe Persida la joc şi-i venea să-1 apuce de urechi pe Brădeanu, care nu ^c mai depărta de dânsa.

- Apoi - zise el plecându-se puţin când ei trecură prin faţa lui - să mă-nveţî şi d-ta pe mine.

I-au scăpat vorbele aceste fără de veste şi-i venea să-şi tragă palmi după ce le-a grăit, deoarece Persida, roşită iar ca floarea

de mac, s-a uitat cu ochii ei rotunzi atât dc aspru Ia dânsul, încât el începu sâ tremure din picioare.

Si totuşi Persida, întorcându-şi capul spre Brădeanu, iar zâmbea. Auzise şî Brădeanu acele vorbe îndrăzneţe, şi el nu trebuia să afle adevăratul lor înţeles.

- M-a învăţat - grăi dânsa - valsul lor; i-am tăgădui c-o să-1 învăţ şi eu „Mârunţeaua" noasrră.

- Atunci - răspunse Brădeanu, voind s-o ducă Ia Naţl - m-am prea grăbit eu.

- Aş! zise ea. Mai avem timp si astăzi, şi altă dată,

Ei jucară mai departe, nu însă ca mai înainte, Persida, deşi zâmbea, era foarte supărată şi tare hotărâtă de a se feri de aci înainte ca de foc să nu mai ajungă la acelaşi loc cu Naţl. Era grozav de năvalnic şi dc nechibzuit omul acesta, se temea de dânsul, nu mai cuteza sâ i se pună împrorivă, şi Brădeanu sâmţea câ dânsa e strâmtorată. Peste puţin dar, ajungând la locul de unde o luase, el îi mulţumi şi se depărta.

Ea se duse drept la Naţl.

-Bine, domnişoară, - grăi acesta ruşinat dar eu am glumit.

- Iau gluma în serios, răspunse ea luându-l de mână ca pe un copil şi intrând cu el în rândul jucătorilor,

- Sunt un măgar! - şopti el peste puţin pe nemţeşte - un mare măgar, un măgar de frunte!

Persida, muiată ca ceara lăsatâ-ji bătaia soarelui, se uită cu duioşie la el.

- Nu — zise ea tot pe nemţeşte - eşti numai **LUI** copil răsfăţat şi nechibzuit,

-Tot d-ta eşti devină, urmă el peste puţin. Dracul s-ar face şi el blând ca oaia dacă tc-ai uita la el cum te uitaşi acum la mine: de ce nu te uiţi totdattna aşa? Mă faci să turbez când te uiţi aspru la mine.

Persida iar sc sâmţea stăpână pe sine şi pe el: ea-i strânse mâna şi se uită stăruitor în ochii lui, rugându-1 să tacă.

- Măgar de frunte! zise el iar şi începu sâ se frământe-n joc» în vreme ce Persida sălta ca pe spini.

După ce jocul se curmă, ea rugă pe Marta să plece-napoi, fiindcă era târziu.

Naţl se legă şi el de ele. Persida nu zisese, ce-i drept, să vie, dar el se uitase în ochii ei şi ştia că dânsa are să-i spună ceva.

Fetele o luară cu Brădeanu înainte, iară Marta râmase cu scrietorul şi cu Naţl în urmă. Marra ştia însă câ Naţl nu de dragul ei a plecat cu ele, şi o chemă peste puţin pe Persida, ca să-i spună ceva. Au mers apoi câtva timp asa patru împreună. Printre vii însă drumul, e pe ici, pe colo, îngust, încât patru înşi nu pot să meargă pe el alături.

- Tinerii să poftească înainte! grăi Marta în cele din urmă. Văd eu că după asta umblaţi voi. Băgaţi numai de seamă ca nu cumva să vă sărutaţi pe Ia cotituri, căci eu tot vă văd!

Persidei îi venea să leşine, dar nu putea să răspundă nimic. Aşa era! voia în adevăr să fie singură cu el. Ii era parcă se avântă în o prăpastie adâncă şi întunecoasă, dar îsi iuţea pasul, ca Marta sâ rămâie din ce în ce mai departe în urmă.

Iar Naţl mergea ameţit alăturea cu dânsa şi nu ştia cc să-i zică şi ce să-i fiică.

I,a o cotitură el apucă mâna ei.

. Ea-şi lăsă mâna în a lui şi se duseră câtva rimp asa ţinându-sc de mână ca doi copii.

-t Ce vrei d-ta cu mine? întrebă ea în cele din urmă.

- Ce vreau toţi oamenii când le place o femeie! răspunse el dezgheţat.

- Crezi d-ta că poti să mă iei de nevastă? urmă ea iiitându-se aspru în ochii lui.

El dete din umeri.

- Puțin îmi pasă! grăi el apoi. De iubit ne putem iubi şi fără ca să ne luăm. ba ne iubim si fără ca să voim.

- $i ce-ar putea să iasă din iubirea aceasta?

- Nu-mi pasă, grăi el. Mă leapăd cu ea şi de mama, şi de tata, şi chiar de Dumnezeu.

- Eu nu mă leapăd - zise Persida hotărâtă - şi n-am să mă arunc cu ochii închişi şi în brațele nenorocirii!

- Pentru câ nu mă iubeşti cum tc iubesc eu!

Persida sc uita iar aspru-n ochii lui.

îl iubea, dar nu-i spusese niciodară că-1 iubeşte şi n-avea, în gândul ei, de ce să-1 iubească.

- Cine ți-a spus - grai dânsa - că te iubesc? Am slăbiciune pentru d-ta fiindcă tc văd zbuciumându-te pentru nimic Cum aş putea să iubesc pe un om fără de minte, dc care trebuie să mă tem în roată clipa? Chiar acuma-mi spuseşi că te lepezi de mamă, dc tată, ba chiar şi de Dumnezeu: ar trebui să fiu foarte proastă ca să cred că de mine n-ai să te lepezi!.,. D-ta nu eşti om; mi-e milă de d-ta!

El îi lăsă mâna.

-Te-nşeli, zise el cu îndărătnicie; pot şi eu să mă stăpânesc dacă vreau, dar e o prostie să voiesc când ştiu câ o singură viață am şi că n-am în viața aceasta să mai iubesc pe nimeni cum te iubesc pe d-ta.

Apucară iar pe la o corirură, încât nu putea să-i vadă nimeni.

- Nu mă stăpânesc eu acum? urmă el. Uite, suntem singuri, nu ne vede nimeni, si eu tot nu fac nimic. Îmi vine să tc ridic în brațe şi sâ fug cu d-ta. Puțin îmi pasă ce are să fie mai departe. Cine ştie dacă voi mai ajunge vreodată în viata mea să te apuc aşa ca acum! Tot nu fac nimici

Persida se opri în Ioc şi rămase ca-nfiptă în pământ. Intrase, parcă, în cuşca unui leu, dar nu se temea şi o cuprinsese un fel de pornire nebunească.

Ea-I apucă de mână şi-1 duse la dreapta, pe un răzor din vie, apoi, după ce Marta trecu cu scrietorul înainte, ea sc opri cu manile în şolduri înaintea lui,

- Iară-mă, îi zise liniştită; vezi că nu mă tem de d-ta; vezi că nu-mi pasă de nimeni: poți să mă ici, să mă duci şi sâ faci ce vrei cu mine. Haid*! ia-mă în brațe!

El stetea buiguit în fața ei.

-Nu-i adevărat că d-ta te stăpâneşti, urmă ea liniştită; ştii că eu nu vreau şi nu cutezi să te apropii de mine. Ştii că mi-ai fi urgisit, câ m-ai nenoroci, că te-as blăstema viața mea toată, câ te-ar bate Dumnezeu dacă mi-ai face silă» şi ştii că am să mă gândesc totdauna cu drag şi cu durere la d-ta dacă vei înțelege câ n-a voit Dumnezeu să fim unul pentru altul şi mă vei lăsa în pace.

- Ce să fac eu, domnişoară?! grăi el muiat şi umilit.

- Să tc porți aşa ca să ne mai putem întâlni între oameni, răspunse ea; să nu-mi fie frică de d-ta* să nu mă mai dai pe gura oamenilor, că-mi strici norocul, şi am mamă, ale cărei zile nu trebuie sâ Ie arnăresc.

El tăcu; iară ea-1 apucă de braț şi porni cu pas grăbit pe răzoare, ca să iasă iar înaintea Martei, apoi să le ajungă pe fete.

- Domnişoară, domnişoară! - zise el într-un târziu, suspinând din greu - aş putea eu să mor, dar tare mâ tem că n-o să se poată aşa cum zici d-ta.

- Ia noapte-bună şi părăseşre-ne! îi răspunse ea când se apropiară de fere şî de Brădeanu.

Şi totuşi îî era foarte greu, şi când el s-a depărtat, se sâmțea foarte nenorociră şi stătea la îndoială dacă nu cumva el e mai cuminte decât dânsa.

„O viață - zicea dânsa în gândul ei - una singură are omul, şi e nespusă durerea ce te cuprinde când îți dai seamă că o petreci şi pe aceasta chinuindu-tc tu însuți pe tine. Ah, sărac de sufletul meu!"

XI
ALTĂ LUME

Luna, intrată în al doilea pătrar, se ridicase până în culmea acoperită cu pădure şî se ivea pe îci, pe colo, printre copacii deşi; pc sesui dc la dreapta însă ea era de mult răsărită, peste puţin începură şi în satul de la poalele dealului să latre cânii stârniţi de ca, şi noaptea era din ce în ce mai luminată de zarea ei.

Abia acum începea frumuseţa serii de toamnă,

Marta se uită de-a lungul drumului care apucase la deal. N-o mai văzuse de mult pe Persida. Departe, înainte, se mişca, urcând la deal, o negreaţă, fără îndoială Brădeanu cu fetele.

- Ştii că e frumos! grăi dânsa cam speriată. Persida a apucat cu neamţul ei alt drum.

Ea îşi iuţi pasul, ca să ajungă pe Brădeanu, si peste puţin îeşt apoi la iveală şi făptura cea înaltă a Persidei.

- Ştiam eu! grăi scrietorul. S-a dus cu el până la fete şi apoî î-a dat drumul.

Tot aşa dăduse cu socoteală şi Flrâdcanu când Naţl sosise cu Persida la dânşii.

Mai la deal, spre stânga, se înălţată faşfâind şi pocniră în văzduh, una după a/ta, tret *rachete.*

- Ce-i acolo? strigă Marta.

Brădeanu se opri şi se întoarse spre dânsa.

- E la vie la Corbn, răspunse eh Sâ trecem şi noi pe acolo.

Marta şi fetele îl ştiau pe d-l Andrei Corbu, nobil de Cărpenis, care nu era, ce-i drept, nimic, dar umbla cu patru cai şi fusese închis în timpul revoluţiunii; ele însă nu-l cunoşteau-

- N-are a face! întâmpină Brădeanu. îl cunosc eu şi vă încredinţez c-o sâ-t pară foarte bine dacă ne oprim la dânşiL

Pe Marta o admenea gândul *că* poate sâ fiică cunoştinţă, cu Corbuleştiî,

Persida, care numai ca prin vis văzuse cele trei rachete, se uită mai cu dinadins în partea de unde ele se înălţaseră. Era multă lumină acolo sus în deal şi trebuia, aşa îşi închipuia dânsa, să fie şi multă lume, mult zgomot, zburdalnică veselie.

- E cam târziu, grăi dânsa, stând la îndoiala.

- Aş! De unde târziu?! zise scrietorul, scoţându-şî ceasornicul. Nu sunt încă nici zece» şi abia acum răsare luna. în timpul culesului nici pe la miezul nopţii nu e târziu.

- Nu-mi pasă! răspunse Persida si se avâmâ oarecum cu ochii închişi la deal, ademenită de gândul c-o sâ stea până în zori de zi, petrecând ca alti oameni şi gata de a se lăsa să facă cine ce vrea cu dânsa-

Ieşind deci la locul larg din faţa cramei, ea se opri dezamăgită din drum.

Sub vie, zidită în mal, era col na, o zidire mare, cu două ridicaturi despre vale, cu un turnuleţ, din care se deschidea vedere largă spre şes, şi în faţă cu un cerdac întins, în care ardeau două lămpi, una atârnată, iar alta pe masă.

La dreapta colnei, depărtare de vreo douăzeci de paşi, pâlpâia focul de viţă uscată, împregiurul căruia erau adunaţi culegătorii: bărbaţi, femei, copii, unîi culcaţi, alţii stând de vorbă.

Ia stânga, sub un marc şopron deschis din toate părţile, sc afla bădania cea mare şi lângă ea cada, în care un voinic juca pe sacul cu struguri. Maî încolo, tot sub şopron, doi flăcăi învârteau teascul, în vreme ce alti doi cărau mustul scurs cu vadra la buţile înşirate în dosul şopronului.

La masa din cerdac» în sfârşit, stăteau de vorbă trei domni, unul mai în vârstă, Corbu el însuşi, şi doi oameni tineri, unul Aurel, băiatul lui Corbu, iar cellalt Simeon Burdea, un prieten de la Universitatea din Viena al lui Aurel.

Doamna Corbu era dusă la Arad, de unde avea sâ se întoarcă mâne cu oaspeţi.

„Aici nu prea avem ce să facem \ voia sâ zică Persida, când Corbu, recunoscând glasul lui Brădeanu, sc ridică de la masă şi cobori scările cerdacului, ca să poftească sus pe cei sosiți, cărora nu le rămase decât să stea puţin.

D-nul Burdea, un om scurt şi lat în spate, aproape cocoşat, rău îmbrăcat, cu părul lung şi lăţos, cam spân şi cu nasul turtit, nu se mişcase din loc după ce Corbu coborâse scările; când însă Persida se ivi în cerdac, el se uită la dânsa cu nişte ochi de dihor, care intrau parcă în carne şi străbăteau prin oase, încât Persida se opri speriată în loc.

In vreme ce apoi Corbu îşi făces. de lucru cu Marta şi fetele, pe care le rugă să vie iar mâne-seară, fiindcă aşteaptă mulţi tineri din Arad, care toţi vor să aibă jucătoare, Burdea se apropie pas cu pas, ca un paiangen, de Persida.

- Domnişoara Persida, fiica Marei de la Radna? întrebă el într-un glas subţire şi oarecum sfâşietor.

- Da! răspunse ea.

- Ai fost la călugăriţele din Lipova şi ai stat la Arad?

-Da!

- Tc ştiu, domnişoară, şi îmi pare bine că am ocaziune sâ te şi cunosc.

- De unde, dacă îmi daţi voie? întrebă ea sfiicioasă.

El se uită râzând în faţa ei.

- De la Viena, răspunse apoi.

Persida dete mirată din umeri.

El ridică mâna stângă, puse arătătorul ei pe buze şi se apropie oarecum tainic şi pitiş de dânsa.

- iţi mai aduci aminte - zise el încet — când vântul a spart una din ferestrele de la mănăstire?

Persida rămase ca împietrită. Stia acum cine i-a vorbit acestui om străin despre dânsa şi îi venea să plângă de necaz şi de ruşine.

Era lucru dc nesuferit!

Tainele mari ale vieţii ei fuseseră date dc gol: omul acesta le cunoştea şi putea să le spună maî departe. De ce să n-o tacă! Zadarnice erau toate silinţele ei: ea vedea în gândul ei cum toată lumea vorbeşte despre dânsa, cum oamenii fac mult din nimic şi cum toţi îşi bat joc de dânsa. Se sâmţea ca pierdută, şi Naţl era în gândul ei cel mai nemernic om din lume.

- Te înşeli... zise ea, dar nu putu să-şi urmeze vorba, deoarece Corbu se întoarse acum spre dânsa, ca s-o pokească din nou şi mai stăruitor pe seara de mâne.

Ha făgădui, pentru ca să scape, că va veni, apoi, când plecară mai departe, îl târî aşa-zicând pe Burdea după dânsa şi potrivi lucrurile astfel casă rămâie singură cu el. Omul acesta, pe care acum îl văzuse întâia oară în viaţa ei, îi părea cel mai apropiat din toţi oamenii, şi aceasta se vedea din căutătura şi din purtările ei, încât Marta, pusă pe gânduri, dădea din cap şi nu se putu stăpâni să nu-i facă scrietoruiui semn cu cotul când Persida o porni înainte cu Burdea.

- De unde cunoşti d-ta pe Hubăr? întrebă Persida.

- Suntem prieteni din copilărie - răspunse Burdea - am stat la Timişoara cinci ani de zile în aceeaşi bancă, iar la Viena am locuit împreună.

Persida se mai potoli. înţelegea cum Naţl a putut sâ vorbească despre cele petrecute şî-l socotea foarre fericit. Stătuse şi ea ani dc-arândul pe aceeaşi bancă cu alte fete, dar n-a ajuns niciodată să stea o jumătate de ceas singură cu vreuna din ele şi nu era nici una căreia ar fi putut sâ-i împărtăşească tainele vieţii sale.

- Eu — zise ea - nu-1 cunosc pe domnul acela: l-am văzut aşa, din întâmplare, de câteva ori, dar n-am vorbit cu el decât în treacăt. Mi-e, pot să zic, tot aşa de necunoscut cum îmi eşti d-ta, şi nu ştiu ce-şi va fi închipuind despre mine.

- E un nebun, domnişoară, răspunse Burdea. Nenorocirea lui e că părinţii nu l-au lăsat la şcoală. Nu e făcut el pentru

măcelărie, şî în loc dea-şi căuta de meserie, se reazemă pe averea părinților săi şi-şi petrece viața citind fel de fel de cărți, eare-l ametesc. L-ai mai văzut de când s-a întors de la Viena?

Persida râmase cârva timp dusă cu gândul.

Naţl î se înfăţişa cu totul altfel de cum şi-1 închipuise dânsa.

- L-am văzut - răspunse ca - acum c annl, la Arad, dar n-am vorbit decât foarte puțin cu dânsul. Mi s-a părut - urmă uitându-se cu coada ochiului la Burdea - nu ştiu cum, foarre prăpădit, un fel de om care petrece nopțile prin birturi, iar ziua doarme nedezbrâcat.

-Minunat! strigă Burdea, râzând din toată'inima cu glasul lui subțire. Ai dreptate!... Asa ne petreceam noi viața: ziua dormeam îmbrăcați, adecă nedezbrăcati, cum zici d-ta, iară nopțile ne plimbam, ori stăteam prin cafenele dacă timpul era urât. Dar nîci câ se poate altfel, urmă el aşezat. Ziua e urâtă, zgomotoasă, plină de întâmplări, care ne abat de la noi înşine: în amurgul serii începe viața să aibă farmec.

- Bine - grăi dânsa-, dar noaptea e lăsată dc Dumnezeu pentru ca omul să se odihnească şi să-şi întrâmeze puterile pentru munca zilei de mâne.

- Prostii! întâmpină el aprinzându-se. Nu se poate prostie mai mare decât sâ petreci dormind partea cea mai frumoasă a vieții. Uite acum, ce linişte, cc răcoare, ce lumină tainică şi blândă: nu te sâmți adimemră să stai până în zori de zi? n-ar fi oare păcat să dormi?

Persida, crescută sub purtarea de grijă a maichii Aegidiei, nu ştia ce sâ răspundă, era însă tare în credința că el n-are dreptate.

- Mă sâmt - răspunse ea - ademenită, dară ar fi păcat să stau toată noaptea, fiindcă mâne n-aş fi bună de nimic.

- Prostie! strigă iar Burdea, care nu putea suferi păreri deosebite de ale lui şi se sâmțea nenorocit dacă nu răuşea să convingă şi pe alții cum el era convins. Domnişoară, - urmă

el în ton dăscălesc - admiți d-ta că în om sunt două ființe, una trupească şi alta sufletească?

- Aşa cred.

- Crezi fiindcă ți s-a spus, ori te-aî şi gândit asupra lucrului?

- Nu pot să-mî dau seamă, răspunse ea cu sfială; nu mi-am pus încă întrebarea, dar sâmt că altfel n-aş putea să înțeleg lucrurile.

- Prea bine! zise el mulțumit. Atât mi-e destul ca să văd că tc-ai gândit. Te rog acum să-mi spui: cine trebuie să stăpânească viata mea, trupul meu? ori sufletul meu?

- Fără îndoială că sufletul.

- Dar dacă el e mai slab decât trupul?

- Trebuie sâ vrei! răspunse ea strâmtorată.

- De! grâi el râzând, multe o fi voind omul, dar puține poate. Domnişoară, - urmă iar dăscăleşte - dimineața, după o noapte bine dormită, trupul e întrămat şi tare, el vrea să alerge să lucreze, să se hrănească, să se mistuiască, sâ aibă mulțumiri, şi degeaba vei fi voind d-ta altfel, căd el tc stăpâneşte şi te poartă după pornirile lui. Pe înserate, însă, după ce trupul s-a obosit, începe sufletul sâ se ridice deasupra, şi noaptea e ziua sufletului, pe care lumina soarelui îl întunecă. Acum nesâmțim mai uşori, mai fără de grijă, ca scăpați din o grea robie, şi nopțile petrecem clipele de veselie, nopțile avem cele mai plăcute ceasuri din viața noastră. Şi dacă e adevărat câ ziua după o noapte nedormită suntem obosiți, cu atât mai bine, căci repaosul nu-1 cere sufletul, ci trupul cel netrebnic. E ori nu aşa?

. Persida era învinsă, dar firea n-o ierta să se şt dea învinsă. El nu putea să aibă dreptate, şi chiar dac-ar fi avut, nu putea dânsa să recunoască c-o are.

- Nu este asa! răspunse ea cu îndărătnicie.

Burdea nu prea şria sâ facă deosebire între bărbat şi femeie şî ar fi fost în stare să-i tragă o palmă.

- Bine, domnişoara, - grăi el stăpânindu-se dar re faci de râs...

- Nu mă fac — întâmpină ea zâmbind - fiindcă nu e cum zici d-ta. Când e bolnav ori obosit, omul e şi sufleteşte mai slab şi nu-şi poate stăpâni pornirile. Omul trebuie să fie sănătos, cumpătat şi mereu treaz dacă e vorba să-şi poată face datoria, si mulţumirea cea mai mare a vieţii este dc a-ţi fi făcut datoria!

- Ce datorie?! strigă Burdea, scos din ţâţâni. O singură datorie are omul: să nu fie prost*

- Ia lasă, domnule, întâmpină dânsa nerăbdătoare; nopţile nedormite ale d-voastre sunt un fel de beţie, care ne face nepăsători faţă cu ziua de mâne şi ne aruncă în desfrâu.

- Apoi tocmai aceasta e, domnişoară, răspunse el mai potolir. D-ta vorbeşti ca Hubăr, care viaţa lui toată se plânge de datoriile pe care nu şi Ic face, şi-şi petrece viaţa făcându-şi mereu mustrări. Tocmai în beţia aceasta iese la iveală firea cea adevărată a omului.

- Asta da! zise ea. Recunosc şi eu câ noaptea poţi sâ cunoşti pe un om mai bine decât ziua, fiindcă noaptea firea Iui cea adevărată iese mai nesfiit la iveală, şi bunătatea, dar şi răutatea Iui.

Ea se cutremură în tot trupul, cuprinsă de fiorii care o trecuseră când se văzuse singură. Simţea că nu vine bine să stea atâta timp singură cu acest om, pe care acum îl întâlnise întâia oară în viaţa ei, stia că Marta, fetele şi mai ales Brădeanu îşi vor fi făcând cele mai urâte închipuiri despre dânsa, şi totuşi nu putea sâ se despartă de dânsul. Nu mai sâcuse încă cu nimeni astfel, ca acum cu dânsul, tle vorbă, nu in trase încă nimeni, ca el acum, în sufletul ei, şi se sâmţea ademenită de întregul lui fel de a fi.

- Noaptea - urmă ea - e ziua ispitirilor şi a păcatului. Eu mă rem de nopţile petrecute în nedormire. Pentru zilele mele parc-aş fi gata sâ iau toată răspunderea: pentru nopţi nu cutez s-o primesc!

Ei sosiră la cramă, unde Mara, ea singură trează încă, şedea moţăînd pe un sac cu frunză la foc şi-şi aştepta fata.

Nu erau încă unsprezece ceasuri, dar fetele si Marta, duse cu gândul la ziua de mâne, se grăbiră, şi Persida rămase pcsre puţin cu Burdea şi cu muma ei la foc.

Era un farmec nespus în aceasră noapte petrecuta la focul aproape stins, un mare vraf de jăratec, din care numai când şi când mai ieşea câte o limbă de flacără albăstrie. Sub vie, la depărtare dc vreo zece paşi, dormeau câţiva culegători, în satul dc la poalele dealului lâtrau cânii şi începuseră cocoşii să cânte tle miezul nopţii, mai la deal cânta o flaşnetă, din când în eând se descărca câte o puşcă, vântul tomnatic fâşâia prin frunzişul aproape uscat, lilieci fluturau mereu pe deasupra focului, iar în sufletul Persîdei creştea mereu neastâmpărul de tinereţe.

Mara era de părerea lin Burdea, dar si fata ci avea dreptare. Da! Noaptea c, asa zicea şî dânsa, mai plăcută: ca noaptea şî-a născut copiii. Dar ziua e şi ca binecuvântată: ea ziua si-a agonisit puţintică avere.

Astfel apoi, din vorbă în vorbă, ea a fiisr în cele din urmă biruită de somn, şi Persida iar a rămas singură cu Burdea, Ea nu mai putea să stea aşa singura cu cl, se ridică dar încet de la foc, ca să-1 ducă şi să scape de el. Burdea însă ţinea să mai stea, şi ci începură să se plimbe, vorbind pe şoptite, prin taţa cramei.

- Care va să zică chiar asră-seară v-aţi întâlnit? întrebă ei.

- Da, din întâmplare.

- $i unde s-a dus el?

- Nu ştiu. Dau cu socoreală câ la via lor, care se află din vale de via lui Corbu.

- Nu înţeleg. Cum se face că el nu te-a însoţit?

Persida sc opri în loc. îi era foarte greu de ceea ce făcuse şi parcă acum, în clipa aceasta, ar fi fost în stare să se ducă şi sâ-l caute şi sâ-l mângâie,

- Doamne! zise ca. Eu mă tem de dânsul. E om pătimaş-

- Mm! pătimaş?! zise Burdea mai mult pentru dânsul şi rămase câtva timp pus pe gânduri. Fără îndoială că e pătimaş, urmă apoi oprindu-se în loc si uitându-se cu ochii lui de dihor Ia dânsa. Crezi d-ta că în adevăr numai din întâmplare v-aţi întâlnit?

Persida începu să se nelinişteascâ. Era târziu după miezul nopţii, muma ei, obosită de munca zilei, adormise, şezând pc sacul cu frunze, iară omul acesta nu mai voia, parcă, să plece, şi ea nu ştia cum să scape de dânsul.

- Nici prin gând nu mi-a trecut că-l voi găsi la părintele Ioan> răspunse ea nerăbdătoare.

- Dar el? Ce crezi? Nu ştia nici el c-o sâ vii acolo?

- Nu ştiu.

- Nu srii. Dar ce crezi?

- Cred - răspunse ca cu îndărătnicie - că el a aflat că am să mă duc acolo şi a venit dinadins să mâ vadă,

- Bun! zise el râzând în bătaie de joc. Şi d-ta, dae-ai fi ştiut că el are să fie acolo» te-ai fi dus ori nu?

- Da!

- Dar ziceai câ te temi de el!

Persida îşi ridică capul. Ii venea să-i întoarcă spatele.

- D-ta îţi vei fi închipuind ce vrei, răspunse ea. Mâ tem, fiindcă e om pătimaş şi nesocotiţi cum m-aş teme de un om beat, care nti-şi dă seamă despre ceea ce face,

- Pare-mi-sc - întâmpină el cu răutate - că nu de el, ci de slăbiciunea d-rale te temi.

Persida sâmţi cum sâiigcle-i năvăleşte spre cap.

- Nu! zise ea scurt. Dacă e vorba, puţin îmi pasă!

- Prea bine! strigă ei *cu* un fel de mulţumire diavolească, Mâne-seară am să-1 duc şi pc el la via lui Corbu: vom vedea dacă vei veni ori nu!

- A m să viu, ca şi când aş şti că el n-are sâ fie acolo, răspunse ea înţepată.

- 1^ revedere! grăi el luând mâna ei. O să am mâne o mare plăcere! Domnişoară, omul vrea să aibă femeia pe care o iubeşte, s-o strângă în braţe, s-o sărute, s-o dezmîerde: aşa vrea firea» şi e nebun cine sâ pune înprotiva firii. Am sâ-3 lecuiesc pe nebunul acela: ori tc laşi, ori te lasă. 1^ revedere!

Persida rămase mută şi nemişcată, sc uită lung în urma lui, apoi îşi acoperi faţa cu amândouă manile.

Se sâmţea ca şi când ar fi căzut, încât n-ar mai putea îndrăzni să iasă în faţa lumii, şi începu să tremure când îsi dete seamă că nu-i rămâne decât sâ meargă mâne-searâ la via lui Corbu.

Trebuia neapărat să meargă!

Si ce adecă ar putea-o face să uu se ducă?! Ce ar fi putând sâ i se întâmple? Dc ce ar fi având să se teamă?

„Da-zise ea-trebuie să vadă că nu sunt femeie slabă, să-şi rumpă o dată gândul si să mă lase în pace!"

Şi totuşi...

Era foarte hotărâtă fata Marei, dar era femeie, ştia că este iubită cum u-are sâ mai fie şi e greu afară din cale să fii femeie şi $ă tc împaci cu gândul că o să re urască bărbatul care re iubeşte, c-o să iubească, poare, pe alta...

Ea. vedea în gândul ei pe Codreanu. Ce deosebire! Om si om, si ce deosebire! Nu! cu Naţl nu putea să facă ceea ce a făcnr cu Codreanu.

Luna apucase spre asfinţit şi-şi urma calea pe cerul senin, dar acum, spre zorile de zi, noaptea nu mai era liniştită. Se făcuse rece, şi vântul bătea cu tărie în frunzişul tomnarec.

Persida ar fi voit să sc ducă, să alerge, să se urce-n culmea unde eî descărcase puşca, ar fi voit să nu mai voiască nimic, ci să sc lase cu ochii închişi în voile altora.

Grozav de lungă, o viaţă întreagă, fusese noaptea aceasta, şi urcând pc răzor la deal, sărmana copilă abia îşi mai aducea aminte când a fost că ea sc ducea cu Marta la via părintelui Ioan, si parcă era pe cand cl se afia în culme.

Mara nu o dată în viaţa ei dormise, în drum spre Arad, şezând în căruţă şî nu o dată fusese biruită de somn la masa ei cu poame ori la capul podului. Dormea dar si acum, aşa chinuită, ca într-un culcuş moale. Răceala zorilor de zi şi vântul aspru îi sperie însă în cele din urmă somnul.

Ea tresări, se uita buimăcită impregiuru! ei, apoi, dându-şi seamă că fiica ei rămăsese stând de vorbă cu acel om, sări ca o leoaică în picioare si se duse în cramă, unde aşternuse culcuş dc fân pentru Persida.

Nu era!

Nu intra, nu putea să intre în mintea eî gândul că fata ci s-a dus cu omul acela.

Nu! asra nu era cu putinţa!

Dar era dusă! Unde era dusă?

Oriunde, a bine nu era această rătăcire în cap de noapte.

Ieşind afară, ea se uita cu tot dinadinsul împregrur, zări, parcă, ceva ce se mişca deasupra viei şi porni cu pas lung şi tare călcat Sa deal.

- Ce e cu tine, fată? strigă ca după ce se mai apropie.

Persida se opri speriată-n loc si aşteptă pe muma ci ca pe mântuirea ei.

- Ce e cu tine? întrebă iar Mara încet şi cu glasul înecat.

- Nu e bine, mamă, răspunse Persida umilită. Eu nu mai stau: mă-ntorc în mănăstire.

- De ce?

- Nu întreba-grăi fata - că nu ştiu ce să-ţi răspund, Mi-e frică şi mi-e urât să mai stau aici.

XII
DOUA PORUNCI

Nu poate, aşa zicea rânduiala breslelor, să intre în rândul stăpânilor decât acela care, pe lângă toate celelalte, a mai făcut şi doi ani de călătorie- Aşa e bine! Numai încetul cu încetul, sub bună pază, prin multe ispitiri, numai după ce s-a lovit cu capul de toate zidurile şi a dat destule dovezi că e destoinic de a se povăţui însuşi pe sine, are s-ajungă omul stăpân de capul său şî povăţuitor pentru alriî.

O ştia şi Hubăr aceasta şi ţinea ca feciorul lui să treacă şi el prin toate ispitirile.

Hubăroaie însă nu mai putea să aştepte.

I^să că atâta om avea şi ea pe lumea aceasta şi viaţa îi era numai o tânjire fără de dânsul, dar vedea cu ochii că i s-a stricat băiatul de când umbla răzleţ prin lume. Nu mai era ca mai nainte, parcă l-ai scos din cutie, îşi perduse voia bună, petrecea nopţile, numai el ştia pe unde, şi le făcea toate cu de-a sila. Apoi feciorul ei nici n-avea nevoie să-şi risipească zilele vieţii lucrând pentru alţii când putea să lucreze într-ai său şi să-i fie mumei sale de ajutor. Gaură-n cer nu se făcea dacă Bocioacă, starostele, închidea un ochi şî nu băga de seamă că mai lipsesc vreo şase luni din cei doi ani de călătorie. Legile, dacă e vorba, oamenii le fac şi tot ei le împlinesc, după cum le vine la socoteală, şi mai presus de porunca împărătească e porunca lui Dumnezeu, care rânduieşte ca copilul să-i vie la nevoie părintelui într-ajutor.

Era destul o vorbă pusă de Hubăr, pentru ca dorinţa ei să se împlinească; Hubăr însă nu voia să pună vorba aceasta.

Nuri şedea lui bine şi nu-l ierta firea să se umilească cerând de la Bocioacă un lucru pe care acesta era dator să nud facă. Apoi el nu putea sâ se uice cu ochi buni la feciorul său. Nu-1 mulţumea deloc, ba îî era adeseori ruşine că are asemenea fecior. Cu totul altfel şi-1 dorea şi şi-1 închipuise. Lasă că nu mai era bun de nimic în măcelărie, dar îi venea, când i-a văzut cartea de călătorie, s-o arunce*n foc, ca sâ n-o mai vadă şi alţii. Timp de un an şî jumătate, cât a călătorit, n-a lucrat decât vreo opr luni; de' aici înainte a umblat hoinar, trăind din banii pe care îi trimisese mumâ-sa. Cum putea el să-şi măcelăria pe mâna unui asemenea om? Trebuia să mai umble, sâ sc mâi frece prin lume, să-şi stâmpere valurile tinereţelor, ca să-şi vie în fire şi să se facă om aşezat.

Şi totuşi părintele e părinte! Era voinic băiatul şi deştept, fusese atâta timp chiar prea cuminte: poate că rămânând acasă, între ai săi, iar se făcea cum a fost.

• Nu voia Hubăr sâ se umilească, dar, vrând-rievrând, era mai prietenos decât mai nainte cu cojocarii, ba o rumpea pe româneşte când se întâlnea cu Bocioacă, deşi Bocioacă ştia nemţeşte mai bine decât el româneşte.

N-ar fi fost Bocioacă vrednic de starostie dacă n-at fi înţeles unde bate gândul neamţului şi n-ar fi ştiut ce ttebuie sâ facă.

Hubăr era bine cu toţi beamterii şi putea, când voia, să facă mult bine, dar şi mult rău: de ce adecă cojocarii din Lipova să nu se pună bine cu el?

Dac-ar fi fost vorba de vreun altul* ar mai fi stat, poate, pe gânduri; fiind însă vorba de feciorul lui Hubăr, nu băgau nici beamterii, nici cojocarii de seamă că nu s-au împlinit încă cei doi ani.

- Ţi-am văzut feciorul, îi zise dar într-un rând lui Hubăr. Voinic om şi bun băiati Când îl scoatem stăpân?

— Mai are încâ vreo şase luni, răspunse Hubăr.

— Aş! Parcă-i mai ţine cineva socoteala?! Rânduiala asta e făcută pentru hoinari fără dc câpâtâi, iar nu pentru oameni ca feciorul d-tale. Nici ruşine n-o sâ ne facă, nici pânea de la gură nu o să hi-o ia; punem pecetea cu inima liniştită,

— Nu! întâmpină Hubăr. Să-şi facă şi el rândul, ca orişicare altul.

- Ţi-e uşor d-tale, grăi Bocioacă; bătrâna o duce însă greu de tot fără de dânsuL Am să vorbesc cu ai noştri, şi-1 scoatem, vrei ori nu vrei, stăpân, chîâr acum, de vinul nou.

Aşa a rămas vorba, şi Bocioacă s-a înţeles cu Ghcrghiţă, care era cel mai'colţos dintre cojocari, ca dumineca viitoare, când aveau să se adune oamenii de încredere ai breslei, să pună tot lucrul la cale, ba i-a maî şoptit şi Hubăroaiei o vorbă, ceea ce era de prisos»

Bocioacă nu era însă numai staroste al cojocarilor, ci totodată şi vestit cântăreţ dc strană, care ştia şâ facă deosebire între oameni.

Joi seara, întorcându-se din plimbarea făcută până la via părintelui îoan, Marta îi spuse, ca de obicei, pe unde a umblat, ce-a văzut şi cu cine ce-a vorbit.

— Ştii câ e grozavă muiere Persida Marei, grăi dânsa. Când o vezi asa, îţi vine sâ crezi că e sfântă, nu altă; aleargă însă după bărbaţi de ţi-e greu s-o vezi.

Bocioacă-şi cunoştea nevasta şi nu prea punea mult temei pe vorbele eî. Era femeie şi-i plăcea să vorbească despre altele mai mult rău decât bine. Nraveai ce să-i faci! Din firea lui,nu poţî să scoţi pe nimeni. De a^râ dată însă el se uită cam aspru la nevastâ-sa. Ţinea, lucru mare, la Persida- I,asă că era o mulţumire să. te uiţi la ea cât de cuvioasă stătea în fundul bisericii, dar ti şedea bine sâ iasă din mănăstire şi sâ vină la biserică, după ce lumea atâta timp zisese câ şi-a vândut Mara fata.

- Mie poţi să-mi spui ce-ţi trece prin minte - zise el aşezat -, te rog însă că-n faţa altora să n-o spui aceasta.

- Parcă sunt oarbă şi proastă ca să nu văd şi sâ nu înţeleg, răspunse Marta necăjită. Se vedea cât de colo câ e încurcată cu feciorul luî Hubăr. De unde s-or fi cunoscând* nu ştiu, dar sunt rău încurcaţi, încât nu-i mai poţi despărţi-

- lasâ-i sâ fie! Ce-ţi pasă? grăi el şi trecu înainte. Fă ca şi când n-ai fi văzut şi n-ai fi înţeles nimic.

Nu credea Bocioacă, îi părea peste putinţă ca gândul unei fete ca Persida să nu se înalţe maî sus decât până la feciorul lui Hubăr. Cu torul altfel şi-o închipuia dânsul pe Persida.

Şi totuşi peste putinţă nu era lucrul: Naţl era băiat curăţel, voinic şi binefăcut, deştept şi umblat pe la şcoli, iar Hubăr era om bogat şi n-avea alt copil. Minune n-ar fi fost dacă fata Marei şi mai ales Mara s-ar fi oprit cu gândul la averea cea frumoasă a lui Hubăr.

Cu desăvârşire peste putinţă nu era lucrul acesta.

Sâmbătă dimineaţa el află de la nevastă-sa c-a fost multă şi frumoasă lume Ia via lui Corbu, că Naţl a trecut şi ei pe acolo, dar Persida nu venise şi ea. Se întorsese iar la mănăstire.

Acum Bocioacă sâmţea că e parcă ceva la mijloc şi nu-1 mai ţînea locul. Om era şi el, şi nu-1 ierta firea sa stea nepăsător când te miri cu ce mari nevoî se lupta sărmana aceea de văduvă. Cine adecă să-i vie în ajutor dacă nu el, starostele cojocarilor şi totodată stăpânul fiului ei? El era cel mai apropiat: era în drept, ba chiar dator să cerceteze şi să facă ce poate pentru ca femeia aceea să vadă că nu e nici ea singură în lume.

Pe la amiazâzi el trecu aşa, ca din întâmplare, pe la via Marei.

Mara alegea strugurii, îi lega perechi cu fire de tei şî-i atârna pe prăjinile întinse în cramă.

Era destul s-o vezi pentru ca să sâmţî câ e frământată de ceva. Nu ştia, ce-i drept, ce s-a petrecut, că fata ei s-a hotărât

aşa deodată sâ se întoarcă iar la călugăriţe; n-a mai stâruir ca Persida să-i spună. Bănuia însă că Naţl n-o lăsa nici acum în pace, şi era mulţumită că-şi vede fata atât de hotărâtă şi dc înţeleaptă.

Că i-o fi greu?! Sâ-i fie! N-ai ce să-i faci. Trebuia sâ treacă şi prin asta! Dacă e vorba, mai bine să peară decât să se facă de batjocura lumii!

Si totuşi... din când în când ea se oprea în loc, cu capul ridicat, şi-şi sufleca mânecile.

îi era parcă fiica ci sufere de o grea boală, pe care numai timpul şi firea cea trainică poate s-o lecuiască, încât nu-ţi rămâne decât să suferi şi să aştepţi. Dumnezeu însâ n-o făcuse pe Mara să aştepte: firea ei o mâna mereu înainte; ea trebuia să urnească din loc, să facă ceva.

Cum adecă?! Fata ei să stea viaţa toată în mănăstire, ca să scape de neamţul acela? Nu e alt chip de scăpare? Nu poate ea să-1 apuce pe neamţul acela de piept şî să-1 înveţe minte?! Nu poate ea să-1 ia pe Hubăr de scurt, ca să-şi pună la rânduiala feciorul?!

Dar strugurii întinşi pe rogojină nu puteau să aştepte, şi Mara iar se punea să-i lege perechi si sâ-i atârne pc prăjină.

- Bun lucru - grăi Bocioacă - şi spor! Dar cum? Aşa singură? Unde ţi-e fata cea harnică?

A ţinut Mara totdeauna la Bocioacă, pe care-1 socotea cel mai chibzuit om în Valea Murăşului; acum însă, de când el luase pe Trică la casa lui, ea se uita la el parcă i-ar fi şi ei stăpân. Cu toate aceste, despre Persida n-avea nici el să-i facă întrebări la care nu putea să-i dea răspuns.

— De! - răspunse ea puindu-şi hainele în rânduiala - au şi ele de lucru acolo în mănăstire, şi nu putea s-o lase pe maica econoamă singură tocmai acum, când i s-au îngrămădit toate pe cap.

Simţind că Mara nu vrea sâ intre în vorbă despre fata ei, Bocioacă o apucă mai de departe.

- Mai ai mulți atât de frumoşi? întrebă el arătând la strugur L

- Sunt - răspunse Mara -, s-au copt bine anul acesta, şi abia pe ici, pe colo e câte-o boabă stricată. Apoi am mai cumpărat, aşa pe ales, şi de pe la vecini. O s-adun vro două mii de perechi, şi dacă dă Dumnezeu, o să scot cea mai mare parte din iarnă.

- Dar cu pădurea cum staî?

Nici asta nu era întrebare la care Mara putea să răspundă desluşit.

- Cam greu, grăi dânsa. Biată de femeie ce sunt» m-am apucat de prea mare treabă.

- Sunteți, aşa se zice, în tovărăşie cu măcelarul, urmă Bocioacă, apăsând vorbele.

- Ferit-a Dumnezeu! răspunse Mara. Fiindcă nu prea aveam bani ca sâ intru într-o ncguțâtorie atât de mare, m-am împrumutat de la el cu zece la sută pe trei luni de zile. S-a supărat d-lui acum că am plătit rara fără ca sâ mă mai împrumut; ar fi voit ca eu să alerg, eu să port paguba, dacă lucrurile nu ies bine, iar la câştig sâ fie şi el părtaş cu mine.

- Ei! cam tot acolo vine! grăi Bocioacă în glumă. Mai ştii ce se poate-n tâmpla?! D-ta ai fată şi el are fecior.

Mara se uită speriată la el, apoi se plecă Iar spre rogojină, ca sâ ia struguri şi să-i lege cu tei.

îi era grozav de greu şi nu ştia ce sâ-i răspundă.

Dacă vreun alt om i-ar fi zis aceste vorbe, ea l-ar fi ocărât de şi-ar fi adus aminte toată viața lui; Bocioacă însâ avea, parcă, un fel de drept de a se amesteca în treburile ei, şi ca se bucura că dânsul se şi foloseşte de dreptul acesta şi n-o lasă singură la nevoie. O durea însă câ poate chiar şi el să creadă aşa ceva. Şi totuşi ea nu putea să zică ba!

- îmi pare foarte rău - grâi dânsa mâhnită - că mâ socoteşti atât de slabă de înger. Dumnezeu el singur ştie cum vrea să ne mângâie şi Cum să ne certe, şi voința lui are să se împlinească. Eu mi-am tras seamă cu mine: dac-ar fi pe voia mea, mai bucuros i-aş suci gâtul ca unui pui de vrabie; dar nu mi se cuvine, deşi-i sunt mamă, s-o stăpânesc, fiindcă e mai cu minte decât mine.

- Care vă să zică ea-l voieşte? întrebă Bocioacă cu îndoială.

Mara dete din cap.

- Nu! - zise ea hotărâtă şî mândră - deloc nu-l voieşte, dar umblă el după ea, şi nu şrii niciodată când îi vine femeii clipa de slăbiciune. Eu stau, săraca de mine - adaugă ea suspinând - pe gânduri, mă cern şî mă tem şi nu ştiu ce sâ fac!

- Apoi nu-i aşa, grăi Bocioacă aşezat. Ai să ştii ce trebuie să faci. Tinerețele sunt năvalnice şi slabe şi trebuie sâ fie păzite şi ferite de ispitiri. las' că-l mătur eu de aici. El n-are ce sâ caute la Lipova: ori să duce sâ-şi fiică rândul de călătorie, ori rămâne [oatâ viața lui calfă proastă!

- Vai de mine! să nu frici lucrul acesta - strigă Mara - c-o să fie şi mai rău!

- N-am cu s-ascult de.d-ta, răspunse el. Sunt staroste şi am să-mi fac datoria. Era - urmă apoi mai mult asa pentru dânsul - să închid un ochi fiindcă o vedeam strâmtorată pe muma lui; dar când e la mijloc şi altă poruncă mai tare, la asta mâ supun. Are sâ se ducă, iar grija noastră e s-o găsească pe Persida măritată când se întoarce. îi găsesc eu bărbat, zece la fiecare deget.

Nu dorea nici dânsa ca altfel să fie.

Duminecă apoi, când oamenii de încredere ai breslei s-au adunat, starostele a tăcut, iar în urmă, când Gherghiță a adus vorba de băiatul iui Hubăr, el a zis numai:

S-o lăsăm asta! Mai are vreme! Să se mai coacă.

Li Şi tot cam aşa se gândea şi Națl el însuşi.

Nu mai avea el ce sâ caute pe aici.

Atunci noaptea, după ce s-a despărţit de Persida, el a alergat pe dealuri, uşor, parcă n-ar fi având pământul sub picioare. îi venea să se ducă şi tot sâ se ducă, încât sâ i se peardă urma şi toată lumea să-1 uite, numai ea singură să-şi aducă în toată clipa aminte că el a voit şi a putut, dar s-a stăpânit fiindcă atât de mult a iubit-o, încât s-a dus pribeag în lume numai ca dânsa să poată trăi nesupărată.

Atât sâmţea, atât ştia, atât îi era gândul!

Dupâ grele şi îndelungate frământări, sufletul îi era ajuns, în sfârşit, la o hotărâre, care-1 înălţa la o senină linişte, căci nimic nu-1 ridică pe om mai sus decât gândul că poate însuşi sâ se biruiască pe sine şî să lepede dc la sine ceea ce îi este mai dorit în viaţă.

De aceea ziua următoare, când a dac fără cu Burdea, îi era ca şi când un demon ispititor i-ar fi ieşit în cale.

- Nu! strigă el scrâşnind din dinţi- Lasă-mă în pace! Ştiu, nu mă îndoiesc că ea are să se ducă, dar eu nu mâ duc!

- Ai sâ te duci şi tu! îi răspunse Burdea râzând- Am văzut-o acum eu însumi cu ochii mei» am vorbit cu ea şi ştiu câ ai să te duci. Vine aşa deodată o clipă în care ţi-o aduci aminte parc-aî fi văzând-o aievea, şi atunci nu mai poţi. Sunt om şi eu, şi nu poţi nici'tu să fii mai altfel decât mine, iară eu aş da tot ceea ce îmi este mai scump şi sfânt pe lume pentru o clipă în care aş putea să cred, nu să ştiu, ci să cred numai că o femeie ca dânsa mă iubeşte. Mâ cutremur, îmi dau seamă ce-nfricoşat fior trebuie sâ te cuprindă pe tine când îţi zici în gândul tău; Şi tot mă iubeşte!

- Dar nu mâ iubeşte! strigă Naţl. Nu poate, nu are de ce să mâ iubească!

- Minţi! îi zise Burdea liniştit. Arat de bine ştii că te iubeşte, încât te minţi tu însuţi pe tine numai ca să nu-mi mărturiseşti mic adevărul. E o prosrie nemaipomenită! urmă el râzând. Eu am vâzut-o, am vorbit cu ea şi ştiu că te iubeşte. Toţi care v-au

văzut împreună ştiu şi ei, dacă au ochi, că vă iubiţi. Şi vrei ca eu sâ cred că voi singuri, anume voi nu ştiţi nimic, staţi la îndoială, nici nu credeţi măcar câ vâ iubiţi unul pe altul? Vezi, dânsa e mai cinstită decât tine: ştie şi nu se sfieşte să mărturisească! Dar de ce vă iubiţi? Asta nu se întreabă! Au in lumea aceasta toate lucrurile câte un ***„pentru că":*** iubirea e din altă lume şi sc iveşte din senin, fără ca sâ ştii de ce, se dă pe faţă, fără ca să ştii cum, şi te duce, fără ca să ştii unde. Ai sâ vii astă-seară cu mine, ai sâ mâ rogi să te duc cu mine la via Iui Corbu! Ai! Uite! Vine aşa deodată, când nici cu gândul nu te gândeşti.

-Sâmt şi eu - răspunse Naţl - că e un fel de soartă nendurată la mijloc. Mi-e adeseori parcă stau Ia marginea unei prăpăstii şî ştiu că am să mă prăpădesc dacă nu mâ duc înapoi, dar adâncimea mă adimeneşte, capul mi-e ameţit şi sunt în toată clipa gata să închid ochii şi sâ mă arunc - fie ce-o fi! Nu e pentru mine femeia aceea; nu sunt eu pentru dânsa; e o nenorocire că ne-am văzut, şi singura noastră scăpare c să nu ne mai vedem!

- Parcă de la bunul vostru plac atârnă! grăi Burdea râzând iar în bătaie de joc. V-aţi văzut pentru că trebuie sâ suferiţi şi vă veţi mai vedea câtă vreme nu s-a împlinit măsura suferinţelor!

Naţl dete cu îndărătnicie din cap.

- Ar trebui - zise el cuprins de adâncă amărăciune-, pentru ca să poţi judeca, să ştii ce fel de om e tată] meu şi ce fel de femeie e muma eî. Nu! - urma luându-şi avânt - însoţirea noastră n-ar putea să ducă decât la moarte de om: prea mult a suferit sărmana mea mumă, şi n-aş putea să văd ca încă maî mult sâ sufără. Uite! vine o clipă că nu mai ştii ce faci, şi ai barda în mână şi-i dai în cap cu ea. N-ar fi trebuit, dacă n-ar fi fost el cum este, să părăsesc şcoala, şi aş fi azi om de dânsa.

- Eşti nebun! îl întrerupse Burdea. Cc-ţi pasă?! Parcă însoţire omenească e ceea ce căutaţi voi? Parcă popa şi părinţii au sâ-şi mai vârc şi ei nasul în treburile voastre? Ai s-o prinzi o dată într-un colţ, şi oameni sunteţi amândoi.

Naţl se cutremură în tot trupul; îi venea să-1 apuce de piept şi să-1 scuture, încât sâ-i clănţănească oasele.

- Icoană sfântă din altar! strigă el ridicând mâna. Mai bine îmi rup carnea de pe oase decât ca să sfărâm idolu* la care mă închin.

- Aşa ziceţi voi cu toţii până ce nu vă săturaţi de a vă închina, apoi luaţi icoana şi o terfeliţi pentru ca sâ scăpaţi! grăi Burdea, în vreme ce Naţl îi făcea mereu semn cu degetul că nu şi nu şi nu!

Seara, el, cu roate aceste, s-a dus la via lui Corbu, şi-i era parcă nu mai e om pe lume când a aflat că dânsa n-a venit, nici n-are sa vie, că s-a întors iar în mănăstire.

- Mai zici şi acum câ nu te iubeşte?! îl întrebă Burdea cu răutate. Ai să faci pe dracu în patru ca s-o scoţi din mănăstire.

Naţl nu-i răspunse nimic; un singur gând îl stăpânea: să fie singur şi să meargă, s-alerge, să cutreiere văi şi dealuri.

Si o vedea mereu pe mumâ-sa stând singura în măcelărie, şi inima-i sângera, încât îi venea să răcnească tare, ca sâ răsune toate văile şî să se cutremure tot ceea ce are viaţă şi sâmte durere.

Nu! El nu putea sâ plece, nu putea şi nu putea!

Sărmana lui mumă! atât îi mai rămânea în lume, atâta reazăm, atâta mângâiere, şî lumea î se lumina când se gândea că poate să îndulcească viaţa ei.

„Celelalte vin - îşi zise el — şi trec în cele din urmă, încât numai din când în când îţi mai aduci ca prin vis aminte de ele."

Zilele veneau însă şi treceau una după alta, si nici o ştire bună de la Bocioacă,

Şi cum 2ilele treceau, Hubăr se făcea tot mai posac, iar nevastâ-sa tot mai neliniştită.

Om trăit în lume, Hubăr ştia prea bine cum trebuie să fi venit lucrurile că Bocioacă nu mai vine, şi ar fi voit mai bucuros să fie pălmuit în tata lumii decât să pată ruşinea de care se temea. Şi totuşi el nu era supărat pe Bocioacă, nici pe cojocari; ei aveau dreptate; ei făceau numai ceea ce erau datori a face. Nevasta lui însă i-a pus să se umilească, iar fecioru-sâu l-a făcut de batjocura lumii.

- AJ vorbit tu cu Bocioacă - întrebă în cele din urmă Hubăroaia - ori mi-ai zis numai, ca sâ mă amăgeşti, câ ai vorbit?

Hubăr se uită lung la dânsa.

- Ba în adevăr am făcut prostia aceasta, îi răspunse el. Ca să scap de gura ta, adause apoi peste puţin, cu amărăciune.

- Nu ştiu cum vei fi vorbit, dar văd câ n-o să iasă nimic dîn toată treaba,

- Adecă ce vrei să iasă?! grăi el. Tu vezi că de câteva zile nu maî dă pe acasă: numai el ştie pe unde o fi umblând şi cum şî-o fi petrecând nopţile. Şi dacă vezi tu, nu sunt nici alţii orbi. Cum să scoată ei stăpân pe un asemenea nemernic? Mare ruşine!

- Dacă îi eşti tată şi nu-i porţi de grijă! întâmpină dânsa necăjită. I^ ştii toare, dar nu te-am văzut şi pe tine o dată să faci ca alţi părinţi, să-1 îei de scurr şi să-1 întorci în calea cea bună. N-a fost el asa! Tu ştii prea bine că n-a fost; dar ce poate o femeie ca mine, dacă...

- T u sâ taci! o întrerupse el cu asprime. Tu şi numai tu l-ai stricat, îndopându-1 cu bani! Nu aşa m-am făcut cu om; uite, aşa cum oi fi, cu toate păcatele mele, stau pe amândouă picioarele, fiindcă n-am aşteptat Ca alţii să îmi aştearnă culcuşul: trebuia să-1 laşi şi pe el sâ se lupte cu nevoile vieţii. Cum I-ai făcut, aşa să-1 ai: eu nu mai vreau sâ ştiu de el, nici să-I văd în ochi!

Nu mai voi Hubăr, dar tot tată îi era feciorului său şi nu mai avea astâmpăr, nu îşi mai găsea tigna obicinuită şi

clocotea parcă ceva în sufletul lui; şi chiar nevrând trecea mai des decât de obicei pe la măcelărie.

Duminecă, în sfârşit, ştiind că lumea se îngrămădeşte, Naţl era la locul lui şi cântărea carne pentru o slujnică când tatăl său intră tăcut şi se aşeză pe un scaun din fund, lângă nevastă-sa.

- Dar tu ce te-ai făcut? întrebă el după ce slujnica plecă în urmă cu carnea.

Era pe sfârşite. Nu sunase încă peste drum de intrare, dar lumea începuse să vie la biserică, şi Naţl luă măturîşca şi începu să adune fărâmăturile de pe butuc, ca să le arunce, ca de obicei, în coşul de lepădături.

- Unde ai fost de n-am mai putut dc câteva zile să punem ochii pe tine? întrebă iar Hubăr.

Naţl dete fărâmăturile în coş, apoi luă cârpa şi începu să ştargă cuţitele unul câte unul şi sâ pună apoi pe fiecare la locul lui.

- M-ai auzit tu pe mine? strigă Hubăr răstit.

Natl lăsă pe butuc barda pe care o ştergea şi se întoarse cu cârpa-n mână şi râzând spre tatăl său.

- D-ta ştii foarte bine că te aud - răspunse el -, dar nu-ţi răspund fiindcă nu pot sâ-ţi spun unde am fost şi ce am făcut.

- E foarte rău!

- Nici eu nu zic câ e bine! răspunse Naţl şi se întoarse iar, ca sâ ştargă barda şi s-o pună la locul ei.

E foarte greu să cerţi pe un om care-şi mărturiseşte vinovăţia; Hubăr însă ţinea să-şi certe feciorul, şi nepăsarea acestuia îl scotea din răbdare.

- Nemernicule! - zise el cam tare - să nu mă iei în bătaie de joc, că de ţi-ar fi barba de un cot, tot îţi trag palme şi tc dau afară. Aici eu sunt stăpân!

Naţl aşeză barda ştearsă la locul ei şi se întoarse iar spre părinţii săi.

- Drepturile de părinte şi de stăpân nu poate - zise el - nimeni să ţi le ia; dar te rog să nu te foloseşti de ele aici, fiindcă trec oameni şi ruşinea nu cade numai asupra mea!

- Ruşinea mi-ai făcut-o tu cu prisos, grăi Hubăr încet, aproape şoptind,

- Tocmai fiindcă ţî-am făcut-o eu, nu mai adăuga şî d-ta la ea.

- Nu! urmă Hubăr tot încet. Vreau sâ ştie lumea câ ştiu ticăloşiile tale si nu le trec

- Tată, grâî Naţl aşezat. Ştiu ce tc mâhneşte şi-ţi dau dreptate. Am să plec mâne dacă vrei, chiar astăzi, şi n-aş voi sâ ne despărţim certaţi.

- Eu vreau să ştii - răspunse tatăl său cu asprime - că n-ai ce să mai cauţi la casa mea dacă nu te faci om cumsecade.

- Fă ce vrei, răspunse Naţl, întorcându-se iar la cuţitele iui. Nemţii beţivi — adăugă apoi peste puţin pe româneşte - se ceartă ca nişte orbeţi. Da! - urmă apoi - iar pe nemţeşte, eî au dreptate dacă ne iau în bătaie de joc!

Asta a prins. Hubăr se ridică şi se uită mânios la feciorul său, dar nu mai urmă înainte, ci se depărta fără ca să se mai uîte-napoh

Hubăroaie, care stătuse tot timpul cu inima încleştată, rămâind acum singură cu feciorul ei, începu să ştargă lacrămile ivite una câte una în ochii ei, în vreme ce el îşi făcea de lucru cu închiderea măcelăriei.

El n-o vedea plângând, dar ştia că plânge ori are să plângă şi-i era foarte greu să se întoarcă spre dânsa. După ce încuia dar uşa despre uliţă, el se aşeză, tot cu spatele spre dânsa, pe scaunul de lângă butuc şi rămase cu manile pe genunchi, cu ochii-nchişi şi cu capul plecat în jos. Nu mai sâmţea, nu mai gândea nimic: era istovit şî toate îi păreau a pustiu.

Ea începu să plângă pe-năbuşite.

- Mamă! zise el în cele din urmă, întorcându-se spre ea. Nu plânge, că o să ai de aici înainte de ce să plângi. Pe mine nu mă mai vezi! Nu plânge, că sc-ntâmplă o nenorocire îngrozitoare! Eu nu ştiu ce fac dacă tţiai dau ochi cu el!

Ea-si şterse lâcrâmile, apoi sc ridică şi se uită cu nn fel de frică la el.

- Nu e lucru curat - zise ea - şi Dumnezeu ştie dacă nu e cineva care s-a vârar la mijloc, ca sâ turbure liniştea casei mele-.. ştie - urmă ea, cu asprime - şi nu iartă, fiindcă e mare păcatul!

Naţl se uită câtva timp tremurând la ea, apoi îşi luă pălăria şi se depărta, cuprins de sâmţâmântul că de aici înaince el stă singur în lume.

XIII

DATORII VECHI

Datoria să ţî-o plăteşti la timp, căci are şi ea rostul ci şi nu stă, dac-o laşî nebâgatâ-u seamă, în amorţire, a intşcăsi create, de n-o mai poţi stăpâni în cele din urmă.

Naţl se temuse câ n-are să fie bine dacă se va întâlni cu tatăl său şi a potrivit lucrurile anume aşa ca să nu rămâie singuri. Euând apoi hotărârea de a nu mai da ochi cu el, avea de gând să ceară bani de călătorie de la muma sa şi să plece cât mai curând. Vorba despre pedeapsa lui Dumnezeu i-a căzut însă atât de greu, încât n-a mai puun să srea cu mumâ-sa. Sc temea că nu se va pu rea stăpâni şi n-ar fi voit odată cu capul sâ-i zică vreo vorbă aspră.

EI a crescut, asa-zicând, în braţele mumei sale, sî nu intra în mintea lui gândul câ poate să fie în lumea aceasta ceva ce el să nu-i spuie si ei. Inima îi da deci şi de astă dată brânci ca să-i spună totv Stîa câ dânsa-1 va înţelege, se va muia şi-i va fi de mare ajutor în greaua lupul sufletească. El însă o ştia şi aceea câ dânsa îî va spune bătrânului tot, şi aceasta n-o voia.

Avea cuvinte de a se plânge de tatăl său. E însă în firea omului să treacă cu vederea păcatele părinţilor săi, şi nu o dată el îsi zicea: »Ti-e lată şi n-ai sâ-1 judeci!" De aceea îşi făcea mustrări totdauna când scăpa vreo vorbă mai aspră despre tatăl său. Şi nu e într-adevăr lucru mai dureros decat sâ nu poţi avea o bună părere despre părinţii tăi. Aceasta ***o*** sâmţea acum Naţl în coatâ clipa.

Lasă, că tatăl său era, în gândul lui, vinovat de toate, dar el se mai şi temea ca nu cumva acesta, aflând ceva, sâ facă, om îndărătnic cum era, vreun scandal, ***să*** se cerre cu Mara ori s-o oprească pe Persida din drum. Astfel se stârnise în inima lui o.adevărată duşmănie faţă cu tatăl său, şi adeseori ii venea sâ se ducă, să-1 caute, sâ-1 apuce, unde-1 va fi găsind, şi apoi ce va voi Dumnezeu. Se sâmţea că nu s-ar mai putea stăpâni dacă ar mai vedea pe mumâ-sa plângând ori dacă acesta i-ar mai zice vreo vorbă .aspră. El nu mai putea sâ dea ochi nici cu rnumă-sa. îi eta grozav de greu, dar nu mai putea.

Cu atât mai râu, căci prin asta lucrurile nu şe împăcau, ci numai se amânau şi mai vârtos se încurcau.

Fiindcă aşa, cu mâna goală, n-ar putea să plece, el s-a împrumutat de la Griner, neguţătorul de pici, cu trei sute de florini. Ovreul nu numai că i-a dat bucuros, dar I-a mai şi rugat să-i spună când va mai avea trebuinţă: ştia el că plăteşte Hubăroaie, numai să nu afle Hubăr, ba plăteşte chiar şi Hubăr, numai sâ nu afle lumea»

- Aşa au şi venit lucrurik,

Hubâroaia era nemângâiatâ câ feciorul ei a putut sâ supere atât de greu pe tatăl său, dar îi dădea, la urma urmelor, dreptate: tot era mai cu minte aşa decât ca lucrurile să fi ajuns Ia ceartă. Câ n-a luat rămas bun nici de la ea, asta-i părea lucru firesc: ea nu banfî lăsat sâ plece fără ştirea bărbatului ei. I-a mai şi mulţumit dar lui Griner când acesta a venit peste câteva zile sâ-i spună în toată taina câ i-a dat lui Naţl bani de drum.

Hubăr era parcă l-ar fi ciomăgit cineva când a aflat că feciorul său nu şi-a luat ziua-bunâ de ta mumâ-sa. Ştia că ţine la dânsa, şi astfel dedea cu socoteală câ mare trebuia să fi fost mâhnirea lui pentru ca sâ-i poată face ei o atât dc mare supărare» în zadar, nu e în lumea aceasta nimic mai tare decât durerea de părinte: nu zicea Hubăr nimic, nu se plângea, dar era muiat, şi acum, când ar fi fost sâ-şi osândească feciorul, îşi făcea el însuşi mustrări, fiindcă ţi-e parcă tot ale tale sunt şi păcatele ieşite la iveală în copilul tău.

îşi făcea Hubăr mustrări şi-şi dedea silinţa sâ mângâie pe nevastâ-sa.

în tăcerea sufletului său, el tălmăcea mereu vorbele pe care i le grăise Naţl.

„Ţi-e uşor ţie — parca-1 zisese Bocioacă-, daregreu pentru nevasta ta."

Era aspră afară din cale mustrarea cuprinsă în aceste vorbe, şi încă mai aspru se sâmţea mustrat când îşi aducea aminte vorbele: „Ei au dreptate când ne iau în bătaie de joc!*

îi era greu lui Hubăr să dea ochi cu oamenii; parcă toţi ştiau cum s-au petrecut lucrurile, şi se temea ca nu cumva să-I întrebe ce i s-a făcut feciorul. Era mai bine să stea pe acasă, sâ caute dc treburile lui, sâ mai ia şi asupra sa o parte din sarcina pe care nevasta sa o purta acum ea singură.

Astfel, fără multă vorbă, oarecum pe nesimţite, se schimbase casa lui Hubăr: era ca şi când soţ si soţie, după o lungă despărţire, s-ar fi însoţit din nou la o viaţă mai strânsă decât în tinereţe. N-o ştiau la început aceasta decât cele două servitoare şi calfele; vestea însă, şi cea rea, dar şi cea bună, trece din om în om, şi în curând lumea roată a ajuns să afle că nu mai e cum atâta timp a fost la casa lui Hubăr.

Peste vreo trei săptămâni, în sfârşit, Hubăroaie a primit mult aşteptata scrisoare, prin care feciorul ei o vestea c-a sosit la Buda şi a fost pe la Hansler, unul dintre verii ei. Ei îi cerea

iertare pentru c-a plecat asa fără de veste şi s-a împrumutat de la Griner, dar despre tatăl său nimic.

Ea-ncepu să plângă.

- Ei, lasă! grăi Hubăr. E mai bine aşa! Să se zbuciume şi el, să-şi verse focul tinerelelor: de nemernicit tot n-are să se nemernicească. Cu cine ar putea sâ semene!

- Trebuie - zise ea amărâtă - sâ fie la mijloc vreo slăbiciune, vreo femeie care l-a scos din minţi.

- Asta nu-mi vine s-o cred, răspunse el. Asemenea lucruri sc află.

- Va fi ştiind toată lumea - întâmpină Hubăroaie dar tui ne spune nimeni nimic.

Hubăr nu credea, dar cu putinţă era si lucrul acesta, şi mult ar fi dat dac-ar fi putut sâ afle adevărul.

N-avea însâ de la cine să-1 afle.

Trecuseră douăzeci şi şase de ani dc când trăia la Eipova şi abia acum sâmţea că tor străin a rămas între srrăini. Avea cunoscuţi, avea chiar prieteni, cu care juca cărţi şi care veneau bucuros la masa lui, dar nu era într-aceştia nici unul care ar fi fost în stare sâ-i vorbească cu inima deschisă.

Vina, la urma urmelor, a lui era, deoarece prieteni are cel ce ştie să şi-i facă; el însă era supărat pe toată lume si se închidea din zi în zi tot mai mult în casa lui.

Dar supărat era Hubăr mai ales pe cojocari şi îndeosebi pe Bocioacă, care avea multă trecere şi ar fi putut, dac~ar fi voit, sâ pună lucrurile la cale ca Naţl să rămâie acasă.

Mai suparar încă era Bocioacă. Lasă că e lucru urât să făgâduieşti şi să JIU împlineşti, dar el nici nu putea măcar să spună de ce anume n-a împlinit ceea cc făgăduise.

Nu! Aceasta nici chiar nevestei sale n-ar fi putut sâ i-o spună.

Sc încărcase omul cu Doamne-ajută.

Nu zicea Persida câ n-are să se mărite.

Ştiind prea bine că muma ei doreşte s-o vadă cât mai curând cu bărbat, ea, deşi abia împlinise optsprezece ani, se sâmțea fată bătrână şi era hotărâtă-n gândul ei să se mărite după cel dântâi care o va peţî.

Din întâmplare acesta a fost Brădeanu.

într-una din zile, după ce se acrise vinul, Marta a luat-o pe Persida din mănăstire şi a dus-o la dânsa acasă. Timp de vreo zece zile, cât a stat apoi la casa lui Bocioacă, Persida l-a văzut aproape în fiecare zi pe Brădeanu, şi Bocioacă râdea în el. în urmă Persida s-a dus acasă, la mama ei: era lucru de la sine înțeles că are sâ facă pregătirile de nuntă.

Deodată însă toate s-au schimbat: fără ca să-şi poată da seamă de ce, Persida s-a întors iar la mănăstire, unde maica Aegidia o aştepta eu brațele deschise.

O apucase ca atunci când Codreanu venise la mănăstire, un fel de spaimă, şi nu mai cuteza să ia asupra ei sarcini pe care nu se sâmțea destoinică a le purta.

§i astfel s-a petrecut viața ei de aici înainte: trăia pe apucate, când ici, când colo, azi la casa mumei sale, mâne la a lui Bocioacă şi apoi Ia mănăstire, în o necurmată frământare.

Din când în când o cuprindea un sâmțământ de deznădăjduire. îl vedea parcă în fața ei pe Burdea, care râdea de zbuciumâriie ei şi-i spunea mereu că zadarnic se opinteşte; îl vedea pe Naţl umblând răzleț prin lume şi-i venea să plece pe urma lui, să-1 caute şi să se ducă amândoi, ca să fi se piardă urma. Atunci se ducea în mănăstire şt iar se liniştea, iar lua hotărârea de a nu fiice decât ceea ce doreşte muma ei, iar era stăpână ea însăşi pe sine.

Stăpână ar fi şi rămas dacă lumea ar fi lăsat-o în pace, Bocioacă însă făcuse legătură cu Mara şi trebuia cu orice preț s-o mărite mai naînte de a se fi întors feciorul lui Hubăr, şi dându-i zor, o alunga-n mănăstire.

Dar supărările omeneşti trec si ele cum toate trec în lumea aceasta.

Era foarte supărat Hubăr când s-a pomei iit că Mara nu mai voieşte sâ facă tovărăşie cu el la pădurea din Cladova, şi-n supărarea lui luase hotărârea de a se pune în înțelegere cu IJubicek, ca să-i facă Marei greutăți. „Am să-i arăt - îşi zicea el - că nu poate fără de noi s-o scoată la capăt"! S-au şi înțeles ca asa sâ facă, dar a trecut o zi, au trecut două, au trecut multe, şi în trecerea zilelor li s-a muiat şi supărarea şi în cele din urmă n-au mai făcut nimic. I,e era parcă puțin le pasă...

Tot aşa trecuse supărarea şi cu Bocioacă. Când cu plecarea feciorului său, Hubăr era tare hotărât să le arate cojocarilor că poate să le facă multe neajunsuri. Au trecut însă zilele şi nu li-a făcut nici unul, şi cu cât mai mult se apropia timpul în care feciorul lui trebuia să se întoarcă, cu atât mai bine îi părea că n-a făcut nimic. La urma urmelor, tot era mai bine aşa.

Bocioacă a uitat încetul cu încetul şi el făgăduința de a o mărita pe Persida şi puțin îi păsa în cele din urmă când şi cu cine are să se mărite fata Marei.

Chiar Persida s-a deprins încetul cu încetul cu viața ei fără de rost şi n-ar fi dorit nici ea decât s-o lase lumea-n pace.

Mara, ea singură, era mereu neastâmpărată, mereu cuprinsă de griji şi nu putea să doarmă nopțile liniştită, ca alte dați. Ii era parcă o mare şi namaipomenita supărare o aşteaptă, şi *nu* ştie cum sâ scape de ea. Zilele alerga, se bălăbănea cu oamenii, zilele dedea şi lua bani, zilele avea mulțumiri, seara însă, după ce-şi făcea socotelile, o cuprindea o nespusă înduioşare - îi era parcă nu mai poate să se bucure dc roadele ostenelelor ei. Ce folos câ adunase, când copila ei n-avea nici o nevoie de zestrea pe care i-o făcuse?!

Şi avea dreptate Mara.

. Crescută sub purtarea de grijă a maichii Aegidîei, Persida nu ştia ce va să zică a avea ori a nu avea. în gândul ei toate

veneau de-a gata de la Dumnezeu, şi omul n-avea decât să-şi facă datoria, să ostenească şi să se roage pentru ca să le aibă cu prisos toate cele ce-i sunt de neapărată trebuinţă. Averile îngrămădite erau de prisos, ba un fel de dovadă despre lipsa de încredere în purtarea de grijă a lui Dumnezeu.

Nu ştie să preţuiască averile agonisite decât acela care cunoaşte nevoile vieţii.

Persida trebuia să le cunoască şi ea pentru ca să poată măsura iubirea cu care muma ei a agonisit şî agonisea averi.

Dc Paşti, Naţl s-a întors acasă voios, cu capul ridicat, plin de încredere în sine, ca tot omul care se sâmte ieşit la liman.

în zadar, nu era în el nimic mai rare decar slăbiciunea pentru muma lui, şi inima îi sălta când se gândea cum arc ca să se bucure când îl va vedea ieşit stăpân de capul lui şi pus în fruntea gospodăriei.

Se şi bucura muma lui cu atât mat vârtos cu cât nu sc mai bucura acum numai ea singură. Chiar din ziua sosirii lui la Lipova a sâmţit Naţl că s-a petrecut o schimbare în casa lor: era parcă n-a fost niciodată vreo supărare în casa aceasta şi parcă nici n-ar mai fi cu putinţă vreo supărare în ea, atât de bine se-nţelegcau cu toţii.

Mai erau însă la mijloc şi câteva datorii vechi, pe care le uitaseră cu toţii.

După Paşti, Hubăr s-a dus iar la Bocioacă, starostele, dar de astă dată nu pe uşa din dos, ci pe poarta cea marc, ca omul care se sâmte în dreptul lui.

Bocioacă, tot cel vechi, se bucura câ poate să-1 mulţumească, şi încă în Dumineca Tomii a şi adunat pe oamenii dc încredere ai breslei.

Duminecă-i duminecă, iar sâmbătă după-amiazăzi Bocioacă a trimis pe Trică, mâna lui cea dreapta, pe la oamenii de încredere ai breslei, ca să le spună că au ca mâne după liturghie să se adune.

De ce? Aceasta Trică nu mai avea nevoie să li-o spună.

Hubăr nu era orişicine, şi în timp de trei săptămâni, de când feciorul lui sc întorsese, unii îşi deduseră scamă, iar alţii aflaseră din zvon că i s-au împlinit cei doi ani de călătorie şi că în curând va avea să facă Tăietura de măiestru.

Iar ăsta era un lucru care numai rar de tot se poare vedea, un fel dc sărbătoare pentru lipoveni.

După rânduiala breslelor, calfa dc măcelar, care avea să treacă în rândul măiestrilor, trebuia să facă în faţa starostelui şi a oamenilor de încredere ai breslei tăietura de măiestru.

însoţit dc un zăvod şi ajutat numai de un ucenic, el trebuia să ducă la tăiere un juncan de trei ani, inimos împodobit cu flori, cu panglici şi cu cârpe, pe care, după tăiere, starostele şi oamenii de încredere le luau drept semne de aducere-aminte.

După ce starostele se încredinţa că juncanul nu e ameţit cu spirt, ucenicul îi dedea lovitura în frunte, iar viitorul măiestru rrebuia să-1 înjunghie asa, ca până ce numeri zece să nu se mai mişte, şl sâ-1 jupoaie iute si curat, apoi sâ-i scoată măruntaiele încă calde, toate aceste fără ca panglicile şi cârpele să se păteze de sânge.

Urmează apoi preţuirea şi măcelărirea.

Viitorul măiestru trebuia, înainte de toate, sâ-şi dea părerea cât cântăreşte carnea şî cât îndeosebi seul pc care-1 scoate, apoi sâ facă măcelărirea în şasesprezece feluri de cărnuri, fără ca să-şi păteze manile şi şorţul alb şi fără ca să lase fărâmături pc butuc.

Drept încheiere se făcea cântărirea.

Cel dintâi, starostele lua muşchiul din spinare şi măiestrul trebuia să-1 cântărească din ochi. Apoi urmau oamenii de încredere, care cereau fiecare cât îi venea la socoteală, şi măiestrul avea să măsoare cu ochii şi sâ-i taie fiecăruia dintr-o singură bucată cât a cerut.

Nu-i vorba, nu se nimerea totdeauna ca bucata să fie pc tocmai: o dată, ea ieşea prea mică, şi atunci cumpărătorul se plângea c-a fost înşelat la cântar; altă dată, ea ieşea prea mare, şi toţî râdeau în hohote. Cu alte cuvinte, lucrul se sfârşea cu veselie.

Veselia cea mare era însă la ospeţia dată de noul măiestru, masă întinsă şi încărcată, la care se ştiau de mai înainte poftiţi toţi oamenii de casă, rude şi prieteni, fruntaşi şi **Tovarăşi** de meserie.

Era lucru mare, despre care vorbeau şi copiii de pe uliţe şi pentru care se pregăteau toţi cei mai de aproape.

Hubăroaie numai la asta se gândea, Hubăr pusese ochii pe juncan, pe care-1 ţinea la îngrăşare, iar Naţl făcea mereu junghieri şi cânrăriri de probă. Atât timp se plânsese ca părinţii l-au făcut măcelar, iar acum se sâmţea oarecum mândru de gândul că n-a mai văzui încă Lipova măcelar care junghie, taie şj cântăreşte ca dânsul.

Vedea parcă în faţa lui lumea adunată, căci nu numai starostele cu oamenii lui de încredere aveau intrare la tăietura de măiestru: putea să vie orişicine şi să intre pe poarta deschisă pentru toţi, şi mâna parcă-i tremura când se gândea că ar putea sâ vie şi dânsa.

Doamne! Ce neînţeleasă e legătura lucrurilor din lumea aceasta!

Luni de zile au rrecut, şî el, încetul cu încernl, iar a ajuns la liniştea lui sufletească, încât ar fi putut sâ o vadă fără ca **să** se uite la ea şî să treacă pe lângă dânsa fără ca sâ se oprească. Dc trei săptămâni s-a întors şi nici n-a văzut-o, nici n-a avut nevoie de a-şi da silinţa să n-o vadă. **îi** era totuna. Acum însâ, când se gândea că ar putea şî dânsa să Pic printre ceilalţi» îl treceau un fel de fiori.

Şi avea omul dreptate.

FI se afla la Lipova, iar dânsa trecuse încă înainte de Florii Murăsul şi se afla la Radna, şi e departe de la lipova până la Radna; era, cu toate aceste, un fel de legătura de la casa Marei până la casa lui Hubăr, şi fiorul care-1 trecea pc el pornise oarecum de la casa părinţilor săi, inima i se încleşta, cu toate aceste, de câte ori se gândea la eh Acum dar, când a aflat că el s-a întors şi că e bine, voinic şi voios, ea se sâmţea uşurată, scăpată oarecum de o mare greutate.

Atât de mult se temuse că din cauza ei, deşi fără de vina ei, omul acela îşi va pierde rostul, se va nenoroci şi va strica viaţa părinrilor săi, şi acum era scăpată de temerea aceasta.

Sâmbăta seară, când Trică i-a spus câ mâne sc va hotărî ziua când Naţl va face tăietura de măiestru, ea a început să tremure în tot trupul, iar după ce a rămas singură, ea a început sâ plângă, a căzut în genunchi şi a mulţumit lui Dumnezeu, care toate le-a scos bine.

Acum, în această clipă de uşurare şi de mulţumire sufletească, era cuprinsă cu desăvârşire de simţământul că nu e în lumea aceasta nimeni pe care poate sâ-1 iubească deopotrivă cu dânsul, că el e om în puterea cuvântului, că are de ce să-1 iubească. Ea singură ştia prin ce grea lupta sufletească a trecut şi el şi a trecut şi a ieşit întreg din ea.

Era o înspăimântătoare nedreptate ca nu poate să i-o spună aceasta şi lui.

O! Cum ar fi voit să meargă, sâ-1 caute, să-1 vadă, să-i vorbească, sâ-î spună ce sâmte, ce gândeşte, să-i mulţumească.

Mintea i se oprea în loc când se gândea câ toţi vor putea să-1 vadă, toţi vor putea să-i strângă mâna, numai dânsa nu.

Şj, romşi, ce mulţumire ar fi şi pentru cl şi pentru ca dacă atunci, Ia tăietura de măiestru, s-ar vedea faţâ-n faţă şi şî-ar strânge mâna!

Firea eî năvalnică ieşea din ce în ce tot maî mult la iveală, şi mereu vedea-n faţa ei pe Burdea râzând în bătaie de joc.

„E o mişelie nemaipomenită - îşi zise ea în cele din urmă - să ai o singură viaţă şi să amărăşti în viaţa aceasta zilele altora, lipsindu-te şi pe tine de cele maî mari şi mai curate mulţumiri!"

Şi totuşi ca nu putea să-l vadă, nici mai ales să vorbească cu dânsuh

îi venea să strige tare, ca să se audă până la Lipova. N-a strigat, dar e peste putinţă ca o dorire atât de fcrbinte sâ nu pătrundă tainic la orişicare depărtare, şi pe când ea sc zbătea pe ţărmul drept al Murăşului, dincolo, pe ţărmul stâng, el era cuprins de un neastâmpăr ivit ca din senin.

„Ce folos de mulţumirea pe care o am dacă nu e împărtăşită de cel mie maî iubit în lume? Durere nespusă e bucuria de tine singur simţită." I-a fost destul sâ-şi aducă anunţe ea, pentru ca sâ şi Ic aducă aminte toate cele petrecute şi sâ-i pară pustie si fără farmec viaţa fără de dânsa.

Câtă zbuciumare aşa numai în sec!

Nu mai încăpea, ce-i drept, nici o îndoială că are feciorul lui Hubăr să facă tăietura de măiestru. Starostele, oamenii de încredere, breslasii toţi aşteptau cu oarecare nerăbdare priveliştea şi masa de ospeţie; ziua însă nu era încă hotărâtă, şi multe se mai puteau încă întâmpla până atunci.

Duminecă, după sfânta liturghie s-au adunat la casa starostelui unsprezece dintre oamenii de încredere ai breslei. Lucru nemaipomenit: nu lipseau decât trei din patrusprezece, iar unul din aceştia era Hubăr cl însuşi.

După ce se aşezară cu toţii împregiurul mesei, Bocioacă, om al bunei rânduieli, se ridică în picioare şi puse cartea de călătorie a lui Ignatie Hubăr în mijlocul mesei.

- Veţi fi ştiind - zise el sărbătoreşte - de ce ne-am adunat astăzi, şi nu mă îndoiesc că puţin o să stăm de sfat- Eu însă, după cum cere rânduiala, vă fac împărtăşire că unul dintre fruntaşii breslei noastre, măcelarul Anton Hubăr, cere sâ hotărâm ziua pentru ca feciorul său Ignatic să focă tăietura de măiestru.

Toţi deteră zâmbind din cap, ba Oancea, măcelar şi el, nu se putu stăpâni şi strigă: „Vivat!"

— Lucrurile sunt, precum ştiţi - urmă starostele - în bună rânduiala. Anii de ucenicie şi î-a făcut băiatul chiar la casa tatălui său, unde a stat apoi un an şi mult pe deasupra calfă. Anii de călătorie de asemenea i s-au împlinit zilele aceste. Nu e dar nici o pedecâ la mijloc: nimic n-avem să-i iertăm, nici să-i trecem cu vederea. Când socotiţi să-i punem ziua?

Gherghiţâ cel mărunţel se ridică,

— Pentru ca rânduiala sâ fie deplină — zise el iute şi cam bolborosit - şi pentru ca nici de ici, nici de colo să nu ni se poată face vreo mustrare, să se citească, după obicei, şi cartea dc călătorie, ca să vedem pe unde a umblat şi la cine a lucrat.

Bocioacă cel lung şi subţire începu să schimbe la feţe.

Asta el însuşi şi-o făcuse.

Vorbise atunci, pe la culesul viilor, cu Gherghiţă, ca să-l scoată pe Naţl măiestru, iar în urmă, după ce-şi schimbase gândul, îi spusese câ nu se poate, fiindcă nu prea îi este cartea în bună rânduiala. El uitase supărarea lui de atunci, dar Gherghiţâ, om prepuielnic, nu uitase vorba cc-i spusese. Ce mai putea Bocioacă să-î facă?

- Se poate şi asta — grâi el — şi începu sâ citească adeverinţele scrise de stăpâni în carte, şi cu cât mai mult citea, cu atât mai rău i se înnoda glasul.

. Adeverinţele nu erau, ce-i drept, rele, dar băiatul stătuse câte patru-cinci săptămâni la un stăpân, şi apoi treceau câte două şi chiar trei luni până ce intra la altul.

- Pare-mi-se - grăi Gherghiţă uitându-se pe sub sprâncene — că tot avem ce să-i trecem cu vederea.

Bocioacă înghiţi un nod, iar Oancea nu se putu stăpâni:

— Ei! - zise el - asta se întâmplă,Trece vremea până ce mergi dintr-un oraş în altul.

— Apoi — adăugă Bârzău - avea băiatul din ce să trăiască.

Ceilalţi deteră din cap,

— Putem - grăi Bocioacă - sâ-1 chemăm în faţa noastră si să-i facem mustrare.

— Eu cred - întâmpină Gherghiţă - că nu e nevoie de asta. Băiatul e tânăr şi nensurat, tatăl său nu e nici el neputincios: poate să maî aştepte.

Bocioacă înghiţi mai multe noduri unul după altul. Putea, nu-i vorbă, să-1 scoată chiar azi măiestru pe feciorul lui Hubăr, fiindcă ceilalţi erau de un gând cu dânsu] şt se uitau şi altfel în gura lui; se temea însâ dc gura cea rea a Iui Gherghiţă. Nu-i vorba, puţin i-ar fi păsut dacă Naţl va face acum ori mai târziu tăietura de măiestru; apucase însă o dată să zică ceea ce a zis, şi ţinea ca pe a lui ***sâ*** rămâie. Şi n-ar fi fost vrednic de stărostie dacă n-ar fi ştiut să iasă şi din strâmtorarea aceasta.

Sfântul Iiie e patronul cojocarilor, şi-n ziua de Sfanţul llie cojocarii au praznic mare, merg cu steagul si cu muzica la biserică, se adună la masă mare şi joacă până în zorile zilei următoare sub conul de verdeaţă. Acesta e un lucru la care nimeni nu ţine mai mult decât Gherghiţă, şî Hubăr nu putea nici el decât sa se sâmtă măgulit dacă feciorul Iui ar avea să-şi facă tăietura de măiestru tocmai în ziua când brcasla-şi ţine praznicul.

— Ştiţi ce? - grăi deci Bocioacă voios - să ne facem o ziuă buna de Sfântul llie: să prăznuim la casa lui Hubăr.

-Amin! strigă Gherghiţă dând cu pumnul în masă şi sărind în picioare-

Era lucru minunat, nu se putea mai minunat! Auzi d-ta! Neamţul să dea praznicul de Sfântul llie!

-Amin! strigară şî ceilalţi, şi lucrul era hotărât atât de bine, încât Bocioacă el însuşi a plecat deodată cu ceîlaîri, ca sase ducă

la Hubăr şi să-1 vestească, aşa cum ştia el, despre hotărârea luată de fruntaşii breslei,

Hubăr si mai ales Hubăroaie se aşteptaseră la o zi mai apropiată, ştiau însă să preţuiascâ cinstea ce li se făcea şi erau mulţumiţi de împărtăşirea pe care li-o făcuse Bocioacă.

Mulţumiţi ar fi şi rămas dacă n-ar mai fi fost ia mijloc şi gura lumii şî răutatea.omenească.

Buna-rânduiala cere, cc-i drept, ca despre cele ce se petrec în sfatul breslei să nu se mat vorbească. E însă foarte greu să ştii ceva şi să nu le spui şi celor mai de-aproapc ai tâi, şi încă duminecă după-prânz nu numai Marta, ci şi nevestele celorlalţi cojocari ştiau şi spuneau la toată lumea câ erau p-aci-p-aci să-1 mai amâne pe feciorul lui Hubăr, fiindcă în timpul călătoriei a umblat mai mult hoinar decât prin măcelării.

Luni, nu mai departe» i-a şoptit-o unul dintre oamenii răi de gură şi Iui Hubăr aceasta.

Hubăr ar fi primit maî bucuros o palmă în faţa măcelăriei.

Care va să zică nu cinste, ci un fel de dar de milă i s-a făcut.

Şi aveau dreptate cojocarii: feciorul lui umblase în adevăr hoinar.

Deodată, fără veste, ca din senin, s-a reivit în sufletul lui toată amărăciunea de odinioară, şi dacă atunci, când feciorul lui a plecat fără de veste de acasă, îşi făcea el însuşi mustrări, acum nu mai putea să-1 ierte pentru ruşinea pe care i-a făcut-o.

Trebuia să se răsufle, să-1 mustre pe feciorul său. să-şi facă datoria de părinte.

Trebuia şi totuşi era mai bine dacă nu-şi făcea datoria chiar acum, când feciorul său era foarte sâmţitor.

Puţin îi păsa, ce-i drept, lui Naţl de părerile ce-şi vor fi făcând fruntaşii breslei şi lipovenii despre purtările lui în timpul celor doi ani de călătorie. El ştia, dar nu putea să spună nimănui cât de greu i-au fost acei doi ani şi ce mare lucru a făcut el în curgerea lor. Inima i se umplea de cea mai neagră amărăciune

cînd îşi aducea aminte toate suferinţele prin care a trecut şi să gândea că în zadar au fosr roate: nu era bine ca tocmai tatăl sau să-î mai aducă aminte dc acei doi ani.

Duminecă-dimineaţa nu s-a mai putut stăpâni.

Stia unde poate s-o vadă pe Persida şi ar fi fost cea mai mare nemernicie dacă s-ar fi lipsit cl însuşi pe sine de mulţumirea de a o vedea. S-a dus dar la biserica românească de Ia Lipova şi. după ce aici n-a găsit-o, a trecut la cea din Radna.

Gândul Iui era s-o vadă aşa ca să nu fie văzut de dânsa. S-a şi strecurat printre oameni si s-a oprit în dosul unui scaun; biserica de la Radna nu e însă atât de mare ca să poţi intra în ea fără ca să fii văzut dc toţi, mai ales când eşti neamţ.

Dacă n-ar fi fost atât de zăpăcit, ar fi avut şi ei atâta minte ca sâ înţeleagă câ în clipa când întră în biserică, roţi se uită la el si sc întreabă: „Cum vine neamţul acesta aici? cc caută? cc vrea:

Aşa a şi fost! Ba ceva mai mult: oamenii au aflat ce caută el-

Intrând de la dreapta în biserică, el s-a uitat spre fundul bisericii, unde ştia că e locul femeilor, şi a rămas uimit, perdut, cu ochii ţintă la Persida, care nu-1 băgase în scamă.

Şi cum oare să nu rămâie uimit şi perdut?!

Aşa n-o mai văzuse niciodată şi nici că şi-ar fi închipuit-o vreodată.

Nu mai era faţa cea plină şi rotundă ca luna: slăbise, faţa îi era mai lungă, umerii obrajilor ieşeau la iveală, peliţa obrajilor era mai albă, subţire şi oarecum întinsă, sprâncenele păreau mai lungi şi mai dese, iar ochii erau parcă mai mari şi plini de o tristeţâ care se revărsa peste roată faţa ei.

Sâmţind că deodată toate privirile se îndreptează asupra ei, ea se uită speriată împregiur, ca omul carese-ntreabâ: „Ce-am făcut? Ce mi s-a întâmplat?'* si ochii ei se întâlniră deodară cu ai lui.

Sunt lucruri care se văd cu ochii, se pot sâmţi cu inima şi închipui cu gândul, dar în graiul omenesc nu se pot spune.

Să ne închipuim că zile de-a rândul cerul a fost posomorât, întunecat, acoperit de o ceaţă deasă, şi deodată, pe neaşteptate, fără ca să ştii cum, soarele străbate prin ceaţă şi-şi revarsă lumina plină asupra lumii, încât toate se înseninează şi tot ceea ce vieţuieşte tresare cuprins de o pornire veselă.

Aşa s-a luminat faţa ei şi faţa lui în clipa revederii şi aşa au tresărit înveseliţi ca din senin toţi cei adunaţi în biserică.

Era parcă un suflet străbate prin toţi şi un singur fior de bucurie trece prin acest suflet.

Numai o clipă însă. Clipa următoare, mai nainte de a-si fi dat oamenii seamă despre cele petrecute, Persida râmase cuvioasă şi cu ochii ţintiţi spre pământ la locul ei.

Era o atât de aspră mustrare în faţa ei, încât el îşi plecă ochii ruşinat şi porni spre strana din partea lui. Abia acum sâmţea câ prea a luat-o oblu înainte şi câ trebuia să le facă toate ca şi când ar fi venit aici ca sâ sc întâlnească cu altcineva. Intrând dar în strană, el dete mâna cu bătrânul Blăguţă, apoi - peste puţin - îi spuse pe şoptite că are o vorbă cu părintele Andrei. Iar după sfânta liturghie, când Bocioacă se sfătuia cu oamenii dc încredere ai breslei, Naţl ştiricea de la părintele Andrei la cine ar putea să găsească aici Ia Radna viţei de tăiere.

Atât de bine Ie potrivise toate, încât până chiar şi Persida ea însăşi, tntorcându-se acasă, stetea la îndoială dacă el a venit ori nu pentru dânsa la biserică.

Singur el sria şi acum cât de greu i-a fost să nu meargă-n urma ei, ca s-o vadă cet puţin din depărtare şi, întorcându-se spre Lipova, era şi el pătruns de sâniţâmântul că ar fi o nemaipomenită mişelte să-şi calce pe inimă când atât de mult o dorea.

Ce-i păsa lui acum de hotărârea breslei? Totuna ti era când şi cum va face tăietura de măiestru. Un singur lucru ştia: că e

o grozavă nenorocire pentru dânsul dc a fi fost născut din părinţii lui şi, lucru înspăimântător, că el n-ar purca să fie fericit decât după ce ar muri tatăl lui şi muma ei.

Ah! ce urât gând, ce nesuferit sâmţămâut, şi el nu mai putea scăpa de sâmţământul acesta.

Luni pe-nserate el lucra la tocilă când tatăl său se întoarse cu fata întunecată acasă.

- A i văzut?! grăi Hubăr rece şî aspru.

- Ce să fi văzut? întrebă Naţl, uitându-se lung la el.

- M-ai băgat în gura lumii, m-ai tăcut de râsul tuturora, răspunse tatăl său. Prin toate colţurile se vorbeşte c-ai umblat hoinar în timpul călătoriei şi că numai de milă te-au amânat până la Sf. llie. Erau să te trimită iar în călătorie. Ruşine! Să-ţi crepe obrazul!

Naţl se făcu alb ca varul, apoi picioarele începură să-i tremure, încât abia se mai ţinea pe ele.

- Aşa e! zise el stăpânindu-se şi adunându-şi toate puterile. Ei au dreptate! Am umblat ca vai de capul meu, şi pot să gândească ce vreau. Eu ştiu de ce, dar nu pot sâ le spun şi lor, şi daca le-aş spune, n-ar mai zice nimic, ci mi-ar plânge de milă. D-ta însă îmi eşti tată şi trebuie, dacă ai şi inimă de părinte, să sâmţi că trebuie sâ fie ceva la mijloc, şi sâ mă ierţi, să-mi ţii parte, sa mă aperi, cel puţin în gândul d-tale, iar nu să-mi mai faci si mustrări, când eu insumi mâ mărturisesc vinovat! Iasă4e, tată, sa nu mai vorbim despre aceste. Orişice ar fi între noi, adause el muiat, sâ trăim în pace, fie chiar şi numai de dragul mamei, care d-tale îţi este nevastă bună, iar mie mai bună mumă.

Hubăr era destul de deştept casă înţeleagă mustrarea aspră care era cuprinsă în aceste cuvinte şi destul de cumsecade pentru ca să se sâmtă atins de ea.

- Eu cred - zise el mirat - că-ţi mai sunt şi eu tată şi pot să ştiu ce este, dacă e ceva la mijloc.

NatI rămase cuprins dc turburate în faţa lui.

Cc putea el să zică? Cum, Doamne, putea să spună în câteva cuvinte ceca ce-i zguduia toată firea?

- Eu - zise el oarecum îmbrâncit de gândurile ce-l stăpâneau - eu, asa cum sunt, n-aveam nevoie să mă fac măcelar.

- Care va să zică - întâmpină Hubăr aprins - asta e la mijloc: ţi-e ruşine de meseria mea!

- Nu e asta! îl întrerupse feciorul iute. Nu aşa trebuie să mă înţelegi.

Hubăr însă nu ţinu seamă de întrerumperea aceasta. încă dc mult sâmţise că nu prea e feciorul lui făcut pentru măcelărie şi nu o dată se mustrase că nu La lăsat la şcoală. Sc bucura deci că vorba a venit aşa, ca să sc poată dezvinovăţi.

- Tatăl meu - *urnii* el dar - a fost şi el măcelar, tot măcelar a fost şi tatăl lui, măcelari au fost toţi din neamul nostru de când ne ştim: ce sunt eu vinovat dacă mie Dumnezeu mi-a dat un singur fecior şi m-a pedepsit ca acesta să n-aibă inimă pentru meseria părinţilor săi!

- Ia lasă, tată, - răspunse feciorul - că am cu cine să seamăn: multă inimă n-ai nici d-ta pentru tocatul de oase şi-fi mai place să stai de vorbă cu oameni deştepţi decât sa tai carne şi să sfărâmi oase pe butuc. Mama să trăiască!,,, şi merge ţi măcelăria lui Hubăr.

în gândul lui Naţl vorbele aceste erau grăite mai mult a laudă decât a mustrare; Hubăr însă vedea în eie mustrările ce el însuşi atât dc adeseori şi le făcuse, şi obrajii lui se umplură de sânge.

- Să nu te obrăzniceşti cu mîne, strigă el ca ieşit din fire, încât ucenicul şi una din calfe ieşiră speriaţi din tocătoare, unde aveau de lucru. Ţî-am spus o dată că-ţi trag palme, şi nu are nimeni să ţi le ia de pe obraz.

- Ba asta să n-o faci - îi răspunse feciorul rece - că mă pui la grea încercare. Atunci era atunci, iar acum e altfel.

Hubăr, măcelar din buni-străhuni, înainta hotărât spre el.

Naţl ţinu în faţa sa cuţitul pe care-1 avea încă în mână.

- Te rog pe toţi sfinrii, nu te apropia! strigă el.

- Lasă cuţitul! strigă calfa, care se repezi apoi spre dânşii, ca să-i despartă.

Era prea târziu.

Sâmţind pc tatăl său în apropierea sa, aruncă cuţitul departe de la dânsul.

- După cc m-ai nenorocit, n-ai să mă mai si batjocoreşti, zise el apoi şi îi dădu brânci, încât căzu pe spate de se lovi cu ceafa-n tocila din dosul luî.

Aşa, cu capul gol şi cu mânecile suinesc, cum era, el se depărta cu paşi repezi şi ieşi din curte fără ca să se mai uite înapoi.

XIV
ROSTUL LUI BANDI

Sâmbetele, dupâ-ameazăzi, sărăcimea, orbeţi, ologi, bătrâni neputincioşi, copii fără de căpătâi se adunau venind unul câte unu! la portiţa mănăstirii şi aşteptau, certându-se între dânşii, până după vecernie, când maica econoama ieşea, ca-n faţa lumii să le împarră milă, pâne, câte o bucata dc carne, câte un săculeţ dc cartofi* de fasole ori de mălai, câte un braţ de lemne în timp de iarnă şi câţiva creiţari, toate adunate de maicile cerşetoare de prin piaţă, de prin oraş şi de prin împregiurirne.

Pentru ca binecuvântările miluiţilor să nu se reverse numai asupra mănăstirii, maica econoama lua cu dânsa totdauna pe câteva dintre fetele cu purtări maî bune, ca acesre să împartă darurile de milă, şi multe daruri a împărţit Persida, mult a fost binecuvântată de săracii al căror glas străbate de-a dreptul ia cer.

Afară de aceasta, mănăstirea avea săracii ei, unii cărora II se dădea joia şi dumineca, iar alţii care căpătau în toate zilele prânzul în mănăstire. Intre aceşti din urmă era şi Reghina, cu copilul ci, Bandi.

Când a venit în mănăstire, Persida a găsit-o *pe* Reghina, cu copilul ei, atunci băiat de vreo patru ani, la uşa bucătăriei. Ani de zile de-a rândul li-a dat mâncarea şi niciodată n-a putut să se uite la ea fără ca să tremure cuprinsă de frică.

Maicile o ştiau pe Reghina, care fusese servitoare la Radna, femeie voinica, frumoasă şi în toată firea. Când a născut însă pe Bandi, ea a rămas paralizata de o mână şi de un picior, strâmbă de gură şi cam smintită, încât abia te mai puteai înţelege cu dânsa. Degeaba ai fi întrebat-o cine e tatăl lui Bandi, căci zicea totdauna că nu ştie, şi totuşi îşi iubea copilul atât de mult, încât îl ţinea, chiar şi băiat de şapte ani, în braţe şi nu voia niciodată sâ mănânce mai nainte de a se fi săturat el. „Eu mănânc ce rămâne!" zicea dânsa.

Câteodată, aşa din senin, o apuca ceva de rămânea ca-nţepenitâ, cu ochii sticliţi, şi vorbea într-aiurea. Atunci spunea cum a fugit şi a rătăcit zile şi nopţi prin pădurea de la Cladova şi cum n-a mai voit să moară când şi-a văzut copilul voinic şi frumuşel.

Şi în adevăr Bandi era băiat voinic şi destul de frumos ta chip, dar fricos, liniştit şi atât de făcut, încât rar ieşea vorbă din gura lui. N-ar fi fost chip ca cineva să-1 depărteze de la mumă-sa; şedea lipit dc dânsa ori o ţinea de poale când ea se ducea pe chinuite undeva.

Bandi era băiat de vreo opt ani când Dumnezeu s-a îndurat de a chemat la sine pe muma lui. De aici înainte el se ţinea ca un căţel după maica Aegidia, care peste câtva timp 1-a dat ucenic la un cizmar.

Deprins a se alipi de cineva, Bandi n-a putut sâ rămâie la stăpân şi a fugit, dar nu s-a mai întors Ia mănăstire, ci a rămas

aşa răzleț, trăind din mila oamenilor şi adâpostindu-se azi ici, mâne colo. Când vedea vreo călugăriță şi mai ales pe maica Aegidia, el fugea cuprins de frică şi se ascundea. Astfel (a mănăstire i s-a perdut încetul cu încetul urma şî nimeni nu se mai gândea la el.

Abia acum, în Săptămâna Patimilor, întorcându-se de la lipova, Persida l-a zărit stând cu undița pe țărmul Murăşului, din jos de pod.

Trecuseră vreo trei ani de când nu l-a mai văzut şi băiatul crescuse în timpul acesta peste vârsta lui, dar tot îl recunoscu după prîma ochire şi îi trecu parca un fel de săgeată prin inima. Vedea pe Reghina slabă, numai piele şi oase, cu fața galfâdă, cu gura strâmbă, cu ochii sticliți, şi iar o vedea rătăcind singură, deznădăjduită, cu moartea în suflet, prin pădurea de la Cladova. îi venea să fugă şi sâ nu se mai uite înapoi, îi era însă milă dc sărmanul Bandi şi ar fi dorit să afle ce s-a făcut el de când nu l-a mai văzut.

Bandi, văzând că sc uită mai întins la el, s-a speriat ca fecătorul-de-rele care sc vede față în fața cu urmăritorii lui, apoi, recunoscând-Oj îşi adună undița, gata de a o lua la fugi

Ea-i făcu semn sâ vie la dânsa, şi el se apropie umilit, fricos şi supus ca un câne chemat de stăpânul său.

- Bine, Bandi, - îi zise ea - dar tu ce faci?

- Prind peşte, răspunse el.

- Dar unde ai umblat de atâta timp?

- Pe aici, pe la Lipova şi pe la Radna.

- Dar din ce ai trăit?

- Din ce am căpătat.

- Nu vrei tu sâ vii cu mine, la mama? îl întrebă ca înduioşată.

Era în fața ei, în ochii ei şi mai ales în glasul ei atâta dragoste, încât fața băiatului se lumină.

El dete din cap, era însă atât de mişcat, încât nu puni sâ-i răspundă şi mari stropi de Iacrămi se iviră în ochii iui şi se strecurată peste obrajii lui bătuți de soare şi dc vânt-

- Nu plânge, Bandi, îi zise ea, de ce plângi? că n-am să-ți fac nici un rău.

- Dar — răspunse el - ai cunoscut pe mama şi ai fost atât de buna cu ea.

Persida se cutremură.

Mergând apoi spre casă, ea se încredința că băiatul, rămas singur de capul lui, se deschisese. Vorbăreț nu era nici acum, dar părea foarte cuminte şi răspunsurile lui erau bine gândite, oarecum bătrâneşti.

Viața lui sufletească era însă tot cea de mai nainte, şi, în curând, Persida a ajuns să se căiască de a nu-1 fi lăsat să-şi prindă peştii înainte. îi era oarecum frică de el. Alipirea către dânsa era la dânsul un fel de boală sufletească, şi ea nu mai putea să scape de privirea lui, care mereu îi reamintea ochii sticliți ai Reghinei.

Ducea, nu-i vorba, coşurile Marei în piață şi, pe înserate, le aducea acasă, dar le făcea toate în grabă, se-ntoreca în fuga mare şi se uita, întors acasă, cu un fel de îngrijire la Persida, ca şi când s-ar fi temut că în lipsa Iui i se va întâmpla ceva. Astfel dânsa nu mai putea să scape de ochii lui.

Dumineca Tomiî, dimineața, când a dat ochi cu dânsa, el era foarte neliniştit, iar după ce dânsa s-a întors de la biserică, el gemea, parcă le-ar fi ştiind şi sâmțind toate, întocmai ca dânsa.

Marți după-amiazâzt Mara s-a întors acasă înainte de vreme şi cu fața oarecum sperioasâ.

Hubăr, aşa ziceau toți, s-a certat cu feciorul său, care l-a rănit la cap şi era să-1 înjunghie cu un cuțit mare dacă una dintre calfe n-ar fi sărit la timp, ca să-1 scape»

N-o privea lucrul acesta, şi totuşi ea tremura cuprinsă de simţământul că o mare nenorocire i s-a întâmplat, şi a grăbit acasă, pentru ca nu cumva fiica ei să afle de la alţii cele petrecute.

Persida o ascultă râzând cu ironie.

- Minciuni! zise ea. Minciuni neruşinate! strigă mai tare. Nu e Hubărnaţl în stare să facă lucrul acesta! Să mor eu dacâ-i adevărat! Nu crede!

Nici nu credea Persida, dar ceva tot trebuie să fi fost la mijloc, şî începu şi ea sâ tremure.

Ochii ei se opriră asupra lui Bandi, care, auzind-o vorbind mai tare, se ivise în pragul casei.

- Am sâ mâ duc - urmă ea cuprinsă de o pornire covârşitoare - şî să aflu adevărul de la oameni care nu mint. Maica Aegidia trebuie să ştie.

- Dar ce tc priveşte pe tine?! întâmpină Mara, cuprinsă de grijă.

Persida se opri în faţa ei şi se uîtă lung la ea.

- Dă-ţi, te rog, seamă - îi zise apoi — ce-ar trebui să sârntâ el dac-ar afla că eu m-am certat cu d-ta şi eram sa sar cu cuţitul asupra d-tale. Ori nu este adevărat, şi atunci trebuie să-ţi scot cât mai curând gândul acesta din cap, ori e adevărat - urmă ea îngrozită - şi atunci sunt şi eu vinovată!

- De ce să fii tu vinovată?! strigă Mara ca scoasă din fire.

- Pentru că niciodată nu şi-ar fi perdut rostul dacă n-ar fi avut nenorocirea de a da cu ochii de mine!

Mara se cruci de trei ori, una după alta.

- Sfântă Mărie, Maică Preacurată! strigă Mara, Ajută-ne, că eşri milostivă- Nu mai sunt oare şi alte femei pe lume?! Dacă n-ai fi fost tu, ar fi fost alta. Dacă n-are minte, nu are! De ce nu şî-au ieşit şi alţii din fire?!

- Pentru că numai pe el l-am adimenit! îi răspunse Persida deznădăjduită şi-şi luă mantela ca să plece însoţită de Bandi.

Marei îi venea să i se pună în cale şi să strige că numai peste trupul el poate să iasă din casă. Dar de ce s-o oprească?!

- Haid'! - zise - lasă, c-o să-ţi scoată maica econoama prostiile acestea din cap.

Persida dete cu îndărătnicie din cap şi plecă cu pas iute şi apăsat.

Nu! nimeni nu putea să scoată din inima ei sâmţământul câ a fost nenorocită pentru casa lui Hubăr clipa în care ea s-a născut.

Pc drum spre pod inima i se bătea din ce în ce mai tare. Din ce în ce tot mai mult o cuprindea sâmţământul că acum, acum se hotăreşte viaţa ei, şi iar îî era parcă se aflâ la marginea unei prăpăstii şi nu se mai poate ţinea, trebuie neapărat să-şi ia avânt spre adâncime, iar vedea în faţa ei pe Burdea râzând în bătaie de joc.

Sosită pe celălalt ţărmure, în apropierea mânăstirii, ea se întoarse spre Bandi care alerga după dânsa. Plecase cu el de acasă, şi totuşi acum îi era ca şi căzut din cer.

- îl cunoşti tu — întrebă ea - pe feciorul măcelarului Hubăr?

- Pe Hubărnaţl, care a bătut pe tatăl său fiindcă a fost rău cu muma-sa? grăi el cu ochii plini de văpaie.

- De unde ştii tu? întrebă dânsa, cuprinsă de fiori.

- Ştiu, răspunse eh Am văzut-o plângând şi ştie lumea. Acum Hubărnaţl s-a întors acasă şi l-a bătut pe el. E om rău Hubăr,

Era parcă vorbeşte într-aiurea băiatul, şi Persida nu mai cuteza să urmeze vorba cu el.

- îl cunoşti dar pe Naţl? urmă ea, schimbând vorba.

Bandi dete din cap.

- Poţi tu să te duci să-1 cauţi, orişiunde ar fi, şi să-i spui să mă aştepte azi, când mă întorc de la mânăstîte, în dosul Sărăriei?

Bandi dete din cap.

- Dar sa nu spui nimănui nimic şi să mă aştepţi şi tu acolo.

Bandi dete din cap.

- Du-te Bandi, şi umblă iute! - zise ea - apoi îşi urmă cu inima încleştată drumul spre mănăstire, iar Bandi porni zăpăcit ca omul grăbit care nu ştie încotro să apuce.

Nici nu era lucru uşor să-I găsească pe Naţl.

Ieşind atunci, după nenorocita cearta cu tatăl său, din curte, Naţl a stat şi el zăpăcit.

Văzându-1, trecătorii s-au oprit din drum, şi toată lumea, doritoare de a afla ce s-a petrecut, a început să se adune în faţa casei. El nu mai putea să stea pe gânduri: trebuia să scape de privirile scrutătoare şi, fără de a se mai gândi, plecă spre casa lui Oancea, care fusese calfă la dânşii pe când el era ucenic, şi ţinea la el şi la mumă-sa.

Aci a stat până pe-nserate, când s-a dus la Griner, ca sâ se împrumute cu câteva sute de florini şi apoi să plece şi să se ducă departe de lumea aceasta, în care nu mai avea ce să caute.

Puţin în urmă Oancea a plecat şi el la Hubăroaie.

Nu intra în mintea lui gândul ca Naţl să părăsească pe mumă-sa. Degeaba îî spunea Naţl că el cu tatăl său nu se mai putea împăca şi că mare nenorocire s-ar întâmpla dacă ei s-ar mai întâlni: Oancea ţinea să-i împace, ori s-o facă pe Hubăroaie să-şi părăsească bărbatul, care atât de mult îi amarase viaţa.

Şi Naţl avea dreptate.

Lovindu-se în căderea lui de masa tocilei, Hubăr se rănise rău la cap şi zăcea în pat. Tocmai grea nu era rana; bolnavul însă, rău cătrănit, era cuprins de fierbinţeli şi stăruia cu îndărătnicie ca feciorul său sâ fie fără de întârziere arestat şi tras în judecată pentru câ a ridicat cuţitul ca să-1 omoare.

Hubăroaie plângea şi nu mai putea să vadă pe nimeni la ochi» îi venea să intre în pământ de ruşine şi era în gândul ei hotărâtă să vândă casă şi măcelărie, şi vie, şi pământuri, şi prunişti, tot ceea ce a agonisit, şi sâ se ducă undeva unde nimeni n-o ştie. Şi iar stetea ia îndoială, îi părea peste putinţă ca Naţl, copilul ei cei duios şi atât de blând, să fi făcut ceea ce toţi spuneau.

Oancea i-a venit dar ca trimis din cer. El ştia adevăratul adevăr şi inima ei de mamă simţea că numai aşa, cum spune c1, s-au putut petrece lucrurile.

- Da! - zise ca cu faţa înseninată — Naţl n-a putut să ridice cuţitul asupra tatălui său; el nu putea sâ nu arunce cuţitul când a văzut că tatăl său se apropie. Minte bărbatul meu; minte calfa; minte ucenicul; du-te, Oance, te rog, du-te şi le spune câ au minţit, ca lumea să ştie adevărul!

Ea era împăcată, ea-1 ierta, ea îi dedea dreptate şi-1 plângea; când însă Oancea aduse vorba la îrnpâcâciune, ea dete adânc mâhnită din cap.

- Nu, - zise ea - o minune ar trebui să se întâmple pentru ca tatăl său să-I poată ierta: s-ar învinovăţi însuşi pe sine şi asta nu-i în stare s-o facă.

- Atunci lasă-1 în ştirea Domnului, grâi Oancea. Destul te-a chinuit, şi tot îţi este feciorul mai mult decât el!

Hubăroaie se uită mirată la el.

Nu-i venise niciodată gândul acesta, şi îi părea peste putinţă ca cineva să-1 aibă.

- Asca - zise ea - e o nebunie. El este bărbatul meu!

Vorbele acele erau grăite cu atâta lepădare de sine, cu atâta umilinţă creştinească, încât Oancea rămase cuprins de sfială.

- Dacă Dumnezeu va voi să mă mângâie — urmă ca peste puţin îi va împăca şi pe eî.

Ştiuse Naţl că aşa au sâ iasă lucrurile, ochii i se umplură, cu toate aceste, de lacrâmi când Oancea îi spuse că mumâ-sa n-a fost în îndoială asupra lui.

Marţi seara, când Persida stetea cu Bandi în capul podului, Naţl şedea cu capul răzemat în pumni şi frământat de grele zbuciumâri sufleteşti în faţa lui Oancea.

Luase cinci sute de florini dc la Griner şi era hotărât ca, îndată după înserare, să plece la Arad şi de acolo la Viena.

Era hotărât şi nu putea să plece.

încercase în mai multe rânduri să scrie şi nu era în stare să înşire zece vorbe. Atât îi păreau de seci, atât de mincinoase vorbele puse pe hârtie, încât a rupt în cele din urmă hârtia, cuprins de gândul câ puţin îi pasă dacă ea nu sâmte că nu poate să fie adevărat ceea ce lumea spune.

- Oance, - grăi ei în cele din urmă cu glasul înecat - aş mai avea să te rog ceva, dar să nu spui nimănui în lumea aceasta. M-ai înţeles? Nimănui în lume!

- Mă ştii - răspunse Oancea - ca şi când ai spune unui mort.

- Tu cunoşti pe fata Marei? întrebă Naţl.

- Cum să n-o cunosc?! răspunse Oancea mirat.

Auzise, ce-i drept, şi el ceva, dar era de mult de atunci şi o uitase.

- Ai vorbit vreodată cu ea? urmă Naţh

- Niciodată!

- Nu face nimic. Te rog sâ cauţi a te întâlni cu ea, ca din întâmplare - m-ai înţeles? - ca din întâmplare, ca nici ea, nici alţii să nu bănuiască că eu re-am trimis, şi să-i spui cum s-au petrecut lucrurile.

Oancea ştia câ Naţl e hotărât sâ plece peste câteva ceasuri; el însă nu credea ca va pleca, ba chibzuia fel de fel de chipuri de a-I opri. Ar fi putut să le lase deocamdată toate încurcate, nu se putu însă stăpâni şi fără de veste îi scăpară vorbele:

- De ce să-i spun?

- Nu mai întreba de ce - grâi Naţl - fiindcă nu pot să-ţi spun şi nici tu n-ai fi în stare sâ mă înţelegi. Eu nu pot să vorbesc cu ea, şi mi-ar fi foarte greu dacă şi dânsa ar crede c-am sărit cu cuţitul Ia tata.

Oancea nu mai zise nimic, deşi numai cu mare nevoie se putea stăpâni, şi astfei râmaseră iar tăcuţi, fiecare cu gândurile sale, în odaia pe jumătate întunecată.

în vremea aceasta Bandi alerga ştiricind din băiat în băiat şî dăduse de urma căutată cu atâta neastâmpăr.

- Care va să zică o sâ mi-o faci şi asta? întrebă Naţl în cele din urmă.

- S-ar putea să n-o fac, răspunse Oancea când capul lui Bandi se ivi în uşa crăpată şi doi ochi căprui se îndreptară ţinta spre Naţl.

Naţl tresări, cuprins de un fel de spaimă, şi se ridică în picioare.

îi era, cum s-a uitat aşa prin amurg, parcă vede ochii tatălui său şi fără dc voie se dete un pas înapoi. Uitându-se apoi mai cu dinadins la băiatul de care nu-şî mai aducea aminte, el tăcu iar un pas înainte şi întrebă:

- Ce e?

- Sâ vii cu mine, răspunse băiatul.

- Unde?

- Vino numai, câ vei vedea, grăi iar băiatul.

Era de necrezut, era peste putinţă, şi totuşi Naţl ştia unde se duce, cine-1 cheamă şi nu mai era-n în stare să-şi dea seamă despre ceea ce face, ci porni, fără a se mai uita la Oancea, după Bandi, ca dus să-şi ia osânda de moarte.

Şi multa trebuit să stea cuprins de zbuciumâri sufleteşti în dosul Sărăriei, ştiind acum pe cine aşteaptă şi aşteptând în zadar.

Prea se petrecuseră repede lucrurile, şi Persida, cea altfel atât de chibzuită» n-avuse timp sâ-şi dea seamă despre ceea ce voieşte, sâ-şi croiască un plan şi să,-şi adune puterile. Stăpânită numai de gândul că toate sunt minciuni şi că lucrurile trebuie neapărat sâ se pună iar în calea cea bună, ea nu băga de seamă că trecătorii se uită îngrijaţi după dânsa, iar sora care îi deschisese uşa rămăsese cuprinsa de spaimă când a dat cu ochii de ea.

Maica Aegidia se afla singură în chilia ei.

- Ce e? ce s-a întâmplat? strigă ea speriata de faţa Persîdei şi de mişcările ei.

Persida se opri în faţa eî, înaltă, plină de putere, dar tremurând din ce în ce mai tare.

Nu ştia ce să-i răspundă, cum să-nceapâ... Se dăduse de gol, se uita în ochii maichii Aegidiei şî nu putea să spună decât adevărul. Adeseori a sâmţit acum în timpul din urmă că-1 iubeşte, niciodată însă sâmţământul acesta n-a cuprins-o cu putere atât de covârşitoare ca acum, sub ochii scrutători ai maichii Aegidiei.

Ea-şi acoperi faţa cu amândouă manile şi sc lăsă în genunchi la picioarele maichii.

Maica Aegidia sc plecă adânc înduioşată spre ea; deodată însă tresări ca lovită de un junghi, se îndreprâ şi râmase rece si cu faţa aspra.

- Ah! ce urâta nenorocire, grăi dânsa încet şi gemând. Care va să zică e adevărat? Tu, Persida, tu, fata mea, ai putut să te uiţi cu ochi doritori Ia acel om despuiat de toată sâmţirea bună!

- Nu-i adevărat! strigă Persida rădicând ochii spre dânsa. Nu se poate! Şi dacă el a râdicat mâna asupra tatălui său, mă omor cu zile, mă îngrop de vie. Nu crede, maică! Sunt minciuni grăite de guri pizmătareţe şi răuvoitoare!

- Nu te înşela, fata mea, tu însăţi pe tine, întâmpină călugăriţa» Hubăr zace greu rănit la cap, şi el n-a putut să se

rănească însuşi pe sine. Orişicum s-ar fî petrecut lucrurile, chiar şi dac-ar fî minţit tatăl, e o grea pedeapsă de la Dumnezeu ca tatăl să-şi învinovăţească, fie chiar şi pe nedrept, feciorul, şi tu, copilă nevinovată, trebuie să fugi şi să te depărtezi cu gândul de această familie atât de greu certată. Dumnezeu cel atoateşriutor nu pedepseşte fără de vină, şi greu afară din calc trebuie sâ fie păcatul pe care au să-1 spăşească ei; nu te face şi tu părtaşă la această spăşire apropiindu-te cu inima şi cu gândul de aceia pe care Dumnezeu i-a depărtat de Ia sine. închide-ţi ochii, ca sâ nu-i vezi, depărtează-ţî gândul, stăpâneşte-ţi inima!

Persida rămase timp îndelungat nemişcată şi cu ochii ţintă la fereastra din care prima dată în viaţa ei îl văzuse.

- Nu pot şi **JIU** pot! grăi dânsa în cele din urmă încet şi ca aiurind prin vis. E un blestem pe capul meu şi-mi e adeseori ca şi când chiar mai nainte dc a mâ fî născut aş fi fost osândită să sufăr împreună cu dânsul. Maică! urmă apoi ridicându-se în picioare şi înşirând vorbele cu vioiciune. Mi-e, când îmi dau seamă, nesuferit acel om pătimaş şi pornit mereu spre viaţă fără de frâu şi ştiu câ nu putem să ne apropiem fără ca să ne izbim unul de altuL îndată însă ce-1 ştiu suferind, mâ sâmt dusă de o putere covârşitoare spre dânsul. Ce să lac, maică?! Cum sâ scap de ispitire?

- Du-te, fata mea, - răspunse maica înduioşată - închide-te, când te cuprind asemenea porniri, în biserică, îngenunchează la icoana Maicii Preacurate, ridică-te cu inima şi cu gândul spre Dumnezeu, roagâ-te şi mereu te roagă, căci nimic nu poate covârşi puterea rugăciunii pornite din inimă curată! Altă scăpare nu ai!

Persida încetul cu încetul se potoli şi o linişte senină se revărsă în cele din urmă pe faţa ei.

- Sărmana mea mamă! grăi dânsa în cele din urmă. Mult s-a temut dânsa... şi atât de adeseori mă cuprinde sâmţământul

câ repaosul sufletesc numai aici, între zidurile aceste, aş putea sâ-l găsesc.

Maica Aegidia făcu un pas spre dânsa şi, cu ochii muiaţi în Iacrămi, îi apucă cu amândouă manile capul şio sărută pe frunte.

- Acesta să fie - zise ea - cel din urmă al tău gând de scăpare, şî atunci când nu-ţi va mai rămâne nimic, să-ţi aduci aminte câ sfânta noastră biserică primeşte în sânul ei pe toţi ceî ce caută mângâiere şi adăpost,

Persida îi sărută în mai multe rânduri mâna, apoi se depărta cu pas uşor şi astâmpărat.

Se înserase când ea începu a trece podul, o seară liniştită şi călduroasă. Apa Murăşului, liniştită şî ea, se revărsa oarecum pe furişate şi numai pe la pontoane pleoşcăia abia sâmţit. Din când în când se arunca pe îd, pe colo, câte o mreanâ peste luciul ei şi cădea iar plişcăind în valuri. Liliecii ieşiţi de la Sărărie fluturau mereu pe deasupra podului, iar dincolo, peste Murăş, cânta o privighetoare.

Bandi nu se vedea nicăiri.

Persida se opri neliniştită.

Nu mai încăpea îndoială că băiatul a găsit pe Naţl şi că amândoi o aşteaptă în dosul Sărăriei.

Ea răsuflă o dată din greu; îi era parcă o-ncacă ceva şi nu mai găseşte aer.

- Nu sc poate! şopti ea. N-as fi vrednică de lumina zilei dacă l-aş părăsi şi eu când toţi îl nedreptăţesc... Ce face el în deznădăjduirea lui?! Da! Are maica Aegidia dreptate, mai bine ar fi pentru mine să fug de el, dar nu m-aş ierta, urmă ea luându-şî avânt, niciodată nu m-aş ierta şi viaţa întreagă mi-ar fi o necurmată mustrare.

Ca dusă apoi de o putere tainică, ea se-ntoarse şi o luă cu paşi mari, hotărâţi şi iute călcaţi spre Sărărie.

Naţl, care aştepta chinuit de îndoieli, tresări când o zări din depărtare, apoi râmase ca înfipt în pământ, iară Bandi făcu înviorat câţiva paşi, arătând spre ea,

- Ce e, Ignatius? grăi dânsa. Ce s-a întâmplat? Cum a căzut o atât de groaznică nenorocire pe capul tău?

Era în acel „Ignatius" pe care nu-l mai auzise de la nimeni, în tonul cu care vorbise ea, în întreaga ei fire atâta căldură, atâta inimă deschisă, o atât de curată iubire, încât el rămase cuprins de uimire şi uitându-se Ia ea ca la o ivire mai presus de fire.

- Tu nu ai ridicat cuţitul asupra tatălului tău! urmă ea.

- Nu! răspunse el uşurat. ÎI aveam din întâmplare în mână şi l-am aruncat când el s-a apropiat de mine.

- Cum, atunci, s-a rănit el? urmă ea.

. - Nu ştiu! răspunse el strâmtorat. A voit să mâ pălmuiască şi eu Lam depărtat de la mine. Se vede că s-a împedecat de tocila care se afla în dosul lui şi s-a lovit cu capul de peatră!

Persida-şi acoperi faţa cu manile şi tot vedea parcă în faţa ei sângele ţâşnit.

- A h ! Ce nenorocire! strigă ea îngrozită. Cuprinsă apoi de o pornire neînţeleasă, ea făcu un pas spre el ca şi când ar voi să-i scoată ochii cu ghearele. Nemernicule! şopti cu patimă. Ce ar fi fost adecă dacă te-ar fi pălmuir? Obrazul râu n-ar fi fost el oare mai crirat dacă, fie chiar şi pe nedrept, ar fi suferit cu fiiască răbdare, palmele? Trebuie să-i fi zis ceva, ca să-l scoţi din răbdare, şi păcatul de-a fi scos din răbdare pe părintele tău e destul de mare ca sâ fie răsplătit cu palme.

- Am făcut rău - răspunse el tare şi fără de şovăire - şi mă căiesc-

Persida era învinsă şi muiată. Era cu totul altul omul pe care-l vedea în faţa ei, blând, duios, purtat de cele mai bune porniri.

I

- Câtă durere mie şi ţie şi sărmanei tale mume şi câtă mulţumire diavolească oamenilor răi din fire dintr-o singură clipă de nechibzuinţă, urmă ea înduioşată. Tu să te duci să-i ceri iertare, sâ i-o ceri mereu până ce nu ţi-o dă...

- Ştiu că în zadar mâ voi umili - grăi dânsul întristat dar din iubire către mama şi către tine am s-o fac şi asta!

- Arc să se moaie, zise dânsa înviorată. Maica Aegidia şi părintele pleban îl vor îndupleca după ce vor fi încredinţaţi că eşti năpăstuit.

El se uită lung la ea, mai întâi cu un fel de mirare, apoi cu milă şi râzând în cele din urmă cu amărăciune.

- Sărac de sufletul tău! grăi el încet. Curat şi pornit spre bine, el vede lumea sub cer senin; eu însă, turburat din mine însumi, nu mai pot vedea în viaţă decât furtună şi zbuciumări. Nu te amăgi însăţi pe tine - urmă el mai tare - şi nu mă ispiti pe mine. Se poate că tatăl meu se va muia ori va face, pentru ochii lumii, ca şi când s-ar fi muiat. Eu mă-ndoiesc, dar cu putinţă este. Mie însă tot nu mi-ar fi dată pacea, căci sunt certat însumi cu mine, şi-n toată clipa ar trebui să mâ tem că-mi voi pierde iar sărita, şi grozavă nenorocire mi se poate întâmpla. E înspăimântător gândul că nu poţi sâ trăieşti în pace cu părintele tău, dar mâ stăpâneşte gândul acesta şi mi-e adeseori parcă nu mai sunt în toată firea. Un demon nevăzut mă urmăreşte şi-mi reaminteşte mereu suferinţele pe care muma mea şi eu le-am avut şi le vom mai avea de pe urma lui: mă înspăimânt când mă gândesc la el, tremur când îl văd şi-mi vine să fug cu ochii închişi când ajung a fi singur cu dânsul. Asta e o boală fără de leac, un blestem greu pe capul meu: nu-mi mai sta în cale; lasă-mâ sâ mă duc gonit de soarta mea şi fugi de mine şi nu te mat uita-napoi, şi-nchide ochii, ca să nu mă mai vezi, şi alungâ-mâ din gândul tău. Tu eşti prea bună pentru mine - strigă el deznădăjduit - şî sufletul tău cel curat se spurcă însuşi prin gândul de mine! Fugi!

Uitându-se cu ochi mari şi înduioşaţi la dânsul, Persida prindea una câte una vorbele de pe buzele lui, şi cu cât mai mare era deznădâjduirea iuî, cu atât mai senină se făcea faţa ei.

- Nu! grăi dânsa în cele din urmă cu liniştită hotărâre. N-am să mâ înspăimânt, n-am să fug, n-am să te părăsesc - zise - şi-i apucă mâna şi se alipi de el şi-şi trecu gingaş braţul peste gâtul Iui. Ah! - urmă apoi ca dusă-n altă lume - ce adimenitor e gândul că am să te scot din întunerecul în care ai căzut, să-ţi luminez viaţa, să te văd... iarăşi voios ca odinioară. Am eu, eu am să te scot, să te luminez, să te văd. Uite-te la mine şi râde cum ai râs atunci când ne-am întâlnit pe pod. Ignatius! uite-te adause privind cu nebiruită stăruinţă în ochii Iui.

El se uita râzând, cu ochi scăldaţi în Iacrămi, în ochii ei plini de văpaie.

Plecându-se. apoi puţin, el atinse încet şi sfios cu buzele tâmpla ei, o sărută şi o depărta încet de la dânsul aruncând o căutătură de ochi la Bandi, care se uita cu mirare la dânşii.

Persida tresări ca deşteptată din somn.

— Mâne, tot aici, tot pe timpul acesca, zise ea, apoi se depărta cu pas grăbit, făcându-i băiatului semn să vie cu dânsa.

XV
ISPRĂVILE LUI TRICĂ

Marta avea trei copii, doi băieţi mai mici şi o fată mai măricică, Sultana. Era trecută Sultana de unsprezece ani, adecă fată aproape mare, dar mama ei, măritată mai-nainte de a fi împlinit vârsta de cincisprezece, se sâmţea încă femeie de tot tânără şi era mereu gătită, mereu voioasă, aproape zburdalnică, doritoare de petreceri şi uşoară, aşa se zice, şi de inimă, şi de minte.

Adevărul e că Marta numai de inimă era uşoară. Având bărbat pe Bocioacă, ea se deprinsese ca toate să-i vie de-a gata

şi n-a ajuns niciodată sâ afle ce sunt grijile vieţii. Se bucura dar de ziua de astăzi, aştepta cu părere de bine pe cea de mâne şi căuta totdeauna şi în toate împregiurările numai ceea ce îi făcea plăcere; celelalte erau în grija bărbatului»

E deci lucru firesc că dânsa, femeie adevărată, o singură grijă statornică şi neadormită avea: să-şi păzească bărbatul. Ţinea să intre în voile lui şi sâ-i placă, ţinea însă mai ales să-1 ferească de ispitiri. De aceea se sâmţea mai bine între bărbaţi decât între femei, îi erau nesuferite femeile frumoase, nu putea să le vadă în ochi pe cele care plăceau, si lua drept duşmanca neîmpăcată pe nevasta despre care bărbatul ei scăpa vreo vorbă bună. Femeia cea mititică, durdulie şi blajină se făcea într-însa Icu-paraJcu când bărbatul ei îşi dedea pe faţă slăbiciunea pentru vreo altă femeie.

Degeaba au fost dar silinţele lui Bocioacă de-a o pune bine cu Persida.

Lasă că-i părea prea aşezată Persida, prea sfătoasă, prea înfumurată şi bătrânicioasă, dar ea nu putea sâ-nţeleagă ce adecă le place bărbaţilor în acei muieroi, cum îi zicea dânsa, şi sâmţea o mulţumire diavolească dacă putea să-i găsească Persîdei vrun cusur şî s-o grăiască de rău.

Atât i-a trebuit apoi lui Bocioacă pentru ca să nu-şi mai dea silinţa de-a mărita pe fata Marei. Om cu slăbiciuni, el se sâmţea măgulit când vedea că nevasta lui le place şi altora, şi era mângâiat în suflet când sâmţea câ dânsa nu lasă pe alte femei să se apropie de dânsul; ţinea însă mai presus de toate să n-o mâhnească şi nu era în stare să grăiască de bine pe vreun om care îi era ei nesuferit.

Ştia Bocioacă prea bine că i se face Persîdei o mare nedreptate: tocmai de aceea însă el răsplătea nedreptatea aceasta prin o neobicinuită bunătate faţă cu Trică, fratele ci. Trică era omul lui de încredere, mâna lui cea dreaptă, al doilea stăpân la casă, cum n-ar mai fi putut să fie decât feciorul ori ginerele

lui. I^asă câ Trică era vrednic de toată încrederea, sprinten, isteţ şi gata la orişice, dar când era vorba de dânsul, era şi Marta de un gând cu bărbatul ei.

Nu trece-n lumea aceasta nimic peste prevederea femeii care e mumă şi are fată. E broască mititică fata, încât abia poate sâ alerge de ici până colo, şi muma începe a se îngriji ca nu cumva să rămâie fată bătrână şi chibzuieşte cum are să o mărite; iară Marta avea fată măricică, pe cate peste vreo trei-patru ani putea s-o mărite Era hotărât în gândul ei câ un bărbat mai bun decât Trică n-ar putea să-i găsească. Era făcut anume pentru fata ei, voinic, deştept şi harnic, plin de inimă şi supus, tocmai potrivit la vârstă, bărbat mai bun decât Bocioacă şi minunat ginere în casă.

Atât era de înfiptă Marta în gândul acesta, încât ea nu băga de seamă că Trică nu se sâmţea deloc, şi era cel mai nespălat si mai nepeptănat, cel mai soios dintre calfe şî câ foarte uşor s-ar putea întâmpla ca Sultana, fată curâţică, sâ aleagă mai târziu, după ce i se vor fi deschis ochii, vreun alt flăcău, mai potrivit cu dânsa. Chiar acum ea-1 socotea mai puţin decât celelalte calfe şi-1 lua drept un fel de sluga proasta, căreia poate să-i poruncească orişicine.

Mai puţin încă decât ei îi trecea Iui Trică prin minte gândul că are vreodată în viaţa lui sâ-şi bată capul cu Sultana. Ţinea la ea, fiindcă era fata lui Bocioacă şi a nevestei lui, şi-i făcea toate voile, dar, luat de scurt, n-ar fi putut să-ţi spună dacă e oacheşă fata ori bălană, cî ar fî zîs numai, aşa, pc nemerite, că e mai mult oacheşă şi cu ochii albaştri, fiindcă aşa era şi muma ei.

Pe muma ei o stia Trică foarte bine. Şi cum, Doamne, sâ n-o ştie, când îi era stăpână atât de bună?! Dacă avea să mute vreun dulap din casă, să urce vreun coş ori vreun sac în pod, să coboare vreo putină în pivniţă ori să ia ceva din cămară, pe el îl chema, şi tot pe el îl lua cu dânsa şi când avea, fie peste zi, fie seara, să meargă undeva. Nu sâmţea Trică deloc că, ajuns

calfă în toată firea, nu-î prea şedea bine să fie mereu în coada stăpânei sale, ci se bucura că poate să-i facă voile şi se uita şi-n ochii, şi-n gura ei, încât ar fi fost, de dragul ei, în stare sâ se pună-n harță până chiar şi cu soră-sa. Ba s-a şi pus, fâra ca sâ-şi dea scama.

Marta n-o grăia, ce-i drept, în fața lui nici de rău, dar nici de bine pe Persida; lui îi era însă destul şî atât ca să ştie că stăpână-sa nu are tocmai cele mai bune păreri despre soră-sa. Iar stâpână-sa nu putea să n-aibă dreptate; sâmțea şt el câ Persida e, în adevăr, prea sfătoasă şi prea încăpățânată. Dar tot sora lui era.

Acum, cu cele petrecute la casa lui Hubăr, Marta a scăpat vorba câ Persida a putut să aibă slăbiciune de un om ca Națl.

Obrajii lui Trică se făcură roşii ca bujorul.

- Nu, - zise el - ea s-a ferit de dânsul, dar cl umbla după dânsa.

Asta n-o ştiuse Marta.

- Unde? întrebă ea.

Trică sâmțea că asta n-avea s-o spună, dar nu putea să nu răspundă când stăpână-sa-1 întrebase.

- De mult acum - răspunse el cu anevoia-când ne aflam la Arad.

- Aşa?! grăi Marta, care abia acum începu să-nțeleagă cele petrecute toamna trecută.

Şi multe poate să înțeleagă femeia deşteaptă când începe sâ înțeleagă.

Mare lucru tot n-ar fi fost însă dacă nu s-ar mai fi nemerit la mijloc şi Oancea-

Oancea era cel mai bun om din lume şi maî ales pentru Hubăroaie şi pentru feciorul ei ar fi fost în stare sâ sară şi-n apă, şi-n foc.

El avea însă păcatul câ nu ştia să se stăpânească. Stând la lucru ori mergând în căile lui, el vorbea singur, adeseori atât

de tare, încât oamenii se uitau dând din cap după el, iar nopțile bolborosea întruna prin somn. Cum ar fi putut el să tacă?!

Națl nu i-a spus, ce-i drept, atunci seara, unde l-a dus Bandi şi ce-a pus la cale; prea ar fi trebuit însă Oancea să fie prost ca să nu-şi dea cu socoteală că Bandi numai de la Persida putea să vie. Națl s-a-ntors apoi cu totul schimbat acasă şi n-a mai plecat, cum fusese vorba, iar zilele următoare maica econoama şi popa cel nemțesc umblau pe capete ca să-1 împace pe Hubăr cu feciorul său. N-au putut, ce-i drept, să-i împace, dar încetul cu încetul tot oraşul a aflat cum s-au petrecut lucrurile, iar Hubăr nu mai stăruia ca feciorul său să fie tras în judecata. Se vedea cât de colo mâna Persidei.

Pe-nserate Națl pleca fără ca sâ spună unde se duce: asta-1 ardea pe Oancea; trebuia să spună, fie chiar şi numai nevestei sale, ceva, nu însă vorbind singur, nici bolborosind prin somn, ct de la rost la rost, cum vorbeşte omul când vrea să se uşureze. Nu-i vorba, tot acolo venea, fiindcă nici aşa Oancea nu vorbea, ci scăpa vorbele de se vorbea dintr-însul.

- Pare-mi-se - i-a zis el nevestei - dar nu ştiu, ba nici nu cred.

Nevastâ-sa însâ ştia hotărât şi credea neîndoios că serile Națl se duce sâ se întâlnească cu Persida, şi când o nevastă ştie şi crede ceva, puțin mai trece până ce ştiu şi vecinele.

- Aha! zise Marta, când vorba ajunse până la dânsa. Şi: Ce ți-e femeia?!

Parcă se bucura c-a prins-o pe Persida cea smerita- Zicea, fără îndoială, că nu crede şi era foarte supărată că alții cred; trebuia deci să-i spună şi lui Trică o vorbă, ca să ştie băiatul şi sâ-i spunâ şi mamei cam ce fel vorbeşte lumea.

Trică s-a făcut foc, nu însă pentru câ sora-sa se întâlneşte cu Națl, ci pentru câ-i era ruşine de stăpână-sa.

Nu! Era peste putinţă! Naţl a fost totdeauna şi era, mai ales acum, în gândul lui, cel mai nemernic om, şi nu putea sâ se uite Persida decât cu groază Ia un asemenea om.

El, cu toate aceste, se temea, şi cu cât mai mult se gândea, cu atât mai viuă îi era temerea.

Omul acela turbat, mai ales acum, era în stare să le facă toate ca s-o scoată din minţi pe Persida, s-o ademenească, s-o înşele, s-o prostească.

Şi nu-i făcea bine lui Trică să se gândească la asemenea lucruri. Era tocmai la vârsta când e mai nebunatic flăcău! şi, gândindu-se aşa, el vedea mereu în faţa lui pe stăpână-sa şi se înspăimânta... Ce-ar zice ea dacă Persida în adevăr ar fi, în cele din urmă, destul de slabă ca să Intre în voile neamţului?! Grozavă ruşine!

El trebuia să facă ceva!

Dar ce să facă?

Lucrul cel mai firesc era să se ducă şi sâ-i spună mamei sale, ca să bage de seamă, s-o închidă pe Persida în mănăstire, ori s-o păzească într-alt fel mai bine. Aşa şi era hotărât să facă. N-a putut însă. Când era să se ducă, îi venea greu, îi era ruşine.

„Am - îşi zise el - să vorbesc cu Persida deschis, cum am mai vorbit, şi să-i spun, cum i-am mai spus, că are sâ fie rău dacă nu se fereşte de neamţul acela."

Nici asta nu-i venea însă s-o facă. Sâmţea acum, ceea ce atunci încă nu putea să sâmtă, că degeaba-ţi dai silinţa să păzeşti pe un om când el însuşi nu se păzeşte. Ce ar fi făcut adecă el dacă cineva i-ar fi zis să nu se mai uite la stăpână-sa, să nu se mai apropie de dânsa, să nu mai vadă braţele ei şi carnea cea moale de pe gâtul ei?! S-ar fi supărat foc şi tot ar fi făcut cum îl trage inima. Ştia şi el însuşi şi nu mai era nevoie sâ-i mai spună şi alţii că e primejdios lucrul acesra şi se ferea de eh tot aşa ştia şi Persida că trebuie sâ se ferească de neamţul.

Maî bucuros ar fi fost Trică să nu facă nimic, sâ nu se amestece, să lase lucrurile în mersul lor; era însă la mijloc stăpânâ-sa, care parcă nu se mai uita la el ca mai/îftainte.

Trebuia să facâ ceva, să arate că e om şi el.

Trebuia, dar nu ştia ce, îar omul se supără când nu ştie ce să facă, şi supărarea te pune în cele din urmă la cale.

Frământându-se aşa din el, Trică a ajuns în cele din urmă de-ar fi fost în stare să se arunce ca un leu asupra lui Naţl, care atât de mult îl supăra.

Pe-nserate deci el s-a dus spre casa lui Oancea, şî sângele i s-a oprit în vine când a văzut că în adevăr Naţl iese, pleacă şi se duce undeva aşa singur.

S-a luat după el, aşa pc departe, ca să-1 urmărească nebăgat în seamă, apoi să se apropie când vor putea să fie singuri şi să-1 ia dc scurt. Pe când însă Naţl îşi căuta de drum liniştit, ca omul care ştie unde se duce, Trică era galben Ia faţă şi la fiecare pas se înfigea ror mai tare gândul că are să-1 apuce pe neamţ şi sâ-i sucească gâtul.

în dosul Sărâriei, când el se apropie, Naţl se opri turburat în loc. Nu ştia ce să-i facă şi cum să se poarte. Vedea desluşit că Trică a aflat ceva, şi singurul lui gând era să-1 ducă de aici, ca nu cumva Persida, care putea să sosească în toată clipa, să dea peste eh

Trică nu prea ştia nici el cum are sâ-nceapă.

Au stat dar câtva timp uitându-se unul la altul, şi cum se uitau aşa, Trică nu mai vedea, parcă, pe omul pe care-1 ştiuse el. Era-n ochii lui Naţl, împregiurul buzelor lui, în trăsăturile feţei lui, era în tot felul lui de a fi ceva ce te muia.

Dc! pe om n-ai să-1 judeci mai-nainte de a te fi uitat bine în ochii lui.

- Uite, - grăi Trică în cele din urmă - tu umbli, aşa se zice, după soră-mea!

- De ce să te mint? răspunse Naţl aşezat. Nu mai eşti copil acum şi vei înţelege câ n-am încotro. Am umblat - urmă apoi plecând spre Murăş - şi mi-e dragă şî acum» mai dragă decât orişicui în lumea aceasta, chiar şi decât ţie: mai departe însă nu e nimic, nu e - adăugă îndurerat - şi n-are să fie- Ea nu-i femeie ca altele, iarâ eu m-aş omorî mai bucuros decât să-ncerc a-i face vreun rău. Iasă-i pe oameni să vorbească: sunt răi şi nici nu ştiu ce zic!

Vorbele aceste erau grăite cu o linişte atât de tânguioasâ, încât Trică, îndurerat şi el, nu-şi mai dedea seamă că lucrurile au ieşit cu totul altfel de cum şi le închipuise şi el ar fi voit să-1 mângâie.

- Dar acum - îi zise - unde ai plecat? unde te duci?

Naţl se uita cu coada ochiului înapoi, ca să vadă dacă nu cumva s-a ivit Bandi, care venea totdauna înaintea Persîdei. Gândul lui era că băiatul, văzându-1 cu cineva, va vesti pe Persida, ca să mai aştepte. Tocmai de aceea nu voia să se depătteze prea tare, fiindcă se temea că Bandi nu-i va mai vedea. Se opri dar strimtorat pe ţărmul râului. Ii era greu să mînţă şi tot trebuia sâ facă ceva ca să-1 depărteze pe Tricâ,

- Mă duc - îi răspunse - sâ mai răsuflu cel puţin acum seara, când oamenii nu mă văd şi copiii nu arată cu degetul după mine. Tu du-te acasă şi nu-ţi mai bate capul cu lucruri în care tu nu poţi să schimbi nimic!

Grăind aceste vorbe, el porni dc-a lungul ţărmului la deal.

- Uite, - grăi Trică mergând după el - să nu te superi: n-ar fi oare mai bine sâ pleci pe un an, doi de aici?

Naţl se opri şi se uită lung la el.

Era singurul om care-1 sfătuia să plece, şi îi dădea sfatul acesta fără de nici un gând ascuns.

- Uite, - îi zise şi el - aşa zic şi eu, dar nu pot să plec* sunt prea slab-.,

- Cum nu poţi dacă vrei?!

Naţl se uita iar înapoi şî parcă-! cuprindeau ameţelile. La colţul Sărăriei se ivise Bandi, care venea spre dânşii, şi câţiva paşi în urma lui stetea Persîda, înaltă şi nemişcată. Nu mai era chip sâ scape de Trică, şi urâr lucru ar fi fost dacă el se întâlnea cu sorâ-sa aici fără ca să fi fost de mai-nainte pregătit pentru aceasta. Trebuia sâ-i vorbească deschis.

El îşi adună toate puterile.

- Trică, - grăi apoi apucându-i mâna - tu cunoşti pe soră-ta si ţii la eaj ce ai zice tu dacă cineva ţt-ar spune că ea nu mă lasă să plec?

- Cum nu te lasă? întrebă Trică zăpăcit.

- Zice - răspunse Naţl aşezat - că vine, dacă plec, şi ea după mine.

Tricâ râmase nemişcat. îi era parcă tot sângele i se răcise în vine,

O cunoştea pe soră-sa, îi cunoştea firea şi le ştia, parcă, toate.

- Care va să zică e adevărat - grăi el - că voi vâ întâlniţi?!

- **ÎTI** toate serile, răspunse Naţl.

Trică sc cutremură, răsuflă o dată din greu şi sângele i se puse iar în mişcare. Era lucru grozav!

- Tu singur cu ea toate serile aici! şopti el cu glas înăbuşit de patimă.

- Nu, - răspunse Naţl - singuri nu! Ferit-a Dumnezeu. Dacă singuri am fi fost, poate că n-am mai trăi astăzi. Era însă cu noi băiatul Bandi, care nu ne lăsa din ochi şi tresărea mereu...

-Adecă mai ştie cineva şi mâne are sâ ştie toată lumea! Ştii tu, nemernicule, că mi-ai necinstit sora, că ai nenorocit-o pe toată viaţa? urmă apoi cu glas înăbuşit şi puse mâna în pieptul lui Naţl.

Era o prostie ceea ce făcea Trică, deoarece om voinic o fi fost el, nu-i vorba, dar cu Naţl nu se putea măsura. Omul

supărat însă nu-şi dă seamă despre ceea ce face, şi Trică îsi închipuia că neamţul are să rămâie, ca tor omul vinovat, cuprins de spaimă şi pe jumătate leşinat,

Nad se înţepeni însă ca stâlpul bătut în pământ, încât Trică rămase ruşinat. Tocmai ruşinea aceasta îl îndărătnici apoi şi, cuprins de un fel de turbare, el lovi pe Naţl cu pumnul în faţă, încât sângele îi porni şi pe nas, şi din gură.

Naţl se dete ameţit un pas îndărăt, apoi apucă pe Tricâ de amândouă manile şi-1 ţinu departe de sine.

- Ah! - zise el cuprins de adâncă amărăciune - ce blestem pe capul meu ca toţi să se lege de mine şi să-mi ispitească puterea? Vino-ţi în fire, omule, că om sunt şi eu şi aş putea să-mi perd sărita.

Bandi, care se apropiase si-i recunoscuse, se întoarse în fuga mare înapoi, îar Persida, văzându-i încăierări, porni în paşi mari spre dânşii-

- I oveşte-mă cât vrei - urmă Naţl - că eu tot nu vreau sâ mâ bat cu tine, dar vino-ţi în fire şi înţelege că n-ai să mă loveşti, ci să mă ajuţi.

Tricâ se opintea să-şi scoată manile, era însă ţinut ca-n verigă de oţel.

- Eşti tu mai tare ca mine - răcni el în cele din urmă -, dar tor am destulă putere casă te anine în Murăş, fie chiar şi dac-aş cădea şi eu cu tine!

- Prostule! răspunse Natl râzând cu îndârjire. Cu ce te-ai alege? Aş ieşi iar înot, ba te-aş mai scoate şi pe tine.

Trică-1 muşcă de mână.

Atins de o durere sfâşietoare, Naţl îl scăpă din mâni, dar îi dete în acelaşi timp brânci, de-i aruncă departe de la sine.

- Ce e aici?! strigă Persida şi sări să-i dea ajutor lui Trică* pe care abia-1 putu ridica. Calăule! zise apoi mergând spre Naţl; deodată însă ea se opri şi, văzându-l plin de sânge, se dete îngrozită înapoi.

Era cu totul altă femeie.

în timpul celor din urmă nouă zile, de când se întâlnea toate serile cu Naţl, ea căzuse încetul cu încetul şi perduse gândul bun pe care însăşi îl avea despre sine şi despre lume. Se sâmţea nemernică şi gata pentru orişice faptă ruşinoasă, iar acum, în clipa aceasta, uitându-se la fratele ei, se vedea pe sine însăşi umblând copilă desculţă printre picioarele oamenilor din piaţă, răsturnând mese şi încăierându-se cu copiii.

Fata Marei ieşind iar la iveală în faţa sângelui, ea era gata să se arunce orbiş şi să dea, să zgârâie şi să muşte fără ca să mai întrebe pc cine şi de ce.

Zadarnică a fost purtarea de grijă a maichii Aegidiei, căci nimic nu poate să şteargă reamintirile copilăriei.

— Cc a fost aici?! strigă ea cu ochii încruntaţi.

- Orişice a fost, numai tu eşti de vină, şi orişice ar mai urma, vinovată numai tu ai sâ fii! îi răspunse Trică, pe care-l cuprinsese deodată un nemărginit dispreţ faţă de soră-sa. Numai tu, care nu laşi pe omul acesta în pace şi înşeli pe binevoitorii tăi, înşeli pc muma ta, m-ai înşelat pe mine, ca să-1 poţi scoate pe el din minţi! Ticăloaso! Ticăloasa ticăloaselor!

Aşa era, şi Persida cea din alte daţi atât de mândră stătea nemişcată, umilită, cu capul plecat în faţa lui.

Naţl însă făcu câţiva paşi rar călcaţi spre Tricâ.

— Măsoarâ-ţi, te rog, vorbele - ii zise el stăpânindu-se — că pe mine poţi să mă loveşti fără să mă scoţi din răbdare, dar pe ca să n-o atingi, căci de o mie de ori de i-ai fi frate, rămâi strivit la picioarele ei! Ea binele mi 1-a voit, dar sunt blestemat cu că stric viaţa celor cc binele mi-1 vreau!

— Cine, dracu, m-a făcut pe mine să mă amestec în treaba aceasta?! zise Tricâ, cuprins de sâmţământul că puţin îi pasă de cele ce vor urma. Eu tot n-am s-o mai scap nici de nenorocire, nici de ruşine.

- Liniştiţi-vâ, că o să scăpaţi voi toţi dc mine, grăi Persida, cuprinsă de o durere atoatccovârşitoare, E înspăimântător gândul vieţii petrecute în lumea aceasta, şi fiecare clipa de mulţumire e numai un repaos trecător după un lung şir de grele suferinţe. Cuprinsă dc o grea boală sufletească, în care am căzut din clipa zămislirii mele, eu alerg chinuită prin lume, mâ muncesc însămi pe mine, şi când ţip, când răcnesc de durere, oamenii, semenii mei, nu-şi dau seamă că tot ca mine sufăr şi ei şi nu împărtăşesc durerea mea, ci se depărtează cu dispreţ de mine. Ştiu - urmă ea cu vioiciune - că o nenorocire e pentru noi amândoi că ne-am văzut şi ne vedem* dar sufletul mi se umple de o nespusă dulceaţă când privesc în ochii lui, fie ei chiar încruntaţi» şi mă cutremur când mâna lui mâ atinge. Nu cu din mine însămi voiesc, nici nu voinţa lui mă sihiieşte, ci o soartă neînduplecata ne ţine sub stăpânirea ei, şi nu putem altfel decât cum putem. îmi arde pământul sub picioare când stau astfel, pe ascuns venită, cu dânsul* şi totuşi viaţă pentru mine sunt numai clipele petrecute cu dânsul; de aici înainte totul e zbuciumare, nelinişte mistuitoare, dorinţă fierbinte. Nemaiputând să port ruşinea pe care eu însămi mi-o fac, nu-mi mai rămâne decât să fug din lume, fie în mormânt, fie în tăinicia unei mănăstiri. Trică dragă, fratele meu cel dulce, nu mâ osândi, ci mângâie pe mama noastră cea bună şi plângi şi tu dimpreună cu noi!

Aceste erau vorbe în faţa cărora Tricâ nu putea să stea ţeapăn.

- N-am zis nici eu - grâi el plângând cu Iacrămi mari - că tu eşti rea, Persido. Eşti suflet bun şi plin de duioşie! Mi-e greu însă când te văd unde ai ajuns şLmi vine sâ turb şi-aş fî-n stare să fee moarte de om! Uite, - urmă el ridicând mâna spre cap - aici mi se face, parcă, un nod când mâ gândesc câ nu te mai pot gândi cum te ştiam până acum. Voi trebuie să vă luaţi, adaogă el tare şi hotărât.

- Asta nu se poate, îî răspunse Persida, oarecum obosită de gândul acesta, care atât de mult o frământase. Lasă că nici mama, nici tatăl lui n-o să-şi dea niciodată învoirea, dară chiar şi daca s-ar putea, nu e binecuvântată de Dumnezeu căsnicia (acută peste voinţa părinţilor.

- Prostii! grăi Trică. Cc vă pasă de dânşii dacă altfel nu puteţi trăi. Ei nu ştiu, nu înţeleg..,

- I,as-o! - îl întrerupse Naţl - câ n-o înduplecі, ci o faci numai ca să-şi iasă din fire.

Şi în adevăr Persida se dete ca speriată înapoi.

- Nu mă ispitiţi — şopti ea încet - că sunt slabă şi Dumnezeu vede şi ceartă! Nu! - urmă apoi - mai presus dc muma mea e numai Dumnezeu şi numai Lui mă pot da fără de voinţa eî!

Grăind aceste vorbe, ea se depărta, ca dusă de o hotărâre nestrămutată, cu paşi mari şi cu capul ridicat, ca odinioară.

- Persido! strigă Trică şi porni după dânsa.

Naţl îi puse mâna pe umăr, ca sâ-1 oprească.

- N-o mai întărâta - îi zise -, aşa face de câteva zile. Şi-a perdut somnul, se zbuciumă stând, peste zi, asa singură, nu are cui să-şi împărtăşească gândurile, zice că s-a pus în vrajbă cu toată lumea şi e adeseori ca ieşită din fire; iar se potoleşte însă dac-o laşi de capul ei.

Trică se opri: el însâ nu putea sâ se uîte în faţa lui Naţl. Ochii lui se opriseră la sângele scurs pe haine şi la mâna care începuse a se umfla; îi venea sâ intre în pământ de ruşine, nu mat înţelegea cum a putut sâ fie atât de pripit; îi era milă şi ar fi voit sâ ceară iertare.

- Lucrul acesta trebuie să se aleagă într-un fel! Aşa, ori aşa! răspunse el, apoi plecă cu paşi mari după Persida, care se depărtase cu Bandi până spre colţul Sărăriei.

Alergând însă, el îşi scurta paşii.

îi era parcă stăpâna lui le ştia toate şi se uită cu mirare la eL

„Dar ce-**mi** pasă mie?! Ce am eu să mă amestec în **Treburile** aceste?!" grăi în cele din urmă şi apucă alt drum, spre Iipova, în vreme ce Naţl se întorcea spre Murăş, ca să se spele de sânge **şt** sâ-**şi** lege mâna.

„Ce-mi pasă?!" zicea Trică, şi nici că **i**-ar fi păsut, poate, dacă n-ar fi fost feciorul Mareî, care nu ştia să fie nepăsâtoare. I se răscolea însă toată firea când se gândea **la** starea în care se afla soră-sa.

Femeie năvalnică, ea putea într-**o** clipă de amărăciune să-şi curme şirul **zilelor;** femeie îndărătnică şi crescută de călugăriţe, ea putea să **se** lepede de legea ei şi să se înfunde'în vreo mănăstire. Sărmana ei mamă! Ce-a păcătuit ea ca **să-i** cadă toate aceste pe cap?!

„Şi adecă de ce n-ar putea să trăiască ei şi aşa, necununaţi?! zise el. Daca se iubesc, e voinţa lui Dumnezeu, şi puţin le pasă dc lume şi de popi! Tot e mai bine aşa!"

Da! însâ cu Persida nu puteai să vorbeşti liniştit; ea era ca smintită.

Deodată se opri, cuprins de un gând cu totul nou.

Sân-Miclăuşul nu era departe; mergând bine, în vreo trei ceasuri putea să sosească acolo, iar în alte trei ceasuri sc întorcea, şî dimineaţa era în patul lui, la lipova, ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat.

Minunat lucru! Şi popa, şi preuteasa **de** la Sân-Miclâuş îi erau prieteni Persidei: de ce adecă popa să n-**o** cunune pe Persida, aşa fără de ştirea nimănui?

Atât era gândul acesta de nou, de plin de farmec, atât de ademenitor, încât feciorul Marei se îmbătase de el şi, ca dus de **o** tainica putere, se puse pe drum şi o luă spre Sân-Miclâuş fără ca sâ se mai uite înapoi.

Cuprins de sâmţământul că face un lucru mare şi bun, Tricâ trecea uşor prin întunericul nopţii, încât picioarele lui nici nu atingeau, parcă, pământul.

Mai era încă mult până la miezul nopţii când el a ajuns să bată la fereastra popii.

Speriar din somn, popa abia îşi mai putea aduce aminte de el,

— Ce e? îl întrebă după ce-l recunoscu, în sfârşit, şi-l primi în casă.

— E rău cu soră-mea Persida — răspunse Trică - şi am venit la d-ta să scapi două suflete.

— Ce s-a întâmplat? întrebă iar popa, cuprins de îngrijire.

— îţi mai aduci aminte de neamţul, care a venit atunci, la nuntă, şi a vorbit cu Persida? grăi Trică.

Popa se gândi puţin.

— Da, da, îmi aduc aminte, răspunse ei. Un om cam bălan, cam plăpând, pare-mi-se măcelar.

— Aşa e, urmă Trică. Uite! încă de atunci şi chiar de mai nainte Persida a prins slăbiciune pentru el şl el nu se lasă de dânsa. Mama însă nu vrea s-o mărite după un neamţ, iar tatăl lui nu vrea nici el însoţirea lor, şî e rău cu Persida: zice câ ori sâ moara, ori sâ papistâseşte şi să face călugăriţă nemţească.

E lucru greu să sperii pe un om din somn, să-i spui aşa, pe apucare, ceea ce numai cu anevoia şi încetul cu încetul se poate înţelege şi să-t faci să sâmţă o durere despre care mai nainte nu ştia nimic. Părintelui îi venea să râdă de grija lui Tricâ.

Era însă în cele zise de Trică şi un lucru pe care-l înţelegea popa.

El cunoştea pe Persida şi ştia că dânsa şi în gândire, şi în sâmţire e foarte papistăşită şi că nu i-ar fi deloc greu să se lepede de legea ei dacă prin aceasta ar putea să câştige învoirea bătrânului.

— îi cunun - grăi popa — îi cunun eu!

- Şi dacă-i cununi, sunt bine cununați? întrebă Trică,

Popa-şi ridică capul.

- Cununia - grăi el stăpânit de sâmțământul preoției sale - eo raină, şi eu, preot odată, am darul de a-i lega pe toată viața. Când bărbatul şi femeia se întâlnesc în căile vieții şi vor cu tot dinadinsul să se însoțească, Dumnezeu le este tainic povățuitor, si fie ei creştini adevărați, fie schismatici, fie păgâni, fii ai lui Dumnezeu sunt **ŞL** Dumnezeu îi împreunează prin binecuvântarea dată de mine. Nimeni nu poate dar să dezlege ceea ce am legat eu câtă vreme voința lor *c* nestrămutată. Oamenii pot să-i despartă prin siluire, dar în (ața lui Dumnezeu un trup sunt şi un suflet. M-aî înțeles? Eu sunt popă adevărat!

Trică era foarte fericit şi ar fi voit să-i sărute mâna.

- Prea bine! urmă popa. Ce crezi însă, se vor împăca părinții cu faptele împlinite? n-are, fie mama ta, fie tatăl lui să ceară desfacerea căsătoriei?

- Mama o să fie foarte supărată - grăi Trică strâmtorat dar o sâ tacă şi o să-i treacă în cele din urmă.

- Dar tatăl lui, neamțul? întrebă popa.

- Nu ştiu, răspunse Tricâ *dc* tot strâmtorat- E om rău şi încăpățânat. Apoi e certat cu fedoru-său, ba s-au şi bătut.

Popa rămase gânditor.

- Dc! E lucru greu. Trebuie să ştii că e pusă o pedeapsă grea, pani la 20 ani de temniță, pe capul preotului care cunună când sunt pedeci la mijloc.

Ei rămaseră timp îndelungat tăcuți.

- Ce zici? întrebă Trică în cele din urmă.

- Să mai vedem — răspunse popa — să ne maî gândim. Pedeapsa e grea, iar eu am nevastă şi copii.

Aşa au şi rămas lucrurile.

Plecând, înspre miezul nopții, înapoi, Trică era obosit sufleteşte. îi părea rău c-a venit: cc avea el să se amestece în lucrurile acestea?

Da, popa avea dreptate: de ce să-si bage el capul în primejdie?

Şi totuşi mai era încă un popă care a ținut foarte mult la Persida. N-a fost ea vrednică de el! Acela ar fi fost în stare sâ-şt mai pună capul în primejdie.

Are însă şi el nevasta şi copii.

XVI
GREU1, VTEȚEI

Mara nu mai avea astâmpăr.

în luna mai oamenii n-au de lucru nici la câmp, nici la vii, şi ziua de lucru e mai ieftini decât în alte dați: acum era timpul sâ mai coboare din pădure o parte din stâjcnii tăiați peste iarnă, sâ-i încarce pe plutele sosite după sărbătorile Paştilor şi să-i ducă în magazia de la Arad. Ea alerga dar dc la datornic la datornic, ca sâ-i scoată cu carele lor la pădurea înmugurită, 51 la Sărărie, ca să cumpere plute şi să se învoiască cu plutaşii, şi din jos de pod, ca să încarce stânjenii şi să-i pornească la vale. Alerga biata femeie greoaie de-ți părea uşurică, şi unde n-o câutai, acolo o găseai, acum ici, apoi colo» şi iar dincolo, şi pretutindenea răsuna glasul ei înăsprit de vremuri, căci fără de supărare, fără vorbă, fără de ceartă ctt oameni treabă nu se face.

„Procletă muiere!" ziceau oamenii uitându-se după dânsa, dar intrau în voile ei, puneau mâna şi lucrurile mergeau struna.

Cui i-ar fi trecut prin minte gândul că ea nici cl-şi mai dădea seamă despre ceea ce face?!

Aiurea era inima şi mintea, aiurea tot sufletul ei cel vecinie treaz.

Nu ştia Mara nimic, dar era mamă şi sâmțea câ se petrece ceva grozav în casa ei, ba dedea cu socoteală ce anume se petrece, şi pământul îi ardea sub picioare, inima îi era mereu strânsă şi adeseori puterile o părăseau , încât o cuprindeau amețelile.

Sfinte Doamne! Cât a alergat şî a ostenit, cât s-a zbuciumat, cât s-a pierdut ea însăşi pe sine în gânduri despre viitor, şi toate erau zadarnice: de ce atât de mult s-a temut nu putea să scape! Când gândul acesta o stăpânea, îi venea să se trântească de pământ şi să stea aşa nepăsătoare, amorţită, fără de sâmţiri.

Dimpreună cu iubirea, însă, Dumnezeu i-a dat omului şi credinţa, şi nădejdea, şi nimic nu putea sa covârşească iubirea Marei către copiii ei, nimic dar nici credinţa ei în soarta lor cea bună, şi atunci când temerea îi era mai mare, se ivea în inima ei şi sâmţământul că Dumnezeu, care mate le vede, are să-i treacă prin toate încercările şi să-i scape de toate ispitirile. Mai era încă multă viaţă în trupul ei cel greu trăit, şi ea nu putea să trăiască fără de gândul că toate au să iasă bine în cele din urmă.

Bine, fără îndoială bine, dar inima îi sângera când vedea că copiii ei nu mai au inimă deschisă către dânsa şi se-ntâlnesc în taină, vorbesc pe şoprite, se-nţeleg din ochi: ăsta era un greu păcat, pc care Dumnezeu nu putea sâ-1 treacă nepedepsit cu vederea, iar spăşirea tot pe dânsa o durea mai tare decât pe dânşii.

Alergând dar în treburile ei, ea se ruga în gândul ei mereu la Dumnezeu, ca omul ce trece prin mii de primejdii. Persidei însă nu-i zicea nimic: ce ar fi putut să-i zică ea, femeie neştiutoare?

A treia zî după ce Tricâ umblase pe la Sân-Miclâuş, întorcându-se pe-nserate acasă, Mara şi-a găsir fata cu torni schimbată: era liniştită, aproape voioasă, ca omul care, după multe frământări sufleteşti, a ajuns, în sfârşit, să sc hotărască într-un fel şi sâ pornească cu gândul în o singură direcţiune.

Mara se linişti şi ea: orişicum ar fi fost să fie, tot era mai bună hotărârea decât neîncetata zbuciumare. Ea însă nu ţinea să ştie ce s-a petrecut şi ce se petrece în sufletul fiicei sale. Se temea sâ afle adevărul.

Ţinea însă Persida să mai facă o încercare şi era voioasă, fiindcă firea ei o împingea să creadă că nu va fi zadarnică încercarea.

- Mamă, - zise ea - eu nu mai pot s-o duc aşa.

Mara se uită lung şi cu drag la ea. O înţelegea deplin şj parcă se despărţea pe toată viaţa de dânsa.

- A i mai zis tu câ nu mai poţi, şi tot ai putut, răspunse ea. Sâ nu-i deie Dumnezeu omului cât poate suferi, când vrea. Trebuie să poţi!

- Era cu totul altfel atunci, grăi Persida. Am obosit, mi s-au istovit puterile, nu mai am voinţă în mine.

- Tu fă ce ştii, mergi cum te mână inima şi cum tc povămieşte mintea ta, întâmpină Mara. Eu uu te pot silui, iar sfaturi nu sunt în stare să-ţi dau. Tu ştii mai bine cum tesâmti $i cum te mână gândul; orişice ţi-aş zice eu, tu tot nu faci decât ceea ce tu însăţi eşti pornită a face. De ce să-mi mai dau silinţa de a tc opri, când ştiu c-ai fi mâhnită când ai vedea că nu mă poţi asculta? De ce să intru în voile tale când simt câ bine n-au să îasa lucrurile? Nu! cu la rău nu am să te împing! Fă cum ţi-e ursita şi cum vrea Dumnezeu, care ştie mai bine unde are să te scoată şi cum are sâ ne ispitească!

Grăind vorbele aceste, ea se ridică înaltă şi greoaie şi ieşi din casă.

Persida, rămasă singură, începu sâ plângă cu Iacrămi line ca vărsarea ploii de toamnă.

Da! mama ei avea dreptate: nu vedea nici un bine în faţa ei, dară soarta nu putea să şi-o schimbe şi nu-i rămânea decât sa facă pe răspunderea eî ceea ce făcea şi să meargă cu inima întreagă înainte.

Mara, singură şi ea , nici nu plângea, nici nu era mâhnită. Nu putea sâ între în mintea ci gândul că Persida se va arunca orbiş în valurile vieţii.

„Orişicum ar fi ispitită» orişicare i-ar fi hotărârile - îşi zicea muma - ea nu e în stare să facă ceea ce prea bine ştie câ eu nu voiesc, ci va sta pe gânduri şi se va zbuciuma până ce-i va trece."

De aceea a ieşit din casă si era hotărâtă să nu mai vorbească cu dânsa, cî s-o lase sâ se lămurească ea însăşi din sine.

Se înşela însă Mara. Nu e pentru tinereţe nimic mai adimenitor decât gândul unei vieţi nouă şî încă necunoscute. Gândindu-se la viaţa aceasta, ea se sâmţea atrasă de suferinţele pe care le vedea în faţa ei, şi în timp dc câteva zile întregul ei fel de a vedea lucrurile se schimbase atât dc mult, încât maica Aegidia s-ar fi înspăimântat dacă ar fi auzit-o vorbind. Tot ceea ce mai nainte îi părea sfânt, acum era o prostie pentru dânsa: hotărâtă o dată într-un fel, ea nu mai putea sâ-şi schimbe hotărârea, îşi schimbase deci vederile, ca să poată fi împăcată cu sine.

La asta nu se gândise Mara; ea vedea în faţa ei numai pe Persida cea înţeleaptă şi mândră; ca s-a culcat dar liniştită, dimineaţa zilei următoare liniştită s-a sculat şi a ieşit în treburile ei, ba nu şi-a perdut liniştea nici seara, când n-a mai găsit pe Persida acasă.

Nu era încuiată nici portiţa, nici uşa casei: ăsta era, aşa dedea Mara cu socoteală, un semn că Persida se afla pc aici prin apropiere, dusă numaî pe o clipă.

Clipele treceau însă, şi ea nu se mai întorcea.

Muma începu să stea la îndoială şi sâ se uite prin casă.

Hainele Persidei nu erau, nu erau mcăiri!

Era peste putinţă, dar hainele nu mai erau aci.

O vedea acum desculţă, nespălată şi nepeptănată, umblând printre picioarele oamenilor din piaţă, răsturnând mese şi bătându-se cu copiii vecinilor; *o* vedea cu fratele ei în luntrită, dusă de valurile iuţi ale Murăşului umflat: era fata ei cea

îndărătnică şi pornită spre nebunii; zadarnice au fost toate, căci tot fata ei a rămas!

Da! da, fata ei era în stare să fugă, dacă aşa o poartă pe ea firea, să fugă cu cel maî nemernic om.

Bandi nu era nici el nicăiri.

Mara stete o clipă nehotărâtă şi parcă-i venea să râdă.

O clipă însă numai. Clipa următoare sângele îi năvăli în obraji, de ruşine şi de mânie, că copiii ei au putut s-o înşcle^

Ea-şî aruncă-n cap cârpa, încuie uşa casei si piecă cu paşi întinşi spre lipova, ca să dea ochi cu Trică.

Sosita la casa lui Bocioacă, ea nu intră, ci aşteptă până ce zări pe unul din ucenici, prin care-1 chemă pc Trică la dânsa.

- Unde e Persida? întrebă ea răstită.

Trică ştia câ i se va pune întrebarea aceasta şi-şi chibzuise df mai nainte răspunsul.

- S-a dus, îi răspunse eh

- Unde s-a dus?

-Asta nu pot să ţi-o spun, grăi Trică rece şi hotărât; sâ mâ tai în bucăţi, şi tot nu pot sâ ţi-o spun.

Mara se uită lung la el şi începu să râdă.

Tot n-avea nimeni copii ca dânsa: dacă şi-au pus ei o dată ceva în cap, nu-i mai scoate nimeni din ale lor.

- Care va să zică, nu v-aţi temut voi de mânia lui Dumnezeu, grăi dânsa amărâtă; mi-aţi fiîeut ruşinea aceasta! m-aţi înşelat pe mine! mi-aţi stricat toată viaţa!

Nemaiştiind ce să zică şi ce să facă şi temându-se ca nu cumva să-şi peardă în amărăciunea ei sărita şi sâ-i blesteme, ea se întoarse şi pleca spre pod.

- Mamă! - grăi Trică plecând după dânsa - mamă, stăi, linişteşte-te, ca să vorbim ca oamenii cu minte! Uite! N-ai decât să vrei pentru ca să mergem după dânşii. Am găsit popă, care-i cunună, dacâ-ţi dai şi d-ta învoirea* Plcacâ-te şi scap-o pe biata

noastră de Persida; n-o lăsa sâ se ducă-n lume cu ruşinea în cap, că e ruşine şi pentru noi.

Mara se opri, se-ntoarse spre el şi dete cu îndărătnicie din cap.

- Nu, - zise ea - mişelia aceasta n-am s-o fac când văd prea bine că o să se sature foarte curând de el; n-am să leg eu pe fata mea de un om care n-a putut s-o scoată la capăt nici chiar cu tatăl său. S-a dus: dusă să fie! Cu cât mai rău s-a dus, cu atât mai în curând are să-şi vie în fire şi cu atât mai căită se va întoarce. Ruşinea tot nu mai poate nimeni s-o spele; viaţa mea tot e stricată; n-am eu să fac păcat din nenorocire!

Ea-şî urmă drumul spre casă mai potolită şi oarecum împăcată cu cele petrecute.

în zadar, fata ei tot copilul ci rămânea, şi inima ei de muma nu putea s-o urgisească.

Erau duse, perdute pentru totdauna gândurile frumoase pe care şi le făcuse despre viara fiicei sale, asupra căreia priviseră toţi cu mirare; auzea, parcă, gurile rele şi vedea privirile dispreţuitoare ale celor pizmâtareţi; resimţea suferinţele dc tot felul care o aşteptau pe nenorocita ei fiică; era, cu toate acestea, împăcată şi din ce în ce mai înfiptă în gândul că altfel nu se putea, că aşa trebuia să fie, ba adeseori era parcă mândră de fiica ei, căci nu e nimic mai frumos decât ca femeia să se dea întreagă bărbatului pe care-1 iubeşte şi să icie asupra ei, cu ochii închişi, sarcina vieţii grele.

Nu-i vorba, plângea Mara, mereu plângea, atât acasă, când se afla singură, cât şi umblând în treburile ei, când scăpa de privirile altora, plângea şi umbla răzleaţă prin lumea acum pustie, dar ea-şi ştergea lacrămîle şi nu se plângea, nu-şi învinovăţea fata şi nu se mânia, nici nu se turbura măcar când trecătorii sc uitau cu milă după dânsa orî vreun nesocotit o întreba unde-i este fata.

- Nu ştiu, răspundea şi cu asta îi tăia vorba.

După vreo patru săptămâni a venit Trică să-i spună c-a primit scrisoare de la Persida din Viena şi o roagă de mii de ori s-o ierte şi să nu-i poarte gând rău.

- Să-i scrii - zise Mara ştergându-şî lacrămile - că n-o învinovăţesc, ci o plâng şi mă rog mereu lui Dumnezeu s-o aibă în paza lui şi să-i deie tărie; să-i scrii că n-are sâ-i pese de gura lumii si c-o aştept sâ vie când îi va fi prea greu; să-i scrii - urmă înecară dc Iacrămi - că tot mumă îi sunt şi că nimeni în lumea aceasta nu poate sâ aibă pentru dânsa atâta duterc ca mine.

Aşa i-a şi scris Trică, şi rău i-a făcut.

Mult s-a zbuciumat Persida până ce s-a hotărît într-un fel; tocmai de aceea, însă, hotărâtă o dată, ea se sâmţea foarte uşurată şi a pornit cu toară inima pe calea ce-şt croise. Trăia într-un fel de beţie, din care nu se mai putea dezmetici, şi atâta dulceaţă era în sufletul ei, încât nu-i intra în minte gândul că va putea în viaţa ei vrodată să-i pară rău de ceea ce a făcut.

-Nu! - zicea dânsa uitându-se cu inima deschisă la Naţl - orişice mi-ai face, mi-e destui să-mi aduc aminte de viaţa mea de acum, pentru ca să nu mâ plâng.

Pc drum până la Viena şi în Viena, oraşul cel mare şi zgomotos, ea nu vedea decât pc Naţl, care nu mai ştia cc să-i facă. Totdauna el s-a uitat la ea ca la soarele dc pc cer, iar acum mai era cuprins şi de sâmţământul că nu este el în stare să răsplătească îndeajuns jertfa pe care dânsa i-o adusese, şi în toată clipa-şî dedea silinţa să-i arate câ înţelege şi cuprinde în toată întinderea ei jertfa aceasta.

N-avea să-şi deie nici o silinţă: Persidei îi era destul să-1 vadă mereu voios şi sâ-şi aducă aminte în ce stare ba găsit pentru ca să sâmtă că ea l-a scăpat, l-a ridicat, i-a luminat viaţa, şi sâ se uite la el parcă ea l-ar fi făcut. Al ei era întreg acest om minunat, şi nimeni, afară de dânsa, nu mai avea nici un drept asupra lui.

înainte de plecare Nari se mai împrumutase de la Griner cu opt sute de florini- Gândul lui era sâ intre în tovărăşie cu vreunul dintre măcelarii mai tineri şi mai săraci. Deocamdată şi-au închiriat o locuinţă cu două încăperi, şi-au cumpărat ceea ce era de neapărată trebuinţă pentru mobilarea acestei locuinţe, şi Persida avea toate bucuriile stăpânei de casă care e ferită de grijile zilei de mâne. Ieşeau în fiecare zi să vadă frumuscţele oraşului şi mai ales bisericile cele mari, în care Persida se sâmţea atât de bine, mâncau la birt» iar serile le petreceau fie la muzică, fie la teatru, un lucru pe care Persida mai nainte numai din auzite îl ştiuse- Şi nicăiri Persida nu putea să treacă nebăgatâ-n scamă» în casa cea mare unde-şi aveau locuinţa în curând toţi o ştiau pe ***Frau*** Huber, femeia tânără, înaltă şi cam slăbită, cu deosebire frumoasă şi totdeauna aşezată şi plină de cuviinţă. Pe uliţă, prin grădini, prin localuri publice Naţl îşi purta capul sus, înălţat în gândul lui când vedea cum toţi se uită la nevasta lui.

Umblând aşa fără dc nici o treabă, Persida se oprea când întâlnea în calea ei vreo măcelărie, şi nimic în oraşul cel mare şi frumos nu-î plăcea atât de mult ca măcelăriile curate, cu cărnuri frumos tăiate şi puse în vederea trecătorilor Inima îi râdea când se gândea că-l va vedea în curând pe soţul ei, cu şorţ curat, în dosul butucului, ca odinioară în feţa mănăstirii, şi câ nu va mai mânca la birt, ci-şi va găti ea însăşi într-o bucătărie curată ca cea de la călugăriţe. îl mâna deci mereu înainte pe Naţl» şi săptămâna a doua ei au şi intrat în vorbă cu doi măcelari, amândoi încă necăsătoriţi, ca să ieie împreună o măcelărie mai mare din apropierea barierei de la Lerchenfeld, o poziţiune foarte bună, unde sc făcea vânzare de 100-150 florini pe zi.

Lucrurile erau ca puse la cale când a sosit scrisoarea lui Trică.

Citind scrisoarea, Persida nu-şi pum stăpâni lacrâmile. Dar de ce sâ le şi stăpânească? Era aici, în mijlocul acestei lumi

străine, prima ştire de la fratele ei şi de la muma ei, şi era atâta dragoste în scrisoare! De ce să-şi srăpânească lacrămile când Naţl era şi el înduioşat?

~ Draga mea, mama mea cea bună! grăi Persida după ce sfârşi scrisoarea şi o puse pe masă.

Naţl tăcu. Ii venea parcă şi lui să plângă. Lasă că avea şi el o mamă, care era nu numai dragă şi bună, ci totodată şi nenorocită, dar în scrisoare nu era nici o vorbă despre dânsul şi, cu toate aceste, era o grea lovitură pentru dânsul.

Era grozavă lovitura ce i se dăduse prin acele câteva vorbe şi el tremura în tot timpul când îşi dedea seamă că Mara avea dreptate şi nu putea să vorbească decât cum trebuia să gândească.

Persida şi Naţl vorbeau totdauna nemţeşte Aşa o porniseră de la început şi Persida ţinea ca aşa să şi rămâie.

- Grozav o să-ţi fiu eu ţie odată de urât, îi zise el acum în româneşte-

Persida se uita lung la el. înţelegea gândurile lui; sâmţise şi ea durerea de care era cuprins el.

- Nu fi prost, îi zise ea tor în româneşte. Mama vorbeşte după cum vede ea lucrurile, şi o să vie şi timpul când le va vedea altfel Tu şui prea bine că eu n-am făcut ceea ce am făcut într-o clipa de avânt uşuratec» ci după multă zbuciumare, după multa chibzuire, după ce m-am întărit cu desăvârşire în gândul că aşa şi numai aşa pot să fee; nu mai e în lumea aceasta nimic ce m-ar putea face să şovăi; orişice s-ar întâmpla, tu îmi eşti mai presus de toţi.

- Ei! o să treacă şi asta! zise el. Dacă muma ta se pune între tine şi mine, o sâ te saturi în cele din urmă de mine.

•' • - Nu! îi răspunse ea ridicând degetul. Asta puteai s-o zici mai nainte de a-ţi fi nevastă; acum însâ tu-mi eşti toate, şi pentru tine pe toţi am sâ-i părăsesc. îmi voi da roată silinţa să-ti câştig şi inima mamei mele, dar dacă n-o voi putea, îmi voi face

datoria; de tine nu mă leapăd niciodată, nici chiar dacă tu tc-ai lepăda dc mine. Ias-o, te rog» pe mama: eu o cunosc mai bine decât tine şi-ţi spun eu ţie că n-avem decât să fim fericiţi pentru ca ea să ie iubească cape copilul ei, şi e destul să ne stie ajunşi în grea strâmtorare ca să ne sară într-ajutor. E mâhnită astăzi, dar o să-i treacă mâhnirea. Noi sâ fim oameni cumsecade, şi toate vor ieşi bine.

Naţl nu mai avea ce să zică. Sâmţea şi el că de la dânsul atârnă toate şi se îmbărbăta însuşi pc sine să meargă cu hărnicia înainte, ca să dea de ruşine pe cei ce-I socoteau om slab.

încă în ziua aceea el s-a învoit cu Iadmann şi cu Gubacec, care era maistru şi avea o mică măcelărie, ca fiecare dintre dânşii să pună acum câte cinci sute şi peste trei luni, la 1 septemvrie, alte cinci sute de florini, iar din câştig Gubacec sâ ia 40 şi ceilalţi doi câte 30 la sută.

i,a 1 iunie ei au închiriat măcelăria şi, oameni tineri toţi trei, s-au pus cu hărnicie pe lucru. Nad şi Gubacec tăiau carne în măcelărie, iar Ladmann cumpăra vitele, lucra la răietorieşi le aducea carnea tăiată.

Persida purta socotelile şi ţinea rânduiala casei.

Deoarece la măcelărie nu era şi locuinţa, au luat în apropiere o locuinţă mai încăpătoare, şi era împlinită şi dorinţa Persîdei.

Dimineţile ea punea servitoarea sâ facă rânduiala în iatacurile celor doi tovarăşi» în vreme ce ea însăşi făcea rânduiala în locuinţa ei; apoi se duceau împreună în piaţă, ca să cumpere cele de trebuinţă pentru prânz.

După ce se întorcea din piaţa, Persida punea la foc, apoi, lăsând servitoarea în bucătărie, mai ştergea o dată praful şi iar se-ntorcea Ia maşina de bucate» iar de prânz masa era curată în casă curată, bucatele gustoase şi bine alese.

Dupâ-prânz Persida-şi făcea însemnările în condica de socoteli, apoi, în vreme ce slujnica spăla vasele, ea lucra cu acul

până pe-nserate, când Naţl se întorcea, ca s-o scoată la plimbare şi să petreacă seara în vreo grădină.

Era bine, de tot bine; măcelăria le mergea mat presus de toate aşreptările, iar în casă era pace şi bună înţelegere.

în inima lui Naţl a rămas însâ sâmţământul că s-a pus cineva între el şi Persida, că Persida ţinea prea mult la muma ei, şi adeseori era cuprins de temerea că are s-o peardă pe Persida, că nu poate să fie dăinuitoarc o fericire ca a Iui. Atunci el o iubea fora de cumpăr, o remea din senin, nu mai era în stare sâ stea departe de dânsa, se întorcea fără de vreme acasă, îi vorbea, ca s-o îndulcească» în limba ei.

Persida ştia, ce-i drept, să-1 potolească; de câte ori însâ cl o da pe româneşte, ea se neliniştea, se sâmţea adânc jignită de neîncrederea lui. Viaţa ei nu mai era atât de senină ca mai nainte, şi nu o dată când se afla singură ochii i se umpleau de Iacrămi.

N-avea de ce să plângă, dar se ivea în sufletul ci un fel de presâmtire ca triste zile, grele încercări o aşteaptă.

- Dac-ai şti tu ce adâncă e durerea ce mă cuprinde când re văd aşa - îi zise ea într-una din zile - te-ai stăpâni şi nu ţi-ai mai da pe faţa temerile venite din chiar senin.

- Cum să mă stăpânesc? răspunse el, uitându-se lung la ea. Când mă uit, când mâ gândesc la tine, mi-e ca si când ai fi prea mult pentru mine şi mâ tem c-o s-o sâmţi şi tu în cele din urmă aceasta şi să mâ părăseşti.

- Cum să te părăsesc? grăi dânsa. Mai por eu să te părăsesc? Nu sunt oare legată de tine prin cel mai sfânt jurământ? Nu am oare tata de tine cele mai grele datorii? Ce mă socoteşti tu pe mine? Sunt eu femeie uşurarecă? Nu vezi tu cât dispreţ e în aceste temeri lipsite de orişice temei?

~ O» Doamne! răspunse el nerăbdător. Eşti femeie frumoasă, deşteaptă si plină de nuri; ŞJ caţî dintre cei ce privesc cu ochi doritori la tine sunt oameni mai şi mai decât mine?

Ceea ce mi-ai făcut mic ai putea să-i faci altuia; ceea ce de dragul meu i-ai făcut mumei tale, ai putea să-mi faci şi mie de dragul vreunui mai norocos-

Persida se simţea ca lovită de moarte. Ce putea să facă? Aşa era cum zicea el; asa trebuia el să vorbească; temerile lui erau urmarea firească a faptei pe care dânsa o săvârşise. A păcătuit, şi nu-i rămânea decât să-şi ispăşească păcatul.

Ea stătea albă la faţă şi răcită în tot trupul înaintea lui şi nu putea să-i zică nimic» nu mai putea să-1 vadă în ochi. O cuprinsese deodată sâmţământul câ c peste putinţă ca ea să trăiască cu un om care poate sâ fie atât de nemilos, si ar fî voit să plece fără de întârziere şi să se ducă-n lume.

Vorbele din scrisoarea lui Trică şi răsunau în urechi, şi ca vedea parcă pe muma ei chemând-o la sine.

Dar trebuia să stea: mai bine moartă!

- O să vezi tu odată ce mare e nedreptatea ce-mi faci, zise ea, apoi trecu în odaia de alături şi încuia uşa în urma ei.

Naţl stete câtva timp zăpăcit, apoi puse mâna, ca să deschidă uşa.

- De ce ai încuiat uşa? întrebă el neliniştit.

- Voiesc sâ fiu singură, îi răspunse ea,

- Descuie-o, c-o sparg! strigă stăruitor.

Persida râmase nemişcată în mijlocul odăii.

- Descuie! strigă el iar.

Ea nu se mişcă.

El apucă clanţa cu mâna dreaptă şi se opinti sâ împingă uşa, apoi, când văzu că uşa stă ţeapănă, puse umărul» împinse o dată cu toată puterea lui, şi uşa se deschise, crâcnind ***dc*** răsună toată casa.

Persida stătea şi acum în mijlocul odăii, ţeapănă, îngrozită şi despreţuitâ de dânsul.

- Bine, - îi zise ea - eşti tu în toată firea?!

- Nu sunt» răspunse el. Nu acum, nici de ieri, ori alaltăieri» ci din clipa în care te-am văzut pe tine mi^am ieşit din fire, mi s-a schimbat tot rostul vieţii, m-am făcur om nesuferit şi pentru mine, şi pentru alţii. Sunt un nemernic care IUI mai ştie ce face: fee ce nu vreau şi nu pot să fac ceea ce voiesc. Nu vezi tu că nu este cu putinţă să nu te cuprindă în cele din urmă scârba de mine?! Ai să fugi, Persido, de mine, să te ascunzi, să blestemi ceasul în care in-ai văzut!

Ea dete din cap.

- Nu, - zise apoi înduioşată - n-am niciodată să fac aşa. Orişice s-ar întâmpla, tu eşti soţul meu, şi dac-ai fiigi tu de mîne, eu aş alerga, ţi-o spun din nou, cu toată inima după tînc, dacă te-ai ascunde, tc-aş căuta, dacă m-ai blestema, eu mi-aş da silinţa şi aş ruga pe Dumnezeu să mă ajute să te potolesc, ca să-ţi vii în fire şi sâ binecuvântezi ceasul în care m-ai văzut. Mă cuprinde un fel de deznădăjduire când te văd astfel ca acum, dar am sâ le port toate cu răbdare, numai să nu dai în mine, să nu mă baţi, Naţl, căci asta nu mâ sâmt destul de tare să o rabd.

El se uita lung la dânsa, apoi ochii i se umplură de Iacrămi şi, ruşinat de slăbiciunea sa, se întoarse, îşi luă pălăria şi se depărta.

Rămasa singură, Persida se uită câtva timp la zăvorul teşit din cuie, apoi îşi acoperi faţa cu amândouă manile. Ah! ce ruşine! Era peste putinţă ca servitoarea sâ nu fi înţeles cum s-au întâmplat lucrurile şi să nu le spună celorlalţi chiriaşi ce s-a întâmplat, când toţi au auzit crâcnitura uşii... Dar ea n-avea timp să stea ca să dreagă usa, mai alessâ plângă nu: sc apropia timpul prânzului şi trebuia să alerge ca să vadă de rândul mesei.

Era în gândul ei lucru ***dc*** sine înţeles câ Naţl s-a dus şi el la măcelărie, dc unde nici n-ar fi trebuit sâ plece fără de vreme. Cu atât mai greu a fost atinsă când Gubacec, întorcându-se singur şi cam supărat, a întrebat-o ce s-a făcut Naţl.

îi venea să plece fără întârziere ca să-1 caute; dar unde putea să-1 găsească în oraşul ce) mare şi zgomotos?! îi venea sâ meargă la poliţie, dar nu putea. Nu-i rămânea decât să-şi înăbuşe neliniştea» să se prefacă voioasă şi sâ spună un neadevăr - că soţul ei a primit de acasă o scrisoare şi a trebuit să se ducă în grabă ca să caute pc un prieten.

Dupâ ce a venit şi cellalt tovarăş, s-au aşezat la masă ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat, iar dupâ-masă Persida a făcut rânduiala în casă şi în bucătărie şi abia târziu după-amiazăzi a ajuns să rămâie singură şi să-şi dea seama despre starea deznădăjduita în care se afla.

Nu eîn viaţa casnică lucru mai urât decât ca unul dîn sori să plece fără ca sâ-i spună celuilalt unde se duce, iar Naţl plecase supărat, cu ochii plini de Iacrămi, în urma unei certe venite ca din senin, şi o lăsase pe dânsa singură în mijlocul acestei lumi srrâitte, unde ea nu pttcea să găsească pe nimeni ca sâ-şi împărtăşească durerile şi să ceară sprijin.

Nu! Era peste putinţă ca ea sâ mai trăiască asa: aici, în lumea aceasta, singură cu dânsul ea nu mai putea trăi-

Cam acelaşi sâmţământ îl făcuse şi pe Naţl să plece.

Prea erau singuri el şi ea, şi el avea aici la Viena un prieten, pe Burdea. De câte ori şî-a adus însâ aminte de el, îl vedea parca râzând în bătaie de joc şi nu-i mai venea sâ-1 caute. Acum nu s-a mai putut stăpâni. Deşi simţea că e un fel de duh rău de care se apropia, s-a dus la Universitate ca să-i dea de urmă, apoi, după ce i-a aflat adresa» 1-a căutat acasă şi pe la cafenelele unde umblau studenţii.

Astfel a colindat toată după-amiazăzi, cu gândul acasă, cu inima încleştată» cuprins mereu de sâmţământul câ rău face de nu se întoarce la soţia lui.

Târziu după-amiazăzi, când a dat de el, era obosit trupeşte şi istovit sufleteşte» ii părea râu că ha căinat şi 1-a gâsît, şi n-a schimbat decât puţine vorbe cu eh

- Cum?! - întrebă Burdea uitându-se ţintă la el cu ochii ageri - Persida a venit cu tine?

- îţi spun: suntem amândoi de trei luni de zile aici, răspunse Naţl strâmtorat.

Lui Burdea nu-i venea sâ creadă. Nu putea sâ înţeleagă cum femeia care atunci seara n-a venit la via iui Corbu a putut în urmă să vie la Vieuă.

- Bine, sunteţi cununaţi? întrebă cl cu îndoială.

- Ce-ţi pasă?! îi răspunse Naţl. Suntem soţ şt soţie.

- Pot s-o văd şi cu? întrebă iar Burdea, gata de plecare,

Naţl râmase câtva timp strâmtorat. Nu, mai ales acum n-ar fi vait sâ-l ducă pe Burdea la Persida.

- Eu nu mă duc acum acasă; am să mai fac şi alte drumuri, dar am să te caut mâne ori poimâne, zise el, apoi îi întinse mâna şi plecă fârâ să se mai uite înapoi»

îl căutase ca să-i vorbească şi nu i-a vorbit nimic; umblase după el şi acum era muncit de gândul cum ar putea să scape deci.

Întors acasă muiat şî umilit, el a găsit pe Persida şezând liniştită la fereastră, cu lucrul ei de mână. 1 ,a intrarea lui, ea şi-a ridicat capul şi s-a uitat la el înveselită, ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat.

- Sunt un nemernic, zise el dupâ ce-şi aruncă pălăria si se lăsă istovit pe un scaun.

Ea ridică din nou capul şi se uită aşezată la el.

- Nu mai încape nici o îndoială că eşti - zise ea cu blândeţe - şi c un semn bun c-o recunoşti şi tu aceasta; nu e îmâ destul s-o recunoşti, ci trebuie să-ţi mai şi dai silinţa de a nu fi. Nemernic e omul care lucrează sub impulsiunile momentane, fie împins de alţii şi face lucruri de care îi pare rău în urmă; e dar destul să voîeşti pentru ca sâ nu hi nemernic.

' Dacă n-am tărie de voinţă?! întâmpină el mâhnit.

- Ai destulă - zise dânsa - dar eşti rău deprins. Tu vezi acum cât de rău e ceea ce ai făcut» cât de mult m-ai mâhnit pe mine şî cum tc-ai muncit tu însuţi. Trage cuvenita învăţătură din această experienţă şi fâ-ţi regula de viaţă: n-am niciodată să plec supărat de acasă, nici să adorm supărat. Supărarea, orişicât de mare ar fi ea, n-are nici sâ iasă din casă, nici să treacă de azi pe mâne. Dâ-ţi seamă - urmă ea după o pauza - cum te-ai fi sâmţit şi ce-ai fi făcut dacă eu aş fi fost tot atât de slabă ca tine şi aş fi plecat, ca la întoarcerea ta sâ nu mă găseşti acasă. Mi-a venit şi mie să plec, dar ştiam că acesta e un lucru pe care nu trebuie să-1 fac şi m-am stăpânit. Stâpâneşte-te, că eşti bărbat.

El se uită lung şi cu ochii împăingeniţt la dânsa. Atâta bunătate, atâta blândeţe, atâta înţelepciune era în vorbele, în tonul, în toată purtarea ei, încât ea îi părea o fiinţă mai presus de om, de care nu cuteza să se apropie şi la care numai cu sfială îşi ridica ochii.

- Ţi-e uşor ţie să-mi spui ce trebuie să fac - zise el - dar mi-e greu mie că nu pot sâ fac. Eu nu sunt ca tine.

Ea se uită cu drag la el. Căit şi umilit din sine, el îi părea cel mai bun om din lume. Ar fi voit sâ se uite în ochii lui; cl însă stătea cu ochrr în pământ. Dânsa puse deci lucrul la o parte, sc ridică şi se duse la dânsul» ca sâ-1 mângâie şi să-i sărute fruntea.

- Ai să fii şi tu ca mine, îi zise apoi. Ştiu că ai, şi de aceea nu por sâ mă supăr pe tine.

El îi sărută mâna, şi timp îndelungat ei steteră tăcuţi şi fericiţi.

- Ei, spune-mi acum — grăi dânsa în cele din urma glumind - unde ai fost şî ce prostii ai făcut?

- 1 ^dracul am fost, răspunse el mânios. M-am întâlnit cu Burdea.

Persida, atinsă neplăcut, tresări şi se depărta puţin de eh

- l-ai spus? întrebă ea îngrijorată.

- Nu! zise el. l-am spus numai că eşti şi tu aici.

Ah! ce n-ar fi dat Persida sâ nn-i fi spus nici atât. Se temea de ochîi scrutători ai acelui om, de gura lui cea rea şi îi era nesuferit gândul că mai curând ori maî târziu ar putea să se întâlnească cu el.

Nici n-a trecut mult până ce s-a întâlnit,

Burdea a aşteptat o zi, două ca Naţl sâ vie să-1 ia; văzând apoi câ Natl nu vine, s-a pus să-1 caute.

Era dupâ-prânzşi Persida şedea, ca de obicei, cu lucrul de mână la fereastră, când servitoarea a venit să-i spună că un domn, care se numeşte Burdea, doreşte s-o vadă.

- Să-i spui câ nu sunt acasă, grâi Persida strâmtorată.

- I-am spus - zise servitoarea - că eşti acasă.

- Atunci să mergi cu el la bărbatul meu, urmă Persida. Spune-i că nu mi-e bine, că sunr dezbrăcată.

Ea nu grăise încă vorbele aceste» când uşa se deschise si Burdea se ivi în pragul ei.

- Eu te văd rumenă şi voinică şi foarte bine gătită - zise el zâmbind cu răutate - şi-mi pare foarte bine că te pot vedea.

Persida se roşi, nu însâ de ruşine, ci de mânie. Ar fi fost în stare să-1 apuce de piept şi sâ-1 dea pe scări.

- Şi mie mi-ar fi părut bine — zise ea înţepată - dacă ai fi venit cu Naţl.

- De ce mâ rog? Nu cumva te temi sâ stai singură cu un cavaler ca mine?!

Persida îşi adună puterile.

Vedea că nu e chip sâ scape de dânsul. Sunt în lume o mulţime de lucruri pe care oameni ca Burdea nu sunt în stare să ie înţeleagă, şi el era neruşinat fără ca să-şi dea seama că este. Nu-î rămânea deci decât să-1 ia cum era şi să vorbească cu el în felul lui.

Servitoarea, deşi nu înțelegea ceea ce dânşii vorbeau, vedea că stăpâna ei e strâmtorată, vedea zâmbetul batjocoritor în fața lui Burdea şi numai cu anevoia îşi mai stăpânea râsul. Persida îi făcu semn să iasă.

- Pofteşte şi şezi, îi zise apoi lui Burdea. Ştiu că ai venit ca să ai mulțumirea de ați bare joc de mine. Poți s-o faci!

- Nu, răspunse el. Mulțumirea mea e, din contra, că ai intrat în vederile mele şi ai făcut, ca orişicare om cuminte, precum tc trăgea inima.

- Asa e, grăi dânsa dezghețată; legea supremă sunt pornirile propriei noastre inimi. E nebun acela care le înăbuşe, tiran, care le stăpâneşte şi să martirizează el însuşi pe sine. Mi-a plăcut Hubăr şi am fugit cu el aici, unde nimeni nu ne cunoaşte si toți cred că suntem după legea lor soț şi soție. Acasă proştii s-ar fi uitat chiorâş la noi. De aceea nu-mi parc bine că te-am întâlnit aici pe d-ta, care o să spui la toacă lumea că nu sunt soția legiuită a lui Hubăr-

- Ce-ți pasă?! îi răspunsă cl convins. îți place, te simți fericită: de ce să mai minți lumea? Las-o să se încredințeze câ numai aşa poate omul să se fericească. Când ți se va fi urâr de el, eşti frumoasă şi n-ai decât să alegi pe vreun altul.

Persidei îi venea să plângă. îi era ca şi când ar fi căzută Ja pământ şi el ar călca-o în picioare.

- Da, - zise ea râzând a plânge - aşa am să fac, fără îndoială aşa. Deocamdată însă tot mai țin la Hubăr... şi mâ vei ierta dacă tc rog sâ plecăm, căci avem sâ facem un drum împreună.

Nu mai putea să stea cu Burdea şi, ca şi când ar fi singură în casă» ea luă o curie de pălării de pe unul din dulapuri, îşi puse pălăria în cap şi ieşiră amândoi.

„Nu, - îşi zise dânsa coborând scările - aici nu mai rămân» nu mai por rămânea. Trebuie sâ am un reazem în lumea aceasta» o inimă apropiată de mine."

Lumea se învârtea parcă împrejurul ei şi zgomotul marelui oraş o-năbuşea.

Apropiiudu-se de Naţl, ea a început, cu toate aceste, să zâmbească: n-o ierta firea să-1 mai supere şi pe el dându-şi pc fată supărarea.

Ei au petrecut seara cu Burdea, şi pe la zece ceasuri, când s-au întors acasă, Persida nu mai avea simțimântul că e nesuferită viața la Viena. Timpul îi trecuse fără de veste; n-avuse în viața ei ore atât de plăcute ca cele petrecute astă dată.

Era om sucit Burdea, dar era deştept şi stia multă carte, vorbea frumos şi-şi susținea părerile cu multă căldură. Şi abia acum, stând de vorbă cu vechiul lui prieten, s-a dat pe față şi Naţl. Nu, Persida nu-şi închipuise că soțul ei e atât dc deştept, nu, mai ales că ştia atât dc multe. Un om, ei cu totul nou» ieşise într-însul la iveală şi ceea ce o atingea cu deosebire plăcut era căldura şi chibzuiala cu care el susținea părerile atât de deosebite de ale lui Burdea. Ştia acum de ce îl iubeşte şi-1 iubea cu tot dinadinsul; numai în culcuşul ei, mai nainte de a adormi, a început să-şi dea seamă despre contrazicerea care era intre părerile Iui Naţl şi faptele lui şi să se întrebe cum se face câ un om care vede lucrurile atât de bine, sâ aibă o viață atât dc neorânduită ca a lui-

A adormit fără ca să sc dumirească» iar ziua următoare s-a deşteptat din somn cu sâmțemântul ei predomnitor în suflet.

Se visase toată noaptea acasă, cu muma ei, cu Trică, cu toți cei ce o ştiau si pe care dânsa îi ştia din copilăria ei. A venit aici ca să scape de musttările lor, iar acum ii era mai grea nepăsarea străinilor decât mustrarea ce-ar fi aşteptat-o acasă» şi, ivită o dată în inima ei dorința de a se întoarce acasă, ea nu mai trăia cu gândul aici, unde se afla.

Nu se putea, cu toate aceste, îmbărbăta să-i vorbească lui NaţJ despre aceasta, lasă că-i era greu să strice rostul lui cu măcelăria, care mergea peste toate aşteptările bine, dar el se

înstrăina din în zi tot mai mult de dânsa, şi ea nu mai putea să-i vorbească tot atât de deschis şi fără de sfială ca mai nainte.

Avea ceva pe sufletul lui: era dus mereu pe gânduri, nu mai venea la ora obicinuită acasă, ba a ajuns în cele din urmă s-o lase serile singură acasă. Eh care nu demult o temea fără de nici un cuvânt, umbla acum parcă dinadins s-o alunge de la sine, s-o înstrăineze, să scape de ea.

- Bine, - îi zise ea, în sfârşit, când el se întorsese după miezul nopţii acasă - ce e cu rine?

El se uită lung la dânsa.

- Mi s-a urât — răspunse apoi - de viaţa aceasta: eu nu mai pot să stau aîci.

- Sâ ne întoarcem acasă» grâi dânsa înviorată.

- Nu se poate! strigă el, cuprins de mânie... Eu cu tine nu mă pot întoarce; nu mă simt destul de tare ca sâ nu omor pc acela care s-ar uita chiorâş la rine, fie el chiar şi tatăl meu. Dacă mă duc, trebuie sâ le spun cucurora că-mi eşti soţie legiuită.

Persida se îndreptă cuprinsă de spaimă şi cu manile încleştate spre el.

- Te rog... re rog - grăî dânsa -, mi-ai jurat câ asta n-o s-o taci: sufăr mai bucuros dispreţul lumii decar ca să arunc în primejdie pc un om care ni-a făcut cel mai mare bine în viaţa noastră. Ce ne pasă nouă de oameni dacă ne ştim curaţi în faţa lui Dumnezeu?! Să rămânem aici!

XVII
BIRTUL DE IA SARARIE

Nu trece nimic peste iubirea de mamă!

„Şi adecă ce e ?! îşi zicea Mara, în cele din urmă. Parcă ea nu tot aceeaşi rămâne?! Câte femei trăiesc în căsnicie fericită fără ca să fie cununate?! Câte se fericesc după ce au făcut un pas greşit?!"

„Mai bine moartă!" zicea odinioară, iar acum se simţea mângâiată când îşi dădea seamă că fata eî nu e cununată cu neamţul. Ştia că nu poate să trăiască răzJeaţă: a putut să se duca, dar nu putea să rămâie, si o aştepta în toate zilele sâ se întoarcă. De un singur lucru se mai temea şi se ruga în toate zilele lui Dumnezeu ca s-o ferească de lucrul acesta* singurul care ar fi putut s-o lege pe Persida pentru toată viaţa de Naţl. O treceau un fel de fiori de moarte când se gândea, lucru foarte firesc, că Persida ar putea să se întoarcă mumă acasă; aici mintea i se oprea în loc; nu mai ştia cum s-ar simţi, ce ar zice şi ce ar face atunci.

De aceea sângele i se opri în vine când, patru zile înainte de Sf. Petru, Trică veni să-i spună, luând-o mai pe departe, că Persida s-a întors de la Viena.

Cum i-ar fi venit, Doamne, să se bucure, şi nu îndrăznea. O aşteptase singură şi nu se îndoia câ-l va şi părăsi pc neamţul care i-a stricat toată viaţa; iar ea venise tot cu dânsul, ba zicea că n-are niciodată să-1 părăsească.

- Nu cumva?... întrebă ea cu inima îndoită.

Tricâ se uită în ochii mumei sale şî înţelese întrebarea.

- Nu ştiu - răspunse e) - nu cred, nu mi se pare,

- Şi chiar dac-ar fi una ca asta, ba mai ales atunci - grăi Mara luându-şi inima în dinţi - să-i spui câ nu vreau să ştiu că mi-e fată câtă vreme trăieşte cu dânsul: ori eu, ori el!

Persida era greu lovită- Nu, mai aspru nu putea sâ fie pedepsită; dar aşa trebuia să fie, pedeapsa era dreaptă şî ea se simţea înălţată de gândul că muma ei este o femeie care nu vrea să-şi ierte fata, pe care o ştie trăind în căsnicie nebinecuvântată.

Seara ea plângea pe înfundate în culcuşul ei. Ea, care nu se abătuse nici pe o clipă din calea cea dreaptă, prea era umilită în faţa lumii, prea căzută în gândul semenilor săi, şi fire de om avea, de om care, orişicât de fericit ar fi» se simte nenorocit când semenii lui 11 preţuiesc mai prejos de ceea ce este.

Ah! Dc ce nu putea dânsa să spună?! De ce nu putea sâ ridice de pe inima mumei sale greutatea ce atât de mult o apăsa?!

Gândul acesta o frământa atât de mult» încât la Viena s-a dus fără ştirea soţului său la un avocat, ca să-i ceară sfat.

- Ar fi - o întrebă avocatul - muma d-tale în stare să declare că cununia s-a făcut cu ştirea şi învoirea ei?

- Nu cred, i-a răspuns atunci.

- Dar dacă ai avea un copil? întrebase iar avocatul.

- Eu cred că da! grăi dânsa.

-Aşteaptă dar până atunci - a zis apoi avocatul - căci de voinţa tatălui» care trăia în vrajbă cu fiul său, nu se ţine seamă.

Aştepta deci Persida cu însetare şî se ruga în toate zilele lui Dumnezeu.

„Nu mă plâng, Doamne, şopti ea şi acum, suspinând din adâncul inimii. Tu ştii mai bine cum ai să-mi croieşti viaţa şi mi-1 vei dărui când tu însuţi vei binevoi a-mi lumina şi lămuri viaţa. Al tău are să fie; ţie am sâ ţi-1 închin: în frica ta am să-1 cresc; îndură-te, Doamne» şi binecuvântează căsnicia noastră!"

Iar pe când ea se zbătea astfel, el dormea perdut în somn adânc.

Mai norocos decât dânsa» el se întâlnise pe înserate» la casa lui Oancea, cu mumă-sa, care era tot cea veche, duioasă şi slabă.

Stăpânită cu desăvârşire de dorinţa de a împăca pe fiul ei cu tatăl lui, care acum nu mai era supărat pe el, ea stăruia cu toată căldura mumei îndurerate să se desfacă de Persida, care i-a turburat minţile şi l-a făcut să intre în vrajbă cu părinţii săi.

- Eraî cu totul altfel de om, aşa zice tatăl tău - grăi dânsa - mai înainte de a te fi încurcat cu Persida, şi numai ea te-a făcut să-ţi pierzi rostul vieţii.

Aşa îşi zisese şi Naţl de nenumărate ori şi din zi în zi tot mai mult era stăpânit de gândul că Persida e o grea sarcină pentru dânsul. El însă nu putea s-o părăsească. Ar fi fast o prea

mare miselie. Dacă însă ea ar fi voit să-1 părăsească, el n-ar mai fi făcut nimic ca s-o oprească, ba acum, când mumă-sa şi Oancea îl strâmtorau, el era ispitit de gândul de a se purta cu ea astfel ca dânsa sâ fie în cele din urmă nevoită a-l părăsi»

- Uite! - grăi Oancea-sâ-i dai ceva casă aibă din ce trăi.

- Nu primeşte, zise Naţl, dând din cap.

- Luaţi, cum ziceai - urmă Oancea - cârciuma de la Sărărie şi las-o în cele din urmă pe ea singură la cârciumă.

Naţl starea pe gânduri.

li era ruşine să zică da, dar nici ba nu-i venea sâ zică, îi trebuiau bani, şi mumă-sa nu i-ar fi dat dacă el ar fi zis „ba!".

Seara» când s-a întors la Persida, el era îngândurat şi scurt la vorbă. I-a spus, ce-i drept, că s-a întâlnit cu mumă-sa şi că are să primească bani ca sâ ia în arendă cârciuma; în alte amănunte însă el n-a intrat, şi nici Persida, perdută în alte gânduri, n-a mai stăruit asupra lucrului. îi era destul să ştie câ treaba c ca pusă la cale şi se sâmtea uşurată.

Cârciuma de la Sărărie era proastă, dar foarte bună. Iasă că trăgeau la ea plutaşii şi oamenii care veneau după sare, şi pc timp de târg lumea sc îndesuia într-însa» dar era la ea şi un birt pentru lumea mai bună şi trei odăi pentru trecătorii ce voiau să mâie. Aîci puteau, dacă erau oameni harnici şi cu rânduiala, nu numai să trăiască bine, dar să-şi mai şi facă avere frumoasă.

Gândul c-ar fi o ruşine să se facă cârciumăreasă nu-i trecea Persîdei prin minre: alăturea cu soţul ei, orişice muncă îi părea cinstită. Singura ei grijă era ca nu cumva el sâ n-aibă destulă inimă pentru treaba de care se apucă, să ia lucrurile cu uşurinţă şi să risipească mai mult decât adună,

Cam aşa s-au şi croit lucrurile chiar de la început.

Cel ce vrea să deschidă birt trebuie sâ se pună bine cu toată lumea şi să-şi facă pretutindenea prieteni. îndată dar ce s-a hotărât lucrul cu cârciuma de la Sărărie, Naţl s-a pus sâ-şi caute prietenii vechi şi să-şi focă alţii noi. Dupâ ce au deschis apoi

cârciuma, fiecare dintre aceştia venea cu câte alţi doi-trei, şi Persida era mulţumită când vedea birtul plin de prieteni de-ai soţului său. Ca să-i îndulcească, ea le turna cel mai bun vin în pahare, le aştemea masă curată şi gătea cele mai bune mâncări pentru dânşii. 1-a şi îndulcit, încât peste câteva săptămâni era mereu îndesuială în birtul cel cutat, unde se puneau pe masă mâncări nu numai gustoase, ci totodată şi ieftine, şi beamterimea toată se obicinuise foarte în curând să prânzească şi să cineze la Sărărie.

Era apoi lucru de sine înţeles câ Naţl stetea cu prietenii lui» pe care nu putea să-î lase singuri, şi toată ostăneala» toată grija rămânea în sarcina Persîdei. Aşa trebuia sâ fie acum la început, şi Persida se bucura că soţul ei ştie atât de bine sâ facă pe stăpânul casei. Străinului care intra în birt nici prin minte nu putea să-i treacă câ Naţl nu e şi el tot oaspe, ca ceilalţi; el vedea numai pe Persida, care le ştia toate, se învârtea ca prisnelul, era pretutindenea, avea pentru fiecare un deosebit zâmbet şi le făcea toate iute si bine. Si tot cam aşa vedeau lucrurile şi prietenii lui NaţL Cel mai de căpetenie lucru, sufletul, care toate le cârmuia, centrul împrcgiurul căruia toate se învârteau era, la urma urmelor, şi pentru dânşii, birtăşiţa cea frumoasă şi sprintenă şi harnică, care atât de bine se pricepea la toate, iar Naţl era numai bărbatul nevestei sale, care ar fi putut, dacă e vorba» şi să nu-i fie nevastă.

Foarte curând dar toată lumea» când era vorba de cârciuma dc la Sărărie» zicea numai „la Persida \

Chiar şi Naţl el însuşi nu se mai sâmţea ca la el acasă şi stătea ca-n gazdă „la Persida"»

Dimineţile stetea» după ce se deştepta din somn, până târziu în culcuşul lui şi nu se scula decât pe timpul când ştia ca lumea începe să vie. Nici u-ar fi avut ce sâ fiică, când Persida le făcea pe toate atât de bine şi se bucura că el n-o mai încurcă.

Peste zi, stătea apoi cu oaspeţii şi mai ieşea, mai ales fără dc nici o treabă, prin oraş, iar serile petrecea cu prietenii adeseori până târziu după miezul nopţii. Şi fiindcă aşa, fără de nici o treabă, oamenii nu pot să stea, cl se deduse, de dragu prietenilor săi, la jocul de cărţi.

Nu-i era Persidci nimic în lumea aceasta mai nesuferit decât jocul de cărţi; dar n-avea încotro; acum aşa trebuia să fie: în vreme ce dânsa alerga în treburile cârciumei, el trebuia să intre în voile oaspeţilor.

Abia mai târziu» spre toamnă, a început ca să stea pe gânduri.

Era lucru hotărât încă de la Viena că socorelile Persula arc să le poarte. *lx:* şi purta, întocmai ca mama ei, şi dac-ar fi stat până în zori de zi, ea tot nu era în stare să se culce mai înainte de a-şi fi făcut socoteala zilei. N-ar fi putut sâ doarmă liniştită dacă nu s-ar fi încredinţat mai înainte dc a se culca că nu în zadar a ostenit. Nici c-a avut o singură zi fără de câştig; a avut însă zile în care a pierdut mult din câştigul pe care ar fi rrebuit să-1 aibă.

Neguţătorie fără de pagubă nu se poate; înţelegea dar şi Persida ca trebuie să fie şi câte un om care mănâncă şi bea fără ca să plătească. Trebuia Naţl să-şi cinstească prietenii, şi Persida s-ar fi sâmţit greu jignită dacă vreunul dintre dânşii i-ar fi cerut socoteala.

Ea ţinea însă socoteală şi despre ceea ce beau şi mănâncă prietenii» şi din în zi socoteala era tot mai încărcată.

Când câştiga în jocul de cărţi, Naţl era voios, iară Persida se sâmţea jignită de gândul că el ia în cărţi banii dc la oamenii veniţi la casa lui. îi făcea deci semn să cinstească pentru ca să arate câ nu râvneşte la câştig.

El cinstea, şi masa se umplea de pahare, pe care Persida le umplea fie cu vin, fie cu punch, fie cu ceai.

Când perdea, Naţl era nerăbdător, şi Persida îi lăcea semn sâ cinstească, pentru ca sâ arate că puţin îi pasă daca câştigă ort pierde, câ nu joacă decât spre a le face altora o plăcere.

Aşa ori asa» socoteala se încărca, şi Persida tremura când vedea cărţile de joc.

Mai era apoi şi o altă socoteală care o neliniştea pc Persida.

îî mersese vestea lui Naţl că dă şi pe datorie, şi atât le trebuia oamenilor, casă se îmbubeasca. Din zi în zi se sporea nu numai suma datoriilor, ci totodată şi numărul datornicilor, de la care numai cu cleştele mari ai fi putut să scoţi banii. Iară Naţl nu era omul care ştie să dea zor ca să ajungă Ia ceea ce este a lui.

Deşi dar cârciuma mergea foarte bine, câştigul era foarte mic, fiindcă partea lui cea mare se pierdea în birt, unde atât de mult se trecea pc aşteptare.

Aşa nu puteau lucrurile să meargă înainte, si uu trecea nici o seară fără ca Persida sâ-şi pună de gând că are să vorbească cu Naţl. Ea însă nu ajungea sâ vorbească cu el. Iasă că era mereu nedormit şi posac, dar stetea totdeauna cu alţii, încât treceau adeseori mai multe zile una după alta fără ca ea să poată schimba trei vorbe cu dânsul.

După Sfânta Măria, Persida s-a făcut deodată foarte voioasa. Ar fi voit sâ vadă numai oameni fericiţi împregiurul ei, ar fi fost în stare sâ-t poarte pe soţul ei ca pe un copil în braţe, miluia cu mâna largă pe săraci şi masa prietenilor lui Naţl era totdauna plină.

Sâmţea la început şi ştia foarte hotărât în urmă că Dumnezeu s-a îndurat de dânsa şi a ascultat rugăciunile ei fierbinţi, că în curând viata ei se va lumina şi lămuri, că muma ei va veni la dânsa.

Se sâmţea nespus de fericită» totuşi, adeseori serile, când ea îşi făcea socotelile» iară el petrecea cu prietenii săi în joc dc cărţi, o cuprindeau temeri grele» îşi punea de gând să-1 strângă pe

Naţl, ca să nu mai risipească câşrigul» care de aici înainte nu era numai al lor, şi ca din senin îşi aducea aminte de Bandi, a căruia urmă se perduse, şi de nenorocita lui mumă.

Trebuia să-1 caute pe băiat» să-1 găsească, sâ-1 aducă la dâasa: nu era, la urma urmelor, în lumea aceasta nimeni care ţinea la dânsa ca el si putea să-i fie la cârciumă de un folos nepreţuit.

Si trebuia să vorbească, în sfârşit» cu Naţl, care de un timp încoace se ferea parcă dinadins de dânsa.

Sâmţise şi cl că Persida e mai voioasă şi îşi dăduse seamă ce anume a deschis atât de mult inima ei, şi un fior de bucurie l-a străbătut şi pe dânsul. Numai pe o clipă însă. Foarte în curând el şi-a dat seama despre sarcinile ce cădeau asupra lui. Om acum, care nu se sâmţea legat prin nimic şi făcea tot ceea cc îi plăcea lui» cl vedea în norocul ce-1 aştepta o grea nenorocire, prin care ajungea sâ fie legat de mâni şi de picioare pe toată viaţa.

Nu! Atât de mult se obicinuise cu traiul fără de griji, atât de mult se deprinsese cu gândul că n-are el sâ-şi petreacă viaţa cu Persida, încât nu mai putea sâ încapă în mintea lui şi gândul că el are sâ fie părinte.

- Spune-mi chiar acum ce vrei! zise el nerăbdător când Persida îl chemă peste zi la o parte şi-1 rugă ca deseară sâ potrivească lucrurile astfel încât sâ poară sta un ceas de vorbă cu dânsa.

- Am să-ţi spun multe, fiindcă au trecut luni de zile dc când n-am vorbit cu tine - zise ea amărâtă - şi trebuie să ne înţelegem în toată liniştea.

- Nu pot să-i las pe oameni singuri, întâmpina el îndărârnic, apoi se depărta.

Persida stete câtva timp turburată, apoi grăbi şi ea în treburh O mâhnea purtarea lui, dar ea n-avea timp să stea mâhnită şi orişicum ar fi vorbit el» dânsa nu se îndoia câ are

deseară să vie mai devreme decât de obicei în iatacul lor. Era peste putinţă să nu vie: aşa îl ştia dânsa; asa zicea inima ci.

Ea-1 ştîa însă precum era odată, la Viena, mai nainte de a se fi întâlnit cu Burdea şi mai ales mai nainte de a fi stat toate serile cu Oancea. De atunci încoace ea nu mai avuse timp să-şi dea seamă despre schimbările petrecute în sufletul lui» şi s-ar fi înspăimântat dacă şi-ar fi dat seamă.

Ea avea, cu toate aceste* dreptate. După ce s-a gândit şî răsgândit, Naţl a luat hotărârea de a se duce» şi pe-nserate» când a venit Oancea» i-a spus câ n-are să stea decât până pe la **2ece.**

- M-a poftit domnia-ei - adaogă cl apăsat- pe astă-searâ, ca să mă ia de scurt. Şi am sâ mă şi duc! adăugă apoi încă mai apăsat. Tot n-o s-o ducem noi mult, şi e bine s-o ştie aceasta cât mai curând.

Oancea nu zicea nici albă, nici neagră» ci zâmbea numai a om care nu crede.

Pe la zece el trăgea mereu cu ochiul şi vedea câ Naţl fierbe şî se frământă în el, ar vrea şi-1 împinge firea, stă ca pc spini şi nu se poate urni din loc.

- Mai împărţi de trei ori, zise Oancea în cele din urmă.

- Da! răspunse Naţl cu jumătate de gură si împărţi înainte **ŞL** juca mai departe.

Iar după ce trecură cele trei rânduri, el tot mai împărţi cărţile.

- Nu te duci? întrebă Oancea.

- Mai aşteaptă ea - răspunse Naţl poate sâ mai aştepte.

A şi aşteptat Persida» stând aşa singură în iatac şi gândindu-se la toate câte se petrec în lume.

Cum poate omul sâ se schimbe în lumea aceasta!

Odinioară s-ar fi simţit adânc jignită» greu umilită şi ar fi plâns Iacrămi de amărăciune dacă cineva, şi mai ales el, ar fi lăsat-o sâ aştepte; acum şedea liniştită şi, ca să nu stea degeaba, şi-a scos din dulap ghergheful cu o lucrare de mult începută

şi ar fi stat, dacă e vorba, până-n zori de zi. ii era parcă nimic în lumea aceasta n-ar fî putut să-i strice voia bună, şi nu s-ar fi lăsat să fie turburată în lucrarea ei decât dacă ar fi aflat, poate, că-i arde casa în cap. Şi totuşi lucrul nu mergea ca mai-nainte; era alta mâna care duce mai departe floarea începută astă-vară.

Femeie greu muncită, se perduse încetul cu încetul înfăţişarea ei aleasă şi gingaşe; ridicând ciuberele de apă şi oalele de la foc, mutând mesele de la un loc la altul, punând mâna la toate, ea se făcuse mai voinică, mai ţeapănă, dar totdeodată şi mai noduroasă oarecum, ca copacul încă tânăr, dar mult bătut de vânturi. Astfel, nici mişcările ei nu mai erau cele de mai-nainte; călca maî iute, mai lat şi mai apăsat, prindea cu mâna întreagă când lua ceva şi se-nvârtea în călcâie când se întorcea din o parte într-alta. Un singur lucru îi rămăsese: se ţinea şi acum dreaptă ca un grenadir.

Şi omul c cum îl vezi dacă te uiţi bine la el.

Trăind mereu cu slugi proaste şi cu lume adunară în cârciumă, ea perduse încetul cu încetul şi gingăşia sufletului. Nu se mai ruşina când auzea vorbe proaste, nu se simţea jignită când i se zicea vreo vorbă aspră, lua lumea cum o găsea şt vorbea iute, scurt şi aspru, ba era în stare să tragă şi palmi ori să dea brânci când era vorba să facă linişte şi bună-rânduială în casa eî.

Dacă s-ar fi văzut ea însăşi pe sine cu ochii ei de odinioară, ar fî rămas cuprinsă de spaimă şi ar fi strigat: „Ah! tare am căzut, Doamne!"

Nu putea însă să se vadă decât cu ochiî ei de acum, şi asa cum era sc simţea mai bine decât odinioară, mai potrivită cu lumea în care trăia» mai croita pentru nevoile vieţii.

Schimbarea o vedea numai când sc uita în oglindă: obrajii odinioară rotunzi se făcuseră lătăreţi, peliţa cea aibă-rumenită era galbenă şi oarecum întinsă, iară ochii ieşeau mari din cap;

sc vedea c-a fost odată frumoasă» nu era nici acum slută; dar floarea se ofilise şi începea a-ţî scutura foile.

Puţîn îi păsa şi de asta: sănătoasă să fie, căci de celelalte nu se îngrijea»

Perdută în lucrul ei de mână, ea nu numai că nu s-a mâhnit» dar şi uitase că îl aşteaptă pe Naţl, şi abia dupâ unsprezece ceasuri» când somnul a început să-i biruiască trupul obosit, a început şi ea sâ se neliniştească. Acum însă nu mai putea să se ţie; e mare stăpân somnul câtă vreme omul e în putere, şi Persida nu t-a mai aşteptat pe soţul ei.

- Vorba era să mă aştepţi ca sa-mi spui ceva, grăi Naţl dimineaţa, pe când Persida sc gătea ca să iasă la lucru.

- Aşa era vorba, răspunse ea; re-am şi aşteptat, dar se apropia miezul nopţii fără ca sâ vii, şi oamenii cu mintea întreagă nu se înţeleg pe la miezul nopţii, când ţi-e mai mult să dormi decât să stai de vorbă.

Ea le zicea acestea fără pic de supărare, şi Naţl, care atât de mult se frământase în el» se sâmţea jignit că dânsa nu s-a supărat.

- Eîî Spune-mi acum» ce ai pe suflet, căci văd câ nu mai ţi-e să dormi! zise cl înţepat.

Persida rămase cârva timp pe gânduri. Grabă mare n-avea, şi ar mai fi putut să stea, aşa, gâtindu-se, vreo jumătate de ceas cu dânsul.

- De ce nu ?! grăi dânsa. Dar să vorbim liniştiţi» ca oameni cu minte.

- Ca oameni cu minte, zise şi el. Mai ales tu nici nu poţi să vorbeşti altfel. Care-i porunca?

- Nu mă lua aşa, căci din ale mele nu poţi să mă scoţi, grăi dânsa aşezată. Tu ştii ca mic îmi place rânduiala bună în toate, şi dacă am găsit o dată că ceva e bine» nu mă abat de la hotărârea mea. Sunt mai întâi două lucruri asupra cărora trebuie neapărat să ne înţelegem.

- Cel dintâi e să nu mai stau la joc de cărţi, o întrerupse el, ridicându-se puţin în culcuşul lut.

- Nu! - zîse ea - acesta e al treilea. Cel dintâi e să-ţi faci socoteala despre ceea ce prietenii tăi mănâncă şi beau în cinste Eu am făcut-o şi e foarte mult,

- Şi ce vrei adecă? Să-i pun să plătească? întrebă el supărat.

- Vreau numai să ne înţelegem amândoi şi să chibzuim ce e de făcut ca să stai mai puţin cu dânşii şi să începem a strânge banii de la datornici.

Naţl se dete jos din pat şi începu să se îmbrace şi eh

- Ai, la urma urmelor, toată dreptatea» grăi el printre dinţi. Aici tu eşti stăpână. Eu nu sunt decât a cincea roată la car. N-ai însă decât să te scapi de mine daca eu cu prietenii mei îţi suntem o sarcină prea grea.

Persida se uită lung şi râzând la el.

- Tu vorbeşti aşa şi crezi că taci vreun lucru mare. Ia spune drept - zise cu inima deschisă - nu ţi-e ţie ruşine când te gândeşti câ cârciuma ar merge fără de tine tot atât de bine ca şi cu tine» dacă nu chiar mai bine?

- Pe mine nu m-a făcut Dumnezeu ca să fiu cârciumar, răspunse el.

- Eu văd că te-a făcut, deoarece eşti cârciumar, întâmpină ea. Nu, Naţl, nu am să mă scap de tine, cî să te iau mai de scurt. Tu eşti om harnic, vrednic la toate şi bine pornit; vinovată sunt numai eu, care am luat toată sarcina asupra mea şi prea te-am lăsat in voile talc. Asta nu mai poate sâ rămâie asa. Gândeşte-te că nu suntem noi singuri stăpâni pe avutul nostru; mâne ori poimâne Dumnezeu ar putea sa ne dăruiască vreun copii.

- Ba să ne ferească Dumnezeu de aşa ceva, căci sunt destui nenorociţi în lumea aceasta» grâi Naţl cu faţa întunecată.

Persida se cutremură, se •îtâ speriată la el, apoi se lăsă încet pe un scaun din apropiere; tot sângele i se turburase, vederea i se împăinginea, îi venea sâ leşine.

Deşi vedea că e pus de cineva la cale, nu se aşteptase Ia o vorbă atât de grea, şi lovitura era pentru dânsa cu atât mai strivitoare cu cât venea ca din senin.

- Ştiu că nu grăieşti din inimă, zise ea după ce-şi mai veni în fire; mâ doare însă că poc sâ treacă asemenea vorbe peste buzele talc.

Lui Naţl îi părea rău de ceea cc făcuse; el n-avea însă destulă vârtute ca să o mărturisească aceasta; era şi se sâmtea vinovat, dar tocmai sâmţământul acesta îl făcea mai îndârjit.

- Ba vorbesc din inimă, zise el cu îndărătnicie..

- Minţi! strigă ea» sărind în picioare. Tu ştii tot atât de bine ca mine că în ziua în care am avea un copil, n-am mai fi nevoiţi sâ lăsăm lumea sâ creadă câ nu suntem soţ şi soţie după lege şi căsnicia noastră ar fî maî fericită.

- Aş! întâmpină el. Căsnicie fericită cu tine nu se poate. Ar râde curcile de mine dac-aş spune câ sunt cununat cu tine. Auzi cununie?! noaptea, prin ascuns, ca sâ nu afle nimeni! Minciuni popeşti, ca să mâ prostească pe mine şi să te încarce în spinarea mea!

Persida stetea cu răsuflarea oprită în faţa lui. îi părea că visează; auzea şi nu putea să creadă că de el sunt rostite vorbele pe care le auzea, şi sângele ii năvăli spre cap.

Codreanu, care o cununase după ce dânsa s-a purtat atât dc rău cu el, era ca un sfânt în gândul ei.

- Nu te temi tu - zise ea - câ Dumnezeu o să te pedepsească pentru aceste vorbe grăite asupra omului care ţi-a făcut cel mai mare bine în lumea aceasta?! Ce s-ar fi ales atunci dc tine dacă el nu m-ar fi ajutat ca să pot merge cu tine?!

- Veneai tu şi fără de boscoanele lui, întâmpină Naţl. Stii tu prea bine ce căutat şi de ce te-ai legat de mine. Cine ştie ce va fi fost între voi mai nainte?!

Persida nu se mai putea stăpâni. I se răscolise toată firea. Era lovită în tot ceea ce îi era mai sfânt şi-i venea să se răpcadă asupra lui, să-1 scuipe-n faţă, să-i smulgă părul din cap, să-i scoată ochii cu ghearele. Fără ca să-şi dea seamă de ceea ce face, ea înainta spre el şi-i trase o palmă, apoi rămase dreaptă şi neclântită în faţa lui.

El se ridică zăpăcit în picioare,

Nu-şi mai aducea aminte de când n-a îndrâznir nimeni sâ-j tragă palme lui, iar acum o femeie îl păhnuise. Nu ştia ce să focă: îi era greu s-o atingă si nu putea s-o ierte.

- Ti-ai ieşit din fire? zise el. Nu te temi că tc strivesc ca pe un pui de pasăre?!

- La asemenea vorbe - răspunse ea - numai asemenea răspuns se cuvine; nu m-ar ierta Dumnezeu dacă mi-ar fi frică să ţi-1 dau. Nu suntem noi din cei ce ştiu de frică: poţi să mă omori, dar nu să mâ umileşti!

El îî dete brânci, ea s-u depărteze de la sine.

Ea se repezi din nou asupra Iui şi-i trase încă o palmă.

Cuprins acum de mânie oarbă, el încleşta mâna stângă în părul ei bogat şi începu s-o lovească cu pumnul, aşa, pe nimerite, în spate, peste umeri, în faţă, cum dă omul care nu mat şrie ce face, iară dânsa să zvârcolea ca să-1 lovească şi ca ori să-I apuce cu dinţii, dar un singur gemet de durere nu scotea.

înspăimântat apoi de fapta sa şi temându-se ca nu cumva sâ se înteţească şi s-o lovească prea rău, el o lăsă, ieşi repede din casa şi încuie uşa în urma sa.

' Persida, înfierbântată, cu obrajii aprinşi şi cu părul vâlvoi, stere puţin zăpăcită, apoi se repezi după dânsul. îi venea să iasă pe fereastra care era deschisă, să spargă uşa, numai ca sâ ajungă klet, ca să-i arate că nici nu s-a muiat, nici nu se teme de dânsul.

Ea puse mâna pe uşa şi o zgudui de răsună coată casa.

- Vino-ţi în fire» - îi zise el - şi nu ne face dc ruşinea slugilor.

Persida se dete înapoi, se potoli şi începu să-şi rânduiască părui si hainele de pe trup.

Abia acum îşi dete seamă despre cele petrecute şi o amărăciune, ei până acum necunoscută, îi cuprinse sufletul.

Stăm noi oamenii în căile vieţii adeseori cuprinşi de îndoială în loc şi nu putem să ne dumirim dacă ceea ce înşine facem ori păţim e lucru în aievea perrecut ori numai un vis deşert şi fără dc fiinţă adevărată, o închipuire a sufletului nostru, el singur cu fiinţă de-a pururea neîndoioasă.

Asa stătea Persida acum.

îi era parcă visează un vis urât afară din cale şi nu se poate deştepta.

Vedea în gândul ci pe maica Aegidia şi, uitându-se în faţa ei aspră, ea se simţea cum odinioară fusese şi nu mai putea sâ se înţeleagă însăşi pe sine.

C-a fost bătută de dânsul, aceasta i se păţea lucru firesc; i se oprea însă mintea în loc când se gândea c-a fost ea însăşi în stare sâ-1 lovească pe el cu palma, c-a putut sâ se însoţească cu un om care a dezbrăcat-o de firea eî.

„Ah!... ce-am ajuns. Doamne!" suspină ea şi-şi acoperi faţa cu amândouă manile.

Nu! Nu îi era iertat să trăiască în nişte împreginrări în care se înjoseşte ea însăşi pe sine.

Trecuseră luni de zile de când s-a întors la Lipova şi în timpul acesta n-a văzut nici pe muma ci» nici pe maica Aegidia, nici pc vreuna din prietenele ei de mai-nainte. Nu pentru că i-ar fi fost, poate, greu sâ dea ochii cu ele, ci pentru că nu-i venea să le vadă. Se stinsese din inima ei orişice sâmţământ de iubire ori de recunoştinţă: trăia numai cu el, pentru el, şi pierdută în purtarea de grijă pentru dânsul. Era ca fărmecatâ

şi nu mai vedea în lumea aceasta decât cârciumă şi birt, slugi proaste, oameni ameţiţi de băutură şi în mijlocul tuturora pe soţul ei jucând cărţi cu prietenii lui.

Iar acum nu mai înţelegea cum au fost aceste cu putinţă.

Persida căuta în sufletul ei sâmţămintele care au împins-o spre dânsul şi nu-şi mai aducea aminte cuvintele care au înduplecat-o să-şi lege viaţa de a lui.

„De ce? dece toate acestea?! se întrebă ea. Ce am voit? ce am căutat?! unde voiam să ajung?!"

Cheia intră pe dinafară în zăvor şi se învârti o dată, apoi iar,

Persida tresări ca speriată din somn şi râmase neclintită En mijlocul iatacului, gata de a întâmpina pe soţul ei.

Trecu însă câtva timp şi uşa nu se deschise.

Era lucru învederat că el a descuiat numai pentru ca dânsa să poată ieşi când va voi.

Un semn de pace, de părere de rău, de căinţă!

„Ah! Doamne! zise ca. El are, la urma urmelor, toată dreptatea!"

îl scosese din averea părinţilor lui, îl despărţise de muma lui, stricase tot rostul vieţii lui şi voia acum să-1 mai desfacă şi de prietenii lui.

Ce viaţă i-a făcut ea lui?! Ce i-a dat în schimb pentru tot ceea ce i-a luat?!

Ochii ei acum, abia acum, se umplură de Jacrăni.

„Nu! - zise ea adânc pătrunsă - fârâ de binecuvântarea părinţilor nu e cu putinţă fericire casnică!"

El avea dreptate: minciună, o mişelească înşelăciune a fost cununia lor. Nu din răutate a făcut Codreanu această nenorocită cununie, nu, ci fiindcă e om slab, care nu putea ^ă zică ba fiindcă ea a voit»

„Cununia se face nu pentru Dumnezeu, care toate le ştie, ei'pentru lume şi-n faţa lumii - strigă ea dispreţuită de sine-

ai eu nu soția lui am fost, ci femeia care i s-a dat cu ochii închişi!"

Cuprinsă apoi de fiori spasittotici, ea începu să tremure şi-şi acoperi fața cu manile: vedea în fața ei pe Reghina.

Căci ea nu se mai sâmțea singură, ci avea să răspundă şi pentru o viață încă neîncepută.

Iar femeia, când nu mai stie ce să facă» începe să plângă şi plânge mereu până ce nu se luminează.

„Ah! sărmana mea mamă!" suspină ea în cele din urmă mai uşurată şi începu să-şi adune lucrurile şi să se gătească de plecare.

Era hotărât şi-n gândul, şi-n inima ei că nu mai poate să stea aîcî, unde nu mai avea ce sâ caute şi nu găsea decât înjosire.

Uşa se deschise încet, şi Talia» slujnica, se ivi sfiicioasă în prag.

- Porcii - zise ea — sunt flămânzi şi n-avem târâte ca să le gătim lăturile.

Persida tresări din nou,

- Să vă dea jupanul, răspunse ea fără ca să se uite ta slujnică.

- Jupanul nu-i aici, s-a dus de-acasă, întâmpină slujnica.

- N-aveți decât sâ aşteptați până ce se întoarce.

Talia ar mai fî voit sâ zică ceva; văzând însâ câ stăpânei sale nu i-e de a sta de vorbă, ea se retrase şi închise iar uşa.

Persida rămase pe gânduri.

Cine putea sâ ştie unde se va fi dus şi când se va fi întorcând el?!

Ea nu putea să lase porcii flămânzi, nu putea sâ lase cârciuma şi birtul şi întreaga gospodărie în voia slugilor, trebuia sa mai stea până ce se va fi întors el.

„Ah, ce om! zise ea. Jaf are să fie! Praf şi cenuşă au sa se facă toate după ce voi fî plecat eu!M

Aruncându-şî apoi o cârpă-n cap, ea ieşi ca sâ vadă ce se mai petrece pe afară. Nu băgase de seamă că împregiurimile ochiului stâng îi erau roşite, aproape sângerate, şî puțin i-ar fi păsut dac-ar fi băgat de seamă; putea lumea să ştie de ce dânsa nu mai poate să stea cu el.

Un lucru nu-i trecea Persîdei prin gând: câ el s-a dus cu hotărârea de a nu se mai întoarce.

O ştia aceasta Talia, căreia el i-o spusese, o ştiau peste puțin toate slugile, o ştia în cele din urmă întreaga Lipova, singură Persida alerga ca şi când nimic nu s-ar fi petrecut, îl aştepta sâ se întoarcă şi abîa târziu după-amiazazi a început să se neliniştească.

„Fie ce-o fi, eu tot eu rămân!" zise ea ridicându-şi ca odinioară capul şi sâmțindu-se mai tare decât orişicând.

Şl era în adevăr tare Persida; mai tare însă decât dânsa era alta ceva.

Pe-nserate o apuca din când în când cu frig, i se tăiau picioarele» îi venea să leşine: ea se ținea, se opintea să-si biruiască firea, dar era din ce în ce mai istovită,

- Talio, - grăi dânsa în cele din urmă, grăbită şi cuprinsă de spaimă — vino cu mine-n casă, vino că mor!... Vino, Talio, vino şi mă freacă să mă-ncăizesc, că nu mă mai sâmt!

XVIII
BLESTEMUL CASEI

Se deprinde omul cu toate, şi Mara se deprinsese şi ea a nu-şi vedea fata, care era numai aci peste Murăş. Vedea în toate zilele casa în care o ştia adăpostită, şi afla în toate zilele, fie de la Talia, fie de la altcineva, ce face şi cum îi merge. Aşa trebuia să fie şi altfel nu se putea. Se înfipsese în mintea Marei gândul că făta ei are în cele din urmă să-1 părăsească pe neamț, şi cu cât mai singură o lăsa, cu atât mai curând ajungea sâ-1 părăsească. De aceea Trică n-avea nici el sâ meargă pe la dânsa: toți trebuiau s-o părăsească, pentru ca, vâzându-se singură, sâ-şi vie în fire.

Creştea inima Marei când afla că Persida e harnică, strângătoare şi totdeauna la locul ei, şi mai vârtos creştea când i se spunea că neamţul mănâncă şi bea, perde zilele şi petrece nopţile în joc de cărţi: aşa trebuia sâ fie, dacă era vorba ca Persida să se sature de dânsul.

Nu s-ar fi împăcat însă Mara atât de uşor cu soarta dacă Persida ar fi fost singurul ei copil. îl mai avea însă şi pe Trică. Ah, ce fecior! Se făcuse deodată ca bradul de munte, şi înalt, şi peptos, şi lat în umeri» şi era sprinten, şi harnic, şi îndemânatic, şi cuminte ca o lată mare. Nu trecea în faţa lui Bocioacă nimeni înaintea lui, iar nevasta lui Bocioacă se uita la el parcă i~ar fi fost frate, copil nu alta. Iar Bocioacă şi nevasta lui aveau o fată, pe Sultana, care trecuse dc doisprezece ani: li se vedea gândul cât de colo. Dar nici c-ar fi putut sâ iacă o mai bună alegere.

De un lucru nu ţinea Mara seamă: că feciorul ei era o matahală nespălată şi nepeptănată, de care fetele se speriau. Puţîn îi păsa lui Bocioacă dc aceasta: el vedea pe omul verde, voinic, cu bună rânduiala şi totdeauna la locul lui. Iară nevasta lui Bocioacă vedea numai pe omul care era-n stare să sară şi-n foc, şi-n apă, să-şi dea chiar sufletul pentru ea. Tu la un câne pe care ţi-1 ştii credincios: cum să nu fi ţinut ea la omul pe care-1 ştia gata de a face orişice pentru dânsa?! îi era parcă ar trebui să i se întâmple o mare nenorocire dacă el ar fi departe de dânsa, şi de aceea îl ţinea mereu pe lângă sine, se uita-n ochii lui când voia să facă ceva şi era destul ca el să stea la îndoială pentru ca ea să-şi calce pe inimă. Marc lucru e să găseşti un om în care ai deplină încredere.

Tot mare lucru e însă şi să ştii că te bucuri de toată încrederea. Tremura Trică în toată clipa şi stetea mereu treaz ca nu cumva fie stăpânul, fie mai ales stăpână-sa să se căiască de a-i fi dat toată încrederea, şî nu o dată se petrecea o grea lupră în sufletul lui.

Intrase bâietan, copil aproape, în casa lui Bocioacă; încetul cu încetul însă s-a făcut flăcău, om deplin. Asta o vedea şi Bocioacă; nevasta Iui însă îl lua şî acum tot drept bâietan, mai mult copil decât om făcut, şi-ar fi fost în stare sâ-1 pună sâ-i toarne apă când se spală pe cap. Ba ea sc sâmţea oarecum răsfăţată când ochii lui cruzi se opreau ca perduţi asupra braţelor ei rotunde, asupra umerilor ei înveliţi în carne moale şi căutau cu un fel de frică părţile mai ascunse ale nurilor ei. De ce adecă i-ar fi fost date aceste dacă ochii nevinovaţi n-ar fi putut să se încânte de ele? Dacă-i place bogatului să-şi desfăşure comorile, e firească şi pornirea femeii de a-şi arata nurii, şi mai ales când n-are de ce să se teamă.

N-avea, nu! N-aveâ de ce să se teamă: Trică era ca steanul de pearră şi nici ars în foc, nici tăiat cu ferestrău! n-ar fi spus nimănui ce se petrece în sufletul lui.

Prea se sâmţea bine pentru ca sâ nu rămâie e) sigur de sine.

Nu se petrece însă în lumea aceasta nimic fără ca să iasă în cele din urmă Ia iveală.

Mara şedea sîngurâ-n casă, pe-ntunerec. De ce să mai strice lumânarea, când n-avea pe cine să vadă în zarea ei, iar gândurile-i se înşirau mai limpede aşa pe nevăzute? Se zbărea femeia, căci om era şi avea inimă de părinte.

Aflase că neamţul a bătut pe Persida, apoi s-a dus, a părăsit-o, în sfârşit, a parăsit-o! O aflase aceasta şi nu putea să se bucure.

Ah! cum ar fi vrut să-1 scuipe în faţă, sâ-i scoată ochii, să-i smulgă părul din cap, să-i rupă hainele dc pe trup. Nu! asra nu putea să rămâie aşa!

Nu-i vorba, lucrurile veniseră cam după cum şi lc închipuise ea; n-ar fi crezut însâ c-o să-i cadă atât de greu. Nu mai avea odihnă: din ce în ce tot mai tare se sâmţea împinsă a se duce sâ-si vază fiica.

Afară, în tindă, se ivi un zgomot: intrase cineva şi căuta pipăind uşa casei,

Mara sări furtunoasă în picioare, făcu un pas mare şi deschise uşa.

Nu putea sâ vadă nimic,

- Cine e? ce vrei? întrebă ea.

- Să vii - răspunse Talia gâfâind - că c foarte rău. Am lăsat-o cu moaşa şi alerg dupâ doctor!

- Cu moaşa! strigă Mara ca ieşită din fire şi se porni ca alungată de îele şi fără ca sâ mai închidă uşile în urma ei. Cu moaşa?! zise iar peste puţin. Dar eu nu ştiam nimic; mie nimeni nu mi-a spus!

- Nu ştiam nici noi, grăi Talia alergând dupâ dânsa. O ştii cum e: nu stă cu nimeni de vorbă; le închide toate în sufletul ei.

- Aşa mă pedepseşte Dumnezeu pentru că am fost câinoasâ, urmă Mara şi alergă mai departe, făcându-şi mereu cruce şî rugând mereu pe Maica Preacurată să fie milostivă şi să n-o certe cu prea multă asprime.

După ce trecu podul, ea se opri: îi era parcă ar vrea sâ se despice în două. Singură nu putea să meargă; trebuia sâ-1 ia şi pe Trică cu dânsa. Trebuia, şî-î era atât de greu sâ se abată din drum, iar Talia îşi urma drumul ca să-1 caute pe doctor.

Mara scrâşni din dinţi şi ridică pumnul, apoi o luă cu paşi încă mai grăbiţi spre casa lui Bocioacă.

Trică, doi ucenici, Marta, Sultana şi o slujnică erau adunaţi în curte, la cazanul în care ferbea cu clocote fierarul de prune, când Mara intră cu o falcă în cer, cu alta în pământ,

- Ce e?! întrebă Trică speriat.

- Să vii cu mine, grăi Mara grăbită. Neamţul a stâlcit pe Persida în bătăi. E rău, foarte râu. Moaşa e la dânsa, şi Talia s-a dus după doctor. Asta nu poate sâ rămâie aşa!

Trică rămase ca înfipt în pământ.

Stia şi el că Persida nu are trai bun cu soţul ei şi nu o dată îşi făcuse amarnice mustrări pentru c-a alergat pe la Sân-Miclăuş şi pe la Buteni ca să-î lege pe toată viaţa- încetul cu încetul însă se deprinsese cu gândul câ aşa le era soarta şi că mai rău ar fi fost dacă ci n-ar fi cununaţi. Văzând acum pe mumă-sa turburată şi aflând câ sorâ-sa e râu, se turbură şi cl şi-şi dessumecă mânecile de la cămaşă, ceea ce era obicinuit sâ facă totdeauna când pleca undeva,

Marta se uită lung la el.

Aşa, în starea în care-1 vedea, nu-1 putea lăsa să se ducă. îl ştia om de fire năvalnică, şi, în starea în care se afla, ar fi putut sâ se avânte în vreo primejdie.

- Dacă e moaşa la dânsa şi mai vine şi doctorul - zise ea - cu 11u ştiu ce ajutor ar mai putea să-i dea Trică.

- Să-î arate că e frate, grâi Mara.

- Asta o ştie dânsa, întâmpină Marta.

Iară Trică tăcea şi sta nemişcat.

- Careva sâ zică nu vii?! îl întrebă Mara cu stăruinţă.

- Cc să fac eu acolo? răspunse el.

Mara se uită lung şi aspru la dânsul, apoi la Marta: le înţelegea toate şi era cuprinsă de sâmţământul câ nu mai are nici băiat.

- Ei bine! Sunt eu şi singură destul om! grăi dânsa, apoi le întoarse spatele şî se duse ca vârtejul peste câmpul întins.

Persida ştia că mama eî ar veni ia dânsa dacă ar şti, dar n-o aştepta. Se gândise în mai multe rânduri sâ trimită pe Talia la dânsa, îndată însă ce se sâmţea mai bine, ea îşi schimba gândul. „Nu e nimic, îşi zicea; are să treacă şi asta; dc ce s-o mai turbur degeaba? Eu singură mi-am făcut-o, eu singură s-o şi port!" Când însâ îi era din nou greu, când o cuprindea sâmţământul ca nu mai poate să trăiască, îi scăpau vorbele: „Ah, săracă mama mea!" Aşa i-a venit moaşei gândul să trimită pe Talia şi la Mara,

Era bun gândul acesta, nu însă acum, când Persida avea trebuință de cea mai deplină linişte, iar în linişte şi cu bună cumpănire nu puteau să se petreacă lucrurile după ce trecuse atâta timp de când Mara nu si-a văzut fata şi erau arât de triste împregiurările în care o revedea. A dat însă Dumnezeu ca Trică tocmai acum să-şi dea pe faţă slăbiciunea, şi Mara, mergând spre cârciuma de la Sărărie, era atât de supărată pe Trică, încât îşi uitase supărarea de mai înainte. Depărtându-se cu inima dc la Tricâ, toată dragostea pe care o avuse mai nainte pentru dânsul se revărsă deodată asupra Persîdei. Va fi stat ori nu mai nainte vreodată pe gânduri, acum era pătrunsă cu desăvârşire dc sâmţământul că Persida nu e vinovată de nimic.

„Eu am fost mamă rea, femeie cu inimă cărnoasă!" îşi zise ea bătându-se cu pumnii în cap.

Atât era de căită şi de muiată, încât, ajunsă la cârciumă, unde alergase cu atâta grăbire, se opri în loc şi nu îndrăznea să între la fata ei.

Ea trimise pe o fetişcană, care spăla vase în bucătărie, să cheme pe moaşa, iar după ce moaşa ieşi, o întrebă dacă Persida ştie ori nu câ ea vine.

- S-o iei pe departe şi să-i spui câ sunt aici, îi zise apoi. Iar dacă vezi că n-ar fi bine să intru, eu stau şi afară.

Şi era gata Mara să stea toată noaptea la uşă.

Vorba e numai că n-avea nevoie.

- Uite, - îi zise moaşa Persidei» care zăcea într-un fel de amorţeală - ar fi, poate, bine să trimit pe cineva la mama d-tale, ca să vină şi ea.

Persida îşi deschise ochii şi-i ridică spre ea.

- De ce s-o mai mâhnim?... răspunse ea. I-ar fi foarte greu. Mai bine sâ nu afle nimic decât dupâ ce vor fî trecut toate.

- Ea ştie - răspunse moaşa -, a aflat de la nu ştiu cine; crede însă câ te-ai supăra dacă ar veni.

- Nu-i adevărat! grăi Persida, ridicându-se puţin. Mama nu poate să creadă una ca asta. Ea ştie că nu sunt eu vrednică să vie dânsa la mine.

- Uite, e aici, zise moaşa; să intre?

- Săraca mama mea! mama mea cea bună! grăi Persida şi-şi ascunse capul în perini.

Aşa a găsit-o Mara când a intrat.

- Lasă, draga mamei! Să nu te sperii, că au să treacă toate cu bine. Asta e soarta femeilor! zise ea încet şi se plecă asupra ei, ca să-i potrivească perinile la căpătâi şi sâ-i mângâie fruntea, atingând-o cu vârfurile degetelor. Nu e nimic, adaogă ea; fii liniştită, draga mâinii!

Persida, fără ca sâ ridice ochii la dânsa, îi apucă mâna, o duse la buze, o sărută în mai multe rânduri, şi astfel steteră câtva timp tăcând amândouă.

- Dumnezeu e bun - şopti în cele din urmă Persida - şi a voit să mă scape de cea mai aspră pedeapsă. E bine că s-a întâmplat aşa. Te rog, mamă, - urmă apoi peste puţin - să cauţi pe Bandi. E nenorocit, sărmanul, n-are pe nimeni în lume şi mî-a fost credincios; să-i dai, dao-ar fi să nu mă mai scol, tot ceea ce rămâne de mine.

- Ei! — răspunse Mara - nu moare omul atât de uşor; abia de aici înainte ai să trăieşti şi tu. Mulţumeşte lui Dumnezeu că te-a scăpat de omul acela, care ţi-a făcut atâta râu.

Persida se întoarse puţin în culcuşul ei şi ridică ochii spre dânsa.

- Nu-1 osândi, mamă, - grăi dânsa — că e nenorocit şi el, mai nenorocit decât mine.

Mara se dete puţin înapoi, îi venea să plece.

- Care va să zică, şi acum tot vorba cea de odinioară, zise ea cu amărăciune. Tot tu cea vinovată!

Persida se întoarse mai mult spre muma ei şi se ridică puţin.

— Eu* mamă, şi sângele tău, grâi dânsa. Niciodată el n-ar fi ridicat mâna asupra mea dacă nu l-aş fi lovit eu mai înainte. Nu poate un bărbat să treacă peste una ca asta, şi mi-ar fi mie ruşine dacă el...

Uşa se deschise încet, şi, sfiicios, Naţt lăsă pe doctorul Blaubach, un bătrân mărunţel, cu favorite cărunte, să între în casă.

Persida se lăsă iar în culcuşul ei, iară Mara se ridică şi rămase-n faţa patului, stând dreaptă, ţeapănă şi cu ochii ţintă la ginerele ei, care, zarind-o, $t dete, cu capul plecat şi cu faţa galbenă, un pas înapoi.

Aşa rămaseră ei tot timpul în care doctorul vorbi încet cu moaşa, ca sâ se dumirească asupra stării în care se afla Persida. Când doctorul se apropie apoi de pat, ca sâ cerceteze mai de aproape, Mara se dete la o parte cam spre uşă, iară Naţl înainta umiiit spre dânsa, îi lua mâna şi i-o sărută de două ori, una dupâ alta.

Lucrul acesta se petrecuse atât de iute, si-n faţa lui Naţl, în mişcările lui, în toată înfăţişarea lui era atâta căinţă şî atâta umilire, încât Mara se sâmţea cu desăvârşire muiata şi abia după câtva timp se dezmetici şi se dete un pas înapoi.

-De!... grai doctorul, eu puţin ajutor pot să dau aici. Trebuie să mai aşteptăm ca natura sâ-şi facă lucrarea. Dacă s-ar întâmpla ca să peardă prea mult sânge şi sâ leşine, sâ mâ chemi, urmă el, întorcându-se spre moaşă. Pe cât pot să judec - îi zise apoi lui Naţl - copilul e perdut, dar mai departe toate au să se sfârşească bine, numai linişte sâ-i lăsaţi, înainte de toate linişte! Am să mai trec pe aici înainte de mezul nopţii.

Grăind aceste, el se depărta, iar Naţl îl însoţi până afară.

Mara nu mai ştia ce să facă. Era-n ea ceva ce o împingea să meargă după el, sâ-1 apuce, să-i zică trei vorbe acolo unde Persida nu putea sâ le audă; firea ei cea slabă n-o ierta însă să se depărteze de la patul Persidei, iar în faţa Persidei nu putea

sâ-i zică nimic, trebuia să le primească toate, să le sufărâ toate, ca sâ n-o turbure pe dânsa.

„Ah! Doamne! îşi zise ea cătrănită-Ţine şi acum la el, ţine mai mult decât la orişicine! Ăsta e blestemul casei mele; ţin amândoi copiii mai mult la străini decât U mine şi la ai lor. Prea li-e slabă inima!"

Când îl văzu pe Naţl întorcându-se, ea nu-şi mai putu stăpâni firea, înainta spre el şi-i zise încet si aspru:

- N-aî auzit ce-a zis doctorul? Lasă-ne singure, ca sâ fie linişte!

Naţl se opri.

- Eu rămân aici afară, la uşă — răspunse el -, dar nu pot să plec.

- Nu e linişte-n casa aceasta câtă vreme te afli tu în preajma ei! grăi Mara mai tare, ridicând amândouă manile, Te-ai dus o dată: dus să fii!

Persida se ridică cuprinsă de spaimă din culcuşul ei, iar moaşa alergă Ia Mara s-o liniştească.

- Nu pot să mă duc, grăi Naţl aşezat şi hotărât. Când m-am dus, o ştiam sănătoasă şi vrednică, şi m-am dus ca s-o scap de un nemernic ca mine, care numai rău i-a făcut şi nici un bine nu poate să-î facă; în starea în care ea se află acum, nici cel mai nemernic bărbat nu poate sâ-şi părăsească soţia.

. - îi mulţumesc lui Dumnezeu c-o scap şi aşa din ghearele tale! strigă Mara. Tu, bărbatul ei?! Ea, ţie soţie?! Călău i-ai fost! Iată ce-ai făcut din ea!

- Rabdă, Naţl dragă, - strigă Persida - rabdâ-le toate de la mama, că mi-e mamă şi e bună mama. Da, mamă, mi-e bărbat şt-î sunt soţie, după lege, în faţa lui Dumnezeu, ca să ne ajutăm la tievoie unul pe altul, eu pe el, el pe mine.

,,^Mara-şi puse manile în cap: îi venea să-si smulgă perii din cap, să-şi rupâ hainele de pe trup, să se dea cu capul de perete.

- N-ai cu la nici o nevoie trebuință de ajutorul lui, zîse ea mai potolită. Dacă e vorba-.

Deodată ea se opri şi rămase cu ochii sticloşi, ca ieşită din fire.

- Vai de mine! vai de mine! Uşile casei au rămas deschise şi tainița din perete nu-i acoperită! strigă ea şi ieşi ca dusă de frica morții.

Şi cum, Doamne, să nu fugă, când atât îi mai rămăsese şi ei?!

XIX
VERBONCUL

Mari lucruri se pregăteau în lume.

Feciorii duşi în cătănie pe la Mantua, Verona şi Veneția scriau de acolo că s-au ivit un oarecare Garibaldi[1], mare general, care umblă să-i adune pe italieni sub arme şi să-i ridice asupra împăratului; iară ungurii şopteau între dânşii şi se lăudau prin ascuns câ Kossuth al lor stă în legătură cu Garibaldi şi are şi el să se întoarcă la primăvară, ca sâ alunge cătanele împărăteşti, să-i scoată pe beamteri din țară şi să facă iar vreme ungurească, cum era pe timpul rezmiriței.

La masa cea mare din birtul de la Sărărie, unde beamterii puneau lumea la cale, era, ce-i drept, lucru hotărâr că Garibaldi are, cu toți ai lui, să pată mare ruşine. Erau însă şi acolo oameni care, mai ales prin apropierea Murăşului, nu bucuros umblau serile singuri. Venise adecă şi ştirea că italienii au început să arunce beamteri şi câtane în mare, în lacul Guarda[2], în râul

[1] **Giuseppe Garibaldi (1807-1882), erou național al poporului italian, luptător pentru unificarea Italiei.** In **1833 a aderat la societatea revoluționară secretă „Tânăra** Italie", **iar în 1848-1849 a condus lupta poporului italian împotriva ocupației austriece.**

[2] **Unul din cele mai mari lacuri din nordul Italiei, situat la distanța egală între oraşele Verona şi Brescia.**

Adigc[1], şi mare minune n-ar fi fost dacă ungurii s-ar fi luat şi ei după italieni".

Pe la Lipova nu prea erau, ce-i drept, mulți unguri, dar puteau să vie de pe puste, unde sc sporiseră fâcătorii-de-rele, încât nu trecea zi fără ca să se întâmple ceva pe drumurile ce duc spre Arad.

Curat ca în vremea ungurească!

Se uita Persida, biata, şi de câte trei ori la fiecare necunoscut ce-i intra în cârciumă, ba nici de cunoscuți nu se apropia decât cu sfială. Atât de mult se învrăjbiseră oamenii între dânşii, încât nu mai ştiaî în cine poți şi în cine nu poți să ai încredere, şi Natl îşi făcea cu gura lui slobodă prea mulți duşmani.

Dar nu se mai plângea Persida dc dânsul.

Scos, sărman de el, din ale lui, despărțit de mamă-sa, la care ținea din zi în zi mai mult, şi în vrajbă cu tatăl său, care se uita în alta parte când se întâmpla să-1 întâlnească, el trăia şi nu trăia. Singur gândul că asta nu poate să meargă tot aşa mai ținea caldă inima în el. Aştepta însă, mereu aştepta, ca vreo întâmplare să schimbe mersul lucrurilor, dar nu era în stare să ia vreo hotărâre. O dată s-a hotărât şî el, atunci când a părăsit pe Persida; foarte curând însă s-a încredințat că fără de Persida nu poate să trăiască. îi fusese dragă odinioară; acum însă, văzând-o iar voinică şi plină la față, harnică şi mereu voioasă, se uita la ea ca Ia un fel de minune, şi adeseori îşi zicea cu lacrămîle în ochi: „Doamne, cum ar iubi-o mama dac-ar cunoaşte-o!"

Persida, vazându-1 mereu posomorât şî nerăbdător, supărat până chiar şi de bunăvoința ei, ba adeseori chiar răstit, umbla cu el parcă nu i-ar fi fost bărbat, ci copil bolnăvicios. Singurul eî gând era să-i facă viața mai suferită, şi orişice ar fî făcut el, ea era mulțumită dacâd vedea mai voios.

[1] **Râu care izvorăşte din AJpi; după ce parcurge 410 km se varsă în Marea Adriatkă.**

Nopţile se deştepta în mai multe rânduri din somn» ea să vadă dacă somnul lui e ori **JIU** liniştit. Dimineţile el se scula târziu şi cu anevoia, lua papucii în picioare şi scurteica cu blană în spinare şi era în stare să rămâie toată ziua nespălat şi nepeptânat. Persida îi peria deci hainele, îi curata ghetele ajuta ca pe un copil sâ se îmbrace. Faţa lui nu se lumina însâ decât seara, la masă cu beamterii.

Ochii i se umpleau de văpaie când vorba venea la război şi la Radetzky[1], generalul împărătesc, care ştia să-i ţină de scurt pe italieni şi putea, la nevoie, să-i înveţe minte şi pe unguri. Când vorba era despre acesta, i se răscolea toată firea, i se încordau toate puterile şi iar se sâmţea om deplin, căci rare îî erau nesuferiţi ungurii, care ocărau mereu pe nemţi, Persida nu se supăra deci daca el pleca serile , ca sâ însoţească pe vreunul din beamterii mai fricoşi, şi încureându-se mai pe ici, mai pe colo, se întorcea numai târzia după miezul nopţii. Stia ca **atrsre** câteva ceasuri petrecute cu nemţii sunt viaţa lui, si se bucura câ mâi trăieşte şi el; iar acasă nu mai stetea singură, ci cu Bandi, care se făcuse băiat voinicşi inimos.

Sărmanul Bandi.

Era ungur şi cl, dar singurul ungur pe care Naţl putea sâ-1 sufărâ, şi avea de ce.

într-una din zile, Vlaicu, unul din cărăuşii care trăgeau des la cârciuma, ceruse de la Naţl o roată, cu împrumutare, până ce rotarul va fi dres pe a lui, care sc srricase.

- Bine, omule, - îi zise Naţl peste vreo săptămână, când dete iar cu ochii de el —, dar roata când mi-o aduci?!

[1] Joseph Radetzky (1766-1853), generai austriac născut *h* Trzebntrz în Boemia, şef al statului major în timpul războaielor aliaţilor contra lui Napoleon din anii 1813-1314- Din 1331 primeşte comanda armatei austriece din Italia şi suspine cu mult zel ocupaţia austriacă în partea dc nord a peninsulei.

- Oho! — răspunse Vlaicu — am adus-o de mult şi am dat-o în primirea fratelui d-tale!

- Ce fel de frate? întrebă Naţl mirat.

- Băiatul, Bandi, grăi Vlaicu. Tare seamănă cu d-ta; nu ţi-e frate?

Naţl era atât de turburat, încât nu-i maî răspunse^ nimic.

Aşa era!

Il vedea pe Bandi ca-n aievea în faţa sa- Nu o dată îi păruse şi lui că seamănă, acum după ce a mai crescut băiatul, cu cineva, dar nu putuse să-şi dea seamă cu cine anume. Acum era dumirit.

- Nu, - zise el speriat de gândul ce se ivise în mintea lui - cu mine nu seamănă. O fi semănând cu tata.

Era urât gândul acesta, dar nu mai putea să scape de el. I se răscolise deodată sufletul şi-şi aducea acum aminte şi de Reghina. O ştia din copilăria lui; o vedea şî pe dânsa ca-n aievea cum lusese atunci când venea" cu coşul după carne şi stetea voioasă şi râzând în uşa măcelăriei.

A$a era!

Era viu afara din cale, dar încă nehotărât sâmţământul pe care-1 stârnise gândul acesta în sufletul lui. Ceea ce ştia era numai c-ar fi voît să nu ştie, să scape, să nul mai vadă în ochi pe Bandi, să uite că l-a văzut în viaţa lui.

Prea îi era milă, şi nu voia sâ-i fie, căci mila te leagă, te supune, te robeşte.

Lumea toată luase parcă deodată altă faţă, şi toate lucrurile ieşeau altfel în ea la iveală.

Vlaicu**5e** dusese de mult în căile lui, şi Naţl stătea tot uimit în:loc, neştiind încotro are să apuce.

L „Sărac de tine, tată!" zise el în cele din urmă, înduioşat şi plifl de căinţă.

Era peste purinţâ ca cl sâ nu le fi ştiut roate, şi fiul era cuprins de fiori reci când îşi închipuia suferinţele prin care a trecut tarafsău văzând pe acea femeie atât de nenorocită şi ştiindu-şi copilul de pripas.

„Şi toate pentru mine şi pentru mama mea, zise el; toate pentru liniştea casei sale, toate din sâmţământul de datorie; înspăimântătoare pedeapsă pentru o clipă de slăbiciune! nemiloasă lege de vieţuire!"

Da! Da! Altfel nu putea tatăl său să facă! Orişice altă ar fi făcut, ar fi fost un nou păcat din alt păcat născut. Aşa trebuia sâ facă, şi fiindcă aşa a făcut, el avea dreptul de a fi aspru şi de a cere mult de la alţii.

Dacă-n clipa aceasta s-ar fi pomenit în faţa tatălui său, el ar fi căzut în genunchi la picioarele lui, i-ar fi sărutat manile şi i-ar fi cerut iertare. Sâmţămintele însă, întocmai ca gândurile, vin şi trec prin suflet, si peste puţin, când a dat cu ochii de Bandi, Naţl a scăpat vorbele:

„Dar el ce-a păcătuit, sărmanul?!"

Era în sufletul lui o luptă grea, şi dacă în clipa aceasta Bandi îi pârea o jertfă adusă bunei rânduieli, în clipa următoare el i se arăta ca o pedeapsă vieţuitoare!

De ce s-a mai născut şi d pe lumea aceasta?! De ce trebuia să se nască, să rămâie în vîaţâ şi sâ treacă prin toate suferinţele?! De ce ne mai naştem, la urma urmelor, cu toţii?!

Frământat de aceste şi de alte asemenea întrebări, el nu putea sâ scape de gândul că viaţa nu e decât o pedeapsă, pe care nu-ţi rămâne decât s-o porţi aşa cum ţi s-a croit, că vinovat e orişicine care trăieşte şi că, suferind, spăşeşti, te curaţi de păcat şi te înalţi tu însuţi prin tine. I-o spusese aceasta Persida în atâte rânduri, dar el nu era în stare s-o înţeleagă; acum o înţelegea şi Persida i se părea născută anume pentru ca să-1 despartă de părinţii lui, sâ-1 despoaie de averea lui, pentru ca printr-însa sâsufărâ el şi ai lui. Vedea o legătura tainică în toate, şi mintea

i se oprea în loc când se gândea la slăbiciunea pc care Persida o avea pentru Bandi, Tocmai de aceea însă nici tăiat n-ar fi dat pe faţă gândurile ce-1 frământau.

Era însâ peste putinţă ca Persida să nu sâmtâ câ soţul ei e frământat de vii stări sufleteşti. Era obosit şi muiat, vorbea mai încet şi glasul îi era mai puţin aspru, i se îndulcise oarecum firea,

-Ce ai tu? îl întrebă ea târziu după-amiazâzi, când steteau, ca de obicei, singuri şi fără de nîci o treabă.

El tresări ca prins asupra unei fapte rele.

-Eu? zise apoi. Ce să am? Nimic! Stau aşa pe gânduri- Ce păcat câ Bandi nu e încă de optsprezece ani, ca să se dea la oaste: altă viaţă nu e pentru un om de pripas ca dânsul.

Persida se uită uimită la el. Nu putea să înţeleagă cum a ajuns el, aşa deodată, la gândul acesta şi nu ştia ce să-i răspundă.

— Ştii tu - urmă el peste puţin - câ în iarna aceasta se va face recrutarea cu multă asprime şi pe Trică al vostru îl iau fără doar şi poate,

Persida se cutremură, răcită până în măduva oaselor

Nu-1 văzuse de mult pe Trică. Nu mai venea pe la dânsa: erau supăraţi unul pe altul, şi nici Naţl nu-1 vedea bucuros la casa sa. Dar tot soră şi frate erau. După legea timpului de atunci, feciorii luaţi la oaste rămâneau zece ani în linie şi încă doi ani în rezervă, erau duşî în ţări străine şi depărtate, li se schimba tot rostul vieţii. Cum ar fi putut Persida să se împace cu gândul că fratele ei are şi el să fie luat la oaste?

în nenumărate rânduri, stând aşa singură şi gândindu-se la viaţa ei cea tristă, ea s-a bucurat câ-l ştia băiat aşezat, harnic şi cu rost făcut, şi dacă nu mai era mereu mâhnită ca mai-nainte, voia bună i-o dedea gândul că are mama ei destulă mângâiere prin Tricâ. Era peste putinţă ca ea sâ piardă şi mângâierea aceasta!

- A r fi lucru grozav! zise ca uitându-se lung la Naţl, mirată câ cl a ajuns, aşa deodată, să vorbească despre Trică,

- Eu cred - grăi Naţl - câ mă-ta are bani şi ar putea să-l răscumpere. Eu am fost răscumpărat cu vreo două mii şi ceva; acum însă ar putea şi cu mai puţin să-şi găsească om în loc.

Persida dete zâmbind cu amărăciune din cap.

- E peste putinţă! întâmpină ea. O fi având mama, fără îndoială, bani, dar ea nu dă: nu-mi pot închipui pe mama scoţând deodată atâţia bani.

Şi totuşi trebuia să dea, trebuia să-i spună cineva că are neapărat sa dea. îi venea să se îmbrace fără dc întârziere, să treacă Murăsul şi sâ se ducă la mama ei, ca s-o roage cu Iacrămi, dar nu putea.

- Uite, - zise el - să dai şî tu ceva, ca sâ se îndemne ea: Persida iar se uită mirată la el.

- Ce putem să dăm noi?! grăi dânsa sfiicioasă. Abia am prins să adunăm.

- Dai cât ai - zise ei - căci pentru liniştea ta dai, şi iar o sâ aduni. Iți spun eu, are să dea şi mă-ta: orişicât de zgârcită ar fi, ea ţine la voi.

Persida nu-şi mai putea veni în fire. Se uita mereu Ia soţul ei şi nu-i venea sâ creadă câ el e în adevăr acela care vorbeşte aşa. Era schimbată ca prin minune toata viaţa ei: nu putea să-şi dea seamă cum şi prin ce, dar nici nu îndrăznea să cerceteze»

- Ştii ce? grăi dânsa, luând în cele din urma o hotărâre. Am să mă duc la Bocioacă, ca sâ-1 rog să vorbească el cu mama. De el ascultă.

îi era foarte greu s-o facă aceasta; acum, însă, după cc soţul ei vorbise bine despre mama ci şi despre fratele ei, ea nu se mai sfia, nu se mai sâmţea, ca mai nainte, scoasă din lume, alungata din rândul oamenilor cumsecade, şi putea sa stea fără de ruşine cu capul ridicat în faţa Martei.

Pe înserate ea s-a îmbrăcat şi s-a dus, lăsând, întâia dată de când se afla la Lipova, cârciuma în grija lui NaţL

Atâr era de pornită, atât de avântată, încât, abia sosită la casa lui Bocioacă, ea s-a oprit în loc, ca să-şi dea încă o dată seama despre ceea ce voia să facă.

Bocioacă croia pentru cele opt calfe, care lucrau la masa lungă, iară nevasta lui cosea mai la o parte pe gherghef, când Simina, slujnica, veni sâ spună că Persida doreşte sâ vorbească cu Bocioacă.

- Şi-a zis să spun-adaogă ea - că pentru binele lui Trică.

hui Bocioacă ar fî avut sâ le spună aceste; în casa lui Bocioacă însă slugile nu erau ale stăpânului, ci ale stăpânei, şi Sîmina n-ar fi cutezat, Doamne fereşte, să-i spună stăpânului ceva mai ales de faţă cu stăpâna. Era treaba stăpânei ce are şi ce n-are să afle stăpânul.

Iar femeia tot femeie.

Când afla că Persida e aci şi voieşte să vorbească cu Bocioacă despre Trică, Marta tresări şi se făcu albă ca varul.

Persida la casa ei?! Chiar acum, după ce Trică de atâta timp era stricat cu mumă-sa?! Ce voia dânsa? Ce avea sâ-i spună lui Bocioacă despre Trică?

„Una singură poate să fie, îşi zise cu inima încleştata; dar am eu să vorbesc cu dânsa!"

Bocioacă-şi croia cojoacele mai departe când ea s-a ridicat şi a ieşit; Tricâ însă s-a dus cu ochii după dânsa; el sâmţea câ e.ceva deosebit afară şi aflase din căutătura ei câ e vorba de dâpsul.

Persida-I aştepta pe Bocioacă şî rămase cam turburată când se pomeni în faţa Martei; ea însă n-a fost niciodată dintre cele ce-fli perd uşor sărita, iar acum, dupâ ce atât de mult se zolise cu fel de fel de oameni, sâmţî numaidecât că Marta e foarte strâmtorată.

- Nu te vei fl aşteptat - grăi dânsa zâmbind - să-ți vin aşa deodată în casă.

Marta stetea turburată în fața ei: nu ştia cum.s-o ia, ce să-i facă, cc să-i zică, cum s-o primească.

- Mâ mir şi eu, răspunse ea, Dându-şi apoi seamă c-a zis o prostie, ea adăugă: Nu pot să-mi închîpuiesc ce vei fi având să-i spui bărbatului meu. Trebuie, fără îndoială, să fie vreun lucru mare şi grabnic.

- E, poate, mai bine dacă-ți spun, grăi Persida, apoi se opri,

Nti ştia, să-i zică d-ta, ori tu, ca odinioară.

- Da! - urmă peste puțin, cu inima deschisă - e mai bine să-ți spun ție, ca să vorbeşti tu cu eh Noi,, femeile, ne înțelegem mai uşor şi de tine ascultă bărbatul tău.

Marta, fără ca sâ-şi dea seamă despre ce e vorba, se maî linişti şi începu să se uite în ochii Persidei, în care nu mai vedea nici o răutate.

- Uîte, - urmă Persida, care, femeie ca toate femeile, pornită o dată, nu se mai poate opri până ce nu sfârşeşte - Trică a ajuns la anii de cătănie, în curând are să se facă recrutarea şi-i iau şi-1 duc la război dacă nu se răscumpără. Mama o fî având desruî bani ca să-I răscumpere, dar ştii cât e de greu sâ scoți ceva de la dânsa. Bărbatul meu e gata să dea şi el cât poate; ar mai da apoi şi mama dacă s-ar pune cineva pe capul"eî. Noi nu putem; s-o roage Tricâ, s-o rogi tu, s-o strâmroreze bărbatul tău, de care ascultă.

Marta răsuflă uşurată. Nu, poate că nu i-ar fi păsut dacă îl vor lua ori nu pe Trică la oasre, însă de altceva se temuse ea, şi gândul că Trică ar putea sâ fie dus la război îi era prea nou pentru ca să-1 simtă. Până atunci mai avea să treacă multă vreme.

~ Nu putem nici noi, zise ea. Mâ-ta e supărată pe Tricâ şi nici ea nu mai vine pe la noi, nici noî nu mai mergem pe la dânsa.

Persida rămase ca trăsnită din senin.

- Cum? De ce?! întrebă ea.

Ce putea Marta sâ-i răspundă?

Ea dete din umeri, apoi se uită iar în ochii Persidei, în care nu vedea nici acum nici o răutate.

- Prostii — grăi dânsa - căci altfel nu pot zice. S-a supărat mâ-ta pentru câ Trică tine la mine şi ascultă de mine. Mi-e parcă şi greu să-ți spun...

Doamne! De ce sâ nu-î vorbească deschis? De cesâ nu i se plângă?

- Ar fi în stare să creadă - adaogă ea amărâtă - că eu, femeie făcută, cu copii mari, trecută acum prin toate, aş putea să scot din minți pe un băiat la care mă uit ca la copilul meu!

- Sfinte Dumnezeule! strigă Persida, crucindu-se de mai multe ori. Dar să nu î-o luați în nume de rău, adause apoi peste puțin, îndurerată, căci prea a avut şi ea să treacă prin multe... Vorbeşte tu cu bărbatul tău, căci de el tot ascultă şi trebuie sâ le facem toate ca să scăpăm pe Tricâ.

Marrei nu-i dădea mâna să zică ba, deşi ținea ca Bocioacă să nu vorbească cu Mara, şi tocmai de aceea potrivise lucrurile astfel ca nici dânşii să nu meargă pe la Mara, nici Mara să nu vie pe la dânşii. Nu c-ar fi avut» poate, ceva pe sufletul ei, dar o ştia pe Mara cu gura slobodă şi ținea să nu umple capul lui Bocioacă de presupuneri care-1 făceau bănuitor. Asta însă nu putea să i-o spună Persidei. Viclenită, ca toate femeile, când vorba e de lucruri care le privesc de aproape, ea sc bucura ca n-a ajuns Persida să vorbească cu Bocioacă.

- Lasă-Ie roate pe mine şi fii liniştită, grăi dânsa. Să nu mai faceți nimic şi să nu mai vorbiți cu nimeni fără de ştirea mea. Le pun eu toate la cale şt o să vă spun ce mai aveți sâ faceți.

Pătrunsa în adevăr dc simțământul că Tricâ n-are să fie luat la oaste, ea rostise aceste vorbe cu atâta căldură, încât Persida se linişti pe deplin şi, uitând cele petrecute, o îmbrățişa şi o

sărută la despărţire ca pe cea mai bună, acum chiar singura ei prietenă.

Dar şî putea să fie liniştită.

Deşi n-avea de gând să-i vorbească lui Bocioacă, Marta era din ce în ce mai neliniştită de gândul că vine recrutarea, şi astfel din ce în ce mai hotărâtă de a face tot ceea ce-i stă prin putinţă ca să-1 scape pe Trică. Nu ştia încă ce anume are să facă, dar se gândea, şi, deşi ea se întoarse la ghergheful ei ca si când nimic deosebit nu s-ar fi întâmplat, ochii ci scăpau adeseori la Tricâ, si acesta sâmţea din ce în ce mai mult că e vorba de el şi era din ce în ce mai neastâmpărat.

Trebuiau să vorbească-

Eî steteau în fiecare zi, în mai multe rânduri, adeseori chiar ceasuri întregi, singuri, aşa, din întâmplare, cum stau oamenii ce trăiesc sub acelaşi acoperământ şi au să facă adeseori câte ceva împreună. Era un lucru de sine înţeles, care trecea nebăgat în seamă. Acum însă, având să facă ceva fără ştirea soţului său, Marta se sfia şi nu ştia cum să potrivească lucrurile ca sâ rămâie singură cu Tricâ.

Trică o sâmţea şi aceasta şi era cu atât mai neastâmpărat, căci seara trecea fără ca dânsa să-i facă vreun semn.

- Să mă aştepţi - îi zise ea, în sfârşit, după ce calfele se sculară de Ia masă - că am sâ vorbesc ceva cu tine, dar să adoarmă mai înainte jupanul.

Asta nu se mai întâmplase niciodată, şi Trică începu sâ tremure.

EI, noaptea, după ce a adormit jupanul, singur cu dânsa?

- Unde să te aştept? întrebă el.

- Fa-ţi de lucru pc afara — răspunse ea - câ eu am să mă duc în cămară şj o să mă vezi când merg, apoi vino după mine.

Da! Asta putea s-o facă chiar şi mai înainte de a fi adormit jupanul. Nu era nimic mai firesc decât ca ea sâ-şi facă de lucru în cămară.

A aşteptat, cu toate aceste, până ce soţul ei a adormit şi abia apoi a ieşit tiptil şi fără de lumânare, ca o hoaţă, iar inima îi bătea fără ca să aibă, la urma urmelor, dc ce.

Bătea şi a lui Trică> însâ având de ce.

Fiecare cu gândurile şi cu slăbiciunile lui omeneşti. Neştiind cu ce fel de gând umblă dânsa să-1 vadă prin ascuns, el se ameţise şi nu se mai putu stăpâni: fără ca sâ voiască şi fără ca să-şi dea seamă, o cuprinse cu braţul peste mijloc după ce întrarâ in cămara plină de lăzi, de oale şi de saci.

N-o mai făcuse niciodată aceasta, dar tot Marta era de vină dac-o făcea acum.

$i apoi vreun mare păcat nu era nici aceasta! Deşi femeie făcută, cu copii mari acum şi trecută prin multe, dar tocmai de aceea s-ar fi făcut de râs dacă ar fi băgat ca o fată marc în seamă fapta lui Trică, pe care nu putea, la urma urmelor, s-o ia decât drepr o prostie copilărească. Acum, când nimeni nu putea să-î vadă, ar fi putut, el îndeosebi, sâ meargă mult mai departe fără ca ca să se neliniştească.

Tot aşa vedea şi Trică lucrurile. El însă, neştiind de ce a venit ea acum în cap de noapte, îşi făcuse alte gânduri şi o aşteptase cu neastâmpăr. Văzând deci că ea nu se dă la o parte, el strânse mai tare braţul peste mijlocul femeii scurte şi pline Ia trup.

- Trică, - îi zise ea - ştii tu că în curând are să se facă recrutarea şi tu n-ai să scapi dacă nu te râscumperl

- Cu atât mai bine - răspunse el — fiindcă pe cei ce merg acum la război n-o să-i ţină, aşa se zice, doisprezece ani, ci îi lasă acasă îndată ce s-a sfârşit războiul.

- Bine, - întâmpină ea -, dar mă-ta ar putea să te răscumpere.

Ferit-a Dumnezeu! grăi dânsul. De la dânsa nu poate nimeni să scoată atâţia bani, şi chiar dacă, prin minune, ar voi dânsa să dea, nu primesc eu.

Mana se dete puțin la o parte.

- Te supără dacă te strâng? întrebă el şi-şi trase brațul sfiit înapoi.

- De ce să mâ supere?! răspunse ea aşezată. Ştiu că n-o faci cu gând rău şi câ din gura ta n-o să afle nimeni nimic. Nu-ți sade însă bine s-o faci. Prea eşti copil, şi eu sunt femeie prea trecută: o să-ți fie ruşine odată când îți vei aduce arninte-

- De ce să-mi fie ruşine?! grăi el. Eu văd că-mi place, dacă ştiu că nu te supără.

- Prostie! zise ea. Adecă ce ar avea să mă supere? îmi vine să râd. Norocul tău câ nu te vede nimeni, c-ai fi de batjocura lumii.

- Ba nu! răspunse el strângând-o din nou. Şi chiar dac-aş fi, puțin îmi pasă când ştiu că-ți place-

- Ce adecă să-mi placă? întrebă ea.

El o cuprinse cu amândouă brațele, apoi se lăsă pe un sac din apropiere, încât capul ei căzu puțin înapoi, şi îi sărută lung, oarecum pe muşcate, gâtul. în preajma urechii.

- Ți-ai pierdut mințile?! strigă ca, însă fără ca să sc desfacă din manile lui.

- Te supără? întrebă el.

Marta viața ei toată se juca bucuros cu focul şi nu s-a temut niciodată. Acum se temea mai puțin decât orişicând şi mai ales de aceea ținea la Trică, în care putea sâ aibă toată încrederea.

- Nu! răspunse ea cu jumătate de gură.

El o culcă mai bine pe brațul lui şi o sărută din nou şi mai lung, apoi întrebă:

- îți place?

- Da, îmi place - şopti ea amețită -, însâ mai încet, puțin câte puțin, şi să mă Iaşi când voi zice că e destul.

Dându-se apoi cu ochii închişi în voile lui, ea-şi perdu într-atâta ruşinea, încât puse mâna pe capul lui şi-1 apăsă încetul cu încetul mai jos şî tot mai jos înspre sânul ei dezvelit.

Şi ce era, la urma urmelor?! O jucărie copilărească, pentru care nici o fată mare n-ar fi avut să-şi facă mustrări dacă ştia să se stăpânească. Ei îi făcea plăcere, el era nesățios, nimeni nu-i vedea şi n-avea nimeni de ce să se plângă.

- Ce să-ți mai fac? întrebă el în cele din urmă, sătul oarecum.

- Nimic, răspunse ea pe suspinate. A fost destul pentru astăzi.

Cuprinsă apoi de un fel de spaimă, ea-1 strânse în brațe şi începu să se sărute cu el muşcându-i buzele, nesățios cum numai femeia trecută ştie să se sărute cu un băiat tânăr.

- Trică, - şopti apoi - o să te bată Dumnezeu dacă vei spune cuiva ceva. Mî-e ruşine de mine însămi şi n-am ce să-mi fac O să ți se facă scârbă de mine!

- Nu! Niciodată! răspunse el şi drept dovadă începu din nou s-o sărute pe muşcate.

- Destul! - zise ea - câ nu mai sfârşim. Trică, sâ vorbeşti cu jupanul ca să vorbească cu mă-ta. Eu nu pot vorbi cu el: ar cădea în bănuială. Mâ-ta are bani!

- Dar nu e păcat să dăm atâția bani? întâmpină el.

- Nu vorbi aşa, Tricâ, îi zise ea. Nu se poate să re duci: m-aş prăpădi eu! Vorbeşte cu el, căci de celelalte, grija mea. Acum nu mă mai poți părăsi.

El o strânse din nou în brațe.

- Iasă, - grăî dânsa — altă dată mai în tignă.

Sărutându-l apoi din nou, ea se depărta repede.

„Altă dată, mai în tignă": ăsta era gândul cu care se despărțiră.

.. Tigna însâ n-o găseşti când o cauți, cî când se nimereşte.

Zorit de Marta, Trică a vorbit ziua următoare cu jupanul, iarjupanul, luând lucrurile foarte de scurt, a vorbit şi el cu nevastă-sa, fără de care nu putea să facă nimic în treaba aceasta.

Ea dete din umeri, ca şi când ar fi vorba dc un lucru dc care puţin li pasă.

- De, - zise apoi - dac-ar fi după mine, eu nu m-aş amesteca; dar tu faci cum crezi câ e mai potrivit. A fost ieri pe aici sorâ-sa, Persida, ca să vorbească cu tine. Zice c-ar da şi ea ceva. Nici că ţi-am mai spus. Ce să ne mai încurcăm noi cu oameni ca aceştia?

Bocioacâ-şi cunoştea nevasta şi se aşteptase ca ea să-i vorbească astfel; deşi ţinea la Trică, nu putea sâ uite supărările ei cu muma şi cu sora lui.

- Ar fi păcat ca un băiat ca Trică să fie dus în cătănie- E bun băiat şi harnic, şi vrednic, grăi dânsul. Mă-sa trebuie să aibă banî, dar ea nu dă dacă nu e cineva care o face să înţeleagă că n-are încotro.

- N-o cunoşti - zise ea - aşa văd, nici acum; n-ai să scoţi nimic de la dânsa, ba, tresărita cum e, te miri ce gânduri îşi va fi făcând dacă vede că umbli în treaba lui Trică, parcă ţi-ar fi cine ştie ce. E băiat bun, păcat de el, noi însă n-avem să ne facem neplăceri pentru dânsul.

Bocioacă ar mai fi avut să zică ceva, dar nu voia sâ mai lungească vorba. Ţinea să-î arate, înainte de toate, nevestei sale câ cl poate să scoată bani de la Mara. I-âsând deci supărările la o parte, mai cu voia nevestei sale, mai fără de voia ei, s-a dus la Mara după ce se întunecase, când ştia c-o găseşte acasă.

Mana avuse dreptate.

îndată ce l-a văzut pe Bocioacă, Mara a şi dat cu socoteală că el vine pus la cale de nevasta lui şi s-a pus la pândă, ca să vadă ce vrea şi cum are să-1 apuce.

Se sperie când Bocioacă îi spuse că se apropie recrutarea, şi dac-ar fî luat-o acum de scurt, ea ar fi dat banii: mai era însă oarecare timp la mijloc, şi ea putea să se gândească şi să-şi facă socotelile.

Când el îi spuse că Persida e gata şi ea să dea ceva, Mara îşi mai veni în fire. Tot fata ei, Persida!

- E rău, de tot rău, grăi dânsa întristată. Tocmai acum, aşa, pe neaşteptate!

Avându-şi gândurile, nu-i dedea mâna să zică şi de asta data, în faţa luî Bocioacă, câ nu erau bani.

- Am - zise ea cam în laudă - nij mult, dar am atât şi chiar mai mult, dar eu nu ţin banii în ladă, ci îi bag în neguţâtorie, şi tocmai acum nu-i am la mână. Dacă ai putea să-mi spui pe cineva care se înlesneşte sâ mă împrumute, mare lucru ar fi.

Bocioacă râmase pus pe gânduri. Nu ştia pe nimeni.

Ea se uită lung şi scrutător în faţa lui.

- D-ta - urmă ea - care azi, mâne o să ai fată de măritat, trebuie să ai şi bani adunaţi pentru zestrea ei. N-ai acum trebuinţă de ei: ai putea sâ mi-i dai, şi ţi-î întorc cu carnete când îţi măriţi fata,

Bocioacă era foarte strâmtorat. Nu-i trecuse prin minte asemenea gând, dar avea un gând pe care Mara-1 sâmtise.

Era bun băiat Trică şi harnic şi vrednic de toată încrederea: nu o dată se ivise în mintea lui Bocioacă gâjidul că, dacă ar avea un asemenea ginere, n-ar mai fi nevoie să stea mereu la masă cu calfele. De aici însă până la împrumutul pe care-1 cerca Mara era foarte departe.

Fiindcă nu-i da nici (ui mâna să zică că n-are bani adunaţi pentru zestrea fiicei sale, trebuia sâ-şi caute altă scăpare.

- Să vedem, înainte de toate, ce dâ Persida - zise el — *o* să mai dăm şi noi ceva; iar pentru ceilalţi voi găsi pe cineva să te împrumute. Vorba e acum sâ vorbeşti cu Persida.

- Eu? răspunse Mara ca înţepată de vespi. Eu nu calc pragul et câtă vreme trăieşte cu nemernicul acela. Am fost o dată şi mi-a fost destul; ar trebui să o ştiu pe patul de moarte ca sâ mâ duc. Mai fă-o tot d-ta şi asta: dacă te-ai apucat o dată, du-o până în capăt.

Bocioacă nu putea să zică ba. Sâmțea că, în cele din urmă, tot el o să dea banii şi era, aducându-şi aminte de vorba nevestei sale, ruşinat de treaba ce făcuse.

Şi încă mai ruşinat ar fi fost dacă ar fi ştiut cele ce se petrecuseră acasă Ia dânsul în timpul pe când el umblase pe la Mara.

Perzându-şî odată stăpânirea de sine, Marta nu se mai gândea decât la acel „altă dată, mai în tignă". Ca poimâne, sâmbătă, era târg la Făget, şi Bocioacă trebuia să plece cu lăzile pline de cojoace. Trică, omul lui de credință, avea şi el sâ plece cu dânsul.

Ea îl luă deci, după ce Bocioacă se dusese la Mara, ca să-i dea ajutor tot în cămară.

- Tu nu pleci cu jupanul la Făget, îi zise apoi. Spune ca vrei să te duci duminecă să vorbeşti cu mă-ta şi cu soru-ta. Aşa nu te mai ia.

Tricâ sâmțea de ce voieşte dânsa ca el să râmîie acasă şi rămase cam ruşinat în fața ei. Peste puțin însă el nu se mai putu stăpâni şi o cuprinse iar cu brațul peste mijloc.

- Iasă — îi zise ea - câ n-avem acum timp. Sâmbătă seară o să te furişezi la mine în casă şi atunci suntem în toată tigna.

- Vai de mine! răspunse el tremurând. Ce ar zice jupanul dac-ar sâmți ceva?! Mie parcă mi-e greu.

Ea se dete puțin la o parte.

- Nu ştiu ce-ți închipuieşti, îi zise mâhnită. Avem să ne sărutăm, să ne jucăm, să nc răsfățăm, Trică, fără păcat, ca copiii nevinovați. Te bate Dumnezeu dacă te gândeşti la mai mult! Ori poate că ți s-a şi urât?!

- O să vezi dacă mi s-a urât! răspunse el, şi înțelegerea era luată.

- Ce e? întrebă Marta după câ Bocioacă se întoarse. Ai făcut vreo treabă?

- Am să vorbesc mai nainte cu Persida, ca să văd ce dă ea, răspunse el cam în silă. Dar o să ți le spun alrfel toate.

Marta era obicinuită ca soțul ei să vorbească cu ea seara, înainte de culcare, când puteau să stea în toată tigna. Nu era deci nerăbdătoare, deşi din fața lui vedea că n-a făcut nici o treabă.

- Bine, zise ea. Mie însâ nu-mi place că te amesteci aşa de tare în treburile lor. 1^ Persida ar putea, mai bine, să meargă Trică el însuşi, l-am şi spus-o aceasta.

- Să meargă! grăi Bocioacă şi se duse să-1 caute pe Trică.

Trică nu se putea uita în ochii stăpânului său. Nu era, ce-i drept, vorba decât de o jucărie copilărească, dar el ştia că jupanul s-ar supăra foc dac-ar sâmți ceva şi îi era greu de dânsul.

- Trică - îi zise Bocioacă - am vorbit cu mă-ta şi treaba are să se facă. Vorba e acum sâ te duci să vorbeşti cu sorâ-ta.

- N-aş putea să mă duc decât duminecă - răspunse Trică - scoțând vorbele în silă, căci mâne şi poimâne e multă lume în cârciumă, iară duminecă o să fiu la târg.

- Ei! n-o sâ vii la târg, grăi Bocioacă. Şi, băiete - urmă el peste puțin cu bunăvoință - dă-ți silința să te pui bine cu nevastă-mea. Umblă-n voile eî, căci fără de dânsa nu pot să-ți fac nimic.

Lui Trică îi venea să între-n pământ: îl săgetase prin inimă şi era hotărât sâ nu meargă sâmbătă seară, cum rămăsese vorba cu Marta.

Nici că s-a dus; dar nu-1 aştepta nici ea.

- Să vedem acum ce ai făcut, grăi dânsa după ce se **vâ2u** singură cu bărbatul eh Dă ori nu dă?

- Dă dac-o strângi.

- Ai strâns-o?

. - Nu, zise el aşezat. Uite, - urmă apoi peste puțin - aş voi Să ne înțelegem asupra unui lucru, dacă pot să mâ înțeleg cu tine.

- Sâ ne înțelegem, răspunse ea, asezându-se liniştită în fața lui.

Bocioacâ-şi mai fâcu de lucru, ca sâ mai aibă timp de a se gândi, apoi se aşeză şi el,

- Tu ştii câ mie-mi place Tricâ, zise el. E băiat voinic şi sănătos, maistor bun, om de inimă şi vrednic de încredere, n-are nici un păcat...

Marta se făcu albă ca varuh Ea înțelegea unde voieşte bărbatul ei să ajungă, căci mai fusese şi alte dați vorba de aşa ceva şi atunci era şi dânsa de părerea lui; acum însă îi venea să leşine.

- Aş vrea şi eu să mai scap de zânat - urmă el să mai odihnesc, şi aş putea să fiu trgnit dac-aş avea un ginere ca dânsul.

- Adecă vrei să-1 răscumperi tu?! strigă ea, plină de venin. Fă ce vrei! Dar fata mea n-o s-o dai după omul acela soios, plin de pistrui pe obraz şi bădăran; pe mine n-o sâ mă încurci cu femei ca Mara şi poama ei de fată.

Era peste putință! în mintea ei nu mai putea să intre asemenea gând!

Şi totuşi ea sâmțea că în zadar se zbate.

în casa lui Bocioacă femeia era stăpână, aşa se ştia, dar bărbatul făcea ce voia el. în lucrurile mărunte toate se făceau pe voia Martei; când însă vorba era de lucruri mari, trebuia să voiască şi dânsa ca dânsul, pentru ca voia amândurora sâ se Iaca.

- O sâ se spele, o să-i treacă pistruile - grăi Bocioacă liniştit - iar Mara şi fata ei nu sunt, la urma urmelor, femei de care am avea să ne ruşinăm. Nu-i face nedreptate băiatului, că fata are să fie fericită cu e!.

Mana dete din cap, dar nu mai zise, căci nu mai putea să zică nimic. Noaptea toată s-a zbătut în culcuşul ei frământată de gândul ce-ar putea să facă pentru ca să-1 abată pe soțul ei de la hotărârea lui.

„Să-I las maî nainte săd scape - grâi dânsa în cele din urmă - apoi voi vedea ce fac."

Ea însă nu s-a mai uitat în ochii lui Trică, iar sâmbătă seara a încuiat uşa mai nainte de a se culca.

Se zbuciuma şi nu se putea hotărî într-un fel.

Duminecă apoi Trică s-a dus, de voie, de nevoie, cu inima încleştată, Ia soră-sa.

A găsir-o plângând.

Se certase iar cu bărbatul ei.

- De câtva timp - îi zise ea - a intrat în el nu ştiu ce: nu mai ştii cum să-I iei, cum să-t vorbeşti, cum să te porți cu el. E mereu supărat şi iar a început sâ joace cărți, ba se şi îmbată câteodată, ceea ce mai înainte nu făcea.

Iar fără de dânsul ea nu voia să facă nimic: trebuia să se împace mai înainte şi sâ se înțeleagă.

Marta se bucură când le-a aflat aceste, dar bucuria îi era pripită, căci Bocioacă era, ce-i drept, supărat şi el, numai însâ pentru câ lucrurile se amână, dar gândul nu şi-1 schimba, şi peste câteva zile s-a dus el însuşi ca să împace pe Națl cu Persida şi să se înțeleagă cu dânşii. Marta se zbătea mereu şi nu putea să facă nimic, fiindcă începuseră să scrie pe feciorii care veneau la recrutare în fevruarie, peste abia cinci săptămâni.

După sărbători Trică era răscumpărat: Persida dăduse cinci, iar Bocioacă, ca împrumut, şaptesprezece sute de florini.

Acum Marta răsufla mai uşor.

Se temuse până acum ca nu cumva bărbatul ei, sâmțind ceva, sâ-şi schimbe gândul şi să n-o mai împrumute pe Mara; de aceea se ferea de Tricâ şi nu se supăra când îşi vedea fata fâeându-şi de lucru cu dânsul, ba îi era câteodată parcă s-ar împăca cu gândul lui Bocioacă: acum, după ce Trică era răscumpărat, singurul ei gând era să-şi facă rost de întâlnire cu dânsul.

El, ginerele ei!? Era peste putinţă! După cele petrecute, ea nu se mai putea opri în loc, şi o cuprindeau ferbinţelile când se gândea că el n-o mai fi voind, că are neapărat sâ vie un timp când nu va mai voi şi se va uita cu dispreţ la dânsa. Acum era acum; trebuia să grăbească, să-1 prindă şi să-1 ţie, ca să nu-1 ia alta de la dânsa.

Tocmai însă când grăbeşte, omul, pripindu-sc, mai mult strică decât drege.

Trică, având ceva pe sufletul lui, nu îndrăznea să dea ochi cu mumă-sa. S-a întâlnit, ce-i drept, în mai multe rânduri cu dânsa, atât acasă la ea, cât şi Ia Bocioacă, dar a potrivit lucrurile totdeauna aşa ca să nu fie singuri, pentru ca să nu-1 poată lua de scurt.

Pe la Persida de asemenea nu se ducea. Ştiind că iar trăieşte rău cu Naţl, era supărat pe ea pentru că nu-1 părăseşte pe ticălosul aceia şi se temea ca nu cumva, ducându-sc ia dânşii, sâ se certe. Şi nu putea să ştie cum s-ar fî sfârşi cearta.

El ştia dar câ mumă-sa a dat şaptesprezece sute de florini - grozav de mulţi bani pentru dânsa, daţi degeaba, ca aruncaţi în foc. îi venise de o sută de ori să se ducă la ea şi să-i spună să nu-i dea, căci vor fi buni, după ce s-ar întoarce peste vreun an, ca să-şi înceapă el meşteşugul. Vedea însă pe Bocioacă stăruind, vedea mai ales pe Marta mereu îngrijată, şi nu se putuse hotărî.

Mai mult încăd supărau cele cinci sute date de Persida. Era hotărât să *i* le înapoieze şi era deznădăjduit când se gândea cât va trebui sâ muncească pentru ca să poată agonisi atâta sumedenie de bani.

Cum ar fi putut el face ca mumâ-sa să le mai dea şi pe acestea, ca să i le înapoieze încetul cu încetul ei?!

Când se frământa aşa, stăpânul său şi stăpână-sa îi păreau nişte oameni fora de suflet, care au pus pe mumă-sa si pe sorâ-sa să-1 răscumpere numai pentru ca ei să se poată folosi de dânsul,- El trebuia, cu toate aceste, să se supună şi să umble în voile lor dacă era vorba să câştige cele cinci sute de florini,

- Să mâ aştepţi, — îi şopti Marta - astă-seară, ca atunci, în cămară, căci am să vorbesc cu tine.

Tricâ începu să tremure. Ar fi voit, dar nu putea să zică ba!

- Dar dacă ne sâmte cineva? întâmpină e!. Şi rândul trecut calfele, văzând că stau prea mult pe afară, căzuseră în bănuiala că umblu după Simina.

Marta tresări. 1 se răcise tot sângele în vine; erau, parcă, sfârşite toate.

- Cine ştie?! grăi dânsa. Vor fi ştiind ei de ce te bănuiau.

- Val de mine! zise el. Nu cumva ai fi şi d-ta în stare să creii asemenea prostii?!

- De ce să fie prostii? răspunse ea. Simina e fată tânără şi curăţică, şi văd cade mine ai început să te fereşri. Aşa se vede că nu mai vrei.

Trică era foarte strâmtorat. Adevărul era câ nu ar mai fi voit, dar sâmţea câ asta nu putea să i-o spună.

- Ba vreau - zise el dar mă tem ca nu cumva să ne zărească jupanul; şi-ar închipui cu totul altceva. Ar rrebui să potrivim lucrurile altfel ca sâ fim maî tîgniţi. în cămară e şi prea frig.

Marta stete câtva timp pe gânduri. Vedea că el se codeşte, dar puţin îi păsa. „Să fim numai singuri - gândea dânsa - şi apoi nu se mai dă îndărăt."

- Doamne, - îi zise apoi - cum să scap eu de jupanul! Mai bine ar fi în casă la mine când jupanul e dus, cum fusese vorba, dar acum în curând nu e târg prin apropiere* Ai zice că te duci, seara, undeva şi te-ai furişa la mine.

Trică iar începu sâ tremure. închipuiudu-se furişat, peste noapte, în casă la dânsa, era oarecum ameţit şi sperios.

- Eu mâ duc - zise el, luând o hotărâre - astă-seară Ia mama; am putea potrivi lucrurile aşa ca înainte de plecare să ne întâlnim.

- Prea bine - răspunse Marta înveselită — o să-mi fac de lucru în bucătărie şi o să trimit pe Simina undeva. Vii apoi şi stai cu mine, ca să vorbim, să ne înțelegem.

Aşa s-a şi făcut.

Seara, Martei îi era grabă: trebuia neapărat să calce albiturile ce mai rămăseseră necălcate. Când apoi calfele se sculară de la lucru, Trică ceru voie de la stăpânu-sâu să se ducă pe la mumă-sa,

- Aş vrea sâ ştiu -r- şopti Marta apropiindu-se de soțul ei - dacă în adevăr Ia mă-sa se duce. Pare-nii-se câ alte drumuri are el. O sâ trimit pe Simina la Radna, ca să vadă.

Bocioacă era supărat de bănuiala soției sale, dar o ştia femeie prepuielnică şi nu mai voia să lungească vorba.

- Trimite-o! răspunse dar, încredințat că Trică acasă se duce.

A si trimis-o, iar după plecarea Simineh Trică s-a furişat în bucătărie, unde Marta călca albituri.

Acum erau bine, la adăpost şi Ia căldură, puteau să-şi petreacă în toată tigna, şi Marta, gândindu-sc la cele ce vin, era pe jumătate amețită. Trică se sâmțea însă strâmtorat şi se sperie oarecum când ea încuie uşa.

- Dac-ar fî să se întoarcă Simina ori să vie altcineva, tu ieşi pe fereastra din dos, iară eu zic că-mi era urât să stau aşa singura cu uşa descuiată.

Ea voi apoi să stingă lumânarea.

- Nu stinge! striga eh Ce ar 7Jce cine ar veni dacă te-ar găst pe întunerec?!

Ea se dete-napoi, stete puțin, apoi se duse să se încredințeze dacă sunt ori nu bine lăsate perdelele la fereastră.

Nu putea nimeni sâ-i vadă. Una e însă să stai pe întunerec şi alta sâ te vezi. îi era greu, ruşine îi era Marrei sâ se drâgostească cu dânsul la lumină.

- Ce pâcat a căzut pe capul meu! grăi dânsa, asezându-se pe patul Siminci. Cc vei fi gândind tu despre mine?!

- Ce să gândesc?! răspunse el, aşezându-se lângă dânsa şi cuprinzând-o cu brațul. Mă tem numai că n-o să mă pot opri unde vreau.

Ea se dete puțin la o parte şi se uită scrutător în ochii lui.

- Mai bine să mă omori! şopti. Schimbând apoi deodată vorba, ea întrebă: Ştii tu că cele şaptesprezece sute nu sunt de la mă-ta, ci date de noi?

El se uită mirat la ea.

- Da, da! grâi dânsa. Cele şaptesprezece sute le-a dat bărbatul meu.

- De ce?! întreba Tricâ»

Drept răspuns, Marra îl cuprinse cu amândouă brațele şi-şi ascunse capul pe umărul lui.

El se desfăcu însă din brațele ei şi se ridică.

- Ba nu! grâi apoi. Mama are bani şt trebuie să vă înapoieze cât mai curând cele şaptesprezece sute.

- Eşti prost, Tricâ! îi zise ea supărată»

- Ba nu sunt deloc! răspunse el şi, cuprins de o pornire puternică, îşi înfundă căciula în cap, descuie uşa şi se depărta, nu cum fusese vorba, pe fereastra din dos, ci peste curte, încât orişicine ar fi putut să-1 vadă stăpânit numai de gândul că mumă-sa trebuie neapărat sâ*i înapoieze lui Bocioacă cât mai curând banii.

Sâmțea însă şi el câ c foarte greu sâ scoată atâta bănet de la mumâ-sa şi-î era parcă căzuse rob vândut şi vorba era acum ca mumă-sa sâ-1 răscumpere.

Sosit la Muralul înghețat» el nu trecu peste pod, ci o luă peste gheață. Nu era, ce-i drept, pârtie, şi zăpada se îngroşase

pe Murăş, dar noaptea era senină, luminată de lună şi de zăpezi şi el nu se temea că va da în vreun ochi. Tocmai jos, departe pe Murăş la vale, scârția o fântână cu cumpănă prin liniştea nopţii, şi el îşi îndrepa drumul după locul de unde se auzea scârțiitura. Era însă greu drumul prin zăpada, a trebuit să ocolească multe ochiuri şi sc apropia miezul nopţii când a sosit la casa mumei sale, în dreptul căreia Simina stătuse zgriburind peste un ceas, ca sâ vadă când vine şi dacă vine.

Mara, culcată de mult, sări speriată din culcuş când el îi bătu la fereastră.

- Cc e? Ce s-a întâmplat? Ce vrei acum în cap de noapte? întrebă ea aprinzând lumina.

- Te rog, - răspunse el - să-i plăteşti lui Bocioacă cât mai curând banii pe care i-a dat pentru mine! Nu vreau să fiu robul lor! Mai bucuros mă duc în cătănie.

Mara era femeie care nici deşteptată în miez de noapte din somn nu-si perde rostul.

- Eşti prost - zise ea -, nu înțelegi nimic. Bocioacă a dat bucuros banii: arc fată, care în curând o să fie mare, şi vrea sâ te ție aici ca să-i fii ginere»

Tricâ rămase ca omul căzut din cer.

Asta nu-i trecuse niciodată şi nu putea nici acum să-i treacă prin minte. Era peste putință! Nu! pentru el fata lui Bocioacă nu era. Slugă sâ-i fie, da! Bărbat, însă, niciodată!

- Te-au prostit, mamă! grăi dânsul. Nu e fata lor pentru mine. Chiar dacă mi-ar da-o, nu-mi trebuie mie. Nu vreau eu s-o pat cu Bocioacă. Cuprins apoi de o pornire pătimaşă, el adăugă: Nu ştiu ce va fi gândind Bocioacă, dar nevasta lui ştiu că nu pentru fata ei, ci pentru sine vrea să mă ție.

Asta o ştia şi Mara, dar ea vedea altfel lucrurile.

- Pst! - zise ea - ține-ți gura! Eşti băiat tânăr şi nu trebuie să aduci ruşine asupra casei stăpânului tău. Nu este ea singura mumă care-şi mărită fata după băiatul ce-i place ei. Tîne-o cu vorba până ce-ți dă fata, apoi scuipă-o în față şi-o sâ ai soacră care se teme de tine şi nu ți se urcă-n cap. Fii, Trică, băiat cuminte: fata e buna, frumoasă şi cu avere, întri în casă bună, şi dacă eştî om tu, faci ce vrei din ea.

- Nu vreau nimic! răspunse ei. Țin numai sâ nu fiu robul lor şi te rog să mă scapi de dânşii.

- Prostii! grăi Mara, O să te mai gândeşti şi tu şi-o să-ți vie mintea. De aşa noroc n-o să fugi.

- Mamă! zise el. Nu mâ împinge la păcat! Eu mă-ncurc rău cu srăpâna mea!

- Nu dau nici un ban! răspunse Mara îndărătnică. Dacă te vei încurca, atâta pagubă! Ce perzi?! Nu e ruşinea mea, nici a ta, ci a ei! Vorba e sa nu-ți umble gura!

Tricâ se sâmțea ca perdut.

Aceste nu erau însă decât începutul.

Marta, pe care o lăsase în cea mai urară srare sufletească, nu era dînrre oamenii care stau, când îi arde ceva, cu mânile-n sân.

Ştia că n-are Trică să scoată nici un ban de la niumâ-sa şi puţin îi păsa, la urma urmelor, dacă va scoate ori nu. Se temea însă ca nu cumva, viind vorba despre gândul lui Bocioacă în ceea ce priveşte fata, Trică să-i spună Marei ceva.

Se cutremura în tot trupul şî părul ! se făcea măciucă de câte ori se gândea la aceasta.

Nu pentru că s-ar fi sâmțit, poate, vinovată. Nu! în gândul ei ceea ce făcuse şi mai avea de gând să facă nu era păcat. Mai făcuse ea aşa chiar şi ca fată mare şi nu-şi făcuse niciodată mustrări. De ce adecă să-şi facă? Dragostea, aşa ştia dânsa, e cu păcat şi fără păcat; iar aceasta era dragoste fără păcat, pentru care nu şî-ar fi făcut mustrări nici dacă Trică i-ar fi fost ginere, îi era ruşine că şi-a dat, față cu un băiat tânăr ca Trică, slăbiciunea pe față şi nu se mai sâmțea atât de tare ca mai nainte. Asa, din întâmplare, pe neaşteptate şi pe nevrute, căzuse

oarecum orbiş în brațele lui, şi nu maî ştia unde are sâ se oprească.

îi venea un fel de leşin când îşi dedea seamă că nu e în stare să zică nu când el zice da. Cum ar fi putut dânsa să trăiască sub acelaşi acoperământ cu dânsul fără ca sâ meargă mai departe şî tot mai departe?

„Nu! îşi zise ca. Nu e cu putință să mi-l mai închipuiesc ginere."

O durea inima de mumă, dar inima de femeie îi şoptea parcă: „Ea poate, iar eu nu mai pot găsi altul!"

Dupâ ce Simina se-ntoarse cu vorba c-a stat peste un ceas, dar pe Trică tot nu l-a văzut sosind la casa mumei sale, Marta se duse şi ea sâ se culce,

- Ei! - îi zise ca iui Bocioacă, pe care-l deşteptase cu bodorogelile ei din somn - cum rămâne cu Trică al tău?! N-am spus că nu acasă se duce? Simina s-a întors şi nici pan^acum nu l-a văzut sosind.

Bocioacă era supărat. Nu-i venea să creadă, dar nici nu putea sâ se pună pentru dânsul la harță cu nevastă-sa. De! la urma urmelor, băiat era şi el.

-Trică nu minte, grăi dânsuhla mă-sa e dus; sc vede, însă, că s-a abârut din drum.

-Asta e ceea ce zic şi eu! întâmpină Marta. Sâ mâ ferească Sfântul de ginere care pleacă la mă-sa şi se abate noaptea din drum.

— Aş! parcă alții sunt mai buni! grăi Bocioacă şi se-ntoarse cu fața Ia perete.

Dimineața însâ tot l-a oprit pe Trică într-un colț, ca să-l întrebe unde a fost nainte de a se fi dus la mumă-sa.

Trică rămase ca trăsnit din senin; îi venea să fugă, să intre în pământ.

Văzând strâmtorarea lui, Bocioacă nu se mai îndoia că nevastâ-sa are dreptate şi era necăjit câ l-a mai luat la întrebare.

- Dacă trebuie neapărat să umbli dupâ prostii, fereşte-te, cel puțin, de jupâneasa, grăi el cam aspru si se duse în treburile lui.

Tricâ se uită lung şi oarecum blegit dupâ el.

„Fereşre-te, cel puțin, de jupâneasa!"

Cum sâ înțeleagă el vorbele aceste?! A sâmțit Bocioacă ceva? L-a văzut cineva ieşind din bucătărie şi i-a spus? Era peste putință ca lucrurile, dacă aşa era, sâ se sfârşească cu atât.

Dar el n-avea timp să sc dezmeticească.

- Ce te-a întrebat jupanul? îl întrebă Marta, care stătuse Ia pândă.

- Ne-a sâmțit - răspunse el - ori i-a spus cineva ceva.

- Ei! şi?! grăi dânsa. Prea mult nu-i pasă, şi lucru mare n-ar fi nici chiar dacă ne-ar vedea. Vorba e că bani n-ai luat de la mă-ta.

Trică râmase în fața ei umilit, ca robul în fața stăpânului.

- Hi om cuminte, Trică, - îi zise ea - căci noi ținem Ia tine şi pe urma noastră nici un râij nu poate să te ajungă.

Nici câ-i rămânea lui Trică decât sâ fie om cuminte şi sa i se supună Martei, care ea singură le învârtea toate.

Nu e însă nimeni stăpân deplin pe firea sa.

îi fusese Iui Trică totdauna draga Sultana fiindcă era fiica stăpânilor săi, N-ar fi fost însâ în stare sâ dea răspuns desluşit, dacă l-ar fi întrebat cineva, cum sunt ochîî ei şi cam ce fel îi este gura când râde. Acum nu maî voia s-o vadă şi totuşi se uita mai cu dinadins la ea, ba tremura când ea se apropia de dânsul, şî glasul i se îneca dacă trebuia să vorbească cu dânsa. Se sâmțea vinovat şi era, parcă, păcat sase uite Ia ea şi sâ stea în apropierea ei.

Ar fi fost împotriva firii femeieşti ca Sultana să n-o sâmtă aceasta. Ce ştia dânsa?! Ce putea dânsa să înțeleagă?! Vedea însă copila că nimeni pân-acum, nici chiar eh nu s-a uitat încă la dânsa cu ochii lui, că nimeni nu tremură ca dânsul, glasul nimănui nu e înăbuşit ca al lui, şi căuta dinadins ca sâ fie cât mai des prin apropierea lui.

Asta-l ducea pe Tricâ la deznădăjduite, căc! degeaba-şi punea de gând să se ferească de dânsa.

Se începuse recrutarea, şi între calfele lui Bocioacă erau patru băieţi săraci cărora nu le rămânea decât să meargă la cătănie. De voie, de nevoie, ei se duceau veseli; inima îţi sângera însă când vedeai planşetele mumelor, ale surorilor şi ale rudelor de tot felul. Plângea si Mara cu eie> căci era femeie miloasă; dar cum plângea acum şi cum ar fi plâns dacă feciorul ei ar fi stat şi el în rând cu ceilalţi?! Abia acum sâmţea dânsa şi sâmţea şi Trică ce marc lucru e sâ ai pe cineva care ţine la tine, şi pe când Trică stetea muiat şi umilii:, Mara umbla cu capul ridicat şi-şi purta uşurel trupul greoi.

Tot n-avea nimeni fecior ca dânsa.

Alerga Bocioacă, nu-i vorba, şi pentru ceilalţi» mai pe la doctori, mai pe la ofiţeri, mai pe la diregători, dar pentru feciorul ei *făcuse* maî mult*

- Ce bine e pentru tine că n-ai să te mai cerni! grâi Sultana,
- Da - răspunse Tricâ turburat - e bine!
- De! - adăugă Marta - n-are orişicine norocul lui Trică!

Şi mişel ori smintit ar fi trebuit să fie Trică pentru ca să nu se sâmtâ norocos.

Deodată cu recrutarea începuse şi Verboncul.

împărăţia n-adunase de la băieţii mai cu dare de mână banii decât ca să-i împartă între alţii, oameni fără de căpătâi, care intrau de buna lor voie in oaste, mai ales cătane bătrâne, care-şi făcuseră rândul şi intrau acum din nou în oaste, ca să se întoarcă, dac-ar avea parte să scape din război, cu bani strânşi acasă.

în vreme ce recrutarea se făcea cu uşile închise, Verboncul era în piaţă, de faţă cu lumea ce stătea de dimineaţa până seara îngrămădită, ca să **va2ă** cine şi cum intră.

La masa pe care se afla o iădită cu bani, condica, o sticlă cu vin, câteva pahare şi o grămadă de şepci cătăneşti, şedea

ofiţerul el singur, iar în dosul lui era stegarul cu steagul şi două cătane înarmate, paza steagului,

înaintea mesei stăteau apoi doî căprari buni de gură şi vivandiera, o femeie ţanţoşă şi bine-npanglicată, care închina mereu paharele, lăuda viaţa ostăşească şi poftea mereu pc trecători să se apropie, sâ strângă mâna întinsa de dânşii, sâ deşerteze un pahar, să primească şapca şi să ia banii.

Acela care prindea mâna ori primea şapca era prins, trebuia să deşerteze şi paharul şi, vrea, nu vrea, era trecut în condică şi i se număra şi o sută de florini drept bani dc cheltuială.

Şi nu unul era căruia i se-nfunda şapca pe neaşteptate în cap, apoi nu mai avea cui să i se plângă dacă păcatul ha dus pe acolo: tobaşul bătea în tobă, trâmbîţaşul suna, steagul se desfăşura şi nu-i rămânea decar să jure.

De aceea lumea toată era cuprinsă de spaimă şi mumele-şi puneau sub lacăt feciorii, iar femeile îşi ţineau de pulpană bărbaţii când, aşa, mai dupâ-amiazăzi, zi, Verboncul pleca cu muzica şi cu steagul dezvâlit de-a lungul uliţelor ca sâ îmbărbăteze şi pe cei ce nu se-ncumâtaseră să ineargă-n piaţă.

Era greu lucru sâ fiî om tânăr, sâ-i vezi trecând şi să nu te iei dupâ dânşii.

în frunte, cu sticlele pline în mână şi de gât cu vivandierele, mergeau chiuind voinicii intraţi peste zi, dupâ dânşii urmau căprarii cei buni de gură, apoi stegarul şi muzica, iar după toti, lumea adunată de pe la toate răspântiile. Buştean ar fi trebuit să fii ca să nu alergi la portiţă ori la fereastră când ştii că aşa lucru numai rar se poate vedea.

Alergate şi Trică, dar nu la portiţă, căci acolo n-avea voie să se ducă, ci la fereastra din casa cea mare, unde Bocioacă nu intra decât în zilele de sărbătoare.

Erau d'ouâ ferestre, şi Sultana, văzând pe Trică la cea din dreapta, a alergat ca să vază mai bine, la cea dc la stânga.

Unde mai rămânea loc pentru Marta?

S-a dus, ca sâ nu se-ndesuie cu fiica ei, la cea de la dreapta şi s-a lăsat pe umărul lui Trică.

Ce putea el sâ facă?! S-ar fi supărat foc dacă el s-ar fi dat la o parte, apoi vreun lucru mare nici nu era,

- Sunt grea? întrebă Marta încet.

- Nu - răspunse el - dar ne vede fata.

- Ce-nţelege ea?! grăi Marta şi se lăsă mai grea, scoţându-şi capul, ca să vază mai bine alaiul Verboncului.

- Nu-ţi vine şi ţie să mergi cu dânşii? întrebă peste câtva timp,

- Să mă Ferească Dumnezeu! răspunse eh

- Să nu uiţi că mâne-seară jupanul nu-i acasă! grăi dânsa peste câtva rîmp. Eu te aştept!

El nu-i răspunse nimic. Ce adecă ar fi putut să-i răspundă? Era peste putinţă să nu meargă!

Şi ce era, la urma urmelor?!

Omul, când nu mai ştie ce să facă, cu multe se împacă, cu multe se potriveşte, şi ziua următoare, deşi cuprins de neastâmpăr, Trîcâ lucra liniştit ia masă, alăturea cu celelalte calfe,

Bocioacâ, având sâ meargă după-ameazăzî la târg, nu mai croia, ci alegea de pe prăjinile atârnate în fund cojoacele, pe care unul dintre ucenici le lua să le duca pentru ca să fie aşezate în lada din car.

Iară Marta şi fata ei lucrau, ca de obicei, la mescioara aşezată sub fereastra din fund.

Deodată uşa se deschise repede şi dată-n perete şi Persida intră în casa plină, înaltă şi frumoasă, cu părul încâlcit, cu hainele mototolite, pe ici, pe colo muiate şt stropite de sânge, cu faţa aprinsă şi cu ochii plini de văpaie sălbatică.

Privirile tuturora se îndreptară asupra ei, iar Trică se ridică în picioare şî făcu un pas către dânsa. Ii venea s-o apuce şi s-o

dea afară. înţelegea el ce s-a întâmplat, dar ce trebuia să-i facă ruşinea aceasta? Ce căuta ea aici? De ce nu îl lasă pe el în pace?

- Trică, - zise ea fără ca să ţie seamă de ceilalţi - ori eşti om, ori nu eşti om, ori îmi eşti frate, ori nu-mi eşti: noi batjocura aceasta nu putem s-o suferim! Tu m-ai legat de el: trebuie să-i arăţi că n-ai uitat ce ţi-a zis atunci.

- Ba te-ai legat tu însăţi, răspunse el supărat,

- M-ai ajutat, Trică, m-ai ajutat, grăi dânsa.

Uitându-se apoi împregiur, îi era greu mai ales de Marta şi de Bocioacă. Trebuia să ledăsluşească toate, să le arate cum s-au petrecut lucrurile, să-i încredinţeze că ea nu e vinovată de nimic.

- Ţi-am spus - începu ea liniştită - că iar i-a intrat diavolul pe sub piele: îl roade ceva, nu ştiu ce, dar îl roade, petrece nopţile în nedurniire, e mereu răstit, se îmbată adeseori şi joacă dîn nou cărţi, I-e-am suferit toate fiindcă n-am ce să fac. Am însă şi cu suflet milos, am inimă de om şi nu pot să le înghit toate. Astâ-noapte l-am lăsat jucând cărţi cu Binder de la Steueramt, cu Franţ pânzarul şi cu Lugojanu jdcparul, care avea bani mulţi fiindcă era în drum spre Zam, unde plecase ca să cumpere boi. Astâ-dimineaţa, când m-am sculat, i-am găsit tot la cărţi, tăcuţi, istoviţi, supţi la faţă şi galbeni ca ceara. Maî ales Franţ şi Lugojanu erau prăpădiţi fiindcă perduseră mult şi tot mai perdeau încă. Aşa e cartea: n-ai ce să-i faci când începe o dată să-ţî vie rău. Dar tocmai dânşii ţineau ca jocul să meargă înainte, ca doară sâ se întoarcă cartea. Eu ferbeam în mine, fiindcă îmi era milă de dânşii, vedeam că nu se întoarce şi ştiam că nici nu are să se întoarcă cartea. Şi e păcat greu sâ iei bani de la oameni aşa! înţeleg să joci ca să-ţi treacă timpul; înţeleg să joci când nu ştii dacă o sâ câştigi ori o sâ pierzi; e însă o mişelie să joci când ştii că numai câştigul poate să-ţi vie. l-am fecut dar semn lui Naţl ca să-nceteze. S-a făcut că nu mă înţelege. Am mai tăcut, am mai răbdat, dar nu puteam să-i las

când vedeam că nici unul dintre dânşii nu ştie ce fiice. „Naţl - îi zisei dar peste câtva timp - n-ar fi oare bine să mai lăsaţi cărţile, sâ vă odihniţi puţin, să trageţi un pui de somn, şi apoi iar puteţi începe..." l-am vorbit cu blândeţe, cu glas dulce, ca unui copil. El însă?! Nici n-auzea, nici nu vedea! Ei bine! - urină ea înviorată şi aruncând o căutătură împregiur- tu mâ ştii cum sunt! Nu sunt pripită, nu mă iuţesc, dar nici nu mă dau îndărăt când ştiu că e bine să fac un lucru, ci merg orbiş înainte. Ce-mi mai rămânea de făcut? Un singur lucru: să pun mâna pe cărţi şi sâ le anine în foc. Ştiind dar că maî sunt câteva perechi în dulap, le-am luat pe nesimţite pc aceste şi le-am ascuns, apoi m-am apropiat de masă, am pus mâna pe cărţi şi am alergar cu ele la gura sobei. îl ştii acum si pe Naţl: el nu s-aprinde când se mânie, ci râde. A râs şi când a văzut c-arunc cărţile în foc, apoi s-a dus la dulap, ca să ia altele. Văzând apoi că nu mai sunt cărţile la locul lor, a venit la mine şi mi-a zis încet: „Nu mă face de ruşine: oamenii au perdut şi vor zice că le fac acestea numai ca să nu-şi mai poată câştiga banii înapoi''. „Nu-mi pasă ce vor fi zicând ei - îi răspunsei - când ştiu c-aşa e bine." „Dă-mi cărţile - grăi el - că dacă nu, sparg tot ceea ce vezi în casa aceasta. Eu sunt aici stăpân!" „Pe toate, dacă vrei - îi răspunsei - nu însâ şi pe mine, nici pe voinţa ta." Ei bine! - urmă ea dupâ o mică răsuflare - numai văzând cu ochii aţi putea să înţelegeţi că nu e chip sâ trăieşti cu asemenea îndrăcit. înţeleg să rupi, să frângi, să spargi, sâ omori chiar când te ia mânia oarbă, de nu mai ştii ce faci. Om însâ în toată firea, potolit ca orişicare din noi acum, numai şi numai ca să mă sperie pe mine, el a dat râzând cu pumnul în geamurile dulapului, de s-au risipit sfărâmate prin casă. Mă cunoaşteţi, Trică - urma ea mai iute - şi ştii că eu nu mă sperii. Când văzu că nu-i dau cărţile, se duse Ia oglinda cea mare şi o făcu şi pe aceea bucăţi-bucăţele. Ce sâ faci cu asemenea om? îl ştii că e tare ca un bivol: degeaba m-aş fi opintit să-1 opresc, iar ceilalţi se uitau la el râzând, parcă le plăcea să-I vadă ce fiice.

- Să-i fi dat afurisitele de cărţi - grăi Marta - şi s£-l fi lăsat în ştirea Domnului.

- Ferit-a Dumnezeu! răspunse Persida. „Să nu mai spargi, Naţl, câ, femeie, cum sunt, te pălmuiese în faţa acestor oameni şi nu-mi mai pasă cc va urma!"

- Rău ai făcut, zise Marta, care nu se mai putea stăpâni.

- N-aveam ce să fac, îi răspunse iar Persida. Tot era mai bine să dăm unul în altul decât să sfărâmăm toate lucrurile din casă. Auzind zgomotul, Bandi, băiatul, a alergat speriat în casă. Nu mai eram acum singură: băiatul ţine, ziceam, la mine şi o să-mi sară în ajutor, apoi, dac-ar fi rău de tot, n-ar mai sta nici ceilalţi cu gurile căscate. M-am repezit deci la el, ca să-1 opresc. „Nu re apropia - îmi zise el tot tâzând - că nu ştiu unde mă opresc dacă încep o dată. Mi-a fost destul, m-am săturat, sunt plin până în gât! Eşti urgia lui Dumnezeu, blestemată să strici vîaţa celor ce se apropie de tine. Uite! - urmă arărând spre Bandi - atât om ţi-a mai rămas şi ţie în lumea aceasta, corcitura asta, pripăşitul ăsta, despre care nici chiar tatăl său nu mai vrea să ştie; ceilalţi toţi, până chiar şi mumă-ta şi fratele tău, te-au părăsit. Ai dat bani pentru el, ca sâ-1 răscumperi, şi tot nu mai dă pe la tine„."

Trică se cutremură şi mai făcu un pas înainte, gata de a pleca.

- Aşteaptă, - îi zise ea - că nu le ştii încă toate. Auzind vorbele lui, Bandi, băiatul, n-a zis nimic, ci a sărit Ia el şi l-a muşcat de umăr. Am sărit şi eu şi nu ştiu ce-a urmat mai departe... Uite! urmă ea sumecându-se, ca să-şi arate vânătăile de pe braţe. Uite! - zise ea - ridicând fără sfială cămaşa, ca să arate vânătăile de pe pulpi. Aşa mi-e tot trupul. Nu-mi pasă! Are să mă doară câtva şi apoi trece. Carnea de om se drege ea de ea. N-am să mai trăiesc cu el, şi am scăpat de toate. Ruşinea

însă, ruşinea pe care mi-a făcut-o trebuie s-o şterg! Trebuie să vază ornul acela că tu şi mama nu v-aţi lepădat de mine, că nu pentru mine, ci pentru el n-aţi mai venit să mă vedeţi. A rămas acum singur acasă şi sparge, frânge, taie înainte... E păcat, Trică, e pagubă, dar nu-mi pasă: ruşinea însă trebuie s-o ştergem. Tu vii cu mine.

Marta îi făcu lui Trică semn să stea, şi Trică rămase nemişcat în loc. îi era greu şi-ar fi dat tot ceea ce îi era mai scump ca Sultana, copila nevinovată, să nu fi fost şi ca de faţă, dar el nu se putea mişca din loc.

- Dar ruşinea pe care ni-aî făcut-o tu nouă? grăi el în cele din urmă. E adevărat, Persido, că tu eşti o grea nenorocire pentru toţi cei ce ţin cu tine! Tu ţi-ai făcut-o: tu s-o porţi!

Persida stetea ca stean de peatrâ în mijlocul celor ce se uitau cu milă la dânsa când Mara se ivi în prag şi se opri dând din cap.

Aflase cele petrecute, alergase la cârciumă şl venise aici pe urma Persidei.

Persida se dezmorţi. Mama ei tot mama ei, sărmana.

- Nu te-ai săturat nici acum de elr! întrebă Mara.

- Mi-a fost destul, îi răspunse Persida; şi dac-aş fi omorât pe tata, mî-aş fi spăşit păcatul.

- I-asâ-l! grăi Mara. Mulţumeşte lui Dumnezeu c-ai scăpat dc el. Iară tu, Trică, n-ai să te amesteci, urmă peste puţin. Mulţumeşte lui Dumnezeu că ţi-ai găsit stăpâni oameni buni.

Era mâhnită Mara, de-ar fi fost în stare să sară cu ghearele la afurisitul de neamţ, dar se sâmţea fericită cum nu s-a mai sâmţit în viaţa ei, căci îşi ştia fata scăpată şi feciorul pus pe cale bună.

Nu era însă fericită Persida, iară Trică se sâmţea foarte nenorocit.

Se adunaseră deodată toate, prea multe se îngrămădiseră pe capul lui: jupanul se pregătea de plecare, jupâneasa-l aştepta desearâ, Persida plecase greu mâhnită, iară Sultana nu se mai uita la el ca mai nainte, ba scăpase chiar vorbele: „De ce nu re-ai dus cu sora ta?'* Se sâmţea ca legat cot la cot, dar el lucra cu celelalte calfe la masă şi nu zicea nimic, căci n-avea cu cine să-şi împărtăşească gândurile.

După-ameazăzi el începu să se neliniştească şi se făcu din ce în ce mai tăcut şi mai neastâmpărat. Când sunetele muzicei străbătură-n casă, calfele şi ucenicii se puseră-n mişcare, ca să se ducă să vadă Verboncul. Trică stetea ca bătut cu cuie pe scaun. Deodată însă, când muzica suna mai de aproape, el se ridică drept, îşi scutură o dată aapul, apoi se repezi spre uşe.

Nu putea nimănuia să-i rreacă prin gând că el, care fusese răscumpărat cu bani atât de grei, s-a pornit atât de repede ca să alerge la Verbonc şî să-şi pună şapca-n cap. Bocioacă se uită deci mirat la el, iar Sultana începu să râză. Marta sâmţise însă de mult că nu-i e lui Trică a bine şi, văzând acum faţa lui înăsprită şi mişcările lui iuţi, înţelese numaidecât gândul lui.

- Trică, - strigă ea cuprinsă de spaimă - unde te duci?! Ce vrei să faci? Nu-1 lăsaţi! urmă apoi peste puţin, alergând după el. Nu-1 lăsaţi, că se dă la Verbonc!

Bocioacă începu şi el să râdă. Auzi nebunie! De ce adecă să se dea la Verbonc?

Trică se opri şi se-ntoarse pe jumătate napoi.

- Am - zise el - să mă răscumpăr eu, ca să nu-mi mai poată nimeni arunca vorba că m-a cumpărat cu bani!

Pornind apoi înainte, el se duse - nu în frigă, ci cu paşi mari şi greu călcaţi.

Bocioacă, înţelegând acum şi el, porni după dânsul strigând mereu:

Nu-I lăsaţi! Puneţi mâna pe el!

Iară Sultana, care nu putea nici acum să-şi dea seamă despre cele ce se petrec, stătea uimită în pragul casei şî se uita când la muma ei, care se făcuse galbenă ca ceara, când la Tricâ cel nalt şi spătos, care trecea înainte aruncând la dreapta şi la stânga pe calfele ce i se puneau în drum ori puneau mâna ca sâ-1 oprească.

Ieşit apoi la uliţă» cl o luă spre Verboncul care nu sosise încă la casa lui Bocioacă.

- Staţi! - strigă el ridicând amândouă manile - că sunt şi eu aici şi merg cu voi dacă mă primiţi!

Lumea se opri, muzica încetă şi un fior rece trecu prin lumea adunata în alai. Era în acel „staţi" şi-n acele braţe ridicate în sus ceva ce te făcea să sâmţi câ omul acesta nu aşa din senin, nici din uşurinţă intră în rândul celor ce iau şapca în cap, şi într-o clipă lumea se-ngrămădi împregiurul luî Tricâ, pe care toţi îl ştiau si mulţi îl iubeau.

„Ural ura!" strigară câţiva când el îşi luă şapca şi şi-o înfundă în cap. „Ura!" - strigară apoi cu toţii când cl se îmbrăţişa cu unul din căprarii buni de gură şi luă sticla de vin ca sâ închine — şi ca fulgerul trecu din gură în gură vestea că Tricâ, feciorul Marei, omul de credinţă al lui Bocioacă, starostele cojocarilor, deşi răscumpărat, a intrat la Verbonc. Mare lucru trebuia să fie la mijloc, şi lumea alerga din toate părţile, să vază.

Când alaiul se pomi iar înainte, era prea strâmtă uliţa, şi Tricâ mergea prin faţa casei lui Bocioacă în frunte, cu şapca pe ureche, cu sticla de vin ţinută în sus şi chiuind ca la nuntă.

- Cu bine, dupâ război! strigă el închinând spre casa plină şi-şi urmă drumul înainte.

Nu mu Ir trecu însâ, şi alaiul iar se opri, ţinut în loc de Mara, care venise cu fiica ei ca să-şi ia feciorul.

Era, sărmana femeie, ca una căzută din cer când vecinele alergară să-i spună că Trică s-a dat la Verbonc. Nu-nţelegea, nu credea că c cu putinţă una ca asta. Aşteptase atâta timp sâ-şi

vază fata iar acasă, şi acum, când o vedea hotărâtă de a părăsi pentru totdeauna pe neamţul ei atât de urgisit şi îşi ştia şi feciorul scăpat şi bine aşezat în casa lui Bocioacă, îi era parcă nu mai are nimic de dorit şi căzuse oarecum obosită de mulţumire sufletească.

Cum ar fî punit ea să creadă câ tocmai acum i se strică toate planurile?

A început să râdă cu hohot când a văzut spaima Persidei, care înţelese numaidecât hotărârea fratelui său.

Era o nebunie! împărăţia, după ce a luat o dată banii, nu mai avea nici un drept asupra lui. Ea râse din nou când Persîda-i spuse câ Trică are să capete banii înapoi. O treceau fiorii când se gândea că feciorul ei o să primească deodată atâta sumă dc bani; dar nu credea că împărăţia o să fie atât de proastă ca să-i dea banii dupâ ce-i are o dată.

Aşa, râzând mereu, a trecut Murăsul, si mai vârros râdea când l-a văzut, în sfârşit, pe Tricâ cu şapca pe ureche. Ah! ce bine îi şedea! Ah! ce fecior! Nu era nici unul ca dânsul!

Trică se cutremură în tot trupul când le văzu. Apoi, cuprins de o pornire dureroasă, făcu câţiva paşi spre mumă-sa, o îmbrăţişa lung şi o sărută de mai multe ori, în vreme ce Persida începu sâ plângă, si plângeau toţi văzând-o pe dânsa plângând.

Ca să scape, Tricâ se desfăcu, ridică iar sticla cu vin şi, cu lacrâmile în ochi, începu sâ chiuiască din nou, încât răsuna tot oraşul.

- Muzica! să cânte muzica! - strigă Mara ca ieşită din fire - şi începu sâ bată din palme.

Tot n-avea nimeni fecior ca dânsa! Şi pornit alaiul înainte, ea mergea în frunte alăturea cu feciorul ei, sărind mereu ca în joc, chiuind din răsputeri şi bătând mereu în palme, luată de vârtejul din care nu putea să-şi scoată feciorul.

Iară Persida cea înaltă şi frumoasă, femeie asupra căreia se opreau toate privirile, mergea perdută şi plângând dupâ dânşii.

Căprarul cel bun de gură a mers cât a mers sfiicios alăturea cu dânsa. Luat însă în cele din urmă şi el de vârtej, o cuprinse cu braţul şi începu să joace cu ea.

- Ce păcat că nu pot să merg şî eu cu voi! grăi dânsa şi-1 dete încet la o parte.

XX
NOROCUL CASEI

- Lasă, draga mamii, că toate au să iasă bine. Are fiecare norocul lui. Au pâţit-o altele şi mai rău decât tine şi tot au ajuns femei cu casă bună. Eşti, la urma urmelor, ca şi când ai fi fost cununată cu el, şi toată lumea te ştie că i-ai fost soţie credincioasă şi harnică, şi multe ai suferit de la dânsul. Femeie ca tine n-are decât sâ aleagă între cei mai buni ca să-şi găsească bărbat.

Asa vorbea Mara ca să-şi mângâie fata.

Trecuse miezul nopţii, şi ele, deşi obosite moarte, nu puteau să doarmă în culcuşurile lor,

- Nu-mi mai trebuie bărbat, răspunse Persida; eu nu mai pot să am bărbat.

Vorba asta Mara nu putea s-o înţeleagă, dar nu putea nici Persida să-i spună de ce adecă ea nu mai poate să aibă alt bărbat afară de Naţl. Prea ar fi fost grea lovitura dacă i-ar fi spus câ e cununată cu dânsul.

- Prostii! grăi deci Mara, care înţelegea lucrurile cu totul altfel. Poate o femeie ca tine orişicând...

Luată apoi pe dinainte de dorinţa de a o molcomi, ea nu se mai putea stăpâni.

- Banul, draga mamii, - urmă ea - banul e mare putere, el deschide toate uşile şi strică toate legile, iar tu ai bani, destui bani, mulţi bani. Uite! - urmă ea - fâcându-şi mustrări c-a scăpat vorba. Ţi-o spui fiindcă nu mai eşti copilă şi trebuie s-o ştii, ca să te sâmţi: eu am adunat pentru voi puţin câte puţin şi din ce în ce mai mult. M-a ajutat Dumnezeu, şi puţine sunt pe aci prin apropiere fetele care au zestre ca tîne.

Persida se ridică puţin în culcuşul ei. Ştiuse ea că are mama ei bani! acum însâ ar fi voit să-i vadă făta, căci din tonul cu care vorbea, banii păreau mulţi, şi parcă din faţa ei ar fi putut să-i numere. Era însă întunerec în casă.

-Câteva mii să fie-grăi Persida-, nu se sperie nimeni de ele.

- Nu vorbi, fata mea, de mii - îi zise Mara - ci numără cu Recile de mii. Nu degeaba am ftstenit eu; nu degeaba mi-am tras de la gură. Ce-i al tău e al tău; ce-i a lui Trică e a lui Trică; ce-o să mai rămână veţi împărţi între voi. Asta s-o stii, ca s-o ştii, dar sâ n-o spuî nimănui. Nu eşti tu orişicine!

Persida tăcu.

în zadar! puterea banului e mare, şi ea se sâmţea cu totul altfel acum, când ştia din gura mamei sale că are zeci de mii puse la o parte şi bine păstrate, cum numai Mara ştia să le păstreze.

Doamne! Naţl s-ar mira şi el dac-ar şti-o aceasta şi şi-ar da silinţele să intre în voile bătrânei, s-o îndulcească, s-o momească. Hubăr, bătrânul, ar vorbi şi el cu totul altfel dac-ar ştî că feciorul lui ia zestre mare.

De ce adecă Naţl era mereu posomorât şi răstit? De ce era nerăbdător? De ce bea? De ce juca cărţi? De cc era nemulţumit cu soarta lui? Pentru câ era deprins să trăiască bogat şi trăia acum sărac, scos de dânsa din averea lui.

îi venea sâ se ridice din culcuşul ei şi să alerge la el, ca să-i spună şi sâ-1 roage, să-i moaie, să-i îndulcească firea. în zadar, afară de dânsul nu era pentru dânsa bărbat pe lume, fără de

căsnicie nu e viaţă şi numai cu dânsul putea dânsa să-şi închipuiască căsnicia.

Asta trebuia s-o înţeleagă şi mama ei, şi o înţelegea dacă-i spunea că sunt cununaţi.

Acum, în clipa aceasta, putea să i-o spună, era chiar datoare, pentru ca ea să ştie cum stau lucrurile şi sâ nu-şi mai facă gânduri deşerte.

- Mamă! şopti ca.

Mara adormise.

- Mamă! grăi mai tare.

Mara dormea pierduta în somnul greu al omului obosit.

Persida se ridica speriată din culcuşul ei.

Tar se sâmţea singură, părăsită, nepăzită de nimeni şi, cu o putere neîmblânzită, o cuprinse pornirea de a se duce la el. Nu putea dânsa să doarmă în altă casă când avea casa ei. Ce tăcea el singur? Cum putea dânsa să-1 lase singur?!

Ca apucată de nebunie, ea se dete jos din pat, sc îmbrăcă în pripă şi ieşi rîpril din casă, apoi o luă ca o stafie prin noaptea geroasă drept spre Sărărie, ţîind drumul peste Murăşul îngheţat după zarea luminii de la cârciumă.

Naţl era dus, nu ştia nimeni unde, şi cârciuma rămăsese în paza lui Bandi, cânele credincios, care sări speriat în picioare când o văzu pe Persîda în prag-

Iară Persida nici că-I băgă în seamă, îî era parcă a căzut din cer de la mari înălţimi în prăpastie adâncă şi sc afla tot in cădere.

Aşa a găsit-o Naţl când s-a întors cam ameţit de vin acasă.

-Aha! grăi dânsul. Tot s-a-ntors doamna! Ştiam eu că nu poţi tu sa trăieşti fără de mine: e scris în steaua sub care ne-am născut c-avem să trăim împreună până ce nu ne vom fi mâncat de vii unul pe altul.

Persida se uită la el cuprinsă dc înduioşare, cum muma se uită la copilul pornit în căi rele.

Ce putea dânsa să vorbească cu omul acesta?!

- Dar bîne c-ai venit - urmă tolănindu-se pe pat - căci tot n-avea cine să-mi tragă cizmele... Trage! adăugă apoi şi-şi întinse piciorul.

Era obicinuită Persida să'i tragă cizmele şi să i le cureţe de noroi. Ea-l învăţase aşa. Niciodată însă pân-acum el nu i-o ceruse aceasta, şi ea se ruşina de starea în care ajunsese faţă de el.

Dar ce putea sâ facă?! Cu de-a sila, dar le trase, apoi rămase uitându-se mâhnită la el.

- Bine - zise ea - nu ţi-e ţie ruşine de ceea ce a: făcut?

- Nu, - răspunse el - nu mi-e deloc ruşine. Dc ce să-mi fie ruşine? Dac-aş fi orb, nu mi-ar fi ruşine; dac-aş ii surd, nu mi-ar fi ruşine; sunt cum m-a lăsat Dumnezeu, aş zice, şi tot aşa zic şi acum. Nu vezi tu că mie-mi lipseşte ceva? Nu sunt om în toată firea. E o nenorocire, dar n-am ce face!

Ce mai putea să-i zică?!

- Cum ai putut tu să laşi casa asa singură? grăi dânsa peste câtva timp.

El se ridică şi se uită la dânsa frământat în luptă cu sine.

- N-am îăsat-o singură, îi răspunse apoi râzând cu amărăciune. A rămas aici fratele meu Bandi. Da! - urmă el - sâ ştiî că mi-e frate, frate adevărat, feciorul tatei, întocmai ca mine! Uite-te bine la el si-o să vezi şi tu că aşa este, Mi-e frate! Asta-i izvorul tuturor nenorocirilor!

Persida nu se putea dezmeteci.

- Vorbeşti într-aiurea?! grăi dânsa.

- Nu! răspunse el. Sunt cam ameţit şi nici nu ţi-aş fi spus-o dacă n-aş fi, dar ştiu foarte bine ce spun: Bandi, băiatul Reghinei, e fratele meu. îl văd, îl sâmt că mi-e frate şi-mi aduc aminte de Reghina... M-ai înţeles? Tata e om bun, dar s-a înrăit, fiindcă nu poate să uite şi să ne ierte pe mine şi pe mama. Tu eşti suflet bun, Persido, inimă de diamant: ce ai avut să iei asupra ta blestemul căzut pe capul nostru?!

Persida-şi dete seamă de marea asemănare ce era între Bandi şi Hubăr şi nu se mai îndoia că Naţl are dreptate.

- Sărman de rine şi de mine, sărmani de noi toţi! strigă ea cuprinzându-1 cu braţele. Sâ n-o sâmtă cumva Bandi aceasta, câ mult ţine la răposata lui mumă, şi urât lucru se-ntâmpiă!

- Sâ n-o sâmtă, zic şi eu - grăi Naţl -, dar tata trebuie să facă ceva, m-aî înţeles? Trebuie să facă ceva!

- Da! grâi Persida, şi ei începură sâ stea de sfat, parcă nu s-ar fi certat niciodată-n viaţa lor.

iară Mara...

Visase noaptea toată pe feciorul ei, şi dimineaţa tot cu gândul la el s-a deşteptat din somn. Nu se putea dezmetici cum au venit lucrurile şi ce a tăcut el ca s-o ia pe dinainte şi s-o ducă cu dânsul. îşi aducea numai.aminte că s-a uitat o dată la el, a văzut că nu e chip sâ-1 abată de la hotărârea lui şi a început să bată în palme. Cu totul altfel s-ar fi petrecut însâ lucrurile dacă dânsa nu s-ar fi putut mângâia cu gândul că are iar pe fata ei la sine» Ea sări deci speriată din pat când se încredinţa că culcuşul Persidei e deşerr şi nici hainele ei nu maî sunt aci.

I^e înţelese toate într-o singură clipă.

„Neam îndrăcit! strigă dânsa. Dacă şi-au pus o dară ceva în gând, nu e chip să-i mai scoţi din ale lor."

Ea se aşeză îndărătnică pe scaun, nu supărată, nu îndurerată, ci tare hotărâta de a nu se mişca, de a nu face nimic, de a arăta că nici pe dânsa nu poate nimeni s-o scoată din ale ei.

Ca totdeauna când nu maî ştia ce să facă, şi acum sâmţământul ei covârşitor era câ toate au să iasă în cele din urmă după gândul ei şi câ copiii ei pot să dea în gropi, pot să sufără, dar nu pot să piară şi tot la ea au în cele din urmă să se întoarcă.

De aceea a râs cu un fel de mulţumire răutăcioasă când a aflat, peste câteva zile, că Naţl iar a bătut pe Persida.

Ar fi voît să-i scoată omului aceluia ochii cu ghearele, dar îi părea bine.

„Aşa-i trebuie! zicea. Sâ-şi vie în fire!"

Săptămânile şi lunile treceau, Persida trăia din ce în ce mai rău cu soţul ei, dară Mara nu-şi schimba gândul: putea Persida să rabde, câ-i făcea bine răbdarea.

Tot astfel, când a venit ştirea că războiul s-a pornit cu italienii, Mara se ruga mereu lui Dumnezeu să aibă în paza lui pe feciortil eî, dar se bucura oarecum când se gândea la suferinţele prin care el trebuie sâ treacă.

Sunt însă în lumea aceasta cu putinţă şi lucruri care o moaie chiar şî pe Mata.

Mai pe toamnă Mara află că Persida iar e în stare binecuvântată.

Nu-i venea să creadă şî nu putea să-şi dea seamă dacă e bucurie ori întristare sâmţământul viu care o cuprinde când se gândeşte că tot ar fi cu putinţă.

„Grozavă nenorocire!" zicea dânsa, şi totuşi îi venea să se ducă şi sâ-şi ia fata cu puterea de câte ori afla că şi acum tot o mai bate Naţl. I se răscolea toată firea când se gândea că iară s-ar putea întâmpla ca în rândul trecut.

Iar dacă nu, dacă Dumnezeu se îndură, Persida era legată, nedespărţită pe toată viaţa de dânsul, şi Marei îi venea să se ducă la dânsul să-i spună că-1 iartă, câ vrea să se împace cu dânsul şi-i dă fata cu zestre, numai să se cunune... Parcă însă tot mai era timp, trebuia să aştepte.

Aşa s-a frământat Mara luni de zile de-a rândul şi nu s-a mişcat decât pe la Sf. Nicolae, când iar a trimis moaşa după dânsa.

-Zice - grăi Talia - să nu te nelinişteşti, că toate sunt bine!

Mara era, cu toate aceste, ba tocmai de aceea, foarte nelinişţită. îi venea sâ-şi smulgă părul din cap, sâ-şi muşte carnea de pe trup, şi mergând cu paşi iuţi şi mărunţi, iar nu

rar călcau ca altădată, spre cârciuma de la Sărărie, ea îşi zicea mereu: „Nemernico! Ticăloaso!" De mult ar fi trebuit sâ vină şi nu se putea ierta că n-a venit.

„O, Doamne! - grăi în cele din urmă, ca să se mai molcomească ea însăşi pe sine - dar tot om dat de la Dumnezeu e, şi botezul o să-1 sfinţească şi pe el."

Da! botezul sfinţeşte chiar şi pe copiii adunaţi din margine de drum.

Ea, cu toate aceste, se opri, ajunsă la intrare, ca în faţa unei primejdii.

- E aci neamţul? o întrebă pe Talia.

- Nu e - răspunse aceasta -, a plecar pe-nserate şi nu-i c obiceiul de a se întoarce înainte de cântarul cocoşilor.

Şi nu s-a abătut Naţl nici astă dată de la obiceiul lui. Plecase supărat, muncit de gânduri grele, încât nu mai ştia nici el ce arc sâ facă, şi-şi petrecuse timpul cuprins de viu neastâmpăr.

Târziu după miezul nopţii, când s-a întors istovit şi cam ameţit acasă, toate erau trecute, şi în iatacul luminat de o candelă se făcuse linişte adâncă.

Persida dormea cuprinsă de somn întăritor, încât abia i se mai sâmţea răsuflarea, iară Mara se aşezase pe patul lui şi fusese şi ea biruită de somn.

Văzând pe Mara» el se opri şi stete o clipă, apoi voi să iasă, sâ plece, să se ducă, să fugă: îi era ruşine, îl cuprinsese un fel de spaimă, parca o grea pedeapsă îl aştepta.

El însă nu putea să plece: se sâmţea ca înfipt în pământ.

Prin liniştea nopţii se auzea un fel de morfoleală gingaşă: copilul, îmbăiat, înfăşat şi aşezat, după obicei, lângă muma lui, nu dormea, ci îşi dusese manile la gură şi îşi sugea pumnii.

Inima lui Naţl se strânse şi mintea lui se lumină deodată, parcă toată noaptea ar fi dormit şi n-ar fi văzut băutura cu ochii lui.

Era un copil acolo, chiar copilul lui.

Ah! de ce i l-a dat Dumnezeu?! Că să-1 certe cu toată asprimea.

Nu! Copilul acesta nu poate să trăiască! S-a născut numai ca să moară. Chinuită în toată clipa şi mereu bătută, Persida n-a putut să dea viaţa decât unei siârpituri; îl vedea, parcă, stâlcit, cu oasele strâmbe, cu faţa pocită, o adevărată spaimă, şi, cuprins de fiori, el începu să tremure aducându-şi aminte de Reghina sî de copilul ei.

Şi dacă i-ar fi dat, cu toate aceste, sâ trăiască?

Grozavă nenorocire!

Şi totuşi.^

„Doamne! - zise el cu ochii»p)ini de lacrâmi - ceariă-mă pe mine, ceartă-mă cu toată asprimea, dar Iasă-I pe el, păzeste-1, ţînc-l, orb să fie, surd să fie, slut să fie, schilod sâ fie, numai a om să semene, căci tot al tău este, tot ţie are sâ ţi-1 păstreze sărmana aceasta de femeie."

Tiptil apoi, pas cu pas, călcând pe vârful degetelor, cu inima încleştată şi tremurând în tot trupul, el se apropie de pat, ca să-şi vadă copilul.

Ce putea sa vadă?

Un copil abia născut nu e, la urma urmelor, decât o bucăţică de carne fără ochi, care se mişcă în toate amănuntele ei. El însă nu mai văzuse în viaţa lui ceva atât de frumos ca copilul lui, cu faţa ceea rotundă, plină şi viu mişcată şi cu degetele cele lungi şi subţiri la mânuşiţele de om.

Ah! cum ar fi vrut sâ-I desfăşure, ca sâ-! vadă întreg, să-1 pipăie cu mâna, să se încredinţeze că c întreg, că setei dc viată, care-1 făcea să sugă cu atâta neastâmpăr pumnii, îi străbătea întreaga fiinţă.

„De ce, Doamne, atâta bunătate? Căci eu nu sunt vrednic de ca", zise el adânc înduioşat şi nu-şi mai putu stăpâni plânsul.

Persida-şi deschise ochii, şi-i deschise mari, şi-i îndreptă oarecum dormind, mirată şi nedezmeticită spre el.

1

- A h ! Doamne! zise el în româneşte. Iartă-mă, Persido, că te-am deşteptat, dar nu mai pot! Nu mai pot! zise el iar şi izbucni în plâns înăbuşit.

Persida-i întinse mâna ş\A apucă de braţ> ca şi când s-ar fi temut câ se duce şi-ar fi voit să-1 oprească, sâ-1 ţie* să nu-I lase.

- Plângi, că-ţi fiice bine, zise apoi peste câtva timp. E băiat, urmă iar. O sâ-1 vezi tu ce băiat! Iasă, c-o sâ vezi cum toate au de aici înainte să fie altfel.

- Cum altfel?! grâi dânsul deznădăjduit. Eu tot eu rămân; de câte ori mi-am făcut cele mai amarnice mustrări? De câte ori mi-am pus tare-n gând să mă-ndreptez?! Tot nemernic am rămas, şi nemernic am sâ fiu toată viaţa mea!

Persida se uită zâmbind senin la el.

Ce-i pasă ei acum dacă el se va îndrepta ori nu?!

Da, mai înainte, când toată gândirea, toată sâmţirea, toată purtarea ei de grije asupra lui şi numai asupra lui se îndrepta, ca ar fi voit să nu mai fie om ca dânsul şi-1 scotea din răbdare, îl îndârjea prin neîncetatele ei silinţe. Acum însă nu mai vedea păcatele lui şi-i era, aşa cum îl ştia, destul de bun.

Mara se deşteptă şi ea din somn, dar, vâzându-1 la patul fiicei sale, nu-i mai venea să fugă, ca maî nainte, când se gândise c-ar putea să dea ochi cu eh

Văzându-1 plângând, ea se înduioşa.

- Eî, lasă-le acum, zise ea; ce a fost a trecut. Mi-a spus Persida, mi le-a spus toate; toate Ie ştiu; sâ-i mulţumim lui Dumnezeu câ ni î-a dat şi-a rânduit să nu fie copil adunat de pe uliţi.

El rămase umilit în faţa ei. Ar fi voit să-i răspundă ceva, să meargă şi acum ia ea şî să-i sărute mâna, dar nu putea: erau parcă toate de prisos, şi când îşi ridică ochii, el se uită la ea ca şi când nu ar fi fost niciodată şi n-ar mai putea sâ fie supărare între dânşii.

- Sărmana mea mamă! grâi el în cele din urmă, suspinând.

- Are sâ vină şi ea! zise Mara. Trebuie să vină! Am sâ mă duc chiar eu sâ-i spun, s-o chem, s-o aduc: îi este nepot şi ei tot atât de bine ca mie; are şi ea să se bucure,

- Dar nu cumva sâ-i spui, mamă, şi ei că suntem cununaţi, grăi Persida îngrîjată,

- Nu! ferit-a Dumnezeu! adause Naţl. N-ar putea să nu-i spună tatîi, şi-1 ştiţi cum e!

Ei începură apoi sâ se sfătuiască ce fel ar trebui s-o pornească pentru ca să-1 moaie şi pe bătrânul Hubăr, ca la botezul copilului să fie adunaţi cu toţii în dragoste familială.

- Avem - grăi Naţl - să-I botezăm în legea ta şi să rugăm pe părintele Codreanu sâ vie, ca tot el să-1 boteze!

- Da! - zise Mara încântată - tot cl! Altfel nu se poate!

Persida dete din cap şi ochii î se umplură de Iacrămi.

- Nu! - grăi dânsa - avem sâ-1 botezăm în legea bătrânului Hubăr şi-o sâ rog - urmă plângând - pe maica Aegidia să-t fie ea naşă. De mult încă mi-am pus-o aceasta în gând, adăugă ea şi plânse înainte.

Mara şi Naţl nu mai îndrăzniră să zică nimic. Aşa era! Tot dânsa era cea mai înţeleaptă. O durea pe Mara că nepotul ei n-o sâ fie creştin adevărat, dar recunoştea şi ca câ numai aşa se poate îmblânzi Hubăr cel îndârjit.

Aşa, stând de vorbă şi sfătuindu-se între dânşii, în fericită unire familială, i-au prins zorile de zi şi i-a apucat şi lumina zilei, pc care Hubăroaie o aşteptase cu neastâmpăr.

Nu mai putea, sărmana de femeie!

Singură dânsa ştia cât a răbdat şi câte Iacrămi a vărsat în iăcere după rarele ei întâlniri cu Naţl. Ţinea să nu treacă peste voinţa soţului său; au însă toate un hotar din clipa în care aflase c!ă se apropie ceasul, ea nu mai aştepta decât să plece soţul ei la măcelărie pentru ca să plece şi ea.

? - Persida şi Naţl şi Mara rresârirâ într-am fel de uimire când ea se ivi în prag.

Era lucru firesc ca ea să vie şi nu se îndoiau că va şi veni; uimiţi erau dar numai pentru că dânsa venise tocmai acum, când vorbeau despre dânsa.

Mara, cea dântâi, se ridică şi se duse la dânsa. Neştiind ce să-şi zică, ele se îmbrăţişară in tăcere, se sărutară şi iar se ţinură îmbrăţişate, în vreme ce copiii lor se uitau la ele oprindu-şi răsuflarea.

Desfăcându-se din braţele Marei, Hubăroaie trecu apoi pe lângă fiul ei şi se duse la Persida, ca să o sărute de mai multe ori tot în tăcere, cu dragoste şi cu sfială.

Abia dup-aceea ochii ei se opriră asupra copilului şi de la el trecură la Naţl.

- Mult eşti nenorocii - grăi dânsa cu ochii plini dc lacrămi - şi mare noroc ai avut! Le ştiu toate, urmă apoi întorcându-se spre Persida. Ştiu cât ai suferit, fata mea. Dumnezeu are să ţî le ţie toate in seamă şi să ţi le răsplătească!

- I,asă-le aceste, întâmpină Mara. Să nu mai vorbim despre cele trecute, ci să vedem de cele viitoare.

Hubăroaie se uită lung la ea.

- Ţt-e uşor ţie - grăi dânsa amărâta căci stai singură, poţi să faci cum te trage inima si n-ai să te temi de nimeni: mie mi-e groază când mă gândesc la cele viitoare.

Persida se cutremură.

- Sâ nu fie în ceas rău vorba pe care ai grăit-o fără ca să-ţi dai seamă! suspină Mara. Nu e în lumea aceasta nimic mai trist decât viaţa văduvei, care poartă ea singură greul vieţii şi tot ea singură plânge când are vreo bucurie. Ce-mi este mie că ne vedem adunaţi cu toţii aici, când răposatul, sărmanul, nu poate să fie şi el cu noi! urmă dânsa plângând. Nu, din inimă nu puteau să-ţi îasâ vorbele. Bărbatul tău e om şi el, e creştin, e părinte şi are să se moaie în cele din urmă.

Nici câ-i veniseră din inimă aceste vorbe, dar fuseseră grăite, şi ca un fel de săgetare trecuse prin inimile lor simţimântul că nu e unirea fericită cu putinţă câtă vreme trăieşte el.

O clipă însă numai, apoi începură a se sfătui cum au să pornească lucrurile ca să-1 aducă şi pe el în mijlocul lor.

Hubăroaia nu îndrăznea să-i vorbească.

- Ce ar fi dacă m-as duce eu şi i-aş cere iertare? grăi Natl.

- Ferit-a Dumnezeu! răspunse muma lui. Ar fi destul să te vadă pentru ca să nu-şi mai poată stăpâni mânia. Nu ştiu ce are, dar de la un timp încoace e din ce în ce mai îndârjit,

- Am sâ le sufăr toate - întâmpină Naţl - şi mi-e destul să-i spun o vorba pentru ca sa-1'potolesc.

Persida, dând cu socoteala care e vorba aceea, clătină din cap.

- Nu! zise ea. Ai face foarte rău. Te rog, mamă - urmă apoi întorcându-se spre Hubăroaie - să te duci la matca Aegidia şi să-i spui c-o rog de iertare şi doresc a vorbi cu dânsa. Are sâ vie, ştiu că are să vie, iar celelalte le lăsaţi pe mine.

Aşa s-a şt făcut.

De la cârciumă Hubăroaie s-a dus drept la mănăstire, şi pe la ameazăzi maica Aegidia cea măruntică şi cu fata aspră a cerut binecuvântarea stanţei ca să poată merge la fata ci.

Trecuse atâta timp dc când nu se mai văzuseră şi atâi de multe s-au petrecut în timpul acesta. Era însă la mijloc un suflet nevinovat, şi maica Aegidia intră în cârciuma de la Sărărie ca-ntr-o biserică, sfiicioasă şî cu pas uşor.

Tot asa a şi ieşit peste vreun ceas, ca să meargă la părintele pleban, care s-a dus apoi fără de întârziere la Hubâr, căci vorba eta să scape treî suflete rătăcite.

- Ştiu dc ce ai venit si ce vrei, îi zise Hubâr. Nu mi-a spus nimeni, dar mi-e destul sâ te văd ca sâ ştiu. Uite, i le iert toate, toate le trec cu vederea, toate le uit ca şî când n-ar fi fost niciodată: nu-1 pot însă ierta că nepotul meu e copil nelegiuit.

- Tocmai de aceasta e vorba, grăi plebanul, aşezat- E o nenorocire că aşa au venit lucrurile, dar trebuie să ne ferim de alta mai mare: să-i cununăm cât mai curând, pentru ca copilul sâ fie botezat ca născut din părinţi care trăiesc în căsnicie binecuvântată de sfânta biserică.

- Minciuni! strigă Hubăr. Pata tot rămâne. Grozav am fost pedepsit eu pentru câteva clipe de uşurinţă! Nu mi-e destul că trebuie să-mi ştiu copilul de pripas, dar am ajuns să mai am şi un nepot nelegiuit.

- Despre aceasta sâ nu mai vorbim, grăi plebanul cu oarecare asprime. Ti-ai făcut datoria şi trebuie să ţi-o faci până la sfârşit. Copilul născut din adulter nu găseşte milă nici la oameni, nici la Dumnezeu: el n-are loc în rândul creştinilor şi e suferit numai în tinda bisericii. Născut din greu păcat, viaţa lui nu poate să fie decât o grea osândă. N-ai sâ-l ştii, n-ai sâ-1 vezi!

- Dar îmi iese mereu în cale! strigă Hubăr deznădăjduit.

- E în adevăr de necrezut cum a ajuns el la casa lui Naţl, grăi plebanul. N-aî însâ sâ ţii seamă de el, şi n-ai, mai ales, să pui alăturea cu dânsul pe nepotul tău, care nu din adulrer, ci numai din căsnicie lipsită de binecuvântare e născut.

- Dar ce este vinovat el?!

Preotul clătină din cap.

- Fără de voinţa Iui Dumnezeu - zise el - nici un fir de păr nu se clatină: cum s-ar putea oare ca om să se nască fără de a lui voinţă?! Era de mai nainte vinovat şi pentru vina lui osândit să se nască din păcat, pentru ca sâ treacă despreţuit de semenii săi prin lume. Şi osândit, pentru vina ta, erai şi tu să-1 zămisleşti, pentru ca sâ nu mai poţi trăi liniştit. Poartâ-ţi osânda cu umilinţă şî cu răbdare îndelungă, pentru ca să ţi se ierte vina. Toate ai sâ Ie treci cu vederea şi să te gândeşti numai la împlinirea datoriei tale, pentru ca copilul sâ fie botezat în legea ta şi primit în sânul singurei biserici în adevăr mântuitoare. Dacă ei nu sunt cununaţi, botezul are sâ se facă în legea mamei şi copilul e perdut pentru biserică.

Acesta era un lucru peste care Hubăr nu putea să treacă.

Nu mai era vorbă dacă vrea ori nu vrea, poate ori nu poate; trebuia sâ voîască şi sâ poată, să să siluiască însuşi pe sine, ca să fie ocrotit ca fiu supus de sfânta biserică şi sâ afle iertare înaintea lui Dumnezeu.

A rămas dar vorba că plebanul să-1 aducă pe Naţl, pentru ca sâ ceară iertare şi părintească binecuvântare.

Era hotărât Hubăr să Ie facă pe toate după cum le rânduise preotul, dar prea suferise multe, tot nu se împăcase cu gândul că nepotul său e copil nelegiuit şi, când se văzu faţă-n faţă cu fiul său, sângele îi năvăli spre cap şî ochii i se împăingeniră.

- Nemernicule! Cum ai putut tu să-mi faci şi tuşinca aceasta?! strigă el ca ieşit din fire şi-i trase fiului său două palme.

Plebanul ridică mâna.

~ Rabdă, fiule, - zise el — că ţi se cuvine şi ţi-e părinte.

Naţl îşi plecă capul, apoi făcu un pas înainte, apucă mâna care-1 lovise şi o sărută.

Uitându-se în ochii tatălui său, el fu cuprins de sâmţământul că în zadar sunt toate, căci trai liniştit cu acest om nu se poate.

- Ix>veşte-mă, alungă-mă - grăi - ceartă-mă cu cea mai mare asprime, dar sâ albi inimă de părinte pentru copilul meu, care nu e născut, precum văd că crezi, din căsnicie nelegiuită.

- Cum nu e?! întrebară plebanul şi Hubăr deodată.

•- • - Persida - răspunse Naţl ridicându-şi capul - nu e femeie care poate să trăiască în căsnicie nelegîută. A venit cu mine fiindcă în starea deznădăjduită în care mă aflam se temea să mă lase singur. Ar fî murit însâ mai bucuros, dară nu ar fi venit dacă nu s-ar fi găsit un preot care era gata să ne cunune. Suntem cununaţi!

- Cum? în taină? Fără de învoirea părinților? întrebă preotul.

- Cu învoirea mumei, răspunse Națl cam în silă; învoirea tatii nu o puteam cere fiindcă eram în duşmănie.

- Dacă aşa este - grai preotul întorcându-se spre Hubăr - atunci căsătoria e neatinsă şi copilul e legiuit. Dar tot trebuie să fie binecuvântată căsnicia de amândouă bisericile,

Hubăr nu se putea dezmetici. Se simțea uşurat, dar tot nu putea să-1 ierte pe Națl că s-a căsătorit fără de învoirea lui.

- Să fie - zise el - sâ fie binecuvântată de amândouă, dar copilul e al nostru, numai al nostru.

- Da, tată, - răspunse Națl - şi ei rămaseră câtva timp într-un fel de încordare.

Părintele pleban ar fi aşteptat ca ei să-şi dea mâna, să se îmbrățişeze, să se sărute, să arate că s-au împăcat. Națl nu îndrăznea însă să se apropie de tatăl sau, iar Hubăr nu putea sâ se uite în ochii fiului său.

- Te rog, rată, - grăi în cele din urmă Națl - dacă se poate, să vii să vezi copilul.

Hubâr îşi ridică ochii. Nu putea să zică ba şi îi era foarte greu să se ducă.

- Am sâ viu - zise el - da! am să mă duc. Sâşnî însă că nu la tine mă duc, ci la femeia aceea, care e prea bună pentru un nemernic ca tine.

Națl îşi pleca iar capul. Era şi el de părerea tarălui său şi nu se-ndoia că Persida va îndulci firea bătrânului.

- Am sâ viu mâne-dimineată, zise iar Hubâr întorcându-se spre părintele pleban. Azi e prea târziu şi trebuie să mă mai gândesc şi eu.

Seara apoi Hubăr a vorbit cu nevastă-sa, care era foarte fericită văzându-1 din ce în ce mai muiat şi mai fericită încă se simțea când el îi spuse că dânşii sunt cununați.

- E femeie foarte înțeleaptă şi foarte cumsecade, grăi dânsa.

- Nu e nici Națl băiat rău, întâmpină el înduioşat. Au venit însă lucrurile aşa că nu mai ştia băiatul ce sâ facă. Vinovat sunt numai eu.

Hubăroaie se uita lungşi cu ochii plini de lacrămi la soțul ei, N-ar fi crezut niciodată că el poate să facă asemenea mărturisire, şi acum ar fi voit sâ cadă în genunchi la picioarele iui si să-i sărute mâna.

- Sărmana femeie! urmă el. Cât a suferit şi cât a ştiut să rabde! Mi-e parcă nu-mi vine să cred că poate o femeie să fie cununată şi să trăiască ani dc zile de-a rândul fără ca s-o spună aceasta. Mâne — adăugă el - mergem amândoi, in ziua mare, ca sâ ne vadă toată lumea» şi toată lumea trebuie să afle adevărul.

Asa au şi făcut.

N-avuse Hubâr în viața lui zi mai mare decât aceasta. Se pregătise parcă s-ar duce să se cuminece şi parcă tot nu era gata.

Un dar pentru noul-născut. Un semn de iubire pentru nora lui.

El se duse la dulap şi luă din lădița dc fer zece, apoi dotiăzeci şi cinci şi în cele din urmă toți galbenii pe care-i strânsese, peste trei sute, apoi scoase şi cutia cu argintărie.

- Să li-o dăm (or, că noi tot degeaba o (incm.

- Sâ li-o dăm! răspunse Hubăroaie râzând cu mulțumire.

$i tot astfel, ca de zi mare, aşteptau şi Națl cu Persida.

Se vede însă că zi cu desăvârşire senină nu e în lumea aceasta cu putință.

Mara era şi ea mulțumită, dar nu se bucura cu toată inima; prea îi era drag copilul acela pentru ca să se poată împăca cu gândul că el arc sâ fie păpistaş. li era parcă mai bucuros l-ar şti aşa nebotezar, şi singura ei vorbă era: „Voi faceți cum ştiți; al vostru e copilul!“*

Apoi mai era la mijloc şî Bandi, care se uita la copilul Persidei cala un nou soare răsărit pe cer. în mintea lui nu putea

să intre gândul că Hubăr va atinge copilul acesta. Nu era în lumea aceasta, pentru dânsul, om mai urgisit decât acel Hubăr, dc care răposata lui mumă fugea înspăimântată, care-şi alungase feciorul şi-i făcuse Persidei atât de multe zile amare. îi venea deci să-< fugă când a aflat că vine Hubăr. Nu! Niciodată n-ar fi crezut că poate Persida să fie atât de nemernică ca să stea de vorbă cu un om ca Hubăr, şi acum, când ştia că dânsa-i aşteaptă, îi era parcă n-a maî rămas pentru el nimica în lumea aceasta. Şi totuşi ar fi voit să se ducă în lume şi nu putea; şedea posomorât într-un colț şi nu era în stare să se mişte.

Hubăr şî Hubăroaie au trecut pe lângă el fără ca să-1 bage în seamă.

Era şi frumoasă şi grea clipa în care ei au intrat la Persida. Păcat numai că Mara nu era şi ea de față.

Națl stătea umilit Ia căpătâiul patului şi se dete puțin la o parte când părinții lur intrară, iar Persida ît aştepta cu fața râzătoare.

Hubăr» deşi cam strâmtorat, era om trăit în lume şi ştia ce voieşte.

El se duse Ia Persida şi o sărută pe frunte.

- Iartă, fata noastră, toate supărările pe care ți le-am făcut şi fii încredințată despre iubirea noastră părintească, grăi apoi uitându-se în ochii ei.

- Nu suntem vrednici noi - răspunse ea sărutându-i mâna - dar copilul acesta?!

Hubăr desfăcu punga şi vărsă galbeni peste copil.

- Belşug să se reverse şi binecuvântare asupra ta! grăi el şi se plecă sâ sărute copilul.

Apoi Hubăroaie îi dete Persidei cutia cu argintării, Hubăr îşi îmbrățişa şi feciorul, şi ei petrecură mai departe ca oameni care se iubesc şt de mult nu s-au văzut. Atât era Hubăr de încântat de nora sa, încât luă hotărârea de a merge chiar acum

Ia Mara, ca s-o roage să vie deseară şi ea şi sâ petreacă cu toții împreună; atât era de încântat, încât chiar acum hotărî ca de ia Sf. Gheorghe înainre Națl sâ părăsească birtul şi să vie acasă.

Pe când însă ci petreceau în casă, Bandi se plimba neastâmpărat prin cârciumă. îi era parcă s-a sfârşit viața lui şi-i venea să sarâ, să-1 apuce de gât, să-i omoare pe Hubăr, care s-a pus între el şi singurii oameni pe care-i avea în lumea aceasta.

Când Hubăr ieşea, Bandi stătea în calea lui şi se uita ia el drept în față, îndrăzneț, fără ca sâ-şi ascundă mânia, gata de a-1 înhăța, mai mult smintit decât om în toată firea.

Hubăr se cutremură şi se opri cuprins de groază în loc, încât nevastâ-sa trecu înainte pe lâilgâ băietanul care din calea ei se dete la o parte şi-1 lăsă apoi şi pe Hubăr să treacă.

„Doamne! ce am eu sâ fac?!" grăi el după ce se văzu trecut.

- Du-te tu singură la Mara, urmă apoi peste puțin, întorcându-se spre nevastă-sa. Spune-i c-o rog şi eu, c-o rugăm amândoi. Eu trebuie să mă duc la părintele pleban. Trebuie, acum, neîntârziat.

XXI
PACE $1 LINIŞTE

„Ah, Doamne! - grâi Persida pierduta în gânduri - e atâta timp de când n-am fost la biserică."

îi adunase noul-născut pe cei dc atâta timp risipiți şi-i ținea la un loc, dar ea se uita în ochii fiecăruia din ei şi vedea că pacea n-a intrat încă în suflete, sâmțea că tot mai are să treacă prin zile grele.

De ea se apropiau toți cu dragoste şi cu sfială; pe ea o socotea fiecare mai presus de sine; de dânsa ascultau cu toții; ea putea sâ-i povățuiască pe toți după buna ei chibzuință; ei însâ, între dânşii, tot învrăjbiți erau, şi ea în toată clipa se temea ca nu cumva învrăjbirea să se dea pe față.

Singură maica Aegidia era cu desăvârşire mulţumită. îşi crezuse atâta timp fata pierdută, şi acum, după ce o vedea chiar mai aşezată de cum fusese, era mândră în sufletul ei şi venea în toate zilele să o vadă, să stea cu dânsa, să-i fie de ajutor.

Avea însă până chiar şi maica Aegidia o mâhnire în sufletul ei, şi îndată ce venea Mara să-şi vadă fota şi nepotul, călugăriţa măruntică nu mai rămânea. Lasă că prea îi plăcea Marei să arate că a ei e fata, dar mai era la mijloc şi botezul.

Hubăr stăruia ca copilul sâ fie botezat cât mai curând, în casa părinţilor iui; Persida ţinea însă ca copilul să fie botezat mai târziu, când va putea sâ meargă şi ea la biserică. Iar Mara stăruia alăturea cu fiica ei şi nu se sfia a-şi da pe faţă dorinţa ca tot popa care a făcut cununia sâ facă şi botezul. De câte ori vorba venea la aceasta, maica Aegidia începea să tremure, se uita cuprinsă de viuâ îngrijire în ochii Persidei şî nu mai putea sâ stea.

Tot cam ca maica Aegidia era şi Hubăroaie. Ar fi fost, sărmana femeie» gara să se învoiască cu toate şi să dea şi sângele din inima ei numai ca lucrurile să meargă bine şi Persida să nu fie supărată. Niciodată însă soţul ti nu fusese atât de neliniştit ca acum, şi vâzându-I neliniştit pe el, nu mai avea nici ea odihnă.

Cum oare ai fi putut Naţl să fie fericit?!

Ţinea la copilul lui ca la lumina ochilor săi; adeseori îl cuprindea însă sâmţământul că prea e grea sarcina pe care trebuie s-o poarte.

Era trecută viata fiiră de griji. El stătea ziua toată în picioare, alerga de ici până colo, se bălăbănea cu slugile, cu oamenii din cârciumă şi cu cei din birt, şi abia acum îşi dedea seamă ce fel îşi petrecea Persida viaţa, în vreme ce el stătea de vorbă cu prieteni^ se plimba ori îşi omora timpul jucând cărţi. Şi totuşi el era mereu la dânsa, ca sâ vadă dacă nu-i lipseşte ceva, dacă poate sâ-î dea vreun mic ajutor, să-i facă o mică plăcere.

li era adeseori parc-o pierde, parcă a perdut-o, parcă nu mai e nevasta lui, ci numai muma copilului său. Nu-1 mai vedea pe el, nu-1 mai băga în seamă de când avea copil, şi pe nesimţite se schimbaseră lucrurile, încât ea, care-i fusese mai înainte ca o slugă, şL! făcuse slugă pe ei. Era destul un semn făcut dc dânsa, pentru ca el sâ dea pe roţi la o parte şi sâ alerge, căci nu ştia nimeni s-o mulţumească atât de bine ca dânsul.

Dar aceste au venit încetul cu încetul şi se petreceau ca lucruri de sine înţelese. Se deprinsese Naţl cu grijile şi cu osteneala zilei atât de bine, încât nu s-ar mai fi putut sâmei bine dacă nu le-ar fi avut. Ceea ce-l ţînea în neîncetată turburare şi-1 făcea nefericit era încordarea dintre tatăl său şi soacră-sa şi mai ales frământarea sufletească ce străbătea din ochii mereu neastâmpăraţi ai tatălui său. îi era parcă o grea nenorocire are să cadă pe capul lor.

Pe Bandi, în sfârşit, nu-1 mai băga nimeni în seamă.

Trecuseră timpurile frumoase, când Persida ziua întreagă îi zicea mereu: „Bandi, vino!" „Bandi, du-te!" „Bandi, aleargă!" „Bandi, fă!"

Nu mai avea nici o treabă, nici un rost în lumea aceasta: putea să focă ce-i place» De când se născuse copilul acela şi de când venise Hubăr la casă, el era de prisos, uitat de toţi, dat ca o fiinţă netrebnică la o parte, rămas singur-singurel în lume.

Aşa stăteau lucrurile când a sosit, în sfârşit, ziua botezului, după cum o hotărâse Persida.

Era lucru nemaipomenit ca o călugăriţă sâ fie naşă, dar maica Aegidia îşi pusese toată stăruinţa să i se dea binecuvântarea, şi biserica era plină de lume adunată ca să vadă botezul neobicinuit şi pe Persida, care intrase deodată in inimile tuturora.

Gătită în haină de caşmir negru, pe care i-o dăruise socrul său, înaltă cum era, cu obrajii tot plini, dar mai albi decât dc obicei, păşind încet şi apropiindu-se cu umilinţă de altar, ea

părea mai mult o vedenie decât fiinţă în carne şi oase, şi muiţi îngenunchează când ea îşi plecă genunchele ca să-i mulţumească lui Dumnezeu că i-a dat tăria de a trece prin grele încercări.

De-a pururea străbătute sunt căile sorţii.

Stând îngenuncheată şi cu capul aplecat, ea se vedea în gândul ei însăşi pe sine, copilă răsfăţată, stând în fereastra cu geamul spart de o întâmplătoare suflare de vânt, se vedea deschizând în neastâmpărul ci copilăresc cealaltă fereasrră, se vedea trecând prin faţa măcelăriei... una câte una întâmplările care hotărâseră viaţa ei se reamintiră în sufletul ei parcă le visa şi le visase numai după un plan de mai înainte croit. Cuprinsă apoi de sâmţământul că nu e sfârşit încă şirul grelelor încercări, ea îşi plecă mai tare capul.

„Orişice ni s-ar mai fi întâmplând, Doamne, - grăi dânsa - dreptate ni se face, dar pe el să-1 aîbi sub ocrotirea ta, căci tu l-ai voit, al tău este, ţie ţi-1 voi păstra!"

Nu ştia nimeni ce sâmte şi gândeşte dânsa în clipa aceasta, dar, văzând-o, toţi erau cuprinşi de acelaşi sâmţământ, toţi afară de Mara, muma ei, care, gătită ca nealte daţi, stătea îndărătnică la intrarea bisericii*

Se supusese Mara, dar nu se împăcase şi îi venea din când în când să se repeadă, să ia copilul şi să fugă cu el din biserică, îi era parcă i-l iau, i-l răpesc, i-l aruncă în prăpastie adâncă, în foc mistuitor, şi atât nepot avea şi dânsa.

Când părintele pleban se ivi îmbrăcat în odăjdii, ca să înceapă botezarea atât de ncobicinuită, Mara facu un pas înainte şi apoi, pas cu pas, stând mereu şi făcând iar un pas înainte, tot mai potolită, tot mai muiată, ea se apropie.

Când preotul vărsă apa sfântului botez în capul copilului, ea tresări străbătută de fiori şi ochii se umplură de Iacrămi.

Acum era păpistaş, nepotul ei, cel mai iubit dintre toţi oamenii era păpistaş.

— E frumos! grăi dânsa întorcându-se spre Persida. E frumos şî la dânşii botezul! Oameni suntem cu toţii, tot creştini, creştini adevăraţi, tot un Dumnezeu avem.

— Draga me5i mamă! grâi Persida şi o îmbrăţişa. Dac-ar fi toţi ca tine, n-ar fi în lumea aceasta decât fericire.

Atât era de fericită Mara, încât îmbrăţişa pe maica Aegidia, pe Naţl, pe Hubăroaie, până chiar şi pe Hubăr, care nu râdea nici acum, ar fi fost în stare să îmbrăţişeze pe toţi cei adunaţi în biserică.

— Voi mergeţi acum acasă — grăi apoi grăbită - căci vin şi eu, dar trebuie să trec mai înainte pe undeva.

Trebuia, neapărat trebuia!

Cum adică?! Hubăr îi făcuse copilului un dar de un pumn de galbeni; Hubăroaie îl înzestrase cu cinci mii de florini; nu putea să rămâie nici Mara mai prejos. Avea şi dânsa: trebuia să arate câ are, că nu e nici dânsa cea din urmă, că tine şi dânsa la el.

Alergând spre casă, ea era tare hotărâtă să-i dea Persidei zestrea. Acum era cel mai potrivit timp ca s-o facă, pentru ca să vadă Hubăr că nu e nici Persida orişicine, şi sâ ştie lumea că nu e feciorul lui Hubăr mai presus de fata ei! Da! a Persidei era zestrea; pentru dânsa o adunase: acum era timpul să i-o dea.

Pare însă că erau prea mulţi bani, aşa, deodată.

Se adunaseră la pod, cu pădurea şi din carnete, din puţin Câte puţin mai mult şi tot mai mult, peste treizeci de mii de florini.

Era destul sâ-i dea treizeci, douăzeci şi cinci ori douăzeci de inii. Ceilalţi tot ai ei rămân, dar sunt mai bine păstraţi.

Ea luă în cele din urmă zece mii. Tot era mai mult decât ceea ce dăduse Hubăroaie, poate chiar prea mult... şi îi venea Marei să se întoarcă din drum.

Era hotărâtă să dea banii în faţa tuturora, cum lucrul acesta >deobşte se face. Hubăr ţinuse însă ca de ziua aceasta să vie

noră-sa la casa lui şî masa dc cumetrie era un fel de nuntă, la care Hubâr îşi adunase, în cinstea nurorii, pe toţi prietenii şi cunoscuţii, tot oameni de frunte, de care se sfia Mara. Văzând atâta lume şi aşa oameni, îi părea rău că n-a luat mai mult.

Ea-1 chemă deci pe Naţl la o parte.

- Uite! - îi zise - am ţinut şi eu să fac un dar pentru copil. Nu e mult, o parte din zestrea Persidei: opt mii de florini! Am să vi-i dau - adăugă întinzându-i banii - şî pe ceilalţi. Aceştia acum, de bot^..

Naţl ştia că Persida are zestre. I-o spusese Persida ea însăşi aceasta. Ştia şî că zestrea e mare. Acum însă, când vedea banii în mâna tremurătoare, el, cu toate aceste, se sperie oarecum, căci" mulţi trebuiau să fie banii pentru ca dânsa să poată rumpe atâta din ci.

- Nu, - zise el dându-se puţin înapoi - te rog să nu ni-i dai, căci trebuinţă nu avem de dânşii şi la d-ta sunt mai bine păstraţi decât la noi. Ni-e destul să ştim că-i avem. Dacă îl ţine Dumnezeu pe tata cum e acum, avem destul, iar dacă nu - adăugă el sărutându-i mâna - n-o să mai fim cu d-ta ca mai înainte.

- Da, da! răspunse Mara. Mai bine decât la mine unde ar purea să stea? Să ştiţi că-i aveţi... pe toţi, nu numai pe aceştia.

Atât voia Mara, ca lumea să ştie, şi de aceea nu se mai putea stăpâni, trebuia neapărat sa le spună tuturora, fiecăruia în taină, că n-are nimeni ginere ca al ei, care n-a voit să primească opt mii de florini, o parte din zestrea soţiei sale.

Nici că se uitau însă oamenii ca mai nainte la dânsa, las* că banul te ridică şi în sufletul tău, şi în gândul altora, dar banul agonisit e dovadă de vrednicie, şi mesenii roţi înţelegeau de ce Mara şade în scaun ca pusă intr-un jeţ şi vorbeşte rar şi apăsat. Până chiar şi Hubăr» care adunaseşi el destul, se uita cu un fel de mirare la dânsa, căci era femeie neajutorată.

Iar Persida se uita mereu şi iar se uita la dânsa, o înţelegea deplin şi ar fi voit să fie singură, ca sâ poată plânge. Prea veniseră lucrurile frumos şi peste toate aşteptările ei bine; era peste putinţă ca ele să tămâie mult timp aşa, şi ochii ei necredincioşi umblau scrutători de la unui la altul, ca să afle de unde are sâ înceapă cea mai apropiată mâhnire.

Naţl, ei atât de drag acum, nu era în voia iui cea bună, cum îl ştia de odinioară. Şi, cine ştie?! Poate că nici n-avea să mai fie vreodată în viaţa lui. Vin anii, vin grijile, vine greul vieţii şi trece veselia inimii.

El era strâmtorat, dus cu gândul, parcă nu credea că sunt toate cum le vede şi nu cuteza sâ se bucure.

Hubăroaie era perdută în purtarea de grija pentru lumea adunată la casa ci, avea supărări peste supărări cu cei de afară. Tot se vedea însă că ochii ei sc opresc, de câte ori intră în casă, cu un fel de temere asupra soţului ei. Nimeni mai bine decât dânsa nu-1 cunoştea, şi dânsa-] vedea că tot nu s-a împăcat cu lucrurile.

Mulţumită, voioasă, omeneşte fericită nu era decât Mara, care le uitase toate şi se perduse cu desăvârşire în clipa de acum. Şi, totuşi, tocmai dc la dânsa a pornit întristarea inimilor.

Era peste putinţă ca ea să nu-şi aducă în cele din urmă aminte şi de cei ce nu se bucurau împreună cu dânsa, iar aceasta o-nduioşa pe dânsa şi o mâhnea pe Hubăroaie, care-şi reaminrea amărăciunea de care fusese cuprinsă când a grăit vorbele pentru care Mara îi făcuse mustrări. E grozav lucru să doreşti moartea cuiva, şi-i era bietei de femei parcă toţi ştiu acele vorbe şî tofi o mustră pentru ele»

Apoi nu putea nici Trică să se bucure cu Mara, şi Persida se roşi ca bujorul când muma ei îşi aduse aminte de el. Despre Trică nu era bine să se vorbească tocmai acum, când mintea fiecăruia era stăpânită de gândul că are Mara bani mulţi. îi era lui Hubăr ruşine că noru-sa are frate pe acel om soios şi

nepiepcănat, care seamănă mai mult a slugă proastă şi intrase alăturea cu toţi oamenii fără de căpătâi la Verbonc, Cum se potrivea? Mamă ca Mara, fată ca Persida şi fecior ca Trică! Acum, în clipa aceasta, îi era şi Marei greu, şi ea-şi făcea mustrări.

Frumoasă a fost ziua, dar ea nu s-a sfârşit în voie bună, şi la despărţire inimile erau mai mult încleştate decât deschise.

Nici că se mai puteau deschide în curând.

Peste câteva zile Mara â primit veste de la Trică al ei. Fusese lovit în şold de o ţandăra de bombă şi zăcea acum într-un spital din Verona.

- Simţeam eu! grăi Mara. Dar eu singură sunt vinovată.

Si umbla Mara plângându-se mereu de la Radna la Lîpova şî de la Lipova la Radna. De când îşi ştia fata bine aşezata, se gândea numai la feciorul ei şi nu băga de seamă că mai mari decât ale ei sunt supărările din casa Persidei.

Avea Hubăr cuvintele lui de a nu fi mulţumit, dar nu putea să le spună nimănui, ci trebuia să-şi caute prilegiu spre a-şi da pe faţă supărarea.

Tot vechea nenţelegere.

îi intrase în cap gândul că are de Sfântul Gheorghe să-î treacă măcelăria lui Naţl şi apoi să se ducă acasă, la Viena.

- Trăiţi voi -~ îi zise nevestei sale - mai bine fără de mine decât cu mine.

Hubăroaie rămase ca lovită de un junghi drept în inimă. Ce ar fi putut însă ea să-i zică ori sâ-i facă spre a-l încredinţa că ţin cu toţii la dânsul?!

Lucru lămurit era numai că Naţl nu putea să ia măcelăria fiindcă nu era măiestru. Degeaba alerga Oancea, căci Bocioacă, supărat râu pe Trică, de la care primise cele şaptesprezece sute, şi zgândărit mereu de soţia sa, ţinea una şi nestrămutat la hotărârea lui de a nu primi în breaslă pe un om care nu şi-a

făcut tăietura de măiestru la timpul hotărât şi-a umblat ani de zile de-a rândul fără de rost.

Astfel treceau zilele, şi în trecerea lor inimile se înăspreau tot mai mult,

în Săptămâna brânzei, când Tricâ s-a întors, în sfârşit, acasă, singură Mara se bucura, iar Persida ar fi voit sâ-1 roage sâ se ascundă, ca să nu-1 vadă Hubăr. Nu se putea sâ vie la mai râu timp.

Dar era venit.

Cam şoldiş, nu-i vorba, cam plecat într-o parte, însemnat, ca nu cumva sâ uite vreodată cele petrecute, dar îi şedea oarecum bine, şi la cojocărie nu-i făceau nici o stricăciune, aşa zicea Mara.

Cum poate omul, Doamne, să se schimbe trecând prin lume! Lasă că era periat şi pieptănat, cu obrazul ras şi cu mustăcioara răsucită, bine strâns la brâu şi cu căciula pe-o ureche, dar degeaba mai căutai în el pe prostălanul motolog, din care putea orişicine sâ facă ce vrea.

- Bocioacă e prost, grăi el când Persida îşi spuse supărările. A fost totdeauna şi o să şi rămâie toată viaţa lui. Am eu să-1 dumiresc şi-o să vezi că toate au să meargă strună.

Uşurel apoi, fără de grijă, ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat, el s-a dus la Bocioacă, dar la Bocioacă, nu la nevasta iui.

Era foarte supărat Bocioacă, dar când l-a văzut că vine şi vine râzând, când ha văzut că-i cam şoldiş, dar altfel de tot bine, nu mai avea nici el ce să-i facă.

. - Ştiu că te-ai supărat, îi zise Trică. Dac-ai cerceta mai de aproape, n-aveai de ce, dar te-ai supărat; uite, bate-mă, trage-mi palmi, ca şi când ţi-aş fi fecior, că te-am avut ca tată, apoi să fim tot ca mai nainte!

Bocioacă clătină din cap. îi era foarte greu, dar nu putea.

- Ce-a fost a trecut, grăi el scoţând vorbele cu anevoia. Eu ţi-am spus şi tot ţi-am spus să te pui bine cu jupâneasa; ce să-ţi fac dacă n-ai voit să mă înţelegi?

Trică se uită lung şi cam cu milă ta el, apoi îl apucă de braţ.

- Dacă jupâneasa e stăpânul casei - zise - să mergem la ea.

- Nu e stăpânul casei — răspunse Bocioacă — dar pacea casei de la ea atârnă şi asta nu o dau pentru nimic.

- Să mergem la ea, zise iar Trică.

Marta şi fata ei rresăriră când Trică sc ivi în pragul casei mari> unde ele lucrau la fereastră. Prea venise fără de veste omul care le zguduise pe amândouă atât de mult.

- Jupanul zice — grăi el dezgheţat - că nu poate să mâ primească iar calfă fiindcă nu voiţi d-voastră. Dacă eu aş avea nevastă, n-aş cere învoirea ei, adaogă el uitându-se cam din sus în jos la Marca; fiind însă că jupanul o cere şi eu n-am vreme să aştept, o fac câtăneşte şi vă întreb dacă mă primiţi ori nu»

Sultana începu sâ tremure: era tot omul straşnic* care-i arunca atunci pe ceilalţi la dreapta şi la stânga ca să-şi deschidă drum spre Verbonc. îi era frică de el, dar nu ar fi putut să se depărteze de dânsul.

Marta era strivită. Ea singura îl înţelegea. Dar nu se dedea.

- După cum ai venit şi după cum întrebi - grăi dânsa veninoasă - ne vine sâ-i întrebăm noi pe jupanul dacă mai putem ori nu să stăm şi noi în casa aceasta.

Bocioacă, omul păcii, ar fi voit să fugă şi sâ-i lase singuri.

- Bine! - îi zise el Marteî — nu se poate să vorbeşti şi tu fără ca să înţepi cu limba?! Ce ai cu el? Spune-mi şi mie, ca să ştiu.

- Nu are nimic! grăi Trică. O fi avut ce-o fi avut, dar nu mai are şi nici n-o sâ mai aibă nimic. Eu rămân şi pace bună! Cine să ia după muieri se miră şi el unde se pomeneşte. O să vezi cât de bine o sâ ne nărăvim.

Aşa au rămas apoi lucrurile.

Era hotărâtă acum şi treaba lui NatL

Nu-şi făcuse Trică anii de călătorie, dar Bocioacă tot ţinea scoată măiestru.

- închide tu un ochi — grăi Oancea, care nu putea nici acum să se stăpânească - apoi închidem şi noi ceilalţi unul. Noi ştim, noi facem, şi nimeni nu ne mai poartă grijă.

Cam aşa se gândea şi Bocioacă, şi încă în postul Paştilor amândoi cumnaţii au fost scoşi măiestri.

Nu mai avea Hubăr acum de ce sâ fie nemulţumit si nici nu zicea că este.

A treia zi de Paşti, Bocioacă a dat masă mare în cinstea noilor măiestri. Nu putea nimeni să-i ia dreptul acesta, lasă că era staroste, dar mai avea şi fată mare.

Hubăr nu numai că s-a dus şi el cu nevastă-sa, dar a dus cu dânsul şi pe părintele pleban, căci Bocioacă poftise şi el pe părintele protopop, şi întâia oară, de când venise la Lipova, Hubăr nu se mai sâmţea străin între străini, ci acasă la el, încungîurat de ai săi.

Ce oameni cumsecade!

Dar tocmai aceasta îl făcea să stea ca pe spini şi pe jăratec.

îi venea să plângă când se uita la faţa senină a Marei. Cuprinsă de sâmţăinântul că dânsa i-a adunat pe toţi la un loc şî că copiii ei sunt cheagul care-i ţine strânşi, ca umbla mândră şi uşoară, oarecum pe zburate, şi vorbea rar şi apăsat ca o împărătească.

Iar el tresărea când ochii se îndreptau asupra lui şi ar fi voit să poată sta ascuns într-un colţ.

Ce-ar fi zis toţi aceşti oameni dacă ar fi ştiut ce fel de greutate apasă asupra lui?!

Puţin i-a păsut mai nainte; acum însă ţinea să-1 socotească şi ei cum el îi socotea pe dânşii.

Ii era destul sâ se uite în ochii mari ai Persidei pentru ca să fie încredinţat că ea ştie. Nu putea să-şi dea seamă cum şi

de la cine a aflat dânsa, destul că nu din întâmplare-1 ținea pe Bandi la casa ei, şi îi era greu de dânsa.

Nu fusese mai înainte pentru dânsul nimeni mai presus dc părintele pleban; încetul cu încetul însă el a ajuns s-o pună pe Persida mai presus de toți.

- Pleacă! - i-a zis preotul când a văzut nerăbdarea lui - du-te, stăi acolo în liniştita retragere, căci ai din ce să trăieşti.

Aşa şi voia să facă. Acum însă, când toate se lămuriseră, încât nu mai rămânea decât ca Națl să se mute şi să ia măcelăria, el nu mai dormea nopțile şi nu mai avea zi tignită. Cum putea el să plece când nevasta lui plângea deznădăjduită de câte ori era vorba de plecarea lui? Cum putea sâ se depărteze din lumea aceasta, în care acum se sâmțea atât de bine? Cum putea să plece fără ca să fi făcut ceva cu Bandi?

Persida, care-1 ținea pe băiat la casa ei, nu era de părerea preotului: el trebuia neapărat sâ vorbească cu dânsa.

$i dacă au doi oameni sa vorbească ceva, ei o ştiu aceasta fără ca să şi-o spună.

Persida vedea şi ea că el voieşte să vorbească cu dânsa, şi degeaba îi zicea Națl să nu se amestece, câd sâmțământul de milă şi dorul de linişte o împingeau să lămurească o dată şi lucrul acesta. Ea n-aştepta decât să-1 prindă singur.

- Uite, tată, - îi zise ea ca şi când vorba ar fi de un lucru de nimic - noi ne mutăm de Sf. Gheorghe; n-ar fi oare bine să lăsăm cârciuma în seama lui Bandi? Băiatul e tânăr, dar e aşezat şi harnic şi n-ar duce-o râu dacă am purta şi noi grijă de eh

Hubăr se făcu alb ca varul.

El se uită câtva timp țintă şi cam sperios în ochii ei, apoi îi apucă mâna, o ținu strânsă şi începu să plângă mai întâi încet şi pe înăbuşite, iar în urmă cu hohote.

- Ce să fac eu?! strigă în sfârşit.

- Dac-ai fi om rău, n-ai plânge: nu ți-ar păsa, cum celor mai mulți nu le pasă, grăi dânsa, Intreabă-ți inima, căci ea-ți va spune ce ai să faci, şi rău nu poate să te povâțutasească.

- Eu zic să-1 iau cu mine - zise Hubăr — să-1 duc acolo, să-i fac vreun rost şî apoi să mă întorc.

Persida stete câtva timp pe gânduri.

Era frumos şi bine aşa; mai frumos şi mai bine nu s-ar fi putut, şi mare lucru ar fi fost dacă Hubăr ar fi făcut-o aceasta mai demult. Acum însă parca era prea târziu. Dar toate sunt cu putință când omul voieşte cu tot dinadinsul, şi lucru trebuia să se facă; de la el atârna pacea şi liniştea întregii familii.

- Am - grăi dânsa — sâ-1 iâu pe departe si sâ-1 pregătesc. Treci mâne-seară, dacă poți, pe la noi, O să potrivesc lucrurile aşa ca sâ fiți singuri şi nesupărațî de nimeni. El ține la mine şi o să mă asculte.

Şi ținea, în adevăr, tot mai ținea Bandi la Persida. Vorba e numai că om în toată firea n-a fost Bandi niciodată şi mai ales acum, de când lucrurile se schimbaseră, ei se făcuse de tot sperios.

Un singur gând îl muncea: Ce arc sâ se aleagă de el după ce Persida se mută la casa lui Hubăr?

- De ce?! întrebă el dar când Persida îl întrebă dacă vrea să meargă fie la Pesta, fie chiar la Viena.

- Să vezi şi ru lume, să mai înveți, să te faci om, răspunse Persida. Tata mi-a făgăduit - urmă ea - că te ia cu dânsul dacă vrei să mergi.

- De ce mă ia? întrebă iar Bandi.

Nu intra-n mintea iui gândul ca Hubăr, omul rău şi urgisit, de care muma lui fugea speriată, sâ-i facă lui vreun bine.

- Pentru ca să-mi facă mie o plăcere, răspunse Persida.

Da! asta o înțelegea Bandi. De dragul Persidei putea până chiar şi Hubăr să fie bun.

•J'-'El dete din umeri.

- Şi când o sâ mă întorc? întrebă.

- Când vei voi, răspunse ea.

Bandi dete din umăr.

IJI urma urmelor, totuna îi era dacă cu dânsa nu putea sâ meargă şi dacă aşa voia dânsa.

Putea Hubăr să vie acum» căci toate erau pregătite.

Deşi o ştia însă aceasta, Hubăr, ieşind seara ca sâ meargă Ia cârciuma de Ia Sărârie, tremura în tot trupul, ca făcătorul de rele care vede că nu-i mai rămâne decât să săvârşească fapta. Greu, de tot greu îl apăsa gândul că trece peste povața preotului, şi-i venea la rot pasul să se oprească şi să se întoarcă din drum. Era parcă peste putinţă ca lucrurile sâ se sfârşească atât de frumos cum el plănuise. Nu-i rămânea însă decât să meargă înainte, cum merge bolovanul pornit o dată pe coaste la vale.

Ajuns fată în fară cu Bandi, singuri în casă, el era hotărât cu desăvârşire.

- Care va să zică vii, băiete, cu mine? întrebă el.

Bandi se uită la dânsul şi parcă nu mai era omul rău şi urgisit» parcă era în zâmbetul şi în ochii lui o bunăvoința nemaipomenită.

- Mă duc, răspunse el. Dacă vrea Persida!

- O să-ți meargă bine, băiete, - urmă Hubăr — o să le ai toate din destul.

Bandi se uită iar Ia el.

- De ce? întrebă.

Era în acest „de ce?" şi în felul cum fusese rostit ceva ce-l înfiora pe Hubăr.

Ajuns o dată până aici, d nu mat putea sâ se stăpânească; trebuia să meargă înainte până la sfârşit, să scape de toată greutatea ce-l apăsa.

- O să-ți spun mai târziu, grăi el. Acum să ştii numai că n-ai pe nimeni în lumea aceasta mai aproape decât pe mine.

Bandi se dete îndărăt şî începu să râză pe rânjite.

- Ai cunoscut **TU** pe mama? întrebă el ridicând mâna. O ştii? îți aduci aminte de ea?

- Da! răspunse Hubăr, cu capul plecat.

- Nu-mi mai spune, că ştiu, grăi Bandi cu glasul înăbuşit. Mi-eşri tată! Nu-i aşa?

- Da! îi zise Hubâr apropiîndu-se de el.

Bandi îl lovi cu pumnul în piept, apoi, cuprins de un fel de turbare, se năpusti asupra lui şM muşcă în gâtlej, încât căzură amândoi unul peste altui în mijlocul casei, Hubâr, cu ochii închişi şi fără ca să se mai apere, iar Bandi, cn genunchele pe peptul tatălui său, râzând şi-apăsând mereu câtă vreme mai simțea răsuflare în el.

Când Persida a deschis, în cele din urmă, uşa, ca să vadă ce hac, în casă era linişte şi Bandi râdea înainte,

SFÂRŞIT

DIN BĂTRÂNI

[I. LUCA]

NARAȚIUNE ISTORICĂ

O MĂRTURISIRE

E o cestiune de bună-credință literara sâ fac mărturisirea că faptele expuse în această narațiune, pe cât de frumoasă, pe atât de interesantă, nu sunt plăsmuiri ale mele, ci întâmplări petrecute sunt acum vreo mie trei sute de ani, în timpul domniei împăratului Justinian, când gepizii au fost risipiți în luptă cu bngobarzii şi cu avarii fi când bulgarii şi marile mase de slavi au sosit la poalele Carpaților.

întâmplările aceste sunt atât de învederat adevărate încât i~aş jigni pe cititori dacă rni-aş da silința să-i conving prin dovezi înşirate dupâ toate regulele stabilite de istoriografii pedanți.

Oarecare nedumerire nu poate să rămâie decât în inimile cititorilor, care n-au avut încă mulțumirea de a cunoaşte din propria lor întuițiune poienek ce se-ntind în culmile Bucegilor şi văile ce se deschid din ele spre şesul de la Dunăre.

Văzuți din depărtare, Bucegii ni se prezintă ca nişte înălțimi cu culmi înguste, din care omul foarte uşor se răstoarnă în prăpăstii fără de fond. Vrcându-ne însă în vreuna din aceste culmi, rămânem uimiți de lărgimea ce se desfoşurâ în fața vederii noastre. Pădurile de brad şi cele de fag rămân departe-n vale, st deasupra lor se-ntinde un fel de câmpie văluroasă, în care putem cutriera zile întregi de-a rândul

Stând în culmea Omului, care e cea mai înaltă dintre toate, şi întorcându-ne cu faţa spre şesul de la Dunăre, rămâne în dosul nostru valea cea strâmtă şi râpoasă a Prahovei, de-a lungul căreia se face pe la Predeal trecerea în Ţara Bârsei, care de sus se vede ca un fii de rai pământesc. La stânga se întiiui poienek din culmile munţilor Coştîlâ, Caraiman, fepii, Peatra-Arsă, Vârful-cu-Dor şi Furnica, iar la dreapta, despărţite prin trecătoarea de la Strunga, se î?işiruie culmile munţilor Bârsei, şî mai departe, despărţite prin trecâtoarea Branului, ale munţilor Făgăraşului, dintre care cei mai de frunte Păpuşa, Scărişoara, Vtştea, Vârful Orlului, Negoiul şi Surul. înaintea noastră se desfăşură văile, la început strâmte şî apoi din ce în ce mai largi, prin care se varsă râurile Ialomiţa, Dâmboviţa, cu afiuentul lui. Râul Alb, Râul Doamnei şi Argeşul.

Toate aceste sunt azi cum erau înainte de aceasta cu o mie trei sute de ani, şî oamenii ce trăiesc vara în poiene şi-şi au în timp de iarnă adăposturile prin văile strâmte sunt şi dâîîşii tot cei de atunci.

Intre Omul şi Carahnanul, la marginea poienei, unde se-ncep şi pădurile de brad, e şi azi pe ţărmul drept al lalomiţei poieniţa tăcută, unde părintele Luca îşi avea colibile şi deasupra poieniţei e încă înfiinţa peştera, în gura căreia azi se află Schitul lalomiţei.

Coborând de aici la vale, dăm după un mers de jumătate de zi în satul Moroîenii, din care trecem la Buciumeni şi apoi la Ursenî, tot ca atuncL

Altă peşteră, încă mai mare şi mai ascunsa în înfundăturile văilor, se află sub Păpuşa, pe ţărmul stâng al râului Dâmbovicioara, care din sus de Rucâr, în dreptul trecătorii Branului, se varsă în Dămbovîţa.

Coborând de aici la vale, dăm în Dragoslavele, sub dealul Mateîaş, apoi se înşiră de-a lungul văii satele Slobozia, Bodeni, Cetăţeni, Mestecaţi, Văleni, Geme?iu, Capu-Coastei, Gândeşti,

Bcteni şi, tocmai departe, spre şes, Dragodăneştii - tot locuri îfisemnate în trecutul neamului nostru.

Pe Râul Doamnei, în sfârşit, e mai spre şes satul Domneşti, iar în fiind. Slatina, unde pe acele timpuri se spăla aur din nisipul adus de râu din munţi.

Pe Dâmboviţa, în faţa satului Bodeni, în hotarul satului Cetăţeni, se află ruinele unei cetăţi, căreia istoriografii noştri îi zic Cetatea lui Negru-Vodă.

Naraţiunea aceasta e nu?nai începutul unui şir de naraţiuni din ce în ce mai frumoase şi mai interesante, pe care am de gând să le public dacă bunul Dumnezeu îmi va mai lungi zilele şi-mi va da sănătate, iar oamenii-mi vor lăsa răgaz. în proxima din aceste naraţiuni voi expune întâmplări petrecute în timpul părinţilor Ciril şi Metodiu, apostolii slavilor, care au trecut şi pe la străbunii noştri şi ni-au adus şi nouă învăţăturile dreptei credinţe. Atunci cetitorii se vor încredinţa câ cetatea aceasta, deşi nu de un Negru-vodă a fost întemeiată, poate să fie numită şî cuibul Negrilor-voievozi, căci vor afla de ce li se zice „Negri".

Deocamdată vor afla numai cum s-a urzit acest cuib de mari apărători ai neamului.

AUTORUL

PARTEA ÎNTÂI

I
RISIPIREA GEPIZILOR

- Voiam sâ trăim - grăi Ursan, cel cu sprâncenele dese şi cu mustaţa groasă — şi viaţa omul şi-o apără cum poate.

Părintele 1-uca dere domol din cap, şi aceasta era răspuns destul de hotărât.

Deşi n-avea încă în barba lui cam rară nici un fir de păr cărunt, preotul era bătrân cu mintea, şi bătrâneţea aceasta, pe care o moştenise din bătrâni dimpreună cu darul preoţiei» se dădea pe faţă în înfăţişarea lui de om care le ştie toate mai bine decât orişicine altul şi le dă tuturora, dar nu primeşte de Ia nimeni sfaturi. Stăpânit în fiecare clipa a vieţii sale de gândul câ a fost rânduit de Dumnezeu să poarte grijă de cele câteva mii de suflete ce se aflau sub păstorirea lui, el nu se lăsa să fie abătut din calea pe care i-o croiserâ părinţii săi prin învăţăturile şi prin faptele lor.

Ştia însâ că Ursan n-a venit de capul lui, ci trimis de soţii săi de suferinţe, şi ţinea să-1 potolească. Nu e nimic ce poate să treacă mai presus de simţământul ce străbate prin mii de inimi, şi înţelepciunea adevărată e potrivirea în gând a unuia cu toţi.

-Asa e, -îi zise dar cu blândeţe - nevoia îl răpune pe om. Sâ mai stăm însă, să mai aşteptam, să mai răbdăm, să ne mai gândim.

- Până când să ne tot gândim?! întâmpină Ursan, cuprins de amărăciune. Ne prinde iarna aici în culmile pleşuve ale Bucegilor; n-avem nici.merinde pentru noi, nici nutreţ pentru turme; lupii sunt din zi în zi mai neînfricaţi; ne mor femeile şi copiii de foame şi de frig.

Părintele şedea pe un trunchi de fag răsturnat în faţa colibei sale de la marginea poieniţei de sub peşteră.

- O să treacă şi asta, cum atâte şi iar atâte altele au trecut, răspunse el, rostind vorbele rar şi apăsat şi înfigându-se oarecum în trunchiul pe care şedea. în lumea aceasta numai binele e statornic, unul, singur şi totdeauna acelaşi; relele sunt multe şi felurite, fiindcă vin şi trec mereu, numai curmări ale binelui de-a pururea nebiruit.

- Eu văd că c rău şi tot numai rău, îi zise Ursan. Trec, ce-i drept, relele, dar dacă un râu trece, după cl nu binele de mult aşteptat, cî iar alt râu urmează, încât din rele în rele o ducem. Şi nici c-o să mai poată fi altfel câtă vreme nu ne vom fi îmbărbătat şi noi, ca să ieşim la larg şi să ne facem loc în lume.

Preotul râmase timp îndelungat perdut în gânduri, nemişcat şi cu ochii ţintiţi la pământ,

îl cuprinsese de mult temerea că nu va mai putea să-i stăpânească pc oamenii şi să-i ţină în căile cele bune,

Câtă vreme gepizii au stăpânit şesul de la Dunăre şi văile mai largi ale Carpaţilor, muntenii au avut viaţă destul de tignită. Se hicăierau gepizii câteodată cu longobarzii, care-şi păşteau turmele mai spre apus, ori făceau năvăliri peste Dunăre, de unde puteau sâ se întoarcă încărcaţi de pradă; dar spre munţi, unde nu prea aveau ce să prade, numai în timpul verii se abătea câte o ceată mai îndrăzneaţă, ca să-şi facă robi. Mulţi băieţi voinici şi multe fete frumoase au ajuns în robia

lor; dar mai ales robii aceştia au adus la dânşii legea creştinească, şi primind o dată învăţăturile lui Hristos, ei s-au mai îmblânzit.

Toamna dar muntenii se coborau în văile maî adăpostite, unde-şi clădiseră din bârne groase locuinţe de iarnă. Aici îşi adunau, prin rariştile mănoase, nutreţul pentru turme şî-şî făceau sămănături de grâu, de orz şi de mei, şi numai rar de tot şe întâmpla ca uliii dintre dânşii să nu-şi poată secera în linişte bucatele, din care prisosul era păstrat în gropi numai de dânşii ştiute.

Trăind tigniţi, ei se sporiseră, ce-i drept, dar asta nu-i strâmtora, căci puteau sâ se întindă din ce în ce mai la vale.

Acum se schimbaseră deodată toate.

Grech îi urau pe gepizi şi pentru câ, primind legea creştinească, nu voiau să se lepede de învăţăturile afurisitului de Arie. Preoţimea stăruia dar mereu pe lângă împăratul Justinian, acum om de aproape optzeci de ani, să-i stârpească de pe faţa pământului. împăratul avea însă războaie atât în Asia, cu perşii, cât şi în Italia, cu ostrogoţii. Supuind acum stăpânirii sale Italia, el s-a hotărât să deie ascultare preoţimii şi să pună totodată capăt şi năvălirilor şi a ridicat asupra gepizilor atât pe longobarzii de la apus, cât şi pe nenumăratele cete de ogori sau avari, cari veneau despre miazănoapte călare pe cai mărunţi şi urmaţi de care scârţiitoarc, în care-şi aduceau femeile şi copiii.

Pădurile nu înfrunziseră încă, şi gepizii, strâmtorări de ldngobarzi, au început să se mişte spre răsărit şi să se adune, iar muntenii au fost nevoiţi să părăsească în pripă adăposturile lor de iarnă şi au urcat în poiene, fără ca să-şi fi putut lua destulă merinde şi fără nădejdea de a-şi mai secera grâul ori meiul abia răsărit.

Pe la începutul verii, avarii cei năvalnici erau sosiţi la Dunăre, iar longobarzii se apropiau şi ei în frunte cu Alboin, feciorul regelui lor.

Apucaţi astfel din două părţi, gepizii şi-au încercat norocul în câteva lupte sângeroase, apoi s-au risipit, îndesuindu-se prin văile mai strâmte dimpreună cu alte seminţii, care veniseră parte în calea ogarilor, parte-n coada lor.

De aici înainte muntenii au rămas strâmtoraţi în poienele lor, ba, înghesuiţi despre vale, unii dintre fugari au răzbit până în poienele Leaotei şi au trecut peste Strunga în valea Oltului, luând cu dânşii turmele găsite în calea lor şi făcând robi pe muntenii ce n-apucaseră încă să se ascundă.

Plagă şi mai îngrozitoare însă erau haitele de lupi, care, mirosind hoitul, veneau pe urma năvălitorilor şî se aţineau pretutindeni-

- Da! — grăi în cele din urmă preotul, apoi se ridică şi-şî îndreptă privirea în sus, spre poiana Omului, unde Bodea, cel mai mare dintre feciorii săi, îşi păştea turma -, plăcută nu e acum viaţa aici în poiene. Sunt aspre vânturile ce şuieră a pustiu peste culmi* pătrund în măduva oaselor, usucă îarba din ce în ce mai rară şi mai seacă şî-ngălbcncsc frunzele pădurilor de fag. Dimineţile, se ridică din văile adânci şi umede ceaţa cea posomorâtă şi deasă, care le acopere toate, încât de la depărtare de-abia câţiva paşi nu ne mai vedem unul pe altul şi oile risipite ni se rătăcesc, iar cânii, încăieraţi în luptă cu lupul, ni se par ca nişte stafii uriaşe. Ne răzbeşte umezeala din aer şi ne amorţeşte din zi în zi mai nemilos; colibile noastre, făcute în pripă şi numai pentru vară, nu ne sunt destul adăpost; n-avem, precum ziseşi, nici nutreţ, nici merinde; stăm zi şi noapte de pază, ca năvălitorii şi fiarele sălbatice nu cumva să ne apuce fără de veste şî să fim în toată clipa gata de a ne apăra părinţii, femeile şî copiii: urâtă lume! grea viaţă!

— Prea se ţin şir una după alta şi prea s-au adunat multe deodată! suspină Ursan, mulţumit de altminteri, că preotul îşi dă atât de bine seamă despre greutăţile timpului.

- Si totuşi - urmă preotul, cuprins de un evlavios avânt - aici suntem şi aici avem sâ stăm, căci aici e leagănul vieţii noastre şi aici ni-e rânduit să ne petrecem zilele, aici suntem şi numai aici putem să fim stăpâni noi înşine pe noi. întocmai precum poporul ales prin suferinţele vieţii petrecute în pustiu s-a renăscut pentru o nouă viaţă, aleşi şi noi pentru o mare menire, numai suferindu-le toate adunăm puteri pentru altă viaţă. Şir se ţin şi multe s-au adunat relele, dar tot noi suntem şi cei ce au petrecut aici verile cu iarbă verde şî fragedă, cu flori multe, deosebite şi-n fel de fel mirositoare, cu cer senin şi limpede, cu vânt domol şi blând, cu izvoare de apă curată şi rece. Greu are să fie iarna ce vine, dar, purtând greul vieţii, nu uitaţi mulţumirile trecute şi priviţi mereu spre dulcea primăvară.

— Dacă vom mai fi putând s-o ducem până în primăvară, întâmpină Ursan cu inima îndoită.

— O vom duce! strigă preotul. Cetele de huni erau mai înfricoşate decât cele ce azi ne stau în faţă: au stăpânit ţări întinse, au fost risipite şi s-au pripăşit şi ele, căutând adăpost prin văi, dar n-au putut sâ rămâie aici, unde numai oameni ca noi pot să trăiască. Sălbatici din fire, fără de credinţă şi nesăţioşi în poftele lor, oamenii aceştia trăiesc numai cu trupul şi caută rostul vieţii numai în mulţumirea poftelor trupeşti, nu ştiu dar să suferă, să rabde, să se stăpânească înşişi pe sine şi se omoară între dânşii când nu pot să trăiască toţi în desfrâu. Las* să vie iarna, căci pentru dânşii e mai nemiloasă decât pentru noi, care nî-am petrecut viaţa luptându-ne cu asprimea ei.

- O să piară> dacă nu se duc — grăi Ursan -, dar vin alţii în locul lor.

— în locul lor, da - răspunse părintele Luca -, dar nu în locul nostru; aici, în poienele înseninate, tot numai noi rămânem. Giur-împregiur se schimbă şi se prefac toate; singuri noi stăm, creştem şi ne întărim.

- Tocmai asta e! grâi Ursan, care cutreiera mereu poienele şi ştia gândul tuturora. Creştem şi ne întărim mereu, am crescut şi ne-am întărit de nu ne mai încap poienele şi văile ne sunt prea strâmte. Acum - urmă el cu hotărâre acum e timpul să dăm năvală asupra fugarilor şi să-i alungăm, ca sâ ne facem stăpâni pe văile adăpostite.

Preotul ridică mâna.

- Asta e peste putinţă! Cel ce scoare sabia de sabie are să piară: numai necredincioşii închinaţi celui necurat pot să se facă stăpâni prin vărsare de sânge. Pentru creştini numai Dumnezeu el singur e stăpân a toate. Nu! strigă el cu hotărâre. Când doi inşi au o bucată de pâne, ia fiecare numai jumătate din ea.

Ursan dete din cap.

- Nu mai sunt numai doi pe o bucată de pâne, grăi el îndurerat. Au trecut şi nu se mai pot întoarce timpurile care au fost. Suntem noi cei mai bătrâni cuprinşi de adâncă jale când ne aducem aminte de fericirile tinereţelor noastre. Trăiam în timpurile de mai nainte în unire frăţească; n-avea nimeni nimîc, ci toate erau ale tuturora şi ale fiecăruia, îndeosebi ca aerul pe care-1 răsuflăm, ca apa pe care o bem, ca lumina soarelui, care ruturora le răsare şi pe toţi îi încălzeşte, căci toate le aveam cu prisos. Azi, abia trece zi dată de Dumnezeu Fără ca sa se stârnească vreo ceartă între noi. Strâmtorările în care am ajuns nu ne mai lasă să urmăm viaţa de mai nainte, şi vedem aproptindu-se timpul când cei mai stăruitori se vor fiice stăpâni asupra celor mai blânzi la fire şi ne vom încaieră între noi ca să ne punem frâu unii altora. încetul cu încetul, oarecum ferâ de veste şi ca din întâmplare, am împărţit după vetre turmele, care mai nainte erau comune. Vorba era ca fiecare să ştie cât are să păzească şi să apere de lupi, iar acum am ajuns că fiecare vorbeşte de dreprul său. Nemaiavând destulă păşune, ne simţim cu toţii strâmroraţi şi azi-mâne o să împărtim şi poienele. Ne trebuie lărgime, dacă e vorba sâ trăim tot ca până acum: ori ne

unim **cu** toţii, ca să dăm năvală asupra străinilor, ori ajungem să ne sfâşiem între noi!

Gândul acesta îl înspăimântă pe preot.

Da! Aşa trebuiau **sâ** vie lucrurile dacă nu **se** făcea nimic pentru uşurarea muntenilor.

- S-o dati năvala, nu zic nici eu nu - grăi dânsul dar s-o daţi cu chibzuire şi numai spre a răzbi până la gropile de mei. Da, asta **Trebuie** neapărat s-o facem, urmă el, uitându-se iar spre Rodea. Merindea trebuie sâ ni-o luăm cu orice preţ, şi vom vedea la primăvară ce vom face mai departe. Pe cât eu cu mintea mea omenească pot să prevăd, puţini o să mai rămâie pan* la primăvară, căci iarna **e** peirea oamenilor nepregătiţi pentru ea. O să vă alegeţi dar câţiva, puţini, dar oameni **cu** vârtute, **şi** să treceţi cu Bodea de-a lungul poienelor, ca să aflăm ce zic ceilalţi, să vedem cum stau lucrurile prin văile pe **unde** ne sunt gropile. Năvala nu putem sâ o dăm decât deodată şi fiind noi pretutindenea mulţi în faţa puţinilor, căci nu avem sâ-i omoram, **ci** sâ-i alungăm, fără vărsare de sânge.

Ursan era mulţumit.

Mai ales plecarea lui Bodea el însuşi era **uu** lucru care trebuia sâ-i liniştească pe munteni.

Fiîrid cel mai mare dintre cei cinci băieţi ai preotului, Bodea era hotărât prin sorţii naşterii să fie urmaş la preoţie al tatălui &5u şi **lua** parte numai la întreprinderi în care putea să-şi deie ; pe faţă vrednicia şi să-şi câştige autoritate şi iubirea obştească, şpre a putea fi, când îi va fi venit rândul, adevăratul povăţuitor afpoporenilorsăi.

- Şi când o să facem lucrul acesta? întrebă Ursari,

1 - Lucrul o dată hotărât se face ftrâ de întârziere. O să i' plecaţi azi-mâne, cât mai curând, răspunse preotul, uitându-se *m* îfitins spre culme si pândind clipa ca fiul **său** să privească în vale pentru ca sâ-**i** facă semn să vie.

Văzând peste puțin pe tatăl său, care-i făcu semn, Bodea o porni ia vale, în săltate, cu o repeziciune de aî fi crezut că nu o să se mai poată opri, Sosit însă la râu, el se opri ca şî când ar fi venit în pas domol, îsi luă avani şi se aruncă dimr-o săritură pe cellalt țărmure, apoi se apropie răsuflând uşor.

Tânăr de vreo douăzeci şi unu de ani, înalt şi subțirel, cu plete lungi, cu obrajii curați şi rumeni, cu mustața subțire şi cu barba numai fulg, Bodea semăna mai mult a fetă mare şi sfiicioasă decât a voinic de munte: bărbăția îi era toată numai în felul cum îşi ținea îmblâcîtoarea ferecată, arma Iui în luptă cu lupii, şi în ochii mărunți, care străluceau cu o viuă mişcare printre genele lungi şi dese, în vreme ce rară! său îi spunea de ce c vorba.

- O să ne întoarcem apoi coborându-ne spre Valea-Albă - adăugă el vorbind repede - ca să vedem dacă năvălitorii au srrăbătut ori nu şi până la gropile noastre.

- O să vedeți voi cum aveți să mergeți şi pe unde o sâ ajungeți, îi răspunse tatăl său. Vorba e numai sâ fiți cu băgare de seamă, să nu vă avântați prea departe şî să vă străcurați văzându-le toate şi nevăzuți dc nimeni.

- Poți să fii liniştit, grăi Ursan, care ştîa că Bodea n-ar mai putea să primească moştenirea părintească, darul preoției, dacă, ajuns în strâmtorare şi nevoit a se apăra, ar vărsa fie chiar numai o picătură de sânge, căci mâna preotului trebuie să fie nepătată de sânge, curată ca în clipa naşterii. Merg eu însumi cu el - urmă Ursan —, îl luăm pe Bodea, pe Vântu şi pe Moroiu, şi-l vom păzi ca lumina ochilor noştri, căci al nostry e şi pentru copiii noştri-I păstrăm.

II

VATRA LUI VINEŞ

Sus, la stâncile Babelor, unde Vines, bătrânul faur» îşi avea vatra, îndesuiala era din zi "n zi mai mare. Fier, ce-i drept, abia pe ici, pe colo se mai găsea ~âte o bucățică uitată, şi foile zăceau dezumflate la o parte, ciocanele începuseră a prinde rugină, dar la Vineş veneau oameni şi cu treabă, şi fără treabă.

Trăiseră, câtă vreme viața lî-a fost uşoară, risipiți prin poicne şi prin văi, fiecare pentru sîne şi pentru ai săi şi mulțumit cu sine şi cu ale sale. Acum, când griji multe şi grele îi apăsau, se doreau unii pe alții şi se simțeau fiecare mai bine când se vedea în mijlocul celorlalți. Gândul că numai împreună pot să scape de nevoi îi mâna pe toți la deal, unde totdeauna erau mulți la un loc.

Veneau, de când cu sporirea haitelor de lupi, ca Vineş sâ le prefacă fierul în arme dc luptă. Fiind apoi mulți, trebuiau să aştepte până ce nu le va fî venit rândul şi, aşteptând, steteau de vorbă, ca să le treacă de urât, iar acum prinseseră slăbiciune şi veneau numai pentru ca să stele dc vorbă.

Aici se întâlneau oameni până acum răzleți, care nu se mai văzuseră niciodată; aici se aflau toate noutățile; aici se plămădeau şi se puneau Ia cale cele viitoare. Azi erau dar mai mulți decât ieri, la început zeci, iar în urmă cu sutele, toți înarmați, fiecare în telul lui, unul cu ghioagă, altul cu suliță, iar altul cu îmblăcitoare, toți gata în fiecare clipă dc luptă.

Moşneagul cu barba lungă şi netedă şedea la loc mai ridicat şi se uita împrejur, râzând din ochii lui vioi şi acoperiți de sprâncene stufoase şi încă negre. Lui toți îi erau dragi copii; el chiar şi celor încărunțiți le zicea numai „băiete"; el pentru toți „taică Vineş" era; la el toți ca la un fel de sfânt se uitau; vorbele lui toți le ascultau cu drag, căci mult v/ețuise, prin multe trecuse, multe pățise, multe văzuse, multe auzise, multe ştia

bătrânul Vineş şi, întinerit acum la adânci bătrâneţe, îşi aducea de toate aminte şi mulţumirea lui bătrânească era sâ le spună şi iar să le spună.

Luptându-se în cele din urmă timpuri atât de adeseori cu fiarele sălbatice, oamenii se dezbrâcaserâ de firea lor de păstori blajini, care-şi petrec viaţa purtând grijă de moşnegi de femei, de copii şi de miei, se înăspriseră şi erau din zi în zi mai porniţi spre luptă, şi cu oamenii, care îi strâmtorau chiar mai rău decât fiarele. Nu-şi prea dedeau seamă despre lucrul acesta, dar Vineş îl vedea din mişcările lor, din căutătura lor, din felul cum rosteau vorbele şi, uirându-se cu duioşie părintească la feţele lor, moşneagul simţea că iese-n ele la iveală o vârtute ce timp îndelungat stătuse ascunsă.

- Da, da, băieţi, - grăi dânsul cu faţa înseninată — se schimbă timpurile.

- Şi cum se vor fi schimbând, taică Vineş? întrebă Corbu, omul scurt şi îndesat, care stătea răzămat pe ghioaga lui.

- Cum se schimbă? întâmpină Cărbune, cel cu părul creţ şi cu mustaţa scurtă. Tu vezi cum se schimbă. Nn mai eşti nici tu de azi, de ieri: îţi aduci aminte ca vreodată în viaţa ta sa ne fi adunat atât de mulţi la un loc?!

- Aşa-i! zise Bradul, cel înalt şi uscăţiv; asta s-a pornit o dată şi merge înainte.

- Da! daî strigară câţiva dintre ceilalţi. Trebuie să meargă înainte!

Corbu dete din umeri ca omul care ar vrea, dar nu poate să creadă. Avea el gândurile Iui, dar ţinea ca vreun altul să le deie pe faţă.

- Noî ne-am adunat aşa încetul cu încetul - zise el — şi tot noi o să ne şi risipim dupâ ce Bodea şi cu ceilalţi ne vor fi-adus merinde.

Tăceau roţi.

Râciulete, cel mărunt şi neastâmpărat, îşi rodea mustaţa cea roşie şi nu mai găsea loc pentru suliţa lui cea lungă. Vâzlnd că n-are nici unul inimă sâ-şi spuie gândul, el dete cu cotul, se vârî ca sfredelii! printre ceilalţi şi ieşi în faţa lui Corbu.

- Asta nu se poate! grăi dânsul.

- Si de ce adecă să nu se poată?! întrebă Corbu.

- Fiindcă e peste putinţă, răspunse Răcinlcte. Niciodată încă noi n-am iernat în poiană şi n-o sâ putem ierna nici acum, Coiibile noastre, tăcute din frunzar, pot să ne deie umbră în timpul verii şi să ne adăpostească în timp de ploaie, dar gerul iernii o să ne scoată din ele. -

- Asa e! strigară mai mulţi deodată.

- Nu se poate - urmă Râciulete - să avem adăposturi bune în vale şi să ne împăcăm cu gândul că trebuie să rămânem aici.

- Şi ce-o să faci - întrebă Corbu - cu cei ce s-au încuibat acolo?

- Ceea ce lac cu lupii ce dau năvală asupra turmei, răspunse Râciulete. Dacă nu fuge, îl toc în cap. Dau şi-n om cum dau în fiară dacă nu mă lasă să trăiesc în pace.

- Aşa-i! strigară iar câţiva dintre cei mai îndrăzneţi. Să fi rămas unde-au fost dacă ţin sâ trăiască!

' - Dar dacă popa nu ne lasă?! întâmpină Corbu, uitându-se cam cu coada ochiului la Râciulete, pe care-1 ştia năvalnic la fire şi slobod la gură,

- De! - răspunse Râciulete - nc-o fi lăsând, nu ne-o fi lăsând, asta nici el nu poate s-o ştie acum. O sâ vadă şi el cum vin lucrurile, o să se mai gândească si-o sâ se răzgândească. Nu facem nici noi ce voim, ci cc suntem nevoiţi a face, şi mai mare decât nevoile nu e nici cel mai popă dintre toti popii. Vorba nu e dacă voim ori nu, ci dacă suntem ori nu maî tari decât dânşii, ca sâ putem să-i alungăm. Şi voi ne vedeţi, că suntem mulţi, şi încă mai mulţi o să fim.

- Nu-i aşa, grăi bătrânul Vineş netezindu-şi barba, şi altfel netedă. Cei mai tari nu sunt cei mai mulţi, nici cei mai porniţi, ci cei mai chibzuiţi. Gata sa fiţi pentru toate, dar voi de capul vostru nici o hotărâre să nu luaţi. Să vie Bodea cu ceilalţi, să vedem pe unde-au umblat, cum stau lucrurile de giur-împregiur şi ce ati pus la cale: vom chibzui apoi cum avan s-o pornim şi la ce capăt avem s-o scoatem. Numai timpurile au să se schimbe: noi rămânem tot ceea ce am fost.

Oamenii-1 ascultau cu sfială şi-i dedeau dreptate, dar gândurile se încuibă-n mintea omului ele de ele, cei mai mulţi erau porniţi în inimile lor, ca Răciulete şi ca Corbu, hotărârea lor era luată şi nestrămutată.

Trecuseră patru zile de la plecarea lui Bodea, şi nevoile erau din zi în zi mai multe şi mai mari.

Timpul se mai muiase, ce-i drepr, parcă nu iarna, ci primăvara se apropia, dar râşniţele nu mai aveau ce să macine şi ţesturile steteau, ca foile lui Vineş, aruncate la o parte, oile înţărcaseră, brânza adunară în timpul verii era pe sfârşite, şi meiul rar de tot, chiar nici sare nu mai găseai, şt oamenii se hrăneau aproape numai cu mure şi cu bureţi.

La toate se mai adăuga apoi şi plaga haitelor de lupi, care rnai-nainte erau atât de rari la munte, iar acum se făceau din zi în zi mai nesăţioşi. Cei mai inimoşi dintre dulăi, tocmai inimoşi fiind, pieriseră unul câte unul în luptă, şi abia pe ici, pe colo mai rămăsese câte un puian mai îndârjit, care n-o lua la fugă când uima mirosul de lup.

- Nu mai e - îşi ziceau cu toţii -, nu mai c chip s-o ducem aici!

Şi tot acesta era şi gândul celor ce n-apucaseră încă să vină în fiecare zi la vatra lui Vineş, ci-şi petreceau viaţa tot răzleţi, ca mai nainte. Orişicât de risipiţi ar fi fost ei, aceleaşi nevoi îi făceau pe toţi porniţi în acelaşi fel.

Nimeni nu-ndrăznea însă să se mişte câtă vreme preotul stâtfa pe gânduri, nici chiar Răciulete cel neastâmpărat, care ar fi fost în stare să găurească cerul cu suliţa lui cea lungă.

III
NĂLUCA

Sosiţi la Piscu-Lacului, Bodea şi soţii lui au fost nevoia să se oprească în Ioc.

Aici fugarii răzbiseră prin strâmtorilc văii până în poienele largi şi trecuseră spre valea Bârsei, încât drumul despre Bucegi spre Păpuşa era tăiat de dânşii,

- Trebuie — grăi Ursan - să aşteptăm noaptea, ca să ne strecurăm printre focurile lor.

- De! răspunse Bodea trecând cu ochii de-a lungul yâii.

La dreapta era trecâtoarea, unde nu erau corturi, dar se vedeau multe fumuri. Ia stânga se cobora valea, pe alocurea foarte strâmtă. Mai ales sub I,caota, la Capu-Coastei, ca sc strâmta dc ai fi putut s-o-nchizi cu câţiva brazi răsturnaţi în albia râului.

- Ştiţi că n-ar fi lucru greu să-i închizi pe oamenii aceştia aici? grăi dânsul. Unii dintre noi le taie drumul spre izvoarele Bârsei, iar alţii se pun la Capu-Coastei şi nu-i lasă la vale.

- Greu n-ar fi - întâmpină Moroiu - , dar nu ştiu de ce să-i închizi şi sâ nu-i alungi?

- Tocmai asta e. Dacă pot să-î închid, sunt eu stăpân pe toata valea, de la Capu-Coastei până la trecătoare, scot pe cine vreau şi nu mai las pe nimeni să intre.

Aşteptând sosirea nopţii, ca să-şi poată urma drumul, ei s-au învârtit mereu împregiurul acestui gând, şi pe la miezul nopţii, când au pornit la vale, ca să treacă spre Păpuşa, Bodea

era atât de hotărât, c-ar fi voit să se întoarcă înapoi, să adune oameni şi să fiică chiar mâne ceea ce-şi pusese în gând.

- Trebuie sâ avem şi noi un colţişor din care nu mai poate nimeni sâ ne scoată! îşi zicea el.

Si degeaba mergeau înainte, căci loc atât de potrivit ca acesta nu mai puteau să găsească-

Era însâ peste putinţă ca una să zică popa, şi alta să facă feciorul lui.

Sosiţi în poienele Păpuşeî Ia părintele llie, ei au fost primiţi cu mare bucurie atât de bătrânul preot, cât şi de muntenii de acolo, unde fierberea era chiar mai viuâ decât în Bucegi. Bodea n,avea însă timp dc pierdut şi zorea plecarea.

Urmându-si drumul, ci au luat cu dânşii pe Bunea, pe Viezură şi pe Bran, arcaşul neîntrecut, care ştia să rănească lupul din mare depărtare şi era umblat ca nimeni pe cărările munţilor.

Deşi născut din tată păgân, un fugar ce găsise adăpost la munteni, Bran era nepotul de fiică al părintelui llie şi avea mare trecere la munteni.

Şi de astă data tot el ajunse în fruntea cetei, care, înaintând spre strâmtorile Oltului, creştea mereu. Nu că se îmbulzea ei, nici că l-a ales cineva, dar până-n culmea Negoiului se adunaseră peste şaptezeci de inşi, tot unul şi unul, oameni aleşi dintre cei mai vrednici, şi cu cât maî mulţi erau, cu atât mai învederat ieşea la iveală că numai el, omul mărunt şi aproape de tot spân, dar scurt k vorbă şi chibzuit la faptă, e în stare sâ-i ţină pe toţi în ascultare.

Era om domol Bran şi k vorbă mai mult blajin decât aspru, dar când zicea ceva, se uita la tine de nu-ţi mai venea să-i răspunzi: simţeai că asa e, cum zice el, şi nu altfel, ori că aşa trebuie să fie.

Se aţinea în drumul lor cel lung lumea după dânşii şi s-ar fi adunat sute şi iar sute; el însă ştia să-i potolească pe oameni.

- Duceţi-vă pe la vetrele voastre şi staţi gata - le zicea el că vă adunam noi după ce lc vom fi pus toate la cale.

Şi oamenii se risipeau fără de împrotivire.

Unul singur, Bodea cel stăpânit de nâvâlnieia tinereţelor, tot mai ţinea să umble de capul lui.

Văzând stăruinţele oamenilor, el nu se mai gândea la gropile de bucate, ci zorea năvala spre Capu-Coastei. îi era parcă-i perde pe oameni când îi vede risipindu-sc şi câ maî târziu nu va mai putea nimeni să-î adune.

îi plăcea Iui Bran stăruinţa aceasta, dar el îşi urma drumuh

Sosiţi tn vârful Surului, părintele Gavriii nu i-a lăsat sâ mai înainteze. în valea Oltului era o îndesuialâ ca în furnicar. Atât în strâmtorile dc la stânga, cât şi în lărgimile de la dreapta, pe sub Negoiul şi pe sub Viştea, corturile erau cu sutele, pe alocurea chiar cu miile La un loc, şi crucile ridicate pe ici, pe colo deasupra lor erau semne neîndoioase că cei adăpostiţi sub ele sunt gepizi, veniţi, precum spuneau cei din Negoiul, parte despre apus, parte pe râu la deal.

Nu le rămânea muntenilor decât să-şi caute vreo răsuflătoare spre văile ce dau în şesul de la Dunăre. .

Pe Loviştc, însă, pe Topolog şi pe Argeş era aceeaşi îndesuîală: corturi şi iar corturi, până prin înfundăturile văilor. Şi aici numai cu mari vărsări de sânge ar fi putut sâ răzbească.

- Apoi numai aşa, fără de opintire, n-o să răzbim noi nicâiri, grăi Bodea cam în bătaie de joc,

- - - B a da! îi răspunse Bran. Dacă vom avea răbdare şi ne vom avânta numai unde ei sunt puţini şi noi mulţi, nu le rămâne decât să fuga.

- Asta numai la Capu-Coastei am putea s-o facem, întâmpină Bodea.

- Să vedem - grăi Bran -, poate că aiurea sunt şi mai puţini.

Sosiţi dimineaţa zilei următoare în vârful Orluluî, ei se opriră cam miraţi.

Jos, la poala muntelui, în a doua dintre văile ce se deschid spre lunca Argeşului, se vedea o fâşie de ţară, o mică lărgime fără de corturi.

Nu le venea să creadă că aici n-au srrăbătut fugarii, dar cu cât mai mult se coborau, cu atât mai vârtos se-ncredinţau că nu sunt corturi în lărgimea încă depărtată.

în poienele Scărişoarei ei deteră peste Burete, buciumaşul, şi peste Mareea, un alt arcaş îndemânatic, care le spuse că acolo, unde se vedea lărgimea, sunt gropile de grâu ale scărişorenilor şi adăposturile lor de iarnă.

- Corturi, ce-i drept, nu sunt — adaogă el -, dar nopţile se văd focuri-

-Multe?

- Nu tocmai!

- Orîşicum ar fi - grăi Bran aici e loc de răsuflătoare. Valea e strâmtă, şi mai puţini n-o să găsim aiurea.

Erau în gândul lui hotărâte lucrurile: pe aici trebuia să se deie năvala.

în gândul lui Bodea era însă hotărât că năvala are să fie dată la Capu-Coastei, sub Leaota.

- Nu vezi că n-ai făcut nici o treabă?! zise el. Mai jos valea se lărgeşte şi le vine ajutor despre Argeş dacă dăm năvală asupra lor.

- O să vedem - îi răspunse Bran —, apoi, fără de a mai perde vorba, luă înţelegere ca Moroiu, cel mustecos şi sprâncenat, şi Cândea, bălanul înalt şi cu mustaţa în spic, să plece cu Burete să cutreiere poienele şi să adune lumea, apoi sâ se întoarcă cu toţii la locul de despărţire.

Ochii lui Bodea scânteiau de neastâmpăr când Moroiu şi Cândea se întoarseră cu Burete iar spre poiene. Era în sufletul lui ceva ce-l împingea să meargă şi el cu dânşii, dar să nu se mai întoarcă, ci să deie năvală cum voia dânsul. El însă nu putea să se abată din calea ce-i croise tatăl său.

- Iară noi ceilalţi - grăi Bran - ne coborâm în timpul acesta, ca să cercetăm locurile şi să vedem câţi şi ce fel sunt oamenii din vale, cum sunt aşezaţi şi pe unde trebuie sâ-i apucăm, ca să răzbim fără de vărsare de sânge la gropile de grâne şi la adăposturi... Vii cu noi ori te duci şi tu cu Moroiu? adăugă apoi, întorcându-sc spre Bodea.

Tânărul cu obrajii rumeni rămase o clipă nehotărât.

Era-n cl ceva ce îi zicea: „Nu coborî în vale!"

- Viu cu voi! îi răspunse el lui Bran şi o porni la vale repede, parcă ar fi luat hotărârea de a se avânta în prăpastie.

Peste câtva timp, după ce se mai apropiară, se iviră pe ici, pe colo, prin vale, fumuri, ba parcă păşteau vite pe întinsul văii, parcă pe ici, pe colo erau ogoare proaspete.

- Ăştia sunt de-ai noştri! strigă Bodea, şi cu toţii îşi iuţiră paşii, coborându-se spre pădurea ce nu mai era departe.

Coborând de la munte, omul, după ce a trecut din poiană în codru, înaintează numai pe dibuite, căci nu mai vede nici înainte, nici înapoi. Trecând dar prin pădure la vale, ei grăbeau, ca să deie cât mai curând peste vreun luminiş, de unde H se deschide iar vedere spre vale. Bran le zicea mereu să steie adunaţi, dar la coborâş era greu sa-î ţii pe oameni adunaţi la un loc, căci ei, mergând fiecare după temperamentul său, se resfiră de-a lungul plaiului, şi unii dintre dânşii o luaseră departe înainte. Lucru firesc ar fi fost ca Burete şi Mareea sâ meargă în frunte, căci singuri ei cunoşteau locurile; Bodea însă, răzleţ şi nerăbdător, apucase el înainte, ca să fie cel dântâi care

le vede toate din apropiere. Mai ales după ce au trecut însă din făget în brădet, codrul era din ce în ce mai des şi nicăiri nu se ivea surpătură> rovină ori vreun alt semn de luminiş, ci mergeau ca cu sacul în cap»

Era târziu după-ameazăzi când la dreapta începu sâ se audă vâjâitul unui părâu, un semn neîndoios că nu mai e mult de coborât.

Ursan şi Vântu, care rămăseseră în urmă şi nud mai văzuseră de mult pc Bodea, îşi iuţiră pasul. Bran apucase însâ înaînrea lor şi-i oprise pe oameni, ca să-i adune şi să-i ducă mai departe strânşi la un loc şi fără de zgomot.

Astfel, ceată rămăsese departe în urmă când Bodea se pomeni pe neaşteptate deasupra unei surpături, de unde se deschidea asupra văii privire largă şi atât de apropiată, încât el se retrase speriat în desiş, ca să nu fie văzut.

La dreapta lui se vărsa liniştit un râuleţ, iară dincolo de râuleţ, la depărtare de câteva sute de paşi, erau înşirate pe sub coasta acoperită de pădure vreo treizeci de colibî, în faţa cărora se aflau oameni, femei, copii şi păşteau vite, ba la stânga râului erau în adevăr câteva fâşii de ogoare proaspete.

„Ăştia nu trec, ci au de gând să râmâie aici", îşi zise el, retrâgându-se mai adânc în desiş.

O singură privire îi fusese destul ca să sc încredinţeze că cei adăpostiţi în vale nu sunt gepizi, dar nici munteni, ci un neam de oameni despre care el nu ştia nimic.

Colibile, deşi acoperite tot cu frunzar, nu erau ca cele făcute de munteni pe la marginile poienilor, ci mai mult nişte acoperişuri puse pe gropi săpate adânc, de un stat de om, iar pământul scos din gropi era aruncat peste frunzişul acoperişului. Cruci nu se vedeau nicăiri. Oamenii erau mai. mult scurţi şi groşi decât înalţi, greoi în mişcările lor şi bălani la faţă. Vitele erau ciolănoase şi cu coarne răsfirate, iar cânii^ nişte zăvozi mari ca viţeii, umblau molatec şi deşirat şi lătrau rar şi gros.

Trebuia să se întoarcă şi să-i vestească pe ceilalţi, ca sase apropie cu băgare de seamă.

Deodată însă cl ieşi, fără ca să-şi deie seamă iar pe muchea surpâturii, ca sâ vadă mai bine.

la stânga, sub surpătură, unde el nu se putea uita, mai erau opt colibî, şi de aici, la depărtare de cel mult treizeci de paşi, se ivi o fată tânără, care trecea cu un vas de lut spre râu.

Era Mala, cea mai tânără dintre cele trei fiice ale lui Dragoslav, una din căpeteniile fugarilor adăpostiţi în vale.

- Nu, niciodată Bodea nu şi-ar fi închipuit că e cu putinţă ceea ce vedea cu ochii lui.

Nu era înaltă copila, nici subţirică, nici sprintenă ca muntencele pe care le ştia el, dar îi era rrupul plin şi fraged ca al unuî copil purtat la sân, avea obrajii rotunji, mare minune, şi albi ca laptele înspumat, şi peste umerii ei se revărsa un păr galbân ca firele de aur.

Străin neam de oameni şi nemaivăzut în aceste văi.

Ea trecea oarecum dormind, a-ndelete şi legănată în mersul ci la tot pasul, iar Bodea, uimit, o privea cu atâta nesaţiu, încât dânsa, izbită de puterea privirii lui, tresări si-si întoarse marii ochi albaştri spre el,

E o taină nepărrunsă cum prin ochiul îndreptat spre alt ochi sufletul străbate la alt suflet şi cum, întâlnindu-se privirile, sufletele se pătrund unul pe altul şi se îmbină ca-ntr-o singură fiinţă.

Faţa copilei se lumină ca scăldată în raze venite din altă hinie» iar Bodea» fărmecat de zâmbetul ei plin de dulceaţă, se cutremură ca străbătut de un fulger. îi era parcă abia în clipa atieasta se naşte şi viaţa de până acum i-a fost numai un fel de amurg.

O fioroasă amețeală, aceeaşi amețeală, îi cuprinse pe amândoi, beția fioroasă pe care n-o mai uită şi vrea mereu s-o aibă cel ce-a avut-o o dată.

Nu-şi mai dedea el acum seamă că cei din vale puteau să-1 vadă şi nu ştia dacă l-au văzut ori nu. Ar fi fost în stare sâ sară de pe muchea surpăturii la copila pornită şi ea spre el ca pasărea ce-şi ridică aripile, gata de a-şi lua zbor. Auzind însă paşii soților săi, el se-ntoarse răpede spre dânşii, în vreme ce Mala rămase ca înfiptâ-n pământ, apoi, când zări pe ceilalți, o luă speriată Ia fugă, înapoi, de unde venise.

-Tiptil! tiptil! şopti Bodea cu glasul înecat de năvala sângelui şi tremurând în tot trupul. Opriti-vă, că sunt prin apropiere, după toate semnele, păgâni, un neam de oameni nemaivăzut pe aici.

Ursan se uită lung si îndurerat la eh

îl ştiuse băîat inimos şi-i era greu să-1 vadă galben la față si tremurând de spaimă.

- Dacă sunt - îi răspunse - suntem şi noi şi ne aflăm la noi acasă!

- Te^a zărit cineva? întrebă Bran cel chibzuit, făcându-le oamenilor semn să se retragă.

Bodea a rămas ca trăsnit din senin.

Da, l-a văzut, ea fără îndoială că I-a văzut, dar el simțea că nu e în lumea aceasta om căruia ar fi putut sâ-i spună pe cine a văzut şi cine l-a văzut.

- Nu... nimeni nu m-a văzut.., răspunse el rostind vorbele în silă, dar cu îndărătnicia omului ce sare într-o prăpastie adâncă.

Bran ieşi oarecum pe furiş la marginea pădurii, ca să se dumirească asupra celor ce se petrec la vale»

Vedea şi el numai ceea ce văzuse Bodea, căci mai jos, la depărtare de câteva sute de paşi, râul cotea şi valea se strâmta.

- Unde sunt gropile voastre? îl întrebă pe Mareea după ce se retrase iar în desiş.

- Colo, sub coastă, la capătul ogoarelor - răspunse Mareea ~, iar casele nu se văd, căci se aflâ în dosul stâncilor.

- Câte sunt?

- Patruzeci şi nouă de fumuri avem,

- Si mai e loc larg pe lângă case?

- Nu mult, dar e.

4

- Atunci e rău - grăi Bran -, căci s-au încuibat în casele voastre şi trebuie să fie mulți de şi-au mai făcut colibi şi aici.

Bodea stetea ca pe jăratic.

Ştîa atât de bine că cel mai urgisit dintre toate păcatele, începătura a roată răutatea, izvorul tuturor miseliilor e minciuna, si tot spusese că n-a fost văzut, când ştia că văzut a fost, înşelase pe soții lui, care, socorindu-se neştiuți de nimeni stăteau fără de grijă, în vreme ce în vale se făceau, poate, pregătiri,

- Cc facem noi acum? întrebă el strâmtorat,

- Multe avem de făcut, îi răspunse Bran. care le pusese în capul său toate la cale. Mai întâi ne întoarcem şi ne căutăm un loc bine adăpostit, ca să ne facem focuri şi sâ odihnim fără de grijă peste noapte. Apoi ne alegem câțiva si trecem de-a lungul coastei de la stânga până în fața caselor, ca să vedem cum stau lucrurile acolo.

- Tot ar fi bine - îi zise Bodea - ca sâ lăsăm şi aici pază.

—De ce?! întâmpină Bran. Dacă nu te-au văzut, nu pot să bănuiască nimic. Ori poate că te-au văzut?

Bodea iar se făcu galbăn la față.

Acum era timpul să se îmbărbăteze şi să-şi uşureze sufletul s^tiind adevărul. Deşi îi era însă ruşine c-a mințit, încă mai ruşine îi era să-şi mărturisească păcatul, şi în loc de a-şi face âătoria, o mânie oarbă-1 cuprinse față cu Bran, care-1 silea să îtfintă din nou.

- Nu m-a văzut -grăi dânsul cu glasul înăbuşit de năvala sângelui dară suntem mulţi şi ar fi putut să ne simtă.

- Dacă aşa crezi, n-ai decât sâ rămâi aici şi să stai de pază - îi zise Bran -, iară când ţi se va urî, te întorci şi ne găseşti dupâ zarea focului.

- Asta nu! răspunse Bodea şi se întoarse şi el cu dânşii.

Fiecare pas pe care-1 făcea Ia deal era însă pentru el deopotrivă cu muncile iadului. îi vedea în gândul luî pe cei din vale sărind în picioare, luându-şi armele şi alergând în toate părţile, ca să se adune şi să deie cu toţii năvală asupra soţilor lui, îi auzea parcă răcnind pe-năbuşite, simţea apropierea lor şi inima i se zbătea din ce în ce mai tare.

După ce urcară câtva timp, Bran îi opri sub un mare stan de piatră care închidea vederea spre vale, apoi oamenii-şi adunară uscături şi-şi aprinseră trei focuri. Erau bine adăpostiţi şi aveau drumul deschis spre poiene, încât ar fi putut sâ ţie piept şî să scape nevătămaţi şi dacă ar fi avut să se lupte fiecare cu câte cinci.

Bodea se mai linişti. Peste puţin însă Bran plecă cu Vântu şi cu alţi trei dintre oameni, ca să treacă, precum fusese Vorba, de-a lungul coastei de la stânga până în faţa caselor, şi inima lui Bodea iar începu să zvâcnească. îi era parcă fără de Bran oamenii se zăpăcesc şi n-or mai şti ce sâ facă în faţa duşmanului.

- Mă duc şi eu cu dânşii! zise el şi plecă în urma lor.

Minţea însă şî de astă dată, căci gândul lui era să meargă iar la muchea surpâturii şi să steie de paza, gata dc a vesti pe ceilalţi îndată ce va vedea câ cei din vale fac vreo pregătite

Ziua se învelea în noapte când el sosi la locul de unde văzuse pe Mala şi se uită tremurând din tot trupul spre colibije de peste râu.

Era linişte-n vale: nici o mişcare care ar fi putut să-1 puni pe gânduri, nici o îngrămădire de oameni ce răcnesc pc

înfundate, nimic ce nu fusese şi mai nainte. El tremura, cu toate aceste» ca făcătorul-de-rele în clipa hotărâtoare, pământul i se clătina sub picioare şi, fără de voie, el se aşeză pe iarba uscată, puindu-şi îmblâcitoarea peste genunchi.

Obosit de umbletul îndelungat, flămând lihnit, umilit în sine şi istovit de viua lui frământare sufletească, el nu mai era în stare sâ facă ceva, ci sta într-un fel de aiurire la locul unde se afla.

Vedea, parcă, iar vedea pe copila cu marii ochi albaştri, tot cum o văzuse şi tor cum o ştia. N-o vedea şi-şi dedea seamă că n-o vede, şi totuşi parc-o vedea-în aievea.

„Nu! — îşi zise el în cele din urmă ca prin somn - a fost o nălucire numai. Nimeni nu m-a văzut!"

Necuratul a fost, care i s-a ivit în adimenitor chip de copilă fragedă şi plînâ de farmece, ca sâ-i întunece minţile, să-1 ispitească şi să-1 ducă la peire.

Şi totuşi chiar în clipa când şi-o zicea aceasta, copila cu marii ochi albaştri se reivea în închipuirea lui mai mult ca înger decât ca demon.

Se întunecase- Luna, ivita de mult pe cerul aproape senin, îşi revărsa lumina asupra colibilor şi asupra râuleţului, care scânteia pe ici, pe colo în razele ei. La stânga, de unde venise Mala, era umbră deasă, care trecea pe ici, pe colo în fâşii lungi şi peste râu. Liniştea se întindea din ce în ce mai deplină, şi el nu mai vedea în cele din urmă decât focurile aproape stinse şi câte un om trecând ca o rnogâldeaţă neagră prin zarea cea slabă.

Erau, parcă, toate numai vis şi închipuire, părerea deşartă ii omului ce se zbate în lupta cu somnul.

• !• El se cutremură şi-şi făcu de trei ori semnul crucii.

* Perdut în gânduri, el nu-şi dădea seamă că zăvozii cei mari erau treji, că-1 simţiseră şi la fiecare mişcare făcută de el se înteţeau şi înaintau spre surpătură. Acum, când el îşi făcu cele trei cruci, cânii se îndârjiră şi câţiva dintre ei se repeziră la deal.

Bodea-şi luă-mblăciroarea **şi** sări-n picioare, ca muşcat de şarpe.

Mintea i se luminase deodată şi vedea desluşit primejdia în care se află. Era peste putinţă ca cei din vale să nu simtă că **Zăvozii** bat la om şi să nu pornească şi **ei** la deal, iară d era singur şi neştiut de soţii săi, care-l credeau unii rămas la focuri, alţii dus cu Bran. Nu-i rămânea decât să se retragă cu grăbire şi să deie câteva chiote, ca să vestească pe soţii săi.

Ia întâiul pas făcut de dânsul, însă, cânii, îmbărbătaţi de retragerea lui, se răpezirâ din nou, şi după câţiva paşi, el fu nevoit să se oprească, ca să se apere cu îmblăcitoarcă.

Deprins în luptă cu hairete de lupi a-**şi** purta îmblacitoarea ferecată, Bodea şi-ar fi făcut uşor drum dacă s-ar fi aflat în poiana deschisă. Aici însă, în desişul codrului, îmblacitoarea i se împedeca de crăci, încât nu putea s-o poarte raita împregitirul său, ci era nevoit să lovească cu ea de -sus în **jos.** El se trase dar spre un brad bătrân, pentru ca sâ nu poată fi apucat din dos, şi începu sâ lovească cu toată puterea în cânii ce se aruncau asupra lui. Inviţi unul câte unul, cânii se rostogoleau chelâlâind, dar tocmai aceasta îi stârnea pe cei din vale, şi peste puţin el auzi în aievea răcnetele înfundate ale oamenilor ce se adunau, ca să pornească la deal.

- Chiu!... gata toţi, că vin păgânii!... strigă el, cuprins de deznădăjduire.

Era însă prea târziu. Orişicât de grabnic ar fi alergat, soţii lui nu mai puteau să-î vie în ajutor; era perdut; nu-i mai rămânea decât să-şî spăşească greul păcat. De zăvozi nu se temea, dar în luptă cu oameni cl nu putea să intre, şi braţul îi slăbi când vreo zece oameni se iviră în faţa lui, asmuţând cânii,

- Opriţi cânii, că mă dau prins! le zise el umilit.

Nu înţelegea nimeni vorbele lui, dar oamenii nu numai prin vorbe se înţeleg între dânşii. Auzind glasul lui, până chiar şi cânii se mai potoliră.

- Ţine-te, că venim! strigă Ursan, care, auzind snigărul lui Bodea, sărise speriat în picioare şi alerga în fruntea cetei la vale.

- Opriţi-vă! Ţineţî-vă strânşi la un loc! strigă din cealaltă parte Bran, care alerga şi el, îmorcându-se din drumul ce făcuse de-a lungul coastei.

Auzind aceste strigăte venite din două părţi, agresorii rămaseră o clipă cuprinşi de spaimă. Unul dintre dânşii însă, o matahală deşirată, sc repezi cu un topor asupra lui Bodea.

Bodea făcu repede un pas la stânga, ridică instinctiv îmblacitoarea şi lovi cu puterea dranădâjduiru, apoi căzu în genunchi, cu ochii închişi şi cu capul plecat, în vreme ce agresorul, lovit peste umăr si peste piept, se răsturnă cât era de lung

Peste puţin, când Ursan sosi la faţa locului, el nu mai găsi decar pe acesta, viu încă, dară întins la pământ si vărsând sânge.

Jos, în vale, era o-nvălmăşeală sălbatică. în lumina slabă a lunei, pe care o tăia pe ici, pe colo zarea focurilor aproape stinse, se vedeau fugind în goana mare ori adunându-se în grămezi vtu agitate oameni, femei şi copii, ce rosteau zbierând vorhe neînţelese, din care nu ieşeau desluşit decât strigătele: „Na staroste! Na staroste!"

- L-au prins şi4 duc! striga Ursan, tremurând în tot trupul, înainte, băieţi, sâ-1 scăpăm!

-Asta nu se poate! Staţi pe loc! strigă Bran, sosit şi el la faţa locului. Sunt sute de inşi, şi n-avem ce sâ-i facem dacă umblă răzleţ. înapoi în poiene! Dacă grăbim, putem încă s-ajungem pe Moroiu şi pe Cândea, şi până mâne-scară ne-ntoarcem cu toţii!

IV
NAVALA

Jos, în fundul văii, în poienița de Ia gura peşterci, unde sc aflau cele trei colibi ale părintelui Luca, era linişte adâncă.

Maica preuteasa, femeie şi mumă, era cuprinsă de vîu neastâmpăr. Avusese visuri grele, era' muncită de presimțiri dureroase şi o mistuia dorința de a-şi vedea fiul, de şase zile acum plecar. Nu-şi dedea, ce-i drept, pe față focul, nu sc plângea, dar umbla nemângâiată de ici până colo, nu mai vedea şî nu mai auzea nimic, nu-şi găsea nicăiri loc de repaos, iar părintele I ,uca le-nțelegea toate, se căîa de a-şi fî aruncat feciorul în voia întâmplării, şi era din ce în ce mai îngândurat şi mai nerăbdător.

Mai puțin îngândurată, dar încă mai nerăbdătoare era mulțimea strânsă, ca-n toate zilele, la vatra lui Vineş.

Deodată, Bucegii tresăltară ca cuprinşi dc Fiori.

Despre Leaota se iviră câteva căciuli albe, apoi mai multe şi tot maî multe, în cele din urmă o ceată nesfârşită, care, coborându-se încet spre colibile părintelui Luca, acoperea întreaga coastă a muntelui.

Era mulțimea adunată de Moroiu şi de Cândea, care, coborând despre Păpuşa, băgase spaima în fugarii ce se-nctiibaseră între Capu-Coastei şi trecătoare şi-şi deschisese drum larg spre Piscu-I.acului, iar acum venea să icic şi pe cei din poienele Bucegilor şi să se întoarcă cu toții la locul de întâlnire.

Viind cu grăbire, ei nu putuseră afla cele petrecute la surpărură şi nu ştiau câ Bran şi Ursan vin si ei. încă mai grăbiți, pe urma lor.

Nu erau mai mult decât vreo mie de oameni, dar nici unul dintre cei adunați la vatra lut Vineş nu mai văzuse atâta lume la un loc şi, risipiți, precum erau, păreau îngrozitor de mulți.

- Se-ntoarce Bodea! Iată-i că vin! strigară câțiva dintre cei de la vatră.

- §i e potop de oameni! strigară alții. Sunt mii şi mii!

Cei mai iuți la fire începură apoi să deie chiote, şi într-o clipă întreaga mulțime se avântă la vale, risipindu-se de-a lungul coastei, cum toamna se risipeşte în bătaia vântului iernatic frunza uscată, şi lăsându-1 singur pe Vineş, moşneagul, care se uita cu ochi împâiengeniți în urma lor.

Mai era încă mult până la ameazâzi, când părintele Luca văzu că vin oameni din toate părțile, Nu-i vedea încă pc cei porniți de la vatra iui Vineş, dar veneau alții despre Coştilă, iar alții despre Jepi, despre Peatra-Arsâ, despre Vârful-cu-Dor, lume, lume, lume dc pretutindeni, de unde se deschide vederea spre 1 ,eaota.

- Vîn ai noştri, se întorc cu lume multa despre Leaota! strigă în cele din urmă Râciulete, care sosi cu sulița lui cel dântâi. Acum s-a hotărât, s-a ales într-un fel!

Părintele Luca se întoarse spre Leaota şi, în adevăr, peste puțin începu a se revărsa la vale ceata cea nenumărată.

El tresări de bucurie.

O clipă însă numai: în clipa următoare el fu cuprins de vină îngrijare.

Veneau oameni din toate părțile, se adunau, se îngrămădeau de nu mai putea sâ-i încapă poienița.

„Cine oare si cum va putea să stăpânească atâta sumedenie de oameni turburați de necazuri?!" îşi zise cl şi rămase zăpăcit în mijlocul gălâgiei ce creştea mereu.

Trăiți în singurătate şi deprinşi cu gândul că fiecare numai pe puterile sale se poare răzima in lupta lui cu nevoile Vieții, eî erau ca ieşiți din fire când sc vedeau atât de mulți Ia un loc, adunați cu gândul de a-şi împreuna puterile: strigau cu toții şi se mişcau valuri-valuri când încoace, când încolo, tot mai îndesuiți, mai zgomotoşi şî mai -furtunateci, ici

aruncându-si de bucurie căciulile în aer, colo strângându-şi unii alrora mâna ori îmbrăţişându-se ca nişte vechi prieteni, care dc mult nu se mai văzuseră, Şi nu e în lume muzică mai sugestivă decât vociferarea unei mari mulţimi de oameni cuprinşi de emoţiuni vii: chiar şi cel mai porolir din fire îşi perde bunul-curnpât şi, luat de puhoi, se lasă să fie dus ca frunza uşoară.

In gălăgia aceasta nu mai stia nimeni de ce e vorba, nimeni nu mai cerceta care e rostul îngrămădirii: chiar nici maica preuteasă nu băgase de seamă că fiul ei tot nu s-a întors încă şi abia târziu se dezmetici si părintele Luca şi se întoarse cu gândul la Bodea.

Mulţimea trebuia să se întoarcă la locul de întâlnire!

- Aş! grăi Răciulete, înfingâdu-şi suliţa cea lungă în pământ. Nu mergem! Gropile noastre sunt aici, pc Râul Alb: dacă plecăm acum, suntem pe-nserate la ele.

- Nebuni am fi - adause Cărbune - dac-am căuta alte gropi, la depărtare de două zile,

- Aşa e! strigă Vuitoare, un lungan din poienele Negoiului. Suntem destui ca să putem răzbi orişiunde!

- Dar ăia ne aşteaptă!

- Ei, să aştepte! Vor face şi ei cum vor putea.

- Da! strigau unii. Ba nu! strigau alţii, care erau flămânzi şi obosiţi de drum.

Urcat pe un colţ de stâncă, părintele Luca stetea cu braţele ridicate-n sus şi-i chema la sine pe oamenii învrăjbiţi, ca să-i ţină strânşi la un loc, dar nimeni nu4 băga-n seamă.

- fată-i că sosesc! Se-ntorc şi ei! strigară mai mulţi deodată, şi cetele despărţite se-nvălmâşiră din nou şi pornirâ-u zgomotoasă mişcare La vale, ca sâ le iasă-n cale celor ce soseau.

Tor despre Leaota cobora spre poieniţă şi ceata tui Bran, dar mai încet, căci era obosită si de drum, şi de mâhnire.

Nu mai aveau acum oamenii de ce să se certe, dar părintele Luca tot nu se bucura, iară maica preuteasă, care stătuse tot timpul departe la deal, în faţa colibei, tot nu îndrăznea să pornească şi ea la vale.

De ce se întorceau ei, când vorba rămăsese ca să aştepte pe ceilalţi acolo?

Nu părea a bine această întoarcere neaşteptată, şi maica preuteasă stătea nemişcată şi aftepta să vadă ieşind din mijlocul mulţimii pe tânărul înalt, mlădios şi cu faţa de fată mare, Iar părintele Luca o porni Ia vale cu pas rar şi domol, apoi maî grăbit şi tot mai grăbit.

- Unde e? întrebă el în cele din urmă, cu glasul înecat de emotiune.

- în paza lui Dumnezeu, ii răspunse Bran liniştit şi rece. Alaltăieri seara s-a răzlăţit, s-a avântat prea departe şi a fost prins.

Mulţimea stetea, oprindu-şi răsuflarea.

-Şi voi-grăi preotul, întorcându-se spre Ursan-, voi n-ati sărit să-1 scăpaţi?

- Nu ne era iertat sâ facem lueru! acesta, răspunse Ursan. Eram abia vreo cincizeci de oameni, iar în vale se adunaseră sute, care puteau peste câtva timp sâ fie ajutaţi de alţii, mii şi mii. Nu numai făceam o zadarnică vărsare de sânge, dar puneam şi viaţa lui în primejdie.

- A m grăbit să-i găsim pc ceilalaţi - adăugă Bran - şi să ne întoarcem cât mai curând cu toţii.

Mulţimea iar se puse-n mişcare, furtunatică.

-Ne-ntoarcem! Pornim cât mai curând! strigară oamenii, stăpâniţi de acelaşi gând.

- Şi dacă nu-1 mai găsiţi viu?! strigă preotul înfiorat,

- Arunci e mort - răspunse Bran - şi s-a ivit în lume numai spre a ne arăta calea pe care avem să pornim. Noi nu ne lepădăm de gândul că Dumnezeu îl va fi povăţuit să-şi

păstreze viaţa. E creştin şi ştie că supunerea si umilinţa e scăparea celor slabi.

- Să pornim! Să pornim!

- O să pornim - grăi Bran - , dar cu chibzuială.

Lui nu-i era. Ia urma urmelor, să-1 scape pe Bodea, care poate că nici nu mai putea să fie scăpat, ci sâ potrivească lucrurile asa ca sâ nu-şi facă nici o mustrare, orişicum ar ieşi ele.

Pe drum dar el îşi dăduse bine seama despre mersul văilor şi-şi croise planul după firea locului.

Un lucru era, mai nainte de toate, hotărât în gândul lui: câ Bodea avusese dreptate şi că atât trecătoarea spre valea Bârsei, cât şi strâmtoarea dc la capătul coastei trebuiesc închise cât mai curând.

Al doilea lucru hotărât era că dânşii, dacă voiau să-1 scape pc Bodea, nu aveau să deie năvală de la deal, ci trebuiau să-i apuce pe duşmani de la vale, să-i închidă şi astfel să-i silească a-l da.

Al treilea lucru hotărât era că fără de merinde uu pot să înceapă nimic, căci oamenii erau istoviţi de oboseală şi foame.

El era de părerea Iui Răciulete, care stăruia câ înainte de toate sa se deie năvală asupra gropilor din valea Râului Alb, ca oamenii să-şi ieie merinde.

- Da! - zicea Bran - iar de acolo trecem la Capu-Coastei şi închidem strâmtoarea, apoi ne urmăm drumul pc sub poalele munţilor, tăind văile de-a curmezişa, şi mâne-scară ori poimâne suntem, cu ajutorul lui Dumnezeu, la Bodea.

Sub părintele greu încercat ardea pământul; lui drumul acesta îi părea prea cu încungiur.

- Şi dacă mâne ori poimâne nu-1 mai găsim viu?! strigă eh

- Se poate că nu l-am mai găsi nici astăzi, întâmpină Bran. Nu înseamnează nimic viaţa unui om când vorba e de ceea ce. e mai bine pentru toţi şi chiar şi pentru el, dacă mai trăieşte.

Oamenii iar se învălmăşiră. Unii voiau sâ plece pe cel mai scurt drum, iar alţii ţineau să-şi ieie mai nainte merinde, ba erau şi de aceia care, văzând câ înţelegerea este peste putinţă, stăruiau ca să se risipească fiecare la vatra sa.

Bran îî lăsă pe oameni să se frământe între dânşii si se-nţelcsc cu Ursan ca el sâ plece la gura trecătorii şi să steie acolo, penrrtt ca nu cumva fugarii să se întoarcă înapoi şi sâ taie iar drumul dintre Bucegi şi Păpuşa.

- Iară ni - îi zise lui Cândea - te întorci la locul unde ne-am despărţit şi aştepţi acolo sosirea noastră. Când vei auzi buciumele din vale, dai şi tu năvală de la deal.

El începu apoi sâ-i adune pe buciumaşi.

Erau cu totul treizeci şi opt, dintre care opri doi la dânsul, iar pe ceilalţi îi trimise sâ se risipească peste poienele Bucegilor şi să deie de ştire că toată lumea are să se ridice şi să pornească spre adăposturile de iarnă, ca-n toii anii, cu tot avântul.

- Acum să ne numărăm! zise el în urmă şi începu sâ-i îhşiruiască pe oamenii din apropierea lui tot doi câte doi, ca să numere mai uşor.

- Ne numărăm! ne numărăm! strigară câţiva în gura mare.

- Rânduiţi-vâ după poiene! strigară alţii.

- Nu după poiene! le zise Bran. Care cum vine, Tot omul e om: să rămâie fiecare la locul unde se află.

Gălăgia sc potoli ca prin farmec. Nu sc mai pomenise ca oamenii sâ fie înşiruiţi şi număraţi, şi fiecare se simţea parcă o nouă viaţă începe pentru dânsul când era cuprins în numărul tot mai mare.

Numărând, Bran îi împărţea pe cei număraţi în cete de câte cincizeci de inşi şi da fiecărei cete câte o căpetenie, căteia-i spunea unde are sâ plece.

Cinci cete aveau să meargă cu Ursan, patru cu Cândea şi alte patru cu Moroiu, care o pornea înainte spre Râul Alb.

Deşi e] nu striga numărând, glasul lui străbătea până la cei mai depărtaţi, fiindcă toţi tăceau, ca să-I poată auzi, şi părintele Luca stetea uimit de liniştea sărbătorească, în care se auzeau din toate părţile buciumele vestitorilor.

Nu-i mai trecea acum nici unuia prin gând să aibă părerea lui deosebită, şi singură maica preurcasă ar fi voit să-i zorească, ceea ce nu făcea nici ea.

Nu era încă pe sfârşite numărătoarea, când despre Vârful-cu-Dor şi despre Omul se iviră primele turme pornite Ia vale, Ia început câte una, apoi mai dese şi tot mai dese.

Pretutindeni aceeaşi rânduială, în frunte mergea păstorul, cu măgarii de povară. Urma apoi turma, încungiurată de câni. După turmă, femei şi copii, bătrâni călare ori ducând de căpăstru cai încărcaţi, mai rar mânând vite.

Cele dintâi turme apucaseră departe înainte când Bran sfârşi numărătoarea.

- Acum - grăi el ridicând glasul - să fim gata cu toţii. La noapte trebuie neapărat să luăm gropile şi să răzbim la adăposturile de iarnă. Mâne suntem la Capu-Coastei. Poiniâne-1 luăm pe Bodea. Acela care e de altă părere să grăiască; acela care se teme să rămâie la turme.

Toţi tăcură, dar multe inimi erau îndoite.

- Sunaţi de rugăciune, grăi preotul, întorcându-se spre cei doi buciumaşi.

De trei ori pe zi, dimineaţa, la ameazăzi şi pe-nserate, când soarele asfinţeşte, sunau buciumele, ca sâ-i cheme pe credincioşi, la rugăciune, şi munteanul, orişiunde s-ar fi aflat, cădea în genunchi şi rămânea cu faţa plecată spre pământ când auzea buciumul. Rugăciunea, aşa ştia el, are putere numai fiind făcută de preot, care el singur ştie ce se poate şi ce nu se poate cere şi cum are să fie făcută cererea, el singur avea, prin darul său, tainica vârtute de a mijloci primirea cererii. Creştinul în zadar s-ar fi rugat el singur, căci el numai prin faptele lui se poate

apropia de Dumnezeu. Şi auzind buciumul, muntenii ştiau că preotul îşi face rugăciunea pentru toţi cei vrednici prin faptele lor de a sta în faţa Domnului.

Nu însă una din rugăciunile obicinuite în fiecare zi se făcea acum, şi părintele Luca rămase timp îndelungat cu braţele încrucişate pe pept, cu capul plecat şi cu ochii închişi, perdut în gânduri şi cuprins de emoţiune religioasă în faţa mulţimii căzute în genunchi îndată ce buciumele dedusără semnul de rugăciune prin sunete prelungi şi rar cadenţate.

Buciumaşii risipiţi prin poiene, auzind semnul, îl repetară şi ei, şi peste puţin toată suflarea din Bucegi era în genunchi şi cu capul plecat.

- Unul e Dumnezeu, nevăzut, neauzit, neîntmpat, întreg şi nedespărţit, grăi în cele din urmă preotul, ridicând braţele şi privind spre cer.

- De-a pururea acelaşi! răspunse mulţimea într-un glas.

- Hristos e trimisul lui, omul adevărat şl povaţa noastră!

- De-a pururea sfântă!

- Te ştim, Doamne, după fiinţa ta cea adevărată - urmă preotul, lăsându-se şi el în genunchi îţi cunoaştem puterea nemărginită, bunătatea nesăcată şi dreptatea neşovăitoare, ne mărturisim credinţa şi ne supunem ţie dimpreună cu toţi ai noştri şi cu toate ale noastre. Voinţa ta să fie în toate gândurile noastre şi-n toate pornirile inimilor noastre, şi împlinirea ei să fie toate faptele noastre. Dâ-ne, Doamne, suferinţe grele şi îndelungate, dacă numai prin ele ni se pot curaţi sufletele, şi ne fă parte de chinurile morţii, dacă numai prin ele ne facem vrednici de a ne putea apropia de tine, dar nu lăsa ca Necuratul să ne ispitească şi să ne împingă spre nouă păcate, şi dă-ne în paza fiului tău pururea şi pretutindeni ga:a de ajutor. Dacă cu voia ta e fapta ce voim a săvârşi, dâ-ne statornicia cugetului şi putere neînfrântă ca sâ înfruntăm roate greutăţile; iar dacă nu de la tine s-a revărsat în inimile noastre pornirea

spre lupta sângeroasă, dacă nu tu voieşti să cerţi prin noi pe cei căzuţi în noianul păcatelor, turbură minţile noastre, ca sâ nu ne mai putem înţelege între noi, ci să ne oprim neputincioşi în loc, şi umple inimile noastre de frică, pentru ca să nu mai îndrăznim a merge înainte. Priveşte, Doamne, — urmă el cu glas înăbuşit de durere - cu iubire spre părinrcle îndurerat şi ai sub paza ta pe fiul căzut în robia necredincioşilor; ascultă rugăciunea făcută de preotul tău, pe care tu l-ai rânduit păstor turmei celor ce pururea te preamăresc!

- Pururea!... pururea!... răspunse mulţimea, ridicându-se în picioare.

Buciumele sunară de plecare, şi cetele se pusără-n mişcare, ale lui Cândea la dreapta, spre leaota, ale lui Ursan la deal, spre Omul, iar ale lui Moroiu cel sprâncenat la vale, dimpreună cu turmele.

Ceilalţi urma să plece mai târziu, după ce se vor fi deşertat poienele.

E lung drumul de la poieniţa de sub peşteră până în valea largă, dar gândul lui Bran era ca să sosească spre miezul nopţii, după ce va fî apus Juna, să-şi facă pregătirile pe-ntuneric şi sâ deie năvala, deodată din cinci părţi, numai în revărsatul zorilor de zi.

Aşa au şi urmat lucrurile, însă nu tocmai după dorinţa Iui Bran.

Pe-nserate el opri turmele, cu femeile şi cu copiii, pc o rarişte bine adăpostită, ca focurile să nu se poată vedea din vale, apoi cetele pornirâ-n patru desjjărţituri» două spre coasta de Ia dreapta, două pe cea de la stânga.

Vorba era ca Cărbune să treacă departe înainte, în valea Râului Alb, unde erau gropile de grăunţe, şi să sune apoi din bucium, iar ceilalţi să sune atunci şi ei din buciume, să aprindă focurile risipite şi să chiuie, ca fugarii din vale să se zăpăcească, să se sperie şi sâ fugă.

- Şi dacă nu fug? grăi Răciulete, care se uita cu grijă la miile de focuri ce se vedeau grămezi-grâmezi în largul văii şi mai ales spre stânga, unde se aflau adăposturile de iarnă, deasupra cărora se oprise Moroiu cu cetele lui, în o poieniţă ascunsă între păduri.

- Atunci îi alungăm! răspunse Bran.

- Dacă s-or lăsa! zise aşa în el Răciulere, care ar fî ţinut mai mult ca cei din vale să fugă şi neaiungati.

$i Râciulete nu vedea rău lucrurile.

Prea erau multe focurile risipite prin vale, şi muntenia, care nu mai intraseră în asemenea încurcături, înaintau cu inima-ncleştată, oprindu-şî răsuflarea şi cu ochii ţintiţi mereu spre vale, căci era anevoios drumul dc-a lungul coastei, prin pădurea neumblată, şi ar fi fost destul ca unul dintre dânşii să calce greşit şi să cadă în prăpastie pentru ca cei din vale să sară cu roţii îti picioare, şi atunci era mai rău.

Tresărîră dar cu toţii când se auziră sunetele de bucium despre Râul Alb şi se iviră primele focuri. Din clipă în clipă se sporeau apoi focurile risipite şi se înteţeau buciumele şi răsunau strigătele de îmbărbătare ale muntenilor porniţi la vale.

' Era ceva ce-ar fi pus pe fugă chiar şi pe Diavolul, şi năvălitorii erau cuprinşi ei înşişi dc fiori, dar fugarii tot nu s-au zăpăcit.

Oameni trăiţi la locuri deschise, ei intraseră numai de nevoie în strâmtorile văilor, pentru dânşii fioroase, şi trăiau cu frica-n sân. Deşi nu-şi închipuiau câ pot să fie oameni şi mai departe în culmile ce lor le păreau nestrăbătute, ei se temeau de codrii întunecoşi şt de fiarele lor necunoscute, pe care şi le gândeau ascunse în ei, şi erau înconjuraţi de veghe neadormite, care ştiau prea bine ce au să facă în faţa primejdiei.

•îndată dar după primele sunete de bucium, au început să sune în vale tulnicele dc corn de bou, la început pc ici, pe colo, câte unul, apoi tot mai dese şi mai înteţkoare, tot mai multe şi mai despre şes- Iară jos, pe ţărmuri! râului, era o învălmăşeală

înspăimântătoare, şi sunetele tulnicelor se pierdeau în ţipetele de femei şi de copii şi în răcnetele dc mânie ale bărbaţilor. Pe când însă femeile îşi duceau în goană mare copiii şi avutul la vale, bărbaţii alergau vociferând la deal, ca să se adune şi să le acoperă retragerea.

- Stiu şi ei să facă gălăgie! grăi Răciulete. Să vedem, care pe care!

Bran ar fi voit să se întoarcă, dar Moroiu, care cunoştea locurile, pornise de-a curmezişul spre Râul Alb, unde aveau sâ se întâlnească cu toţii.

- Nainte! strigă Bran pornind la vale. Drept spre focurile din deal! Strânşi cu toţii, om lângă om: daţi la o parte pe cei ce vor fi voind să vi se pună în cale, dar în loc sâ nu vă opriţi!

Nici c-aveau nevoie să se oprească.

Mulţimea se îngrămădise mai la deal, unde moroienii se-ncăieraseră cu ca, iară puţinii care se aflau, din întâmplare, în faţa lui Bran, văzând mulţimea cc ieşea din pădure, o luară la fugă şi nu îndrăzniră să se întoarcă nici după ce Bran intră cu ai săi în râu, ca sâ treacă pe ţărmul de la dreapta.

- Buni de fugă şi voinici de picioare şi unii, şi alţii! grăi Răciulete, care ieşise cel dantai pe ţărm.

Erau muiaţi cu toţii şi tremurau de frig, dar mai aveau să treacă un deal până la Râui Alb şi se încălzeau iar urcând şi coborând.

Când sosiră la gopile de mei, le găsiră goale. Cei dântâi sosiţi se aruncaseră ca nişte hoţi luaţi la goană asupra lor şi luaseră pe îndesuite care cât a putut s-apuce.

Tot aşa se aruncară apoi şi asupra gropilor de grâu, care se aflau ceva mai la deal. Nu mai întreba nimeni cine a săpat groapa şi cine a umplut-o, ci lua cel mai tare cât putea sa ducă, iar cel mai slab cât putea s-apuce.

Roadele pământului sunt darul lui Dumnezeu şi avutul celot ce le iau, şi fiecare se gândea la sine, la femeia sa şi la copiii

săi. Purtarea de grijă pentru vatra sa era singura datorie pe care o cunoştea munteanul.

Bran sta şi se uita cum oamenii încarcă şi se risipesc pe la vetrele lor.

Când se revărsa de ziuă, nu mai era suflet de om în fundul văii, unde peste noapte fusese învălmăşeală, şi adăposturile de iarnă ale celor rămaşi în poieniţa bine adăpostită erau deşerte. Mai la vale era însă mare îngrămădire de oameni, care, după toate semnele, se pregăteau sâ pornescă la deal.

- Nu e cu voia lui Dumnezeu! îţi ziseră muntenii râmaşi încă cu Bran la gropile deşerte» vreo patru sute de inşi, cei mai mulţi oameni duşi cu gândul la femeile şi la copiii lor.

Tot aşa zicea şi părintele Luca, care-şi plângea copilul, ilar era îngrijat şi de turma sa.

V

FUGA

„Ce s-a făcut?! A scăpat ori nu?! A murit ori mai trăieşte? Mai putea oare să trăiască?!"

Aceste erau întrebările care-1 munceau pe Bodea.

Ieşit mai mult mort decât viu din învălmăşeala în care a fost prins şi târât la vale, el a rămas în manile unei cete de femei lârmuitoare, care-1 legară cot la cot cu nişte curele de piele neargâsită şi-1 duseră cu ele la vale, printre bărbaţii care alergau ladeaL

Frânt de oboseală, lihnit de foame şi, mai presus dc toate, chinuit de sete, el se lăsa sâ fie târât şi împins şi nu se întreba tmde-l duc şi ce are să i se întâmple mai departe. Singurul lui gând era: ce s-a făcut omul culcat de el la pământ cu o singură lovitură de îmblăcitoare?

E grozav gândul c-ai stâns o viaţă de om. Dar omul acela voia să te omoare *şi* l-ai lovit apărându-ţi viaţa; tot e mai bine dacă nu ţi-o aperi! Mori o dată şi eşti mort, cu sufletul liniştit: acum trăia suferind mereu muncile morţii.

Şi totuşi!,., poate că n-a murit omul acela. Nu, atât de uşor nu moare omul. Viaţa e încuibată în toate oasele, în toate vinele, în toate măruntăile şi nu poate să fie stinsă numai aşa, din o singură lovitură.

Zadarnică îi.era însă zbuciumarea, căci nimeni nu putea să-i înţeleagă întrebările, nici să deie răspuns la ele. Strigătele femeilor turburate de mânie, în urechile lui, nu sunau deloc a grai omenesc, atât erau dc neînchegate în înşirarea lor şi de urâte pentru auz. Şi de astă data a ieşit însâ la iveală adevărul, că oamenii nu numai prin vorbe se înţeleg între dânşii.

Omul e alcătuit din fire aşa că nu poate sâ vadă bucuria fără ca sâ se înveselească şi trebuie neapărat să ieie parte şi la durerea de ce sc iveşte în faţa lui- Şi oameni erau şi femeile care-1 duceau târându-1 cu clc\

Deşi era întunerec, ele îl vedeau îndestul pentru ca sâ se simtă îndemnate a se uita cu tot dinadinsul la el, iară Bodea era om pe care nu poţi să-1 vezi cu ochi plini de mânie.

în curând dar el simţi că nu-1 mai duc, ci merg cu el, şi din strigătele lor tot mai des ieşeau la iveală sunete pline de înduioşare femeiască.

Ei se apropiară dc un şipot, care se vărsa zgomotos pe o lespede lată.

- Ah, Doamne, - grăi dânsul muiat - mi-e sete dc mi s*a] uscat limba-n gură. lăsaţi-mâ să beau apa, le zise, oprindu-sQ J în dreptul şipotului. Vă rog să-mi daţi apă! «!

O linişte adâncă se făcu împregiurul lui.

Nu înţelegea nimeni vorbele lui, dar vocea care le rostise j| era atât de moale şi de limpede şi sunetele se schimbau cu atâta | dulceaţă, încât femeile rămaseră cuprinse dc uimire. Le erd J

parcă nu e om ca toţi oamenii cel ce vorbeşte şi nu omenesc e graiul în care-şi dă pe faţă gândirea.

Nu-nţelegeau graiul acesta, dar ştiau că-i e sete omului şi doreşte să beie apă; ele îi lăsară drum deschis spre şipot şi sc opriră-n loc, ca el să-şi poată astâmpăra setea în toată tigna.

- Dumnezeu să vă aibă în paza lui şi sâ vă ajute în toate nevoile vieţii! îe zise el după ce îşi potoli setea.

Abia acum se uită împregiurul său, ca să le vadă mai bine. Erau tot femei — nu bătrâne, dar slabe şi istovite de suferinţe, cu fălcile late, cu ochii ieşiţi şi cu obraji galbeni.

Deodată el tresări şi râmase cu ochii ţintiţi la pământ.

Câţiva paşi de la dânsul stătea Mala, tremurând şi fâcându-i, cu degetul pus pe gură, semn să tacă şi să n-o deie de gol.

Era un farmec nespus în clipa aceasta, care-i schimbă toată firea. Nu se mai gândea acum la omul pe care-1 întinsese cu o singură lovitură la pământ, cî-şi vedea viaţa desfăşurându-se în fericire din ce în ce mai adimenitoare. Da, scăparea lui era mai presus de toată îndoiala: îi fusese destul s-o vadă cum o văzuse pentru ca să simtă ca ea vrea şi poate să-I scape.

Urmându-şi drumul, el nu se mai simţea obosit şi mergea cu pas uşor, ţiindu-sc drept şi legănându-se în mersul iui ca un voinic ce era. Stia câ sunt doi mari ochi albaştri care-1 privesc neîncetat, şl ţinea să-i încânte.

Mergea cu pas uşor, ţhndu-se drept şi legănându-se în mersul lui, şi, cu toate aceste, peste câtva timp două dintre însoţitoarele lui îl apucară una de un braţ, alta de altul, fie ca să-1 sprijinească, fie pentru ca nu cumva să scape, căci se apropiau de cortul starostelui, la care-1 duceau.

Mala, copila sfiicioasă, mergea, stăpânindu-şi firea, un pas în urma lui; el însă se simţea ca şi când una din cele ce-1 ţineau a^fi dânsa şi nu îndrăznea să se uite nici la dreapta, nici la soânga, ci mergea cu ochii ţintiţi înainte şi o ducea în ameţire şi ca prin vis.

Mai era încă mult până la miezul nopții, când sosiră la cortul lui Dragoslav, starostele îngrijat, care, vestit despre cele petrecute în fundul văii, își adunase oamenii și aștepta vești nouă, ca sa plece cu ei la deal. El aflase numai că pe coastele din fundul văii s-au ivit cete de oameni străini, dintre care unul a și fost prins, dar nu putea încă să știe că acele cete s-au rătras. A adunat dar în pripă pe oamenii mai apropiați și a trimis vestitori la vale. a întărit veghele din fundul văii și era gata să plece îndată ce va fi primit știrea că s-a început lupta. Tot el poruncise ca femeile ce se retrăgeau la vale să-1 aducă pe cel prins pentru ca sad ție sub pază și să-1 aibă, la nevoie, ca ostatec.

Cortul starostelui se afla în câmp deschis, dar în fața unei îngrădituri făcute din pari groși, bătuți adânc în pământ și înalți de cel puțin două staturi de om. Inlăuntrul acestei îngrădituri sc aflau colibile starostelui, cu totul cinci, făcute și ele tot ca cele din fundul văii.

Oamenii, vreo parru sute, se aflau din jos de cort, la depărtare de vreo două sute de pași, și numai rrei așteptau cu starostele în fața coreului, câțiva pași dc la focul dc veghe.

Sosit la acești patru oameni, Bodea, care încă de mult înțelesese că-1 duc undeva ori la cineva când strigau „na staroste", își ridică capul, și ochii lui se opriră asupra unui bărbat înalt și spătos, nu bătrân, ilar cu multe fire albe în barba lungă și-n pletele cal tou.se ce-i acopereau umerii.

Acesta trebuia să fie acela căruia-i ziceau staroste, un preot, un fel de căpetenie mai mare.

Bodea-șî plecă iar capul și rămase umilit în fața lui, umilit, cu capul plecat, gata de a se lăsa în genunchi.

N-avea nevoie s-o mai facă și aceasta.

Deși om încruntat din fire, starostele îl examina cu ochii din ce în ce mai puțin încruntați și făcu câteva întrebări, la care femeile îi râspunsărâ pe-ntrecute, apoi fața lui se-nsenină.

Cutreierase el cu ai săi ani de zile de-a rândul multe țări și intrase, gonit de ici până acolo, în atingere cu multe popoare, dar asemenea om nu întâlnise încă în calea sa. Și la chip, și la statură, și la port, și la fire robul era om de frunte, care prețuiește cât mii de alții. El porunci dar să-1 ducă înlăuntrul îngrăditurii și ca nimeni să nu-i facă vreo supărare.

Bodea se mai uită o dacă înapoi, ca să vadă pe copila cu mari ochi albaștri, care sta și ea umilită și cu capul plecat, apoi sc perdu în dosul parilor groși, bătuți adânc în pământ și înalți de două staturi de om.

Era destul de largă îngrăditura aceasta. Făcută sub stânca prâpăstioasă, sub care se aflau colibile, ea cuprindea un loc dc vreo două suie de pași în lungime șî aproape toi atâta în lărgime, înfațacolibilor ardea un foc mare, împregiurul căruia se aflau bărbați, femei și copii în vie mișcare.

Intrând Bodea, toți grăbiră spre el și~l înconjurară, lărmuind din toate părțile.

El stetea cu capul plecat.

Era pătruns cu desăvârșire de gândul că mai curând ori mai târziu sotiî lui vor face tot ceea ce le sta prin putințe ca să-1 scape și că Mala priveghează asupra lui; el se simțea, cu toate aceste, lăsat în voia întâmplării și-și dădea seamă că soarta lui mai presus de toate de la propriile lui purtări atârnă.

Oameni, tot oameni ca dânsul, erau și cei ce-1 încunglurau, și inima deschisă trebuia neapărat să le deschidă și lor inimile.

El ridică deci ochii și privi împregiurul său fără de frică.

- Mă strâng curelele, grăi apoi cu glas plin de înduioșare; mâ-njunghie prin piept și mi s-au umflat manile. Dezlegați-mă, vă rog» că nu mai pot să fug.

Aceeași tăcere ca-n fața șipotuluh Deși nu putea nimeni sâ înțeleagă vorbele lui, toți le ascultau cu mulțumire și toți știau că-1 strâng.curelele, si toți vedeau că e istovit trupește și sufletește. Un moșneag gârbov se apropie de el și-i dezlegă

curelele prosr înnodate» apoi îl duse la una dintre colibi» în care îi dete lac de odihnă pe un culcuş de frunze uscate.

Bodea se lăsă frânt în culcuş.

Trapul nu e locaşul, ci oglinda vieţuitoare a sufletului de-a pururea treaz. Bodea simţea acum adevărul acesta în toată întinderea lui. Era ca stinsă viaţa lui trupească, şi orişicât de vii i-ar fi fost zbuciumările sufleteşti, nimic nu se mai ivea din ele în oglinda căzută în amorţire. El zăcea în nesimţire: nimic nu mai voia, nimic nu mai gândea, nici un simţământ hotărât nu mai avea.

Cuprins de fierbinţelile istovirii organice, el se zvârcolea în culcuşul lui ca omul răpus de beţie şi abia de tot târziu tresări şi se ridica cu anevoia în genunchi.

Deşi nu dormise şi nu putea să doarmă, i se păruse că aude la marc depărtare buciumul de rugăciune, pe care, de când se trezise şi el om în lume, îl auzise în fiecare zi de trei ori.

Ah, trecuse ziua, şi el nu-şi fecuse rugăciunea de seară, n-o făcuse şi nu mai putea s-o facă aşa singur, ascuns în pământ, departe de ai săi, străin între străini.

El se târî în genunchi până la uşa colibei, se uită la cerul înstelat şi-şi ridică amândouă braţele,

- Te ştiu, Dumnezeule a toate, şi te mărturisesc după fiinţa ta cea adevărată, grăi dânsul cu glas tare. Ceartă-mă, Doamne, - urmă apoi încet şi acoperîndu-şi tata cu amândouă manile - şi mă mustră după mărimea păcatelor mele, curăţă prin suferinţe sufletul meu, ca să fiu vrednic de a mă apropia de rine, dar mângâie pe părinţii mei şi dă-le tăria ca să rabde fără de jeluire greaua lovitură ce li-am dat prin nesocotinţa mea. Ascultă, părinte, rugăciunea mea, deşi nu sunt vrednic a-mi ridica glasul la tine, şi ţine-mă sub paza Fiului Tău de-a pururea treaz, ca nici o ispită să nu smintească sufletul meu în noaptea aceasta.

El se întoarse iar la culcuşul lui, şi somnul binefăcător îi luă peste puţin sufletul şi-1 trecu în alte lumi, mai ferite de suferinţe.

Nici pentru această lume însă Dumnezeu, judecătorul totdeauna îndurător, nu i-a ascultat rugăciunea.

Certat a fost numai prin suferinţele pe care şi le-a făcut el însuşi prin amarnice mustrări de cuget.

Deşi rob ţinut sub mare pază, el putea adeseori să se simtă stăpân al celor ce-1 ţineau sub robie.

Toţi, mic şi mare, bărbaţi, femei şi copii, mai ales copiii, se apropiau cu sfială dc el şi erau cuprinşi de o învederată mulţumire când puteau să-I mulţumească, căci era om cu totul deosebit în felul lui. Supunerea lui, inima lui deschisă, neadormita lui grijă de a nu jigni pe nimeni, blândeţea privirii lui şi, mai presus de toate, graiul lui muia toate inimile şi împăingenea toate minţile.

Nu e o armă mai puternică decât inima curată, şi curată era inima lui.

Erau mari nevoile cu care se luptau muntenii» dar viata lor era nespus de fericită în asemănare cu traiul muncit al acestor oameni cu feţe veştejite, în care numai arareori se ivea câte un zâmbet oarecum acru.

Din zori de zi şî până-n seară, femei şi copii munceau fără de repaos, săvârşind în mare parte lucrări fie zadarnice, fie de prisos.

Femeile torceau câlţi plini de puzdării şi ţeseau pânză aspră, care se destramă când o scoţi din apă şi o întinzi la soare, ca sâ se nălbească.

Bărbaţii tăiau copaci, cărau pietre, săpau şanţuri şi trăgeau la jug, ca să spargă cetina cu plugurile, pe care mai putuseră să le scape în lungile lor cutreierări.

Copiii adunau vreascuri şi crăci şi le cărau grămadă la colibi.

Toate pe tăcute, toate-ntins şi fără de răsuflare: nicăiri cântec vesel, nicăiri glume, nicăiri voia bună cu care era el deprins. Era parcă oamenii aceştia numai în muncă-şi găsesc rostul vieţii şi muncesc numai pentru ca să-şi petreacă timpul.

Chiar în noaptea când Bodea s-a dat rob, timpul se schimbase în bine, şi nu e în lumea aceasta nimic mai frumos decât frumoasele zile de toamnă la poalele despre Dunăre ale Bucegilor.

în linişte sărbătorească zac toate sub limpedele albastru al seninului fără de margini, şi natura întreagă pare a fi cuprinsă de o adâncă uimire. Nici cea mai mică adiere nu scutură încă bogatul frunziş al pădurilor, care, atins de bruma dimineţilor trecute, s-a schimbat în fel de fel de feţe. O răcoare potolită ţine aerul în cumpănit repaos, iar razele soarelui se revarsă umplându-le toate de o căldură dulce şi înveselitoare.

Binecuvântat pământ! Fericiţi oamenii cărora soarta li-a făcut parce să-şi petreacă viaţa pe el! Şi totuşi.., Bodea era cuprins dc adâncă jale. Era sfânta zi de duminică, şi oamenii aceia munceau fără ca să-şi dea seamă că e senin cerul, că e curat aenih că toată fiinţa stă în linişte sărbătorească, fără ca să se bucure de viaţă şi fără ca să preamărească pe cârmuitorui a toate, care cu atâta prisosinţă a împodobit pământul de sub picioarele lor.

li era parcă nu din vina lui, ci după rânduirea lui Dumnezeu a venit în mijlocul acestor oameni, ca să-i deştepte din amorţirea în care se aflau, să Ie învie inimile, să le lumineze minţile şi să-î învrednicească.

Peste câteva zile el a ajuns să se poată înţelege întrucâtva cu dânşii, atât în limba lor aspră, cât şî în graiul lui pentru dânşii din ce în ce mai adimenitor, şî fără de gând precugetat a ieşit din îngrăditură, ca să ieie pane la lucrările lor. l-ar fi fost destul cel mai mic semn ca să se întoarcă, dar nimeni nu i-a

oprit şi nici că avea, în adevăr, nevoie să-l oprească: aflându-se în mijlocul lor, el nu se putea gândi să fugâ-

Nici nu se gândea.

Atât de puternică era în inima lui pornirea de a scoate pe oamenii aceştia din amorţirea sufletească în care se aflau, încât se simţea strâmtorat când se gândea că mai curând ori mai târziu se vor face încercări spre a-l scăpa. Ţinea să se întoarcă la ai săi, dar nu acum, ci mar târziu. Abia începuse să le înţeleagă limba si sâ le poată spune, cu chiu cu vai, câte ceva, şi ţinea să se poată înţelege bine cu dânşii.

întruna din zile, însă, ochii lui, necurmat cutreierători, se opriră asupra unei poieniţe, în care câteva vaci ciolănoase şi trei cai păşteau iarba din nou încolţită. O femeie stetea nemişcată la marginea de la deal a poieniţei şi se uita stăruitoare ia el.

„E dânsa!" îşi zise el cuprins iar de ameţeala în care căzuse când îşi închipuia c-o duce atârnată de braţul lui.

Poate că nu era dânsa; cl însă şi-o închipuia, şi liniştea lui era pierdută. Orişiunde privea, cl vedea numai poieniţa cu femeia ce stă nemişcată şi cu privirea îndreptată spre el.

Un demon era, care-i turbura inima, îi întuneca mintea şi-i slăbea voinţa cu ispitele lui, şi el nu se mai putea gândi pe sine decât călare cu dânsa, strângând-o în braţe şi depărtându-se în goană mare de tor ceea ce e suflare omenească.

Trei zile de-a rândul l-a ispitit astfel, trei zile de zbuciumări istovitoare.

O, mare şi nesecată e puterea deprinderilor luate din cea mai fragedă copilărie! Tremura în tot trupul când se gândea pc sine dus cu ea şi perdut în lume, dar îşi aducea aminte de mama lui, de tatăl lui, de fraţii lui, îi vedea pe ai săi nemângâiaţi şi căutându-l fără de astâmpăr şi-i venea să se ascundă, ca ea să nu-l mai poată ispiti. Nu, el trebuia sâ se întoarcă la ai săi.

A patra zi, ochii lui doritori zadarnic o căutau în poienița unde acum păşteau numai doi cai.

Pe-nserate însă ea s-a ivit la marginea zăvoiului de pe țărmul drept al râului, tot nemişcată, dar ţiind de căpăstru un cal neastâmpărat, care bătea din când în când cu copita-n pământ, un armăsar negru, crescut pe-ntinsele câmpii de Ia poalele Caucazului şî rămas de pripas după ce stăpânul îi perise în luptă.

Zile întregi de-a rândul petrecuse copila deprinzându-se a sări în spinarea lui şi a-l stăpâni fără de frâu, iar acum îl ținea şi nu se mal temea c-o să-1 scape.

Puteau şi alții s-o vadă, dar n-o băgau în seamă, şi Bodea el singur îi ştia gânduh îî înțelegea şi nu mai era în stare să se stăpânească.

„Asta e soarta mea - îşi zise el - şi de soarta sa nimeni nu poate să scape."

Nu-i mai era acum să scape şi sâ se întoarcă la ai săi, ci s-o ia pe dânsa şi s-o ducă la vale, spre pustiurile necunoscute, unde n-o sâ mai fie decât ei amândoi şi nimeni nu mai poate sâ le turbure viața.

Ce gând plin de farmec: să te ştie toată lumea perit &ră de urmă, în vreme ce tu-ţi petreci zilele în fericire desăvârşită.

încetul cu încetul, pe nesimțite, hoțeşte, căutând, parcă; ceva pe jos, el se depărta spre crâng şi, când ceilalți prinseră de veste, el se afla departe de dânşii şi aproape de armăsarul cu nări umflate,

-Acum nu mâ mai prindeți! strigă el şi se repezi înainte.

Copila scoase un țipăt de nebunatecă bucurie, prinse calul de coamă şi se aruncă uşoară ca o pisică sălbatică în spinarea lui, şi atât de țeapăn se ținea pe calul neînşeuat, încât îi întinse lui Bodea mâna şi-1 ridică şi pe el. Ea strigă apoi: „Vuc!" şi armăsarul, ieşind c-o săritură lungă în largul văii, se depărta pe cursul apei cu iuțeala Crivățului.

Când ceilalți se dezmeticiră, el abia se mai vedea răsărind pe ici, pe colo, printre răchîțile risipite în luncă.

E o taină de nențeles legătura dintre om şi cah

Mai călărise Bodea, dară nu şi-ar fi închipuit niciodată că asemenea goană e cu putință şi-i era parcă el şi calul se-mpreunaserâ şi se făcuseră un singur rrup. 1 sc răscolise deodată toată firea şi i se prefăcuse de a se mira el însuşi de sine. Se simțea destoinic de a răzbi printre mii de oameni aşa, cu mâna goală, numai el cu calul lui.

Dar unde se ducea? Cât avea să ție goana aceasta? Ce voia să facă?

Se-ntunecase, şi-n toate părțile se vedeau focurile risipite ici câteva, colo mai multe şi din ce în ce mai dese: el îşi urma drumul şerpuind printre ele, ferindu-se când la dreapta, când la stânga şî strângând cu nesațîu în brațe comoara vieții luh

Nu, el nu mai avea nevoie să gonească. Trebuia să-şi crușe calul, căci el îi era scăparea, şi sâ-şi urmeze drumul în pas domol, ca să audă mai bine şi sâ vadă mai desluşit.

Potolindu-şi însă mersul, i sc potolea şi firea.

El nu fîigea numai de cei ce-1 robiseră şi-1 goneau, ci totodată şi de cei ce-1 căutau, plângând cu Iacrămi calde. Fugea şi o ducea şi pe dânsa. Unde fugea şi o ducea?

Nu, era peste putință ca el sâ fugă de ai săi şi să despartă de copil pe părinții lui, şi fiori reci îl treceau când se gândea cum părinții lui se jelesc şi cum părinții ei aleargă, văitându-se că nu pot s-o găsească, şi întreabă pe toți, şi nimeni nu poate să le dea răspuns, şi plâng şi se plâng şi blestemă fără de milă. Aşa nu e fericirea cu putință: jalea numai şi amarul, căința şi greaua spăşire putea[u] să-1 aştepte.

• El se-mbărbătă şi-şi opri calul, apoi se plecă sfiicios spre copilă, îi sărută fruntea cum credinciosul sărută icoana sfântă • şi o ridică cu gingăşie, ca s-o dea jos de pe cal.

- Du-te ta mama ta, îi zise cu ochii plini de lacrâmi. E întunerec şi nimeni nu mai poate sâ afle ca tu m-ai scăpat: du-te la mama ta!

întorcându-şi apoi calul, el se depărta fără ca să se uite înapoi si gonind din răsputeri, pentru ca nu cumva o vorbă a ei, un suspin ieşit din pieptul ci-ori o lăcrăma ivită din marii ochi albaşrri să-1 moaie şi să-i schimbe gândul.

EI trebuia să se întoarcă într-o suflare şi pe cel mai scurt drum la părinţii Iul, care-1 căutau şi nu puteau să-1 găsească, întrebau pe toţi şi nu primeau răspuns de la nimeni, plângeau, se plângeau şi blestemau.

Care era însă cel mai scurt drum?

Cu cât mai mult se depărta, cu atât mai puţin putea să-şi dea scamă unde se află şi încotro merge. Ştia că venise dc la stânga şi că tot la stânga trebuia să apuce, dacă c vorba sâ ajungă în vreuna din văile ce se coborau de la poalele Buccgilor. Nicăiri însă nu se deschidea drum la stânga, şi valea cotea la dreapta, iar la dreapta, mereu la dreapta. Ştia că poienele sunt în culmile munţilor şi că el trebuia să urce, iar el cobora de-a lungul luncii din ce în ce mai largi şi printre focuri din ce în ce mat dese. Era nevoit să se depărteze.

înspre miezul nopţii, armăsarul plin de spume o dete-n pas şi începu să mestece din frunzişul veşted.

Bodea, obosit şi el, descăleca şi-1 duse câtva timp de căpăstru, lâsându-I să pască-n mersul lui. Era unul dintre caii care merg zi şi noapte fără ca să lâncezească şi se hrănesc la nevoie şi cu mărăcini, fără ca să-şi piardă puterile. Trecând peste un pârâu, el se opri şi-şi astâmpără setea, apoi păscu mai departe.

Bodea ar fi voit să-i dea drumul ca sâ pască în toată tigna, dar se temea c-o să-1 piardă, ar fi voit să-1 lege de o tufă, dar îi era milă.

Şi totuşi trebuia să se odihnească şr el, căci trupul e nemilos şi nu te iartă când nu-i dai drepturile lui. Ii era foame iui Bodea, şi n-avea ce sâ mănânce; îi era somn, şi se temea de somn, căci noaptea era senină şi friguroasă.

Pe la miezul nopţii, când Cloşca-cu-Pui începuse a se coborî spre apus şi calul încetase a mai paşte, el urcă coasta şi intră în desişul pădurii, ca să-şi caute un loc adăpostit unde putea să-şi aprindă focul fără ca să fie văzut din vale. îl răzbise frigul de-i amorţiseră toate vinele şi trebuia neapărat să se încălzească.

El se opri sub o surpătură rovinoasâ, îşi legă calul şi-şi căută vreascuri pentru foc.

Foc îi trebuia, mai presus de toate, atât şi numai atât; dar cum sâ-1 aprindă?

Atât era de ameţit de oboseală, de foame, de somn şi de frig, încât nu se gândise că-n zadar îşi căuta adăpost, în zadar adună el vreascuri dacă nu are cum să-şi aprindă focul.

Iară valea era plină de focuri.

De ce adecă ar fi avut el să se teamă? Călare pe armăsarul lui, el putea să se apropie, să-şi ieie un tăciune si să se depărteze ca o nălucă. Şi chiar dacă l-ar fi luat la goană, nu putea nimeni să se apropie de dânsul.

El se coborî iar ia vale, se aruncă-n spinarea armăsarului şi o luă în rreapăt spre cele mai apropiate focuri, care se aflau pe sub coastele de dincolo, încât el trebuia să treacă râul pentru ca să ajungă la ele.

Călare o dată, el se învioră şi nici nu se mai simţea obosit, nici nu-i mai era frig: întreaga lui fiinţă se concentrase-n gândul de a trece ca o nălucă printre focuri.

Peste puţin, el ajunse la un şir de colîbi părăsite şi calul începu sâ ciulească şi să sforăie.

Deşi boarea văii adia tot despre izvoare, un greu miros de leşuri răzbea din când în când prin umedul aer al nopţii.

El se abătu spre râu, ca să se depărteze de colibi» dar mirosul era din ce în ce mai greu.

Deodată calul se opri şi sc dete puţin înapoi.

1 *JI* depărtare de câţiva paşi, pe ţărmul râului, zăceau câteva trupuri omeneşri intrate în putreziciune, toate cu capetele spre râu şi cu faţa la pământ.

El rămase cuprins de o cutremurare fioroasă.

„Ăştia sunt oameni care s-au rârât până la râu şi au murit stâmpărându-şi setea nepotolită!" zise cl şi zori calul să intre în apă, ca să treacă dincolo şi să se depărteze spre focuri.

încă mai înfiorătoare era însă priveliştea ce se desfăşura în faţa ochilor luh

împregiurul unui foc aproape stins se aflau vreo treizeci dc oameni, ale căror oase erau ca ieşite prin pielea veştedă şi subţiată, bărbaţi, femei şi copii, câţiva şezând în nemişcare, cu gurile căscate şi cu ochii pierduţi în vânt, cei mai mulţi întinşi jos pe pământ ca nişte mortăciuni. Ştia Bodea din auzite câ jos, pc şesurile întinse şi prin luncile largi şi mlăştinoase, moartea nu-i seceră pe oameni tăindu-i unul câte unul, ci-i coseşte culcându-i la pământ în brazde lungi şi late de-n câteva zile locurile rămân pustii. Acum vedea cu ochii lui, si o jaleadâncă-l cuprinse.

Stăpânit de jalea aceasta, el nu se mai gândea că moartea-1 pândea şi pe el aţiindu-se din toate părţile, ci se apropie de foc.

Câţiva dintre cei ce vegheau şezând Ia foc îşi ridicară spre el ochii mari şi plini de văpaia fierbinţelilor de agonie.

- C e e? întrebă el.

- Ni-e foame, răspunse unul cu glas istovit. Au omorât pe cei mai voinici dintre noi şi nu ni-a mai rămas nimic.

- Cine?

- Cei de la deal, îi răspunse altul. Ia noi nu maî găseşti nimic.

- Dar ei de ce-au murit?

- Au mâncat prea mult - răspunse al treilea - şi a intrat bolesnîţa între ei.

Bodea rămase cârva timp într-un fel de aiurirc.

îi era parcă nu mai poate să creadă că se petrec în aievea cele ce vedea şi auzea şi câ întreaga viaţă e numai un vis urât şi greu, din care numai moartea binefăcătoare-! deşteaptă pe om.

Era peste putinţă ca pe acest pământ mănos si încărcat de Dumnezeu de toate bunătăţile oamenii să se omoare între dânşii luptându-se pentru hrană şi să piară în cele din urmă de foame şi învinşii, şi învingătorii.

Şi, cu toate aceste, aşa era: aîci, în mijlocul pădurilor pline de hrană omenească, pereau oamenii aceştia de foame fiindcă nu mai aveau destulă energie ca să se ducă şî să-şi caute hrana.

El îşi făcu semnul crucii.

îi era învederat câ oamenii aceştia ieşiseră dc sub paza lui Dumnezeu. Necuratul îi luase sub stăpânirea sa şi-i ţinea în vrajbă necurmată, le smintea inimile şi le turbura minţile, ca să nu-şi poată depăna în linişte firul vieţii.

Ca un rai pământesc se reiviră în sufletul lui poienele luminoase unde oamenîhşî petreceau viaţa în fericită frăţietate, râbdând împreună şi bucurându-se împreună.

El îşi zori iar calul, ca să se depărteze cât mai curând de acest loc spurcat prin duhoarea Necuratului.

Zadarnic căuta însâ să se scape, căci el se încurca din ce ui ce mai rău în această împărăţie a sufletelor necurate, care profita de neputinţele omeneşti si nu iartă pe cei luaţi o dată în stăpânirea lor.

Ici fusese o luptă, şi el trecea printre cadavrele rămase pe tâmpul de bătaie şi sfâşiate acum de haitele de lupi şi de stolurile de corbi.

Colo, vreo boală nemiloasă îi răpusese pe oameni şi leşurile zăceau grămezi-grămezi, care cum îl apucase moartea,

iar pe ia focuri nu mai rămăseseră decât puţini, care semănau mai mult a stafii decât a fiinţe vieţuitoare.

Iar mai departe jăfuitorii-şi petreceau noaptea în nesaţiu şi în desfrâu, în sălbatică învălmăşeală, ţipând acum de bucurie şi răcnind peste puţin de mânie, râzând o dată cu hohot şi pe rânjite şi scrâşnind apoi din dinţi, îmbrăţişându-se în o clipă şi încăierându-se în cealaltă.

Erau tot oamenii pe care îi văzuse petrecându-şi viaţa în muncă întinsă şi săvârşită în tăcere, tăind copaci groşi, săpând şanţuri adânci şî cărând bolovani grei, aceiaşi oameni, dar ajunşi la ceasul rău şi gustând cu nesaţiu plăcerile puţinei vieţi ce le mai rămânea.

în revărsatul zorilor dc zi, Bodea ajunse la unioc unde râul se apropia de coasta de la dreapta de nu mai rămânea loc de trecere pe ţărmul lui. El descăleca şi-şi luă calul de căpăstru, ca să urce coasta, care, deşi piezişă, pentru un muntean ca dânsul era drum uşor.

EI rămase ca împietrit de uimire când ajunse în culme.

O privelişte largă şi nespus de bogată în frumuseţi se desfăşura în fata lui.

înainte se întindea şesul nemărginit, prin mijlocul căruia se vărsa şerpuind un râu mare şi lat. la dreapta se deschidea o luncă largă, în fundul căreia se vedea, perdut în ceaţa albăstrie a depărtării, un munte cu vârful ascuţit.

„Acesta e Negoiul, zise el mirat de înălţimea muntelui şi îngrozit de depărtarea Ia care se afla. Da, de acolo, din culmea aceea, am văzut eu Argeşul/'

Dar ochii lui se înroarscră spre stânga. Aici se deschidea altă luncă, multdoritul drum spre poienele Păpuşei.

Pentru ca să poată apuca drumul acesta, el trebuia să coboare, sâ treacă râul şi sâ ocolească un deal.

Mai nainte de a le face aceste, voia să-şi deie calul la păşune şi să-1 adape, apoi să caute ceva de mâncare şi să odihnească şi el însuşi.

Giur-împregiur pădurile de cer erau încă în plina lor podoabă de frunziş. Numai pe ici, pe colo se ivea câte un frasin roşu ca sângele de bou. Nici fum, nici vreo altă urmă de viaţă omenească nu se zarea nicăiri prin apropiere. Chiar şi dacă s-ar fi zărit, însă, el şi-ar fi urmat drumul fără de grijă. După cele ce văzuse şi simţise în timpul nopţii, el nu se mai temea de nimic: se afla-n paza lui Dumnezeu şi trebuia sâ treacă nevătămat prin toate. Mergea deci fără de grijă, păscându-şî calul şi căutând cu ochii vreo tufă de alun, vreo răsură ori un păducel.

Dac-ar fi băgat bine de seamă, el ar fî văzut că sunt urme de om chiar şi pe unde călca el. Ieşise într-un luminiş cu iarbă deasă şi, dacă s-ar fi gândit bine, ar fi înţeles că aşa, numai de la sine, nu s-a curăţit pădurea, şi dacă s-ar fi uitat bine, ar fi văzut că trece peste brazde-nţelenite. O nouă uimire-l cuprinse dar când se pomeni faţă-n faţă cu un şir de case clădite din groşi, muruite pe dinlăuntru şi acoperite cu mari şindrile de stejar, opt case una lângă alta, jos, în o groapă, şi adăpostite sub pădure.

El coborî cu băgare de seamă spre case.

Nici un semn dc viaţă omenească.

Uşile erau toate închise. Băşicile de bou, cu care erau lipite ferestrele, stăteau încă întregi. Sub streaşină uneia dintre case se afla chiar un război cu pânză jumătate ţesută în cl, dar firele tie urzeală încă neţesutâ se rupseserâ şi atârnau în bătaia Vântului,

„Ăştia - zise el cuprins de jale - au fugit în pripă şl nu s-au .flnai întors, iar de atunci n-a mai umblat nimeni pe aici."

• Era ceva afară din cale sinistru în aceste case pustii; el se simţea, cu toate aceste, în apropierea lor mai bine decât orişiunde.

Da, aici putea sâ steie şî să odihnească în toată tîgna.

El scoase căpăstrul din capul calului şi M legă drept pedecă în picioarele de dinainte, apoi se întinse, rnai mult se lăsă ca mort pe iarbă, şi rămase câtva timp cu faţa în sus şi cu ochii închişi.

Multă mizerie este în lumea aceasta! Multe dureri sunt, multe şi grele suferinţe. De ce oare omul trebuie să trăiască?! E ori nu adevărat că Dumnezeu le ştie toate, le vede toate? Este Dumnezeu, ori numai omul şi-**1** închipuieşte, pentru a sa mângâiere?

El se cutremură, speriat de îndoiala ivită în sufletul lui, şi se ridică în picioare ca şi când ar fi fost cuprins de simţământul că e spurcat pământul pe care zăcuse,

„îi ceartă Dumnezeu pe oameni - zise el în gândul lui - ca să-i curăţe prin spâşire şi să-i facă vrednici de o mai fericită viaţă. Când însă, când va sosi ziua mântuirii?!"

în inima lui se ivi iar pornirea de a face... el singur nu ştia ce...

Ochii lui se opriră asupra coastei ce se ridica în dosul caselor. Acolo, în bătaia soarelui de meazăzi, erau câţiva pomi înăbuşiţi de viţe urcate până în vârfurile lor, o vie părăsită în părăginire, dar încărcată de rod, în mare parte stafidit.

Ei trecu repede printre case şi urcă cu câteva sărituri coasta.

Văzuse el viţă şi prin valea Râului Alb şi mâncase struguri, dar cu totul altfel erau aceştia.

„Doamne! - grăi dânsul înduioşat - cu câte bunătăţi ^i înzestrat pământul şi cat de plăcută poate omul să-şi facă viat* în lumea asta!"

Soarele şi revărsa razele calde asupra caselor pustu ţi asupra împregiurimii lor părăjinite; adierea lină a vântului scutura din când în când câte o frunză veştejită; ziua « desfăşura din ce în ce mai a sfârşit de vară. •n

Satul de iarbă, calul se trase în cele din urmă în umbra pădurii.

Tot astfel făcu şi obositul lui stăpân.

Era târziu dupâ-ameazăzi când el se deşteptă din somnul lui neliniştit şi se uită împregiurul lui.

îi erau înţepenite toate încheieturile şi numai cu anevoie şi una câte una-şi mai putea aduce aminte cele petrecute, parcă multe şi lungi zile trecuseră de când a plecat de la îngrăditura de sub stâncă. Si atât de vii şi de covârşitoate fuseseră «noţiunile ce se succedaseră în sufletul lui, încât el abia-şi mai putea reaminti marii ochi albaştri. îmbătrânise oarecum în o Singură noapte.

Calul îşî ridică voios capul şi necheză încet şi nerăbdător.

- Ce e, frăţiorule? îi zise Bodea, şi de aici înainte ***Frăţior*** rămase numele calului.

Şi frăţior îi şi era, în adevăr.

El se ridică cu anevoîa şi numai cu multă greutate ajunse să dezlege căpăstrul şi să-1 pună în capul calului, dară iar se sfcmţea Uşor şi neobosit după ce încalecă.

Măsurând în gândul lui drumul ce avea sâ facă pentru ca kâ se întoarcă iar în culme, să coboare la râu şî să ocolească dealul, el îşi făcu socoteala câ tocmai pe-nserate o să poată apuca la stânga. Aşa şi era mai bine. Noaptea înainta fără de grijă, căci pe când el vedea focurile şi auzea de departe cel mai mic iigomot, pe dânsul nu putea nimeni să-I vadă.

-'N-avea decî nevoie să grăbească şi-şi urmă drumul jte-hdelete.

Sosit însă în culmea din care se deschidea vederea spre Argeş Jffspre câmpie, calul începu să ciulească [urechile] privind spre ESfripie şi sâ necheze, încât răsunară toate văile. Ochii lui ageri ^Opriseră departe pe şes, unde şi Bodea vedea, parcă, pe ici, pe colo, cete de călăreţi, care goneau de-a lungul câmpiei netede, lăsând lungi fâşii de prav în urma lor.

Ce era acolo?! nu cumva sc-ntorceau avarii, despre care se vorbea atât de mult? Ori poate vreun alt soi de oameni sălbatici a ajuns în currierărilc lui până pe sub dealurile de la marginea şesului.

Cu o putere atoatecovârşitoare se ivi în inima lui pornirea de a se duce ca să vadă şi să *ic* afle toate. Acum era aici şi putea sâ iasă dinrr-o singură răsuflare în largul câmpiilor, şi dacă mai stătea acum pe gânduri, niciodată, poate, nu mai ajungea să-şi împlinească dorința.

In adevăr, omul ştie unde pleacă, dar nu poate să ştie şi unde are să ajungă.

Când ziua sc-nvelea cu noaptea, Frățior îşi ducea stăpânul pe sub dealurile de la marginea şesului înainte spre răsărit, trecând ici prin o pădure, colo peste o pajişte întinsă ori printr-un smârc. La dreapta lor se vedeau din când în când focurile dc tabără şi le arătau drumul pe care trebuiau țină pentru ca să poată înainta prin liniştea nopții nesupărați clc nimeni.

Crescut pe câmpiile netede si trăit în învălmăşelile luptelor, Frățior mergea în treapăt din ce în cc mai avântat, ridicând mereu capul, mişcând tot mai des din urechi şi umflându-şi din când în când nările largi, armăsar adevărat, gata de a se avânta la cel mai mic semn.

Era departe de Bodea gândul de a-i da acest semn. El voia, cu toate aceste, să vadă, şi urmându-şi drumul, se apropia din ce în ce mai mult de focuri. Era peste putință să nu se apropie în cele din urmă, ca să vadă ce fel sunt oamenii tăbărâți pe-ntînsul câmpiilor.

Era faptă de om nebun, ca el, care n-avea nici măcar uo ciomag în mână, să risce a **fi** luat la goană, şi totuşi el îşi lțiă inima-n dinți» potoli mersul calului şi se apropie de unul dintre pâlcurile de focuri.

Călare pe Frățior al lui, cl n-avea să se teamă de nimic ,

El se opri Ia marginea unui luminiş larg şi mai mult lung decât lat. La stânga lui se afla un cocioc plin de papură deasă şi înaltă, pe lângă care păşteau risipiți o mulțime de cai. Focurile ardeau la dreapta, înşirate pe sub o pădure de stejari bătrâni, şi în zarea focurilor se vedea pc ici, pe colo câte un cort. Bine nu putea să vadă Bodea decât două din aceste corturi, care se aflau la capătul despre dealuri, de unde se apropiase el. Amândouă erau mici şi făcute drn piei de bou. I .a focul din fața acestor două corturi sc aflau trei oameni mărunți şi îndesați. Doi dintre dânşii şedeau pe vine, iar al treilea se sculase-n picioare şi dregea focul.

Nu putea să-i vadă bine: se mai apropie dar.

Ce ar fi putut adecă să i se întâmple?

Chiar dacă-1 zăreau, ei trebuiau să se dezmeticească, să-şi caute caii şi sa încalece, iară cl era în timpul acesta departe.

Frățior însă işi perduse dc mult răbdarea: vâzându-se atât de aproape de focul aprins în fața corturilor, cl sforăi o dată, sări în două picioare şi necheză, încât caii de pe marginea cociocului începură să fugă care-ncotro, iară cei trei oameni de la foc alergară la cai, în vreme ce dc pe sub corturi ieşeau alții şi iar alții şi se risipeau, căutându-si şi ei caii.

Bodead strânse pe Frățior din pulpi şi-l zori sâ se întoarcă şi s-o iele-n goană spre dealuri. Nu era însă armăsarul deprins să fugă când vede pregăririle de luptă: el stetea ca cioplit din piatră si aştepta să-i vie cine cutează să vină.

încălecați, doi dintre oamenii pe care-î văzuse la foc, un fel destârpiruri cu fețele galbene şi spâne, cu facile late, cu umerii obrajilor ieşiți şi cu ochii mici şi înfundați în cap, porniră-u săltate asupra lui şi-şi ridicară buzduganele, învârtindu-le în aer,

E de neînțeles pornirea spre luptă a omului. Pus o dată fațâ-n față cu cel ce vrea să-1 răpună, omul, fie el chiar şi cel mai dulce la fire, se oțereşte şi se-ncruntă, îşi ia avânt şi intră orbiş şi nu cu hotărâre bărbătească, ci cu plăcere diavolească

în luptă. N-avea Bodea nici o armă» dară calul lui era mai mare şi mai puternic, maî mare era $i el însuşi şi se simţea destul de tare ca sâ-şi ridice adversarul din spinarea caluJui şi să-I arunce departe»

— Vino! vino! pocitură de om, dacă ţi s-au urât zilele vieţii! strigă el, şi Frăţior porni înainte, apoi, când sosi în dreptul celuilalt cal, sări î« picioare, ca să-sî apere stăpânul, care se culcase pe gâtul I ui, ca sâ treacă pe sub lovitură şi să apuce braţul ce purta buzduganul.

într-o clipă cei doi căJăreţi rămaseră la pământ, unul aruncat cu o izbitură, iar cellaft lovit cu buzduganul pe care Bodca-1 luase dc la cel căzut,

— Haida! haida! strigă el apoi gonind înainte, de-a lungul luminişului, prin faţa focurilor şi printre duşmanii care încâîecau răcnind de mânie, ca să plece-n urma Iui,

PARTEA A DOUA

MÂNGÂIEREA

„Nu e cu voia lui Dumnezeu!" îşi ziceau muntenii risipindu-se fiecare la vatra sa, şi neclântita credinţâ-n purtarea de grijă a Iui Dumnezeu e singura mângâiere a omului lovit de mari nenorociri.

Având mângâierea aceasta, oamenii se-ntorceau Ia vetrele lor cuprinşi de simţământul c-au săvârşit o faptă mare şi plăcută lui Dumnezeu.

Nemângâiat era numai părintele Luca.

Aflând câ oamenii se risipesc şi că nu se poate face încercarea de a scăpa pe fiul lui, el nu era mâhnit şi nu se plângea, nu mustra pe nimeni şi nu se căia. Era lucru firesc ca fiecare să alerge la copiii săi, şi ar fi fost în contra voinţei părintelui a toate ca dânşii să-şi părăsească copiii săi şi să-şi pună viaţa în primejdie ca să scape, dacă-1 vor mai fi purând, pe al lui. Tatâl ceresc el singur are purtare de grijă pentru toţi: muritorii nemernici se hac vrednici de fericirea vecinîcă purtând fiecare grijă pentru ai săi.

Perdut era Bodea, şi pentru totdeauna perdut avea să-1 socotească.

- Si dacă totuşi, prin vreo minunată rânduire a lui Dumnezeu, el scapă şi se întoarce? zicea maica preuteasa, care nu era în stare sâ şi-1 gândească perdut pentru totdeauna.

- Depărtează de la tine gândul acesta, alungă-l, leapâdâ-tc de el - grăi preotul - , că nu mângâiere-ți dă, ci-ți ține sufletul în necurmată zbuciumare. Adu-țî aminte de bucuriile pe care le-ai avut când îl purtai la sân, când îl învățai să umble, când el a rostit primele vorbe, când îl vedeai crescând şi desfăşurându-se trupeşte şi sufleteşte, reaminteşte-ți-l nalt, mlădios, sprinten şi cu obrajii rumeni, cum l-ai văzut în clipa plecării lui, şi mulțumeşte lui Dumnezeu că ți l-a dat şi ți i-a lăsat atâta timp şi că ți-l poți reaminti câr timp mai trăieşti în lumea aceasta.

- Dar de ce mi l-a dat - răspunse muma nemângâiată — , dacă nu poate să aibă şi el, ca toți oamenii, viață în această lume?!

- Nu scruta tu tainele vieții omeneşti, îi răspunse preotul. Părintele e numai vremelnic purtător dc grijă, şi sarcină e copilul, sarcină ce trebuie să poarte fiecare aşa, cum i s-a dat, unora spre mângâiere, altora drept spâşire. Dumnezeu ni l-a dat în păstrare şi noi l-am păzit până-n clipa în care a venit sâ ni-**1** Ieie, ca să-1 ducă la rânduirea lui. Nu te pune tu, femeia nemernică, mai presus de Maica Domnului, care şi-a dat Fiul jertfă fără ca să se tânguiască.

- Pentru ce însă această jertfă?!

- Nu scruta - grăi iar preotul - ,. ci primeşte cu oarbă supunere rânduirile Celui Prea înțelept... Iar dacă mâne îl vei fl văzând întors la vatra ta, să nu zici că c tot acela pe care l-ai avut: e altul, un nou dar de la Dumnezeu, pentru care ai să mulțumeşti în fiecare clipă a vieții tale.

O, mare mângâiere e neclintita credință în purtarea de grijă a lui Dumnezeu, şi omul care e pătruns de credința aceasta rabdă cu mulțumire cefe mai grele lovituri ale sorții şi se simte înălțat prin durerile ce sufere.

Nemângâiar era părintele Luca numai văzând nesațiul cu care se aruncaseră oamenii asupra gropilor de bucate, mânia

înfundată a celor ce n-apucaseră nimic şi graba cu care se risipiseră cetele.

Rariştea bine adăpostită unde Bran oprise femeile cu copiii şî cu turmele era ca-n gura iadului.

Oamenii hotărâseră ei între ei să nu se mai risipească prin poiene, ci să rămâie adunați cu toții aici să-şi sape gropi şi să-şi facă colibi acoperite cu pământ, ca ale păgânilor. Caută deci fiecare pentru sine şi pentru ai săi cel mai bun loc, şi pe când unii se certau pentru merinde, alții tăiau copaci, iar alții înjunghiaseră berbeci şi-i jupuiau, în vreme ce femeile râşneau grăunțe ori Făceau păsat de mei. Mergeau toate val-vârtej şi-ntr-un zgomot furtunatic, din care nu ieşea desluşit decât behăitul oilor, în care se amestecau strigătele femeilor neastâmpărate şi planşetele copiilor împinşi când încoace, când încolo.

Preotul stătea neajutorat în mijlocul acestei destrăbălări, şi vorbele lui Ursan îî sunau mereu în urechi.

Se simțea ca păstorul care-şi vede turma risipită şi nu mai e în stare s-o adune.

Nu, aceştia nu mai erau fiii lui sufleteşti, creştinii îndreptați mereu cu gândul spre Dumenzeu, frații buni, care numai împreună ştiu să se bucure, ori sâ suferă, ci oameni învrăjbiți, pe care nu mai poate nimeni sâ-i stăpânească.

Sunase lung şi în mai multe rânduri buciumul de rugăciune, dar nu-1 mai asculta decât pe ici, pe colo câte un moşneag potolit.

„A^a e azi, îşi zicea preotul, cuprins de viuâ îngrijare. Ce are să fie mâne ori poimâne?!"

. Erau, ce-i drept, destul de bine adăpostiți dacă-şi făceau eolibile precum le plănuiseră, se apărau mai uşor rămâind strânşi cu toții la un loc şi aveau şi destulă hrană pentru un timp oarecare; dară ceea ce îi ținuse pe munteni în mijlocul unei lumi

pe care moartea mereu o premenea nu era nici adăpostul bun, nici hrana îmbelşugată, ci lărgimea şi bunubcumpăt.

„Trupului - ziceau părinţii şi bunii - sâ-i dai numai atât ca să nu i se stângă viaţa, căci cu cât mai potolită e viaţa lui, cu atât mai luminos se desfăşură sufletul."

Iară oamenii aceştia tăiau cărnuri grase, Ie trăgeau nesărate-n frigări şi le sfâşiau aşa sarbede-n dinţi, eî care ştiau că nu e urgie mai mare decât lipsa de sare.

Jos, în văile mănoase, şi pe şesul plin, ca o masă bogată de toate bunătăţile, pereau oamenii de foame, ori luptându-se înrre dânşii pentru hrană, dara nu pentru că n-ar fî putut să-şi găsească cu toţii hrană, ci pentru că n-aveau nici o rânduiala.

Temându-se unii de alţii, erau nevoiţi să steie îngrămădiţi la uu loc şi mereu gata de luptă, azi aici, mâne colo, acum pe drumuri dosnice şi nemaiumblace, în urmă îndesuiţi în vreo strâmtoare ori între mlaştini, numai de tot arareori la lărgime, unde pot să răsufle. Nu putea nimeni să aibă gândul de a agonisi şi de a păstra ceea ce mâne ori poimâne putea să le cadă altora pradă. Viaţa li sc petrecea dar în nevoi, în suferinţe şi-n lupte, iară când apucau câte ceva, se-mbuîbau ca fiarele lihnite. Mai ales această îmbuibare cu cărnuri sarbede le era peirea.

înfruntă omul oţerit prin răbdare cea mai grea urgie a Intemperiilor şi răzbeşte voios prin viscol şi prin furtună, dar cade răpus de boală dacă-mbuibarea le-a umplut de scârbire. Iară boala trece din om în om unde mulţi umplu aerul de duhoare.

Cu inima încleştată stetea preotul în mijlocul mulţimii destrăbălate, care nu mai voia să-i asculte glasul.

Oamenii pe care ar fi putut sa se razăme erau care-ncotro. Bran se-ntorsesecuaisăi în poienele liotei. Ursan era dus să ţie-nchisă trecătoarea despre valea Bârsei. Vântu se afla între Gândeşti. Moroienii se-ncuibaseră pe tăpşanul unde i-a lăsat

Bran şi nu mai voiau sâ se întoarcă. Mari şi tari erau în luminiş Cărbune şi Râciulete, care adunaseră împregiurul lui Vineş tot muieretui turburat de spaima nopţii trecute.

Nu era însă nici Râciulete atât de pocit cum îl arăta înfăţişarea lui.

în curând după-ameazăzi sosi de la Moroieni ştirea că păgânii au pornit iar la deal şi urca mulţime mare.

Dând peste gropile deşerte*, despre care dânşii nu ştiuseră nimic, ei se umpluseră de mânie. Era parcă năvălitorii i-ar fi prădat, şi toţi strigau răzbunare.

Care va să zică, acolo sus, în desimea pădurilor, erau oameni care aveau grâu şi mei, mult grâu şi mult mei, ba poate câ mai aveau şi altăceva: răzbunare!

Moroienii, care le vedeau toate, trimiseră peste câtva timp ştirea că păgânii au trecut înainte şi se îngrămădesc sub coastă, gptta de a urca.

Ca luat de un vârtej de spaimă se răscoli luminişul. Strigau cu toţii şi alergau ftră de rost încoace şi încolo; nu mai ştia nimeni ce sâ facă şi încotro sâ apuce, şi iar răsunau pădurile de behăitul oilor, în care se amestecau ţipete de femei şi planşete de copii.

- Staţi pe pace! Staţi pe pace! strigă Râciulete, alergând printre dânşii. Mai e mult până aici.

Bătrânul Vineş ridica amândouă braţele şl, mişcând încerinel din mâni, le făcu oamenilor semn să se liniştească şi să vie la dânsul.

Era parcă o putere tainică în această mişcare domoală a manilor lui, şi oamenii, ca traşi de un farmec, se apropiară, unii de-alţii, pornind cu torîi spre dânsul.

-Staţi cu mintea luminată şi cu inima neîndoită, le zise el după ce se liniştiră. Dacă vin, Moroienii rămân în dosul lor şi-i apucă pe la spate. Locul e strâmt şi nu ni-e greu să ţinem pept cli ei din faţă. Să plece femeile cu copiii şi cu turmele mai la

deal, iară noi sâ ne pregătim. Mai întâi şi mai întâi - urmă el - să ne păstrăm bine merindea. Uite, colo sunt două gropi săpate pentru colibi: cine are grăunțe să le anince-n ele, înrr-nna grâul, in alta meiul. I £ acoperim cu pământ, dăm frunze uscate pe deasupra şi numai noi ştim unde ni-e merindea.

O tăcere adâncă urmă după vorbele lui. Era greu lucrul pe care-1 cerea moşneagul, şi părintele Luca se-ndoia că oamenii-i vor da ascultare.

- Dați înainte - strigă Cărbune ~ că nu avem timp de perdut!

El îşi luă apoi desagii plini şi-i deşertă îmr-una din gropi.

Atât a fost greu. După ce s-a îmbarbă rar unul, s-au pornit şi ceilalți, la început cam cu de-a sila şi apoi din ce în ce mai pe grăbite. Femeile nu se depărtaseră încă cu turmele şi cu copiii când gropile erau în bună rânduîală, şi părintele Luca stetea cu inima împăcarâ în mijlocul luminişului şi-î îndruma pe oamenii care acum ascultau glasul lui.

Bran alesese luminişul tocmai pentru că era bine adăpostit, o fâşie lungă şi mai largă spre vale, de unde se aştepta năvala.

Privind locul de la deal, la dreapta era o râpă stau coasă* pc care chiar şi cei mai sprinteni dintre munteni numai cu multă opintire ar fi putut s-o urce. La stânga locul era aproape şes, dar in mare parte roviniş acoperit cu feregă mare şi cu mânzoc înalt şi stufos. Şi din o parte şi din alta drumul mai era apoi închis şi prin copacii răsturnați, pe care îi tăiaseră pentru colibi.

- Mai răsturnați copaci şi spre vale, ca să-i încurcați şi acolo, le zise preotul, şi peste puțin toată lumea porni la cale.

Rămăseseră în luminiş vreo sase sute de munteni, băieți, moşnegi şi oameni în putere, între care vreo optzeci aveau arcuri, iară ceilalți erau înarmați cu ghioage, cu îmblăcitori, cu securi şi numai puțini cu sulițe făcute, ca a lui Răciulete, pentru urşi si pentru mistreți. Pe când cei cu securile tăiau copaci, alții

trăgeau copacii răsturnați ici la dreapta, colo la stânga, ca sâ-i aşeze-n şir îndesat, toate în grabă nervoasă, făcând larmă zadarnică, împedecându-se unii de alții şi tremurând cei mai mulți de frică.

Cu cât maî mult înaintau însă pregătirile, cu atât mai cu chibzuială se urma lucrarea, şi în cele din urmă preotul nu mai avea nevoie să strige pentru ca toți să-**1** audă,

- Mare minune ar fi - grăi Răciulete — dac-ar maî cuteza să se apropie.

Ivit o dată într-un cap, gândul acesta trecu din om în om, şi în curând nu-i mai venea nici unuia să creadă că poate cineva în lumea aceasta sâ facă încercarea nebunească de a răzbi prin copacii răsturnați, de a trece prin rovinile fără de fund ori de a urca râpa ce dă-n prăpăstii adânci. Atât de bine adăpostiți se simțeau, încât nu puteau sâ înțeleagă cum adecă şi de ce oamenii aceia, cărora nu le făcuseră nici un rău, să se nâpustcacă asupra lor.

Pe înserate, însă, când se iviră prin desişul din vale cele dântâi capete, poiana răsună de chiote, în care mânia se amesteca cu un fel de voie bună.

- Potoliți! - strigă Vineş - şi cu capul la Iod

- Arcaşii înainte! le zise preotul. Dați-vă după copaci şi nimeni să nu tragă fără folos. *Sa.* vedem ce fac şi cum vor .vă ne apuce.

Grăind aceste, părintele I ,uca se trase spre partea de la deal a luminişului şi sc opri la marginea pădurii,

„Râvarsă, Doamne, puterea Ta - grăi apoi, ridicând dreapta spre cer - şi mă învredniceşte sâ împart binecuvântarea ta. Fiii tăî suntem cu toții: dă-ne tăria răbdării dacă vrei să ne Cerți unii prin alții. Ai tăi suntem, Doamne, şi ție ne dăm jertfă!'*

-Potoliți, potoliri! strigă bătrânul Vineş, care stetea nemişcat în mijlocul luminişului, faţa în faţă cu năvălitorii din ce în ce mai numeroşi şi din ce în ce mai lâimuitori.

Sosiți rânduri-rânduri ta copacii răsturnați în calea lor, ei se îndcsuiau din cc în ce mai rău pe îngusta muche a râpei. Fiind prea mulți pentru un loc atât de strâmt, se împingeau unii pe alții, certându-se în gura mare între dânşii. Câțiva voirâ să apuce la stânga, unde locul se lărgea, dar după doi, trei paşi simțiră că se cufundă şi săriră speriați înapoi. Izbindu-se aceştia de alții, se stârni o-nvălmâşeală în care mai mulți dintre cei de pc muchea râpei perdurâ pământul de sub picioare şi se răsturnară în prăpastie.

Dar oameni răsturnaseră copacii în drumul lor, şi tot oameni erau şi ei: n-aveau decât să puie mâna şi să-i deie la o parte. Era, ce-i drept, mai uşor să-i răstorni când nimeni nu te opreşte decât sâ-i dai Ia o parte când alții nu te lasă, dar dincolo de copaci era grâu şi mei, şi câți încăpeau puseră mâna ca să-şi facă drum.

Până aici munrenii priviseră stând liniştiți. Acum arcaşii începură să tragă.

Nu le era greu să nimerească, fiindcă săgeata, dată-n desime de oameni, întră în carne vie orişiunde ar fi căzut, loviți erau însă tot cei din rândul întâi, care puseseră mâna, şi cel lovit o dară nu-şi mai căuta drum înainte, cî ori cădea sub picioarele celorlalți, ori se dedea vâietându-se la o parte, ca să facă loc pentru alții.

Era învederat câ cu cât mai mult vor sta în Ioc, cu atât mai mulți au să fie loviți; ei munceau deci cu graba deznădâjduirii, împedecându-se unii de alții si trecând fără de milă peste cei răniți,

- Haida! haida!.,. strigă Râciulete când văzu că ei vor să treacă în luminiş şi se repezi cu sulița întinsă la vale.

B
B
B
B~

Intrați în încăierare sălbatică şi fără de nici o rânduiala, ei se rostogoleau oarecum la dreapta şi la stânga, şi acum muntenii îi împingeau pe năvălitori Ia vale, acum iar năvălitorii răzbeau înainte şi-i alungau pe munteni la deal. Orişicât de îndârjiți şî de inimoşi, apărătorii erau puțini; orişicât de mulți, agresorii nu încăpeau cu toții în luminişul îngust şi numai rânduri-rânduri puteau să ieie parte la luptă.

Mult ar fi trebuit să ție încăierarea dacă n-ar mai fi fost la mijloc şi Moroienii, care se coborâseră cu încetul, trecuseră valea şi-i apucaseră pe năvălitori pe ia spate»

O spaimă zguduitoare îi cuprinse pe roți când auziră în dosul lor sunetul buciumului şi, ca ieşiți din fire, a rupserâ la fuga care cum îl tăia capul în clipa de spaima, unii avântându-se în prăpastie, alții dând peste rovine, cei mai mulți buind orbiş în vale.

- Opriți-vă! Stați pe loc! lăsați-i sâ fuga! strigă preotul din răsputeri.

Intrați însă o dată în vultoarea luptei, muntenii se îndârjiseră şi nu mai erau în stare să se stăpânească, loveau fără de milă şi-n fugarii deznădăjduiți, şi-n răniții neputincioşi, şi goneau turbați la vale.

Preotul sună buciumul de rugăciune, dară iar nu mai asculta nimeni glasul lui.

- Ia adăposturile de iarna! strigă Cărbune.

- Þa adăposturi! La adăposturi! repetară cu toții, şt peste puţin zgomotul se mai auzea din depărtare din ce în ce mai mare, iară preotul stetea singur cu răniții şi cu morții în luminişul deşertat pe o clipă. Numai pe o clipă însă* căci în dipa următoare el se umplu de femei, care, văzând fuga năvălitorilor, coborâseră-n grabă mare şi se risipiră, Wieârindu-se şi blestemând, ca să-şi caute fiecare omul printre morți ori răniți.

Văicărelile aceste erau mai înfiorătoare decât răcnetele de mânie ale încăierării acum sfârşite, şî părintele Luca-şi acoperi faţa cu amândouă manile, ca să nu vadă cum femeile înfuriate se năpustesc asupra răniţilor rămaşi pe câmpul de luptă.

- S-a făcut! I-a adăposturi! strigă Moroiu, care se ivi din vale cu o parte din oamenii lui. Ne coborâm cu toţii în vale!

Preotul alerga uşurat spre dânşii.

- Mai întâi - grăi dânsul - avem sâ ne facem datoria către cei morţi şi către cei răniţi.

- îi omoram! strigară câţiva.

- Răniţii sunt, ca morţii, în paza lui Dumnezeu, care n-a vok să-1 peardă, ci numai să-i certe. Pretutindeni e Dumnezeu şi toate le vede: el v-a ajutat şi cl vă cerc să aveţi milă către cei ce vă cer milă,

O tăcere adâncă urmă iar după vorbele lui.

- îi vom îngriji - urmă el peste puţin - şi vom trage de la gura copiilor noştri ca să-i hrănim. Care vor muri, morţi au să fie, dar nu din vina noastră; iar pe cel ce vor scăpa, îi vom lăsa să se ducă Ia ai lor, ca sâ ducă veste bună despre noi.

- Binecuvântat să fie numele Domnului! grăîră oamenii şi se risipiră să-şi facă datoria, spre mângâierea sufletească a părintelui Luca,

II
ÎNFRĂŢIREA

- Haida! haida! striga Bodea trecând ca o nălucă printre cetele călăreţilor speriaţi din somn şi culcând la pământ pe cei ce-ndrăzneau să i se pună-n cale.

Gonind aşa pe nimerite, el se depărta din ce în ce mai mult de dealuri, dar numai înainte putea să meargă, căci la dreapta

avea pădure, la stânga se urma cociocul din ce în ce mai lat, iar în urmă sc auzeau bătăile copitelor şi zbieratele sălbatice ale călăreţilor.

Abia de tot târziu se desfăcu din cocioc un râuleţ cu apă limpede şi lină> peste care Bodea putu să treacă la stânga, întorcându-se iar spre munţi, el se perdu peste puţin într-un răchîtiş în care nu mai putea să fie urmărit, şi armăsarul, plin de spume, dete el de el mai întâi în treapăt mai potrivit, apoi în pas domol.

Trecuse şi prin aceasta, şi abia acum ajunse Bodea sâ se uite mai cu dinadins la buzduganul pe care-1 ţinea ca o armă sfinţită în dreapta lui.

Luna plină nu era încă ridicată la meazăzi şi trecea tăcută peste-ntinsul cerului de-o proaspătă seninătate. Razele ei se resfrângeau scânteind în pietrele nestimate cu care era împodobit buzduganul.

Nu, aşa ceva nu mai văzuse Bodea.

„Ăsta - îşi zise el - nu e armă, ci semn de stăpânire luat, pradă nestimată, de la cine ştie cine!"

Şi ridicându-şi buzduganul, el se simţea mare şi nebiruit de puternic.

Iar nu mai era însă în stare să-şi deie scamă unde sc află şi încotro merge. Munţii nu se mai vedeau. Trecea după toate semnele prin o luncă largă, căci pe jos era nisip, pe ici, pe colo pietriş, din când în când câte un trunchi de copac răsturnat fie de bătrâneţe, fie dc vânturi, fie de răvărsările râului şi putred acum, de intrau copitele calului prin el.

Trecuse miezul nopţii când el ieşi din nou la lărgimea luminată de lună. Un râu risipit peste o albie lată se vărsa la dreapta, scânteind pe ici, pe colo în bătaia razelor vii, şi pe ţărmurii lui, atât la deal, cât şi la vale, iar se vedeau focurile ;hsipite în şiruri lungi.

El ***îşi dete seamă*** despre desfăşurarea culmilor peste care trecuse.

„Asta e râul ce iese prin strâmtorile de la Capu-Coastei, îşi zise apoi; pe aici trebuie să apuc ca sâ ies la 1£aota şi sâ cobor apoi la peşteră."

Nu putea să-şi deie seamă despre depărtarea la care se aflâ, dar ştia gâ trebuie să-i fie lung drumul şi câ are să răzbească printre duşmani până la Leaota. El descăleca dar, ca sâ mai răsufle şi el, şi calul.

Vântul se pornise şi bătea ca peste poienele munţilor, din ce în ce mai aspru şi mai iernatic. Era parcă peste putinţă ca după dulceaţa zilei trecute să urmeze sub cerul senin şi văratic asprimea iernii grele; şi totuşi înspre revărsatul zorilor de zi deodată se porni ceaţa de-a lungul văii largi, iar dimineaţa, când Bodea porni pe prundiş la deal, începură sâ fluture prin act fulgii purtaţi de vântul din ce în ce maî puternic.

Putea acum să treacă nesupărat de nimeni înainte, căci pe asemenea timp nu mai ies nici lupii din vizuinele lor. Se cernea zăpada din ce în ce mai măruntă şi mai deasă. Măcinată de gerul crâncen şi de viscolul desfrânat, ea răzbea prin piele şi prin carne până la măduva oaselor. Putea să înainteze nesupărat de nimeni dacă mai e cu putinţă ca omul să treacă întreg şi nevătămat şi prin asemenea urgie neîmblânzită a cerului. Ici, calul îi luneca peste apa îngheţată-n pripă, colo, el răzbea gâfâind prin troieni îngrămădiţi la adăpost, şi pretutindeni vântul, şi din faţă şi din laturi, nicăieri adăpost, nici o clipă de răsuflare mai uşoară.

Gândul lui era, cu toate aceste, dus pe la fraţii lui, pe care-i stia rămaşi în poienele deschise, fără de adăpost şi fără de hrană, şi orişicât de mult ar fi iubit pe Frăţior al lui, îl zorea, mereii îl zorea.

Trecea din când în când peste leşuri înţepenite deger, dar nici el nu se maî scârbea, nici Frăţior nu se mai dădea sforăîfld la o pane: gândul lui îl ducea în poienele cutreierate de urgia' viscol iriL

Dar ce putea el să le facă? Cum ar fi putut să le dea vreun ajutor?! Nu se mai întreba: voia sâ fie cu dânşii!

Trecea, om sleit de puteri, prin faţa colibilor adăposriroare şi-şi aducea cu înduioşare aminte de copila cu mari ochi albaştri şi de zilele petrecute în îngrăditura de sub stâncă, dar îl zorea mereu pe Frăţior, lui atât de scumpul tovarăş în neobosita lui scăpare.

Iar fraţii lui şi tatăl Iui cel bun şi muma lui cea duioasă stăteau mângâiaţi în sufletele lor sub acoperişurile atjăpastitoare, purtau grijă de răniţi şi-i mulţumeau în fiecare clipă lui Dumnezeu, care se-ndurase a le arăta calea spre vetrele lor mai nainte de a se fi înfundat drumurile.

El era pierdut penmi toţi; lui nimeni nu îi mai purta de grijă; pe dânsul nimeni nu-I maî aştepta; la el nimeni nu se mai gândea: scos era din rândul celor vii, şi părintele Luca nu-**1** mai avea nici el decât în rugăciunile lui.

O minune de necrezut le era dar tuturora când el se ivi în ţlimineaţa zilei de a doua despre coasta acoperită cu zăpadă proaspătă şi curată, şi toţi alergară să vadă ei înşişi cu ochii lor şî se opriră cuprinşi de sfială religioasă în preajma lui.

Călare în albul nemărginit al zăpezilor pe armăsarul lui hegru ca pana lucioasă a corbului, ţinând în mâna dreaptă buzduganul strălucitor, cu faţa suptă şi sleită, cu ochii măriţi şî plini de Iacrămi, mai mult umbră de om decât fiinţă vieţuitoare, el părea o arătare cerească, de care nimeni nu era vrednic să se apropie.

' — Mărit şi lăudat este Dumnezeul nostru! grăi dânsul, ridfcâttdu-şt ochii spre cer,

De-a pururea mărit şi lăudat! răspunseră cu toţii, plecându-şi capetele.

Părintele Luca înainta ca-n aiurire câţiva pagi spre el* apoi se-ntoarse spre maica preuteasă, care rămăsese ca-nrnărmurită în pragul casei.

- Femeie, bucură-te! strigă el cu glas limpede. Iată fiul tău, pe care Părintele a toate l-a păzit şi ţî l-a ales dintre cei mai aleşi ca să mângăie printr-însul turma sa.

Bodea descăleca, cuprinse cu amândouă braţele gâtul armăsarului, care-1 purtase atâta timp şi-1 scăpase de atâtea primejdii, şi începu să plângă ca un copil greu certat, şi plângeau cu toţii împreună cu dânsul.

- Ah, mare e puterea lui Dumnezeu! - strigă el - şi nu e în lumea aceasta suferinţă prea mare pentru omul ce se razămâ cu credinţă tare şi nestrămutată în bunătatea lui!

întorcându-se spre tatăl său şi mumă-sa, el le ceru cu capul plecat iertare peniru zilele grele prin care trecuseră în urma nesocotinţei lui şi Ie sărută mâna cu fiiască supunere, în vreme ce mulţimea se uita la el ca Ia un sfanţ.

Intrat în casă, el căzu la picioarele preotului şi-i zise:

-Ascultă, părinte, iartă şi binecuvântează!

Timp îndelungat au stat împreună numai ei singuri, fiul făcând mărturisire despre ispitirile prin care a trecut, iar tatăl ascultând cum a fost pusă la încercare virtutea fiului său.

- Nemărginită e, Doamne, îndurarea Ta! zise el cu inima uşurată când fiul său ii spuse cum copila cu ochi albaştri s-a ivit la marginea zăvoiului, ţiind armăsarul de căpăstru. Şi ce s-a tăcut ea? întrebă apoi cu inima încleştată.

Bodea îi spuse cum s-a opnr şi a trimis-o la muma ei.

- Mare eşti, Doamne, bun eşti, Părinte, şi nemărginită e purtarea ta de grijă! strigă preotul, cu inima încă mai uşurată.

Urmându-şi apoi fiul mărturisirea, el descrise în vorbe puţine, dar bine alese, grozăviile celor doua nopţi.

- Puternic eşti, Doamne, şi neasemănat de aspru în dreptatea ta! zicea preotul. Puternic eşti! repeta la fiecare pas făcut de fiul său.

- Adevărată e mărturisirea mea - grăi Bodea în cele din urmă - şi nici un gând ascuns nu-mi pătează sufletul; nefăţărită îmi este căinţa şi nestrămutată hotărârea de a stărui în căile Domnului. Treci, părinte, cu vederea neputinţele mele, iartă păcatele mele şi mă binecrlvintează.

- Nu sunt eu vrednic sâ judec laptele pe care numai după rânduirea iui Dumnezeu şi numai cu al Lui ajutor ai putut sâ le săvârşeşti, îi răspunse preotul. De la Domnul e mântuirea ta: ascultă glasul inimii tale, căci prin inimâ-l povăţuieşte El pe fiecare după vrednicia lui. Puind apoi dreapta în creştetul fiului său, el închise ochii şt urmă rostind vorbele încet şi respicat: Unealtă oarbă şi nemernică sunt, împărate a toată suflarea, revarsă prin mine îndurarea ta asupra acestui fiu căit al tău, primeşte jertfa lui de sine şi luminează mintea lui, deschide-i inima şi fe-1 vrednic să ducă la îndeplinire voinţa Ta.

- Dea pururea preamărit e Domnul! grăi Bodea şi se ridîcă-n picioare.

Sufletele amândurora erau pline de un simţământ de alinare şi luminate de fericirea pe care aici în lumea aceasta nu poate s-o guste decât omul lepădat cu desăvârşire de sine şi împăcat în cugetul lui.

Şî totuşi o durere grea le-ntuneca viaţa: Bodea nu mai putea să fie urmaş în preoţie al tatălui său. N-o zisese nici unul, nici altul aceasta şi nici nu s-ar fi incumătat s-o zică, dar le era amândurora de sine înţeles că Dumnezeu nu îndrumează spre fapte săvârşite cu încruntare bărbătească pe cei aleşi de Dânsul în rândul mijlocitorilor iubirii lui.

Şi nici că mai era îndreptat gândul lui Bodea spre părinteasca blândeţe a preoţiei.

înăsprită prin marile zguduiri ale zilelor trecute şi întărită prin faptele bărbăteşti ce săvârşise, inima lui nu se mai muia în fața suferințelor trecătoare, ci se umplea de o îndârjită pornire spre faptă. Izvorul a toate relele nu mai era în gândul lui soarta oarbă» ci nesațiul şi nesocotința omului lăsat în voile lui. Lovit are să fie, şi încă mereu şi fără de cruțare, biciuit şi strâns cu străşnicie în frâu, stăpânit cu mâna zdravănă are să fie omul de-a pururea pornit spre fărădelege.

Cu senină mulțumire sufletească primi dar vestea despre încăierarea din luminiş, şi jalea îl cuprinse numai când află că între morți a fost şiVineş, înțeleptul bătrân, la vatra căruia atâte' inimi tinere s-au încălzit.

- Ah! fiare sălbaticei stârpituri dezbrăcate de firea omenească! strigă el, răzvrătit în toată ființa luh

Văzând dar purtarea de grijă a învingătorilor pentru duşmanii lor răniți, el nu se mai înduioşa.

înțelegea, ce-i drept, că aşa trebuie sâ fie. Deopotrivă cu fiarele sălbatice ar fi fost şi ei dacă i-ar fi omorât ori i-ar fi lăsat pradă fiarelor sălbatice. Bine făceau, altfel nu puteau să facă, şi el se simțea înălțat şi mai apropiat de Dumnezeu ştiindu-se carne din carnea lor şi sânge din sângele lor. Cy toate aceste, un zâmbet batjocoritor se ivi pe buzele lui.

— Mare e vârtutea voastră! le zise eh Cei mai vrednici şi mai iubiți dintre ai voştri au rămas morți pe câmpul de luptă ori zac slutiți pe patul de suferințe; văduvele cutrieră câmpul pustiu bocindu-se amarnic, şi copiii rămaşi fără părinți umbli cerşind de la prag la prag; stați tremurând de frică şi priveghind cu. neadormire, pentru ca nu cumva o nouă năvălire.să vă, găsească nepregătiți: nu vă temeți vorcă oamenii aceştia, pe care îi hrăniți trăgând bucata de la gurile voastre şi ale copiilor voştri» întorşi la ai lor, vor veni iar, ca să răpeascaşi puținul care vi-a mai rămas?

- Să vie! i se răspunse. Cu atât mai dreaptă are să fie mânia noastră, şi cu atât mai cu prisos vor fi certați prin brațele noastre!

- Nu, le zise el. I^crămile văduvelor şi ale orfanilor ard pământul pe care cad, de nu mai răsare iarba pe el, şi voi, care ați primit cu binecuvântarea cerească sarcina de a purta grija de femeile voastre şi de copiii voştri, călcați legea dacă vă puneți viața în primejdie: numai nouă', celor ce nu lasă-n urmă nici văduve, nici orfani, ni se cuvine să intrăm în luptă pentru apărare părinților şi a fraților noştri.

, Gândul acesta era atât de luminos, încât toți îl primiră ca îndrumarea pornită din cer.

Nu se poate, în adevăr, jertvă de sine mai frumoasă şi mai plăcuți Ini Dumnezeu decât să te lepezi de mulțumirile lumeşti şi să-ți dai toată viața pentru apărarea celor ce împlinesc voința Tatălui Ceresc, purtând grijă de copiii lor. Cuprinşi de o însuflețire fără de seamăn, junii alergară la Bodea şi-1 rugară să se pună în fruntea lor şi sâ-i ducă orişiunde va voi el.

Erau numai cincizeci şi opt, dară Bodea ştia atât de bine că puterea n-o dă numărul, ci hotărârea bărbătească,

- Nu vâ cer să muriți apărând pe părinții şi pe frații voştri, căci a muri nu e greu, le zise el. Vă întreb: sunteți ori nu gata sâ trăiți pentru neamul vostru, cel mai ales dintre toate neamurile aruncate de soartă pe pământul acesta, sâ vă gândiți în toate clipele vieții noastre numai la binele lui şi numai mărirea lui s-o râvniți?

- Suntem gata! strigară ei îrirr-un glas.

- E neînduplecată hotărârea voastră? ,

- Neînduplecată!

- Sunteți gata sâ vă legați cu jurământ?

'- *z-* jurăm! jurăm! strigară ei.

.!. - Dați-vă bine seamă despre legătura în care intrați, despre Mircina ce primiți şi despre jertva ce aduceți, urmă Bodea. Vă

împăcaţi voi cu gândul că, întorcându-vă obosiţi ori poate chiar răniţi din luptă, n-o să aveţi soţii care să vă mângâie, nici copii care să vă înveselească?

- Ne împăcăm! strigară ei.

Mumele începură sâ se bocească, parcă şi-ar fi văzând copiii duşi la pierzare.

- Copiii - grăi preotul - nu sunt stăpâni pe vieţele lor, şi nici lor nu H se cuvine sâ le deie, nici tu nu ai căderea de a le primi.

- Duceţi-vă - le zise Bodea - , staţi trei zile de-a rândul nemâncaţi, mărturisiţi-vă părinţilor voştri, cereţi binecuvântarea preotului vostru, şî acela care va fi rămas tare în hotărârea lui să fie în noaptea zilei de a treia în luminişul pătat de sânge, ia mormântul nouă tuturora neuitatului Vineş.

- Fîule, - grăi preotul după ce junii se risipiră - cerului numai jertva curată şî adusă cu toată inima îi este plăcută. Nu e îndoită inima ta? nu e rănit sufletul tău? N-o să te căieşti niciodată de a fi adus jertva aceasta?

Bodea înţelese vorbele tatălui său, şi copila cu mari ochi albaşrri se reivi în gândul lui, dară el n-o vedea în carne şi oase, ci ca pc o sfântă perdutâ în alte lumi.

- Nu ştie nimeni astăzi care-i vor fl mâne îndemnurile inimii, răspunse el. Omul îşi ia hotărârile după pornirile clipei în care se află, iară virtutea bărbatului e stăpânirea de sine în. statornicia voinţei. Dar - adăugă peste puţin - mai am trei zile ca să mă luminez.

Trei zile lungi şi petrecute în cucernică răsgândire mai avea,

în timpul acestor zile el nu vedea decât suferinţele grele ale semenilor săi şi primejdiile mari de care erau împresuraţi în fiecare clipă. îşi reamintea leşurile risipite pe câmp, stafiile înci vieţuitoare, desfrâul deznădăjduiţii, urgia viscolului, şi o>

adâncă jale îl cuprindea când se gândea la cei rămaşi încă în poienele troienite, fără de adăpost şi fără de hrană.

Scăpat prin o minunată potrivire a întâmplărilor din atâtea primejdii, el îşi socotea viaţa de acum nu ca urmare a celei de mai nainte, ci ca dar din prisos, pe care are să-1 păstreze cu sfinţenie pentru binele tuturora, Siluindu-se pe sine însuşi, el ajunsese să trăiască mai mult cu sufletul decât cu trupul, nu mai dorea nimic pentru sine, şi fiinţa lui întreagă era străbătută de o senină şi luminoasă fericire când se gândea pe sine alergând în fruntea cetei sfinte şi luptând fără de răgaz ca să stârpească răul şi sâ ocrotească pe cei neajutoraţi.

- Cai! - le zicea el celor stăpâniţi de acelaşi gând - cai să vă căutaţi, căci prin mijlocul lumii înrăutăţite numai călare se poate răzbi!

Vântul se potolise, norii se risipiseră, şi-n noaptea zilei de a treia, când junii urcară-n luminişul tăcut, luna iar trecea pe cer înseninat şi mai vârtos limpede revărsându-şi razele asupra zăpezilor scânteietoare.

Se adunaseră la mormântul lui Vineş patruzeci de inşi, toţi călări. Ceilalţi se răzgândiră fie pentru că nu erau în stare să steie nemâncaţi trei zile de-a rândul, fie pentru că nu puteau să-şi părăsească părinţii.

- Descălecaţi şi puneţi manile pe crucea de la căpătâiul mormântului, le zise Bodea, puind mâna pe cruce.

< Ei descălecară şi se îngrămădiră împregiurul crucii.

. - Ziceţi după mine, urmă el apoi: Jur sâ mă leg frate de cruce! Să nu mă despart niciodată de fraţii mei! Să n-am nici un gând ascuns în faţa lor! Să rabd alăturea de dânşii toate nevoile! Să intru dimpreună cu dânşii în foc şi în apă! Să mă supun fără de şovăire căpeteniei noastre! Sâ nu râvnesc la averi lumeşti! Să nu cruţ pe cei răi! Să ajut pe cei neputincioşi! Să păzesc legea creştinească şi să nu fac nimic fără de binecuvântarea preotului rânduit mie ca pastor sufletesc!

Rostite cu glas tare, rar şi răspicat de dânsul şi repetate de dânşii într-un glas tare, vorbele răsunară departe în liniştea nopţii geroase.

- Voinţa lui Dumnezeu.sâ se împlinească! mai adaogă el
- De-a pururea sfântă! răspunseră dânşii.

III

DRAGOSLAVELE

Umilit şi ruşinat, Brân era hotărât să urmeze drumul spre Capu-Coa&teh dară cei maî mulţi dintre putinii oameni care mai rămăseseră la gropile deşerte ţineau sâ se întoarcă cu mcrindea la vetrele lor. A fost dar nevoit să urce iar în poiene.

Muncit însă de gândul câ numai din vina Iui Bodea a fost lăsat în voia sorţii, el nu mai putea să se întoarcă la ai săi, şi în culmea I^aoteî stătea cu inîma îndoită dacă e sâ se ducă la Cândeştii, care aşteptau sub Scărişoara, cu puţinii ce mai erau gata să-1 urmeze, ori să treacă la Ursan, ca sâ-1 ieie şi pe dâosul cu ai Iui.

încercarea de a-**1** scăpa pe Bodea trebuia neapărat s-o facă: viaţa toată şi-ar fî făcut altfel mustrări amarnice.

Tot atât de amarnice i-ar fi fost însâ mustrările şi dacă încercarea, făcută în pripă, ar fi rămas şi de astă dată zadarnică. El coborî dar spre trecătoare, ca să ieie înţelegerea cu Ursan.

Lui Uisan^nu-i era deloc să părăsească gura trecătorii.

Strâmtoraţi din vale, unde îndesuiala era mare şi lipsa de hrană ajunsese nesuferită, fugarii făcuseră în două rânduri încercarea de a se întoarce iar la lărgime, şi muntenii, mândri de a-î fi răspins, ţineau morţiş sâ nu le lase drumul deschis.

Aflând dar că n-a reuşit încercarea de a închide strâmtoarea de la Capu-Coastei şi că astfel nu mai au nici un rost siluitele

lor, ei se turburară şi luară lărmuind hotărârea de a se întoarce şi dânşii la vetrele lor.

r- Mai bine puţini şi inimoşi decât mulţi şi cu gândul împărţit, grăi Bran, care, după cele petrecute în valea Râului Alb» sc temea mai mult dc ai săi decât dc duşmani. Sa vie numai cine vrea eu toată inima, iar ceilalţi să plece în ştirea Domnului, ca sâ nu ne mai încurce.

Dintre ai Iui Bran şi dintrfc ai lui Ursan împreună mai râmaseră numai vro sută şi treizeci de oameni, şi nici măcar pe aceştia nu puteau să-i ieie pe toţi cu dânşii.

Dacă, părăsind ei gura trecătorii, fugarii se întorceau la locurile lor de mai nainte, iar era tăiat drumul între Păpuşa şi poienele Bucegîlor, şi Ursan nu se mai putea întoarce cu ai săi.

Ei hotărârâ dar ca Mateiaş, un fel de Râciulete, om mărunt, sprinten şi isteţ, sâ rămâie cu cincizeci de oameni deasupra strâmtorilor din vale, ca sâ ţină trecerea deschisă.

- Mare nevoie n-ar fî de asta — grăi Bran - , căci mâ întorc eu aici în gura trecătorii şi aici o să iernăm noi, cu ajutorul lui Dumnezeu,

Seara, când în luminişul bine adăpostit se pornea încăierarea, Bran şi Ursan erau încă tăbărâţi în gura trecătorii luminate de focuri multe şi mari, de ai fi crezut că-mii de oameni se încălzesc şi frig berbeci la ele.

Cu toate aceste, în revărsatul zorilor de zi, când ei se pregăteau de plecare, fugarii iar se iviră prin apropiere.

Deşi hotărâseră să părăsească gura trecătorii, le era peste putinţă să plece.

o Ii apucase deodată o mânie oarbă, şi nu e nimic mai sucit decât omul ajuns la îndârjire: le vede toate de-a-ndoaselea şi le face toate pe apucate.

•h Ziceau cipleacă, dar îşi mai făceau de lucru; ziceau că nu mai ţin să-nchidă trecerea» dar săreau cu toţii ca muşcaţi de

şarpe-n picioare îndată ce se ivea pe ici, pe colo câte o barbă zbârlită, ieşind din dosul vreunui brad bătrân.

Şî tocmai Bran cel atât de grăbit mai nainte era acum cel mai zâbavnic.

' Ii era lui de Badea* dar mai mult fi era de ai săi, pe care îf ştia risipiţi prin poiene, şi cu cât mai mult se gândea, cu atât mai vârtos se încredinţa că nicăiri ei n-ar putea să petreacă iarna maî bine decât aici> în aceste văi strâmte şi adânci. Unii dintre dânşii îşi aveau adăposturile parte în valea Râuşorului, parte dincolo, la peşterea cea mare, unde era coliba părintelui Arie, bătrânul uitat de moarte, care nu se mai hrănea decât cu rădăcini de ierburi. Ei nu puteau să răsufle nici în aceste văi înfundate dacă fugarii treceau iar spre Capu-Coastei,

„Eu stau aici - îşi zicea el îndărătnic -, aici rămân, aici mor; pe aici nu mai trece nimeni câtă vreme mai răsuflu eu!"

- Da, da! Plec, dară mă întorc! îi răspundea apoi lui Ursan, care de atâta timp nu-şt mai văzuse nevasta şi copiii şi zorea mereu pe ceilalţi.

Pe la amiazâzi sc pomeniră cu Bunea, care venise-n grabă mare cu Bradu şi cu Vespe, ca sâ Ie aducă vestea despre cele petrecute-n luminiş şi despre întoarcerea Moroienilor la adăposturile de iarnă.

Acum nu-i mai trecea nimănui prin minte să zorească plecarea.

O bucurie nemaipomenită îi cuprinse pe toţi.

Li se prefăcuse deodată toată firea, şi fiecare se simţea destoinic să ţină pept cu zece.

— Ceea ce au putut Moraienii putem şi noi! strigară toţi din toate părţile şi puseră mâna pc topoare, ca să taie copaci, să-i răstoarne rânduri-rânduri şi sâ-nchidă trecătoarea.

în vreme ce Mateiaş se coborî în vale, ca sâ închidă şi el tot cu copaci răsturnaţi strâmtoarea despre Capu-Coastei şi să urce apoi în deal, unde avea să stea de pază, buciumasii urcară-n poiene» ca să vestească lumea că poate sâ pornească la vale.

— De, nu poate nimeni să ştie azi cum au sâ vie lucrurile mâne! zicea Bran când Ursan zorea plecarea. Ţi-e uşor ţie, căci ai tăi sunt bine adăpostiţi.

Aşa au trecut mai multe zile de-a rândul, dar apoi au şi plecat peste două sute de inşi spre Scărişoara, unde Cândea nu mai avea decât vreo şasezeci dc oameni.

Era tocmai în amurgul serii când Mala s-a ivit cu calul Ia marginea zăvoiului şi statostele pornise cu o seamă dintre oamenii lut Ia vale, crezând că-1 va fi oprit cineva pe îndrăzneţul fugar.

Bran, Cândea şi Ursan, care cunoşteau acum locurile, nu mai umblată cu apucături piezişe ca să-i sperie şi să-i zăpăcească pe cei din vale, ci ţinură toţi oamenii strânşi la un loc ca sa deie o lovitură zdravănă şi hotărâtoare,

- Mulţi, putini, câţi vor fi - îşi ziceau - , noi suntem mai tari decât dânşii.

Sosiţi dar ia muchea surpăturii, ei se străcurară la stânga, pe drumul ştiut de Bran, până din jos de adăposturile de iarnă, apoi se adunară cu toţii în dreptul cotiturii, unde valea se strâmtează.

în jos valea se lărgea, şi la dreapta văii se vedea şi stânca piezişă, sub care se afla îngrăditura perdută-n dosul răchiţilor. Ar fi văzut, dacă n-ar fi fost prea târziu acum, chiar şi pe Bodea depârtându-sc în goana armăsarului, precum şi pe starostele care plecase cu oamenii în urmărirea lui,

-Avem sâ-1 luăm pe Bodea şi sâ deşertăm gropile stărişorenilor, le zise Bran, Dac-ar fi să nu-1 găsim pe Bodea, ne alegem ostateci, pe care-i ducem cu noi şi-i ţinem până ce nu ne vor fi adus pe Bodea. Coborâm dar pe-ndelete, pornim cu pas mărunt la deal şi, orişice ar fi, nu ne risipim, ci rămânem «măr la umăr şi nu lăsăm pe nimeni să treacă la vale. Daţi cu

toată puterea-n cine ar voi să vă lovească; împingeţi înainte pe cine nu vrea să meargă; dar nu perdeţi timpul gonind pe cei ce fug din calea noastră: avem sâ le facem toate iute si mai nainte de a le fi venit ajutor de la vale. Om întreg fîeştecarc! Haida!

— Cu voia lui Dumnezeu! îi răspunseră oamenii, şi ceata porni încetul cu încetul prin pădurea deasă la văle.

Era foarte bine chibzuită rânduiala lui Bran, dar lucrurile nu ies totdeauna după cum le plănuieşte omul.

Prin adăposturile de iarnă ale scărişorenilor şi prin colibile de pe sub coaste erau îndesuite aproape două mii de suflete, şi muntenii aveau în faţa lor cel puţin şase sute de oameni destoinici de luptă, care mai aveau destul timp ca să se adune în fundul văii şi să se pregătească.

Mai nainte de a fi coborât muntenii la vale, se stârniră zăvozii cei mari, şi câteva femei, prinzând de veste, începură sâ fugă strigând în gura mare, dar nu la deal, ci, ca totdeauna, la vale.

- Mai repede! strigă Bran, care le spusese să umble cu pas măsurat.

Ca luată de un vârtej se răscoli mulţimea îngrămădită în valea îngustă după ce muntenii se coborârâ şi se înşirară din coaste-n coaste. Femeile pornite la vale se-ntoarseră înapoi şi, izbindu-se-n cele ce veneau în urma lor, se-nvălmăşiră de ai fi crezut că se-ncaieră-n luptă pe moarte şi pe viaţi Nu mai ştia nimeni încotro s-apuce, şi pădurile de dimpregiur răsunau pline de vaietele spaimei. în faţa lor însă muntenii nu aveau decât pe zăvozii din ce în ce mai îndârjiţi şi afară din cale slabi, care se aruncau ca nişte lupi hămisiţi asupra lor şi îi ţineau la tot pasul în loc, încât ei numai culcându-i cu lovituri zdravene la pământ puteau să înainteze. Mulţimea se îngrămădea sus, în dreptul surpăturii, în faţa colibei lui Dragoslav şi pe arăturile proaspete, călcând grâul de curând răsărit şi umplând valea de o larmă sălbatică.

Deşi mulţi însă, oamenii aceştia nu erau deloc porniţi spre luptă. Se apărau cu îndârjire când se aflau în strâmtorare şi nu puteau sâ scape nici cu fuga, nici prin supunere umilită, dar aşa, numai mânaţi de mânie, nu se avântau. Slabi de nemâncare, prăpădiţi de nelinişte şi rebegiţi de frig, ei stăteau tremurând de frică şi gata de a cădea cu faţa la pământ.

I,e era destul să-i vadă pe munteni pentru ca să înţeleagă că ei caută pe Bodea, care şi la chip, şi la port, şî la purtare era la fel cu dânşii, Dragoslav se-mbârbâtă dar, luă pe doi dintre ai săi cu dânsul şi coborî cu pas măsurat, cu capul plecat şi cu manile pe pept spre dânşii, ca sâ le spună cumva câ acela pe care-1 caută se află mai la vale şi că-1 vor aduce.

Şi tot cu capul plecat şi cu manile la pept steteau toţi în fota muntenilor, care se opriseră la depărtare de vreo sută de paşi şi se uitau cu un fel de mitare la feţele slabe şi galbene şi cu toate aceste, pe ici, pe colo, foarte blajine şi plăcute.

înţelegerea era aproape peste putinţă. Muntenii vedeau însă ai ochii supunerea celor ce Ic steteau în faţă şi din gesturile iui Dragoslav înţclesârâ câ Bodea trăieşte şi se află mai la vale, undeva, şi că e gata să meargă ca sâ-I aducă.

- Binecuvântat sâ fie numele Domnului! grăi Bran uşurat. Noi însă - urmă apoi întorcându-se spre Ursan - nu putem sâ aşteptăm aici- în fiecare clipă poate sâ le vie ajutor din vale, ji mult mâ tem că ei umblă să ne momească până ce nu le va fi sosit ajutorul; Să deşertam dar gropile, să ne luăm pe cei mai Chipeşi ca ostateci şi să aşteptăm pe muchea surpăturii, de unde ni-e deschis drumul spre poiene.

Dupâ purtările şi după toată înfăţişarea lui, Dragoslav era onvde frunte, deci unul dintre aceia pe care aveau sad ieie cu dânşii- Bran îşi dete dar silinţa sâ-**1** facâ să înţeleagă că el nu poate să plece, ci trebuie sâ trimită pe altcineva.

Neputând să-l înțeleagă, Dragoslav voi să plece, dimpreună cu cei doi soți ai săi.

- Ce ne mai perdem timpul?! strigă Ursan. Să-i legăm cot la cot, că vor înțelege ci ce trebuie să facă pentru ca sâ scape.

Câțiva dintre oameni ieşiră din rânduri şi puseră mâna pe ei, ca sâ-i țină şi să-i lege.

Vaietele se porniră din nou, şi în mijlocul mulțimii adineaoarâ umilite sc porni o mişcare năvalnică şi se ridicară la început câteva şi apoi din ce în ce mai multe capete purtate cu îndărătnicie. O clipire din ochi a lui Dragoslav ori cea mai mică împrotivire a lui ar fi fost destul pentru ca să-i sară cu toții într-ajutor; el se lăsa însă în voile celor ce voiau să-l lege şi-i îndemnă şi pe ceilalți doi să râmâie liniştiți.

Două femei tinere, înalte şi cu deosebire trupeşe, răzbiră acum, făcându-şi drum prin mulțimea zgomotoasă, şi înaintară cu pas țeapăn şi cu capul ridicat spre Ursan, care începuse a-l lega pe Dragoslav cu o funie de tei luată în pripă din nişte desagi.

Erau Luda şi Ringa, cele două mai mari dintre fiicele căpeteniei, surori - nu gemene, dar rupte din aceeaşi bucată, deopotrivă la chip şî la făptură, amândouă mândre, dar pline de cuviință, amândouă frumoase.

Bran rămase perdut în privirea fețelor albe şi cam lungărețe şî, fărmecat de privirea marilor ochi albaştri, făcu un pas spre ele.

Ele veneau să-şi ceară fiecare soțul şi amândouă împreună părintele şi ori să-şi împlinească gândul, ori să râmâie şi ele, căci acolo unde e soțul are să fie şi soția, acolo unde e părintele arc să fie şi copilul.

Dar mai avea Dragoslav o fotă, a treia, cea mai mică, copila, afară din cale gingaşă: unde era ea? Mala unde era? întrebau toți, şi nimeni nu putea să deie răspuns. O căutau toți, şi nimeni nu putea s-o găsească. O căuta muma ei, şi nu era nicăiri, o căutau surorile ei, o căutau toți într-o nelinişte din ce în ce mai neînțeleasă.

Bran se simțea nemângâiat că nu poate să le vorbească, ca sâ le întrebe ce caută, ce doresc, şi nu-şi putea închipui că poate cineva în lumea aceasta să nu voiască ceea ce vor ele şi să-şi stăpânească dorința de a împlini dorințele lor.

Luda puse mâna pe funia de tei şi-şî dete silința să împedece înnodarea ei.

Ursan, ridicând ochii spre dânsa* se opri pe o clipă; îndărătnicit apoi, cl strigă:

- Legați-le şî pe ele!

— Asta nu! grăi Bran, făcând câțiva paşi spre ele. Oamenii care se dau de bunăvoie nu se leagă: duceți-le şi pe ele la deal, dar nu le legați decât dacă n-ar fi voind sâ meargă.

Orişicât de repede s-ar fi urmat aceste una după alta, timpul trecea şi-n fiecare clipă putea sâ sosească ajutorul din vale.

Pentru ca muntenii să nu rămâie strâmtorați la mijloc, el se-ntoarse spre dânşii, desfăcu şirul, lăsând în el o spărtură de câțiva paşi, apoi îi făcu mulțimii de sorbi îngrămădite sub coaste semn să treacă prin deschizătură la vale.

încet, cam cu frică si în silă, împîngându-se unii pe alții înainte şi pe ici, pe colo, cu fețele posomorâte, se porniră fugarii în vale; dar îndată ce câțiva trecură prin răsuflătoarea ce li se deschisese, ei se revărsară furtunatic şi se risipiră, lârmuind, în largul văii; din sus de munteni rămaseră numai Dragoslav cu ginerii săi şi cu fiicele sale, care steteau nemişcate şi cu capul îh piept, iar ceva maî departe, muma nemângâiată, care tot îşi mai căuta fiica.

- Acum răpede la gropile cu bucate! strigă Bran.

Si în vreme ce Ursan urca, ducând, cu vreo treizeci de oameni pe ostateci la deal, scărişorenii se duseră la gropile taumai de dânşii ştiute şi începură să curâțe frunzele risipite pe ele,

Fugarii nu stăteau însă nici ei în nepăsare.

Femeile se depărtaseră iute şi fără zgomot la vale, şi Ursan nu era încă sosit Ia muchea surpăturii când ele erau trecute dincolo de cotitură şi-n faţa muntenilor se aflau numai bărbaţii cu capetele claie, care se învârteau nerăbdători la un loc, uîtându-se mereu spre cotitură, de unde se aşteptau să le vie ajutor grabnic orî să-1 aducă pe Bodea, pe care-1 ştiau sub pază bună la cortul starostelui.

Tot spre cotitură se uita şi Bran;

Deşi se-ntunecase, era încă destulă lumină ca să poată urmări cu ochii mişcările lor.

îndată ce simţiră că muntenii iau ceva din gropile împregiurut cărora se-ndesmau în grabă înfierbântată, ei deteră cu socoteală că în gropi sunt grăunţe şi se înfierbântară şi ei.

Nu mai era acum vorba sa scape pe Dragoslav şi pe ai lui, care tot scăpau şi ftră de ajutorul lor după ce-1 aduceau pe Bodea, cî în gropi era hrană, pe care dânşii n-o ştiuseră şi pe care ceilalţi începuseră s-o ducă, depărtându-se gâfâind sub greutatea desagilor plini.

Câţiva dintre ceî mai îndrăzneţi se avântară înainte şi peste puţin se puseră cu roţii în mişcare.

- La deal! la deal! striga Bran, care se ferea de încăierare.: Lăsaţi ce-a mai rămas şi cu toţii la deal!

Ca o haită lihnită de foame se aruncară fugarii asupra' gropilor, şi pe când muntenii se depărtau încetul cu încetul la; deal, la gropi se învultorcau ceilalţi, strivîndu-se unii pe alţii în opintirile lor de a apuca fiecare câte ceva.

Acum nu se mai gândea nimeni la Dragoslav şi la ai lui, nici Ia Bodea, pe care-1 aşteptaseră cu nerăbdare.

- O să se potolească ei şi-o să vie apoi, ca să m-1 aducă! grăi> Ursan, şi muntenii se retraseră spre locul bine adăpostit pe care şi-1 aleseseră rândul trecut. i

IV
RĂTĂCIREA

Singură şi părăsită dc toţi!

Nu! Singură da, dar nu părăsită.

îi părăsise ea pe toţi, se desfăcuse de norodul ei, se lepădase de fraţii şi de surorile ei> fugise de la părinţii ei, ca sâ se ducă cu el în lume, departe, unde nimeni nu-i mai ştie.

Din clipa în care 1-a zărit stând perdut în uimire pe muchea surpăturii şi ochii ei s-au întâlnit în privire nesăţioasă cu ai lui, ea n-a mai avut în mintea ei alt gând, nici în inima ei altă dorinţă decât să-1 vadă iar şi mereu să-1 vadă, să-i fie aproape şi mereu aproape, să se târască după dânsul şî să i se deie roabă pe vecie.

Trebuia să spună c-a văzut oameni străini pe muchea surpăturii, şî ea a tăcut. $tia atât de bine din câte primejdii a scăpât-o obştia, cât de mult s-a luptat şi cât sânge a vărsat ca s-o apere pe dânsa, cât a suferit şi a răbdat ca ea să poată trăi, toate le ştia, şî î-a amăgit, cu toate aceste, pe cei ce-i dăduseră Si păziseră viaţa, căci numai pentru el mai avea dânsa inima.

Seara, când fraţii ei au pornit la deal, ea ruga pe Biez, stăpânul aspru şi nemilos al întunecimilor, să ocrotească pe străinul învrăjmăşit, iar în urmă, când 1-a văzut pe Bodea prins legat cot la cot, ea nu se bucura dimpreună cu ai săi, ci tremura pentru dânsul şi urzea în năvalnice născociri scăparea tei.'

O! câtă răsfăţare sufletească şi cc dulci chinuri îi întunecau mintea când însoţea, tremurând în tot trupul, pe femeile ce-1 Meeau la staroste! Gât de mult îi era dezmerdat auzul când a fost atins de vorbele rostite de dânsul! Gât de pierdută era în fioroasă amorţire când el o ducea atârnată parcă de braţul lui.

Zile de beţie necurmata şi dc înaiurită fericire au Fost acelea pe care ea le-a petrecut pregătind prin tainică uneltire scăparea lui-

Iară el» scăpat o dată, a lăsar-o la margine de drum şi a trimis-o la mama ei.

Şi totuşi! o, putere fără de seamăn, stăpână a toate covârşitoare a omului, iubire, tu, care eşti parte ruptă din dumnezeire! mai presus de tine nimic nu este; tu toate le acoperi! Ea se uită în urma fogarului parcă abia acum s-ar fi dat pe faţă fiinţa lui cea dumnezeiască.

Da, el avea dreptate. Nici că era cu putinţă ca el să nu aibă dreptate. Ea trebuia să se întoarcă la muma ei cât mai curând, pe cel mai scurt drum; aşa a zis el; aşa trebuia să facă.

Conştiinţa datoriei de oarbă supunere către părinţi se redeşteptă cu o putere neînvinsă în sufletul ei, şi orişicât de mare ar fi fost durerea ei de a-l vedea depărtându-se în întunericul serii, ea era covârşită de mulţumirea că dorinţa lui o îndeplineşte făcându-şi datoria.

Da, cl trebuia să se întoarcă la ai lui şi ea trebuia să rămâni la ai săi: despărţiţi trebuiau sâ fie, după cum despărţite erau şi neamurile lor.

Plânsul o-necă şi lacrămile o podidiră, dar nu putea să-şi deie seamă dacă durerea de ad fi perdut pe el ori bucuria de a se fi regăsit pe sine o face să plângă, şi ar fi voit ca tot aşa să plângă mereu.

întorcându-se la deal, ea zări în depărrare câţiva călăreţi cşrq goneau Ia vale.

Zadarnică le era goana; asta o ştia dânsa.

Cu toate aceste, ea se întoarse iar la vale şi coborî mergând înaintea lor pentru ca nici măcar prin gând să nu le treacă,** o bănui.

- Fetiţă frumoasă şi mult jingaşă, - îi zise unui dintre călăreţi, domolindu-şi calul în mersul lui - nu cumva ai văzut gonind pe aici un călăreţ* ducând un odor ca tine la vale?

- Aici, nu - răspunse ea — , dar ceva mai la deal treceau amândoi, duşi de un armăsar nesrmnit în frâu.

Călăreţii goniră mai departe, iară ea se-ntoarse iar la deal şi-şi urmă drumul pitulându-se pe ici, pe colo, pentru ca nu cumva cineva, întâlnind-o-n calfc, s-o-ntrebe de unde vine atât de târziu.

Auzea zgomotul neobicinuit şi vedea viua mişcare, desele-ngrămădiri şi goana la deal şi la vale, dar cu atât mai vârtos se pitula. Nimeni nu ştia mai bine decât dânsa cum s-a stârnit această turburare în obştia alte daţi atât de liniştită.

Adevărul înfiorător I-a aflat însă numai înspre miezul nopţii, când a sosit la adăposturile de iarnă ale scdrişorenilor.

- Ab! Malo, copii nenorocit, suflet răzleţ şi inimă istovită! îi strigară femeile, care o căutaseră şi-o aşteptau cu" atâta nerăbdare. Unde ai fost? Cum tc-ai perdut? Pe unde ai rătăcit? Au venît oamenii de la munte şi au dus cu dânşii pe tatăl tău şi pe mama ta, pe surorile tale şî pe cumnaţii tăi, ca să-i tină robi până ce nu li se va da soţul lor, iar acesta a fugit, s-a dus călare pe un armăsar sălbatic!

Copila stetea buimacă. Auzea vorbele, Ie înţelegea, dar mintea ei nu putea să le cuprindă înţelesul.

- Tatăl meu şi muma mea, ziceţi voi - grăi dânsa - dimpreună cu Luda şi cu Ringa, surorile mele, şi cu soţii lor nu mai sunt aici?

- Nu, nenorocito, nu!

- Oamenii de la munte î-au dus?

- Da, pe toţi, şi nu vor să ni-î mai deie până ce nu le vom da pe soţul lor.

- Dar cl nu mai e aici - zise Maia cu glasul înecat - , a scăpat, a fugit.

- I-c-am spus-o, dar nu vor să creadă, şi ne-au trimis vorbă că se vor întoarce mai mulţi şi ne vor ucide pe toţi în grele chinuri dacă nu le vom da omul.

- O, Biez, geroasă şi cruntă dumnezeire! strigă Mala, înfigându-şi amândouă manile în părul moale ca mătasea şi galben ca aurul Straşnică e mânia ta şi cumplită ţi-e pedeapsa! lată-mă! Vezi copilul nelegiuit, vezi-l şi loveşte, loveşted după asprimea dreptăţii tale. Ah! vai mie şi vai! Părăsiră sâ pier de toţi în pustiuri pururea nestrăbătute de oameni, să mă sting sleită de foame şi arsă de sete mistuitoare şi fiarele să^mi sfâşie trupul, şi păsările cerului să-mi scoară ochii cu ghearele lor şi albe să-mt rămâie oasele risipite pe câmpuri. Spaimă să le fiu în veci copiilor ispitiţi a-şi nesocoti datoriile către părinţi-

- Sărmana copilă! strigară femeile, Stâpâneşte-ţi durerea.

- Ascultaţi, oameni! urmă ea. Să ştiţi voi şi sâ le spuneri copiilor voştri, pentru ca să le spună şi ei copiilor lor şi să se ştie cât vor mai trăi oameni pe pământ că pe tânărul acela eu l-am scăpat, eu, fiica lui Dragoslav, căpetenia voastră dusă în robie. Chiar eu, nu altcineva, ha-ha-ha-ha! adăugă, smulgându-şi pârul, ca ieşită din fire.

- Sărmana copilă! - ziseră cei adunaţi împregiurul ei - durerea i-a turburat minţile. Ţineţi-o, căci în deznădăjduirea eî ar fi în stare să se sfâşie ea însăşi pe sine.

Luată cu gingăşia înduioşării femeieşti şi dusă frumuşel în coliba rămasă pustie, ea căzu într-un fel de leşin şi se lăsă^n voile babelor, care primiseră sarcina de a priveghia la căpătâiul eh

Numai din când în când mai rostea, ca vorbind într-aiurea, vorbele:

- O, Biez, o, Biez! întunecată şi geroasă îţi este fiinţa!

Tocmai târziu, în revărsatul zorilor de zi, ea se ridică puţin şi ascultă cu luare-aminte.

- „Du-te la muma ta!" mi-a zis cl, grăi dânsa. Orişiunde ar fi, trebuie să-i găsesc, trebuie, trebuie! y

Ridicându-se apoi, se furişă tiptil din colibă şi urcă sprintenă ca o căprioară coasta până la muchea surpăturii,

îi era croit de natură drumul, căci atât la dreapta, cât şi la stânga terenul cădea în pantă răpede şi n-avea decât să ţină spinarea plaiului ca să ajungă în poienele largi. Peste câtva timp ea dete de focurile încă nestinse la care ci petrecuseră noaptea. Ceva^-ceva mai nainte dac-ar fi plecat, i~ar fi găsit încă aici.

Ea îşi iuţi pasul, ca să-i ajungă.

Pretutindeni pe unde trecea se vedeau prin desişul pădurii de brad urmele lor, ici o cracă ruptă ori îndoită, colo bureţi călcaţi în picioare şi iar mai departe urme adânc călcate în putregaiul peste care trecuseră. Nu, ea nu putea sâ se rătăcească, trebuia neapărat sâ-i ajungă!

în curând însă ea fu nevoită sâ-şi mai încetinească mersul. O dureau toate încheieturile, îi tremurau picioarele şi nu mai avea, parcă, destul aer.

„Nu mai pot, îşi zise ea în cele din urmă şi se aşeză pe un trunchi răsturnat de vânt, ca să mai răsufle. Nu mai pot — urmă iară ei merg înainte şi se depărtează."

Abia acum o cuprinse groaza.

Văzându-5c singură în mijlocul codrului des şî nemărginit, sc simţea pierdută şi fără dc nici o nădejde de scăpare. Auzea, parcă, de ici, de colo, faşiitul frunzişului şi vedea fiarele urcând din hârtoapele întunecoase.

„Ah! înfiorătoare e singurătatea în pustiurile largi - grăi dansa dar încă mai înfiorătoare e în mijlocul codrului des şi întunecat."

'j* Ea plecă repede înainte, ca să nu stea aşa singură într-un loc.

Un simţământ de sfială religioasă o cuprinse când ieşi din hcâdet şi dete-n pădurea de fagi bătrâni, groşi şî înalţi, Trecea parcă printre stâlpii unei zidiri măreţe, şi fâşiirul frunzelor

uscate pe care călca răsuna departe în liniştea sărbătorească a codrului.

Soarele răsărise de mult şi se înălța mereu pe cerul senin, dar razele lui numai pe ici, pe colo străbăteau printre frunzele ce cădeau mereu scuturate de o adiere uşoară.

Tocmai pe la ameazâzi se ivi în fața ei zarea luminişului apropiat. Era largul poienelor de care se apropia, şi, urcând, parcă o lume străbătută de un soare nemaipomenit i se deschidea.

- Ah! - strigă dânsa încântată şi cu ochii plini de lacrămi când ieşi Ia marginea codrului - aici e raiul în care şi-a petrecut el copilăria!

Era ziua frumoasă pe care Bodea o petrecuse la casele părăsite, frumoasă acolo, dar de o cerească seninătate aici, în poienele Iezerului.

Departe şi tot mai departe se întindea câmpia vâluroasă şi-n sus şi tot mai sus se urcau culmile acoperite cu iarbă netedă şi bătute dc un soare dulce. *IJL* dreapta era valea adâncă, iar dincolo se ridicau înălțimile stâncoase ale Bucegîlor. înainte se vedea culmea Păpuşei. I,a stânga, poienele se ridicau de la Scărişoara până-n Viştea.

Iar înapoi ochiul străbătea de-a lungul văilor din ce în ce mai largi până la şesul nemărginit şi tăiat pc ici, pe colo de luciul apelor bătute de soare.

- O, Bog! stăpâne al luminilor şi al căldurii dătătoare de viață, grăi Mala, ridicându-şi ochii spre cerul senin. Tu le naşti şi le di toate; tu înveseleşti inimile; tu eşti mângâierea celor deznădăjduiți! Fii-mi şi mie povață şi du-mă la ai mei, ca să te lăudăm cu toții împreună!

Aici, în poienele ierboase, nici o urmă nu mai arăta drumul pe care-l trecuseră cei urmăriți de dânsa, şi copila sta deznădăjduită şi nu mai ştia încotro să apuce.

Cunoscători ai poienelor, muntenii coborâseră la stânga şi trecuseră râul, ca să ocolească Păpuşa şi sâ apuce spre trecâtoarea unde Bran îl lăsase pe Mateiaş, cu o parte din oamenii lui.

Temându-se de păduri, Mala a ținut plaiul ce trece printre izvoarele râurilor şi s-a depărtat din ce în cc mai mult spre valea Râuşorului. Nu mai era numai dorința de a găsi pe părinții ei ceea ce o mâna înainte, ci totodată şi mulțumirea de a merge şi dc a respira aer curat.

„Ah! fericiți cei ce-şi petrec viața aici!" îşi zise ea înviorată şi, ca un copil răsfățat, alergă la vale când zări prima stână. Acum însă stâna era părăsită şi părăsite erau şi colihile înşirate Ia marginea pădurii.

Urmând şirul colibilor, ea cobori încetul cu încetul Ia stânga şi pe-nserate drumul i se înfundă deasupra pe^terei, unde părintele Arie-şi avea coliba săpata pe jumătate în stâncă. Nu-i mai rămânea acum decât ori să se întoarcă înapoi, ori să coboare în prăpasria adâncă, de unde străbătea la dânsa vuietul unui râu ce se izbea-n curgerea lui din stânxâ-n stâncă.

Dar unde să se coboare? Ce era acolo jos, în adâncimea întunecoasă? Cum să se avânte ea acum» pc-ntuncrec?

Ea luă hotărârea de a petrece noaptea adăpostită într-una din colibile de curând părăsite şi începu sâ adune de pe ici, de pe colo crăci risipite ca să le îngrămădească şi să închidă cu tle intrarea colibii.

Deodată ea se opri.

Pe dealul din față» dincolo de valea strâmtă, un păstor cânta din fluier doina cea duioasă şi trăgănată, care răsuna ca o plângere senină prin vuietul râului, iară în adâncimea mai nainte întunecată se aprinsese un foc, a căruia zare roşiatică străbătea departe printre crâcile în parte desfrunzite ale Copacilor. Peste puțin răsună buciumul de rugăciune, lin si rar cadențat, şi fluierul încetă, dar din depărtare se auzi alt bucium

şi iar altul şi altul, multe buciume risipite prin adâncimile văilor **sunau** lin şi rar cadenţat, unele mai pe aproape, altele mai depărtate, iar altele de la depărtări nemăsurate.

Copita-şi opri răsuflarea, ca sâ audă bine, şi rămase timp îndelungat într-un fel de stare extatică, apoi se avântă orbiş **la** vale spre lumina roşiatică.

Om năzuieşte spre om, şi om la om se trage!

Peste puţin însă iar se-ntoarse **în** poiană. Era peste putinţa ca om vieţuitor să coboare stânca ce se lăsa **ca** un zid uriaş spre adâncimea străbătută de lumină. Trebuia să^şi caute alt drum* altul şt Iar altul: alerga **ca** gonită de fiinţe nevăzute de ici până colo; dară orişiunde încerca coborârea, prăpastie fără de fUfid se deschidea la picioarele ei.

Alunecând în cele din urmă, ea căzu târâş la vale şi rămase deasupra unui colţ, de unde nu mai putea nici să coboare, nici să urce, dar putea sâ vadă.

Fantastică şi miraculoasă feerie!

Jos, sub coasta din faţă, se vedea gura pesterei, luminată de o mulţime de făclii de ceară. 1^ dreapta şi Ia stânga intrării ardea **cu** pară roşiatică răşina, care umplea văzduhul de un plăcut miros. Iar înlăuntrul peşterei, în faţa unui altar cioplit din piatră albă şi între stalactitele strălucitoare, stetea cu manile ridicate spre cer părintele Arte, bătrânul cu plete lungi şi **cu** lungă şi îngălbenită barbă, şi se închina, clătinându-şi din când în când trupul înalt şi şubred.

Văzute prin umâdul aer al nopţii liniştite, toate se pfefeentau tn dimensiuni exagerate* §i preotul părea un Urîsţ, privit de *fa* mâfe depâttare sub o bolta colosală,

- O, Bog, învinsei stăpânirea întunecimilor, şi fiecare ftclte aprinsă mărturiseşte puterta ta. Ajută-mă şî pe **mine!** ajută-mal strigă ea gata de a se **ărurK^** cu ochii închişi **în** adâncime.

In zadar însă! Nimic nu covârşeşte grija pentru păstrarea vieţii, şi ea nu putea să facă un singur pas nicî înainte, nici înapoi Fără ca să-şi pună viaţa în primejdie.

AcoIo> deasupra colţului, trebuia să-şi petreacă noaptea, acolo era osândită să steie până ce lumina zilei nu-i va fi lămurit calea.

Unul câte unul încetară buciumele, una câte una se stinseră făcliile, şi nu mai rămase în tăcerea fioroasă a nopţii alt semn de viaţă omenească decât cele două focuri de răşină.

Pe la miezul nopţii se pomi vântul cel aspru ţi deodară se ridică din adâncimile pururea umede ceaţa buratică ce în revărsatul zorilor de zi îl cuprinsese pe Bodea departe, la marginea şesului.

- Am să pier aici, aîci am sâ pier» neştiută de nimeni am să mă stâng! grăi Mala când fulgii de zăpadă începură sâ-i taie obrajii cei fragezi. Ah! ce ger cumplit, ce cumplită vijelie!

$i cot mai deşi izbeau în faţa ei fulgii cernuţi de vântul iute, tot mai rară era răsuflarea copilei, tot mai încet bătea inima ei, tot mai ţepene i se făceau membrele răzbite de umezeala geruita, tot mai alinat prin dulcea aţipire îi era sufletul.

Nu! ea nu mai putea sâ râmâie deasupra colţului: nu mai era în stare sâ se ţie şi nu mai avea de ce să-şi încordeze cele din urmă puteri.

Un ţipăt răzbi prin furia vijeliei, şi ea se răsturnă şi lunecă de pe colţ, căzând din ce în ce mai repede ia vale spre adâncimea prăpâstiei.

-Sub paza ta, Doamne, e toată răsuflarea-grăi părintele Arie* urmându-şi rugăciunea - ceartă, Stăpâne, şi înspăimântă . pe păcătoşi prin urgia cerească, dar nu pierde zidirea Ta, căci nu e nimeni care, văzând lumina nu aleargă la Tine. îndură-te, împărate, iartă, Părinte, şi ocroteşte, Atotputernice!

' El tresari ca lovit de fulger.

Auzise un glas de femeie» un țipăt de om ce-şi vede moartea. Era peste putință! Acum şî aici era peste putință! $i totuşi un bolovan clătinat din locul lui se pusese în mişcare şi, rostogolindu-se la vale, se izbi în alt bolovan, şi acesta, lovindu-se în iar altul, îl porni şi pe el. Câteva clipe au fost destule pentru ca întreaga coastă sâ sc pornească la vale cu un vuit parcă întregul munte se surpă.

V

PATIMA

— Şl ce voieşti acum sâ faci? întrebă părintele Luca îngândurat când Bodea se-ntoarse de la mormântul lui Vineş în fruntea „cetei sfinte".

- întreabă-mă cum am să încep - răspunse tânărul —, căci multe sunt afară din cale ce am să fac şi toate vor să fie făcute cât mai curând.

— Dar drumurile sunt troienite — întâmpină preotul — şi nimeni de aici înainte nu se urneşte din locul unde l-a prins viscolul.

- Tocmai de aceea nouă toate drumurile ne sunt mai deschise decât orişicând, grăi Bodea. Acum avem sâ trecem în mers spornic de-a lungul văilor, ca să vedem pe unde ce este şi să ne alegem locuri de arătură pentru primăvară şi strâmtori de apărare. Acum putem mai bine decât orişicând să cutreierăm poienele şi sa ne înfrățim, să ne adunăm cai şi să facem pentru fiecare rost de arc şl de suliță. Acum răzbim mai uşor decât orişicând la gropile de bucate, în luptă necurmată cu urgia iernii şi cu fiarele codrilor avem să ne oțerim pentru lupta ce vom avea să purtăm la primăvară cu oamenii înrăiți. N-are-sâ treacă nici o zi fără ca să săvârşim o faptă grea, pentru ca ochii

tuturora să fie mereu îndreptați asupra noastră şi noi înşine să ne simțim fiecare om în putere, gata de a da piept cu zece. Scoate-vom, dacă nu vom avea altă sarcină, urşii din vizuinile lor şi vom stârpi haitele de lupi, vom răpune mistreții colțați, cerbii mândri şî zimbrii fioroşî pentru ca uşoară să ne pară lupta cu oamenii şi voioşi să intrăm în ea.

Cu mulțumire şi cu luare-aminte din ce în ce mai încordată asculta preotul, căci mare podoabă e bărbăția omului ce înfruntă toate primejdiile, şi cel ce vorbea îi era fiu; dar inima lui era îndoită şi gândul lui neîmpăcat.

- Dara lui Dumnezeu nu îi este plăcută vărsarea de sânge şî siluirea nemiloasă, grăi dânsul cu jumătate de gură,

- Măsura iubirii este mânia cătră cei răzvrătiți - răspunse Bodea - şi dacă ne iubeşte Dumnezeu pe toți, îî este plăcută certarea celor ce tuturora ne fac viața amară. El îi loveşte prin brațele noastre. Vâ plângeți - urmă el peste puțin - că nu mai aveți sare. Copiii lâncezesc ia şanurile mumelor, care seacă şi se sleiesc; răniții zac în nesimțire; bărbați în putere umblă istoviți de ici până colo; toți tânjim înscârbiți de hrana sarbăda, căci luni de zile au trecut de când muntenii din poienele Teşilei n-au mai putut să treacă valea spre poienele Bucegilor, ca să ne aducă sare. E ori nu cu voia lui Dumnezeu să răzbim şi să strivim fără de milă pe cei ce vor fi voind să ne taie drumul? Nu oare şi pentru noi a pus Părintele tuturora sarea acolo unde este îngrămădită?!

- Cu voia Lui este! - grâi preotul - şi sub paza Lui să vă întoarceți!

Un singur om ştia drumul spre straturile de sare, neastâmpăratul Răciulere, iar Râciulete, deşi om mititel, avea nevastă şi copii şi n-avea ce să caute în mijlocul „cetei sfinte".

îs - O să merg în coada ei - grăi Râciulete - călare pe un ttiăgar, dar tot eu o să-i duc după cum ştiu eu, şi e bine să fie *ți* un om cu minte între atâtea capete înfierbântate.

Şi-a adunat Râciulete toţi măgarii, ca să-i încarce bine şi să ieie sarcina de la călăraşi.

- O să fuga mai uşor - zise el - când vor da feţâ cu duşmanul,

Ceata era de curând plecată şi apucase pe lângă adăposturile Moroienilor la dreapta când Ursan şi Cândea se-ntorceau cu soţii lor de la stânga.

Viscolul li apucase la gura trecltorii> unde se întorseseră cu Bran, ţM ţinuse timp de doua zile închişi în colibi ftcute-n pripă. Plecând a tteia zi, după ce s-a limpezit cerul, ei au înaintat cu anevoia. Pe muchi era» coi drept, puţină zăpadă, dară prin vai şi pe la locurile mai adăpostite viscolul îngrămădise nămeţi prin care numai cu mare băgare dc seamă putuseră să răzbească. Dcşi-şi petreceau vîiţa ia munte, nu era între dânşii nici unul care a umblat şi-n timp de iarnă prin poiene şi erau cuprinşi cu toţii de simţământul c-au săvârşit o faptă grea şi rară în felul ei trecând de-a curmeziş* poienele şî coborând coastele-mpădurite. Ei izbucniră dar în chiote de veselie când fumurile adăposturilor de iarnă se iviră în (aţa lor, şi greu îi apăsa gândul că zadarnică li-a fost încercarea de a-l găsi pe Bodea,

Mare le era dar mirarea şi viuă bucuria dând aflară că s a întors'Bodea, viuă bucuria, dar, dacă aşa era, o mare nedreptate s-a făcut.

Nu putea Ursan, nu părintele Luca ***şi*** nu mai ales maica preuteasa să se împace cu gândul că Dragoslav stă ţinut în robie, în vreme ce Bodea umblă fecându-şi voile şî bucurându-se după pornirile inima lui de viaţă,

Ba era chiar mai mult

împins de un gând nemărturisit, Bran a despărţit pe soţi de soţii, pe părinte de copii şi a oprit la sine pe Dragoslav şi pe ginerii lui, iar pe Luda şi pe Ringa le-a dat> dimpreună^ muma lor, în paza lui Maceiaş, care Ie-a dus departe ÎR

strâmtoarea adâncă a văii, pe care o înfundase cu copaci tăiaţi de pe coastă şi răsturnaţi de-a valma unii peste alţii.

- Cu atât mai vârtos li sc va urî viaţa - zicea el - şi cu atât mai curând vor stărui ca starostele» despre care ne vorbesc mereu în graiul lor de neînţeles, sa ni-l trimită pe Bodea,

Acolo dar» în fundul prăpastie! încungiurate de înalte ziduri de stâncă» pe ţărmul îngust al râului ce se varsă cu vuiet fioros peste bolovani, bine adăpostite şi bine îngrijite, dar departe de soţii lor şi sub pafâ bună, îşi petreceau zilele cele două fiice ale lui Dragoslav, Dragoslavele până-n ziua de azi neuitate.

Dragoslav si ginerii lui stăteau cu capul plecat şi cu mlnilc încrucişate pe pept. Erau robi, şi viaţa robului e dar din mână stăpânului. Avut-au şi ei robi şi au (Scut ceea ce au volt cu eh erau mulţumiţi că li se dă hrană şi câ nu sunt supuşi la munci grele, dar nădejdea de scăpare şi-o petduseră după ce au aflat câ Bodea a fugit.

Iară Bran cobora din când în când la vale ca să vadă Cum s-au adăpostit muntenii în valea Râuşorului, pe Orăţi şi pe râu la vale, şi sâ se încredinţeze dacă Dragoslavele sunt ori nu bine adăpostite şi bine îngrijite şi dacă e ori nu mereu treaz Mateiaş, paznicul mărunt şi sprinten.

Dragoslavele însă nu stăteau cu capul plecat şi cu manile încrucişate pe pept, ci se ţineau drept şi se uitau de sus în jos la paznicul lor. Mai ales Ringa, sora mai tânără şi din fire mai pornită spre plăceri, ziua toată o petrecea ispitind mai pe unul, maî pe altul, ca să afle tainele frumosului grai al păzitorilor eî, pentru ca să le poată porunci mai uşor. Şi, rostite de dânsa, vtirbele sunau atât de frumos, îndtt Mateiaş era gata să sară şi-n foc şi-n apă când le auzea; era Mateiaş, ba chiar şi Bran> omul ehifetuit, care niciodată nu se avânta.

Iar femeia vede şi cu ochii închişi ceea ce o atinge în firea «frfemeiască. Din clipa în care ha văzut pe Bran, Ringa a simţit *fin* poate să-i fie roabă acestui om, iar in timpul lungului

drum pe care l-au făcut până la gura trecătorii, simţământul acesta s-a lămurit din ce în ce mai mult. Ştia dânsa gândul nemărturisit care-l împinsese s-o trimită în fundul prâpăsriei şi^l aducea mereu, fie senin, fie vijelie, din deal la vale, şi din zi în zi tot mai mult se încredința că poate să-i scape pe toţi, poate ea, dacă e vicleană şi ageră.

Cu focul însă nu poate nimeni să se joace feră ca să se ardă, şi foc e slăbiciunea omenească. Pornire uşoară şi nebăgată de seamă, ea se întinde ca o plăcută dogoreală în sufletul ferit de griji şi creşte năvalnic până ce n-ajunge patimă oarbă dacă n-o înăbuşim cu îndărătnicie bărbătească.

Puţinele zile care au trecut de la sosirea lor în gura trecătorii până la întoarcerea lui Bodea cu poverile de sare au fost destul timp pentru ca Ringa să-şi peardă toată viclenia.

Putea, ce-i drept, sâ-i scape pe toţi, dar ca însăşi nu mai scăpa,

Uitându-se în ochii lui, care se-ntunecau sub privirea ei îndrăzneaţă, î se păruse că e lucru uşor şi foarte apropiat sa-l vadă făcând tot ceea ce voieşte dânsa, şi avea dreptate, căci tot aşa se gândea şi el. Nu era om în gândul lui femeia care trebuie sa steie totdeauna la o parte, să tacă totdeauna şi să fie mereu gata de a intra în voilc bărbatului.

Foarte în curând însă el şi-a schimbat gândurile.

- Nu, a zis părintele Ilie când i-a vorbit despre robii săi. Asta la noi nu se poate: robi, singur împăratul ceresc poate să aibă.

Şi Bran era destul dc chibzuit ca să le înţeleagă şi celelalte. Da, nu rob îi era Dragoslav, ci oaspe, tot oaspeţi îi erau şi ginerii lui, şi el nu trebuia să scape din vedere că toţi îl văd şi-i judeca faptele.

Dureroasă îi era deşteptarea şi se căia c-a despărţit pe soţ de soţie; dar omul tare se simte bine numai purtând sarcini grele, şi Bran ţinea sâ nu mărturisească nimănui că s-a pripit şi că îi este greu să-şi stăpânească firea năvalnică.

El venea pe la Dragoslave, dar se apropia de ele numai cu binevoitoare cuviinţă şi îndeosebi pe Ringa, cea mai tânără dintre ele, o ţinea la potrivită depărtare.

Văzând lucrurile după deprinderile lumii în care crescuse, Ringa nu era în stare să înţeleagă stăpânirea de sine. Ea şria că omul trăieşte pentru ca să se buctire de viaţă gustând plăcerile ei şi că cel mai tare stăpâneşte pe cel mai slab, şi ori îl dă la o parte, ori şi-l supune, dar nu înţelegea cum şi de ce omul să se stăpânească pe sine, să-şi pună însuşi frâu, să rabde din propriul său îndemn, sa se lipsească de mulţumiri, pe care nimeni nu i le poate lua. Se aşteptase ca omul acesta să se folosească de puterea lui şi era gata să-i zică: „Fă-mi silă, că-mi eşti stăpân!", iar acum numai cu sfială îşi mai putea ridica ochii spre dânsul.

Abia târziu şi-a dat seamă că e stăpânit şi el dc lumea în mijlocul căreia trăieşte, şi a rămas cuprinsă de mirare în faţa acestei lumi, în care oamenii nu se stăpânesc unii pe alţii, ci se ajută între dânşii în stăpânirea de sine.

Dimineţile şi serile, când buciumele sunau de rugăciune şi muntenii se lăsau în genunchi şi stăteau cu capetele plecate, rămânea şi dânsa cu capul plecat şi cu braţele încrucişate pe piept, îşi oprea răsuflarea şi simţea că un lucru mare se petrece în inimile tuturora. Firea ei năvalnică se potolea ca prin farmec, şi zbuciumările vii ale sufletului ei se perdeau într-o dulce durere, durerea omului ce se răpune însuşi pe sine.

Ar fi avut dar Bran îndoite cuvinte de a se bucura, însă nu putea sâ se bucure când i-a venit vestea despre întoarcerea lui Bodea, şi încă mai puţin putea să se bucure Ringa când i-a spus că pot sâ se întoarcă cu toţii la ai lor.

r - De ce? zicea dânsa. Dacă ne simţim cu toţii atât de bine jici, de ce să ne mai întoarcem? Sunt atât de frumoase zidurile

dc stâncă ce ne încungiură, e atât de plăcut vâjiitul râului, şi oamenii sunt atât de buni: prea o să ne pară aiurea urâtă viața,

- Nu am zis că trebuie, ci numai că puteți să plecați, grăi Bran, muiat şi el de înduioşarea ei.

Vorba nu era însă dacă dânsa voieşte ori nu sâ se întoarcă, ci dacă Dragoslav şi ginere-său voiesc ori nu s-o ieie, iar acesiora U se urase de singurătate,

Două zile în urmă, Bodea a sosit şi el însuşi în fruntea cetei la gura trecătorii.

Văile *sc* porniseră la dea) când ceata de călăreți s-a ivit pc coasta acoperită de zăpadă.

întreaga ceată de călăreți înarmați cu arcuri şi cu suliți lungi, toți cu pene de vultur în căciulile albe şî îmbrăcați în cojoace scurte - lucru nemaivăzut, dc necrezut! - *şi* muntenii urcau gâfâind şi ştergându-şi sudorile: se adunau din toate părțile ca să vadă şi să nu se mai îndoiască.

Iar Răciulete, care venea în coada cetei, călare pe cel mai chipeş dintre măgarii de povară, îi oprea pe toți din drum ca sâ le şoptească o vorbă la ureche.

-Ăştia nu mai fug, zicea cl; i-am văzut eu cum ştiu să pună pe alții pe fugă.

Bran sta şi el şi se uita ca Ia un fel de minune.

Era Bodea tânărul, care şedea călare pe armăsarul negru şi-şi ținea buzduganul strălucitor rezămat de umăr, el era, dar cq desăvârşire alt om, slab afară din cale, cu ochii înageriți, cu trăsăturile feței mai aspre, oarecum rupt în toate mişcările, bărbat în putere, ca să te simți însuți mai om stând față în față cu eh

-Binecuvântat să fie numele Domnului! grăi dânsul^ făcând câțiva paşi spre ceata mândră. !

Bodea n-ajunse să-i deie răspuns, căci Frățior, armăsarul cu coamă creață, îl zgudui, oprindu-se năprasnic în loc, îşi ridică capul purtat cu fală, îşi deschise marii ochi plini de văpaie. necheză o dată de răsunară văile, apoi se aruncă în câteva sărituri mari spre Dragoslav, care stătea la o parte.

- A! Vuc, armăsarul meu, scumpul meu odor! strigă bătrânul, perdut cu desăvârşire în uimire.

Bodea strânse frâul şi se dete puțin înapoi.

- E al tău armăsarul acesta?! îl întrebă în limba lui,

- Tu vezi, îi zise bătrânul din nou uimit. EI însuşi mărturiseşte. Al meu e. L-am luat în luptă grea de Ia una din căpeteniile cazărilor. Şi câzâresc e şi buzduganul din mâna ta!

- Cazări se zic dar cetele de călăreți care stau cu corturile lor pe şes?

- Sunt volgari - răspunse bătrânul — volgari goniți şi ei, ca noi, de cazări şi strâmtorări azi între avari şi cazări. Mult, vai, am avut să luptăm noi şî cu unii, şi cu alții, şi armăsarul acesta, dac-ar şti sâ vorbească, țî-ar putea spune prin câte vărsări de sânge am trecut amândoi ca să ne scăpăm unul pe altul.

Bodea se uită lung la el, la fața lui cea albă, la ochii lui albaştri, Ia barba cea încărunțită, la pletele lui încâlcite, lung şi din ce în ce mai îndurerat se uită la el.

Da, omul acesta era tatăl ei şi dânsa era fiica lui, adevărata lui fiică, şi se alia, poate, acolo jos, în fundul prăpastiei, la Dragoslavele. înspăimântătoare patimă! Ea, fiica, orbită de porniri mistuitoare, a furat cel mai scump odor al părintelui ca sâ-1 deie unui străin pe care o singură dată l-a purut vedea. Atunci, şi o singură dată!

„Nu!-îşi zise el~ nu voiesc să^tîu nimic. Strivit să fiu, dar ftimic nu vojesc să ştiu!"

EI descăleca, se uită lung şi suspinând din adânc la armăsar, apoi luă frâul **şi-1** aruncă cu ochii închişi spre Dragoslav.

U **-** la-ți calul, îi zise cu glas înecat de muncile stăpânirii de sine- E-ai luat în luptă grea şi dreaptă şi se cuvine **să-1** stăpâneşti.

Bătrânul făcu înviorat un pas înainte, dar apoi sc opri, se dete un pas înapoi şi iar se opri.

- Nu! grăi dânsul cu ochii plini de Iacrămi. Eu nu mai pot să4 încalec după ce l-am văzut încălecat de tine. Ia-l! Ţi-1 dau! Te rog să-1 lai! I*asâ ochilor mei mângâierea de a-l vedea purtându-te pe rine!

Bodea rămase cu ochii aţintiţi la pământ, nemişcat şi mut. Nu! nimic nu mai vrea să stie!

VI
DEŞTEPTAREA

Rece ca sloiul de gheaţă, strivit, sângerat şi căzut în lâncezeala deplinei nesimţiri era trupul fraged pe care părintele Arie ha ridicat de pe bolovanii surpaţi, ha dus pe braţele sale şubrede în colibă şi 1-a aşezat încetincl pe culcuşul de muşchi. Nici un gemet, nici un suspin, nici o răsuflare mai grea, nici cel mai mic semn de durere nu turbura liniştea senină ce se oglindea în faţa luminată de opaieţul atârnat deasupra ci,

Preom! se plecă spre ea, ca s-o vadă bine, apoi se dete oarecum fricos înapoi.

Se temea parcă să creadă că e om în aievea ceea ce vede tu ochii lui.

Nu, aşa ceva nu mai văzuse încă în lunga lui viaţă.

Faimoasă cum numai pe îngerii Domnului şi i-ar fi putut închipui, ea avea ceva demonic în gura ei mică şi cărnoasă şi în buzele puţin întoarse.

Cum a ajuns ea aici chiar acum, în miez de noapte, şi p£ acest viscol cumplit?!

El se lăsă în genunchi, îşi opri răsuflarea, plecă urechea şi ascultă cu luare-aminte.

Ea răsufla.

I,a dreapta lui era jeratecul învelit în cenuşă şi acoperit cu un ţese mare, dar afară vuia viscolul şî în colibă era frig.

- Nimic nu se întâmplă fără de voia Ta, Doamne; Tu dai si viaţă şi moarte, grăi dânsul, apoi luă blana de urs ce zăcea lângă ţest şi-o acoperi pe copilă.

Trebuia să-i spele rănile, sâ-i frece tâmplele şi să-i deie o băutură întăritoare dtipâ ce-şi va fi venit în fire.

Se duse dar la desagii de ierburi, alese şî dintre flori şi dintre rădăcini pe cele mai cu vârtute şi le puse într-un vas de lut, apoi turnă peste ele apă curată, ridică ţestul şi aşeză vasul în spuză.

Copila zăcea încă tot în nesimţire.

El iar se lăsă în genunchi şi puse mâna lui uscată pe fruniea ei cea rotundă şi gingaşă, închise ochîi, îşi concentra voinţa sî şopti vorbele:

- Voi, suflete curate, unelte ale lui Dumnezeu, veniţi şi mă ajutaţi cu tainica voastră putere să dau acestui trup căldură din căldura inimii mele pentru ca sufletul să nu-1 părăsească neniângâiat. Punte de trecere să fie braţul meu şi mâna mea verigă de lanţ ce leagă două inimi!

Viindu-şi încetul cu încetul în simţiri, Mala nu putea să-şi deie seamă despre cele petrecute. îşi aducea aminte de babele care o duseseră în colibă, dar nu se putea dumiri dacă a făcut în aievea ori a visat numai lungul drum prin pădurile dese şi prin poienele luminoase.

Ochii ei se deschiseră mari şi rămaseră aţintiţi asupra bătrânului cu barba lungă, care-şi ridică sfiicios mâna de pe fruntea eh

Da, îl văzuse în mijlocul făcliilor aprinse pe bătrânul acesta, nu-1 visase.

Fârmecat de privirea marilor ochi albaştri, care se ridicau jeluitori spre dânsul, preotul stetea nemişcat şi cu răsuflarea oprită.

Nu! demonic nu era nimic în fața aceasta,

- Aibî credință în bunătatea Părintelui ceresc, îi zise el încet.

Apoi se întoarse spre varrâ, luă vasul de lut, strecură încet şi cu băgare de seamă în o ulcică zama de ierburi, mai vărsă dintr-un ulcior miere curată în ca şi se întoarse iar, amestecând mereu şi şoptind vorbe neînțelese, spre copila care urmărea cti ochii toate mişcările lui,

- Bea, fata mea! grăi dânsul ridicându-i cu mâna stângă capul si ducând cu dreapta ulcica la buzele ei cele întoarse.

Mala deşertă din câteva sorbituri ulcica şi o căldură dulce i se revărsă în tot trupul, frânt în toate încheieturile lui.

Peste puțin ea rosti gemând câteva vorbe fără de înțeles.

„Străină! îşi zise bătrânul, dându-se iar înapoi. Ființă lepădată de Dumnezeu, suflet păcat de păcatul strămoşesc şi perdut în întunecimea necredinței, om care simte dureri şi nu e în stare sâ le deie pe față, doreşte şi nu poate sâ ceară, dar tot făptură a lui Dumnezeu, una din podoabele zidirii lui."

- Ce doreşti, fata mea? înrrebă el, plecându-se iar spre dânsa.

Un zâmbet de fericire lumină fata cea albă a copilei. Vedea înaintea şipotului cu apă limpede pe tânărul legat cot la cot,

- A p ă - grăi dânsa, rostind vorbele desluşit — mi-e sete. Vă rog să-mi dați apă!

Acelaşi zâmbet dc fericire lumină şi fața bătrânului preot la auzul acestor vorbe, căci graiul e ceea ce ridică pe oameni în rând cu Dumnezeu şi-i împreună prin tainică legătură în o singură ființă de-a pururea tânără şi neîncetat premenită.

Stâmpărându-şi setea, copila se alinaşi, peste puțin, ea căzii într-un somn adânc şi întăritor.

- O, somnule, tu, care eşti parte adevărată din viața cea nestânsă - grăi preotul - luminează toată ființa ei şi îndrepteaz-o şi-o îndrumează spre deplină întrămare, căci numai însuşi prin sine poate să-şi afle trupul vindecarea şi

numai însuşi prin sine ajunge sufletul la repaosnl mulțumirii curate.

Zile întregi şi lungi nopți de-a lungul a zăcut copila în coliba săpată pe jumătate în stâncă, iar bătrânul preot priveghea la căpătâiul ei, o îngrijea ca o mumă duioasă si o hrănea cu tot ceea ce era mai buri şi mai priincios în merindea ce-şi adunase pentru iarnă şi în darurile de bunăvoie pe care Călin, neobositul buciumaş, Ie aducea de pe la credincioşi.

Străini la început, ei îşi erau din zi în zi mai apropiați şi mai scumpi unul altuia.

Iți este dragă şi se alipeşte dc tine fiara pe care o îngrijeşti, cu atât mai vârtos omul care prin tine şi numai prin tine a ajuns a-şi nâdi firul o dată rupt al vierii.

Se schimbase cu desăvârşire viața lui, şi o viață cu totul nouă şi mai luminoasă se începea pentru dânsa, şi dacă sufletul lui se umplea de o dulce mângâiere când o vedea din ce în ce mai întrâmatâ, ea se simțea din ce în ce mai fericită când se gândea că în curând va putea să răsplătească neasămănata lui bunătate dându-i-se roabă neadormită şi orbeşte supusă.

Şi totuşi el o ținea mereu departe de sine, şi durerea ivită în sufletul lui când a auzir-o rostind vorbe fără de înțeles se reivea în fiecare zi în mai multe rânduri.

Grai omenesc, dar neprețuit şi nesâmuitâ podoabă a sufletului, măiestrită țesătură desemne luminoase, prin tine se adună şi se despart oamenii în neamuri deosebite, unele mai apropiate, altele mai depărtate de desăvârşirea ființei omeneşti! Greu îi era afară din calc bătrânului preot când îi rămâneau zadarnice silințele de a o face pe ea să cuprindă cu mintea ei gândurile lui, şi încă mai greu îi era când nu putea să se dumirească asupra celor ce se petrec în sufletul ei.

Putea el s-o cuprindă şi pe dânsa în rugăciunile lui? slăbiciunea pe care o avea pentru dânsa nu era oare păcătoasă? Era el învrednicit prin darul lui sâ-i mijlocească îndurarea

cerească? Era dânsa deopotrivă cu creştinii, care cunosc şi mărturisesc pe Dumnezeul cei adevărat şî i se supun lui?

„Nu! - îşi zicea el depărtându-se de dânsa - nu este deopotrivă! Spurcată e întreaga ei ființa! Dar - adăugă apoi - tot făptura lui Dumnezeu este, LOI prin a iui rânduire a intrat în viață şi tot în paza I Aii se află Domnul nu alungă pe nimeni de ia Sine!" îşi zicea el şi iar se apropia de dânsa şi mai vârtos o mângâia, dându-i mâna spre sărutare, mai vârtos îşi dedea silința s-o lumineze.

Iar dânsa-şi îndrepta marii ochi albaştri cu înserare spre buzele lui şi-şi împintena mintea să-1 înțeleagă; dară mult timp mai trebuia sâ treacă pentru ca să se poată dumiri asupra celor ce nu se văd, nici se pipăie, ci numai în tăinicia minții omeneşti au ființă.

Mala se-ntrămase când Bodea a trecut pe la gura strâmtorii apărate de Bran. Umbla, şubredă încă, de ici până colo, trei zile în urmă, când Dragoslav a plecat cu ai săi la vatra lui, nu mai avea nevoie de îngrijirile nimănui alte câteva zile-n urmă, când Bodea s-a-ntors din cutrierările făcute de-a lungul poienelor, dar ea nu era înca în stare să spună cine este ea> de unde vine şi cum a ajuns deasupra colțului de stâncă de pe care căzuse, în acea noapte vijelioasă, în adâncime.

Tristă fără dc seamăn e starea omului care se opinteşte să spună ceea ce ştie, simte ori gândeşte si nu poate să pătrundă în mintea celor ce-1 ascultă.

Numai încetul cu încetul ți abia târziu a putut părintele Arie să se dumirească şi să se încredințeze că dânsa nu e venită despre strâmtorile râului, nici despre valea Oltului, ci din vreuna din văile ce se deschid spre Argeş.

- Tot de pe acolo l-au adus şi pe Dragoslav, grăi Călin, care afla în cutreierările lui toate cele petrecute.

-Dragoslav! strigă Mala ca ieşită din fire. Unde e Dragoslav? Dragoslav e al meu! Unde e?

Ea nu era în stare să spună că Dragoslav e tatăl ei, dar erau Călin şi părintele Arie în stare s-o înțeleagă aceasta şi fără ca ea s-o spună.

- Si Luda! îi zise Călin,

- Şi Ringa! strigă dânsa din nou. A mea e Luda si Ringa!

O rază de lumină se revărsă în mintea preotului asupra trecutului întunecat.

- Care va să zică tu ai venit să cauți pe tatăl tău şi pe mama ta? o întrebă el, mângâind-o cu înduioşare părintească.

- Da, pe tatăl şi pe mama! răspunse ea, rostind cu glas muiat aceste două vorbe ei până acum necunoscute.

- Şi ai rătăcit căutândude urma, urmă preotul. Şi la voi e, dar, sfântă legătura dintre părinți şi copii.

El sc plecă spre ea, îi luă capul în manile Iui uscate şi o sărută, acum întâia oară, pe frunte.

- Binecuvântat să fie neamul tău, îi zise apoi cu glas tremurător. Aibi răbdare, căci te vom duce la părinții tăi nemângâiați. Cum s-a făcut însă că nu te~au luat şi pe tine dimpreună cu dânşii? Unde te aflai tu când i-au adus?

Copila rămase cu ochiî plecați şi zguduită de conştiința unei grele vinovății.

înțelegea întrebarea, dar nici chiar în limba ei n-ar fi putut să răspundă la ea. Ştia ce-a făcut şi cum s-au petrecut lucairile, dar nu era în stare să-şi dea seamă cum a njuns ea să săvârşească faptele de care se simțea vinovată, li eta patcă alta fusese ea însăşi, parcă visase numai ori sub stăpânirea unui farmec nebiruit le făcuse toate. Nu, ea nu era vinovată! Vinovat e numai omul care săvârşeşte fapta rea voind-o cu tot dinadinsul, iară dânsa a mers orbiş pe o cale nu de dânsa aleasă.

- Nu ştiu, răspunse ea dând din umeri şi uitându-se fără de sfială în ochii preotului, care o mângâia netezindu-i părul moale si galben ca auruh

- Aibi răbdare, copilă, îi zise el din nou; şi mai curată îi părea, mai dragă îi era de aici înainte.

Cerul iar se întunecă şi zăpada începu să cadă iar, însă nu cernută de viscol şi de ger, ci lin şi-n fulgi mari şi deşi. Ningea întruna, mereu ningea, zi şi noapte, fără de răgaz, şi tot mai gros se făcea stratul de zăpadă pe coastele păduroase şi în poienele largi, tot mai tare se înfundau drumurile şi altfel anevoioase. Mult mai avea Mala să stea departe de ai săi, ascunsă în valea cea strâmtă, singură cu bătrânul înţelept şi cu Călin cel neobosit.

Când acesta lua buciumul ca să sune de rugăciune, Mala îngenunchea şi ea şi stetea în tăcere smerită, în vreme ce preotul îşi făcea rugăciunea.

într-una din zile ea voi să intre chiar în peştera luminată de făclii de ceară.

- Nu, fata mea, îi zise el, oprind-o cu blândeţă. Aici e loc sfânt, unde nu poate să calce piciorul tău.

- De ce, părinte? întrebă ea întristată.

- Pentru că tu nu faci parte din turma lui Hristos, îi răspunse el.

- Ia-mă, părinte, - îi zise ea - primeşte-mâ, deschide-mî calea mântuirii.

El îi luă iar capul între mânî şi o sărută pe frunte.

~ Lăudată să fii, fata mea, îi zise apoi. Plăcut îi este Domnului gândul tău şi îngerii lui se veseltsc de dorinţa ta. Nu' mi se cuvine însă mie să înstrăinez pe copil de părinţii lui, căci părinte e şi Domnul şi împrotiva lui păcătuieşte cel ce atinge puterea dată de El părinţilor. Supune-te, tata mea, părinţilor' tăi, fă ce doresc ei, iubeşte pe cine iubesc ei, depărtează-te de răuvoitorii lor, nu te însoţi cu nimeni fără de învoirea lor şi voinţa Domnului o împlineşti, Lui te supui, de El te apropii.

Copila rămase smerită în faţa lui, dar de aici înainte ea-h ispitea mereu, ca să se lumineze asupra tainelor sfinte ale;

vieţuirii creştineşti. Mai ales serile ei st[ăte]au amândoi în coliba luminată de opaieţ, bătrânul plin de o căldură sfântă şezând pe laiţa de brad, iar copila smerită jos la picioarele lui şi cu marii ochi ţintiţi spre buzele lui, ascultând cu încordată luare-aminte şi făcând câteodată întrebări pornite din inima ei doritoare de lumină şi însătată de adevăr.

Din ce în ce mai dumirită şi mai tare în credinţă, ea se sâmţea rânduită de Dumnezeu ,sâ ducă la norodul ei credinţa mântuitoare şi un sâmţământ de nespusă fericire se revărsa în sufletul ei când se gândea pe sine alergând printre cei căzuţi în întunerecul neştiinţei şi propoveduind adevărul.

- Si fraţii mei - înrrebă dânsa într-una din zile - vor putea oare să între şi ei vreodată în turma lui Hristos?

- Unul singur e Dumnezu cel adevărat — răspunse preotul - Ziditorul a toate, Ţîitorul a toate şi Părinte chiar şi celor ce nu-1 cunosc pe El şi nu se mărturisesc fii ai Lui. întocmai precum soarele pentru toţi răsare şi tuturora le dă căldură şi lumină, cuvântul adevărului pentru toată suflarea omenească a răsunat în lume. Corul îngerilor saltă de veselie şi preamăreşte pe Domnul în cântări de biruinţă când un suflet rătăcit se întoarce în calea cea dreaptă şi intră curăţit prin Sfântul Botez în ceata celor cu dreaptă vieţuire.

- Şi atunci - întrebă ea, cuprinsă de o încântare religioasă - putea-voi şi eu să intru în casa Domnului şi să cad cu faţa la treptele altarului sfânt?

- O singură dată în viaţa ta, lata mea, - îi tăspunse el, rostind vorbele încet şi rar, desluşit şi apăsat - când Domnul te va chema ca să-ţi deie partea ce ţi se cuvine din puterea Lui,

- Şi când mă va chema Domnul şi cum?

> Preotul rămase perdur în gânduri.

- ii - E taină nepătrunsă de mintea noastră cea strâmtă cum Oamenii întră pe poarta naşterii în lumea aceasta şi ies pe poarta morţii din ea. Ştim numai că nu întră nimeni singur şi de capul

lui, ci trebuie să-şi aibă fiecare razămul ales după rânduirea Părintelui a toate, părinţii, care îi dau viaţa şi i-o păzesc cu nesăcată iubire şi cu dulce jertva de sine. Vedea-vei odată, copilă, un bărbat venit fie din apropiere, fie din fundul lumii, care-ţi va umplea inima de o năvalnică sâmţire şî, stăpânit de o pornire ivită fără de veste în sufletul lui, va alerga după tine, te va chema cu dor mistuitor, te va opri în cale şi te va lua de mână, ca sâ te ducă la altarul Domnului şi sâ ceară binecuvântarea lui pentru sarcina ce numai împreună vi se cuvine şi numai împreună puteţi sâ purtaţi. împărătească vei fi atunci, stăpână cu depline puteri a casei tale şi a copiilor răi şi vrednică să stai la altarul Domnului.

Mala se ridică cuprinsă de un zel nemărginit.

- Nu e dar - zise ea - vinovată sâmţirea năvalnica ce mă duce spre bărbatul care mă cheamă cu dor mistuitor?

- E sfântă, fata mea - îi răspunse părintele Arie -, căci prin ea îţi croieşte calea cerul, care prin inimă îl povăţuiestc pe om. Vinovată este luarea în deşert a acestei sfinte porniri, şi cel mai greu păcar e să iai în bătaîc de joc taina cea mare a vieţii omeneşti- Femeia — urmă el peste puţin — e floare ce se desfăşură în umbră şi mângâie vederea trecătorilor grăbiţi în cale. Ea are să-şi petreacă viaţa departe de zgomotul lumii, retrasă în tăinicia împărăţiei sale casnice, roabă soţului, pe care de bunăvoie şî l-a luat stăpân, si neadormită pază a copiilor ce-i sunt încredinţaţi de Tatăl ceresc,

- Frumoasă şi afară din cale fericită e viaţa celui ce ascultă poveţele tale şi are destulă vârtute ca sâ nu se abată de la ele! grăi dânsa şi, lăsându-se iar la picioarele lui, sărută cu sfială poala aspră a lungului vestmânt dc lână neagră.

Serile se făceau din ce în ce mai scurte; soarele pătrundea din cc în ce mai în adâncul văilor strâmte; zăpezile au început sâ se topească; râurile se tulburau şî se umflau: se apropia timpul ca Mala să fie dusă la părinţii ei, şi părintele Arie a trimis pe

Călin la gura trecătorii, ca cheme pe Bran, acum căpetenie şi el a unei cete de călăreţi legaţi cu jurământ în frăţietate de cruce.

Mala stetea ca floarea ce se desfăşură în umbră în vreme ce preotul ispitea pe tânărul hărrân la minte asupra celor ce se petrec în poiene şi prin văi.

- lăudat să fie de fii şi de nepoţi gândul vostru, si Domnul să binecuvânteze toţi paşii voştri, grăi bătrânul, mângâiat în sufletul lui. Cu adevărat voia lui Dumnezeu o împliniţi când vă lepădaţi de voi ca să apăraţi vetrele celor ce au ornai sfântă şi mai grea chemare în lumea aceasta. Dar jurământul pe care l-aţi făcut, fiule, nu are nici o tărie.

- Cum aceasta, când l-am făcut cu roţii dc bunăvoie şi după chibzuire de trei zile petrecute în nemâncare? întrebă tânăra căpetenie.

- Sfântă şi de-a pururea neschimbată e numai legătura de a face ceea ce e plăcut lin Dumnezeu, răspunse preotul, zâmbind cu bunătate; nu are însă nici o fiinţă jurământul care vă leagă să nu faceţi ceea cc lui Dumnezeu îi este plăcur, si plăcută îi este lui însoţirea bărbatului cu femeia. Cum ari putea voi, fii ai părinţilor voştri, născuţi în munci grele de mumele voastre şi crescuţi din sudoarea taţilor voştri, să vă legaţi a nu primi niciodată sarcina de părinte?!

- Primim - îi zise Bran - sarcina de a ocroti pe văduve şi pe orfani şi de a ajuta pe cei săraci.

- Vrednică de laudă e hotărârea voastră - întâmpină preotul -, dar nu puteţi sâ fiţi legaţi a primi numai această sarcină. Tristă e, în adevăr, întunecată şi plina de ispite viaţa omului osândit a trece răzleţ prin lume, şî el numai in purtarea de grijă pentru cei nenorociţi poate sâ găsească o slabă mângâiere. Nimeni însă nu se poate lega să aibă numai aceasta mângâiere în viaţa Iui. Taină ăfantâ e căsătoria - urmă el ridicând glasul ~, una din cele şapte legături ale omului cu

Dumnezeu, şi numai orbit de râvnirile lumeşti poate creştinul Intrat prin taina botezului în legătură cu Dumnezeu să primească gândul câ el poate sâ fie legat a nu primi niciodată pe vreuna din celelalte taine. Alungaţi, fiule, de la voi gândul acesta, lăpădaţi-vă de dânsul, căci vă duce-n ispită, vă mâna la desfrâu, vă înstrăinează de părinţii voştri, care sunt părinţi. Cc s-ar alege de neamul nostru cel ales dacă voi, floarea lui cea mai aleasă, cei mai vrednici dintre fiii lui, v-aţi lega să nu fiţi niciodată părinţi şi ţiitori ai Tatălui ceresc aici pe pământ?!

Bran rămase tăcut şi smerit în faţa bătrânului preot, pe care tot bătrân şi înţelept îl ştiau şi părinţii, şi bunii lui, dar hotărârea lui de a se feri de femeie era neschimbată.

PARTEA A TREIA

*

I

AŞEZAREA

Se adunaseră trei cete de câte o sută de călăreţi, una a lui Bodea, alta a Iui Bran, iar a treia a lui Cândea, bălanul înalt şi cu mustaţa-n spic care se uita-n ochii lui Bodea.

Ar fi putut să adune şi mai mulţi călăreţi, dar nu putusâră sâ găsească cai de seamă.

Iarna toată aceste cete au cutrierat ca să caute locuri pentru adăpost statornic şi pentru ogoare ferite de năvălitori.

Strânşi totdeauna la un loc sî ivindu-se fără de veste, călăreţii treceau ca un stol de vulturi de-a lungul văilor şi pe sub dealurile de Ia marginea şesului, şi, trecând ei, trecea şi spaima răspândită-n calea lor,

Cutrierând astfel, ei se încredinţau din ce în ce mai tare câ punctul de razăm al apărării e în trecătoarea păzită de Bran,

Spre ţara Oltului ieşirea era şi acum peste putinţă. Văile cc dau în şesul de Ia Dunăre erau până la Argeş pline de gepizi, iar de acolo înainte până dincolo de apa Buzăului abia-i mai încăpeau pe sorbii strâmtoraţi de cetele de călăreţi ce se încuibaseră-n luncile largi ale râurilor.

Dacă dar fugarii fie despre ţara Oltului, fie despre Capu-Coastei apucau să treacă înainte, poienele erau tăiate-n două şi trecerea despre Bucegi spre Păpuşa era peste putinţă.

în timpul iernii, dar, Bran s-a coborât cu oamenii săi la vale până din jos de izvoarele Bârsei, şi aici, în vârful unui deal, de unde se deschide vedere largă peste valea Bârsei până la Olt, a făcut o îngrăditură de pari groşi, bătuţi adânc în pământ şi înalţi de dntiâ sraruri de om, dar mai încăpătoare decât cea de sub stânca unde Bodea petrecuse câteva zile.

Asemenea îngrăditură trebuia să se facă şi la Capu-Coastei, şi muntenii aveau adăposturi sigure de-a lungul văii, între cele două îngrădituri apărate cu vârtute.

Sorbii, pe care Bodea îi găsise aici când a trecut întâia oară Păpuşa, au trecut spre valea Bârsei şi nu se mai putuseră întoarce la colibile lor şi la sămănâturile făcute de dânşii toamna trecută. Numai spre Capu-Coastei mai rămăsesără câteva sute de vetre, în care mai ardea încă focul.

- Pe aceştia îi alungăm, grăi Bran cel scurt la vorbă.

- Dar dacă nu vor să-şi părăsească colibile şi sămănăturile? întâmpină Bodea,

- N-ai ce să le faci, zise Cândea.

Ei se înţeleseră să-i adune la un loc si să-i lase în pace.

- Dar fără de nici o legătură cu noi, adăugă părintele Luca, dându-şi binecuvântarea.

Maî erau însă şi alţii la mijloc.

- Noi sâ ne părăsim verrele în care am crescut şi mormintele părinţilor? strigă Răciulete, care-şi câştigase dreptul de a fi totdeauna în coada cetei. Ferit-a Sfântul! Cine o sâ îngrijească de sufletele lor?! Vineş din deal s-ar întoarce în groapă!

- Dar cei ce n-au putut să se întoarcă Ia vetrele lor?

- Nu le părăsesc nici ei - răspunse Răciulete —, dacă n-au putut să se întoarcă la ele. Noi însă, care ne-am întors, le-am părăsi dacă ne-am duce fără ca să ne fi alungat cineva. Prea o luaţi parcă înainte de voi nici n-ar mai fi fost lume. Aşa nu merge. Părinte, - adăugă el întorcându-se spre părintele

Luca - trebuie să ne alegem câţiva bătrâni şi mai cu scaun la cap şi, fără sfatul nostru, băieţii să nu facă nimic.

-Asta nu! strigă Bran. Ce rost am mai avea noi dacă n-am fi de capul nostru?!

- Nu sunteţi, îi răspunse Răciulete. Orişicât de voinici şi de inimoşi aţi fi, de sub ascultarea părintească nu puteţi să ieşiţi.

-Am ieşit-întâmpină Bodea-când părinţii noştri ne-au dat voie să ne legăm cu jurământ. V-aţi lepădat de bunăvoie!

- Nu, fiule, grăi părintele Luca. Poate omul să se lepede de drepturile sale, dar nu şi de datorii, şi dator e părintele să-şi sfătuiască copilul şi să-1 oprească-n loc când îl vede pornind pe cale greşită.

Şi aşa ziceau toţi cei mai bătrâni fiindcă aşa se ştia din bătrâni.

S-a ales dar sfatul, iară sfatul a hotărât ca să se facă mai întâi o îngrăditură în valea Râului Alb şi numai apoi să treacă cine va fi voind la Capu-Coastei şi sâ se facă şi acolo îngrăditură.

- Dacă prindem de veste - ziceau ei - , ne tragem cu toţii la îngrăditură şi cerem ajutor de la Capu-Cnasrei.

- E largă valea - răspunse Ursan — şi noi o să fim prea puţini ca s-o putem apăra-

- O să rrecem arunci şi noi la Capu-Coastei, zise Moroiu. Nu e nimeni dator a face mai mult decar ceea ce poate.

O mâhnire înfundată ţinea mereu posomorâte feţele oamenilor, care nu puteau să se înţeleagă între dânşii, dară frunţile se descreţiră îndată ce ei se puseră pe lucru, ca sâ facă cât mai curând îngrăditura din valea Râului Alb şi să-şi înceapă apoi sămănăturile.

Zăpada se topea; iarba începuse a încolţi pe la locurile bătute de soare; pădurile se înmugureau: frumoase sunt si dulci zilele de primăvară, când deodată cu sămânţa aruncată în pământ încolţeşte şi nădejdea de o viată mai uşoară.

Voioşi ca fluturii şi harnici ca albînile lucrau toți prin văile mănoase» şi ochii Ii se umpleau de Iacrămi când vedeau cum se sfărâmă pământul negru şi gras şi cât de curând încolţeşte sămânța în el-

Departe/ sub surpătura de la colibile lui Dragoslav, moşnegi, femei, fete şi copii şedeau şir lung pc țărmul râului lin şi clătinau mereu covețile de lemn, luând din când în când apă în ele şi vărsând-o încetul cu încetul, ca să se spele nisipul uşor şi să rimâie numai praful de aur.

Aur găsiseră în nisipul râului, aur greu, curat si galben, podoabă nestimată şi talisman de vindecare trupească; o zlatină, ziceau ei în limba lor, le dăduse Bog cel darnic, şi spălau mereu, ca să adune praful cel scump. Şi Slatina îi zic şi azi oamenii .satului întemeiat la locul acela.

Iar Dragoslav şi ferele lui, Luda, Ringa şi Mala, umblau mereu de ici până colo şi le spuneau tuturora că sus, unde izvorăşte râul, chiar şi inimile oamenilor sunt de aut.

Mulți se adunau oamenii mai ales când Mala cea cu obrajii supți începea să vorbească despre preotul cel bătrân; şi despre minunatele lui învățături. Gura ei nu mai era acuma cărnoasă, buzele ei nu mai erau întoarse şi ochii ei albaştri păreau încă mai mari când se ridicau spre cer.

Şi tot aşa mergeau lucrurile şi din jos de îngrăditura dki valea Râului Alb, unde Vladimir, starostele cel înalt şi pântecos, îi ținea pe oamenii lui în muncă întinsa, ca să curate locurile şi sâ facă pe ici, pe colo câte-o îngrăditură. Debelead şi Hereț, care nu mai puteau uita zilele petrecute ca răniți ta adăposturile Moroienilor, umblau şî ei de ici până colo şi ge lăudau cu prietenia agerilor călăreți din fundul văii.

Putea Bodea să plece fără de grijă spre Capu-Coastei, căci muntenii n-aveau nevoie să-şi apere îngrăditura din vâlfea Râului Alb-

Pe când Bodea înainta pe drumuri des cotite, răzbind prin păduri pline de copaci răsturnați de vânt, suind dealuri şi coborând coaste, Bran şi Cândea, plecați cu cetele lor de Ia adăposturile lui Mateiaş, se lăsau încet spre Capu-Coastei, chiuind mereu şi sunând din buciume pentru ca sorbii să fugă la vale.

Ei îşi făcuseră însă gresir socoteala.

Drumul de la îngrăditura lui Bran până la Capu-Coastei e cel puțin încă o dată atât de lung ca cel de la Râul Alb, şi Bodea a sosit k Capu-Coastei prea în curând.

Degeaba erau dar şi chiotele, şi sunetele de bucium, căci sorbii, când ceata lui Bodea s-a ivit ia Capu-Coastei, n-au fugit la vale, ci la deah

Bran a dat de dânşii tocmai din jos de strâmtorile Dragoslavelor, unde se află satul Slobozia.

Bodea îi cunoştea bine pe sorbi şi văzuse bine lucrurile: ei aşteptau cu capetele plecate şi cu manile încrucişate pc piept.

Ce puteau călăreții să le facă?!

Slobod! le zise Bran, făcându-le cu mâna semn că por să rămâie nesupărați la locul unde se aflau.

• Atâta vorbă învățase şi ei de la Dragoslav şi dela Ringa, dar nici c-avea nevoie de mai multe vorbe, căci fugarii le înțelegeau toate din fețele călăreților şi-şi dedeau mulțumită pe față, închinându-se mereu.

- Spaima lumii şi urgia pământului! grăi Râciulete. Dac-a merge tot aşa, îl scoatem până Ja toamnă şi pe împăratul din scaun.

» Vorbea însâ el aşa fiindcă îi erau dragi băieții şi-i plăcea sâ-i năcăjească cu glume de ale lui, dar se bucurau cu toții case pot pane pe lucru,

i ' Lăsând sulițile,arcurile şi tolbele cu săgeți, voinicii au luat tbpoarele şî au început sâ taie copacii. Pe când unii ciopleau

parii, alții săpau șanțul adânc iar alții așezau parii ascuțiți în el și băteau pământul împregiurul lor, ca sâ steie țepeni,

în curând după ce se apucaseră de lucru, se pomeniră cu vreo două sute dintre sorbii de **la** Slobozia, care, văzând pregătirile de apărare, țineau să deie și ei o mână de ajutor,

- Nu se poate! zicea Bran. Noi n-avem nici o legătură cu dânșii.

- Aș! întâmpină Răciulete. Voiesc ci, și nu putem să-i oprim de **a** face ceea ce vor.

- Sa-și facă, dacă vor - îi răspunse Bran — îngrăditura lor deosebită.

- Așa e! grăi Bodea, care învățase vorbe mai multe decât Bran și putea să le spună și lor lucrul acesta.

El se întoarse dar cu slobodnieit **la** deal, își alese un loc potrivit pe țărmurul drept al râului, din jos de Slobozia, și-i puse pe oamenii doritori de muncă grea să adune peatră.

„Am — zise el în gândul lui - să durez aici o cetate cu ziduri de peatră, pe care nici timpul sâ nu le poată roade, nici furia omenească să nu le poată dărâma, lucru așezat pentru vecie și loc de adăpost pentru nepoți și strănepoți.[41]

Pe când dar muntenii lucrau cântând și glumind la Capu-Coastei, sorbii munceau din greu mai la deal, unii urcau gâfâind bolovanii din albia râului, alții săpau șanțul adânc și: larg, iar alții alegeau peatra de var și o așezau în cuptoare, ca s-o ardă.

îngrăditura de la Capu-Coastei era gata, iar la cetatea lui- j Bodea nici temeliile nu erau încă puse. Ceea ce voia dânsul env lucru mare și greu, care nici într-o săptămână, nici într-o lună, nici într-o vară nu se scoate la capăt- , t

Când Bran și Cândea se întoarseră în poiene, ca să **aduDCî** lumea lipsită de adăposturi și de apărare, Bodea-și adună și el oamenii și-i așeză parte în fața cetății, unde se află și azi saodj

Bodenii, parte lângă cetate, unde azi sunt satele Cetățeniî-din-Deal si Cetățenîi-din-Vale.

Intorcându-se apoi Cândea cu lumea adunată de prin poienele Surului și ale Negoiului, a trecut chiar din jos de Capu-Coastei, pe valea părâuluî ce se varsă la îngemănarea râului, unde azi sunt satele Geamânu, Cândeștii-din-Deal si Cândcștii-din-Vale.

Aceștia erau paza de afară, care avea să-l țină pe dușman în loc pentru ca ceata din îngrăditură să aibă timp de pregătire.

Alți oameni veniți în urmă cu Boțea s-au așezat mai la deal, unde sunt satele Botenii și Vălenii, iară cei ce n-au încăput aici au trecut cu Ursan dincolo, la îngrăditura de pe Râul Alb, și s-au așezat parte în deal, unde sc află satul Ursenî, parte sub coaste, la Buciumau.

în valea Râușorului, pe Orăți și prin strâmtorilc Dragoslavelor se aflau cei din poienele Pâpușei și ale Scărișorii, pe care Bran îi adusese toamna trecută aici.

în câteva zile valea întreagă era plină ca furnicarul. Prin strâmtori, pe Ia locurile mai largi și prin înfundăturile pâraielor de la dreapta și de la stânga râului oamenii lucrau pe capete, ca să-și clădească case, să-și focă sâmânături, să-și întemeieze viața cea nouă, și dedeau zor, ca toate să fie gata pe timpul când oile se urcă în poiene spre a fi băgate în lapte.

Iară când Bodea trecea călare pe armăsarul cel negru la deal, ca să vadă cum merg lucrurile la cetatea de piatră, se uitau toți în. urma lui și binecuvântau pe Domnul că li-a dat purtător de grijă și veghe neadormită.

Bran însă stetea pe gânduri când vedea cum se ridică zidurile groase și cum se-nalță turnurile rotunde la cele patru colțuri. îi era oarecum frică de omul răzleț, care umbla totdeauna de capul lui și se avânta orbește când i se înfigea vreun gând în cap.

închis între zidurile de piatră, omul acesta era ca leul în vizuina lui, tare şi îndărătnic, neapropiat ji nebiruit.

. Si totuşi, când se uita în ochii lui Bodea, îl vedea şi el tot ca ceilalţi. Era în ochii aceia atâta bunătate, încât fiara sălbatică trebuia să se îmblânzească şi ea sub privirea lor.

Apoi, în stânca ce se înălţa în fundul cetăţii, sub coaste, el săpase un fel de peşteră cu intrarea despre apus.

- Şi ce vrei să faci aici? îl întrebă el,

-O casă pentru Dumnezeu şi un mormânt pentru mine, răspunse Bodea zâmbind. Dacă ar fi să se peardă vreodată toate celelalte, aici am să pier şi,eu, îngropat de aceste ziduri!

- Sâ nu-ţi fie vorba grăită în ceas râu! zise Bran.

II
OGORII

Era în anul 559.

Ogorii sau avarii, deşi învingători în luptă cu gepizii acum risipiţi, n-avuserâ peste iarnă destulă hrană şi, fiind nevoiţi a se da la pradă, au intrat în luptă cu longobarzii, care-i împingeau mereu pe Dunăre la vale.

Volgarii, strâmtoraţi de cazării care se coborâseră pe Prut la vale, înaintau pe Dunăre la deal şi se apropiau de ogori.

Sorbii, care veniseră parte în calea ogorilor, parte goniţi ***de*** volgari şi de cazări în coada lor, se îndesuiseră parte prin văile munţilor, pane prin smârcurile de pe ţărmul stâng al Dunării.

Aceştia, în timpul iernii, au trecut în mase mari peste Dunărea îngheţată şi sau risipit, prădând, spre miazăzi.

O plagă încă mai grea pentru împărăţie erau cetele de călăreţi ale volgarilor, care trecuseră peste Dunăre şi cutrierau ţara prădând ceea ce rămăsese neatins de sorbi.

Bătrânul împărat a adunat dar în pripă oaste mare şi a pus-o sub comanda încă mai bătrânului Belisariu, generalul încărcat de glorie militară, pe care-1 dizgraţiase în urma uneltirilor de la curte.

îi chemă apoi şi de astă dată în ajutor pe ogorii şi altfel porniţi spre răsărit.

După ce ogorii trecură şi ei Dunărea, sorbii se rătraserâ din calea lor spre miazăzi, căci de-a lungul Dunării dedeau peste cete de volgari, care, însetate dc prada adunată de dânşii cu multă sudoare, îi hărţuiau cu multă îndârjire.

încă mai sângeroase erau încăierările când ogorii se întâlneau cu câte o ceată de volgari, care nu fugeau niciodată fără ca să-şi fi încercat norocul în luptă dreaptă.

Văzând însă că ogorii vin mereu şi se opresc de acopăr câmpiile şi se clatină pământul sub ei, volgarii s-au retras încetul cu încetul spre Dunăre şi au început să-şi facă rost de trecere, în vreme ce sorbii se adunau din ce în ce mai îngrămădiţi pe sub poalele Balcanilor.

Eră în toiul verii când ei au fost strânşi dintr-o parte de oştirea cea mare a lui Belisariu, iar din alta de cetele ogorilor.

îndesuiţi mulţime nenumărată sub dealurile bătute de arşiţa soarelui, bărbaţii în faţa duşmanului, iar femeile şi copiii şi cu prada în dosul lor, ei s-au apărat cu hotărârea deznădâjduirii, dar după câteva ceasuri de luptă zadarnică au aruncat armele şi s-au dat învinşi.

Cei mai mulţi dintre dânşii au fost cruţaţi dc generosul învingător şi au rămas supuşi ai împăratului, care i-a risipit prin toate ţările lui ca muncitori harnici şi blajini.

, , Mii şi mii însă, multe mii au rămas pe câmpul de luptă, şi încă mai multe mii au fugit spre Dunăre din calea ogorilor, care nu ştiau de milă.

Avântându-se pe plute încheiate în pripă din copaci tăiaţi de prin apropiere, mulţi au perit în valurile Dunării, iar alţii au fost tăiaţi de ogori veniţi în urma lor.

Popoarele încăierare pc ţărmul drept al Dunării au trecut ca o vijelie pe ţărmul stâng şi s-au depărtat, gonind de-a valma pe râu la vale.

La apa Buzăului ele au dat peste cazări, şi în vreme ce o parte dintre ogori s-a încaierăt în luptă cu aceştia, altă parte i-a gonit pe volgari înainte spre gurile Dunării, iar sorbii si vreo câteva mii de volgari s-au întors pe sub dealuri iar spre apus.

Muntenii îşi urcaseră [urinele în poiene, şi pe Ia adăposturile din văi nu mai rămăseseră decât cele două cete de călăreţi, muncitorii de la Slobozia şi pc ici, pe colo, câte o babă încurcată încă la casa ei cea nouă.

îndată ce primele cete de volgari au sosit la Ialomiţa, cum sorbii începuseră sâ-i zică râului, Vladîmîr a adunat vreo patru mii dc oameni şi a ieşit cu ei spre şes, ca să închidă gura văii, iar femeile au plecat cu copiii Ia deal şi Burete a început să sune la BuciumenL

Ca în timp de rugăciune se porniră unul câte unul buciumele, mai întâi pe la îngrădituri şi prin văi, apoi prin poiene, departe şi tot mai departe, şi peste puţin se ştia pretutindeni, până în poienele Surului, că s-a ivit o nouă primejdie.

Bodea şî Cândea lăsară pe Boţea cu douăzeci de oameni k Capu-Coastei, unde se adunaseră şi sorbii de la Slobozia, şi când ei porniră spre Râul Alb, pleca şi Bran la vale.

Două zile de-a rândul s-au hărţuit ai lui Vladimir cu călăreţii sprinteni, iar aceştia se sporeau mereu, ba pe înserate au început să sosească în dosul lor şi mari mase de fugari veniţi' pe jos, sorbii scăpaţi de peste Dunăre, care erau goniţi de ogori,

îî era prea de tot greu Iui Vladimir să ţină fără de călărime în loc duşmanul ce se ivea când ici, când colo, căutându-şî

drum la deal. Seara dar el trimise pe Debeleac şi pe Hereţ la îngrăditura din deal, casa ceară ajutor de la călăreţii munteni.

Cafeniile muntenilor erau toate în păr la îngrăditură, dar părerile lor nu se potriveau deloc.

~ Se poate - zicea Răciulete -, dar de astă dată n-o sa meargă cu capul plecat şi cu braţele încrucişate pe piept,

-Trebuie, zicea Bran. Noi singuri suntem prea puţini, iar dimpreună cu dânşii închidcnTgura văii.

- Nu poţi să zici ba când om ajuns în grea strâmtorare iţi cere ajutor, adăugă Moroiu.

- Şi dacă-i calcă pe dânşii - urmă Ursan -, vine rândul la noi.

Era învederat că muntenii trebuiau să se bucure de cererea lui Vladimir şi sâ grăbească a-i da ajutorul; Bodea stătea cu coate aceste pc gânduri. Cum putea el sâ se avânte în luptă când nu ştia pe cine are-n faţa lui?! De ce să pună în joc atâtea vieţi tinere?!

- Nui - zise el în cele din urmă - arma n-o ridici decât în pragul casei tale!

Zadarnice erau toate silinţele celorlalţi, căci el şi Cândea erau neînduplecaţi, şi o amărăciune nesuferită cuprinsese inimile tuturora când Hereţ şi Debeleac sc întoarseră cu răspunsul la Vladimir.

Un singur lucru primea Bodea: ca cetele să treacăîn valea lalomiţei si să aştepte gata de luptă în faţa Buciumcnilor.

Iar Răciulete, omul neastâmpărat si de-a pururea născocitor, şi-a luat suliţa cea lungă şi a plecat aşa singur şi de capul lui Ia vale, pc urma lui Debeleac şi a lui Hereţ, ca să nu-şi piardă timpul degeaba.

Puşi apoi de el şi de Hereţ la cale, sorbii se risipiră cu mic, cu mare şi începură să taie cătini, porumbei şi păducei şi să risipească mărăcinile în largul văii, pe ambii ţărmuri ai râului. Alţii tăiau curpăn lung de prin păduri şi-1 întindeau ca un fel

de mrejă peste crăcăna risipită, pentru ca să se încurce caii şi să se împiedice. Iar alţii săpau pe ici, pe colo gropi şi şanţuri trasede^ă curmezişul şi Ie umpleau cu frunze uscate pentru ca călăreţii să deie fără de veste în ele.

- Vezi asa! îi zise Râciulete Iui Hereţ când toate erau gara. Voi să vâ ţineţi mereu pe albia râului, iar pe dânşii să-i mânaţi tot Ia curpăn, la gropi şî ta şanţuri, şi-o să le piară pofta de a maî veni prin înfundăturile aceste,

- Dar dacă apucă şi ei pe albie? întâmpină Hereţ.

- Avem noi leac şi penrru buba asta, îi răspunse Râciulete.

Ei plecară apoi cu vreo două sute de oameni la deal, spre strâmtorile Ialomiţei, unde râul şi-a săpat drum prin mari mase de stâncă şi albia lui închisă între înalte ziduri de piatră e strâmtă de-abia câţiva paşi.

Oamenii tăiară un brad mare, îl curăţiră de crăci şi-1 lăsară cu partea groasă spre mijlocul albiei, rezămându-1 de o stâncă din fundul apei, ca să nu-1 ieie curentul, iară partea lui de sus o proptiră de un colţ al ţărmului.

-Asa! grâi Răciulete. Ăstari „popa" cel mare, în care se razemă roate: când l-om mişca pe el din loc, se porneşte puhoiul şi le îa pe toate la vale. Să poftească volgarii sâ între în albie, că-i spălăm ca pe nişte guzgani!

Alţî brazi au tăiat apoi şi iar alţîî şi i-au răsturnat de-a curmezişul în albie, din sus de „popa" lui Răciulete, fără ca să le curăţe crăcile, unul peste altul, înălţime de patru staturi dd om. Trecea apa printre dânşii, dar erau mulţi oameni şi harnici. Unii tăiau cetină şi-o aruncau în râu, iar alţii aruncau bolovani fără de răgaz şi fără dt răsuflare. Intraseră în război cu râul, care se umfla, mereu se umfla şi ţâşnea departe, dară orişiunde apa! îşi făcea drum, săreau unii cu braţele de cetină, iar alţii cu bolovani.

Mai era încă mult până în zorile de zi când râul iezuit începu să se prelingă pe deasupra zăgazului. „Popa' cel mare

tremura, nu-i vorbă, sub greutatea marilor mase de apă, dar era bine rezemat şi jos, şi sus.

- Vai de maica lor! grăi Râciulete, frecându-şi manile. Ce-o să fie aici când l-om mişca din loc şi ce-o sâ fie în vale când o să-i apuce apa!

Dimineaţa cele trei cete ale muntenilor trecură-n valea lalomiţei şi se opriră în dreptul Buciumenilor pe un deluşor, de unde vederea se deschidea până la gropile lui Răciulete, care se aflau la depărtare de câteva mii de paşi, şi de acolo înainte până Ia cotitura văii.

Lupta se începuse în gura văii, dar în largul văii se vedeau numai femei şi copii, care veneau îh grabă la deal, mânând pe ici, pe colo câte o vită, câteva capre, un porc dus de sfoară, un măgar încărcat cu povară, dar mei un cal.

Muntenii stăteau posomorâţi. O grea mâhnire întunecase feţele tuturora, şi gândul că nu se pot înţelege îi muiase chiar şi pe cei mai inimoşi.

Peste câtva timp ei se-nviorară.

Deparre, la cotitura văii, se ridică un nour de praf, care se întinse cu o mare iuţeală pe iau la deal şi închise în curând din coastâ-n coastă vederea.

Cerul era senin şi aerul liniştit începuse a fi înăbuşitor; cu toate aceste, parcă o furtună se ridicase la vale şi înainta repede spre munţi.

Bodea, călare pe armăsarul nerăbdător şi cu buzduganul în mână, sta nemişcat si cu ochii ţintiţi în depărtare, dar nu hotărâr şi mândru, ci mai mult cu inima încleştată.

Se auzea parcă ceva, un zgomot perdut în depărtare şi lor tuturora bine cunoscut: era ca primăvara, când turmele de oi se Urcă behâind la munte, un amestec de multe şi deosebite sunete, care se împreună într-un singur jeluit lung şi necurtnat.

$i tot mai desluşit venea de-a lungul apei zgomotul, tot mai mult ieşeau în el la iveală glasurile omeneşti, tot mai pe aproape

se întindea norul de praf şi tot mai fără de astâmpăr bătea armăsarul ager cu copitele-n pământ.

Bran se uita cu ochi plini de mânie la Bodea.

Era învederat că Vladimir se retrage şi că la fiecare pas e! pierde zeci, chiar sute din oamenii lui, iar ceea ce perdea el tot perdere era şi pentru munteni.

Din nourul de praf începură, în sfârşit, să se desfacă şî oameni, pe ici, pe colo câte unul, apoi mai deşi şi tot mai deşi, mulţi, mai mulţi, de tot mulţi, îndesuiţî pe ambii ţărmuri, din coastă-n coastă, valuri de oameni vii ce se zbat zgomotos şi se clatină mereu în înaintarea lor.

Deodată puhoiul neamurilor învălmăşite se opri în loc: el sc izbise de piedeca ce-i pusese Răciulete-n cale.

- Acum înainte! strigă Bran, puindu-şi ceata în mişcare

- Noi, nu! răspunse Bodea, strângând frâul armăsarului, care începu să sforăie şi să sară-n două picioare. Să vedem mai-nainte cum ies lucrurile.

Bran îşi muşcă buzele, dar îşi opri ceata. Sorbii lui Vladimir, sosiţi la mărăcinişurile bine ştiute de dânşii, se strecurară râpede de-a lungul ţărmurilor si pe sub coaste.

Abia acum ieşiră din praf la iveală şi cetele volgarîlor, care într-o clipă acoperiră tot largul văii. Loviţi din trei părţi de săgeţi şi de suliţe şi de securi şi încurcaţi în mreja dc curpăn, cei mai mulţi dintre dânşii fură nevoiţi să descalece.

Bodea şi soţii fui priveau cu inima încleştată şi în fioroasă nelinişte Ia încăierarea afară din calc sângeroasă. Puţin mai era de la dânşii până acolo, şi Bran, arcaşul neîntrecur, ardea de dorinţa de a-şi încerca săgeţile şi-n carne de om, dar lupta stetea în loc, nici unul dintre sorbi nu ieşea din bătaie, pentru fiecare sorb cădeau trei volgari, şi mereu veneau la deal caii rămaşi fără stăpân.

Faţa lui Bran începu să se lumineze, şi ochii lui iar se îndreptară spre Bodea, în mâna cărqia tremura buzduganul cel greu.

Nu! rău n-a fost să-1 lase pe Vladimir singur.

Dezmeticiţi în cele din urmă, volgarii apucară albia şi începură să-i împingă pe sorbi de-a lungul ei la deal.

- Sunaţi buciumul, ca să pornească pohoiul! strigă Răciulete. Acum e acum!

- Staţi pe loc! grăi Bodea când văzu că sorbii se retrag, lăsând drumul deschis pentru volgari.

Trecând cetele de călăreţi înainte, ieşi în dosul lor la iveală altă lume şi mai îndesuită, sorbii scăpaţi de peste Dunăre şi goniţi acum de cetele de ogori.

Cinci rânduri dc oameni se îndesuiau în valea plină de jale, strivindu-se unul pe altul, şi năvala venea potop cotropitor, pe care nimic nu putea să-1 oprească-n cale.

Pe când sorbii lui Vladimir se retrăgeau din ce în ce mai grăbiţi spre cetele muntenilor, cei goniţi de ogori fugeau la dreapta şi la stânga, urcând coastele ori intrând prin desişuri, unde câlărimea nu mal putea sa-i urmărească, şi tot mai desluşit ăe dezveleau din nourul dc praf cetele ogorilor încălecaţi pe cai îmbrăcaţi în zale, care sclipeau în bătaia soarelui.

- înapoi! strigă Bran cel chibzuit.

Era o nebunie, o mişelîe era să se avânte ei în luptă cu atâta lume sălbăticită prin zilnice învrăjbiri. De ce? Ca sâ apere câteva colibi părăsite.

- încă nu! — răspunse Bodea dar să ne ţinem drumul deschis spre strâmtoarea de la Capu-Coastei.

Deodată lucrurile luară o nouă întorsătură.

Văzând pe ogorii lor atât de bine cunoscuţi şi aducându-şi aminte de cele ce pătiseră ia gropile lui Răciulete, volgarii se strânseră răpede şi se întoarseră înapoi, ca să închidă albia şi si-i bage pe ogori în curpeni şi în gropi.

Un vuiet de bucurie străbătu de-a lungul văii, şi Vladimir se întoarse şi el cu ai Iui de-a lungul coastelor la vale.

- Minunate sunt, Doamne, rânduirile tale, grăi Bodea, mişcat până-n adâncul inimii. Iată, oamenii aceştia, care puţin mai nainte se omorau între dânşii, aciim se căiesc de ceea cc au făcut şi tt roagă împreună să*i ai în paza ta.

Crâncenă şi-nfiorătoâre privelişte.

Ogorii şi volgarii n-ajunseră nici unii, nici alţii numai aşa în plimbare până în fundul văii şi nu se luptau numai pentru plăcerea de a da lovituri şi de a-si pune viaţa în joc, ci umblau după pradă şi făceau vânătoare de robi. Nu cruţau dar nici avutul, nici viaţa celor ce nu se dedeau legaţi- Credinţa lor era câ-n lumea cealaltă îi va avea fiecare robi. pe cei omorâţi de dânsul în luptă dreaptă aici pe pământ; nu-i lăsau dar nici pe răniţi sâ se chinuiască şi să moară încetul cu încetul ca vai de ei, ci le uşurau moartea cu câteva lovituri de graţie.

Ştiindu-le aceste şi unii, şi alţii, ei se luptau cu încordarea tuturor puterilor şi în adevăr pe moarte şi pe viaţă. Deşi mult mai numeroşi şi încălecaţi şi pe cai puternici, ogorii erau încurcaţi cu prada şi cu robii ce tăcuseră şi aveau în faţa lor piediccle lor încă necunoscute, în vreme ce volgarii erau ajudţi şi de Vladimir, aî căruia oameni prinseră iar inimă, căci se fereau sorbii de luptă, dar sc apărau cu îndârjire când se vedeau strâmtoraţi. N;

încurcându-se dar în curpăn şi în gropi, ogorii se dete# zăpăciţi înapoi.

- Pohoiul! puhoiul! Sâ sune buciumul! striga iar Râciuleft

- Acum daţi pe eh ***c&ri*** gonim la vale! strigă Moroiu.

- Nu! răspunse Bodea şi de astă dată! Dacă dau înapoi ogorii, nu mai avem nevoie să ne spurcăm si noi: rândul nostre e când volgarii ar începe să deie înapoi. --*u*

Iară când oamenii nu se pot înţelege, nu se face nimica

-Aşa nu merge! strigă Răciulete. Ori e tunsă, ori e rasă! Trebuie să se aleagă unul de care au sâ asculte toţi, unul care şi-o ia pe suflet. Aici n-avem timp să ne sfătuim.

-Aşa e! strigară alţii. Cum o ieşi să iasă: dacă-i bine, a lui să fie lauda, iar dacă-i rău, el să rămâie vinovat!

- Sunaţi buciumul! strigă Bodea cu glas tare şi limpede, dar tremurând din tot trupuh

Dezmeticindu-se, ogorii se izbiră cu putere mare asupra albiei, ca să-i deie pe volgari în mărăcini, şi se începu un măcel încât râul curgea roşit de sânge omenesc la vale, dar nici volgarii, nici sorbii de pe coaste nu se mişcau din loc.

Un vuiet zguduitor s-auzi deodată din fundul văii şi venea puhoiul, venea parcă munţii se năruiesc din ce în ce mai aproape, ca într-o clipă să-i îngroape şi sâ-i strivească pe cei încăierări în luptă.

Ca ieşiţi din fire se depărrară şi volgarii, şi ogorii la vale când râul începu să se reverse, aducând cu el bolovani şi trunchiuri de copaci şi ras turnând cai şi călăreţi în calea lui, în vreme ce sorbii dc pe coastă trăgeau mereu săgeţile şi loveau pe apucate.

Nu era însă puhoiul puhoi în toată firea, ci minciună de om născocitor, care bagă spaima în cei slabi de înger, dar pe cei inimoşi îi face ş! maî îndârjiţi - o băşică era, care peste puţin S-aspatt. Mulţi au pierit dintre ogori, dar încă mai mulţi dintre volgarii pe care pohoiul îi luase mai nainte, si tocmai acum irăzbiră ogorii printre rândurile slăbite ale volgarilor la deal.

Un fior rece trecu prin vinele călăreţilor din deal, şi Bodea stete o dipă ca-ntr-un fel de ameţeală, nemişcat şi cu ochii plini de lacrămh

- - Băieţi! grăi apoi, întorcându-se spre soţii lui. Dacă n-ar voi Dumnezeu sâ intrăm în luptă, ajutorul nostru ar fi de prisos. El ne cheamă, şî ai Lui suntem cu toţii! Nu uitaţi că aveţi p&rinţi şi fraţi şi surori, care stau cu inimile încleştate; viata să '^o apere fiecare, viaţa, mai presus de toate viaţa!

- Strânşi la un loc! adăugă Bran. Om lângă om, şir încheiat: ca urgia lui Dumnezeu să cădem în eî şi să ne facem drum printre dânşii ca groază sâ-i cuprindă!

- Cu voia lui Dumnezeu! zise Bodea făcându-şi cruce şi-i lăsă lui Frăţior frâul, strigând: Haida! haida!

- Haida! strigară şi ceilalţi, **şi** cetele porniră în treapăt domol şi fără de pripire spre câmpul de luptă.

Valea răsună iar de sunetele de bucurie ale sorbilor, volgarii sc-ntcţiră din nou, şi bătâlia-şi schimbă mersul când muntenii intrară şi ei în ea.

Dezmeticiţi abia, ogorii iar se zăpăciră şi începură să se clatine când cetele sc opriră în dosul volgarilor şi începură să-**şi** descarce săgeţile.

Peste puţin însă Bodea apucă înainte **şi-şi** făcu drum printre volgari până la primele rânduri ale ogorilor.

- înainte! strigă Cândea, şi cetele încetară a mai trage săgeţi şi răzbiră ca un zid încheiat în urma lui Bodea, încât volgarii rămăseseră la dreapta şi la stânga lor.

- Daţi cu suliţele tot în ceafă **şi** în coaste! strigă Bodea, făcându-şi cu buzduganul drum înainte.

Bran însă, arcaşul, se oprise cu Mareea şi cu alţi vreo zece arcaşi îndemânateci pe ţărmul râului, privea cu ochi învăpăiaţi la aprigul luptător, care se apăra mereu, lovea din când în când cu buzduganul aici pe unul în ceafă şi colo pe altul în coaste şi, strigând mereu: „Domol! domol!", făcea pas cu pas drum pentru ceata ce urma strânsă-n şir încheiat dtipă el, mânându-1 pe duşman cu suliţele înainte.

Pe ales, una câte una-şi punea Bran săgcţilc-n arc şi toate zburau pe la capul lui Bodea, când la dreapta, când la stânga, şi nici una nu cădea jos, toate nimereau pe cel din faţa nobilului tânăr, toate-1 apărau şi-i deschideau drum.

Bodea auzea cum săgeţile îi zbârnâie pe la urechi şi vedea^ cum ele se înfig în trupurile celor din calea lui, dar ochii lui

erau ţintiţi mereu înainte, spre feţele duşmanilor ce dedeau din ce în ce mai îngroziţi înapoi.

— Cine descarcă săgeţile?! întreba el când doi dintre cei din faţa lui fură loviţi unul după altul.

- E Bran, răspunse Cândea.

— A, Bran! Bran e! strigă Bodea, ridicând buzduganul deasupra capului său. Cu noi nu mai poate nimeni să ţie pept!

Zorindu-şi apoi armăsarul, el se avântă cu câteva sărituri înainte, pe săltate şi răsturnând în calea lui cai şi călăreţi, iară soţii Iui se înteţiră şi ei şi răzbirâ-n urma lui.

Soarta bătăliei era hotărâtă.

Nedcprinşi a lupta cu asemenea duşmani, apucaţi din trei părţi şi ajunşi la gropi şi mărăcini, ogorii-şi întoarsără caii şi se îndesuiră-n goană furtunatică pe albia râului, în vreme ce volgarii şi sorbii îi încolţiră cu nouă îndârjire şi începură sâ-i mâne din ce în ce mai răpede la vale.

- Destul! Destul! Opriţi-vă! strigă Bodea cu glas răsunător, şi pe când sorbii şi volgarii urmăreau pe fugarii curpinşi de groaza, care-şi părăsisără prada şi robii, muntenii se adunau pe câmpul plin de morţi şi de răniţi, răsuflând uşor şi lăudându-se între.dânşii.

Bran şi Bodea se căutau cu ochii unul pe altul.

Găsindu-se, ei porniră cu paşi repezi şi mari unul spre altul, se opriră pe o clipă faţă-n faţă, apoi sc îmbrăţişară lung şi fără ca să-şi zică vreo vorbă. Toţi râmaseră cuprinşi dc viuă emoţiune, şi o adâncă tăcere sc făcu împregiurul lor.

- Binecuvântată sâ fie clipa aceasta! grăi Bran cu glas tare. lată omul care s-a ales cel mai vrednic între noi: el să fie acela de care sâ ascultăm cu toţii; el să ne ducă Ia bine şi la rău; el sâ ne fie domn şi stăpânitor!

- în ceas bun sâ fie zisă vorba ta! strigă Răciulete şi, cuprinşi de *o* însufleţire furtunatică, voinicii se-mbulziră împregiurul

lui Bodea, îl ridicară pe umerii lor şi porniră în urări zgomoroase la deal. , .

IU

LA RĂSCRUCI

S-au dus ogorii, lăsând în urma lor şi robi, şî pradă, iară volgarii i-au urmărit până-n valea Şiretului, de unde ogorii au luar-o la stânga, ca sâ ajungă la (raţii lor, care urmau lupta cu cazării. Volgarii au ţinut drumul înainte spre smârcurile de la gurile Dunării, unde-şi găsiseră adăpost celelalte cete ale lot, cu femeile şi cu copiii. . •

Vladimir, rămas singur pc câmpul de luptă, a strâns la uri loc prada bogată şi i-a pus pe robi să adune morţii risipiţi de-a lungul văii şi să-i îngroape, in vreme ce el şi cei mai sprinteni dintre ai lui adunau caii ramaşi fără de stăpân, un lucru anevoios, pe care abia pe la miezul nopţii au ajuns să-1 adiică la capăt.

Dimineaţa zilei următoare el a ales cea mai frumoaşa partf din pradă şi a încărcat-o în braţele robilor, a-nşirat trei sute de sorbi şi a dac fiecăruia câte doi cai aleşi dintre cei mai frumoşi şi apoi a pornit în mers sărbătoresc, cu Debeleac şî cu Hereţ, spre îngrăditura din valea Râului Alb, unde-1 ştia pe Bodea^ căruia îi trimisese de mai nainte ştirea câ va veni să-i aducă prada şi robii.

Bodea încalecă îndată ce primi ştirea şi-i întâmpină pc vecini stând cu buzduganul în mână în- fruntea cetelor sale şi având în dreapta pe Bran, iar la stânga pe Cândea. b

- Lăudat să fii, voivodule, şi mărit, şi azi, şi din neam în neam, cât timp noi şi urmaşii noştri vom mai trăi pe acest pământ nesecat în roadele lui, grăi Hereţ, care vorbea în numeb

starostelui şi al celorlalte căpetenii. Se cuvine celui mai mic în vârtute să stea cu capul plecat în faţa celui mai mare prin vredniciile sale şi prin buna lui voinţă, şi noi, mai-marii norodului, am venit să ne închinăm vouă, să vă mulţumim pentru ocrotirea ce ne-aţi dat şi sâ vă aducem prada şi robii cc au rămas în urma duşmanului îngrozit de bărbăţia voastră. Parte robi, parte morţi am fi astăzi noi ge stăm aici şî femeile noastre ar alerga cu copiii noştri plângând şi smulgându-şi părul, dat ar fi petrii neamul nostru dacă voi nu ni-aţi fi sărit într-ajutor. Se cuvine dar să stăpâniţi prada ce-am adunat pe câmpul de luptă şi ca robii aceştia, pc care i-aţi scăpat de o soartă afară din cale grea, să-şi petreacă viaţa ce le mai rămâne piujtcînd pentru voi şi săvârşind lucrarea care pentru braţe ca ale voastre e prea josnică, la-le toate, voievodule, şi ne primeşte şi pe noi sub ocrotirea ta: o legătură strânsă să fie de azi înainte între noi şi voi, între urmaşii noştri şi ai voştri.

Călăreţii munteni ascultară oprindu-şi răsuflarea, iară Bodea rămase timp îndelungat în nemişcare şi cu ochii ţintiţi la pământ.

— Vă mulţumesc şi vă mulţumim noi toii pentru gândul cel bun cu care aţi venît la noi, răspunse el în cele din urmă, rostind vorbele rar şi apăsat. Noi, părinţii noştri, tot neamul nostru suntem mângâiaţi de gândul că, apârându-ne vetrele, y-am scăpat şi pe voi din o mare primejdie, şi mângâiaţi în sufletele noastre vom fi totdeauna când vom putea să vă dăm ajutor, căci după legea noastră nimic nu îi este lui Dumnezeu mai plăcut decât ca om să ajute pe om. Moravurile noastre însă Atfne iârtâ sâ încheiem legătură cu oameni străini după lege şi neam; vă suntem şi vă rămânem vecini buni, şi voi veţi vedea ^ă'buha vecinătate cu noi preţuieşte mai mult decât toate ÎSgSrurile întărite cu jurământ.

•" Câteva clipe de tăcere urmară.

- Şî ce aţi face voi cu robii dacă tioi nu am putea ori nu am voi să-i primim? urmă Bodea.

- l-am ţinea noi, răspunse Hereţ.

- îi primesc, grăi Bodea scurt,

Bran tresări, şi o viuă mişcare se făcu în rândurile călărim»,

- Descălecaţi! - le zise Bodea, descălecând şi el - şi veniţi cu toţii să vedem prada şi caiî.

Peste o mie cinci sute de robi, cei mai mulţi sorbi veniţi de peste Dunăre, mulţi ogori, dar şi vreo sută de volgari, şedeau în genunchi, înşiruiţi unul lângă altul, şi ţineau pe braţe fel de fel de bogăţii prădate la hotarele Persiei, prin Armenia şi în ţările de peste Dunăre, toate mult frumoase şi strălucitoare de îţi luau vederile, dar lucruri de care muntenii nu mai văzuseră şi care pentru dânşii nu erau bune de nimic.

- Cc-o fi şi asta? întreba unul.

- Dar asta ce-o fi? întreba alrul.

Se uitau lung şi cu mirare, dar numai din depărtare şi cu multă îngrijare, parcă ceea ce vedeau erau podoabe răpite din mormintele unor oameni morţi de ciumă.

Aici era un mare val de ţesătură, păr subţire, moale şi greu de ţi se strecoară printre degete, marfă adusă pe lungi şî primejdioase drumuri din fundul lumii şi ajunsă în cele din urmă în manile unor oameni care nu ştiu ce să facă cu ca.

Colo lucea în bătaia soarelui altă ţesătură, dc o mai uimitoare fruniuseţă, multe veacuri de-a rândul în toată lumea vestita catifea de Bizanţ.

- Dar asta ce e? întrebă unul, oprindu-se la altă ţesătura, şi mai. lucioasă- -

In nu era; cânepă nu era; parcă tort din fire de paiangeni^ |

De unde putea el sâ ştie ce este mătasea, când abia paţrş \ ani mai nainte, la 555, îi aduseseră călugării sămânţa din Persiai j

Tot astfel se-ncrebau văzând odoarele împodobite cu piette scumpe, lanţuri, inele şi brăţare de aur, încingâtori, vase şi cupe de bronz, de argint ori de aur.

Mai mult erau adimeniţi când vreo armă le cădea sub ochi. Cc arcuri! Ce săbii! Ce securi dc luptă! Ce suliţi şi cc buzdugane ghintuite!

- Nu vă spurcaţi! grăi Bran cel aspru Ia fire. Nu arma face, ci omul!

- Nu primim nimic! îi zise Bodea, în sfârşit, lui Hereţ. Toate aceste sunt lucruri plăsmuite de oameni fără saţiu şi plămădite cu sudori şi cu lacrămî de robi. Primim numai robii: robii sunt ai noştri, iară noi le dam voie să facă fiecare ce vrea» să meargă fiecare unde vrea!

El Ic făcu robiţilor semn să se ridice, căci nu se cuvine ca om să îngenunchie în faţa altui om.

Robiţii se ridicară, cu ochii plini de lacrămi, şi ochii tuturora se umplură de lacrămi.

- Dar caii, voîvodule, caii?

- Să-i încalece robiţii - răspunse Bodea - şi să se ducă fiecare la ai săi!

Iar se făcu tăcere adâncă,

Vladimir, omul înalt şi pântecos, luă de la unul dintre robiri o sabie cu teacă împodobită cu pietre scumpe, cu mânerul de fildeş şi cu încingatoarea cusută-n fir, apoi făcu câţiva paşi spre Bodea.

. - Voivodule, - zise el în limba lui - ia sabia aceasta, căci n-ai sabie şi se cuvine orişicărui voivod sâ fie încins la brău. Nu e pradă luată în război, ci dar primit dc la vecinul tău. Primeşte-o şi-o păstrează întru amintirea zilei de ieri, când prin bărbăţia ta ai scăpat un norod de peire!

Bodea înţelegea vorbele lui, şi totuşi parcă un glas din altă lume îi rostea vorbe cu tainic înţeles.

Ce trebuia el să facă?

Putea sâ nu primească? Putea să jignească pe vecinul care se apropia cu inima curata de dânsul?

Buzduganul lui nu era oare şi el pradă luată din mâna duşmanului?

Armăsarul lui, armăsarul cum şi-1 câştigase?

îi era, cu toate aceste, greu sâ primească şi-i sunau mereu în ureche vorbele: „Nu vă spurcaţi!"

în dosul Iui erau călăreţii munteni, care st[ăte]au ţiindu-şi caii de căpăstru. Lângă el steteau Cândea şi Bran, care-i zicea din ochi sâ nu primească. în faţa lui stetea Vladimir, cu căpeteniile sorbilor. în dosul acestora erau robiţii, care tot mai ţineau bogăţiile prădate pe braţele lor, şi mai departe cei trei sute de sorbi care aduseseră caii. La dreapta şi ia stânga erau câteva femei, mai ales babe bătrâne, care alergaseră de pe la adăposruri ca sâ vadă şi ele minunăţiile unor lumi necunoscute.

O lume întreagă-! privea şi-1 judeca: ce trebuia să faeâ?

Baba Mia, o femeie înaltă şi subţire, numai oase şi piele zbârcită peste ele, vrăjitoarea vestită, care stetea zile de-a rândul nemâncată, şi făcea din rădăcini numai de dânsa ştiute băutură fermăcată, bea din ea câteva sorbituri şi adormea, apoi, deşteptându~se, ştia şi trecut, şi viitor, baba Mia ieşi din rândul celorlalte femei şi făcu câţiva paşi spre tânărul ce stetea cu inima îndoită, ca omul ajuns pe drumuri neumblate la răscruci.

- N-o atinge, doamne, - grăi dânsa ridicând dreapta - căci e pângărită arma de mână necurată şi pătată de sânge nevinovat. Dacă voieşti s-o primeşti, lasă-mă s-o iau şi s-o curăţ de blestemul pus pe capiii celui ce o poartă. N-o lua, doamne, decât din mâna mea!

Bodea se uită împregiurul său. Parcă toţi îi ziceau să primească.

— Mai necurate decât această armă sunt farmecele tale - îi răspunse el - şî pusă în legătură cu duhurile necurate, tu poţi să-mi ştii soarta, dar nu poţi sâ mi-o schimbi. Eu merg pe drumul meu înainte, fie spre mărire, fie spre peire, precum îmi este rostul vieţii. Adă arma! urmă apoi, întorcându-se spre Vladimir şi grăindu-i în limba lui. Asta sâ fie semnul legăturii noastre de bună vecinătate!

- Dar nu mergi tu singur, ci ne duci şi pe noi, grăi Bran, uitându-se cu inima încleştată la tânărul lui atât de iubit, care îi părea cu totul altul după ce îşi încinse sabia.

Şi Bran avea dreptate.

Cândea, bălanul înalt şi cu mustaţa-n spic, primi şi el o sabie, dar luat de la bunii vecini, şi cât dai în palme, cei mai mulţi dintre munteni erau împodobiţi - unul cu un arc, altul cu un topor, cu o suliţă, cu un pumnal, tot odoare dc care neam de neamul lor nu mai văzuse.

Cine ar mai fi putut să-i oprească dupâ ce căpeteniile lor se-mpodobiseră şi ele?

„Omule, fiinţă râvnitoare şî nemernică, - îşi zise Bran, plin de amărăciune - tu însuţi te perzi pe tine! Primiu azi daruri, ca să nu jigniţi pe cei ce vi le ofer de bunăvoie; mâne veţi cere, iar poimâne veţi lua cu de-a sila de la cei ce nu vor să vă deie: ajunge-veţi şi voi să faceţi vânătoare de robi şi sâ vă daţi la viaţă fără de frâu deopotrivă cu păgânii, pe care nu-i mai încape pământul, fiindcă vrea fiecare sâ mănânce o sută de pâni şi să-şi focă pofta unei singure clipe prin munca îndelungată a mii de alţii. O, Arie, Arie! adâncă e înţelepciunea ta!"

Ar fi vrut să se pună în fruntea cetei sale şi sâ cutriere bogatele ţări de la miazăzi, unde mii şi mii tânjesc muncind din greu pentru mulţumirea câtorva nesăţioşi, şi să dărâme, să ardă, să spargă, să rumpâ, să frângă, să nimicească tot ceea ce încântă vederea şi ispiteşte inima, tot ceea ce aţâţă poftele şi moleşeşte voinţa, să-i despoaie pe oameni de vestmintele lor strălucitoare şi de odoarele lor cele scumpe şi să sfâşie cu ghearele lui peile lor subţiate prin îmbuibare miţelească.

- Să-rni dai, doamne, palma ta, ca să descurc din ea firul vieţii tale, grăi Mia, apropiindu-se de Bodea.

Bodea se dete cu un fel de scârbă înapoi, dar se-mpedecă de sabia pe care nu ştia încă s-o poarte şi se opri fără de voie în loc.

- Tu vezi că nu e bine să te fereşti de mine, îi zise ea; adâ palma! Ad-o! îi zise şi o luă fără ca el să i-o fi dat, iară el o lăsă, nemaiputând să si-o tragă, înapoi.

Bătrâna cea înaltă şi subţire se uită lung în palma lui, apoi ridică ochii ei mărunţi şi ageri şi-i îndreptă spre faţa lui.

- Nu ştiu şi nu por să-mi dau seama dacă văd ori nu bine în clipa aceasta, grăi dânsa, dând nedumerită din umeri, Mi-e parcă-mi aduc aminte! Tinere! strigă ea, strângându-i mâna şi uitându-se drept în ochii lui. Gândeşte-te bine, adu-ţi aminte, m-ai mai văzut ori nu vreodată în viaţa ta?

- Nu! - răspunse el zăpăcit - nu te-am mai văzut, nu, şi parcă totuşi... da!... mi-e în clipa aceasta ca şi când mi s-ar mai fi întâmplat ceea ce mî se-ntâmplă acum.

- Destul! grăi dânsa. Vis cu vis se întâlneşte, şi cum tu abia în clipa aceasta îţi aduci aminte de visul tău, asa sunt pornită şi eu să-mi aduc aminte de visul meu. Desluşeşte-mă! urmă ea, închizându-şi ochii şi puindu-şi dosul palmei pe frunte. Ai întâlnit vreodată în calea ta o copilă tinără, subţirică, suptă la faţă şi cu mari ochi albaştri?

- Nu! - răspunse el - nici subţirică, nici suptă la faţă.

- Ea-ţi va ieşi în cale, dacă nu ţi-a ieşit încă, îi zise bal>a Mia; ursita ta e tinără, subţirică şi suptă la faţă. Da, da! degeaba te dai înapoi: îţi este ursită. Nu voieşti tu, dar n-ai încotro! Şi, ah, ce viaţă! urmă ea, dându-se înapoi. Câtă lumină! Câtă veselie! Câte mulţumiri! Ce belşug şi ce strălucire! Cel fel de-ndesuială zgomotoasă, şi tu treci râzând voios, şi toţi se dau la o parte din calea ta - urmă dânsa ca-ntr-aiurire - toţi te iubesc, toţi aleargă la tine, toţi vor să te-nveselească... Dar stai! strigă ea deodată ca ieşită din fire, şi faţa ei se-ntunecă. Omul spân... Ce vrea omul spân?! Ah! cum se turbură toate! suspină ea, cutremurându-se în tot trupul, apoi rămase timp îndelungat într-un fel de toropeală.

- Ce este? Ce vezi? Ce ştii? o întrebă Bodea, care ascultase parcă o smintită i-ar fi vorbit şi, cu toate aceste, acum începu să tremure.

Ea îi lăsă mâna şi se uită iar*în ochii Iui.

- Nu ştiu, îi zise ea, potolită şi rece. Să te fereşti de. oameni graşi, uite, ca ăsta — urma ea, trăgând cu ochiul spre Vladimir - căci pântecele înfoiat e sălaşul Necuratului.

Grăind aceste, ea se depărta, iară Bodea şi Bran se uitară lung unul la altul.

IV

RUSALIILE

Ca dusă dc adierea vântului de primăvară s-a răspândit de-a lungul poienelor luminoase şi prin văile umbrite ştirea că ceata sfântă i-a învins pc năvălitori şi i-a alungat şi că Bodea, cel mâi în vârstă dintre feciorii părintelui Luca, preotul din poienele Bucegilor, s-a ales cel mai vrednic între cei vrednici şi în ziua de Rusalii se va urca în fruntea cetei în poiana din faţa trecătorii, ca toţi să-l primească domn şi ocrotitor al neamului.

în ajunul zilei sfinte, dar, lumea s-a împodobit cu flori şi cu frunzar şi s-a pus, ca-n toţi anii, de pretutindeni în mişcare. Tot ceea ce era om în picioare a pornit încet şi fără de scor spre locul de adunare, pâlcuri-pâlcuri, în frunte moşnegii răzămaţi în toiege şi babele gârbove, câţiva paşi în armă oamenii în putere, în dosul lor femeile cu copii, iar în coadă băieţii şi fetele, voioasa şi neastâmpărata tinerime, ici

cântând landa primăverii, colo râzând cu hohote răsunătoare, glumind în gura mare ori zbeguidu-se şi alergând la vale.

Toată ziua şi toată noaptea au venit şi au sosit, şi multe mii erau adunate din toate părţile şi aşteptau cu nerăbdare zgomotoasa dimineaţa, când au sosit şi călăreţii, tot unul şi unul, fiecare cu câte două spice de grâu lângă pana de vultur, ceata mândră cu încă mai mândrul Râciulete, care venea în coada ei calare pe bineştiutul măgar şi purtându-şi cu falā suliţa cea lungă.

O, timpuri de curata şi nesiluită fericire!

Era ziua norocului mulraşteptat» când mumele risipite prin poiene şi prin văi se adunau aducându-şi cu ele, unele flăcăii, iar altele fetele, ca sâ se vadă, să se cunoască şi să se aleagă pereche-pereche, după cum Domnul a rânduit, ca Inimă să se pornească spre inimă.

Era ziua, în tot anul singura zi, în care părinrele Arie se urca şi el în poiana înflorită, ca sâ se bucure de floarea vieţii şi să binecuvânteze noile însoţiri- Părintele Simeon, fiul, şi părintele Matei, nepotul lui, încă de cu seară plecaseră dimpreună cu părintele Luca şî cu părinrele Gavriil, ca să se închine şi ei la, peşteră şi sâ-I însoţească apoi pe moşneag în drumul cel atât de greu pentru dânsul.

Aşteptând sosirea preoţilor, lumea adunată-şi petrecea timpul după deprinderile rămase din bătrâni.

Bărbaţii steteau de vorbă prin umbra fagilor de la margine? pădurii, tei râzând de glumele vreunuia ca Răciulete, colo ascultând cu sfială spusele vreunui bătrân ca Vineş.

Femeile se adunaseră în altă parte cu copiii lor şi şedeau grămezi-grămezi prin pădure, spuindu-şi unele altora păsurile şî ţîindu-şi copiii adunaţi prin apropiere. t

Tineretul petrecea, flăcăi şi fete de-a valma, în largul bătut: de soare al poieneh

Câtă voie bună! Câtă răsfăţare nevinovată! Ce zburdalnică învălmăşeală! Ce zgomot înveselitor! Si câte Iacrămi de dureroasă bucurie!

Era lege rămasă din bătrâni ca băieţi şi fete împreună să crească, laolaltă să-şi petreacă anii copilăriei şi ai fericitelor tinereţe şi să se despartă numai în ziua când Ii se hotăreşte soarta, şi multora le era această dureroasă zi de despărţire.

Nu erau în rândul acestora şi voinicii intraţi în ceata sfântă; dar dureroasă era ziua şi pentru mulţi dintre dânşii.

Sprinteni şi chipeşi, îmbrăcaţi cu mânecare negre peste cămaşa curată, cu iţarii strânşi pe pulpi şi încinşi cu ***brâne*** roşii, ei umblau forfota printre ceilalţi, scăpau din când în când câte o vorbă de glumă, trăgeau pe ici, pe colo cu ochiul, şi multe inimi băteau săgetate de privirile lor, dar ei nu se puteau opri nicăiri.

Aici o fără stătea sfioasă şi cu ochii plecaţi în faţa unui flăcău care-i spunea ceva pe şoptite, ca numai ea să audă, şi toţi ştiau ce-i spune şi care e răspunsul eh Colo câteva fete îşi destăinuiau gândurile privind cu viuă îngrijare în viitorul neştiut şi luându-şl cu ochii plini de Iacrămi rămas bun unele de la altele şi toate de la viaţa fără de grijh Iară voinicii cei sprinteni şi
B chipeşi umblau răzleţi şi fără de rost încoa şi încolo.

B -Asta nu se poate! zicea Răciulete cel cârcotaş. N-o să lăsăm
B noi soarta neamului răzămată pe oameni fără de căpătâi!

B -Tacâ-ti gura! îi răspunse Ursan. Nici n-am pornit-o încă
B bine, şi vrei să ni-o strici?!

B Dar cimpoiaşul îşi alese un loc larg şi neted şi începu să-şi
B lirtifle foile făcute din piele de capră.

B ^" chiot de veselie răsună, şi voinicii se adună într-o clipă
B împregiurul cimpoieşului, îşi potrivesc căciulile în cap, îşi strâng
B ***brânek,*** îşi dreg nojiţele de la opinci, îşi răsucesc mustăţele, apoi
B se prind lanţ încheiat şi pornesc jocul ei în de ei, mai întâi
B a-ndelete şi cu măsură bine cumpenîtă, apoi mai inimos şi din

ce în ce mai cu avânt, după cum îi poartă Cândea, bălanul înalt şi cu mustaţa-n spic.

Mare frumuseţă era să-i vezi sâltând uşurei când înainte cu pas mare şi înapoi cu pas mărunt, când legânându-se la dreapta şi la stânga şi bătând cu piciorul în pământ. Lumea se aduna încetul cu încetul împregiurul lor, în rândul întâi copiii şi tineretul, iar în dosul lor într-o parte bărbaţii, într-alta femeile ieşite-n grabă mare din pădure.

Dar iată că despre Orăţi se iveşte şî urcă încetul cu încetul un lung şir de oameni, care aduc parcă ceva.

E Dragodan, srarostele din valea Dâmboviţei, care vine şi el să-ncheie legătură de bună vecinătate cu muntenii.

E Vidac de la Slobozia, care l-a pus la caîe şî-! aduce dimpreună cu zece dintre fruntaşii norodului. Ca sâ nu vie cu mâna goală, el a făcut în ajun o vânătoare şi aduce cu dânsul şase cerbi, doî zimbri şi zece căprioare, iar pentru ca cinstea să fie şi mai mare, el a luat cu dânsul şi pc cele cinci neveste ale sale, cinci deodată, tot una şî una, luate pe ales dintre cele mai trupeşe şi mai frumoase, cum i se cuvin lui.

Dragodan, un munte de om, şi înalt, şi lat în umeri, şi gros la ceafă, şi peptos ca un taur, nu venea în frunte, ci în coadă, ca un fel de Răciulete, dar el se vedea peste capetele celorlalţi, cu obrajii lui rotunji şi roşii, cu barba lui deasă şi oarecum arămie, buzat şi cu ochii bulbucaţi, întreg omul viaţă şi putere neînfrântă.

Nu-î mai era acum nimâiuua de jocul voinicilor, şi toţi porniră dc-a valma pe coaste la vale, casă vadă cât mai curând şi mai de aproape. Bodea însă şî Bran şi Cândea se opriră în loc, iar bătrânii şi oamenii mai aşezaţi se traserâ-n dosul lor. Lor nu li se cuvenea să mearga-n calea celor ce veneau la dânşii, ci trebuiau să aştepte unde se aflau şi să-i primească în tăcere cuviincioasă.

Dragodan trecu dar cu ai săi prin mijlocul mulţimii, care-î făcu drum larg.

în frunte mergea Vidac, ţanţoş şi ştergându-şi sudorile, iar după el urmau doisprezece oameni ţepeni, care duceau cei doi zimbri aşezaţi pe pârghii groase, apoi patru câte patru oamenii care duceau cerbii tot pe pârghii, alţi zece, fiecare cu câte o căprioară-n spinare, cei zece fruntaşi şi, în sfârşit, Dragodan, cu soţiile lui, la care muieretul se»uita cu un fel de spaimă, căci în gândul lor era lucru de necrezut ca femeile sâ se amestece şi ele între bărbaţi.

Sosit în faţa lui Bodea, Vidac le spuse oamenilor să aşeze vânatul la dreapta şi la stânga, apoi făcu drum, ca Dragodan să treacă înainte.

Era parcă se zguduie muntele când Dragodan se opri, îşi plecă puţin capul şi-şi încrucişa pe o clipă manile pe piept, apoi, clătinându-şi capul dat cam pe spate, le lăsă iar să cadă ca moarte în jos.

Bodea se uită cu un fel de mirare la omul greoi şi căpăţinos care râdea nu numai din gură, din ochi şi din sprâncene, ci din toate trăsăturile feţei Iui, parcă în viaţa lui n-ar fî aflat că sunt şi nevoi pe capul omului.

Vidac tuşi o dată şi-şi luă răsuflare, ca să vorbească. Prea erau însă mulţi oamenii ce-1 ascultau, şi vorba i se oprea în gât. Ştia el ce arc sâ spună, dar se lăudase că ştie să potrivească bine vorbele şi ţinea să nu rămâie de ruşine.

-~ Spune odată! mormăi starostele, căruia i se urase a sta asa ţeapăn la un loc.

- Iacă ce-i, grăi Vidac, dându-şi brânci la vorbă. Starostele, neştiind să vorbească, m-a luat şi pe mine, cu cele cinci neveste ale lui, ca sâ vă spun...

Un strigăt de fioroasă mirare îi tăie vorba, şi muieretul se depărta, ca alungat de o duhoare grea.

i- Auzi tu spurcăciune de muieri! - grăi una dintre ceie gureşe -» cinci deodată pe capul unui biet de om!

- Ce sâ-i faci dacă aşa e obiceiul la dânşii?! întâmpină alta mai potolită.

-Aşa e! grăiră şi altele. Fiecare cu obiceiurile lui. Dar eu tot nu m-aş împăca cu asemenea lucru.

- Nici eu! Nici eu! Nici eu! răsuna din toate părţile. Să ne ferească Sfântul!

Văzând mişcarea» Vidac îşi perdu sărita, iar Dragodan, care nu înţelegea nimic şi credea că Vidac va fi zis vreo prostie, se' uita râzând peste capetele mulţimii.

- E prost ca un ţap speriat - îi zise el Iui Bodea, arătând cu mâna lui cărnoasă spre Vidac - şi o să ne înţelegem mai uşor fără de el.

Nici că mai era în adevăr nevoie de înţelepciunea Iui VidaC, Vedeau cu toţii zimbrii şi cerbii şi căprioarele, iar atât era destul pentru ca să le ştie şi rostul.

Pe când Bodea şi Bran îşi dădeau silinţa să dumirească pe Dragodan, care râdea de toate nimicurile cu nişte hohote ce răsunau până în strâmtorile văii, Cândea şi Răciulete ridicară vânatul cel împărătesc şiA duseră la marginea pădurii, ca să-1 deie în seama băieţilor, între care erau mulţi meşteri în d-alde asrea.

înţelegerea cu Dragodan era anevoioasă, dar cu cât mai mult îşi dedeau silinţa să-1 dumirească pe el Bodea şi Bran, cu atât mai vârtos se dumiriră ei înşişi că omul acesta, care râde mereu şi de care la început le venea şi lor să râdă, nu-şi poartă degeaba capul cel mare. Era în el ceva ce te face să stai, să priveşti şi sâ asculţi.

- Volgarii - aşa spunea el - i-au pus pe fugă pe cazări, s-au adunat cu toţii la un loc şi au pornit înapoi spre gurile Dunării, unde şi-au lăsat nevestele şî copiii.

. -Umblând în calea lor să adune pradă şi robi, ei înaintează încet - zise el -, dar peste câteva zile iar ne întâlnim cu ei. Ce facem? strigă el cu glasul lui de taur şi încruntându-se, încât Bodea se dete un pas înapoi.

- îi aşteptăm, răspunse el.

- Unde? strigă iar Dragodan. Voi aici? Vladimir colo? Noi în altă parte? Nu se poate! Trebuie să ne adunăm cu toţii la Ialomiţa. Mi-am adus nevestele^şi vi le las să faceţi ce voiţi cu ele dacă nu vi-oi fi bun tovarăş de luptă.

Bodea iar se dete înapoi.

-Asta nu se poate, îi zise; noi nu putem să avem neveste.

Dragodan se uita oarecum sperios la el> apoi începu să râdă cu nişte hohote care-1 zguduiau în toate încheieturile şi băgau spaima în copii.

- Care va sâ zică - grăi dânsul ştergându-şi lacrămile - sunteţi ca capii-mbătrâniţi ce nu mai umblă cu turma.

Cu asta li se înfundă vorba, căci copiii şi tineretul porniră la vale.

Veneau despre peşteră, urcând încet, preoţii, cu bătrânul Arie îfi frunte, iar Ceva mai departe, despre Scărişoara, Dragoslav, cu zece fruntaşi de la Slatina, şi Mala, cu alte zece fete tinere.

Şî atât de sărbătorească era aşteptarea în care se aflau cu toţii, încât Dragodan îşi conteni şi el râsul şi se dete dimpreună cu cel6 cinci neveste ale lui la o parte, oarecum sfiicios şi doritor de a şti cine sunt cei ce vin şi ce are să se întâmple după ce vor fi sosit.

Părintele Arie, voios şi cu faţa senină, urca pas cu pas şi oprindu-se des, ca să mângâie pe câte unul din copiii ce-i ieşiseră în cale şi se uitau cu ochii mari la dânsul.

la marginea pădurii ardeau vreo şasezeci de focuri mari, la care băieţii frigeau vânatul împărţit în frigări. Sprâncenele bătrânului preot se încreţiră când simţi mirosul de cărnuri arse

în foc, dar el iar începu să zâmbească după ce copiii îi spuseră ceea ce ştiau despre isprăvile lui Dragodan.

Sosit în faţa lui Bodea, care-I aştepta stând plecat puţin înainte» el se uită lung şi cu mulţumire din ce în ce mai învederată la tânărul atât de bine făcut, pe care nu-1 văzuse încă.

- Lăudat sâ fie numele Domnului! grăi Bodea, făcând un pas înainte, ca să ieie mâna preotului şi s-o sărute.

Părintele Arie se dete însă la o parte şi. apoi înapoi, pentru ca părintele Luca sâ râmâie în rândul întâi.

- Nu e - zise el - nici vârstă, nici stare care poate să treacă pe cineva înaintea părintelui.

Bodea sărută, dar, mai întâi mâna tatălui său, apoi pe a părintelui Arie şi voi să treacă la ceilalţi preoţi. Bătrânul îi ţinu însă mâna şi-1 sărută pe frunte.

- Darul Domnului sâ se reverse prin noi asupra ta! îi zise apoi, rostind vorbele rar şi răspicat: E mare mâhnirea de a nu mai putea sâ ai pane de sfânta chemare pentru care te-al născut, şi eu, om foarte bătrân, nu-mi aduc aminte ca vreun alt fiu de preot să mai fi avut mâhnirea aceasta. Dar mângâie-te, fiule, căci multe sunt deosebite şi neînţelese de noi căile Domnului şi tot a lui voinţă o împlineşti şi purtând sarcina ce ţi-ai ales după pornirea inimii tale. Nu prin vredniciile tale, nici prin bunăvoinţa semenilor tăi, ci din îndurarea lui te-ai ridicat mai presus de toţi, şi locui Lui îl ţîi aici în mijlocul nostru, păstrând buna rânduială între oameni, ajutând pc cei slabi, ocrotind pe cei năpăstuiţi, mângâind pe cei buni, certând pe cei răi, siluind pe cei îndărătnici şi purtând grijă de binele tuturora.

- Lui i-am închinat toată viaţa mea, şi numai pentru binele tuturora am să trăiesc! îi zise Bodea.

- Nu, fiule, - întâmpină preotul - viaţa ta e întreagă numai a ta. întocmai precum părintele nu-şi închină viaţa, ci se foloseşte de ea şî mulţumirea sa o caută purtând grijă de copiii săi, şi tu mulţumirea ta şi a urmaşilor tai o cauţi purtând grijă de binele tuturora. Tu însuţi ai sâ suferi şi să te căieşti dacă nu vei păzi legea şi bunele moravuri. Deopotrivă eşti cu orişicare şi nu ţi se cuvine nimic ce nu i se cuvine fiecăruia.

Bodea auzea aceste vorbe, dar nu mai era în stare să-şi deie scamă despre înţelesul lor: ochii lui şi fiinţa-i întreagă se îndreptaseră spre Mala, pe care o recunoscuse din depărtare. Nu mai era copila cu obrajii rotunji; se făcuse mai înaltă şi mai subţirică, faţa îi era suptă şi mersul îi era cuvios, dar tot ea era, şi el iar sc simţi cuprins de sâmţemântul de amorţeală, care-1 făcuse să tremure în rot trupul când o ducea atârnată de braţul lui. Numai pe o clipă insa;-în clipa următoare el îşi încorda puterile şi rămase stând drept şi neturburat de nimic, stăpân pe sine şi pe faptele sale.

Văzând schimbarea petrecută în faţa lui Bodea şi mişcarea ce sc produse în mulţimea adunată împregîuru-i, părintele Arie lăsă mâna lui Bodea şi se întoarse şi el

- Ah, Mala, copilă mie mult iubită! strigă el mergând spre dânsa. Marc c bucuria ce nc faci viind azi în mijlocul nostru!

Mala făcu câţiva paşi mari spre dânsul, apoi îşi plecă genunchele până la pământ şi-i sărută mâna şi poala hainei lungi.

— Văd - îi zise el ridicând-o, ca s-o sărute pe frunte - şî înţeleg din faţa ta gândul cu care ai venit, şi lăudăm cu toţii hotărârea voastră.

El o duse apoi spre Bodea şi spre ceilalţi preoţi

Dragoslav se oprise cu soţii lui şi cu celelalte fete în clipa când Mala a pornit înainte, iară Bodea, încins cu sabia cea strălucită, stetea drept şi nemişcat, având la dreapta lui pe Bran, în dosul lui pe Ursan, pe Moroiu şi pe încă câţiva dintre sfetnici, iar ui faţă pe preoţi.

Mala se opri cu ochii plecați şi termurând în tot trupul ca turturica prinsă-n laț, dar din ce în ce mai stăpână şi ea pe sine

- Iată! - grăi părintele Arie - aceasta e copila bună care a rătăcit căutând pe părinții ei mult iubiți şi în timp de noapte vijelioasă a căzut în prăpastia adâncă, dupâ rânduirea lui Dumnezu tocmai în fața peşterei, ca eu sâ pot avea la bătrânețele melc mângâierea de a-î fi scăpat viața şi de a-i fi luminat sufletul spre a cere pentru sine şi pentru ai săi Sfanțul Botez.

Obrajii lui Bodea se roşiră.

- N-ai aflat, părinte, întregul adevăr, grăi dânsul spre mirarea tuturora. Ne cunoaştem eu şi ea, şi nu e în graiul omenesc vorbă pentru exprimarea sâmțimântuluî de fericire care mi-a cuprins întreaga ființă în clipa când am văzuto în poienele noastre, în mijlocul fraților mei.

Marii ochi albaştri ai copilei şi obrajii ei curați se umplură de mari şi limpezi picături de Iacrămi.

- O, zi de nespusă fericire! strigă dânsa, ridicându-şi capul. Ai rostit vorba, şi orişicât de mare rni-ar fi vina, ea e ispăşită şi ştearsă când tu o mărturiseşti şi-mi uşurezi sufletul!

Părintele Arie şi părintele Luca se uitară mirați când la el, când la ea; Dragoslav făcu şi el câțiva paşi spre dânsa; mulțimea se îndesui cu grăbire neastâmpărată din toate părțile, ca să vadă şi să audă; chiar Dragodan, care nu înțelegea nimic, simțea că e mare lucrul care se petrece şi-şi făcu drum printre ceilalți, ceea ce lui nu-i era deloc greu să fațâ.

- Tată, - urmă Bodea, întorcându-se spre părintele Luca - aceasta e copila care, stăpânită de o pornire oarbă, a luat cel mai scump odor al părintelui său, armăsarul nestrunit în frâu, şi mi 1-a dat mie, ca să mă pot întoarce la voi.

- Nu e că te-am ajutat să scapi - întâmpină dânsa luându-şi avânt —, ci că am ajuns să te văd aici, cel dintâi între ai tăi- O, cât am tremurat, prin câte zbuciumări am trecut, dfc am suferit întrebându-mă cine e omul pe care l-am ajutat şi ce s-a făcut el. Te văd acum, te ştiu şi sunt mângâiată în sufletul meu!

Părintele Arie o depărta puțin de la sine.

~ Dar tu nu mi-ai spus mie nimic despre aceasta, îi zise el în chîp de mustrare.

- Nici mie, adăugă Dragoslav,

- De ce să vă spun şi ce vă^puteam spune?! răspunse ea liniştita. Ştiam eu oare dacă e bună ori rea fapta la săvârşirea căreia am luat parte, dacă mă laud ori mă defăimez vorbind de ea şi dacă puteri ori nu sâ înțelegeți ceea ce eu nu înțelegeam? Ştiam eu dacă nu cumva îi turbur viața spuind ceea ce numai el ştia? Nu! acesta era lucru pe care numai noi amândoi împreună puteam să-1 spunem, şi n-aş putea să stau cu capul ridicat în fața lui şi a voastră dacă într-o clipă de slăbiciune aş fi dat de gol o taină care nu era numai a mea. Nu! - urmă ea cuînduioşare - n-aveam ce să vă spun. Nici eu nu l-am căutat pe el; nici el nu m-a căutat pe mine; ni s-au încrucişat o dată cărările vieții şi iar ni s-au îngemănat; ne-am întâlnit şi iar ne-am despărțit, mergând fiecare în calea lui, dar nu ne vom mai uita unul pe altui cât vom maî trăi pe pământ şi inima mea se va umple de dulceață totdeauna când îmi voi aduce aminte că el m-a cunoscut aici, în fața voastră.

Ochii tuturora se îndreptară în tăcere adâncă asupra lui Bodea, care sta cu ochii plecați.

Nu! Aici, în auzul tuturora, el nu mai putea să-i zică nimic.

A#a era cum dânsa zisese: căile lor se despărțiseră şi despărțite aveau să rămână. Acesta era şi în mintea lui adevăml, şi totuşi îi era greu afară din cale că dânsa a putut să se îmbărbăteze a o spune aceasta chiar în clipa revederii şi în fața tuturora, parcă nimic n-ar fi fost.

- Viitorul e taină nepătrunsă - grăi dânsul aşezat - şi nu putem să ştim dacă nu ni se vor mai încrucişa cărările: eu fericit

ca-n clipa aceasta mă voi simţi totdeauna când ne vom mai întâlni.

Mala se plecă încet şi adânc, ca roaba în faţa stăpânului său, şi un simţământ de strâmtorare îi cuprinse pe cei adunaţi împregiurul lor. Era parcă o pâclâ deasă se lăsase deodată asupra poienei, şi toate feţele se făcuseră gânditoare şi posomorâte ca norii negri ce se ridicau despre Capu-Coastei.

Sărmana copilă. Cu câtă însufleţire curată plecase ea de acasă!... Cât se pregătise ea pentru ziua aceasta!..., iar acum sufletul îi era turburat şi gândul abătut, de nu mai ştia ce voieşte şi nu mai îndrăznea parcă să-şi ridice ochii spre bătrânul sfanţ la care venise.

- Mă iartă, părinte, - grăi dânsa strâmtorată - că lucrurile au luat o întorsătură la care nu mă puteam aştepta. Noi am venit să te rugăm, în numele întregului nostru norod, ca să ne deschizi prin Sfântul Botez calea mântuirii.

Ea Ie făcu apoi celorlalţi semn să se apropie.

Dargoslav luă dc la unul din soţii Iui o covată acoperită cu o cârpă curată şi i-o întinse preotului.

- E prinosul ce aducem penrru împodobirea sfântului altar - grăi dânsa ridicând cârpa -, aur spălat de noi înşine din nisipul râului şi adunat anume pentru casa Domnului.

Gândirea tuturora luă o nouă îndrumare, si cei mai apropiaţi se îndesuiră împregiurul părintelui Arie, care, dus cu gândul, trecu de mai multe ori cu degetele lui subţiri şi lungi peste praful greu şi strălucitor.

- îi este plăcută Domnului jertfa voastră - grăi el într-un târziu -, căci podoabele scumpe şi strălucitoare numai Lui i se cuvin. Dorinţa voastră însă c lucru mare, faca mea, şi numai, încetul cu încetul şi după multe şi mari stăruinţe va putea să: fie împlinită. i

- Stăruim, părinte, cu toată căldura inimilor noastre, întâmpină dânsa, ,-\

- Vă lăudăm cu toţii pentru aceasta - răspunse el -, dar nu e destul să doriţi, ci trebuie să fiţi şi luminaţi şi să vă puneţi credinţa la grele încercări. Acela, fata mea, care vrea sâ steie în faţa Domnului trebuie sâ fie cu sufletul curat. Putem să botezăm pe copiii nevinovaţi, dai oamenii îmbătrâniţi în păcate nu pot sâ primească Sfântul Botez decât după ce se vor fi lepădat de relele lor deprinderi şi vor fi ajuns a-şi petrece viaţa după rânduiala legii creştineşti?

- Aşa e! strigară mai mulţi deodată, uitându-sc la Dragodan. Nu-i primim în mijlocul nostru!

- Să se înfrâneze mai nainte!

- Să se curate de spurcăciune!

- Să-şi lepede muierile!

- Să nu ne strice moravurile!

Dragodan vedea că e vorba de el şi se uita când râzând pe rânjite la cei ce se uitau la el, când Ia Mala, care sta cu ochii plecaţi şi strivită de ruşine, când iar la Bodea cel tăcut şi rece.

- Nu, fiilor mei, grăi părintele Arie aşezat. I-egea nouă nu poate să desfacă legăturile încheiate după legea veche, şi pe copîi nimic nu poate sâ-i despartă de părinţi. Cel ce primeşte Sfântul Botez să leapădă de drepturile ce nu i se cuvin creştinului, dar datoriile pc care le-a avut are să şi Ie împlinească cu atât mai vârtos.

Orişicât de mare ar fi fost autoritatea părintelui Arie, gândul acesta nu intra în mintea oamenilor,

- Care va să zică - grăi părintele],uca - ar fi cu putinţă ca un creştin sâ aibă mai multe soţii?

-Trebuie sa le ţie, dacă le-a avut mai nainte dea fi primii botezul - îi răspunse părintele Arie şi să poarte după legea cea nouă grijă de ele.

- Si dacă vreuna din ele nu vrea ori nu e vrednică să primească botezul?

- Căsătoria - îi zise bătrânul - nu e legătura făcută între creştin şî creştină» ci între bărbat şi femeie, şi legea omenească poate să oprească însoțirea creştinului cu o păgână, dar lui Dumnezeu îi este plăcută orişice însoțire pornită din inimă curata.

Nu» cu gândul acesta iui se puteau împăca muntenii trăiți atâta timp în mijlocul unei lumi cu moravuri sălbatice şi deprinşi a lua drept oameni spurcați pe toți vecinii lor. O frământare înăbuşită îî cuprinse dar pe toți şî privirile lor se îndreptară iar spre Dragodan, spre Dragoslav şi spre soții lui, spre Mala, căreia îi venea să Rigă.

- Ce este? Ce vor oamenii aceştia? întrebă Dragodan, uitându-se cu ochii lui bulbucați drept în fața lui Bodea.

Bodea făcu câțiva paşi până la Mala, se plecă spre ea şi o cuprinse cu brațuh

- Nu uitați - zise el apoi - câ ei toți sunt oaspeții noştri şi iubirea creştinească nu se mărgineşte numai la creştini, ci are sâ îmbrățişeze pe toată suflarea omenească.

- Aratâ-ne, părinte, calea mântuirii, strigă Mala, adânc mişcată; spune ce avem să facem ca turma cea curată să ne sufără şi pe noi în mijlocul eî, căci pătrunşi suntem de nemernicia noastră şi însetați de lumină!

- Să veniți - grâi Bodea-voi, care sunteți tari în hotărârea voastră» să vă aşezați în mijlocul nostru şi să vă deprindeți cu asprimile vieții creştineşti, iar apoi, după ce veți fi primit botezul, să vă întoarceți, ca să pregătiți şi pe ceilalți.

-Binecuvântat să fii de urmaşii noştri, fiule, pentru hotărârea ta, îi zise părintele Arie, şî o tăcere adâncă se făcui împregiurul lor

Un tunet răsună bubuind de-a lungul văilor şi pe ici, pe colo începură să cadă mari stropi de ploaie.

£ mare noroc, aşa se zicea, dacă ploaie în ziua aceasta, şi mulțimea se risipi fugind veselă spre pădure, ca să-şi caute adăpost pe sub fagii bătrâni.

Cei mai mulți însă nu erau încă ajunşi la pădure când furtuna se descărca cu o repeziciune năpraznîcâ, cc numai în culmile munților e cu putință.

Şiroaie dese se vărsa ploaia; vâjiind înfiorător, îndoia Vântul copacii cei bătrâni; unul după altul cădeau trăsnetele; şir încheiat se țineau tunetele zguduitoare; în valuri mari şî răpezi se porni în câteva clipe puhoiul la vale -, era parcă se apropie sfârşitul lumii, şi nimeni nu mai căuta acum adăpost, ci stăteau toțî ca înfipți în pământ şi cu capul plecat, care unde-1 apucase furtuna, şî numai pe ici, pe colo mai alerga câte o mumă îngrozită sâ-şi adune copiii risipiți-

Doi oameni numai, Bodea şi Bran, ei singuri steteau drepți, şi cu capul ridicat în mijlocul poieneh

- Ce voieşti să faci? întrebă Bran, scurt şi aspru.

- Sâ merg înainte pe drumul ce mi-am croit! îi răspunse Bodea hotărât.

- Omule, bagă dc seamă! îi zise Bran, ridicând mâna. Bărbăția si-o arată fiecare stăpânindu-si pornirile rele; tu voieşti să te calci însuți pe tinepuindu-teînprotiva unei porniri bune. Nu căuta să scapi de soarta ta; e prea mare ispita pentru un muritor, şi ori te pleci, ori cazi în păcat. Rămâi curat, căci ochii Uiturora te văd: ia-o cu binecuvântarea preotului tău, căci altfel te-pierzi.

- Nici una, nici alta! răspunse Bodea depărtându-se de el.

V

GOANA MARE

Din sus de Văleni şi din jos de Cetăţeni e şi astăzi satul Mestecaţi: aici a ales Bodea loc de aşezare pentru cei chemaţi a trăi împreună cu muntenii, ca să ieie deprinderile vieţii creştineşti şi să le ducă apoi cu dânşii la norodul său, -

Cu graba omului înfierbântat de un gând adimenitor, s-a pus pe lucru, şi sute de oameni munceau întins zi şi noapte ca să ridice cât mai curând casele pentru adăpostirea lor şi să se înceapă cât mai degrab' săvârşirea faptei bune.

Dragodan însă nu mai umbla la vânătoare şi nu mai petrecea la îngrăditura lui, unde sră şi azi satul Dragodăneşti, ci aduna oameni şi alerga când spre Ialomiţa, la Vladimir, când spre Argeş, la Bohuslav. Peste câteva zile el i-a trimis lui Bodea veste grabnică şi l-a chemat să vie fără de întârziere, căci ogorii se apropie.

Nu se legase Bodea să vie când va fi chemat şi nici nu era hotărât să meargă, dar a-ncâlecat să treacă peste îngrăditura din valea Râului Alb în faţa Buciumenflor şi i-a trimis şi lui Bran vorbă să sc coboare tot acolo.

Nu mai era însă Bodea omul chibzuit şi îndelung răbdător, care îşi măsoară paşii şi se gândeşte de trei ori maî nainte de a purcede la faptă. Gândul lui era împărţit, dus acum la casele râmase neisprăvite, trecut peste puţin dincolo, sub surpătura unde sc spăla pravul de aur, zburat apoi spre şesul depărtat, unde îi vedea pe ogori viind călare pe caii lor sprinteni, dar niciodată nu se oprea acolo unde era şi el. Călărind în fruntea cetei, el şi-a luat de zece ori hotărârea şi de zece ori a schimbat-o. Nu-şi spunea nimănuia gândul şi totuşi se uita sperios înapoi, parcă voia să vadă dacă nu cumva soţii lui i-au aflat cumva gândurile, şi se simţea umilit în el însuşi şi ruşinat că ar vrea să voiască şi nu poate.

Ceea ce-l ridică pe om mai presus de toate celelalte fiinţe vieţuitoare e vârtutea stăpânirii dc sine: rob al pornirilor sale fireşti, el cade în rândul fiarelor şi se simte mai nemernic decât viermele cc se târeşte de ici până colo fără ca să ştie ce face. Şi rob era Bodea, care se zvârcolea să-şi rumpâ lanţurile şi le sfărâma şi tot nu putea să scape»

Sosit la îngrăditura de pe Râul Alb, el a stat puţin, apoi a trecut în valea lalomiţei.

Sosit aici, el a stat puţin, apoi a plecat la vale, nu pentru că voia să meargă înainte, ci pentru că nu putea sâsteie în loc. Cuprins de neastâmpăr, cl ar fi voit ca viaţa să i sc desfăşure răpede şi tot mai râpede, cum puzdăriile se mistuie în flăcările mânate de vânt. încet a pornit-o, iute şi-a urmat drumul şi-n goană mare s-a depărtat în cele din urmă, parcă fiecare clipă pierdută îi aducea peirea.

Sosit în gura văii, unde i-a găsit pe cei trei starosti cu vreo opt mii de oameni, el a stat puţin, apoi iar a plecat. înainte şi tot înainte, departe şi tot mai departe-l ducea firea lui răzvrătită, ca să vadă, să se dumirească, să facă ceva.,.

Numai în faţa duşmanilor s-a oprit, dar aici, când primele cete de ogori s-au ivit în preajma lui, mintea i s-a luminat deodată, bătăile inimii *i* s-au potolit, şi el iar nu mai vexlea decât pe duşmanul din faţa lui şi vietele tinere ale soţilor săi.

-Domoli şî fără de pripire! strigă el. Nimeni să nu se avânte. Strânşi la un loc, rând încheiat!

Dintr-o singură ochire cl îşi croi planul de luptă.

Cetele celor trei starosti rămăseseră departe în urmă, ascunse în dosul unei păduri ce sc întindea pe ţărmul stâng al lalomiţei. Gândul tui era să deie pept cu ogorii, apoi, după o luptă scurtă, să se retragă încetul cu încetul spre şes şi să-**L** adimenească pe duşmani, să-i tragă după dânsul pe ţărmul drept, pentru ca starostii sâ-i poată apuca fără de veste din dos,

Iară Bran venea pe urma lui din ce în ce mai grăbit şi mai viu îngrijat.

El era încă departe când celelalte două cete se încăierară cu ogorii.

- Tot ca mine! striga Bodea. Apărați-vă, dar nu loviți!

Era o nebunie ca două sute de oameni să se prindă la luptă cu mii, şi peste puțin ogorii apucară la dreapta şi la stânga înainte, ca să-i încongiure pe munteni şi să-i prindă pe toți fără nici o vărsare de sânge.

- înapoi! strigă acum Bodea, şi o goană sălbatică se porni de-a lungul câmpului ce se întindea Ia marginea pădurii.

- Se cuvine ori nu să dai ascultare unui om care şi-a perdut sărita?! strigă Bran când văzu această retragere din ce în ce mai grabnică, dar tot o lua şi ei în goană mare înainte, ca să se unească cumva cu celelalte două cete.

Lucrul acesta era însă peste putință, căci ogorii se rupseră în două, şi pe când unii se depărtară la stânga, urmărind pe Bodea, ceilalți se încăierară cu Bran, îl siliră să se retragă şi el şî o luară pc urma lui ta dreapta.

Lupta s-a început numai când aceştia au dat peste cetele celor trei starosti.

O zăpăceală nebunească îi cuprinse pe ogori când se văzură loviți din trei părți fără de veste, şi uniî ținură pept cu sorbii, alții se întoarseră înapoi şi iar alții întrară în desişul pădurii, ca să treacă dincolo, unde îşi ştiau soții. Iar Dragodan intra răcnind ca un taur înfuriat printre dânşii şi se repezea când încoace, când încolo, ca să-i risipească şi să-i împingă în pădurea plină de mlaştini.

Iar departe, mai la vale, Bodea şi Cândea treceau râul şi-i furau după dânşii şi pe ceilalți ogori.

Abia acum ajunse Bran să înțeleagă manevra şi trecu şi al râul, ca să se unească cu cele două cete.

în acelaşi timp porni şi Vladimir cu Bohuslav la vale, ca să-i apuce pe ogori din dos.

încă mai nebunească era zăpăceala în care căzuseră aceştia. Unii, trecuți acum peste râu, se încăieraseră cu muntenii, care îi trăgeau la vale, iar alții, netrecuțî încă, se întoarseră la deal, ca să deie pept cu sorbii ce veneau cu pas grăbit spre dânşii.

Lupta nu putea nici aici să ție mult.

Deşi mult mai numeroşi, ogorii erau risipiți şi-şi perduseră cu desăvârşire sărita, nu pureau să-şi deie scamă despre puterea duşmanului, care-i lovise deodată din mai multe părți, şi peste puțin eî părăsiră câmpul de Juptâ.

Cei dântâî ***fucÂ*** ogorii încăierați cu muntenii, si ca vârtejul în timp de vară se depărtară spte lunca Dâmboviței cetele de călăreți, acum ogorii înainte şi muntenii după ei, ici în şir lung şi risipiți şî peste puțin adunându-se iar, ca sâ se încaiere în lupră scurtă.

Bran, care n-ajunsese sâ între în luptă, se uita cu inima încleştată în urma lor şi-**1** vedea pe Bodea călare pe armăsarul lui negru totdeauna cel dântâi şi totdeauna în mijlocul vârtejului. Era parcă voia cu orice preț sâ sfârşească o dară lupta, ca sâ poată merge mai departe.

Nu se mai vedea în cele din urmă nimic, şi abia într-un târziu începură iar să se ivească pe ici, pe colo călăreți risipiți, care se întorceau încet» cei mai mulți aducând de căpăstru caii râmaşi fără stăpân.

Păcat ar fî fost, la urma urmelor» sâ lase asemenea cai în prada întâmplării!

Bran era, cu toate aceste, adânc mâhnit, şî mâhnirea lui Creştea dintr-o clipă în alta, căci se întorceau unul după altul tătăreții, dar nici unul nu putea sâ spună Bodea ce s-a ftcut. îl perduseră toți în avântul goanei. Mulți îşi aduceau aminte de â-**1** fi văzut maî ici, mai colo hărțuindu-se cu fugarii, dar nu

se puteau dumiri care l-a văzut cel din urmă şi unde s-a răzleţit el.

Lucrul acesta n-ar fi putut nici ei însuşi să-1 spună.

Ajuns în lunca Dârnboviţei, la coasta unde-l apucase viscolul, amintirile celor două nopţi fioroase se iviră cu o putere nebiruită în sufletul lui, şi el luă, ca tras de un farmec covârşitor, drumul pe care venise atunci, înainte, mereu înainte, fără ca să se mai uite înapoi şi fără ca să se mai întrebe dacă mai vine ori nu cineva după el.

Era departe când se dezmetici şi-şi dete seamă că fapta lui e faptă de om smintit, că soţii lui vor fi nemângăîaţi când îl vor căuta şi nu vor putea să-I găsească şi că toţi se vor întreba dacă mai c ori nu în toată firea când se va întoarce acasă: el mergea, cu toate aceste, înainte, voîa cu tot dinadinsul să meargă şi era pătruns cu desăvârşire de gândul că trebuie neapărat să facă ceea ce făcea.

Şi, o, câtă deosebire între ceea ce a fost atunci şi ceea ce era acum.

Acolo, unde atunci erau colibi acoperite cu frunzar şi cu pământ, acum se ridicau casc trainic durate; în valea atunci plină de leşuri întrate-n putreziciune acum erau lanuri cu spic mare şi greu, păşteau vite de jug şi de prăsilă, sc jucau pe ici, pe colo copii veseli şi munceau în toată tigna oameni harnici, care aşteptau cu inima uşoară iarna viitoare.

Câteva luni de viaţă pacinică au fost destul ca iadul de atunci să se prefacă în rai.

El îşi lăsă calul în treapăt domol, apoi în pas lin, ca să vadă în toate amănuntele ei viaţa tignită ce se desfăşura în vale şi să se bucure pe deplin de ea,

„Da! - îşi zise el perdut în gânduri — ăsta e rostul omului pe pământ: ne naştem ca să trăim şi trăim ca să ne bucurăm de viaţă! Asra e răsplata suferinţelor noastre! Ce-ar preţui lumina zilei dacă n-am fi noi ca s-o vedem?! Ce înţeles ar avea

bogăţia de frumuseţe cu care Dumnezeu şi-a împodobit pământul dacă n-am fi noi ca să stăm uimiţi şi încântaţi în faţa ei?! Pustie ar fi lumea şi sălbatică dacă n-am trece şi noi prin mijlocul ei!"

îi răsunau încă-n urechi răcnetele fioroase şi vedea-n gândul lui încăierările crâncene din care abia ieşise.

Nu! El n-avea dreptate când zicea că nu voieşte să intre în legătură statornică cu aceşti oameni porniţi spre vieţuire pacinică. îşi făcea mustrări că li-a zis oamenilor săi să se apere, dar să nu lovească, şi se căia că n-a urmat goana înainte. Dragodan avea dreptate; omul adevărat era el, care răcnea ca un taur înfuriat şi lovea cu ochii închişi. Loviţi trebuie să fie fără de cruţare cei ce calcă lanuri în copitele cailor şi adună pradă şi fac jaf şi robesc pe semenii lor; stârpiţi au să fie cei ce se-mbuibă trăind din roadele muncii săvârşite de alţii şi şterşi de pe faţa pământului, ca nici numele sâ nu le rămâie!

Şi iar îi era parcă s-a mai văzut o dată pe sine însuşi urcând aşa-ndelete spre fundul văii, iar i se înfăţişau toate ca un vis trăit pc nevoite.

Cum a ajuns cl aici?! Voît-a cl însuşi să vie?! Nu! Pornit de acasă fără ca să-şi poată da seamă unde era să ajungă, el s-a dus ca vârtejul de-a lungul pustiului întins şi s-a pomenit aici.

îi era parcă e cineva nevăzut care-1 ia şi-1 duce şi-l poartă şi-1 pune să facă şi-1 ridică şi-1 coboară ca pe o unealtă nemernică, iară el nu poate altfel.

îl vedea-n faţa lui pe bătrânul Arie, care îi spunea, fără ca să-şi deie seamă despre ceea ce zice, că viaţa lui e întreaga numai a lut, şi o vedea pe baba Mia cea înaltă şi slabă, numai oase şi pele zbârcită pe ele.

- Aşa veneau toate cum ea le văzuse; aşa era cum el zisese: o dată numai trăieşte omul aici pe pământ, şi această singură viaţă are s-o păzească cu multă grijă şi s-o chivernisească cu toată chibzuinţă-

Acolo era, în fundul văii, lumina pe care o văzuse ea.

Dar omul spân?! Ce era cu omul spân?!

Cuprins de o temere nehotărâta, el îşi zori iar calul şi-şi urmă drumul iute şi tot mai iute şi mai nerăbdător, ca nu cumva sâ sosească prea târziu.

încă de mult îl zărise însă Drăgan, unul din fruntaşii care-nsoţiserâ pe Dragoslav în ziua de Rusalii, şi mai repede decât călăreţul a trecut din om în om şi s-a dus până-n fundul văii vestea că voivodul vine de ia vale călare pe un armăsar negru, cu buzduganul în mână şi încins cu sabie strălucita.

Primind vestea îmbucurătoare, Dragoslav, starostele, şi feciorii lui începură să alerge neastâmpăraţi în toaw părţile, ca să adune cât dc multă lume şi sâ-l primească cum sc cuvine pe ftigand care sc-ntorcea de bunăvoie, şi alerga lumea şi de la deal la vale, şi de Ia vale la deah ca să se adune la un loc.

- Vine ~ strigă Mala ca ieştiâ din fire vine să ne ieie şi să ne ducă! Aceasta e ziua cea mare, în care ni se luminează viaţa. Grabnic să ne gătim, fără de întârziere sâ plecăm şi într-un răsuflet să ne ducem!

Acolo unde stă şi azi satul Domneştii, întemeiat de Bodea în amintirea acestei zile, se adunaseră de-a valma bărbaţi, femei şi copii, mulţime îngrămădită fără de nici o rânduiala, care începu să se puie-n zgomotoasă mişcare când călăreţul se ivi Ia cotitura văii.

Văzând-o din depărtare, Bodea iar îşi domoli mersul, îi dete armăsarului coardă, îşi strânse buzduganul în mână şi-şi adună gândurile.

Nu mai erau în faţa lui nici oamenii îndârjiţi, care-1 legaseră cot la cot, ca să-1 ţie sub bună pază> nici nemernicii istoviţi d* foame, de frig şi de osteneli întinse, care stau cu capul plecat şi cu manile încrucişate pe pept, ci vecini buni, carc-1 aşteaptă cu inima deschisă şi scâpărând de bucurie: el se simţea, cu toatfc aceste, din ce în ce mai strâmtorat. i.

Singur, răzleţ şi de capul lui, el era gata să săvârşească o faptă care hotăra nu numai mersul vieţii lui, ci totodată şî soarta a două neamuri de oameni. [se cuvenea oare să o facă aceasta? Putea el să primească numai singur răspunderea pentru cele ce vor urma? Putea - cum zisese Răciulete - s-o ia pe sufletul lui?

Simţea că altfel nu poate să facă şi că viaţa lui toată s-ar mustra amarnic dac-ar mai sta pe gânduri.

Nu, el n-a venit numai din întâmplare aici. Zile multe de-a rândul s-a frământat în ei, s-a gândit si s-a răsgândit şi s-a pătruns în ceie din urmă de convingerea că aşa şi numai asa e bine, şî dator e bâtbatul să facă fără de amânare ceea oe, după a lui convingere, e bine şi sâ primească întreaga răspundere pentru fapta sa.

„I-e voi face silă, dacă nu vor primi de bunăvoie!" îşi zise el ridicându-şi capul şi înfigându-se oarecum în şa, apoi iar îşi zori armăsarul.

Sosit însă în faţa mulţimii, el iar îşi perdu şiruL

Când cl îsi opri calul, Mala făcu un pas spre cl, apoi rămase nemişcată, cu faţa albă ca varul şi cu ochii ţintă la ochii lui, gata de a-î vorbi, dar cu răsuflarea oprită.

Nu, aşa el nu putea s-o vadă. Singuri ei amândoi trebuiau sâ fie ca să poată vorbi.

Ochii lui trecură o dată peste ferele oamenilor ce stăteau strâmtorări în faţa lui.

- Am venit la voi numai singur - le zise el în limba lor - ca sâ vâ arăt că mă simt ca acasă în mijlocul vostru!

Mala suspină uşurată, iar mulţimea-şi dete bucuria în o agomotoasă mişcare pe faţă.

- Noi şi voi - urmă el dupâ ce iar se făcu linişte - suntem una, împreună avem sâ trăîm, împreună avem să ne apărăm şi niciodată nu avem sâ ne duşmănim între noi.

- Niciodată! Niciodată! strigară cu toţii, cuprinşi de însufleţire, şi mişcarea zgomotoasă iar se porni, în vreme ce Bodea descăleca şi înainta spre Mala, care sta singură la o parte.

- Am venit să te iau şi să te duc, îi zise el fără de încungiur. Una are să fie dc azi înainte viaţa mea şi a ta.

Ea se plecă în faţa lui.

- Tu eşti blând şi dulce la fire, şi bunătatea ta nu are margini - îi răspunse ea - , dar nu poţi să simţi durerea celui umilit, căci voi niciodată n-aţi fost umiliţi, voi totdeauna v-aţi ştiut mai presus de toţi. De ce ai venit tu singur?

- Pentru că am voit să câştig încrederea obştiei voastre arătându-î că am şi eu încredere în ea.

- Nu! întâmpină ea. Ai venit singur fiindcă singur eşti în felul tăti cluar şi între ai tăi. O, ei nu vor ceea ce voieşti tu! Cum vei putea sâ împaci oameni atât de deosebiţi prin fire, prin moravuri şi prin credinţe? Putea-vci tu să înăbuşi dispreţul unora şi mânia altora? Nu are margini bunătatea ta, dar puterea ta e mărginită, şi viaţa noastră între ai voştri nu poate să fie decât un lung şir de umilinţe pentru noi şi un nesecat izvor de suferinţe pentru tine!

Bodea sta cu ochii plecaţi în faţa ei: aşa era cum dânsa zicea, şi fiecare vorbă a ei îi trecea ca un junghi prin inimă.

- Care va sâ zică tu nu mai voieşti să vii? o întrebă ei.

- Nu mă mai întreba dacă voiesc ori nu, răspunse ea. Femeia nu arc voinţă, şi când tu mă chemi, eu nu pot decât sa-nchid ochii şi să stau umilită, Iată-mă! - urmă ea - , fă ce vrei cu mine! Ţie toate ţi se cuvin! Poţi să mă ridici ori să mă cobori, să mă înalţi ori sâ mă umileşti: mă ai cum mă vezi şi mă vei avea cum mă vei păstra. Dar să nu te bucuri, căci multe sunt durerile prin care vei trece. Gândeşte-te Ia ele, şi te întreb eu pe rine daca voieşti ori nu.

Nimeni afară de dânsul nu putea să înţeleagă vorbele ei; el era, cu toate aceste, greu jignit că ea le rosteşte în faţa altora.

- Voiesc! îi răspunse dar, ca să scape.

- Nu voieşti încă, ci doreşti numai, grăi dânsa. Eu mi-am dat seamă despre tot ceea ce mi se poate întâmpla şi m-am împăcat cu toate. îi vezi pe oamenii aceştia. în gândul lor femeia este roabă, şi ei toţi se vor bucura când mă vei lua şi mă vei duce, orişicare ţi-ar fi gândul. în gândul acelora la care mă duci femeia e stăpâna casei: se vor bucura oare şi ei când voi veni în mijlocul lor?

- Nu-mi pasă! răspunse el din ce în ce mai nerăbdător.

- Dar îmi pasă mie! strigă ea. Eu nu voiesc să-ţi fac viaţa nesuferită înstrăinându-te de ai tâL Adu-ţi aminte cum m-ai trimis la muma mea. Şî tu ai mamă, şi eu nu pot să-i fiu fiică fără de voia ei. Poţi să faci orişice cu mine, dar mai bucuros îmi scot cu ghearele ochii din cap, ca să nu te mai pot vedea, decât să te las a te coborî de la înălţimea la care te am în gândul meu.

- Eu nu pot altfel!

- Asta nu mic sâ mi-o spui, ci celor ce te au astăzi, grăi dânsa. Viaţa ta îmi este mie mai scumpă decât îţi este ţie, şi mi-ar fi urgisită, a mea dac-aş strica-o pe a ta. încalecă, du-te şi vino iar, însorit de ai tăi!

PARTEA A PATRA

I
ŞEZĂTOAREA

Omul e-n omenire ca picătura de apă în valurile râului şi nici n-adaugă întrând în toiul vieţii, nici nu scade ieşind din el. Sunt însâ oameni care adună pe cei răzleţi şi-i încheagă, şi moartea schimbă mersul lucrurilor fie în bine, fie în rău când scoate asemenea oameni din rândul vieţuitorilor,

S-a dus de-a lungul poienelor şi prin văile de la poalele munţilor vestea câ părintele Arie a trecut el însuşi în valea râului cu prav de aur, ca să boteze chiar în apa râului pe Dragoslav cu toţi ai săi şi să binecuvânteze căsătoria lui Bodea, domnul chipeş şi tânăr, cu neasemănat de frumoasa fiică a lui Dragoslav.

Se răscoliseră poienele şi porniseră la deal văile când nuntaşii au pornit călare, ca să ducă pe mireasă la cetatea de peattâ, căci lucru marc se petrecea şi inimile tuturora erau cuprinse de sâmţământul că acum are să se schimbe faţa lumii.

Tot mai trăia încă bătrânul Belisariu, care băgase spaima în năvălitori. Ce-i drept, în curând după strălucita victorie, el iar fusese dizgraţîat şi despuiat de toate averile lui, dar trăia şi era destul să-şi ridîce steagul, pentru ca luptătorii să se adune din toate părţile împregiurul iui şi să apere cetăţile zidite de Justinian pe Dunăre.

Volgarii steteau dar ca pitulaţi Ia gurile Dunării şi Zabegan, îndrăzneţul călăreţ, nu se mai avânta peste Dunăre, iară gepizii erau mulţumiţi că pot sâ steie ncsupâraţi de nimeni prin văile undc-şi găsiseră adăposturi, puţini în partea de sus a Argeşului, mulţi în valea Oltului şi cei mai mulţi de la Olt înainte, spre Porţile-de-Fier.

Ogorii, depărtaţi o dată spre apus, au intrat iar în hărţuieli cu longobarzii, şi ani de zile de"-a rândul, cât au ţinut aceste hărţuieli, Bodea şi-a petrecut zilele nesupărat de nimeni în cetatea lui, iar în văile dc la poalele munţilor viaţa s-a desfăşurat în toată liniştea.

Numai pe la sfârşitul verii, după seceriş, si toamna se mai ivea din când în când câte o ceată de călăreţi pe sub dealurile de Ia marginea şesului, podgoria sorbilor, şi căuta să pişce pe ici, pe colo câte ceva, dar se întorcea totdeauna mai repede dc cum venise.

De ta Argeş până la Ialomiţa gurile văilor erau închise cu un lanţ de îngrădituri bine apărate.

Intraţi o dată în legătură statornică cu muntenii, Vladimir şi Dragodan, Bohuslav şi Dragoslav îşi făcuseră şi ei cete de călăreţi şi mai trăseseră în partea lor şi pe Viştoc, puternicul staroste de la Argeş, care-şi zidise în vârf de deal o înaltă culă, de unde vederea străbătea tot şesul.

Când năvălitorii se iveau în depărtare, străjile de-a pururea treze aprindeau focuri mari pe culmile mari răsărire ale dealurilor şi apărătorii se porneau din toate părţile la vale. Nu mai putea apoi să fie vorba de luptă, căci Ie era destu] să vadă pe cei ce le steteau în faţă pentru ca să se abată iute spre Dunăre.

. în primăvara anului 565 murise însâ Belisariu, iar câteva luni în urma a murit şi împăraml Justinian, care, neavând copii, *k* lâsar moştenitor pe Justin II, fiul surorii sale, un om neajutorat şi neajutat, ca unchiul său, de alţii mai destoinici.

în primăvara anului 566 gepizii se puseră dar de pretutindenea în mişcare, şi în curând valea Argeşului şi valea Oltului se deşertară de nu maî rămaseră prin ele decât sorbii cc se străcuraseră pe ici> pe colo, fie ca robi, fie ca fugari printre gepizii ce acum sc adunau spre apus.

Bodea simţea că se pregăteşte ceva şi umbla neliniştit de-a lungul văilor.

Numai arareori se mai urca şi în poienele din ce în ce mai părăsite»

Se sporiseră, ce-i drept, turmele, de-abia le mai încăpeau poienele, dar lumea era din *zi* în zi mai puţină pe culmile munţilor.

S-a perdut încetul cu încetul obiceiul ca muntenii să se mute şi ei primăvara, când oile se urcă la munte. Era mai tiguit traiul în văile răcoroase, unde acum nu mai aveau să se teamă de nimic. Pe când bărbaţii urcaţi la munte purtau grijă de turme, lucrau la cofe şi la ciubere, ori adunau brânză şj urdă, lână, său şi piei, femeile purtau grijă de copiii din ce în ce mai numărosi şi de stupii cei plini de faguri mirositori, spălau lâna, o scârmânau şi o vopseau în fel de fel dc feţe, torceau, reseau şi coseau, şi vara toată ţărmuri! râurilor cu apă limpede erau plini de pânze întinse la nălbit.

Şi iot singure erau clc si iarna pe la casele lor.

îndată ce cădea bruma, şesul de la Dunăre rămânea tot atât de deşert ca poienele munţilor. Coborându-si dar toamna turmele, muntenii nu se măi opreau cu ele-n văi, ci treceau până pe câmpiile întinse, unde puteau sâ le scoată mai uşor din iarnă şi să-şi înfiripeze mieii.

Munreanca era nu numai femeie, şi totodată şi bărbat la casa ei, şi numai de trei ori pe an, la Rusalii, când toată lumea se aduna în poiană, toamna, când oile se coborau, şi primăvara* când ele se urcau, ajungea şi munteanul să-şi vadă nevasta si copiii şi să petreacă câteva zile de mulţumire între ai săi.

Perduseră muntenii şi obiceiul de a face sămănături şi de a-şi păstra grăunţele-n gropi numai de dânşii ştiute.

Asta era treaba vecinilor, care munceau mai cu spor.

Nu are margini neastâmpărul omului.

Scăpaţi odarâ de duşmanii cei sălbatici, sorbii au pus mâna pe sapă şi pe sâcure şi au intrat în război cu natura sălbăticită.

Prea erau dese şi multe pădurile, zbegurile, mărăcinişurile şi bălăriile, şi atât în arşiţa soarelui de vară, cât şi în timpul iernii geroase munceau întins mii de oameni ca să curate locul şi să-1 netezească, să-şi facă lărgime, să semene şi să răsădească.

Grădini de frumuseţe se făcuseră văile.

Aici se întindeau lanuri dc grâu, de secară, de orz, ori de mei; colo se-nşirau holde acoperite de linte, de fasole, de in ori de cânepă; iar mai departe coasta era acoperită-n dosul umbros cu pomăt, mai ales pruni şi nuci, iar în faţa bătută de soare cu vită tânără şi groasă, care nu mai stetea-n pârăginire ca odinioară. Pretutindeni prin largul văii şi prin curaturile de pe dealuri păşteau vacile cu viţei, iepele cu mânji, caprele cu iezi şi scroafele cu purcei, iar bălţile erau acoperite de gâşte şi de raţe lărmuitoare şi curţile bine îngrădite ale caselor erau pline de eloşei cu pui.

Iară starostele lua din toate, după vechiul obicei, desetina, tot una la zece, şi păstra jumătate pentru sine şi pentru ai săi, îar cealaltă jumătate o trimitea la hambarul voivodului, care purta grijă de toţi şi-şi ţinea câlărimea mereu gata de luptă.

Pentru ca oamenii săi să nu-şi peardă timpul lâşnindu-şi grăunţele, Răciulete, meşterul isteţ, iezuise apoi pe ici, pe colo râurile şî clădise mori, şi după vechiul obicei al vecinilor ro[voivodului i se cuvenea şi a zecea parte din măciniş.

Pentru ca băieţii să nu steie degeaba şi să nu se moleşească, domnul ieşea cu dânşii des la vânătoare, ca să stârpească fiarele sălbatice şi să aducă şi câte o friptură bună pentru zilele de sărbătoare. Se îndulciseră oamenii şi nu s-ar mai *ti* simţit bine

dacă n-ar fi putut să-şi arate din când în când destoinicia de a trage pulpa-n frigare.

De cele mai multe ori însă Bodea ieşea numai cu Cândea şi cu Boţea şi pleca mai ales de-a lungul văilor, ca să vadă cum stan lucrurile şi ce se mai aude. Atunci totdeauna se pomeneau că iese şi Răciulete la iveală şi se ia după dânşii, ce-i drept, fără suliţă şi călare pe un buiestraş sprinten, dar tot în coadă şi mai mult singur decât împreună cu dânşii.

îi plăcea şi lui să vadă grădina de frumuseţe, şi ochii i se umpleau de Iacrămi când vedea cum lumea, şi munteni-şi vecini, aleargă din toate părţile în calea tânărului domn, ca să-1 vadă şi să-i arate iubirea, pe care şi-o câştigase prin bunătatea inimii lui şi prin înţelepciunea cu care ştia să-i apere.

Veneau însă mulţi şi ca să caute mângâiere la dânsul.

Muntenii, trăind răzleţi şi deprinşi a se mulţumi cu puţin, nu-şi căutau, ce-i drept, mângâierea decât la Dumnezeu. Când se întâlneau pc ici, pe colo, se bucurau din toată inima unii de alţii, îşi dedeau silinţa să-şi facă viaţa plăcută şi se simţeau cu deosebire fericiţi în timpul pe care-1 petreceau împreună. Multe Iacrămi de înduioşare se vărsau mai ales primăvara şi toamna, când soţii de atâta timp despărţiţi se revedeau; cu adevărat zile de sărbătoare erau Rusaliile petrecute împreună; gingăşie fără de seamăn vedeau copiii când părinţii lor ajungeau să se bucure împreună de dânşii.

Dumnezeu l-a fecut bun pe om, şi răi ajung oamenii numai luptându-se cu nevoile vieţii şi lovindu-se mereu unii de alţiî. Crescuţi în iubire şi trăiţi în pace, muntenii rămăseseră cum i-a lăsat Dumnezeu, şi mai ales acum, când le aveau toate cil prisos, nu ştiau să se supere, nici să-şi peardă răbdarea şi să se certe. Chiar dacă vreunul dintre vecini i-ar fi lovit, munteanul s-ar fi uitat cu milă la el şi s-ar fi dus mai departe; iar dacă i-ar fi furat oaia ori putina cu brânză, el s-ar fi ruşinat, s-ar fi fecut câ nu vede şi ar fi zis: „Să fie pentru sufletul bunichii!"

Numai sălbăticirea îl foce pe om hărtăgos şi pornit a răsplăti răul cu râu-, şi sălbăticiţi erau vecinii.

Trăind mereu împreună, ei se împedecau des unii de alţii, se jigneau între dânşii şî, nefiind deprinşi a se stăpâni fiecare pe sine> foarte uşor ajungeau să se certe.

Mai ales muierile erau rele, spaima pământului, nu sufereau odată cu capul ca cineva să le calce şi astfel se certau întruna şi între ele, şi cu bărbaţii lor, care ajunseseră de parcă nici nu s-ar fi sâmţit bine dacă n-ar fi avut câte-o zgârietură-n faţă ori vreo vânătaie pe trup.

Tocmai traiul bun, pe care nu-1 mai avuscră niciodată în viaţa lor, le făcuse îmbuibate şi năvalnice, şi dacă acum se-ncăierau muierile între ele, peste puţin se luau de păr bărbaţii stârniţi de gurile lor, iar copiii săreau ţipând împregiurul lor.

Mai era, nu-i vorbă, la mijloc şi vinul cel bun, pe care-1 storceau din strugurii crescuţi pe coastele bătute de soare; destul că starostii, vai de mamele lor, steteau ziua toată la judecată şi n-apucau să-mpace pe unii, când le veneau alţii pe cap.

Iar starostele era tot om şi el, lua dijmă din vin, îşi perdea câteodată răbdarea, şi atunci judeca mai mult strâmb decât drept.

Trecând dar domnul de-a lungul văii, mulţi îi ieşeau în cale şi ca să i se plângă.

Bodea îi asculta cu ştiuta lui bunătate, îi mângâia dându-le dreptate, dara cele o dată făcute tiu putea nici el să le focă nefâcute. Era mâhnit în sufletul lui, dar îi venea greu sâ se amestece în daraverile vecinilor, şi ca să nu fie nevoit a-şi da pe faţă mâhnirea, el trecea înainte şi nu se mai oprea la starostele de care i se plângea lumea.

Tocmai aşa îşi da însă mai vârtos pc faţă mâhnirea, căci Răciulete, inimă neagră, râmânea-n coadă, ca să le şoptească tuturora la ureche că domnul s-a supărat foc pe staroste şi trece nainte fără ca să-1 mai bage-n seamă.

Nici că se putea, în adevăr, pentru un staroste mai mare ruşine decât ca voivodul să steie de vorbă cu toată lumea, iar pe el sâ nu-1 bage-n seamă- Asta-1 apăsa rău şi-i iua toată vaza. Deşi dar domnul nu se amesteca-n daraverile vecinilor, jupanii starosti se fereau ca de foc de năpăstuire, şî toţi ştiau cine-i ţtne-n frică, toţi sâmţeau că de Ia voivod vine dreptatea nemaipomenită.

Cu atât mai mare era bucuria când domnul nu trecea, ci se oprea şi-i făcea starostelui cinstea de a sta Ia el, o cinste de care n-avea parte nici unul dintre starosti atât de adeseori ca Dragodan cel voios şi bun de ospeţii.

Avea Dragodan acesta în el ceva ce îî plăcea până chiar şi părintelui Arie, care tot nu se împăcase cu gândul ca muntenii să trăiască în legătură cu vecinii lor cei porniţi spre desfrâu.

Se-nvoise atunci să primească pe Dragoslav cu toată casa iui în rândul creştinilor căci ţinea ca doamna să fie creştină, şi a trecut, om bătrân şi neputincios, la Slatina, ca sâ săvârşească cl însuşi taîna botezului în apa râului, căruia şi azi îi zicem Râul Doamnei. De atunci însă cl nu mai voia să ştie de nici un amestec cu vecinii, pe care îi socotea osândiri să piară prin stricăciunea lor.

Pe Dragodan însă nu-**1** punea în rând cu ceilalţi.

Iute la fire, răstit şi poftitor, cl sc pripea adeseori, dar nu ştia să mintă, nici să-şi ascundă gândurile, şi inima Iui încă nestricatâ îl făcea totdeauna să sc oprească, să între în calea cea dreaptă şi să dreagă ceea ce a stricat. Râdea mereu Dragodan, dar ştia să şi plângă când vedea pe alţii plângând şî se certa însuşi pe sine când în pripirca lui nedreptăţea pe cineva.

Pe el ar fi fost părintele Arie gata să-1 boteze, dacă s-ar fi prins să postească timp dc trei luni de zile, ca sâ-i mai scadă cărnurile şi să i se mai potolească firea: tocmai acesta era însă lucrul cu care Dragodan nu se putea împăca.

Sta şî se gândea şi nu putea să se dumirească de ce adecă omul sâ nu mânânce cât poate, să nu beie cât îi cere firea, să nu-şî facă toate plăcerile.

- Auzi prostie! - zicea el - o viaţă sâ ai, şi nici aceasta sâ n-o petreci după placul inimii tale!

Fra atât de învederat lucrul acesta, încât Bodea şi Cândea şi Botca steteau şi ei pe gânduri şi se-ntrebau câteodată dacă nu cumva Dragodan arc dreptate.

Răciulete, care se ţinea şi la ospeţii tot în coada lor, zicea că el nu poate să judece. Om puţin cum era, el nu putea să mănânce, nici mai ales să beie ca Dragodan, ba nici ca Cândea cel înalt şi cu mustaţa-n spic, dar e frumos lucru să vezi pe alţii petrecând în veselă ospeţie, îi plăcea şi lui să râdă şi să glumească şi e bine să fie şi câte un om mai ursuz unde alţii se bucură din toată inima de viaţă.

Sta Răciulete şi se veselea şi el, dar când vedea că valurile tinăreţclor se izbesc în ţărmuri, îl trăgea mai pe Cândea, mai pe Boţea la o parte, ca să-i spună că doamna aşteaptă numărând clipele în trecerea lor.

Avea, ce-i drept, şi doamna cu cine să-şi petreacă timpul şi ştia cum să şi-1 petreacă pentru ca zilele să-i fie scurte şi plăcute.

Sus, în cetatea cea de peatră, Bodea zidise nu numai casa pentru Dumnezeu, cea cioplită în stâncă, ci totodată şi adăpost pentru sine şî pentru ai săi, case mari şi cu lărgime, dar tot prea strâmte pentru doamna lui cea totdeauna nemulţumită azi cu ceea ce a făcut ieri şi dusa mereu cu gândul la ceea ce aveasâ facă mâne.

Acum torcea în rând cu fetele şi se năcăjea că nu e în stare sâ scoată firul de in atât de subţire şi de neted ca ele. Nu, aşa fir nu mai văzuse dânsa decât aici; parcă altfel erau făcute degetele lor, iar nu ca ale ei.

Peste puțin ea trecea la războaie şi se uita cum trece suveica printre firele de urzeală, cum se-ntinde firul ieşit de pe ea, cum se mişcă ițele şi se-mpletesc firele, cum loveşte spata şi cât de deasă şi de potrivită iese pânza, tot fir lângă fir, pe toată lungimea la fel, ca vărsată dintr-o dată. Se aşeza apoi ea însăşi la război, arunca suveica, călca-n iepe şi lovea cu spata, dar cu totul altfel ieşea pânza. Ori i se făcea vreo crâmpiță, ori firul trecea strâmb printre şirurile de urzeală, ori îi era prea deasă, ori prea rară pânza, n-ajungea niciodată s-o scoată cum voia.

Degeaba! Lucrul acesrad învață fata numai de la mama ei, care l-a învățat şi ea de la bunica. Numai trecute din neam în neam se cresc destoiniciile.

Dar ceea ce mai ales îi plăcea doamnei erau floricelele cusute pe fir în fel de fel de fețe.

Ele singure ştiau s-aleagă lâna, s-o spele şi s-o vopsească, să toarcă firul subțire şi sâ-1 potrivească după față, şi numai cu ochii lor puteau sâ numere firele şi să croiască felul floricelei fiecare după gândul ei.

Sta doamna când kî, când colo, şi iar alerga de ta una la alta, şi nopțile îi păreau prea lungi, şî zilele prea scurte, viața i se petrecea într-o goană mat plăcută azi decât ieri, căci fetele nu erau numai harnice şi îndemânatice, ci totodată şi voioase şi deştepte şi nu mai aveau sfârşit glumele, poveştile şi cântecele.

Iară fetele se simțeau fericite că doamna Ie aduna la şezătoare, căci mai plăcută e viața când mulți o petrele împreună şi lucrul e mai cu spor când e făcut cu voie btmă.

Se adunau deci trâmbele de pânză, covoarele bătute în ales, ştergarele şi aitițele, brânele şi fotele, de erau plini toți pereții şi steteau grămezi prin colțuri. Doamna dădea, cu toate aceste* zor înainte, căci se apropiau Rusaliile, şi atunci orişicât de multe, nu erau prea multe.

Mulțumirea ei cea mare era ca de Rusalii sâ le încarce toate pe măgari şî să le ducă în poiană, spre a le împărți între fetele

ce şi-au găsit norocul, dar cu urare de la dânsa pentru cea mai frumoasă zi din viață.

Din când în când uşile se deschideau mari şi casele luminoase se umpleau de o mai viuă lumină: intra Radu, domnişorul, băiat în putere, trecut acum de cinci ani, o minune a lui Dumnezeu pe pământ.

Nu, doamnei nu i se ura niciodată; viața ei era tordeauna plină; niciodată ea nu se simțea singură şi părăsită: ar fi stat şi ea, dacă l-ar fi ştiut dus la munte, toată iarna şi vara toată şi fără de dânsul; ceea ce o făcea sâ numere clipele în trecerea lor era numai gândul câ el e dus la vale,

Ştia dânsa şi, ceea ce-i era şi mai greu, ştiau şi alții cum se petrec lucrurile la vale.

Dragoslav, care se aşezase cu ginerii lui în strâmtoarea cea atât de plăcută pentru Ringa, se cobora des la fiică-sa, ca să-i spună cum fața lui Bran se întunecă şi cum până chiar şî Mateiaş cel vesel se întristează când află că domnul e dus la vale şi s-o pună la cale ca să-1 ieie cu binele şi să-1 ție mai de scurt»

Ea însă? Ce putea ea să iacă? Număra clipele, suspina, se trăgea într-un colț, ca să-şi sărute copilul şi să verse câte o lăcrăma, dar în fața lui era neputincioasă.

îl vedea coborându-se încetul cu încetul de la înălțimea la care fusese şi-i venea adeseori sâ zică: „Mai bine să piară fără de veste decât să cadă!" Când se întorcea însă, el iar era omul căruia toate i se cuvin şi care ştie mai bine decât orişicine ce este bine şi ce este rău.

Şi cum oare ar fi putut ea să vadă altfel lucrurile când tot astfel ie vedea şi părintele Luca, preotul şi părintele, care se uita la fiul său ca la un alt soare?!

; O singură armă avea dânsa.

Când ea era mâhnită, el se simțea nemângâiat, umbla fără astâmpăr de ici până colo şi nu mai era în stare sâ plece nici

K chiar Ia vânătoare. N-ar fi avut decât sâ-1 ție mereu departe

pentru ca el să tămâie mereu aproape de dânsa. E însă greu afară din caie să-ţi întuneci viaţa trecătoare, când ea poate să fie luminoasă, să mâhneşti pe cel iubit când inima îţi este pornită spre voie bună. în curând ea se dedea învinsă, şi iar îşi luau lucrurile mersul lor dc mai nainte.

în zadar! Nu poate să stăpânească pe alţii decât cel ce e stăpân pe sine însuşi: ea trebuia să aducă o jertva mare şi grea dacă voia să-1 ţie pe el aşa cum şi-**1** dorea.

„Am s-o aduc jertva aceasta!" îşi zise cu hotărâre când află că cl s-a întors, în sfârşit.

Iar fetele lucrau voioase, şi voioasă era şi doamna, căci nu se cuvine ca alţii sâ simtă mâhnirea ivită în tăinicia casei.

Când el intră, fetele se ridicară şi rămaseră cuviincioase şi cu capetele plecate, fiecare la locul ei, iară doamna făcu câţiva paşi spre el încă mai voioasă»

Nu mai era Bodea acum omul de mai nainte. Tot înalt, dar nu subţire, ci voinic, peptos şi kt în umeri, cu mustaţa-n spic, ca Cândea, şi cu obrajii plini, rotunji şi acum cam aprinşi.

Era scurt drumul de la Dragodâneşti până aici, îl făcuseră răpede, şi ochii lui n-ajunseseră încă să se limpezească pe deplin, capul îi era cam ameţit.

- O să mă cerţi iar c-am stat prea mult, îi zise el, scăpând din vedere că nu sunt numai ei singuri, şi o cuprinse cu braţul peste mijloc.

Ea se dete puţin înapoi,

îi era parcă frică dc dânsul.

- Vrei să zici c-o să mă plâng iar - răspunse ea - cum noi toate ne plângem când voi sunteţi duşi în treburi şî nu putem să avem mulţumirea de a vă vedea. Dar nu, suntem cuminte - urmă ea întorcându-se puţin spre fete - , căci cu cât mai rar vă vedem, cu arât mai viuă şi maî adevărată ni-e bucuria de a vă vedea.

Erau atât de frumoase vorbele ei, dar el nu le auzea: simţea numai mâhnirea că dânsa, aici, în faţa tuturora, s-a dat înapoi când el a voit s-o cuprindă cu braţul.

- Parcă nu mai sunt şi altele! îi zise el încet, apoi se întoarse si ieşi-

Ea rămase ca înmărmurită la locul unde o lăsase el. îi era parcă zidirea de peatră se prăbuşeşte în capul ei.

Nu putuseră, ce-i drept, fetele sâ audă vorbele lui, dar ele au văzur cum el se întoarce şi pleacă şi iese, şi era destul atât pentru ca să ştie chiar mai mult decât ceea ce el zisese.

- Tu esti de vină - îi zise mama ei - , prea îl laşi singur de capul lui!

11

TÂRGOV1ŞTEA

Primăvara, când turmele se porneau la munte, şi mai ales toamna, când muntenii se întorceau cu măgarii încărcaţi la şes, lumea se aduna din toate părţile la marginea şesului, sub dealurile de pe ţărmul stâng al lalomiţei, pe unde era urcătoarea.

Aici era locul de târeoviste, cum ziceau vecinii, unde-si da fiecare prisosul, ca să-şi facă parte din prisoasele altora.

îşi aduceau muntenii putinile de brânză, şi cele de miere, burdufurile de urdă şi caşcavalurile, aduceau lumânări de său şi de ceară, saci de lână, piei lucrate şi cojoace făcute gata, aduceau cofe şi ciubere de brad, topoare şi seceri, cai prăsiţi de dânşii şi berbeci îngrăşaţi.

Muntencele-şi aduceau trâmbele de pânză, valurile de ţesături de lână, velinţele împestriţate, altiţelc si ştergarele, toate curate şi frumoase.

Iar vecinii veneau până de pe Argeş şi de pe Buzău cu lungi şiruri de care încărcate cu roadele pământului, fel de fel de grăunțe, fasole şi prune, nuci şi poame uscate, fuioare de cânepă şi de in, cu vase de lut şi cu lemnărie lucrată, cu juncani, cu vițele şi cu capre.

îndeosebi de pe valea Prahovei veneau cu râşnițe şi cu bolovani de sare, marfă mult căutată.

Erau de toate şi destule pentru toți, ba mai rămânea şi pentru neguțătorii care iar începuseră a veni de peste Dunăre, cei mai mulți greci isteți, piperniciți şi pițigăiați, dar printre ei şi câte un evreu stăruitor, care venea cu ace, cu degetare şi cu foarfeci, cu briciuri, cu cuțite şi cu arme, cu mărgele dc sticlă, cu sâlbi şi cu alte lucruri mărunte şi frumoase, ca să se întoarcă încărcat cu ceea cc putea sâ găsească. El nu alegea, ci primea orişice, mai ales ceea ce altora nu le trebuia, căci el din toate ştia să-şi scoată câştigul.

Zile întregi de-a rândul ținea învălmăşeala aceasta pe sub dealuri, căci încetul cu încetul se adunau, şi deodată se risipeau. Acela care sosea nu maî ştia când o sâ plece, căci nu pleca nimeni mai nainte de a fi venit şi domnul cu cetele de călăreți, ca sâ-şi aleagă din toate ce-i mai frumos. Țineau toți să-i vadă pe voinicii curăței prinşi în horă şi purtați de Cândea, bălanul înalt şi cu mustața în spic!

Astă dată era însă voie bună mai multă decât de obicei, căci" neguțătorii aduseseră ştitea că gepizii, adunați spre apus, au fost nimiciți cu desăvârşire de ogorii uniți cu longobarzii şi că regele lor Cuninmnd a fost omorât chiar de Alboin, regele longobarzilor, el însuşi.

Chiote de nemaipomenită însuflețire umplură văzduhul când mai sosi şi vestea că de astă dată domnul nu maî vine. singur, ci a ținut să vie cu el şi doamna cea frumoasă şi dulce la fire - mare minune.

Dar şi aveau de ce să se bucure.

în frunte veneau Bodea şi Bran, numai ei amândoi, unul trupeş şi voios, încins cu sabia strălucită şi călare pe armăsarul negru, iar cellalt mărunt şi smerit, călare pe un buiestraş de munte şi cu o nuia de alun în mână.

Era, cU toate aceste, pc ici, pe colo, câte un prost care întreba: „Care e domnul?"

Căci nu omul întreg face, ci numai fața lui, iar în fața spânului şi în ochii lui era ceva se te făcea să simți câ el c acela de care toți au să se teamă.

Dupâ dânşii urmau starostii; Viştoc cel cărunt la mijloc, Vladimir cel pântecos la dreapta şi Dragoslav la stânga lui, iară la mărgini Bohuslav şi Dragodan cel gros, care râdea şi acum parcă toate numai pentru a lui mulțumire ar fi fost puse la cale.

Muieretul venea, după rânduiala muntenească, deşi tot călare» câțiva paşi mai napoi, în frunte doamna, având la dreapta ei pe maica soacră, preuteasa cuvioasă, care acum întâia oară ieşea în lume, iar la stânga pe sora ei Ringa,

Dupâ ele urmau apoi toate câte mai erau, şi temei mature, şî fete mari, care cum apuca şi cum ştia să-şi mâne calul.

Venea apoi Cândea, mai țanțoş decât orişicând, el singur în fruntea celor trei cete de călăreți, şi tocmai în coadă nelipsitul Răciulete, alăturea cu părintele Luca şi cu Păun, fratele domnului, călare toți trei, cum se cuvenea, pe măgari aleşi cu părul neted şi cu urechile bine croite.

Ce alergătură! Ce îngrămădire ! Ce îndesuială! Ce strigăte de urare!

Grecii cei cu privirea scrutătoare şi evreii cei porniți spre iscodire steteau uimiți şi priveau cu ochi mari şi nu puteau să se dumirească de unde a ieşit asa deodată ăst alai de oameni cu fețele curate, rasi şi peptănați ca Ia Bizanț, îmbrăcați în vestminte albe şi frumos croite, oamenii aceştia care vorbeau, parca, în limba romanilor din Exarhat şi erau creştini în toată firea, mai creştini decât stârpiturile din Bizanț, care abia de

curând alungaseră din mijlocul lor pe cei din urmă filosofi păgâni, minţeau fără sâ se ruşineze şi se îmbrăcau în catifele şi în mătăsuri împodobite cu aur şi cu pietre scumpe când se adunau în biserica Sfintei Sofii, zidită şi ea tot de curând.

O lume nouă *sc* închega din sămânţa rămasă sus în munţii până acum acoperiri de ceaţa vremurilor grele, şi ochii lor se îndreptau duşi de gânduri nesăţioase spre valea largă şi mănoasă, în fundul căreia se înălţau munţii albaştri.

Un cerc larg se făcu în câmpul deschis când cei sosiţi se opriră ca să descalece, şi toţi se îndesuiau ca să vadă, dar nimeni ca grecul şi ca evreul, care ţineau să fie la îndemână.

Aveau dânşii şi mărfuri mai ascunse, pe care nu le scoteau de dragul orişicui, salbe şi brăţare, lanţuri, inele şi cercei, toate de aur şi împodobite cu pietre scumpe, aveau catifele şi mătăsuri, aveau, mai presus de roate, bani, ispita Necuratului, pentru care cumperi orişice.

Iar ochii lor erau îndreptaţi mai ales asupra femeilor, căci li se spusese atât de adeseori şi se încredinţaseră şi ei că n-ar fi gustat Adam din rodul oprit dacă nu bar fi ispitit Eva cea râvnitoarc.

Era astăzi mai frumoasă doamna decât orişîcând, căci frumos îl face pe om fericirea şi fericită se simţea că nu l-a lăsat pe el singur.

Ochii evreului se îndreptară spre buza ei cea întoarsă.

El scoase din sân câteva salbe şi lanţuri, lc atârnă pe mâna lui păroasă şi plină dc pistrui, apoi înainta spre dânsa târâş, călcând rar şi uşor ca pisica şi zâmbind cu vicleană umilinţă.

— Iată podoaba pentru podoabă ca tine! îi zise el în graiul sorbilor, pe care de mult îl învăţase.

Doamna şi sora ei şi celelalte femei toate erau ca orbite de' atâta strălucire. în poveşti numai ştîau ele asemenea podoabe.

- Dar eu n-am ce să-ţi dau pentru ele! îi răspunse doamnă, strâmtorată. i

- Ia-le! grăi evreul. Eu mă mulţumesc cu ceea ce vouă nu vă trebuie. Uite colo - urmă el - care încărcate cu bolovani de sare. Ce faceţi voi cu atâta sare?! Piatră netrebnică ce se topeşte la umezeală!

- Dar sarea nu este a mea.

- Ale tale sunt toate dacă vrei, îi zise evreul; încearcă şî te vei încredinţa!

Dragodan începu sâ râdă în-hohote cum numai el ştia.

Pocitura aia de om avea dreptate: el» Dragodan, starostele din valea Dâmboviţei, avea aici multe care de grâu, bob frumos ca aurul, şi nu era nimic mai apropiat decât să dai grâu ca să iai sare.

El luă de la evreu sâlbile şi lanţurile şi începu să le împartă, râzând mai cu poftă;

- Na şi ţie, na şi ţie, na la toţi, ca nimeni să nu se mâhnească!

Râdeau toţi şi râdeau şi ceilalţi negoţători, care se apropiată şi.dânşii, scoţându-şi marfa k iveală.

Nu râdea însă evreul, care rămăsese şi fără de marfă, şi fără de sare, şi nu râdea Bran cel nesuferit.

- Cine li-a dat oamenilor acestora voie să vină aici?! îl întrebă cl pe Bodea.

- Eu cred că nimeni - răspunse Bodea -, au venit ei de capul lor şi azi ca alte dări.

- Cum vine lupul când simte mirosul de hoit, adaogă Bran. Şi crezi că se cuvine să-i lăsăm să ispitească lumea?

- Eu cred că nu se cuvine — răspunse Bodea dar asta trebuia să li-o spunem de mai nainte.

: . - Când adecă am fi avut să li-o spunem?! întâmpină Bran lâaând. Au venit ci vreodată să ne întrebe, ori aveam să alergăm noi după dânşii?! Ei şi-au încercat norocul, şi dacă-1 găsesc, au SJrnai vie, iar dac-ar fi s-o pată, o să le spună şi altora că pc aici n-au ce să'caute- Li-o arăt eu acum, ca să n-o mai uîte niciodată în viaţa lor!

Grăind aceste vorbe, ornul mărunt şi înţepat îşi făcu drum printre cei adunaţi împregiurul negoţărorilor, apoi liniştit, fără de pripirc şi râzând ca un pui de drac, începu să ieie catifelele şi mătăsurile, sâlbile şi lanţurile» să le rumpâ în bucăţi, sâ le arunce pe jos şi sâ te calce în picioare ca pe nişte lucruri spurcate.

Ţipau grecii ca din gura şarpelui şi sc vâietau evreii de te prindea mita, dar el le arăta drumul pe care veniseră şi te zicea mereu:

- Sâ mai veniţi, mă rog, pe la noi! să mai poftiţi!

Acum nu maî râdea nimeni, şi mulţi se uirau la Dragodan cel înalt şi gros, muntele de om, care sta cu ochii zgâiaţi, zăpăcit şi încruntat, şi nu putea să înţeleagă furia piticului din faţa lui.

- Dar asta e mişelie! răcni el în cele din urmă.

- Ba bine că nu! îi zise Bran. Nu e mişelie să loveşti în cap pe cel ce vrea să te jăfuiascâ? dar e mişelie să alungi pe cel ce te ispiteşte şi tc fură cu minciuna-

- Dar eu am luat şi trebuie să şi dau, grăi Dragodan mai potolit.

- N-ai să dai nimic! Dumnezeu n-a lâsat nici gtâul, nici sarea ca să-i smintească pe oameni.

Asta era o vorbă pe care Dragodan nu era în stare s-o înţeleagă.

- Trebuie să dau ceea ce sunt dator! zise el răstit.

Bodea se apropie de el şi-î puse mâna pe umăr.

- Ai dreprate, îi zise zâmbind; ia carul de sare şi dă-1 nu slutului aceluia, ci văduvelor care n-au sare.

- Iară lui dă-î câţiva pumni de ai tăi îti spinare, ca să se ducă mai îute! adăugă Răciulete, care ţinea să fie totdeauna în coadff şt sâ atbă cel din urmă cuvântul.

Dragodan iar începu să râdă, şi trecură toate parcă n-atfî fost nimic.

Parcă însă, numai parcă...

Călare odată pe gloaba lui, evreul se întoarse cu fata spre cei ce-1 alungaseră.

- Las', că vi-o fac eu vouă! Sâ vâ aduceţi aminte de Isaac, evreul cu pistrui! grăi el şi se depărta în goană mare.

Acum râseră cu toţii dc pocitura mare-n gură şi bună de fugă; Btan însă nu râdea nici acum.

- Asta nu mai poate să meargă aşa, îi zise el cu inima deschisă lui Bodea. Ori ne desfacem de dânşii, ori le dăm starosti dintre ai noştri, oameni chibzuiţi, care ştiu să-i pornească spre calea cea bună!

- Asta nu se poate! îi răspunse Bodea scurt şi hotărât.

- Una din amândouă se poate! grăi Bran tot atât de hotărât.

„Ba *sc* poate!" unul; „Ba nu se poate!" altul; cu anevoia ajungeau să se înţeleagă.

Şi pietrele de moară sunt însă două, şi n-ai putea să macini cu ele dacă nu s-ar freca una de alta şi n-ar fi amândouă vârtoase.

Stîa şi Bodea că mai bîne li-ar merge vecinilor si mai bine ar fi pentru roţi dacă s-ar face cum zice Bran, dar îi era greu să le facă starostilor nedreptatea de a-i da la o parte.

- Nici n-ai nevoie sâ li-o faci, grăi Răciulete, ca sâ zică şi astă dată cel din urmă cuvânt» Loc maî edestul prin văi. Ei au satele lor; sâ facem printre ele şi câteva sate dintre ai noştri, sâ le dăm acestora câte un judeţ cu minte, şi-o să vezi că peste puţin timp starostii rămân singuri ca cioara-n par.

Bodea dete din umeri, ca omul cu inima îndoită, parcă-mpăcat şi tot nempăcat încă cu gândul lui Râciulete. Era *m* sufletul lut o mâhnire pc care ar fi voît să n-o aîbâ şi de aceea ţînea sâ n-o dea pe faţă. Se arăta dar mai voios de cum în adevăr era, şi peste puţin, când cimpoieşul a început să cânte şi băieţii tou încins roată mare, a intrat şî el în horă.

Nu i se prea cuvenea, căci nu mai era flăcău, dar domnului i se cuvin toate şi mulţimea izbucni într-un vuiet de bucurie

când îl văzu intrând la mijloc, între Bran şi Cândea cel cu mustaţa-n spic. Chiar şi Bran zâmbea voios şi era parcă se mai înălţase jucând dîn ce în ce mai cu avânt.

Se pierde omul însuşi pe sine când se află în mijlocul unei mari mulţimi de oameni. E ca şi când ar 11 o legătură nevăzută între inimă şi inimă, şi toţi se fac o apă, toţi se pornesc ca un val în acelaşi fel şi nu mai poate nici unul să fie trist când veselia străbate mulţimea, nici unul nu poate sâ steie-n loc când cu toţii pleacă înainte.

Săltau voinicii-n horă, şi săltau şi inimile tuturora. Se avântau înainte şi înapoi, se-ntorceau când la dreapta, când la stânga, !cgănându-şi trupurile şi chiuind din când în când, săreau în sus şi frământau pământul: ai fi zis că sunt nişte smintiţi dacă i-ai fi privit tu singur şi-n toată liniştea, iar lumea cea multă era-ncântată şi sălta cu dânşii.

Luată de acest vârtej, doamna se avântă şi ea şi intră în horă, având la stânga pe Bodea, iar la dreapta pe Bran, iară sora ei, Ringa, văzând-o, îl luă pe Bran de la stânga.

Din nou izbucni şi cu mai multă putere vuietul de bucurie, iară Bran se-nălţase parcă nu-şi mai simţea pământul sub picioare.

O! acum înţelegea şi el pe Dragodan şi ar fi fost în stare să tragă pulpa de cerb în frigare, să mănânce, să bea, sâ guste din plin plăcerile vieţii.

Femeile însă, tot femeile, şi mai ales babele, care-şi petrecuseră lunga viaţă, vorba părintelui Arie, ca flori ce se desfăşură-n umbră, ele sceteau încremenite şi cuprinse de un fel de groază, iar maica soacră, preuteasă cuvioasă, dezmeticindu-se, se apropie încet de nora ei şi îi şopti la ureche vorbele:

- Ieşi! că, dacă te văd pe tine intrată, intră şi altele şi el n-o sâ mai fie numai al tău!

Doamna rămase pe o clipa într-un fel de nesimţire.

Auzise bine, dar în urechile ei sunau vorbele: „Parcă nu mai sunt şi altele!"

III

OSPEŢIA

Nu e durere mai grea, mai stăruitoare şi mai nesecată decât durerea de a vieţui a omului ce se munceşte însuşi pe sine,

E tristă viata robului care nu poate să trăiască decât târându-se ca unealtă orbeşte supusă la picioarele stăpânului, şi adimenitor e afară din cale gândul neatârnării de nimeni; nenorocit se simte însă numai robul neîmpăcat cu gândul robiei şî mereu însătat de neatârnare; acela care-şi dă seamă că numai în robie poate să trăiască şi voieşte sâ se supuie se simte mângâiat în sufletul lui că e în stare să ducă greul vieţii, şî cu cât mai grele sunt lanţurile, cu atât mai mândru e cel ce le poartă cu inima uşoară.

Şi rob e în trecerea lui pe pământ orişicare om.

Bodea se pătrundea dîn zi în zi mai tare de acest adevăr.

S-au dus neguţătorii alungaţi de Bran, dar el se înşela când credea că nu se vor mai întoarce.

Ştie tâlharul ieşit la pradă şi la jaf că-şi pune în joc avutul şi vîaţa, dar şi le pune fiindcă, mânat de râvna lui nesăţioasă, el nu e în stare să se stăpânească. Tot astfel ştiau grecii şi evreii ca e mare primejdia pe care o-nfruntă trecând Dunărea, dar setea de câştig îl face pe om stăruitor, viclean şi îndrăzneţ.

Isaac, evreul cu pistrui, s-a ţinut de vorbă. întors acasă, el a alergat plângându-se pe la toţi comandanţii cetăţilor de pe ţărrnurul Dunării, ba s-a dus chiar şi la Constantinopol, casă ceară ocrotirea celor mari. Erau însă trecute timpurile când împărăţia putea să ocrotească pe supuşii ei trecuţi peste

hotare, şi evreul, scârbit de ticăloşia Ia care a ajuns împărăţia, s-a întors cu gândul spre ogori. Aceştia însă, după nimicirea gepizilor, dintre care cei mai mulţi se uniseră cu longobarzii, s-au depărtat spre apus şi începuseră iar hărţuielile cu longobarzii. *l£* era, dar, neguţătorilor peste putinţă să găsească vreun cagan care le dă ajutor. Ei s-au avântat dar, la început, unul câte uimi, pe furiş şi cu multă băgare de seamă, apoi din cc în ce mai mulţi si mai obraznici.

în timpul ierneî s-a făcut pârtie şi apoi drum bine bătut până la Dunărea îngheţată, şi şir lung se ţineau săniile încărcate cu fel de fel de bogăţii.

Cine însâ şi de ce să-i oprească?

Oameni cu socoteală, ei aduceau lucruri dc neapărată trebuinţă, încât toţi alergau în calea lor. Trebuia dar sâ te gândeşti bine mai nainte de a face ceva ca să-i opreşti. Cei dântâi care îi primeau erau chiar starostii, care în curând au început să ieie şi bani.

Iară banul e unealta Diavolului.

Iarna era-n coiul ei, şi domnul nu primise încă decât mică parte din zeciuiala ce i se cuvenea; hambarele starostilor se deşertaseră înainte de vreme; turmele sporite-n timpul celor câţiva ani de pace se răreau dinrr-o zi în alta; asupririle starostilor se-nmulţeau, şi plângerile erau tot mai stăruitoare; monedele bizantine se răspândeau până departe prin înfundăturile văilor, şi cel ce punea mâna pe ele-şi schimba oarecum firea.

O!... Bran avea dreptate: acesta era un duşman mai primejdios şi mai neapropiat decât cel ce dedea năvală în câmp deschis.

Iară Bodea Ie vedea toate şi nu stia ce să facă.

Chiar şi casa lui se umpluse încetul cu încetul, fără ca cl să-$i deie seamă când şi cum, de fel de fel de unelte de peste Dunăre,

iară băieţii lui îşi petreceau nopţile duşi la vale, când chefuind cu vecinii, când luându-se la bătaie cu dânşii.

Era parcă toate se destramă şi totul se apropie de un grabnic sfârşit.

Dar privirile ncgoţătorilor erau îndreptate mai ales asupra marilor straturi de sare din valea Prahovei, nesecatul izvor de bogăţie, împregiurul căruia se-ndesuiau hârjonindu-se între dânşii ca haita dc câni flămânzi asupra hoitului.

Nicăiri pe ţărmul drept al Dunării nu era sare, şi o întreagă lume alerga lihnită când soseau carele încărcate, îar aici n-aveau decât să ieie şi să încarce.

Ursan, care era cel mai apropiat de valea Prahovei, trimisese în maî multe rânduri ştirea că oamenii lui s-au întors fără sare fiindcă nu încăpuseră să ieie şi ei.

Bodea stătea cu toate aceste pe gânduri, ba era cuprins adeseori de sâmţământul că aşa au să meargă lucrurile şi câ altfel nu se poate. Trecuseră luni de zile de când stetea ca-nchîs în cetatea lui, umbla buimac de ki până colo şi fără de astâmpăr, îşi căuta de lucru şi nimic nu-1 mai mulţumea. Ar fi voit sâ se lepede de vechile lui deprinderi, iar altele nu luase încă, şi omul trebuie să facă ceva dacă e vorba ca viaţa sâ nu-i pară nesuferita.

Asta nu putea sâ rămâie aşa: într-un fel ori într-altul el trebuia să se îmbărbăteze, şi ori îşi petrecea viaţa potrivit cu convingerile lui, ori îşi schimba convingerile potrivit cu slăbiciunile sale. Altfel, chin îi era şi să facă, şi sâ nu focă ceea ce voia.

Chiar dacă el ar mai fi putut s-o ducă aşa, nu mai putea dânsa să-1 vadă zbătându-se ca robul ce vrea să-şi frângă lanţurile.

- Vie orişice ar veni, zise ea. Să mă calce-n picioare, sâ mă strivească, dar sâ-1 văd voios ca mai nainte!

Zadarnice îi erau silințele de a-l înviora» căci nu mai era voioasă nici ea.

Acum, când el era mereu acasă, părăsise şi ea obiceiul de a aduna fetele şi nevestele la şezătoare. Tortul subțire şi neted, pânza bine bătută, floricelele cusute cu măiestrie, glumele nevinovate, poveştile şi cântecele îi păreau acum şi ei lucruri sarbede. Chiar nici Radu, copilul din zi în zi mai voinic, nu mai putea să-i deschidă inima.

- Ar trebui să mai pleci la vale - îi zise ea în cele din urmă - ca să vezi cum merg lucrurile.

- E rău că nu plec - îi răspunse el zâmbind -, dar bine n-ar fi nici dac-aş pleca.

- Să ieşi la vânătoare! grăi dânsa.

- Dacă vii şi tu cu mine, răspunse el. Fără de tine mă zbat şi eu cum te ştiu pe tine zbătându-te când mă ştii dus.

Era un fel de mustrare în mărrurisirea aceasta; ea se simțea, cu toate aceste, mai mult mângâiată decât mustrată. La urma urmelor, asa era: soția trebuie să fie unde e soțul ei.

Şi de ce adecă să nu meargă şi ea?!

Era un farmec nespus în gândul accsra, şi în fața acestui farmec trecea nebăgată-n seamă uimirea muntenilor, care nu mai văzuseră femele înarmată voiniceşte şi ieşită la vânătoare.

Dar, la urma urmelor, era frumos ceea ce vedeau şi ea nu era femeie ca toate femeile, ci doamnă, iar domnului şi doamnei toate li se cuvin, toate le şed bine.

- Cu el şi cu ea nu are nimeni să se potrivească, zicea părintele Luca, iar maica preuteasă nu mai putea să zică nimic după cc soțul ei îşi dăduse părerea.

Au ieşit dar domnul şi doamna cu voinicii la vânătoare şi erau voioşi ca niciodată, iar lumea alerga să-i vadă voioasă şi ea, căci era mare frumuseță sâ-i vezi. Numai babele mai dedeau din cap şi-l ocărau pe Răciulete, care nu putea nici astă dată sâ se astâmpere şi ținea să fie în coada vânătorilor.

Iar după vânătoarea bogată s-a făcut mare ospeție Ia cetatea de piatră.

I-a poftit doamna pe toți, şi nu lipsea nici unul dintre cei poftiți.

A venit Bran cu Mateiaş, cu Bunea şi cu Dragoslav, care şi-a adus ginerii şi fetele amândouă; au venit starostii cu femeile lor; a venit Moroiu cu Ursan, iar Răciulete, nelipsitul, alerga în toate părțile, ca să facă rânduială,

Şî îar dedeau babele din cap. Le era parcă se schimbă rostul lumii şi mersul lucrurilor.

I as' că nu mai văzuseră asemenea ospeție şî nu se împăcau cu gândul ca femeile să se amestece printre bărbați, dar steteau la îndoială dacă nu cumva e mare păcat să mânânci şi să bei Ia uşa casei lui Dumnezeu.

în fruntea mesei se afla însă părintele Luca, preotul, care ştia mai bine decât orişicine că Dumnezeu a înzestrat pământul cu fel dc fel de bunătăți ca oamenii să se îndulcească din ele şî că plăcută îi este lui vesela petrecere împreună a oamenilor.

Apoi, Bran n-ar fi venit şi el dacă râu ar fi ceea ce se făcea- Nu! Părintele Arie ar fi venit şi ei dacă puterile de tot sleite l-ar fî iertat, şi s-ar fi bucurat văzând cumpeneak şi cuviința cu care mesenii, aşezați pe covoare împregiurul mesei scunde, îşi petreceau timpul. Până chiar şi Dragodan îşi stăpânea glasul şî râdea mai pe-nfundate.

Avea fiecare câte o greutate pe inima lui şi se păzeau cu toții ca nu cumva să scape vreo vorbă care ar putea să supere pe cineva.

Abia spre sfârşitul mesei, vinul, deşi băut cu măsură, a mai dezlegat limbile.

Cu deosebire voios era Bran, care şedea între Ringa şi Vladislav, soțul ei, şi râdea mereu, parc-ar fi fost frate cu Dragodan.

- Mi sc deschide inima totdeauna când vă văd - le zise el cu o voioşie copilărească —şi viaţa îmi pare mai plină când stăm împreună.

- Şi vii, cu toate aceste, atât de rar pe la noi, întâmpină Ringa, puindu-şi mâna pe a lui.

- Deşi ştie că ne-am bucura dac-ar veni mai des, adăugă soţul ei.

- Tocmai pentru că vin rar, răspunse el râzând iar. Numai rară e adevărată bucuria. Haina pe care voim s-o păstrăm o îmbrăcăm numai la zile mari. Ce frumoasă e ziua de astăzi - urmă el vorbind mai tare, ca sâ fie auzit şi de alţii - rară zi, chiar singură până acum în felul ei, şi nu e între noi nici unul care va putea s-o uite vreodată şi să nu se bucure de câte ori îşi va aduce aminte de ea. Am uita-o însă cu toţii dacă adeseori am fi avut ori am avea asemenea zile.

Bodea stetea de vorbă cu Vladimir cel pântecos, care-i spunea cum neguţătorii cară mereu tot ceea ce găsesc. El auzea însă şi vorbele lui Bran şi le înţelegea.

- Cel cc vrea să mănânce cu poftă — grai părintele Luca - mănâncă rar şi puţin şî posteşte des.

- E întocmai ca şi cu vânătoarea, adăugă Răciulete cel sfătos, ca să-şi spună şi el părerea. Dac-o faci rar, £ o plăcere aleasă, iar dac-o faci des, e o meserie proastă.

- De ce proastă? întrebă Dragodan, care o făcea des şi totdeauna cu plăcere.

- Pentru că noi, oamenii, suntem fiinţe miloase — îi răspunse Răciulete - şi ne stricăm firea, nu mai avem milă nici de oameni dacă ne deprindem cu plăcerea de a omorî cerbii frumoşi şi căprioarele sperioase.

- Asra e aşa! grăi Moroiu.

- Nu tocmai! întâmpină Bodea nerăbdător. Oamenii sunt deosebiţi, şi plăcut îi este totdeauna fiecăruia ceea ce sfi potriveşte cu firea lui.

Bran dete zâmbind din cap, dar nu grăbi cu răspunsul, ci aşteptă ca privirile tuturora sâ se îndrepteze asupra lui,

- Dac-am trăi fiecare potrivit cu firea lui, foarte în curând am ajunge sâ nu ne mai putem suferi unul pc altul, zise el tot râzând. Oamenii sunt nu numai deosebiţi, ci totodată şi asemănaţi, şi dacă asemănările îi apropie, deosebirile-i învrăjbesc. E plăcut să te învrăjbeşti cu semenii răi?

- Nu e! răspunse Bodea cam în sila» în vreme ce doamna sc uita cu ochi mari la el.

- Atunci - grăi Bran - nu poate să-i fie nimănui plăcut a face ceea ce se potriveşte cu firea lui. Potrivit nu cu firea sa, ci cu firea tuturora are să-şi petreacă omul viaţa dacă vrea să fie împăcat cu sine, urmă el ridicându-şi glasul. Acela care trăieşte potrivit cu firea lui numai se înstrăinează de semenii săi, se depărtează de toti ca oaia răzleaţă, umblă buimac de ici până colo şi rămâne în cele din urmă, orişicine ar fi el, singur, părăsit de toţi.

Tăcere adâncă se făcu împregiurul mesei.

Ştiau toţi cine vorbeşte, cuprindeau înţelesul vorbelor în toată întinderea lui şi aşteptau cu răsuflarea oprită răspunsul luî Bodea, care asculta uîtându-se drept în ochii vorbitorului.

- Aşa e cum tu zici! grăi dânsul dând din cap. Bun e, în adevăr, în fiecare dîn noi numai ceea ce se aflâ în toţi, şi cel ce jigneşte pe ceilalţi prin faptele sale îşi face însuşi viaţa nesuferită.

- Fără îndoială că aşa este, grăi Bran, zâmbind cu viuă mulţumire.

Şi tar se simţeau amândoi parcă cu dânşii nimeni nu mai poate să ţie pept.

Obrajii cei albi ai doamnei se umpluserâ însă de sânge.

Femeie şi soţie, ea se simţea adânc jignită că soţul ei, cel dântâi între cei dântâi, şi-a călcat pe inimă şi s-a umilit dând dreptate omului îndrăzneţ care4 ameninţase chiar în casa lui»

- *O,* nu! grăi dânsa. Dac-ar fî aşa, lumea ar sta vecinie în Ioc. Acela care e mai cu minte şi mai bun nu are sâ asculte de cei proşti şi răi, ci trebuie sâ meargă de capul lui înainte şi să-i duca şi pe ceilalţi, ba, la nevoie, chiar să-i silească.

- Dacă-i poate! întâmpină Bran, luând vorba-n glumă. Păcat numai că poate numai acela pe care ceilalţi îl socotesc-şi mai bun, şi mai cu minte. Dar - urmă apoi, întorcându-se iar spre Bodea - chiar acum îţi spunea Vladimir cum neguţătorii de peste Dunăre încarcă mereu tot ceea ce găsesc. Pac şi ei ceea cc e potrivit cu firea lor: noi însă ce facem?

- Stăm şi privim, grăi Râciulete cel batjocoritor. •

- Şi ce adecă am putea sâ facem?! întâmpină Moroiu.

- Ceva neapărat! îi răspunse Ursan. Vă spun cu: în curând n-o să maî avem sare.

- Eî bine! a cui e sarea aceea?

- A celui ce o ia, răspunse Bodea.

- Mie - grăi Bran, uitându-se la Vladimir şi la Dragodan - nu mi-e atât de ceea ce duc, cât mi-e de ceea ce aduc. Dacă vor merge lucrurile cum s-au pornit, o sâ ajungem în curând mai rău de cum eram în timpul năvălirilor. Ne iau şi cenuşa dirţ vatră.

- Aşa este! grăi Dragodan, care ştia mai bine decât orişicine cât de adevărat e ceea ce zice Bran. Dar ce să le faci dacă oamenii sunt proşti şi dau rot?

- Ceea ce le faci năvălitorilor! Nu-i laşi! îi răspunse Bran.

- Aşa e! strigară şi ceilalţi.

Doamna însâ iar sc turbură.

Nu că avea vreun gând deosebit, dar nu putea suferi ca toţi sâ se uite-n gura unui om.

- Vă-nşelaţi - grăi - dacă credeţi c-o să puteţi Bice ca râurile să nu mai curgă Ia vale! Lumea are mersul ei si se face de râs cel ce ar voi sâ-1 schimbe. Oamenii aceia ne aduc lucruri de cart avem trebuinţă; şi dacă n-ar mai putea să vină ei la noi, ne-am duce noi Ia dânşii.

- De aceasta mă tem şi eu, zise Bodea.

Bran se uită lung la ea.

El nu era om care stă de vorbă cu femeile, dar ceva trebuia i, sâ-i răspundă, căci altfel ea se supăra şi mai rău.

- Asta e aşa! - grâi dânsul dând-o iar pe glumă - prostia omenească e, în adevăr, fără de margini! Râurile însă nu curg numai încoace, ci şi încolo, şi mie-mi vine în clipa aceasta un gând. Gepizii s-au dus, şi valea Oltului a rămas deşeartă; când vedem câ altfel nu se mai poate, trecem dincolo şi închidem strâmtorile, ca nici vântul sâ nu mai poată răzbi prin ele. Nu-Î aşa câ asta se poate? întrebă el râzând»

El vorbea în glumă, dar Bodea mai auzise aşa ceva din gura lui, şi iar erau cuprinşi cu toţii de un simţământ de strâmtorare.

- Tot atât de bine putem să închidem şi gurile văilor, grăi Bodea tot în glumă.

- Dacă vrea Dragodan, - adause Răciulete - nu se mai |- apropie nimeni de podgorie,

- Las' pe mine! răspunse Dragodan încruntându-se şi [ridicând pumnul.

Cu vorba aceasta erau, parcă, toate sfârşite.

Sâmţământul de strâmtorare însâ tot îi mai ţinea pe toţi cu inimile închise.

Se adunaseră ca să petreacă voioşi împreună, şî nu mai îndrăzneau să vorbească, fiindcă se temeau ca nu cumva fie [' Bran, fie doamna sâ se supere. Ţineau cu toţii să se arate veseli, dar erau porniţi mai mult spre ceartă decât spre veselie.

- S-auzim cimpoieşul! strigă Bodea, ca să schimbe mersul petrecerii.

Feţele tuturora se deschiseră când cimpoieşul începu sâ cânte.

Cândea şi Boțea se ridicară şi se prinseră cu alți trei dintre băieți în horă. Bran, ca să-şi arate voia bună, se ridică sî el ți intră în hora pornită, iară Bodea , ca să împace lucrurile, luă pe Mala si p£ Ringa şi intră cu ele Ia dreapta lui Bran.

Peste puțin casa cea marț nu-i mai încăpea: nu era horă ca toate horele, ci un joc în care intraseră cu toţii ca să-şi arate voia cea bună, şi matca preutească nu se mai încumetă să strice şi acum petrecerea scoțându-şi nora din joc. Prea era frumos să-i vezi râsfățându-se dinadins, şi ceea ce e frumos e bine şi nu putea să fie păcat. Părintele Arie ar fi privit şî el cu mulțumire cum privea părintele Luca.

iară în joc e ceva ce te porneşte spre viețuire mai avântată. Sâltând mereu, ți se dezmorțesc oarecum toate vinele, te **samă** din cc în ce mai uşor şi-ți vine în cele din urmă sâ zbori, E un fel de beție sufletească-n joc, şî dacă vinul te înveseleşte încordându-ți toate puterile, jocul te-nfierbântd şi te mână înainte.

- Cântă brâul! strigă peste câtva timp Cândea, căruia hora îi părea prea domoală şi prea răsfirată.

In brâu, jucătorii sunt mai bine încheiați şi mişcarea e mai viuâ. Se prinseră dar mai de aproape, se strânseră mai dinadins şi urmară jocul mai pe-ntețite.

Ar fi dat babele bătrâne din cap dacă i-ar fi văzut şi s-ar fi' mirar mai ales de Bran cel atât de chibzuit, care-şi schimbase cu desăvârşire firea şi nu mai voia să ştie nimic despre cele ce se petrec afară de cetatea cea de peatră.

*

Erau ei între ei şi se cuvine ca omul să-şi lase din când în când frâul şi să-şi încerce puterile.

IV

ISPRÂVURILE LUI DRAGODAN

»A! dacă-i aşa, las', că ştiu eu ce am să le fac!" îşi zicea Dragodan, care-şi deşertase hambarele şi nuputea să se-mpace hici cu gândul că oamenii lui fuseseră despuiați de-abia mai aveau ce sâ mănânce.

încă aflându-se la ospeția din cetatea de peatră el s-a pus în înțelegere cu Vladimir, cu Boguslav şi cu Viştoc ca să-şi adune călărimea, sâ deie năvală asupra carelor încărcate şi să-mpartă între văduve tot ceea cc vor fi găsind în ele.

Eî aveau să facă lucrul acesta singuri, de capul lor şi fără de ştirea nimănui; era însă peste putință ca un lucru atât de bun să se pună la cale fără ca să afle şi Răciulete, care toate trebuia să le ştie.

- Şi voi cc faceți?! îl întrebă el pc Cândea, cel cu musca ța-n spic.

- No! nu ştim nimic, îi răspunse Cândea, care, înfierbântat de viu şi dc joc, nu mai avea timp sâ se gândească şi la asemenea nimicuri,

. . Seara însă, când oaspeții s-au risipit, cl nu s-a dus Ia îngrăditura de la Capu-Coastei, ci a trecut înainte spre Gemenu, unde era oarecum tot acasă la el.

Sus pe deal, la marginea pădurii, adăpostită în dosul tnesteacănilor acum desfrunziți, era o căscioară, iar în căscioară aştepta o văduvioară, qare ştia că are neapărat să vie bălanul înalt şj cu mustața-n spic, om dulce la fire şi totdeauna vesel. Căscioara o clădise el, iar văduvioară venise de la Dragodăneşti ca să poarte grijă şi să ţină rânduială, căci pustie este casa fără de femeie şt nesuferită e viața petrecută în singurătate.

Slabă de tot era zarea de lumină ce străbătea prin țipla-ntînsă-n fereastră, dar el o vedea din depărtare, căci ştia

unde s-o caute şi de multe ori făcuse pe-ntunerec drumul până la ea.

I-a fost uşor să-i zică lui Răciulete ca nu ştie nimic, dar îî era greu să se ţie de vorbă şi după ce sosise-n căscioara caldă, căci tot văduvă era şi ceea ce-i dedea adăpost cald şi păcat ar fi fost să nu i se facă şi ei parte din prada luată de la afurisiţii de neguţători.

Tot aşa zicea şi Boţea, care-şi avea şi el văduva, ba mulţi dintre fraţii de cruce ziceau aşa, căci multe erau văduvele sărace, pe ici, pe colo, câte una chiar cu copii, care se rezămau pe bunătatea de inimă a voinicilor legaţi cu jurământ să ajute pe cei slabi,

$i chiar dacă n-ar fi fost numai atât, oameni erau şi dânşii, şi Bodea şi-ar fi stricat tot rostul dac-ar fi voit sâ-i oprească, şi numai babele bătrâne mai puteau să-i grăiască de râu.

S-a dus dar Cândea, s-a dus şi Boţea, s-au mai dus şi alţî câţiva, pentru ca Dragodan şi Vladimir să nu rămâie singuri; dc astă dată însâ Răciulete nu mai era şi el în coada lor.

Se deşteptaseră, ce-i drept, cam târziu, căci iarna era pe sfârşite şi negoţătorii nu mai aveau ce să caute în valea lalomiţeî ori a Dâmboviţei, unde oamenii abia mai aveau ce să mănânci

Mai departe însă, spre Buzău şi de acolo mai înainte, se aşezaseră anţii, tot un fel de sorbi şi ei, şi pe aceştia abia acum ajunseseră negotâcorii sâ-i cunoască mai de aproape.

Veneau dar din valea Prahovei poverile de sare, iar despre Buzău săniile încărcate mai ales cu grâne şi treceau pe drumul vechi spre vadul care se afla din sus de revărsarea în Dunăre a Argeşului, şi neguţătbriile zoreau toate, căci iarna era pe-sfârşite şi azi-mâne putea să vie o moină şi să se pornească sloiul.

Bran însâ a zis că nu-i e atât de ceea ce duc, cât îi este de aceea ce aduc negoţătorii, Cândea nu se mulţumea dar să ieie poverile, ci ţinea să puîe mâna şi pc negoţătorii ce vin cu mărfuri de peste Dunăre, iară lucrul acesta nu era cu putinţă

decât dacă luau poverile fără ca negoţătorii porniţi la drum să prindă de veste.

Erau cu totul vreo cinci sute de călăreţi, care, ieşiţi pe câmpia acoperită de zăpadă, se adăpostiseră în dosul unei păduri de stejar şi aşteptau să vie poverile, ca sâ deie năvală asupra lor.

- I^ăsan-i să treacă - grăi Cândea când vreo douăzeci de sânii se iviră trecând spre Dunăre - şi băgaţi apoi de seamă ca nimeni să nu scape nici la deal, nici mai ales la vale.

Vrând-nevrând, ei trebuiau să prindă şi oamenii, să-i lege cot la cot şi să-i trimită dimpreună cu poverile la îngrăditura lui Vladimir, care era cea mai apropiată.

Aşa au şi făcut. Despre vreo încăierare nu putea să fie vorba, căci prea erau mulţi agresorii şi neguţătorii erau mai cu minte decât să-şi pună în primejdie şi viaţa după ce-şi vedeau perdut avutul, iar cărăuşii, mai ales anţi, erau şi ei în stare să facă ceea ce făceau vecinii lor.

Treaba s-a făcut dar iute şi fără muică băcaie de cap, şi în vreme ce câţiva dintre călăreţi se depărtară cu poverile la deal, ceata se retrase iar în dosul pădurii, ca să aştepte fie alt şir de sănii încărcate, fie pe negoţătorii ce vin de peste Dunăre.

Mergea de minune: rânduri-rânduri se-ntorceau la deal poverile; la sine Cândea nu oprea decât mărfurile luate de la negorâtori şi banii găsiţi ta dânşii, pe care urma să-i împartă la sfârşit, după ce se vor fi încredinţat câ im mai vine nimeni nici de la deah nici de la vale.

La un lucru însă nu s-a gândit nici unul dintre dânşii.

Vecinii din valea Ialomiţei erau supăraţi si ei pe neguţătorii care-i momiseră cu fel de fel de nimicuri şi-i despuiaseră. Ei au dat dar năvală asupra poverilor şi şi-au făcut fiecare partea cuvenită din ele. Puţin a mai rămas pentru văduve, şi la îngrăditura lui Vladimir săniile soseau deşerte.

Mai erau însă banii şi mărfurile, ba mai erau şi negoţătorii.

Cândea îi prinsese, ce-i drept, numaî pentru ca ei să nu ducă vestea şi se gândea să le deie drumul după ce le va.fj mântuit toate. Isaac însă se temea şi de vreun alt rău mai mare şi ţinea să scape cât mai curând; el a-nceput dar sâ faci propuneri de răscumpărare, şî tot mai cuminte era să le dea drumul numai dupâ ce se vor fi răscumpărat.

Nu s-a întors dar peste Dunăre decât unul singur, care avea să aducă banii de răscumpărare pentru toţi, iar pe acesta Cândea şi Dragodan l-au însoţit ei înşişi până la Dunăre, cu o ceată de cincizeci de, călăreţi, pentru ca nu cumva să i se întâmple vreo nenorocire»

Aşa au ajuns Cândea şi Dragodan şi soţii lor să vadă cetăţîk durate de justinian pe ţărmul drept al Dunării şi zidurile înalte ale oraşelor înfloritoare. Erau frumoase, mare minune, aşa văzute din depărtare, şi privitorii se simţeau ispitiţi a le vedea şi din apropiere. *i*

De ce folos li-ar fi fost adecă banii pe care i-au luat şi pc care mai aveau să-i ieie de Ia negoţâtori dacă n-aveau ce sâ cumpere cu ei?! Negoţătorii nu mai îndrăzneau de aici înainte să vie cu mărfuri; nu rămânea deci decât să meargă la dânşii ceî ce voiau să cumpere, ,.;

O, doamna avea mare dreptate: lumea trebuie să meargă înainte! Î

Şi-au luat Cândea şi Dragodan banii de răscumpărare, li-au dat negoţătorilor drumul şi s-au întors la ale lor, dari departându-se de Dunăre, ei se uitau mereu înapoi spre zidurile cele înalte ale oraşelor înfloritoare.

Si e mare ispită averea câştigată pe nemuncite,

Cândea şi Boţea, Dragodan şi Vladimir au împărţit ce^au împărţit între oameni, au mai dat câte ceva şi la văduvele sărace, şi-au oprit ce li-a venit la socoteală, apoi s-au pus pe chef, de o săptămână de zile n-au mai ajuns să se dezmeticească. P^ni sus la îngrăditura de la Capu-Coastei şi mai departe pânâ-n cetatea de peatră au risipit oamenii voioşi banii şi mărfurile luate de la negoţători. Se cuvenea să-şi aibă domnul, ca din toate, partea, tot ceea ce e mai bun şi mai frumos, şi greu i-ar fi fost sâ n-o primească şi să nu ieie pane la bucuria obştiei.

Iară Isaac cel cu pistrui alerga din nou pe la mai-marii împărăţiei şi se plângea şi stăruia. Nu-i era nici lui atât de ceea ce a dat, cât îi era de ceea ce nu mai putea lua, şi se folosea de toate mijloacele ca sâ înduplece pe căpeteniile oştirii a lua în stăpânire nesăcatele izvoare de bogăţie, care nu erau stăpânite de nimeni. Era însă peste putinţă lucrul acesta, căci împăratul, om bolnăvicios şi lânced, se bucura dacă poate să păstreze stăpânirea pe care o avea, sfetnicii lui se certau între dânşii şi împărăţia era slabă.

^A! neam ticălos şi osândit la peire!" îşi zise el şî începu să-şi caute tovarăşi şi sâ adune bani ca sâ treacă apoi la ogori şi să ieie în sâmbrie pe vreuna dintre căpeteniile îndrăzneţe ale cetelor de călăreţi.

Nu putea el să aibă repaos câtă vreme nu-şi potolea setea de răzbunare şi de câştig.

Nu mai aveau însă repaus nîcî Dragodan şi Vladimir. Ei trebuiau neapărat să. treacă Dunărea şi să vadă mai din apropiere oraşele cu ziduri înalte, iar aceasta cât mai curând, mai nainte de a se fi moinit. Lucrul acesta însă numai ei singuri nu puteau să-1 facă, şi pe când Isaac alerga pe la Constaunopol şi-şi căuta tovarăşii, Vladimir cel pântecos şi Dragodan, muntele de om, alergau pe la anţi» ca să-i pună şi pe ei în picioare şi să deie năvală cu toţii.

. Si nu zadarnic alergau.

Se adunau mereu pe ţărmul Ialomiţei, la locul de târgovîşte, şi din podgorii, şi de prin văi, începând de la Argeş până la Şiret, şi nu erau acum sute, ci multe mîi de oameni, care de Care maî grăbiţi.

„Omule, tu, ființă nemernică, - ar fi zis iarăşi Bran dacă î-ar fi văzut - ţî-e destul să te îndulceşti puţin, pentru ca să te arunci cu ochii închişi în noianul păcatelor,*[4]

El însă nici nu voîa să-i vadă: stetea închis în îngrăditura lui de la gura trecătorii, şi ceea ce-**l** ţinea nu mai era decât gândul de a nu întuneca cele din urmă zile ale părintelui Arie, care zicea ca domnia e de la Dumnezeu şi n-ar fi putut să moară liniştit dacă şi-ar fi văzut copiii dăzbinaţi.

Cândea şi Boţea şi soţii lor se perdeau în mijlocul valurilor de capete cu păr câlţos, dar rot dânşii au Ieşit în frunte, tot pe sufletele lor cădeau toate.

Nu era însă la mijloc nici primejdie, nici vreun mare păcat.

Ani de zile de-a rândul oraşele de pe ţărmul drept al Dunării nu mai fuseseră supărate de nimeni, şi locuitorii lor, moleşiţi prin îmbuibare şi sleiţi prin desfrâu, nu mai suferiseră decât jaful pc care şi-1 ***făceau*** ei între ci. Cei mai mulţi dintre dânşii, săraci şi lihniţi de foame şi îmbrăcaţi în zdrenţe, munceau mestecând sudori cu lacrâmi şi se târau cerşind fârămituri pe Ia uşile celor îmbogăţiţi, fie târându-se şi ei la picioarele altora, fie minţind fără ruşine şi despoind, iar acum trăiau în risipă şi în desfrâu scârbos. Oastea de prin cetăţi era o adunătură de oameni doritori de a trăi pe nemuncite, iar preoţimea lc ierta toate şi lc acoperea cu patrafirul, ca să poată avea si ea parte din dulceaţa vieţii.

„Vrea Dumnezeu să-i certe!" ar fi zis Bran dac-ar fi ştiut ce-i acolo, şi ar fi venit şi el ca să-şi stâmpere setea de a rumpe şi frânge tot ceea ce fură vederea şi ispiteşte.

Nu aşa Cândea şi Boţea.

Grija lor cea mare era ca nici o vărsare de sânge să nu se facă fără de nevoie şi ca nimic să nu se strice fără de folos.

în zori de zi, când năvălitorii trecuţi peste Dunărea îngheţată au început să între din mai multe pani în oraş; oştirea, care nu era a orăşenilor, ci a împăratului, s-a retras în cetate şi s-a închis între ziduri, parc-ar fi voit să zică năvălitorilor: „Veniţi şi ne scoateţi de aici dacă-ndrăzniţi!"

Mulţimea dezmoşteniţilor, cuprinsă de spaimă, a început să alerge zăpăcită în coate părţile, peste puţin însă şi-a venit în fire şi a pornit în coada prădătorilor, ca să poată pişcă şi ea pe ici, pe colo câte ceva.

Bogaţii, care aveau cesăpcardă, deşteptaţi din dulcele somn al dimineţii, nu se gândeau deloc să-şi pună-n joc scumpele lor vieţi, ci grăbeau s-ascundă ce se putea ascunde şi născoceau chipuri şi mijloace de a-i minţi pe prădători şi de a-i înşela. Oameni trăiri în lume şi trecuţi prin multe de aceste, ei ştiau că ceea cc uşor se agoniseşte roî uşor se şi perde şi ceca ce se perde, cu oarecare bătaie de cap, iar se poate agonisi. Una singură le era dar grija: ca să nu fie duşi în robie.

Şriindu-i dar proşti pe năvălitori, ei şi-au îmbrăcat robii şl roabele în haine scumpe, iară înşişi s-au prezentat în faţa prădătorilor ca slugi necredincioase, care-şi vând stăpânii şi spun mişeleşte unde sunt ascunse bogăţiile.

Mergeau toate de minune! Prădători şi prădaţi luaseră parcă de mai nainte înţelegere ca să nu se supere unii pe alţii şi să sfârşească cât mai curând şi cu toată dragostea: luau unii cu faţa blajină şi dau alţii oarecum mulţumind pentru ceea ce li se ia.

încă mai frumos mergeau lucrurile când vorba era să se aleagă robii.

Cândea, bălanul înalt şi cu mustaţa-n spic, Vladimir cel pântecos, Dragodan, muntele de om, şi muici alţii erau oameni cu experienţe şi ştiau cât de mult preţuiesc oamenii vii, dacă sunt bine aleşi. Iară pe om după haina lui îl cunoşti.

Se mai uitau eî, nu-i vorba, şi la feţe şi alegeau şi după ochi, şi după sprincene. Multe erau grecoaicele cu ochii de şopârlă, cu obrajii rotunji şi rumeni, cu buzele subţiri şi roşii şi cu trupul plin şi bine croit, femei trâit£-n desfrâu ori crescute anume spre a şti sâ turbure minţile şi spre a se face stăpânele stăpânilor săi,

iar băieţilor Ie crescuse acum mustaţa şi mai greu lî-ar fi fost să nu aleagă decât să-şi ieie fiecare partea de pradă vie când *aii* era cu dânşii şi Bran, ca să Ie strige: „Nu vâ spurcaţi! Feriţi-vă de Satana!"*

Dar... minunea minunilor!

într-una din casele mari, un om înalt, cu barba netedă şî îmbrăcat în o haină neagră, după toată înfăţişarea lui preot, se opri în faţa lui Cândea, care vorbea cu Boţea.

- Dar voi cum aţi ajuns aici?! De unde aţi venit? îi întrebă el în limba lor.

- Dar tu unde, când şî cum ai învăţat limba noastră? întâmpină Cândea,

- E limba noastră, îi răspunse preotul* Noi suntem mulţi" aici pe ţărm urii Dunării şi mai departe prin munţi. Voi când aţi trecut şi unde staţi?

- Nu am trecut; suntem acolo, în munri, de când cu împăratul Trăian» asa ne spune părintele Arie,

- Cum ai zis? Arie?! strigă preotul, cuprins de un fel de groază.

- Da, Arie, bătrânul preot, care le are însămnate toate şi le scrie toate. ,<

- Care va să zică voi sunteţi arieni?! strigă iar preotuh;

- Nu ştiu ce vrei să zid, îi răspunse Cândea. Suntem creştini, şi părinrele Arie e un preot trecut acum de o sută de ani, care toate le ştie.

- Aveţi episcop?

Cândea dete din umeri.

-Aveţi biserici?

Cândea dete din umeri.

-Aveţi cărţi?

- Are părintele Arie* răspunse Cândea.

- Bine, voi cum vă faceţi rugăciunea?

- Nu avem voie să ne rugăm, îi răspunse Cândea, Rugăciunea o spune preotul ziua în faţa soarelui, iar noaptea în faţa stelelor, şi noi ne închinăm numai,

- O, voi, nenorociţilor, care tot mai stăruiţi în căile rătăcirii! strigă preotul, care acum nu se mai îndoia că dânşii nu s-au lepădat încă de învăţăturile lui Arie cel afurisit.

Călugăr în puterea cuvântului şi luptător pentru credinţa cea adevărată, el trecea cu vederea că dânşii au prădat şi au făcut robi, căci ticălos e omul şi multe sunt aici pe pământ păcatele Iui, care toate se pot şterge prin Căinţă si spăşire, dar se turbura din adâncul inimii lui când îşi dedea seamă că ei, stând ca goţii, ca vandalii, ca longobarzii şi ca gepizii, sub afurisenia sfintelor sinoade ecumenice, nu mai pot sâ găsească iertare, nici sâ aibă parte de fericirea cea vecinică, pentru care nu prin faptele noas-rre, ci prin credinţa cea adevărată ne pregătim noi, muritorii.

- Cine e cel inai mare la voi? întrebă el.

- Domnul, răspunse Cândea.

- Sâ mă duceţi la cl! grăi preotul Pahomie, călugărul pătruns de un zel sfânt şi hotărât a-şi da viaţa luptând pentru mântuirea sufletelor.

V

STRĂLUCIREA

„Slăbiciunile omeneşti sunt pârghia stăpânirii!* aşa zicea Pahomie, câlugâtul trăit în mijlocul unei lumi bătrâne, iară domnul asculta cu luare-aminte din cc în ce mai încordată»

în adevăr, omul fără de slăbiciuni şe stăpâneşte însuşi pe sine şi nu ar mai avea nimeni nevoie a se supune altei stăpâniri dacă oamenii toţi ar fi stăpâni pe sine.

Da, avea dreptare călugărul: dîn zi în zi ieşea tot mai învederat la iveală că cu cât mai multe şi mai mari sunt slăbiciunile oamenilor, cu atât mai uşor si mai îndeplin îi poli stăpâni.

Se târau cu toţii la picioarele lui, se uitau tremurând în ochii lui, îi cerşeau poruncile *şi* steteau gata în fiecare clipă să sară în apă şi-n foc pentru el, numai să primească darurile lor, să treacă cu vederea ticăloşia lor, să ierte păcatele lor, să-i mai îngăduie a-şi urma viaţa fiecare după pofta inimii sale.

Până chiar şi doamna, soţia lui, se apropia numai cu sfială de dânsul de când îi dăduse voie să primească pe cele trei roabe, care o găteau în mătăsuri şi-n catifele, îngenunchind la picioarele ci şi stând mereu gata de a-i face voilc.

Aduşi de Vladimir şi de Dragodan, unul după altul au venit starostii să-i aducă daruri şi să i se închine, gata de a se supune poruncilor lui şi de a-i da partea cuvenită din zeciuialâ, iară el n-avea decât să primească şi să-şi arate bunăvoinţa pentru ca sâ fie ridicat în slava cerului şi faima să i se ducă departe şi tot mai departe.

Nu, el n-avea cuvinte de a se plânge de slăbiciunile omeneşti: în timp dc câteva zile stăpânirea lui se întinsese pânâ-n Buzău şi de acolo înainte pânâ-n $iret, iară casa lui era plină de bogăţii şi de podoabe scumpe.

Nu mai rămânea decât ca Pahomie sâ mai aducă odoare si pentru casa lui Dumnezeu, care stătea deşartă ca o peşteră, la care părintele 1 ,uca îşi făcea, după vechea rânduialâ, rugăciunile.

O, el nu ştiuse până acum ce este domnia, nu cunoscuse dulceaţa stăpânirii.

El era însă cuprins de grijă când îşi îndrepta privirea spre poiene, unde trăiau oameni care n-aveau nevoie de a sc târî la picioarele Iui şi-1 judecau cu mintea limpede. Şi cu toate aceste, adeseori era stăpânit de simţământul că aceştia sunt temelia cea

adevărată a puterii lui şi că ceilalţi nu s-ar mai teme de dânsul dacă nu i-ar şti pe aceştia în dosul lui.

Trebuia să-şi măsoare fiecare vorbă şi să-şi chibzuiască fiecare faptă, să ţină cumpăt în mâncare, în băutură, în amănuntele vieţii lui, ca nu cumva sâ se pună-n vrajbă cu cei ce i-au ridicat, şi îl ţineau, şi orişicât de nesuferit îi era gândul că trebuie să li se supună, vorbele rostite de Bran la ospeţie îi sunau în ureche.

„Pe aceştia - zicea călugărul - ai sâ-i ameţeşti cu strălucirea ta. Au şi ci slăbiciunile lor: dacă ei tc-au ridicat, se simt măguliţi de mărirea ta; dacă ei te ţin, sunt cu atât mai mândri cu cât mai mult te ridici deasupra lor. Ţine-i departe de tine, ca mângâiat sâ se simtă fiecare când poate să stea în faţa ta; încungiură-te de strălucire, ca ochii tuturora să se împâingenească în preajma ta."

Şi, în adevăr, cu cât mai neapropiar era, cu atât mai sus se punea în gândul tuturora, cu cât maî rar ieşea, cu atât mai vârtos alerga lumea în calea lui, şi-n curând au ajuns să-şi plece-n faţa luî genunchele şi muntenii crescuţi în gândul că numai în faţa lui Dumnezeu îşi pleacă omul genunchele.

Chiar şi dac-ar fi fost pe ici, pc colo câte unul mai băţos, ca Moroiu ori ca Ursan, om chibzuit, el se muia şi făcea ca ceilalţi, ca să nu fie singur în felul lui-

Iară doamna se sâmţea parcă picioarele ei nu mai atingeau pământul. Sus l-a avut totdeauna în gândul ei: niciodată însă nu şi l-a gândit atât de sus cum îl vedea acum. Se uita la el ca la alt soare, şi ochii ei scânteiau de mânie când i se părea că cineva nu se apropie cu destulă sfială de dânsul ori nu-i vorbeşte cu destulă frică.

„Dar - zicea iar călugărul - slăbiciunile omeneşti sunt numai pârghia stăpânirii: puterea cea adevărată sunt comorile."

Da, voia Bodea sâ aibă comori! Nu avea el însuşi nevoie de ele, dar ţinea să le adune, ca să le desfăşoare în faţa celor însetaţi de ele.

îşi număra morile, făcea socoteala părţii ce i sc cuvine din zeciuialâ, purta grijă ca să nu fie scurtat şi priveghea cu neadormirea unui bun părinte ca toate să meargă bine şi nimeni să nu fie asuprit, căci din toate şi de la toţi îşi avea partea. De aceea îi erau nesuferiţi cei ce trăiau în risipă şi în desfrâu şi nu o dată era stăpânit de pornirea de a-i lovi fără de cruţare.

Tot călugărul îl potolea însâ.

Altele erau căile pe care voia dânsul să-1 îndrumeze.

„Vti intra - zicea el - în legătură cu împărăţia şi cunoscut veifi în lumea întreagă, preamări-te-vor nepoţii şi strănepoţii ca întemeietor al unei mari stăpâniri!" - "

Iară el voia să fie cunoscut, şi gândul că va fi pomenit în toate timpurile îl înălţa şi-1 ţinea într-un fel de beţie. Nu mai umbla acum buimac de ici până colo, nu mai şovăia, nu se mai îndoia de sine însuşi: stăpânit de gândul că ei e mai presus de ceilalţi oameni, el ştia totdeauna ce are să zică şi ce are să facă, cum are sâ zâmbească şi când trebuie să se încrunte, călca cu pas hotărât în toate împregiurările.

Era vrednic ca toţi să i se închine, şi un singur om mai rămăsese care ştia să-1 învârtă şi el pc degete.

Râciulete cel afară dan cale de viclean se gudura ca cânele bârur la picioarele doamnei, îi şoptea mamei soacre la ureche, îl momea cu drăciile Iui pc Radu, copilul nepriceput, şi ştia sâ 1 se vâre astfel domnului sub piele.

Alergase ca un smintit prin poiene ca sâ adune sfatul bătrânilor, dar în zadar, căci Bran punea poveţele părintelui Arie mai presus de toate, iar bătrânul preot le zicea:

- Supuneţi-vâ, răbdaţi şi feriţi-vâ de orişice turburare, căci stăpânirea de la Dumnezeu este. Nimic fără de voia lui nu se întâmplă; el voieşte sâ ne certe, dacă astfel s-a schimbat firea

domnului nostru, şi cearta luî avem s-o primim cu aceeaşi mulţumire ca mângâierea ce ni-o dâ. Eu am să mor azi ori mâne şi de mult acum sunt dus cu sufletul pe cealaltă lume. Voi însă, care mai trăiţi aici, stăruiţi în obiceiurile părinţilor voştri, căci, orişicare ar fi părerile oamenilor, fericirea .şi în lumea aceasta, şi-n cealaltă numai de la fapte atârnă. Sâ fie cum au hotărât si noadele, dar voi să priveghiaţî ca păcatul sâ nu se moştenească şi ca copilul să nu fie ca părinţii lui: daţî-vă silinţa ca el să se depărteze cu scârbă de minciună, de făţărnicie şi de linguşire, care sunt slăbiciunile celor nemernici, ruşinea celor puternici şi surparea împărăţiilor,'să iubească adevânil şi inima deschisă, care sunt semnele adevăratei iubiri» şi sâ-i deosebească pe oameni numai după faptele lor.

Se ţâra dar Răciulete ca un mişel, era nesecat în născocirea de jocuri şi de jucărele ce fură mintea necoaptă a copilului şi şe rânjea ca vulpoiul scăpat teafăr din coteţ când putea sâ-1 ieie pe Radu şi să-1 ducă la aerul cel curat al poienelor, unde se juca cu pui de urs ori se lua la trânta cu cei de seama lui şi dedea ori primea câte un pumn în spinare, tot acolo vine, căci copiii sunt numai copii, toţi deopotrivă, aşa zicea bunica lui.

„Dar tot aşa a crescut şi el, tatăl copilului!" îşi zicea câteodată Răciulete, maî muiat,

„Nu tocmai! îşi răspundea apoi tot el, mai plin dc încredere. Eu ştiu din care parte mă arde focul, care e dimonul pe care am să-1 scot din el, şi fac dinadins ceea ce fac."

. Nu avea margini slăbiciunea muntenilor şi nu putea să. aibă margini nici slăbiciunea copilului, căci iubirea iubire naşte, şi orişice s-ar fi petrecut jos la cetatea de peatrâ, poienele se luminau când Răciulete, pocitura de om, se-ntorcea cu băietul în,ele.

Şi senin nu era totdeauna cerul deasupra cetăţii de peatră.

Erau supuse roabele şi îngenuncheaţi când o găteau pe stăpâna lor, dar nimeni nu le socotea roabe şi ele însele se simţeau din zi în zi mai mult stăpâne ale casei.

Erau atât de isteţe şi de îndemânatice, ştiau atât de multe şi se pricepeau atât de bine la toate, încât doamna era uimită de ele, se simţea neajutorată alăturea cu dânsele şi nu mai putea sâ se mişce, nici să răsufle fără de ajutorul lor.

Mai ales Clio cea iute la fire şi'ageră Ia minte, femeie subţire, înaltă şi mlădioasă, cu ochi neastâmpăraţi sub gene lungi şi cu gropiţe-n obraji, deşi abia trecută de douăzeci şi doi dc ani, crescuse la Constanţinopol şi trăise în timp de opt ani, de când i sc deschiseseră ochii, atât de mult, încât nu-i mai rămânea decât să înveţe cât maî curând limba ca sâ facă tot ceea ce voieşte cu stăpâna ei prin atât de puţine trecută.

Mirată de simplitatea şi de inima deschisă a oamenilor care o încungiurau, ea era cuprinsă de un fel de beţie când se gândea la întinderea mare pe care poate s-o ieie desfrâul în mijlocul acestor oameni neistoviţi încă de nopţi petrecute în orgii, şi ardea mistuită de un zel neînfrânt.

Schilodul se uită cu ochi răi la oamenii zdraveni; tâmpitului îi sunt urgisiţi cei cu cap deschis; păcătosul ureşre pe cei ce stăruie în bunele moravuri; nu întrece însă nimic furia cu care femeia desfrânată se aruncă asupra celei încă nevinovate, ca să aibă diavoleasca mulţumire de a o vedea lunecând spre păcat.

Pe Clio însă.nu furia aceasta o mâna înainte, ci setea unei vieţi pline de desfătări.

Nu că dorea viaţa aceasra, dar o avuse[se] şi se simţea chinuită fără de ea.

Era sincer zelul ei. îi plângea pe oamenii aceştia, care, neştiind să trăiască, nu cunoşteau încă plăcerile vii şi mari ale vieţii, şi din adevărata ei iubire voia să Ie dezvăluie tainele firii omeneşti şi să-i îndrumeze spre aceste plăceri.

Asemănările îi apropie pe oameni şi deosebirile-i învrăjbesc, aşa zisese Bran cel chibzuit» Da, firească e în om pornirea de a face pe alţii deopotrivă cu sine, şî dacă are omul bun din fire pornirea aceasta, în cel rău ea e atât de puternică, încât ni-e parcă nici moartea nu poate s-o stângă şi nu putem alunga dc la noi gândul că sufletele celor necuraţi nu au repaos, ci umblă forfota prin lume ca sâ ispitească pe cei slabi şi să-i strice.

Mulţumirea ei o căuta Clio în îndrumarea spre desfrâu a celorlalţi.

Iară doamna, suflet curat şi trup fără de pată, stetea ca porumbiţa în ghearele şoimului. Ea-şi pleca ruşinoasa ochii când Clio ori Aspasia se uita cu coada ochiului la gura ei plină de patimă femeiască ori la marii ei ochi albaştri, când ele treceau cu degetele lor gingaşe prin părul ei moale ca mătasea şi galben ca aurul, când îi dezmierdau cu sfială umerii plini şi braţele rotunde. Se ruşina, dar se simţea măgulită, se ferea dar era atrasă, şi din zi în zi tot mai nesuferită îi era soacra ei cicăli toare şi tot mai mult simţea trebuinţa de a sta singură cu Clio, care atât de •multă silinţă îşi da să-i facă viaţa plăcută şi atât de curând a ajuns să-i poată spune cum se petrec lucrurile la Bizanţ şi cum ştiu stăpânitorii lumii să-şi îndulcească viaţa.

- Teodora - îi spunea dânsa - a fost o copilă sărmană care şi-a petrecut tinereţele îmbrăţişată azi de unul, mâne de altul, şi tocmai de aceea justinian, împăratul, a prins mare slăbiciune de ea, încât i-a pus coroana în cap şi a ridicat-o alăturea cu el în scaunul împărătesc. Si tot făcând ca mai nainte l-a stăpânit şi ca împărătească.

— Bine, dar îi era soţie!

-Tocmai fiindcă îi era! răspunse Clio şi începu sâ-i vorbească despre Aspasia cea frumoasă şi deşteaptă, care, tot trăind în desfrâu desfăşurat cu măiestrie, l-a prins în mrejile ei pe Pericle şi a ştiut să uimească prin farmecele ei o lume întreagă şi să-şi fiică un nume neperitor.

Atât de bine le ştia Clîo toate* încât putea să-i spună până în cele maî mici amănunte cum se îmbăia Aspasia, ce fel de mirodenii îşi punea în baie, cum era gătită şi ce fel dc meşteşuguri întrebuința când voia să scoată pe soțul ei din minți.

- Dare păcat!

- Nu poate să fie păcat ceea ce e firesc şî dă farmec vieții; şi chiar dac-ar fi, păcatul e în firea omenească şi de aceea se iartă după ce omul, potolit prin vârstă, se căieşte.

Mala scutură din cap ca cuprinsă de un fel de fior.

Nu mai voia să ştie nimic.

Simțindu^se mai presus de toate vietuitoarele, omul se ruşinează de trupul său care-1 pune în rând cu ele, şi cu cât ms mult se simte om, cu atât mai vârtos îşi acopere trupul şHşî ascunde pornirile şi nevoile trupeşti. Deşi însă împreunată cu firea omenească, ruşinea aceasta se perde când omul se încântă de trupul său şi dimpreună cu ea se perde sfiala faptei izvorâte din îndemn trupesc. De aceea deosebita purtare de grije pentru trup foarte uşor îl împinge pe om spre vietuire neruşinată- .

Aceasta o simțea mama soacră, care stetea înrăită la o parte; Clio însă n-o simțea numai, ci o ştia.

- E bine să te îmbăiezi din când în când ca Aspasia, zise ea. Aşa fac împărătesele, ba chiar şi femeile mai-marilor de la Bizanț.

Doamna ținea să facă şi ea ca împărătesele, şi părintele Pahomie, care era gata să plece cu mari însărcinări şi avea să aducă odoarele pentru biserică, a mai primk şi însărcinarea de a aduce pentru doamna mirodenii, precum şi multe alte lucruri frumoase şi bune, asupra cărora avea să ieie înțelegere cu Clio şi cu Aspasia. „,-

Deocamdată băile se făceau şi fără de mirodenii, iar Aspasia şi Clîo, roabele devotate, țineau s-o slujească amândouă^ şi se mirau de trupul ei cel fraged şi de sânul ei încă fecioresc*!

o dezmierdau cu gingăşie, îl fericeau pe domnul, şi Clio îi şoptea în ureche venin de şarpe, care-i înfierbânta sângele, îî turbura mintea şi-i umplea inima de năvălnicie.

Era un farmec lor încă necunoscut în strâmtorarea tinerei femei, dară farmec era şi pentru ea în strâmtorarea aceasta, şi tot mai des o stăpânea dorința de a sta singură cu Clio» căci e şiare în femeia care nu are ce să facă slăbiciunea de a-şi da de gol cele mai ascunse taine şi de a flecari despre lucruri despre care nu se vorbeşte, şi Clio ştia atât de bine să facă şi să stoarcă mărturisiri.

Mai ales când domnul era dus ca să-şi mai vadă supuşii, ele steteau ziua toată împreună, se dumireau asupra tainelor vieții, şi doamna asculta cu răsuflarea oprită mărturisirile ce-i făcea Clio despre plăcerile vieții sale trecute. Sângele îi năvălea din când în când în obraji, dar ele erau singure şi ea ținea să le ştie toate.

Cu o ruşine măiestrită şî suspinând din adâncul inimii îi vorbea Clio despre bălanul înalt şi cu mustață în spic, tânărul neîntrecut, care ar turbura întregul Bizanț dacă n-ar sta închis în căscioara de la marginea pădurii. El o adusese, şi o durere adâncă se oglindea în fața ei când îşi aducea aminte de puținele zile petrecute cu dânsul. Sfiala femeiască n-o ierta să spună mai mult, dară doamna stăruia să le afle toate, să vadă oarecum cu ochii, şi iar i sc înfierbântau obrajii.

- Sărmană copilă, — îi zise ea - să te duci iar la dânsul.

- Nu, stăpână, - răspunse Clio - aş fi mulțumită să-1 pot vedea din când în când. Uite, - urmă ea stăruitor - vânătoarea îți face bine fiindcă păstrează frumusețea trupului, iar domnul nu mai iese bucuros la vânătoare: Ieşi cu Cândea, ca să-1 pot vedea la plecare şi la întoarcere.

- Da! - strigă doamna cu o bucurie copilărească - şi am să-1 poftesc mai des la ospeție, iară tu te înțelege cu el, ca să vie prin ascuns la tine.

Clio se cutremură. La asta nu se aşteptase.

- Eşti prea miloasă, stăpână, - zise ea —, dar scapi din vedere că tot s-ar putea sâ-1 sâmtă cineva şi sâ creadă că la tine vine,

- Asta e o prostie! strigă doamna. Nu, aşa ceva nu poate să creadă nimeni! Am sâ priveghez!

A ieşit dar doamna cu Cândea la vânătoare, şi bălanul înalt îi părea cu totul alt om acum, când ştia despre dânsul atât de multe, **la** care mai nainte nici nu se gândea.

La ospeţie însă nu putea să-1 poftească decât după ce se va fi întors domnul.

- Ah! - suspină grecoaica - el nu mă mai vede când srau alăturea cu tine, căci farmecele tale îi iau vederea.

Tânăra femeie se roşi, dar nu se supără.

Nu, însă, asra ea nu o credea. De atâtea ori Clio si Aspasia* o încredinţaseră că e lucru firesc şi bun ceea ce face Dragodan. Tot aşa ştia dansa şi de la mama ei, şi noua lege n-a purut să-i schimbe sâmţământul supt la sânul mamei.

„latâ-mă, fă ce vrei cu mine! Tie toate ţi se cuvin!" aşa-i; zisese ea lui Bodea, şi acesta era şi acum, ba mai ales acunli sâmţământul ei. El însuşi zisese că mai sunt şi altele; chiar mama lui îi şoptise la ureche că ar putea să nu fie numai alei.;

- Te vede, Clio, şi pe tine! grăi dânsa.

- Se poare, doamnă, - întâmpină Clio dară el nuc deprins încă a se ascunde.- ca domnul.

Ochii Maici se umplură de văpaie.

- Nu, grăi dânsa. Nu-i adevărat! El e bărbat întreg şi nu. face nimic prin ascuns, nu voieşte decar ceea ce e gata sâ **fatiT** în faţa tuturor. Bodea nu se teme de nimeni!

- Nu se teme - îi răspunse grecoaica încet dar îţi ştie slăbiciunea şi ţine să nu te mâhnească!

- Nu! - strigă Mala-eu n-am slăbiciunea aceasta şi el ştie că n-o am. I sc cuvine şi lui plăcerea de care toţi au parte, şi nimeni nu-1 lipseşte de ea: se leapădă cl însuşi din chiar al lui îndemn şi s-ar despreţui însuşi de sine dac-ar căuta-o prin ascuns.

— Eşti o copilă fără de pricepere, stăpână, grăi Clio obrăznicită, lartă-mă, dar te iubesc şî trebuie să-ţi spun adevărul.

— Nu sunt! întâmpină Mala, sărind în picioare. Eşti femeie tânără, frumoasă, plină de farmec ispititor: încearcâ-ţi puterile, înduplecâ-I şî te vei încredinţa că el nu se ascunde şi că mie îmi este dragă femeia care îndulceşte viaţa luL

Clio iar se cutremură. Nici la aceasta nu se aşteptase. Prea veneau repede lucrurile.

— Te cred, stăpână, — răspunse ea plecându-se până la pământ - căci mai mult încă te-ar îubi puindu-te alăturea cu una ca mine,, dar ochii lui s-ar opri asupra mea dac-aş îndrăzni sâ încerc ceea ce-mi porunceşti într-o clipă de pripi re.

- Nu mă pripesc! Voiesc cu tot dinadinsul ca sâ mă încredinţez eu însămi despre adevăr şi să nu mai fiu muncită de îndoieli.

— Nu voieşti! răspunse Clio, încă mai obrăznicită. Voinţa nu prin vorbe, ci prin fapte se dă pe faţă. Dacă ţii sâ fii iubită ca Aspasia şi ca Teodora, faci ca ele.

Mala se uită lung la ea.

— Nu mă îndoiesc, Clio, răspunse ea liniştită. Da, el m-ar iubi mai mult; eu însă vreau mai bucuros să-i fiu urâtă decât samă urăsc însămi pe mine.

— Ei bine...! maî târziu... îî zîse Clio, încredinţata că femeia care azi vorbeşte despre asemenea lucruri mâne le face.

- Niciodată! răspunse Mala.

„Da! da! - zicea Clio în gândul ei - ai să voieşti fără de voie."

Dar peste câteva zile urma să se întoarcă domnul.

— Mult ți-ar şedea bine şi multă bucurie i-ai face dacă te-ai găti ca Aspasia - îi zise ea ziua următoare.

Mala nu ştia cum se gătea Aspasia, dar ținea să fie gătită frumos şi dedea, cu socoteală că frumoasă a fost găteala Aspasiei» care scosese atâta lume din minți.

Era un pas înainte, şi ochii grecoaicelor scânteiau când doamna s-a lăsat în. cele din urmă a fi înduplecată,să.se dezbrace, ca să-i potrivească găteala născocită de ele, şi timp îndelungat ele au tot stricat şi dres, ca ea să se deprindă.

- Dar - le zise ea srrâmtorată - şi voi vă gătiți toți tot astfel.

- O, nu! - îi răspunse Clio ~-, nouă nu ni se cuvine asemenea găteală. Ne gătim eu ca roabă, iar ele două ca hetaire.

Două zile dc-a rândul ele au stat apoi împreună, potrivindu-şi găteala, ca să iasă la iveală părțile frumoase, ca în timpurile vechi, şi doamna atât de bine s-a deprins cu luqrul, acesta, încâr nu mai înțelegea parcă grija cu care oamenii îşi acopăr trupul şi se uita la ele fără de sfiala, ba chiar cu oarecare mulțumire, mai ales la Clio cea subțire şi înaltă, căreia atât de bine îi şedea găteala de roabă, o haină scurtă ce n-o acoperea decât de la mijlocul pieptului până din sus de gcnuchl.

Numai în ajunul sosirii soțului său se simți cuprinsă de un fel dc răcori şi parcă se temea ca el nu cumva să se supere.

Nu e însă în viața omenească dulceață mai senină decât cea: ce se revarsă din inimile soților care, după o mai îndelungată despărțire, se apropie cu sufletul curat unul de altul, şi e peste putință o mâhnire ori vreun gând întunecat care nu se pierde în bucuria unei asemenea revederi.

Nimeni şi nimic nu mai era în lume pentru dânşii, care numai unui pc altul se vedeau, şi Clio stetea cuprinsă de uimire ruşinoasă şi zguduită în toate convingerile ei când vedea această unire curată, pe care n-a crezut-o niciodată cu putință. Era, parcă, ceva din altă lume, în care toate îndemnurile pătimaşe sunt stinse.

Nu în vorbele lor, ci în greutatea de a găsi vorbele se dedea pe față această bucurie, şi pe când el se uita cu nesațiu la ea şi o întreba de toate nimicurile, ea sta cu ochii plecați, din ce în ce mai ruşinară de cele ce făcuse şi de cele ce zisese în lipsa lui. întâia oară în viața ei avea ceva pe suflet şi nu putea să i se uite drept în față.

El însâ o vedea cu atât mai plină de farmec.

Nu, niciodată nu şi-ar fi închipuit câ ea poate sâ fie atât de frumoasă în toate amănuntele ei, atât de gingaşă şi de sfiicioasă. înduioşat de silințele ei de a-i plăcea lui şi de a-şi împodobi casa, el nu ştia cum să-i mulțumească: da, aşa trebuia sâ fie o adevărară doamnă, soția lui.

- Care va să zică, aşa se gătesc femeile la curtea împără-tească? zise el- uitându-se cu tot dinadinsul la Clio, care se mlădia ruşinoasă, ca să scape de sub privitele lui stăruitoare.

- Nu, stăpâne, răspunse Clio, plecându-se mai adânc. Aşa se găteau în timpul lui Pericle, care era mai presus decar toți împărații.

- Dar tu eşti mai mult dezbrăcată, întâmpină el râzând.

Ea-şi plecă ochii şi-şi încrucişa brațele dezvelite peste piept, ca să-şi acopere sânul.

- Acesta era portul roabelor, stăpâne, şopti ea. Sunt roabă, şi ochii nimănuia nu cad asupra mea.

- Mă-ndoiesc — zise cl - , căci plăcută e vederea trupului tânăr şi bine croit.

Mala sta tremurând în dosul lui şi ar fi voit să-şi sfâşie cu ghearele carnea de pe trup» Dar el n-o vedea.

Minunată era acea lume din vechime, în care oamenii ştiau atât de bine să se bucure unii de alții şi sâ-şi facâ unii altora viața plăcută.

Dar era o ispită.

Da, mare ispită!

Pe cel care însă ispita-l încântă şM oţereşte. în faţa ispitei se-ncearcă vârtutea. Nu! i-ar fî fost ruşine să-şi deie de gol slăbiciunea mărturisind că sc teme.

O singură patimă poate să aibă **omul,** o slăbiciune, carele covârşeşte pe toate celelalte şi-i stăpâneşte întreaga fiinţă: cl era domn, întru toate mai presus de alţii, şi nu se putea înjosi pe sine însuşi.

Cam aşa se gândea şi părintele Luca, omul încântat de marile distointeii ale fiului său.

Maica soacră însă, femeia bătrână şi trăită în smerită retragere, era de altă părere.

Mult s-a gândit în viaţa ei stând de vorbă aşa singură cu sine şî era stăpânită de gândul că omul numai prin sine însuşi poare sâ-si găsească mângâierea sufletească. ***Nu*** era dar ca părintele, soţul ei, încântată de mărirea fiului său, ci-1 socotea jertfit şi-1 plângea că n-a putut să aibă şi el parte de mulţumirea de a trăi pentru sine şi pentru ai săL Mare i-a fost dar mâhnirea când a văzut că el îşi schimbă deodată tot rostul vieţii, nesuferite îi erau roabele din zi în zi mai neruşinare, şi sângele i s-a ridicat în obraji când şi-a văzut nora umblând aproape goală şi încunjurată de femei ce scuipă venin când zâmbesc,

- Lucrul acesta trebuie să înceteze! îi zise ea fiului **său.** Femeile acelea trebuie să plece! Mătură gunoiul care umple preajma casei tale de o duhoare nesuferită.

Niciodată în viaţa lui, Bodea n-a zis „ba" când mama lui zicea „da" şi nu credea nici acum că poate să facă lucrul acesta. Era peste putinţă, căci nu avea în gândul lui hotar datoria ascultării către părinţi.

- Dc ce? întrebă, dar, cuprins de sâmţământul unei grele strâmtorări. Aşa îşi petrec viaţa stăpâni**Eorii** lumiL Popoare mari' şi luminate au trăit multe veacuri şi cea mai mare împărăţie trăieşte şi azi aşa. Pui la îndoială curăţenia inimilor noastre?!

~ Nu pun nimic la îndoială, ci văd cu ochii, îi răspunse ea. Ţie nu ţi-e destul să fii, ci trebuie să şi pari, ca să nu ispiteşti pe alţii şi să poţi lovi fără de milă pe cei ce nu sunt cum trebuie să fie Curăţă casa ta, căci ochii tuturora sunt îndreptaţi spre ea!

- Pot să fie - întâmpină el căci i se cuvine ei această mulţumire nevinovata, şi e o nedreptate prea aspră să mă sileşti a o lipsi dc ea. Ţine seamă că ea mi-e soţie.

- Iară eu îţi sunt mamă - grăi dânsa - sî încă mai aspră nedreptate c de a mă sili pe mine, care nu am trăit niciodată în mari şi luminate împărăţii, sâ văd chiar în casa mea ceea ce-mi ridică sângele-n obraji şi să sânit în fiecare clipă cum se-ntinde stricăciunea împregiurul meu.

- Nu e stricăciune, mamă, întâmpină eh Sunt numai lucruri nouă, cu care nu te-ai deprins încă.

- Stricăciune e, că voi nu mai vedeţi că e stricăciune. V-aţî perdut bunul-simţ şi nu mai vedeţi nimic. Dar - urma ea-eu n-am venit să te rog, nici să te sfătuiesc, nici sâ te înduplec, ci să-mi fac după povaţa inimii mele datoria de mumă: ori îţi curaţi casa, ori zic că nu te mai am copil şi-nu urmez drumul înainte.

El ar fi voit să-i cadă în genuchi şi s-o roage cu lacrămi, ca s-o înduplece, căci durere îi era să facă şi tot durere şi sâ nu facă ceea ce îî zicea dânsa.

Nu, liniştea casei lui el pentru nimic în lume n-o da.

- O, mamă, nu-mi face silă, se rugă el. Mare este mâhnirea ta şi vreau să ţin seamă de ea chiar şi socotind-o neîntemeiată; mare ar fi însă şi mâhnirea ei dacă ţi-aş face voia, şi vrajba dintre voi mi-ar întuneca toată viaţa. Lasă-măsâ vorbesc cu ea şi s-o înduplec a întră în voile talc, căci o mulţumire e pentru noi toţi a ne supune voinţei tale.

- Care va să zică de la bunul ei plac atârnă dacă ţii ori nu seama de mâhnirea mea - întâmpină femeia jicnită în amorul ei propriu - şi dacă ea nu vrea, mâhnirea mea nu ţi-e destul

îndemn. Ei bine, ea n-are slvoiască» fiindcă şi-a perdut ruşinea, şi-a ieşit din minţi, e putredă în sufletul ei.

- Nuzice maî departe! o întrerupse el. Aici e hotarul! Poţi să-mi zice mie orişice, dar ocara adusă ei n-o sufăr. Mă striveşti cerând să aleg între soţie şî mumă, dar dacă lumea întreagă s-ar ridica asupra mea, eu numai pe soţie pot s-o aleg: aşa am jurat chiar cu voia ta în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor!

$i dacă ea te batjocoreşte şi se leapădă de tine?!

- N-o batjocoresc eu, nu mă leapăd eu de ea, nu înqetez eu a-mi face datoria!

- Afunda-te dar în noianul păcatelor! îi zise ea depărtându-se. înstrâina-te-veisi de soţia ta, şi de neamul tău dacă poţi să te înstrăinezi de muma ta şi de copilul tău!

- Nu! niciodată! nici dacă pustiu s-ar face impregiurul meu! zise cl, stând ca înfipt în pământ.

PARTEA A CINCEA

I

BAI AN

Nu are omul sălbăticit prin nesaţiu şi prin vărsări de sânge repaos, căci el e de-a pururea nemulţumit şi doritor de a se ridica deasupra semenilor săi şi gata în fiecare clipă de a săvârşi orişice mişelie şi de a-şt pune în joc viaţa ca să se facă stăpân pe toate, să-i umilească pe toţi şi sâ sc ştie temut şi preamărit. Avându-şi mintea îndreptată mereu spre cele de dimpregiurul lui, el se sâmte numai cum se vede-n ochii altora, îşi perde cu desăvârşire bunul cumpăt, ia desfăşurarea patimilor drept yârtute şi e nemângâiat când trebuie să-şi pună frâu şi cuprins de mânie oarbă când alţii se socotesc deopotrivă cu el. Fraţi sc ridică dar unii asupra altora, părinţi îşi strivesc copiii, copii lovesc în părinţii lor, soţ şi soţie se duşmănesc, nici o legătură nu e destul de sfântă când vorba e să-şi arate fiecare bărbăţia, şi învingătorul e ridicar în slava cerului, orişicare ar fi fost mijloacele prin care s-a ridicat deasupra.

Viteaz preamărit de toată suflarea era Alboin, tânărul rege al longobarzilor, care, omorând cu mâna sa pe Cunimund, regele gepizilor, şi-a făcut din ţestul celui ucis de dânsul cupă fegală pentru ospeţii şi tot nu s-a sfiit sâ-şi ieie soţie pe frumoasa Rosamunda, fiica duşmanului răpus, ba-n avântul lui de viteaz neînfricat a silit-o şi pe ea să beie din cupa lui.

Aşa erau longobarzii, iar ogorii se socoteau mai presus de dânşii.

Era peste putinţă ca oameni astfel porniţi să vieţuiască pacinic împreună. S-au unit pe o clipă, ca să-i nimicească pe gepizi; îndată însă ce gepizii s-au risipit ori s-au supus, ogorii şi longobarzii au început a se iupta între dânşii, căci nesuferit le era şi unora şi alrora gândul de a nu fî ei singuri stăpâni.

Zadarnic alerga dar lsaac, evreul cu pistrui, pe la caganii ogorilor. Mai cuminte ar fi fost să caute urma lui Pahomie, care tot zadarnic alerga şi el.

Nu voiau mai-marii de la Bizanţ sâ-1 asculte pe călugăr. Ei ar fi umilit împărăţia dac-ar fi primit să intre în legătură cu un domn despre care nu auziseră nimic mai nainte. Putea călugărul să le vorbească despre foloasele negoţului şi despre nesecatele straturi de sare, căci despre aceste le vorbise lsaac cu mai multă pricepere. Ei ţineau ca domnul să le trimită solie cu daruri bogare şî să-şi declare supunerea, iară darurile numai unindu-se cu lsaac ar fi putut Să le deie.

„O! - îşi zise el în cele din urmă ~ am eu sâ vă aduc daruri bogate."

Trecând apoi iar Dunărea, a început sâ alerge pe la starostii anrilor şi mai deparre până la Zabegan, ca să-i ridice pe toţi şi să prade oraşele de pe ţărmul drept al Dunării şi să bage spaima în întreaga împărăţie.

în curând dar împărăţia a fost nevoită să-şi îngrămădească oştirile spre Dunăre, unde primejdia unei năvăliri era din ce în ce mai mare şi mai apropiată.

Simţind că puterea împărăţiei slăbeşte în Italia, Alboin, viteazul neîntrecut, i-a adunat încetul cu încetul pe longobarzii obosiţi de luptele cu ogorii, care se socoteau urmaşi şi moştenitori ai hunilor fioroşi, s-a retras spre apus, şi în anul 568 a trecut în valea Padului şi a început sâ supună oraşele înfloritoare.

Rămaşi astfel mari şi tari în valea Dunării, ogorii s-au risipit sub caganii lor pe şesul întins şi despuiau pe vecinii lor, ca să-şi poată petrece viaţa în trândăvie, în întreprinderi îndrăzneţe, în ospeţii zgomotoase şi în certuri nesfârşite.

Ochii lor erau însă îndreptaţi spre Italia, unde Alboin urma lupta contra bizantinilor, căci în fiecare zi el se putea simţi nevoit a se întoarce iar în valea Dunării. Abia în anul 572 a ajuns el să-şi aşeze scaunul la Pavia; iar anul următor marele viteaz a fost ucis de prietenii şi răzbunătorii soţiei sale Rosamunda.

Acum lsaac, evreul neîmpăcat, nu mai alerga zadarnic.

Caganii ogorilor erau, ce-i drept, răzleţi, fiecare dc capul lui şi mereu gata de a sc încaieră între dânşii. In curând s-a ridicat însă deasupra tuturora Baian, un băiet de vreo douăzeci de ani, dar om bătrân cu mintea şi înfricoşat ca Atila, pe care şi-1 luase drept pildă de vieţuire.

Unul după altul i s-au supus lui Baian caganii cerbicoşi, unul după altul i s-au închinat popoarele de la poalele Alpilor şi cele din munţii stâncoşi ai Cadrilaterului şi din Carpaţii Apuseni, una după alta au ajuns sub stăpânirea lui văile mănoase.

Acesta era omul pe care lsaac îl căutase de atât amar de timp.

Tânăr înflăcărat şi stăpânit de patimi mari, însetat de mărire şi de strălucire, pornit mereu spre fapte îndrăzneţe şi nesăcat în doririle lui, el era rece şi chibzuit în croirea planurilor sale, neînduplecat în executarea lor şî fără cruţare în alegerea mijloacelor.

Fusese copil încă ncvârstnic când ogorii au trecut pe sub podgoria de la Ialomiţa, dar între cei din împregiurimea lui erau mulţi care-şi aduceau bine aminte de frumuseţea văilor mănoase şi de strâşnicia călăreţilor ce le apărau, maî ales a celui încălecat pe un armăsar negru, singurul încins cu sabie şi înarmat cu buzdugan strălucitor-

- Aceia este - strigă evreul -, acela e doinitul!

Tânărul scurt şi lat în umeri se ridică din călcâie, ca să pară mai înalt, fața lui lătăreață şî galbenă se mişcă în toate trăsăturile ei, şi ochii lui mărunți scăpărară scântei vii.

- Voiesc să-1 văd, să-î stau față-n față şi să-I umilesc! grăi dânsul scurt şi rece.

Iară Bodea şedea liniştit în cetatea iui de peatră, departe spre răsărit, în strâmtorile Dîmboviței,

Ani de zile de-a rândul el îşi încordase toate puterile ca să-şi întemeieze stăpânirea şi să-i țină în frâu pe starostii porniți spre jaf si spre asuprite şi sâ strângă împregiurul său pe muntenii ce căutau nepăsători fiecare de rreburîle sale.

Zadarnice erau însă silințele lui, căci starostii i se supuneau numai câtă vreme puteau să facă, răzămați pe el, ceea ce vor ei. Se închinau până Ia pământ şi-1 încărcai* cu daruri bogate, numai însă câtă vreme îi lăsa în voile lor; îndată ce el se-mbărbăta şi voia să-i ducă după voința lui, ei se depărtau de dânsul. Ar fi rrebuit să aibă putere ca să-i țină-n frică, iar puterea n-o mai avea.

Se-nşelase călugărul când credea că muntenii sunt încântați de mărirea domnului ridicat de dânşii. Ei îl iubeau fiindcă se bucurau dc lărgimea în carepureau să-şi petreacă viața, şi erau încredințați câ el li-a dat lărgimea aceasta şi el îi ține în ea. Casele lor erau pline de copii, şi ei binecuvântau în fiecare zi pe omul lui Dumnezeu care purta grije ca ei sâ-şi poată creşte copiii. Din zi în zi însă ei se sâmțeau tot mai departe şi tot .mai înstrăinați de dânsul» Iară el, care ieşise din mijlocul lor, o simțea aceasta. Ei nu mai erau îndrăzneți în fața Iui, nu-i mai vorbeau cu inima deschisă, nu se mai încumătau a-I jigni spunându-i verde^n față ceea ce gândeau.

Până chiar şi Răciulete-şi cântărea vorbele şi-şi măsura paşS când se apropia de cetatea de peatră şi, răutăcios cum era, spunea mereu câ şi-a scurtat rău sulița cea odinioară atât de lungă.

- Dacă nu se pleacă el la vorbele mamei lui, degeaba i-am mai vorbi noi! E om cu slăbiciuni mari, pe care nu e stăpân. Nu uitați că în două rânduri şi-a călcat jurământul: o dată când a vărsat sânge, iar alta dată când s-a căsătorit! a zis o dată Bran, şi de atunci înainte muntenii au urmat fiecare în linişte drumul croit din bătrâni.

„Cum vei zice, aşa se va face!" Aceasta era singura lor vorbă în fața domnului lor.

Şi nici că mai aveau ei, în adevăr, nevoie să-şi spună părerile, căci domnul Ie şda foarte bine şi n-avea, dacă voia, decât să țină seamă de ele.

O şi făcea din zi în zi mai cu dinadins aceasta.

Orişicât de mult ar fi dorit să-i țină-n frâu pe starosti, el ştia că muntenii nu voiesc să se amestece în daraverile altora, şi niciodată nu i-a trecut prin minte gândul de a-i aduna, ca sâ plece în fruntea lor la vale.

Ținea să intre în legătură cu împărăția şi să pună Ia calc negoțul, dar ştia că muntenii n-au ajuns încă să înțeleagă rostul . acestor lucruri, şi-1 amâna pe călugăr dc azi pe mâne.

Starostii dau, ce-I drept, din când în când, câte o raită, peste Dunăre, dar el făcea tot ceea ce îi sta prin putințe ca să-i oprească.

Văzând că destrăbălarea în care căzuseră cetele ce steteau fără de nici un rost la Capu-Coastei şi la-ngrăditura de pe Râul Alb, el şi-a adus aminte de vorbele lui Răciulete, li-a poruncit flăcăilor, acum bătrâni, să se însoare şi să se adune-n cete, ca să se aşeze fiecare cu câte un județ printre vecini şi să-1 ajute ta ținerea în frâu a starostilor.

Ar fi crezut că poienele o să salte de bucurie când va străbate de-a lungul lor vestea despre lucrul acesta. Până chiar şi

Răciulete el însuşi a primit însă ştirea parc-ar fi aflat că una dintre scroafele vecinului său a fătat şapte purcei.

Nu maî luau muntenii parte la bucuriile domnului lor, nici la durerile lui, şi singura lor legătură cu dânsul era domnişorul, bucuria tuturora şi mângâierea bunicii sale.

Ţinea domnul la el, dar săptămâni de zile de-a rândul dacă nu l-ar fi văzut, el tot nu i-ar fi mâhnit pe munteni întrebând unde îi este singurul fiu.

Cu cât mai mult se-nstrăinau de dânsul, cu atât mai multă silinţâ-şi dedea el să câştige iar inimile lor şi din în zi în zi tot mai covârşitoare era în el dorinţa de a fi întru toate cum ei îl voiesc. Ochii lui erau îndreptaţi mereu asupra mumei sale, care nu mai cerea nimic de la dânsul şi nu-i mai dedea poveţe: nici măcar în gând nu maî era în stare să o jignească, căci era domn şi s-ar fi simţit umilit să nu poată sra cu faţa curată sub privirile orişicui.

Una câte una au fost depărtate toate podoabele strălucitoare din casa lui; încetul cu încetul şi-a dezbrăcat doamna hainele de mătase şi de catifea, şi iar s-a întors la simplitatea de odinioară; iară Clio, rămasă ea singură, umbla călcând în vârful degetelor prin casa pe care voise odinioară s-o spurce.

Şi toate erau în zadar; muntenii nu mai îndrăzneau să se apropie de domnul lor, care se ridicase o dată arat dc sus în fata lor.

Grea durere şi nesuferită viaţă.

Si durerea aceasta- un singur om o înţelegea, Dragodan cel voios.

Se uira Ia voivodul lui, îşi aducea aminte de cele petrecute-n poiana din faţa trecătorii, şi ochii lui se umpleau de mari stropi de lacrămi, buzele lui cele groase tremurau, trupul lui greoi se zguduia în toate încheieturile lui.

„Da! - zicea el - l-au părăsit pentru că a ţinut şi ţine la noi, la nişte nemernici ca noi, care ne spurcăm sufletele prin jaf şi asuprire, prin vărsări de sânge şi prin viaţă fără de frâu/

Umbla dar mâhnit şi muiat din vale în vale, de la staroste la staroste, de la norod la norod, ca să-i aducă pe toţi la căinţă şi sâ-i înduplece a se lepăda dc urâtele lor obiceiuri şi a-şi aşeza viaţa după pilda cc li-o dă voivodul lor.

El sărea să-i împace pe starostii certăreţi când erau să se încaiere între dânşii; el le schimba gândul când sc pregăteau să deie năvală peste Dunăre; el îi potolea când se îndârjeau.

Tot el a fost şi acela care i-a adus domnului ştirea despre sosirea sub dealurile de la marginea şesului a lui Baian.

- O! mişelie fără de seamăn! - urmă el încet, aproape şoptind - faptă nelegiuita, pentru care nu e vorbă în graiul omenesc!... O ştiu, nu mă îndoiesc despre ea, şi inima nu-mi plesneşte de mânie, obrajii nu-mi crapă de ruşine! A fost destul să sosească faima Iui de călău cu fălcile late, cu dinţi tociţi dc scrâşniri şi cu ochii înfundaţi în cap, pentru ca o spaimă năprasnică să cuprindă pe întregul neam de mişei născuţi numai spre a putea s-ajungă la o peire ruşinoasă; destul a fost sâ sosească în gura văii cetele lui de călăreţi încălecaţi pe cai îmbrăcaţi în zale ca solzii de şarpe, pentru ca Viştoc, nemernicul, şi Radoslav, alt nemernic, să-şi calce credinţa şi să i se închine ca nişte câni turbaţi, care-şi muşcă stăpânul, iar Bohuslav şi Vladimir, tot nemernici şi ei, să pornească cu daruri în calea lui» Eşti părăsit, stăpâne, vândut ai fost şi de aceia pe care i-ai ocrotit, şi de aceia ale cărora ticăloşii le-ai trecut cu vederea!

Bodea sta tăcut şi liniştit şi-1 asculta feră ca să clipească din ochi.

- Nu sunt mişei, nici nemernei, ci oameni cu chibzuială, răspunse el. O mişelie ar fi fost să se avânte în luptă când n-au nădejde de izbândă; nemernici ar fi dacă ar face vărsare de sânge

când pot să scape de ea: tot maî omeneşte e să te umileşti şi să dai o parte din roadele muncii talc decât să te dezbraci şi tu de firea omenească şi să te arunci ca fiara sălbatică asupra celui ce nu viața voieşte să ți-o ieie: Nu, Dragodane, mişel e părintele careți jerrveşte copiii ori îi vinde când poate să-i scape cu prețul umilirii lui.

- Dar tu eşti părintele nostru al tuturora - întâmpină Dragodan - şi pe tine trebuiau să te asculte!

- Asta da! grăi Bodea. Mişelia este că nu de frică s-au închinat, ci pentru că ştiu că Baian, chiar mai sălbatic decât dânşii, nu-şi va da silința să-i tină în frâu, ci-i va lăsa în voile lor.

- Ah! - strigă Dragodan, răcnind iar ca **Taurul** înfuriat - e înfricoşată puterea ogorilor însătați de sânge omenesc, şi noi nu putem să stăm în fata eî, dar Baian a venit şi se va duce iar în câmpiile întinse de la apus. Le voi arăta eu atunci, o, le voi arăta ce va să zică mânia celui ce stăruie în credință față cu mişeii care-şi schimbă stăpânii şi se târesc ca nişte câni în fața celui după vremuri maî puternic! Să ne retragem, stăpâne, în strâmtorile văilor şi să ne păstrăm puterile, ca să-i putem Iovi cu străşnicie după ce va fi plecat el.

- Nu! răspunse domnul. Când vijelia se porneşte, salcia mlădioasă se pleacă până la pământ, dar stejarul stă țeapăn şi ori înfruntă urgia vremii, ori se frânge. Tu poți să faci ce vrei: eu stau nemişcat la locul meu şi-1 aştept. Să vie!

- Dar muntenii - întrebă Dragodan - se vor aduna ei împregiurul tău?

- Nu ştiu, răspunse Bodea. Are să vie cine vrea- Dator ruf e nimeni! Veni-va Cândea cu ai săi, veni-va Boțea, veni-vor toți cei risipiți printre voi, şi vom fi destul de mulți ca, împreună, să-1 silim a se întoarce cu ruşine şi să-i luăm pofta de a mai veni pe aici, unde atât de greu răzbeşte şi atât de puțină pradăd aşteaptă. i . ;

- I,asă-mi, stăpâne, mângâierea să vin şi eu cu ai mei la tine, îl rugă Dragodan.

- Ai vreme destulă ca sâ te răzgândeşti - îi răspunse domnul căci mult are să steie sub zidurile acestei cetăți dacă va veni»

II
CETATEA

Sus, pe muchea unui deluşor din fața satului Bodenii, depărtare de vreo mie cinci sute de paşi de la albia Dâmboviței, sc cunosc încă urmele cecății lui Bodea. Era în patru colțuri, în lung de trei sute şi zece, iar în lat de două sute şi treizeci de paşi, întoarsă spre Dâmbovița cu fața mai lungă, în care se afla şi intrarea, nu poartă, ci o deschizătură lăsată în zid.

Casele se aflau la stânga intrării, cu fața spre munți, şi încheiau cetatea despre vale, unde se află satul Cetățenii. Celelalte trei părți erau închise cu ziduri groase de şapte palme şi înalte dc aproape trei stângeni, iară pe sub ziduri erau înşirate hambarele domneşti, toate clădite din lemn de stejar.

Turnurile de la cele patru colțuri, cu vreun stâgen mai înalte decât zidurile, aveau acoperişuri înalte şi învelite, ca şi casele, cu şindrilă de brad.

Biserica săpată în stâncă, acum plină de odoare scumpe, se afla la mijloc, în fața intrării, şi la dreapta ei se vărsa un şipot.

Se adunaseră la cetate, cu Cândea, cu Boțea şi cu ceilalți, peste opt sute de inşi, iar Dragodan sta cu vreo trei mii dintre ai Săi în gura văii, spre revărsarea Cobiei, unde stă şi azi satul Dragodan, departe din jos de Dragodăneşti,

Zile de-a rândul oamenii au cutreierat văile ca să adune burdufuri de său, fuioare, câlți şi răşină. Alții lucrau în acelaşi timp ca să ridice schele de-a lungul zidurilor şi deasupra

hambarelor. Iar alții cărau bolovani din albîa râului și-i așezau bine rânduiți deasupra zidurilor groase și pe schelele late ori îi îngrămădeau la dreapta si la stânga intrării.

Primind știrea că Dragodan a avut o-ncăierare cu ogorii și a fost nevoit să se retragă spre fundul văii, domnul trimise femeile cu copiii spre strâmtorile Dragoslavelor, opri în cetate două sute de munteni și o sută de vecini de la Slobozia, iar pe ceilalți îi trimise cu Cândea la Capu-Coastei, ca să deie mână cu Dragodan și să-i țină pe ogori cât de mult în loc, apoi să se retragă în desișuri șî să-i neliniștească mereu pe dușmani.

- Nu noi avem să-i înfrângem - îi zise el lui Cândea - , ci firea locurilor șî urgia vremii. Eu îi țin aici îngrămădiți, iară voi nu-i lăsați sâ odihnească. Și tot așa să facă și cei ce vor mai veni de aici înainte.

întorcându-se apoi spre părinții săi, care st[ăte]au și ei gata să părăsească cetatea, el rămase timp îndelungat cu ochii plecați.

- De ce trebuie să faci tu lucrul acesta? îl întrebă părintele Luca.

- Pentru că așa voiește el! grăi maica preuteasă.

- Nu, mamă! întâmpina Bodea. Prea m-am ridicat sus pentru ca să mă pot coborî fără ca să-mi fiu urgisit mie însumi. Uitați-vă în fața mea și alegeți: voiți mai bucuros să mă vedeți ducând târâș o viață mie nesuferită ori sâ mâ-ngropați lăudat de toți cei ce mă știu?

- Haide! grăi maica preoteasă, care nu voia ca fiul s-o vadă plângând.

- Voința Domnului să se îndeplinească! zise preotul, în vreme ce fiul său îi sărută mâna apoi se depărta și el.

- Zidiți intrarea! strigă Bodea după ce părinții săi ieșiră din cetate, apoi se-ntoarse la soția sa, care ședea plângând încet în cel mai întunecat colț al cetății odinioară atât de luminoase și nu mai asculta vorbele cu care credincioasa Clio își dădea silința s-o mângâie.

Cinci zile încheiate l-au ținut Cândea și Dragodan în loc pe Baian, care, om chibzuit» trimisese partea mare a oștirii lui înainte, ca să ieie în stăpânire straturile de sare, și intrase în valea Dâmboviței cu numai vreo douăzeci de mii de călăreți.

Trăiți pe câmpii întinse, ogorii se sâmțeau strâmtorări în valea îngusră și des cotită, înaintau dar numai cu multă băgare de seamă prinrre dușmanii care ieșeau pe ici, pe colo din păduri și îi hărțuiau când de la dreapta, când de la stânga. Neputând să-și deie seamă despre puterea dușmanului ascuns prin desișuri, chiar și îndrăznețul Baian el însuși se temea ca nu cumva să fie tras în vreo cursă și sc oprea des în loc, din ce în ce mai nerăbdător și mai necăjit că nu poate sâ deie o lovitură hotărâtoare.

El era dar voios când a zărit, în sfârșit, turnurile cetății. Știa, cc-i drepr, că c încungiurat din toate părțile, vedea că nu se poate mișca în valea strâmtă cu călărimea sa și nu era deloc pregătit să spargă ziduri groase ori să Ie treacă, era însă la sfârșitul lungului drum pe care-1 făcuse, și cuibul de peatră al îndărătnicului domn era puțină pedecâ pentru cel deprins a trece din biruință în biruință.

El porunci ca cetele să descalece și să-și întindă corturile de pâslă. încălecați rămâneau numai două mii de oameni, care se risipiră-n cete mai mici, ca sâ cerceteze locurile și să fie gata de a da piept cu dușmanii, care-n toată clipa puteau să iasă din pădure.

Bodea se urcase deasupra zidului și privea la cele ce se petreceau în vale.

Era-n revărsatul zorilor de zi, pe la mijlocul lunei mai, dară cerul se-nnorase, cuhnile munților erau perdute-n ceață, o pâclă fumurie se întindea pe râu la vale și boarea văii se înăsprise.

- Dă, Doamne, ploaie măruntă și deasă și lungă - zise cl - căci multă ploaie, puțin sânge.

Nu sc luminase încă dc tot când el zări trei oameni care, ieşind dintre corturi, urcară coasta drept spre intrarea cetăţii-

Era Vladimir cel pântecos, însoţit de doi ogori îmbrăcaţi în vestminte încărcate de podoabe sclipitoare.

El rămase zăpăcit când văzu că intrarea e zidită. Peste puţin însă cl zări pe voivod şi se întoarse zâmbind cu răutate^spre el,

- Va să zică te-ai închis ca viezura, grăi dânsul. Era un ţjmf> când noi nu îndrăzneam să intrăm, iar acum nu îndrăzneşti,tu să ieşi.

- Nu ştie nimeni mai bine decât voi - răspunse domnul - că am de cine sâ mă tem şi că înţelepciune e lipsa mea de îndrăzneală,

- N-ai-întâmpină Vladimir-şi nu înţelepciune este. Cu cât mai puternic, cu atât mai milos c stăpânul faţă cu cei ce îi recunosc puterea şi nu aţâţă prin îndărătnicia lor mânia lui. Baian, marele stăpânitor, caganul caganîlor - urmă el ridicând glasul - mă trimite, dimpreună cu aceşti doi sfetnici ai lui, la tine, ca să te vestim că faima vredniciilor tale a străbătut pana la el şi doreşte sâ te vadă şi să te aibă între cei mai aleşi dintre prietenii săi.

- Eu nu-1 cunosc — răspunse Bodea - şi nu pot să-1 judec decât după faptele lui mie până acum puţin ştiute. Dacă însă aşa te-a însărcinat să-mi vorbeşti, mi se cuvine şi mie i£-î recunosc puterea şi să doresc a-1 vedea şi a mi-1 face nil prieten; ci bun ocrotitor. Tc rog deci să te-ntorci la el şi să-î Spui Că vestea ce mi-a trimis prin rine e o mângâiere pentru mîne, câ! mă închin dimpreună cu roţi ai mei şi că poate să se socotească acasă la el în mijlocul oamenilor ce stau sub ascultarea mb&i

- Hotărârea ta e înţeleaptă - îi răspunse Vladimir - şi el va fi mulţumit când o va afla; mai mare îi va fi însămulţumirea dacă vei veni tu însuţi la dânsul, ca să i-o spui de la rost la rose!

- Am s-o fac şi aceasta, grăi Bodea, M-aş simţi şi eu încă mai mângâiat dac-aş putea săd văd aici sub acoperişul casei

mele, dar nu mi se cuvine mie, celui mai mic, să-î poftesc să vie la mine; an» sa mâ duc la el! De prisos au fost grelele osteneli ia care şi-a pus frumoasa oştire şi fără de nici un folos o tine îngrămădită în aceste locuri strâmre şi sterpe, unde lipsa de hrană şi de nutreţ şi urgia vremii pot să-i aducă mari stricăciuni» Să-şi scoată dar oştirea de aici, unde nu mai are nevoie de ea, s-o trimită-n lărgimile mănoase ale câmpiilor, şi mă voi duce să-mi fac închinarea.

- Nu are, aşa cred eu, sâ facă lucrul acesta, îi zise Vladimir.

- Atunci - întâmpină Bodea - , ori e de rea-credinţă, ori s-a pripit când te-a însărcinat să-mi spui că doreşte sâ mă aibă întte prietenii lui. Prietenie fără de încredere nu sc poate!

- Dar nu ai nici ru încredere în el!

- Fără îndoială că nu am, răspunse Bodea, Cum aş putea sâ am eu încredere într-un om care nu are nici el însuşi încredere în sine?! Cum s-ar putea să mă razăm pe faima puterii lui, când chiar şi el însuşi numai în mijlocul oştirii lui îndrăzneşte săsteîe în faţa mea?! Cum s-ar putea sâ nu mă tem eu de el, când el se teme de mine?! Să i le spui, te rog, aceste. Noi, muntenii - urmă el vorbind rar şi răspicat - v-am dat vouă, vecinilor, ajutor Ia timp de mare nevoie fără ca să fî cerut închinarea voastră. Voi nu v-aţi temut sâ veniţi în mijlocul nostru, iară eu m-am dus singur, neînsoţit de nimeni, în mijlocul vostru: cu inima curată şi cu încredere deplină aţi venit voi, iară eu cu iubire adevărată v-am primit, şi niciodată n-am încetat a voi binele vostru. Voî, cu toate aceste, în faţa celei dintâi primejdii v-aţi lepădat de mine şi v-aţi unit cu faimosul biruitor, care vine în fruntea unei mari oştiri asupra mea. Mai pot eu sâ am încredere-n voi, care aţi călcat credinţa?! Pot să am încredere-n el, care v-a silit s-o călcaţi?! Mu bărbăţie, ci neruşinare ar fi sâ mă duc în mijlocul oştirii lui eu, cel slab, pe care nimeni n-ar putea să-I răzbune; are să vină în mijlocul Oştirii mele el, pentru care e o ruşine să se teamă, dacă e

adevărată puterea pe care sc razămâ, Spune-i că mă tem de el câtă vreme el nu-mi dă dovezi neîndoioase că nu se teme de mine şi de ai mei!

Vladimir şi însoţitorii lui se-ntoarscrâ în tabără, dar peste cârva îimp Vladimir urcă iar coasta, acum el singur

- Puternicul meu stăpân - zise dânsul - m-a însărcinat să-ţi spun ca e mulţumit de vestea ce i-ai trimis şi că mai vârtos doreşte a te avea în rândul prietenilor săi. Drept dovadă că nu vrea sâ facă vărsare de sânge şi că te socoteşte deopotrivă cu sine vrednic dc încredere, re pofteşte sâ ieşi din cetate dimpreună cu zece dintre ai tăi, căci va ieşi şi el din tabăra lui cu zece dintre ai săî, pentru că în faţa acestora voi amândoi să vă măsuraţi vrednicia luptând cu arma ce vei alege tu. Dacâ-1 vei învinge, el îşi retrage oştirea, iar dacă te vei da învins, vei veni sâ i te închini în tabăra lui.

Bodea râmase câtva timp adâncit în gânduri. Nu era oare dator să primească şî sâ intre el singur în luptă, când prin aceasta scăpa sute, chiar mii dc vieţi?!

— Nu! - zLse el - lucrul acesta eu nu pot să-1 fac. Dacă el ar veni cu arma ridicată asupra mea, eu aş fugi şi m-aş ascunde, ca sâ scap de loviturile lui; dacă m-ar strâmtora fără de veste, m-aş apăra din răsputeri şi mi-as da silinţa să-i *scot* arma din mână; o mişelie fără dc seamăn e însă să ieşi dinadins la luptă, să-ţi ascuţî arma şi să loveşti cu ea numai pentru mulţumirea de a-ţi arăta vrednicia; o sălbăticie este, la care nici fiarele n-au ajuns. Să-i spui, te rog, câ nu e nevoie să ne măsurăm vrednicia: îl socotesc mai vrednic decât mine şi sunt gata s-o mărturisesc aceasta în faţa orişicui. Şi nici nu e, de altminteri - urmă el - vorba de mine, ci de neamul de oameni care se află în dosul meu. Eu suni un om nemernic şi neajutorat, care va peri mâne, dacă nu piere azi, şi nimic n-a dovedit râpuindu-mâ pe mine fâră ca sâ fi înduplecar neamul întreg. Acesta mî-e răspunsul: nu pentru mine numai, ci pentru neamul întreg să-şi deîe dovezile de încredere!

- Gândeşte-te bine, grăi Vladimir. Nu scăpa din vedere că azi el este aicî, iar mâne, dacă pleacă, se duce departe spre apus, şi tu faci iar ce vrei. Nu-i aţâţa mânia, căci ***vei*** fi învins!

- Voi fî - răspunse domnul -, dar va şti şi el şi vor şti şi toţi urmaşii lui că nouă nu pot să ne facă ceea ce le fac celoralalţi, şî de o mie de ori se vor gândi şt răsgândi mai nainte de a se mai hotărî să intre în strâmtorile aceste. Spune-i să plece, că de la noi nu are cc să iele. Un singur lucru scump avem, obiceiurile rămase de la părinţii noştri: aceasta ni-e singura bogăţie prin care ne fericim, iar pe aceasta n-o primeşte. Tu cunoşti sunetele buciumului şl ştii înţelesul fiecăruia din ele; întoarcere şi voi suna, după ce vei fi intrat în tabără, de rugăciune: spune-le că acesta e semnul păcii şi al dragostei curate, cu care noi, creştinii, întâmpinăm chiar şi pe cei ce vin cu arma ridicată asupra noastră. în pace sâ-I fie plecarea! Eu de luptă nu am să sun decât atunci când îl voi vedea sub aceste ziduri, iar atunci suna-vor buciume din toate părţile!

Vladimir coborî iar la vale, şi el nu era încă intrat în tabără, când se porni şî ploaia măruntă si deasă pe care o aştepta Bodea şi care atât de mult trebuia să-1 supere pe Baian.

Scurt şi îndesat, cu ochii înfipţi în pământ şi mişcându-şi din când în când fălcile late în scrâşnet înăbuşit, dar în linişte deplină, a ascultat tânărul cagan vorbele lui Vladimir până în clipa când de pe zidul cetăţii a străbătut la el sunetul de bucium.

Acum el tresări puţin.

- E semnul păcii, stăpâne, - îi zise Vladimir - şi al dragostei pe care-1 dă, pentru ca toţi sâ ştie că el vrea încetarea duşmăniei şi pentru ca nimeni sâ nu se mai încumete a vă face vreo supărare.

Peste puţin, alte buciume şi iar altele începură să sune în acelaşi fel de la vale, şi de la deal, şi de la dreapta, şi de la stânga, de pretutindeni de prin pădurile dese.

Era parcă o sărbătoare obştească a miilor risipite, care îi mulţumesc cerului pentru ploaia mănoasă.

- Care va să zică, mă mai şi batjocoreşte vestindude tuturora pacea, pe care nici n-a cerşit-o, nici n-a stors-o de la mine, ci mi-o trimite ca un fel de milă venita din bunătatea inimii lui! Mâ pofteşte - zise Baian - să plec fără ca sâ mă alunge, fără ca sâ fi stat măcar în faţa mea, mă iartă şi dă porunci ca nimeni să nu cuteze a mă supăra! Ah! Baian, copil neviâstnic şi fără de pricepere! ademenit de o faimă mincinoasă, ţc-aî tisat să fii amăgit şi te-ai umilit ca o babă fără de dinţi în gura eî zbârcită, socotindu-te deopotrivă cu un om care-şi râde de tine! Ridicaţi tabăra! strigă eh Sâ plecăm fără de întârziere. Nu suntem noi vrednici sâ stăm în faţa unor asemenea oameni; o ruşine neştearsâ ar fi dacă n-am putea sâ-i învingem, şi tot ruşine ar fi şi dacă i-am învinge mai perzând încă cinci zile şi jertfind oameni mai mulţi decât au muncit la ridicarea acelui sărăcăcios cuib de piatră. Unde e Isaac, evreul mişel, care m-a adus aici?! Unde este el?!

- E dus, stăpâne, Ia straturile de sare, îi răspunse Vladimir, tremurând de frică.

- Sâ ne dai> stăpâne, voie - grăi una dintre căpetenii - ca să mergem şi să-I aducem aici, nu pe evreul acela, ci pe omul neruşinat care stă pe zidul de peatră şi se uită râzând la noi!

- A! înjosirea aceasta n-avem s-o suferim! strigă altul, înţeleg mânia ta, stăpâne, şi lucru în adevăr ruşinos ar fi ca tu însuţi să te pui în faţa unei loaze care stă ascunsă în dosul zidului. Retrage-te, stăpâne, depărtează-te, dar lasă-ne nouă, celor mai netrebnice dintre slugile tale, mulţumirea de a ne fece datoria luându'l de urechi, ca sâ-1 aducem la tine!

- Un ceas ni-e destul ca sâ-1 avem! strigă altul.

- Şi n-aî dreptul de a ne opri - strigă iar altul - căci, în tine, fiecare dintre noi, întregul neam a fost batjocorit, şi nu poţi să opreşti pe nimeni de la împlinirea datoriei de a-şi apăra cinstea neamului.

Baian se retrase tăcut şi posomorât în cortul lui, iar căpeteniile îndârjite se risipiră, ca sâ facă pregătirile cuvenite pentru luptă, şi peste puţin câteva mii de ogori se risipiră prin pădure, ca sâ taie copaci şi să-şi facă scări şi capre pentru trecerea zidurilor de piatră.

Era târziu după-ameazăzi când buciumele răsunară din nou, dar nu ca dimineaţa, ci dând izbituri scurte şi din ce în ce mai înteţi toare.

Ogorii se despărţiseră-n două: unii, partea cea mare, vreo şasesprezece mii de oameni, o porniră la deal, cu scări şi capre, iară ceilalţi încâlccaseră şi steteau cu caganul în tabără, ca să primească lupta ca duşmanii pitiţi prin păduri.

Ploua şi acum tor mărunt şî des, şi năvălitorii urcau cu anevoia coasta piezişă şi lunecau des pe iarba umedă, încât se-mpedecau pe ici, pe colo unii de alţii. Mai rău încă era pentru dânşii câ, voind să sfârşească cât mai curând, o porniseră prea mulţi la deal şi rămăseseră prea puţini în tabără.

Pe ziduri nu se vedea nimeni. Numai pe ici, pe colo se ivea din dosul bolovanilor câte un cap, care iar se ascundea. Arcaşii, munteni ieşiţi din şcoala lui Bran şi a lui Mareea, steteau pitiţi pe schele şi-şi ţineau tolbele gata, iară slobodnicii se uitau în ochii lui Bodea şi aşteptau semnul lui ca sâ înceapă a răsturna bolovanii.

— încet şi cu măsură! strigă Bodea, Nici o săgeată să nu zboare în vânt, iară bolovanii să-i aruncaţi rar şi cu putere, ca să nu se oprească în pământul udat de ploaie, ci sâ se rostogolească în ei!

Erau departe năvălitorii când bolovanii începură s3 zboare unul de ici, altul de colo şi să se rostogolească cu repeziciune

din ce în ce mai mare la vale. în zădar se fereau năvălitorii din calea lor, căci fugind de unul, se îngrămădeau spre alții, şi când lovea în grămadă, bolovanul îi culca rânduri întregi la pământ. Şi cu cât mai mult se apropiau, cu atât mai deşi zburau bolovanii şi mai repede unul după altul, cu atât mai multe şi mai lungi erau rândurile celor culcați la pământ, ici cu scări sfărămate, colo cu capre scoase din încheieturi.

Iar în cetate era tăcere ca în mormânt.

Baîan sta nemişcat şi privea din ce în ce mai nerăbdător. Era o nebunie încercarea lor dc a răzbi astfel în cetate, şi coasta se acoperise în purin timp de ogori răsturnați la pământ, peste care se rostogoleau alți bolovani şi iar alții. Cu toate aceste, el striga <hn răsputeri:

- Mai repede! mai repede! La dreapta şi Ia stânga! Luat[-o de la deal!

Năvălitorii se despicară şi o luară repede unii la dreapta, iar alții la stânga, ca să apuce în dosul cetății, unde nu mai puteau să fie loviți de bolovani rostogoliți la vale.

Abia acum începură să zboare în ei săgețile din cele două sute de arcuri, tot săgeata şi omul

Iar în cetate era linişte ca în mormânt.

O singură parte era ferită şi de bolovani, şi de săgeți, cea despre vale, în care se aflau casele.

Năvălitorii se-ngrâmădiră căudnd adăpost în dosul caselor, aşezară caprele şi scările ce le mai rămăseseră şi începură să urce, ca să iasă pe acoperiş şi să treacă peste el în cetate. încet şi cu băgare de seamă, unul câte unul şi fără dc zgomot se adunară pe partea de dinafară a acoperişului pentru ca să iasă la iveală după ce se vor fi adunat destui.

Alții, nemaiîncăpând în dosul caselor, trecură răpede sub zidul din fund şi puseră aici scări şi capre.

Deodată însă luă foc acoperişul uns pe dedesubt cu său, flăcările îl cuprinseră-n câteva clipe şi cei adunați pe el

se-ndesuiră înspăimântați spre scări si se rostogoliră valvârtcj peste cei ce urcau în urma lor ori sreteau jos. în acelaşi timp, dincolo» unii dintre apărători îi stropeau pe năvălitori cu său fierbinte, iară alții le aruncau în cap fuioare muiate în răşină, care ardeau cu flacără roşie.

Se-nnoptase, flăcările se-nălțau din ce în ce mai mari, şi printre vaietele celor ce se zvârcoleau pe sub ziduri ori fugeau orbiş la vale se auzea zgomotul încăierării din ce în ce mai grele pentru caganul apucat din trei părți şi srrâmtorat în tabăra lui-

Acolo alergau toți cei ce se mai puteau duce, şi peste puțin Bodea şedea deasupra zidului şi asculta, cu ochii plini de lacrămi, gemetele răniților rămaşi împregiurul cetății.

- O!--, cum poate omul să se dezbrace de firea lui şi sâ se coboare mai prejos de toate viețuitoarele?! se jelui el, înfiorat de cete petrecute. Pentru pornirea semeață a unui om, pentru un deşert gând de mărire, pentru o părere numai se îngrămădesc atâtea suferințe şi se jertfesc atâtea vieți. Plin e văzduhul de suflete necurate - urmă el, uitându-se sperios împregiurul său - şi numai stăpânit de ele poate omul să-şi piardă astfel dreapta judecată şi sâ strige: „Fără de milă şi fără de crutare loveşte!"

- N-au fost oare destule grozăviile acestei zile?! strigă Mala, care urcă şi ea scările schelei şi se opri, tremurând în tot trupul- Eu nu mai pot sâ văd, nici sâ aud cele cc se petrec împregiurul meu! Ascultă iubite, rugăciunea mea: să părăsim acest cuib de nenorociri!

- Eu te-am rugat să nu rămâi aici, îi răspunse el-

- încă mai grozave mi-ar fi fost chinurile - răspunse ea - dacă tc-aş fi ştiut aîcî şi nu aş fi putut să te văd în fiecare clipă şi sâ mor deodată cu tine. O! ce mai fac eu în mijlocul unei lumi străine dacă nu-mi mai eşti tu iubit ocrotitor?! Să fugim, iubite, sâ ne ascundem în codrii nestrăbătuți şi sâ aşteptăm, căci ei vor pleca, şi destul li-a fost ca să nu se mai

f

întoarcă niciodată în aceste locuri nenorocite pentru dânşii. Destul ai făcut ca să aperi pe ai tăi!

- Da! - răspunse el - destul a fost- Ne vom retrage. îndată ce se va fi stins focul, vom ridica podul de trecere şi ne vom folosi de întunerecul nopții ca să ieşim cu toții şi să ne depărtăm spre munte.

O bucurie nespusă îi cuprinse pe toți când el dete poruncă să ridice deasupra zidului despre munte podul de scânduri, pe care şi-1 făcuseră anume pentru ieşire, şi să se pregătească de plecare.

- Hambarelor Ie dăm foc, stăpâne? întrebă unul dintre / oameni.

- Oi nu! răspunse el. Lucrul acesta l-am fi făcut numai în clipa când ei ar fi început să treacă zidul; e însă greu păcat sâ nimiceşti fără nevoie ceea ce poate să-i fie omului de folos. Să ieie fiecare cât poate să ducă fără ca să-i fie prea mare sarcina, iar ceea ce nu putem sâ ducem noi rămâne aici întreg şi nevătămat fie chiar şi pentru duşmanii noştri, căci tot oameni sunt şi ei!

Era pe la miezul nopții când căprioreala caselor a căzut peste zidurile înnegrite de fum, şi Bodea s-a urcat cu Mala şi cu Clio pe zid, ca să coboare cei dântâi afară.

înfiorătoare privelişte!

Ogorii se foloseau şi ei de întunerecul nopții ca să-şi caute răniții şi să-i omoare, ca sâ nu se mai chinuiască lăsați aşa singuri printre morți.

Tiptil se apropiau din toate părțile ucigaşii şi pe furiş, ca nu cumva apărătorii cetății să-i simtă, şi târându-se ca fiara pânditoare se aruncau asupra răniților neputincioşi şi-i gâtuiau» ca să nu se vaiete când primesc lovitura. Omul ține însâ la viața lui câtă vreme mai poate să răsufle, şi răniții, simțind că li se apropie sfârşitul, se văitau, se rugau şi blestemau în gura mare, i

Bodea se dete înapoi, ca sâ nu fie văzut.

- Trebuie să mai aşteptăm, grâi dânsul cu glasul înăbuşit.

Mala însă, femeie, se ridică puțin şi se uită peste zid, ca sâ vadă şi sâ înțeleagă rostul vaietelor.

- Ce fac? întrebă ea tremurând ca firul de trestie coaptă în bătaia vântului.

- Nu te uita! îi răspunse eh

Femeia însâ nu poate să nu se uite când firea ei năvalnică o împinge să vadă, şi ea se ridică şi privi,

- Ah!... scârbă să-i fie omului de sine însuşi! Ei îşi ucid răniții! strigă ea ca ieşită din fire, apoi căzu leşinată în brațele lui.

III

SPÂŞIREA

Adunați pe ici, pe colo în culmile netede, ca odinioară Ia vatra tui Vineş, muntenii se zbuciumau sâ ieie o hotărâre şi n-ajungeau să fie porniți cu toții la fel.

Oamenii toți sunt acelaşi om întrupat în fel de fel de chipuri. E omul adevărat în fiecare, dar nu iese în nici unul întreg la iveală: cu cât mai întreg îl scoți din tine însuți, cu atât mai sus eşti în scara desfăşurării sufleteşti, şi cu cât mai sus sunt cu toții, cu atât mai uşoară e înțelegerea între unul şi altul, căci una singură e voința omenească.

O! nu mai era Arie, omul scăpat de îndemnurile trupeşti, ca să-i îndrumeze pe calea în care pot să meargă cu toții. Trecuseră mulți ani de zile de când el murise, dar numai acum simțeau că el lipseşte şi se jăluiau, plângându-se înşişi pe sine.

Nu trece însă prin lume omul luminat fără ca sâ-şi reverse lumina, şi dacă i se stinge viața mărginită-n timp, rămâne lumina pe care a revărsat-o în sufletele celor încă vii, şi creşte

împreunându-se cu alte lumini şi se întinde pătrunzând în sufletele celor ce rânduri-rânduri intră-n viaţă.

Trăia încă Arie în inimile tuturora, şi Răciulete, cel mărunt şi sprinten, cutriera, mai neastâmpărat decât orişicând, poienele cuprinse de fiori, ca să adune sfatul bătrânilor şi să-i pună pe toţi în mişcare. Niciodată încă nu se adunase sfatul acesta, căci n-a fost nevoie de el câtă vreme a trăit Arie, nici mai târziu, când voinţa domnului Ie hotăra toate. Acum însă domnul era închis în cetatea lui încungiuratâ de leşuri intrate-n putreziciune şi păzit de caganttl turbat, care jurase cu gura plină de spume că va sfărma cu peptul său zidurile şi îşi îngrămădise întreaga oştire în valea strâmtă. în trei rânduri dăduse năvală zadarnică, mii de vieţi jertfise, lipsa dc hrană şi boalele îi scădeau mereu oştirea, dar el nu şovăia, ci mai vârtos se-ncăpăţina.

Iar în cetate era tăcere şi linişte ca în mormânt: singurul semn de viaţă al apărătorilor era buciumul de rugăciune, care răsuna din când în când până-n faţa trecătorii, unde muntenii se adunau mereu, acum nu sute, ci peste şapte mii de oameni, toţi gata de a-şi face datoria.

Care le era însă datoria?

Erau adunaţi bătrânii toţi şi steteau tăcuţi.

Dac-ar fi sunat de jos, din cetate, buciumul de luptă, mulţi ar fî sărit în picioare, dar nu toţi. Erau acolo Moroiu şi Ursan, erau Bunea şi Mareea, erau Corbu şi Vântu, erau preoţii toţi, care tot ar mai fi stat pe gânduri, căci prin sabie piere cel ce scoate sabia din teacă.

- Nu sună de luptă - zicea părintele Luca - pentru că-şi este el singur destul, nu sună pentru că vrea să cruţe vieţele noastre, nu sună pentru că e gata să-şi deie până chiar şi viaţa ca sâ înspăimânte pe cei ce vor să vă calce şi să se deie pildă urmaşilor săi!

- Nu sună - ziceau alţii - fiindcă e mândru şi nu vrea să se umilească cerând ajutor de la unii ca noi. A, dacă iese învingător acum, ca vermii avem să ne târâm la picioarele lui: săriţi să-1 scăpăm, căci pe noi înşine ne scăpăm frângând mândria lui.

Unul singur, Bran cel spân, stetea înfundat şi nu zicea nimic, ci se uita din când în când în ochii cei albaştri ai lui Radu, băiatul trecut acum de cincisprezece ani, prea înalt pentru anii lui, dar nu plăpând, nici cu faţa de fată mare cum fusese tatăl său odinioară. Era parcă din ochii lui voia să afle Bran ceea cc e de făcut, iară el stetea cu inima strânsâ-n cleşte.

Ah! cum ar fî voit să fie şi el acolo! Tatăl său l-a depărtat însă dc la sine,

- Prea scumpă ne este tuturora viaţa ta - i-a zis el - şi prea mulţi ni-am perde bunul cumpăt şi ne-am avânta orbeşte când am vedea-o în primejdie. Cea dintâi datorie a omului e să-şi păzească viaţa şi s-o chivernisească cu înţelepciune: umileşte-te, dâ-ţi întregul avut, primeşte chiar robia, dacă numai aşa poţi să-ti scapi viaţa, pe care numai pentru fericirea celor viitori şi pentru îmbărbătarea lor ai s-o jertfeşti!

Nu, el nu putea să voiască altfel, dacă aşa a zis tatăl şi domnul lui, şi cu inima strânsă se uita la mulţimea ce se frământa-n valuri viu mişcate.

Pe când însă ei steteau aici, maica preuteasă alerga-n urma lui Răciulete, văitându-se amarnic şî adunând în calea ei pe mumele-ngrijate, care-i înţelegeau durerea.

O! ele nu mai steteau pe gânduri, căci ele nu cu mintea cea cumpânitoare şi şovăită, ci cu inima lor curată judecau, şi un fior cutremurător îi cuprinse pe toţi cei adunaţi în faţa trecătorii când ele se iviră-n depărtare, apropiindu-se cu pas din ce în ce mai grăbit şi îmbărbătându-se unele pe altele prin vorbe strigate-n gura mare.

- Stați și vă chibzuiți! strigă maica preuteasa. Oameni în toată firea, bărbați în putere, părinți care au copii, feciori care au mume, frați care au surori, voi toți oameni verzi și întregi stați și vă gândiți, când jos în vale, aci în apropierea voastră, se varsă sânge și s-a vărsat ieri și alaltăieri, de săptămâni de zile se varsă mereu.

- O! - întâmpină Bran, ridicându-se din călcâie - ușor ni-ar fi să nu stăm și greu ne este să stăpânim pornirea de a ne răpezi în vale, ca sâ punem capăt vărsării de sânge.

- Nu e tare voința care o stăpânește — îi răspunse ea râzându-iîn față-, ci e slabă pornirea. Nu vă înspăimântă pe voi gândul că fiii și nepoții și strănepoții voștri vor suferi și ei cum voi ați suferit mai nainte de a se fi ivit el în mijlocul vostru?! Pe noi ne înspăimântă, căci noi simțim în copiii noștri sămânța neistovită a unui neam mare. Nu vă încântă pe voi gândul că soarta celor viitori o îndulciți băgând groaza în cei ce vă calcă pe voi șî gonindu-i, ca-n veci să nu mai vie pe aici?! Pe noi ne încântă, căci cu gândul la cei viitori ne petrecem viața. Ce mai voiți?! urmă ea înduioșată. Nu vhe încă destul ce ați văzut?! O clipă de slăbiciune a avut, o dată a fost ispitit a se ridica mai presus dc voi, și ați pus la îndoială toate vârtuțile Iui. Chiar eu, muma lui - strigă ea - mi-am perdut credînța-n el. Iară el a rămas el însuși, neclântit, neschimbat, în toate împregiurările același, gata în fiecare clipă de a sta singur pentru toțî. Nu vă sunt încă destule dovezile ce vi-a dat?! Nu vi-e nici acum vrednic să priviți în sus când vă uitați la el?! , .

Miile de oameni steteau în tăcere adâncă și în nemișcare, ca niște stâlpi de peatră.

- Să ne cheme, și ne vom duce! grăi peste câtva timp Corbu.

Bran iar se uită în ochii albaștri ai lui Radu, care se-ntoarse încet spre Corbu.

- Asta - îi zise sfîicios — o știe și dânsul și tocmai de aceea nu vâ cheamă: nu supunere cere, ci dovezi de iubire așteaptă în zile ca cele de astăzi!

Vorbele lui pătrunseră flăcărând ca fulgerul prin toate inimile, și mulțimea se îngrămădi mișcându-se încet spre dânsul, maica preuteasa făcu și ea un pas înainte, iar Răciulete sta cu răsuflarea oprită.

- Și tu - îl întrebă acum Bran - ne ceri să-i dăm aceste dovezi?

- Nu vă cer nimic, răspunse băiatul. Face fiecare dupâ povețele inimiilui. Pe mine, însă, urmă el îndreptându-se, nici voința tatălui, nici porunca domnului nu mă poate opri de a-mi face datoria, și cine vrea - strigă cu glas tare - vine cu mine!

- Și cu mine! strigară Bran și Răciulete deodată.

încet apoi și fără de zgomot, ca în zi de sărbătoare și ca ia înmormântare, mulțimea se porni la vale, cu ochii țintiți spre strâmtorile Dragoslavelor și cu gândul dus la cetatea de peatră.

O babă-i scoase din sărite și îi pusese-n mișcare și un copil, care acum întâia oară se-mbărbăta sâ voiascâ și el ceva, și până chiar și Bran cel chibzuit numai într-un târziu își dete seama despre greutățile faptei ce aveau să săvârșească.

Acela care a intrat o dată în luptă nu mai are milă nici pentru sine și pentru ai săi, nici pentru dușmanul care l-a silit să ridice arma, ci se folosește fără de nici o cruțare de toate mijloacele ca să iasă învingător. Lămurit ca la lumina soarelui ieșea ia iveală gândul domnului închis în cetate: cu cât mai mult își ținea Baian oștirea îngrămâdită-n valea strâmtă, cu atât mai desăvârșită era înfrângerea luh înspăimântător afară din cale trebuia să fie pentru el gândul câ domnul, el singur, cu o mână de oameni, a putut să-1 ție atâta timp în loc. Nu! lupta sângeroasă era cel puțin dc prisos câtă vreme domnul el însuși nu se simțea în strâmtorare destul de grea ca să ceară ajutor.

Şî grea de tot trebuia să fie lupta aceasta. Acolo în vale erau multe mîi de oameni care de atâta timp se zbuciumau în luptă cu un duşman care-i lovea din dosul zidurilor ori din desişul pădurii: mare trebuia să le fie mânia când ajungeau, în sfârşit, să-1 vadă pe duşman în câmp deschis.

Muntenii trebuiau, cu toate aceste, să meargă înainte,

O lumină nouă s-a revărsat asupra viitorului în clipa când fiul s-a-mbărbătat la hotărârea dc a-şi pune viaţa în joc ca să-şi scape părintele din strâmtorare, şi lumina aceasta s-ar fi stâns dacă nu s-ar fi adunat cu toţii împregiurul lui. Nu mai şovăia acum nimeni, şi în frunte mergeau tocmai cei ce stătuseră mai nainte la îndoială: peste putinţă ar fi fost să-i mai oprească şi nu rămânea decât sa le reguleze mersul.

Ştia Bran că Dragodan şi Cândea se află cu cetele lor prin pădurile despre Capu-Coastei şi prin cele de la Cândeşri şt îi neliniştesc mereu pe ogori fără ca să intre în luptă cu ei. El trimise dar două mii de oameni cu cinci sure de arcaşi Ia dreapta, ca să iasă deasupra cetăţii, la Măţău, iară el se opri cu ceilalţi oameni la Mateiaş, hotărât de a nu înainta decât după ce va fi primit răspuns de la Dragodan şi de la Cândea, ca lovitura să se deie deodată din patru părţi.

El nu ştia însă că la vale lucrurile se schimbaseră cu desăvârşire.

Aducându-şi întreaga oştire în strâmtorile Dâmboviţei, ca să încungiure cetatea, Baian a fost nevoit să prade pe sorbii ce i se supuseseră de bunăvoie. Nopţile dar Dragodan cutriera văile şi se ivea ca o stafie când ici, când colo printre fraţii săi îngroziri de jaful ce suferiseră, şi cu cât mai mari erau perderile lui Baian, cu atât mai mult se pătrundeau vecinii de gândul că numai de la munteni poate să le vie mântuirea.

Cel dântâi între căiţi a fost chiar Vladimir cel pântecos.

Pierzând, în mânia lui oarbă, orişice măsură, Baian îl legase pe lsaac, evreul scârbos, de coada unui cal şi-1 terciuise târât peste bolovanii de pe ţârmii râului.

Era peste putinţă ca Vladimir sâ rămâie liniştit în faţa unei asemenea privelişti, şi peste noapte el a fugit în tabăra lui Dragodan.

Câteva zile în urmă, Bohuslav, Viştoc şi Radoslav şi-au adunat şi ci oamenii şi i-au trimis lui Dragodan vorbă că stau gata şi aşteaptă sâ le spună ce au să facă, iar acum, când muntenii se iviră la Măţău, miile de vecini adunaţi de Viştoc alergară spre dânşii.

O însufleţire neînfrânată îi cuprinse pe muntenii adunaţi la Mateiaş când primiră aceste ştiri. Le era parcă un nou soare răsare, temeliile unei noi vieţi se aşează, şi pe când unii plângeau de bucurie, alţii stăteau cu ochii în pământ, ruşinaţi, căiţi şi gata de a-şi ispăşi vina prin fapte de oameni vrednici.

„O, tu, om nemernic şi fără de pricepere! - îşi zise Bran adânc mişcat - ai voit tu să-1 judeci pe el?! Ai pus tu la îndoială vârtutea lui?! înţelepciunea lui şi bunătatea fără de margini a inimii lui ai tăgăduit-o?! înainte! - strigă el - înainte! ca să-1 scoatem şi sâ cădem cu toţii la picioarele lui! Spulberaţi au să fie ca pleava în vânt toţi duşmanii lui, şi departe sus va rămânea el deasupra tuturora!"

Iară el, domnul preamărit şi vrednic de mare mărire, stetea cu capul plecat şi cu braţele încrucişate pe pept, cu ochii stânşi şi cu faţa veştejită, o umbră de om, la mormântul soţiei sale» inimă curată, trup fără de pată şi suflet lămurit în focul grelelor ispitiri. Prea gingaşă a fost inima ei pentru ca să-şi poată urma bătăile în mijlocul răcnetelor de mânie ale celor ce lovesc şi între vaietele de durere ale celor loviţi; prea mult a iubit pentru ca să poată asculta gemetele celor ce mor; prea era deprinsă a vedea în el pe ocrotitorul tuturora pentru ca sâ-1 poată vedea crunt şi nemilos.

Sc zice că pasărea plăpândă» ajunsă fără de veste-n preajma şarpelui încolătăcic printre crengi, rămâne pe o clipă cu ochii țintiți în ochii lui, apoi moare trăsnită de fulgerul spaimei: aşa a murit şi Mala cea multiubită ca copilă şi atât de răsfățată ca femeie.

Mare era durerea lui şi sfântă!

El a tresărit când buciumele au sunat, dând din patru părți deodată semnul de luptă. Atât de ameţit era şi de perdut în durerea lui, încât ştia câ buciumele vestesc pornirea luptei, dar nu-şi dedea seamă că de astă dată nu asupra lui pornesc cetele înarmate.

- Gata cu toţii! strigă el ca deşteptat din somn şî se urcâ-n grabă mare pe schelele tot pline încă de bolovani si de câlți mutați în răşină.

Abia privind de sus de pe zid împregiurul său, el se dezmetici incerţii cu încetul.

Stetea uimit şi nu mai înţelegea nimic.

Coborau despre Măţâu şi despre Mateiaş şi ieşeau de pretutindeni de prin pădurile de la vale şi munteni şi vecini şi înaintau în grabă mare spre duşmanii tăbărâţi împregiurul cetăţii.

Care va să zică s-au îmbărbătat muntenii şi vecinii, schimbându-şi gândul, s-au unit cu dânşii.

O, el nu s-a înşelat şi acum se-ntemeia viaţa de dânsul multvisatâ.

Zăpăciţi de lovitura neaşteptată, ogorii se îngrămădiră spre ţârmurîi râului şi se-nvălmăşiră fără de nici o rânduiala şi umplând văzduhul de strigăte sălbatice.

într-o clipă însâ, Baian, tânărul crescut în învălmăşeală^ luptelor, îşi dete seamă că de ta vale e lovit cu mai multă putere şi luâ hotărârea de a răzbi la deal, spre Bodeni, pentru casase întoarcă apoi şi să-1 aibâ pe duşman numai în faţă, Pârăsindu-şl dar caii, cu care nu se putea mişca printre bolovani şi pe costişe/ ogorii o porniră în rânduri încheiate la deal şi se izbiră de arcaşii Iui Bran, care-i opriră pe o clipă în loc.

Erau însă prea puţini muntenii ca să-î poată opri pe ogori în înaintarea lor, şi Bran începu peste puţin să se retragă spre cetate.

Nemaîavând acum pe nimeni la deal, ogorii se-ntoarseră şi începură să-i mâne pe munteni spre cetate, în vreme ce de jos, din vale, se auzeau răcnetele de taur ale lui Dragodan, care urca-n goană mare coasta.

- A, Bran e, Bran! strigă Bodea, şi iar fu cuprins de sâmţământul câ nimeni cu dânşii nu mai poate să ţie pept.

Dar la dreapta lui Bran, în bătaia grindine! de săgeţi, era şi el, băieţelul subţirel şi înalt.

- Ridicaţi podul de trecere! Deschideţi-mi drum! Daţi-mi buzduganul! strigă părintele cuprins de fiori. Iute! iute! iute, că sat de pe zid!

Ca o fiară chinuită timp îndelungat de foame sc tapezi Baian la deal când văzu pe domn coborând podul şi ridicând deasupra capului său buzduganul strălucitor.

- lăsaţi arcurile! puneţi-vă săgeţile în tolbe! strigă caganul. Pept la pept să-1 strângem. Viu voiesc să-1 am, viu şi nevătămat, ca viaţa întreagă să am mulţumirea de a-l chinui.

Nu mai era acum în primejdie băietul, căci lupta-şi schimbă cu desăvârşire mersuL

Srrigând ca ieşiţi din fire roiră muntenii din toate părţile spre domnul lor, şi iar descărca Bran săgeţile una câte una şi-i deschidea drum. Unul după altul au căzut, la picioarele domnului, Cândea cel bălan şi Boţea cel îndesat, Corbu cel iute Ia fire şi Moroiu cel mustecos. Dragodan, sângerând din patru răni, nu mai răcnea, ci lovea răsuflând din greu şi ştergându-şi câteodată din faţă şiroaiele de sânge, iar Răciulete cel mărunt nu mai stetea în coadă, ci se-nfigea cu suliţa lui ca un căţăluş la picioarele stăpânului, mereu înaintea lui şi împedecându-1

mereu în înaintare. Pas cu pas însă îi mâna domnul pe ogori peste trupurile celor răniţi şi peste leşurile putrede la vale.

I-ovit în cele din urmă de o săgeată în falca lui cea lată, Baian sări ca fiara încolţită.

- Săgeţile! strigă eh Descărcaţi asupra lui şi numai asupra lui!

O dată descărcară ogorii şi încă o dată, apoi se întoarseră şi se depărtară-n goană sălbatică, mânaţi de Dragodan, care iar începu a răcni.

S-a dus Baian, caganul caganilor, înfricoşatul stăpânitor al popoarelor din valea Dunării, s-a dus, pârâsindu-şi tabăra şi caii, şi timp de pesre cincizeci de ani de zile, cât a mai ţinut lumea în groază, n-a mai îndrăznit să se întoarcă.

Domnul însă zăcea pe Iarba plină de sânge, lovit în pept de două săgeţi, viu încă şi cu mintea limpede, dar în pragul morţii.

O! de ce n-a rămas el în cetatea încungiurată de ziduri groase!

La dreapta lui era, îngenunchind, muma lui, la stânga fiul, iară gîur-împregiur steteau ceilalţi, în tăcere adâncă.

- O!... dac-aş putea s-o mai pornesc o dată de la început - grăi dânsul încet -, v-aş cruţa de multe din mâhnirile ce vi-am tăcut în pripirea mea!

Ochii tuturora se umplură de lacrămi.

El luă mâna fiului său şi se uită lung în faţa lui.

- Nu uita niciodată - îi zise apoi - că adevărata mărire numai pe adevărata vârtute se întemeiază!

In aceste vorbe şi-a dat cea din urmă răsuflare.

ÎNCHEIARE...

S-a dus Baian, caganul caganilor, înfricoşatul stăpânitor al popoarelor din valea Dunării, s-a dus pârăsindu-şi tabăra şi caii.,. Domnul însă zăcea pe iarba plină de sânge.

„Acum vin eu la rând!" şi-a zis Bran când l-a văzut mort.

Era cuprins de un fel de spaimă, care într-o clipă i-a schimbat iar gândirea şi sâmţămintele.

Om şovăielnic din fire, bănuitor şi mereu nemulţumit cu cele ce se petrec, el iar a căzut sub stăpânirea gândului că lucrurile merg râu şi nu pot să se îndrumeze spre bine pentru că Bodea, căzut rob slăbiciunilor sale, nu era destul de tare pentru ca să poarte cu izbândă sarcina ce luase asupra sa.

Cum ar fi putut să izbândească el, care şi-a călcat jurământul dat ca frate de cruce şi care n-a fost în stare sâ ţină-n frâu muierile ce-l încungiurau, nici pe păcătoşii, cu care intrase-n legătură?!

Iar acum a murit lăsându-le toate baltă.

Nu! cele stricate din vina lui nu mai putea să le dreagă decât un om care în toate amănuntele vieţii lui a fost în stare sâ se stăpânească şi sâ-şi pună el însuşi sie frâu, ca să le poată fi altora povâţuitor înţelept şi neînduplecat.

„Omul acesta sunt eu, numai eu - îşi zicea el - şi nimeni afară de mine nu e în stare sâ ducă mai departe lucrarea pornită de dânsul."

Iară el nu era numai singur cuprins de sâmţământul acesta: mulţi de tot erau între munteni cei ce nu-1 socoteau pe Radu, băietanui încă netrăit în lume, destoinic sâ poarte cârma şi stăruiau ca Bran sâ-i fie povăţuitor; ba nu erau puţini nici cei ce doreau ca copilul Malei să fie dat la o parte.

Din ce în ce mai stăruitor li se punea muntenilor întrebarea dacă le este ori nu iertat să se însoţească cu vecinii cei lăpădaţi de Dumnezeu şi porniţi spre desfrâu care-i ispiteau mereu şi-i îndrumau spre destrăbălări. Mereu se sporeau cei stăpâniţi de gândul că neamul lor nu poate dăinui decât păstrându-şi cu toată sfinţenia curăţia sângelui şi moravurile rămase din bătrâni.

„Bran are dreptate - ziceau ei - , mai bine trecem munţii decât să ne înecăm în noianul păcătoşiei!"

Oamenii erau deci în fiecare clipă gata de a se-ncăiera între dânşii, adunaţi unii împregiurul nevinovatului Radu, iar alţii sub povaţa lui Bran, aspru păzitor al bunelor moravuri.

Un singur lucru îi mai ţinea în loc: frica de avarii risipiţi pe câmpii şi de nemilosul Baian, care tot ar mai fi putut să se întoarcă,

Ce-i drept, în faţa avarilor ce mai rămăseseră prin apropiere se aflau vecinii, care ştiau să scape mai rar luptându-se cu bărbăţie şi mai des închinându-se cu umilinţă şi dând daruri din belşugul lor.

Din timp în timp porneau şi volgarii de la adăposturile lor ca să Iacă năvăliri de pradă prin podgorii şi prin văile de la poalele munţilor. Vecinii» tot ei, ştiau sâ-nvârtă lucrurile astfel ca să le vie într-ajutor avarii, care se socoteau ei înşişi pe sine mai presus de toţi în drept de a prăda - Ia dreapta, la stânga şi de giur-împregiur.

De peste Dunăre nu veneau decât pe ici, pe colo neguţătorii care se puteau străcura plâtindu-le avarilor vamă şi din ceea ce aduceau, şî din cele ce puteau s-adune de pe aici.

St[ăte]au deci muntenii adăpostiţi în poienele lor şi prin înfundăturile văilor şi aşteptau oarecum cu frica-n sân clipa de zguduire. Nu mai era însă ca mai nainte, când îşi aveau gropile de grâu, ci de voie, de nevoie, păstrau deocamdată legăturile cu vecinii, care aveau hambarele pline şi nu erau afară din cale supăraţi când starostii trimiteau la cetatea de peatră cuvenita zeciuială, ba mulţi se-mpăcau şi cu gândul ca mai unul, mai altul dintre munteni să se aşeze printre vecini, precum se zicea, ca îndrumător spre o mai bună vieţuire... Bran era doară şi el de părerea ca starostii sâ fie înlocuiţi cu judeţi.

Mai era apoi şi alta mai hotărâtoare.

în vreme ce Bran şi soţii lui trăiau, Mala şi Bodea muriseră, iară moartea sfinţeşte.

Dumnezeu fie, maica natură fie cel ce ori ceea cc a zidit lumea aceasta, a plămădit sufletul aşa ca omul, torcându-şi firul vieţii, să deie încetul cu încetul uitării relele, care-l întristează şi să-şi aducă aminte mai mult de cele bune, care-i umplu inima de dulceaţă.

Fiind acesta lucru nu numai bun şi cuminte, ci totodată şi plăcut, muntenii şi cu atât maî vârtos muntenccle au dat încetul cu încetul uitării toate cete dupâ a lor părere necuvenite din viaţa acum răposatei lor doamne şî ridicau din ce în ce mai mult în slava cerului pe fostul lor domn, care atât de mult a ţinut la soţia sa şi la muma copilului său, atât de bune îndrumări a dat prin vieţuirea sa ca soţ.

Nici c-ar fi fost cu putinţă sâ nu se umplă de Iacrămi ochii muntencelor, care-şi aduceau aminte de zilele petrecute la şezătorile din cetatea de peatră.

Perdutc rămâneau toate celelalte în ceaţa timpurilor de mult trecute, şi ele se vedeau numai pe însele pe sine adunate

împregiurul tinerei, gingaşei şi frumoasei doamne» care trecea harnică şi voioasă de la una la alta în vreme ce ele-şî urmau fiecare lucrarea cântând, spuind poveşti, puindu~şi cimilituri ori glumind între dânsele.

- Mult ținea, soro, la soțul ei - zicea una-şi mult îl punea sus în gândul ei.

- Nu mai puțin ținea şi el la dânsa - îi răspunse alta - şi puține dintre femeile ce trăiesc pe pământ au parte de fericirea ei.

- De aşa ceva sâ nu te miri, grăi iar alta. Avea la ce să ție; lasă că era cu adevărat floare între flori, dar se mai şi revărsa din întreaga ei ființă o duioşie şi o dulceață plină de farmec, cum rar se iveşte pe pământ.

- Nevinovăție era în toate amănuntele vieții ei!

- Chiar şi slăbiciunile ei erau adevărate podoabe ale ființei femeieşti!

în vreme ce muntcncele îşi reaminteau în felul acesta zilele petrecute la cetatea de peatră, muntenii îşi dedeau din ce în ce mai cu dinadins seamă despre vorbele rostite de maica preureasâ în fața trecătorii lui Bran»

- Da! - ziceau ei - adevărat e că neclintit a rămas el, neschimbat, în toate împregiurările acelaşi, în fiecare clipă gata de a sta singur pentru toți. Destule dovezi ni-a dat! Vrednic e, mai presus de toate vrednic să privim în sus când ne aducem aminte dc el.

- N-am prea fost insă vrednici noi să-1 avem în mijlocul nostru! adăuga unul.

- Cu adevărat om rânduit de Dumnezeu să facă voile luî aici pe pământ! întâmpină ahul.

Atât de adânc era pătruns gândul acesta în sufletul tuturora, încât Bran se fălea, tot mai des şi mai cu dinadins se fălea că i-a tost apropiat răposatului.

- Da! - zicea dânsul - nimeni nu i-a fost atât de apropiat ca mine, şi pe nimeni el nu s-a râzimat atât de mult ca pe mine!

Iar Răciulete, ajuns om bătrân acum, nu mai purta sulița cea lungă şi sta gânditor la o parte.

- Şi sâ nu uitați - zicea el sfătos ca totdeauna să nu scăpați din vedere că atunci, când nu eram în stare să luăm o hotărâre, Radu, băieranul, ni-a îndrumat pc calea cea bună. Băietan, dar om cu scaun la cap şi cu inima la loc! Celelalte să lc lăsăm încurcate. Vecinii o vor duce-nainte închinându-se mai unora, mai altora şi dând la dreapta şi la stânga fie daruri, fie zeciuială ca să-şi poată petrece viața-n îmbuibări şi [să] se-nece-n cele din urmă-n păcătoşii[le] lor, iară noi vom rămânea tot noi şi vom mer^e-nainte.

DIN BĂTRÂNI

[II]. MANEA

NARAȚIUNE ISTORICĂ

PARTEA ÎNTÂI

I

MĂNEŞTII

Lungă e afară din cale aici pe pământ viaţa omului!

Sunt nesăcate izvoarele gândirilor de care e frământat muritorul, nemăsurate suferinţele ce el îndură, nenumărate faptele pe care le săvârşeşte sâluindu-se însuşi pe sine- Nepotolită e totuşi setea de viaţă a celui născut, şi negru ni se face înaintea ochilor când ne gândim la moartea neîndurată, căci frumos eşi bine a trăi în lumea bănită de soare si ca-ntr-un vis de desfătare se desfăşură bogăţiile de prefaceri în faţa celui ce vede.

„Lungă e şi grea şi totuşi frumoasă!" zicea în gândul său părintele Manea, tânărul plin de avânt, care, sculat de cântam] cocoşilor, plecase grăbit din cetaţuia trainic duratâ-n culmea colinei şi, călcând uşor peste iarba frageda, săltând, parcă, mai mult prin văzduh, fără ca să atingă pământul, alerga-n zorile zilei de primăvară spre Prahova cea de atâta timp revărsată, ca să vadă dacă tot n-au început încă apele să se retragă.

Giur-împregiurul lui se-ntindea sub cerul senin şi limpede cârnpîa, pe ici, pe colo împădurită, iar la dreapta se ridicau în depărtare munţii încă tot acoperiţi de zăpadă, şi sfinţenia liniştei din creapâtul zilei se revărsa peste toate-

„Frumos e şi bine a trăi!" îşi zicea părintele Manea, şi din când în când el îşi întorcea cu o mişcare pripita capul şi se uita

fără ca să sc oprească înapoi spre cetățuia ce sta ca o strajă posomorâtă în mijlocul câmpiei, iar pletele lungi îi fluturau în adierea dimineții.

Acolo îi era gândul, şi inima îi era acolo, Ia Ana, femeia fără de seamăn care îi răscolise toată ființa.

Puțîn de tot, câteva luni abia, din toamnă până-n primă-vară, trăise cu dânsa, şi îi era parca multe vieți de-a rândul a trăit. Reamintindu-şi-Ie toate zi cu zi, oară cu oară, clipă cu clipă, zilele copilăriei şi ale tinerețelor rămâneau în gândul lui Ia depărtări nemăsurate, ca şi când nici n-ar fi fost ale lui, iară scurrul timp pe care l-a petrecut cu ea i se părea lung de plin ce era. Nu poate însă aici pe pământ să dăinuiască mulțumirea sufletească, Privind stăruitor în lumina soarelui, ni se întunecă vederea, şi întocmai precum gerul prea aspru arde şi amăreala prea mare se simte a dulce, Mulțumirea prea stăruitoare e durere sfâşietoare. Nu e om care nu se sperie de propria sa fericire, şi dacă n-ai de ce să te plângi, te temi de ziua de mâne şî-țî faci gânduri care te zbuciumă.

Se cutremura părintele Manea mai ales când se gândea că peste încă câteva linii va fi tată, şi îndoit îi era scumpă femeia.

Se uita părintele Manea mereu înapoi spre cetățuia posomorâtă, căci grozav e gândul că te-ai dat cu totul cuiva şi viața toată îți atârnă de la cineva care în fiecare clipă poate să moară, să se depărteze ori să se înstrăineze de tine.

Ziduri durate pentru vecie, cetatea stetea de veacuri lungi în culmea colinei; el se uita, cu toate aceste, şi iar se uita înapoi parcă s-ar fi temut ca nu cumva deodată să piară din ochii lui, să n-o mai găsească la întoarcerea lui, şi alerga mergând spre Prahova, pentru ca sâ sc poată întoarce cât mai curând.

Dar şi avea de ce să grăbească,

Uttându-se înapoi, ochii lui treceau spre cetățuie peste corturile întinse la poala colinei;

De un an şi mai bine vremurile fuseseră nemaipomenit de grele, şi oamenii, spâimântați mereu, erau ispitiți de gândul că lumea e pe sfârşite şi că nu mai e chip de a trăi pe fața pământului.

Trei deodată se iviseră-ntr-un rând stelele cu coadă pe cer, cutremurele de pământ nu mai încetau, fulgerele şi tunetele se țineau şir încheiat, ploile nu mai conteneau, râurile ieşiseră toate din măteile lor, şi vara toată până toamna târziu câmpiile au stat acoperire de apă-ngroşată, iar în timpul iernii geroase a nins întruna şi a viscolit, încât oamenii au rămas troieniți prin adăposturile lor şubrede şi turmele s-au stâns de foame, de frig şi de boleşniță.

înspre primăvară, mai potolindu-se gerul, au început să vie peste Dunărea înghețată negoțători şi fel de fel de vânturâ-țară, precum şi cete de ale lui Bogor, cruntul stăpânitor al bulgarilor, ca să ieie sare şi ce mai era de luat, N-au apucat însă să se întoarcă toți, fiindcă au dat deodată căldurile, zăpezile au început să se topească, ghețurile s-au desprins şi râurile umflate iar au acoperit câmpia. între cei rămaşi era şi Budac, care, aşteptând scăderea apelor, ca să se poată întoarce, se oprise cu ceata lui de vreo sură cincizeci de călăreți aici şi-şi întinsese corturile sub cetățuie.

Mare urgie şi asta!

Erau calde zilele şi liniştite şi frumoase, tot nemaipomenite şi ele, zile ca-n raiul pământesc, pădurile-nmuguriseră fără de veste, şi la locurile mai ridicate şi mai bătute de soare iarba încolțise deasă. Inimile tot mai erau însă cuprinse de spaimă şi prooroci veniți de pesre Dunăre, care umblau în pielea goală, se iveau când ici, când colo, şi-i îndemnau pe oameni sâ se căiască, să se lepede de cele lumeşti şi să se pregătească pentru viața veacului ce vine, la care în curând vor avea să treacă.

Socotindu-se în tainică legătură cu Duhul Sfânt, care în mijlocul cutremurelor de pământ, între fulgere şi tunete, se

coborâse din cer, ei ştiau că veacul de acum are hotar pus dintru început ani 6366 număraţi din clipa zidirii, ceea ce face de trei ori câte şase, de trei ori câte şapte şi de şapte ori câte trei, număr de trei ori fatal. Stăruiau dar, ca-n timpul celor câţiva ani ce mai rămâneau până la împlinirea acestui veac, oamenii sâ se pregătească şi să desfiinţeze toate împărăţiile, să răstoarne toate stăpânirile, să frângă toată puterea omenească, pentru ca stângerea a toate să-i gâsească-n starea în care Dumnezeu t-a lăsat pe Adam în Rai,

„Căiţî-vă - strigau dânşii - şi vă lepădaţi de toate!" Iară sârbii, care-i înţelegeau, ştiindu-şi multele păcate, se cutremurau cuprinşi dc groază, se adunau despoiaţi împregiurul lor şi nu lî se mai supuneau judeţilur ca mai nainte.

Mai rău încă îi apucase vestea aceasta pc cetaşii lulBudac.

Păgâni daţi duhurilor necurate, care nu-1 lasă pe om să-şi mântuie sufletul, dânşii nu se temeau de moarte, ci mai vârtos se înteţeau în răutăţile lor.

Trei săptămâni de zile trecuseră de când ei îşi întinseseră corturile sub cetate, şi de atunci şi până acum au dus-o petrecându-şi nopţile-n desfrâu, mâncând şi bând, răcnind şi jucând împregiurul focurilor cu femeile zbanghii, pe care şi le aduceau de prin împregiurime.

îi sângera părintelui Manea inima când îi vedea risipindu-se cete-cete, ca să-şi facă proviziuni, şî întorcându-se iar încărcaţi cu de toate, îi sângera când vedea stricându-se atâte vieţi şi dându-se petrii atâte suflete, îi sângera însă mai ales când se gândea că toate se petrec la poarta casei lui, şi Ana-şi spurcă ochii văzând, îşi spurcă urechea auzind, gândul şi-1 spurcă ştiindu-le toate.

Dar ce putea să facă?! Sta împrejmuit de apele răvârsate, neştiut de nimeni şi lăsat singur în a sa grijă numai.

Nu o dată Cornca, judeţul, fratele Anei, fusese ispitit dc gândul să se pună în fruntea celor patruzeci de voinici pe care

îi avea la dânsul, să dea, când îi ştie istoviţi de beţie si de desfrâu, năvală asupra lor şi să-i stârpească, ca sâ le peară şi urma de pe faţa pământului, îşi punea însă părintele Manea peptul ca să-1 oprească. Crescut aici» între sârbii care-1 ştiau de mic şi-1 socoteau între ai lor, el n-ar fi avut decât să facă un semn ca să se adune şi-o mie împregirul lui, dar n-avea de ce s-o facă aceasra.

Budac era, la urma urmelor, un om cumsecade, care-şi petrecea timpul în felul lui şi făcea numai ceea ce în gândul lui i se cuvenea să facă. Ar fî putut să-şi întindă corturile orişiunde, şi mai la deal, şi mai la vale, şi le-a întins însâ aici, pentru că aşa a voit Cornca, care ţinea sâd aibă sub ochii lui. Nu ca duşman venise şi nu cu de-a sjla, ci de nevoie rămăsese, şi deschis le era tuturora drumul printre corturile lui, deschisă îi era şi lui poarta cetăţii când, întors dc la vreo vânătoare, ţinea să Ic facă şi celor din cetate parte din vânat. El însă nu uita de unde vine şi dc cine a fost trimis si nu întreba, ci poruncea, nu poftea, ci-şi făcea poftele, nu cerea ce mai rămâne, ci lua din plin, iar aceasta nu pentru că era om înalt, spătos, ţeapăn şi cu privirea semeaţă, voinic ales dintre mii, ci pentru câ aşa i se cuvenea Iui, care fusese crescut de Crum cel înfricoşat şi era mâna dreaptă a lui Bogor.

S-ar mai fi potolit, nu-i vorba, dac-ar fi văzut in faţa tui şi pe ceilalţi judeţi de prin apropiere cu cetele lor, pe Filip de sub coaste, pe Albu de la Câmpîna, pe Creţu de la Urlaţi, pe Bălan de Ia Bucov, dar aceştia aşteptau şi ei retragerea apelor răvârsate. Apoi tot asta o aştepta şi Budac, ca să poată pleca.

Prahova însă îşi rostogolea, ca mai nainte, fără de zgomot valurtle-ngălbenite şi le risipea cât vezi cu ochii peste câmp. „Şi totuşi!..." Părintele Manea tresări înviorat. Pe ici, pe colo, pe la margini, iarba era acoperită de podmol gălbui, un semn că apa a fost, acum de curând, şi mai mare, şi mai risipită, c-a început sâ scadă, să se retragă la matcă.

. Adimenitoare e privirea apelor răvărsate, care vin fără dc măsură dc la munte şî trec oarecum pe şoptite Ia vale şi se varsă risipindu-se în toate părţile ca duse dc o putere necovârşită. $i dacă n-ar fi fost nerăbdarea cu care aştepta scăderea lor, părintele Manea tot ar fi stat şi-ar fi privit întrebându-se mereu de unde vine atât noian şî unde-ncape şi când se sfârşeşte istovi ndu-se.

Alergase, ca nu cumva să-ntârzie la întoarcere, iar acum sta şi privea uimit de măreţia privelişte! si umbla în sus şi în jos ca sâ se încredinţeze dacă a început în adevăr apa să scadă ori i s-a părut numai Iui că scade. Nu uitase, ce-i drept, cetăţuia şi cele din ca, dar nu-1 ierta firea să plece cu inima îndoită, şi mereu se-ncredinţa în gândul lui că n-arc nevoie să grăbească, îi auzise răcnind pe cei din corturi până târziu după miezul nopţii şi n-avea să sc teamă c-o să se scoale în curând.

Şi, în adevăr, ei zăceau amorţiţi pe unde-i răpusese beţia, nu însă toţi.

Budac el însuşi nu fusese între cei ce răcneau şi nu era între cei ce zac. Lui îî trecuse veacul veseliilor, şi cu nerăbdare aştepta şi el scăderea apelor, ca sâ se poară întoarce.

Sunt în fiecare om două firi, una carc-l coboară, şi alta care-1 ridică, şi cu cât mai mult e om omul, cu atât mai uşor iese în el această a două fire la iveală, Iar Budac era om, un păgân sălbatic, care nu ştie ce e sfiala, un nesăţios crescut în îmbuibare, care nu ştie ce va să zică stăpânirea de sine, dar on^ întreg.

Era peste putinţă ca el să nu simtă că Cornea, deşi mai mărunt şi mai plăpând, se socoteşte însuşi pe sine mai presus de dânsul şi că oamenii Iui, deşi puţini, se uită cu un fel de scârbă la corturi şi la cele ce se petrec în ele. Lucrul acesta-1 umplea de mânie, şi nu o dată şi-a-ncreţit el frunte^, îndreptându-şi privirea spre cetăţuie.

N-avea însă decât să deie ochi cu preotul pentru ca sâ-i treacă mânia. Era în faţa acestui om mărunt şi supt la faţă atâta linişte, atâta veselie, atâta bunătate bătrânească şi atâta stăpânire de sine, încât lui Budac îi era greu să nu-şi stăpânească glasul când vorbea cu el ori sâ zică „nu" când el zicea „da"! Cum ar fi putut el sâ între în vrajbă cu un om de o fire atât de plăpândă şi de dulce?!

Ceea ce l-a răpus însă pc Budac a fost Ana, soţia preotului.

Nu era încă femeie Ana, ci copilă numai, şi Budac stetea privind cu ochi mari când ea cobora cu soţul ei coasta, ca să meargă la turmele ce păşteau în preajma cetăţii şî să se joace cu mieluşeii încă plăpânzi, cu viţeluşii botocănoşi şi cu mânjii cei cu picioarele lungi.

înaltă, parcă prea înaltă, subţirică, parcă prea de cot subţire, însă rotundă în toate şi mlâdietă, dar nu sprintenă, ci domoală şi la pas, şi Ia mişcări, şi la căutătură, şi la vorbă, mai ales la vorbă, ea nu mergea» parcă, cu dânsul, ci sc ţinea după el. Pe când el umbla cu nasul în sus şi forfecând oarecum cu picioarele, ea mergea când în urma lui, călcând uşor şi sfiicios, ca şi când s-ar fi temut ca nu cumva să-i fie pământului prea grea, când săltându-se înainte ca codobatura uşurică, când îar plecându-se spre cl, ca să-i spună câte ceva.

Văzându-i aşa, oricine trebuia să fie cuprins de simţământul că el nici n-o duce, nici nu merge cu ea, ci o lasă sâ vie, că aiurea sunt gândurile lui şi că dânsa îi este mai mult ori mai puţin de prisos.

încă maî mari s-au deschis ochii lui Budac când el a văzut-o dîn apropiere şi-a auzir-o vorbind în sârbeasca lui, încet, pe şoptite aproape, parca s-ar fi sfiit a-şi da pe faţă gândurile şi i-ar fi fost greu că alţii aud glasul ei plin ca cel de băieran, şi privind cu ochii plecaţi şi numai pe jumătate deschişi, ca nu cumva sâ jignească ptin căutătura eî pe cei ce îi steteau în faţă.

De tot i se deschideau ochii 51 plin îi răsuna glasul numai când râdea, ridicându-şi puţin umerii, şi Ana râdea mereu, cum râd florile primăverii, şi cum păsările râd cântând ia cuiburile lor. Mai mult bălană decât oacheşă, faţa ei curată şi rotundă ca luna plină-n răvârsatul zorilor de zi era întruparea veseliei neistovite.

Si curate, ca faţa, îi erau toate, îmbrăcămintea largă şi albă, sub care i se perdea trupul, părul netezit pe frunte, manile cu degete lungi şi subţiri, curată mai ales gura, din care, când nu te aşteptai, zâmbetul scotea la iveală cele două şiruri de dinţi curaţi.

Atât era de multă curăţia în toată fiinţa ei, încât Budac cel înalt şi spătos ar fi voit s-o atingă, ca sâ se încredinţeze dacă e ori uu în adevăr aşa cum o vede, se simţea el însuşi nespălat şi nepeptânaî, deşi îî erau strălucitoare vestmintele d e T a r i g ra d, şi se ruşina oarecum de trupul lui cel greoi şi dc mustaţa lui cea aspră şi groasă.

Era însă în aerul ei şi ceva mai îndărătnic.

Umerii obrajilor, ieşiţi puţin, şi fălcile cam late păreau a bărbăţie nepotrivită cu jingăşia ei copilărească, iar buza de sus, cam lată şi ea, se mişca câteodată a mândrie despreţuitoare.

Văzând uimirea copilărească cu care ea-l măsura şi se uita la corturi, Ia oameni şi la toate cele ce se petreceau în mica tabără, Budac se simţea, privind la buza ei, umilit în întregul său fel de a fi.

Se sâmte şi se iubeşte orişicare om pe sine, şi e nesuferit gândul c-ai voi şi nu poţi să fii ca alţii. Nesuferiţi ne sunt dar şi oamenii care ne silesc să ne socotim mai prejos de dânşii, şi mânie neîmblânzită ne cuprinde când ei nu se sfiesc a ne spune verde-n faţă ceea ce ştim şi noi,

în sufletul lui Budac nu se ivise mânia aceasta, „Am şi eu — îşi zicea - ale inele!'* şi sta cu capul ridicat, dar nu-i mai priîau nici cărnurile purtate-n frigare, nici vinurile luate fără măsură, nici glumele, nîcî jocurile, nici cântecele, şi-l supăra gândul că atâta timp i-au plăcut.

Pe când ceilalţi mâncau, şi beau, şi jucau, şi răcneau, el stetea la o parte, nerăbdător şi mâhnit câ nu poate să-i oprească. Zâmbetul milos al părintelui Manea şi buza de din sus a Anei schimbaseră rostul vieţii lui, şi acum, când ceilalţi zăceau istoviţi prin corrufi ori pe la focurile aproape stinse, el se plimba pc sub cetăţuia tăcută, bucurându-sede răvârsarea luminei de zi.

îl văzuse pe părintele Manea coborând si depanându-se spre Prahova, dar îl uitase de mult şi rămase ţeapăn» ca stânca ieşită din pământ, când ses, în cerdacul cetâţuii, se ivi Ana, femeia încă copilă numai.

Deşteptată din somn, ea se pomenise singură. Era însă deprinsă cu felul lui de om pornit, care se duce şi vine, iese şi intră fără ca sâ ţie seamă de alţii şi le face toate fără ca sâ mai întrebe pe cineva. Timpul trecea însă, şi el nu se mai întorcea - parcă har fi luat apele mari ce luceau în depărtare. Era cu putinţă?! Un om nechibzuit si dus totdeauna cu gândul e vecinie în primejdie. Pe când dar el măsura şi ici, şi colo adâncimea apei ori se minuna de puterea nesecata care ducea valurile spre Dunăre, ea se zbătea în cerdac, căutându-l cu ochii în depărtare, unde nu putea să-I vadă.

îl vedea însâ pe Budac, care era mai apropiat şi se uita la ea.

Erau departe unul de altul, ea în deal, el în vale, dar ea simţea că el o vede, şi el vedea câ dânsa stă sub ochii lui, iar stările sufleteşti nu numai prin vorbe, prin clipirea ochilor şi prin jocul buzelor, ci şi prin portul trupului sc dau pe faţă.

Cu cât mai limpede e apa şi mai liniştită faţa lacului, cu atât mai desluşit şi mai în amănunte se oglindesc toate într-insa: tocmai curată fiind ca picătura de rouă, Ana trebuia să fi simţit încă dintru început că poate să-I aibă în stăpânirea ci pe sălbaticul Budac, să-i îndulcească firea şi să-i prefacă sufletul.

O simţea aceasta cu atât mai vârtos acum, când ochii lui o căutau cu o stăruinţă oarecum neruşinată.

Cea dintâi pornire a ei era să se depărteze din cerdac. Nu e însă în lumea aceasta om care nu se simte măgulit şi înălţat în gândiil lui, nu [e] mai ales femeie care nu tresaltă când îşi dă scamă că poate ceea ce nu tuturora le este dat. Porniri bujie şi rele sunt în firea.omului, şi.nu Ana> ci femeia dimr-însa era vinovată dacă ea mai stătea acolo, sub ochii lui. Prea era adimenitor gândul că ea, fiinţă plăpândă, l-a biruit pe neînfrânatul oşteaţi şi poate să-1 poarte după bunul ei plac. Ia urma urmelor, nu de dragul lui ieşise în cerdac.

Era copilul răutăcios şi lipsit de judecată care întărâtă fiara fiindcă o vede-nlănţuită şi nu-şi dă seamă că ea ar putea să sfarme lanţurile.

Iar Budac, nenorocitul de el, stetea zăpăcit.

N-o mai vedea cum o văzuse şi, judecând în felul lui, ceea ce îi păruse peste putinţă I se învedera ca lucru atârnător dc voinţa lui, şi firea lui pe o clipă potolită iar sc răzvrăti.

N-avea decât să stăruie, şi puţin lucru era omul ce-i stetea în cale.

Nu se petrecuse nimic în timpul cât Manea a umblat pe la Prahova, şi totuşi alta era lumea când el se-ntoreca înapoi, mâhnit că n-a mai putut să steie şi supărat de nesuferitele mustrări la care se aştepta.

II ,

BARDA

Gânditor, cu faţa întunecată, călcând rar şî dătinându-se Ia tot pasul şi netezindu-şi mereu barba rară, tunsă scurt şi pe jumătate căruntă, Barda, cârmuitorul împărăţiei, se plimba nerăbdător prin larga şi luminoasa odaie din marele palat de la Constantinopol, în care-şi petrecea zilele muncind tară de răgaz.

Aştepta pe cineva, şi ochii lui mărunţi şi scrutători se-ndreptau din când în când ca pe furiş spre uşă.

Erau scumpe şi moi covoarele pe care călca; mese de fildeş, lucrate cu multă măiestrie şi încrustate cu pietre scumpe, jeţuri cu râzămătoare de bronz şî căptuşite în cele mai alese catifele, candelabre de argint bătut din ciocan şi mari vase de miresme se aflau la dreapta şî la stânga lui; pereţii, îmbrăcaţi cu marmură lucitoare, erau înfloriţi în aur masiv; el singur era lipsit de podoabe, şi lungul vestmânt, care-i acoperea trupul slăbit de pătimi vii şi de încordări sufleteşti, era de o cuvioasă simplitate.

Purtător al strălucitelor podoabe împărăteşti era nepotul său, Mihail, fiul surorii sale Teodora, şi lui îi rămânea numai sarcina purtării de grijă pentru împărăţie. Avea însă dimpreună cu ea şi stăpânirea, întreaga stăpânire, cl singur şi numai el o avea înrreagă.

Nu era, cu toate aceste, în întinsul împărăţiei om atât de nevoieş ca dânsul, care toate le cârmuia şi toate trebuia să le ştie, grija tuturora avea să o poarte şi-n ochii tuturora trebuia să se uite, Chivernisitor vecinie strâmtorat, el în fiecare clipă era nevoit sâ-şî calce pe inimă, sâ treacă cu vederea păcate mari, să zâmbească fiind cuprins de mânie ori să mintă fără de sfială.

Potrivită cu munca era însă şi răsplata: el îşi ridica, îmbătat de mândrie, capul când se gândea Că ochii tuturora asupra lui sunt îndreptaţi, soarta tuturora de la dânsul atârnă, că poate sâ ridice şi să coboare pe cine vrea, că-n faţa IUL toţi tremură şi că numele lui e ştiut departe peste hotarele împărăţiei şi va fi pomenit cu falã în lungul veacurilor viitoare-

Acest gând de mărire neperitoare îi ţinea mereu încordate puterile şi-1 făcea destoinic să-nfrume marile greutăţi, să ţină pept cu miî de duşmani şi sâ lucreze zi şi noapte, în vreme ce

nepotul său norocos, ştiindu-se scăpat de grijile stăpânirii, se bucura şi putea să se bucure de roadele ei, alergând buimac după plăcerile vieţii.

Nu o dată însă vecinie treazul carmuitor trebuia sâ se plimbe nerăbdător ca acum.

Adîmenit de uneltkori îndemânatici, uşuraticul împărat adeseori se perdea în învălmăşeala marelui cuibar de destrăbălări şi treceau zile de-a rândul fără ca să î se poată da de urmă, şi de cele mai multe ori se-ntorcea cu gândul schimbat ori chiar hotărât să ieie el însuşi stăpânirea.

Om chibzuit, cârmuitorul potrivise dar lucrurile astfel ca tânărul împărat să fie în toate împregiurârîle însoţit de oameni isteţi şi vrednici de toată încrederea, care-1 păzesc, îl apără şi priveghează, ca uneltitorii sâ nu se poată apropia în taină de dânsul.

Barda aştepta pe unul din aceştia, pe Vasilie Macedoneanul, cu ochi mari şi ageri, o slugă proastă Ia grajdurile împărăteşti, dar tocmai de aceea în gândul cârmuîtorului mai bun decât toţi, căci nu putea să fie primejdios»

Era om de douăzeci de ani împăratul şi îi plăceau ospeţiîle, îi plăcea vinul, îi plăceau şi veseliile zgomotoase, femeile-i plăceau şi ele, dar nimic nu-i plăcea atât de mult ca hipodromul. Al acolo, la hipodrom, când se alergau caii în vederea lumii ieşite din minţi, acolo sâmţea şi el că e mare lucru să fii împărat, să aduni mii de oameni Ia un loc şi sâ pui la cale spectacole, care stârnesc fiori In mulţimea adunată. $i fiindcă iubea Mihail III hipodromul, iubea şi caii şi, iubind caii, era O mare mulţumire pentru el să steie la grajd. Se va fi priceput Barda, unchiul lui, la treburile cârmuirii şi va fi ştiut multe, dar Vasilie se pricepea la cai şi nu ştia nimeni să-ncalece ca dânsul şi sâ stăpânească sălbaticii armăsari de Tesalia. £ra om de rând Macedoneanul, dar era făcut din întreg, nu cârpitură, şî trupeş,

şi chipeş, şi cu mintea deschisă, trei zile şi trei nopţi de-a rândul dac-ar fi băut întruna, el tot n-ar fi fost răpus de beţie.

Pe acest nelipsit însoţitor al tânărului împărat îl aştepta Barda.

îl aştepta şi nu-1 vedea sosind.

De câteva săptămâni, de când se desprimâvărase, veneau mereu de la hotare ştiri despre năvălirile de pradă ale cetelor iui Bogor, şi împăratul, om pornit şi de o fire războinică, era din zi în zi mai înrăit şt stăruia mereu să se adune oastea, ca să pornească în fruntea ei asupra neînfrânaţilor prădători.

Barda vedea însâ mai departe. Gândul lui era îndreptat spre răsărit, unde se îngrămădeau oştiri peste oştiri. Abia de curând luaseră arabii Creta, insula înfloritoare şi plină ca stupul, iar acum sosise vestea că Mutavachih califul, spaima lumii crcşrine, a făcut un fioros măcel printre creştinii de la Tigru, de la Eufrat şi din Persia. Acolo era primejdia, şi de acolo erau puse la calc şt prădările bulgarilor.

0 jale adâncă a cuprins toate inimile când au sosit ştirile din Balcani, şi lumea îngrămădită la hipodrom trei zile de-a rândul a stat în tăcere dureroasă şi nu şi-a dat pe faţă plăcerea prin strigate furtunoase. Mânie neîmblânzită a cuprins-o însă când a sosit îngrozitoarea veste din răsărit.

1 **Aiându**-şi răpede hotărârile, Barda a rrimis o solie cu daruri la cazahii de pe ţărmurii Mării Negre, ca să-i înduplece a da despre Dunăre năvală asupra bulgarilor, şi aştepta acum să sosească cazahii, pentru ca sâ între la învoială cu bulgarii strâmtorări.

îî stetea însă în cale un om, Ignatîe, patriarhul ecumenic, tocmai el, care ar fi trebuit sâ sară cel dântâi ca să-i îmbărbăteze pe toţi.

- Nu! - zicea el - sângele sâ nu vi-1 vărsaţi cu pripire! Bogoris e om doritor de falā lumească şi iubitor de podoabe desenez pe el mai uşor îl veţi momi cu daruri. Iar califul n-a

pornit asupra noastră; smintiți ani fi dacă am duce ia moarte mii si mii de oameni fiindcă el a omorât câteva sute: Nu cu arma, ci cu învățătura avem să-i învingem pe duşmanii dreptei credințe.

Iară Ignatie era ascultat.

Fiu al lui Mihail I, care s-a coborât din scaunul împărătesc ca să se retragă la mănăstire, şi al cuvioasei Procopia, fiică de împărat şi ea, Ignatie ridica vaza scaunului în care-1 ridicase împărăteasa Teodora şi nu se pleca în fața cezarului Barda, căruia în mai multe rânduri îi făcuse aspre mustrări pentru viețuirea Iui desfrânată, nici în fota lui Mihail III, care se temea de asprul bătrân.

‚A nul îşi zise cezarul» muşcându-şi buzele subțiri. Am ştiut să-1 dau la o parte pe Teoctist, atotputernicul mare logofăt* am putut să trimit la mănăstire pe Teodora şi pe fiicele ei; voi da din cale şi pe acesr călugăr famen!"

Puțin îl supărau mustrările pe care i le făcuse Ignatie. î$i alungase soția, ca să trăiască cu noră-sa, şi trăia acum cu dânsa. Putea patriarhul sâ vorbească ce-i place- în treburile împărăției însă el n-avea să se amestece.

- Acum, câtă vreme trăiesc eu - strigă cezarul -, acum are să fie frântă puterea califilor, şî nu poate să râmâie la locul luî omul care vrea să mă lipsească de gloria aceasta!

. Vasilie primise însărcinarea de a-1 lua pe departe pq tânărul împărat-ca să afle care i-ar fi părerea când vorba ar fi de scoaterea din scaun a lui Ignatie.

Şi nu era rău ales Vasilie pentru treaba aceasta.

Ieşiți la plimbare afară din oraş, călare, el pe un armăsar negru, iar stăpânul său pe alrul roib şi mai mărunt, putea,să-l ieie şi mai pe departe, şi mai pe de aproape.

- Nu ştiu - îi zise după ce ieşiră-n câmp deschis - ce va fi voind strălucitul cârmuitor cu patriarhul; mult ar vrea însă & ştiece-ai zice dacă vorba ar fi să-1 scoată din scaun.

- Pe cine? întrebă Mihail, care se gândea la alte lucruri.

- Pe patriarhul, pe Ignatie.

- De cc să-1 scoată? Ce are cu el?

- Nu ştîu, răspunse Vasilie. Ce va fi având cu el, nu ştiu; şriu însă că dacă eu aş fi în locul lui, l-as da jos din scaun, dar nu aşa frumuşel, ci iute şi cu toată vârtutca, ca să zboare cât colo.

- Pe cine, Vasilie?

- Pe patriarhul!

- De ce?

~ Iar de ce? întâmpină Vasilie zâmbind. Bine, stăpâne, n-ai aflat, se vede, că eu am fost în două rânduri rob la bulgari.

Tânărul împărat îşi opri calul.

^ T u ai fost rob la bulgari?! întrebă el foarte mirar.

- Nu o dată, ci în două rânduri.

- Cum în două rânduri?

- M-au prins, m-au legat, m-au dus, m-au pus la muncă grea, şi-am găsit prilej să scap,

- Şi iar te-au priiis?

- Iară, şi iar am scăpat, grăi Vasilie îndârjindu-se. Eu ştiu, stăpâne, ce sunt bulgarii, şi foc am pe sufletul meu: să-i văd spulberați, stânşi de pe fața pământului. E strâmtă mintea popii, dacă crede că şi noi, ăştilalți, avem să-i momim cu blândețe, iar nu să-i lovim cu toată mânia.

împărat încă de la vârsta de cinci ani, Mihail III crescuse simțindu-se împărat. Deşi stricat de curtenii mişeî, care abu7au de uşurința iui, el era fiul cuvioasei Teodora, care, în urma stăruințelor marelui arhiereu Metodiu, iar introdusese icoanele sfinte în biserică, şi tot mai păstra în sufletul lui o rămăşiță din evlavia copilăriei sale.

- Nu scăpa, Vasil ie, din vedere - grăi dânsul - că-i vorbeşti împăratului despre cea mai înaltă față a bisericii creştine, care în numele Domnului ne vorbeşte!

Macedoneanul nu se turbură câtuşi de puţin. Mare el, şi pe un cal mare, se uită în jos Ia tânărul cam pipernicit - parc-ar fi voit să se încredinţeze dacă e ori nu adevărat împărat.

- Aşa se va fi cuvenind - răspunse el deschis - , dar eu nu sunt în stare să spun decar ceea ce îmi este în gând. Dacă e în lumea aceasta stăpânire, tot de la Dumnezeu este - urmă fără sfială - şi-n gândul meu cel prostesc a stăpâni va sâ zică a face dreptate ocrotind pe cei slabi şi certând pe cei năpăstuitori, ridicând pe cei vrednici şl dând Ia o parte pe mişeii care se îmbulzesc cu neruşinare. E mare păcatul de a fi vărsat sânge şi de a fi acoperit câmpul de morţi, dar încă mai mare e păcatul de a fî stat cu braţele încrucişate când oameni nevinovaţi şi cu frica lui Dumnezeu sufăr cea mai neagră urgie, când soţii sunt despărţite de soţii lor, părinţii,îşi lasă copiii orfani, copiii sunt răpiţi dc la părinţi şi întregi părţi din ţară rămân pustii. Eu le-am văzut aceste, am trecut prin ele şi zic că Dumnezeu, care nu le vrea, a rânduit stăpâniri ca sâ-i facă voinţa apărând pe cei neputincioşi şi înfrânând pe cei cutropîtorî. Dacă altfel gândeşte sfinţia-sa patriarhul, e om cu mintea strâmtă. Eu mâ plec în faţa lui, dar tot om cu mintea strâmtă rămâne, şi aş minţi dac-aş zice că nu om cu mintea strâmtă îl socotesc.

Obrajii veştezi ai împăratului se umplură de sânge. Nu-i mai vorbise în vîaţa lui nimeni şi nici nu ar fi crezut că e cu putinţă ca cineva să-i vorbească atât de deschis. Ii era parcă s-a deşteptat dintr-un somn lung şi s-a pomenit în mijlocul unei tabere de duşmani. Prima lui pornire era să-i deie calului pinteni şi s-o ieie în goana mare spre Capitală, unde toţi îi cădeau în genunchi. Ochii Macedoneanului erau însă îndreptaţi asupra lui şi-1 ţineau cu o putere fărmecătoare în loc,

- Care va să zică — întâmpină el în strâmtorarea lut —, tu spui că nu-mi fac datoria de împărat?!

- N-am sâ te judec, stăpâne, - îi răspunse Vasilie liniştit -, dar dacă-mi ceri răspuns, am să ţi-1 dau cu inima curată. Mi-ai dat adăpost, mă ţii, îmi eşti bun, mâ deosebeşti de cei ce sunt deopotrivă cu mine, şi mişel aş fî dacă nu adevărul ţi l-aş spune. Dar te vei fi supărând?! Ce ai putea să-mi faci?! Sâ mă tai, să mă arzi de viu în mijlocul hipodromului, să-mi scoţi ochii? Fă-o! Tot mai bune-mi sunt toate decât să trăiesc în răsfăţări, fiindu-mi ruşine de mine însumi. Să ştii, însâ, că nu mă tem de nimic. Dacă Dumnezeu în două rânduri m-a scăpat, e fiindcă voia să.mă aibă, ca să-i fiu la îndemână cândva voi să-1 slujesc, şi tot în numele luî grăiesc - urmă el ridicându-şi glasul — când îţi spun fără de încungiur că nu ţi-o faci datoria de împărat şi că acela care ţi-o face nu bine ti-o face. Adună-ţi oştirile, încalecă pe cel mai bun dintre armăsarii din grajdurile tale şi pleacă în fruntea creştinilor la hotare, unde mii de suflete creştine aşteaptă mântuirea de Ia împăratul lor!

Deprins din copilărie a fi stăpânit de alţii, puternicul stăpân al lumii răsăritene nu putea sâ fie decât unealta celor ce ştiu să se folosească de neputinţele luL Acum, în clipa aceasta, adevăratul stăpân al împărăţiei era sluga credincioasă, care lua în înţelesul cel bun însărcinarea de a priveghea ca stăpânul să nu fie momit de uneltltorî fără credinţă.

Voia şi Mihail să iasă la război, dar îi era greu s-o facă el de capul lui, când Barda îl sfătuia să se împace cu Bogor, iar patriarhul stăruia să se ferească de orişice vărsare de sânge.

— Tu zici dar să-1 dau la o parte pe lgnatic? întrebă eh

- Cârmuitorul zice, îi răspunse Vasilie; eu ţi-am spus numai că şi eu l-aş da la o parte dacă ar atârna de mine.

- Pot?

— E lege care te opreşte?

- Nu-i!

- Atunci nu calci nici o lege când faci ce vrei! răspunse Macedoneanul.

Tânărul împărat, care nu era în stare să voiascâ, se sâmţea înălţat de gândul câ poate sâ facă ce vrea.

- Am să-J scot din scaun - zise ei tare hotărât - , dar pc cine pui în locul lui?

Macedoneanul stete câtva timp pe gânduri.

Ochii lui ageri le vedeau toate, şi mintea lui pătrunzătoare îi Ştia şî-i judecase pc toţi cei ce se îmbulzeau împregiurul împăratului: nu-i trecuse însă niciodată prin minte gândul c-ar putea să vie vreodată lucrurile aşa ca el să aleagă dintre dânşii pe cel mai potrivit pentru scaunul patriarhal.

- Pe cine ai voi să pui? întrebă el.

Mihail III nu putea să voiască decât pc cineva care îi stă aproape şi ştie să-1 stăpânească.

- Pe Photie! răspunse cl.

Macedoneanul iar stete pe gânduri. îl ştia binţ pe Photie şi nu i se parca rău ales. îi era rudă împăratului şi-i fusese învăţător.

- Pe căpetenia gardei împărăteşti? întrebă el.

- Da, e cel mai învăţat dintre cărturarii din zilele noastre!

- Nu ştiu - grai Vasilie - care îi este învăţătura şi la ce se va fî pricepând. îmi place însă căpitanul fiindcă ştie să-şi poarte haina ostăşească, să se ţie ţeapăn şi să calce apăsat, cum I se cuvine unui oştean de frunte, să poruncească şi să-i ţie pe toţi în ascultare. Mi se pare un om întreg, şi dacă om întreg e, orişiunde l-ai pune, c la locul lui şi ştie sa-şî facă treaba. Nu ştiu, însă, ce va fi zicând cezarul, adăugă el, dând din umeri.

-Cezarul?! răspunse împăratul voios. El nu o dată mi-a zis că asemenea om ar trebui să steic în scaunul patriarhal.

- Se poate însă ca un oştean sâ fie ridicat în scaunul patriarhal?!

- Nu e lege care mâ opreşre! răspunse împăratul cy mândrie; şi Tarasie, unchiul lui Photie, tot aşa a fost ridicat nu demult în scaun. : . i

— Dac-a fost Tarasie şi aşa vrea cezarul, nu mai încape nici o vorbă, grăi Vasilie, strânse frâul şi porni în treapăt spre oraşul zgomotos.

Mihail III se luă după el.

Râdeau unii şi erau indignaţi alţii dintre trecători văzând bădărănia slugii şi lipsa de dignîtate a stăpânului, care ţopăia în urmă; nimănuia nu putea însă să-i treacă prin minte gândul că sluga-şi duce acasă stăpânul de mult timp hoinar."

N-a simţit-o aceasta nici Barda cel iscusit în învârtirea şuruburilor greceşti. De mulţi se temea şi era mereu treaz; de oameni ca Vasilie, însă, nu ştia să se păzească.

Era fără îndoială foarte turburat când a văzut că sluga credincioasă pe care o aşteptase nu vine singură, ci-1 aduce şi pe stăpân; aflând^ însă, care sunt hotărârile nepotului său, nu mai cerceta cum a ajuns el la acele hotărâri, şi bucuria îi era atât de viuă, încât ţinea ca, drept răsplată, încâ-n ziua aceea să-1 ridice pe Vasilie la rangul de mare chivernisitor al grajdurilor împărăteşti.

— Voinţa împăratului e lege sfântă - grăi dânsul plecându-se adânc - şi aşa se va face Cum zici. Acesta e însă lucru care se pune cu anevoîa la cale. Ignatie e om mândru şi încăpăţânat şî are multă trecere» Vom vedea ce zice câlugârimca şi care c părerea papei de la Roma, şi ne vom da silinţa să-1 facem dc râs dacă nu vom putea să-1 facem urgisit. Deocamdată torul are sâ rămâie o taină, adăugă uitându-se ia Vasilie.

— Eu - grăi Vasilie - un singur foc am pc sufletul meu, şi fac ce mi se zice ca să-1 stâmpâr.

III

STRÂMTOAREA

Cireşii înfloriseră şi priveghetorile cântau prin desişurile umbroase, dar munții tot mai erau plini de zăpada troienită de viscole prin adăposturile înfundate, şi apele râurilor numai încet, aproape pe nesâmțite scădeau. Putea domnul Radu, cel totdeauna plin de sâmțământul puterii lui, să se bucure în toată liniştea în cetatea lui din Târgovişte, căci acum şi încă mult timp nici de peste Dunăre, nici despre răsărit nu se putea ivi nici o primejdie.

Şi-i era mare bucuria. Doamna îi născuse băiat voinic. Noroc e nouf-nascut chiar şi la casa celui maî umilit om; la curtea domnească el e un mare dar dumnezeiesc, mângâierea neamului întreg şi bucuria domnului cuprindea inimile toate de pretutindeni unde străbătea vestea. Se luminase chiar şi fața doamnei, care-şi vedea acum mai des domnescul soț, căci tare şi dulce legătură e copilul între părinți.

Dar cetele lui Budac se risipiseră şi prădau fără de milă. Puțin lucru! Ce putea, la urma urmelor, să le facă?! Ele nu ca duşmani veniseră, ci în virtutea învoielii încheiate încă cu Crum> si nu din răutate, ci de nevoie au rămas aici. Oamenii trebuiau să trăiască, şi numai în felul lor puteau trăi, iar prădați erau numai sârbii aşezați pe câmpie şi pe sub poalele dealurillor.

Nu e însâ pedecă peste care omul nu trece când vrea cu tot dinadinsul.

Răzbind ici peste râurile umflate, colo printre ele, cetele nenumărate ale cazărilor totdeauna gata de război se coborau despre meazănoapte spre Dunărea răvărsată pentru ca să fie cat mai curând pe țârmurul ei şi să-şi caute, după înțelegerea luată cu bizantinii, trecere îndată ce se vor mai fi liniştit valurile.

Jale nespusă era în calea lor, pustiul se întindea în urma lor, şi focuri nestinse vesteau în cele din urmă, din culmile Vrancei, apropierea lor.

Un strigăt - „Gata toți!" - răsună de-a lungul văilor la vederea acestor focuri de veste rea. Pe când bătrânii şi femeile-şi adunau ce puteau să ducă cu sine, ca să plece cu copiii la deal, păstorii porneau cu turmele la munte, voinicii se pregăteau de luptă, iar căpeteniile îngrijorate se adunau Ia sfat împregiurul domnului, ca să chibzuiască măsurile de apărare şi să facă împărțirea sarcinilor.

Nu erau mulți, dar aleşi cei adunați în sala scundă şi lipsită de podoabe, şi privirile tuturora erau îndreptate asupra celui mai tânăr dintre dânşii, părintele Manea, care-i vestise că Budac şi-a adunat toate cetele, peste o mie de călăreți, sub cerate şi stăruia sâ i se dea ajutor.

Era tânăr preotul, dar stăruitor, căci Ana era verişoară bună a doamnei, la care acum toți se uitau cu multă dragoste.

-N-aveam noi să ieşim din văile adăpostitoare şi să ne-ncurcăm cu vecinii, grăi Strâmbu, uitându-se țintă la un colț al sălii.

-Tot aşa ni-o zici de când te ştiu, întâmpină Creții, bătrânul sprinten şi pripit şi la mişcări, şi la vorbă.

Avea opt feciori, podoabă a neamului fiecare din ei, şi se socotea nemuritor bătrânul.

- A zis-o şi tata, şi bunicul, şi o vor zice şi copiii, şi nepoții mei, răspunse Strâmbu. Ceea ce adevărat a fost ieri tot adevărat e şi azi şi adevărat are să fie şi mâne.

- Nu e viață în câmpul deschis, şi câtă vreme nu ne vom fi retras cu toții la munte şi nu-i vom fi lăsat pe sârbi în paza lui Dumnezeu, tot aşa o vom duce, adaogă Sântu de la Poenari.

- Aşa e! grăi Cârnu. Câți trecători, toți de noi se izbesc.

- Iară sârbii - zise Viscol -, tot aşa au rămas, cum îi ştiau părinţii noştri. Oameni dc credinţă şi cu frica lui Dumnezeu n-avem să scoatem din ei.

- Iată-i că azi - grăi iar Cârnu - umblă despuiaţi şi nu vor sâ se adune în faţa primejdiei.

- Nu e aşa! întâmpină AJbu, câmpineanul cel înalt şi slab. I£ sunt judeţ de atâta timp şi-i ştiu ce-au fost şi ce sunt. Ascultă, muncesc întins, chivernisesc bine şî sunt credincioşi şi inimoşi în luptă dacă ştii să-i iei cu binele.

- Şi mulţi dintre dânşii - adăugă Filip - sunt creştini nu numai cu numele, ci şi cu firea,

- Vorba e numai - grăi părintele Manca cu un zâmbet răutăcios-ca oameni de credinţă să fim şi noi. Cum vreri ca ci să sară-n faţa primejdiei dacă văd că noi stăm nepăsători când ei sunt în primejdie?!

Domnul se mişcă puţin, ca şi când ar fi fost înţăpat de un ţânţar, dar nici măcar prin clipirea ochilor nu-şi dete gândirea pe faţă.

Ţinea ca să se facă totdeauna ceea ce voieşte el şi numai ceea ce el voieşte, dar tot atât de mult ţinea să pară a face totdeauna ceea ce doresc alţii. Alţii trebuiau să-i ghicească gândurile şi sâ le deie pe faţă ca fiind ale lor» şi grija lui era să-şi găsească asemenea ghicitori de gânduri.

- Te-am înţeles - îi răspunse Strâmbu lui Manea - , dar nu pot să te urmez. Alta ni-e azi grija! Vor fi jăfuind oamenii Iui Budac, vor fi petrecând în desfrâu, vor fi făcând toate răutăţile, dar noi nu putem să ne încăieram cu dânşii când cazării se apropie.

- Şi dacă Budac şi-a adunat cetele - adăugă Cârnu - nu putem să adunăm şi noi pe ale noastre în faţa lui.

- De! — adăugă şi Sântu dând din umeri — cu bulgarii avem învoială, şi mare nesocotinţă ar fi dacă de dragul câtorva răzleţi am strica-o tocmai azi, când ea ne prinde mai bine!

- Cazării vin şi se duc - zise iar Viscol - iară bulgarii rămân şi pot să vie în fiecare zi.

Domnul dete mâhnit din cap.

Acesta era simţământul care trebuia sâ-i cuprindă pe toţi, şi părintele Manea se-mpâcă cu gândul că Cornea va rămâne singur cu sârbii, pe care va fi putând să-i adune la vreme de mare nevoie.

Mai era însă unul care stătuse tăcut ca domnul şi nici măcar prin clipirea ochilor nu-şi dădea gândurile pe faţă, părintele Titu, bătrânul înţelept şi sfânt, care numai la zile de tot grele se cobora de la poalele Negoiului, unde-şi avea şederea. El le ştia toate ca dintr-o carte scrisă cu slove mari şi asculta cu luare-aminte numai ca să afle ce ştiu ceilalţi şi ce are să le mai spună ca să-i îndrumeze pc calea cea bărută de veacuri.

Acum el se ridică încet, oarecum în silă, şi ridică mâna ca şi când ar fi voit să zică: „Tăceţi, că am şi eu o vorbă!"

Om puţin ta trup, uscat de postul stăruitor, şi slăbit de bătrâneţe, i se cuvenea mai vârtos decât celorlalţi sâ odihnească, dar îşi petrecuse viaţa urcând şi coborând coastele munţilor şi numai stând în picioare era obicinuit să vorbească. îi era parcă gândurile i se înşiră mai desluşit, vorbele îi vin mai uşor şi cei cc-1 ascultă îl înţeleg mai bine când Ii se arată întreg.

- Nu numai de dragul câtorva răzleţi - grăi dânsul rostind vorbele rar şi cu glas moale -, ci pentru orişicare, chiar şi pentru cel mai ticălos trebuie sâ sărim cu toţîi. Neamul nostru a vecuk în mijlocul unei lumi care mereu se premeneste numai păzindu-se însuşi pe sine. Trupul acesta - urmă puindtwşi stânga pe pept - e unul, întreg, acelaşi în toate părţile lui, şi.orişiunde ar fi lovit, pc mine mă doare, tot eu sunt cel ce sufere. Tot aşa noi tori, neamul întreg, un trup suntem, noi înşine în orişicare dintre noi, şi orişicare ar fi lovit, lovitura toţi o primim, cu toţii suferim şi cu toţii avem să sărim ca să ne apărăm. N-avem să cercetăm nici numărul, nici felul celor ce

ne cheamă într-ajutor. Ne-am risipi cum s-au risipit alții dac-am cerceta câți şi cum trebuie să fie aceia cărora li se cuvine ajutorul tuturora. Au tremurat atâta timp părinții, bunii şi străbunii noştri în fața avarilor, şi voi ați văzut cum cele din urmă rămăşițe ale neamului lor, odinioară atât de puternic, au fost nimicite de bulgari în aceste văi şî ştiți cum seminția lor s-a stâns dc pe fața pământului. Cine a stins-o?! S-a stâns ea însăşi prin sine! Când puternicul împărat al Apusului s-a rădicat asupra lor, avarii nu s-au strâns cu toții la un loc, n-au sărit unii pentru alții şi, părăsându-se între dânşii, s-au părăsit înşişi pe sine. Nu e nimeni prea puțin pentru toți. în voi trăiesc părinții voştri, iară voi veți trăi în copiii şi în nepoții voştri, dacă sunteți vrednici de viață, şi vrednici sunteți numai ştiind să prețuiți viața, fie ea orişicât de ticăloasă, căci nu se poate şti dacă nu cumva tocmai din cei maî nemernici vor ieşi odată cei maî cu vârtute dintre urmaşi. Deopotrivă suntem cu toții şi la Fel trebuie să ne fie scumpă viața şi fericirea orişicăruia. Nu! nu sunt împregiurâri în care putem să ne zicem unii altora: ajutați-vă voi înşivă, că noi nu vă putem ajuta, E ori nu aşa?! întrebă el, ridicând glasul.

- Aşa să fie! strigară cu toții ridicându-se în picioare, cel dântâi domnul, el însuşi.

— Dar — urmă bătrânul preot de tot încet, ca să fie ascultat cu mai multă luare-aminte - fericitul Mane, care, răstignit deopotrivă cu Hristos pe cruce, alăturea cu Hristos sâ fie pomenit, a rânduit sâ ne stăpânim poftele, să ne înfrânăm patimile şi sâ ne ferim de vărsarea de sânge. Gata să fim totdeauna de a ne da viața unîi pentru alții, dară arma să n-o ridicam decât atunci când nu mai e alt mijloc de scăpare. Adunați roadele ostănelelor voastre, puneți la un loc tot ceea-cc ați putut aduna trăgându-vâ de la gură, dezbrăcați, dacă e nevoie, cele mai scumpe din vestmintele voastre, dați tot ceea ce aveți ca sâ-1 amețiți pe Budac şi să-1 înduplecați a se retrage.

- Si dacă nu-1 putem îndupleca? întrebă Manca, care ştia mai multe decât bătrânul înțelept.

- Plecați voi şi căutați scăpare în adăposturile munților, îi răspunse părintele Titu.

- Şi dacă nu ne lasă să plecăm?! întrebă iar Manea.

-Atunci şi numai atunci - grăi bătrânul - să sară cu toții, ca să vă deschidă drum.

- Iară pc vecini să-i lăsăm în voia lui ?! întâmpină iar Manca.

- Ei nu sunt noi! îi răspunse Cârnu.

- Dară suntem noi înşine noi! strigă Albu. Nişte nemernici am fi dacă i-am părăsi. Noi şi părinții noştri am încheiat învoială cu Crum şi cu Bogor, ne-am ținut totdeauna şi ne ținem şi azi de învoiala făcută, am dat şi dăm tot ceea ce ne-am legat a da, am păzit şi păzim cu sfințenie legătura şi voim să trăim în vecii vecilor în bună prietenie cu bulgarih Nu se poate dar ca Budac sâ facă din porunca stăpânului său ceea ce face. EI e un mişel răzvrătitor, care turbură pacea, şi ca pe un răzvrătitor avem sâ-1 lovim.

- Aşa e! strigară mai mulți deodată. Răzvrătitor esre!

- E fără îndoială răzvrătitor - întâmpină Crețu, scuturând din cap — dar nu avem să-1 certam cu pripire. Mai are încă să treacă timp până la sosirea cazărilor. Trece uşor chiar şi peste Dunărea umflată un om dacâ-şi ia inima în dinți, trec şi doi, şi câțiva, dar oştiri întregi numai încetul cu încetul răzbesc peste Şiret şi peste râurile ce se varsă în eh Apoi nici nu asupra noastră vin cazării; pe noi ne ating numai în drumul lor spre bulgari. Ne mai rămâne dar timp să trimitem solie cu daruri la Bogor, să-1 vestim că stăm gata să-i lovim pe cazări din dos şi să-I rugăm să-i deie lui Budac porunci ca sâ plece în calea duşmanului şi să ne mai deie şi alt ajutor. îl cunosc pc Bogor, căci am fost în atâte rânduri în solie la dânsul: e om mândru, dar doritor

de pace şi înţelept, cu mult mai înţelept decât ca mai ales astăzi să nu se bucure de învoiala pe care o are cu noi.

Abia acum îşi dete şi domnul părerea.

- Fără îndoială, grăi dânsul rostind vorbele rar şi apăsat. Deocamdată - urmă apoi întorcându-se spre părintele Manca - Cornea sâ-i spună chiar mâne că-1 rugăm să plece cu cetele iui spre Buzău. As vrea să nu să supuîe, căci nu e destul să ai învoieli, **CL** trebuie totodată să fii şi în fiecare clipă gata de a sili pe aceia cu care le ai să le tic în sfinţenie. Sâ sc îndărătnicească Budac, căci mult timp va mai avea să treacă fără ca vreun alt mişel să îndrăznească a face ca dânsul. Tăria noastră e paza neadormită şi hotărârea cu care lovim pe cei cc voiesc să ne calce!

Aceste erau vorbe dc domn, şi hotărârea era luată, deşi mai rămăseseră oarecare nedumiriri în suflete,

Creţu, care vorbea sârbeşte, era gata să plece şi astă dată în fruntea soliei peste Dunăre, iară ceilalţi luară înţelegere ca să se adune cât mai curând cu cetele lor dîn sus de cetatea Mâneşrilor pentru ca să-1 ieie, dacă va fi nevoie, la goană pe Budac, apoi să înainteze cu tocii împreună spre Ruzău.

- Numai să nu fie prea târziu! grăi părintele Manca zorit.

Avea însă ceva pc suflet şi nu-I ierta firea să nu-şi deie pe faţă focul.

în vreme ce Albu şi Creţu şi ceilalţi se adunaseră împregiurul domnului, părintele Titu stetea la o parte, dus pe gânduri.

Tânărul preot se apropie de cl.

- Nu sunt, părinte, - îi zise-nici acum dumirit: sc cuvine ori nu să părăsim în zi de mare primejdie pe vecinii noştri?

Bătrânul se uită lung la el.

- Două puteri sunt-răspunse - in lumea aceasta: lumina şi intunerecul. Zbuciumările vieţii toate din lupta dintre aceste două puteri izvoresc. Dacă noi, care am ajuns la cunoştinţa

adevărului, umblăm în căile drepte, vedem lumina şi sunrem stăpâniţi de duhul binelui» atunci dânşii, care nu recunosc adevărul, umblă în căile rârâcirii, stau în întunerec şi sunt stăpâniţi de duhul răului. Nu e între noi şi dânşii nici o apropiere: spurcată c fiinţa lor întreagă, şi ne spurcăm şi noi apropiindu-ne de dânşii. Biruinţa luminei se întinde perind ei şi crescând noi: nu-ţi păta viaţa stârpindu-i dar lasâ-i sâ se stârpească eHiişişt unii pe alţii, căci a noastră are să fie lumea după ce se vor fi stâns ei!

Tânărul preot rămase câtva timp cu mintea oprită în loc. îl strivea sâmţământul că nu poate să încapă-n mintea lui învăţătura pe care i-o dădea bătrânul înţelept. Ştia că aşa este, că aşa a fost din bătrâni, dar îi părea peste putinţă ca asa sâ si râmâie. îşi petrecuse copilăria şi (măreţele şi îşi petrecea acum viaţa între sârbi şi nu era în stare să-i vadă veseli fără ca să se înveselească şi el, nici sâ-i vadă suferind fără ca să le sară într-ajutor.

- Şi dacă dânşii ne iubesc? întrebă cl.

- E un semn că ui s-a-ntunecat fiinţa, îi răspunse bătrânul.

- De ce iui un semn că lumina a-nceput să pătrundă în sufletele lor? Nu, părinte! urmă el încâl/,indu-se. învăţătura aceasta e prea aspră, prea lipsiră de milă şi nu poate să pornească nici de la Mane, nici de la Hristos. Iubim pasărea ce cântă voioasă la cuibul ei, ne iubim turmele şi iubim cânele ce se târeşte la picioarele noastre.

- Toate putem să le iubim - îl întrerupse bătrânul -, căci toate sunt nevinovate în neştiinţa lor: nu putem însă sâ-l iubim şi pe omul stăpânit de duhul rău, căci iubindu-1 pe el, ajutători ai Necuratului ne facem!

- Nu, părinte, nu! întâmpină tânărul întetindu-se. Prin ce adecă ne-am deosebi noi de dânşii dac-am urî ca dânşii?! Ceea ce în noi e lumină e iubirea noastră, şi biruinţa luminei o întindem iubindu-i chiar şi când ei ne urăsc, învâţându-i sâ

iubească, făcându-i sâ cunoască adevărul, scotându-i de sub stăpânirea duhului cel rău. Pace şi bună rânduiala, trai tignit şi spor în toare are să fie în lumea aceasta numai dupâ ce roţi se vor fi luminat, toţi vor fi recunoscut adevărul, toţi vor fi ajuns să se iubească între dânşii.

- Niciodată oamenii nu vor înceta a se duşmăni între dânşii - grăi părintele Titu ridicând mâna - căci răul e tot atât de vecinie ca binele şi numai prin lupta dintre aceste două intră toate în fiinţă şî pier toate.

- Tocmai de aceea - urmă tânărul oarecum aiurind - nu e în trecerea noastră prin lumea aceasta nimic mai adimenitor decât sâ alergi, să osteneşti, să dai ceea ce este mai bun în tine, sâ suferi, sâ-ţi pui viaţa-n jnc ca să luminezi pe cei râmaşi in întunerec şi să-i scapi de pcirea cea vecinicâ!

Părintele Titu se uită cu înduioşare Ia el.

- Aleargă, tinere, aleargă - îi zise - căci e mare lumea largă şi suferind se-nţelepţeşte omul. -

IV

BUDAC

Toate vin în lumea aceasta ele de ele*

Nu era încă prea târziu; fiara înlănţuită tot sc mai zbătea,

„Mi-a părut numai!" şi-a zis Budac atunci dimineaţa, dupâ ce Ana plecase din cerdac.

„Poate că mi s-a părut!" zicea mereu, şi, o! ce n-ar fi dat ca să se încredinţeze dacă în adevăr i s-a părut numai.

Ce să deie?!

N-avea decât să se plimbe iar cum şi pe unde se plimbase atunci, şi dacă dânsa sc ivea iar ca atunci în cerdac şi nu se depărta când îl vede, era învederat că părerea nu e deşartă.

Iară ea s-a ivit şi nu s-a depărtat.

Cum?!

Aşa, din întâmplare. Ţinea şi dânsa să se încredinţeze dacă nu cumva i s-a părut numai. N-o chema nimeni; nimeni n-o vestea că dânsul se află acolo şi aşteaptă; era însă singură, căci părintele, soţuJ ei, alerga mereu şi mereu punea lucruri Iacale adeseori, şi mult era singură si trebuia sâ facă şi ea ceva.

O cuprindea un fel de ameţeala dureroasă când îi venea să se ducă, şi ameţeala aceasta creştea când se ducea, când îl vedea, când stetea sub ochii lui. Prea îi era senină viaţa şi era însetată de durere, iar durerea acestui joc copilăresc era nevinovată, ca întreaga ei fiinţă.

în lumea aceasta nu e însă stare: toate se prefac şi cresc ori scad.

„Nu cumva ea voieşte să-şi bată joc de mine?!" îşi zicea câteodată Budac, şi sângele îi năvălea atunci în obraji şi altfel mai mult roşii decât rumeni. A!... ce n-ar fi dat să se poată încredinţa despre adevăr!

Voia s-o vadă mai dc aproape, să privească în ochii ei, sâ pună mâna pe ea, dar nu mergând el la ea, ci aducând-o pe dânsa la sine. Ce n-ar fi dat să poată!

Şi el avea dreptate. Nu o dară, vâzându-1 stând ori plimbdndu-se de ici pe colo, Ana îşi zicea: „Tare c nebun, Doamne!" şi acel joc de-a ascunsele îi părea din ce în ce mai lipsit de farmec.

Nu o dată însă, răzbind prin nevoile vieţii, ne vine să credem că între om şi om, de ici până colo, mai trebuie sâ fie ceva afară de cele ştiute de noi, un fel de revărsare a fiinţei râvnitoare, prin care sufletele se ating si se simt unul pe altul. Ana a început în cele din urmă sâ se teamă - ea singură nu ştia de ce - deci de toate, şi numai în silă şi cu frică, din ce în ce mai rar ieşea în cerdac. Inima i se bătea tare când părintele ieşea

din cetățuie, şi greu îi era afară din cale viața când el nu se-ntorcea la timp.

Cu cât mai rar venea dânsa, cu atât mai nerăbdător se făcea Budac, care nu era obicinuit a se plimba ca un smintit pe sub cerdacuri,

într-una din zile el îi făcu semn să sc coboară şi să vie la d.

Ana rămase încremenită de spaimă. Ii venea să fugă, încât lumea îi părea prea rnică, dar nu era în stare să se mişte.

„Ce-am făcut?! îşi zise, tremurând în tot trupul. G>am ajuns?!" îşi zise iar, strivită de ruşine.

Ştia acum de ce se teme şi de ce are să se teamă şi, scăpată o dată din cerdac, ea nu mai găsea nicăieri adăpost, nici repaos. în conştiința ei, încă neispitită, vina cea mică creştea înspăimântătoare şi-o apăsa din ce în ce maî greu, şi în mii şi mii de chipuri i se înfățişau primejdiile în cart-şi vedea soțul dus îar în treburile Iui, căci nesăcar izvor de temeri şi de născociri e inima femeiască.

- Ce ai? o-ntrebă el, luându-o răpede. Nu pot cu să umblu în treburile mele fără ca să te găsesc plânsă când mă-ntorc?!

- Am ceva - răspunse ea — şi te rog să nu mai ieşi din cetate, că mor de grija ta,

- Nu se poate! grăi dânsul. Toată sârbimea e scoasă din minți şi trebuie să ies.

Ea începu să plângă şi, acoperindu-şi fața, i le spuse toate din fir în păr, una câte una, până la cea din urmă.

- Ți-a făcut scârnavul acela sămn să te duci la el?! strigă părintele Manea ca ieşit din fire. Vino cu mine! adaogă apoi, luând-o de mână.

- Unde mă duci?! Ce vrei sâ faci?! întrebă ea speriată.

- Vino , repetă el şi ieşi cu dânsa în cerdac, unde râmasără amândoi uitându-se spre tabăra lui Budac, ea tremurând de frică, iară el liniştit şi cu capul ridicat-

Lucrul acesta nu trebuiau să-1 facă.

Budac nu se maî plimba, ce-i drept, în dreptul cerdacului şi nu putea să ştie de ce anume Ana nu se mai iveşte de astă dată numai singură în cerdac, el se afia însă în tabără, trebuia mai curând ori mai târziu sâ-i vază, şi era destul atât ca să-si pearzâ sărita.

El tresări când îl văzu pe părintele Manea stând cu un fel de neruşinare acolo sus, drept, țeapăn, cu capul ridicat parcă ar fi voit sâzică: „Ce pofteşti, mă rog?!"

Budac se uită şi el tot aşa în sus şi. văzând că preotul nu sc mişcă din loc, ci mai vârtos îşi ridică capul, îşi strânse pumnul, nu-1 ridică, dar îl strânse, aşa, pe înfundate,

De dânsul n-avea nimeni sâ-şi bată joc!

Ziua următoare cetele risipire începură să se adune toate sub cetate. De ce?! Asta poate că Budac nici el însuşi n-ar fi ştiut s-o spună.

După învoiala cu Crețu, cetele aveau să râmâie risipite şi să plece după ce vor fi scăzut apele, una câte una, spre Dunăre. Budac zicea acum că el nu mai vrea aşa şi că n-are să-i deie nimanuia socoteală despre ceea ce face.

Aşa steteau lucrurile când s-au ivit focurile în culmile Vrancei, şi Cornea trebuia să plece la Târgovişte.

- Tu ai să rămâi aici, îi zise părintele Manea; am să mă duc eu!

Zadarnice au fost stăruințele deznădăjduite ale Anei, căci el a plecat şi s-a dus şi şi-a făcut treaba şi s-a întors întreg şi nevătămat. în timpul însă cât el a lipsit, Ana l-a văzut de o mie de ori mort şi a suferit chinuri care ar fi fost destule şi pentru zece vieți. Lacrămile n-au podidit-o însă decât în clipa când S-a văzut intrând pe poarta cetății.

- E bine! zise — mâne sc adună cetele noastre în fața lui, în timp de trei zile are să fie şi domnul aici, şi dacă nu pleacă, cu atât mai râu pentru dânsul.

A plecat Budac cu cetele lui.

Nu că ÎL era frică de cetele ce începuseră sâ se adune mai la deal ori de mânia Uu Bogor, dar ținea - aşa zicea el - sâ deie cât mai curând pept cu cazării.

Răsnfiau uşurați cei din cetate când bulgărimea a-nceput să ridice tabăra» Ana îşi făcea mereu cruce mulțumind lui Dumnezeu că i-a adus la timp de nevoie pe cazări, iară părintele Manea îşi ținea capul şi mai ridicat decât de obicei.

Puteau să răsufle cu toții mai uşor, putea să-i mulțumească Ana lui Dumnezeu, putea si părintele Manea să-şi ție capul ridicat, cl însă nu trebuia să iasă în cerdac când Budac îşi încalecă armăsarul, ca să plece.

Hi tot a plecat, dar uitându-se înapoi, iar şi-a strâns pumnul, şi de astă dată l-a si ridicat.

Cu inima îndoită-şi ridicase tabăra şi-n silă pleca, dar acum voia cu tot dinadinsul sâ se depărteze. Înaintând apoi spre Buzău, se uita des înapoi la cetățuia posomorâtă, şi cu cât mai dc departe o vedea, cu atât mai râu îi era scurmară inima de pornirea de a o face iar ziduri pustii, cum atâtea veacuri de-a rândul fusese.

în vreme ce el sc depărta, în tabăra muntenilor era veselie ncturburară de nimic. Ici câțiva voinici jucau împregiurul unui fluieraş, colo un bătrân spunea povesri, dincolo căpeteniile steteau la sfat, iar pe la margini se auzeau doine cântate legănat şi cântece din bătrâni.

Ziua următoare însă inimile au început să fie cuprinse de îngrijorare şi fețele se făceau din ce în ce mai întunecare. De pe Argeş au sosit de tot puțini călăraşi, de pe Dâmbovița nu veniseră destui, iar de pe Ialomița coți se aşteptasărâ la mai mulți. Mai greu încă îi apăsa pe toți ştirea venită de pretutindeni că adunarea gloatelor de sârbi e peste putință, l£ intrase în inimi credința că pc cazări duhul pcirii i-a trimis şi că orişice apărare e zadarnică, orişice luptă, un mare păcat. După toate aceste, domnul nici a patra zi dupâ plecarea lui Budac nu sosise.

Vorba era ca oastea sâ înainteze până la apa Buzăului, iar acolo sâ-i hârțuiascâ pe cazări la trecere şi sâ-i împingă spre Dunăre pentru ca văile şi poalele dealurilor să tămâie ferite de prădăciunile lor. Temerea era dar ca nu cumva, întârziind domnul, oastea să nu mai poată sosi la timp şi cazării să treacă Buzăul fără de luptă, căci atunci nu mai era chip de a-I opri în loc.

Toată nădejdea era în cetele lui Budac, care acum trebuiau să fie trecute peste Buzău.

Sosit, în sfârşit, tocmai a cincea zi, domnul era mâhnit de nerăbdarea cu care fusese aşteptat, şi oastea, abia vreo şase mii de călăraşi, a pornit tăcuta si a înaintat încet spre Albeşti, unde aveau să aştepte câmpinenii şi feciorii lui Crcțu, cu cetele dc la Urlați şi de la Bucov.

Era pe-nnoptate când s-au oprit să facă primul popas.

Tabăra în curând s-a liniştit, şi prin întunericimea nopții se vedeau în toate culmile, şi mai pc aproape, şi mai pc departe, focurile care vesteau năvala cazărilor. Ei se aflau, poate, deparre, dar spaima se lățise şi focurile ardeau pretutindeni unde ea străbătuse, până departe în valea Oltului. Văzându-lc prin culmi, oştenii obosiți de drum erau duşi cu gândul la ai lor, vorbeau încet între dânşii si parcă o grijă viuâ îi apăsa pe toți.

în curând însă o mişcare nelămurită se stârni în tabără, ca şi când s-ar fi pornit deodară un vânt rece.

Se zvonise că Budac nu se află înainte. Trecuse, ce-i drept, pe acolo, dar apoi a dat la dreapta şi a cotit-o spre Dunăre.

Aşa ziceau cetaşii veniți despre Buzău.

— Nu cumva?!... strigă Cornea sărind în picioare.

îi trecu, parcă, un fier roşu prin inimă.

îi lăsase pe ai săi numai cu câteva slugi în cetate şi-i ştia duşmăniți de Budac.

El alergă la cortul domnului, hotărât să ceară voie de a se întoarce cu câteva sute de oameni înapoi.

- E greu să mergem înainte fără ca să ne fi dumirir unde se află Budac, îi zise ei domnului, care sta cu câțiva dintre ai săi în fața cortului. Nu ne rămâne decât să trimitem pe câțiva dintre cetaşii Crețulcştilor, care-şi au caii odihniți, ca sâ cutriere în timpul nopții câmpia şi să deie de urma lui Budac.

- Cc ne pasă nouă de Budac?! întâmpină Strâmbii.

- Rău n-ar fi - grăi domnul - , dar nici marc nevoie nu este. Orişicare ar fi gândurile lui Budac, noi mergem înainte şi nu mai avem timp de perdut.

- Se poate însă ca Budac sâ sc fi abătut din drum pentru ca să se-nroarcă iar la Măneşti.

- Asta nu-mî vine s-o cred - întâmpină Cârnu - şi chiar dac-ar fi să mă pot teme dc aşa ceva, nu putem să ne-ntoarcem si noi,

- Câteva sute ar fi destul pcnrru apărarea cetății.

- Si carc-ar fi aceia pe care i-ar ierta inima să plece din tabără când duşmanul poate să sosească, dacă nu mâne, poimâne?! înrrebă Strâmbu.

- Suntem şi de altminteri prea puțini - grăi domnul - şi trebuie să dăm zor înainte. N-au cei de la Măneşti decât să părăsească cetatea şi să fugă şi ei la munte.

Fără îndoială că aşa şi făceau dacă nu l-ar fi socotit pe Budac departe peste Buzău.

Era o fierbere înăbuşită în tabără. Adunați grămezi-grămezi, oamenii vorbeau încet, unii mai aprinşi, alții mai potoliți, dar toți în viuă nelinişte. Mulți ar fi fost gata să se întoarcă la Măneşti, ba erau şi dc aceia care> ştiind că Budac nu se afla înainte, se temeau ca nu cumva cazării să fie aproape, pe unde se vedeau focuri, [şij ar fi dorit ca oastea întreagă sâ se retragă peste Prahova. Nu i-a rămas însă, în cele dîn urmă, lui Cornea decât să aleagă câțiva voinici cu cai buni şi să-i trimită în goană marc la Măneşti, ca să ducă vestea despre temerile lui.

Orişicât de întins ar fi gonit însă, aceştia nu puteau să sosească decât târziu după miezul nopții, şî încă pe-nserare sârbii din împregiurimile Măneştilor au pornit armați cu topoare, cu coase şi cu ghioage spre cetate.

Se iviseră pc ici, pe colo, răzleți şi pânditori, bine cunoscuții călăreți ai lui Budac, şi sârbii, bănuind că ei umblă cu gândul de a da năvală asupra cetății, nu mai țineau seamă de prevestirile proorocilor, ci, ridicați de Burete, bătrânul inimos, se adunasâră cetc-cetc, oameni în putere, băietani şi moşnegi, şi alergau să-1 apere pe preot.

Părintele Manea era şi el om inimos şi cu mintea limpede. Vărsări de sânge însă el nu văzuse în viața lui şi nici nu voia să vadă. El îşi perdu dar capul când sârbii începură să sosească, făcând larmă îngrozitoare. Sc adunaseră în curând aproape o mic de oameni, destui ca să poată apăra cetatea; el se-nfiora însă când sc gândea la grozăviile luptei şi se uita milos Ia Ana, care umbla tremurând după el. îi ^ra, cu toate aceste, frică să iasă dîn cetate, căci din spusele sârbilor nu se putea dumiri dincotro vine Budac. Pe când dar sârbii făceau lăruiuind pregătirile de apărare, cărau bolovani pe ziduri şi puneau pe foc cazane, ca sâ fiarbă apă, el alerga zăpăcit de ici până colo, lovindu-se de toate, schimbându-şi mereu hotărârile şi întrebând mereu pe Ana, care-i răspundea la toate cu da!".

Era spre miezul nopții când el îşi luă în cele din urmă inima-n dinți şi, ieşind cu Ana din cetate, plecă spre Cricov, ca să-1 treacă şi sâ apuce spre Prahova, la deal.

Sârbii-1 însoțiră acum mai potoliți.

Nu-i este însă dat omului să-şi schimbe după bunul lui plac rostul vieții, şi tocmai fugind el s-a aruncat în primejdia, de care ar fi scăpat, poate, dac-ar fi rămas în cetate,

Budac era om trăit în hărțuieli şî nu umbla orbecăind. Hotărât o dată, el a stat la pândă şi şi-a luat măsurile.

Va fi ştiut el care îi sune gândurile. Tovarăşilor săi le spunea că ţine s-o aducă pe Ana roabă stăpânului, care avea multă slăbiciune pentru tot ceea ce e frumos, şi frumoasă era Ana.

Îndată dar ce oastea muntenilor s-a depărtat spre Albeşti, bulgârimea s-a risipit şi s-a strecurat pitiş prin dosul ei spre dealuri, ca să taie retragerea spre munţi.

Pe la miezul nopţii, după ce preotul si însoţitorii lui îşi găsiră vad şi trecură peste Prahova, se iviră din roate părţile prin întunecimea nopţii călăreţii lui Budac.

Sârbii se-ngrămădiră împregiurul fugarilor, iar părintele Manea îşi făcu de trei ori cruce, luă sâcurea de la Burere, care nu se depărta de el, şi o cuprinse pe Ana cu braţul stâng.

- N-aibi frică - ii zise - căci în paza Domnului suntem.

Vara, în zile de secetă srâruitoare, se stârneşte ici-colo pe câmpia largă vârtejul şi trece învălmăşindu-le toate încetul cu încetut de-a lungul drumului ce însuşi îşi croieşte.

Aşa s-a încins acum lupta cu călărimea, care dete năpraznic năvală. Nu mai avea părintele Manea timp să gândească, nici răgaz să-si deie seamă despre ceea ce face si despre cele ce i se întâmplă. Sâmţea numai că loveşte şi se dă mereu înapoi, auzea împregiurul său răcnete şi vaiete, şi iar lovea si iar se dedea înapoi. Că l-a văzut pe Budac şi că l-a lovit, asta îi era viuă în minte, dar că nici Burete, nici Ana nu mai e lângă dânsul, asta n-o sâmţea.

Peste câtva timp el se pomeni singur pe malul râului. Trecuse vârtejul peste eh Sârbii parte zăceau morţi ori răniţi în urmă, parte se risipiseră, parte fugeau alungaţi de călărime pe râu Ia vale.

El însuşi era întreg si nevătămat.

Dar Ana? Ea ce se făcuse?!

O! ce n-ar fi dat dac-ar fi putut s-o găsească între răniţi, fie chiar şi între morţi! Da, iot mai bine, de o mie de ori mai bine moartă decât pângărită.

Nu era însă numai singură dânsa.

„Unde e?! dulcea nădejde a vieţii mele, copilul meu, unde este?!" strigă el, puindu-şi mânile-n cap si umblând ca ieşit din minţi, ca să caute prin întunerec morţii şi răniţii ce rămăseseră risipiţi pe câmp, ici unul câte unul, colo grămezi mai mici ori mai mari, după cum sc învârtejise mersul luptei.

Buiguiată pe cât dc fioroasă, pe atât de zadarnică!

Pentru ca să poată găsi, el trebuia să aibă ochi ca să vadă, inimă tare ca să se poată uita şi minte liniştită ca să ştie ce caută şi să-şi deie seamă despre ceea ce vede. Ochii îi erau însă împâingeniţi, inima îi bătea pe zvâcnite şi mintea i se întunecase, căci gemer.de răniţilor o sfâşiaţi *şi* feţele celor morţi în chinuri grele o umpleau de groază. El se-nvârtea dar fugind de ici până colo într-un cerc dîn ce în ce mai restrâns. Până chiar şi caii, care, rămaşi fără de stăpân, păşteau cu frânele-n picioare, i se păreau nişte fiinţe de mărime fioroasă.

Deodată el rămase-ucremeuit.

Ia picioarele lui zăcea trupul greu al lui Budac, Lovit cu toporul în crucea peptului, el căzuse pe spate şi era acum întins cu faţa liniştită spre cerul senin.

îi era acum viuă-n minte clipa când l-a lovit şi-şi dete scamă despre fapta cc săvârşise!

,,Iarră, Doamne, fărădelegile lui - grăi dânsul plecând fruntea şi încrucişându-şi braţele pe piept - şi mânia ta să cadă întreagă supra mea, nelegiuitul, care mi-am spurcat darul prin vărsare dc sânge!"

întorcându-se apoi, el se depărta cu pas grăbit, ca să iasă din această lume a morţilor, dar nu mai putea să-şi deie seamă dincotro a venit şi pretutindeni dedea peste morţi şi peste răniţi.

în sfârşit se ivi departe, la dreapta râului* un foc, care creştea răpede şi se-ntindea.

Era cetăţuia Măneştilor, care ardea.

Manea sc răpezi spre cel maî apropiat dintre caii rămaşi dc pripas - era armăsarul lui Budac - se aruncă-n şea şi porni pe zarea focului.

Se albea de ziuă când el a sosit sub zidurile negrite de fum.

Se risipiseră sârbii, se depărtaseră cetele lui Budac, şî el se afla singur în fața focului» care era pe sfârşite.

Descăîecând, el îi dete calului frâul peste grumaji, apoi se aşeza pe un petroi căzut de pe ziduri si rămase timp îndelungat stând cu manile lâsate-n jos şi cu capul dat pe umărul stâng, perdut cu desăvârşire în gânduri mistuitoare,

„Ce fac eu acum?! îşi zise în cele din urmă. A! Grozav *c* de lungă viața, şi nemiloasă c moartea, care fuge când o cauți!"

Un singur gând maî era lămurit în sufletul lui: că are s-o caute şi că repaos nu va putea să găsească până ce n-o va fî găsit pe dânsa.

Se vedea însuşi pe sine luându-şi toiagul şi umblând pribeag prin lumea largă, ca s-o caute pe ea, om fără dc rost şi fără căpătâi, care nu mai e nicăieri acasă la el.

Dacă n-ar fi fost atât de cu desăvârşire perdut în gânduri, cl ar fî văzut de acolo din deal că» departe spre Albeşti şi mai pe aproape, mai ard şi alte focuri, dar nu focuri care vestesc aprupiarea cazărilor, ci focuri ramasc-n urma lor.

Cam pe timpul când părintele Manea ieşise din cetățuie, cazării se iviseră fără de veste în fata taberei de la Albeşti.

Nepregătiți, muntenii abia au avut timp sâ sară în picioare şi să-ncaleec. De o luptă stăruitoare nu mai putea să fie vorba. Ca luata de vifor s-a risipit mica oştire a lui Radu, care, încălecat, gonea în toate părțile şi-şi încorda toate puterile ca sa-i adune pe ai săi şi să țină pept cu năvălitorii.

Zadarnice î-au fost însă silințele.

Manea şedea încă pc pietroi când primii călăreți s-au ivit prin apropierea lui, fugari ce-şi goneau duşi de groază caii plini de spumă şi istoviți de prea marile opintiri.

El sări în picioare şi se-ntoarse cu fața spre Albeşti.

I-argă se-ntîndea câmpia înaintea lui şi ca un puhoi fără de margini se revărsau peste ea, venind în goană sălbatică, cele două oştiri, muntenii risipiți mai aproape, iar cazării, cete mari, grele şi fără dc număr, încât pământul se clătina, parcă, legănându-se sub ele.

Privcliştc măreață în grozăvia ei, care îi întuneca iar mintea, încât nu mai putea să înțeleagă rostul omului pe pământ.

Una ştia numai; una aflase de la fugarii ce treceau gonind pe lângă dânsul: că Radu, domnul, a rămas mort pe câmpul de la Albeşti.

„Domnul!... copilul!... nădejdea zilelor care vin!" strigă eh

Era peste putință ca fugarii sâ răzbească pe caii lor istoviți destul de curând până la Târgovişte.

El alergă iar la armăsarul lui Budac, încalecă şi porni în săltare spre Târgovişte, ca să ieie copilul şi să-1 ducă la munte.

V

BORES

Două sute de ani aveau în curând să se împlinească de când Asparuh, descălecătorul, ridicându-si de la gurile Dunării poporul, a trecut în fruntea lui pe țărmul drept al marelui râu, i-a supus pe sârbii slăbiți de certuri şi a întemeiat, puindu-şi scaunul la Prislav, stăpânirea bulgărească.

Boris ținea ca, atunci când cele două sute de ani se vor împlini, lumea toată să ştie că temeliile aşezate de marele său înaintaş sunt trainice si să sâmtă că bulgarii, crescând mereu în putere, şi-au păstrat stăpânirea şi ridicându-se au s-o întindă în lungul veacurilor viitoare.

Deşi urcat abia dc câţiva ani în scaun, el era temut de vecinii tui, atât de rorneii îngâmfaţi, cât şi de sârbii despre apus, cu care de curând avuse război, se socotea stăpân si pe ţărmul stâng al Dunării si avea legături de prietenie cu Rasttslav, puternicul duce al moravilor, ba chiar şi cu Ludovic, împăratul Apusului,

Văzând dar dispreţul cu care cei mai apropiaţi dintre vecinii lui, romeii iubitori de pompă, priveau spre ţara lui, el se sâmţea jignit de starea încă tor asiatică în care se afla poporul său înăsprit în lupre necurmare, şi cu o râvnă nepotolită câura (ot ceea ce putea să-I apropie de poleiala bizantină.

Bizantină era toată rânduiala vieţii lui; bizantină îi era mobila, şi în felul bizantin îsi ţinea masa; cl şi curtenii lui luaseră portul bizantin; căpeteniile oştirii lui erau armate ca romeii; negoţători, meşteşugari, artişti şi oameni de ştiinţă, dacă ştiau să treacă drept bizantini, aveau mare trecere la curtea lut.

Un singur lucru îi mai lipsea: firea de om simplu n-a putut să şi-o schimbe.

Ştiindn-i pe romei numai din ceca ce păreau putinii ce se abăteau în treacăt pe la curtea lui şt după poleiala lucrurilor ce t se aduceau dc la Constantinopol, el îşi făcuse gândul câ toate sunt cum par, câ cultura le netezeşte, le moaie, le subţiază şi le îndulceşte toate, era jignit de tot ceca ce trece peste măsura cuvenită şi se întreba în fiecare clipă dacă ceea ce face, ceca ce zice, chiar şi ceea ce sâmte ori gândeşte se potriveşte ori nu cu poziţiunea lui de stăpânitor.

Om mai mult scurt decât înalt, cu capul mare, cu ochii mărunţi şi cu obrajii plini si rotunzi, el era cuprins de viuă îugrijare când vedea câte un om gras şi pântecos şi, ştiindu-sc mâncăcios, se punea însuşi pe sine la post, sc lipsea dc dulceaţa somnului, se canonea în fel de fel de chipuri, ca nu cumva să se-ngraşe şi el.

Ostenii lui, între care mulţi sârbi, erau oameni mari şi greoi, Cu feţele aspre, cu privirea încruntată si cu pletele lâţoase, vorbeau tare şi cu glas răguşit si călcau ţeapăn de răsuna pământul sub paşii lor. Văzându-i aşa, el îşi îngrija faţa, ca peliţa să-i fie moale şi subţire, îşi tundea părul, dar nu atât de scurt ca bulgarii, care purtau un fel de turban, şi-1 netezea mereu, le zâmbea tuturora mai ales din ochi şi, vorbind, făcea gesturi puţine şi scurte si rostea vorbele încet şî cu glas limpede, iar umblând, călca mărunt şi cu băgare de seamă, ca nici el însuşi să nu-şi audă paşii.

Potrivită cu toate aceste era şi slăbiciunea lui ca femeile care-i împodobeau curtea sâ fie frumoase si la trup, şi la chip, încât ochii tuturora să se oprească cu uimire asupra lor; de aceea nici nu ţinea ca ele sâ poarte vălul, ceea ce la bulgari se obicinuia.

Firea îi era însă şi ea ca portuh

Nu i se cuvenea, în gândul lui, unui stăpânitor să fie ca alţii, ci mai îngăduitor şi mai milos. Deşi pătimaş şi aspru din naştere, el se bucura din toată inima când putea sâ-şi arate puterea mângâind pre cei mai prejos de dânsul ori iertând pe cei vinovaţi din nesocotinţă şi era mâhnit când îşi perdea răbdarea, când era nevoit să certe ori când stetea la îndoială dacă nu cumva i-a făcut cuiva o nedreptate. Nu era mulţumit să pară numaî, ci ţinea să şi fie cum el îşi închipuia pe adevăraţii stâpânitori.

Totdeauna dar, când sosea la curtea lui vreo solie ori vreun om pe care-1 socotea între cei aleşi, el se sâmţea în grea strâmtorare. Curtea lui nu se potrivea deloc cu întregul lui fel dc a fi, si cel mai adimenitor dintre visurile lui era să aibă un palat mare şi înzestrat cu toate podoabele, dacă nu chiar ca cel de la Constancinopol, cam la fel cu el.

încă pe la începutul domniei sale cei mai vestiţi dintre arhitecţii de la Constantinopol îi făcusără planuri, pe care mereu le schimba, şi de ani de zile lucrau zidari, pietrari şi alţi meşteri de la Adrianopol şi din Tesalia la zidirea croită-n mare,

care trebuia neapărat sa fie gara de împlinirea celor două sute de ani.

Deocamdată se terminase partea în care se afla întinsa sală de tron, pe care Boris ținea s-o aibă cât mai curând, pentru ca sâ-si poată desfăşura în ea curtea când primea soliile ce-i veneau până chiar şî de la califul din Bagdad.

I.a zugrăveala sălii lucra de mult timp acum, dimpreună cu opt ucenici ai lui, marele zugrav de icoane părintele Metodiu, ucenic şi el al între fericiți pomenitului l^azâr, căruia împârarul Teofil, tatăl Iui Mihail III, îi arsese manile cu fier roşu ca să nu mai poată ispiti pe credincioşi prin icoanele zugrăvite de dânsul.

E mare răutatea omului şi fără de număr sunt rătăcirile minții lui.

Timp de două sute de ani aproape fusese lumea creştină zbuciumară dc lupta dimre iconoclaşti, care sfărâmau icoanele ca pe nişte idoli, şi iconoduli, care se închinau la ele ca la nişte puternice mijloace pentru întărirea şî răspândirea credinței. Multe pusriiri s-au făcut şi valuri a curs sângele în lupta aceasta, şi în curgerea ei nu unul dintre cei mai aleşi ai acelor timpuri s-a stâns cu moarte groaznică ori a suferit chinuri grele, ca l^azăr.

Zugravii de atunci nu erau, dar, ca pictorii de astăzi, numai nişte fericiți muritori, pe care firea cea darnică i-a înzestrat cu puterea de a farmecă inimile mângâind vederea prin forme frumos plăsmuite şi prin colori armonios aşezate, ci totodată si luptători neînfricați ai credinței, vestitori însuflețiți ai adevărului, inimi pline de un dor sfânt, jertfe nu o dată ale iubirii lor de oameni.

Aşa era mai vârtos părintele Metodiu.

Fruntaş între fruntaşi, ales prin naştere, prin ştiința şi prin marile daruri fireşti *cu care era înzestrat, el era prieten al lui Photie şi al Iul Mihail III şi fusese, mai nainte de a se fi călugărit, cârmukor al Tesaliei. Numai după lungă chibzuire

şi numai cu gând hotărât a luat dar sarcina de a zugrăvi la cunea păgânului Boris.

Socotindu-sc trimis de Domnul, el ştia ce are să facă şi nici nu cerea, nici nu primea îndrumări de la nimeni, iar caganul se uita cu mirare la eh asculta cu sfială vorbele lui, se sâmțea înălțat ştiindu-l la curtea lui şi-şi dedea mai vârtos silința sâ fie întru toate potrivit cu pozițiunea lui.

O singură dorință ar fi avut Boris: ca undeva, fie chiar şi mâi la o parte, sâ fie zugrăvit, dacă se poate, şi Asparuh, şi Crum, şi Presiam, părintele său.

Dorința aceasta era un semn de bună pornire sufletească, dar împlinirea ci era lucru de tot greu.

După înțelegerea luată cu Photie şi cu alți mai mari ai creştinătății, părintele Metodiu avea să zugrăvească pe întinsul boitei învierea morților, pe peretele de la dreapta fericirile raiului, iar pe cel de la stânga muncile iadului.

Era învederat că Asparuh, Crum şi Persiam, toți trei păgâni fără dc milă, care făcuseră atâta vărsare de sânge şi săvârşiseră atâtea strâmbarăți, erau de o mie de ori vinovați şi nu puteau să aîbă loc decât pe peretele din stânga.

Ar fî fost însă o prea mare lipsă de cruțare să-i înfățişeze suferind muncile iadului. Prea l-ar fi mâhnit pe Boris cel cu inima deschisă pentru lumină şi adevăr, prea l-ar fi înstrăinat arătându-i cerul lipsit de milă, şi nici nu puteau neştiutorii cagani să suferă muncile îadutut deopotrivă cu păcătoşii, care au ştiut adevărul şi n-au voit să-1 înțeleagă, au auzit porunca şi n-au voit sâ i sc supună.

Părintele Metodiu a hotărât dar să-i înfățişeze pe peretele din dreapta, dar nu ca fiind părtaşi la fericirile vecinice, ci stând umiliți şi plini de căință la porțile raiului şî cerşind iertarea cerească.

Părintele Metodiu şi ucenicii lui lucrau cu uşile închise, ca nimeni şi mai ales Boris el însuşi să nu poată vedea zugrăveala

decât atunci când ea va fi fost întreaga şi desăvârşită în toate amănuntele ei.

Meşteşugarii însă şi salahorii, care mai aveau de lucru în sală, se uitau cu un fel de uimire fioroasă la sfinţii zugrăviţi de un sfanţ şi spuneau şoptind cum oamenii sculaţi din morminte stau goi ca Adam în faţa lui Dumnezeu şi cum tot got sunt munciţi pentru păcatele lor, şi până departe peste Dunăre se dusese din om în om vestea că se apropie cea din urmă zi, când oamenii vor avea să steie toţi goi, unul ca altul, în faţa lui Dumnezeu.

Cu neastâmpăr din zi în zi mai viu aştepta dar Boris ziua în care i se vor deschide uşile mari ale sălii şi i se va dezveli în întregimea ei minunata zugrăveală care pusese lumea în fioroasă aşteptare.

Deşi însă pc Ia începutul primăverii, când venise vestea că Budac e nevoit să aştepte retragerea apelor, totul era gata pentru dăzvelire, părintele Metodiu ţinea să o mai amâne.

Se-ncepuseră la hotare hărţuielile cu romeii, sosise vestea despre înaintarea spre Dunăre a cazărilor, şi inima lui Bogor nu era liniştită şi primitoare, mintea lui nu era limpede şi deschisă pentru adevăr.

Când Creţu a sosit în fruntea soliei trimise de Radu, părintele Metodiu a primit de la Constantin, fratele său mai mic, înştiinţarea că va sosi în curând şi el în fruntea unei solii, care vine cu daruri frumoase şi cu propuneri dc pace şi va trece apoi şî la cazări, împăratul hotărâse ca părintele Metodiu să se pună el însuşi în fruntea acestei solii.

Dezvălirea s-a făcut dar numai după sosirea soliei romeice şi după încheierea învoielilor de pace, fiind de faţă şi Damian, marele visriernic al lui Mihail III, precum şi Constantin, podoaba neamului omenesc, fratele mai mic dc ani, dar mat mare prin daruri sufleteşti, ucenic, alăturea cu Mihail UI, al lui Photie.

S-a luminat curtea lui Boris când încă tânărul Constantin a intrat în ea, şi inimile toate au tresăltat sub privirea caldă a marilor lui ochi albaştri, care pândeau însetaţi de cunoaştere sub fruntea naltă, lată şi rotundă, iară limba slavonă, a^a cum el o vorbea şi o rostea, întrecea prin dulceaţa ei închipuirea tuturora şi-i farmecă chiar si pe cei mai înăspriţi la fire.

„O, fericit împăratul care are asemenea curteni $i sfetnici!" îşi zicea în gândul său Boris cel sărac, care nu ştia că nu e destul sâ-i ai, ci trebuie să fii şi vrednic de dânşii.

în clipa când s-au deschis uşile, ucenicii părintelui Metodiu şi clerici aduşi dinadins de la Patriarhie au început sâ cânte în cor ***îngerul a strigat,*** irmosul învierii.

Dupâ obiceiurile vechi ale bulgarilor, nimeni tiu avea voie sâ se apropie stând ori mergând de caganul care cu nimeni nu era deopotrivă. Chiar şi la masă el srerea singur, deosebit de curtenii lui. Deşi nu ţinea la obiceiurile vechi, Boris se socotea dator de a-1 păstra pe acesta şi a intrat însoţit numai de cei doi fraţi în sală. Abia după ce el se aflâ în mijlocul sălii au intrat în rândul rangului lor curtenii şi s-au înşirat la dreapta, apoi cele mai frumoase dintre femeile lui, vreo treizeci, şi au trecut, ridicându-şi vălul, Ia dreapta.

Ascultând cântarea, caganul stetea buiguit şi se uita cu ochii împăingeniţi şi oarecum sperios când la cântăreţi, când la zugrăveala din care nu putea să-şi desluşească nimic. Se sâmţea ca-n faţa unei mari primejdii, i se prefăcuse, parcă, deodată întreaga fire, şi picioarele abia-1 mai ţineau.

- Ce-a fost aceasta? întrebă el mai dezmeticit după ce corul sfârşi irmosul.

-Aşa se cântă în bisericile noastre, îi răspunse Consranrin.

- Foarte frumos! grâi Boris. Se cântă totdeauna aşa?

- Nu, numai la sărbătorile mari.

- Şi la sărbătorile mari - întrebă iar Boris - se cântă pretutindeni aşa?

- Nu» îi răspunse părintele Metodiu. I-a curtea împărătească, la „Sf. Sofia", la Patriarhie şi la alte biserici mai bogate» unde se închină mai-marii împărăţiei.

- împăratul cântă şi el? urmă Boris, care dorea sâ le ştie toate.

Cântau împăraţii. Leon V a fost ucis în ziua de Crăciun, în timpul utreniei, tocmai când cânta ***Fericirile.*** Părintele Metodiu o ştia aceasta, căci nu mai era copil mic când ucigaşii au ridicar în scaun pe Mihail 11, gângavul, bunicul lui Mihail HL Era însă de prisos să i-o mai spună şi lui Bogor.

- Cântă, aşa, câteodată, îi răspunse dar, apoi ridică ochii spre boltă, ca Boris sâ-i ridice şi el pe ai săi.

- Frumos, foarte frumos - grăi iar Boris - fericind în gândul lui pe împăraţi şi pe mai-marii împărăţiei.

E zguduitor efectul pe care-l produc artele plastice asupra oamenilor nedeprinşi cu ele. Copiii sc sperie de icoane şi încă mai mult de chipurile cioplite, şi tot ca copiii sunt şi oamenii mari care n-au văzut încă adevărate opere de artă. Obicinuiţi a vedea numai oameni din oase şi came, al cărora suflet se oglindeşte în trăsăturile feţei şi în jocul ochilor, dânşii iau icoanele drept un fel de stafii pline de o putere atoatecovârşitoare.

Uîtându-se la zugrăveala de pe bolta întinsă, Bogor, care nu mai văzuse nici el icoane, era mai mult înspăimântat decâc cuprins de uimire- Bărbaţi, femei, copii şi moşnegi i se păreau ca ieşind din bolta de zid. Le vedea mişcările, se sâmţea. atins de privirile ochilor lor viu mişcaţi, şi stările sufleteşti reproduse-n feţele lor, nespusa fericire a nevinovatului, care în clipa învierii saltă din mormânt, spaima nelegiuitului» care-şi vede Judecătorul, umilinţa rătăcitului căit, care cerşeşte iertare, blândeţea îngerilor şi asprimea dreptului judecător, toate se amestecau de-a valma în sufletul lui, şi mult timp el a stat privind în tăcere.

- Toate aceste ce sunt? îl întrebă el în cele din urmă pe părintele Metodiu.

- Aşa avem să ne închipuim cea din urmă zi de viaţă omenească pe pământ, îi răspunse.călugărul. Stăpânitorul a toate, care toate le-a făcut şi toate le ţine, se va cobori atunci precum vezi, ca să judece pe cei vii, şi morţii vor învia, ca să-i judece şi pe ei.

Caganul sc uită lung şi cu mai încordată luare-aminte la bolta.

- Care va să zică* aşa vor învia morţii! zise el într-un târziu.

- Nu — întâmpină Constantin — noi, oamenii vieţuitori, aşa avem să ni-o închipuim învierea Ion Nimeni, vieţuind încă, nu poate să ştîe care e starea în care se află cei morţi şi cum va fi învierea lor.

Boris nu se îndoia că moartea e numai trecere la altă viaţă. O ştia aceasta şi de la supuşii săi slavi, care au crezut totdeauna ca sufletul, care e răsuflare curată, nu piere nici după moarte, ci trece în rai. Era însă altă nedumerire în mintea lui.

- Vor învia însă morţii aşa cum îi văd aici - întrebă el - având trupuri ca oamenii vieţuitori?

- Aşa vor învia! — răspunse Constantin - întru toate cum au fost fiecare în clipa morţii sale.

- De ce?

- Pentru că Judecătorul e mai presus de toată înţelegerea omenească drept, îi răspunse multştiutorul tânăr. Judecata nu sufletelor, cî oamenilor li se foce, iară om e numai sufletul întrupat, întruparea - urmă el luându-şi avânt - e darea în această viaţă pe faţă a sufletului; trupul e oglinda fiinţei sufleteşri, unealta Necuratului şi izvorul a toate păcatele; el e întunerecul în care se perde lumina pururea nestânsâ a sufletului: cu el are ***sâ*** sieie fiecare în faţa Judecătorului, căci vina cea mare a omului e de a nu-şî fi stăpânit relele porniri ale trupului. Multe i se iartă celui neputincios, şi aspră e

pedeapsa celui înzestrat cu puteri depline. E nevinovat copilul lipsit de pricepere şi încă nedestoinic de a se stăpâni pe sine; vrednic c de mila cerească orbul, surdul, mutul, ologul, orişicare muritor muncit de neputințe trupeşti; neîndurător e, în dreptatea lui, Domnul numai faţă cu cei întregi şi trupeşte, şi sufleteşte.. Sta-vor săracii şi neputincioşii - strigă el ridicând mâna - umiliți şi plângători în fața judecății, şi Domnul se va îndura dc dânşii, ti va ridica pe ei şi lc va deschide porțile raiului; bogaţii însăşi puternicii se vor cutremura dc asprimea feţei Judecătorului, şi cu cât mai mare-ți este puterea în lumea aceasta, cu atât mai multe îti sunt datoriile, cu atât mai grea răspunderea, cu atât mai înfricoşată are sâ-şi fie învierea!

Boris cel plin de conştiința puterii lui se cutremură.

- Dar cum se mai învie trupul — zise el — după ce a fost nimicit cu desăvârşire?

- Asa cum tot din părticele nevăzute s-a făcut în timpul viețuirii pământeşti, ii răspunse părintele Metodiu. Iată trupul acesta, pe care-1 vezi în fața ta si poți să-1 pipăi - urmă el puindu-şi amândouă manile pe pept - n-a avut ființă înainte de a fi fost zemislit eu. încetul cu încetul, pe nesimțite şi fără de voia mea s-a adăogat parte la parte, părțile s-au aşezat după rânduiala întrupării una lângă alta, şi azi mă vezi şi mă pipăi aşa cum mă arăt. Tot astfel se vor aduna în clipa învierii părțile, ca dintr-o dată să steie trupul gata în fața Judecătorului, căci pentru păcate trupeşti şi pedeapsa tot trupească are sâ fie. lată - urmă el arătând spre peretele din stânga - aici sunt înfăţişate muncile iadului. Ia fiecare ceea ce a dat viețuind şi sufere cum a făcut pe alții să sufere.

Văzând viua impresiune pe care suferințele răproduse în fețele celor munciți o făceau asupra caganului, călugărul se opri şid lăsă să privească şi să-şi deie seamă despre cele ce vede.

- E sufletul care sufere - urmă apoi peste câtva timp — iar suferințele sunt trupeşti. Iată, lacomul nesățios stă la masa

încărcată de cele mai ispitiroare bucate, dar când întinde mâna ca să ieie, masa se depărtează dc el şi în vecii vecilor nu poate să-şi potolească foamea. Aici bețivul bea deşertând butoiul nesăcat, dar băutura sc varsă peste el mai nainte de a fi atins buzele lui uscate, şî vecinie nu poate să-şi stâmpere setea. Aici e desfrânatul, aici zgârcitul, aici îngâmfatul, aici iubitorul de deşertăciune lumească, urmă arătând asupra fețelor slutite de suferințe. Pretutindeni dracii îi împresoară si-i umplu de spaimă. Iar atei - zise arătând spre un colț unde ardeau focuri nestânse şi clocotea smoala în cazane mari - aici sunt munciți stăpânitorii lumii, care au vărsat sânge nevinovat, au făcut pustiiri şi jaf, au săvârşit fărădelegi ori şi-au arătat puterea asuprind pe cei slabi, judecând strâmb ori vărsându-şi mânia.

— Toate aceste sunt închipuiri numai, grăi Boris, apărându-se oarecum de spaima ce-1 cuprinsese.

- Pe cât de adevărat e câ, visând suferințele, suntem misniiți de ele - întâmpină Constantin - , pe atât de învederat este câ după moarte sufletul se zbate chinuit de mustrări, şi jale adâncă ne cuprinde când ne gândim la chinurile suferite de păcătoşi în viața mai de apoi, din care nu mai e scăpare.

- Iar aici, iată, fericirile celor drepți, urmă părintele Metodiu, întorcându-se spre peretele de la dreapta. Trupurile lor sunt, precum vezi, acoperite în vestminte uşoare şi frumoase, iar în fețele lor se oglindeşte mulțumirea nesfârşită, îngerii Domnului îi mângâie şi le stau totdeauna prin apropiere. Ei sunt în adevăr fără trup, câci cea dintâi răsplată a bunei viețuiri e eliberarea din robia trupească, dar noi nu putem să ni-i gândim decât având ființă trupească şi tot aşa ni se arată şi ci când vor sâ-i vedem.

Boris, încântat de frumusețile fericiților şi a îngerilor, abia mai auzea vorbele lui, care îi sunau ca venind din altă lume,

- Si putem noi sâ mergem acolo - întrebă el - şi sl vedem această frumuseță?

- Nu, îi răspunse Constantin, Dacă ne pătrundem de luminaşi de adevăr, ne este dat să ni-o închipuim, iar dacă ne petrecem viaţa săvârşind fapte bune şi stăpânindu-ne pornirile trupului, o vom vedea în clipa morţii.

Ochii caganului se opriră asupra celor trei cagani care steteau îmbrăcaţi în vestmintele lor domneşti, dar cu capetele descoperite şr cu genunchele plecat la poarta raiului.

- Asparuh, Crum şi sărmanul meu tată, grăi dânsul adânc mişcat şi ştergând latrâma ce i se ivîse-n ochiul drept. Dc cc stau afară? De ce nu i~ai făcut şi pe dânşii ca fiind în rai? întrebă el mâhnit, aproape mânios.

- Le-am făcut toate cum mi le închipuîesc - răspunse călugăruflihişrit -, iară pe dânşii n-am putut să mi-i închipuiesc tn rai şi aş fi minţit dacă acolo l-aş fi pus.

- De ce? întrebă Boris stăpânindu-se. Fiindcă sunt păgâni?! E în rai Ioc numai pentru închinătorii lui Hristos?!

- O, nu! răspunse Constantin. Parte de vecinica fericire au toţi oamenii care-şi petrec viaţa potrivit cu rânduiala firii şi împlinesc voinţa luî Dumnezeu stăpânindu-şi slăbiciunile şi săvârşind fapte bune. Hristos pentru toţi oamenii s-a ivit pc pământ, şi aceia care au primit învăţăturile luî nu sunt mai buni, ci maî luminaţi şi mai destoinici de a intra în împărăţia cerurilor, nu vor intra însă decât ascultând porunca şi ţiindu-se dc făgăduinţa dată la botez.

- Care e făgăduinţa aceasta?

- Că se vor lăpăda de Satana şi de toate slugile lui, care aleargă nevăzute prin lume şi-i ispitesc pe oameni şi le iau puterile şi-i împing spre păcate, ca să-ntindă stăpânirea întunerecului. Aşa au fost aceştia, urmă părintele Metodiu arătând spre chipurile celor trei cagani. Ispitiri mereu de duhurile întunecimii, ei au greşit nu o dată făcând vărsări de sânge, asuprind ori petrecându-şi viaţa în desfrânare; ochii lor, deprinşi cu întunerecul neşriinţei, nu pot sâ suporte Lumina neasemuită a împărăţiei cereşti.

Bogor îl ştia pe Biez, stăpânul întunecimii, şi se temea de ispitirile duhurilor necurare, pe care supuşii lui le socoteau neînvinse.

-Dar voi, preoţii, aveţi, aşa ziceţi, darul de a ierta păcatele, zise el; lor nu puteai să te dai iertarea?!

-Avem numai putetea de a mijloci iertarea, pe care Dumnezeu el singur poate s-o deie - răspunse Metodiu - şi darul nostru se mărgineşte Ia cei vii: dacă se căiesc şi-şi ispăşesc suferind de bunăvoie păcatele, putem să le dăm dezlegare; pentru cei ieşiţi din viaţă nu putem însă decât sâ ne rugăm, cerând mila cerească,

- Vor sta eî vectnic acolo?

- Nu ni-e dat să putem şti» răspunse părintele Metodiu. Mila cerească e neistovită şi ea ne este singura nădejde vecinie viuă. Primiţi lumina şi adevărul - urmă el, ridicând amândouă manile şi uitându-se împregiurul său - rugaţi-vâ neîncetat pentru dânşii, miluiţi pe cei săraci, ajutaţi pe cei neputincioşi, aprindeţi făclii, aduceţi jertfe* stăruiţi zi şi noapte pentru iertarea lor, si atunci, când se va fi împlinit măsura, li se vor uşura sufletele.

Bogor şi curtenii lui şi femeile lui şi căpeteniile oştirii lui ascultau cuprinşi de înfiorare religioasă, şi dacă în clipa aceasta li-ar fi prezentat crucea, toţi ar fi sărutat-o; dacă i-ar fi întrebat, toţi s-ar fi lepădat de Satana şi de slugile Iui,

Deodată însă toţi tresăriră ca-n faţa fulgerului ivit în întunecimea nopţii şi privirile toate se-ndreptară ţintă spre uşa de intrare.

Ana, roabă de trei ori nenorocită, trecuse pragul, însoţită dc trei dintre căpeteniile cetelor lui Budac, care, sosiţi acum, ţineau să aibă fără de întârziere mulţumirea de a-i da stăpânului nepreţuita parte din pradă,

Nu mai era Ana copila zâmbitoare, ci femeia înălțată prin grele suferințe şi împăcată cu soarta ei, acum frumoasă nu numai prin jingăşia formelor ei trupeşti, ci şi prin mărimea sufletească ce se da pc faţă în privirea ei, în liniştea feţei, în mersul, în toată înfățișarea eî.

Părintele Metodiu rămase privind în tăcută uimire, apoi îşi îndreptă ochii spre peretele de la dreapta şi iar îi întoarse ruşinar spre dâtisa. Ii era greu de ceea ce făcuse, ar fi vrut să şteargă tot ceea ce a zugrăvit pe acel perete, stăpânit era cu desăvârşire de hotărârea de a nu mai face niciodată în viaţa lui încercarea de a reproduce în forme zugrăvite mărimea sufletească.

- O!... fericit fără de seamăn muritorul care poate să aibă în fiecare clipă mângâierea de a te vedea şi de a tc face, îndulcindu-ți viaţa, sa zâmbeşti cu mulţumire! grăi Constantin, tânărul cu privire caldă, făcând câţiva paşi spre dânsa.

-Ana nu vedea şi nu auzea.

Stând dreaptă şi cu ochii deschişi mari şi ridicaţi spre boltă, ea era perdută în privirea minunilor ce i se desfăşurau acolo şi se sâmţea ca nemaifîind pc pământ.

Boris înainta câţiva paşi spre dânsa, dus şi el, ca odinioară Budac, de pornirea de a o atinge, ca să se încredinţeze dacă nu cumva e tot numai o părere, ca icoanele zugrăvite pe pereţi. El se opri însă când văzu uimirea ei şi sc dete cu un fel de sfială înapoi.

Bulgarii aveau, tot ca sârbii, mai multe femei, şi cu cât mai vrednic ţinea bărbatul să fie socotit, cu atât mai multe femei aduna împregiurul său. Cu deosebire mare era numărul femeilor la curţile caganilor, şi norocoase erau socotite acele pe care Boris le alegea ca fiind vrednice să steie sub ocrotirea luî.

în faţa acestei femei se socotea el însuşi pe sine norocos de a fi cagan, ca să poată alege. „Da - îşi zise-acum îi înţeleg pe creştini: adevărata fericire numai cu o singură femeie e cu putinţă."

- Intră fără de sfială, grăi apoi, apropiindu-sede Ana. De orişiunde vei fi venind, cu bucurie eşti primită suh acoperemântul acesta» unde toţi au Să te socotească nu ca roabă, ci ca stăpână.

Ana se uită cu ochii liniştiţi în faţa lui. I se sleise viaţa, şi din clipa în care a fost robită, singur sâmţământul purtării de grijă pentru copilul pe care-1 şria în sânul ei hotăra toate faptele ei.

- Umilinţa şi supunerea - răspunse ea - sunt, stăpâne, armele celor neputincioşi; cu ele îşi fac uşoară şi cea mai grea soartă; îmi voi da silinţa să mâ fac tic şi tuturora plăcută.

Ridicând apoi ochii spre cer, ea-şi tăcu semnul crucii şi zise-n limba ei neînţeleasă de nimeni dintre cei de faţă:

- Ţie-ţi sunt roabă, Doamne, şi poruncilor Tale mă supun.

Părinrele Metodiu şi Constantin, tânărul lui frate, crăsăriră amândoi când văzură sâmnul crucii.

- Cagane, - grăi Constantin întorcându-se spre Boris - îţi cer o dovadă dc dragoste: dăruieşte-mho mie roaba aceasta!

- Asta să fie răsplata ostânelelor mele! adause fratele lui mai mare.

Boris sta-n luptă cu sine însuşi, strâmtorat, parcă bolra cea mare ar fi sâ i se prăbuşească-n cap.

- Si dacă ri-o dau - zise el în cele din urmă cu glasul înăbuşit dedurere - ce-mi mai rămâne mie?!

PARTEA A DOUA

I

MÂNTUIREA

Umilită şi supusă sta Ana în fata celor doi bărbaţi de frunte care o cerusără de la binevoitorul cagan şi, primind-o, **ÎI** schimbaseră într-o clipă soarta. în mai bine? în mai rău? Ei totuna ti era!

- Te-am văzut făcând, copilă, semnul sfintei cruci, îi zise părintele Merodiu cu blândeţi Eşti, cum ni s-a părut creştină?

Ea tresări răsuflând mai uşurată şi ridică ochii spre cuviosul bărbat căruia crucea îi era sfântă.

-Sunt» stăpâne, fiica de preot-îi răspunse ea suspinând-şi-am fost preoteasă, soţia unui preot, azi cel mai nenorocit om dacă Dumnezeu nu se va fi îndurat să-i curme firul zilelor.

- O, binecuvântată e clipa - strigă Constantin - în care aî fost adusă în calea noastră! Fără de seamăn nenorocit e, în adevăr, soţul care te-a perdut! De unde eşti şi cum ai ajuns să fii robită?

- Dc peste Dunăre m-au luat în luptă sângeroasă din braţele soţului meu, grăi dânsa cu glasul înăbuşit de durere.

- Fii mângâiată, fiica mea, căci preot, slugă a Domnului, sunt şi eu, şî voinţa Iui a fost să fii scăpată prin noi, ca să-i preamăreşti în toate zilele vieţii tale numele, grăi părintele Metodiu, plecându-sc spre dânsa, ca să-i ieîe capul cu amândouă manile şi să-I deie sărutarea părintească.

Ana îi sărutâ mâna şi i-o atinse cu fruntea plecată. Se ştia acum intrată sub ocrotirea Iui Dumnezeu,

- Dar - urmă părintele Metodiu nedumirit™ ştiam că sunt şi peste Dunăre sârbi, nu ştiam însă că ei sunt creştini.

- N u sunr, părinre, din neamul lor - întâmpină ea ridicând capul - şi limba pe care o vorbesc nu e a mea.

Cei doi fraţi rămaseră câtva timp nedumiriţi.

- De ce neam eşti dar? o-ntrebă Constantin,

- Ne zicem creştini - răspunse Ana - suntem munteni, şi limba pe care o vorbim e românească.

- Românească?! exclamă Constantin.

Ştia că atât sub stăpânirea lui Bogor, cât şi în împărăţie mai trăiesc risipiţi pe ici, pe colo oameni care se zic români şi sunt creştini.

- Voi când aţi trecut Dunărea şi de la cine aţi primit sfântul botez? o-ntrebă cl.

Ana-şi ridică srrâmtorată umerii,

- Sunt neştiutoare, răspunse ea. Ne aflăm dintru început acolo şi numai creştini ne ştim.

- Nu cumva - grăi părintele Metodiu îndreptându-se spre mult ştiutorul său frate maî mic - nu cumva sunt rămăşiţele arienilor din Dacia?

- Se poate, îi răspunse Constantin, Toate popoarele trecute prin Dada au stăruit în rătăcirile lui Arie. Aveţi biserici? o-ntrebă el pe Ana.

Ea dete strâmtorată din umeri.

- Vă închinaţi la icoane?

- Nu ştiu, răspunse ea.

- Bine — grăi părintele Metodiu - unde şi cum vă faceţi rugăciunile?

- Preoţii ei singuri se roagă - răspunse dânsa - iară poporul stă în genunche cu capul plecat în faţa Domnului, care e pretutindeni

- Episcopi avcțt?

- Nu știu,

- E învederat ca sunt rămași în rătăcirile lui Arie, îî zise el fratelui său.

- Ești fiîcă de preot - urmă acesta spre a se încredința - și preuteasa; trebuie să știi tainele credinței: Dumnezeu în câte fețe este?

- Unul e Dumnezeu și singur, ziditor, stăpân și tatăl a toare! răspunse Ana ridicând glasul.

- Iar fiul?

- E rrimisu) Tatălui, care a venit să ne lumineze și sâ ne mântuie.

- Și Duhul Sfânt?

Ana se uită lung la cei doi frați.

Se vorbise pe la Mănești atât dc mult despre coborârea din cer a Duhului Sfânt, și părintele Manea atât de mult alergase ca să-î dezmeticească pe sârbii amăgiți de proorocii despuiați, încât ea se sperie și se dete un pas înapoi,

- De ce mă ispitiți?! întrebă stând dreaptă în fața lor. Nu cumva sunteți și voi în rândul smintiților care umblă-n pielea goală și vestesc sfârșitul lumii?! Da! - urmă ea ca aiurind - aeu-mî dau seamă despre ceea cc am văzut acolo sus pe bolta-nfricoșată. Ce voiți cu mine?!

- Fii liniștită, fiica mea, îi zise părintele Metodiu apropiindu-se de dânsa. Suntem creștini adevărați, mi-a fost mare bucuria aflând câ șî voi tot creștini sunteți si doream sâ știm dacă credințele voasrre sunt tot ca ale noastre. Sunteți mulți?

~ Pretutindenea, dc la munte - răspunse ea depârtându-sc puțin de la el - nu știu până unde.

- Cu sârbii cum trăiți?

- Ne sunt vecini și stau sub ascultarea judeților noștri, care îi povățuiesc și țin buna rânduiala între dânșii.

- Sunt și între dânșii creștini?

- Mulți ar dori să fie, dar numai puțini sunt vrednici ca să-i primească!

- Cum?! - strigă Constantin - ei doresc, și voi nu voiți sâ-i primiți?! Sunr multe rătăcirile voastre,

- Părinții, bunii și srrăbnnîi mei - întâmpină Ana cu o liniștită hotărâre ~ au umblat totdeauna în căile Domnului, iară noi stăruim în căile lor; în rătăcire sunteți voi, dacă, judecându-ne, îi judecați pe ei fără ca să-i știți cum au trăit. Ah! - urmă ea înduioșată - mult au răbdat ei, dar nimeni încă n-a suferit pe urma lor, căci mai mare decât mila nu li-a fosr decât răbdarea și nădejdea în Dumnezeu.

Frații steterâ și ei cuprinși de înduioșare si jigniți dc adevărul rostit dc dânsa. Nu se mai îndoiau că acei creștini de peste Dunăre stăruie în rătăcirile lui Arie, șî le era mare durerea de a ști că atâte suflete se perd prin nepriceperea lor. Văzând-o însâ pe ea și auzind vorbele grăite de dânsa, steteau la îndoială dacă nu cumva greșesc. Nu de la o femeie neajutorată aveau ei să afle adevărul.

- Ai putea sâ ne spui - întrebă cu toate aceste Constantin - de ce nu sunt vrednici sârbii ca sâ fie primiți? Primesc ei învățatu ra?

- O primesc - răspunse Ana - , dar nu împlinesc faptele prin care creștinul se învrednicește a sta în fața lui Dumnezeu!

Cei doi frați se uitară unul la altul.

Ei se deschidea, parcă, o lume cu totul deosebită de aceea în care trăiau dânșii.

Era ori nu adevărat că vrednic de a întră în biserică nu-1 face pe om numai credința ea singură?! Era adevărat că numai faptele sunt dovada neîndoioasă a supunerii cătră Dumnezeu?!

Solia venise până ia Vama pe mare, și vorba era ca tot pe mare să urmeze drumul până la cazări. Cu ***a*** putere covârșitoare

se ivi acum în inima Iui Constantin dorința dc a lua drumul pc uscat, peste Dunăre şi mai departe pe vreuna dintre văile de acolo la deal, un drum anevoios şi împreunat cu multe primejdii, dar ademenitor pentru tânărul pornit spre fapte îndrăznețe.

— Am putea - îi zise el fratelui său în greceşte — să luăm drumul peste Dunăre, ca, trecând spre ținuturile cazărilor, sâ cunoaştem popoarele din calea noastră şi să facem încercarea de a le lumina.

Ochii fratelui mai mare se umplură de văpaie.

Din ziua în care se lăpădase de cele lumeşti, ca să primească rasa călugărească, el trăia numai spre a împlini chemarea pentru care se socotea ales de Dumnezeu, şi nu era pentru el nici o ostâneaiă prea grea, nici o primejdie prea mare când vorba era de această chemare a Iui,

— Nu noi ne alegem acest drum - zise el plin de.zăl - ci Domnul ni l-a arătat scoțându-ne în cale pe această minunată femeie. Nepătrunse sunt, Doamne, rânduirile tale! Bucură-te, femeie! - urmă el întorcându-se iar spre Ana - lauda pe Domnul, căci el a aflat suferințele tale şi ți-a trimis mare mângâiere. Te vom duce noi înşine la căminul tău, şi iar te vei adăposti în brațele soțului, pe care el ți l-a rânduir.

Ana se cutremura ca trăsnită. Răpusă deodată de durerile îngrămădite de atâta timp pe-năbuşite în sufletul er, ea scoase un gemet lung şi lacrâmile o podidiră.

— Eu?! - grăi dânsa tânguindu-se — eu, aceasta care stau aici?... eu sâ mă duc acolo unde mi-am petrecut copilăria, să văd câmpia verde şi dealurile înflorite şi munții perduți în ceață albăstrie?... - să mai trăiesc eu în mijlocul acelora care atât de mult m-au iubit şi de care cu atât de nepotolit dor îmi aduc aminte?! Niciodată! hâsați-mi mângâierea de a-l socoti morr în lupta cu răpitorii mei* căci crezându-1 viu, prea îmi este grea povara vieții; şi dacă se va fi întâmplând să-**1** întâlniți vreodată

în căile voastre» aveți milă de noi amândoi şi lăsați-1 să creadă că nu mai sunt între cei vii, şi nu-mi spuneți că l-ați văzut.

înspăimântară de gândul că tot ar mai putea ea şi el să se vadă unul pe altul, dânsa făcu un pas spre cei doi frați

- Sunt preuteasă, am fost, vai! - se tângui rostind vorbele încet şî răspicat - şi după legea noastră, care e, acum o înțeleg cu groază, cea firească şi bună, bărbatul şi mai ales preotul o singură dată în viața lui poate sâ între în sfânta legătură a căsătoriei, iar soția şi mai ales preuteasă are să fie fără prihană, neatinsă nici măcar de gândul păcătuiții.

- A ş a este! zise părintele Metodiu, l^gea voastră e precum au rânduit Sfinții Părinți!

Constantin, căruia de mult î se zicea „Filosoful", înțelegea tainele inimii femeieşti.

- Nu cumva? — strigă el cuprins de mânie - nu cumva fiarele sălbatice, care te-au adus aici..,

- Nu rosti vorba, că mă striveşti cu ea! răspunse tânăra femeie acoperindu-şi fața. O! ispită nemiloasă! - urmă apoi peste puțin, puindu-şi amândouă manile pe pept - unealtă spurcată a Necuratului! Fâşie cu fâşie aş voi să-mi rup de pe trup carnea caic mi-a fost pierzare şi sâ mă sluțesc, ca cu scârbă să sc depaneze toți de la mine, dar nu blestem, nu învinovățesc, nu mă plâng, cî vă rog să aveți milă de noi- Niciodată eu şi el nu avem să ne mai vedem'. Şî dacă eu, voind sâ-1 cruț, nu i-aş spune grozavul adevăr, m-aş mistui muncindu-mă însumi pe mine, şi dacă eh voind să mă cruțe, ar trece cu vederea necurăția mea, m-aş depărta cu dispreț de la dânsul. Niciodată - repetă ea resignată - niciodată nu mai pot eu să am mângâierea de a privi în ochii lui cei limpezi şi mie-n veci neuitați!

- Da! grăi părintele Metodiu, adânc mişcat şi uimit în acelaşi timp de limpezimeaîntregei ei ființe. Aceasta nu se uită.

- Nu se iartă niciodată! adăugă Constantin.

- Te vom trimite, fota mea, — urmă părintele Metodiu — la o mănăstire, unde călugărițele vor purta grije de rine.

- Da! răspunse Ana, deşî nu ştia ce va sâ zică mănăstire şi ce sunt călugărițele.

-Şi vei trăi în cuvioasă retragere.

-Da!

-Postind şi rugându-re lui Dumnezeu.

- Da! răspunse Iar Ana. Ah! şi mă arde - urma insă peste puțin - mult mă arde dorul de ai mei şi de ale mele. Nu e aici cerul atât de senin ca la noi, nici soarele nu luminează, nici vântul nu adie, nici aerul nu e atât de curat, nici apa nu e atât de limpede, nici firea oamenilor nu e arat de dulce ca la noi. Nu mă mai întrebați nimic! Faceți cc vreți cu mine, căci eu nu mai stiu ce vreau!

Mințile i sc turburau când se gândea câ copilul ei şi-al lui să nu-şi petreacă viața ca părinții lui în acea lume acum perdmă, care se arăta ca un rai luminos în gândul ei,

- Mă duc, părinte, - grăi dânsa îndărătnicită - luațhmâ! Simțământul de muma le covârşea toate.

II

PRIBEGIREA

Urgia cerească nu se mai îmblânzea.

Dupâ încetarea ninsorilor, cerul rămăsese mereu senin, arşița soarelui era din ce în ce mai nesuferită, zilele, iungindu-se, se făceau tot mai calde, seceta nemiloasă a uscat în cele din urmă iarba crescută cu îmbelşugare pe câmpiile ce fuseseră mai nainte acoperite cu apă, florile se scuturaseră tară ca să fi putut lega, ca să dea rod, turmele, care mai scăpaseră din iarna grea şi nu fuseseră luate nici de bulgari, nici de cazări, umblau

risipite de ici până colo abia țiindu-sc pc picioare, iar oamenii slăbiți de foame se adunau grămezhgrămezi si nu mai ştiau ce sâ facă si încotro s-o apuce.

Manea nu le vedea însă pe aceste, nu avea inimă pentru cei ce sufereau, trăia numai tn durerea Iui nealinată.

După ce a dus pe doamna cu copilul ei- acum domn, departe, in bine adăpostită cetate de la Bodeni, el **s**-a-ntors iar la vale. Ştiricind apoi din om în om, a dat de urma cetelor lui Bogor, a trecut țiindu-se de ea peste Dunăre şi a luat drumul spre Prislav.

Orişicât de vii ar fi zbuciumările sufletului, firea omului iese totdeauna la iveală,

Urmându-şi drumul, Manea mergea cu capul ridicat, grăbit ca totdeauna, perdut în gânduri, uitând adeseori unde se duce şi ce caută, înviorat de vederea acestei lumi pentru el nouă.

Nu-1 întristau deloc oamenii cu fețe îndobitocite de suferințe, pe care-i întâlnea pretutindeni în calea lui. 1 se părea lucru firesc ca omul să sufere şi să rabde câtă vreme trăieşte pe pământ. Sufereau roți; nu avea dar nici unul de ce să se plângă. Se oprea în cale şi stetea de vorbă cu dânşii; îl întrebau de unde vine şi unde se duce, iară el îşi uşura inima spuindu-şi durerile.

S-a turburat însă când, apropiindu-se de Prislav, tot mai des da peste oameni pântecoşi, bugeți de-mbuibare ori îmbrăcați în haine scumpe, şi a rămas cu totul zăpăcit când a văzut zidirile mart ce se-nşiruiau pe ulițele Prislavuluh

Cât a umblat aşa singur prin mijlocul acestei țări streine, nu-i trecuse niciodată prin minte gândul că are să se teamă de ceva, Acum îi era frică de toate şi înainta sfiicios, se uita mereu împregiurul său, se oprea din când în când cu inima îndoită şi, nemaiştiind încotro sâ apuce, ar fi voit **să** întrebe, dar nu îndrăznea **să** se apropie de nici unul dintre cei ce venea[u] ori treceau.

Se sâmţea ca atunci, în acea noapte înfricoşată, când o căuta pe dânsa printre morţi şi răniţi, şi ar fi voit în cele din urmă sâ fugă, dar nu mai ştia încotro să apuce»

Cu totul altfel îşi închipuise el lucrurile când a luat hotărârea de a pleca.

Cuprins de durerea lui înteţitoare şi răzvrătit de marca nedreptate ce i se făcuse, el se vedea pe sine mergând drept la Bogor, ca să-şi ceară soţia, şi nu o dată îi furnicase sângele prin vine gândindu-se ajuns în apropierea ei. Acum stetea cu inima îndoită şi înainta cu pas şovăitor.

Se-ncredinţase că oamenii lui Budac trecuseră prin Prîslav încărcaţi de fel de fel de prăzi şi că au dus cu dânşii şi multe femei robite, dar din ce în ce mai mult se temea ca nu cumva s-o găsească. Venise atâta timp dus de dorul de a o vedea, iar acum îi venea să fugă cu ochii închişi, să se ducă departe, orişiunde, numai departe să fie, ca să nu maî poată afla adevărul.

. Se reivise iar în inima lui temerea sfâşietoare care-n noaptea cea înfricoşată îl făcuse să-i dorească moartea, şi nu mai era în stare să stăruie în hotărârea lui.

Străin fiind şi la faţă, şî la port, ochii trecătorilor se îndreptau asupra lui ca şi când ar fî voit să-1 întrebe de unde vine şi ce caută. Lui iar îi venea să fugă.

Trebuia, cu toate aceste, să se îmbărbăteze şi să întrebe pe cineva.

Ştiricind cu inima încleştată, a ajuns încetul cu încetul să afle că trecusără nouă zile de când cetele lui Budac s-au întors» dar oamenii pe care el îndrăznea să-i întrebe nu puteau să-i spună mai mult. Ca să afle ceea ce dorea să ştie, ar fi trebuit să ispitească pe vreunul din curtenii lui Bogor, iar de aceştia fhgea.

O uşurare neaşteptată fii dar pentru dânsul când află că sunt la curtea lui Bogor şi creştini, preoţi veniţi de la Constantinopol, ca să lucreze la zidirea marelui palat, la care el se uita cu un fel de-nfîorare. Cu dânşii ar fi îndrăznit să vorbească. Unde însă şi cum putea să-i găsească?

Se-nnoptase, şi uliţele se deşertaseră toate, iară el nu ştia ce să facă, unde să-şi puie capul.

Istovit de ostănelile drumului şi de zbuciumările lui sufleteşti, el se porni pe uliţele tăcute şi întunecate, ca să iasă iar afară, la lărgimea binecuvântată cu care era deprins. Nici astă dată nu maî ştia însă de unde a venit, unde se aflâ şi încotro are să apuce, ci rătăcea buimac, fricos şi mai mult târându-se decât mergând.

Sunt mărginite puterile omeneşti, şi cu cât mai mult le încordăm, cu atât mai curând le sieim. Sufletul e însă de-a pururea întreg şi treaz; el niciodată nu lâncezeşte: cu cât mai istovit e dar trupul, cu atât mai covârşitoare e în hotărârile omeneşti fiinţa cea curată a sufletului.

Putea Manea să fie cu inima îndoită câtă vreme două fiinţe se luptau într-însul; acum însă, când una dintre ele era răpusă de propria ei nemernicie, cealaltă hotăra ea singură voinţa lui. Omul istovit trupeşte se simte pe sine numai în firea sa sufletească, e cum trebuie să fie şi cum nu poate fi câtă vreme pornirile trupeşti îl stăpânesc, şi Manea trebuia acum sâ voiascâ ceea cc sc potrivea cu cel mai covârşitor dintre sâmţâmintele IUL

„Nemernicule! îşi zise el, ruşinat în sine'însuşi. Iubindu-te pe rine însuţi, mai presus de toate pe tine, numai pe tine, te-ai înspăimântat de gândul că ea ar putea să cadă jertfă celei mai dobitoceşri dintre pornirile omului, şi n-ai voit sâ dai ascultare dorinţei de a-i sări într-ajutor, ca să o mângâi şi să-i uşurezi sarcina vieţii. Ai fî sărit pentru orişicare altă femeie, ai fi mângâiat pe oricare jertfă nevinovată; de ea fugi pentru că ţi-a fost soţie?! Nu, nu mi-a fost: îmi este şi are să-mi fie! urmă el, luându-şi avânt. Eu nu mai sunt preot, nu mai pot să fiu:

Domnul cl însuşi mi-a luat darul puindu-mă-n faţa acelor fiare sălbatice de care numai pătându-mi manile de sânge am putut sâ scap."

Un singur gând îi mai lumina viaţa; sâ trăiască mângâind-o pe dânsa şi dându-şi silinţa să-i facă uitate groaznicele încercări prin care trecuse.

Povăţuit de gândul acesta, el a căutat şi a găsit în ziua următoare pe părintele Clement şi pe fratele Naum, singurii dintre ucenicii părintelui Metodiu care se mai aflau la Prislav.

Cerurile i se deschiseră, parcă, deodată şi-n stropi mari îl năpădiră lacrămile când cei doi călugări îi spuseră că Ana, adusă chiar în ziua sosirii cetelor, a ajuns prin milostiva rânduire a Tatălui ceresc sub ocrotirea cuviosului Metodiu.

„lăudat să fie, Doamne, numele tău şi prea mărit!" grăi dânsul ridicând ochii spre cer.

Nu puteau, ce-i drept, să-i spună unde se aflâ Ana- Ştiau numai că cei doi fraţi au plecat în drum lung, ca să meargă ia caganul cazărilor dimpreună cu patru dintre ucenicii părintelui Metodiu si sub paza unei cete de douăzeci de oşteni romei, iar Damian s-a-ntors cu ceilalţi clerici la Constantinopol.

- Pe cât stiu - zise părintele Clement - la Varna s-au despărţit, şi nu cred ca părintele Metodiu şi fratele său să o fi luat cu dânşii.

- S-a vorbit - adăugă Naum, fratele - de mănăstire, şi nu mă îndoiesc că marele vistiernic o va fi luat la Constantinopol, ca s-o adăpostească undeva la maicile de prin împregiurimi.

Manea asculta vorbele lor fără ca să-şi deîe seama despre înţelesul lor: îi era destul s-u ştie adăpostită, scăpată din manile păgânilor.

- O, acum o voi găsi - le zise el - orişiunde ar fi ea.

Nu-i mai era acum, după ce-şî găsise ajutători ca dânşii, lung drumul nici până la Constantinopol, nici până-n ţara cazărilor.

Prea în curând a trebuit însă să sâmtă câ e greu drumul la Constantinopol, unde era focarul înverşunatelor lupte pentru credinţă.

Mai trăiau acolo mulţi dintre cei ce suferisără prigonirile împăratului Leon V Armeanul, care, ţiind la învăţăturile lui Mane cel răstignit deopotrivă cu Hristos, nu putea să-i sufără pe apărătorii dreptei credinţe. El a fost, ce-i drept, omorât, dar cu moartea lui nu s-au curmat luptele, si abia de curând Teorii, tatăl lui Mihail 131, iar sfărâmase icoane, şi multe mănăstiri au fost închise din porunca lui, mulţi călugări au fost biciuiţi ori aruncaţi în temniţe, ba lumea adunatâ-n hipodrom nu o data a văzut arderea de vii â vinovaţilor unşi cu păcură. Ura nesăţioasă cătră cei de alrâ părere în ceea ce priveşre religiunea era în Constantinopol moştenită de la părinţi la unii şi reamintire din tinereţe la alţii, iară Clement şi Naum erau nu numai călugări, ci totodată şi ucenici zeloşi ai lui Metodiu.

Ca de un înciumat se depărtară deci amândoi de Manea, când, din vorbă-n vorbă, sc-ncredinţară că-n mintea lui cea slabă învăţăturile Sfinţilor Părinţi erau amestecate de-a valma cu ale arienilor şi cu ale manicheilor, deopotrivă urgisiţi.

- Nu eşti şi n-ai fost niciodată preot — îi zise părintele Clement nu ai şi n-ai avut niciodată darul: rătăcirile tale sunt mai rele decât ale celor mai îndârjiţi păgâni!

- în adevăr! - adăugă Naum - mai uşor se iartă orbia păgânului decât încăpăţânarea ereticului care-şi bate joc de cele sfinte socotindu-se creştin!

Manea sta-n faţa lor zăpăcit, ca omul care se vede lovit fără de veste din mai multe părţi deodată.

Nu era-n stare să-nţeleagă ce vor să-i spună când îi zic eretic, cum îşi bate joc de cele sfinte şi de ce nu-1 socotesc preot.

- îmi ştiu — Ic zise - neputinţele, mărturisesc că puţine înţeleg şi recunosc că adeseori greşesc. Orişicât de mari ar fi însă rătăcirile mele, sufletul îmi este deschis pentru adevăr şi vă rog

să mă luminaţi şi să nu mă alungări de la voi decât după ce vă veţi fi încredinţat că stărui cu încăpăţânare în ele. Ce va să zică erezie şi de ce-mi ziceţi mie eretic?

Cei doi călugări se uitară miraţi unul la altul. Nu lc intra în minte gândul că se poate un preot care nu ştie ce va să zică erezie.

- Erezie - răspunse Clement, zâmbind cu răutate - e a *tt* socoti preot şi a nu şti ce va sâ zică erezie» Eretic e acela care, socotindu-se creştin, stăruie în păreri care sunt înpotriva firii creştineşti.

- Eu nu sunt preot fiindcă stărui în asemenea păreri, întâmpină Manea. Dar dacă mă leapăd de acele păreri, sunt preot?

- Nu poţi să fii. De la cine ai primit darul?

- II am prin naştere - răspunse Manea - prin dorinţa stăruitoare de a fi împărtăşit de el, prin viaţa neprihănită, prin binecuvântare părintească şi prin chemarea soborului. Ce-mi mai lipseşte?

- Binecuvântarea arhierească, îi răspunse părintele Clement. Fără de ea toate celelalte sunt de prisos.

Manea stete câtva timp pe gânduri şi-şi trase netezindu-şi pârul cu mâna pe frunte.

- Da! — zise apoi - e bine ca preotul să aibă şi binecuvântarea arhierească, şi-au fost în neamul meu mulţi care au avut-o când au trecut din întâmplare arhierei pe la noi, mă îndoiesc însă că fără de ea nimeni nu poate să aibă darul preoţiei» Dac-ar fi adevărat lucrul acesta - urmă el rostind vorbele mai respicat - ar fi destul ca păgânii să omoară pe toţi arhiereii pentru ca sâ se risipească turma credincioşilor.

- I,e mai rămân încă păstori preoţii, care au primit darul, răspunse Clement.

- Şi dacă mor şi aceştia? întrebă Manea.

Cei doi călugări rămasără strâmtorări.

- Biserica e yecinică - urmă Manea - şi nu poate să piară, şî darul e de la Domnul, care e totdeauna în biserica sa. Sunt născut din preot, şi mama mea a fost preuteasă. Chiar mai nainte de a fi fost zemislit, am fost rânduit în gândul părinţilor mei pentru preoţie. M-am născut cu ştirea şi cu voia Domnului ca să fiu preot. Am fost crescut pentru preoţie; m-am rugat neîncetat, dimpreună cu părinţii mei, ca sâ fiu împărtăşit de dar; mi-ain păstrat curăţia trupului şi a sufletului ca sâ mă învrednicesc de el; ce-mi mai lipseşte?! Preoţia e jertfă de sine, şi Domnul dă darul aceluia care e gata sâ aducă jertfa aceasta şi se învredniceşte de el prin bună vieţuire. Dumiriţi-mă, de ce greşesc când aşa judec?!

- Greşeşti, îi răspunse Clement. Darul preoţiei numai arhiereul poate sâ-1 deie.

- De ce numai arhiereul? întrebă iar Manea. Un singur dar este, acelaşi la preot şi la arhiereu, şi nu din rânduîala dumnezeiască, ci din rânduiala omenească e arhieria, iar atunci când nu e arhiereu, orişicare preot poate să-î ţie locul. Dumiriţi-mă că nu-i aşa, şi eu mă lepăd de părerea mea!

Călugării se depărtară cu groază de răzvrătitorul care în gândul lor răsturna întreaga rânduiala a bisericii, râdicându-se înpotriva celor mai mari ai ei.

-Nu! - urmă el ridicând glasul - binecuvântarea arhierească este o deşertăciune şi preoţia e cea mai spurcată minciuna dacă acela care ia binecuvântarea nu e gata să aducă jertfa de sine şi nu se învredniceşte prin buna lui vieţuire dc harul cel sfânt.

Crescuţi în supunere oarbă, Clement şi Naum se socoteau greu vinovaţi de a fi auzit asemenea vorbe. Uns cu păcură şi ars în mijlocul hipodromului trebuia să fie acela care le-a rostit, şi ei numai prin grele spăşiri puteau sâ se curăţe de păcatul de a le fi auzit.

- Anatema să fii! grăiră dânşii şi se depărtară de el ca de Satana.

III

TĂMBĂIÂUL

- Ține-tc de mine! grăi Muşat, urmându-şi drumul iute, ea orişice croitor care-si iubeşte meseria. Mai cîncă muh până la Sfânta Sofia» şi îndesuiala are sâ fie din ce în cc mai mare; bagă de seamă să nu te perzi!

Părintele Manea, sosit abia de două zile la Constantinopol, se ținea după el mergând cu pas grăbit şi uitându-se sperios la casele mari şi la mutrele străine printre care trecea. Fâcându-şî drum prin mulțimea tot mai deasă şi mai zorită, el se lovea Ia tot pasul ici de unul, care-I împingea la o parte, ca să-i apuce înainte, coio de altul, care-i venea în față şi se izbea de cl, şi mai departe de iar altul, care-i sta în cale, şi se simțea ca în timpul fioroasei învălmăşeli din noaptea în care o perduse pe Ana.

- Ține-te de mine! îi zicea mereu Muşat, lunganul, care făcea paşii mari. Bagă de seamă! îi zicea iar, uitându-se înapoi ca un părinte îngrijat de copilul său. Boeiulc! Bociule! strigă apoi deodată alergând la stânga spre un om mărunt, sprinten şi cu ochii vioi,

Bociu, argintarul, tot român din Pind şi el, îi era bun prieten. Ținea ca sâ facă şi el cunoştința părintelui Manea.

- Iată - îi zise plin de zel - părintele Manea, preot de ai noştri, venit de departe, de peste Dunăre. O să afli multe... multe o sâ afli!

- Nu se poate! Tocmai dc peste Dunăre?! grâi argintarul uitându-se cu neîncredere la părintele Manea, care-1 încredința dând mereu din cap că e adevărat ceca cc i se spune.

- Dar nu avem timp de perdut, urmă Muşat. Le vei afla toate şi te vei mira. Acum să grăbim, ca să ne putem găsi un ioc bun. Mâ bucur câ te-am găsit. Ştii multe şi-i cunoşti pe oameni. Meseria ta e boierească şi te pune în legătură cu cei mai de frunte dintre învârtitorii treburilor. O să ne dumireşti şi pe noi.

- Aşa e! răspunse omul mărunt. Pe cine nu cunosc eu?! Ce nu poate să afle un om care îi stie pe toți?!

- Să mergem maî iute! stărui iar lunganul.

- N-avem nevoie să grăbim, îi răspunse Bociu, păşind mărunțel în urma Iui. Procesiunea pleacă de la Sfânta Sofia numai dupâ încheierea liturghiei.

- Tin insă ca părintele să vadă şi slujba.

- Asta nu se poate, întâmpină Bociu. Dacă intrăm in biserică, la ieşire îmbulzeala e prea mare şi nu mai vedem nimic. Trebuie să trecem înainte şi să ne căutăm un loc bun în apropierea hipodromului.

- Aş! ce să căutăm la hipodrom?!

- Se vede că nu şrii nimic, întâmpină argintarul, care le ştia toate. Mergi, rc rog, mai încet, că nu nc putem ține de tine. Faci paşi ca cocorii speriați!

în apropierea bisericii Sfânta Sofia stradele erau întesate de lume care se-ndesuîa făcând un zgomot amețitor. Câțiva paşi înaintea lui Muşat, mulțimea se-nvârtejea împregiurul unui negoțător pântecos, care, împins mereu şi-nghioldir din toate părțile, se ținuse câtva timp gâfâind, dar în cele din urmă-şi perduse răsuflarea şi căzuse leşinat. Ceva mai la dreapta, un plăcintar, Căruia trecătorii îi râsturnaseră tava din cap, dedea răcnind cu coatele împregiurul său, ca să depărteze pe ştrengarii ce tăbârâseră asupra bucăților risipite.

In cealaltă parte a stradei strimte se stârnise o încăierare, iar mai spre mijloc un pungaş prins asupra faptei şi luat tn pumni se opintea să scape şi sâ se strecoare prin învâlmâşală. Pretutindeni țipete, zbierate, răcnete şi hohote ca-n fundul iadului. Nu mai putea acum Muşat să-şi facă paşii dc cocor speriat, şi părintele Manea-] apucă de pulpană.

- Să nu mergem înainte, să nu mai mergem, să ne oprim aîci, sa ne întoarcem, grăi dânsul, cuprins dc viuă emoţiune.

Nu mai vedea şi nu-şi mai putea desluşi nimic din cele cc se desfăşoară împregiurul lui. Mulţimea îndesuîtâ i se părea ca un balaur cu mii de capete, care se zbate şi-nghite tot ce-i tfade-n preajmă.

- Ce-am mai putea să vedem?!

- Aş! întâmpină Muşat. Dar n-am văzut încă nimic.

-Trebuie să trecem înainte, spre hipodrom! adaogă Bociu.

Deodată, departe, înainte, spre Sfânta Sofia, se stârni o furtună de hohote şi lumea toată se revărsă de-a-mpinsele-ntr-acolo.

Despre hipodrom veneau călare pe catâr trei măscărici îmbrăcaţi în haine călugăreşti şi, strâmbându-se-n fel de fel de chipuri, îndemnau lumea să apuce spre hipodrom, căci de acolo are să vie-n mare procesiune papa de la Roma, ca să se pupe cu patriarhul, iubitul lui prieten.

Agenţi risipiţi anume prin mulţime îi aclamau zgomotos şi lăceau fel de fel de glume asupra papei şi asupra patriarhului.

- Hă-hâ-hă! hohotea unul. Cum îl cheamă pe papa acela?

- Ioan îl cheamă! — răspundea altul — că botează pe toţi păgânii, citeşte ***Evanghelia*** şi are gura de aur.

- Nu se poate să-î cheme loan, striga iar altul. Dacă patriarhul e scopit, papa, care e mai mare decât dânsul, trebuie să fie femeie. Ioana îl va fi chemând! Ha-ha-ha! Ioana e papa, Ioana!

Aşa merse vestea din gură în gură, şi peste puţin nu mai era nimeni care nu ştia că papa e o femeie dc la Atena, care a ştiut să potrivească lucrurile aşa ca să fie luată drept bărbat, dar a păţit de curând o mare ruşine, căci au apucat-o durerile facerii în timpul unei procesiuni- Ce hohote! ce hohote!

în zadar ar mai fi făcut acum părintele Manea încercare dc a se întoarce, căci era dus pe sus de pohoiul viu ce se vărsa spre hipodrom.

-Cec la hipodrom?»., ce e cu papa? întrebă Muşat zăpăcit.

- Se vede că nu ştii nimic! îi răspunse argintarul atotştiutor. Ţi-am spus că la hipodrom trebuie sâ mergem. Ai aflat, poate, că Barda, cezarul, s-a dus zilele aceste la Patriarhie, ca să sc cuminece, iar patriarhul nu numai că n-a voit să-i deie cuminecătura, dar ba mai şi gonit ca pe un nelegiuit din biserică.

- Pe Barda?!

- Da, pe cezarul!

- De necrezut!... nemaiauzit!.,, Aceasta nu se poate trece: au să se-ntâmple lucruri mari!

- Se-ntâmplâ chiar acum, grăi argintarul cu ochi vioi. O sâ vedeţi la hipodrom.

Muşar ştia numai că după liturghie patriarhul va ieşi dimpreună cu tot clerul şi va fi dus în mare procesiune până la Patriarhie, iar lumea se adunase ca să-1 aclame în tot drumul lui.

- Dar la hipodrom ce are să fie? întrebă eh

Mulţimea, care-i ducea tor mai răpede înainte, iar îi despărţi, şi Manea, din ce în ce mai ameţit, strângea tot mai tare de pulpana lui Muşat, pe care-1 socotea drept singurul mântuitor al său din ghearele balaurului cu mii şi mii de capete. Auzea vorbele soţilor săi, dar nu era în stare să îe-nţeleagă. Ştia că biserică e adunarea creştinilor, că liturghie e un fel de rugăciune şi că patriarhul e cel mai mare dintre preoţi, dar hipodrom, Barda, cezar şi altele erau pentru dânsul vorbe fără de înţeles.

în apropierea hipodromului, în sfârşit, ei deteră peste mulţimea venită din cealaltă parte şi se opriră în loc, fiindcă nu mai era cu putinţă sâ înainteze. Aici trebuiau, vrând-nevrând, să se

oprească. Croitorul, om isteț, știa să se folosească de lungimea picioarelor sale și ținea ca prietenii săi, care erau mai scurți, și mai ales părintele venit de peste Dunăre, să le vadă toate tot atât de bine ca dânsul și să aibă ce povesti. El se uită dar peste capetele mulțimii împregiurul său, ca să găsească vreun loc mai ridicat.

- furica! strigă deodată. Țineți-vă după mine!

Peste drum, sub o poartă deschisă, el zărise o mare amforă de untdelemn.

Dând iuruș prin mulțimea îndesuită, el trecu dincolo, scoase amfora pântecoasă.lângă perete, o răsturnă și-i ridică pe mai mărunții săi prieteni pe ea.

- Țineți-va unul de altul - le zise - și răzâmați-vâ de zid, ca să nu vă răsturnați!

Așa și făcură. Amfora se clătina mereu sub picioarele lor, dar ei vedeau, vedeau acum și ei.

Nu e în lumea aceasta nimic mai măreț decât marea mulțime dc oameni văzută dintr-o dată, capete și iar capete cât pătrunde vederea, valuri de viețuitori cuprinși de neastâmpăr, balaurul văzut în fioroasa lui întregime. E peste putință să vezi mulțimea fără casă tesâmți perdut în ea ca picătura în genunea adâncă, și părintele Manea sta într-un fel de extaz și privea, privea, privea, fără ca sâ se mai gândească la pântecul rotund al amforei de sub picioarele lui. Croitorul însă, care mai văzuse asemene balauri, nu-și uitase vorba.

- Nu mi-aî spus - îi zise argintarului - de ce l-a gonit patriarhul pe cezar din biserică.

- Care va să zică nici asta n-o știi?! răspunse acesta. E de mult acum de când și-a gonit soția, ca să trăiască-n nelegiuire cu nora sa.

- Cu nora sa?! strigă părintele Manea speriat. Cu soția fiului său?!

- Da — răspunse Bociu -, cu soția fiului său.

- Se poate aici așa ceva?!

- Nu se poate - răspunse iar Bociu zâmbind -, dar se face. Multe se fac aici care nu se pot!

- Și cine e spurcatul acela căruia voi îl ziceți cezar?!

- Cezar e - interveni croitorul - cel mai marc după împăratul.

- Si împăratul nu-1 alungă de la curtea lui?!

- împăratul - îi șopti argintarul la ureche - c mai și mai decât dânsul.

- Si mulțimea aceasta - strigă părintele Manea - nu dă năvală asupra tor, ca sâ-i spulbere?!

- Vorbește mai încet, c-o pățim, îi șopti iar argintarul, care era și om trăit în lume. Lumea s-a adunat tocmai ca să-1 ridice în slava cerului pe patriarh, bătrânul cuvios, care a cutezat să-1 gonească din biserică pe nelegiuitul cezar.

- E om patriarhul — strigă iar Manea — , om întreg!

Din depărtare, despre Sfânta Sofia, se auzeau din când în când strigătele furtunatice ale mulțimii, și pe ici, pe colo, străbătea printre ele corul clericilor, care cânta psalmii.

Procesiunea sc pornise, și tot mai de aproape răsunau strigătele, tot mai deslușit sc auzea cântarea, iar părintele Manca tot mai mult sc perdea pe sine însuși privind cele cc sc petrec în fața lui.

Sc ivi în cele din urmă baldachinul strălucitor sub care venea patriarhul, dând mulțimii binecuvântarea arhierească, se iviră hrîpidele de aur, se apropie marea adunare de preoți îmbrăcați în odăjdii cusute-n fir, și tot mai fioroase erau strigătele, tot mai deslușit se vedeau icoanele purtate-n fața patriarhului, tot mai mult se-nălțau inimile în auzul cântării.

- Ce strigă?... ce zic strigând?! întrebă părintele Manea ca ieșit clin minți.

- Strigă ***„chaireF,*** bucură-te! îi răspunse argintarul.

- ***Chairc!... chaird...*** strigă şi părintele Manea din toate puterile, deşi mai era încă mult până la sosirea procesiunii în faţa lor.

Acum, de dincolo, despre hipodrom, se stârni deodată o altă mişcare, mai vîuă şi mai zgomotoasă, şi lumea începu să se-ndesuie dintr-acolo spre procesiune.

O mulţime de derbedei mascaţi ca preoţi, unii cu bărbi lungi, alţii spâni ca eunucii, îmbrăcaţi în odăjdii şi călare unii pe catâri, alţii pe măgari, ieşise din hipodrom şi pornise spre Sfânta Sofia cântând pc nas şi bătându-şi în fel de fel de chipuri joc de ceremoniile religioase.

în frunte mergea un măscărici care închipuia pe patriarhul Ignarie, cu mitra-n cap, de braţ cu altul, care închipuia pe papesa Ioana, cu tiara papală. Amândoi binecuvântau mulţimea tăcând strâmbături şi schime neruşinate şi pupându-se ca nişte caraghioşi din când în când.

Nu erau mişeii aceştia oameni luaţi în sâmbrie, ci fii de ai celor mai de frunte familii, eare-şi puseseră slugile să râdă cu hohot şi să îmbărbăteze lumea a striga *^chaîrc!^.* ***chaird*."***

Iară mulţimea, care venise ca să-1 ridice pe patriarh în slava cerului, luată răpede, râdea şi ea cu hohot şi striga cuprinsă de spasmuri ***„chaird... chaird."***

Părintele Manea sra-nmărmurit pe amfora şovăitoare şi nu se putea dezmetici.

în clipa când cele două procesiuni au ajuns faţă-n faţă, s-a făcut deodată o linişte adâncă, apoi s-a stârnit o-ncăierare năpraznică, din care nu mai putea, parcă, nimeni să iasă neschilodit.

- împăratul! strigă Bociu, argintarul mărunt şi cu ochii vioi. latâ, vedeţi colo, călare pe armăsarul negru, e Vasilie Macedoneanul, iar lângă el, pc calul cellalt, e împăratul. Acum se dă jos şi, iatâ-1, intră şi el în rând cu ceilalţi.

Nici n-ar fi preţuit nimic întregul mascaralâc dacă împăratul n-ar fi luat şi el parte. Vasilie a luat dar însărcinarea de a-1 duce pe neştiute la hipodrom, şi nu era cu putinţă ca el să vază alaiul caraghios şi sâ-şi stăpânească pornirea de a lua pane la el.

- lată şi împăratul! răsuna dar din toate părţile, şi un fior rece trecu prin mulţimea fără de număr.

Patriarhul sta cuprins de o adâncă durere sub baldachinul strălucitor. între călugării totdeauna zăloşi erau însâ mulţi care în mânia lor ar fi voit să răzvrătească mulţimea cuprinsă de viuâ emoţiune şi sâ deie năvală înainte.

- înapoi la Sfânta Sofia! strigă Ignatie când i se spuse că împăratul se aflâ şi el în faţa Iui.

O nouă şi maî îngrozitoare învălmăşeală se produse acum. Erau mulţi cei ce nu voiau cu nici un preţ să se întoarcă înapoi şi stăruiau, răcnind mânioşi, ca lumea sâ meargă înainte. Ici-colo, agenţii lui Barda provocau mulţimea barjocorindu-1 pe patriarh şi izbutisârâ a-ncepe încăierările. Lumea mai depărtată, care nu se dumirise încă asupra celor ce se petrec, sta zăpăcită-n loc, si era peste putinţa ca procesiunea, întoarsă o dată, să se poată pune în mişcare spre Sfânta Sofia, iară derbedeii râdeau în hohote, se strâmbau, făceau fel de fel de opintiri, ca să stârnească râsetele privitorilor.

Părintele Manea sta cuprins de fiori pe amfora pântecoasă. Dezmeticit încetul cu încetul, el înţelese în cele din urmă că toate au fost puse la cale spre a-1 face de râs pe vrednicul arhiereu, care gonise din biserică pe spurcatul de cezar. Dac-ar fi avut Ia dânsul securea cu care lovise pe Budac, ar fi sărit şi-ar fi dat cu ochii închişi unde nimereşte.

- Nemernicilor! strigă el cât îl ţineau puterile. Nu vi-e ruşine să suferiţi în mijlocul vostru o spurcăciune de om ca cezarul! Un ticălos e împăratul vostru, mai prost decât măgarii pe care călăriţi. Jos cu el! I,a o parte!

- Taci, te rog, — stăruia argintarul, cuprins de spaimă - c-ar putea să te înțeleagă cineva.

- Voiesc să mă înțeleagă! îi răspunse Manea.

- De ce să-ți pui însă capul în primejdie?! întâmpină croitorul.

Nu prea erau însă prin apropiere oameni care puteau sâ-i înțeleagă româneasca.

Unul era, care, fiind rob la bulgari, fusese dus peste Dunăre, unde stătuse câtva timp si-i cunoştea pe munteni, dar acesta era Vasilie Macedoneanul, destul şi el singur.

Auzind strigătele, el se-ntoarse spre partea din care-i veneau, şi ochiî lui ageri se opriră asupra tânărului scos din sărite.

- Mişeilor! strigă iar acesta, uitându-se când la croitor, când la argintar. Dc cc m-ați înşelat?! De ce m-ați adus aici?! Ce vreți cu mine?! De ce m-ați făcut să văd scârbele aceste?!

Perzându-şi apoi echilibrul, amfora de sub picioarele lui se rostogoli şî el căzu dimpreună cu argintarul, râsturnând claie peste grămadă pe cei cc li se aflau în cale.

Era lucru de râs această cădere a lui, şi lumea şi râdea cu hohote. Mai de râs încă era însă deznădăjduirea lunganului, care căuta în toate părțile, strigând mereu: „Unde e popa?!"

IV

MÂNGÂIEREA

Nețrâtrunse stint de mintea omenească rânduirile Domnului.

Pe când la Constantinopol purtătorii puterii lumeşti îşi băteau joc de bătrânul patriarh ecumenic, în valea Dunării se dusese vestea c-au sosit trimişii lui Dumnezeu, şi păgânii alergau dîn toate părțile să le iasă-n cale şi sâ audă vestea adusă

de dânşii, iară Borîs, stăpânitorul acelor locuri, deşi tot păgân şi el, le lăsa toate să meargă cum li-e rânduit să fie.

Dorind să cunoască mai de aproape țara şi poporul de sub stăpânirea lui Boris, părintele Metodiu şi mult ştiutorul său frate n-au luat de la Prislav drumul drept spre Dunăre, ci s-au dus cu Damian la Vama, iar de acolo s-au întors spre apus, ca să treacă Dunărea tocmai în dreptul revărsării în ca a Oltului-

Pc Ajia nu au luat-o cu dânşii. Voiseră, ce-i drept, s-o facă aceasta, dar şi-au dat seamă c-ar fi o greşeală neiertată să o ducă în mijlocul fraților ei mai nainte de a-i fi curățit sufletul de marile rătăciri în care fusese crescută. Damian a luat-o dar cu dânsul, ca s-o ducă la o mănăstire. Abia după ce va fi fost luminată asupra dreptei credințe, ca creştină adevărată, avea s-o trimită la aî săi, şi părintele Manea, ducându-se la Constantinopol, trecuse pe sub zidurile mănăstirii în care ea-şi primise adâi costul.

Plecând de la Varna, apostolii şi-au urmat drumul încet, oprindu-se des şi stând în unele locuri zile întregi: țineau sâ se folosească în deplin de neaşteptata bunăvoință a lui Boris, căci nu puteau sâ ştie dac-o vor mai găsi ori nu şi vreo altă dată în aceeaşi măsură.

îndeosebi Constantin, deşi mai tânăr, umblase mult prin lume şi cunoştea mai bine decât fratele său mai marc primejdiile răspândirii credinței.

Fiind om cu deosebire cumpenit şi ştiind mai multe dintre limbile vorbite în Asia, îndeosebi şi pe cea arabă, precum şi pe cea persană, el fusese trimis în mai multe rânduri cu solie în Asia, la califul din Bagdad şi la creştinii din Armenia, din Mezopotamia si din Persia. Nu o dată i-a fost viața în primejdie, nu o dată a trebuit să se încredințeze că e neasămânat maî greu să aduci la dreapta credință pe creştinii rătăciri decât să luminezi pc păgânii neştiutori.

Oameni de o fire pătimaşă, creştinii din Asia erau dezbinaţi în fel de fel de secte, care se duşmăneau între ele şi prigoneau toate cu aceeaşi înverşunare pe susţiitorii dreptei credinţe.

Mare li-a fost dar bucuria când s-au încredinţat că mai fuseseră pe acolo propoveduitori ai credinţei, ca nu puţini dintre cei ce le ieşeau în cale erau creştini, care-şi mărturiseau cu hotărâre bărbătească credinţa, şi câ aceşti creştini de la Dunăre erau blajini şi însătaţi de mângâierea învăţăturii. Iar aceia dintre sârbi care mai stăruiau în tradiţiunile păgâneşti ale neamului lor ori ascultau poveţele proorocilor de curând iviţi primeau şi ei cu inima deschisă învăţătura, şi mulţi ar fi primit şi botezul dacă apostolii ar fi putut să le deîe preoţi.

încetul cu încetul, însă, ei şi-au dat seamă c-ar fi o mare greşeală să Ie facă preoţi dintre dânşii, căci aceştia, neştiutori fiind în ale învăţăturii creştineşti, foarte uşor puteau să-i ducă ia rătăciri. încă de la Dristor dar ei au trimis pe doi dintre însoţitorii lor la patriarhul Ignatie cu rugămintea ca să-1 ridice pe Clement la treapta arhieriei şi să-1 trimită la Dunăre însoţit de clerici zeloşi, care ştiau limba slavonească.

Pretutindeni dar pe unde treceau, ei mângăiau mulţimea ce le ieşea în cale cu nădejdea că în curând va suna ora mântuirii.

- Nădăjduiţi în Domnul - ziceau ei - căci el ne este tuturora părinte bun şî îndurător şi ne ceartă numai pentru ca să ne abată din căile peirii pe care am pornit. Cutremure de pământ, furtuni înspăimântătoare, tunete şi fulgere, plointe nesfârşită, răvârsâri cotropitoare, ger cumplit şi viscole aspre, secetă nemiloasă şi foamete, toate urgiile au căzut asupra voastră nu pentru că Domnul nu vă iubeşte ca un bun părinte, ci pentru că el vrea să-i cunoaşteţi puterea, să vă cutremuraţi în faţa lui, să vă căiţi şi să vă supuneţi poruncilor Iui, ca sâ vă puteţi împărtăşi de fericirea cea vecinkă. Bucuraţi-vă, căci oara mântuirii voastre e aproape!

Mulţimea, creştini şi păgâni, asculta cu luare-aminte vorbele lui şi, când apostolii plecau mai departe, inimile erau uşurate şi întărite prin nădejdea mântuirii făgăduite.

Apropiindu-se de Nicopoli, pe unde aveau de gând să treacă Dunărea, apostolii se pomeniră însă deodată în faţa unor creştini care la început se depărtau de Ia dânşii, iar în urmă li se puneau din ce în ce mai îndârjiţi în cale.

- Rea este învăţătura voastră şi neadevăr zic buzele voastre! strigă în cele din urmă unul dintre dânşii, un sprâncenat cu părul creţ şi cu ochi de şopârlă.

„A! îşi zise Constantin, adunându-şi toate puterile ca să între-n luptă pentru dreapta credinţă. Iară rămăşiţele arienilor!"

- De cc este rea învăţătura noastră?! întrebă el.

- E rea fiindcă luaţi în desen numele Domnului când ziceţi că de la el vin toate relele ce-au căzut asupra noastră, îi răspunse sprâncenatul, scuturându-şi părul creţ. Neadevăr grăiţi! Domnul e bun şi numai bun, lumină de-a pururea nestânsâ, viaţă curată şi senină, şi nu de la el, ci de la stăpânitorul întunecimii, care e izvorul a toată răutatea, vin cutremurele şi furtunele şi seceta şi toată urgia.

- Nu sunt arieni, grăi Constantin întorcându-se spre fracele său. Aceste sunt părerile manicheilor şi ale paulichienilor din Armenia şi de Ia hotarele Persiei. Eşti tu de aici ori ai venit din locuri depărtate? îl întrebă apoi pe protivnicul său.

- Sunt din Armenia - îi răspunse acesta - , dar nu din locuri depărtate. Noi toţi cei ce trăim pe pământ suntem din acelaşi loc, de pe pământ, deopotrivă întru toate şi la fel apropiaţi unul de altul. Ispitiţi scripturile şi citiţi epistolele apostolului Pavel ca sâ înţelegeţi câ nu e în lumea aceasta nimeni mai mare şi nimeni mai mic, nimeni mai apropiat şi nimeni mai depărtat.

- Dar - întâmpină Constantin - o stăpânire trebuie să fie în lumea aceasta.

- Una singură - îi răspunse armeanul -, stăpânirea de sine a fiecăruia: dc altă stăpânire e nevoie numai când aceasta lipseşte. De mii de ani sc urmează lupta pentru biruinţa luminii - urmă el luându-şi avânt - şi noi creştinii suntem oastea în veci neînvinsă, care poartă zi şi noapte lupta aceasta stăpânindu-se fiecare însuşi pe sine, înfrânându-si poftele şi omorându-şi trupul, pc care duhul întunecimii l-a plăsmuit ca sa înlăuţuiască sufletul, să-1 întunece şi să-1 ţie plecat mereu spre ispită. Stăpânirea de care ne vorbiţi voi se-ntinde numai asupra trupurilor ce ţin sufletele în robie. Nouă, creştinilor adevăraţi, nu ne trebuie nici o stăpânire, nici o lege, nici o rânduiala lumească, căci sufletele noastre nu sunt robite! Stăpânire vă trebuie vouă, care vă închinaţi atât de mult trupului, încât îl zugrăviţi ori îl ciopliţi din peatră, ca sâ vi-1 puneţi icoană sfânta» vouă, care vă-mbuibaţi mâncând şi bând şi vă faceţi toate poftele şi apoi vă adunaţi ca să vă faceţi rugăciunile, cântând împreună şi făcând fel de fel de schime, vouă, care, neştiind să vă stăpâniţi fiecare pe sine, vi-aţi făcut chiar şi în cele sufleteşti o rânduiala hierarhică şi vă sâluiţi unii pe alţii, vouă, care vărsaţi sânge şi chinuiţi pe fiii lui Dumnezeu şi tot cereţi sâ vă credem ca-n numele lui vorbiţi. I.ăsaţi-ne-n pace, căutaţi-vă de drum, depărtaţi-vă de la noi-strigă el în cele din urmă - căci noi n-avem trebuinţă de-nvăţătura voastră, suntem chiar şi-n lumea aceasta mai fericiţi dc cum voi aveţi să fiţi în veacul de apoi.

Mulţimea adunată, din ce în ce mai adânc pătrunsă de aceste vorbe izbucni în cele din urmă în strigăte de-ndârjirc.

- Nu ne trebuiesc învăţăturile voastre! Depărtaţi-vă de la noi!

Cei doi fraţi îşi urmară drumul cuprinşi de adâncă durere. Erau amândoi cu mult mai cumpeniţî decât ca sâ mai stăruie în hotărârea lor de a lumina pe aceşti creştini rătăciţi. Prea erau înrădăcinate în sufletele lor rătăcirile, şi numai încetul cu încetul şi după o pregătire bine chibzuită se puteau deschide inimile lor pentru dreapta credinţă.

Trecând dar pe ţărmurul stâng al Dunării, unde îi ştiam pe fraţii Anei, ei şi-au urmat călătoria cu multă sfială, căci ia tot pasul se aşteptau sâ fie întâmpinaţi ca la Nicopoli.

Au trecut însă Argeşul şi Dâmboviţa şi Ialomiţa, şi sârbii, atât cei păgâni, cât şi puţinii creştini, îi primeau pretutindeni cu inima deschisă, iară muntenii, deşi se ţineau mai la o parte, ascultau cu învederată bunăvoinţă vorbele lor, ba îndeosebi preoţii tor se apropiau cu toată încrederea de dânşii şi ţineau sâ fie luminaţi, dar stăruiau în ale lor.

„Da! Aşa este!" „O fi!" „Tot ce se poate!" „Foarte frumos!" Aşa le era răspunsul la roate.

încredinţându-se că nu âu nici biserici, nici cărţi sfinte, nici hierarhîe şi că nu ştiu nimic despre slujba bisericească, marele cărturar al bisericii de la răsărit îi sfătuia să-şi clădească biserici, că le va trimite şi cărţi, şi icoane sfinte, şi clerici învăţaţi, care sâ ie organizeze hierarhia şi să-i înveţe rânduiala slujbei bisericeşti.

Ei se bucurau de bunăvoinţa aceasta si se arătau foarte mulţumitori pentru ea.

- Dar - zicea unul dintre dânşii - noi numai în limba noastră putem să facem rugăciunea.

- Aşa au rânduit părinţii noştri, adăugă altul.

- Dar Dumnezeu - întâmpină Constantin - ascultă rugăciunea în orişice limbă ar fi ea rostită.

- Aşa e! - ziceau dânşii într-un glas - , dar cu gândul de a-şi face rugăciunea într-o limbă neînţeleasă tot nu se-mpăcau.

- Dar voi de ce nu voiţi să botezaţi pe sârbii care cer botezul? îi întrebă părintele Metodiu.

- Numai puţini dintre noi vorbesc limba lor, ca să le poată da învăţătură - i se răspunse - şi numai puţini dintre dânşii ştiu limba noastră, ca să poată lua parte la rugăciune.

- Pe aceştia îî botezaţi?

- Părinţii noştri au rânduit - i se răspunse iar - ca botezaţi să fie numai aceia care prin vieţuirea lor neprihănită se-nvrednicesc a fi primiţi în turma creştină. Nu prin botez, ci prin faptele noastre ne facem creştini, şi numai copiii nevinovaţi pot sâ primească botezul fără ca să fie puşi la încercare. Aşa au rânduit părinţii noştri.

- Ar fî o minciună şi-un greu păcat botezul dacă i s-ar da unui om care trăieşte în nelegiuire, adăugă altul dintre preoţi,

- $i dacă vreunul dintre voi păcătuieşte - întrebă iar părintele Metodiu — încetează el a fî creştin?

- Nu, părinte! i se răspunse. Botezul e şi pentru viaţa aceasta, şi pentru cea viitoare. El e gonit din mijlocul nostru şi arc sâ^şi petreacă viaţa în peştere ori în scorburi.

- Iertare nu este?

- E milă, părinte, şi bunăvoinţă la oameni, dar iertarea numai la Domnul poate fi.

Constantin asculta dus în gânduri. îşi reamintea începuturile vieţii creştine şi vedea în gândul lui pc marele Chirii, patriarhul Ierusalimului, neîntrecutul cunoscător al ***Sfintei Scripturi,*** care prin cuvântările lui stăpânea inimile şi minţile tuturora.

„Aşa este - îşi zicea - nici chiar el nu dedea sfântul botez decât după o încercare de doi ani, şi mulţi erau aceia care nici după acest timp de încercare nu-1 primeau. Nemernicii de noi, care-i dăm fără de cercetare, ba credem a fi săvârşit o faptă plăcută Iui Dumnezeu când silim pe oameni să-1 primească ori îl dăm celor ce nu sunt în stare să înţeleagă sfinţenia lui. Aşa se surpă biserica, aşa se strică turma primind în ea oi râioase!"

Urmându-şi drumul, cei doi fraţi tot mai mult s-au pătruns de adevărul câ răspândirea între popoarele din valea Dunării a învăţăturilor creştineşti nu va fi cu putinţă câtă vreme ***Sfânta Scriptură*** nu li se va fi dat în limba pe care ele o înţeleg. Fără de cărţi ele nu puteau primi decât ereziile sectarilor, care nu le dau nici biserici, nîci icoane, nici slujbă dumnezeiască, nici herarhie.

Pătruns din ce în ce mai mult de convingerea aceasta, tânărul cărturar se simţea tot mai mult menit a împlini voinţa Domnului ostânind sâ le deie popoarelor din valea Dunării învăţătura în limba lor. îl vedea şi iar îl vedea pe marele Chirii vorbindu-le necredincioşilor în limba lor şi sporind biserica lut Hristos cu suflete în adevăr luminate şi deprinse a umbla pe calea dreptăţii.

Ajunşi departe spre mcazânoapte, călătorii au sosit în ziua de Paşti în cuhnea dealului care desparte valea Moldovii de valea Şiretului, acolo unde azi sunt Paşcanii.

Minune nemaivăzută!

A trecut Constantin, în multele lui călătorii, pe sub Taur şi Antitaur, a văzut raiul pământesc la poalele muntelui Ararat, a străbătut prin trecătorile Persiei spre muntele Elbrus, s-a închinat sub cedrii Libanului şi la poalele muntelui Sinai şi în Sfanţul Munte, dar privelişte atât de măreaţă-n seninătatea ei n-a avut niciodată.

Largă şi blândă se coboară valea Moldovii la stânga şi din ce în ce mai îngustă şi mai pierdută ceată albăstrie se ridică la dreapta până-n muntele Rarăul, unde ea se-nfundă. Iar în faţă, dincolo de ea, se desfăşură şirul acoperit pe ici, pe colo, şi acum de zăpadă al Carpaţilor Răsăriteni, drept înainte cu Sihlea cea colţuroasă, iar departe Ia stânga cu Ceahlăul cel greoi.

Uimit dc priveliştea aceasta, Constantin îşi ridică ochii spre cer.

- Primeşte, Doamne, jertfa de bunăvoie a slugii tale - grăi dânsul - şi din clipa aceasta el însuşi pentru sine nu mai era Constantin, ci cuviosul monah Chirih următor al marelui patriarh de Ierusalim.

V

PAPA NICOLAE I

Marca împărăţie dc la apus sc surpase: nepoţii luî Carol cel Mare o-rnpârţiserâ între dânşii şi se luptau înainte când unul cu altul* când fiecare cu vasalii săi, sâtoşi de putere.

Ludovic Germanul, care primise stăpânirea ţărilor de la dreapta Rinului, nu era în stare să-şi ţină supuşii în ascultare, îndeosebi slavii, care tot mai stăruiau în tradiţiunile lor păgâneşti, s-au ridicat deodată din toate părţile şi s-au desfăcut de împărăţia care pentru dânşii nu mai exista. Ducele Boemîei era nesupus, Rastislav, ducele Moraviei, se declarase neatârnat şi-si întinsese stăpânirea departe spre răsărit şi spre meazăzi. Cocel, una dintre căpeteniile slavonilor de la poalele răsăritene ale Alpilor, înfiinţase un stat slavon, care se-nrindea departe peste şesul Dunării, iară Muntimir adunase o mare parte din sârbii de pe ţărmul drept al Dunării sub stăpânirea iui. Srrâmtorat de aceştia, Ludovic încheiase legături de prietenie cu Boris, al căruia fecior, Vladimir, nu dc mult căzuse în robia lui Muntimir.

Carol cel Pleşuv, cel mai tânăr dintre nepoţi, luase stăpânirea ţărilor de la stânga Rinului, Franţa de astăzi- Om neajutorar, el abia se mai putea susţine în luptă cu fraţii săi şi cu o mulţime de alţi duşmani.

Chiar la începutul domniei lui el perduse partea din Spania care-i rămăsese moştenire de la bunicul său.

Abdurrahman II, califul de Cordova, om blând şi iubitor de ştiinţă, dorind să-şi împace supuşii, îi declarase pe creştini întru toate deopotrivă cu musulmanii. Nu-i fusese dar greu să-şi întindă stăpânirea asupra întregei peninsule. El însă murise de curând, şi creştinii, răzămaţi pe regatul Asturiei, se răsculasără şi chiar în timpul când la Constantinopol se făcuse tămbălăul pentru batjocorirea patriarhului Ignatie, învăţatul Evloghie,

arhiepiscopul de la Toledo, pierise sub barda călăului, iară Musa, un creştin trecut la islamism, prăda pe la poalele munţilor Pirinei.

Lothar, al treilea frate, care primise Italia dimpreună cu coroana împărătească, murise cam deodată cu Abdurrahman, şi împărat era acum Ludovic II, fiul său, un stăpânitor de tot slab. Saracenii se făcuseră stăpâni pe Sîcîlia şi pe partea de la miazăzi a Italici şi înaintau încetul cu încetul spre Roma, unde papa stăpânea tremurând dc frică.

în acelaşi timp se porniseră din Scandinavia şi înaintau roind spre miazăzi cetele îndrăzneţilor normani.

Oameni înalţi şi vânjoşi, lopătari îndămânatid şi sprinteni, luptători aprigi şi prădători neînfricaţi, ei tăiau cu corăbiile lor uşoare apele reci ale mărilor şi se iveau fără de veste când ici, când colo pe coastele apusene. Chiar în timpul când la Constantinopol se pregătea răsturnarea patriarhului, furtunaticul Reghinher s-a urcat cu corăbiile lui iuţi pe Sena lc deal, a luat cu asalt Parisul şi l-a prădat în toată tigna, iar altă căpetenie a normanilor, Hasting, a răzbit printre stâncile lui Tarik, a prădat insulele din Mediterană şi a înaintat prădând Italia până departe spre Genova.

Aceasta era starea lumii apusene când Nicolae I a urcat treptele scaunului papal: nu era nimeni atât de strâmtorat ca dânsul; el se simţea cu toate aceste în largul lui,

E între cele ce se petrec în lume o strânsă legătură, prin care cele trecute şi cele prezente, cele mici şi cele mari, cele apropiate şi cele depărtate se-mpânzesc şi se-mpreună într-una singură. El aşa le-nţelegea. Om bătrân, dar încă nu îmbătrânit, el le ştia toate şi le vedea împreună, ca sâ lc potrivească cu poziţiunea din care le privea.

Bcnedict III, care stătuse înainte de dânsul în scaunul papal, tremura când îi veneau şririle despre apropierea saracenilor şi a normanilor şî despre vărsările de sânge pc care le făceau califul

dc Cordova şi cel de Bagdad, şi se jâluia văzând scăderea puterii urmaşilor lui Carol cel Mare. Nicolae I, privind lucrurile din punctul de vedere al puterii sale, se bucura de risipirea marei împărăţii şi de strâmtorările în care se aflau stăpânitorîî ţărilor de Ia apus.

El a fost între papi întâiul care s-a încoronat deopotrivă cu stăpâuitorii lumeşti.

Dumnezeu, singurul cârmuîtor a toate, îi ceartă adeseori pe oameni prin mari nenorociri, ca să-i îndrumeze pe calea cea bună pentru dânşii. Asa se îngrămădeau acum nenorocirile pentru ca oamenii sâ se moaie şi sâ înţeleagă în cele din urmă că de la Dumnezeu porneşte gândul singurei stăpâniri asupra întregului neam omenesc. Nu li-a fost rânduit iui Muhamed si urmaşilor săi să realizeze acest gând fiindcă împlinirea voinţei tui Dumnezeu numai în biserica creştinească putea să se tacă. Acum dar, când stăpânirea islamilor era pornită spre o învederată risipă, puterea la urmaşul lui Petru trebuia să treacă, şî cu cât mai mulţi, mai slabi şi mai strâmtoraţi erau stăpânitorii lumeşti, cu atât mai apropiat trebuia sâ pară timpul când această trecere se va face întru mărirea lui Dumnezeu.

încă Benedkt III primise de ta părintele Metodiu vestea ca popoarele din valea Dunării aşteaptă cu inima însetară de adevăr pe preoţii ceruţi de ta patriarhul Ignatie spre a le boteza şi câ caganul cazărilor a primit dimpreună cu mulţi dintre curtenii hn\ sfanţul botez. Era mare !a Roma bucuria când a sosit vestea aceasta. Nicolae I se bucura şi el, dar mai ales pentru că părintele Metodiu i-a recunoscut, trimiţându-i vestea aceasta, întâietatea.

Nu mai era în scaun Ignarie când cererea părintelui Metodiu a sosit la Constantinopol, şi astfel preoţii ceruţi au fost trimişi în valea Dunării.

Nicolae I se bucura şi de aceasta: toate ticăloşiile care se desfăşurau Ia Bizanţ erau un semn învederat că nu de acolo, ci de la Roma are să fie stăpânită lumea. Nu de la Bizanţ dar, ci de la Roma aveau sâ fie trimişi în valea Dunării preoţii pentru ca noii creştini chiar dintru început să între sub ascultarea scaunului papal.

Căderea patriarhului Ignatie era şi ea un semn că toate se îndrumează spre stăpânirea Romei.

Odraslă din viţă împărătească şi arhiereu strălucit prin virtuţile sale, Ignatie nu se pleca nici în faţa împăratului, nici cu atât mai puţin în faţa papei, pe care-I socotea deopotrivă cu sine. Deşi ţinea dar la unitatea bisericii creştine şi-si dedea silinţa să păstreze buna înţelegere cu ceilalţi patriarhi si mai ales cu cel de la Roma, pentru stăpânirea universală el era o pedecâ, pe care, după toate prevederile omeneşti, numai moartea putea s-o înlâtureze.

Cu totul altfel sta urmaşul Iui în faţa scaunului papal.

Ignatîe a fost fărâ nici o vină vădită scos din scaun şj silit a sc retrage la mănăstire, unde era ţinut sub pază aspră, iară Photic, eunucul, s-a ridicat în timp de câteva zile prin toate treptele în fruntea hierarhiei bisericeşti.

Aceasta era o îndoită mişelie.

Fără îndoială, dar, acela care a făcut o mişelie e vinovat, se află-n strâmtorare şi face, ca să scape, altă mişelie şi iar alta.

întreaga biserica se ridicase înpotriva falşului patriarh, şi pretutindeni la slujba dumnezeiască era pomenit tot Ignatie cel năpăstuit, şi nici nu putea Photie săsteieîn scaunul patriarhal fărâ ca să fi fost recunoscut dc ceilalţi patriarhi şi mai ales de cel de la Roma, singurul care nu atârna de nimeni.

Patriarhii din Asia tremurau în faţa stăpânirii musulmane, si singura lor nădejde de mântuire era împăratul de la Constanrinopoh care se pregătea ca să pornească lupta cu califuh Ei nu puteau dar să se pună în conflict cu împăratul şi cu sfetnicii lui atotputernici.

„De la mîne atârnă toate! - îşi zicea Nicolae i - şi acum e timpul sâ sc stabilească pentru toate timpurile rânduiala că acela care sade în scaunul Sfântului Petru e capul întregei biserici creştine şi cârmuitorul tuturor popoarelor, dc la care atârnă toată stăpânirea."

„Voind Photie - ni se spune în ***Vieţile Sfijjţilor***— să peardă cu totul pre sfântul Ignatie, îl prezenta împăratului prin mijlocirea lui Barda ca pe un conspirator contra statului. S-au trimis comisari la insula Terebinta şi au schingiuit pc servitorii lui Ignatie ca să depuie mărturii mincinoase contra lui. Apoi fu transportat la Promete, lângă Constantinopol. Acolo, un căpitan al gardeî i-a sfărâmat doi dinţi cu o lovitură dată în faţa hu, apoi, puindu-1 în fiare, l-a închis în o temniţă întunecoasă. Mai mulţi episcopi ai provinciei, indignaţi de îngrozitoarele scandaluri, se adunară într-o biserică din Constantinopol si excomunicară pe Photie. Acesta, din partea sa, adună pe cei ce erau părtaşii lui şi pronunţară contra lui Ignatie o sen tentă de depunere şi excomunica re. *

Toate aceste se petrecuseră cu mare zgomot, şi Nicolae I te ştia ca toată lumea şi nu se îndoia că adevăratul patriarh e Ignatie cel schingiuit, iar Photie nici nu putea să steie în scaunul patriarhal: papa însă, el punea mai presus de toate supremaţia scaunului său şi era gata să-1 recunoască pe Photie de bun patriarh dacă se pune sub ascultarea luî, ceea ce, la urma urmelor, era nevoit să facă.

Ca sâ-i lesnească poziţiunea, Photie ha vestit câ a fost ales patriarh de către adunarea metropoliţilor după cc Ignatie, slăbit de bătrâneţe şi de boale, s-a rătras de bunăvoie la o mănăstire, îar împăratul Mihail III i-a trimis o solie cu daruri bogate, patru episcopi, în frunte cu unul dintre mai-marii de la curtea sa.

Pe când dar părintele Metodiu şi fratele său Constantin ostăneau ca să-i creştinească pe cazări, popoarele dîn valea Dunării aşteptau să le sosească de la Patriarhie preoţii făgăduiţi, califul dc la Bagdad aduna oştiri şi cel de la Cordova îi măcelărea pe creştini, saracenii înaintau pas cu pas spre Roma, cetele normanilor se risipiseră prădând de-a lungul coastelor, urmaşii lui Carol cel Mare se luptau între dânşii şi cu foştii lor supuşi, renegatul Musa băgase groaza în creştinii de la poalele Pirineilor, iar papa Nicolae I, care le ştia toate şi le cuprindea într-un singur gând, sta mândru în scaunul său şi primea pe umiliţii soli ai lui Mihail III, care aveau să confirme prin mărturisirile lor minciuna spusă dc Photie.

Având în vedere scopul sfanţ pe care-1 urmărea, purtătorul tiarei nu stăruia asupra adevărului pe care-l ştia şi se socotea înălţat prin umilinţa cu care solii trimişi de împăratul Răsăritului se prezentau la treptele scaunului papal,

- Cu totul altfel - le zise el - s-au petrecut, precum mi s-a spus, lucrurile, dar dacă voi, trimişii împăratului, îmi spuneţi că Ignatie s-a rătras de bunăvoie şi Photie a fost ales de adunarea metropoliţilor, acesta trebuie să fie adevărul. Nu pot, cu toate aceste, să ascund mâhnirea care m-a cuprins de când am aflat că toate s-au săvârşit fără dc ştirea şi încuviinţarea mea, care din mila lui Dumnezeu sunt rânduit a păstra biserica neatinsă de nelegiuirile omeneşti. Mai vârtos mâhnit am fost ştiind că Photie a fost ridicat cu nesocotirea rânduielii bisericeşti la cea mai înaltă treaptă arhierească. Văzând însă bunde înclinări ale lui Photie, ţiind scamă dc dorinţele împăratului şi având în vedere scopul sfânt, dau pontificala mea dezlegare şi binecuvântarea mea noului patriarh, pe care vă însărcinez să-1 felicitaţi din partea mea de urcarea sa în scaun şi sâ-i încredinţaţi despre bunăvoinţa mea - câtă vreme se va învrednici de ea prin purtările sale.

Trimişii împăiatului de la Răsărit, ştiindu-se vinovaţi, nu puteau să-i răspundă decât închinându-se până la pământ în fara lui.

Nu-i era însâ lui Nicolae I destulă aceasta supunere tăcută. Pentru ca sâ-i şi tini pe bizantin; în supunere» el trebuia să săvârşească un act de stăpânire directă, ca să'i ţină în temere necurmată.

- Voi trimite - urmă el - legaţi la Constantinopol, ca sâ se încredinţeze la faţa locului despre starea adevărată a lucrurilor şi să ajute, lucrând în numele Sfântului Scaun, pe fratele nostru în purtarea grelei sale sarcini.

Bizantinii iar se plecară până la pământ, dar fără multă grijă pentru cele viitoare.

Grija lor era numai ca legaţii să constate şi să facă şi ci toi numai ceea ce Photie va crede de cuviinţă.

VI

O LĂMURIRE

In zadar au alergat Muşat cel isteţ şi Boctu cel sprinten, care le ştia toate şi-i cunoştea pe toţi, în zadar au pus în picioare pe toţi prietenii lor, în zadar au stăruit şi dânşii, şi aceştia, căci popa pc care-1 căuian sta ascuns în fundul pământului, închis cu şapte zăvoare-n cea mai întunecată temniţă.

Timpurile erau grele ca numai arareori.

Abia trecea zi fără de încăierări nu numai pe uliţe, ci chiar şi prin biserici, şi vreo zece zile după procesiunea cea mare temniţele au început să se umplâ, iar călăii şi zbirii lucrau zL şi noapte. Era în asemenea timpuri lucru foarre primejdios să cauţi urma unui biet popă pribegit, care nu s-a sfiit a-şi ridica glasul **ocâTând** în auzni tuturora pe Barda, ba până chiar şî pe împăratul el însuşi, şi părintele Manea a fost uitat în cele din urmă de bunii lui prieteni, ba, om cu noroc, chiar şi de Vasilie Macedoneanul, care-1 deduse-n seama oştenilor de gardă.

Sta închis în temniţă şi nimeni nu ştia care îi este vina. Erau alţi vinovaţi mai mari şi mai primejdioşi care îi d[âdc]au iui Vasilie de lucru. Popa putea sâ piară neştiut de nimeni acolo în pivniţa muceda.

Nu piere însă omul care ştie să trăiască.

ha fost greu părintelui Manea la început în temniţă.

Nu doară câ i se ura singur ori câ îi era urât la întunerec, dar îi era ruşine de ceea ce făcuse.

N-avea el să se amestece prosteşte în treburi care nu-1 privesc. Venise la Constantinopol ca sâ-1 caute pe Damian şi sâ afle de la el ce s-a făcut Ana; ce-i păsa lui daca cezarul, împăratul şi patriarhul sunt ori nu oameni cumsecade? De unde şi până unde s-a pomenit el să-i înveţe pe bizantini ce au să facă? Şi-a făcut-o el însuşi, si pe Ana nu mai putea de aici înainte s-o caute.

Sta, cu toate aceste, aşa singur acolo-n întunetec şi râdea pe bufnite când îşî aducea aminte cum s-a răsturnat dc pe amfora pântecoasă, râdea, dar îi era ruşine şi se bucura că c ascuns şi nu mai poate să-i râdă-n nas nimeni dintre cei ce-1 văzuseră atunci.

Mai râu decât ruşine îi era când se ivea în sufletul luî îndoiala ca nu cumva să-i fi făcut nedreptate cezarului şi împăratului. De unde ştia el dacă sunt ori nu adevărate cele ce i se spuseseră?! Oamenii vorbesc multe şi mărunte şi maî multe rele decât bune.

Când se gândea la aceasta, îl treceau năduşelile. Auzea parcă-n foişorul temniţei paşii zbirilor, care veneau si-1 ridice şi sâ-l deie pe mâna călăului.

Nu doară câ-i era frică de moarte, dar nu-i părea nimic mai urât decât să mori cu vină,

„Dar nu! - îşi zicea iar- ce-aş mai perde eu şi ce-ar câştiga altcineva dacă mi s^ar tăia capul?!" Nu putea el să se închipuiască pe sine muţind, când viaţa îi părea atât dc lungă.

„Nu, - zicea - dacă n-am murit arunci, când moartea-mi sta în față, nu mai mor cu una, cu două!"

§i fiindcă nu murea, n-avea să-şi amărască viața. Tocmai întunerec fiind, el se lumina din sine însuşi, şi srând culcat pe paiele umede, zâmbea văzând seninele zile ale copilăriei sale şi lăcrăma râzând când îsi aducea aminte de Ana. Cine-a avut zile ca dânsul destul a trăit, şi orişicât ar mai trăi, are din ce să-şi însenineze viața,

J\. dracului sămânță de om! zicea temnicerul când îl vedea voios ori îl auzea cântând în dosul uşii fcrecare. Păcat ca asemenea om să-şi mai peardă vremea trăind tn lumea aceasta!"

Alb la față şi slab de i se zbârcise pielea pe oasele subțiri, dar tot cu ochii vioi şi râzători, tot iute şi cu nasul în vânt, el te făcea, când îl vedeai, să te opreşti, şi temnicerul era necăjit că nu poate să steie de vorbă cu el, să-1 întrebe cine e şi de unde vine, cc vrea şî ce zice despre lucrurile ce se petrec în lume.

Puțin a ținut însă şi aceasta.

In curând după plecarea la mănăstire a patriarhului Ignatie, s-a început mişcarea prin foişorul temniței. Unii intrau, alții ieşeau, şi părintele Manca, ca mai vechi om al casei, Ii primea cu dragoste pc cei ce intrau şi mângâia pe cei cc ieşeau - la început prin zâmbete, prin oftări şi prin gesturi potrivite cu împregiurările, iar peste puțin timp în o grecească la început pocită si din zi în zi mai bine mânuită.

„Curat că-ți vine sâ crezi - zicea temnicerul - că omul acesta a mai trăit o dată şi a fost grec în viața lui de mai nainte, iar acum n-are să-şi învețe greceasca, ci numai să şi-o aducă aminte,**

Ziua toată şi toată noaptea el nu mai înceta cu întrebările. Soții lui de suferințe erau oameni aleşi pe sprânceană, maî ales călugări pătimaşi şî cărturari încăpățânați, de Ia care putea sâ afle şi să învețe multe, şi el toate voia să Ic ştie, asupra tuturora

voia să fie dumirit, mereu sta la îndoială, niciodată nu se mulțumea cu ceea ce unul singur îi spunea, nu uita nimic din cele ce aflase, cerceta şi ispitea ca cel mai proclet judecător, dar îşi păzea treaba şi părerile nu şi le dedea niciodată pe față.

De! nevoia e mare dascăl, şi pățeniile-1 învață minte pe om.

],e ştia acum toate din fir în pâr, îi cunoştea pe toți, era dumirit asupra tuturor cestiunilor, şi nu era nici unul care n-ar fi avut.ee să-nvețe de la dânsul.

îi prinsese însă pe greci nu o dată cu minciuna, şi de aceea nu se bizuia pe ceea ce stia de la dânşii.

Mare t-a fost intre altele bucuria când i s-a spus că papa Nicolae I n-a voit să creadă minciunile spuse dc Photii- şi confirmate de solia lui Mihail 111 şi a trimis la Constantinopol legați, ca să cerceteze la fața locului şi să lămurească totul,

„Aha! îşi zicea cl. Acum să te văd, Photie!"

în urrnâ, după ce legații papei au venit şi s-a adunat un sinod, ca să cerceteze lucrurile îndeamănunt, nu era chip sad facă că creadă că legații l-au găsir şi ei vinovar pe Ignatie si hau osândit.

Asta nu putea sâ intre-n mintea lui! Tot astfel sta la îndoială când i se vorbea despre feluritele prigoniri pe care le sufăr creştinii din Asia. Că oamenii se jăfuiesc unii pe alțîi şi se omoară, asta o ştia el de acasă si o credea când i se spunea despre cei din Asia. Nu credea însă când i se spunea că creştinii sunt traşi în țeapă, arşi de vii, despuiați de vii, chinuiți în fel de chipuri drăceşti.

„Nu se poate! zicea el. Aşa ceva noi, oamenii, nici fearelor sălbatice nu le facem: cum am putea să ne facem unii alrora?!"

Şi totuşi nu o dată îi era peste putință sâ nu creadă, şi atunci nu îi mai era plăcută viata petrecută în temniță şi-i venea să iasă, să-şi caute un topor şi să nu să oprească până-n Asia.

Un om era despre care nimeni nu vorbea râu şi de care, cu toate aceste, toți se temeau, nemilosul Vasilie Macedoneanul,

care se pusese în cele din urmă în fruntea gardei împărăteşti şi-i ţinea pe toţi cuprinşi de frică. Părintele Manea nu se temea şi el» dar, ştiindu-se prins de dânsul, nu-şi mai făcea gândul c-o să scape uşor şi-şi dedea silinţa să se pună bine cu temnicerul, care putea să[-i] facă viaţa plăcută.

„în timpul acesta - ni se spune iar în ***Vieţile Sfinţilor*** — Ignatie luă haina de sclav şi puse pe umăr un băţ cu un paner, apoi, folosindu-se de întunerecul nopţii, scăpă fără ca să fie cunoscut. Mult timp s-a ascuns prin insule, peşteri şi stâncile munţilor. Trăia din milostenii, şi se văzu astfel un patriarh şi fiu de împărat nevoit a cere pomană. Photie şi împăratul îl căutau în toate părţile, cutrierând toate insulele Arhipelagului şi toate coastele. Soldaţii îl întâlneau adesea, dar nu-1 putură cunoaşte, în sfârşit, comandantul flotei avea ordin să-I omoară orişiunde-1 va găsi. între aceste, un înfricoşat cutremur dc pământ se simţi în Constantinopol în timp de patruzeci de zile. Locuitorii se îngroziră şi cu toţii strigau că e spre pedeapsă pentru nedreapta persecuţie a patriarhului. împăratul şi Barda, înspăimântaţi, declarară în public că Ignatie nu mai avea să se teamă de nimic şi putea să se întoarcă la mănăstirea sa, ceea ce se şi făcu."

Primul cutremur înspăimântător a zguduit dîn temelii temniţa, şi bolta s-a crăpat deasupra capului lui Manea sub dărâmăturile căzute dintr-o dată pe ea.

-Ano!... unde eşti, Ano! strigă el, căzând în genunchi. Nu vă speriaţi, îi îmbărbăta apoi pe ceilalţi, că noi suntem bine adăpostiţi aici sub bolta zidită-n pământ, dar vai de cei de afară!

Pentru ea se ruga el şi pentru copilul ei şi al lui.

Rânduri-rânduri se urmau cutremurele - şi azi, şi mâne, şî poimâne - unele mai uşoare, altele de tot înfricoşate, şi după seceta îndelungată se porniseră ploile mari şi furtunile cu fulgere şi tunete.

Nu mai era acum loc pentru vinovaţi în temniţa cu bolta crăpată.

împăratul dăduse poruncă sâ se deschidă uşile tuturor temniţelor, dar Vasilie, care nu se speria de cutremure, ţinea la buna rânduiala. Cel intrat în temniţă nu poate, aşa zicea el, să iasă fără de cercetare. Ori era vinovat, şi atunci trebuia sâ i se vădească vina, pentru ca împăratul să ştie de ce-1 iartă, şi să i se deie Ia mână dovadă de iertare, ca nimeni să nu-1 mai poată apuca pentru aceeaşi vină, ori nu era vinovat, şî atunci i se dedea dovadă de nevinovăţie.

Avea dar fiecare câte o rudă ori un prieten care venea să-1 ceară. Vasilie-1 chema în faţa sa şi-i dedea drumul dacă-şi mărturisea vina şi se căia, ceea ce în asemenea împrejurări cutremurătoare tot omul cuminte fiice fără ca să mai steie pe gânduri.

Părintele Manea, care n-avea prin partea locului nici rude, nici prieteni, a rămas în cele dîn urmă singur, iarăşi singur, acum mai rău ca odinioară-

Se cutremura pământul, şi afară tuna şi fulgera, iară el sta-n întunecimea temniţei zile întregi, nemâncat şi nedormit, fie plimbându-se cînci paşi înainte şi cinci înapoi, fie zăcând răsturnat pe paiele mucegăite. I sc stângea încetul cu încetul viaţa trupească şi numai sufletul îi era viu şi dîn ce în ce mai uşor. Vedea de multe ori în aievea ceea ce gândea, visa fiind treaz, fără ca să-şi mai poată da seamă dacă visează ori nu, ori crezând că visează când era purtat de gândurile lui.

Se vedea acum sub zidurile negrite de fum ale ectăţuii ori pe ţărmurii lalomiţei, mângâind pe oamenii peritori de foame şi scuturaţi de groază- îi vedea-n oase şi carne, auzea plângerile lor, simţea în toată adâncimea eî durerea oglindită-n feţele lor şi tot nu putea, când îşi venea-n fire, să-şi deie seamă dac-a visat ori a avut o vedenie.

Şi iar se vedea dus în fundul Asiei, ca să se lupte pentru apărarea mult încercaţilor creştini, şi răzbea cu toporul în mână prin cerelc păgânilor.

O vedea însă mai ales pe Ana, mereu o vedea alergând spre poienele largi şi luminoase, unde el şi ea şi părinţii ei şi ai lui şLau petrecut viaţa, o vedea ducându-şi, plină de fericire, în braţe copilul. Alerga şi cl după dânsa, dar nu putea s-o ajungă, căci ea-şi întorcea capul când cl se apropia de dânsa, şi-i striga: „Du-teL.du-te!"

Nu! n-o visa, nu şi-o închipuia, o vedea!

- Dar cu preotul de la Dunăre ce se face? îl înrrebă temnicerul în cele din urmă pe Vasilie.

Căpetenia gardei împărăteşti tresări, cuprins de un sâmţământ neplăcut. îşi aducea aminte de Manea şi-i părea rău că-1 uitase.

- Să mi-! aduceţi! răspune el.

Dus de un oştean din gardă în faţa lui Vasilie, părintele Manea se clătina în bătaia vântului, dar capul tot sus şi-1 ţinea când a ajuns acolo.

îi plăcuse lui Vasilie odinioară Photie, dar încă mai mult îi plăcea acum părintelui Manea, Vasilie, care ştia sâ-şi poarte haina ostăşească, să se ţie ţeapăn şi să calce apăsat, cum i sc cuvine unui oştean de frunte, să poruncească şi să-i ţină pc toţi în ascultare. I se părea om întreg, care e, orişiunde l-ai pune, la locul lui şi ştie să-şi facă treaba.

Vasilie sta-nţepat şi sc cam încruntă când văzu 1 ipsa de sfială cu care slăbănogul îl măsura şi din sus în jos, şi din jos în sus, parc-ar fi voîr sâ-şi deie seamă dacă e ori nu vrednic să steie de vorbă cu el. Manea însă nu se temea de dânsul Cum să te temi de-un om care-ţi place?!

- Tu eşti — întrebă Vasilie rece — acela care în ziua procesiunii din anul trecut a ocărât pe împăratul şi pe cezarul?

Manea trase cu coada ochiului la oşteanul de gardă care sta-n dosul lui.

- Mai întâi pe cezar şi numai apoi pe împărat, răspunse apoi zâmbind cu bine ştiuta luî răutate. De!... ce să-mi fac?! cu sunt acela!

Vasilie-1 măsura acum ei pe slăbănog şi din sus în jos, şi din jos în sus. Era o neruşinare uimitoare în înfruntarea pe care i-o făcuse, dar îi plăceau ochii lui, şi simţea că o să aibă de lucru cu el.

- Nu e totuna? îl întrebă. Nu cumva crezi că vina de a-l fi ocărât pe cezar e mai mica şi ţi se iartă mai uşor?

Manea iar trase cu coada ochiului la oşteanul din dosul lui.

- Nu pot - răspunse el zâmbind cu încă mai mare răutate — s-o cred aceasta după ce mi-ai spus că voi vă temeţi mai mult de cezarul decât dc împăratul. Eu am însă să spun adevărul, şi adevărul e că pe cezar l-am ocărât mai întâi.

Vasilie se uită supărat la oşteanul care auzise vorbele aceste.

- N-am zis - grăi apoi iritat - că se teme cineva mai mult dc cezarul decât de împăratul.

Manca se simţea ca legat de mâni şi de picioare şi se zbătea ca să scape. Se uită o dată zâmbind cu inima deschisă în ochii ageri ai Macedoneanului, apoi iar trase, acum a treia oară, cu coada ochiului la oştean.

„Da! ai zis!" ziceau ochii lui, dar din gura lui vorbă nu ieşea.

Vasilie îi făcu oşteanului semn să iasă.

- Nu vei fî avut, precum se vede, de gând sâ mi-o spui — grăi acum Manea râzând - , dar eu trebuia s-o înţeleg când ai zis c-am ocărât pe împărat şi pe cezar, până chiar şi pe cezar, reperă el apăsând asupra vorbei.

Vasilie se simţea învins. Se dăduse de gol şi îi era oarecum frică de omul acesta, care voia parcă să-1 descoase şi până chiar şi din aşezarea vorbelor scotea înţelesul adevărat.

- Ştii tu - îl întrebă cu asprime - cum au să fie pedepsiţi cei ce ocărăsc pc împăratul ori pe cezarul, care îi ţine locul?

Manea-şi aduse aminte cum s-a răsturnat atunci de pe amfora pântecoasă.

- Nu ştiu, - răspunse el - şi nici nu ţin să aflu. îmi pare însâ rău de ceea ce am făcut. O prostie de om fără minte! m-a luat gura pe dinainte! Şi - urmă cu umilinţă pornită din inimă curată - am fost vrednic de pedeapsa pe care am suferit-o, ce-i drept, nu prea grea, dar cam lungă, şi - urmă iar jâhundu-se - orişicât de mare mi-ar fî vina, nu mă îndoiesc că până chiar şi cezarul m-ar ierta, iar împăratul m-ar maî şi mîluî dac-ar şti nepriceperea mea şi ar vedea ticăloşia întregei mele fiinţe. Cui ar putea să-i fie de vreun folos pedepsirea unui om ca mine?!

Vasilie iar se simţea răpus.

Era om înzestrat de fire cu multe şi mari daruri sufleteşti, dar pentru cel maî frumos dar al lui Dumnezeu, pentru milă, nu era loc în inima lui. Viaţa prin care trecuse şi mai ales sarcina pe care o purta acum îl făcuseră aspru, rece şi neînduplecat şi multa iubire care era în inima lui nu se da pe faţă decât în mânia vecinie trează cu care prigonea pc cei răi. El nu se înduioşa dar nici acum, dar sâmţea câ i-a făcut o marc nedreptate acestui om, în care nu era nici o răutate, şi-î era greu să se uite-n ochii Iui.

- Te câieşti dar! îi zise muiat. îţi mărturiseşti vina şi te căieşti?

- M-am căit eu chiar atunci, când m-am dat peste cap - răspunse popa - iar de atunci şi până astăzi am avut destul timp să inâ cuminţesc. N-am, cât voi mai trăi pe pământ, să mă mai amestec în lucruri care nu mă privesc!

- Mărturiseşti dar — întrebă iar căpetenia gardei împărăteşti - că nedrept ai fost?

Manea dete foarte strâmtorat din umeri. Ar fi fost în stare sâ cadă-n genunchi şi să se roage ca sâ nu i se mai pună şi întrebarea aceasta.

- Nu ştiu, răspunse el rostind vorba cu de-a sila.

- Cum nu ştii! strigă Vasilîe nerăbdător.

- Nu mă-ntreba, că voi fi nevoit să-ţi răspund! grăi Manea, stăpânindu-şî firea. Ce-ţi pasă care-mi sunt părerile, când numai dupâ fapte ai să mă judeci?! Dacă oameni cumsecade sunt împăratul şi cezarul şi patriarhul şî toţi ceilalţi, care mai au parte la stăpânirea acestei împărăţii, oameni cumsecade rămân şi fără ca s-o spun şi eu, care numai din auzite le cunosc faptele şi nu sunt în stare să-i judec. Iar dacă nu sunt, nu i-e nimănuia de nici un folos ca să zic, spre a putea scăpa, că da, sunt. Nu preţuieşte nimic mărturisirea unui om mărunt ca mine!

Vasilie-şi aducea aminte ziua când împăratul îl mustrase pentru că-ndrâznise a-i zice patriarhului „popă cu mintea strâmtă", şi o căldură dulce îi cuprinse inima.

- Te-am înţeles — grăi dânsul - şi n-am să-ţi fac silă. Nu-ţi cer nici un răspuns. Te-ntreb numai dacă mai stărui ori nu, şi mi-e destul să taci.

- Nu voi putea să tac, răspunse părintele Manea răpus de firea lui cea încăpăţânată. Eu cred — urmă făcând un pas spre Vasilie - că împăratul şi cezarul şi patriarhul şi papa şi toţi cei ce sc-mbulzesc împregiurul lor sunt nişte misei, câ tot de mişei e stăpânită lumea întreagă, încât mâ mir cum mai rabdă pământul asemenea oameni, şi stau la îndoială dacă nu cumva toată stăpânirea e o uneltire a Necuratului, care îi ridică pe unii asupra altora ca să peardă şi pc cei de jos, şi pe cei de sus. Sâmţământul acesta mă înăbuşe: nu trebuie oare să-mi dau silinţa de a scăpa de el?! Umbli şi cutrieri lumea întreagă şi cazi de mii de ori frânt de oboseală până ce dai de un om în ochii căruia poţi sâ te uiţi cu toată încrederea: să taci când l-ai găsit?!

Te întreb eu pc tine; e ori nu adevărat că uneltire a Necuratului e toată stăpânirea?!

Vasilîe se uita, ascultând, la el ca odinioară la armăsarii zănatici, pe care nimeni nu era în stare să-i stăpânească.

„Mare frumuseţe de om!" îi venea sâ-şi zică.

- Nu - grăi el cu bunăvoinţa fratelui mai mare - nu e adevărat. Tu vorbeşti după cum te taie capul, iară eu, care am o parte din stăpânire, îţi spun din practica propriei mele vieţi că stăpân, adevărat stăpân e în lumea aceasta numai acela care se foloseşte de puterea lui ca sâ facă voia lui Dumnezeu, rinul buna rânduiala între oameni. Aceia care nu aşa fac nu sunt stăpâni, ci fie stăpâniţi, fie nişte bieţi de oameni nepricepuţi, care nu ştiu ee fac. Uite! - urmă el mai încet - aici eu singur sune stăpân, şi cât se-ntinde puterea mea uneltirile Necuratului nu răzbesc!

- Bagă de seamă! întâmpină părintele Manea mai apropiindu-.se de el. Omenirea c un balaur cu mii şi mii dc capete, care-nghite tot. Ascultă, urmă el peste puţin în ion stăruitor. Eu sunt, cum au fost şi părinţii mei şi sunt fraţii mei, de părerea că cel mai marc păcat e să verşi sânge şi să stângi viaţă de om. Budac însă, una din căpeteniile cetelor Iui Bogor, a dat năvală asupra mea ca să-mi răpească soţia - o! ce minune de femeie! - şi eu am pus mâna pe topor, l-am lovit şi l-am culcat la pământ.

- Bine ai făcut! strigă Vasilie emoţionat.

- Mi-am pătat mâna, mi-am stricat tot rostul vieţii, soţia tot nu mi-am scăpat-o - urmă Manea - dar de o mie de ori mi-am dat seamă că sunt om din oase şi din carne şi că altfel nu puteam să fac.

- Nu! grăi Vasilie. Toporul Dumnezeu el însuşi ţi l-a pus în mână, pentru ca prin tine să pedepsească pe mişelul cela.

- Dacă e aşa - urmă Manea - ce faci cu Barda, care nu strică o casă, ci rostul unei împărăţii?! Nu te temi că te dă la o parte când vede că nu-1 laşi să facă cc vrea?!

- Cc ai făcut tu cu Budac! răspunse Vasilie. Să facă numai încercarea! Dar - urmă el întorcând răpede vorba - e greşită părerea că vărsarea de sânge e păcat. Tot voia lui Dumnezeu se-mplinesce *şi* prin ca. Când vrea să te certe ori să certe prin tine, el îţi pune arma-n mână şi te trimite-n faţa duşmanului. Multe păeare i se iartă aceluia care ia în numele Domnului arma-n mâna ca să certe pe mişei şi să stârpească fărădelegile omeneşti. Tu vezi cele ce se petrec împregiurul tău, adu-ti însă aminte de cele ce bulgarii au făcut şi fac în tara ta şi pe la hotarele împărăţiei şi cercetează mai de aproape ca sâ afli suferinţele fără de seamăn ale creştinilor din Asia,..

- Care va sâ zică, e adevărat?! strigă părintele Manca, luându-şi avânt.

- Azi, mâne, poimâne, cât mai curând - urmă Vasilie grăbit - oştirile trebuie sâ se adune, pentru ca împăratul sâ plece în fruntea lor în Asia, ca sâ surpe puterea califului, care-n numele unui prooroc mincinos schingiuieste şî omoară. Ce-mi pasă mie de certurile popilor şi de micile mişelti ale mai-marilor de aici şi din toate ţările?! închid ochii şi Dumnezeu le va ierra şi el toate dacă fapta aceasta marc se va săvârşi cu coatâ vârtutea!

Părintele Manea iar ar fi voit să puie mâna pe topor.

- Da! - strigă el - vrea Dumnezeu si ne cheamă pe toţi. Dată dc aceasta e vorba, fac mărturisirea pe care mi-ai cerut-o: misei am fost când am ocărât pe-mpâratul şi sunt cea mai supusă dintre slugile lui!

PARTEA A TREIA

I
LA RĂSCRUCI

- Nu mal e chip dc scăpare! a zis Muşat, cuprins de adâncă durere când Bardazare, negoţărorul de arme şi bunul lui prieten, i-a adus vestea că Macedoneanul s-a ridicat în fruntea gardei împărăteşti. Dacă nu va fi perit, are acum neapărat să peară. Vasilie nu iartă pe cei ce-şi ridică glasul împotriva împăratului.

- E om neapropiat, a adăugat Pahomie, călugărul, un alt bun prieten.

- Cel mai firesc lucru, a-ntâmpinat Bociu, bine cunoscutul argintar. împăratul ha scos din gunoaiele grajdurilor şi ha pus în rând cu cei dintâi patricieni.

- Ba 3-a ajutat sâ-şi facă şi avere!

- Mare avere!

- Asta n-o ştie nimeni mai bine decât mine, care îi vând cele mai scumpe arme de Damasc, grăi iar Bardazare. E unul din cei mai bogaţi oameni în Constantinopol,

- Mâ mir cum în timp atât de scurt a putut să adune atâta avere, zise Leon, cusătorul în fir, tot prieten şi el.

- E zgârcit, îl dumiri Bardazare. Mănâncă şî bea cât şapte când e poftit la ospeţiile altora, dar la el acasă trăieşte tot ca mai nainte. ÎI văd eu când vine ia mine. N-alege niciodată ceea ce

e mai frumos, ci ceea ce e mai bun, şi se pricepe şi la preţuri mai bine decât mine.

- Săracul popă! se jelui Muşat.

- E perdut! adăugă Bociu, argintarul mărunt.

îşi făceau amândoi mustrări, căci ei îl dusesără la locul de pierzare, ei îl urcaseră pe nenorocita de amforă pântecoasă.

- Avuse - grăi iar Muşat - rele presimţiri. îţi aduci aminte cum stăruia să ne întoarcem înapoi şi cum mă ţinea de pulpană?

- Eu sunt însă acela care a stăruit să mergem Ia hipodrom, întâmpină Bociu, adânc mâhnit. De!... are fiecare soarta lui, de care nu poate sâ scape!

Săracul popă!

Aşa ziceau toţi, Iar Muşat, când mai ieşea prin oraş, făcea paşii mai scurţi, şi, om evlavios, îl cuprindea totdeauna şi pe robul luî Dumnezeu, preotul Manea, în rugăciunile sale, dar nu-i mai căuta urma.

Preuteasa însă, preuteasa?!

Popa venise să-şi caute preuteasa, şi dânşii, care o ştiau aceasta, nu puteau să rămâie nepăsători.

Dac-a perit el, dânşii îi rămăsesără în urmă, şi e lucru mai puţin primejdios să cauţi urma unei preutese perdute decât să baţi pe la uşile temniţelor, ca sâ-1 găseşti pe popă. Cinci inşi erau, şî fiecare dintre dânşii om umblat prin lume, priceput în ale sale st iscusit în învârtirea treburilor: nu le era greu să chibzuiască un plan pentru aflarea Aneh

Pahomie, care ştia pe de rost întreaga ***Sfântă Scriptură,*** cunoştea până în cele mai ascunse pârţî ale lor toate mănăstirile şi avea pretutindenea prieteni buni, el era de părere că cel dânrâi şi mai de căpetenie şi mai neapărat lucru e să se afle dacă preuteasa a fost ori nu dusă de Damian la vreuna din mănăstirile de maici de prin împregiurimJic Constantinopolului, căci, dacă n-a adus-o, toate ostănelele lor de a o găsi erau zadarnice.

Lucrul acesta ii s-a părut tuturora atât dc învederar, încât se hotărâse ca, da, unul dintre dânşii sâ-1 întrebe pe marele vistiernic dac-a adus-o ori nu.

Care însă? Care să fie cel ce primeşte sarcina de a merge Ia dânsul?

Pahomie, partizan al parriarhului Ignatie, îi încredința că e gata sâ lc Facă toate, afară de aceasta, şi toți erau încredințați câ el şi-ar găsi peirea dacă ar îndrăzni sâ se deie de gol căutând pe soția unui preot care a ocorât pe Barda şi a ridicat în siava cerului pe Ignatie.

Bardazare spunea că Damian, care e vistiernic, nu cumpără niciodată arme de la dânsul şi stăruia sâ meargă argintarul, care arc o meserie mat boierească şi mai potrivită cu preocupările vistiernicilor, cl, care le ştie toate şi-i cunoaşte pe toți.

Bociu se codea si eh Nu zicea, ce-i drept, că nu-1 cunoaşte pe vistiernic, dar Damian era unul dintre oamenii împărătesei Teodora, si prietenia unor asemenea boieri, după cum steteau lucrurile, era mai mult primejdioasă decât folositoare.

Muşat dar, totdeauna om cu multă măsură - ca croitor ce era, - i-a făcut să înțeleagă că e şî de prisos să-şi mai pună capul în primejdie întrebând pe Damian.

— Dac-a adus-o, nu avem decât să o căutăm pe la toate mănăstirile ca s-o găsim — le zise el - iar dacă n-o găsim, ştim şi fără ea să ne fi spus el că n-a adus-o.

Lucrul acesta era foarte cuminte şi foarte adevărat.

Aşa au şi tăcut. A cutrierat Pahomie când mai iute cu croitorul, când mai încet cu argintarul toate mănăstirile de maici, ba chiar si pe cele de călugări, şi n-au găsit pe Ana.

Nu era, cu toate aceste, adevărat ceea ce zisese Musat-

Dacă şi-ar fi dat bine scamă, ei ar fi dat cu socoteală unde trebuia Damian, omul Teodorei, să ducă pe Ana, pc care o primise de ta părinrele Metodiu şi dc la fratele său Constantin» tot oameni ai Teodorei şi ei.

Teodora trăia ca maică cuvioasă la mănăstire dimpreună cu cele două fiice ale ei, surorile împăratului, care, de voie, de nevoie, se călugăriseră şi ele. Numai aici putea părintele Metodiu s-o trimită pe ocrotiră lui, casă i securățe sufletul de grelele păcate ale rătăcirii, şi ar fi găsit-o zeloşii prieteni dacă aici ar fi căutat-o.

Şi-au păzit însă treaba.

Dupâ răsturnarea lui Ignatie, care de Teodora fusese ridicat în scaun, mănăstirea era încungiurată de iscoade şi de zbiri, şi îndrăzneală de om smintit era să te apropii de ea.

Pc când dar prietenii lui Manea umblau de ici până colo, Ana-şi petrecea zilele în linişte fericită, cu post, cu rugăciuni şi cu învățătură duhovnicească. De nenumărate ori a binecuvântat clipa în care a fost răpită ca să ajungă sub ocrotirea, părintelui Metodiu, iar în urmă sub aripile împărătesei dulci Ia fire, si visul vieții ei era să-I crească copilul, ca să se poată lepăda de el şi sâ ieie şi dânsa haina călugărească.

„Da! — zicea dânsa în fiecare zi — mângâierea celor trecuți prin grele încercări c retragerea din lume şi viețuirea cuvioasă. Niciodată sâ nu ne plângem de loviturile soartei, căci nu ştim dacă nu cumva tocmai prin ele suntem îndrumați spre fericire!"

în ziua însâ când cel dântâi cutremur a zguduit zidurile mănăstirii, ea şi-a luat copilul în brațe,

- Care e anul?! strigă dânsa. Anul de la facerea lumii care este?!

- f>366! i se răspunse.

Ea grăbi alergând, ca ieşită din fire, dintre zidurile mănăstirii. Nu-şi da seamă unde se duce şi încotro apucă, ci alerga făcându-şi mereu cruce. Era peste toate putințele ca oasele ei sâ nu zacă alăturea cu oasele părinților ei şi ca copilul ei să moară fără ca să fi respirat fie chiar şi numai o clipă aerul

țării Iui, fără ca sâ fi văzut raiul în care părinții lui au trăit zile atât de fericite.

S-a dus, şi perdută i-a rămas urma.

Era dar prea târziu când părintele Manea, ieşit din temniță, a alergat la Damian ți de acolo la prietenul său, croitorul, ca să meargă împreună la mănăstire.

Croitorul» Muşat cel cu picioarele lungi, care de atâte ori se rugase pentru odihna lui sufletească, a rămas o clipă cu ochii înholbați, apoi a scăpat din mâni şi ac, şi degetar, şi foarfeci şi şi-a luat avânt, ca dintr-o săritură să iasă pe fereastră.

Ar fi şi făcut lucrul acesta şi n-ar mai fi putut nimeni să-1 prindă dacă Manea, mai sprinten decât el, nu l-ar fi apucat de pulpană, tot ca odinioară»

- Astâmpără-te - îi zise - că sunt eu însumi care am venit să te iau ca să mergem împreună la dânsa.

- Nu-i! răspunse Muşat, puindu-şi mâna pe inimă, ca să-i mai potolească bătăile. Am căutat-o cu toții şi nu-i,

- Ba e! îi zise Manea. Eu am câutat-o singur şi am găsit-o.

Multe de tot ar trebui să-nşire cel ce ar voi sâ spună câte şi-au mai împărtăşit prietenii unul altuia, cum s-au pus pe drum, cum s-au dus şi care li-a fost mâhnirea când au aflau adevărul, pentru dânşii atât de trist.

- Nu e voința luî Dumnezeu s-o găsesc, îşi zise Manea. E învederar că nu e! Auzirâți că şi dânsa e hotărâtă să se călugărească şi - urmă el - după legea noastră preotul ori preuteasă are sâ-şi petreacă văduvia în cuvioasă retragere-

- Văduvă e şi dânsa - întâmpină cuviosul Pahomie - căci preotului care şi-a pătat mâna nu îi rămâne» precum zici, decât să-şi petreacă viata în cuvioasă retragere.

Da» fără îndoială, aşa era, nimeni n-ar fi putut să zică altfel» Manea o zisese şi el de nenumărate ori; una e însă a zice si alta a face. Nici că ar fi voit el decât să ştie dacă ea.a scăpat ori nu» a răzbit prin toate primejdiile, şî s-o vadă» numai s-o vadă şi

s-o mângâie, să-şi vadă băietul, să se încredințeze dacă e ori nu în adevăr aşa cum i s-a spus, o minune de copil.

în vreme ce el se zbătea astfel şi-şi schimba hotărârile dintr-o clipă într-alta, se pregăteau lucruri mari, si în închipuirea celor doritori de ele luau şi cele mici dimensiuni uimitoare.

Oştirile împărăteşti îneepusără a se aduna pe câmpia de Ia Angora, şi tânărul împărar, cuprins de un zel sfânt, nu-şi maî petrecea timpul în ospeții, nici în desfrâu, ci ieşea des cu Vasilie, ca să vadă trecerea cetelor în Asia, şî dacă o mie plecau» zece mii se făceau în capetele oamenilor.

De doi ani acum Constantin, fratele învățat al cuviosului Metodiu» petrecea în țara cazărilor. El învățase limba țării şi înduplecase pe mulți să primească» dimpreună cu hanul, sfântul botez. Unii dintre aceştia, cuprinşi de zel, plecaseră şi ei, ca să treacă în Asia, în gândul consrantinopolitaniior, caganul pornise cu toate cetele Iui şî Marea Neagră era prea strâmtă pentru corăbiile ce aduceau potopul de oaste.

Părintele Clement plecase la Dunăre şi trimisese în mai multe rânduri vestea că mulți se botează, ba chiar şi Bogoris el însuşi pare a fi gata să primească sfântul botez. La Constantinopol toată lumea ştia că Bogoris s-a botezat si are să treacă cu toate cetele Iui şi cu toate popoarele de la Dunăre în Asia-

Maî minunate încă erau ştirile venite din țările de la Apus, unde atotputernicul papă, prietenul lui Photie, rîdicase-n picioare pe toți stâpânitorii, ba până chiar şi pe normanii încă păgâni, despre care abia acum străbătuseră primele ştiri la Constantinopol.

Au şi venit cete de cavaleri apuseni, oameni doritori de aventuri îndrăznețe, câte un vânturâ-țară care dă cu barda-n lună, şi din Spania, şi din partea despre miazăzi a Franței, şi din 1 talia, şi de la poalele Alpilor, ba până chiar şi normani duşi de dorul de a ispiti cele mai depărtate locuri. Dacă soseau însă

în port trei corăbii, până în piaţa Sfintei Sofii ele se sporeau la trei sute, şi din apus tot numai uriaşi cu nişte săbii de câte cinci coţi veneau.

Fără de număr erau oştirile adunate pe câmpia de la Angora, şi mare era şi din ce în ce mai înţelept Barda, care a răsturnat pe Ignatie, popa cu mintea strâmră, ca să ridice în scaun pe Photie cel prevăzător.

Până chiar şi părintele Manea sta pe gânduri dacă nu cumva voinţa lui Dumnezeu a fost ca aşa să vie lucrurile. După rânduiala părinţilor lui, preot putea să fie numai omul întreg şî ipen, chipeş şi trupeş şi înzestrat cu toate darurile fireşti, nu însă şi schilodul ori slutitul, nici orbul, surdul, ghebosul, ciungul ori cel însemnat în vreun alt fel oarecare. In gândul lui dar eunucul Photie, care mai fusese şi oştean, nu era şi pici nu putea să fie preot, ba chiar cel dintâi între preoţi, I se părea însă un destoinic cârmuitor, care a ştiut face ca ochii lumii întregi să se îndrepteze spre Constantinopol Văzând deci oştirile care treceau în Asia, el era cuprins adeseori dc jale că, preot fiind, nu poate să ieie şi el arma.

- E greşită părerea ta, îi zise cuviosul Pahomie. Mulţi au fost preoţii care au luat în mână arma şi s-au luptat pentru apărarea credinţei. Se vede că nu-ţi sunt cunoscute faptele lui Teodor Crater, mucenicul viteaz.

- Cine e Teodor Crater - întrebă Manea, care toate dorea să Ic ştie - şi care sunt faptele lui?

- împăratul Teofil, soţul Teodorei şi tatăl lui Mihail - începu călugărul - s-a războit mult cu arabii. Sunt acum douăzeci de anî, oştirile lui au suferit în Frigia, la Amorea, o mare înfrângere. învingătorul, califul Mutasem, a măcelărit atunci într-o zi 30 000 de creştini.

- Treizeci de mii! exclamă părintele Manea.

- într-o singură zi! - adăugă Pahomie - iar pe fruntaşi, patruzeci şi doi la număr» i-a luat cu dânsul Ia Bagdad şi i-a aruncat în temniţă, unde i-a supus la cele mai grele munci, ca

să-i înduplece a se lepăda de Hristos şi a primi legea lui Muhamed. între aceştia era patricianul Aeţiu, ruda lui Teofil, şi Teodor Crater, preotul care se făcuse oştean. Atât Teofil, cât şi Teodora au trimis solii la Bagdad ca să-i răscumpere, dar în zadar. Şapte ani de zile au stat mărturisitorii în temniţă; pe când însă califul îi adimenea cu fel de fel de făgăduinţe, Teodor Crater îi fericea pentru suferinţele lor şi-i îmbărbăta să stăruie în credinţă,

- Fericiţi ei, în adevăr fericiţi! strigă Manea.

- Murind Mutasem - urmă călugărul - a urmat Mutavachil, spaima lumii, care a vărsat în scurta lui viaţă mai mult sânge decât toţi califii împreună şi a risipit bogăţii nemăsurate în vieţuire desfrânată. Acesta a dat poruncă să-i taie pe toţi cei patruzeci şi doi dintr-o dată. Mânia lui se vărsa maî ales asupra lui Teodor Crater* pe care-I învinovăţea de a fi vărsat sânge, cu toate că era preot creştin. „Sunt gata sâ mă jertfesc - a răspuns mucenicul - ca sâ mâ ierte răscumpărătorul!" şi el a fost primul care şi-a plecat capul sub barda călăului. Iar păgânii, văzând statornicia în credinţă a celor patruzeci şi doi de mucenici, au înţeles că voinţa lui Dumnezeu le dă tăria, şi mulţi dintre dânşii au primit sfântul botez!

- Da! strigă părintele Manea. Domnul ne cheamă, şi toţi trebuie sâ mergem!

Hotărârea lui era luată.

II
BAGDAD

Clocotind pe-nfiindate se desfăşura viaţa plină de patimi nepotolite în uliţele strâmte şi încârligate ale marelui oraş de pe ţărmurii Tigrului.

Nu se-mplinise încă suta de ani de când Almansor, strânguitorul unchi al cheltuitorului Harun al Rasid, croise drumuri între Apus şi Răsărit şi săpase canaturi de la domolul Eufrat până la Tigrul spumegător, pc țărmurui căruia şi-a mutat de la Damasc scaunul stăpânirii atoatecuprinzătoare, şi în mai puțin decât o sută de ani balaurul crescuse, încâr peste două milioane de oameni adunați din toate părțile lumii se-ndesuiau izbindu-se unii de alții între zidurile înalte ale oraşului întins pe ambii țărmuri.

De la mari depărtări sc vedeau înaltele turnuri de pază ale zidului, cele trei mari porți de intrare, pădurea de minarele, nu mai puțin decât o sută de mii, şi cât pătrundea ochiul drumurile zi şi noapte erau pline de caravane încărcate. Unele Intrau pe porți aducând, iar altele ieşeau ducând mărfuri. Nenumăratele hanuri totdeauna erau pline, şi niciodată nu le încăpeau cele peste douăsprezece mii de mari curți de carvasant, în care-şi căutau adăpostul rrecător.

Optzeci de mii» nu mai puțin de optzeci dc mii de bazaruri acoperite şî frumos înstâlpite erau totdeauna înțesate de fel de fel de mărfuri; aici se aduna şi se desfăşura rot ceea ce pământul rodeşte, ce mintea omenească născoceşte şi ce munca isteață înființează, bogății fără de măsură şi frumusețuri ispititoare, la vederea cărora ochiul se-mpâingeneşte, inima e cuprinsă de beție şi mintea se-ntunecă.

Harnicii meşteşugari de la Bagdad îşi scoteau în vânzare mătăsurile, care întreceau pe cele de Damasc, catifelele lucrate după modele bizantine, covoarele, care nu erau mai prejos de cele persane, bumbacurile înflorite, armele, uneltele de oțel, vasele de aramă, toate roadele muncii lor spornice. Alăturea cu dânşii negoțătorh din Persîa-şi întindeau covoarele tot neîntrecute încă în frumusețea lor, țesăturile de lână şi mărunțişurile de tot felul, care furau vederea prin finețea lor. Mai departe stau îngrămădite roadele Indiei nesâcate» şi printre ele

atârnau în vederea trecătorilor şalurile de pâr de capră şi giulgiurile țesute ca din fire de paiangen. Negoțătorii din Sîria şi din Egipet îşi vindeau mărfurile de Damasc, de Antiochia şi de Alexandria, şi Iar alții de prin Armenia şi de prin pregiurul Mării Caspice cercetau cu ochi scrutător, se târguiau, îşi vărsau aurul şi-ncărcau. Chinejii tăcuți şi ceremonioşi îşi ofereau şi ei mărfurile solide. Până de curând dinastia Tang stăpânise văile râurilor Sir-Darîa şi Amu-Daria, dar şi acum, după ce China perduse stăpânirea aceasta, negoțâtoriî chineji îşi desfăceau mărfurile în bazarurile de la Bagdad. în sfârşit, pe ici, pe colo, prin furnicarul împestrițat, se străcura cu băgare de seamă câte un grec din Asia Mică, din Siria, din Arhipelag ori câte un venețian îndrăzneț, care alegea cu multă chibzuială ceea ce i se părea potrivit cu gusturile bogaților din țările apusene. Iar printre toți mişunau evreii mijlocitori, care toate le ştiau» la toate se pricepeau şi din coate căutau să-si facă pane.

De când e lumea n-a fost nici până atunci, nici de atunci încoace nicăiri pe fața pământului asemenea babilonie de mutre» de porturi, de limbi, de obiceiuri şi de credințe, şi părintele Manea, dus ca odinioară Teodor Crater în lanțuri prin fața lungului şir de bazaruri, a strigat, cuprins de fiori:

Jată poarta iadului, cu ispititorii care te adimenesc să întri!"

în mijlocul acestui talmeş-balmeş de firi omeneşti, tinerul Djafar, ridicat de garda turcească sub numele El Mutavachil în scaunul califilor, voia cu orice preț să tragă toate sufletele pe acelaşi calapod şi stârpea cu ochii închişi pe toți cei ce nu primeau până în cele mai mici amănunte vederile lui.

Şiroaie curgea sângele şiiților, care, pe lângă ***Coran,*** mai cinsteau şi cărțile lui Aii, înțeleptul ginere al lui Muhamed şi urmaşul lui legitim» şi chiar vizirul Ibn Azzeiat a perit în chinuri groaznice penrru vina dea se fi închinat la mormântul lui Aii.

Nespuse sunt prigonirile pe care le sufereau creştinii, evreii şi toți ceilalți care nu i se închinau Iui Muhamed.

Pornind din gândul ca el poartă sabia pe care Altah a pus-o în mâna Iui Muhamed ca să împreune întregul neam omenesc sub o singură stăpânire şi să stârpească de pe faţa pământului pe cei ce nu i se închină, **£1** Mutavachil se sâmţea nemângâiat când trecea vreo zi fără ca să-şi fi împlinit sfânta chemare vărsând sânge de necredincioşi.

El se făcuse dar din zi în zi mai temut şi mai urgisit* Mulţimea poporului şi mai-mani arabilor se depărtaseră cu groază de la dânsul, iar căpeteniile turcilor sâmbriaşi se făcuseră stăpâni asupra lui şi împărţiseră diregătorule între uneltele lor, prin care despuiau în toată lărgimea popoarele din întinsa împărăţie.

Socotindu-se deopotrivă cu Harun al Raşid, el desfăşura o pompă ameţitoare în strălucitul lui palat cu patru mii de coloane de marmură, trăia în ospeţii fără de frâu şi cheltuia într-o singură zi roadele muncii săvârşire de un colţ de ţară într-un an întreg. Era dar nevoit să pună biruri grele, şi o lume întreagă gemea pentru ca el şi favoriţii lui să-şi poată petrece viaţa-n îmbuibare.

După gemetele popoarelor urmează mai curând ori mai târziu răcnete de mânie, şl în cele din urmă de pretutindeni soseau la Bagdad ştiri îngrijorătoare. Marea împărăţie se clătina în toate încheieturile ei, şi o sângurâ mântuire mai putea sa aibă Mutavachil: biruinţa strălucita în luptă cu creştinii.

Căutând mântuirea aceasta a pornit războiul şi a învins, dar aşa că Mihail 111 s-a putut întoarce şi el tot ca învingător la Constantinopol. S-a vărsat mult sânge, s-au săvârşit multe fapte bărbăteşti, dar nici o hotărâre nu s-a dat. Pe când Mihaii III se lăuda cu cele câteva insule şi cu câteva oraşe de pe ţărmurul egiptean pe care flota lui le cucerise, Mutavachil îşi plimba prin Bagdad miile de creştini robiţi, pe care îi tăia rânduri-rânduri drept dovadă despre stăruinţa lui în credinţă.

Nemulţumirea era dar încă mai mare, şi în curând după război s-au pornit răscoalele în Egipt, în Siria, în Armenia şi în unele părţi ale Persiei.

Părintele Manea făcuse dimpreună cu ceilalţi robi lunga şi nu tocmai plăcuta călătorie de-a curmezişa Mezopotamiei până la Bagdad, unde îşi petrecea de aproape doi ani acum viaţa sub bună pază.

După rânduiala ***Coranului,*** necredincioşii care primesc învăţăturile Iui Muhamed scapă, orişicare li-ar fi vina, de pedeapsă, căci nimic nu îi este lui Allah mai plăcut decât întoarcerea la adevăr a celui rătăcit. Nu tăia dar nicî El Mutavachil decât pe cei ce se încăpăţânau, şi îi era marc bucuria când vreunul dintre necredincioşi se lepăda de legea lui.

Din când în când Mir Benah, africanul înalt şi spătos, buzat, cu faţa aproape neagră, cu părul creţ şi cu ochii sperioşi, omul de încredere al califului şi mâna lui cea dreaptă, întră însoţit de câte doi-treî călăi în curtea cea mare, unde erau ţinuţi robii, îî ispitea în fel de fel de chipuri pe necredincioşi, şi călăii tăiau în faţa tuturora pe cei încăpăţânaţi şi-i duceau califului capetele lor.

Manea nu avea decât să-şi păstreze firea de om umilit şi blajin pentru ca să scape. Când Mir Benah îl lua de scurt, el se uita zâmbind cu inima deschisă în ochii lui, şi africanul era încredinţat că acest om nevinovat nu are decât sâ se dumirească pentru ca să primească cu toată însufleţirea învăţăturile proorocului.

Şi adevărul era că Manea tot nu se dumirise încă.

De câte două, adeseori şi de câte trei ori pe săptămână robii ieşeau sub pază prin oraş, ca să-şi cerşească hrana şi îmbrăcămintea şi să se-ncredinţeze câ arabii sunt oameni miloşi şi cu frica lui Dumnezeu.

îi era urât lui Manea prin uliţele strâmte, tot ziduri de cărămidă roşie la dreapta şi la stânga, pe ici, pe colo câte o

poartă îngustă» iar fereşte de tot puţine, şi aceste cu zăbrele de fier, parcă tor Bagdadul ar fî fost numai temniţe. Prin fata geamiilor însă era larg şi luminos, şi el era cuprins de o sfială fioroasă când vedea evlavia pătimaşă cu care se-nchinau arabii şi asculta cu răbdare şi cu luare-aminte învăţăturile dervişilor, care-şi dedeau silinţa să-i lumineze pe necredincioşi. Cu deosebire atins era când trecea prin faţa geamiei Djamah el Suc el Gazel, cea mai veche, deşi nu cea mai mare dintre geamii, şi se-nchina când trecea prin faţa măreţului mormânt al Zubeidei, soţiei lui Harun al Raşid.

Iar bazarurile?!

„De ce toate aceste?!" se întreba el de câte ori trecea prin faţa lor şi nu o dată ar fi voit, parcă, să vie cineva ca să Ie deie foc.

Mai bine însă decât orişiunde se simţea Manea acasă la el, în marea curte împrejmuită cu ziduri înalte, unde nu era întunerec ca sub bolta cea crăpată, cî, sub cerul vecinie senin, lumină chiar şi în timpul nopţii- Nu stetea aici numai cu călugării pătimaşi, ci putea să-şî aleagă oamenii după pornirea inimii lui.

Erau mai ales patru pe care i-ar fi ascultat mai multe vieţi de-a rândul: Nazir, cititorul în stele, Beniamin ben Iacob^ evreul, care ştia pe de rost roate cărţile proorocilor, Azvadi, visătorul dîn valea Gangelui, care pătrunsese toate tainele creariunii şi vedea cu ochii închişi ceea ce nu se poate vedea, şi Iacub Ibn Leit, faurul dîn Chorasan, ţara soarelui, care se-nchina la focul ce luminează în întunerec.

Stând de vorbă cu dânşii şi ascultând spusele lor, a pătruns Manea înţelepciunea părinţilor săi, şi nu o dată se îndoia, parcă, dacă el e el însuşi, tot cel ce la poalele Bucegilor a trăit zile de fericire, nu o dată-şi zicea: „Pretutindeni şi totdeauna aceiaşi e omul!"

— Durere e viaţa şi suferinţă - ofta Azvadi - şi moartea e scăpare!

- E un foc care arde! adăuga Iacub.

- Aşa e, Azvadi, zicea Manea, Ai dreptate, Iacub, E durere viaţa şi suferinţă, e foc care arde, iară moartea e scăpare; eu sunt însă mulţumit când stau de vorbă cu voi şi-mi dau silinţa să pătrund înţelesul minunatelor făpturi ale lui Dumnezeu» Tot e dar d mulţămire să trăieşti când nici o mustrare nu-ţi turbură liniştea sufletului.

— Cine ţi-a spus-o aceasta?! exclamă Azvadi uimit. Aceasta e învăţătura lui Şachiamuni, luminatul.

• Nu e, Azvadi! întâmpină Manea. Asta e în firea omenească şi o ştie prin el însuşi tot omul care se stăpâneşte pe sine însuşi şi îşi păstrează curăţia inimii. Durerea numai din trupul neînfrânat izvoreşte şi sufletul o sufere; scăpat însă din robia trupească, sufletul e fericit.

- Lumină care nu arde! adăugă Iacub.

— Poate însă - întâmpină evreul - să scape sufletul încă în viaţa aceasta din robia trupească?

— Da! - zicea Azvadi —, dar duhurile necurate, care pretutindenea se-mbulzesc, iau trupul în stăpânire, îi măresc puterile» întunecă mintea şi-1 duc pe om în ispită.

— Da! strigă Iacub. Nu mai încape nici o îndoială că afurisiţii noştri de tahirizî, care s-au lâpâdat de legea părinţilor, sunt stăpâniţi de duhurile necurate.

- Şi rugăciunea noastră zice „şi ne scapă pe noi de cel rău" şi jiu ne duce pe noi în ispită!" întâmpină Manea. Nu cumva ispititorii sunt oamenii porniţi spre desfrâu?

- Nu! Mane, stăruia Azvadi. Prin ei tot duhurile necurate lucrează, şi de aceea nu e destul sâ ne stăpânim, cî trebuie să ne mai şi rugăm stăruitor şi să împlinim toate formele ritului, ca duhurile cele bune să ne icic sub ocrotirea lor şi sâ ne ajute.

- Sunt însă în adevăr duhuri rele şi duhuri bune, care au putere asupra omului?! întrebă Beniamin.

- Dacă sunt ori nu?! exclamă Azvadi.

- Ce-ntrebare?! adăugă Nazir.

- Noi, cunoscătorii tainelor şi ai riturilor sfinte, Ie vedem, vorbim cu ele şi trăim în lumea lor în clipele de extaz.

Aşa şi cam aşa şi mai şi în alt fel vorbind îşi petreceau Manea, Nazir, Azvadi, Iacub şi Beniamin timpul; spuneau dar adevărul când ziceau că nu sunt încă dumiriţi, şî le mai trebuia mult timp ca să se poată dumiri îndeajuns.

Când Mir Benah, înfricoşatul, trecea cu paşi de paiangen prin curtea din ce în ce mai goală, Manea şi Azvadi se uitau zâmbind la el, Nazir şi Iacub steteau nepăsători în faţa lui, iar Beniamin se trăgea cuviincios în dosul lor; ce putea să le tacă?!

EI, care-şi petrecuse viaţa-n lupte crâncene şi se ridicase prin fapte de bărbăţie, nu era în stare sâ ţină pept cu aceşti oameni lipsiţi de voinţă, care-i păreau gata de a se supune la orişice şi ale căror priviri îi ziceau: „Fă ce vrei cu mine?!"

îi ispitea cu vorbe adimenitoare, Ie făgăduia toate bunătăţile şi-i părăsea iar, tare încredinţat că în curând va putea să-i aducă, califului vestea câ ei s-au dumirit, în sfârşit, şi sunt gata să-i ceară mila. Nu o dată i se întâmpla însă că se-ncurca cu dânşii şi nu mai era dumirit nici el.

Trebuia să între ceva neobicinuit la mijloc pentru ca lucrurile sâ ieie altă întorsătură.

A şi Intrat. Era în timpul răcorilor de iarnă, după socoteala noastră în primele zile de decemvrie.

O zi mare, una din cele mai mari în timpul anului.

Bagdadul era-n fierbere. încă prin crepctul zorilor de zi uliţele cele-ncâlcite se umplusără de lumea grăbită ce se vărsa grămezi-grămezi spre poarta apusului, prin care întră în oraş drumul de la Mecca.

Se-ntorceau hagii de la mormântul lui Muhamed, aducând cu dânşii binecuvântările de care se-mpărtăşesc toţi cei ce se-nchină la locurile sfinte.

Fericit acela pe care treburile îl Iertau să facă hagtalâcul acesta în fiecare an, căci el şi ai săi erau norocoşi şi feriţi de boale, plăcuţi lui Allah.

Făgea dar fiecare tot ceea ce-i sta prin putinţă ca să meargă la Mecca, şi dacă numai unul la zece s-ar fi dus, erau mulţi, dc tot mulţi cei cc se-ntorceau, nu mii, nici zece de mii, d peste două sute de mii de credincioşi istoviţi de drum şi însetaţi de dorinţa de a revedea pe ai lor, cei mulţi pe jos, numai pe ici, pe colo câte unul călare pe cai, pe măgari, pe cacâri ori pe cămile bogat împodobite.

Sosiţi în faţa porţii, ei îşi desfăşurau steagurile şi se opreau, recitând într-un glas versete din ***Coran**** căci intrarea în oraş nu sc ierta decât trecând pe sub ochii califului, căruia i se cuvenea mângâierea de a-i vedea; din clipă în clipă dar masele se-ngrămădeau în faţa porţii şi se răzleţeau peste câmpia întinsă. Din o parte soseau mereu cei-veniţi din cale lungă, iar din cealaltă se-ndesuiau cei ieşiţi întru întâmpinarea lor.

O nemărginîră mare de capete înfăşurate în turbane se zbărea cu zgomot fioros în faţa porţii când califul El Mutavachil, rânăr, frumos, mândru, plin de podoabe strălucite, a sosit călare pe un armăsar alb şi însoţit de curtenii lui şi încungiurat de garda turcească. Aclamări vil vesteau apropierea lui, şi furtunatic au izbucnit din sute de mii de guri binecuvântările când el s-a ivit în poarta cea largă.

- Allah e mare şi puternic şi duce la biruinţă pe cei ce i se închină! strigă el, ridicându-şi amândouă manile spre cer.

- E mare Allah! răsună din sute de mii de guri. Şi puternic e şi dă biruinţă!

îndelung şi tot mai ameninţător răsunau strigătele pătimaşe, iar necredincioşii, care-şi păzeau mărfurile prin bazaruri sc perdeau ca privitori pe ici, pe colo, prin mulţime» ascultau cu inima încleştată şi numai cu frică-şi mai ridicau ochii.

Evreii-şi căutau de treburi ca nişte oameni care nici nu văd, nici nu aud ceea ce nu-i priveşte, dar între creştini erau mulţi care nu puteau să-şi stăpânească dispreţul, şi ucenicii lui Buddha îşi dedeau fără de sfială pe faţă mila ce-i cuprindea văzând gălăgia religioasă.

Un semn a trebuit, un mic început, pentru ca însufleţirea să se deîe pe faţă ca mânie atoatenimicitoare şi ca din senin s-a pornit, ca de obicei» goana asupra necredincioşilor, care s-a urmat până noaptea tâtziu. Unii s-au ascuns, alţii au scăpat cerând să fie primiţi sub ocrotirea lui Muhamed, mulţi însă au fost măcelăriţi pe uliţele strâmte, prin faţa geamiilor ori prin ascunzişurile lor.

Era pe-nserate când Mir Benah a intrat în marea curte împrejmuită cu ziduri înalte şi li-a dat călăilor drumul» ca sâ taie pe toţi cei cc nu i se închină fără de şovăire lui Allah.

Dumiriţi, nedumiriţi, toţi trebuiau acum sâ se hotărască într-un fel, şi, spre marea mirare a lui Mir Benah» cei mai blânzi se făcură deodată cei mai îndărătnici.

- Un mincinos c proorocul vostru! strigă Beniamîn beri lacob.

- Un smintit e, care a scos din minţi o lume întreagă!

- Da! un smintit! repetă Iacub.

- Un nenorocit, care oarbecâ prin întunerec! strigă Azvadi. Dându-ne pe mâna călăilor lui El Mutavachil, desfrânatul» tu vrei sâ ne faci cel mai mare bine; cu cat mai mult ne vor chinui, cu atât mai dulce ne va fi trecerea în altă viaţă!

- Mir Benah! Stai! Opreşte! strigă Manea, înaintând cu paşi rari spre el când doi călăi se răpeziră spre ocărâtorii lui Muhamed. Ascultă, Mir Benah, căci mai nainte de a muri voiesc şi eu să-ţi fac un mare bine. N-a fost proorocul vostru nîcî mincinos, nici smintit, nici om ce oarbecâ prin întunerec, urmă el liniştit- Trimisul lui Dumnezeu a fosr şî el ca mulţi alţii înainte de dânsul.

Mir Benah rămase ca fermecat de glasul lui şi de ochii lui pătrunzători.

- Ascultă, Mir Benah, vorba omului care nu vrea să moară, dar nu e în stare să Iacă o mare mişelie ca să-şi scape viaţa, urmă el tar. Nu ar fi putut proorocul vostru să pună în mişcare o lume întreagă dacă el n-ar fi fost rânduit de Dumnezeu să-nfrâneze patimile omeneşti prin străşnicia poruncilor lui. Voi însă aţi înţeles de-a-ndoaselea învăţăturile lui. Ai răbdare, Mir Benah! E mare Allah şi puternic, şi el a pus sabia în mâna proorocului» nu însă pentru ca să stârpească pe cei săraci şi umiliţi, ci pentru ca să ţie bună rânduiala între oameni. Răspunde, Mir Benah, dacă e ori nu adevărat că proorocul vostru a trăit timp îndelungat în pustiu» departe de oameni şi hrănindu-se cu rădăcini.

- E adevărat, răspunse africanul.

- E adevărat - întrebă iar Manea - că el era cuvios şi milostiv, drept şi aspru nu numai către alţii, ci şi către sine însuşi?

- E adevărat, răspunse Mir Benah.

- Şi părinţii tăi, Mir Benah» - urmă Manea - îţi mai aduci aminte de ei? Nu au trăit dânşii tot în pustiuri? Fraţii tăi unde trăiesc? Cum se hrănesc? Cum se îmbracă? Cum se adăpostesc? Ai copii, Mir Benah?

- O singură fară, răspunse africanul înduioşat.

- O fată ai, o copilă, o fiică, stărui Manea. Adu-ţi aminte de zilele copilăriei tale şi răspunde cu inima curată: te socoteşti tu mai fericit decât părinţii şi fraţii tăi? îi doreşti fiicei tale viaţa cum o are ori cum o aveai tu în copilăria ta?

- Ah, nu mai e cu putinţă! suspină africanul, crescut în lărgimile pustiurilor.

- Omoară-ne, Mir Benah - grăi acum Manea - , dar dă-ţi seamă că omori oameni care-şi petrec viaţa ca proorocul vostru şi ca părinţii şi fraţii tăi, oameni care trec prin viaţă nebăgaţi de nimeni în seamă. Ce ţi-ar face califul dacă nu ne-ai omorî?

- M-ar omorî el pe mine, răspunse Mir Benah.

Părintele Manea mai făcu un pas spre dânsul.

-Ascultă Mir Benah, îi zise apoi încet şi apăsat. Mincinos, smintit şi om care oarbecă prin întunerec e califul El Mutavachil, pe care Allah vi ha rânduit ca sâ vă certe pentru neascultarea voastră. S-a depărtat Allah de voi şi aţi rămas sub stăpânirea duhurilor rele» care v-au pus să vă zidiţi palate mari, în care vă petreceţi viaţa în îmbuibare şi în desfrâu, să vă îmbrăcaţi în mătăsuri şi în catifele şi să vă împodobiţi cu aur, cu mărgăritare şi cu petre scumpe, să vă urâţi şi despuiaţi unii pe alţii. Pentru ca unul sase poată socoti pe o clipă mulţumit, mii şi mii se istovesc muncind şi mor în cele din urmă de foame. Nu aşa vrea Dumnezeu» nu aşa v-a învăţat pe voi proorocul, şi fiindcă nu ati ascultat porunca, au venit asupra voastră turcii, care vă batjocoresc, vă umplu pe toţi de spaimă şî vă duc la deznădăjduire. S-au răzvrătit popoarele de la hotare, şi mâne-poimâne se va răzvrăti şî oraşul acesta, care e inima împărăţiei.

- E-n plină răzvrătire, adăugă Iacub. Arabii cei adevăraţi sunt cuprinşi cu toţii de mânie, şi cel mai de frunte dintre dânşii numai un semn mai aşteaptă ca sâ se ridice asupra lui.

- Aşa e! zise Mir Benah, perzându-şi stăpânirea de sine. Chiar Munrassir, cel mai cu vârtute dintre feciorii Iui, e gata de a se pune în fruntea lor.

- Dacă e aşa - urmă preotul - Dumnezeu vrea să-I peardă, şi sabia cu care el taie pe cei ce nu sunt de un gând cu dânsul nu e sabia proorocului, ci paloşul arhanghelului, prin care el surpă cu ajutorul turcilor împărăţia voastră cea putredă. Au trecut, Mir Benah, timpurile voastre de mărire!

— Ah! răcni africanul, scrâşnind din dinţi. El Mutavachil e un singur om, şi e destul o lovitură de pumnal bine nimerită spre a-l face să nu mai fie. Turcii însă sunt mulţi şi gata în fiecare clipa dc răzbunare: ce faci cu ci?!

-Aduni încă mai mulţi în faţa lor, întâmpină Iacub» Dă-mi mie o zi, numai o zi, şi-ţi adun de aici din Bagdad o sută dc mii de oameni deznădăjduiţi, care nu aşteaptă decât sâ-i chemi. Iar în trei zilc-ţi pun Persia toatâ-n picioare.

— Toată, toată! confirmă Nazir.

— Oameni sunt destui - grăi Mir Benah - , dar pentru ca să faci oştire din ei cer bani, mulţi bani!

Beniamin ben lacob făcu acum şi el un pas înainte.

— Bani vă trebuie?! întrebă el apăsând asupra vorbei. Se pot găsi bani.., mulţi bani. Comori întregi vă dau dacă numai atât vă trebuie.

— De unde? întrebă africanul zorit.

— Să vedem... să ne înţelegem... grâi evreul, frecându-şi manile.

III

ISRAEL BEN ISAAC

Goana era în toiul ei, dar Israel ben Isaac, bătrânul pipernicit, cu capul mare şi cu barba rară, pe ici, pe colo, care un firicel alb, sta umilit şi nepăsător între fiarele lui ruginite, care în atâte rânduri îl scăpasără din mari primejdii. Cine sâ se mai lege şi de un om ca dânsul, care-şi câştigă cu chiu cu vai o cojiţă de pâne vânzând fiarele ruginite pe care alţii le aruncă?! Cuî să-i mai pese dacă trăieşte ori nu o fiinţă horopsită ca dânsul?!

Nu era însâ şi în inima lui nepăsarea ce i se oglindea-n faţă. Avuse nouă feciori şi nu mai avea decar cinci, şapte gineri avuse şi nu mai avea decât doi, numai doi, căci al treilea, Beniamin ben lacob, rabin şi el, nu mai putea să fie socotit între cei vii, avea o mulţime de nepoţi, mare pane din ci orfani, şi avea fraţi mii şi mii, care toţi tremurau de frică şi dintre care nu puţini periseră în ziua aceasta cu moarte urâtă.

„Ne-a părăsit - îşi zicea el stând aşa singur - Dumnezeul lui Avram şi al lui lacov şi al lui Moise, fiindcă ne-am făcur deopotrivă cu nelegiuiţii acestui nou Vavîlon, şi nu mai e pentru noi mântuire decât în pustiurile deşerte."

Deodată el tresări, cuprins de spaimă.

Mir Benah, unealta cumplitului El Mutavachil, venea cu paşi mari drept spre dărâmătura cu fiare ruginite.

Bătrânul rabin nu se mişcă, ci rămase tot umilit şi nepăsător la locul lui din faţa intrării.

— ***Cabbaîa*** ***Bena.il*** grăi Mir Benah încrucişându-şi braţele pe pept când sosi în faţa lui.

Acesta era semnul de recunoaştere, şi faţa lui Israel ben Isaac sc lumină.

— Care va sâ zică mai trăieşte?! suspină dânsul ridicându-se. Intră, Mir Benah, în dărâmătura aceasta ca-ntr-un palat strălucit.

— Mai trăieşte - grăi africanul după ce întră - şi de la tine atârnă, ben Isaac, ca încă mult să trăiască.

— Il iubesc — îi răspunse bătrânul - ca pe feciorii mei, chiar mai mult decât pe dânşii, căci e alesul lui Dumnezeu. Să-mi spui, dacă ştii, unde răsare soarele?

— La apus, căci acolo sunt ruinele templului, răspunse Mir Benah.

— Bine, Mir Benah! Dar stelele unde strălucesc?

— Deasupra corturilor, căci sub corturi e mântuirea.

- Te cred, Mir Benah, grăi bătrânul, schimbat cu totul la fire. Crede-mă şi tu şi spune-mî fără încungiur, ce vrei?

- Beniamin ben lacob m-a trimis la tine - răspunse africanul - şi m-a încredinţat că poţi să-mi dai bani, mulţi bani, şi-mi vei şi da dacă-ţi voi spune semnele primite de la dânsul.

- Bani, mulţi bani? zise ben Isaac dându-se puţin înapoi şi trăgânând vorba. Tu cauţi bani aici între aceste fiare ruginite? Ţi-a spus ţie Beniamin câ eu am bani?

- Nu! răspunse Mir Benah. Mi-a spus că tu poţi sâ găseşti bani, şi ai destulă trecere ca să iei, dacă vrei.

- Spui adevărul, grăi ben Isaac. Numai aşa a putut să zică Beniamin. Da, pot, dacă cere el, să găsesc bani: câţi vrei însâ şi de ce să ţi-i dau?

Mir Benah îşi luase hotărârile şi nu maî stetea pe gânduri, el îl trase pe bătrân într-un colţ şî cu glas înăbuşit şi dîn când în când cam tremurător îi spuse cele petrecute.

Evreul se dete în cele din urmă Ia o parte.

- Mir Benah! îi zise. Te ştiu cine eşti, şi tot oraşul te cunoaşte- Eşti fiul unui viteaz ca tine, te-ai ridicat puîndu-ţi capul în primejdie şi poţi să-1 pui şi acum, dacă crezi că e bine ceea ce faci; eu sunt fiul unui biet rabin ca mine, am grija neamului meu şi nu mă perd numai pe mine însumi puindu-mâ alăturea cu tine. Dacă vrei bani ca să scapi pe Beniamin ben lacob, îţi dau. EI e om vrednic şi iubit de fraţii lui, şi aceştia dau tot ca să-1 scape.

- Nu poate nimeni sâ-1 scape câtă vreme trăieşte El Mutavachil, stărui africanul.

- îţi dau bani ca să scapi pe Beniamin - repetă evreul - şi treaba ta e cum îl vei scăpa şi ce faci cu banii. Eu nu mâ amestec, nu ştiu nimic!

- Ba ştii secretul meu şi poţi să mă pierzi, spuindu-1, în fiecare clipă, şopti africanul, strâmtorându-1 în colţ.

- De ce să te perd, Mir Benah? răspunse ben lsaac. Nu cumva sunt smintit?! îți dau bani fără ca să-1 fî scăpat pe Beniamin. Tu poți să ne omori şi pe mine, şi pe Beniamin, şi toată lumea are să laude fapta ta, şi nimeni n-are să-ți ceară baniî înapoi. Cum as putea eu să te perd? Mi-e scumpă viața ta, Mir Benah! Iți dau, ca să-1 scapi, şi-ți voi mai da după ce-1 vei fi scăpat; nu ți-e destul?!

- Nu! răspunse africanul. Eu n-am venit la tine să vând, ci să cumpăr. E hotărâtă peirea lui El Mutavachil, nu de mine, ci de alțîi» şi e destul ca eu şî ai mei să ne dăm la o parte pentru ca el să moară. Rămân însă turcii, şi de aceştia numai în fruntea unei oştiri mari putem sâ scăpăm. Cum vrei să-1 scap pe Beniamin al tău dacă nu pot să scap nici eu?! Unde să-1 scap?! Ascultă, ben lsaac, urmă el mai încet. Dacă El Mutavachil moare, ori îi alungăm şi pe turci, ori nu ne rămâne decât sâ ieşim luptându-ne mereu cu dânşii peste hotarele împărăției, iar pentru aceasta să cer bani, mulți bani. Beniamin ben lacob mi-a spus că tu poți să-mi dai, nu mie, căci mie nu-mi trebuie bani! nimănui, ci pentru treaba aceasta. Poți, ori nu poți?!

Israel ben lsaac, bătrânul cârcit, începu să tremure.

- Aşa a zis Beniamin» ginerele meu? întrebă el încet. Ți-a vorbit el despre o ieşire peste hotarele împărăției? Ai fî tu gata sâ fugi?

- Nu mi-e, ben lsaac, de capul meu - răspunse africanul înduioşat -, dar am un copil şi nu voi să-1 las orfan.

- A i copil şi ți-e drag? strigă evreul înviorat.

- O fata - răspunse africanul - şi mi-e dragă mai mult decât lumina ochilor mei.

- Ne-nțelegem, Mir Benah, mai uşor acum, grăi Israel ben lsaac uitându-se în ochii lui» Ascultă, iubitul meu prieten. Tu ți-ai dat pe față secretul şî pot să am încredere în tine; ca să ai şi tu încredere în mine, îți mărturisesc şi eu secretul meu. Beniamin a spus adevărul: am bani destui ca să ții cu ei ani de zile o oştire mare. Eu, Israel ben lsaac, umilitul negoțător de fiare ruginite — urmă el ridicându-şi capul - sunt urmaşul marilor rabini ai Siriei, marele rabin al tuturor israelitenilor din aceasră parte a Asiei şi cel mai bogat om din Bagdad. Părinții mei au adunat bogății mari, şi mii de slugi credincioase ale mele ostenesc azi ca sâ le sporească; ce-mi folosesc însă comorile dacă sunt nevoit sâ le țin ascunse? Ce-mi foloseşte puterea dacă toți să tem să se apropie de mine şi numai stând umilit între aceste fiare ruginite pot să-mi tânjesc Viața? Nu mai e pentru mine şi pentru neamul meu trai tignit în gheena aceasta, unde viața şi avutul ni-e în fiecare clipă în primejdie, şi totuşi în ziua în care s-ar zvoni că voim să plecăm, am fi despuiau şi omorâți până la cel din urmă. Ascultă dar, Mir Benah: sunt bani, comori mari, dar eu nu le dau ca să scapi tu şi copilul tău, cî pentru ca noi şi copiii noştri să ne deschidem drum din acest nou Vavilon, care pentru fărădelegile lui e sortit să fie şters de pe fața pământului. Dacă vrei dar sâ scapi deschizându-ne şi nouă drum de scăpare, îți deschid vistieria neamului meu, iar dacă nu» raie-mă, şi tot nu vei afla unde se află ea.

- Am înțeles acum vorbele lui Beniamin ben lacob, grăi africanul. Şi unde voițt voi să vă duceți?

- Departe, spre meazănoapte - răspunse marele rabin - e o țară binecuvântată de toți dumnezeii, în care păgâni, creştini şi muhamedani trăiesc în bună pace unii lângă alții: e țara cazărilor, pe țărrnurii Mării Negre, şi caganul ei e gata sâ ne primească şi pe noi în rând cu ceilalți supuşi ai săi.

- Şi eu să mă duc acolo cu voi?! strigă Mir Benah dus cu gândul la pustiurile văratice pe care-şi petrecuse copilăria.

- Tu fă ce vrei şi du-te unde-ți place - răspunse evreul -, dar nouă să ne deschizi drum fie prin Armenia» fie prin Persia.

Mir Benah stete câtva timp pe gânduri.

- E greu, zise apoi- Ceea ce voiesc eu trebuie să se focă iute, cât mai curând, căci altfel se dă zvon şi totul e perdut. Arabii

sunt în mare fierbere» şi răscoala poate să izbucnească de azi pe rriâne, iar voi nu sunteţi gata.

- Ba suntem gara, îi răspunse rabinul. Dacă-mi laşi trei zile ca să-i vestesc, mâne în zori de zi să ieşi la poarta despre răsărit. Vor veni zece catâri încărcaţi cu saci de cărbuni. Ia sacîi, du-i la tine şi bagă de seamă ca nimeni să nu vadă ce scoţi din ei. Iar dacă va mai fi nevoie, îţi voi mai da-

- Ne-am înţeles, ben Isaac! îi zise africanul hotărât.

- încă nu pe deplin, răspunse rabinul rostind vorbele rar şi răspicat. Banii pe care ţi-I dau sunt mântuirea noastră. Dacă vrei, dar, ca mâne în zori de zi să-ţi trimit sacii» adă-mi până la miezul nopţii pe fiica ta. Ea şî noi numai împreună putem să scăpăm. Nu-i aşa, Mir Benah?

Africanul iar stete pe gânduri.

Aşa era! El trebuia să ho încredinţeze cuiva, şi nimeni nu putea sâ aibă pentru ea mai multă purtare de grijă decât evreii.

- Ti-o aduc! zise şi se depărta. -

Zilele următoare Bagdadul era mai liniştit decât de obicei» viaţa se desfăşura-ntr-însul mai pe-nfundate, clocotind-

Arabii-şi neglijau afacerile, iar evreîhşi vindeau prin bazaruri mărfurile pe preţuri de nimic, toţi vorbeau mai încet şi umblau cu băgare de seamă. Mulţi ştiau şi aproape toţi simţeau că se pregăteşte o mare schimbare, dar sâmţământul acesta era vechi şi lumea se deprinsese cu el.

Surparea marei împărăţii a califilor se începuse cu vreo douăzeci de ani mai nainte, când arabii» odinioară sobrii şi arât de războinicii ei întemeietori, s-au dat la viaţa plină de plăceri trecătoare, au lăpădat armele şi au pornit goana după **bogaţii.**

Harun al Raşid şi Zubeida, mult cântată lui soţie, au iubit ceea ce e frumos şi măreţ şi au uimit lumea prin dărnicia lor şî prin pompa pe care o desfăşurau.

Urmaşii lor, nemaifiind în stare să-nţeleagă frumosul, căutau cu nesaţ ceea ce era scump şi au uimit lumea prin desfrâul lor şi prin risipa ce făceau.

Trebuinţele erau atât de multe şi de mari, încât şi ***cei*** mai marî se sâmţeau săraci şi toate se socoteau în bani, toate se puteau cumpăra, nimeni nu mai era sigur nici de avutul său, nici de ziua de mâne» Mulţimea cea mare erau oameni scăpătaţi şi peritori de foame, iară puţinii care se-mbuibau din roadele muncii săvârşite de aceştia, tremurau de frica răzbunării. Califii au fost şi ei nevoiţi să se apere iuându-şhi pe turci în sâmbrie» ***şi*** din ziua în care au intrat în citadela Bagdadului, turcii aceştia erau adevăraţii stăpâni ai împărăţiei şi asupra lor era îndreptată toata ura.

Mîr Benah avea cuvinte de a se grăbi.

Era peste putinţă ca timp de trei zile sâ se urmeze o pregătire la care luau parte mii de oameni fără ca turcii să prindă de veste, şi Mir Benah se aştepta în fiecare clipă că să fie dat de gol.

El intrase însă în tovărăşie cu un om care era nesăcat în născocirea mijloacelor de luptă.

Evreul care-şi petrecea viaţa între fiarele ruginite nu era un muritor de rând, ci mâna dreaptă a unei puteri care pătrundea până în cele mai ascunse părţi ale societăţii. Miile de slugi credincioase, despre care-i vorbise lui Mir Benah, nu îi erau numai agenţi comerciali, şi el ştia cine ce vrea, ce doreşte, cum stă, în ce fel de strâmtorări se află, ce slăbiciuni are şi de unde trebuie să fie apucat. Califul bea, iar evreii negoţâtoreau şi cu vinuri. Spre a-I alinta dar pe El Mutavachil, ben Isaac i-a căutat cel mai bun vin de Cipru, frumos de te doare inima să-1 bei şi gustos de şî cântărit cu aur e prea ieftin.

Abu Lihasan Alastcarii, poetul, era vestit pentru însufleţirea cu care cânta lauda trecutului şi pentru asprimea cu care biciuia păcatele prezentului. EI avea slăbiciune pentru arme. Ben Isaac

î-a trimis câțiva oameni încărcați dc arme de Damasc» ca să-şi aleagă pe cele maî frumoase dintre ele, iar pe turci i-a vestit prin ascuns ci poetul pregăteşte ceva şi adună arme la casa sa.

Ziua a treia, care după călindarul nostru era la 9 decemvrie 861» pe-nsărate, Bagdadul era liniştit ca niciodată în timpul celor din urmă câțiva ani. Puțini ştiau ce are să se întâmple, dar toți se aşteptau la ceva, şi oamenii se rctrăsesâră din vreme prin casele lor. Cei din urmă evrei se strecurau în caravane mici spre poarta de la răsărit, pentru că de acolo să apuce pe râu la deal, unde îi aşteptau» la depărtare de vreun ceas, douăsprezece mii de arabi adunați de Mir Benah.

Ceilalți arabi erau risipiți prin oraş în cete mai mici, pe care Iacub avea sâ le adune îndată ce Mir Benah îi va fî dat sâmnul.

Mir Benah el însuşi aştepta cu cinci sute de voinici aleşi în curtea cea mare, din care robii se străcurau şi ei unul câte unul spre poarta de la răsărit.

Turcii erau gata. Sâmțindu-se tari, ei se bucurau în taină de ocaziunea ce li se da ca să prade şi pe cei vinovați, şi pe cei bănuiți. O ceară de douăzeci şi parru de călăreți plecase la Abu Lihasan Alastcarii, ca să-1 prindă şi să caute în casa lui armele, iar alte trei cete mai mari stau la pândă prin împregiurimilc casei lui.

El Mutavachil, cl însuşi» râzâmându-se pe garda lui credincioasă, sta-n nepăsarea celui sortit la peire dimpreună cu tovarăşii lui de chefuri şi bea vin de Cipru.

Se-ntunecase când turcii Lau adus pe Abu Lihasan Alastcarii şi l-au încredințat că n-au găsit în casa lui arme.

- Mint, califule, grăi poetul. Am arme mai frumoase decât ale tale, căci tu nu ai, precum se vede, nevoie de arme. Iți zici El Mutavachil, cel ce se razâmă pe Dumnezeu, dar razămul tău e nu Dumnezeu, care i-a pus prorocului arma-n mână, ci ceata aceasta de turci, care e o ruşine şi pentru noi, şi pentru tine.

El Mutavachil moştenise de la părinții lui slăbiciunea pentru poezie, si vinul de Cipru îi mai şi îndulcise firea.

- Vorbeşti prostii, Abu Lihasan, dar unor poeți ca tine multe Ii se iartă, îi răspunse el. Dacă nu s-au găsit arme-n casa ta, vorbele tale sunt spuma goală şi mişel a fost cine te-a pus la bănuială.

- Mişel n-a fost - întâmpină Abu Lihasan -, ci un biet visător, care m-a socotit mai vrednic de cum sunt. Nu păcat, ci o vârtute pentru timpul nostru prea mare ar fî să adunăm arme şi să sărim în mână cu ele, ca să te scoatem din ticăloşia în care te afli.

- Iar vorbeşti prostii, tot numai prostii vorbeşti, Abu Lihasan - grăi califul dar n-o să-mi strâci cheful cu ele. Ia! - urmă întinzându-i o cupă plină - bea şi tu» ca să-ți vie mintea. Aşa vin neam de neamul tău n-a mai băut.

- $i n-o să beau nici eu, răspunse poetul. Nu! Eu n-am să mă spurc bând alăturea cu voi!

- Nu eşti numai prost» Abu Lihasan, ci şi obraznic, îi zise Califul. Dar cheful tot nu mi-1 strici. Haid\ spune-mi o poezie, ca să te iert.

- O poezie vrei, Djafar? grăi poetul. Nu ai tu pentru vin slăbiciunea pe care o am eu pentru poezii, şi să ştii că mai plăcută e beția pe care ți-o dă poezia decât ceea ce te cuprinde îneeându-ți mințile în vin. Dacă poezie vrei, ascultă, Djafăr» şi fii cu ochii-n patru, căci am să-ți spui una, pe care n-o să o mai uiți cât vei trăi în lumea aceasta.

- S-auzim! strigară cu toții.

Poetul recită versurile:

Ascultă vorba mea,
Calihile! Nu bea,
Căci vinul c otravă, Bându-1,
Te-ncânțî şi-ți bei viață şi puteri,

Te sâmţi slăvit, şi când nu dai cu gândul
Te vezi surpat, prin rine însuţi peri.
Nu bea, că cel ce ode beat»
E un smintit şî-un blestemat.

Hristos, chiar el, nu vrea
Ca omul vin să bea
$i-a rânduit ca vinul sfânt să fie,
Gustat numai de-nchinătorîi lui,
Gustat, iar nu băut cu ktcqmie.
Cum tu ca un păgân sd-l bei te pui.
Nu bea» că cel ce cade beat
E un smintit şi-un blestemat.

Proorocul prevedea
Că şî gustarea-i rea
Si ne-a oprit cu straşnică poruncă
Ca nici măcar să nu gustăm din vin.
Iar tu, urmaşul lui» te spurci?! Aruncă
Scârbit şi varsă-n foc paharul plin!
Nu-1 bea, că cel ce cade beat
E un smintit şi-un blestemat.

~ Ha-ha~ha! râse califiiL Tot prostii spui tu şi în versurile tale, dar le spui frumos, şi ceea ce e frumos sc trece ca glumă bine ticluită. Dă înainte!

- Dacă vrei şi vrei, eu îţi torn în pahar apă curată, grăi poetul şi urmă:

Tu bcî şi râzi cu nepăsare!
Nu vezi că-n giurul tău, gemând,
Se zbate un popor flămând,
Ce chiar nici adăpost nu are?!
Ori nu îţi este frică
Cl mâne se ridică
Urmaşii de eroi
Ce astăzi umblă goi?!

Ori crezi că garda ta turcească,
Şi-atuncî când fiii lui Omar
Cu toţii i^r la luptă sar,
Va mai putea să te păzească?!
O, Djafar, fii cuminte
Şi nu mai bea-naînre,
Că-n cupă e venin
Şi peri ca din senin!

— Duceţi-i de aici şi-i daţi un pahar de apă rece, ca să se mai astâmpere! strigă El Mutavachil şi-şi urmă cheful înainte până pe la miezul nopţii când unul dintre soţii Iui de beţie i-a dat bine nimerita lovitură de pumnal.

în zorile zilei de 10 decemvrie trupul lui rece zăcea întins pe pardoseala de marmură, părăsit în palatul cel mare, iar prin uliţele strâmte se vărsa înainte sângele.

IV

VALURI DE PATIMI

Nu se fac nici în rău, nici în bine fără de frământări în viaţa omenească schimbările.

Călugării trimişi de la Roma lucrau cu zel neobosit pentru creştinarea slavilor de la apus, în vreme ce Constantin şi Clement ostâneau fiecare cu soţii săi să aşeze temeliile vieţii creştineşti - unul în ţara cazărilor, iar cellalt la slavii de la răsărit.

Sâtbii de Ia poalele Carpaţilor îndeosebi erau pregătiţi pentru învăţătura creştinească, au primit cu însufleţire pe părintele Clement şi pe soţii lui, care le vorbeau toţi în limba lor, şi fusesără trecuţi prin sfanţul botez când părintele Manea a scăpat din temniţă. Vechîi creştini însă, atât cei de (a Nicopoli, cât şi cei din Carpaţi, nu îi socoteau creştini

adevăraţi şî se depărtau şi de preoţii care îî botezasărâ, cu toate păcatele lor.

Peste câtva timp unii dintre călugării trimişi de la Roma, coborându-se pe Dunăre la vale, au ajuns până Ia Carpaţi şi, încă mai nainte de a fî sosit la Murăş, au dat, spre marea lor mirare, de vechii creştini. Călugării aceştia ziceau si ei că nu sunt creştini adevăraţi nici cei de curând botezaţi, nici preoţii care îi botezasărâ.

Vechii creştini se sâmţeau dar mai apropiaţi de aceşti apostoli apuseni, care erau şi mai blajini şi nu cereau nimic de la dânşii.

Căpetenia lor, părintele Felician, benedictinul bine hrănit, îi ispitea pe preoţi ca să afle care le sunt credinţele şî obiceiurile şi le găsea toate bune şi frumoase, până la unele deosebiri cu tocul neînsămnate, inrocmai ca la Roma. El sc mulţumea dar ca ei să ceară binecuvântarea papei şi-i încredinţa că o vor şi primi dacă se pun sub ocrotirea lui şi nu întră în legătură cu aceia pe care nu-i socoteau nici ei creştini adevăraţi,

- Nu voîm nici noi să ne amestecăm, răspundeau preoţii; dar papa ce cere de la noi ca să ne deie binecuvântarea şi să ne ieie sub ocrotirea sa?

- Nimic! - le răspundea părintele Fetician cu blândeţă - doar ca să-1 cuprixideţi şi pe el în rugăciunile voastre, cum şi el vă cuprinde pe voi în ale lui.

- Nu cere sâ ne facem biserici, să ne rostim rugăciunile în o limbă pc care n-o înţelegem şi să ne lepădăm de obiceiurile rămase de la părinţii noştri? întrebau iar preoţii. Stăpânire bisericească nu vrea sâ ne aşeze?

- Nu, răspundea părintele Felician cel înţelept. Toate rămân cum înşivă le voiţi. Obiceiurile aşezate de părinţii voştri rămân neatinse câta vreme voi înşivă nu vă veri fi lepădat dc ele.

- Dacă e aşa — zicea chiar şi părintele Titu» care era tot blând şi înţelept şi el - atunci papa e creştin adevărat şi se cuvine să-1 cuprindem în rugăciunile noastre.

Părintele Clement, însă, care nu era nici blând, nici înţelept, ci, precum îi ştim, călugăr pătimaş» nu se putea împăca cu gândul ca pe aceeaşi bucată de pământ să trăiască două feluri de creştini, care se duşmănesc între dânşii. Pe când dar părintele Felician căuta forma în care aveau să ceară binecuvântarea papei şi ocrotirea lui şi chemase de peste Dunăre pc fratele Formosus, deşteptul său ucenic, ca sâ-1 trimită la Roma, părintele Clement li se plângea maî-marilor de la Constantinopol că henedictinii turbură sufletele» amesteeându-se în lucruri care nu îi privesc, şi în văile de atâta timp liniştite ale Carpaţilor se-ncingea o luptă din ce în ce mai înverşunată între Apus şi Răsărit.

Apusenii îi ocărau pe greci spuind că sunt neputincioşi, pătimaşi şî făţarnici, iară grecii îi huleau pe apuseni ca nesăţioşi, desfrânaţi şi vicleni»

Muntenii îi credeau şi pe unii, şi pc alţii, şi nu luau parte la luptele aceste» al cărora rost nu puteau sâ-l înţeleagă; ei se dedeau însă mai mult în partea Apusului, care, fiind mai depărtat, nu putea sâ se amestece cu dânşii si sâ le strice obiceiurile. Părintele Felician se socotea dar mare şi tare la Târgovişte, ba era sâ-1 trimită pe îndemânaticul Formosus chiar şi la cetatea de pe Dâmboviţa, unde se afla doamna văduvă cu Vladislav, copilul ei.

Deodată, însă, s-a ivit, ca venită din altă lume, în mijlocul muntenilor» Ana, mult jelită preuteasă, pe care toţi o ştiuseră perdută.

Scăpată de părintele Metodiu şi de minunatul lui frate, ea trăise timp îndelungat sub purtarea de grijă a maicii Teodorei şî împreună cu fiicele ei, ştia toate nedreptăţile suferite de Ignatie cu voia papei şi trecuse prin Bulgaria sub ocrotirea părinrelui Clement, care îi rânduise însoţitor pe părintele

Serafim, călugărul mai mult cuvios decât bătrân, care o iubea ca pe copilul său şi nu se depărta niciodată de lângă dânsa.

O minune cerească li se părea tuturora scăparea ei; ca la o sfântă se uitau cu toţii la dânsa, din toate părţile se aduna lumea în calea ei, ca s-o vadă, sâ afle prin câte a trecut şi cum a scăpat şi ce fel e lumea din care vine; iară ea nu mai era copila jingasă şi sfiicioasă de odinioară, ci femeie cu vârtute, care se sâmţea mai presus de toţi şi stăpânea inimile chiar şi numai prin înfăţişarea ei.

Nu putea părintele Clement să-şi găsească un ajutor mai însufleţit, nici părintele Felician să deie peste un duşman maî cumplit decât această femeie tânără şi trecută prin cele mai grele încercări, soţia unui preot mult iubit şi lovit de o mare nenorocire, verişoara doamnei văduve şi mătuşa domnului încă copil, muma care alerga cu copilul eî orfan în braţe printre fraţii ei, făcând sfiicioşi pe cei tineri şi îndrăzneţi pe moşnegii cuprinşi de fiori.

întoarsă, în sfârşit, în mijlocul fraţilor ei, ea uitase toate suferinţele pe care le îndurase, plângea de bucurie şi nu se mai sătura sâ privească câmpia întinsă, văile largi şi munţii înalţi, să respire aerul curat, să bea apa dulce şi să vorbească cu miilt iubiţii, în mijlocul cărora copilul ei avea să-şi petreacă viaţa.

- Ah, bine e!,„ zicea dânsa. Frumos e!... şi-i îmbrăţişa pe toţi, săruta oile de pe câmp şi viţeii, săruta pomii din livadă, săruta iarba verde, ar fi voit sâ poată cuprinde în braţele ei munţii şi nu se mai sătura de bucurie.

Tocmai de aceea viuă era mereu în sufletul ei amintirea binefăcătorilor ei şi viuă şi spaima care a cuprins-o când a aflat că fraţii ei s-au dat dc partea papei, pe care dânsa-1 ştia de la maica Teodora şi de la fiicele ei, de la preoţii cu care venise şi mai ales de la părintele Serafim, povăţuitorul ei în cele sufleteşti.

- Cum?! - le zicea dânsa fraţilor adunaţi împregiurul ei ~ voi cu papa voiţi să vă amestecaţi?! Dar ştiţi voi ce va să zică papă?... ştiţi ce se petrece-n lume?! O, nenorociţilor! Nu ştiţi cine e împăratul Mihaih care şi-a horopsit surorile şi mama, şi Barda, fratele nelegiuit, şi Photie, unealta Ion Nu ştiţi că papa s-a unit cu dânşii ca sâ prigonească pe Ignatie, sfântul schingiuit. Le ştiu eu, care m-am împărtăşit de binefacerile maicii Teodorei, şi vă spun: Bizanţul e o căldare mare, în care fierb în clocote cele mai mari spurcăciuni, iară papa îi dă şi el foc cazanului, mestecă cu linguroîul şî găteşte otrăvurile râzând ca un diavol împeliţat Fugiţi de el!

Părintele Serafim era încântat.

-Vino, - îi zicea - copila mea, să te îmbrăţişez. Şi-o îmbrăţişa cuviosul părinte cu multă dragoste.

Iar muntenii nu ştiau, ce-i drept, nici din spusele ei ce se petrece în lume şî cine e papa, dar le era destul câ dânsa le zice să fugă de el, şi foarte în curând părintele Felician şi soţii lui nu mai ştiau încotro să apuce, iară părintele Serafim şi soţii lui erau primiţi cu braţele deschise pretutindeni unde ei se iveau alăturea cu Ana.

Nu era însă Ana pretutindeni, şi pe când unii îî alungau pe apuseni, alţii îi luau la goană pe tăsăriteni şi iar alţii nu voiau să ştie nici de apuseni, nici de răsâriteni şi-i socoteau pe aceşti apostoli ai iubirii mai răi decât cei mai nelegiuiţi păgâni. Pretutindeni dar prin văi şi pe la poalele dealurilor oamenii se-nvrăjbisără şi, aţâţaţi de preoţi, se duşmăneau din ce în ce mai mult între dânşii.

Zadarnic alergau judeţii ca să-i împace, căci nu erau nici ei de acelaşi gând. Tot mai trăiafu] AJbu şi Creţu şî Cornea alăturea cu Strâmbu, cu Cârnu şi cu Sfântu, şî nu mai era la mijloc domnul, ca să o rupă într-un fel, iar părintele Titu nu voia să se coboare de la poalele Negoiului, Pe când unii îndemnau pe Ana să stăruie cu tot dinadinsul, ceilalţi clătinau

din cap întrebându-se dacă nu cumva are dreprate părintele Felician, care zicea că femeia venită de la Constantinopol e stăpânită de duhuri necurate şi că dragostea părintelui Serafim nu e părintească.

Si tot aşa ziceau şî feciorii lui Crețu, care nu erau călugări.

Mare era dar turbutarea când Ana a plecat la Târgovişre cu părintele Serafim şi cu încă doi dintre soții lui, ca să treacă în valea Dâmboviței şi să meargă la verişoara ci, doamna-

- Nu! — strigau cei mai coițoşi — nu vrem s-o momească şi pe doamna şi să-i strice mințile cu apucăturile ei străine!

- Nu vrem sâ răzbească bizantinii până la domnul, care e copil nevrâstnic şi se prinde uşor în mrejile lor! strigau alții.

Mulțimea însă se uita în ochii Anei şi o ducea pe sus orişiunde voia dânsa să meargă.

S-a dus Ana, dar în uniia ei nu s-a potolit fierberea» ci s-a-ntins tot mai departe peste Dunăre şi pe Dunăre la deal. Pornită o dată, lupta dintre apuseni şi răsâriteni s-a urmat cu întețire din ce în ce mai pătimaşă şi pe întindere dîn ce în ce mai mare.

Curând după cele petrecute la poalele Carpaților, Rastislav, ducele Moraviei, intrând în luptă cu germanii, i-a alungat şi el pe apuseni din țara lui şi a cerut de la Patriarhia din Constantinopol preoți care ştiu slavoneşte.

Constantin s-a întors de la cazări, unde petrecuse patru ani de zile» şi, călugărit, cum de atâta timp dorise, sub numele [de] Ciril, a plecat cu fratele său Metodiu şi cu mulți soți în Moravia, ca să urmeze lucrarea începură de apuseni.

Atât în drumul lor pe Dunăre la deal, cât şi în Moravia şi în Boemia ei au fost primiți de slavi cu însuflețire, şi acum au ieşir întâia oară la iveală cărțile bisericeşti traduse în limba slavoneascâ de părintele Ciril» care a alcătuit şi slovele pentru scrierea slavoneascâ.

în fața acestei întinderi a înrâuririi răsăritene, preuțimea apuseană era din zi în zi mai nerăbdătoare» şi papa Nicolae I trebuia şi el să se încredințeze că nu e Photie omul prin care poare să-şi întindă stăpânirea şi asupra creştinilor de la răsărit. Chiar dac-ar fî voit sâ se deie la după păr, Photie era slab şi trebuia sâ se supună sinodului, care-1 ținea strâns.

în anul 864 s-a petrecut, în sfârşit, şi în Bulgaria încă de mult aşteptară schimbare.

După moartea lui Mutavachil, ucigaşii ridicasârâ-n scaun peMuntasir, care, chinuit de mustrări grele, murise şi el peste jumătate de an, şi după moartea luî împărăția califilor pornise spre dizolvare.

Acum era timpul ca Barda să-şi întrupeze visul de mărire» pnind la cale un nou război asupra arabilor. Călugărimea stăruia însă, dimpreună eu Vasilie, ca mai nainte să fie înfrânați bulgarii, care erau din ce în ce mai supărători.

Ani de zile de-a rândul Dumnezeu îi certase pe oamenii învrăjbiți prin cutremure, prin râvârsări şi prin secete, şi era o foamete de flămânzii îi mâncau pe morți şi boli grele secerau pe cei ce tot ar mai fi avut ce sâ mănânce. Boris se făcuse dar sfiicios, îi lăsa în voile lor pe din ce în ce mai număroşii creştini de sub stăpânirea lui şi tot mai mult se pătrundea de gândul că şi bulgarii numai ca creştini vor putea sâ-şi urmeze viata în mijlocul lumii creştine.

Cu toate nenorocirile, însă, lupta între apuseni şi răsâriteni se urma cu mânie oarbă» şi era lucru firesc ca-n lupta aceasta bulgarii, care avusără atâte războaie cu romeii, să se deie în partea apusenilor, de care nu puteau să se teamă. Mai mulți dintre preoții zăloşi ai răsâritenilor fusesără dar alungați din Bulgaria.

S-a pornit dar războiul. După câteva bătălii neînsămnate însă romeîi şi bulgarii au întrat la învoială şi Boris a luat hotărârea de a primi şi el sfântul botez. împăratul el însuşi i-a

fost< naş, şi de aceea părintele Clement, primul episcop al Bulgariei, i-aşi dat în botez numele Mihail.

Vestea despre creştinarea lui Boris i-a zguduie pe. apuseni, iar părintele Formosus a alergat la Roma. în timp de câțiva ani înrâurirea scaunului patriarhal se-ntinsese spre meazănoapte până aproape de Kiev, unde pe. timpul acela era capi^tea slavijoj-păgâni, iar spre apus pân£ în Boeiriia. Acum, după cc Boris primise şi el borezul, nu mai rămânea îndoială că toți slavii creştini stau sub ascultarea Patriarhiei de la Constantinopol.

O nouă putere se-nchega la gurile Dunării, şi puterea aceasta atârna de sinodul de la Constantinopol, care se numea ecumenic.

Scoşi prin aceasta din răbdare, apusenii au început să-şi deie seamă că Ignatie nu s-a rătras de bunăvoie din scaun, că el pe nedrept a fost osândit şi nevinovat sufere, că el e adevăratul patriarh al Constantinopolului, iară Photie nici nu poate să fie socotit în rândul preoților.

Dacă ei ar fi făcut aceste constatări Ia timpul cuvenit, foarte mulți dintre creştinii de la răsărit l-ar fî ridicat pe papa Nicolae I în slava cerului. Făcute însâ acum, ele dedeau pe față un gând duşmănos şi nu puteau decât să întărească pozițiunea lui Photie.

Papa a adresat atât Patriarhiei de Ia Constantinopol, cât şi celorlalți patriarhi o scrisoare, în care declară că nu-1 recunoaşte pe Photie patriarh legitim, nici nu-1 socoteşte preot, ci om de rând, care trebuie sâ fie scos din biserică ca rurburător al bunei rânduieli.

Prin această prea târzie recunoaştere a adevărului s-a por-nît-lupta, în care s-a dezbinat biserica creştinească şi care i-a înstrăinat tot mai mult pe creştinii de la Răsărit de cei de la Apus[1].

Amănuntele privitoare la viața sfântului Ignatie sunt luare din *Viețile Sfmțihrde* P.S- păruitele episcop dr. Gherasim Timus *(n.a.)*

Avuse Photie şi tot mai avea încă mulți duşmani, dar acum nu era vorba de el, ci de neatârnarea scaunului patriarhal, şi până chiar şi Ignatie stăruia ca toți sâ sară pentru apărarea vechelor aşezăminte bisericeşti. Călugărimea cea pătimaşă alerga dar în toate părțile, şi în scurt timp inimile s-au umplut de amărăciune pretutindeni unde trăiau creştini.

Tot aşg şi-n cetatea din valea Dâmboviței, unde cele două văduve, Ana şi doamna, nu ajungeau să se poată înțelege între ele,

Doamna, cu vreo patru ani mai în vârstă decât yerişoara ei, era mai potolită şi sc socotea.mai cuminte. Inima i şe-ntu-neca de câte ori îşi aducea aminte de răposatul ei soț, care fusese om ursuz şi pornit spre viață fără de frâu. Iar acum ea trăia ca ținută-n închisoare. Nu>unul dintre voinicii de frunte se uita cu dor la.ea şi mulți erau de părerea că e păcat ca o femeie ca dânsa să-şi petreacă viața în văduvie; bătrânii însă şi mulțimea cea mare țineau la părerea că e nevrednică femeia care nu ştie să-şi păstreze văduvia.

Când a aflat că Boris a primit sfanțul botez, Ana se bucura de nu mai ştia ce să fiică şi cum să-şi deie pe față părerea de bine, cânta, juca şi-şi săruta copilul.

' Doamna se uita cu un fel de jale la dânsa.

Ea nii-lcunoştea pe Boris, nu stătuse ca roabă în fața iui, nu fusese scăpată de cei doi frați, nu trăise sub purtarea de grijă a maicii Teodorei, nu fusese stib ocrotirea preoților rânduiți de părintele Clement, nu înțelegea dar bucuria verişoarei sale şi nu era-n stare să ieie parte la ea.

Nu e apoi nimic mai jignitor decât să te bucuri, iar aceia cu care trăieşti sâ nu ieie parte la bucuria ta. Ana era mâhnită şi se plângea.

— Bine - îi zicea doamna - ce să-mi fac?! Eu îi ştiu pe oamenii aceia numai din spusele tale, şi dacă e adevărat ceea ce-mi Spui Uu ei surit mai răi decât păgânii, nesățioşi,

desfrânați» spurcați în toate ale Ion ce-mi pasa mie, daca le merge bine ori rău?!

- Dar nu sunt toți aşa, întâmpină Ana. E şi maica Teodora şi,..

- Dumnezeu sâ mă ierte - o-ntrerupse doamna - şi să nu fie zis în ceas rău, căci am şi eu copil, dar mi-e rotdauna parcă nu pot s-o plâng nici pe maica Teodora a ta. Tot ea trebuie sâ fie vinovată dacă băiatul i-a ieşit atât de rău.

Asta o umplea pe Ana de adâncă amărăciune* şi cele două verişoare se înstrăinau tot mai mult una de alta, Ana tot mai mult sâmțea că nu mai are în lumea aceasta decât pe părintele Serafim şi pc ceî doi soți ai săi, care o-nțelegeau şi luau parte la bucuriile şî la durerile eî.

Nu se putea ca doamna sâ n-o sâmtâ aceasta.

Omul care se canoneşte pe sine e aspru față cu alții şi prepuîelnic, mai ales fiind femeie, şi doamna nu-i vedea bucuros pe călugării străini şi sc sâmțea jignită când verişoara ei vorbea cu dânşii în o limbă pe care nimeni afară de dânşii nu putea s-o înțeleagă.

Părintele Serafim îndeosebi îi părea om viclean, care umblă smerit ca o pisică, se uită-n toate colțurile» le scrutează toate şi se făcuse stăpân pe Ana, de biata femeie nu mai trăia, parcă, decât să facă voile luî.

Nu o dată ar fi voit să i-o şi spună Anei aceasta; ea se făcea însă din ce în ce mai neapropiată.

Părintele Serafim, om trăit în lume, sâmțea că doamna nu-l vede cu ochi buni, ținea sâ câştige bunăvoința ei, îşi dedea silința să-i învețe limba şi se ținea departe de Ana. Tocmai aceasta o făcea însă pe Ajia încă mat stăruitoare.

Când a sosit vestea despre scrisoarea papei, Ana ar fi trebuit să se bucure, căci ieşise la iveală mişelia lui Barda şi a lui Photie şî dreptatea luî Ignatie, sfanțul de atâta timp schingiuit.

Ea nu judeca însă cu mintea, ci cu inima şi nu vedea în scrisoarea papei recunoaşterea adevărului, ci pornirea de a se folosi de tmpregiurări ca să asuprească pe creştinii de la răsărit.

- Zău că nu te mai înțeleg - îi zise doamna - » mânia ta mi se pare lucru sucit. Mi-ai vorbit atâta despre răutățile lui Photie şi despre sfințenia lui Ignatie, iar azi îl ocăreşti pe papa fiindcă zice şi el ceea ce zici tu.

- Nu acum trebuia s-o zică, ci atunci; nu pentru că iubeşte dreptatea o zice» ci pentru că umblă să-şi facă poftele, îi răspunse Ana, adunându-şi toată istețimea, ca să o convingă despre răutatea cuprinsă în scrisoarea ei urgisitului papă.

Pe când însă ea se-ncălzea din ce în ce mai mult, părintele Serafim, om chibzuit şi cu socoteală, îi dedea dreptate doamnei, ceea ce era o mulțumire pentru doamna, dar o umilire pentru Ana.

Jignită-n amorul ei propriu şi cuprinsă de sâmțământul că c părăsită de toți, ea s-a depărtat în cele din urmă, s-a-nthis în Iatacul ei şi a stat timp îndelungat plângând aşa singură.

Părintele Serafim, singurul care mai putea s-o mângâie, s-a dus peste câtva timp la dânsa, i-a şters lacrămile» a-mbrățişat-o» a sărutat-o ca de obicei şi a mustrat-o cu blândeță.

- Văd, fata mea, - îi zise - că» spre marea mea durere, nu-mi mai rămâne decât sâ plec de aici.

- De ce, părinte? grăi dânsa. Nu ţî-e milă să mă părăseşti? Nu vezi cum s-au înstrăinat toți de mine?

- O, draga mea, îi răspunse el netezindu-i părul de pe frunte. Aş sta toată viața cu tine. cad ştii cât îmi eşti de dragă. Dumnezeu te^a înzestrat cu prisos cu toate darurile trupeşti şi sufleteşti, care o face pe femeie plăcută, încât mi se-ndulccşte viața când te văd, când stau de vorbă cu tine şi când pot să te mângâi, şi grea are să-mi fie viața departe de tine. Eu şi solii mei avem însă însărcinările noastre» şi zadarnice ne sunt toate silințele câtă vreme doamna ne vede cu ochi răi, iar tu te

mâhneşti când eu îmi dau silința să câştig bunăvoința ei. A fost destul să-i dau azi dreptate pentru ca să am durerea de a te vedea plângând.

.** Care va să zică nu eşti de părerea ei?! strigă Ana înviorată.

- Ce-ntrebare! răspunse călugărul. Cui î-ar fî însă de vreun folos dac-aş mâhrii-o dându-țî ție dreptate?! Nu vezi că i-e destul să ne vadă vorbind împreună pentru ca să fie supărată?!

- De ce, părinte?! de ce?! strigă Ana amărâtă.

- Fiindcă te iubesc atât de mult şi te pun atât de sus în gândul meu» grăi dânsul. A$a sunt femeile, nu poți sâ faci nimic cu ele dacă nu-ți dai silința să câştigi bunăvoința lor măgulind u-le,

- Măguleşte-o, părinte, întâmpină Ana. Dac-aşa e bine, nu mai ține scamă de mine. Să ne vedem rar, părinte, şi numai neştiuți de nimeni.

Era pentru părintele Serafim oarecare farmec în asemenea întâlniri neştiute de nimeni.

- Eşti cuminte, fata mea, şi-o să vezi că în curând toate se schimbă, îi zise el îmbrățişând-o cu drag şi sărutând-o iar, de astă dată şi pe buze, aşa, cu sfială, ca pe o icoană sfântă.

V.

SALBA DRACULUI

„Bau sunător, născocire a Diavolului, ispită grea, putere nebiruită! îşi zicea Manca de câte ori ochii lui se opreau asupra catârilor încărcați cu saci plini de aur. Câte mii şi iar mii de oameni au trebuit să cadă istoviți de muncă grea, câtă, sudoare şi câte lacremi au curs ca să se adune atâta aur?! Ce aspră trebuie să fie firea omului care l-a adunat, îl păstrează şi-1 păzeşte tremurând de frică?!"

Şi tremura, cu toate aceste, şi el de frică când se gândea că, fie cuprinşi de beția izbândei, fie după o înfrângere suferită, flămânzii ar putea să deie năvală asupra sacilor plini şi sâ-şi facă fiecare pe apucate parte. Temeiul vieții lor erau comorile lui Israel ben Isaac, si fără de ele perduți ar fi fost cu roții.

Mir Benah ținea cu orice preț sâ-i alunge pe turci din Bagdad si, alungat spre meazănoapte, aduna alți oameni şi iar se-ritorcea.

Iacub Ibn Leit, căruia toți îi ziceațul Saffar, faurul, era hotărât să treacă cât mai curând în Persia, să răscoale pe frații săi dîh Chorasan şi să pună capăt stăpânirii tahirizilor.

„Să mă fac - zicea el — eu stăpân în Chorasan, apoi ne-ntoarcem cu putere înzecită la Bagdad,*

Israel ben Isaac şi ai săi voiau şi eî să înainteze spre meazănoapte, dar îşi făceau socotelile şi mare zor n-aveau.

S-adunau oamenii la saci ca vespiî la miere, dar, adunați şi înarmați o dată, ei nu mai secau comorile, ci le sporeau. Dedea Israel, dar dedea pc aşteptare, risca, dar îşi scotea şi dobânzile, potrivit cu primejdia în care-şi punea avutul.

După fiecare încăierare se-ncheiau socotelile.

Dacă era-nvingătoare, oastea prăda pe cei învinşi, iar dacă era învinsă, ea se retrăgea şi prăda pe cei din drumul ei: aşa ori aşa, slugile credincioase ale lui Israel cumpărau de Ia unii şi vindeau la alții, luau de la cei ce apucasără prea mult, dau la cei rămaşi în strâmtorare şi aveau nevoie de timp ca să-şi descurce daraverile.

Manea umbla iar cu capul în sus şi forfecând cu picioarele, plin de râvnă şi neobosit, dus mereu cu gândul la cele ce au să se facă şi neştiind niciodată lămurit ce s-a făcut şi ce se face.

Ținea şi el, ca Mir Benah* bunul lui prieten, să-i alunge pe turci din Bagdad, căci o mare binefacere ar fi fost pentru întreaga împărăție dacă ar fi scăpat de plaga **turceascăL**

Ţinea însă şi ca Saffar, tot bun prieten ai lui, să-i răstoarne pe tahirizi, căci era omul lui Dumnezeu Saffar» şi mare binefacere ar fi fost pentru Chorasan să aibă stăpân ca dânsul.

Ţinea însă Manea mai mult decât la toate la comoara lui Israel, şi grija lui cea mare era sâ găsească pentru ea totdeauna loc bine adăpostit şi păzitori credincioşi.

Ar mai fi ţinut Manea ca toate să se facă fără vărsare de sânge, căci îi era nesuferit gândul că oamenii sc omoară între dânşii ca să Iacă binele; dar el a găsit leac şî pentru răul acesta: sta totdeauna cu bătrânul Israel şi cu fetiţa lui Mir Benah la comoară, de unde nu vedea nici vărsările de sânge, nici jaful ce se făcea după fiecare luptă.

„Noi şi ai noştri - îşi zicea apoi - ne luptăm ca să întemeiem stăpânirea binelui frângând puterea celor întraţi în slujba Necuratului-"

La ai săi şi la ale sale numai rar se maî gândea Manea.

Se simţea dus ca frunza luată de vârrcjul pornit în timpul verii dc-a lungul câmpiei întinse şi nu-şî mai dedea seamă unde se află şî încotro merge. Era cu toată inima şi cu tot gândul acolo unde se afla şi-mpărtăşea durerile, bucuriile şi dorinţele oamenilor cu care trăia, întocmai ca şi când ei ar fi fost fraţii lui. Ştia că foarte de mult a plecat, că e foarte lung drumul pe care l-a făcut, că mereu se depărtează, că e lungă afară din cale viaţa pe care a trăit-o şi nu-şi mai putea închipui cum să mai ajungă el iar sub poalele Bucegilor. Trăia deci într-un fel de buiguialâ şi se ţinea după ceilalţi ca odinioară când se ţinea de pulpana lui Muşat, croitorul cu paşii de cocor, şî tar şi iar i se părea că se visează numai trăind.

Trecuse şi iarna, şi primăvara fără ca ei sâ iasă din valea Tigrului- în trei rânduri s-au întors până sub zidurile Bagdadului, dar în toate trei rândurile au fost nevoiţi a se retrage, căci Muntasir» noul calif, era om binevoitor şi arabii începuseră a-l părăsi pe Mir Benah.

Pe la începutul verii au luat dar hotărârea de a trece în Chorasan. Murind însă Muntasir, turburârîle s-au pornit din nou. Mai mulţi dintre guvernatori s-au declarat neatârnaţi, ba s-au ridicat deodată doi califi, Al Mustain la Bagdad, iar AI Mutaz la Samira.

Văzând amestecăturile aceste, Mir Benah şi Saffarul şi-au schimbat gândul, şi-au sporit din nou oştirea, s-au înrors iar spre Bagdad şi abia toamna târziu, după ce Ai Mustaîn a ajuns la putere covârşitoare, s-au hotărât să treacă munţii, ca să intre în Persia, iar la hotarele Chorasanului numai pe la începutul verii au sosit.

Oastea lor era o adunătură de fel de fel de oameni, care-şi aveau cu dânşii nevestele şi copiii, şi pretutindeni pe unde treceau ea se schimba şi se făcea, potrivit cu împregiurările, când mai mare, când mai mică. Un rând ieşea din ea, şi altul intra în simbrie: Manea se deprinsese cu gândul că în lumea prin care trece oamenii se nasc numai pentru ca atunci când le vine rândul să-şi pună viaţa în joc şi să se omoare între dânşii. Acelaşi Mir Benah care ar fi fost în stare să-i stârpească pe turci de pe faţa pământului avea în cele din urmă mai multe mii de turci în oastea lui.

Era însă în oaste şi un cheag statornic.

încă-n curtea cea mare şaptezeci de tienri se legaseră cu jurământ ca să lupte cu statornicie împreună şi să trăiască după rânduielile aşezate de părintele Manea. Aceasta era ceata sfântă a pribegilor, care s-a sporit încetul cu încetul la trei sute de voinici aleşi.

în Chorasan s-au schimbat deodată lucrurile.

Amru, fratele Saffarului, pregătise de mult răscoala, şi Chorasanul întreg s-â ridicat în picioare când oastea a sosit la hotare. Puţine au fost dar luptele in Chorasan» căci urgisiţii urmaşi ai luî Abu Tahîr au trebuit sâ fugă, şi Iacub a fost recunoscut de toţi stăpân al Chorasanului.

Acum se simțeau prietenii în toată lărgimea»

Nemaifiind nevoie de oaste, Iacub Ii-a dat simbriaşilor drumul, ca să sc ducă fiecare Ia ai săi, şi numai ceata sfântă a mai rămas pentru paza comorii în ființă.

Israel ben Isaac, feciorii lui, ginerii iui, nepoții lui, miile Iui de slugi credincioase, toțî frații Iui atâta timp prigoniți nu mai tremurau de frică» nu mai aveau nevoie să-şi țină comorile ascunse şi puteau să-şi dea pe față toată puterea.

Mir Benah îşi împlinise făgăduința dată lui Israel şi putea să se ducă în toată liniştea cu fiica lui unde-l trăgea Inima. Saffarul, acum stăpân al Chorasanului, îi jurase că va aduna oaste, îşi va căuta soți de tuptă şi nu se va astâmpăra până ce nu-î,va fi alungat pe turci din Bagdad.

Iacub Ibn I^it nu mai visa, ci săvârşea fapte ca sâ-şi întrupeze visurile şi să arate-n aievea cum pot oamenii să trăiască împreună fără ca să se despoaie unii pe alții şi fără ca să se omoare între dânşii» cum stăpânitorul ține pe pământ locul lui Dumnezeu.

Dulce e viața omenească şi pe nesâmțite se străcoară clipele când prieteni buni stau de vorbă şi se veselesc împreună, mai dulce e însă când se dumiresc între dânşii şi chibzuiesc cu inima curată binele ce vor să foca.

Era frumos în curtea împrejmuită cu ziduri înalte, şi nu o dată suspina Manea „0!.„ unde e Azvadi?! Nazir unde e?!" încă mai frumos era însă aici, unde se adunau prietenii la masa lui Iacub, stăpânitorul țării, şi se ospătau mâncând ceapă cu pâne şi bând apă curată şi rece când ar fi putut să-şi încarce masa cu toate bunătățile pământului.

„Nu pentru că nu putem - îşi ziceau ci pentru că nu voim noi şi ținem să aibă destui şi cei ce nu vor fi putând."

Era btin Iacub, Saffarul, darnic şi milos, dar se făcea cumplit când afla că cineva mănâncă două bucăți de pâne în loc de una, care» după părerea lui, îi era şi ea singură destulă.

„Nu ale unuia - zicea Manea ci ale tuturora sunt roadele pământului, şi e hoț acela care ia din ele mai mult decât ceea ce îi este de neapărată trebuință!"

Iară Iacub se bucura când putea sâ intre în voile prietenului, care atât dc mult îl mângâiase odinioară.

Israel ben Isaac şi ai săi steteau pe gânduri.

„înțelepțhoameni! zicea el. Dacă se mulțumeşte fiecare cu puțin, nu numai au toți destul, dar mai. şi rămân şi prisosuri şi sc adună bogății. Iar dacă ai bogățiile, trebuie să faci ceva cu ele. De ce să mai facem noi calea cea lungă până la cazări?! De unde sa ştim dacă sunt ori nu şi ei tot atât de înțelepți?!*

Aşa.era!

De ce să se maî ducă-n țări depărtate câtă vreme puteau şi aîci să-şi desfăşure nesupărați de nimeni bogățiile, să-mbrace mătăsurile şi catifelele pe care nu putuseră să le vândă la Bagdad şi să-şi poarte sculele de aur, pietrele scumpe şi mărgăritarele, pe care atâta timp le ținusără ascunse?!

Iacub şi Manea se uitau, ce-i drept, cam chiorâş la prietenii lor când îi vedeau încărcați de zorzoane. Ce să le facă însă?! Dacă le aveau, nu le rămânea decât să le poarte» Păcat ar fi fost să le arunce-n gunoi,.

„Tot mai bine e să le poarte ei - zicea Manea - decât să le vândă altora."

Mai bine era, fără îndoială» dar ceea ce străluceşte fură vederile şi slăbiciunile omeneşti sunt incalculabile.

.Până chiar şî oameni ca Mir Benah sunt câteodată răpuşi de ele.

Nu-i trebuiau, ce-i drept, lui Mir Benah nici mătăsurile, nici catifelele, nici sculele, pietrele scumpe şi mărgăritarele, el avea însă o fată care trecuse acum de cinci ani şi tot femei sunt fetele şi la vârsta de cinci ani.

Fata lui Mir Benah era şi ea neagră şi buzată, dar nu atât de neagră şi de buzată ca tatăl ei, căci muma ei fusese

persană. Avea însă nişte ochi mari şi vioi, încât Mir Benah se-nfiora când se uita-n ei, iar dinţii albi îi ieşeau, când zâmbea» printre buzele roşii la iveală mai frumoşi decât mărgăritarele lui Israel.

Ea nu era apoi numai a lui Mir Benah.

în îndelungatul timp pe care l-au petrecut până la sosirea lor în Chorasan, purtătorul ei de grijă, adevăratul ei părinte, a fost Manea. Sufleteşte a lui era fata. El ostenise ca să-i potolească firea cea năvalnică» el o-nvăţase să se roage lui Dumnezeu, el îi luminase mintea, el îi dăduse numele Bassa, după mucenica Bassa» care pătimise şi făcuse minuni în timpul împăratului Maximian şi era de la Edessa, aproape de ţara părinţilor lui Mir Benah.

Si, o, ce bine se potriveau cerceii de aur cu pârul ei negru şi creţ! Ce bine îi veneau mărgăritarele la gâtul cam lung! Ce frumos şedeau brăţarelc pe peliţa ei cea fragedă! Sărea copila coprinsă de o bucurie nebunatică de câte ori Israel, binevoitorul, o-mpodobea cu ele; şi care e părintele ce nu are slăbiciunea de a-şi vedea copilul împodobit? Căci odor e copilul şi el.

Chiar şi dacă Mir Benah şi-ar fi stăpânit slăbiciunea aceasta» se cuvenea, asa zicea şi Manea, părintelui mulţumirea de a-şi vedea copilul bucurându-se, şi o nedreptate ar fî fost dacă cineva ar fî voit sâ-1 lipsească de mulţumirea aceasta.

Nu era însă Mir Benah singurul părinte, nici Bassa singura fiuâ care se bucura când se vedea împodobită. Erau multe fete mai mari decât Bassa, ba chiar si femei în toata firea care se uitau cu jind la podoabele scumpe.

Tiind dar să se pună bine cu lumea în care trăiau, Israel şi ai sâî făceau pe ici» pc colo care un dar, mai şi vindeau ceea ce le era de prisos, ba în cele din urmă, fiind cumpărătorii mulri şi marfa pe sfârşite, au început, aşa, din bunăvoinţă, sâ aducă de la Bagdad alta» şi iar alta.

Iacub Ie vedea toate şi stătea pe gânduri şi el.

„Dacă s-a pornit o dată aşa - îşi zicea — în curând o sâ ajungem ca la Bagdad, ba chiar mai rău» în zadar: omul e fiinţă nemernică şi se dă când e ispitit."

îi era învederat că mătăsuri, catifele, scule, pietre scumpe şi mărgăritare au fost născocite anume spre a-i ispiti pe oameni să despoaie pe alţii, ca să se poată împodobi cu ele.

El trebuia, cu toate acestea, sâ sc facă că nu vede,

Tâhiriziî, pe care-i alungase din ţară» căutau ajutor în Chocand şi în Samarcanda, la samanizii care se lepădaseră şi ei de legea veche» şi el trebuia sâ fie gata în fiecare clipă de luptă. Azi, dar, ori mâne el putea să aibă nevoie de comorile lui Israel ben lsaac.

Deocamdată Iacub aduna şi el, şi cu cât mai mult avea, cu atât mai des şi mai stăruitor îl întreba pe Israel, când, cum şi încotro au să plece el şi ai lui mai departe.

Israel se făcea însă prost şi-1 încredinţa că el şi ai lui sunt mulţumiţi în Chorasan şi se roagă în fiecare zi iui Dumnezeu ca să binecuvânteze stăpânirea SafFarizilor.

„Ciudat lucru! îşi zicea Iacub. Oamenii aceştia sum ca graurii ce s-au îndulcir la cireşe: din Bagdad voiau ei sâ plece şi JIU puteau, iar de aici aş voi eu să-i urnesc şi nu ştiu cum."

Cel mai uşor lucru ar fî fost să-i ieie la goană şi să-i deie peste hotar dacă nu pleacă de bunăvoie. Aceasta însă nu-i venea s-o fiică. Lasă că el însuşi îi adusese ca pe nişte oameni cumsecade şi prieteni buni ai sâî, dar nici n-ar fi putut să-i ieie la goană fără ca sâ se facă turburare-n ţară şi fără ca sâ între în război eu vreunul dintre vecini, două lucruri de care se ferea.

Mai erau apoi la mijloc Manea şi Mir Benah, care-şi perduse de mult răbdarea.

Se-mpliniseră doi ani de când sta fără de rost în Chorasan. Ar fi plecat de mult, dar se lemea că nenorocita lui piele neagră îl va da de gol. Prin Armenia şi prin Mezopotamia, unde bâjbâiau slugile celor doi califi, el tot numai în fruntea unei

oştiri ar fi putut să treacă. Le dădea dar mereu evreilor zor să plece mai departe şi-I îndemna pe Iacub sâ-i alunge dacă nu vor sâ plece.

Manea-si punea însă piciorul în prag.

- Are» după rânduiala părinților tăi - îl întreba pe Iacub - ori nu are orişicare om pacinic voie să steie în țară şi să negoțâtorească cu orişice? •

- Are, îi răspundea Iacub.

- Dacă am, atunci — îi zicea Manea - nu ți se cuvine să-i iai la goană, căci e mai mare răul pe care-1 faci călcând legea decât bineledea-i fi alungat pe dânşii. O calci tu azi casă faci bine; o s-o calce altul mâne ca sâ facă râu.

-. Ani să--mifac eu altă lege! strigă Iacub.

- Fă-ți-o! - îi răspundea preotul - dar mai nainte de a o fi făcut nu-ți rămâne decât să stărui ca nimeni să nu mai cumpere de la dânşii» şi pleacă ei de capul lor când văd că nu-şi mai pot face treburile. •

Stăruiau dar şi Iacub, şi Mir Benah, şi Manea, şi cei de un gând cu dânşii, ba până chiar şi Israel ben Isaac, care simțea că lucrurile merg strâmb. Persienii însă erau oameni țanțoşi şi guralivi» cărora le place deşertăciunea, şi cumparau înainte^ ba mulți dintre dânşii se împrumutau de la un evreu ca să poată cumpăra de la altul, şî daraverile erau din ce în ce mai întinse şi mai încurcate.

N-a scăpat dar iacub de ce se temea.

Cu cât mai mult se sporeau datornicii care câştigau ceva dacă Israel şî ai săi erau nevoiți sâ plece-n pripă şi fără ca să-şi fi putut descurca mai nainte daraverile» cu atât mai apropiată trebuia să fie şi ziua plecării- Zoriți de evrei să plătească, datornicii, oameni mincinoşi şi de rea-credință, îi zoreau şi ci pe evrei să-şi adune hodoroagele şi să plece, şi într-o bună dimineață iar s-a pomenit Mir Benah cu prietenul sad Beniamin ben lacob.

- Săriți, Mir Benah! striga el. Apărați-ne, că nelegiuiții vor **sâ** ne despoaie şi să ne măcelărească. Sunt bani, dacă numai atât vă trebuie!

Iară Iacub se făcea că nu înțelege nimic şi-i încredința pe prietenii săi că pot să plece nesupărați de nimeni dacă-şi vor grăbi plecarea.

Iar s-a pus Mir Benah în frunrea cetei sfinte, iar şi-a adunat oaste **şi iar** au pornit cu **toții,** însă **nu** cum ar fi volt Mir Benah, **spre** Armenia cea depărtată, ci luând, ca oameni zoriți, drumul cel **mai** scurt, pc Heri-Rud, la vale, spre deşertul turemenilor, dintre **care** Mir Benah **luaSe** vreo trei mii în sâmbrie.

Se desprimăvărase, **şi** Mir Benah a suspinat adânc când ei au ajltris să-şi întindă **cele** peste zece mii de corturi țesute din păr de capră la marginea nemărginitelor câmpii acoperite de nisip: Aici, unde se simțea ca acasă **la** dânsul, ar fi voit el **sâ** rămâie; evreii dedeau însă zor să plece înainte spre lacul Arai şi, **mai** departe, spre Marea Caspieă.

Nu doară că s-ar fi temut de ceva, dar **aşa** singuri **ei** n**-aveau** nici un rost. La ivirea lor, turemenii îşi ridicasără corturile **şi se** depărtasără spre meazănoapte, alungând pe cei ce **se aflau** în **calea** lor. Aceştia, pornind şi ei, au alungat pe alții, acei **alții pe** iar alții, şi astfel, **în** timp de câteva zile, s-au pus în mişcare toate popoarele risipite pe marele şes până în munții Uralului, unde-şi căutau cei din urmă adăposr îndesuindu-se prin văi.

Nu ştia nimeni ce se-ntâmplă, dar se dusese din gură**-n** gură vestea că se răvarsă despre meazăzi lume multă şî se dedeau cu toții la o parte» îşi ridicau corturile şi plecau înainte.

Iară Manea era cuprins de sâmțământul c-a ajuns la marginea pământului, ținea **să** meargă înainte, ca să vadă ce urmează mai departe; şi purta iar de grijă ca comorile lui Israel ben Isaac să fie totdeauna bine adăpostite şi păzite de oameni credincioşi.

PARTEA A PATRA

I

DEŞTEPTAREA

„Cc e si ce nu e păcat?" se-ntreba Ana şi iar se-ntreba.

Stând de vorbă cu doamna, verişoara ei, petrecând ceasuri întregi închisă-n iatacul ei ori plimbându-se singură pe ţărmurul râului cu apă limpede, ea scruta mereu şi nu se putea dumiri cc e şi ce nu e păcat.

Radu, băiatul ei, trecuse acum şi el de zece ani, îşi petrecea timpul cu văru-său Vladislav şi nu mai avea nevoie de purtarea ei de grijă. $i chiar dac-ar fi avut, ce mai putea dânsa să-i facă?

Ce plină de farmec îi fusese viaţa mai nainte!

Dîn ziua în care oamenii lui Budac o răpisără din braţele soţului ei, ea a trăit într-o răsuflare, mereu zbuciumată, uitându-se mereu împregiurul ei, dorind mereu, voind totdeauna câte ceva, luând parte la durerile şi la bucuriile altora, aşteptând cu nerăbdare ziua de mâne. I -a Prislav, în drumul ei spre Constantinopol, în timpid petrecut cu maica Teodora, în lungul drum până la Carpaţi şi după ce s-a-ntors în mijlocul fraţilor ei, viaţa i-a fost plină, un foc care arde cu flacără pâlpâitoare, un neîntrerupt şir de nădăjduiri şi de silinţe încordate; acum se potoliseră toate pornirile în inima ei, nu mai voia nimic, nu mai ştîa ce sâ dorească, nu-şi mai găsea nici un rost în lume şi se uita-n viitor fie cu frică, fie ca-ntr-un pustiu în care nimic n-o mai adimeneşte.

Ştirea despre moariea lui Barda, celui arar de urgisit, n-o atinsese câtuşi de puţin, si zâmbind a primit ea şi ştirea despre moartea nenorocitului Mihail 111 şi cea despre înălţarea lui Vasilie Macedoneanul.

„Ce-mi este mie Barda şi Mihail 111 şi Vasilie Macedoneanul?!" îşi zicea dânţa şi nu mai înţelegea bucuria cu care doamna primea ştirile aceste de la părintele Serafim.

Împărat o dată, Vanilie nu mai era ţinut de nimeni în loc, a strâns frânele stăpânirii cu străşnîcia cu care odinioară înstruna armăsarii sălbatici şi, ca prin minune, a scos la iveala marile vinuri ale poporului grecesc, care atât de rău fusese barjocorit de stăpâiutori smintiţi.

Ca să poată ţine pept cu roşii, care mereu sc iveau pe coastele Mării Negre, şi să pornească război asupra arabilor, el trebuia, înainte de toate, sâ facă bună rânduiala înlâuntrul împărăţiei. A adunat dar pe cei mai destoinici dintre cunoscătorii vechelor legiuiri şi, lucrând împreună cu dânşii, a îndreptat legile potrivindu-le cu nevoile timpului. N-a ajuns, ce-i drept, să-şi încheie lucrarea de legiuitor, sî abia fiul său a dat împărăţiei ***Basîlicelc,*** care veacuri dc-a rândul au fost cartea de legi a popoarelor de la răsărit; cu croirea acestei mari lucrări şi-a început însă stăpânirea.

După ce a ajuns apoi ca nimeni să nu mai cuteze a crâcni, el a dat împărătesei Teodorei şi fiicelor ei voia să se întoarcă la Constantinopol, l-a trimis pe Photie la mănăstire şi a ridicat iar pe Ignatie în scaun.

Pornind, în sfârşit» război asupra bulgarilor, nu numai l-a silit pe Mîhail I sa primească iar pe părintele Clement cu preoţii rânduiţi de dânsul si să alunge pe preoţii trimişi de papa, dar a mai şi luat la Constantinopol pe Simeon, feciorul lui Mihail, ca să-1 crească el.

Toate aceste părintele Serafim le spunea cuprins de însufleţire, dar Ana le asculta cu nepăsare, ba ea n-a fost în stare

să plângă cu toară inima chiar nici când a aliat ca, murind maica Teodora, Vasilie şi Ignatie au rânduit sâ fie pusă între sfinţi. Ea a zis numai: „Săraca, tot f s-a făcut dreptate!"

Nu mai pui ea acum să fie vorba de unirea cu papa a muntenilor, Eolosindu-se de puterea lui Mihail I, eare se socotea stăpân şi pe tărmurul stâng al Dunării, răsăritenii au începui să zidească biserici pentru noii creştini şi să citească slujba în limba slavonească.

Ana, care atât dc mult a alergat odinioară ca să-nduplece pe fraţii ei a se uni cu noii creştini, privea acum nepăsăroare la cele ce se petrec.

Părintele Serafim, care nu mai era acum rău văzut de doamna, îşi petrecea viaţa mai mult pe drumuri, când la Prislav, când la Constantinopol, când pe la sârbii de la poalele dealurilor. Când se abătea pe la Bodeni, aducea totdeauna daruri frumoase şi stăruia ca doamna si fiul ci sâ se mute cu toţi ai lor la Târgovişte, unde se zidea o biserică pentru noii creştini şi începusâră a sc aduna de peste Dunăre negoţători şi fel de fel de alţi oameni de ispravă.

- Se cuvine domnului strălucire - zicea el - si doamna o-n-telegea şi ea aceasta, căci încă de mult viata i se părea prea seacă în dosnica cetate din valea strâmtă.

Părintele Titu ţinea însă ca domnul să-şi petreacă şi tinereţele tot unde şi-a petrecut anii copilăriei, şi iar a ieşit la iveală vechea vrajbă dintre Albu, Creţu şi Cornea cu ai lor şi Cârnu» Strâmbu şi Sântu cu ai lor. Pe când unii, mai ales Creţuleştii, veneau des pe la Bodeni şi stăruiau pe lângă Ana s-o-ndemne şi ea pe doamna sâ iasă din vizunie, ceilalţi Ornvinovăţeau că dânsa cu popii ei străini o scot pe doamna din minţi, şi iar s-au turburat văile până sub poalele munţilor.

Ana dedea din umeri.

I se părea seacă viaţa şi ei, şi, când vorbea cu părintele Serafim şi cu doamna, era dc părerea lor, când Păun, feciorul

iui Creţu, venea pe la Bodeni, stăruia şi dânsa ca doamna să plece, dar în urmă iar îşi schimba gândul. Statornică nu mai ***era in suflcut)*** ei decât nedumirirea ce e si cc nu ***c*** păcat

tiur-un fel vedeau oamenii lucrurile în lumea străină din care venise, şi într-alt fel în cea de aici, şi e greu să te desfaci dc vederile lumii prin care ai trecut o dată.

Nu trăise, ce-i drept, la Constantinopol, unde toate s-amestecau de-a valma, dar multe ceasuri a petrecut stând dc vorbă cu surorile lui Mihail III, care le ştiau pe toate, şi e un farmec deosebit în părţile ascunse ale vieţii omeneşti, cel ce le cunoaşte e mereu ispitit să si le reamintească, iar cel ce nu le cunoaşte ascultă cu sete când i se dezvelesc şi-i ispiteşte pe coti casă Ic afle. Ştia Ana multe, şi doamna asculta când i le spunea cu aceeaşi sete cu care ascultase Ana când le aflase.

Stând aşa de vorbă şi dându-şi silinţa de a se dumiri, cele două femei tinere în curând au ajuns sâ nu-şi mai poată da seamă de cc anume doamna are sâ-şi petreacă viaţa-n văduvie, toată viaţa, întreaga ei lungă viaţă în văduvie.

- Păcat e - le zicea mereu părintele Serafim - să sporeşiî durerile, şi astfel prea multe, ale vieţii omeneşti ori să scazi mulţumirile ei, şi astfel prea puţine.

Ele n-ar fi fost femei dacă n-ar fi sâmţit că sunt mulţi cei ce se uită cu ochi doritori la ele şi nu şi-ar fi dat seamă că doritoare sunt şi inimile lor.

De ce li se cerea să se lipsească de mulţumirile fireşti, pentru care e născut omul? Cine câştiga ceva dacă ele se lipseau? Cine suferea dacă ele se bucurau de viaţă?

- Nu vorbesc de mine, zicea Ana. Soarta mea e hotărâtă, şi o port uşor, căci nu am decât să-mi reamintesc fericirile căsniciei mele pentru ca toate zilele vieţii mele să mă sâmt mângâiată. Niciodată eu n-as mai putea să găsesc ceea cc am perdut, şi a doua căsnicie mi-ar fi mereu turburată de reamintirile celei

dântâi. Tu însă, care ai avut o căsnicie tristă, de ce să nu-ţi cauţi mângâiere în a doua?!

- Nu-i aşa, draga mea, îi răspunse doamna. Nu ai să te gândeşti **numai** la tine. Nu te adimeneşte gândul că ai putea să-nduicesti viaţa unui om pe care-] socoteşti vrednic de a se împărtăşi dc toate mulţumirile ce lumea aceasta poate să lc deie?! Ce-ţi mai preţuieşte viaţa dacă ea nu-i este nimănuia scumpă?!

Ana tresări.

în atâte rânduri părintele Serafim i se plânsese că viaţa îi este grea, şi-o încredinţase că ea singură i-o mai îndulceşte: nu cumva simţise doamna ceva? nu **cumva** el i-o spusese şi ei aceasta?!

- Cui as mai putea să-i îndulcesc şî eu viaţa?! întâmpina dânsa uitându-se cu ochi scrutători la verişoara ei,

- între mulţi ai avea să alegi, dac-ai voi, îi răspunse doamna fără de gând ascuns.

Nu, ea nu bănuia nimic.

Ana, cu loatc aceste, se-mreba mereu cum se face ca ea să zică tot ceea ce în atâte rânduri zisese părintele Serafim.

Sc bucurau amândouă când el venea pe la Bodeni si steteau mult de vorbă **cu** dânsul, căci, om trăit în lume, el era înţelept, ştia multe, îşi stăpânea fîrea, îşi măsura fiecare pas şi-şi cumpenea vorbele şi faprelc, El stetea însă totdeauna puţin, o zi, două, cel mult trei, iar înainte de plecare căuta prilej dc a rămâne singur cu Ana, şi îndată cc ajungeau sâ fie numai ei amândoi, el rămânea dus gânduri, ca se simţea strimtorată, şi **nu** mai **aveau**, parcă, ce să-şi spună unul aîcuia.

Şi nici c-ar fi putut să-şi spună decât lucruri despre care nu se vorbeşte.

EI îşi lua ziua-bună si-i mărturisea că-i esce greu sâ plece. Adeseori îşi punea de gând sâ nu se mai întoarcă şi i-o spunea si aceasta.

Ea nu-1 ruga sâ mai râmâie, nici nu stăruia să se mai întoarcă, dar se bucura când el se-ntorcea şi se lăsa în voile lui când el o-mbrâţîsa cu toata dragostea şi o săruta de despărţire.

Iarba însă, încolţită o dată, ori creşte înainte şi se desfăşură potrivit cu firea ei, ca sâ-nflorească şi să deie rod, ori se ofileşte şi se usucă în cele din urmă, Viaţa e în toate prefacere necurmată, foc ce arde mistuind, şi starea e într-însa peste putinţă, iar simţămintele omeneşti sunt si ele viată şî ori cresc, ori se sting.

Zicea părintele Serafim că pleacă, şi pleca, dar zicea şi că nu se mai întoarce şi, cu toate aceste, iar se-ntorcea. In cele din urină a ajuns să-şi ieie rămas-bun şi să nu plece, şi iar să-şi ieie rămas-bun si tot să nu plece. îi era din ce în ce mai greu să-şi stăpânească firea, şi Ana răsufla mai uşor când el pleca, tremura coprinsă de viuă nelinişte când el se întorcea şi tot maî des se-ntreha ce c şi cc nu e păcat.

Până unde le era ierrat să meargă? Unde Trebuia să sc oprească?

- Nu e, părinte, păcat ceea cc noi facem? îl întrebă în cele din urmă.

El se uită râzând la ca.

- Ba e mare păcat, îi răspunse el cu inima deschisă.

Ea se depărta de la dânsul, încet si cu un fel de sfială cruţătoare» dar cu toată hotărârea.

- De ce e păcat? întrebă apoi, stând la îndoială.

- Nu păcatul tău - grăi dânsul ci al meu, care m-am lăpădat de cele lumeşti şi iată că-mi calc jurământul gustând plăcerile vieţii.

Ea se mai depărta.

El îi apucă mâna, uitându-i-se în ochi.

- Dar nu-mi fac nici o mustrare - urmă - căci vina nu e şi ea a mea. Sfinţii Părinţi au aşezat călugăria pentru mângâierea sufletească a nenorociţilor care nu mai au nici o nădejde în viaţa

aceasta şi se pregătesc pentru cea viitoare. Nu mai aveam nici eu când m-am lapidat dc cele lumeşti. Era stâns ***în*** inima mea orişice dor de viaţa, nu credeam că el va mai reînvia vreodată, si nici c-ar fi reînviat dacă mi-aş fi trăit zilele în retragere. Vinovaţi sunt aceia care, călcând rânduielile Sfinţilor Părinţi, ne-au scos din mănăstiri şi ne-au aruncat în vârtejul lumii. Prea a fost mare ispita...

- Nenorocita de mine! îl întrerupse ca. Mi-ai făcut atâta bine, iară eu ţi-ain turburat viaţa.

- Nu, - îi zise el nu mi-ai turburat-o, ci mi-ai redat-o. N-ai să te căieşti de nimic, căci nu e nimeni vinovat de ceea ce el nu prin sine însuşi este. Farmecele fiinţei tale nu sunt fapta ta, ci darul lui Dumnezeu, şi mustrări ai avea să-ţi faci numai dacă ţi-ai fi dat silinţa să scoţi din minţi pe un biet de om trăit ca mine, iar în urmă ţi-ar fi silă de el.

- Nu, părinte, zise ea alipindu-se de dânsul E fără de margini dorinţa mea de a nu te mâhni.

- O ştiu aceasta, întâmpină cl înduioşat. M-ai făcut în atâte rânduri sâ sâmt cât de mare îţi este mila.

- Nu e milă, părinte, - grăi dânsa strâmtoratâ -, ci curată tragere de inimă pentru omul pe care-1 pun atât de sus în gândul meu. Mă întreb însâ câteodată dacă nu cumva păcătuiesc lasându-mă dusă de inima mea. N-o s-ajungem în cele din urmă prea departe?

- Prea departe?! strigă el înviorat. Ce va să zică prea departe?! în cele dorite omul nu poate niciodată sâ ajungă destul de departe. Orişicare primăveri ar avea viaţa, toate sunt plăcute, şi cu cât mai grea este iarna, cu atât mai dulce ni sc pare adierea primăvăratică. Ascultă, scumpa mea, urmă el încet. Dacă s-ar şti, ba chiar şi dacă s-ar bănui numai că cu mâ-mpărtăşesc de nevinovatele mulţumiri pe care le am din bunăvoinţa ta, aş fi certat cu multă asprime: m-ar opri pe timp îndelungat de a întră în biserică, m-ar pune la post greu, m-ar ţine închis în întunerec, m-ar biciui până la sânge, m-ar chinui în fel de fel de chipuri» ca prin suferinţe să-mi spăşesc greul păcat.

Ana se cutremură şi iar se depărta.

- Nenorocita de mine! suspină ea.

- Dc ce nenorocită?! întâmpină el. Nu ştiam oare cu că aşa o să-mi fie?! M-am bucurat, cu toate aceste, când am sâmţit că iar mi se dezmorţeşte inima, şi mă bucur că iar îmi este scumpă viata. Puţin mi-a păsut şi puţin îmi pasă de toate celelalte. De mulţumirea de a te vedea din când în când, de a privi în ochii tăi, de a sta cu tine şi de a te mângâia nu m-as lipsi nici chiar dac-aş şti că voi fi ars de viu pe rug. Nu prea mulr, ci prea puţin îmi sunt toate faţă cu suferinţele pe care le-aş avea nemaipurând să te văd.

- Mă-nspăimânţi, părinte, - grăi dânsa - căci în fiecare clipă mâ pot aştepta să tc văd suferind pc urma uşurinţei melc.

El dete voios din cap.

- Nu ştiu, zise apoi. Să vedem. Nu am decât sâ dezbrac haina de pe mine şi să mă-ntorc iar în lume, pentru ca nimeni să nu mai aibă nici o putere asupra mea. Dar mâ vor fi afurisind şî mă vor fi aşteptând toate muncile iadului. Nici asta nu mi-ar fi prea mult! E mare lumea, şi dacă ea-ncape aţâţi nenorociri, vom găsi si noi un unghi ascuns ca să ne petrecem zile[le] rătraşi si neştiuţi de nimeni. Muncile iadului îmi sunt si ele prea puţin faţă cu durerea ce m-ar cuprinde când te-aş chema şi n-ai veni.

- Niciodată nu voi putea să-ţi fac durerea aceasta — îi zise ca — căci n-ai niciodată să mă chemi.

- Nu ştiu -ii nici tu nu ştii, întâmpină el. Să vedem cum vin lucrurile, şi vom chibzui atunci ce avem să facem. Fiecare se ştie pe sine numai cum eîn clipa pe care o trăieşte, si nimeni nu poate să prevadă cc va fi ort nu va fi în stare să facă mâne.

- Dar poate omul sâ-şi ieie hotărârile şi să stăruie în ele, îl întrerupse Ana.

- Hotărârile omeneşti nu se pot şti decât la săvârşirea faptei, grăi dânsul râzând. Eu nu numai am luat o hotărâre, dar m-am şi legat cu jurământ straşnic câ am sâ stărui în ea» şi azi mă căiesc nu că fac, ci că m-am legat a nu face ceea cc fac. Sâ nu perdem, scumpa mea, ceea ce ne dă ziua dc astăzi gândindu-ne la cele ce ar putea sâ vie şi poate cf: niciodată nu vor veni.

Om trăit în lume şi trecut prin n u l te, el vorbea ca din carte, dar nu din cărţi, ci din experienţele propriei iui vieţi, şi ştia ce zice.

Se zbuciuma Ana gândtndu-se la cele ce se petrec şi ia cele ce vor mai fi putând să se petreacă, dar zbuciumările ei erau ca fierberea în primăvară a vinului încă nu pe deplin limpezit, şi în curând după plecarea luî dânsa iar s-a liniştit.

Ce era adecă?!

De ce ar fi avut ea să-şi facă mustrări?!

Nu era, la urma urmelor, în lumea aceasra nimeni care perdea ceva dacă el se bucura de viaţa. Nimeni nu suferea. Nimânuîa nu î se cuvenea să-i ceară ei socoteală despre ceea ce face ori nu face.

Singura lui vină era că s-a pripit şi s-a legat cu jurământ: pentru atât numai să fie închis în întunerec, ţinut la post greu, biciuit până la sânge?

De unde un om îşi lua atâte drepturi asupra altui om?! Fraţii ei de unde-şi luau dreprul de a hotărî faptele ci?! Nu era ea nici după suferinţele prin care trecuse stăpână pe sine însăşi?!

Aşa se-nşirau ele de ele întrebările în mintea ei şi ea-şi dedea răspunsurile potrivit cu pornirile inimii ei.

Singură se simţea-n lume, înstrăinată, părăsită de toţi; pustie îi era şi tristă viaţa în care nu mai avea ce sâ aştepte ca, femeie şi nenorocită, şi pângărită; întreaga ei fiinţă nimănui nu îi mai preţuia nimic, nimănui, afară de dânsul.

De cc oare ar mai fi avut să steie pe gânduri?!

O jale grea o cuprindea când se gândea ia copilul ci: ce va zice cl? cum o va judeca? ce se va alege de el?

Se gândea însă şi la pcrdutul ci soţ.

Mai trăia el oare ori era de mult mort?

Sudori reci îi acopereau fruntea şi bătăile inimii i se opreau când se gândea că el ar mai putea să se întoarcă.

înspăimântătoare ispită!

Nu, niciodată ei nu trebuiau să se vadă unul pe altul,

îi visa, îl visa numai, şi se deştepta din somn speriată şî cu o dulceaţă nespusă în sufletul ei.

„Aibi, Doamne, milă de noi! se ruga dânsa căzând în genunchi. Nu ne duce pe noi în ispită! Să sufăr eu toate muncile iadului, dar el sâ râmâie curat ca-n clipa naşterii lui!"

Să fugă-i venea, să se duca, să s-ascundă, să sc peardă, ca nimeni să nu-i mai poată da de urmă, nimeni să nu ştie ce s-a făcut, şi tor mai mult farmec avea pentru dânsa icoana acelei vieţî petrecute într-un unghi retras, neştiută de nimeni şi uirată de toţi, tot mai des se cutremura gândindu-se că părintele Serafim ar putea să se deie dc gol, tot mai nerăbdătoare-i aştepta, ca să-i zică: „Da, aveai dreptate, sunt gata să merg cu ochii închişi, dar cât mai curând, căci viaţa trece şi e păcat de fiecare zi perdută".

Iar venea însă noaptea cu tainica ei întunecime, iar îl visa pe Manea, şi sufletul iar i se umplea de dulceaţă nespusă.

„Mă va fi visând oare, dacă mai trăieşte, şi el pe mine? se-ntreba dânsa. Si cum mă va fi visând?"

Race ca gheaţa i sc făcea tot trupul, sângele î se oprea-n vine şi răsuflarea îi perea când se gândea că el ar putea s-o viseze cum ea este, cu gândurile pe care şi le făcea, eu zbuciumările prin care trece.

II vedea, parcă, cum se zbate chinuit de dureri în culcuşul lui, îi auzea gemetele înăbuşite, simţea, pipăind fruntea lui, sudorile reci ce-1 treceau.

„O!.., unde-am ajuns! striga dânsa. Cât de jos am căzut!"

Dar dacă el era mort?!

De atâte ori în seninele zile ale fericirii lor el îi spusese, stând serile la lună» câ sufletele răposaților nu se depărtează» ci srau doritoare prin apropierea iubiţilor rămaşi **în** viață şi lc văd toate şi Ic ştiu coate şi râd şi plâng împreună cu aceia de care cu multă durere s-au despărțit. Dc unde ştia dânsa dacă el nu e în apropierea ei şi Ic vede şi lestie toate şi plânge, plânge, plânge.» II vedea parcă, prin întunerec, îl sâmțea ca o suflare race, îi auzea planşetele.

I aerămiie iar o năpădiră, şi iar îi venea să-şi rupă fâşie cu fâşie carnea de pe trup şi să se sluțească, încât toți sa se depărteze cu groază dc la dânsa.

„O, născocire spurcată a Necuratului! - strigă iar, încrueişându-şi brațele pe pept - tu esti izvorul a toată suferința omenească, tu, vecinie viul îndemn la păcătuire, blestem învăseut în haină adimenitoarc! In scorburile copacilor mâncați de cari am să-mi sfârşesc zilele - urmă ea sărind în picioare în peşterile întunecate şi reci ale munților, în crăpăturile stâncilor, în desişurile codrilor, fugind mereu, mereu fugind, ca față de om sâ nu mai văd şi ochi omenesc să nu se mai oprească asupra ra. Şi chinui-te-voi, fără de răgaz te voi chinui, râbdând foame şi sete, urcând coaste şi coborând în prăpăstii, alergând prin arşița soarelui si suferind gerul iernii şi nu te voi lăsa sâ peri până ce nu te vei usca şfamg si nu te vei zbârci iazmă, ea şi fiarele sălbatice să fugă îngrozite de tine. Eu sunt stăpânul tău, eu, şi fac ce vreau cu tine!'" strigă dânsa şi plecă ca ieşită din minți, ca să se ducă spre înălțimile munților şi să nu se mai întoarcă.

II

DUREREA EUI MIR BENAH

Adăugând faptă la faptâ-şi sjx>reşte omul viața şi şi-o umple, şi cu cât mai multe şi mai mari sunt greutățile prin care câzbesre, eu atât mai mare îî este şi farmecul viețuirii, cu atât mai mult este şi el pentru sine însuşi, şi pentru cei ce-l ştiu.

Un vis bogat şi plin de desfătări îi era lui Mir Benah viața petrecută sub corturile întinse pe câmpia largă. Ziua umbla după vânat ori purta grijă dc turmele-nibuibate la păşunea grasă, iar serile sta de vorbă la lumina luneî, şi clipele I sc strecurau gonindu-se, parcă, una pe alta şi lăsând în sufletul lui amintirea din ce în ce mai plăcută a celor perrecute-n ele. Oastea i sc sleise încetul cu încetul la vreo trei mii de călăreți adunați din partea locului, si numai arareori mai avea de ea nevoie, ca sâ ieie la goană câte o ceată mai îndrăzneață, care încerca sâ prade corturile mărginaşe ori să mâne turmele răzlețe.

Aşa şi atei ar fi voit el să-şi petreacă toată viata, şi Israel ben Isaac numai cu anevoie putea să-I ducă înainte.

E greu însă a trăi în câmp deschis, când cerul se-nnorează, când se pornesc asprele vânturi de toamnă, se lasă burhoiul umăd şi zile lungi de-a rândul se cerne şi mereu se cerne ploaia deasă şi măruntă, care răzbeşte prin piele, străbate prin carne şi slăbeşte măduva din oase.

Trăiți sub un cer mai dulce şi nepregătiți pentru asprimile iernii, pe care numai din auzite o ştiau, pribegii steteau rebegiți pe sub corturi, se vârau ca puii golaşi unii într-alții, ea să se dezmorțească, ?i Mir Benah, viteazul, întreba mereu, cuprins de frică, dacă urgia aceasta o să mai ție încă,

- Asta nu e nime! îi răspundea Manea, care se sâmțea învio-rat- O să treacă» dar sâ ridicăm cât mai degrab' corturile şi sâ ne-ntoarcem spre răsărit, unde, dupâ spusa cetaşilor, locurile

sunt împădurite. Vine iarna şi fără de focuri nu putem s-o trecem.

Mir Benah nu putea să-şi deie seamă dacă c ori nu neapă-rată nevoie să plece, Israel ben lsaac nu se-mpâca cu gândul ca ei sâ plece spre răsărit, când gândul îl ducea spre apus iar evreii numai cu multă greutate puteau să fie scoşi de prin corturile lor adăposticoare.

Numai încetul cu încetul au putut dar să fie **[X]**nuţi, numai cu anevoie şi-au urmat drumul şi prea devreme i-a prins Iarna, cu ninsorile, cu gerul aspru, cu sloii de gheaţă» eu cerul întunecat, cu vişeolirile, cu zilele scurte şi cu nopţile nesfârşite, iarna cu haitele de lupi flămânzi.

Albă si curată, iarna arc şi ca farmecele ei când vânturile se alină, cerul se-nsenincazâ şi luna-si răvarsă lumina plină peste întinderile omeţite, trecând acum printre norii răzleţi, acum peste seninul presărat cu stele scânteietoare. Bassa* copila răsfăţată, sălra de bucurie, nu se mai sătura să privească, alerga zburdalnică şi se tăvălea prin omătul moale, iară Mir Benah se uita înduioşat la ea şi-1 fericea pe părintele Manea, care se făcuse copil si el ca dânsa.

Orişicât de frumoasă însă, iarna era mult mai grea de cum şî-o închipniseră dânşii.

I.uarî, cum fuseseră. în pripă, ei steteau neajutoraţi, priveau, cuprinşi de jale, cum le scad turmele lipsite de hrană şi de adăpost si se mirau, sânutind că li se preface firea, ei înşişi de sine.

Trăiseră atâta timp împreună fără ca sâ se fî supărat unii pe alţii, umblând fiecare de capul său, făcând fiecare ce vrea şi puind umăr la umăr la vreme de nevoie. Acum se certau pentru un oscior, pentru un petec de blană ori pentru un vreasc, şi tot mai dese erau plângerile, maî că unul a fost înşelat, mai că altul a perdut ceva, mai că iar altul a fost despuiat ori prădat cu sâluirc, tot mai fără de încungiur se dedea pe faţă

răutatea omenească. Beniamin ben lacob, omul lui Dumnezeu, şi părintele Manea, bunul lui prieten, alergau toată ziua si d[ăde]au sfaturi bune şi stăruiau cu multă blândetă şî cu încă mai multă înţelepciune, dar în zadar, căci era lucru firesc ca după certuri să urmeze încăierările mici la început şi din ce în ce mai mari în urmă.

Mir Benah le vedea toate şi se-ncălzea.

„Cu vorba numai, cu blândeţa si cu-ntelcpciunea - îşi zicea el - nu se ţine buna-rânduială între oameni. Trebuie sâ dai eu pumnul, ca sa te ştie de frică!" strigă apoi înfierbântat şi sări în picioare.

S-au ascuns acum toii prin corturile lor şi nu mai cuteza nimeni să crâcnească, dar maţele tot coiăiau şi copiii tor plângeau de frig, femeile tot se văicăreau, şi ţi-e, parcă, mai uşor sâ ici un pumn zdravăn decât să asculţi ziua toată şi toată noap-tea planşete de copii şi văicăreli vnuiereşri. Dacă dar Mir Benah dedea într-unui, mâne avea să deie în trei, iar poimânc în şapte cu pumnul.

„Ce faci, Mir Benah?! strigă Israel ben lsaac, bătrânul trecut prin multe. Unde o să ajungi cu timpul? Altul e leacul acestui rau!"

„Iată! îi zise într-una din zile, puindu-i un sac de galbeni la picioare. Adună pe căpeteniile cetelor, aratâ-le sacul acesta şi spunede că-mparţi între dânşii galbenii din el daca ne aduc şi vreascuri, şi hlâni, şi de ale mâncării. Treaba lor e de unde le iau: dânşii cunosc locurile, ştiu unde să le caute, iar nouă ni-e destul să le avem, ea sa ţinem buna-rânduială între ceî lihniţi de ele."

Ca spulberate de Crivăţ s-au risipit cetele de călăreţi, şi ziua următoare au început să se întoarcă aducând fiecare câte ceva. Nu lc erau nici depărtările prea mari, nici vânturile prea aspre, nici drumurile prea grele, nici primejdiile prea multe când vorba era să-şi facă parte din ceea ce era-n sac.

Părintele Manea sta, se uita cum ei vin şi iar pleacă si-t era parcă i se luminase deodată capul.

„Da! - îşi zise - acum le înțeleg toate. Sunt nevoile mari ale vieții care-l dezbracă pe om de firea omenească, îl întăiesc şid fac să dăspoaie pe semănul său, şi tot ele l-au învățat să adune în timp de belşug şi sâ păstreze, ca să poată răzbi prin vremurile de urgie. Binecuvântat e aurul, care nici nu îngheață, nici nu cerc de mâncare, si poți să faci din cl tot ceea cc inima iţî cerc.**

Om rânduit de Dumnezeu, căruia toți trebuie să i se închine, îi părea Israel ben lsaac, care a ştiut să adune şi să păstreze, şi sfânt îi era aurul îngrămădit; iar i se umplea dar inima de mânie când îşi aducea aminte de cei ce se îmbuibă şi se risipesc.

Israel ben Isaac, omul lui Dumnezeu, ştia, ce-i drept,-câ n-ar putea să adune unii dacă n-ar risipi alții şi n-ar mai fi si nevoi mari, şi nu dedea de pomană, ci pe aşteptare şi socotindu-şi dobânzile potrivit eu împregiurările; dar buna-râutluială se ținea acum şî fără de pumnul lui Mir Benah.

Tocmai de aceea Mir Benah se plângea că viața îi este nesuferită. Sta, bietul de el, într-un fel dc amorțire, nici dormind, nici fiind treaz, fără ca să poată face ceva şi aşteptând şi azi, şi mâne desprimăvărarea, ca să aibă iar vrun rost în lume. Lipsa dc fapte îi scai viata; nu mai ştia de ce trăieşte; urâtul îl omora.

După ce s-a-nmoînit, în sfârşit, ei au început a se pregăti de plecare, dar în silă şi cu multa zăbavă. Iar se certați oamenii, plângeau copiii şi se văicăreau muierile.

Cei mai mulți ar fi voit să se-ntoarcă iar înapoi, şi nici n-ar fî fost chip de a-i duce înainte dacă n-ar fi ştiut că n-au unde să se întoarcă. Era dar parcă se bucură câ ploile de primăvară şi revărsările râurilor îi țin în loc, şî abia pe la începutul verii s-au pus posomorâți în mişcare şi-au înaintat puțin câte puțin, făcând popasuri dese şi lungi şi aşteptând acum să li se deschidă prin mici hărțuieli drumul, în urmă, ca să înceteze vreo ploaie şi iar apoi ca să se mai potolească arşița soarelui. Grabă mare nu avea nimeni.

Părintele Manea, om cu multă chibzuință, alerga plin de zel de ici până colo şi stăruia mereu să se ție prin apropierea locurilor împădurite şi să-şi adune fiecare cele trebuincioase pentru iarna viitoare. Pribegii erau deci din ce în ce mai încărcați, înaintau din cc în cc mai cu anevoie şi se depărtau tot mai mult spre răsărit, căci într-acolo erau pădurile.

Când a dar pesre dânşii iarna a doua, care era şi mai lungă, şi mai grea, ei se aflau departe spre răsărit, şi Mir Benah era stăpânit cu desăvârşire de sâmțământul câ nu mai poare sft meargă înainte, iar aici viața îi este peste putință. Perea văzând cu ochii şi gemea răpus de grele suferințe când îşi aducea aminte de căldura dulce a pustiurilor pe care-şi petrecuse zilele copilăriei, gemea şi-şi făcea mustrări amarnice că şî-a adus copila la aceste locuri pline de urgie.

„Am să pier aici! Aici o să-mi rămâie uitate de toți oasele!" se jelea el, şi singura lui mângâiere era că Bassa se bucura şi dc primăvara cea dulce şi blândă, şi de furmnile verii, şi de viscolele iernii pentru el atât de nemiloase.

Copilă de zece ani, ea se sălta ca o pisică sălbatică-n spinarea lui El Dular, roibul cuminte, şi-l alerga stând de-a-n picioarele pe el, încât cetasfi, tătari trăiți viața lor toată călare, se uitau cuprinşi dc mirare-n urma ei.

Mîr Benah prindea, văzând-o, inimă şi el, se îmbărbăta din nou şi iar pornea-nainte.

Aşa a trecut o vară scurtă şi-o iarnă lungă, şi iar o vară încă mai scurtă şi altă iarnă tot mai lungă, ani întregi au trecut unul dupâ altul, iar în trecerea lor Bassa creştea şi-şi desfăşura puterile. Când, sosiți la poalele Uralilor, s-au întors înveseliți spre apus şi au dat peste cetele polovtilor, Mir Benah era om ursuz, sleit dc puteri şi-mbâtrânit înainte de timp, iar Bassa,

trecută acum de cincisprezece ani, se făcuse femeie voinica, călărea pretutindeni alăturea cu dânsul, îi sărea în toate împregiurârile într-ajutor, îl mângâia când i se părea cuprins de gânduri negre şi-1 avea în neadormita ei purtare de grijă.

Zadarnice îi erau însă toate silințele.

Nu mai era Mir Benah ceea ce fusese odinioară, omul neînfrânt şi neobosit, care trebuia neapărat să răzbească când îşi punea ceva de gând. Umbla rar şi nu mai călca țeapăn ca mai nainte, încăleca-n silă şi nu-şi mai stăpânea din frâu armă-sarul, tot se mai avânta-n luptă, dar obosea curând şi nu mai ştia să ție cetele adunate la un loc.

Vara toată s-a hărțuit cu polovțîî, în rrei rânduri şi-a sporit cetele, mereu se arunca în toiul luptei, ca să-i îmbărbăteze pe ai săî, dar toamna se apropia fără ca să fî reuşit a trece râul Ural.

De când Ruric îşi pusese scaunul la Novgorod, nu mai îndrăznea nimeni să se mişte pe marele ses de la meazânoapte, căci stfâcejau pretutindeni cetele normanilor de pază şi loveau cu străşnicie pe ceî ce-şi părăseau locurile. Nepiuând dar sâ apuce nici la dreapta, nici la stânga, nici mai ales înainte, polovții-şi adunaseră toare puterile ca să-şi păstreze locul.

Mir Benah se plimba târându-sc dc ici până colo» slab, gârbovit puțin, cu picioarele şi cu brațele parcă mai lungi de cum fuseseră, vorbind puțin şi tuşind din când în când,

- N-ar fi oare mai cuminte să căutăm a intra la învoială cu polovții? îi ricea părintele Manea, care cunoştea atât de bine puterea sacilor lui Israel. Ori îi plătim, ca sâ ***ne*** lase drumul deschis, ori le dăm drumul tătarilor şi-i luăm pe dânşii în sâmbrie, ca să meargă cu noi.

- Nu! îi răspunse Mir Benah, adânc jignit.

Sâmțind că nu se mai razămă nimeni pe destoiniciile lui războinice, îi era ruşine ca mai trăieşte şi negre îi păreau toate-n lume şi posomorâte.

„Am ajuns - îşi zicea - ca armăsarul îmbătrânit şi cu vinele înțepenite, pe care stăpânul îl mat ține numai din slăbiciune, ca, văzându-b sâ-şi aducă aminte de zilele frumoase când era dus ca-n zbor de el. De ce oare să-mi mai lungesc zilele, când sarcină sunt pentru toți şi nimănui nu mai pot sâ-i fiu de vreun folos?!"

Manea era nemângâiat când îl auzea vorbind astfel şi-şi dedea silința să-1 mângâie vorbindu-i despre frumusețea zilelor de bătrânețe» când toate patimile se potolesc şi sufletul e alintat de reamintirea faptelor săvârşite, totdeauna plăcută şi din ***ce*** în ce măi viuă.

- Da! îi răspundea Mir Benah, cuprins de jale- Sunt frumoase bâtrânețele petrecute-n umbra palmierilor de-a pururea verzi şi înfloriți; aici însă, unde chiar şi copiii cu sânge cald se scâncesc de frig, bătrânețele sunt moarte prelungită.

- Dar nu aici ai, Mir Benah, sâ ți le petreci, întâmpină Manea. Hram şi eu stăpânit cu desăvârşire de gândul că n-o să mai ajung niciodată dc unde am plecat. Mă uitam nopțile la cerul înstelat şi vedeam cum ne depărtăm mereu de stelele pe care le ştiam din copilăria mea. Acum, de când ne-am întors, mă apropiu mereu de ele, şi stând pe țărmurul râului, mă uit în lungul Căii Robilor şi văd în depărtare stelele ce strălucesc deasupra țării mele şt văd, închizându-mi ochii, şi pământul de sub ele şi pe oamenii în mijlocul cărora am petrecut copilăria mea.

- Nu! îl întrerupse africanul suspinând. Stelele care mi-au strălucit deasupra capului când eram copil eu n-o să le mai văd. Ele sunt, poate> de mult stânse...

- Dar ai o stea, Mir Benah, care-ți străluceşte zi şi noapte - îi zise Manea - copila ta> la care ne uităm cu toții ca la un luceafăr. Orişicât ai trăi, având-o pe ea, viața îți este un lung şi niciodată prea lung şir de mulțumiri.

Mir Benah sări în picioare şi ochii i se umplură de văpaie.

- O ! - grăi dânsul - e copilul meu Bassa şi sângele neamului meu curge-n vinele ei, dar inima iţii se srrânge ţi braţul îmi tremură când o văd în toiul luptei alăturea cu mine. Nu mai sunt bun de nimic, Mane; un laş m-am făcut şi un nemernic, care nu mai îndăzncşte să-şî ieie avânt. Văzând cum ea îmi apucă înainte, ca să mâ apere, mă dau înapoi, ca s-o feresc pe ea, căci de o mie de ori mai bucuros îmi primesc moartea decât să văd curgând sângele ei. Opreşte-o, Mane, adaogă el; ru ai putere asupra ei, ţine-o departe, şi îţi jur că-n timp de o zi îmi deschid drum peste râu şi, trecuţi o dată, n-o să mai avem lupte grele, ca să-şi pună şi ea viaţa-n joc,

- Te-nşeli! strigă Manea, Pe ea firea ci o-mpinge să între-n vâimăşagjtil luptei, şi dacă n-ar fi alăturea cu tine, mai vârtos s-ar avânta în fruntea cetei sfinte.

- Opreşte-o! - strigă iar Mir Benah - şi ori îmi deschid drum* ori arunc arma din mână şi nu mai voiesc să ştiu ce-am fost odinioară. O-ncercare încă, şi învoiţî-vă, cum puteţi, şi fără de mint!

„încă o-ncercare?! îşi zise Manea. Să fie!"

Incărn timpul primăverii Mir Benah îi pusese pe evreii care se făcuseră oameni vanjoşi să taie copaci mari şi sâ facă din ei plute pentru trecerea râului. Nu î-a fost greu să-şî treacă oastea, căci polovţii nu-şi dedeau silinţa sâ-i oprească şi fraţii lui Israel ben Isaac vâsleau parcă din neam în neam tot pe apă si-ar fi petrecut viaţa. De câte ori a trecut însă, el a fost nevoit să se întoarcă, fiindcă, ieşiţi o dată pe ţârmurul drept, dedeau în curând peste polovţi, care, puţini la început, se sporeau întruna, încât în cele din urmă era peste putinţă să-i ţie departe de vad în vreme ce mulţimea cea mare trece şî ea cu toate ale ei.

Vorba era acum ca pe o parte din plutele ce steteau legate cu cujbe groase de pari bătuţi în ţârmurul stâng să treacă nu numai oastea, ci, dimpreună cu ea, şi cei mai voinici dintre evrei, iar după ce vor fi ieşit pe ţârmurul drept, oastea să ţie pept

cu polovţii şi evreii să sape la locul de ieşire şanţuri de apărare pentru ca polovţii sâ nu se poată apropia de ţărmure.

Bassa, lungă ca tatăl ei şi subţire, dar nu iute, ci molatică în toate mişcările ei, şi nu plăpândă, ci lată-n umeri şi cu peptul ieşit, le ştia toate şi se plimba-n timpul pregătirilor călcând rar şi uşor ca leoaica neastâmpărată, îşi scutura din când în când capul acoperit de păr creţ, şi ochii îi erau mai învăpăiaţi şi buzele maî roşii decât de obicei.

Manea se uita neliniştit la ca.

Si femeie, şi tânără, ea stetea sub stăpânirea viilor porniri ale inimii ei, şi era greu s-o înduplece.

Uşor ar fi fost s-o ieie frumuşel, s-o fure cu vorba, s-o ducă pe nesâmţite, s-o ţie departe, în vreme ce se fac pregătirile, şi să se-ntoarcâ cu ea numai dupâ ce vor fi plecat plutele; lui însâ lucrul acesta îi era peste putinţă. Nu era în lumea aceasta om pe care ar fi fost în stare sâ-1 amăgească; cum ar fi putut s-o amăgească pe dansa?!

- Dară noi, Basso, - îi zise dar, luând-o la o parte - tu şi eu, avem să rămânem împreună şi să trecem numai deodată cu comoara lui Israel.

- De ce?! îl întrebă ea, oprindu-şi răsuflarea.

- Pentru că comoară scumpă eşti şi tu şi ceea ce e scump se ţine Ia adăpost, îi răspunse el.

- Mie îmi este mai presus de roate scump tatăl meu şi nu pot să mă despart de dânsul, întâmpină ea,

- Aşa e şi aşa şi trebuie sâ fie, grăi Manea. Nu poate copilul sâ-şi iubească îndestul părintele. Ţine însă seamă de un lucru: toţi copiii au un singur tată, dar numai puţini taţi au un singur copil şi rari de tot sunt părinţii care au un copil ca tine, Basso. Iubirea ta către părintele tău e-n faţa iubirii părintelui tău cătră tine ca curcubeul frumos fotă cu focul, care topeşte cel mai vârtos oţeh Dacă tu tremuri când te gândeşti că el ar putea sâ moarâ-n luptă, el e Tguduit de gândul că tu ai putea să fii răniră

şi-şi perde bunul-cumpăt şi nu mai e-n srare să .stăpânească miile de oameni care numai ascultând glasul iui pot să ţie pept cu duşmanul. Tu ai să rămâi cu mine!

- O! ei nu o cere aceasta, nu are să mă alunge de la sîne; el se sâmte mai tare când mă ştie alăturea cu dânsul, grăi dânsa, gata de a se duce la tatăl ei.

- Stăi! strigă dânsul. Orişice ar fi voind el, slăbiciunea Iui părintească e atât de mare, încât e destul să te uiţi în ochii luî, ca să facâ ceea ce vrei. Scai* Basso! urmă, apropiîndu-se de dânsa. Eşti fiica lui, ai firea năvalnică a neamului vostru, ai crescut sub cort, ţî-ai petrecut copilăria călărind şi ukându-te mai de departe şi mai din apropiere la luptele ce se desfăşurau în faţa ta: e firească pornirea ta de a întră alăturea cu părintele cău în toiul lupte! şî înţeleg plăcerea ta dea-l vedea pe duşman răpus şi nevoit a-şi căuta scăparea în fugă. Vârtutea e însă bărbăţie, şi numai omul slab se lasă dus de pornirile inimii lui; bărbatul le stăpâneşte şi face ceea ce el însuşi vrea. Ce-ai căuta tu alăturea cu bărbaţii dacă n-ai avea bărbăţie-n tine?!

Bassa-şi strânse pumnii amândoi şi scrâşni dîn dinţi.

- Opriţi-rnă, depărtaţi-mă, lăsati-mă să mă zbat ca fiara legată-n lanţuri - grăi dânsa, srăpânindu-şi firea căci sunt femeie, copilă neputincioasă sunt!

- Nu te oprim! îi răspunse părintele Manea. Tu faci ce vrei tu însăţi.

El se depărta apoi şi-o lăsă singură, ca să se zbată şi să-şi ieie din ea însăşi hotărârea.

Pe-nnoptate, după ce s-a" lăsat ceaţa deasupra râului lat, oastea s-a-ngrâmâdit pe plute, lopătarii voinici, dar cam zgomotoşi, chiar prea de tot zgomotoşi, şi-au luat locurile, şi nu mai rămânea decât ca M i r Benah să deie semnul de plecare,

II aşteptau toţi să deîe semnul, dar el nu-1 dedea.

De trei ori luase rămas-bun de la părintele Manea, de trei ori o-mbraţisase pe Bassa, care nu zicea nimic, ci-1 mângâia

mereu ca pe un copil, de trei ori îşi călcase pe inimă ca sâ plece, dar nu putea şi nu putea. Mai avea o vorbă care i se oprea în gât.

- Tu eşti, Basso, femeie făcută şi ai, dac-ar fi să nu mă mai întorc, pe cine să te razămî. Dumne?eu sâ vâ aibâ-n paza sa! grăi în cele din urmă şi se depărta cu paşi răpezi şi hotărâţi spre plută.

Bassa râmase neclântitâ, privind în urma lui. Lacrămile o năpădiseră, dar ea nu plângea, nu zicea nimic, ci sta perdută-n privirea plutelor, care se depărtau de ţârmure-n pleoşcâitul lopeţilor.

- S-a dus! grai, în sfârşit, după ce plutele se perdură-n ceaţă.

III
AVÂNT 51 TINÂREŢE

$i domn, şi tânăr, şi voinic, si frumos, Vladislav, bălanul cu.ochi albaştri şi cu pletele ca mătasea, îşi petrecea viaţa-n veselie zburdalnică, mai rar la sfat cu bătrânii şi mai des cu cei de seama lui la vânătoare şi la ospeţii ori umblând fie în vederea tuturora» fie mai prin ascuns, după ochi frumoşi.

Şi de ce nu. aşa, ci altfel?!

întinerisără giur-împregiurul lui roate, şi orişiunde se uita, vedea numai oameni voioşi şi doritori de viaţă.

Muma lui, doamna, îşi călcase şi ea pe inimă, se măritase cu Păun, trăia-n căsnicie fericită şi purta grijă de ceilalţi patru copii pe care îi mai dăruise Dumnezeu. Preoţii ştiutori o-ncredînţasără câ nicăiri nu stă scris că văduvia e pe toată viaţa, ba chiar şi părintele Titu era de părerea câ tot mai bine e să se mărite decât sâ cadă-n păcatul Anei, pe care toţi o credeau dusă cu părintele Serafim, a căruia urmă se perduse.

N-avea Vladislav de cc să fie bătrân,

împlinise vârsta de douăzeci de ani, şi de când s-a născut ei, nu s-a mai ivit picior de năvălitor pe şesul de Ia Dunăre.

Cazării cei odinioară atât de~înfricoşaţî perisărâ, parcă, de pe faţa pământului.

Roşii lui Ruric atingeau, când se mai avântau spre meazăzi, numai depărtatele coaste ale mării»

Bulgarii lui Mihail I» care se socotea părinte şi ocrotitor al tânărului domn, nu mai treceau Dunărea decât ca buni vecini.

I,a Constantinopol se schimbaseră toate sub stăpânirea lui Vasilie I, care îi bătuse şi pe arabii din Asia, şi pe saracenii din Siciiia şi^şi ridicase împărăţia la nouă strălucire. Iar nu se mai socotea nimeni deopotrivă cu marele împărat al Răsăritului, şi iar se răvărsa din Constantinopol lumina până Ia cele mai depărtate popoare.

Pe când preoţii zeloşi duceau în ţări depărtate învăţătura şi îi îndrumau pretutindeni pe oameni spre o viaţă mai tignită, iscusiţii meşteşugari ai Bizanţului se ţineau, căutându-şi norocul, în coada lor, corăbii încărcate de fel de fel de mărfuri străbăteau Marea Neagră şi urcau pe Dunăre la deal, ducând minunile măiestriei orientale departe spre apus.

Şi puteau negoţătorii să se oprească şt să descarce şi pe la gurile râurilor ce se varsă din Carpaţi în Dunăre.

Trecuseră anii de urgie şi ei, şi în poienele munţilor, în văile largi şî pe şesul deschis turmele mult sporite aveau păşune grasă, în podgorii viţa era-ncărcată de struguri cu boaba mare şi grasă, în livezi pomii de tot felul dau roade îmbelşugate, la câmpie spicul greu culca lanurile dese, oamenii, deşi din ce în ce mai mulţi, avându-le toate cu prisos, trăiau în bună-înţelegereşi iar se-ngrămădeau la Târgovişte, unde mişunau negoţătorii veniţi de peste Dunăre.

Putea să-şi petreacă fără de grijă domnul anii de tinereţe şi avea cu cine să şi-i petreacă; nu mai aveau judeţii şi cetele

lor de călăreţi nici un rost: se desfăşurau după orânduiala aşezată din bătrâni ele de ele toate, şi ca-n rai li s-ar fi străcurat tuturora viaţa dacă n-âr fi fost la mijloc şi veneticii, care nu cunoşteau obiceiul pământului.

Munteanul, care-şi trăia zilele purtând grijă de turmele lui, nu se-mpedeca, ce-î drept, de aceştia.

El avea preotul lui, şi pentru dânsul singur acesta era preot.

Hi şi le făcea însuşi toate, şi tot ceea ce ieşea din mână de om străin era pentru dânsul lucru spurcat, de care se legau boale şi fel de fel de alte răutăţi. Cioplea dar, nâdea, cârpea, dregea ori ciopârţea şi strica, dar de alt meşteşugar n-avea nevoie.

încă mai puţină nevoie avea de negoţători.

Se pomenise-n lume cu gândul că toate sunt ca lumina şi aerul şi apa date de Dumnezeu pentru toţi şi că singură osteneala de a fi luat din plin ori de a fi căutat îi dă omului dreptul de a păstra pentru sine ceea ce are; nimănui însă nu i se cuvine să oprească pe altul de a-şi face parte din cele lăsate de Dumnezeu, nici sâ ieie mai mult decât ceea ce îi este de trebuinţă.

Ce treburi ar fi putut să focă negoţătorii cu omul acesta, care s-ar fi socotit deopotrivă cu tâlharii dac-ar fi adunat prea mult pentru sine şi nici nu vindea, nici nu cumpăra, ci da ceea ce îi era de prisos fie ca dar, fie în schimb pentru ceea ce îi era de tt-ebuinţă?! Putea[u] să Ieie multe de la el, dar nici cu bani, nici cu marfă nu putea[u] să-1 plătească, fiindcă orişice ar fî voit să-i dete, el răspundea: „N-am ce să fac cu asta!*

Mai erau însă şi alţii, care chiar şi pe neavute aveau ce sâ facă.

După rânduiala rămasă din bătrâni, judeţii, care luasără locul starostilor, ţineau fiecare o ceată de călăreţi, legaţi cu jurământ să apere pe cei năpăstuiţi, şi aveau sâ-i îndrumeze pe vecini spre o viaţă cuvioasă, sâ le sară la vreme de nevoie într-ajutor, să ţină bunâ-rânduiaiă între dânşii şi sâ le fie

judecător drept când se ceartă unii cu alţii. în schimb, vecinii dedeau una la zece atât din roadele pământului, cât şi din turmele lor, şi dedeau cu dragă inimă, căci aveau şi de unde, şi de ce să deie.

Acum se schimbaseră împregiurările. Cetele de călăreţi nu mai aveau nici o treabă, iară sarcina de a-i îndruma pe vecini o luasără asupra lor preoţii; vecinii dau însă zeciuiala tot ca mai nainte şi tot cu dragă inimă, ba, fiind belşug în toate, dau mai mult, căci le rămânea şi lor destul, cu toate că şi pe la judeţi, şi în hambarele domneşti găseau negoţătorii cu prisos ceea ce căutau.

Adunând» însă, omul se deprinde cu dulceaţa mulţumirii de a fi adunat, şi cu cât mai mult adună* cu aţâţ mai vârtos e-nsătat de mulţumirea aceasta» şi rar om să satură adunând.

Dacă puteau şi vecinii, şi muntenii să pună plugul unde le venea mai la îndămână, să-şi cosească nutreţul unde iarba era mai deasă ori să-şi pască turmele în toată lărgimea, puteau şi judeţii, căci tot oameni erau şi ei. N-o făcuseră aceasta mai nainte, fiindcă prea aveau multe pe capul lor; acum însă, când toate mergeau bine si fără de dânşii, cui îi putea trece prin minte să-i oprească?!

Căpetenii ale cetelor de călăreţi, li se cuvenea sâ facă prăsilă de cai, şi era lucru firesc ca cele mai frumoase herghelii ale lor să fie. Şi dacă aveau herghelii, de ce adecă să nu fi avut şi cirezi de vite, şi turme de oi? De ce să nu aibă şi vii, şi livezi, şi ţarini alese Ia loc mănos?! Dumnezeu le-a lăsat toate pentru toţi, şi lucru de laudă e să faci grădină de frumuseţe din pământul pe care-ţi petreci viaţa.

Dar toate aceste numai muncind se puteau face. Avea cine să muncească. Sporiţi din an în an, vecinii, care cu puţine zile dc muncă le aveau toate în belşug, săreau bucuros şi munceau cântând când îi chema judeţul lor, pe care se deprinsesără a şi-1 socoti părinte. Munceau dar vecinii cu rândul şi ogoarele

judeţului, fiecare potrivit cu braţele casnicilor săi, şi era parcă de când e lumea tot aşa a fost şi nici că s-ar fi putut să fie altfel, ba preoţii, care ştiau că aşa e şi aiurea, i-au deprins încetul cu încetul pe oameni cu gândul că pământul e dăruit de domn judeţului, iar vecinii trebuie să deie pentru partea ce şi-au luat din el şi zeciuiala, şi zile de muncă.

Cine oare ar fi putut zice că nu-i aşa?!

Creţu şi Albu şi Cornea şi ai lor aşa făceau, iară Cârnu şi Strâmbu şi Sântu ziceau câ bine fac şi făceau tot ca dânşii.

Munteanul, care ştia cum fusese mai nainte, îşi cobora toamna turmele de la munte şi-şi alegea locul de târlă nesupărat de nimeni» Primăvara, însă, când se pornea la munte, slujitorii judeţului îi cereau parte din mieii hărăbori, şi el le dedea, căci Dumnezeu îi dăruise şi dar din dar se face. S-a deprins dar şi el cu gândul că nu se cuvine sâ vii cu mâna goală, nici să pleci fârâ de a fi lăsat ceva.

Se schimbaseră toate în timpul copilăriei lui Vladislav, şi el s-a pomenit domn în mijlocul unei lumi pornite spre un nou fel de vieţuire. Se deşteptaseră oamenii şi nu mai erau toţi o apă, ci împărţiţi după vrednicii, unii mai aleşi şi mai de frunte, iar alţii de rând, ca mai nainte. Iar cei aleşi se poleiseră, aveau mese mai încărcate şi case mai mari, se-mbrăcau în catifele şi în mătăsuri de la Constantinopol, se-mpodobeau cu scule frumoase şi trăiau în desfătări alese. După ce lucrurile se porniseră o dată aşa, se luau cu toţii la întrecere, căci ruşine i-ar fi fost orişicăruia să fie socotit mai prejos de ceilalţi.

Azi ici, mâne colo, orişiunde se ducea, Vladislav, şi domn, şi tânăr, şi voinic, şî frumos, era purtat în palme, căci ţineau toţi să-şi arate vârtutea făcându-i viaţa plăcută.

Singurul care i-o mai amărea câteodată era vâru-său, Radu Săracul, care, cu vreun an mai tânăr decât dânsul, se ţinea pretutindeni în coada lui.

Sărac îi zicea lumea fiindcă n-avea nici tată, nici mamă şi era în întreaga-lui ființă ceva ce nu te lăsa sâ te apropii de dânstd.

Nu doară că ar fî fost ursuz ori sarbăd băietul; neistovit era, şi orişiunde l-ai fi dus, $i lâ vânătoare, şi la ospeții, şi la strângării, el apuca înainte şi-i ducea şi pe ceilalți cu sine, se pricepea la toate, şi orişicât ai fi stat cu eh ai fi tot râs şi tot nu te-ai fi săturat sâ-1 asculți. Era însă rău de gură şi le lua toate-n bătaie de joc, parcă Dumnezeu ar fî făcut lumea numai pentru ca el să fază de ea, scoțându-î la iveală neajunsurile.

Mărunt şi cu nasul în vânt, ea tatăl său, el era frumos ca mumf^sa şi avea zâmbetul neastâmpărat şi ochii numai pe jumătate deschişi ai ei, călca rar şi uşor, pan>ar fi stat totdeauna la pândă, şi le vedea toate până în cele mai ascunse amănunte, şi vai de sufletul celui ce cădea pe gura lui, că-i scormonea toate păcatele. Bine trebuia să bagi de seamă ce faci, ce zici, cum stai, cum umbli, cum te-mbraci ori cum te porți în fața lui, căci cea mai mare mulțumire a lui era să râdă şi să facă pe alții de râs-

Vladîslav râdea şi el bucuros şi nu-şi mai era fără de Radu bun de nimic, se simțea însă jignit când Radu râdea şi de el, ba îi făcea şi pe alții sâ râdă.

Şi care e, în adevăr, omul de care n-am putea să râdem?!

„Cel mai de râs din toate lucrurile - zicea adeseori Radu — e viața însăşi, aşa cum şi-o descurcă fiecare trăind în lumea aceasta!"

Cum oare ar fi putut să nu râdă Radu când îl vedea pe văru-său, om în toată firea, tremurând în fața vreunei perechi de ochi turburați de năvala sângelui?!

Om era, fără îndoială, şi el, şi-i plăceau şî lui ochii frumoşi, căci dc aceea erau făcuți, ca să placă; nu era însă în gândul lui lucru mai de nimic, nici fleac mai deşert decât ființa neisprăvită căreia îi zicem femeie.

„Fâcându-1 - îi zicea el adeseori vărului său - Dumnezeu pc om, a ținut să-1 deie întreg gata şi a suflat cu atâta vârtute, încât nu i-a mai rămas destul răsuflet când a venit rândul la femeie şi a mai suflat şi Necuratul; de aceea ți se pare înger şi numai târziu bagi de seamă că e demon frumos împelîțat."

Se oprea dar şi el când simțea că e cineva care aleargă după dânsul, dar ştia că e dulcea ispită a Necuratului la mijloc şi râdea cu răutate când vedea cum Vladislav aleargă el şi iar aleargă şi se simte ridicat în slava cerului când i se pare c-a găsit cecautâ.

„Te-a prins - îi zicea - şi tu crezi, prostule, c-ai prins^o tu pe ea! :

Asta umplea sufletul cel curat al lui Vladislav de adâncă amărăciune.

Părintele Titu stăruia ca tânărul domn sâ nu maî umble hoinar, ci să se însoare cât mai curând, şi-i şi găsise dincolo, peste Olt, la casa lui Pârvu, domn şi el, mireasă de seama lui.

Preoțimea de peste Dunăre ținea însă să aibă la Târgovişte o doamnă aleasă de dânsa dintre fiicele mai-marilor bizantini, ca să le fie de ajutor în împlinirea sfintei lor chemări, iar Mihail I ar fi voit să-1 lege mai strâns căsătorindu-1 cu vreuna dintre fiicele curtenilor săi. Mai erau apoi şi Albu şi Crețu, şi Strâmbu şi Cârnu, care aveau şi ei fie fete, fie nepoate, şi țineau ca amestecătură la curtea domnească să nu se facă,

împins dar când încoace, când încolo, tânărul domn alerga zăpăcit în toate părțile, se-ncurca azi şi sc descurca mâne, se perdea, încât adeseori nu mai putea nimeni să-i deie de urmă, trăia de capul lui şi făcea fără ca să-şi deie seamă ceea ce-l sfătuia Radu, care-i zicea: „Dacă trebuie şi trebuie să-ți dai capul şî n-ai încotro, dâ-ți-1 când nu mai ai ce sâ faci cu el".

De douăzeci de ani acum steteau muntenii de la Măncşti fără de preot şi se bucurau că Radu s-a făcuta în sfârşit, om

deplin, ca sâ-şi întemeieze casa şi să li să facă preot în locul tatălui său.

Radu râdea şi de dânşii.

- Nu fac eu - le zicea - pentru treaba aceasta. I-ăsaţi-mâ să-mi trăiesc zilele, şî după cc mă voi fi săturat, ***mi*** călugăresc şi-mî înghit toate păcatele.

Aşa ziceau preoţii cei cu multă ştiinţă de carte, care aveau puterea de a lega şi de a da dezlegare, precum şi de a ierta chiar şi cele mai grele păcate.

- Nu vă lăsaţi, băieţi! - striga dar Radu - daţi înainte, trâiţi-vâ după plac traiul, că vine popa şi vă spală, iar când vi se rup toate iţele, vă pocăiţi şi vă duceţi la mănăstire, de unde drumul trece drept în rai*

Şi nu sc lăsau băieţii, ba nici chiar cei mai bătrâiori, şi pe când Ana, ascunsă între stâncile din muntele Furnica, nu mai voia să vadă fată de om, iar părintele Manea, întrar după moartea lui Mir Benah la învoială cu polovţii, a trecut împreună cu dânşii Volga, da zor să i se deschidă drum printre ugrii de la gurile Donului, fiul lui, Săracul, umbla hoinar şi fără de rost în mijlocul unei lumi pornite spre desfrânare, risîpîndu-şi anii cincreţelor în flecarii **ŞL** bătându-şi joc de tnţî, de toate, până chiar şi de propria sa viaţă.

Un singur lucru îi mai era încă sfânt»

„Sărmana femeie!" îşi zicea când îşi aducea aminte de muma sa, şi: „Nenorocitul de el!" suspina gândindu-se la omul care i-a fost tată.

Toate celelalte erau în lume numai ca să-şi bată joc de ele.

O, dac-ar fi ştiut Manea, le-ar fi făcut toate val-vârrej şi ar fî răzbit înainte, el însă o oprea pe Bassa, care, zi şi noapte pe El Dular, însufleţea prin avântul ei ceata sfântă, care, sporită acum mai ales cu tineri tătari la aproape două mii, se numea tătarii Bassei sau besseni.

Fără de dânsa mult ar fî stat cu toţii la Don, căci păşunea era mănoasă şi polovţii n-aveau grabă, iară ugrii se unisără cu rămăşiţe de huni, de avari şi de bulgari şi erau prea tari spre a putea fi alungaţi. Când o vedeau însă pe Bassa în fruntea cetei sfinte, polovţii încălecau şi ei şi se aruncau ca îndrăciţi în luptă.

Erau o amestecătură dc fel de fel de oameni tătarii Bassei. Câţiva greci, puţini armeni, cinci arabi, opt inzi şi mai mulţi persieni se legaseră dintru început cu jurământ, dar toţi erau creştini cu inima curată, care se luptau cu hotărâre, se apărau ca nîste lei, dar nu prădau, erau miloşi faţă cu duşmanii răniţi şi socoteau pe cei prinşi în luptă drept nişte oaspeţi. Sporindu-se, au primit în rândurile lor numai oameni gata de a-şi petrece viaţa ca dânşii. Ei au dat şi acum hotărârea.

Bătrân dc aproape nouăzeci de ani, dar încă tot vioi şi cu ochii limpezi, Israel ben lsaac a ajuns, în sfârşit, sâ-si vadă gândul întrupat.

Ruric, înremeietorul stăpânirii ruseşti, care atâta timp ţinuse-n frâu o întreagă lume de popoare sălbatice, a murit pe neaşteptate, lăsând în urma lui un băiat, Igor, încă nevârstnic, şi puterea roşilor a slăbit. Hărţuiţi, dar, mereu de tătari şi de polovţi strâmtorări dc cazării care se aflau mai spre apus, ugrii au început sâ-şi facă răsuflătoare spre Kiev, şi căpetenia lor, bătrânul Maghiar Almoş, a luat în cele din urmă hotărârea de a lăsa deschis drumul spre ţara cazărilor, acest nou şi de atâta timp dorit pământ al făgăduinţei.

Israel ben lsaac şi feciorii, şi ginerii săi, şi nepoţii, şi strănepoţii lor, şî înrregul lor neam sporit şi întinerit in timpul lungeî pribegii au căzut cu ochii plini de lacrămi în genunchi când s-au văzut în faţa caganului, care de mult fusese vestit despre apropierea lor şi-i primea cu toată dragostea în rândul supuşilor săi.

Părintele Manea era înduioşat si el.

Sările, când sc uira la cerul înstelat, îşi reamintea nopţile copilăriei Ini: erau stelele pe care în atâte rânduri i le arătase muma lui. Se sâmţea ca acasă; auzea, parcă, în depărtare fluierul păstorilor şi buciumul din poiene-

Şi totuşi în curând iar a fost cuprins de sâmţământul că niciodată el n-o sâ mai ajungă să-şi vadă fraţii.

Polovţii rămăseseră buni vecini ai cazărilor Ia locurile părăsite de ugrii retraşi spre Kiev, şi Bassa a plecat mai departe în fruntea celor două mii de tătari, cu care se simţea destoinică de a-şi deschide drum, iar părintele Manea era-n stare să-şi urmeze drumul şi singur.

Pe când însă ei înaintau prin ţara cazărilor spre apus, la Novgorod a luat stăpânirea un unchi al lui Igor, vărul lui Ruric, Oleg, care s-a râpezit ca furtuna spre meazăzi şi i-a alungat pe maghiarii lui Ahnos până peste Nistru.

Aici au dat peste ei Bassa şi Manea.

încântaţi de frumuseţea locurilor, de limpezimea izvoarelor şi de dulceaţa aerului, ei se aşezaseră între Nistru şi Prut şi peste Prut până spre Şiret cu gând de rămânere statornică, ba îi şi dăduseră numele Atelcuz pământului aşezat între cele două râuri.

Nu î-a rămas dar lui Manea decât să se întoarcă iar la polovţi şî să-i înduplece a se ridica din nou, ca să-i alunge pe ugrii cu care de atâta timp trăiau în duşmănie.

S-au şi ridicat polovţii, dar nu erau în stare să spargă zidul de !a Nistru.

Ugriî nu erau un popor, ci un fel de frânturi de popoare adăpostite-n Urali. în timpul petrecut la gurile Donului ei s-au maî sporit cu huni, avari şi bulgari, iar după plecarea lor din părţile Kievului se mai amestecaseră printre ei şi cazări. Cei mai aleşi dintre toţi, cheagul care făcea din amestecătură un întreg încheiat, erau maghiarii cei straşnici atât prin firea lor războinică, cât şi prin organizaţiunea lor aspră.

Ei aveau şapte vâiri, Almoş, Eleud, Kun, Und, Taş, Huba şi Tuhutum, care steteau cu rândul de pază şi-i dau orbeşte ascultare bătrânului Almoş, cel mai de frunte dintre dânşii,

Zadarnic se avânta Bassa împintenând pe El Dular şi înteţindu-i pe tătarii ei prin srrigăte de-mbărbătare; zadarnic dau polovţii îndârjiţi cu ochii închişi năvală: se risipeau spulberaţi şi tătari, şi polovţi» şi cazări când se porneau pe caii lor iuţi maghiarii, arcaşi sprinteni şi îndemânatici, şi-î luau răcnind la goană.

- Nu e chip!... nu-i! - zicea părintele Manea, cuprins de deznădâjduire. Ar trebui sâ maî moară iar cineva, ca ei de ei să se mişte din loc.

Stau dar şi aşteptau si iar mai făceau câte o încercare şi iar mai aşteptau, în vreme ce pe la poalele Carpaţîlor acum apropiaţi cei fericiri îşi petreceau zilele fără de grijă, în belşug si în desfătare, adunându-se când ici, când colo, pentru ca să se bucure împreună de multele bunătăţi pe care Dumnezeu le revărsase asupra lor.

IV
FORMOSUS

Cea mai cumplită dintre toate fiinţele e omul orbit dc patimi.

Zidit după chipul şi asemănarea Iui Dumnezeu, omul e rânduit sâ sfinţească locul prin care trece, să netezească asprimile firii şi să se mângâie înfrumuseţându-le toate; căzut însă sub stăpânirea patimilor, el se răzvrăteşte, le răstoarnă şi le dărâmă toate, umple lumea de jale şi se perde în cele din urmă şi pe sine însuşi.

A fost destul ca un om întreg, Vasilie Macedoneanul, sâ se ridice în fruntea împărăției bizantine pentru ca în timp de câțiva ani viața popoarelor de la răsărit să se lumineze. Murind el după o domnie de aproape douăzeci de ani, s-a ridicat în scaun fiul său, Leon VI Filosoful, care şi-a petrecut viața lucrând şi ajutând şi pe alții să lucreze pentru luminarea neamului omenesc.

Puțin timp după moartea lui Vasilie, Mihail I s-a retras ia o mănăstire şi a lăsar scaunul fiului său Simeon, care, crescut şi el de Vasilie, a domnit cu înțelepciune, a fost unul dintre marii cărturari ai timpului său şi, întinzându-şi stăpânirea pe ambii țărmuri ai Dunării, la deal până spre Tisa şi Murăs, a luat în urmă titlu de țar, adecă cezar.

Orişicât de adânc ar fi căzută o societate, omul în adevăr vrednic, care numai cu cei vrednici se însoțeşte, poate, ridicat în fruntea ei, s-o ridice şi s-o pornească iar spre dezvoltare sănătoasă.

Nu se ivise şi-n țările de la Apus asemenea om, şi de aceea acolo nu mai erau nici creştini, nici păgâni, ci oameni fără credință şi părăsiți de toți dumnezeii, care, înhâiniți, se zbuciumau în cele mai îndârjite lupre; stăpânitori şi supuşi, frate şi frate, soț şi soție, chiar tată şi fiu se sfaşiau între dânşii şi săvârşeau cruzimi care întrec toată închipuirea omenească şi urile erau ținute mereu vii tocmai din Roma, de unde trebuiau să pornească silințele pentru îmblânzirea firilor.

Adimeniți de gândul că pace şi bună-rânduială nu poate fî în lumea aceasta decât dacă toți stâpânitorii lumeşti se pun sub ascultarea scaunului lor, urmaşii lui Nicolae I îi ințețeau pe regi şi pe vasalii lor la luptă şi privegheau cu neadormire ca nu cumva vreunul dintre dânşii să ajungă la putere covârşitoare.

Văzând starea aceasta, saracenîi înaintau în Italia, iară normanii se făceau din ce în ce mai îndrăzneți, şi pretutindeni pe coastele de la apus ei jefuiau în dragă voie oraşe şi sate şi le d[ăde]au pradă focului, pustiau câmpiile şi le umpleau pe mari întinderi de leşuri omeneşti, şi-n stoluri mari croncăneau pe urma lor corbii sâtui dc carne omenească.

Nenorocirile i-au muiat in cele din urmă pe mai-marii țărilor de Ia apus, si după moartea lui Ludovic II Germanul eî s-au adunat împregiurul unuia dintre feciorii lui, Carol III, cel Gros, care, despoind şi pe frații, şî pe verii săi, a luat încetul cu încetul toate țările ce făcusără parte din împărăția lui Carol cel Mare şi a fost în cele din urmă recunoscut de împărat şi încoronat de către papa, atunci Ştefan V, un vrednic urmaş al lui Nicolae I.

Nu însă în vârtutea vredniciilor, ci pentru neputințele Iui, ca cel mai puțin primejdios, a fost ridicat Carol III în fruntea lumii apusene.

Om gros şi buhăit, moleşit şi târziu la minte, fricos şi zâbavnic, cl mai era şi desfrânat şi epileptic, încăleca gemând, cuprins de grijă, şi niciodată nu s-a îmbărbătat să pornească asupra saracenilor, iar de normani căuta să scape plătindu-i cu bani.

Odo, contele de Paris, a apărat timp de un an oraşul asediat dc normani, iară Carol, după ce î-a venît într-ajutor, a întrat la învoială cu asediatorii şi i-a plătit ca să plece, luând cu dânşii şi prada bogată ce făcuseră.

El a fost dar părăsit în cele din urmă, şi chiar în anul în care Mihail 1 s-a rătras la mănăstire, coroana germană a fost luată de fiul nelegitim al unuia dintre frații lui, Arnulf de Carinthia, copilul din flori, care-şî făcuse nume prin vitejia lui în luptele cu normanii.

în țările de la stânga Rinului mai-marii s-au adunat împregiurul lui Odo de Paris, vrednicul apărător al oraşului său; papa însă a pus în picioare toată preoțimea şi a râuşit să ridice în scaun pe fiul lui Ludovic cel Bâlbâit, Carol cel Nătâng, un alt neputincios, care a întrat la învoială cu normanii şi i-a dat

lui Hrolf Gangr, căpetenia lor, loc de aşezare statornică pe coasta care şi azi se numeşte Normandia.

tn Italia, în sfarşît, Ştefan V a dat stăpânirea, dimpreună cu coroana împărătească, Iui Guido de Spoleto, o unealtă a sa.

Aceasta era starea lucrurilor când părintele Formosus, agerul şi neobositul luptător, a fost ridicat în scaunul papal.

„Acum e acum!" îşi ziceau preoţii alungaţi dîn ţările de la răsărit.

Trăit atâta timp în valea Dunării, noul papă era şi acum cu gândul acolo şi simţea în fiecare clipă că nu are să-şi găsească nici în mormânt odihna dacă, ajuns în fruntea bisericii, nu-şi va întrupa visiil tinerelelor.

Nu putea însă să-i fie de ajutor nici Guido de Spoleto, nici Carol cel Nătâng; el voia dar sâ aibă un împărat adevărat şi tare, iar acesta nu putea sâ fie decât Arnulf de Carinrhia, ce-i drept, copil de lele, dar om cu vârtute, care putea să-i deschidă drum pe Dunăre la vale.

în Boemîa şi în Moravia se-ntrodusese liturgia slavonească chiar cu voia papei Ioan VIII şi, introdusă o dară, ea s-a păstrat întocmai ca şi la celelalte popoare din valea Dunării şi dupâ trecerea le cele vecinice a celor doi apostoli.

Formosus era hotărât să n-o mai sufără aceasta şi stăruia ca Arnulf să alunge pe preoţii râsâriteni din cele două ţări.

încă de mult însă cei doi duci slavi se socoteau neatârnaţi, îndeosebi Sviatopluc, fiul şi urmaşul Iui Rastislav, îşi întinsese stăpânirea atât peste Dunăre, cât şi spre răsărit, asupra Carpaţilor apuseni, până-n valea Tiseî, şi era destul de puternic ca să nu mai ţină seamă de neputinciosul Carol III,

După ce Carol a fost răsturnat şi coroana împărătească a trecut la Guido de Spoleto, Sviatopluc se socotea desfăcut de orişice legătură cu împărăţia apuseană şi nu ţinea seamă nici de Arnulf, care era numai rege.

„Ei bine! zicea Formosus îndărătnicit. Am sâ-i dau lui Arnulf coroana împărătească, lui am să-i dau toate ţările de de la apus, marea şi puternica împărăţie a Apusului am s-o re-nfiinţez, ca sâ se cutremure Răsăritul,"

întocmai însă precum Israel ben Isaac a ţinut să aibă pe Bassa mai nainte de a trimite la poarta despre răsărit cei zece catâri încărcaţi, chibzuitul Formosus ţinea ea Arnulf sâ-şi arate vârtutea frângând puterea lui Sviatopluc maî nainte de a fi venit la Roma, ca sâ primească coroana împărătească.

Nu voiau însă şi alţii tot ca Formosus, ca coroana împărătească să treacă la Arnulf, nici ca împărăţia apuseană să se re-nfiinţeze; Arnulf n-a fost dar ajutat de vasalii săi şi ani de zile de-a rândul s-a luptat fără ca să fi putut frânge puterea lui Sviatopluc.

Nu era încă bătrân Formosus şi ar mai fi putut sâ trăiască şi douăzeci, şi treizeci de ani încă, dar puţin sunt douăzeci de ani de viaţă când gânduri de mari măriri te frământă, şi doritorul de fapte e cuprins de viuă deznădâjduire când viaţa îi trece în aşteptare.

Dându-şi seamă despre toată ticăloşia oamenilor în mijlocul cărora trăia, Formosus nu era mulţumit să facă ceea cc îi era cu putinţă, ci voia să le facă toate; de aceea mereu se plângea că viaţa c prea scurtă şi ar fi voit să fie el însuşi pretutindeni, ca să deie zor înainte.

„Acum, acum, câtă vreme mai trăiesc eu, au să se focă toate!" îşi zicea şi el şî umpluse în neastâmpărul lui toată lumea cu trimişii săi, care cutrierau toate ţările, încât ca nişte fire dc păingeniş li se-mpânzeau drumurile, pătrundeau ca furnicile pânâ-n cele mai ascunse-nfundaturi şi le ispiteau toate, şi pe când unii umblau în cale lungă, alţii se-ntorceau, ca sâ-i aducă veşti, şi iar alţii plecau cu grăbire, ca să-i ducă poruncile.

La Roma, în capul lui Formosus, ca odinioară în al lui Nicolae I, se-ntâlneau şi acum cele depărtate şi cele apropiate,

cele mici şi cele mari, cele ştiute de roţi şi cele ascunse, acolo se-mpreunau cele mai deosebite într-o singură gândire, şi nu o dată Formosus era cuprins de adâncă jale când se gândea că omul trebuie să moară după ce a ajuns să ştie şi să înțeleagă atât dc multe ca dânsul.

îi ştia şî pe maghiarii dîn Atelcuz, şi era destul să-i ştie pentru ca sâ-i vie gândul dc a se folosi de dânşii în lupta Iui cu Sviatopluc

Unul dintre călugării pe care îi trimisese la cazări îi adusese ştirea că nu se mai pot mişca cazării fiindcă alte două popoare li s-au pus în cale, polovţii şi maghiarii.

- Aceştia — îi zicea călugărul — sunt un neam de oameni inimoşi) arcaşi îndămânarici, care, călare pe caii lor iuţi, se aruncă lârmnind în luptă. Caganul lor a fost până de curând Almoş, un bătrân în faţa căruia toţi se închinau. Murind acesta, ei au ridicat în locul lui pe feciorul său, Arpad, o adevărată podoabă pentru neamul lor 1 .-am văzut, sfinte părinte, - urmă călugărul - noi înşine şi ani stat cuprinşi de sfială în faţa lui. E om, sfinte părinte! Nu săvârşeşte nimeni fapte mari fără ca să fi voit a le săvârşi şi fără ca să-şi deie seamă că e în stare să le săvârşească, iar gândul de a fi pornit spre fapte mari şi destoinic de a le săvârşi îl înalţă pe om şi acest simţământ de înălţare se dă pe faţă în privirea ochilor, în zâmbetul buzelor, în fiecare vorbă, în umblet, în toate mişcările trupului. Aceste semne le-am văzut, sfinte părinte, la tânărul cagan al cetelor maghiare. Când el se iveşte, ochii tuturora se opresc asupra lui; când el încalecă şi se pune în fruntea cetelor, inimile tuturora se umplu de căldură şi toţi îşi ridică capetele cu fală. Dacă, luaţi în sâmbrie, maghiarii ar da spre meazănoapte năvală asupra moravilor, în timp de câteva zile Aruulf ar surpa puterea urgisitului Sviatopluc, ocrotitorul ereticilor de la răsărit-

Formosus stete câtva timp pe gânduri.

Nu doară că-i era greu să cheme pe păgâni într-ajutor în lupta tui cu alţi creştini; îi părea însă prea mare perderea de timp, căci săptămâni, chiar Luni de zile trebuiau să treacă până ce lucrurile se pun la cale.

- Aleargă - grăi el în cele din urmă —, aleargă, căci număr-ate sunt zilele omului pe pământ.

Şi-a alergat zelosul călugăr mai întâi în tabăra lui Aruulf şi de acolo iar în Arelcuz.

Părintele Manea şi Bassa aşteptau cu polovţii şi cu tătarii la Nistru, ca să mai moară cineva undeva, când Arpad a ales pe cele mai bune dintre cetele lui şi a plecat în fruntea lor pe Ia poalele despre meazănoapte ale Carpaţilor spre apus, însărcinând pe vizirul Huba să rămâie de pază Ia Atelcuz, iar pe Tuhurum să treacă în fruntea altor cete prin strâmtorile munţilor spre mcazâzî, ŞL, ieşind în valea râului Tisa, să-1 lovească pe Sviatopluc despre apus.

Pe când însă Arpad înainta nesupărat de nimeni, Tuhutum, călăuzit de doi călugări prin văile din ce în ce mai strâmte, a dat la Dorna peste Vâlvă de la Bârgău, păzitorul poienelor, care i-a oprit cu cetele Iui de munteni în drum şi I-a ţinut strâns în loc până ce nu i-a venit într-ajutor şi Dunca de la Borşa, cu alte cete, apoi împreunându-şi amândoi puterile, l-au dat înapoi, pas cu pas, iar înapoi, tot înapoi, până ce nu l-au scos în lărgimile văii unde bau lovit cu toată puterea şi l-au pus pe fugă.

Se urmau încă aceste lupte când în Moravia s-a dat hotărârea şi fără de Tuhutum.

Când cetele de călăreţi ale lui Arpad, trecute prin strâmtori, au început să se risipească spre meazăzJ, dând jaf şi arzând oraşe şi sate, Amulfa pornit şî el despre Dunăre, şi după câteva lupte

sângeroase Sviatopluc s-a dat învins, i s-a închinat Iui Arnulf şi a primit şi stăpânirea papei.

Prădau încă în Moravia cetele lui Arpad când Arnulf, învingător acum, a plecat în fruntea unei oştiri alese şi însoţit de cei mai străluciţi dintre cavalerii săi la Roma, ca să ieie preţul izbândei, coroana împărătească, pentru care s-a vărsat atâta sânge.

Ca o adiere de-nfîorare a trecut vestea prin ţările apusene, şi din toate părţile s-a pornit lumea spre Roma, ca să fie de faţă la încoronarea noului împărat, care-şi făcuse nume mare prin spulberarea normanilor, iar acum adusese la supunere pe ducele Boemiei şi frânsese şi puterea mult temutului Sviatopluc. ,

Au venit şi chemaţi, şi nechemaţi, căci întregul Apus era cuprins de sâmţământul că în strănepotul, ce-i drept, nelegitim* dar înzestrat cu mari destoinicii, iar renvie Carol cel Mare, că iar se ridică împărăţia apuseană mai presus de toate stăpânirile de pe pământ şi că glasul papei va fi, ca niciodată mai nainte, ascultat de toată suflarea creştinească.

Nu toţi o şi doreau aceasta, şi pe când unii erau plini de-nsufleţire, alţii-şi ascundeau mânia în suflet, dar toţi se-mbrăţîşau cu bucurie, toţi lăudau marile virtuţi ale noului împărat, toţi preamăreau pe Formosus, toţi se-mbulzeau la treptele tronului papal, ca să cadă-n genunchi Ia picioarele înţeleptului chîvernisiror al treburilor întregei lumi creştine.

- Nu s-a făcut încă nimic, le zicea eh Toate sunt numai pregătiri pentru ca faptele sâ fie cu putinţă. S-au aşezat temeliile, s-au ridicat schelele, s-a adunat piatra, stau gata zidarii, dar zidirea abia de aici înainte are să fie ridicată.

Sâmţind, însă, că sunt mulţi cei ce zâmbesc cu ura în suflet, cl era cuprins mereu de temerea ca nu cumva schelele ridicate să se răstoarne sub picioarele zidarilor, şi dedea şi acum zor ca

toate - primirile, încoronarea, sărbărîle, învoielile în ceea ce priveşte viitorul - să se urmeze răpede una după alta pentru ca să poată pleca fiecare maî curând la treaba lui.

Cu grabă nenduptecată merge-n lumea aceasta fiecare spre împlinirea datei sale.

în grabă s-au urmat toate, şi Arnulf, încoronat o dată cu mare pompă, a plecat în cea mat mare grabă de la Roma, dar nu la treburile Iui, ci ca să nu-1 ajungă moartea în mijlocul celui mai urât cuibar de stricăciuni. ,

Chiar la ospeţia de-ricoronare au fost otrăviţi atât papa Formosus; cât şi nou! împărat, care a murit şi el puţin în urmă, lăsând în urma Iui un copil nevârstnic, Ludovic Copilul

Peatră, zidari, schele, toate rămâneau acum părăsite; stânse erau visurile cele măreţe, dimpreună cu tot ceea ce stăruitorul Formosus ajunsese să ştie şi să înţeleagă.

Dară mor oamenii toţi, si o fî aşa ori altfel, mai curând sau mai târziu, aici ori acolo, moartea e moarte, şi o primeşti cum, când şî unde-ţi vine, vorba e numai să scapi o dată de ea şi să fii lăsat apoi în pace.

Nu şi-a găsit însă Formosus nici în mormânt odihna.

Dupâ opt luni de zile, Ştefan VI, susţiitorul lui Guido de Spoleto, ridicat în scaunul papal, I-a scos pe Formosus din mormânt şi I-a dus în faţa sinodului, care i-a făcut judecata şi l-a osândit cu toată asprimea legii creştineşti la a doua şi mai ruşinoasă moarte.

Târât a fost de către călăii rânjiţi trupul Iui întrat acum în putreziciune de-a lungul uliţelor pfine de creştini cvlavîoşi şi aruncat apoi ca un hoit scârbos în apa Tibrului, ca să se ştie că Neron şi Domiţian şî El Mutavachil şi toţi ceilalţi prigonitori ai creştinilor au fost nişte blegi săraci cu duhul, care numai asupra celor încă vii au ştiut să-şi verse mânia.

V

ÎN SFÂRŞIT

O singură zi cu noroc lc mai trebuia după plecarea lui Arpad pribegilor pentru ca sâ-şi deschidă drum spre Dunăre. Neştiind, însă, că numai puţini luptători au rămas cu Huba-n Atelcuz, polovţii, care erau deprinşi a trăi azi ici, mâne colo, se sâmţeau pretutindeni acasă la dânşii şi îşi urmau traiul obicinuit, parcă-n veci aici ar fi avut sâ rămâie.

Neam puţin deosebit de al maghiarilor, polovţij trăiau sub corturi şi se mutau adeseori fără de voie şi ***în*** grabă mare de Ja un loc la altul. Neputând să mâne în fuga mare turme de oi orî cirezi de vite, ei ţineau numai cai şi puţini măgari, se hrăneau dar cu carne de cal şî cu lapte de iepe ori de măgăriţe, din care-şi fâceau prin dospire şi o băutură răcoritoare.

Tor cai jertveau şi pe altare, şi cea mai mare jertva era şi la dânşii, ca la maghiari, armăsarul alb, pe care preotul îl înjunghia în faţa mulţimii adunate la treptele jertvelnicului ridicat în câmp deschis, la loc mai ridicat, mai ales pe coline - tot ca la maghiari-

Credinţele şi deprinderile lor religioase erau împrumutate de la perşi» Recunoşteau două zeităţi deosebite, pe a binelui şi pe a răului, care se aflau în luptă necurmată, ca la perşi Ormuzd şi Ahriman, şi se-nchînau la focid mistuitor, care biruieşte gerul şi întunerecul.

Bucurându-se de păşunile proaspete, ei urmau a-şi paşte caii, a-şi mulge iepele, a-şî aduce la timpuri hotărâte jertvele, .vşi întreţine focurile sfinte şi nu ţineau să plece mai departe.

Tătarii Bassei erau mai grăbiţi.

Sc adunasâră încetul cu încetul peste trei mii, tot unul şi unul, oaMeni aleşi de părintele Manea şi primiţi în ceară fără de sâmbrie şi numai după grele încercări. Deşi erau din cele mai deosebire neamuri, luând o dată deprinderile creştineşti, ei se socoteau fraţi cu toţii deopotrivă, erau cumpătaţi în toate şi cu inima deschisă, se iubeau şi se ajutau între dânşii, şi de aceea viaţa li se petrecea în senină voioşie. în fiecare zi de erei ori, dimineaţa, la ameazâzi şi seara, când părintele Manea îi chema sunând din corn la rugăciune, eî alergau ca să se adune, şi evlavia oglindită-n feţele lor era atât de adevărată, încât polovţii, care se aflau prin apropiere, cădeau şi ei în genunchi, şi nu unul dintre dânşii stăruia şi se punea la cele mai grele încercări ca să fie primit şr el în ceată.

Când Bassa li se aşeza în Irunte, ei strângeau frânele frumoşilor săi cai de soi persan şi sc avântau cu hotărâre bărbătească în luptă, dar doritori de luptă nu erau şi se bucurau şi ei că pot să-şi pască în linişte caii şi iepele de prăsilă ieşită din El Dular.

Mulţi dintre dânşii priveau însă cu neastâmpăr peste Nistru,

Sc legaseră cu toţî că nu se vor căsători mai nainte de a fi împlinit vârsta de treizeci de ani, dacă la vârsta aceasta vor fi ajuns a-şi găsi loc de aşezare statornică,

„Vrednic de a fi soţ şi părinte - le zicea părintele Manea - e numai cel ce poate să le deie copiilor săi adăpost bine ocrotit.*

Mulţi dintre dânşii erau trecuţi şî de treizeci, şi de patruzeci de ani, ardeau dar de dorinţa de a se vedea ajunşi la locul de aşezare statornică, şi dincolo, pesre Nistru, nu se putea petrece nimic fără ca aceştia să prinzâ dc veste.

Când cetele lui Tuhutum, luate de Vâlvă şi de Dunca la goană, au sosit la corturi şî Huba a grăbit să le vie într-ajutor, bătrânii şi femeile de la cele mai apropiate corturi, ştiindu-se părăsiţi şi de viziri, şi de luptători, au ridicat în grabă mare

corturile; au luat copiii şi au pornit cuprinşi de spaimă şt ducând cu dânşii spaima spre apus, unde-1 ştiau dus pe Arpad,

Văzând mişcarea aceasta, bessenii au încălecat într-o clipă» au trecut feră de luptă Nîsttul şî au înaintat de-a curmezişa spre Prut la vale, în vreme ce mulţimea maghiarilor îşi căuta, ajurată de cei doi viziri, scăpare pe râuri la deal.

Numai o mică parte din maghiari s-a răzleţit,

Fugând din calea bessenilor, câteva mii de familii au dat peste cetele lui Dunca şi au trecut în valea Moldovii şi de acolo mai spre meazăzi, unde sc află şi astăzi. Sunt ceangăii sau răzleţiţii.

Polovţii au trecut Nistrul abia după ce toţi maghiarii au început să-şi ridice corturile; luându-i apoi Ia goană, au rămas în locurile părăsite de dânşii, unde au stat peste o sută de ani,

întreagă această schimbare s-a desfăşurat ca o furtună în timpul verii, şi Manea nu putea să-şi deie scamă nici cum s-au petrecut lucrurile, nici unde se aflâ, ci înainta, sosit la Prut, pe râu la vale, aşa-ntr-un noroc.

încă la sosirea maghiarilor, rămăşiţele de popoare care se pripă^isără între Nistru şi Prut s-au rătras spre gurile Dunării, şi pribegii-şi urmau drumul nesupăraţi de nimeni.

O-ngrijare din ce în ce mai vîuă-1 cuprinsese însă pe părintele Manea, şi el călărea tăcut şi gânditor alăturea cu Bassa, care era perdută-n privirea din ce în ce mai frumoasei lumi prin mijlocul căreia trecea. Adierea prhnâvâraticâ, iarba pe care o călca, florile risipite pe câmp, verdeaţa pădurilor, apa izvoarelor, seninul curat al cerului, fluturii ce zburau prin aer, munţii ce se ridicau în depărtare, toate o încântau, o ameţeau şi-î luau parcă graiuh

- Mai zi ceva! e atât de frumos aici! grăi dânsa într-un târziu,

- Ce să zic?! răspunse el ca trezit din somn. Toate sunt ca la noi, toate, şi iarba, şi copacii, şi adierea vântului, şî albastrul cerului. Mi-e c-am sosit, şi totuşi m-a cuprins sâmţământul că niciodată n-o sâ pot trăi pe pământul mie atât de mult dorit.

Era în glasul lui o durere adâncă, un fel de îngrijare superstiţioasă, pe care dânsa nu putea să le înţeleagă.

- De ce să nu rămânem aici, unde nimeni nu ne supără?! grăi dânsa. Nicăiri nu poate să fie mai bine.

El nu-i răspunse nimic.

în zorile zilei următoare păsările cântau într-un crâng din apropiere.

- Da! - grăi Manea ascultând cu luare-aminte - am sosit! Aşa cântă păsările la noi!... numai la noi cântă aşa.

Umblase mult prin ţări depărtate şi necunoscute, dar nu se temuse niciodată de nimic; acum, când se socotea aproape, îşi aducea aminte de noaptea pe care a petrecut-o rătăcind prin uliţele Preslavului şî-i era parcă se află-n faţa unei mari primejdii.

El şi Bassa nu erau singuri, ci-n fruntea unei mari cete de călăreţi, pe. care orişicine trebuia să-i socotească drept năvălitori prădalnici, şi inima i se strângea când îşi aducea aminte cum se aprind focurile vestitoare prin culmi, cum judeţii-şi adună cetele şi cum se-ncaieră-n luptă cu năvălitorii.

„Nu! — îşi zicea - mai bucuros mor aici decât sâ turbur, întorcându-mă, liniştea fraţilor mei."

Trebuia, înainte de toate, să se încredinţeze dacă muntenii sunt ori nu prin apropiere, apoi, dacă sunt, să meargă el singur şi să se înţeleagă cu dânşii.

îi era însă foarte greu să se despartă de Bassa, care stăruia să trimită pe cineva, deşi înțelegea şi dânsa că nu e între însoțitorii lor nimeni care ar fi putut să primească însărcinarea aceasta.

Stetea dar cu inima îndoită şi-şi amâna hotărârea de azi pe mâne, ba nu o dată s-a împăcat cu gândul câ nici nu se mai duce> ci rămâne pe pământul binecuvântat, unde trăiau nesupărați de nimeni. Besscnii însă, care țineau să-şi întemeieze casele, erau din ce în ce mai stăruitori, şi pe la sfârşitul verii Manea s-a-mbârbătat şi a plecat, însoțit de nu mai opt călăreți.

Nu putea el sâ-i spună Bassci care îi sunt temerile; ea-l vedea însă strivit, cum nu-1 mai văzuse niciodată, de îndoieli şi se uita după el ca odinioară după Mir Benah când se urcase pe plută.

- Şi ce fac eu dacă tu nu te mai întorci?! întrebă dânsa, sleită de puteri,

- întreabă - îi răspunse el — cc vom fi făcând după ce mă voi fi întors . Am, Basso, să trec râul, să înaintez pe nesâmțite, să ispitesc locurile şi să-mi dau seamă dacă muntenii sunt ori nu prin apropiere. Abia după ce-i voi fi găsir pot să Ie ştiu şi celelalte.

Trecând apoi râul, a dat în drumul lui de dealuri acoperite de păduri bărrâne şi de văi pline de desrş nestrăbătut.

Trăit în copilăria luî la munte, el ştia ca cel mai uşor drum c de-a lungul plaiului, pe coama bătută de vânturi, unde pădurea e mai rara. Au urcat dar şi au înaintat trecând printre copaci bătrâni, aproape numai stejari cu scoarța groasă şi plină de muşchi.

Era pe jos multă crăcărie ruptă de vânturi şi mai mult ori mai puțin putredă; numai rar de tot aveau în calea lor şi întregi copaci răsturnați, şi ei îşi urmau drumul cotind pe ici, pe colo,

dar fără greutăți mari. Vederea le era însă închisă, şî Manea în curând a ajuns să nu-şi mai poată da seamă încotro merge, şi la toată cotitura aştepta să deie în vreun luminiş, ca să i se deschidă vedere mai largă şi să se poată dumiri.

Luminişuri însă numai în culmile mai înalte se deschid, iară dânşii urcau mereu, coborau câte puțin şi iar urcau cu soarele-n tața lor, deci spre apus, şi î-a prins noaptea fără casă se fi putut dumiri.

Abia a doua zi pe la ameazâzi au ieşit în o culme mai luminoasă, în care au rămas cuprinşi de uimire.

Giur-împregiur se desfăşurau dealurile acoperite de o verdeață bogată, la dreapta se desfăşura-n ceața depărtării şirul de munțî din Penteleu până spre Pion, iar la stânga se-ntindea o lărgime luminoasă, din care se ridicau pe ici, pe colo fumuri, semnele neîndoioase ale vieții omeneşti.

Trecusăra pe din sus dc izvoarele Bârladului, şi în fața lor se dezvelea în toată întinderea lui plaiul ce se coboară între Bârlad şi Berheciu spre lărgimile Şiretului,

N-o ştia părintele Manea aceasta, dar era dumirit că dc-a lungul acelui plai are sâ coboară şi câ jos în lărgime va da peste oameni.

îşi alesese însoțitorii anume dintre vechii prieteni de la Bagdad, un ind, doi arabi, doi armeni şi trei persieni, tot oameni care-şi petrecusără copilăria în raiuri pământeşti şi trăiseră de lungi ani de zile acum prin pustiuri mai mult ori mai puțin deşerte, Steteau dar uimiți şi nu puteau înțelege strâmtorarea de care părintele Manea era cuprins.

- Aceasta e țara cea frumoasă despre care ni-ai vorbit atât de adeseori, grăi Nubar, persianul totdeauna pornit spre avânt.

- E tot atât de frumoasă — îi răspunse Manea — dar mi-e cu desăvârşire necunoscută, şi nu ştiu ce fel de oameni vor fi trăind pe unde se văd fumurile.

- Şi nu cumva te temi?! întrebă Arim, arabul totdeauna inimos.

Inima lui Manea se strânse.

- Eu numai de fraţii mei m-aş mai putea teme, grăi eh E de mult de când nu ne-am mai văzut eu şi dânşii - urmă el suspinând - şi nu ştiu cum îi voi găsi, nu ştiu dacă mă vor mai cunoaşte, nu ştiu dacă vor voi ori nu sâ vă primească şi pe voi în mijlocul lor.

Ei îşi urmară drumul, cuprinşi de un sâmţământ de strâmtorare şi mai mult în tăcere, coborând mereu, urcând câte puţin şi coborând iar pânâ-n noaptea târzie, cu luna de mult răsărită în faţa lor.

Era înspre miezul nopţii când la piciorul plaiului, pe ţârmurul unui părâu, au descălecat ca să-şi deie caii la păşune şî sa maî odihnească şi ei.

în faţa lor, pe câmpia deschisă, se vedeau pe ici, pe colo, mai pc aproape şi mai pe departe, focurile păstorilor, şî părintele Manea-şi reamintea serile petrecute-n cerdacul cetăţii de la Măneşti.

Deodată ei rămasărâ ca-ncremeniţi şi ascultând cu răsuflarea oprită. '

Pe părâu la deal păştea o turmă de mioare şi ciobanul cânta din fluier doina trăgănată şi duioasă.

- Ce e aceasta?! întrebă persianul încet-

Ochii Iui Manea se umplură de Iacrămi.

- Suntem sosiţi* răspunse el speriat. Aşa cântă păstorii noştri.

Rîdicându-se apoi, o luă mergând încet şi cu pas u^or pe pârâu la deal, ca sâ-1 găsească pe cioban.

Era un bâietan de vreo optsprezece ani, care şedea sub coaste pe iarba verde. El tresări şi rămase cu răsuflarea oprită când străinul după port se ivi în faţa lui.

- Bun găsit, băiete! îi zise părintele Manea. Unde ne aflăm aici?

- Păi unde să ne aflăm? în valea Şiretului! îi răspunse băiatul, ridicându-se-n picioare.

Despre Şiret mai auzise părintele Manea vorbindu-se, dar nu ştia că sunt şi prin valea Şiretului munteni.

- Mai sunt pe aici şi alte turme de oi? întrebă el iar.

- Cum să nu fie?! grăi băîctanul. Sunt şi cirezi de vite şi herghelii de cai.

- Cirezi şi herghelii?! exclamă Manea cam mirat. Dar ce faceţi voi cu ele?

- Nu sunt ale noastre, ci ale sârbilor de la Bârlad, îi răspunse bâîetanul mirat şi el că i se mai pune o asemenea întrebare.

- Tu eşti muntean? îi zise preotul.

- Da - răspunse băietânul - vrâncean de Ia munte.

Şi despre vrânceni mai auzise părintele Manea vorbiudu-se şi ştia că de la dânşii se pornesc focurile vestitoare când se ivesc năvălitorii,

- Unde stă judeţul vostru? întrebă eh

- Judeţ - răspunse ciobanul - au muntenii pe Buzău la deal. La noi tiu e aşa ceva.

- Ei bine, stăpânire ce veţi fi având, unde c? stărui preotul,

- Stăpânire e la Bârlad, grăi băietânul. Noi, vrâncenii, suntem stăpâni înşine fiecare pe ale sale.

Fața părintelui Manea se lumină. Vorbele grăite de băietan erau atât de desluşite, încât nu mai avea nevoie să-1 ispitească pentru ca sâ ştie că-n Vrancea e tot viața pe care o trăise la poalele Bucegilor.

- Mai e încă mult pană la apa Buzăului? întrebă el cu inima încleştată.

- Dacă pleci în zori de zi — îi răspunse băiecanul - eşti acolo mai nainte de a se fi însărat.

- Rămâi sănătos, nepoate! îi zise părintele Manea şi se-ntoarse la însoțitorii săi, ca să te ducă vestea.

Era scurt drumul până la dânşii, vreo două, cel mult trei sute de paşi, si totuşi, fâcându-1, el şi-a schimbat în mai multe rânduri hotărârea,

Ce avea cl să lc spună şi cum trebuia să-şi potrivească spusa?

Trecusără vreo treizeci de ani dc când plecase-n J urnea largă, dar cele de mult trecute erau atât de vii în amintirea Iui, încât îi era parcă abia ieri, alaltăieri au fost.

„Prea sunt mulți aceia pe care i-am iubit, prea multe sunt cele mie dorite, şi mă cutremur - îşi zise el - când mă-ntreb: pe cine mai găsesc? cum le voi găsi toate? cum mă vor primi în mijlocul lor? îşi vor mai fi aducând aminte de mine? voi-vor ori nu să mă cunoască? mai pot ori nu, după toate pe câte le-am pățit şi le ştiu, să trăiesc împreună cu dânşii?!"

O, mulți vor fi crezând că mare şi sfanră bucurie este sâ vezi, după îndelungată înstrăinare, pământul în care zac oasele părinților tăi: durere tără de margini este, şi Manea ar fi voit să-şi urmeze drumul numai el singur, ca nimeni să nu fie mărturie durerii lui.

$i totuşi... îi era ruşine că n-a îndrăznit să ieie şi pe Bassa cu dânsul, dimpreună cu toți însoțitorii lor, cărora le făgăduise

de atâte ori adăpost în mijlocul fraților săi: cum ar fî putut să se lepede şi de puținii care mai rămăsesârâ cu dânsul?

Au plecat în răvarsatul zorilor de zi împreună şi şi-au unnat drumul chiar mai tăcuți decât pân-aci.

Pretutindeni în drumul lor păşteau, cum spusese bâietauul, turme de oi, cirezi de vite şi herghelii de cai, dealurile erau pline dc vii si de livezi, pe la poalele lor se-ntindeau multe ogoare proaspete, iar pe coaste, printre casele risipite, se ridica pe ici, pe colo câte una mai mare, cu cerdac înstâlpit, ca prin împregiurimile Constantinopolului.

- Nu! — zicea Manea - pe aici nu sunt munteni. Nu sunt, zicea iar şi înainta ferindu-se ca să nu întâlnească pc nimeni.

A trecut în cele din urmă Buzăul şi-a ajuns la locuri prin care parcă mai trecuse» Se visa oarecum pe sine însuşi în tinerețele lui ia acele locuri, îi vedea pe oamenii de atunci, îşi reamintea stările sufleteşti pe care le-a avut atunci, şi tot mai mult îl cuprindea înduioşarea.

- Nu! - zicea însă şi acum - nici aici nu sunt munteni.

Deodată, la o cotitură, în gura unei văi, ei deterâ pe neaşteptate peste o fată tânără, frumoasă, voinică şi curat îmbrăcata, care se-ntorcea de la izvor cu furca-n brâu, răsucind cu mâna-ntinsă firul de pe fus şi ducând în cap ulciorul plin,

însoțitorii lui Manea-şi opriră caii, ca sâ privească mai în rignâ şi fata, şi cătrința aleasă-n fețe, şi altițele frumos înflorite, în care strălucea firul atins de razele soarelui,

- Noroc bun, fată! - îi zise Manca - şi să-ți fie şi ție de bine că mi-ai ieşit cu plin în cale. Dar firul din altițe de unde-1 aveți voi?

Fata se uită cu ochi mari la fețele străine şi la portul străin, tot cel persienesc şi acum.

- Ni-I aduceți voi, negoțătorii veniți din țări depărtate, răspunse ea.

Manea vorbea cu Bassa de obicei în limba lui, pe care dânsa o-nvățase încă de mică copilă; cu totul altfel suna însâ limba aceasta pe buzele fetei, şi el ar mai fi stat bucuros de vorbă cu ea. Speriat însă de „negoțătorii veniți din țări depărtate", el îşi urmă drumul.

După câtva timp deterâ peste o herghelie de cai, iepe şi cârlani, care păşteau sub paza câtorva băieți cu fețele spălăcite şi cu pletele câlțoase, fără îndoială sârbi.

Era foarte lung timpul de când Manea nu mai vorbise sârbeşte şi un sâmțământ de strâmtoare-1 cuprinse când îşi dete seamă că-n limba lor are să le vorbească băieților.

- Buna ziua, băieților! le zise el. Frumoase iepe şi frumoşi cârlani. A cui e herghelia?

Băieții se uitară când unul la altul, când la străinii care-n gândul lor puteau să fie primejdioşi.

- Tot ale grecului din Bucov, răspunse unul dintre dânşii.

Manea-i înțelegea vorbele şi stetea cu toate aceste nedumerit. îi era parcă se-năbuşe.

„Care va să zică pe aici erau şi greci, care țineau herghelii de cai! Fără îndoială aceştia aduceau şi firul şi ale lor erau casele cu cerdac!"

- Ale grecului?! grăi dânsul. Dar grecii când au venit şi cum s-au aşezat aici?

- N-au venit şi nu s-au aşezat - răspunse sârbul - dar îi plătesc județului ca să pască cirezi de vite şi herghelii de cai.

- Cum?! strigă Manea, ridicându-se încet în scări. Bălanul de Ia Bucov ia plată de la greci ca să le deie voie de a-şi paşte cirezile şi hergheliile?!

El le-nțelegea acum toate, Ie vedea, parcă, cu ochii până-n cele mai mici amănunte, şi o îndârjire fioroasă îl cuprinse.

- Nu cumva - maî întrebă el - sunt şi evrei pe aici?

- Ba sunt destui, răspunse sârbuh

Manea-şi înteți calul: îi era greu afară din cale gândul că însoțitorii lui le văd şi ei toate,

-. A! grăi peste câtva timp. Aceeaşi lume şi aceiaşi oameni şi aici ca pretutindeni! De ce nu vin iar cetele de prădători, ca să mâne turmele de oî şi cirezile de vite şi hergheliile de cai, să calce lanurile, să bătucească iarba-n copitele cailor, să deie foc la toate, sâ lase pustiu în urma lor, să-i stârpească pe cei lacomi şi pe cei rămaşi sâ-i alunge departe spre văile strâmte şi sterpe?! închideți-vă, prietenilor, ochii - urmă el mai încet - ca să nu vedeți cele ce se desfăşură împregiurul vostru, şi nu vă mai aduceți aminte de cele ce vi-am spus despre țara mea şi despre frații mei. Minciuni sunt toate! strigă. Iubirea nesățioasă m-a făcut să-î socotesc pe frații mei mai buni decât alți oameni! Şi dânşii Ie pângăresc toate. în zadar s-a ivit Hristos pe pământ, în zadar a ostănit ca sâ-i lumineze pe orbi, în zadar a pătimit, căci oamenii se despoaie unii pe alții şi azi ca totdeauna, şi aici ca pretutindeni, ca sâ poată trăi în desfrâu, şi se duşmănesc si se sfâşie mai rău decât fiarele!

Deodată el strânse frâul, şi calul se opri ca fulgerat.

Trecând pe la o cotitură, se ivi în fața lui şirul de colți ai Bucegilor.

Manea-şi acoperi fața cu amândouă manile şi începu să plângă pe-năbuşite.

- Ce e?!... ce s-a-ntâmplat?! îl întrebară însoțitorii, tăcând cerc împregiurul lui.

- Iată colo - grăi dânsul, arătând spre culmile depărtate - vedeți munții aceia: acolo, în poienele lor, e raiul despre care

v-am vorbit de atâtea ori, acolo mi-am petrecut zilele copilăriei» de acolo m-am coborât cu părinții mei, la poalele lor zac oasele lor, acolo, unde nu pătrunde răutatea, sunt ei, toți cei ce n-au fost prigoniți, ca mine, de o tainică şi nemiloasă soartă.

El se-ntoarse muiat spre Nubar, lui cel mai apropiat dintre însoțitorii săi.

- De aici înainte - urmă încet - aveți milă de mine şi lăsați-mă să-mi urmez numai eu singur drumul.

Nubar se uită lung şi cuprins de nelinişte la eh

II vedea şi nu-1 mai cunoştea: era cu firea schimbată, ieşit din fire, smintit, parcă, era.

— Să te lăsăm, zici, singur, grăi dânsul stăpânindu-şi glasul. Cum să te lăsăm? Să rămânem aici unde ne aflăm? Sâ ne-ntoarcem înapoi? Să ne ducem undeva şi să te aşteptăm, ori să nu te mai aşteptăm? Nu-ți dai, pare-mi-se, seamă despre ceea ce zici! Ne-ai adus cu tine, şi fără de tine suntem ca căzuți din cer: nu ştim unde ne aflăm, nu ne cunoaşte nimeni, şi cu nimeni nu putem sâ ne-nțelegem.

Manea sterea-n fața lui strivit de sâmțământul grelei răspunderi pe care o luase asupra sa.

Ajuns acum la frații lui, el îi socotea pe soții săi de suferințe drept nişte străini de care se ruşina, şi nu mai era-n stare să-nțeleagă cum a putut el să aibă îndrăzneala de a le făgădui pribegilor adăpost şi ocrotire în mijlocul fraților săi, cu care atât de mult se lăudase.

- Dar - zise el - nu mai sunt - după toate semnele - frații mei precum i-am lăsat şi precum îi ştiți din spusele mele: prea mare mi-ar fi durerea dacă v-ari încredința şi voi, alăturea cu mine, despre stricăciunea Ia care par a fi ajuns»

— Dacă aşa crezi - întâmpină Nubar — atunci nu-ți mai urma nici tu drumul, ci să ne întoarcem cu toții înapoi, unde

putem să ne petrecem nesupărați de nimeni viața. De ce să mai adaugi la şi altfel multele şi marile dureri ale vieții tale?!

Manea dete încet din cap.

- Vorbeşti într-aiurea, Nubar! grăi dânsul. Să mă mai întorc eu, care-am alergat prin lumea largă purtând făclia adevărului?! Să mă depărtez când văd că frații mei se perd în întunecime?! Haide! strigă şi-i dete pinteni calului.

Iar îi erau toate uşoare şi plăcute; după clipa de-nduioşare, iar i s-a-nseninat sufletul.

Până la Cricov şi de acolo până la Măneşti ei s-au dus într-o goană, căci soarele era pe scăpărate şi Manea ținea ca noaptea să nu-I prindă pe drum.

De nenumărate ori se cutremurase gândmdu-se cum va săruta pământul după ce va fi sosit, în sfârşit, acasă, cum va îmbrățişa pe oamenii ce-i vor ieşi-n cale, cum va cădea în genunchi sub zidurile reci ale Măneştilor, cum va alerga de-a lungul văilor până-n poienele munților. Abia săvârşindu-şi faptele se cunoaşte însă omul pe sine însuşi.

Multe se schimbasâră-n trecerea lungului timp de când plecase, dar munții, dealurile şi văile, păraiele şi râurile, coastele şi câmpiile erau tot ca mai nainte, şi el se sâmțea parcă abia mai deunăzi ar fi plecat, se bucura de ceea ce vede şi căuta cu un fel de nesațiu schimbările ce se făcusăra în micile amănunte.

Liniştit a rămas şi-n clipa când s-au ivit în preajma vederii lui zidurile Măneştilor, unde de mult se-ncuibasără liliecii şi bufnițele, ciorile şi hereții.

Era pe-nsărate. Din sus de ruinele cetății se înălțau fumurile din sat, iar la o parre se vedea o mare casă împrejmuită cu ziduri de peatră.

Manea iar se sâmri parcă se aflâ-n fața unei mari primejdii.

„Acolo - îşi zise - va fî stând Cornea> dacă mai trăieşte/'
Şi de ce adecă să nu mai trăiască?!

Vitele se-ntorceau din toate părţile spre sat, şi Manea se opri, ca să aştepte pe un flăcău care venea călare, ducând de căpăstru alţi doi cai.

- Bun găsit, nepoate! îî zise. Cine sade acolo, în casa cea mare?

- Acolo e curtea judeţului, răspunse flăcăul, urmându-şi drumul.

- Şi cine e judeţul acela care are curte ca domnii?

- Cine să fie?! Cornea — răspunse flăcăul, uitându-se peste umăr înapoi - dar nu s-a întors încă.

- De unde nu s-a întors? îl întrebă iar.

- Bine — grăi flăcăul, mirat că i se mai pune asemenea întrebare - iarna stă Ea Târgovişte şi numai de seceriş se-ntoarce, după seceriş iar pleacă, şi numai de culesul viilor mai vine.

- Bun de tot! grăi Manea zâmbind cu ştiuta lui răutate. Numai de culesul viilor se mai întoarce. Dar tor va fi srând cineva acolo, ca să-i ţie locul.

- E - răspunse flăcăul - vătavul de curte, cu rândaşii.

- Ce sunt rândaşii aceia?

Flăcăul se opri şi iar se uită înapoi.

îi părea lucru de tot ciudat un om care nu ştie ce sunt rândaşii de curte.

- Sunt - grăi dânsul - vecinii, care lucrează cu rândul» fiecare câte o săptămână ori mai mult, după cum c zorul muncii,

- Bună şi asta! zise iar Manea. Vom fi putând să mânem peste noapte acolo la curte.

Flăcăul se uită mai cu dinadins la el şi la însoţitorii lui.

- De! îi răspunse. Se poate. Mai ştiu şi eu?! Dacă nu vei fi cumva vreun evreu, adăugă trăgând cu ochiul la nasul lui cel purtat şi acum în vânt.

Părintele Manea nu-şi putu stăpâni râsul.

p. evrei adecă nu vrea să-i primească? zise el.

- Dacă e grec! întâmpină flăcăul.

-r Cum?! strigă Manea. Cornea are vătav de curte un grec?!

- Se-nţelege - urmă flăcăul - iar grecul şi evreul sunt fraţi de cruce, dar nu-ncap unul de altul nici în căldarea din iad, aşa zice moş Burete.

Părintele Manea tresări ca cuprins de spaimă.

- Ce?... bătrânul Burete tot mai trăieşte?!

- Cum să nu trăiască dacă ni-1 face pe preot[ul]?! întâmpină flăcăul.

- Cum vi-I face pc prcotful]?!

- Se vede că nu ştii că preotul nostru s-a prăpădit, grăi flăcăul acum de tot vorbăreţ. Zice că l-au luat bulgarii cu dânşii. L-au rot aşteptat oamenii să se-ntoarcâ, şî aşteptându-1, ne face moş Burete rugăciunile, cum Ie-a-nvăţat pe de rost de la preot.

Părintele Manea asculta din ce în ce mai buiguit.

- Apoi - urmă flăcăul - am aşteptat să crească băiatul preotului, ca să-1 avem, cum e rânduit, preot în locul tatălui său, dar, uite, n-a voit pân-acum şi tot moş Burete ni-1 face pe preot[ul].

- Dar preuteasa? - întrebă părintele Manea cu glasul înăbuşit - s-a-nrors şi ea? Unde se află?

-Asta - grăi flăcăul - nu pot s-o ştiu, numai moş Burete ar putea să ţi-o spună.

- Să mergem, nepoate, la moş Burete, grăi Manea grăbit; întorcându-se apoi spre soţii săi, dintre care unul, armean -

vorbea greceşte - îi îndruma să se ducă la curte şi să-1 aştepte acolo.

- Mai iute, nepoate! strigă iar înteţindu-şi calul, ca să ajungă cât mai curând la moş Burete.

PARTEA A CINCEA

I

REVEDEREA

Un om a făcut Dumnezeu, şi pe acesta îl găsim pretutindeni şi în toate timpurile,-azi şi aici în firea lui cea adevărată, iar mâne şi colo mai mult ori mai puţin prefăcut şi stricat, şi întocmai precum fiinţa cea adevărată aceeaşi rămâne, în acelaşi fel se dezvăluie şi stricăciunea.

Trăit atâta timp în cuibarele de stricăciune omeneasca, Manea nu mai avea nevoie să scruteze: din puţinele pe care le aflase le ştia toate. Aici, ca la Bizanţ ori la Bagdad, trăiau oamenii numai cu trupul şi, perzând o dată sâmţământul de dignitate omenească, nu se mai ruşinau a-şi da de gol slăbiciunile şi erau în stare să mintă, să se înşele unii pe alţii, să se despoaie între dânşii, să fure, să schîngiuiască, să omoare fără ca să-şi mai deie seamă că se-njosesc înşişi pe sine făcându-lc ori suferindu-le aceste.

Tocmai de aceea nu mânia, ci jalea adâncâ-i cuprinsese sufletul în timpul înaintării lui spre casa lui Moş Burete, care se afla tot unde o ştîa dânsul, la loc mai ridicat, spre marginea despre munte a satului.

Bătrânul, cel maî tânăr dintre feciorii lui, unul dintre ginerii şi trei dintre nepoţii lui îşi aveau casele clădite din groşi în

aceeaşi vatră. Bătătura largă era plină de femei şi de copii, care făceau pregătirile de noapte, mulgând ici o vacă, iar colo o capră, hrănind purceii ori mânând gâştele la coteţ, în vreme ce moşneagul cu barba lungă şi cu sprâncenele crescute peste gene şedea pc prispa casei bucurându-se dc voioşia iubiţilor săi.

Era pe la asfinţite şi rru-ncepuse încă a se întuneca; el însă, deşi destul den putere încă, nu putea să vadă când preotul a descălecat şi şi-a legat calul de gard, căci îi slăbise de tot lumina ochilor. Ceilalţi însă rămasără, când îl văzură, nemişcaţi, apoi, după ce el înainta spre bătrân, se porniră toţi din toate părţile şi făcură, oprindu-sc sfiicioşî la oarecare depărtare, roată împregiurul lor.

Abia acum îşi dete şi moşneagul seamă că se apropie cineva şi-şi îndreptă ochii ponevoşi spre portiţă.

- Binecuvântat să fie numele Domnului! - grăi preotul oprindu-se-n fata lui-şi mare mulţumită îi dau că mi-a lăsat» Burete, bucuria de a te găsi încă viu!

- Ce-am auzit?! zise moşneagul rîdicându-sc încer şi cu anevoia. Da, în aievea mi-a sunat în urechi glasul pe care în atâte rânduri l-am ascultat rostind rugăciunea, urmă întinzându-şi manile tremurătoare, ca sâ-1 caute şi sâ-1 pipăie. Tu eşti! zise iar şi-i luă mâna ca s-o sărute. Mare e Domnul! Stăi puţin, ca sâ mă maî liniştesc... Care va să zică tot te-ai întors?! Stăi, c-am îmbătrânit, sunt bătrân şi neputincios.,, mî-e greu să-mi stăpânesc firea şi mă biruie piânsuL. Să mă mai liniştesc...

Părintele Manea avea şi el nevoie de a se mai linişti, şria şi el că omul are să-şi stăpânească în toate împregiurările firea, dar grăbise prea tare şi-şi perdusc sărita.

- Să-mi spui, Burete, - grăi dânsul - preuteasă Ana, soţia mea, ce s-a făcut, unde se află?

Burete, bătrânul, şi ai săi se uitară speriaţi unii la alţii şi-şi întoarsără capetele, ca preotul să nu le vadă lacrănule năvălite-n ochi.

- Mai stăi puţin, ca să te linişteşti - grăi Burete — , căci mulţi sunt anii ce s-au scurs de când ai plecat, multe s-au petrecut şi-un bătrân ca mine trebuie sâ-şi adune gândurile mai nainte de a da răspuns la asemenea-ntrebare. De dânsa mâ-ntrebi? Da, asta e cea dântâi. Pe dânsa ai, înainte de toate, s-o cauţi, căci mai mult îi este omului soţia decât părinţii, ba chiar şi decât copiii săi — aşa ne-ai învăţat tu- îşi purta, când s-a-ntors, copilul în braţe, iar azi el e om în toată firea, e om, părinte, şi multe au trebuit sâ se petreacă până ce din copil s-a făcut om, O sa le afli toate, încetul cu încetul, una câte una...

- Unde e? stărui Manea.

- I,a Târgovişte -răspunse bătrânul liniştit - , la vărul său, domnul, care şM are cel mai de aproape.

- Nu el, ci ea unde este? stărui iar Manea.

Burete rămase câtva timp strâmtorat. Ţinea sâ-1 abată, dar nu cra-n stare să nu-i deie răspuns hotărât.

- Nu ştiu, răspunse el scurt, I s-a perdut urma»

- I s-a perdut urma?! zise părintele Manea vorbind ca-ntr-aiurca. 5» nu dă nimeni cu socoteală unde se va fi dus?

- Cu socoteala ~ grai bătrânul rostind vorbele apăsat - vor fi dând mulţh Crede cel ce nu ştie ceea ce se potriveşte cu felul lut de a fi, şi multe se cred când nimeni nu ştie nimic.

Manea începu sâ râdă ca omul căruia după multă alergătură i se-nfundă drumnh

- Da!... feră-ndoialâ, grăi dânsul, vorbind aşa, pentru sine. Văduvă şi preuteasă, are să-şi petreacă viaţa singură şi neştiută de nimeni. Unde e însă, unde?

Faţa bătrânului *sc* lumină.

- Orişiunde - grăi dânsul - dacă i-am perdut noi urma, o ştie dânsa pe a noastră, şi e desrul să afle că te-ai întors ca sâ iasă la iveală. Ai răbdare şi stai acum cu noi - urmă voind iar sâ-i abată gândurile- > căci multe ai sâ afli de la noi şi minunate lucruri vei fi ştiind sâ ne spui.

Era-nțelept Burete: nu e, în adevăr, pentru omul umblat prin lume nimic mai adimenitor decât să spună ceea ce a văzut şi a înțeles.

Până târziu după miezul nopții ei au stat, şezând la lumina lunei acum pline, pe prispa casei vechi de vorbă.

Se minunau ei de cele spuse de dânsul şi steteau uimiți de-nțelepciunca lui, dar nu mai puțin se minuna şi el de cele ce-i spuneau dânşii şi de bunuhsâmț al lor.

Cu deosebire vîu a fost atins când a aflat câ atât sârbii, cât şi bulgarii au primit sfântul botez şi au biserici, în care preoții le citesc din cărți scrise în limba lor.

- în limba lor?! strigă el. Nu pe greceşte? Aceia dintre voi care ştiu sârbe$te înțeleg cele citite?

- Da, părinte, răspunseră deodată feciorul lui Burete şi doi dintre nepoții Iui. Nu e vorbă pe care n-o înțelegem.

- Mare minune! exclamă preotuh Mult aş ține sâ văd asemenea carte. Cunosc scrierea grecească, pe cea arabă, pe cea armenească, pc cea evreiască şi pe cea persană, am văzut cărți de ale inzilor, dar e peste putință ca cu semnele vreuneia din aceste să scrii sârbeasca pe care o ştiu. I **A U** Dumnezeu însâ toate îi sunt cu putință când vrea să-i lumineze pe oameni şi sâ-i îndrumezespre bine. Să ştiți-urmă plin de-nsufletire - câ am intrar acum în veacul iubirii şi al păcii.

- O fi, părinte, — răspunse moşneagul, jignit de avântul lui — dar pân-acum semnele s-au arătat maî mult a vrajbă, şi multe turburări au făcut popii de când au venit la noi.

- Cum aceasta? întrebă Manea.

- Să vezi, urmă bătrânuh Au venit şi preoți de la apus, şi pe aceştia nu voia să-i suferă părintele Clement.

- Clement?! îl întrerupse Manea. Şi aici a pătruns vrajba? Dacă e acel Clement pe care-l ştiu eu, e om pătimaş şi fără măsura, şi trebuia să fie vrajbă. Dar voi în care parte v-ati dat?

- Noi, părinte, stăruim în ale noastre, îî răspunse Burete. Se pornise o dată spre apuseni, dar preuteasa a venit, când s-a-ntors, însoțită de popi rânduiți de Clement, şi, ascultând glasul ei, i-am primit pe aceştia.

- Care va să zică şi vouă vi se citeşte tot ca sârbilor? îl întrerupse iar preotul.

- Nu, părinte, îi răspunse bătrânul. După ce dânsa a plecat, ne-am desfăcut dc sârbi.

Părintele Marțea tresari înviorat.

- Nu mai îneape-ndoială ca preuteasa a plecat cu preoții, ca să sc-ntoarca iar la mănăstire, grăi dânsul.

- Se poate, întâmpină bătrânul. Noi însă numai după plecarea ei ne-am desfăcut. Se va fi potrivind - urmă el - legea lor pentru sârbi şi pentru bulgari; noi însă nu putem să ne punem în rând cu aceştia, căci după întocmirile lor viața creştinească nu e cu putință. Aceia dintre noi care, lăpădându-se de rânduielile părinților, se duc la bisericile lor s-au stricat de nu mai pot sâ fie socotiți frați ai noştri.

- Mai răi decât păgânii! adaugă feciorul.

Preotul sc uită cu mâhnire când la unul, când la altul.

- Mare păcat ați făcut grăind asemenea vorbe! întâmpină el. Frați suntem şi rămânem în toate împregiurările cu roții, şi ei nu s-au stricat pentru că umblă la bisericile lor, ci s-au lăpădat pentru că erau porniți spre stricăciune si se duc la biserică fiindcă tot mai au oarecare ruşine pe care vor s-o

ascundă- După ce vor fi perdut toată ruşinea, nu se mai duc la biserică. Bună e - urma el - dreaptă şi aşezată de Domnul şi la răsărit, si la apus legea, pretutindeni aceeaşi şi deopotrivă sfântă, şi e fericit acela care i se supune cu toată râvna şi cu inima curată. Răutatea nu e în lege, ci-n oamenii ispitiţi de patimi, care nesocotesc legea, o schilodesc ori o calcă. Nu pentru că le sunt deosebite părerile se-nvrâjbesc, ci, învrâjbindu-se, îşi potriveşte fiecare părerea cu gândul râu de care e stăpânit. Nu e, Burete, între rânduielile părinţilor noştri nici una pe care fie la răsărit, fie la apus o opreşte legea: bune sunt ale noastre pentru toţi, şi nu cere nimeni să ne lepădăm de ele, ci numai sâ nu stăruim prea mult asupra lor. Ceea ce îi mână pe dânşii la luptă nu sunt credinţele, ci fie nesaţtul, fie mândria, deşertăciunea ori setea de mărire lumească, şi preoţii lor iartă o mulţime de păcate ori le trec cu vederea, ca să-i atragă pe oamenii porniţi spre rele în partea lor. Nu cercetaţi, dar, ce cred, ci daţi-vâ seamă despre faptele lor şi o să vă încredinţaţi că sunt şi între dânşii mulţi oameni vrednici de a fi socotiţi în rândul sfinţilor.

Bătrânul rămase câtva timp cuprins de o dureroasă nedumiri re.

- A m putea dar-zise el în cele din urmă - să ne unim cu dânşii?

Manea dete din cap.

Mare era mângâierea Iui de a sc fi încredinţat că fraţii lui stăruie cu toată hotărârea în ale lor, şi, stând de vorbă cu Burete şi cu casnicii lui, fusese cuprins de sâmţământul câ toate sunt cum le-a lăsat.

- Dac-am avea — zise el — cuvinte s-o facem aceasta şi nu ne-am dezbina făcând-o, am putea să ne unim. Câtă vreme ne suntem însă nouă înşine destul, n-avem nevoie de razămul nimănui. Mai presus de alţii nu ni se cuvine a ne socoti, dar — urmă el ridicând glasul - eu am cutrierat lumea, le-am văzut si le ştiu toate şi vă spun cu toată râvna că nu sunt nicăiri pe faţa pământului rânduieli mai înţelepte decât cele rămase de la părinţii noştri, şi, păzând cu sfinţenie rânduielile aceste, neamul nostru va creşte şi va înflori.

Burete, fiul lui, ginerele şi nepoţii lui îşi ridicară cu mândrie capetele.

EI le spuse apoi cum, pretutindeni pe unde a trecut, cei cu inima curată şi cu mintea deschisă s-au adunat împregiurul lui şi cum nu vine singur, ci însoţit de peste trei mii de călăreţi.

-Tot creştini deprinşi a trăi după rânduiala dată de mine - adăugă - , oameni luaţi pe ales din cele mai deosebite neamuri, care însă, înfrăţiţi odată sufleteşte, se iubesc între dânşii ca fiind din aceeaşi mumă.

Burete şi ai săi iar se uitară nedumiriţi unui la altul.

- Şi cam ce rost o să aibă oamenii aceştia la noi?! întrebă moşneagul.

- O să-şi întemeieze casele cu fete de ale noastre - răspunse preotul - şi-o să fie păzitori nenduplecaţi ai rânduielilor rămase din bătrâni. Dintre ai noştri e cel ce cu vreuna dinrre fetele noastre s-a însoţit»

- O să fie cam greu, părinte, întâmpină feciorul lui Burete.

- De ce să fie greu?! grăi preotul. Nu cumva carnea şi oasele sunt ceea ce-i apropie pe oameni şi-i leagă unii de alţii? Da, fără îndoială mai apropiaţi sunt şi mai uşor se înţeleg cei ce au crescut împreună, dar vrajba din necurăţia sufletească porneşte şi duşman îţi este şi fratele de sânge, ba chiar şi copilul născut dîn tine dacă rele îndemnuri îi întunecă mintea şi-i tocesc sâmţământul de dreptate.

O zicea părintele Manea aceasta fără ca să-şi deie seamă că o va şi sâmţi două zile-n urmă, după ce, sosit la Târgovişte, va fî ajuns să steie faţă-n faţa cu Radu, fiul său trecut acum de douăzeci şi opt de ani, şi cu Vladislav, pe care preoţii cărturari răuşisără a-l căsători cu Anastasia, frumoasa fiică a unuia dintre curtenii lui Ijeon VI.

- Nu e aceasta, grăi bătrânul. Ce-i drept, străinii până acum numai rele ne-au adus, şi nimeni dintre ai noşrri nu-i vede cu ochi buni. Chiar si dac-am trece însă peste aceasta, mi-c teamă că n-o să-i mai primească pe cei trei mii.

- Cine n-o să-i mai primească? întrebă Manea,

- Să vezi, urmă bătrânul. Nu mai e cum a fost odinioară. Judeţîi s-au făcut stăpâni pe tot pământul, şi fără de voia lor nu mai poate nimeni să pască, nici să tragă brazdă ori sâ sădească.

- Prea bine! grăi preotul. Aşa trebuie sâ fie! Vraişte nu poate să steie tara: cineva trebuie s-o chivernisească.

- N-o chiverniseşte, părinte, - întâmpină feciorul lui Burete-, ci o stăpâneşte. Cele mai bune păsuiri şi cele mai mănoase locuri de arături Ie iau grecii şi evreii veniţi de peste Dunăre, iar nouă nc lasă numai ceea ce rămâne de la dânşii.

- Asta nu se poate! strigă Manea, perzându-şi răbdarea.

- Se face, părinte, răspunse ginerele lui Burete. Ne iau şi nouă zeciuiala din toate, întocmai ca sârbilor.

- Bine fac! grăi iar preotul. Iau ceea ce Ii se cuvine pentru ostăneala chivernisirii, dar stăpân e numai fiecare pe bucata pe care a curăţit-o de mărăcini şi de buruieni şi o munceşte-n sudoarea feţei lui. Ei, care nu muncesc, nu pot să aibă stăpânire.

- Au! răspunsără amândoi într-un glas.

- Iau de la mine bucata pe care a muncit-o tata, dac-0 cere grecul-urmă feciorul lui Burete-şi dacă vreau **s**-o **duc** bine, o muncesc alăturea cu vecinul tot cu pentru dânsul.

Manea se uita strâmrorat la dânşii.

Ştia că aşa e pretutindeni prin împărăţia romeilon îi era însă peste putinţă să creadă că în timp atât de scurt s-au schimbat aşezămintele râmase din bătrâni,

— Bine! - grăi dânsul — dar cetele voastre de călăreţi ce păzesc?

Bătrânul dete din cap.

— Cine-şi **mai** dă azi feciorul în ceată?! zise el. Nişte derbedei, care umblă toată noaptea beţi, strică casele oamenilor şi **dau** jaf în ziua mare. Numai adunătură luată-n sâmbrie **mai** e la curtea domnului şi pe la judeţi.

- Rău aţi ajuns! - grăi părintele Manca, cuprins de adâncă durere - şi dacă-i aşa, preoţii voştri nu mai sunt vrednici de darul pe care l-au moştenit de la părinţii lor.

Nu! el nu putea să trăiască în mijlocul acestor oameni ajunşi deopotrivă cu **cei** de la Bizanţ ori de la Bagdad. Un Mir Benah ar fi Trebuit să se ivească în mijlocul lor ori un Safiar, ca să-i zguduie şi să-i deştepte din amorţeala în care se aflau.

„înapoi! Ia Bassa! Acolo ai să petreci zilele ce-ti rnai răinânr îi venea să-şi zică.

El trebuia, cu toate aceste, sâ meargă înainte, ca să-şi vadă fiul şî s-o găsească pe Ana. Dorinţa aceasta le covârşea toate într'-însul.

Zbâtându-se astfel, **el** nu putea să se mişte din loc. Trebuia să se liniştească **mai** nainte de a-şi urma drumul, şi ziua următoare a stat tot cu bătrânul Burete şi cu ai lui.

„**Şi** dacă lucrurile nu stau asa, **cum mi** le închipuiesc eu după spusele lor?!*' îşi zise el în cele dîn urină.

II

TATĂ ŞI FIU

S-a dus vestea câ părintele Manea, soțul Anei şi tatăl lui Radu, s-a-ntors în fruntea unei oştiri de mai multe mii de călăreți adunați de prin țări depărtate, şi, dusă din gurâ-n gură, vestea aceasta s-a potrivit, ca toate veştile, cu gândul celor ce o purtau.

Unii dedeau cu socoteală că sunt multe miile şi că el are să-i alunge pe preoții cărturari, şi pe grecii veniți cu dânşii şi să aşeze iar lucrurile cum au fosr mai nainte.

Alții o credeau aceasta.

Mulțimea cea mare ştia hotărât că aşa are să fie, şî toți şi-au ridicat capetele când au aflat că el a zis că nu sunt nicăiri pe fața pământului rânduieli atât dc-nțcfcpcc ca cele rămase din bătrâni.

Astfel iau în gândul mulțimii totdeauna ființă dorințele unora şi temerile altora, şi în vreme cc Manea călărea singur, liniştit şi nebăgat de nimeni în scamă spre curtea domnească, cei doritori de schimbări alergau în toate părțile şi strigau în gura mare c-a sosit oara mântuirii, iar cei cuprinşi de temeri umblau tiptil şi se adunau în taină, ca să chibzuiaseă măsurile de apărare.

Cu deosebire zeloase erau femeile, care, pornite din fire a-şi apăra vetrele păzind obiceiurile vechî, ştiau că părintele Manea n-o sâ-i ierte nici pe soții fățarnicului Serafim, nici pe mişeii care stricaseră mințile fiului său.

Nicăiri însă mişcarea nu era atât de viuă ca la curtea domnească, unde-n toată clipa soseau ştiri nouă, şi cel ce mai ales îi nelinişiea pe curteni era Cornea, care, ştiindu-1 pe cumnatul său om pornit, nu se-ndoia că e-n stare să le facă toate val-vârtej şi stăruia ca domnul să se pregătească de plecare.

Au rămas dar zăpăciți cu toții când au aflat câ părintele Manea, după toată înfățişarea lui un om foarte blajin, a sosit singur şî cere să dea față cu domnul şi să-şi vadă feciorul, dacă sc poate-

Unul singur dintre curtenii lui Vladislav nu era zăpăcit: Radu.

Când i s-a spus întâia oară că tatăl său s-a întors, el n-a crezut, iar în urmă, când a început să creadă, a fost cuprins de un sâmțământ de strâmtorare dureroasă, li venea parcă să fugă, ca sâ nu fie mărturie durerii de care va fi cuprins nenorocitul lui necunoscut şi sâ se ascundă, ca să nu fie nevoit a-şi schimba felul de viețuire.

Aceasta n-a ținut însă. Când a văzut neliniştea de care erau cuprinşi ceilalți, el iar a început să râdă şi nu s-a putut stăpâni sâ nu scape vorba: „Nu de el vă speriați voi, ci de lumea pe care v-ați ridicat-o-n cap**.

După cum şi-1 aducea el aminte din spusele mamei sale, tatăl său era un om de o fire duioasă, care erede-n bine, pe care orişicine poate să-1 amăgească şi de care nimeni n-are să se teamă.

Maî vârtos a râs dar când a văzut zăpăceala, şi abia în clipa când, dimpreună cu Cornea şi cu domnul, a trecut pragul sălii în care-i aştepta nouhvenit, l-a cuprins iar sâmțământul de strâmtorare dureroasă.

Manea, slab, cu pelița obrajilor întinsă, cu ochii ageri, cu fruntea lată, cu părul încă nencărunțit şî cu nasul tot cam în vânt, stetea nemişcat şi stăpân pe sine în fața lor.

De nenumărate ori în viața lui cea lungă îşi dăduse seamă că părinte nu e cel ce a născut pe copil, ci cel ce l-a crescut, şi

străin era şi el penrru fiul său, şi acesta pentru dânsul. Acum însă, când îl văzu, el fu cuprins de fiori. O vedea în aievea pe Ana, vedea zâmbetul ei fărmecător, ochii ei numai pe jumătate deschişi, întreaga oglindire a sufletului ei curat, până chiar şi lui atât de scumpa ei răutate, sta însă neputincios în fața lui.

Din clipa în care întrase-n Târgovişte, el fusese cuprins de sâmțământul ca trece printre fiare sălbatice. Fețele străine, lui bine cunoscuta poleială bizantină, graba cu care umblau oamenii, privirile scrutătoare, toate-1 neliniştеau şi-1 făceau sâ fie cu multă băgare de seamă. Nu ştia că vestea întoarcerii lui sosise mai nainte decât dânsul şi turburase toate sufletele, dar, om trăit în lume, vedea că se pregăteşte ceva, şi mai ales după întrarea lui în curtea domneascâ-şi adunase toate puterile si le ținea încordate.

Radu se uita cu ochi mari Ia el: nu era deloc cum şi-1 gândise eh

- E prea mult deodată! grăi Manea cu glas limpede. E mare bucuria mea de a vedea pe fiecare îndeosebi, şi văzându-vâ pe ton rrei împreună, bucuria, întreită, mi se preface-n durere.

Radu tresări: auzindu-i glasul, se auzea parcă pe sine însuşi vorbind.

- Dacă durere-ar fi — răspunse Cornea eu oarecare asprime-, nu c pentru că ți s-a-ntreit bucuria, ci pentru că-naintea ta a sosit vestea că vii în fruntea unei oştiri, şi lumea, deprinsă de atâta timp cu pacea, e cuprinsă de spaimă.

Fața lui Manea se-nseninâ.

- Nu, Corne! zise el făcând un pas înainte. Am venit, precum vedeți, singur, ca să văd pe cei mie-n lumea aceasta mai apropiați, dar liniştea fraților mei nu sunt în stare s-o tulbur.

El se-ntoarse spre Vladislav.

- Alungă — îi zise - , deşi nu mă cunoşti încă, gândul acesta de la tine. Te-am purtat în brațele mele, şi, orişicare mi-ar fi gândurile, mă sâmt mângâiat văzându-te ajuns acum om deplin.

- Mi-a povestit adeseori mama - răspunse Vladislav măsurându-şi vorbele - cum, după acea noapte plină de groază, ai alergat, uitându-ți nenorocirea, ca să ne scapi pe noi, şî mă sâmt şi eu mângâiat că mi-e dat să-ți pot mulțumi.

Manea se-ntoarse cu un fel de nerăbdare spre Radu şi privi lung în fața lui.

- Tu eşti dar cel atâta rimp mie nenchipuit, îi zise încet şi cu glasul înăbuşit- O! nu poți să-ti dai seamă cum, revăzând pe muma ta în tine, întreaga ființă mi se întinereşte. înțeleg acum de ce iubirea părintească e neistovită şi sâmt că, orişice mi-ai face, nu voi putea niciodată să încetez a-ți voi din toată inima binele.

Radu iar ar fi voir să fugă, ca să scape de omul acesta, care, dându-i atât de mult, îi şi cerea mult şi-1 ținea legat, parcă, în lanțuri de fier. Singur voia şi neatârnat de nimeni să-şi petreacă viața.

- Toată iubirea e slăbiciune şi izvor de suferințe — grăi dânsul cu un fel de sfială nepotrivită cu firea lui - şi greu o să ne fie amândurora după ce, cunoscându-mă, nu mă vei găsi vrednic şi prin mine însumi de atâta.bunăvoință.

- Eşti! întâmpină tatăl. Mi-e destul c-ai grăit aceste vorbe ca să ştiu că eşti, nu fiindcă muma ta te-a născut, ci fiindcă mângâierea vieții ei a fost să scoată din tine om întru toate deopotrivă cu mine.

Abia acum se-nduioşă Radu.

- Da, grăi dansul. O dorea aceasta şi, iubindu-mă, îşi închipuia şi dânsa că te vede pe tine uitându-te la mine, căci eram copil, şi pe copil îl veti mare cum ţi-1 doreşti.

Părintele Manea se apropie de dânsul.

T Ce s-a făcut ea? Unde se află? îl întrebă, oarecum în taină.

Radu se aşteptase la întrebarea aceasta şi-şi potrivisc-n gândul lui şi răspunsul: acum însă i se răie glasul.

- Nu ştiu, răspunse el dându-se puţin înapoi. Ea însăşi a dorit ca nimeni sâ nu ştie, şi nu i se cuvine copilului să scruteze faptele părinţilor săi. Iată - urmă arătând cu inima încleştata spre Cornea - fratele ei, care poate să judece şi să-ţi spună ce va fî crezând de cuviinţă.

Manea se-ntoarse spre cumnatul său, care râmase cârva timp stând în chibzuiri.

- N-aş putea nici eu să-ţi spun decât ceea ce zice toată lumea, grăi el în cele din urmă.

- Si lumea ce zice? stărui Manea.

- Tot mai bine e sâ ţi-o spun eu decât s-o afli de.la alţii, răspunse Cornea; ea ni-a umplut tuturora obrajii de ruşine, luând prin ascuns fuga cu un mişel de călugăr.

Manea râmase cu răsuflarea oprită. Se-nvârteau, parcă, toate împregiurul lui şi-1 vedea alăturea cu fratele Anei pe Burete cel cruţător, care-i zicea: „Stăh să te mai linişteşti",

- Ceea ce tu. Corne, zici nu este adevărat, grăi el răsuflând o dată greu. Poate s-o zică şi s-o creadă lumea toată, dar voi, tu, fratele ei, tu, nepotul ei, şi tu, fitil ei, n-aveţi s-o credeţi şi n-ar trebui s-o spuneţi nici dac-aţi şti-o! Nu! urmă el înduioşat. Ana numai jertvă putea sâ fie. Aţi căzut voi atât de adânc încât nu mai sunteţi în stare sâ credeţi în putinţa stăruirii omului în căile vârtuţii şi vă uitaţi cu milă la mine, care n-o pun la îndoială şi stau în clipa aceasta cuprins de un singur gând: să

plec iar, să alerg prin lume şi să nu mâ opresc până ce nu voi fi dovedirea mint cei ce spun ceea ce tu ziseşi, Corne.

Radu Se cutremură, şi lacrămiled podidiră.

- O! preot adevărat, adevărat soţ, om străin în lumea aceasta - strigă el -> acum **înţeleg** de cc-mi zicea dânsa că i sc-ntunecâ soarele când **tu** te iveşti, luminos» în gândul ei! **lAiându**-î mânaşi o săruta de mai multe ori. Ani de xile de-a rândul am suferit nemângâiat de rumeni ocara lumii, urmă el apoi. Aş fi voit să plâng **51** nu puteam» nici **nu** credeam câ voi mai putea vreodată*

- Mi-e milă de voi! grăi părintele Manea uitându-sc-ndu-rărat la dânşii. Mi-e milă şi-mi plâng soarta. Părintele Titu maî trăieşte? Ce ace el? adăugă întorcându-se spre Vladislav. Nu vi-a spus el niciodată că purtarea de grijă pentru viaţa trupească nu e un drept, ci o nevoie grea, de care omul înţelept caută să scape pe nesâmţke?

- Un bătrân **ursuz** şi zănatic - răspunse domnul care a fost gata să se lepede de ai săi îndată ce nu i s-au făcut toate voile.

- Cum s-a lăpădat? întrebă Manea.

- S-a desfăcut de noi, îl lămuri Radu. A aşezat altă domnie la Arif, în Ixjvişte, la poalele Negoiuluh

Părintele Manea iar rămase cu răsuflarea oprită. I se luminau, parcă, deodată toate, şi el se dete un pas înapoi, ridică dreapta, trecu cu palma peste frunte şi-şi netezi apoi părul.

- A aşezat altă domnie?! grăi, vorbind ca-ntr-aiurea. Da, aşa e! Fratele meu nu mai mî-e frate, soţia mea nu mai mi-c soţie, copilul **meu** nu mai mi-e copil după ce s-a **abătut** din căile Domnului. Da! urmă ridicând glasuh Aşa e cum zice părintele Titu, lăsat-au părinţii noştri cu limbă de moarte şi-au rânduit ca sâ păstrăm neatinsă comoara moştenirii sufleteşti râmase de Ia dânşii şi să ne dăm silinţa de a face şi pe alţii părtaşi Ia ea,

iar în ziua când ispititori veniți despre meazăzi vor fi izbutit sâ strice inimile celor slabi de înger, noi, cei încă tari în credință, să ne părăsim vetrele ți să ne retragem iar în poienele luminoase, unde omul trăieşte mai mult cu sufletul decât cu trupul. N-am să turbur nici eu liniştea voastră! Rămâneți în pace! Luați pământul şi-i împărțiți stăpânirea: eu şi ai mei ne vom retrage la munte şi vom stărui în credința că stăpân nu poate să fie omul decât pe sine şi pe roadele muncii sale. Robiti-vă între voi: noi vom merge înainte, păzind cu sfințenie rânduiala rămasă din bătrâni şi, mereu tineri, vom creşte şi vom întineri neamul.

— De când trăiesc pe pământ — întâmpină Cornea - oamenii sc măsoară între ei şi cei mai destoinici se ridica deasupra, iar cei de rând rămân sub stăpânirea lor, şi nu ai tu să schimbi rostul lucrurilor.

— Lumea merge înainte — adăugă Radu — şi-şi desăvârşeşte mereu aşezămintele: nu e cu putință să trăim azi cum am trăit ieri.

— Nu în aşezăminte are să se facă desăvârşirea - îi răspunse Manea -, ci în om, iar omul e cu atât mai desăvârşit cu cât mai puțin atârnă, rămâind aşezămintele neschimbate, de împregiurările în care-şi petrece viața. Nu vei mai fi putând tu, care ai crescut în mijlocul lor, să te-ntorci, dar noi, care am stăruit, stăruim înainte. Dumnezeu să vă aibă-n paza sa şi să vă lumineze! striga el ridicând amândouă manile şi sc depărta liniştit ca-n clipa când dăduse față cu dânşii.

Cornea şi Vladislav se uitau zăpăciți, cum fusesără, unul la altul, iar Radu stetea cuprins de sâmțământul încă mai dureroasei strâmtorări.

„Ce fac şi ce nu fac?!" se-ntreba.

I se răscolise toată ființa.

Nesuferită îi era lumea în care trăia, dar nu putea să-i între-n minte gândul că are să-şi schimbe felul de a viețui, şi se cutremura dându-şi seama despre asprimea omului care îi era tată.

Nu! el nu putea să meargă cu tatăl său, dar nici aici nu mai avea nici un rost.

Ziua înrreagă a umblat zbătându-se aşa singur, dar se-ntunecase, şi el, perdut în gânduri, se uitase rsăzămat de o salcie pletoasă pe țărmurul lacului, în care nu se mai oglindea nici o stea.

Norii cuprinsesără încetul cu încetul tot cerul, vântul scutura din când în când în freamăt furtunatic copacii bătrâni şi trecea pe biciuite peste fața Iacului, pe care-1 lumina din timp în timp câte un fulger, şi rar de tot se auzea câte un tunet, venit, parcă, din altă lume.

El vedea numai lumina când mai viuă, când de tot slabă a fulgerelor şi măsura oglindirea ei în valurile mişcate şi tăria trăsnetelor, şi depărtările lor.

„Ce fac şi ce nu fac?!" se-ntreba iar şi iar.

Iar fulgera, şi întocmai precum lumina aceluiaşi fulger sc oglindea în aceeaşi clipă în toate apele întinse de ea, întrebarea „Ce fac şi cc nu fac?!" se punea în toate capetele la care străbătuse vestea despre hotărârea luată de părintele Manea.

Vladislav, județii, popii cărturari şî grecii veniți în coada lor răsuflați mai uşor după ce părintele Manea s-a-ntors la ai săi, cu hotărârea de a-i aduce, ca să treacă cu dânşii în poiene; iar au căzut însă pe gânduri când au văzut că pretutindeni prin văi şi de-a lungul podgoriilor babe rele de gură şi muieri răzvrătite umblă bezmetice şi-i îndeamnă pe oameni să-şî părăsească vetrele şi să meargă şi ei după trimisul lui Dumnezeu.

încă dc mult se vorbea prin înfundăturile din valea Ialomiței despre o sfântă, pe care ciobanii o vedeau câteodată stând în Vârful-cu-Dor si privind spre şesul depărtat. Acum ieşise vorbă că ea, scârbită de cele ce sc petrec în lume» îşi întoarce fața când vreun om se iveşte prin poiene şi sc depărtează ca o stafie spre Peatra-Arsă. Numai puțini, care au sufletul cu desăvârşire curat, pot să se apropie în taină de dânsa şi să-i aducă prinoasele lor, un săculeț de mei, o capră ori o bucată de îmbrăcăminte curată.

Când Manea a trecut, în sfârşit, cu cetele Buzăul, a mers vestea că în fruntea cetelor de călăreți vine, călare pe un armăsar cu nările umflate, o femeie înfăşurată-n mantie albă, înaltă, cu ochii plini de văpaie, cu fața aproape neagră şi cu părul vâlvoi — îngerul răzbunării nemiloase.

„Mergem! răsuna în toate părțile- Mergem şi noi!"

Când a sosit, în sfârşit, la Târgovişte vestea că oamenii se ridică de pe tei, dc pe colo, ca să-i iasă în cale luî Manea ori să plece de-a lungul văilor la deal, domnul era dîn ce în ce mai strâmtorat de popi şi de greci, căcî, fără de brațe muncitoare, stăpânirea pământului nu prețuieşte nimic.

- Rămâne pustie țara! strigau județii, începând sâ-şi sporească sâmbriaşîi, în vreme ce domnul a trimis solie grabnică la țarul Simeon, ca să ceară de la dânsul cete de bulgari.

- Cum?! strigă acum Radu. Nu cumva vă bate gândul sâ-i opriți pe cei ce vor să plece?! Nu! Pe trupurile lor nu puteți sâ vă faceți stăpâni- Nici chiar Dumnezeu el însuşi n-a voit să-1 lipsească pe om de putința de a face tot ceea ce vrea cu sine însuşi!

Ştia acum ce are să facă.

111

SCĂPAREA

Furtuna, viscol, vijelie, cutremur se ivesc adeseori deodată, pe neaşteptate, nâpraznic, dar totdeauna numai încetul cu încetul se pregătesc şi-n clipa deplinei încordări trebuie neapărat să izbucnească, cum toamna frunza desprinsă de ramură trebuie să cadă când e atinsă de vânt. Tot astfel, încetul cu încetul, se pregătesc şi-n viața omenească marile zguduiri, şi, pornite o dată inimile spre ele, sunt zadarnice opintirile de a le înlătura.

I se-ntunecase părintelui Manea viața, şi trist şi tăcut călărea în fruntea cetelor, iar i s-a-nveselit însâ inima când a văzut că oamenii vin Ia dânsul şi-1 roagă să-i socotească şi pe dânşii între ai săi.

Mai era încă viuă în inima fraților săi vârtutea străbună.

în curând însă el a-nceput sâ se neliniştească, căci veneau mereu alții şi iar alții, şi cu cât mai mulți se adunau, cu atât mai mare şi mai grea îi era răspunderea.

Sosir în valea Prahovei, el a găsit lărgimile pline de oameni cu rurme şi de cai încărcați de poveri.

- Şi aceştia toți, bărbați, femei şi copii - grăi Bassa, privind cu ochi împăingeniți de focul sfânt al însuflețirii - toți sunt gata să-şi părăsească vetrele şi să vie după tine, să sufâră şi să rabde

- Şi aceştia - îi răspunse el - şi mulți alții.

- Dar fî-vei în stare să stăpâneşti atâta lume?! întrebă ea.

După mine - îi zise el - vin numai cei ce se stăpânesc înşişi pe sine.

Nu era însă tocmai aşa.

E mare durerea sâ fii nevoit a părăsi vatra părintească şi a te despărţi de aceia cu care ţi-ai petrecut zilele copilăriei, şi mulţi dintre cei plecări în drumul pribegiei erau stăpâniţi de mânie.

La Câmpina îi aşteptau opt preoţi, cu poporenii lor, bătrânul Filip» doi dintre feciorii lui Albu, trei Creţuleşti, unul dintre feciorii lui Sântu şi Cârnu, moşneagul cu facile late el însuşi.

Manea vedea-n faţa lui balaurul cu mii de capete, care toate le-nghke.

- Nu! - zise - asta n-am voit-o şi n-o voiesc. Poienele nu-ncap atâta lume, şi mulţi o să moară de foame ori o să fie nevoiţi a se-ntoarce iar înapoi, ca sâ se deie ca vai de capul lor, robr.

Nu-1 mai întreba însă nimeni ce-a voît şi ce nu voieşte, căci o voinţă atoatecovârşitoare îi mâna pe toţi înainte, şi, porniţi o dată, ei nu mai puteau sa se oprească şi-1 duceau şi pe el,

— Nu ne oprim în poîene - strigă Filip, bătrânul cu plete albe - , ei trecem în valea Oltului şi-nchidem trecătorile, ca nici vântul să nu mai poată bate de la ei la noi!

-Trecem!... trecem!... răsună din mii de glasuri, şî inimile toate sc umplură de dulci nădăjduiri.

îl încântaşi pe Manea gândul unei nouă vieţi în valea bine adăpostită a Oltului, dar un nour greu îi întuneca cerul: Radu, fiul său, nu era şi el între cei ce veneau după dânsul.

Mai vârtos i se-ntunecă cerul două zile-n urmă, când au sosit la marginea poienelor şi-au început a se risipi spre Vârful-cu-Dor şi spre Peatra-Arsă.

Bassa, fiica pustiurilor, şi soţii ei de pribegie priveau cu ochii muiaţi în lacrâmi peste lărgimile luminoase, răsuflau cu nesaţiu aerul curat şi proaspăt şi nu se mai saturau de apă

limpede şî dulce, care izbucnea de pe sub coaste: aici voiau să-şi petreacă zilele vieţii, toate.

De acolo, de sus, unde se aflau ei, se vedea departe la vale, în preajma peşterci, tabăra sâmbriaşilor şi mai departe, pe Ixraota, tabăra bulgarilor trimişi de ţarul Simeon, ca să-nchidă toate trecătorile şi numai cetelor de călăreţi să le lase deschis drumul spre valea Oltului, iar pe ceilalţi sâ-i mâne înapoi, la vetrele lor.

Cu putere neînfrânată izbucni mânia de mult înăbuşită, şi mulţimea se-ngrămădi împregiurul părintelui Manea.

- Ha-ha! strigă Cârnu, râzând de i se vedeau dinţii rari. Dar suntem mai mulţi decât dânşii şî nu oameni luaţi în sâmbrie. Avem noi să-i alungăm pe ei, să-i urmărim până-n vizuinile lor şi să le stârpim şi sămânţa.

Părintele Manea sta cu braţele ridicate, ca să potolească izbucnirile mâniei.

- Nu! strigă el din răsputeri. Mai bine să periţi suferind şi răbdând decât să întraţi în luptă sângeroasă cu fraţii voştri. Totdeauna iese-nvingator cel ce ştie să stăruie cu îndelungă răbdare. Sunt — urmă el mai încet - închise acum trecătorile, dar n-o să şi rămâie închise, şi mai sunt şi poteci perdute prin desişuri. Dacă bună va fî dar viaţa noastră şi veţi stărui în dorinţa de a lua parte la ea, vă veţi străcura încetul cu încetul şi fără de primejdie până la noi.

Glasul lui străbătea departe şi găsea deschise inimile muntenilor porniţi din fire a se feri de prîpire. Nu însă toţi voiau să înţeleagă, şi mulţi se adunau împregiurul lui Cârnu, care ferbea în el.

Chîar nici bessenîi nu se puteau împăca cu gândul ca ei şi-n valea Oltului tot singuri ca până acum să-şi trăiască zilele. Nu unul dintre dânşii îşi şi alesese perechea şi aştepta numai

potolirea lucrurilor ca să ceară binecuvântarea părintelui Manea pentru întemeierea casei sale.

Aceştia nu puteau să aştepte cu îndelungă răbdare, îî înteţeau pe ceilalţi şi tot mai stăruitor le trimiteau celor din vale vorba câ ei pornesc lupta dacă nu li se dă voie sâ ieie cu dânşii şi pe cei ce se vor fi legat prin căsătorie cu vreunui dintre ai lor.

Stau dar cuprinşi de frământare din ce în ce mai viuă când s-a pornit din vale vorba câ vine Radu sâ-i vestească că domnul şi judeţii se leagă să le lase drumul deschis şi pentru cei înrudiţi cu bessenii, dacă şi aceştia se leagă a-i părăsi pe ceilalţi.

Era o zăpăceală nelămurită, în care nimeni nu se mai putea dezmetici: unii săltau de bucurie, alţii plângeau cuprinşi de-ntristare, iar alţii răcneau de mânie şi-i ocărau pe bessenii care erau în stare să-i părăsească pe ceilalţi.

Manea era ameţit şi nu-şi mai dedea seamă ce face şi ce zice: el vedea numai pe Radu şi ştia numai câ fiul său s-a lăpădat şi el dc cei căzuţi în păcate şi e gata să vie după dânsul.

Iară Bassa, care de câteva zile-şi petrecuse timpul cu femei şi cu copii, sta cuprinsă de sfială fioroasă la o parte şi se uita cu ochii ei mari la Radu, care nu îndrăznea, parcă să se uite-n ochii ei.

Toată iubirea pe care-n timp de peste douăzeci de ani Manea o revărsase asupra ei se-nrorcea, drept răsplată, asupra tânărului, care ca dânsul umbla, ca dânsul îşi purta capul şi cu glasul Iui vorbea. Era gata în fiecare clipă să alerge cu braţele deschise la el şi să-i zică: „Vino, ca împreună să îndulcim viaţa neasămânatului om care ni-a fost tată - ţie trupeşte, iar mie, mai fericită, sufleteşte!" Ar fi fost gata, dar se speria de privirea lui scrutătoare.

„Cine e femeia aceasta şi ce rost are ea?!" se-ntrebase el în clipa când întâia oară a văzut-o.

„Cine e şi ce rost are?!" sc-ntreba mereu şi după ce aflase cine e şi ce rost are.

Trăit între oameni de rea-credînţă, care mereu mint, se amăgesc şi se-nşeală între dânşii, mereu îşi dau de gol păcatele voind să le ascundă, nu mai putea sâ aibă mulţumirea de a crede pe cei ce se apropie cu inima deschisă de dânsul.

Era uimit de bărbăţia Bassei, de curăţia sufletului ei, dc căldura inimii ei, dar vermele îndoielii îl rodea şi se temea să nu fîe amăgit.

Se toarce însă firul vieţii înainte, şi în curând s-au dezmeticit cu toţii şi o veselie curată a luminat feţele.

Se schimbă dintr-o clipă-n alta faţa vieţii omeneşti şi se preface voia omului, şi n-ai tu, muritor cu zile multe, nici să salţi de bucurie când toate-ţi merg în plin şi eu prisos, nici sâ te jeluieşti amarnic când toate ţi le perzi, căci trecătoare sunt, ca tine, toate şi nu ştii ce-ţi aduce clipa viitoare.

N-aveau, în adevăr, decât sâ între cu toţii în legătură cu bessenii pentru ca tuturora sâ Ie fie deschis drumul spre valea Oltului, şi, ivit o dată în mintea unuia, gândul acesta i-a stăpânit pe toţi.

Da! nu unul, nu câţiva, nu mulţi, ci toţi bessenii trebuiau sâ-şi aleagă: o nunta mare cum n-a mai fost nici în timpul bătrânilor, o sărbătoare de înfrăţire trebuia să se facă aici în poienele sfinte, încât urmaşii în vecii vecilor sâ-şi aducă aminte de ea.

- Bassa şi Radu s-o pornească! strigă o femeie îndrăcită.

- Bassa şj Radu înainte! strigară toţi într-un glas, iar ceilalţi după dânşii.

Părintele Manea nu-şi mai simţea pământul sub picioare şi sta cu braţele ridicate, gara de a le da tuturora binecuvântarea.

- Tu eşti mai presus de toţi în înţelepciunea ta - grai Radu, plecându-şi capul - şi iubirea ta e neistovită; cum zici tu, aşa e bine şi aşa avem să facem cu toţii.

S-a făcut nuntă mare, şi, deşi Rusaliile de mult acum trecusără, iar s-au umplut poienele de cântece şi de chiote, iar răsuna buciumul pânâ-n cele mai depărtate văi, iar se adunau fete şi flăcăi, ca să-ncingă hora marc împregiurul cimpoieşilor, iar steteau pe ici, pe colo, babe şi neveste la sfat, şi, ameţiţi cu toţii, şi mici, şi mari, şi tânărî, şi bătrâni, beţi de bucurie, îşi petreceau în zburdalnică veselie.

Au venit şi sâmbriaşii şi priveau cu jind; venir-au şi bulgarii şi se mirau cum atâta lume se poate veseli pe nemâucate şi pe nebăute.

Iar bătrânul Burete stetea la o parte în umbra unui fag noduros, asculta doina ***cântată*** din fluier de un cioban şi, biruit de slăbiciunea lui, ştergea din când în când cu mâneca curată lacrâmile ce-i curgeau peste gene spre barba cea albă.

Părintele Manea le vedea şi le sâmţea toate, umbla ca prin vis de ici până colo, se oprea din când în când, ca sâ stea de vorbă cu bătrânii, si tar sc ducea mai departe şi iar se oprea.

Un neastâmpăr nelămurit îi cuprinsese sufletul şi, văzându-le toate, le punea fără de voie în întregul vieţii lui mult zbuciumate.

îşi aducea aminte cum s-a luptat cu Budac şi cum s-a pomeiut în cele din urmă singur în mijlocul câmpului acoperit de morţi, cum a rătăcit noaptea prin uliţele deşerte ale Prislavului* cum a dat peste Clement, călugărul pătimaş, cum era dus în învălmăşeala de la Constantinopol, cum a stat sub bolta cea crăpată... îşi aducea aminte de Vasilie Macedoneanul, de Beniamin, de Azvadi, de bătrânul lsaac, de Iacub Saffarul, îşi aducea aminte şi ochii i se umpleau de lacrămi.

„O, Mir Benah!... Mir Benah! suspina el. Unde eşti, Mir Benah?! Priveşte din lumea celor fericiţi, în care prea curând ai trecut, şi vezi cum ştie Domnul să asculte rugăciunea celui umilit."

Şi iar şi lc aducea toate aminte, şi răsuflarea i se oprea.

^Ano! - şoptea — unde eşti, Ano?!"

Era aci prin apropiere Ana şi le vedea şi ca pe toate, sta şi ea cu răsuflarea oprită şi cu inima sângerată, dar croită era calea vieţii ci.

„hungă e — îşi zise el iar - şi afară din cale plină aici pe pământ viaţa omului!"

Scurte îi păreau însă şi de tot puţine zilele lui acum, când o viaţă nouă se-ncepea, şi iar se oprea pe la bătrâni, ca să steie de vorbă cu dânşii, să le spună ce-a văzut şi ce-a-nvăţat cutrierând prin lume şi să verse toată înţelepciunea lui în sufletele lor primitoare.

A doua zi bessenii şi tinerele lor soţii, părinţii, fraţii, surorile, rudele mai apropiate şi cele mai depărtate ale acestora, toţi cu toţii se pregăteau de plecare.Oamenii ici işi adunau turmele, colo încărcau poverile pe cai ori pe măgari, iar femeile-şi strângeau copiii fiecare împregiurul său. Unii, mai grăbiri din fire, plecasără înainte, şî de sus, din poienc, unde se aflau, se vedea şi tabăra sâmbriaşilor, jos, la peşteră, şi lungul şir al pribegilor, care, trecând pe sub vârful Omului, apucaseră la srânga spre Strunga si de acolo spre depărtata trecătoare a lui Bran.

Deodată se porni vestea că iar sunt închise trecătorile.

Prea se făcusără mulţi cei ce erau ori se socoteau legaţi cu bessenii, domnul şi judeţii nu înţelesesărâ lucrurile aşa, şi atât sâmbriaşii din vale, cât şi bulgarii de Ia Strunga îi goneau pe pribegi înapoi.

- Mişei care-şi calcă jurământul! strigă bătrânul Cârnu, înviorat.

- Oameni fără de credinţă, care s-au lâpădat şi de Dumnezeu, şi de părinţii lor! strigară alţii, şi în vreme ce lumea cuprinsă de spaimă se-ngrămâdea pornită iar la deal, bessenii începură a se mişca, cu săbiile scoase, la vale.

Părintele Manea stetea iar cu braţele ridicate şi nu ştia ce sâ facă.

- Staţi!... potoliţi-vă! strigă Radu. Suntem legaţi şi noi! Am sâ mă duc eu să deschid trecâtorile pentru aceia cărora li se cuvine să-i însoţească pe cetaşi-

Atât în vale însă, cât şi spre Strunga sc începusără încăierările, si strigătele celor loviţi umpleau toate văile.

Bassa-l prinse pe Radu de braţ.

- Nu! - îi zise ea - n-ai să te duci, n-ai să ieşi din mijlocul celor ce sunt gata să-şi deie vieţile ca s-o apere pe a ta,

în clipa aceasta, Ana, care le vedea toate de sus, de pe Jepi, plecă, perzându-şi stăpânirea de sine, la vale.

- încetează, seminţie blăstămatâ! strigă ea. încetează şi nu spurca aceste locuri sfinte!

- Vine sfânta! răsună din roate părţile, şi pretutindeni în drumul ei cădeau cu toţii în genunchi.

Manea sta-ncremeniţ şi cu mintea oprită-n loc. O vedea înaltă, subţire, slabă, cu peliţa obrajilor întinsă, cu ochii numai pâ jumătate deschişi, o vedea în toată curăţia ei şi nu putea sâ-şi deie seamă dacă în aievea o vede ori numai şi-o închipuieşte.

- Ea este! Este în aievea ea, mult hulita mea mamă! strigă Radu, zguduit în toată fiinţa lui. O, minunea minunilor, fiinţă fârăde prihană! strigă el şi, mergând spre ea, căzu în genunchi şi-i îmbrăţişa picioarele. Calcâ-mâ, mamă, în picioare — urmă dânsul, dară iartă necredinţa mea şi fărădelegile mele şi

ajută-mâ sâ mă fac vrednic de tine prin fapte ţie plăcute si să spăşesc păcatul de a te fi socotit deopotrivă cu ceilalţi.

Ea se plecă puţin şi-i sărută creştetul, apoi îl ridică, îi privi lung în faţă şi-i sărută fruntea.

- O! slăbiciune omenească! Fără de seamăn e mângâierea de a re vedea, şopti dânsa. Deopotrivă suntem, fiule, cu toţii, şi greul păcătuirilor sale şi-1 poartă, trăind în lumea aceasta, fiecare!

îndreprându-se apoi spre soţul ei, ea stete câtva timp nemişcată.

- De ce a trebuit, Mane, să mai aîbâ ochii mei durerea de a tc vedea? grăi dânsa. De ce a trebuit să turburaţi voi liniştea acestor locuri?!

- Căutăm - îi răspunse Manea, încă tot ameţit - scăparea sufleerească a urmaşilor noştri!

~ încetaţi! strigă ea, ridicând glasul. Risipiţi-vă, întoarceţî-vă Ia vetrele voastre, primiţi fără de împotrivire cearta dumnezeiască!

Radu se-ndreptă şi ridică capuh

- Nu! Acum nu! grăi dânsul. Prea târziu este! zadarnice sunt opintirile de a înfrâna mânia celor ce îndelung au răbdat şi se cutremură aducându-şi aminte de cele petrecute. Nu vrea Dumnezeu să mai ierte pe hulitorii tăi! Oamenii aceştia au cu toţii copii şi mai bine e să fie măcelăriţi aici, în aceste locuri curate, decât sâ aibă viaţa pe care am avut-o eu. O, Basso! - urmă el - iartă-mă şi tu si dă-mi sabia lui Mir Benah, ca sâ mă-nalţ ridicând-o!

- Cu el mergem! El ne este domn si povăţuitor! răsună din mii de glasuri, şi în vreme ce bărbaţii destoinici de luptă se depărtară în grabă furtunatică după Bassa şi Radu spre Strunga, unde încăierările erau din ce în ce mai întinse,

sâmbriaşii urcau despre peşteră, ca să ieie la goană mulţimea rămasă fără de apărare, care se boeea în gura mare.

Alia şî Manea steteau cu graiul perdut în culme, la Babele, unde odinioară bătrânul Vineş făurea armele de apărare, şi-i vedeau şi pe cei ce se duc, şi pe sâmbriaşii ce tot mai mult se apropiau, gonind mulţimea din ce în ce mai risipită în fuga ei.

- Mi se-ntunecă toate, grăi Manea în cele din urmă. E fiul meu şi-al tău omul care duce pe fraţii săi la luptă, mi se reivesc de-a valma-n minte toate luptele fioroase prin care am trecut si nu mai înţeleg de ce l-a zidit Dumnezeu pe om pe pământ.

- HaîdM strigă Ana, văzând cum simbriaşii tot mai mult se apropie. Vino - stărui - că eu ştiu toate potecile, cunosc toate adăposturile, şi scumpă ne este tuturora viaţa ta!

Peste înălţimile Omului se porni o ceaţă deasă, care, mânată dc un vânt iute şi aspru, se-ntindea mereu peste poiene, şi în vreme ce ei îşi căutau o potecă deasupra prăpăstiilor adânci, toate au fost acoperite de un văl des şi posomorât.

Două zile-n urmă soarele-şi răvârsa iar din cer senin cele din urma raze peste poienele acum deşerte, tăcute şi liniştite.

Pribegii răzbiseră şi la Strunga şi la Bran, îi alungaseră şi pe bulgari, şi pe sâmbriaşi şi trecuseră în valea Oltului, luând cu dânşii atât pe cei răniţi, cât şi pe morţii pe care putusără să-i găsească.

Nimeni nu putea însă să-şi deie seamă cine a scăpat şi cine nu, multe trupuri moarte zăceau părăsite prin prăpăstii şi pe la locuri dosnice, şi vulturii cu ochi ageri dedeau târcoale prin văzduh, stoluri de corbi flămânzi zburau croncănind pe deasupra poienelor perdute-n amurg.

Sus, în cuhnea Petrei-Arse, stetea Ana, mută şi nemişcată, şi sc uita în prăpastie, unde zăcea trupul mort al lui Manea.

îi erau plini ochii de ceea ce vedea, şi ar fi voit să se arunce şi ea în prăpastie, ca să-1 vadă mai de aproape în clipa pierii ei alăturea cu el. Ea trebuia însă să trăiască.

O! sfinte sunt oasele iubiţilor noştri, sfântă ni-e carnea lor. Se cutremura când se gândea că acolo are să putrezească, acolo au să-1 mănânce viermii, şi ar fi primit toate muncile iadului dac-ar fi putut face să se împetrească aşa cum îl vedea.

„Nu! - strigă ea - nu e spurcat trupul omenesc: sfinţit a fost de Maica Domnului, care trupeşte şi-a născut Piui, de Mântuitorul nostru, care trupeşte a pătimit, cu trupul a înviat, cu trupul lui sfinţit prin suferinţe s-a înălţat la ceruri. Nu, nu, nu! nu duşmani haini, ci stăpânitori cu dreptate şi neadormiţi purtători de grijă avem să-i fim trupului!"

Un vultur se lăsa căzând greu din înălţimile văzduhului în adâncimea prâpăstiei, şi încă unul şi iar altul, mulţi vulturi se lăsară căzând greu: Ana srerea împetrită şi privea cu inima încleştată cum păsările cerului rup bucată cu bucată şi fâşie cu fâsie carnea de pe oasele lui curate şi ei sfinte.

SFÂRŞIT

NOTE SI COMENTARII

PRELIMINARII

Aşa cum am enunţat în ***Nota asupra ediţiei*** (voi. I, p. IXIV), în volumele III şi IV ale prezentei ediţii se reeditează integral toate romanele lui Slavici. Şi la romane, ca şi în cazul nuvelelor, respectăm, în general, ordinea cronologică a apariţiei lor în volume. Excepţie face romanul ***Mara,*** care, deşi se tipăreşte în volum în 1906, deci după „naraţiunile istorice", socotite romane, ***Din bătrâni, [L Luca]*** şi ***Din bătrâni, [II]. Manea**** el deschide seria romanelor în ediţia de faţă, dat fiind că a apărut în întregime, mai întâi, în revista ***Vatra,*** în 1894, de unde Slavici l-a reprodus, fără modificări, la Editura ***Luceafărului,*** 1906 (vezi şi ***Nota asupra ediţiei,*** voh I, p. ***IXV).*** Aceasta este, în fapt, şi ultima voinţă a lui Slavici, exprimată în unicul proiect al unui ***corpus*** al operei sale cornunicar ***Calendarului naţional al ziarului ^America"pe anul 1924,*** din Cleveland, care îl publică în paginile 267-268. Potrivit acestui proiect alcătuit de Slavici, romanele lui ar fi avut următoarea succesiune: ***Mara,*** Roman — voi. VIII; ***Din hâtrâm*** {ambele „naraţiuni istorice") - voi. IX şi X; ***Din două lumi.*** Roman - voi. XI; ***Cel din urrnâ Armat,*** Roman - voi. XII. Volumul XIII era prevăzut pentru ***Scrieri dramatice.*** Ia acestea, Slavici mai adaugă două scrieri mai ample pe care le

consideră „romane": ***Spiru Călin.*** Roman ***{sic!) -*** voi, XIV şi ***Din valurile vieţii.*** Roman (sic!) - voi. X V . Aceste două scrieri, sunt, în realitate, ***nuvele*** şi, în consecinţă, le-am inclus în capitolul respectiv (vezi ***Note şi comentarii**** voi. I, p. 1048).

în proiectul ***corpusului*** său de opere apărut în publicaţia românilor din S.LJ.A. menţionat mai sus nu este trecut romanul ***Din păcat în păcat,*** întrucât acesta este publicat ulterior de Slavici în ***Adevărul literar ţi artistic,*** în noiembrie-decembrie 1924 şi în ianuarie 1925. Surprinde însă faptul că Slavici nu reia, în proiectul privind editarea operei sale integrale, romanul ***Corbei,*** rămas în ***Tribuna*** din Arad (decembrie 1906-martie 1907). Scrierea aceasta o reedităm în ediţia de faţă în secţiunea „Din periodice", împreună cu romanul ***Din păcat in păcat.*** Aşa cum la ***Addenda*** reproducem încercarea de „roman tragodic* ***Revoluţia din Pârleşti,*** şi „naraţiunea istorică" ***Vântură-Ţară,*** nemenţionate de Slavici în proiectul său şi râmase tot în periodice: prima scriere în ***Gura satului*** din Arad (1873), iar cea dc a doua în ***Revista copiilor şi a tinerimei*** din Bucureşti (noiembrie-decembrie 1922 - aprilie 1924).

în felul acesta, volumele III şi IV din prezenta ediţie includ tor ce a scris Slavici „în materie de roman", în afară de romanul ***Musculiţâ,*** care i-a fost confiscat, în manuscris, de către Siguranţa Statului în timpul arestării scriitorului la intrarea României în război în 1916. ***Musculiţâ,*** „un roman încă de mult terminat", reţinut împreună cu ***Gramatica limbii române,*** voi. II. ***Sintaxa**** şi alte manuscrise şi corespondentă, s-a pierdut poate pentru totdeauna. în ***închisorile mele,*** loan Slavici arată că manuscrisele confiscate au fost trimise la ruşi, la Moscova, odată cu Tezaurul încredinţat „aliaţilor" de la Răsărit spre păstrare până la sfârşitul războiului: „Mi s-a dat, prin mijlocirea Prefecturii, răspunsul că manuscriptele mele se află la Moscova şi-mi vor fi restituite după ce vor fi aduse de acolo'* (loan Slavici, ***închisorile mele,*** în ***Opere,*** voi. IX. ***Memorialistica**** Editura Minerva, 1978, p. 398). Ceea ce nu s-a întâmplat nici până astăzi!

Slavici a început sâ-şi scrie romanele în cea dc a doua parte a vieţii, după ce publicase cele mai bune nuvele ale sale. Când începe să-i apară ***Mara,*** în revista ***Vatra,*** în 1894, scriitorul împlinise 46 de ani. Avea acum o bogată experienţă de viaţă. Dar, după apariţia ***Murei,*** urmează o perioadă de tăcere. De-abia după 8 ani revine la roman, prin publicarea direct în volum, în 1902, a „naraţiunii istorice" ***Din bătrâni [Luca],*** iar în 1905 continuă seria de romane istorice prin ***Din bătrâni. Manea,*** în 1906 îşi tipăreşte ***Mara*** în volum. Pentru ca următorii ani să fie dedicaţi cu precădere romanelor: în 1906-1907 publică, în ***Tribuna*** din Arad, ***Corbei^*** iar în ***Minerva, Din două lumL*** Dintre acestea, doar ***Din două lumi*** este tipărit de autor în volum în 1920, ***Corbei*** rămânând, cum am precizat mai înainte, în paginile ziarului ***Tribuna*** din Arad.

Seria de romane istorice, concepută iniţial într-un mai mare număr de volume, se opreşte la ***Din bătrâni. Manea.*** Slavici intenţiona să-şi retipărească ambele volume apărute sub ridul generic ***Din bătrâni-*** Astfel, în 1916, reeditează primul volum, căreia îi adaugă un epilog - întru totul binevenit - intitulat ***încheiare*** (4 pagini). Din a doua scriere ***(Manea)*** nu mai apare o nouă ediţie, probabil, datorită primului război mondial în care, în august 1916, intrase şi România,

Cu menţiunea că loan Slavici îşi mai reeditează ***Mara*** în 1913 şi în 1925, epuizăm toate ediţiile apărute în timpul vieţii autorului.

Postum, reeditarea romanelor lui Slavici cunoaşte o soartă vitregă, în comparaţie cu romanele altor clasici români. Capodopera sa, ***Mara,*** se retipăreşte într-o nouă ediţie de-abia

în 1952, deci după 27 de ani de la ultima ediţie apărută sub supravegherea autorului.

Intre .1952 şi 1989, în diverse serii şi colecţii, romanul cunoaşte 14 ediţii, iar din 1990 până astăzi, 10 ediţii, capodopera romanescă a lui Slavici ameninţând să pună în umbră - şi sub acest aspect - cele mai bune nuvele ale sale.

Editura „Cartea Românească" reeditează ambele „naraţiuni istorice" ***Din bătrâni, [I. Luca] şi Din bătrâni, [II]. Manea,*** în anii 1928 şi, respectiv, 1930. Iar ***Cel din urmă Armaş*** a fost reeditat de noi, în ediţie liberă, în 1971, la Editura Eminescu, Bucureşti.

Celelalte romane n-au mai fost retipărite decât în 1976, la Editura Minerva, când în volumul VIII din scria ***Opere -*** Slavici, volum îngrijit de semnatarul acestor rânduri, sunt reeditare: ***Din două lumi**** împreună cu ***Cel din urmă Armaşi*** în secţiunea „Din periodice" sunt tipărite pentru prima dată în volum: ***Corbeişi Din păcat în păcat,*** iar în Addenda: ***Revoluţia din Pârleşti*** şi ***Vântură- Ţară.***

(p. 5) MARA

Roman

A apărut, prima dată, în ***Vatra.*** Foaie ilustrată pentru familie, revistă bilunară, anul I, 1894: Cap. 1. ***Sărăcuţii mamei,*** nr. 1\ p. 10-11; Cap. II. ***Maica Aegidia,*** nr, I, p. 11-15; nr. 2, p. 43-46; Cap. IIL ***Furtuna cea mare,*** nr, 2, p. 46—47; Cap. IV. ***Primăvară,*** nr. 3, p. 67-71; nr. 4, p. 107—111; Cap. V. ***Ani de tinereţe,*** nr. 4, p.1 11-112; nr, 5, p. 135-139; Cap VI. ***Ispita,*** nr. 6, p. 182-186; Cap. VII.

*** Datarea revistei nu se face cu menţionarea lunii şi zilei, pentru fiecare număr.**

Zbuciumare, nr. 7, p. 203-207; Cap. VIII. ***Datoria**** nr. 8, p. 239-242; Cap. \X ***Inima, săraca,*** nr. 9, p. 267-271; nr. 10, p. 304-307; Cap. X, ***Cinecepoate,*** nr. 10, p. 307-310; nr. 11, p. 330-336; Cap. XI. ***Altă lume,*** nr. 12, p. 368-374; Cap. XII. ***Douăporunci,*** nr. 13, p. 402-407; nr. 14, p. 434; Cap. XIII. ***Datorii vechi,*** nr. 14, p-434-^38; nr. 15, p, 462-466; Cap XIV. ***Rostul lui Bandi,*** nr. 16, p. 486-491; Cap. XVI+ ***Ispràvile lui Trică,*** nr. 17, p. 522-528; Cap. XVII. ***Greul vieţii,*** nr. 18, p. 550-555; nr. 19, p. 584-587; Cap. XVIII. ***Birtul de la Sărărie,*** nr. 20, p, 614-619; nr. 21, p. 675-676; Cap. XIX. ***Blestemul casei,*** nr. 21, p. 676-679; nr. 22, p. 702; Cap. XX. ***Verboncul,*** nr. 22, p. 702-711; nr. 23, p. 727-738; Cap. XXI. ***Norocul casei,*** nr. 23, p. 738-739; nr. 24, p. 762-767; Cap. XXIL ***Pace şi linişte,*** nr. 24, p. 767-772.

în volume: ***Mara.*** Roman, Budapesta, Institutul de Arte Grafice „Luceafărul", 1906, 388 p. {Capitolul VII. ***Zbuciumare*** se reproduce din acesr volum în ***Luceafarul,*** V, nr. 4, 15 februarie 1906, p. 76-80); ***Mara.*** Roman, Bucureşti, Editura Minerva, 1913, 331 p.; ***Mara.*** Roman, Bucureşti, Editura Cartea Românească, [1925], 329 p. (Din acest volum se reproduce, sub titlul ***In podgoria Aradului,*** un fragment în

Se numerott-ază greşit, sărindu-se peste capitolul XV: eroarea s-a perpetuat în toate ediţiile apărute în timpul vieţii aumrului, în felul accsra s-ar părea că sunt 22 de capitole în total. In realitate, romanul are 21 de capitole, cu toate că în ediţiile din 1913 şi 1925, la sumar, sc menţionează „Cap. XV. *In cumpănă",* care nu are corespondent în textul ediţiilor respective şi nici în textul ediţiei din 1906 (ediţie care uu arc nici „pagina' de sumar). Cele relatate în capitolul XIV *{Rostullut Bandi),* moment de cumpănă m viaţa Persidei, ar f! permis dîviderea acestuia în doua capitole: *Rosntlluî Banditi în cumpănă întrucât marcarea unui nou capitol apare numai la sumar, în ediţia noastră respectăm textul scriitorului, corectând doar numerotarea capitolelor XIV» XV... XXI (în loc de XIV,XVI...XXII).**

Adevărul literar şi artistic* VI, nr. 247, 30 august 1925, p. 2); ***Opere,*** V i l, text stabilit şi variante de C. Mohanu, Editura Minerva, Bucureşti, 1973, p. 7-289.

Lui Slavici, alături de G. Coşbuc, îi revine un rol mult mai important decât luî I.L. Caragiale în apariţia şi redactarea revistei ***Vatra.*** El scrie arricolul-program ***Vorba de acasă*** (semnat însă în revistă de câteşitrei), prin'care trasează linia noii reviste, cc relua peste tîmp, în mare, programul ***Daciei literare.*** „Operele de valoare universală - scrie Slavici - sunt un fel de sinteză a dezvoltării culturii naţionale" şi în făurirea lor trebuie să se ţină seamă de „gustul poporului, de felul lui de a vedea şi de a simţi, de firea lui". întoarcerea la popor, cum avea să ceară literaturii şi „sămănătoriştii" şi „poporaniştu\ peste un deceniu, conducea la „statornicie şi unitate" între intelectuali/scriitori şi popor. ***Vatra*** se încadra, de la început, în lupta pentru „unitatea culturală" ale cărei coordonate fuseseră trasate încă din 1871, la serbarea şî Congresul studenţesc de la Puma. „Am voi să facem un organ literar pentru toţi românii, - afirmă Slavici - un mijloc pentru propagarea aceluiaşi gust si aceluiaşi fel de a simţi şi de a gândi în toate părţile poporului românesc". în acelaşi scop fondase Slavici şi ***Tribuna*** din Sibiu la 1884.

Ideea „unităţii culturale şi naţionale" reieşea din însăşi difuzarea revistei în toate ţinuturile locuite de români. „E singura foaie - îi scrie Slavici lui Eugen Brote, în martie 1896 - care este răspândită în toate ţările române" (Scrisoare datată: „Bucureşti, 8 martie 1896", Biblioteca Academiei Române, Mss. nr. 52.359)

în afară de ***Mara*** - opera literară cea mai valoroasă apărută în revista ***Vatra*** în cei doi ani de existenţă -, Slavici mai e prezent cu nuvelele şi povestirile: ***„Hanul Ciorilor", Gogu şi***

Goguşor, Ceas rău şi ***Mitocanul.*** Dar publică, în aceeaşi revistă, şi scrieri şi evocări istorice: ***Familia lui Mihai Viteazul, Nepotul lui Mihai Viteazul, Ciceul,*** precum şi o scriere lingvistică: ***Graiul omenesc.***

G. Coşbuc este prezent în ***Vatra*** cu unele dintre cele mai reprezentative poezii ale sale: ***Mama, Noi vrem pământ, Voichiţa lui Ştefan, Lupta vieţii, In opressores. Paşa Hassan, Doina, Sub patrafir, Seara, Iarna pe uliţă.***

Doar Caragîale este prezent numai cu ***Reformă*** (în primul număr), ***Poveste*** şi „dialogul" ***Cum se înţeleg ţăranii*** (o capodoperă a genului parodic), precum şi cu traduceri.

în privinţa apariţiei romanului ***Mara*** în revista ***Vatra*** s-a perpetuat mult timp o eroare, care pornea de la următoarea afirmaţie a lui N. Iorga, făcută în 1906, într-o cronică la apariţia romanului ***Mara*** în volum: „Când d-nii Slavici şi Coşbuc publicau revista de familie ***Vatra,*** care întâmpinase o bună primire şi a dispărut mai mult pentru neîngrijîrea administraţiei, cel dintâi începuse în paginile ei publicarea romanului ***Mara.*** întrerupr atunci, el pare a fi fost urmat numai după câţiva ani" (N. Iorga, ***Un nou roman al dlui Slavici,*** în ***SămânătoruL*** nr. 25, 18 iunie 1906). Afirmaţi de lui N. Iorga nu corespund adevărului: romanul ***Mara*** a apărut integral în revista ***Vatra,*** ele apar cu atât mai de neînţeles cu cât N. Iorga colaborase la ***Vatra.***

Probabil că tot de la cele afirmate de N. Iorga pornea şi Ovid Densusianu în recenzia lui - un an mai târziu când afirma că „ nu-şi aminteşte" dacă Slavici a publicat „în întregime, în ***Vatra"***, romanul ***Mara*** (Ovid Densusianu, ***loan Slavici: „Mara",*** în ***Vieaţa nouă,*** anul II, nr. 24, 15 ianuarie 1907, p. 555).

Se cunoaşte intenţia lui loan Slavici de a scrie un roman încă din anul 1873, când îi comunica lui I. Negruzzi: „Am

început un roman» ***Osânda râului...*** Am scris vreo 15 coaie. Nu-1 pot urma" (LE. Torouțiu, ***Studii şi documente literare,*** voi. II. ***yjunimea".*** Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Bucovina", 1932, p. 212). Titlul acestui „roman", început dar necontinuat - cel puțin în forma în care fusese conceput inițial -, poate îndruma fie spre ***Mara*** (destinul bătrânului Hubăr), fie spre ***Moara cu noroc*** (şi ea o scriere în finalul căreia „răul'' este osândit). în una din aceste scrieri - sau în amândouă - îşi va fi topit autorul materialul elaborat inițial în ***Osânda răului.*** Cert este că până la publicarea romanului ***Mara*** în revista ***Vatra,*** în 1894, Slavici nu a tipărit nimic în genul romanului propriu-zis, nici măcar fragmentar. ***Revoluția din Pârleşti,*** publicat în revista ***Gura satului*** în 1873, Cu toate că este denumit de autor „roman tragodic", rămâne o povestire satirică minora, cu elemente comice la adresa manifestărilor şovine. Tema de aici va fi reluată dc autor, un deceniu maî târziu, în ***Crucile rosti.***

Până acum îi apăruseră, rând pe rând, cele mai realizate poveşti şi nuvele, dintre acestea din urmă, prin amploare şi desfăşurare, multe apropiindu-sc de roman ***{Moara cu noroc. Pădureanca, Comoara).*** Scriitorul abandonase şt alt proiect de roman „ceva din poveste* ceva din ***Dionis*** al lui Eminescu st ceva din statul ideal al lui Plato", cum îî scrie lui I. Ncgruzzi în 1874 (I.E. Torouțiu, ***Studii si documente literare,*** II, p. 286). Acesi roman cu aspect de „alegorie fantastică şi utopică* n-a lăsat nici o urmă ***în*** opera lui Slavici, prin excelență scriitor realist.

Corespondența trimisă de Ioan Slavici membrilor „Junimii" (1871-1878) - *46* de scrisori publicate de I.E» Torouțiu în ***Studii şi documente literare,*** voL II, 1932 - , pe lângă datele biografice, valoroase pentru cercetătorul literar, constituind un veritabil „roman autobiografic - arată şî preocupările lui Slavici pentru problemele romanului. într-o amplă scrisoare, datată: „10 martie 1874", adresată lui lacob Negruzzi, recenzează scrupulos romanul acestuia, ***Mihai Vereanu,*** trimis lui Slavici, la Viena. Obiecțiile **„severe** şi esențiale*', făcute cu „condescendență şi simpatie", ne dezvăluie concepția artistică a lui Slavici şi modul **în** care privea romanul între celelalte genuri literare. Surprinde paralelismul pe care Slavici îl face intre opera dramatică şi roman, gen literar cu o structură bine definită. Sesizând că, „întocmai ca şî drama, romanul trebuie să aibă o culmtnațiune", Slavici relevă caracteristicile proprii romanului: „Mi-ar plăcea **să** fac o deosebire între dramă si roman. Drama ne înfățişează caractere deja formate. Ea numai le zugrăveşte, fără ca sâ cerce a ni arăta cum ele au ajuns a fi precum **sunL** Considerațiuni estetice care restrâng timpul acțiunii şi opresc istorisirile fac asta **în** dramă peste putință, **în** roman* însă, şirul acțiunilor nu este determinat. Este o istorisire care poare începe cu naşterea şi sfârşi cu moartea eroului, Pretind dar altceva de la roman: ca el să arate desfăşurarea caracterului, să ni spună - nu cum sunt, ci toro^lată si cum, în urma cărora înrâuriri, au ajuns caracterele a fi precum sunt. Această desfăşurare premeditată o numesc eu formare, deosebind-o de simpla zugrăvire. Eu cer de la roman ca el **să** zugrăvească ce el a format" (I.E. Torouțiu, ***Studii şi documente literare,*** II, p. 241).

în esență, Slavici cere romanului sâ redea **cum s**-au desăvârşit „caracterele" şt **sub** ce „înrâurire" s-au modelat. Asupra „înrâuririi, determinării sociale, scriitorul revine în mod special: „Calitativ, caracterul este un rezultat al vieții şi numai facultativ, un **dar** din naştere" (LE. Torouțiu, ***Studii şi documente literare,*** 11,, p.242)

Prin „formare", Slavici înțelege evoluția caracterului, opusă portretului static- Slavici generaliza aici ceea **ce** critica

literară a numit ***Bildungsroman.*** El n-a scris o asemenea operă, doar, dintre nuvele, ***Budulea Takhii*** e „un concentrat de ***Bildunproman"*** (Ion Roman, ***Prefață*** Ia loan Slavici, ***Mara,*** Editura Minerva, Bucureşti, 1983, „Biblioteca pentru toți", p, X). Trebuie reținut de aici ideea transformării eroilor sub influența mediului, în concepția scriitorului, omul fiind „rezultatul organic al vieții sociale".

în eroii de roman Slavici vede „spirite puternice", capabile de a suporta lupta". Eroii trebuie să aibă „tăria unei voințe purtate de pasiuni", sâ „dărâme munții". (Astfel de eroine sunt Mara şi Persida.)

în aceeaşi scrisoare, Slavici abordează latura psibică a personajelor, acea maleabilitate sufletească, determinată dc înrâurirea realității exterioare: „în zugrăvirea vieții sufleteşti, nimic nu este maî interesant decât lupta între voință, rezon [rațiune] şi lumea dinafară" - mărturisire de credință a autorului care poate fi folosită drept motto la romanul ***Mara.***

Până la afirmarea iui Slavici ca romancier, prin publicarea primului său roman în ***Vatra*** (1894), romanul românesc , cu toate că avea o istoric de o jumătate de secol, prin încercările Iui Ion Ghica, M. Kogălniceanu, D. Bolintineanu ***(Manoilşi Elena),*** nu înregistra eroi reprezentativi, nici înainte, nici după ***Ciocoii vechi si noi*** (1863) de Nicolae Filimon. Memorabilă rămâne doar figura Iui Dinu Păturică. Iar în ceea ce priveşte romanul istoric, se impune numai ***Ursita*** (1864) de B.P. Hasdeu.

Paralel cu publicarea în ***Vatra*** a romanului ***Mara,*** când apare capitolul XII ***{Două porunci*** - iulie 1894), Duiliu Zamfîrescu începe publicarea în ***Convorbiri literare*** a ciclului Comăneştenilor. Terminând ***Vița la țară*** în mai 1895, începe sâ publice, în noiembrie acelaşi an, tot în ***Convorbiri literare,*** romanul ***Tânase Scatiu,*** pentru ca în 1897-1898 să încheie

ciclul prin romanul ***în război.*** Ciclul Comăneştenilor, având ca eroi oameni din Câmpia Munteniei, cu toată bogăția tipologiei şi a acțiunii, nu se ridică însă la nivelul ***Marei,*** deşi, la apariție, a fost apreciat mai mult decât romanul lui Slavici.

în revista ***Vatra, Mara*** apare cu mențiunea: „Novelă" - mențiune înlăturată de autor la publicarea romanului în volum, în 1906. Indicația aceasta poate deruta pe istoricul literar, ridicând întrebarea legitimă dacă la încredințarea spre tipărire a primului capitol, ***Sărăcuții mamei,*** autorul Intenționa să scrie doar o nuvelă sau dacă avea sau nu elaborată scrierea în întregime. în epocă nu erau încă bine delimitate ***romanul*** şî ***nuvela,*** aceasta din urmă desemnând adesea şi scrieri de mai largă respirație- în cazul ***Marei,*** este mai mult ca sigur că, deşi concepută, poate, inițial ca o „novelă", odată cu tipărirea în revistă a primelor capitole, Slavici şi-a desăvârşit scrierea într-un roman

Slavici începe să publice romanul ***Mara*** încă din primul număr (ianuarie 1894) al revistei ***Vatra.*** în acelaşi număr publică 1.L. Caragiale, G. Coşbuc, Petre Dulfu, G. Murnu, Traian Demetrescu. Apariția primului capitol din ***Mara*** este semnalată de ***Gazeta Bucovinei,*** la rubrica „Foița" ziarului: „L Slavici face începutul unei nuvele ***{sici),*** intitulată ***Mara.*** Mara e văduvă cu doi copii, Persida şi Trică, o văduvă ce-si dă silința sâ-şi crească mititeii. Nu putem ghici ce dezvoltare va lua acțiunea acestei nuvele al cărei început este magistral scris" (*** ***Vatra.*** Foaie ilustrată pentru familie, în ***Gazeta Bucovinei,*** anul IV, nr. 1, 1/13 ianuarie 1894, p. 1), Totodată, revista din Cernăuți salută în termeni elogioşi noua revistă ***Vatra;*** „hârtie de lux", „cu un tipar frumos", „format mare", Ilustrată cu şapte tablouri din pictori celebri, printre care Murillo. Iar ***Tribuna*** din Sibiu consemna la începutul lui februarie - după ce apăruseră în ***Vatra*** mai multe capitole din

roman - că „în *Mara* întâlnim acelaşi spirit viu şi tânăr» pe care l-am admirat în ***Popa Tarata,*** în ***Budulea Taichii,*** aceeaşi duioşie din ***Scormon*** şî aceeaşi putere dramatică ce ne-a făcut să tresărim cetind ***Moara cu noroc"{Tribuna,*** nr, 21,9/21 februarie 1894). Revista sibiană revine asupra „novelei" ***Mara*** câteva numere mai târziu, comparând-o, şi de asta dată, cu ***Moara cu noroc. „Mara*** este ieşită din pana măiastră a autorului ***Novele/or din popor*** - scrie revista menționată - neajunse şi neîntrecute în felul lor, e destul să spun că ***Mara*** este o a doua ***Moară cu noroc,*** acea ***Moară cu noroc*** pe care editorîi dc la «Universal Bîbliothek» din Lipsea o au tradus în limba germană, şi e singura lucrare română figuratoare în acea bibliotecă cu adevârar universală! ***Mara*** dlui Slavici nu e si nu va fi cu nimic mai prejos de magistrala novelă ***Moara cu noroc.*** îti pare lungă vremea şi nu mai pori aştepta să prinzi numărul următor să citeşti continuarea. Subiectul novelei e luat din viața familială a păturii inferioare din societatea de la oraş, tratând cu profundă cunoştință moravurile acestor familii" ***(Tribuna,*** nr. 37, 27 februarie/11 martie Î894),

Aceste mărturii referitoare la ***Mara*** rămân cu acât mai importante cu cât ele sc fac înainte tle publicarea integrală a romanului. Tot acum se înregistrează însă şi primul atac violent împotriva scrierii, venit din partea lui Duiliu Zamfirescu care îi scrie lui lacob Negruzzi, în 17 ianuarie 1894: „Ieri am primit no. 1 din ***Vatra,*** revistă cu icoane (ilustrații]. Pentru un număr de debut, e slăbuț: o proz,â rimată dc Coşbuc; ***o novelă*** dulceagă de Slavici [se referă la ***Mara]*** şi o anecdotă de Caragiale. Ori noi ne-am făcut pretențioşi, ori scriitorii populari ca Slavici şi-au trăit ttaiul - faptul e că grozav îmi pare de mediocru!" (LE. Torouțiu şi Gh, Cardas, ***Studii şi documente literare,*** I, Bucureşti, 1931, p. 90),

Romanul ***Mara*** rămâne „îngropat" în paginile revistei ***Vatra*** până în 1906, când Slavici sc hotărăşte sâ-1 tipărească în volum.

Revista ***Vatra,*** în care apare, integral, unul dintre cele mai valoroase romane româneşti, nefiînd la îndemâna oricui, în mod firesc opinii critice asupra romanului nu mai întâlnim în epocă până la publicarea lui în volum.

Referitor la tipărirea romanului în volum, în 1906, la Editura revistei ***Luceafărul,*** ni s-a păstrat o corespondență interesantă, publicată de Gelu Voican în ***Manuscriptum, nr,*** 1, 1973. p 104-106, sub titlul *125* ***de ani de la naşterea lui Ioan Slavici.*** Contractul cu editura este încheiat la 10 iunie 1906. Nu este scris de Slavici, dar poartă semnătura lui. Reproducem în întregime contractul de tipărire a romanului ***Mara:***

„Instituiui de arte grafice şi editură «Luceafărul», Budapesta. Subsemnatul mă declar pe deplin învoit a Vă da dreptul de editare pentru ediția primă a romanului meu ***Mara*** pe lângă următoarele condițiuni:

1- Prima ediție se va tipări în \ 200 esemplare* format octav. Numărul esemplarelor la edițiile următoare se va statori la timpul său.

2. Volumul se va pune în vânzare cu prețul de coroane 2,50, Pentru acoperirea cheltuielilor împreunate cu tipărirea acestui volum cu renunț la orice fel de remunerație din prețul primelor 300 esemplare,

3. Mie, ca autor, mi se vor pune la dispoziție 25 esemplare în mod gratuit, iar 75 esemplare se vor trimite ziaristicii române pentru recensiuni ect. ***[sic!]***

4. Din desfacerea restului de 600 esemplare, după snbstragerea cele 30% pentru comisionari şi espedîțîe, venitul

nett de coroane 1050 - se va împărţi aşa: 60% autorului, iar 40% editurii.

5. Socotelile între editură şi autor se vor face totdeauna după încheierea bilanţului anual al Institutului de editură «Luceafărul». Remuneraţie voi pretinde numai pentru esemplarele vândute.

6. Eu mă oblig a nu tipări nici în editură proprie, nici a da altei persoane dreptul de editare al acestui roman până după desfacerea acestor 1 200 esemplare.

Această scrisoare a se considera ca Contract, încheiat între mine, ca autorul romanului ***Mara,*** şi Institutul de editură «Luceafărul».

Măgurele, 10 iunie 1906 loan Slavici*

Pe 29 ianuarie 1907, Octavian C Tăslăuanu, conducătorul revistei şi Editurii ***Luceafărul,*** îl informează pe Slavici, conform prevederilor ***Contractului**** asupra situaţiei vânzării exemplarelor din tirajul romanului ***Mara;***

„Luceajhrul

Sibiu (Nagyszeben) Sibiu, ***29januar 1907***

Dom niei[-j Sale

Domnului IOAN SIAVICI publicist

Măgurele

Conform contractului încheiat între D-voastră şi editura noastră, avem onoarea a Vă încunoştinţa că din romanul D-voastră ***Mara,*** cu sfârşitul anului 1906, mi-au mai rămas în depozit 662 esemplare, afară de esemplarele ce le avem în comision, la librării, cari nu pot fi mai multe de 200 esemplare.

Până ia sfârşitul anului viitor nădăjduim să desfacem aproape toate esemplarele

Ne folosim de acest prilej, ca să Vă rugăm să binevoiţi a ne trimite, dacă se poate, vreo novelă şi pentru revista noastră ***«Luceafărul»,*** care, trecând peste greutăţile materiale, acum îşi dă toate silinţele sâ grupeze în jurul ci cât mai mulţi scriitori distinşi.

Primiţi, Vă rugăm , asigurarea prea distinsei noastre consideraţiuni.

Suntem ai D[umneavoastră] devotaţi."

Slavici răspunde la începutul lunii februarie 1907, arătându-se surprins că s-au putut vinde 300 de exemplare (scrisoarea sa este datată după stilul vechi; „20 ianuarie vJ907":

„Măgurele
20 ianuarie v.[/2 februarie] 1907

Iubite Amice»

M-am şi cam mirat când am văzut că Vă avântaţi la edituri făcute pentru marele public român, care e amator de cărţi primite în dar. Mă bucur, deci, că tot ati vândut vreo 300 esemplare şî astfel aveţi destul temei spre a nădăjdui că o sâ vă scoateţi odată cheltuielile de tipar, ceea ce eu n-sin reuşit să obţin prin cărţile editate de mine însumi.

O novelă aş dori să vă trimit, dar nu pot să vă promit, şi multe sunt nevoile vieţii mele, care nu mă lasă să fac ce-aş voi.

Am citit cu mare mulţumire primii numeri din foaia Asociaţiunii, mai ales articolul publicat de D[omnul] Goga în primul numer, şi aştept acum să văd, dacă foaia va putea ori

nu să ajungă la răspândirea cuvenită, ceea ce ar fi o mare binefacere.

Primiţi salutările mele prieteneşti.

loan Slavici"

„Novela" solicitată în scrisoarea din 29 ianuarie 1907 nu are timp să o scrie, întrucât acum loan Slavici continuă să lucreze la romanul ***Corbei,*** publicar în ***Tribuna*** dîn Arad de la 16 decembrie 1906 până la 23 martie 1907.

„Foaia Asociaţiunii" la care se referă Slavici în scrisoare este ***Ţara noastră.*** Foaia poporală a „Asociaţiunii", care începuse să apară la Sibiu de la 1 ianuarie 1907, sub conducerea lui Octavian Goga. Iar articolul citit de Slavici „cu mare mulţumire" este arricolul-program dîn primul număr, semnat dc Octavian Goga şi intitulat ***Către cărturarii noştri**** articol care relua în mare parte programul revistei ***Vatra,*** scoasă de Slavici, împreună cu I.L. Caragiale şi Al. Vlabuţă, în 1894, îndeosebi în ceea ce priveşte îndatoririle care reveneau cărturarilor ca „luminători" ai poporului.

Difuzarea tirajului din romanul ***Mara*** nu merge chiar aşa cum se crezuse iniţial, drept pentru care Slavici comunică editurii că acceptă condiţiile propuse privind drepturile sale dc autor:

„Măgurele, 1 martie v.
1908

Stimabile Domnule administrator,

Primesc propunerea ce-mi faceri prin scrisoarea dc Ia 5 martie st[il] n[ou] a.c. şî declar că mă voi socoti definitiv satisfăcut cu 200 corfoane] şi 50 esemplare

Salutări prieteneşti

loan Slavici"

Publicat integral în revista ***Vatra,*** în 1894, cunoscut însă de publicul cititor mai ales după apariţia în volum (1906), romanul ***Mara*** marchează un moment de răscruce în evoluţia romanului românesc. Dar, cu toate că va mai fi reeditat de autor în 1913 şi în 1925, romanul ***Mara*** nu înregistrează în critica literară a timpului ecoul cuvenit. Pentru foarte mulţi, loan Slavici rămâne, în continuare, doar excelentul nuvelist. Totuşi, N. Iorga, în prima cronică dedicată romanului ***Mara,*** face primul pas în descoperirea valorii romanului, printr-o viziune sintetică, panoramică, punând în lumină aspectele importante ale scrierii, fără a omite însă şi unele neîmpliniri, evidenre, mai ales, în stilul scriitorului. Menţionând că „elegantul volum" poate fi privit ca „o noutate literară", întmcât au trecut 12 ani de la apariţia lui doar în revista ***Vatra,*** N. Iorga se entuziasmează sincer în faţa unei lumi noi, imortalizată pentru prima dată într-un roman: „Şi ce bine ştie sâ spuie bătrânul povestitor despre chipuri de oameni cu totul necunoscute nouă! Iată cojocarii din bresle, păstrând, până în acele zile de dăunăzi despre care nî se vorbeşte în ***Mara,*** toată buna rânduiala gospodărească, de oştire a muncii, pe care au moştenit-o din vechile timpuri medievale..." (N. Iorga, ***Un nou roman al dlui Slavici**** în ***Sămănâtorul**** anul V, nr. 25, 18 iunie 1906, p. 481-483).

în cronica sa N. Iorga zăboveşte îndelung în lumea eroilor din roman, pentru ca să remarce câ romanul „s-ar putea chema şî mai bine ***Copiii Maret,*** deoarece ei sunt eroii principali, iar în final opinează pentru eliminarea scenei în care Hubâr este ucis de către fiul său nelegitim. Dar nu numai că Slavici nu a eliminat scena finală la noile ediţii ale romanului ***Mara,*** dar critica literară a găsit motivată pedeapsa supremă a lui Hubăr, întrucât prin ea s-a împlinit „osânda răului" - cum se pare că trebuia să se intituleze, iniţial, romanul ***Mara.***

Deşi, în general, se arată entuziasmat de noul roman al lui Slavici, — în 1902 îi apăruse ***Din bătrâni. [Luca]*** — N. Iorga îi reproşează totuşi unele „lungiri deznădăjduitoare, zămorefi şî opriri în loc, tranziţii brusce care te zăpăcesc şi-ţi fac rău" (observaţii eliminate în a sa ***Istorie a literaturii româneşti contemporane.*** Partea a doua: ***în căutarea fondului 1890-1934).***

Ovid Densusianu, polemizând cu Mihail Dragomirescu, publică articolul ***Ioan Slavici - „Mara",*** în ***Vieaţâ nouă,*** anul II, nr. 24, 15 ianuarie 1907, p. 555, în care releva reuşitele romanului ***Mara,*** trăsăturile Lui esenţiale, pe care le va semnala şi adânci mai târziu critica şi istoria literară. Articolul îl face pe M. Dragomirescu să răspundă şi să pună lucrurile la punct: cele afirmate de el în ***Literatura română modernă,*** ed. a Iî-a, 1906 nu se refereau la ***Mara,*** ci la naraţiunile istorice ***Din bătrâni [Luca]*** şi ***Din bătrâni [Manea]:*** „Din enumerarea ce fac, a romanelor acestui scriitor [Slavici], se vede că ***Mara,*** cea din urmă apărută, e pusă înaintea celorlalte două. Aceasta ar fi trebuit să facă pe un critic senin să conchidă că eu nu vreau să vorbesc, în contrazicerea mea, decât de cele două din urmă romane ***[Din bătrâni. Luca*** şi ***Din bătrâni. Manea],*** care se deosibesc şi prin fond, şi prin formă de celelalte scrieri ale lui Slavici" (M. Dragomirescu, în ***Convorbiri,*** anul 1, nr. 5, 1 martie 1907, p. 272),

Cu toate acestea, M. Dragomirescu nu are păreri prea bune asupra ***Marei,*** despre care - în acelaşi răspuns polemic — afirmă: ***„Mara,*** ca roman, nu e caracteristică acestui scriitor, fiindcă într-însa găsim acelaşi fond şi aceeaşi formă ca şi în nuvele, cu deosebire că stilul ei de nuvelă, lipsit de frăgezimea umorului din ***Popa Tanda*** şi ***Budulea Taichii,*** o face greu de citit ***(Ibidem).***

Inexplicabil, romanul ***Mara*** intră apoi într-un con de umbră, critica literară revenind foarte rar asupra lui, iar atunci

când o face, utilizează jumătăţi de măsură sau chiar îi minimalizează valoarea literară. Pentru Pompiliu Constantînescu, ***Mara*** este un roman neizbutit, prin „latura pronunţat etică", „prolixitatea narativă", „episoade străine structurii romanului[14], prin „inutile dezvoltări ale cadrului în care acţiunea se mişcă", prin „hiaturi prăpăstioase, săpate între planurile romanului". „în ***Mara*** - afirmă criticul - sunt doi scriitori: scriitorul stângaci, plin de platitudini ofensatoare, ce vrea să construiască un roman psihologic> şi povestitorul poporanist Slavici, autorul lui ***Popa Tanda*** şi ***Budulea Taichii.*** Unul se luptă cu celălalt, dar nici unul nu biruieşte, iar contopiţi formează o existenţă hibridă. Risipite, există şi aci darurile medii ale lui Slavici: descrierea veridică a mediului ardelenesc, observaţia directă a ţăranului pe care-1 cunoaşte mai bine decât pe târgoveţi" (Pompiliu Constau tinesai, /, ***Slavici - „Mara". Roman,*** în ***Mişcarea literară,*** nr. 40-41, 15-22 august 1925),

Dintre eroii principali ai romanului - Mara, Persida, Hubăr, Naţl - mai reuşită o găseşte Pompiliu Constantînescu pe Mara. Cu toate acestea, criticul afirmă, în finalul recenziei la cea de a doua ediţie a ***Marei,*** că „romanul nu e decât o prolixă povestire melodramatică", cu „o consistenţă şubredă", în care doar „câteva pagini narative, în stil popular, câteva portrete şi descrieri ale mediului păstrând calităţi mai viabile" (Pompiliu Constautinescu, ***art.cit.).***

Este cea mai severă şi nedreaptă sentinţă pronunţată asupra romanului, o aversiune faţă de scrisul lui Slavici, reprobată încă de pe atunci de G. Călinescu. „Astfel, între altele, - scrie tranşant G. Călinescu - nu ne alăturăm dc autor [Pompiliu Constantînescu] când scoboarăsub nivelul artei pe Slavici, care, într-o anume producţie, este totuşi un scriitor de

valoare" (G. Călinescu, ***Pompiliu Constantinescu, Mişcarea literară",*** în ***Sinteza,*** anul I, nr. 2, mai 1927, p. 20),

Peste ani, într-un studiu - ***Realism şi construcţie epică în roman,*** publicat în ***Vremea,*** anul X V , nr. 728, 12 decembrie 1943, p- 9 - Pompiliu Constantinescu revine asupra romanului ***Mara,*** fără a-şi schimba radical părerile anterioare, dar se vede obligat să recunoască ce a însemnat ***Mara*** înainte dc romanele lui Liviu'Rebreanu, în ciuda „tarelor" moralistului Slavici.

Tipărirea celei de a treia ediţii din ***Mara,*** în vara anului 1925 - se pare la începutul lunii august - îl determină pe Octav Botez să-î dedice o cronică, în care nu ezită să vadă în ***Mara*** „veriga necesară a unui lant" în evoluţia romanului românesc, prin aceasta criticul de la ***Viaţa românească*** descoperind, a doua oară, după N. Iorga (în 1906), în ***Mara*** un roman „care va interesa totdeauna" şi care pregătise drumul pentru ***arhanghelii*** şi ***Ion*** de Agârblccanu şi Rebreanu". Nu omite însă unele „defecte" ale romanului.

A treia ediţie a romanului este întâmpinată elogios în ***Rampa*** de D. Karnabatt, într-o cronică în care semnalează şi apariţia unei noi cărţi a lui Mihail Sadoveanu, ***Dureri înăbuşite.*** Arătând că ***Mara*** este unul „dintre cele dintâi romane, în adevăratul sens al cuvântului şi al genului, ce s-au scris în limba românească", autorul cronicii subliniază că ***Mara*** „e un roman de moravuri şi psihologic în acelaşi timp[11]. Cu o acţiune plasată în marc parte pe Mureş şi în Siria de lângă Arad, romanul conturează figuri şi tipuri puţin cunoscute celor din Capitală, Slavici excelând si prin forţa de evocare a lumii prinse în roman, ca scena culesului strugurilor: „Descrierea viilor din Siria, în atmosfera toamnei, şi culesul viilor sunt pagini impresionante în care simţi parfumul pământului, farmecul notei locale şi un larg suflu de poezie, în care vibrează o undă îndepărtată din viaţa păgână, proaspăt izvorâtă din măruntaiele Cybelei" {D. Karnabatt, ***loan Slavici, „Mara",*** în ***Rampa,*** anul VIII, nr. 2352, 30 august 1925, p. 1).

Acelaşi D. Karnabatt revine o lună mai târziu, când, anunţând iniţiativa Editurii „Cartea Românească" de a tipări opera completă a lui Slavici, îl trece pe autorul ***Marei*** în galeria marilor clasici ai literarurii române (D. Karnabatt, ***„Cartea Românească" editează opera completă a lui loan Slavici,*** în ***Rampa,*** anul VIII, nr. 2374, 25 septembrie 1925, p.l).

După epuizarea celei de a treia ediţii din ***Mara*** (1925) se aşterne iarăşi o tăcere asupra romanului. N. Iorga revine asupra lui în 1934, în ***Istoria literaturii româneşti contemporane,*** considerând ***Mara*** cea mai importantă contribuţie literară de ta revista ***Vatra,*** prin modul original în care autorul evocă lumea specific transilvană, „lumea Iui de acasă", cu o artă de „mare narator" şi cu un „simţ delicat pentru fenomene sufleteşti în suflete curate". N. Iorga rămâne şi acum la convingerea că episodul final al romanului în care Bandi îl ucide pe Hubăr este „fără o motivare şi fără legătură cu firul principal al povestirii", cum afirmase şi în prima recenzie dedicată romanului în 1906 (N. Iorga, ***Istoria literaturii româneşti contemporane.*** Partea a doua. ***In căutarea fondului. 1890-1934-,*** reeditare la Editura Minerva, 1985, p. 4(M1).

în capitolul ***Slavici; realism ţărănesc cu bază morală*** din ***Panorama literaturii române contemporane,*** din 1938, Basil Munteanu afirmă că, din cele „şapte romane" ale iui Slavici, a înfruntat timpul ***Mara:*** „Cel ce rezistă cel mai bine, ***Mara*** (1894), oferă preţioase tablouri de moravuri, în cea mai bună vână de povestitor pe care acest romancier... o stăpâneşte iară greş." Demne de reţinut sunt şi observaţiile despre specificul stilului lui Slavici, care întregesc cele afirmate anterior de AL Philippide cu privire la „stilul ardelean în literatura română".

Un merit incontestabil în înlăturarea „tăcerii" ce mai stăruia în jurul romanului ***Mara*** îi revine lui G. Călinescu, cel care aprecia pentru prima dată romanul lui Slavici drept „aproape o capodoperă" (G. Călinescu, ***Slavici romancier,*** în ***Adevărul literar şi artistic,*** anul XVIII, nr. 869, 1 august 1937, p. 7). (Articolul a fost reprodus fără modificări în ***Istoria literaturii române...,*** 1941.)

G. Călinescu considera necesar sâ mai atragă atenția asupra ***Marei*** şi într-un articol teoretic despre roman, articol publicat în 1938. „Recitiți ***Mara*** de Slavici -scrie G. Călinescu - şi veți vedea ce carte bună este, cât de substanțială, cât de puțin depăşită" (G. Călinescu, ***Câteva cuvinte despre roman,*** în ***Adevărul literar şi artistic,*** anul XIX, nr. 918, 10 iulie 1938). -

Prin amplul spațiu acordat în a sa ***Istorie a literaturii române...*** romanului ***Mara,*** neezitând să îl apropie de „capodoperă", putem spune-fără exagerare-că G. Călinescu i-a fixat ***Marei*** un loc de frunte în istoria romanului românesc. Spre aceasta converg şi opiniile lui Tudor Vianu, care, în 1944, considera ***Mara*** drept „primul roman obiectiv al Ardealului" ***(Istoria literaturii române modeme*** de Şerban Cioculescu, Vladimir Streinii şi Tudor Vianu, Casa Şcoalelor, 1944, p, 320), precum şi afirmația lui Şerban Cioculescu, care, în 1947, vedea în ***Mara*** „cel mai bun roman românesc" de până la sfârşirul secolului al XlX-lea (Şerban Cioculescu, ***Curs de istoria literaturii române moderne. Literatura militantă,*** Partea all-a Iaşi, 1947, p. 51).

Exegeza lui Şerban Cioculescu asupra romanului ***Mara*** se constituie într-unui dintre cele mai credibile demersuri critice referitoare la Slavici ca romancier; ***„Mara*** este un puternic roman psihologic, pentru că în nici unul din romanele româneşti nu s-a arătat până atunci mai pregnant conflictul dintre voință şi pasiune". Profesorul universitar şi istoricul

literar simte nevoia unei delimitări stricte între eroii lui Slavici şi cei ai viitoarei literaturi semănătoriste şi poporaniste sau cei din proza sadoveniană: „Țăranii lui Slavici, aşadar, nu seamănă cu aceia ai viitoarei literaturi semănătoriste şi poporaniste, pentru că autorul a văzut într-însii o masă mişcătoare, în perpetuă transformare. (Țăranul lui Sadoveanu e fixat în trăsături milenare, cum e eroina din ***Baltagul,*** Vitoria Lipan, care poate pățea contemporană cu muntenceie dace de acum două mii de ani.)" ***(Ibidem,*** p, 50),

Pare curios, dar romanul ***Mara,*** ca şi alte romane ale lui Slavici - ***Cel din urmă Armat*** şi ***Din bătrâni. Manea*** -, a început, Ia aproape patru decenii de la tipărirea în volum, să intereseze şi din punct de vedere economic. Nu numai cu referire Ia bani, camătă, negoț, ci şi la organizarea muncii, situația breslelor. în acest sens menționăm studiul lui Mihai Iorgulescu, ***Economicul în opera lui Slavici,*** în voi ***Margi?jalia,*** Seria nouă, Casa Şcoalelor, 1944.

în interpretarea operei lui Slavici nu au lipsit abordările socioiogist-vulgare, manifestate încă din 1948. Astfel, într-un amplu articol intitulat pompos ***Romanul rural românesc. I Ioan Slavici,*** se făcea o radiografie a operei scriitorului prin prisma „luptei de clasă" - urmărindu-se în ce măsură se „oglindeşte ea în ***Novele din popor*** şi în ***Mara*** în ***Popa Tanda*** se vedea doar „interesantul proces de evoluție spre un capitalism rural"; în ***Budulea*** ^'^'/-„parvenitismul intelectual"; în ***Mara*** — „lupta micii burghezii aprige, avare şî lacome, ca să ajungă mare burghezie" etc. în concluzie: „Teza şi antiteza - cele două teme ***(sic!)*** absolut necesare construirii unei opere de artă realistă - lipsesc cu desăvârşire în opera lui Slavici, fiind înlocuite de elementele unui romantism care alterează şi încătuşează adevărul... Slavici rămâne un exponent al unei arte burgheze, numai în aparență realistă, în fond romantică şi idilizantă.

Târanîi Iui sunt ***chiaburit satelor*** (subl. n.) - prin urmare burghezi, pe care autorul nu-i pune niciodată în opoziţie cu ţărănimea ***sămcz., pe care o exploatează'\GzOT%c*** Dan, ***Romanul românesc rural. I. loan Slavici,*** în ***Flacăra,*** anul I, nr. 25, 20 iunie 1948, p. 12). De remarcat faptul că în acelaşi număr, Petru Dumitriu publica ***Un exemplu de critică literară marxistă,*** în care elogia articolul ***Poezia putrefacţiei sau putrefacţia poeziei*** de Sorin Toma, tipărit şi în broşură după ce apăruse, mai întâi, în ziarul ***Scânteia.*** (Articolul lui Sorin Toma „înfiera", de pe poziţii proletcultiste, poezia luî Tudor ArghezL)

Din fericire, opiniile exprimate în ***Flacăra*** cu privire la prozele lui loan Slavici rămân izolate, ele negăsind susţinători, nici în rândurile criticilor şi istoricilor literari, nici la catedră.

într-o retrospectivă asupra romanului, A1, Piru considera, în 1957, că, „în istoria romanului românesc, ***Mara*** reprezintă o dată şi un punct de răscruce" (Al. Piru, ***O sută de ani de roman,*** în ***Viaţa românească,*** anul X, nr. 6, iunie 1957; reluat în ***Analize şi sinteze,*** Editura Scrisul Românesc, Craiova 1973, p, 245), pentru ca în alt studiu dedicat operei lui Slavici (1965) sâ vadă în ***Mara*** „unul din cele mai bune romane româneşti*', „de un echilibru de compoziţie clasic" (Al. Piru, ***O monografie loan Slavici,*** în ***Gazeta literară,*** anul XII, nr. 52, 23 decembrie 1965, p. 7; reluat, sub titlul ***loan Slavici,*** în ***Varia, Studii şi observaţii critice,*** Editura Eminescu, 1973, p.I77).

Un alt moment important dc receptare critica a romanului ***Mara*** îl constituie - după datcle-jaion de afirmare a lui prin contribuţiile lui N. Iorga (1906), Octav Botez (1925), G. Călinescu (1937, 1941), T. Vianu (1944), Şerban Cioculescu (1947) - îl constituie apariţia, în 1961, a unui studiu al profesorului universitar G.C. Nicolescu, în ***Analele Universităţii din Bucureşti,*** exegeză în care ***Mara*** este considerată

„nu mimai o mare biruinţă literară a autorului lui, dar una din ***creaţiile cele mai impunătoare ale romanului românesc"*** (subl.n.).

întâlnim, apoi, opinii critice asupra romanului ***Mara*** în prefeţele şi studiile introductive la noile ediţii ale romanului: amintim pe Al- Sândulescu, ***Prefaţă*** la loan Slavici, ***Mara,*** Editura Tineretului, Bucureşti, 1964-

Acelaşi A1. Săndulescu revine peste ani si se pronunţă asupra ***Marei*** cu referire la atitudinea lui Duiliu Zamfirescu din articolul ***Literatura românească şi scriitorii transilvăneni*** (1903), faţa de scriitorul Slavici, ajungând la concluzia că Duiliu 21amfirescu nu citise romanul ***Mara*** când a scris articolul. (Al. Săndulescu, ***Duiliu Zamfirescu şi contemporanii lui [I],*** în ***Adevărul literar şi artistic,*** anul XI, nr. 265, 16 iulie 2002, p.13). Dintro scrisoare a lui Duiliu Zamfirescu trimisă lui lacob Negruzzi, în 17 ianuarie 1894., reiese câ totuşi el citise cel puţin primul capitol din ***Mara,*** întrucât aminteşte de ea când se referă la primul număr din revista ***Vatra*** (LE. Torouţîu şi Gh. Cardaş, ***Studii şi documente literare,*** I, 1931, p. 90),

Deceniul şapte din secolul XX aduce prima monografie dedicară autorului ***Marei:*** Pompiliu Mareea, ***loan Slavici*** (Editura pentru Literatură, 1965), lucrare amplă de tip universitar, urmată, în 1968, de „Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită"(la aceeaşi editură). în ***Cuvânt la ediţia a Il-a,*** autorul arată că, faţă de prima ediţie, a adus „îmbunătăţiri", „sub raportul precizării unor probleme, al informaţiei şi al analizei", adăugând un capitol inedit: ***Observaţii privitoare la limba şi stilul operei lui Slavici*** şi corectând erorile depistate. Faţă de antecesori, Pompiliu Mareea nu aduce interpretări inedite în ceea ce priveşte romanul ***Mara,*** în afară de opinia câ Mara* ca personaj, nu poate fi asociată cu ceilalţi „avari" din literatura română, ea fiind unică în manifestările ei.

Un loc aparte între exegeţii operei Iui Slavici revine fui George Munteanu, care, la catedra universitară şi prin scris» a încercat - şi a reuşit - să se apropie de „Slavici nccunoscutul",intitulându-şi chiar astfel studiul său dedicat autorului ***Novelelor din popor şi A Marei,*** studiu care debutează cu afirmarea „modernităţii* lui Slavici (George Munteanu, ***Slavici necunoscutul,*** în ***Gazeta literara,*** anul X V , nr. 22, 30 mai 1968, p. *7;* studiul, continuat în nr. 23 din 6 iunie 1968, este reprodus în volumul ***Sul? semnullui Aristarc,*** Editura Eminescu, Bucureşti, 1975, p- 346-355).

într-un articol publicat în ***Tribuna,*** în 1969, Mircea lorgulescu vedea în ***Mara*** „un roman al predestinării".

Monografiei Iui Pompiliu Mareea îi urmează exegeza lui D. Vatamaniuc, materializată în două volume: ***Ioan Slavici $i lumea prin care a trecut*** (1968) şi ***Ioan Slavici. Opera literară*** (1970), ambele apărute la Editura Academiei Române.

Noile contribuţii ale lui D. Vatamaniuc sunt prin excelenţă documentare. Nu lipsesc însă nici interpretările critice, care, chiar dacă nu sunt întru totul inedite, oferă uneori puncte de vedere proprii, prin raportările la opera altor scriitorii români şi chiar europeni, în speţă germani. Astfel, în analiza romanului ***Mara,*** relevă scenele din viaţa meseriaşilor, întâlnite în literatura germană încă de la începutul secolului al XlX-lea în povestirile lui Ernst Theodor Amadeus Hoffmann, iar sub aspectul viziunii artistice apropie ***Mara*** de „romanul ţărănesc german ***(Bauernsroman)***", ilustrat de K. Immermann în ***Oberhof***"(1838) (D.Vatamaniuc, ***Ioan Slavici, Opera literară,*** Editura Academiei, Bucureşti, 1970, p, 188-189).

într-un curs universitar din 1970, Virgil Vintilescu afirmă că ***Mara*** „este opera în care autorul a dezvăluit întreaga forţă a talentului său artistic, mai viguros decât în ***Moara cu noroc*** şi mai analitic, îm privinţa sentimentului erotic, decât în ***Pădureanca",*** iar prin compoziţia „romanului" ***Mara*** „autorul a reuşit să depăşească faza anterioară a romanului românesc şi sâ realizeze trecerea Ia romanul modern al secolului al XX-lca, reprezentat în primul rând de Liviu Rebreanu" (Virgil Vintilescu, ***Caragiale, Slavici, Macedonski. Curs de istoria literaturii române,*** litografiat, Fascicula a 111-a, Facultatea de Filologie, 1970, p. 258-263),

Nelipsit din manualele şcolare, Ioan Slavici a fost prezent în toate manualele, „cursurile universitare", inclusiv în „istoriile literaturii române". Ion Rotaru, în ***O istorie a literaturii române,*** voi. I. ***De la origini până la 1900,*** Editura Minerva, 1971), relevă că în ***Mara*** autorul a surprins ridicarea burgheziei de pe Valea Mureşului şi Câmpia Aradului, odată cu înflorirea negoţului şi a meşteşugurilor, burghezie care provine mai degrabă din ţărănime, spre deosebire de figurile de burghezi ai lui Caragiale, desprinse din mahalalele Bucureştilor, în acelaşi timp, fixează locul aparte al Marei între „avarii" literaturii române şi chiar universale, „avariţia" ei fiind „mai curând rezultatul unei vieţi dure, austere".

Un alt studiu care se înscrie pe linia contribuţiilor de prestigiu în interpretarea operei lui Slavici este ***Realismul tragic în opera lui Slavici*** al lui Eugen Todoran, exegează care aduce puncte de vedere proprii în ceea ce priveşte tragicul în două capodopere slaviciene: ***Moara cu noroc*** şi ***Mara.***

în ceea ce priveşte ***Mara,*** Eugen Todoran se referă îndeosebi la episodul final: uciderea lui Hubăr dc către fiul lui nelegitim - Bandi. Departe de a considera acest episod „neaşteptat şi forţat", cum au făcut unii comentatori începând cu N. lorga, E. Todoran îl găseşte întru totul justificat, în spiritul „lecţiei morale" pe care Slavici intenţionează să o dea prin romanul său (Eugen Todoran, ***Realismul tragic în opera***

lui loan Slavici, în voi. ***Secțiuni literare,*** Editura Facla, Timişoara, 1973>p. 136-137).

în 1974, într-un substanțial studiu, Mircca Zaciu invita „la o nouă lectură a lui Slavici", întrucât „clasicizarea" tul-alături de Iuti Creangă şi 1.L. Caragiale - a dus la o obişnuință aproape „primejdioasă* în acceprarea operei, reprezenrând chiar „un pericol" pentru adevărata ci evaluare: „Obişnuința e un rău sfetnic; l-am asociat pe autorul ***Morii cu noroc*** [şi al ***Marei]*** pleiadei «clasice», i-am oferit locul de onoare în manuale şi tratate; imaginea lui rămâne însă convențională şi neconcludentă; opera e analizată parțial şi fără multă convingere. Lipseşte încă studiul monografic obiectiv, temeinic, demonstrativ". Iar cu privire la cel mai realizat roman al lui Slavici şi cel mai valoros de până Ia apariția lui ***Ion*** al Iui Liviu Rebreanu, autorul evidenția tocmai ținuta lui modernă: „Cu ***Mara*** (1894) exemplaritatea operei sirianului atinge eforturile către romanul modern, într-un moment când eroziunea caracterelor, lirismul prozei de evocare patriarhală, cu timbrul ei nostalgic, repede devenit manierism, descuraja multe talente tinere'* (Mircea Zaciu, ***Pentru o nouă lectura a lui Slavid,*** în ***Bivuac,*** Editura Dacia, Cluj, 1974, p. 42-56).

Parcă răspunzând anume dezideratului profesorului şi istoricului literar clujean Mircea Zaciu, Magdalena Popescu publică, în 1977, solida monografie, ***Slavici,*** rezultat al unei re-lecturi integrale a operei slaviciene. Fără nici o rrimitere bibliografică sau de subtext la exegezele anterioare pe marginea scrierilor lui Slavici — fapt rar întâlnit în cazul unor atari investigații monografice - autoarea ne oferă, în cele 492 de pagini, dacă nu o imagine cu totul nouă, cel puțin una mult mai nuanțată şi atotcuprinzătoare a operei lui Slavici, priyită cu un ochi contemporan şi prin prisma a ceea ce consideră că

rămâne peren ca valoare, atât prin raportare la epocă, dar mai ales în ansamblul prozei româneşti.

Referitor la ***Mara,*** dincolo de unicitatea personajului principal în romanul românesc, autoarea vede „un roman despre ***iubireşi căsătorie"*** (Magdalena Popescu, ***Slavici,*** Cartea Românească, [Bucureşti], [1977], p. 214).

în privința personajelor principale ale romanului, autoarea demonstrează că, în aparență, Persida „e cel mai complet dintre caracterele descrise de Slavici", este „personajul central ca frecvență a aparițiilor şi intensitate a preocupărilor", dar personajul dominator este Mara, nu atât prin afişarea ei, ci mai ales prin spațiul uriaş pe care îl ocupă în roman prezența ei „ittdeclaratâ, dar mereu resimțită* ***{Ibidem,*** p. 236). Mata „are harul vieții şi vocația regenerării"; „Mara **e** asemenea arborelui vieții [splendidă imagine prin veridicitatea şi ineditul ei!], **e** viața însăşi, pătimaşa, puternică, rea, lacomă, generoasă, vorace şi darnică; animară de tensiunile cele mai obscure, dar şi îndrumată de elanurile cele mai nobile; neiertătoare, aspră, severă şi blândă. Aici nu **e** contradicție şi tensiune, căci totul converge în viața; calitatea esențială a femeii e de a supraviețui si de a-şi supraviețui" ***{Ibidem,*** p. 247).

Demne de reținut din noul demers critic al Magdalenci Popescu asupra romanului ***Mara*** sunt şî paginile dedicate unor tablouri vii, inegalabile, din viața breslelor din Ardeal („tăietura de maestru") sau culesul viilor în podgoria Aradului, pagini care - afirmă autoarea - trimit la „picturile flamande, figurând muncile anotimpurilor". Slavici compune prin ***Mara*** o ***epopee burgheză^*** în care „cultul eroic" este înlocuit cu cel al agonisirii de bani şi al prosperității.

Nicolae Manolescu se pronunță pentru prima dată în scris asupra operei lui Slavici în 1978, în ***Cămătăreasă,*** studiu dedicat romanului ***Mara,*** publicat în ***Convorbiri literare***

(nr. 11, noiembrie t978), reluat apoi - revăzut şi amplificat - în ***Arca lui Noe.*** Eseu despre romanul românesc, voi. I, Editura Minerva, 1980. N, Manolescu afirmă, fără echivoc, că ***„Mara*** trebuie considerară ***prima capodoperă*** (subl. m) a genului la noi**, şi în acesr sens îşi orientează demersul critic. Totodată, reconsideră opiniile unor predecesori cu privire la caracterul romanului: „Nu e vorba de zugrăvirea «sufletului ţărănesc de peste munţi*", cum zice G. Călinescu, ci de „acea lume pestriţă şi totuşi omogenă de târg transilvănean", care i-a atras atenţia lui N. Iorga încă dc la apariţie. Nu împărtăşeşte întru totul nici opinia lui D. Vatmaniuc, potrivit căreia romanul ***Mara*** ar fi un ***Bauernsroman*** (roman ţărănesc), înrudit cu scrierile germane ale unui K. Immermann. Şi demonstrează că ***Mara*** e mai degrabă „un roman burghez decât unul ţărănesc", „Precupeaţa Mara c prima femeie capitalist din literatura noastră".

Totodată, Nicolae Manolescu vine cu o contribuţie esenţială în interpretarea operei slaviciene: ***stilul indirect liber**** exemplificat prin romanul ***Mara.*** Pornind de la cele afirmate de Tudor Vianu, cu privire la „oralitatea de tip popular la Slavici" şi mai ales de la constatarea lui G-Călinescu - „împrumutând graiul eroilor, scriitorul deschide nuvelele printt-un fel de acord stilistic" criticul urmăreşte procedeul în ***Mara,*** începând cu prima frază a romanului: „A rămas Mara, săraca, văduvă cu doi copii, sărăcuţii de ei, dar era tânără ***şi*** voinică şi Dumnezeu a mai lăsat să aibă şi noroc". Ca să citeze apoi: „Sunt săraci, sărăcuţii, că n-au tată; e săracă şi ea c-a rămas văduvă cu doi copii..." Stilul indirect liber - mai ales din al doilea pasaj - indică în Mara nu pe cea care ***vorbeşte,*** ci care ***gândeşte*** astfel, cel care relatează fiind totuşi autorul: „.. .Folosind expresiile

Marei, ca şi cum şi-ar însuşi punctul ei de vedere, naratorul rămâne totuşi distinct de personaj", pe parcurs „vocea naratorului trece pe nesimţite de la identificarea cu limbajul vaicăreţ şi prefăcut al ***săracei*** temei la dezvăluirea, ca din întâmplare, a adevăratei ei situaţii materiale" (N. Manolescu, ***op. ctt.,*** p. 141-142).

Prin insolitul său demers critic privind alternanţa între ***identificare*** şi ***distanţă*** dintre autor şi personaj, N. Manolescu a realizat o definire de necontestat a stilului indirect liber slavician: „Acest joc între identificare şi distanţă permite naratorului să caracterizeze, oarecum insinuant, personajul Marei, din două puncte de vedere, alternativ: din acela exterior, să-i zicem al obştei de care aparţine; şi din acela interior, al motivaţiilor proprii. Odată este Mara aşa cum apare celorlalţi; altă dacă, aşa cum ar dori să apară sau aşa cum se închipuie apărând. Nici identificarea, nici distanţa nu sunt absolute: e vorba mai curând de o confundare permanentă, fără ca vreunul din termeni să fie privilegiat decisiv* ***{Ibidem.).***

Operă capitală a lui Slavici şi unul din primele zece romane ale literaturii româneşti - cum s-a pronunţat N. Manolescu ***Mara*** a fost comentată în prefeţele care însoţesc numeroasele ediţii ale romanului, prilej de a scoate în evidenţă în demersul critic respectiv aspecte noi ale scrierii sau de a accentua unele puncte de vedere exprimate sau schiţate anterior. Astfel, C. Măciucă, în Prefaţa la ediţia din 1977 (Editura Albatros), afirmă că ***„Mara*** este şî un roman de atmosferă", prin modalitatea de prezentare a elementelor care „fixează mediul în timp şi spaţiu", este „o vastă galerie de tablouri de gen, care înscriu în ansamblul lor o cuprinzătoare imagine a satului românesc, ca şi a mediului târgoveţimii mijlocii",

într-o postfaţă la o ediţie ***Mara,*** tipărită în 1979, în colecţia „Arcade" a Editurii Minerva, Radu Ţeposu vedea în această

operă a Iui Slavici un roman „al puterii", dar în acelaşi timp, pe măsura însuşirii puterii ca voinţă, şi al ***trufiei.*** De altfel, într-un volum de critică literară, Radu Ţeposu îşi retipăreşte postfaţa sub titlul ***Putere şi trufie.*** Pentru Mara, prestigiul moştenit, inclusiv prin puterea banului, este o prejudecată, singurul care contează pentru ea este „cel dobândit" prin forţe proprii (Radu Ţeposu, ***Putere si trufie,*** în voi. ***Viaţa şi opiniile personajelor,*** Editura Cartea Românească, Bucureşti, [1983], p. 34).

Tot într-o prefaţă, Ion Roman, printre alte consideraţii, pornind de la cele afirmate de Tudor Vianu câ Slavici „nu are fantezie vizuală", arată că, totuşi, în ***Mara*** „locurile apar în eboşe de o pregnanţă evocatoare", datorită redării din aminrîre, cu liniile, formele, înregistrate cândva şi chiar cu impresiile personale de atunci (Ion Roman, ***Prefaţă*** fa loan Slavici, ***Mara,*** Editura Minerva, Bucureşti, 1982, „Biblioteca pentru toţi", p. XXVI).

In încercarea sa de sinteză asupra literaturii române, elaborată mai înainte, dar tipărită de-abia în 1991, Ion Negoiţescu îi atribuia lui Slavici un rol de frunte în scrisul românesc: „Valorile umane cuprinse în scrisul lui fac dintr-însul un adevărat ctitor al literaturii române", în ciuda faptului că scriitorul „nu ne apare ca un adevărat artist al cuvântului". Iar referitor la ***Mara*** scotea în evidenţă „ştiinţa epică" şi „originalitatea" romanului, în care „se impun realităţi şi probleme" fundamentale pentru Transilvania din acea epocă (1. Negoiţescu, ***loan Slavici,*** în ***Istoria literaturii române,*** volumul I ***[1800-1945],*** Editura Minerva, Bucureşti, 1991, p. 114-116).

I. Negoiţescu este şi primul care avansează ideea că, prin romanul ***Mara,*** loan Slavici se apropie de valorile europene,

atât prin „cosmopolitismul" scrierii, cât şi prin „provincialismul, în sensul bun al cuvântului: „Nu numai cosmopolitismul îl apropie pe aurorul ***Marei*** de valorile bătrânului nostru continent, el înfăţişându-ni-se acum ca un tipic reprezentant al duhului Europei Centrale, ci şi provincialismul, în sensul bun şî de temei al cuvântului, aplicabil şi romanelor italieneşti din a doua jumătate a secolului al 19-lea..." (I. Negoiţescu, ***op. cit.,*** p. 116).

într-un studiu intitulat ***Un Balzac al satului ardelean,*** Dumitru Micu încerca, în 1972 ***(Convorbiri literare,*** nr, 15), o definire a prozei lui Slavici, în sensul celor enunţate în însuşi titlul demersului critic, punând accentul îndeosebi pe universul nuvelelor.

Peste două decenii, într-o ***Scurtă istorie a literaturii române*** (1994), criticul acordă o atenţie sporită romanului ***Mara,*** relevând „forţa epică" a scrierii şi apreciind personajele principale ca „figuri dintre cele mai vii" din proza narativă românească, în primul rând Mara pe care o raportează la alte eroine din literatura română (Dumitru Micu, ***Scurtă istorie a literaturii romane,*** I. ***De la origini până la primul război, mondial,*** Editura Iriana, Bucureşti, 1994, p. 286). în ultimul deceniu şi-au tăcut apariţia şi lucrări profilate pe inrerpretarea operei lui Slavici însoţite de texte selectate special în vederea ilustrării demersului critic întreprins. Astfel, Constantin Cubleşan publică, în 1994, ***loan Slavici comentat de...,*** iar Cornel Ungureanu, în 2002, ***loan Slavici,*** impropriu subintitulată „monografie", întrucât nu diferă, ca structură, faţă de lucrarea precedentă citată mai sus.

Pentru Cornel Ungureanu, Mara, ca personaj, „e un ***om exemplar***— e un adevărat creştin ***[sici],*** un om activ care reia mesajul lui Popa Tanda: mesajul oamenilor exemplari", cei

care „nu se abat de la calea cea dreaptă" (Cornel Ungureanu, ***Ioan Slavic^*** Editura „Aula", Braşov, 2002, p. 50-51).

într-un eseu - ***Eu, personajul*** - Vasile Popovicî avansează o idee cu totul originală, aceea potrivit căreia ***„universul lui Slavici este de neconceput în afara teatralizării",*** „el e organic construit pe un tipar teatral ascuns şî care manevrează întreaga existenţă a eroului său". Eseul lui V. Popovici scoate în relief „teatrafitatea" prozei slaviciene, în concordanţă şî cu cele afirmate de Slavici însuşi încă din timpul studenţiei la Viena, într-o scrisoare către lacob Negruzzi din 1872: „Ani o dispoziţie deosebită pentru arta dramatică", „Revelarea teatralităţii — afirmă V. Popovici - mi se pare esenţială pentru înţelegerea operelor sale de primă valoare. Nu este o întâmplare că teatralizarea apare în nuvelele sale cele mai bune şi în ***Mara,*** şi lipseşte cu totul din producţiile de a doua şi a treia mâna, precum nuvelele târzii sau masivul roman istoric ***Din bătrâni" Mara*** este „împânzită" de „momente teatrale", prin care arta. autorului „îndreaptă invariabil personajul slavician spre supliciul ***pieţei publice"',*** care „este, în proza sa majoră, forma fundamentală de organizare a spaţiului: recunoaştem figura ei tutelară şi în clasa şcolii de la Radna, şi pe podul Marei [de pe Mureş], şi în vie, şi în curtea lui Claici de la Arad, şi în biserică..., peste tot unde întâlnim scene teatrale." Şi autorul insolitului eseu conchide că Slavici şî-a împlinit vocaţia (dramatică)" în proză, nu în teatru" (Vasile Popovici, ***Eu, personajul,*** eseu, Editura Cartea Românească, [Bucureşti], 1998, p. 41,55).

Privit în ansamblu, romanul ***Mara*** nu se ivea pe un loc gol, arid, între scrierile lui Slavici. Setea de înavuţire, goana după bani le-am întâlnit mai înainte la Ghiţă din ***Moara cu noroc.*** O precupeaţă gen Mara - redusă doar la schemă - este şi I^nca Liuchici din ***Budulea Taichii.*** în portretul moral al Persidei regăsim unele din trăsăturile Siminei din ***Pădureanca.***

Neajutoratul Pupăză din nuvela ***Pădureanca*** este şî el copil din flori, ca şi Bandi din romanul ***Mara.*** Oscilaţiile, lipsa tăriei de caracter a lui Naţl trimit la Iorgovan, feciorul bogătanului din ***Pădureanca.*** Chiar unele elemente din biografia personajelor se aseamănă: amândoi fac câte cinci ani de lîceu, după care revin acasă, fără să-şi definitiveze studiile. Dar pe lângă aceste similitudini, mai mult sau mai puţin incidentale, întâlnim şi probleme de fond care stau la baza romanului, tratate şi în alte scrieri. în tragedia ***Gaspar Graţiani,*** publicată cu un deceniu înainte şi reprezentată pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti, în 1888, Slavici îşi construise conflictul tot pe deosebirea de neam şi confesiune.

Sunt referiri în roman care ajută şi la încadrarea acţiunii în epocă: Hubăr, măcelarul din Lipova, realizează în timpul „revoluţiei de la 1848 o frumoasă avere", apoi, ca ***beamter*** (funcţionar austriac), îi merge şi mai bine, imediat după revoluţie fiind pus „la mare, cinste"; despre Andrei Corbu, nobil de Cărpeniş, se aminteşte că a fost închis în timpul „revoluţiunii", pentru ca în anii următori să nu mai reprezinte „nimic". însă cele mai importante rămân informaţiile din capitolul ***Verboncul-,*** prin relatările despre luptele duse de italieni, sub conducerea lui Garibaldi, pentru unificarea Italiei, care culminează cu victoriile din 1859 împotriva armatelor austriece. Trică, feciorul Marei, ajuns „eâtană" în armata imperială, spre sfârşitul romanului participă şi el Ia luptele din nordul Italiei, fiind „lovit în şold de o ţandăra de bombă" şi internat într-un spital din Verona. Toate acestea ne

îndreptățesc să localizăm în timp acțiunea romanului ***Mara*** în anii 1850-1860.

Novele din popor (1881) şi ***Novele,*** I-II (1892-1896) oglindeau, în marea lor majoritate, lumea satului transilvănean. Prin ***Mara,*** Slavici îşi lărgeşte câmpul de observație, oferindu-ne romanul târgului, al oraşului de peste Carpați, cu tot ce avea el mai caracteristic în epocă. Sondarea lumii meseriaşilor, a breslelor meşteşugăreşti, a negustorimîi mărunte, sau a diferențierilor sociale şi naționale oferă romanului un caracter de „frescă socială". Slavici investighează în adâncime o anume categorie socială, surprinsa, cu măiestrie, într-un anumit stadiu al evoluției sale istorice.

Spațiul dc desfăşurare a acțiunii romanului este redus Ia zona Lipova-Radna-Arad. Doar episodic acțiunea se desfăşoară şi în alte puncte geografice - Viena. Lumea meseriaşilor, a târgoveților din această zonă o surprinde Slavici - este lumea pe care o cunoştea din copilărie şi din anii de scoală. (Parcurgerea memorialisticii sale oferă elemente relevante în acest sens.) Tematica aceasta nu era întru totul nouă nici în literatura română. Ion Popovici-Bănățeanul - el însuşi fiu de meseriaş - dăduse la iveală, cu puțin timp înainte de publicarea romanului ***Mara*** în revista ***Vatra,*** câteva crâmpeie din viața meşteşugarilor bănățeni.

Există în roman o preocupare pentru ***buna gospodărire*** care, prin supralicitare, devine aproape un principiu ecîc călăuzitor. Bocioacă, starostele cojocarilor, dc cuvântul căruia ascultă întreaga breaslă, esre tipul gospodarului cel mai reprezentativ din roman, în chibzuiala lui permanentă, în preocupările pentru treburile zilnice ale casei sale şi ale breslei nu putem să nu întrezărim trăsăturile tatălui scriitorului: Savu Slavici, „maestru" cojocar în Siria, aşa cum ni-I prezintă autorul însuşi în scrierile memorialistice.

(p. 307) DIN BĂTRÂNI

[L LUCA]

NARAȚIUNE ISTORICĂ

A apărut pentru prima dată în volum: ***Din bătrâni [1. Luca].*** Narațiune istorică, Bucureşti, Insriruml de Arte Grafice şi Editură Minerva, 1902, VIII + 328 pagini. Scrierea este însoțită de ***o*** prefață a autorului, intitulată ***O mărturisire*** (p, V-VIII), Prefața se reproduce, sub titlul ***Din bătrâni,*** în ***Tribuna poporului,*** an. VI, nr. 110, 15/28 iunie 1902, p. 1, şi cu titlul din volum ***(O mărturisire)*** în ***Albina,*** an V, nr. ***44-45,*** 1-11 august 1902, p. 1162-1164. Reeditată de autor: ***Din bătrâni, Narațiune istorică, [I. Luca],*** ediția a Il-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, RSteinberg& Fiu, 1916, VIII + 312 pagini. Fată de ediția din 1902, cuprinde un epilog, intitulat ***încheiare„.*** (p- 295-312).

Inclusă în ediția ***Opere,*** VII, text stabilit şi variante de C. Mohanu, Editura Minerva, Bucureşti, 1973, p. 291-534.

Scriere destul de întinsă (circa 250 pagini), ***Din bătrâni [I. Luca]*** este structurată în cinci părți: primele patru de câte 5—6 capitole, iar' ultima, ceva mai redusă ca întindere, doar trei capitole. Dacă cele cinci părți sunt ne nominalizate, capitolele sunt inticulace sugestiv; ***Risipirea gepizilor. Vatra lui Vineş*** (fierăria unde se făureau armele şi se afla şi se comenta ce se întâmplă în jur, - un fel de „fierărie a lui Iocan"), ***Năluca, NăvaLz, Fuga*** (în prima parte); ***Dragoslavele*** (fiicele lui Dragoslav, apoi numele localității) (partea a doua); ***Rusaliile***

(sărbătoarea religioasă, în partea a treia); ***Şezătoarea*** (lucrul tinerelor fete la curtea Doamnei); ***Târgoviştea*** (la început locul unde se ţinea târgul, apoî numele localităţii) (în partea a patra) şi ***Cetatea*** (fortificarea aşezării de scaun) din ultima parte.

Dându-şi seama că nu va mai continua seria celor două naraţiuni istorice - aşa cum promisese cititorului în prefaţa (O ***mărturisire)*** la ***Din bătrâni,*** prima parre apărută în 1902 -, la reeditarea acesteia, în 1916, Ioan Slavici simte nevoia să-i adauge o ***încheiare.„,*** un epilog, înrru totul binevenit şi necesar chiar, deoarece această naraţiune este o scriere de sine stătătoare, cu toate că Slavici mai elaborase alta similară, ***Din bătrâni. Manea,*** în 1905, cronologic, continuând prima parte, dar pe care n-o mai reeditează în 1916. în scurtul epilog (4 pagini), Slavici rememorează bătălia muntenilor cu Baian, căpetenia ogorilor (avarilor), la „cetatea de peatră din faţa trecătorii lui Bran", în care piere Radu, conducătorul lor, dar ogorii sunt alungaţi, muntenii - sub conducerea altor „starosti", deveniţi „judeţi" — rămânând să înfrunte pe pământul lor şi de aici înainte vicisitudinile istoriei, cum afirmă un „înţelept" din „sfatul bătrânilor": „Iară noi vom rămânea tot noi şi vom merge-naintc!" - frază care încheie textul noii ediţii din 1916.

Scrierile lui Slavici care se pot plasa în jurul anilor 1902 şi 1905, când apar în volum cele două naraţiuni istorice ***Din bătrâni ([Luca]*** şi ***Manea)*** sunt foarte puţine: în 1900, publică în volum ampla nuvelă ***Vatra părăsită-,*** în 1906, tot o nuvelă mai întinsă, ***La Răscruci,*** dar tot în anul 1906 i se tipăreşte la editura revistei ***Luceafitrul,*** pentru prima dată în volum, capodopera sa, ***Mara.*** în periodice, Slavici este prezent în acest răstimp cu: articolul ***Pesimismul lui Eminescu,*** ampla evocare ***Serbarea de la Putna*** (ambele în ***Convorbiri literare,*** 1902 şi, respectiv, 1903), o nuvelă, ***Anghel,*** tot în ***Convorbiri literare*** (1906), şi romanul ***Corbei,*** publicat în ***Tribuna*** din Arad (decembrie 1906- martie 1907).

în prefaţa la ***Din bătrâni [L Luca],*** intitulată ***O mărturisire,*** Slavici declară că cele narate în scrierea sa istorică nu reprezintă „plăsmuiri* ale sale, ci sunt întru totul „adevărate", autentice, încât şj-ar jigni cititorii dacă ar mai încerca susţinerea celor relatate cu argumenre istorice: „E o cestiune de bună-credinţă literară să fac mărturisirea că faptele expuse în această naraţiune, pe cât de frumoasă, pc atât de interesantă, nu sunt plăsmuiri ale mele, ci întâmplări petrecute sunt acum vreo mie trei sute de ani, în timpul domniei împăratului Justinian, când gepizii au fost risipiţi în luptă cu longobarzii şi cu avarii şi când bulgarii şi marile mase de slavi au sosit la poalele Carpaţilor. întâmplările aceste sunt atât de învederat adevărate încât i-aş jigni pe cititori dacă mi-aş da silinţa să-i conving prin dovezi înşirate după toate regulele stabilite de istoriografii pedanţi" ***(Din bătrâni.*** Naraţiune istorică, 1902, p. V).

Apariţia, în 1902, a primei părţi din romanul istoric ***Din bătrâni*** este precedată de publicarea, în 1900, a lucrării lui Eudoxiu Hurmuzachi, ***Fragmente din istoria românilor,*** voL II, III, traduse şi editate de Ioan Slavici. (Volumul 1 apăruse încă din 1879 în traducerea lui M. Eminescu.) Incontestabil, romanele istorice ale lui Slavici au la bază şi experienţa câştigată de scriitor în munca de editare a documentelor privind trecutul poporului nostru. La 17 noiembrie 1874 fusese numir secretar al Comisiei documentelor istorice, calitate în care se îngrijeşte, mai multe decenii, de editarea Documentelor Hurmuzachi, o colecţie de izvoare istorice dintre cele mai importante pe care le avem. Ca editor şi traducător, Slavici a parcurs un număr imens de documente şi a întreprins cercetări

pentru elucidarea unor probleme rămase necunoscute sau controversate. Nu a abandonat aceste preocupări nici când a revenit pentru un timp k Sibiu, unde a condus ***Tribuna*** în anii 1884—1889, si nici chiar în anul de temniță de la Vaț (iunie 1888-iulie 1899).

De asemenea, munca la catedră îi lărgeşte orizontul preocupărilor în acest domeniu, loan Slavici a predat istoria Ia Azilul „Ekna Doamna" din Bucureşti în anii 1891-1894. în 1891 chiar publică un manual în două volume, ***Istoria universală,*** care intră în atenția lui N. Iorga. în srudiul consacrat acestui manual, marele istoric relevă meritul autorului de a fi încercat, pentru prima dată, să alcătuiască „o istorie universală", în care prezintă şi istoria poporului român, nu prin simple referiri la trecutul nostru, ci ca parte integrantă a istoriei universale (N. Iorga, ***O nouă carte de istoria veacului de mijloc,*** în ***Revista pedagogică-,*** nr. 3-4, martie-aprilie 1892, p. 128-148).

Nu trebuie uitat nici faptul că, încă din prima lazâ a activitățti sale literare, loan Slavici scrisese, în 137S, drama în versuri ***Bogdan-Vodă*** (tipărită postum), iar în] 888 publicase, în ***Convorbiri literare* Gaspar Grațiani*** - ambele piese de teatru inspirate din trecutul istoric al Moldovei. Dar chiar debutul la ***Convorbiri literare*** îl face cu ***Studii asupra maghiarilor,*** publicate în mai multe numere din 15 iulie 1871 până în noiembrie 1873. Incursiunea în trecutul istoric este însoțită de considerații politice, culturale, etnografice şi psihologice, ca şi de referiri la relațiile româno-ungare. în capitolul VI, intitulat ***Noi si maghiarii (Convorbiri literare**** nr. 6, 1 septembrie 1873) întâlnim primele referiri ale lui Slavici la epoca de formare a poporului român si la năvălirile popoarelor migratoare - în mare, timpul în care este plasată acțiunea din

viitorul romanul ***Din bătrâni.*** Autorul afirmă în capitolul VI că s-au impus formele de organizare mai potrivite cu viața „autohtonă[41] (obştiile), după cum s-a generalizat şi „portul cel mai frumos şi maî amăsurat climei" - idei care stau Ia baza prezentării vieții „muntenilor' în romanul ***Din bătrâni.***

Toate acestea îşi au sorgintea în concepția iui Slavici cu privire la literatura de inspirație istorică. în 1877, când discută, într-o amplă recenzie din ***Timpul*** (numerele 167-173, hilie-august), dramele istorice ale lui N. Scurtescu: ***Rhea-Silvia*** şi ***Despot-Vodă,*** el îşi exprimă părerea câ cel mai bine por fi înfățişate în opere literare epocile istorice pentru care avem mai puține documente, fantezia scriitorului urmând a umple, a împlini „golurile" existente, însă numai în spiritul adevărului istoric, al obiectivitătii. Drept pentru care Slavici însuşi se opreşte în romanul său istoric ***Din bătrâni*** la secolele V M X din istoria românilor, numiți de autor „munteni".

Pe loan Slavici l-a legat profund de istorie nu numai preocupările „profesionale" enunțate mai sus - profesor de istorie universală, autor dc manuale de istorie şi editor de documente istorice-, ci şi o anumită afecțiune față de trecut, o atitudine simpatetică, manifestată în cele două romane dc inspirație istorică, dar şi în scrierile istorice propriu-zise: ***Die Rumănien in Ungarn, Siebenbiîrgert und der Bukowxna (Românii din Ungaria, Transilvania şi Bucovina)***, Viena 1881; ***Românii din regatul ungar şi politica maghiară,*** 1892; ***Ardealul,*** Bucureşti, 1893; ***Românii din Ardeal,*** 1910; ***Românii de peste Carpați,*** 191U

Slavici este un deschizător de drumuri şi în romanul istoric. Mihail Sadoveanu publică ***Şoimii*** în 1904, la doi ani de la apariția primului roman istoric al lui Slavici. Până în 1902, când apare prima parte din întâiul său roman istoric ***Din***

bătrâni, literatura română nu înregistrase drept operă valoroasă, în acest sector, decât ***Ursita*** de B.P. Hasdeu. Apărut în ***Buciumul*** (1864), romanul ***Ursita*** este republicat de autor într-o nouă versiune, revăzută, în ***Revista literară ţi ştiinţifică,*** în 1876. în volum se tipăreşte însă postum în 1910. Nu avem date din care să rezulte că Slavici a cunoscut ***Ursita*** lui Hasdeu. Nu este exclus să fi citit în revistă a doua versiune revăzută, în mod sigur lui Slavici nu-i erau străine preocupările pentru istorie ale lui B.P. Hasdeu, printre care cele trei tomuri din ***Cuvente den bătrâni,*** distinse, în 1880, de către Academia Română cu Premiul „Ion Heliade Râdulescu" (5000 lei aur). Se poate chiar ca tidul „naraţiunii sale istorice" ***Din bătrâni*** sâ-i fi fost sugerat de însuşi titulatura operei lui Hasdeu. Pentru cunoaşterea operei istorice a lui Hasdeu de către Ioan Slavici pledează şi faptul că amândoi erau membri ai Academiei Române* care edita documentele Hurmuzachi.

Ursita rămâne singurul roman istoric de valoare din secolul al X1X-lea, deşi producţii epice pe teme istorice î-au succedat până la apariţia scrierii lui Slavici - ***Din bătrâni:*** loachim C. Drăgescu, ***Nopţile carpatine sau Istoria martirilor libertăţii (***1867) -roman închinat lui Horia, Cloşca şi Crişan; Gr. H. Grandea, ***Misterele românilor (\&79);*** G. Baronzi, ***Biciul lui Dumnezeu*** (1884); I. Pop-Florantin, ***Horea*** (1885) ***şi Avram Iancu, regele Carpaţilor(XS9\);*** Th.M. Stoenescu, ***Aron Vodă cel Cumplit (\H93);*** Theodor Alexi, ***Beiu Vodă domn*** (1893); Cyru Oeconomu, ***Răzbunarea lui Anastase*** (1896). Toate acestea n-au însemnat decât reuşite slabe, parţiale, nedepăşind o importanţă documentară. Tematic, doar ***Răzbunară lui Anastase*** al lui Cyru Oeconomu - „povestitor fără chemare", cum îl numea N. lorga - se înrudeşte cu ***Din bătrâni,*** prin acţiunea scrierii plasată în veacul al Vdea bizantin - spaţiu în care se preumblă şi unii dintre eroii lui Slavici, din ***Manea.***

Apărut în librării până în iunie 1902, romanul istoric al lui Ioan Slavici este propus, în anul următor, pentru Premiul „Ion Heliade Râdulescu" al Academiei Române. Pentru acelaşi premiu prezintă şi Duiliu Zamfirescu romanul său ***în război,*** dar mai concurează şi Th. D. Sperantia, ***Anecdote populare,*** G.Tutoveanu, ***Albastru,*** Ioan Adam, ***Leagănul viselor*** şi Gh. Silvan, ***Cuiburi părăsite.*** Este evident că dintre toti candidaţii, Slavici şi Duiliu Zamfirescu aveau cele mai multe şanse. Majoritatea voturilor - în urma dezbaterilor academice - o obţine Ioan Slavici, însă de-abia după a treia votare. Aşa cum se arată în raportul pentru premiere prezentat de N. Quintescu, i se acorda premiul lui Ioan Slavici şi pentru a se înlătura o nedreptate care i se făcuse în urmă cu zece ani, când ***Novelele*** lui - „cele mai frumoase ce posedă până acum literatura română" - fuseseră respinse de la premiul Academiei. Şi raportorul accentuează ce l-a impresionat în „naraţiunea istorică" a lui Slavici: „Sentimentul naţiunii, patriotismul, spiritul de umanitate şi simţul religios"; „năzuinţa autorului de a însufleţi prin farmecul legendei parte din toponimia Munteniei"; „obiceiurile noastre ale românilor"; „reflexiunile frumoase şi înălţătoare" care „ne răcoresc sufletul cu adieri curate de sănătate morală" ***(Analele Academiei,*** seria a Il-a, Tomul XXV, 1902-1903, Partea administrativă ţi dezbaterile, 1903, p. 388-389).

Preşedintele Academiei Române, Dimitrie A. Sturdza, elogiază astfel romanul: „Scrierea dlui Slavici ***[Din bătrânii*** este una din apariţiunile cele mai îmbucurătoare în literatura noastră. în Germania asemenea scriere a făcut celebru pe Felix Dahn care, sub forma de povestire istorică, a făcut cunoscute

începuturile poporului german. Acelaşi lucru voieşte să facă şi dl Slavici... Lucrarea este meritorie şi serioasă şî putem să-i acordăm premiul «Elîade Rădulescu»" ***(Ibidern,*** p. 163-164). Singur Tîtu Maiorescu este mai rezervat, găsind ***Din bătrâni*** doar „un roman admisibil* ***(Ibidem,*** p. 164),

Respingerea romanului său ***în război*** de Ia premiul Academiei îl determină pc Duiliu Zamfirescu să publice în ***Revista idealistă*** (nr. 7, 1/14 septembrie 1903, p. 3-25) amplul articol ***Literatura românească ţi scriitorii transilvăneni,*** un atac dur la adresa Iui Slavici şi a altor scriitori ardeleni, care - prin răspunsul lui Slavici — ***Literatura „ro?nânească " ţi d-nulDuiliu Zamfirescu (Revista idealistă,*** nr- 2, 15/28 aprilie 1904) declanşează cunoscuta polemică din primul deceniu al secolului al XX-lea,

Ar fi greşit însă să sc creadă că atacurile lui Duiliu Zamfirescu împotriva scriitorilor „ardeleni" şi îndeosebi la adresa lui Slavici au fost determinate doar de încununarea romanului ***Din bătrâni*** cu premiul Academiei Române-Duîliu Zamfirescu îşi exprimase rezerve asupra scrierilor lui Slavici încă din 1888, în prefaţa la volumul său de ***Novele*** publicat în acel an şi, mai ales, în corespondenţa cu Titu Maiorescu. Astfel, într-o scrisoare din 7/19 februarie 1898, Duiliu Zamfirescu îi scrie, din Roma, lui Maiorescu: „Slavici şi-a închipuit toată viaţa că a dat icoana sufletească a ţăranilor, în amorurile şi poezia lor vagă, iar de fapt a plăsmuit fiinţe himerice, false din punct de vedere al asemănării, monotone şi neclarificate din punct de vedere al tipului[4]" ***(Duiliu Zamfirescu ţi Titu Maioresu în scrisori. 1884-1913,*** Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1944, p. 226). Trei ani mai târziu, în 1901, în studiul ***Romanul în limba română,*** Duiliu Zamfirescu reia cririctle Ia adresa lui Slavici, asociindu-i - inexplicabil! - proza cti a iui L Popovici-Bânâţeanu şi Em. Grigorovitza, regretând că şi el „a fost victima iluziei dlui Slavici, cât a ţinut acordul acela de sentimentalism fals'* (Duiliu Zamfirescu, ***Romanul în limba română,*** în ***Noua revistă română,*** nr. 35, 1 iunie 1901).

Acum, în 1903> Duiliu Zamfirescu, înainte de a analiza romanul lui Slavici, ţine să precizeze: „Chestiunea, pusă pc terenul acesta, devine aproape personală. îmi parc râu, fiindcă, personal, nu am nimic cu d. Slavici, pentru simplul motiv că de-abia îi cunosc. Cum însă, printr-o întâmplare nenorocită, am concurat amândoi la acelaşi premiu al Academiei, ce mi s-a refuzat mie şi i s-a acordat d-sale, pun discuţiuneacu hotărâre asupra acestui punct: raportul dintre valoarea literara a romanului dlui Slavici, ***Din bârâni,*** şî a romanului meu, ***în război*** - amândouă naraţiuni istorice". Pentru ca apoi, după o argumentare într-o manieră greu de definit, să nege valoarea artistică a întregii proze slaviciene, afirmând în concluzie că Slavici „nu ştie să creeze oameni adevăraţi", iar romanul de faţă ***[Din bătrâni],*** ca valoare psihologică, este tot aşa de nul ca novelele de mai nainte" (Duiliu Zamfirescu, ***Literatura românească şi scriitorii transilvăneni, locxit.,*** p. 3-25).

Poate câ dacă Duiliu Zamfirescu nu ar fi adăugat şi fraza ce viza nuvelele lui Slavici - dintre care unele capodopere ale literaturii române — ar fi fost cât de cât credibil, în ceea ce priveşte „naraţiunea istorică" ***Din bătrâni.*** Dar, oricum, ar fî nedrept să subscriem întru totul la cele afirmate de Duiliu Zamfirescu, care merge până acolo încât neagă otice valoare literară romanului şi cere chiar „îndepărtarea" lui din mâinile tinerimii pentru a nu-i „strica gustul" ***(Ibidem).*** Duiliu Zamfirescu răspundea indirect şi preşedintelui Academiei, Dimitrie A. Sturdza, care, în dezbaterile „academice" pentru

acordarea premiului, atacase violent romanul ***în război,*** îndeosebi pentru inexactitățile în prezentarea Războiului de independență (1877-1878) şi elogiase fără rezerve romanul iui Slavici, ***Din bătrâni.***

De duritatea atacurilor împotriva lui Slavici își dă seama însuşi autorul articolului, întrucât, într-o scrisoare din 7 noiembrie 1903, se adresează lui Maiorescu: „întâmpinarea mea e următoarea: lucrarea lui Slavici e atât de nevrednică, încât eu consider hotărârea Academiei [de a o premia] ca o insultă, şi la însulte răspund cu sfârcul biciului" ***(Duiliu Zamfirescu fi Titu Maiorescu în scrisori,*** ed. cit., p. 183).

Astăzi privind din perspectiva istoriei literare, care certifică valorile, este clar câ romanul ***In război*** merita premiul Academiei Române în 1903- Prin neacordarea lui se făcea o nedreptate. Dar aceeaşi mare nedreptate i se făcuse şi lui loan Slavici în 1893, când celebrele lui ***Novele*** fuseseră respinse de la premiu de către acelaşi for academic, care acum a încuviințat înlăturarea unei nedreptăți prin alta. Rămâne însă „consolarea" că dacă romanul ***Din bătrâni*** al lui Slavici nu ar fi meritat strict ca valoare literară premiul Academiei Române, ***Novelele din popor*** ale lui Slavici au însemnat mult mai mult pentru dezvoltarea literaturii române decât romanul ***în război*** al lui Duiliu Zamfirescu.

Slavici răspunde atacurilor lui Duiliu Zamfirescu tot printr-un articol amplu, redactat-după mărturia autorului - în „vacanța sfintelor sărbători'* de la sfârşitul lui decembrie 1903. Dar, nu cunoaştem din ce cauze. ***Revista idealistă*** tipăreşte dreptul la replică de-abia în nr. 2 din aprilie 1904, pe nu mai puțin de 15 pagini, însoțit de o notă redacțională aparținând directorului revistei, Mihail G. Holbau: „Publicând în nr. de septembrie articolul dlui Zamfirescu, am spus că

Revista este la dispoziția dlui Slavici dacă crede de cuviință să răspundă. Nu de mult am primit de la cunoscutul scriitor paginile ***pro-domo*** pe care ne grăbim a le publica, lăsând bineînțeles d-sale răspunderea celor scrise". în nota care însoțea articolul lui Duiliu Zamfirescu din septembrie, directorul revistei menționa că el venea de la „o personalitate marcantă în literatura noastră", care prezenta problemele „în mod obiectiv" - ceea ce dezvăluie opțiunea revistei. $i totuşi Slavici se dovedeşte „mai obiectiv" în răspunsul său, nu neapărat prin felul cum își apără scrierea sa, ci prin modul în care discută, cu un orizont mai larg, problemele literaturii epocii şi chiar cele social-politice.

l,a criticile lui Duiliu Zamfirescu la adresa scriitorilor ardeleni - inclusiv Slavici şi G. Coşbuc, printre care şi aceea câ nu ar avea înclinația spre literatură şi spirirul critic al moldovenilor - punct de vedere susținut şi de G. Ibrăileauu în ***Spiritul critic în cultura românească*** loan Slavici dă un răspuns exemplar, pe care l-ar fi încuviințat şi Eminescu: „Nu e România numai a moldovenilor şî a muntenilor, ci a tuturor românilor, căci ea nu c numai formațiune politica, ci centru de viață culturală al celui mai însemnat popor din Orientul Europei, şi minoritatea gălăgioasă care țipă contra ardelenilor își degradează țara, socotindu-ne străini pe pământul ei. Suntem străini numai pentru cei înstrăinați dintre fiii ei" (loan Slavici, ***Literatura „românească" şi d-nul Duiliu Zamfirescu, loc. cit.*** p. 226),

Trecând la „premiul" acordat romanului său şi respingerea de la premiere a romanului ***în război,*** Slavici ține să precizeze: „Mă mai prezentasem în două rânduri la Academie pentru alte două premii şi am fost respins, fără ca să mă fi plâns, ca d.

Duiliu Zamfirescu dc nedreptăţi pe care nu Ie ***«mai»*** poate îngădui" ***{Ibidem.).***

Cât despre învinuirea că personajele din romanul premiat ar fi nefireşti, Slavici face mărturii care ne dezvăluie concepţia lui cu privire la ceea ce este „esteticeşte adevărat": „Omeneşte firesc, esteticeşte adevărat, poeticeşte frumos e nu ceea ce se petrece în această mizerabilă lume reală, ci ceea ce, potrivit cu firea omenească, trebuie să se petreacă. Realitatea brutală e în artă numai fondul dureros şi întunecat din care iese cu atât mai luminos la iveală mult doritul adevăr ideal, visul de-a pururea mângâios al firii noastre omeneşti" ***(Ibidem.).***

în răspunsul său, Slavici se opreşte pe larg asupra unui personaj important din romanul ***Din bătrâni*** — Mala -, personaj controversat şi privit cu rezerve de critica literară, chiar de la apariţia cărţii. Pledoaria lui Slavici pentru acest personaj feminin ne relevă şi ce credea scriitorul despre literatura timpului, drept pentru care dăm un citat mai amplu: „liichipuindu-mi pe Mala, eu am văzut-o de sus în jos, în amănuntele ce oglindesc firea omenească a ci, copilă cu mari ochi albaştri, cu obrajii rotunzi, albi şi rumeni, cu părul galben si moale ca mătasea. Dezinteresaţii noştri literari, deprinşi cu spiralul lui Emile Zola, o văd dc jos în sus, cu ***picioarele bănănăind**** şi ar fi dorit să le dau «imaginea uniri călăreţ aşezat voiniceşte-n şea, răzimat în scări, furând o ***fetică*** acoperită toată în mătase, pe care o strânge Ia piept», imagine după gustul lor «gentilă», dar nepotrivită eu un timp când Iosefi nu-şi instalase încă şelăria în Podul Mogoşoaii, ovreiul lsaac nu venise încă cu mătăsurile de peste Dunăre şi vila regală nu era încă deschisă la Şosele. Atât de mult s-au deprins aceşti oameni dc gust cu scările, cu şelele, cu mătăsurile şi cu celelalte amănunte ale vieţuirei interesante, încât nu mai ajung să-şi dea seama de ce

anume am căutat cu scăparea în timpuri de mult trecute şi de ce nu bărbatul maî tare fura pe ***«fetică»,*** cî copila plăpândă se îmbărbătează ca să scape din robie pe iubitul ei. Le pare lucru nefiresc, banal, «inadmisibil», cu desăvârşire inestetic, fundamental mitocănesc că el n-o strânge la piept, ci-i zice «Du-te la mama ta!» Lucru, după felul lor de a vedea, firesc şi estetic ar fi fost ca el să facă cu totul altăceva. Era fără îndoială mai interesant si astfel şi mai potrivit cu firea unui om însetat de câştig, căci mulţi băieţi buni şi multe fete gentile s-ar fi delectat citind asemenea amănunte interesante şi cartea mi-ar fi fbsr vândută ca pâinea caldă. Deşi trăiesc însă în ziua de astăzi şi am învăţat şi ceva carte, n-am ajuns încă la destulă rafinărie culmrală, ca să iau religiozitatea, iubirea dc neam, simţimintele familiale, spiritul de jertfă si stăpânirea de sine drept nişte banalităţi nepotrivite cu firea omenească, ci tot mă mai încânt de gândul că-i este dat orişicărui om să se ridice mai presus de carnea pe care au s-o mănânce în cele din urmă viermii şi că adevărata podoabă a fiinţei omeneşti e numai stăpânirea de sine" ***(Ibidem).***

Peste câţiva ani, Duiliu Zamfirescu, în discursul de recepţie la Academia Română, ***Poporanismul în literatură*** (16/29 mai 3 909), îl atacă din nou pe Slavici, învinuindu-1 că a închipuit în scrierile sale „fiinţe si lucruri ce nu există", eroi „anemici si nefireşti". loan Slavici nu mai răspunde la noile atacuri - în esenţă tot cele vechi -, fiind convins, ca şi cei mai mulţi dintre confraţii într-ale scrisului, că ***Mara*** şi ***Novelele din popor*** \ş\ au locul lor bine stabilit în literatura română, nefiind umbrite de scrierile lui mai puţin reuşite, printre care şi naraţiunile istorice, de la care a pornit polemica cu Duiliu Zamfirescu.

Publicat în plină epocă sămănătoristă (primul număr din revista ***Sămănătorul***apare la 2 decembrie 1901), romanul ***Din bătrâni*** este întâmpinat cu recuzita de rigoare a momentului: „în o epocă nebuloasă, osianică, falnica dar rigida, viţă traianidă reînvie în fundul Carpaţilor în haina creşrinărării, cu firea străbună care se încrede în sine, încunjură încercările naturei şi ale vieţei, nu se sparie de furtuni. Se acomodează împrejurărilor, se pregăteşte pentru orice eventualităţi şi nu disperează niciodată,.. Barbarii trec val după val.,," (ultima frază venind parcă să ilustreze proverbul „Apa trece, pietrele rămân*[4]). Se subliniază, totodată, înaltele valori morale ale romanului, definit şi ca o „enciclopedie de caractere pur româneşti", personajele fiind „prototipuri ale românului creştin" (Saul [Ilarie Chendi], ***„Din bătrâni". Naraţiune istorică de I. Slavici,*** în ***Tribuna,*** Sibiu, nrde 114, 115, 116, 26 îunie/9 iulie, 1902).

Trebuie subliniat în acest context că Slavici, prin orientarea pe care o dăduse revistei ***Vatra,*** anticipase ***SâmânătoruL*** Militând pentru apropierea de „vatra strămoşească", Slavici a căutat să conecteze sufletul contemporan românesc la cel al „strămoşilor", deţinători, în concepţia sa - ca şi în concepţia lui Eminescu de altfel - ai virtuţilor noastre naţionale. Era şi un protest faţă de tendinţele de „înstrăinare a culturii". Sensibili la ideea de „înstrăinare" şi la necesitatea „revenirii Ia trecut" erau îndeosebi ardelenii. în 1905, la un congres al Astrei, bătrânul losif Vulcan recita dintr-un ***Prolog*** al său:

„Ne-am închinat cu fală la tot ce e străin
Şi-am dat uitării neamul şi sângele român.
Nici n-am visat că ceea ce-n lume ne-ncântase
Avem şi noi mai neaoş şi mai frumos acasă
Ascuns în neamul nostru..."

în presă, noua scriere a lui Slavici ***Din bătrâni*** se face cunoscută mai întâi prin reproducerea prefeţei autorului (O ***mărturisire)*** în ***Tribuna poporului*** din Arad (nr. 110 din 15/28 iunie 1902) şi ***în Albina (nr.*** 44-45 din 1-11 august 1902).

Prima recenzie Ia „naraţiunea istorică" ***Din bătrâni,*** semnată Saul (Ilarie Chendi], se întinde de-a lungul a trei numere din ***Tribuna,*** Sibiu, iunie-iulie 1902. Dupâ ce arară rolul literaturii de inspiraţie istorică în viaţa unei naţiuni, dând ca exemplu Franţa, Germania şi Anglia, autorul semnalează că în literatura română, cu mici excepţii, de-abia a fost depăşit stadiul „literaturii cu haiduci". De aceea salută entuziast apariţia naraţiunii istorice a lui Slavici, „unul din bătrânii scriitori care nu au pierdut conştiinţa datoriei adevărate", aceea de a se inspira din viaţa poporului şî din „trecutul lui zbuciumat", ceea ce ar trebui să constituie un exemplu şi pentru scriitorii tineri, în primele două numere recenzentul prezintă atractiv conţinutul scrierii, pentru ca în ultimul număr să-şi exprime şi unele rezerve: existenţa unor episoade inutile, modul de prezentare a unor personaje (Mala).

Din aprecierile făcute pe marginea primei naraţiuni istorice a lui Slavici nu lipsesc exagerările. Astfel, într-o notă apărută în ***Tribuna poporului*** din Arad se afirmă: „Romanul lui Slavici, pus pe o bază etică morală, conceput din ideea înaltă umanitară română, îl pun cu mândrie alături cu romanul lui Sienldewicz, ***Quo Vadis.*** Tradus în limbi străine, ne-ar face renume în literatura universală" (Ioan Costa, ***„Din bătrâni", Naraţiune istorică de L Slavici,*** în ***Tribuna poporului",*** an. VI, nr. 229, 10/23 decembrie 1902, p. 3).

La apariţia celei de a doua părţi, ultima, a romanului ***Din bătrâni — Manea,*** N. Iorga scrie în ***Sămănătorul*** articolul ***Romanul istoric şi d. Slavici,*** în care analizează şi prima parte

apărută în 1902. Autorul enumera mai întâi însuşirile proprii scrisului Iui Slavici, calităţi pe care le surprinde exemplar, pentru ca apoi să sublinieze „greşită alegerea subiectului" prin plasarea acţiunii într-o vreme despre care nu avem date, cunoaştem „nimica toata", scriitorului fnndu-i greu să creeze o „iluzie a adevărului" despre acele timpuri. Cu toate încercările prozatorului de a ne transpune într-o lume românească din secolele VI—IX, silinţele lui sunt înfrânte. „O operă de artă - conchide N. Iorga - nu poate răsufla într-un aer aşa de rar".

N. Iorga îşi menţine, în general, aceste opinii şi trei decenii mai târziu, făcând afirmaţii şi mai tranşante: „O Târgovişte cu Voievod în secolul al IX-lea apare anacronic, chiar pentru cine nu e istoric. De fapt, cum pentru d. Florantin lumea lui Decebal era, în epic, aceea a unui sat ardelean, pentru Slavici toată acea frământare de popoare se face după ritmul potolit şi hazliu al unei petreceri de ţărani- Dialogurile filosofice, foarte dese, îngreuie şi încurcă" (N. Iorga, ***Istoria literaturii româneşti contemporane (1890—1934),*** IL ***în căutarea fondului,*** Editura Minerva, Bucureşti, 1985, p. 97).

La apariţia celei de a treia ediţii ***Din bătrâni*** (prima parte), în 1928, la Cartea Românească. în colecţia „Scriirori români", N. Davidescu elogiază romanul, pe linia aprecierilor la adresa lui Slavici din 1925, când se număra printre cei mai fervenţi susţinători ai decernării Premiului naţional pentru proză din acel an autorului ***Novelelor din popor*** şi al ***Marei*** (N. Davidescu, ***loan Slavici şi Premiul naţional pentru proză,*** în ***Aurora,*** anul V, nr. 961, 22 ianuarie 1925). Pentru N. Davidescu, „naraţiunea istorică" a lui Slavici prezintă importanţă pentru că, pentru prima dată, într-o operă literară, ni sc prezintă închegarea obştiîlor româneşti într-o formaţiune prestatală, „obştii care capătă conştiinţa puterei \or şi aceea a

superiorităţei lor de rasă, a datinilor lor, a limbei lor..." {N. Davidescu, ***loan Slavici, »Din bătrâni",*** în ***Propikeliterare,*** anul III, nr. 8, 1 iulie 1928, p. 1). Astfel, Slavici - conchide recenzentul — ne aduce o lume „ciudată", „o naraţiune nouă, sau cel puţin întregirea uneia vechi", din care nu lipseşte nici „pitorescul" şi nici „romantismul episodic", N. Davidescu relevă şi „imaginea sobră" ce ne-o oferă scrierea, atât prin viziune cât şi prin stil. Ne aflăm aici în faţa celei maî favorabile opinii despre controversatul roman ***Din bătrâni,*** reeditat în 1928.

în a sa ***Istorie a literaturii române de la origini până în prezent,*** din 1941, G. Călinescu face abstracţie de cele două „naraţiuni istorice" ale Iui Slavici. Se va referi la ele doar în ***Material documentar Slavici,*** publicat în ***Studii de istorie literară şi folclor*** (1960), de unde Al. Piru îl introduce în ediţia a Il-a din ***Istoria literaturii,. **** de G. Călinescu, 1982.

în prima monografie dedicată lui loan Slavici, Pompiliu Mareea acordă un spaţiu sporit romanelor sale istorice, eu accentul pe influenţa exercitară nu atât prin valoarea lor cât prin prestigiul scriitorului: „Dilogia ***Din bătrâni*** are meritul de a atrage atenţia asupra unei specii care de-acum înainte va fî abordată de numeroşi scriitori. De altfel, chiar la doi ani după apariţia întâiului volum, îşi începea seria de romane istorice Sadoveanu, prin ***Şoimii.*** Cu toate neajunsurile, Slavici este totuşi primul nostru autor de romane istorice. Circumstanţele atenuante acordate tuturor pionierilor i se cuvin şi lui. Prestigiul scriitorului a impus această specie şi a fost, prin el însuşi, un imbold pentru contemporani" (Pompiliu Mareea, ***loan Slavici,*** ediţia a Il-a, revăzută şi completată, E.P.L., Bucureşti, 1968, p. 313).

în capitolul ***Ioan Slavici,*** elaborat pentru ***Istoria literaturii române,*** III, 1975» şî Ovidiu Papadima acordă mai multă atenţie lui Slavici ca autor de romane istorice, cu referire directă la dipticul ***Din bătrâni,*** denumîndu-l „un deschizător de drumuri, pentru M. Sadoveanu în primul rând".

*

„Povestirea", „nararea faptelor" - de cele mai multe ori rectilinie - este întreruptă adesea de „comentarii morale" şi „discuţii filosofice, cam lungi şi neguroase" - cum remarca N. lorga - şi chiar „dialoguri filosofice, foarte dese", care „îngreuie şi încurcă"; comentariul etic, moral şi moral-creştin şi-I asumă nu numai autorul, ci şi personajele, Dc altfel, nu puţine sunt capitolele care se deschid - la fel ca şi în ***Mara -*** cu o cugetare, o maximă, „o vorbă", cum îi plăcea autorului sâ numească acele cristalizări seculare de înţelepciune populară: „Voim să trăim şî viaţa omul şi-o apără cum poate!" (cap. I din primul roman ***Din bătrâni. [I Luca])-,*** „Omul e-n omenire ca picătura de apa în valurile râului" (cap. I, Partea a IV-a), „Toate vin în lumea aceasta ele de ele" (cap. IV> Partea I, ***Din bătrâni. [I Luca})*** „Cea mai cumplită dintre toate fiinţele e omul orbit de patimi" (cap. IV, Partea a IV-a, ***Din bătrâni. Manea).*** Chiar şi unele titluri de capitole sunt alese parca pentru a rezuma textul din capitolul respectiv: ***La răscruci, Valuri de patimi. Salba dracului*** (trimitere directă la nepot), ***Avânt şi tinărefe*** etc.

Eroii lui Slavici, mai ales în prima naraţiune istorică, iau uneori proporţii urieşeşti: „Dragodan, un munte de om, şi înalt, şi lat în umeri, şi gros la ceafă, şi peptos ca un taur"; aşa cum Răciulete este descris potrivit firii lui - hâtru şi dornic de viaţă: „Răciulete, cu obrajii lui rotunzi şi roşii, şi barba lui deasă şi oarecum arămie, buzat şi cu ochii bulbucaţi, întreg omul viaţă şi putere neînfrântă".

Cunoscător profund al eposului popular* el însuşi culegător de „poveşti din popor", din care, prin prelucrarea variantelor, a reuşit „să închege un întreg frumos", ca în ***Zâna Zorilor, Floriţa din codru, Ileana cea ţireată*** ş.a., Ioan Slavici atribute unor personaje din naraţiunile sale istorice însuşiri proprii eroilor populari: Bodea este, până la un punct, un Făt-Frumos, iar Mala - o Ileana Cosânzeană; chiar şi Fráţior care îi duce pe cei doi se apropie de calul năzdrăvan din poveste.

Dar însăşi întrunirea „muntenilor", în „sfânta zi de Rusalii", pentru a-l alege ,pe Bodea „domn şi ocrotitor" al neamului", ca fiind „cel mai vrednic dintre cei vrednici", se transformă, în cele din urmă» într-o nemaiîntâlnită sărbătoare populară, cu veselie şi jocuri pe care autorul le descrie ca un cunoscător. Nu lipsesc nici exclamaţiile autorului: „O, timpuri de curată şi nesiluitâ fericire!" întâlnim aici aceeaşi notă idilică prezentă în primele nuvele ale lui Slavici.

Rolul de căpetenie în organizarea obştii patriarhale de munteni revine preotului care veghează, în primul rând» să se respecte ritualul creştin de la care - în concepţia lui Slavici - purced loate. Buciumaşi! fac cunoscute poruncile preotului", dar mai ales chemarea la rugăciune. Preoţii muntenilor sunt şi căpeteniile lor de care trebuie sâ asculte, cum este părintele Luca din prima naraţiune istorică.

Pentru Slavici, „muntenii", străbunii noştri din secolele VI-IX, „erau un popor format şi creştin", spre deosebire de popoarele migratoare cu care au venit în contact, aflate într-o mişcare continuă şt „fără Dumnezeu", drept pentru care unele au şi dispărut: gepizii, ogorii (avarii), longobarzii, cumanii etc.

Slavici crede că muntenii, creştini, au avut un rol important şi în creştinarea „vecinilor" lor, popoare migratoare, aşezate în preajmă, precum slavii. Prima întâlnire dintre munteni şi slavi îi dă prilejul lui Slavici de a creiona un tablou desprins parcă din recuzita romantică, aceasta fiind aproape * nelipsită din romanul istoric. Tânărul Bodea, trimis de tatăl său, părintele Luca, să cerceteze, împreună cu o ceată de voinici, împrejurimile, se răzleţeşte şi o întâlneşte pe Mala, „cea mai frumoasă şi maî tânără dintre cele trei fiice ale lui Dragoslav". întâlnirea privirilor celor doi le va pecetlui apropierea.

Prins de oştenii lui Dragoslav şi închis, Bodea este ajutat să scape de către Mala, care pleacă şi ea cu Bodea pe calul furat dc la Dragoslav. Dar „moralistul Slavici" redă aici o scenă într-o manieră greu de acceptat ca verosimilă: după ce se depărtează de tabăra lui Dragoslav, „lipiţi unul de altul în zborul nebun al calului" , Bodea o sărută „ca pe o icoană sfântă" pe Maia, o dă jos de pe cal şi îi zice: „- Du-te la mama ta!"... Fata, se depărtează, dar îi Iasă calul pentru a se întoarce la ai lui.

Bineînţeles, scena ridică semne de întrebare asupra verosimilului literar, atrăgând chiar ironia unor critici şi istorici literari. Drept pentru care autorul se simte obligat să răspundă (vezi supracitatul din articolul lui Slavici, ***Literatura „românească"şi d-nul Duiliu Zamfirescu,*** p. 856—857).

Autorul numeşte populaţia română din secolele VI-IX „munteni", pentru că aceştia trăiau îndeosebi în preajma munţilor şi în zona subcarpatică.

Pentru Slavici muntenii sunt protoromânii. Slavii veniţi în contact cu populaţia autohtonă - „muntenii" - sunt numiţi de autor ***sorbi*** în prima naraţiune şi ***sârbi*** în cea de a doua.

Ambii termeni sunt improprii. Dacă termenul ***sârbi*** pentru ***slavi*** este întâlnit Ia Timotei Cipariu în ***Gramatica limbii române,*** voi. II, Blaj, 1877 (p. 18), termenul ***sorbi*** pare să fie, la prima vedere, o creaţie a lui Slavici, nefiind atestat nicăieri în istoriografia românească. în partea de esr a Germaniei există o ramură a slavilor denumită ***sorbi*** care vorbesc o limbă slavă denumită ***sorbă luzaciană,*** aşa cum a afirmat slavistul Pândele Olteanu.

Acţiunea din naraţiunile istorice ale lui Slavici se petrece în Carpaţii Meridionali, îndeosebi în Bucegi, dar şî în Făgăraş, într-un timp când văile, plaiurile şi şesurile alpine erau „un furnicar de jaf şi de omor", pricinuit de „barbarii năvălitori" - popoarele migratoare. Dar şi în zona subcarpatică şi în regiunile de deal, unde Slavici denumeşte localităţile după căpeteniile grupurilor de oşteni: Cândea-Cândeşti; Bcdea-Bodeni; Moroiu-Moroieni; Ursan-Urseni; Bunea-Buneşti. De la vitejii Bran şi Mateiaş au rămas numele celor două localităţi; Iar de la cele trei fiice ale căpeteniei slave Dragoslav — Dragoslavele de lângă Rucăr. Rareori, toponimidle împrumută numele lor oştenilor şi locuitorilor: cei din muntele Scara din Făgăraş - Scărişoreni. O căpetenie, Titu, se izolează cu ceata lui „înl-ovişte" pe Valea Oltului. Incontestabil, Slavici, călător în Ţara I^oviştei, a folosit şi tradiţia orală, potrivit căreia Titeşti - localitate situată chiar în centrul depresiunii intracarpatice Loviştea - îşi trage numele de la un „viteaz Titu" - aşa cum îi consemnează autorul în naraţiunea istorică ***Din bătrâni. Luca.***

Autorul este preocupat să ne redea, în aceste naraţiuni istorice, un mod de viaţă şi de organizare arhaic, rudimentar, în termeni adecvaţi.

(p.567) DIN BĂTRÂNI
[II], MANEA

NARAŢIUNE ISTORICA

Au apărut, mai întâi, în ***Sâmânâtorul*** două capitole: ***Tâmbâlâul*** Fragment din romanul istoric ***Din străbuni*** [sic!], voi- II, ***m'Sămănătorul,*** an. IV, nr. 9» ***27*** februarie 1905, p. 134-138; ***Bagdad,*** nr. 15, 10 aprilie 1905, p. 228-233 şi nr, 16, 17 aprilie 1905, p- 245-248, cu următoarea notă din partea redacţiei: „Acest fragment alcătuieşte capîrolul ai doilea al romanului, ***[II]. Manea. Din străbuni*** (sic!), voi. II (inedit). La apariţia romanului, fragmentul tipărit sub ridul ***Bagdad*** constituie „capitolul al doilea", dar în Paneaa treia din ***Manea.***

Se tipăreşte în volum: ***Din bătrâni,*** [II]. ***Manea.*** Naraţiune istorică, Bucureşti, Imprimeria şî Editura Librăriei Şcoalelor C. Sfetea, 1905 (pe coperta exterioară: 1906), 343 pagini.: Primul capitol» ***Măneţtii*** din Partea I,,se reproduce în ***Luceafărul,*** aiu V, nr. 9-10, 15 mai 1906, p. 195-199. cu următoarea notă din partea redacţiei: „Din volumul ***Manea,*** apărut de curând asupra căruia vom reveni mai pe larg într-o dare de seamă".

Nu se mai reeditează în timpul vieţii autorului.

Inclus în ediţia ***Opere, VII,*** text stabilit şi variante de C. Mohanu, Editura Minerva, Bucureşti, 1973, p. 535-756,

Cea de a doua „naraţiune istorică",' intitulată ***Manea,*** era anunţata de autor încă din 1902, când în prefaţa ***(O mărturisire)*** la primul roman istoric se referea clar şî ta cel de al doilea, amândouă fiind, în intenţia lui Slavici, doar primele două dimr-o serie de scrieri de inspiraţie istorică: „Naraţiunea aceasta e numai începutul unui şir de naraţiuni din ce în ce

mai frumoase şi mai interesante, pe care am de gând £ă Ic public, dacă bunul Dumnezeu îmi va mai lungi zilele şţ-mi va da sănătate, iar oamenii-mi vor lăsa răgaz. în proxima din aceste naraţiuni voi expune întâmplări petrecute în timpul părinţilor Ciril şi Metodiu, apostolii slavilor, care au trecut şt pe La străbunii noştri şi ni*au adus şi nouă învăţăturile dreptei credinţe" ***(Din bătrâni*** Naraţiune istorică, 1902, p-VIU).

Din modul în care ***se*** încheie „mărturisirea" (prefaţa) - cititorii vor afla şi din ce motiv cetatea va fi numită şi „cuibul Negrilor-voievozi", cum se va termina cel de al doilea roman istoric ~ reiese că încă de acum Slavici avea configurată schema generală a romanului ***Manea,*** care va apărea în librării la începutul anului 1906» deşi pe coperta interioară avea imprimat anul 1905-

în 1905-1906 când apare în librării a doua „naraţiune istorică" a: lui Slavici - ***Manea*** -, în proza românească se publică în volum: Ion Agârbiceanu - ***De la ţară;*** Mihail Sadoveanu - ***F/oare ofilită, Comoara dorobanţului; Emil*** Gârleanu ~ ***Bătrânii. Schiţe din viaţa boierilor moldoveni;*** Radu Rosetti - ***Cu paloşul*** (roman de inspiraţie istorică); C. Sandu-Aldea - ***în urma plugului*** şi ***Două neamuriv*** I. Al, Brătescu-Voineşti - ***în lumea dreptăţii.***

La apariţia celei de a doua „naraţiuni istorice", ***Manea,*** M. Dragomirescu se referă succint la ambele scrieri, pe care le găseşte, uneori, „interesante", dar în genere „confuze, difuze şi fără consistenţă" ***(Literatura română modernă,*** de Gheorghe Adamescu şi Mihail Dragomirescu, ediţia al La, Bucureşti, Editura Librăriei H, Stcinberg, 1906» p. 437).

L Rusu consemnează, într-o revistă din Blaj, apariţia celei de a doua scrieri ***Manea,*** în care Slavici „înjghebează o

icoană a vieţii publice şi sociale a neamului românesc de pe timpul patriarhului Fotie [din Constantinopole]". Se arată însă că scrierea „dă atenţiune prea mare evenimentelor străine, a căror valuri fără îndoială au atins şi viaţa părinţilor noştri, aşa ca ***Manea*** reprezintă mai mult un tablou mare al istoriei universale;, în care noi suntem un amănunt numai''. Autorul notei remarcă scene vii ca: viaţa în Bizanţ, în Bagdad, apostolatul fraţilor Chirii şi Metodiu, certurile între creştini orientali şi apuseni **5,**a., toate „lucrate" în jurul părintelui Manea „care le împrumută unitatea'*, dar „o unitate cam transparentă" (I. Rusu, ***Manea, naraţiune istorică de L Slavici,*** In ***Revista politică şi literară,*** Blaj, an, I, nr. 1, septembrie 1906, p. 25). în aceeaşi pagină L Rusu recenzează şi ***Două neamuri*** de C. Sandu-Aldea şi ***Popasuri vânâtoreşti*** de Ion Bârsan.

în ***O mărturisire,*** prefaţa la primul volum ***Din bătrâni,*** loan Slavici, arăta că acesta „e numai începutul unui şir de naraţiuni". Dar analizând scăderile volumului, Sextil Puşcariu îşi exprima îndoiala asupra realizării unei scrieri istorice noi reuşite, fără nici o schimbare în srilul şi construcţia epică (Sextil Puşcariu, ***Cinci ani de mişcare literară. 1902-1906,*** Bucureşti, Minerva, 1909). La pagina 114, Sextil Puşcariu afirmă: „Povestirea istorică ***Manea (Din bătrâni)*** n-o cunosc". Şi într-adevăr, apariţia celei dc a doua naraţiuni istorice, ***Manea,*** la începutul anului 1906, nu are mai mare ecou decât prima, fapt sesizat de N. Iorga în ***Sămănătorul,*** după ce trece în revistă câteva din meritele primei părţi: „Totuşi, întâiul volum din ***Bătrânii*** (sic!)» discutat cu un prilej de premiu la Academia Română, n-a avut răsunet în public. Şi acest de al doilea, ***Manea,*** ieşit dăunăzi, nu pare să poată răzbate", întrucât, deşi întâlnim „scene interesante, foarte bine

studiate", „multe pagini de istorie curată", „dar romanul sufere, sufere foarte mult**, prin lipsa lui de unitate, ceea ce face să fie citit „numai capitol cu capitol şi tot capitol cu capitol, în scene, în privelişti, îşi va aduce aminte de dânsul chiar şi cetitorul cel mai bine pregătit". Printre scenele reuşite, semnalate de N. Iorga, se numără cele din Bizanţ şi din Bagdadul califilor, pe unde s-a preumblat preotul Manea din Carpaţi (N. Iorga, ***Romanul istoric şi d, Slavici,*** în ***Sămânâtorul,*** anul I, nr. 18, 30 aprilie 1906, p. 342). Scenele şi tablourile prin care Slavici ne prezintă Bagdadul anticipează, cu câteva decenii, proza luî Mihail Sadoveanu de inspiraţie orientală ***(Divanulpersian).***

Scenele şi tablourile orientale închipuite de Slavici în ***Din bătrâni. Manea*** nu sunt lipsite de anume farmec, prin nota lor pitorească, dar c greu de crezut că în Bagdad ar fi exisrat „o sută de mii de minarete" şi „optzeci dc mii de bazaruri", iar în oraşul luî Harun al Raşid a fi trăit peste două milioane de oameni adunaţi din toate părţile lumii" ***(Din bătrâni. Manea**** ediţia princeps, p. 163),

După ce în ianuarie 1907 Ovid Densusianu recenzase romanul ***Mara*** în revista sa, ***Vieaţa nouă,*** în februarie se ocupă si de ***Manea,*** pe care, în general, îl crede neizbutit ca roman.

G. Călinescu găseşte câ ***Manea*** e o naraţiune „mai bogată în aventuri şi colori" decât prima parte a romanului, prin peregrinările eroului principal în Bizanţ şi Bagdad şi întoarcerea lui prin Loiali, dar stilul este „agasant'* ***(Istoria literaturii române de la origini până in prezent,*** ediţia a 11-a, 1982, p. 514).

Referindu-se la ambele romane, Pompiliu Mareea arăta câ, deşi nu sunt lipsite de unele merite - mai ales raporrate la epocă scrierile acestea în care autorul şî-a pus mari speranţe nu s-au impus, datorită „arhitecturii şubrede'' şi „moralismului"

supărător, afişat aici mai mult decât oriunde în opera slaviciană: „Romanele nu sunt lipsite de merite. Scriitorul reuşeşte uneori să creeze o atmosferă adecvată vrenriior de demult printr-o folosire dozată a arhaismului, printr-o anume turnură arhaică a frazei. Arhirectura romanelor este însă cu desăvârşire şubredă, capitolelesunr insuficient legate, există personaje care se pierd pe drum, iar autorul intervine, subiectiv, în aprecierea oamenilor şt a evenimentelor, dăscâlindu^şi în mod supărător cititorii. Moralismul a subminat, în cea mai mare măsură, reuşita romanelor, a căror acțiune,.din această cauză, îşi pierde interesul prin previzibiliiate şi duce la adevărate interpelări, care lasă impresia nefavorabilă de predică" (Pompiliu Mareea, ***Ioan Slavici,*** ediția a.Il-a, p. 312-313). '

între reuşitele romanului ***Manea,*** autorul monografici găsea personajele feminine pe care le asocia altor eroine din proza lui Slavici: „Interesant că în acest volum ***Maned**\\, ca-şi în primul ***[Luca],*** paginile cele mai izbutite se leagă de analiza sufletului feminin. Apropierea Anei de Budac, seducția pe care sălbatecul personaj, plin de o misterioasă şi tainică forță, o exercită asupra delicatei preoțesc» atracție în care întră, deopotrivă, secrete, dorinți şi pofte, curiozitate şî teamă, ca în orice ispită, toate acestea amintesc, din nou, de creatorul Anei din ***Moara cu noroc.*** Ca şi omonima ei, Ana din ***Manea*** are, în acelaşi timp, uu fond epic pur şi izbânda ispitei nu este atât o probă a imoralității eroinei, cât mai ales un fatum al condiției sale de femeie" (Pompiliu Mareea, ***op. cir.,*** p. 312).

Cunoscător de istorie, Ioan Slavici vedea şi căuta în trecutul istoric confirmarea prezentului, dar mai ales îndemnurile şi temeiurile pentru unitatea tuturor românilor. Poate tocmai de aceea, şi-a plasat acțiunea celor două narațiuni

istorice în vremuri neguroase, despre care, pentru români, nu pot vorbi decât pietrele şi mormintele strămoşilor- Desigur, prozatorul, ca de obicei, nu urmărea să reconstituie timpul istoric aidoma, ci doar să evoce, cu mijloace specifice literaturii, veacuri dintre cele mai acoperite de tăcere în privința mărturiilor scrise şi, totodată, cele mai controversate prin unele teorii ce prejudiciază adevărul în prezentarea şi interpretarea istoriei româneşti până în contemporaneitate.

I

CUPRINSUL

MARA
ROMAN

DIN BĂTRÂNI

[I. LUCA]

NARAŢIUNE ISTORICĂ

PARTEA ÎNTÂI

PARTEA A DOUA

PARTEA A TREIA

PARTEA A PATRA

PARTEA. A CINCEA

DIN BĂTRÂNI.

[II], MANEA

NARAŢIUNE ISTORICA

PARTEA ÎNTÂI

PARTEA A DOUA

PARTEA A TREIA

PARTEA A PATRA

PARTEA A CINCEA

NOTE 51 COMENTARII